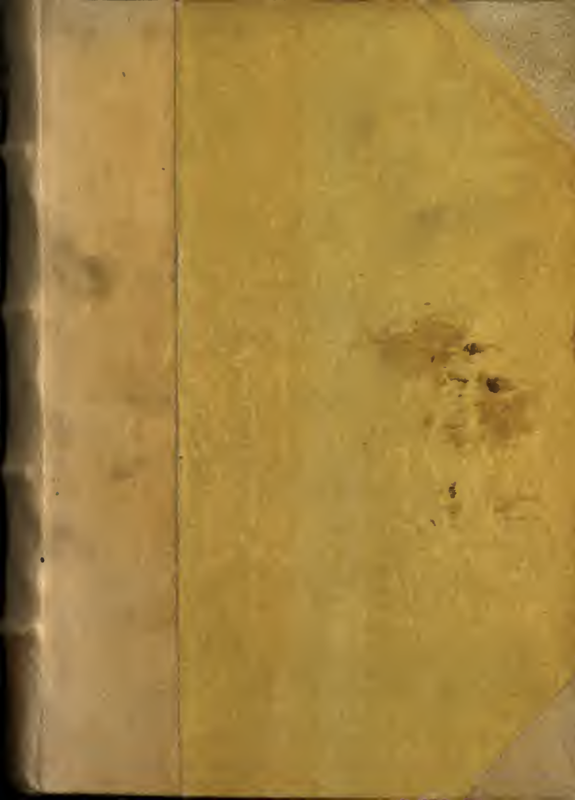
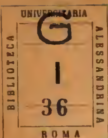

VITARVM SANCTORVM

PRISCORVM PATRVM PER GRAVISSIMOS AVCTORES CONSCRIPTARVM.

ET PER R. P. D. ALOYSIVM Lipomanum Episcopum Veronensem in vnum volumen collectarum cum solitis scholijs aduersus præsentium hæreticorum insanias.

Tomus Tertius.

VENETIIS IN VICO SANCTÆ Mariæ Formosæ, Ad signum Spei.
M. D. LIIII.

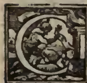
SCRIPTORES VITARVM Sanctorum, quæ in hoc Tertio Tomo continentur.

1 Gregorius Archiepiſcopus Turonenſis.
2 Philo Hebręus.
3 Damaſus Papa.
4 Fortunatus Presbyter.
5 Ioannes Aretinus.
6 Clerici Turonenſes.
7 Arethas Archiepiſcopus Cæſarienſis.

ALOYSIUS LIPO: MANUS EPISCOPUS VERONENSIS,

Sereniſſimo Domino Ioanni Tertio Portugalliæ & Algarbiorum Regi inuictiſſimo, æternam felicitatem D.

CVM ex ſanctæ Apoſtolicę ſedis imperio ad maieſtatẽ tuam, aliosq; Chriſtianos Principes diuerſis temporibus proficiſci compulſus fuiſſem, Prouincias plurimas tum iens, tum rediens, perluſtraui, & ad uarias eccleſias ut itineris obtulit oportunitas, me diuertere contigit. In quibus quandiu detineri me neceſſe fuit, in id ſemper ſedulo incubui, ut ſanctorum martyrũ, uenerabilium Epiſcoporum, aliorumq; qui in eis claruerunt, beatorũ uirorum memorias uiſitarem, ac illorum præclara geſta cognoſcerem. Atque ut uerum Maieſtati tuæ fatear omnia ferè quæ ad ſanctorũ hiſtorias pertinent, ubique mutila, tenebris obuolutæ, carie confecta, ac ruſtica quadam nouitate fœdata reperi, tanta in his aſſeruandis illi ad quos ea cura pertinebat, negligẽtia uſi ſunt, licet alias in prædijs, iuriſdictionibus, ac redditibus eccleſiarũ cuſtodiendis, & augendis hi per q̃ diligentes fuerint. Qua de re magna ego & iuſta quidem (ut arbitror) indignatione permotus, ſtatui mecũ ipſe deinceps celebratiſſimas quaſque tam Græcorum quam Latinorum, ad quas ſiue ego, ſiue amici mei peruenire poſſent, bibliothecas euoluere, & quicquid à uiris doctis & antiquis patribus in ſanctorũ uitas elucubratũ eſſet, extrahere, in publicumq; ad totius eccleſiæ utilitatem pro uiribus proferre, neque permittere ſanctos dei, qui beatas animas pro domino Ieſu Chriſto deuouerunt, & dum in hoc mundo uixerunt, carnẽ ſuam cum uitijs & concupiſcentijs iugiter crucifixerunt, nuncq; in cęlo cũ ipſo dño triumphant, felicia meritorũ ſuorum pręmia colligentes, & uelut ſydera in firmamento refulgent, tam obſoletos in terris iacere & incultos, latere in tenebris, & profundo ſilentio proh dolor ſic ĩmerito obuolui. Et quan uis poſt meum a T. Maieſtate receſſum, plurimis impeditus fuerim occupationibus, ac curis innumeris uires humerorum meorũ longe ſupergredientibus diſtractus, dei tamen fauente clementia, duo iam in lucem emerſerunt Tomi de uitis ſanctorũ, quas peruetuſti & admirabiles quondam patres, non minus docte q̃ pie deſcripſerunt. Quod ipſum quantis uigilijs, laboribus & impenſis effectum ſit, deus ipſe nouit, quem nullum latet ſecretum. Sed & tertius iſte qui nunc primũ ſub tuis exit auſpicijs. Rex inuictiſſime, ex eorum eſt numero.

Quæris forte cur ita ſub tuis auſpicijs? Multę quidem quod id facerem me cauſæ perpulerunt. Quis enim magis ſanctos ipſos colit, ac propen-

ſius ueneratur quã Sereniſſimus meus Luſitaniæ Rex? Quis eorum uitæ accedit propius, quam ille idem qui moribus, pietate ac religione ſanctos eoſdem adhuc in terris poſitus refert? Si pacifici fuerunt ſancti omnes, & ideo filij dei uocati, quis magis pacẽ colit q̃ ille qui Saluatori ſuo & in hoc aliqua ex parte ſimilis factus, audire de ſe quoque poſſit; Magnificatus eſt rex pacificus ſuper omnes reges uniuerſæ terræ? Vere regnũ tuũ, pacis regnum eſt, regnũ charitatis & dilectionis, in quo amari potius q̃ timeri, & tanquã pater filijs, magiſq; dominus ſeruis præeſſe ſtudes. Quantus præterea nouiſſimis hiſce diebus acceſſit tuorum erga me meritorũ cumulus, cum tu ſex poſt annis, quam abs te corpore non animo receſſi (quod apud Chriſtianos principes tot negocijs implicatiſſimos rariſſimũ exemplum eſt) mei nec ullo meo merito tã honorifice memineris, taleq; ac tantum præclari in me amoris indicium oſtenderis? Nonne hæc omnia iure meritoq; expoſtulaſſe uidentur, ut librum hunc Maieſtati tuæ, ſeruitutis meæ pignus teſtatiſſimũ, humiliter ac deuote dicarem? Quod etiam eo feci libentius, quia inter cęteras in eo deſcriptas, duę quoq; magnorum quondam principum uitæ, qui Rempublicam optime adminiſtrauerunt inſertę reperiuntur, Ioſeph ſcilicet Patriarchę, & Moyſi legiſlatoris, in quibus qualis exiſtis in regno tuo feliciter gubernando, teipſum tanquàm in ſpeculo optime perſpicere poteris.

Et quia intentio noſtra fuit in his uitis etiam modernos hęreticos conuincere, qui aduerſus matrem eccleſiam noua confingere dogmata auſi ſunt, idipſum inſtitutum noſtrũ quod in duobus pręcedentibus Tomis ſeruauimus, & in hoc proſequuti ſumus, ut ſcilicet ex appoſitis Scholijs unicuiq; pateſaceremus unam eandemq; ſemper fuiſſe Catholicam eccleſiam, eadem fidei dogmata, eaſdem Apoſtolicas traditiones, eaſdem generales conſuetudines, & ſi quid ĩmutatum ſit, id non in ſubſtantia ſed in accidentibus, temporum ſic exigente neceſſitate, contigiſſe, nec unquam Chriſti ſponſam ſpiritu ſancto poſtquam illum ſemel accepit, caruiſſe.

Tuę igitur hoc erit humanitatis humaniſſime Rex imprimis in propenſam erga te epiſcopi Veronenſis intueri uoluntatem, hocq; & ſi non magnum quod datur, at ſpectatum in te obſeruantię ſymbolum eo animi maiore alacritate complecti, quo & ego maiora ſi poſſem libentius elargirer, meq; in ea pectoris tui parte confouere ac conſeruare, in qua hucuſq; locatum & conſeruatum fuiſſe cognoſco. Sic te omnipotens dominus diu felicem ac ſoſpitem una cum Sereniſſima coniuge Regina, Illuſtriſſimiſq; Principe filio dulciſſimo, fratribus & ſorore in hac uita conſeruet, & poſt eam ad cœleſtis regni pręmia feliciter perducat.

Datę Veronę Calendis Martij anni. M D LIII.

ALOYSIVS LIPOMANVS EPISCOPVS VERONENSIS

SYNCERO LECTORI.

ERTII istius Tomi candide Lector prima pars à septem authoribus descripta est, qui in duobus quidem primis à nobis editis uno excepto hucusque, minime nominati deprehenduntur. Nempe Gregorio Turonensi Archiepiscopo, Philone Hebræo, Damaso Romanæ sedis præsule, Aretha Cæsariensi Archiepiscopo, Fortunato presbytero, Ecclesiæ Turonensis Clericis, & Ioanne Aretino. Verũ ut noueris prædictis omnibus certam & minime dubiam fidẽ adhibere, quædam de singulis eorum subnectere operæpretium uidetur, ne credas nos tibi dubia & incerta pro ueris supponere uoluisse. Habe ergo paucula hæc quæ modo subijcimus.

Gregorius cognomento Florentius, tẽpore magni Gregorij Romani Pontificis uir scientia, moribus & nobilitate clarus. Turonensem Ecclesiam sanctissime rexit, cuius scriptis ea passim ab omnibus adhibetur fides, quæ & uiro sanctissimo, & de Christiana fide optime merito adhiberi solet. Sed parcens dictis te ad Ioannem Tritemium Abbatem Spannthimensem uirum doctissimum mitto, qui quantus fuerit uir iste locupletissime te edocebit.

Philoni Iudæo D. ipse Hieronymus in libro de uiris illustribus testimonium perhibet, quẽ inter ecclesiasticos scriptores iccirco ponit, quia librum de prima Marci Euangelistæ apud Alexandriam scripsit ecclesia (quem nos nuper Latinũ redditum in lucẽ edidimus) & in Christianorũ laude maxime uersatus est. Quẽ etiam tantæ eloquentiæ & eruditionis fuisse testantur, ut disertissimus Hebræorũ ab omnibus uiris doctis nuncupatus sit. Et de quo uulgò apud Græcos dictum sit ἢ πλάτων φιλωνίζει ἢ φίλων πλατωνίζει, idest aut Plato Philonem sequitur, aut Platonem Philo, tanta fuit inter eos similitudo sensuum & eloquij.

Damasus ore D. Hieronymi, toties & ipse laudatus, Petri fidem & cathedram sanctissime tenuit, elegantis homo ingenij, & prope octogenarius sub Theodosio principe mortuus. Qui inter cætera eruditionis suæ monimenta etiam gesta sanctorũ pontificum Romanorũ (tota penẽ ecclesia & Tritemio teste) conscripsit, insipientia, Beatus Petrus Apostolus & cætera, nec prorsus alia, quàm quæ in nostro hoc præsenti libello continentur.

Aretham autem Cęsariensem Archiepiscopum, & præclara in Apocalypsim Gręce edita cõmentaria ex diuersis sanctorum patrum monu-

mentis collecta, quæ nostro tempore in lucem emerserunt, & sublimis dicendi stylus, Christianamq; prorsus redolens nobilitatem, necnon & antiquitas temporis nobis admodum reddunt cõmendabilem simul & uenerabilem. Omne enim antiquitate differens, uenerabile esse magnus Basilius enunciauit.

Fortunatus uero presbyter D. Gregorij Turonẽsis Synchronos fuit, qui uersu pollens multa in honorem plurium sanctorum excusit opera, præcipueq; hanc D. Martini uitam, eiusdem Gregorij hortatu. Hic natione Italus, in diuinis scripturis doctus, sanctitate conspicuus, in Gallias ad D. Martinum suscepta peregrinatione, apud Pictauos cõmoratus, ibidem primo presbyter, deinde Episcopus ordinatus est, magnaq; doctrina & religione claruit. Lege ipsum Tritemium, lege & Chronica Martiniana.

Turonenses clerici ut pote sanctissimorum Martini, Bricij, Eufronij, ac Gregorij Turonensium Archiepiscopoꝵ discipuli & alumni, quanti meriti & uirtutis fuerint, non est quod pluribus ostendere coner, cum illa Ecclesia tum ob rectè institutos à suis pręsulibus Ecclesiasticos ordines, tum ob beata tantorum Sanctorum pignora super omnes Galliæ Ecclesias continue illustrata & sanctificata fuerit, ut id solum ad fidem dictis faciendam sufficere posiit, Turonensis Ecclesiæ clerici hoc affirmant.

De Ioanne Aretino uiro quidẽ sua ętate apprime docto & bonis moribus pręđito, non refert multa dicere, cũ is de suo in beati Athanasij uitã nil afferre polliceatur, sed tantum rapsodiam conficere, atque ea ingerere quę à Grecis & Latinis scriptoribus, & ijs quidem tẽpore, & authoritate probatis scripta inuenerit. Quod si utranqꝫ Historiam, Ecclesiasticã scilicet & Tripartitam, D. Gregorij Nazianzeni in eum Epitaphium, Iulij Marci & Liberij Romanorũ Pontificum ad Orientales Episcopos, nec non eorundem ad eosdẽ datas Epistolas, quęqꝫ Simon cognomento Metaphrastes Gręcus author de Athanasio scripserit, percurrere uolueris, uirum hunc ueracem & fidelem per omnia comprobabis.

Lege ergo hęc omnia pede inoffenso, & potius quę legeris cuncta admirando uenerare, quã de aliquo mendacio ulla unquã tibi uel minima suspicio ingeratur, & sanctis Dei, fide eius & charitate munitis omnia possibilia fuisse non dubites iuxta Apostoli sententiam. Omnia possum in eo qui me confortat.

SANCTORVM VITÆ QVÆ IN HOC
Tertio Tomo continentur.

F I N I S.

CATA-

CATALOGVS EARVM RERVM, QVÆ IN SEQVENtibus Sanctorum vitis contra Hæreticos nostri temporis pro Catholicorum dogmatum ueritate astruuntur, ac ueluti robustissimis propugnaculis fulciuntur.

Baptismus.

1 Ritè baptizatum non debere iterum baptizari.
In uita Cornelij papę & mar. fol.59, sch.2
In uita Athanasii episcopi. fol.69, sch.2

2 Baptizatos mos erat etiam olim inungi sacro Chrismate, & Christi signaculo confirmari.
In uita Athanasii epi. fo.69, scho.3

Confirmatio.

1 Confirmationem esse Ecclesiæ sacramentum, & in usu antiquis Patribus fuisse, sanctamque & uenerabilem existere.
In miraculis ad corroborationem Christianę fidei. fo.220, scho.5
In miraculis beati Martini. fo.230, sch.24

Eucharistia.

1 In Eucharistia ritè consecrata uerũ Christi corpus & sanguinem contineri.
In miraculis.s. Dei genitricis. fo.197, sc.4
In miraculis beati Martini. fo.230, sc.98

2 Ad dignam sumptionem sanctissimę Eucharistiæ non sufficere solã fidem, sed opus esse etiam munda conscientia.
In miraculis ad reliquias sanctorum. folio 213, scho.8

3 Sacram Eucharistiam appellari sancta, uiuifica, atque diuina mysteria, & alijs huiusce generis pręclaris nominibus.
In uita Athanasii epi. fol.69, scho.13
In uita duorum Macariorũ. fo.153, sc.12
In uita Moysei Ægyptij. fo.158, sc.3
In uita Stephani monachi. fo.163, sc.1, 3
In uita Tabennensiotarũ fœminarum. folio 168, scho.4
In uita Salomonis, Dorot. &c. fo.189, sc.1
In miraculis beati Martini. fo.230, sc.81

Pœnitentia.

1 Operis satisfactio requiritur ad salutem peccatoris: nec prodest sola Christi passio, aut credere culpã sibi remitti.
In uita Excomitis & Bosphorij. f.193, sc.5
In miraculis legionis Thebęorũ. f.212, sc.1

2 Veram pœnitentiam non esse duntaxat nouam uitam, sed cum ea dolorem de peccatis cõmissis, & firmum propositum de non cõmittendis in futurum.
In miraculo Pauli apost. fo.199, sc.4

Ordo Sacer.

1 Episcopi semper ordinauerunt presbyteros, & reliquos inferiores gradus, non autem magistratus dę cõsensu plebis.
In uita Athanasii epi. fo.69, scho.33

2 Episcopalis dignitas est super omnes gradus Ecclesiæ. Et Episcopos Apostolorum, Presbyteros septuagintaduorũ discipulorum successores esse.
In uita Euthymij Archiepi. fo.96, scho.9

3 Episcopos & sacerdotes esse Regibus et Principibus superiores: Et in his, quæ ad salutem spectant animarum, magis eis diuina authoritate collatam esse eorum, quæ in terra fiunt, curam, quàm secularibus principibus.
In uita Athanasii epi. fo.69, scho.7
In uita beati Martini. fo.108, sch.10.16

4 Antiquus Ecclesiæ mos fuit in ordinãdis clericis, ut super eorũ moribus & me-

titis, clerus & populus prius ferret te-
stimonium, deinde cum ieiunio prece
& timore promouerentur.
In uita Zepherini papę, & m̄. fo.57, sc.1

5 Olim Episcopi etiam monasteria guber
nabant, & iuuentutē studio abstinen-
tię, & norma integritatis astringebāt,
ac uersantes intra urbes, usu urbium, et
conuersatione abdicabant.
In uita beati Martini. fo.108, scho.4

6 Clericalis & monasticę tonsurę ratio un
de processerit.
In uita diui Petri apostoli. fo.54, scho.4

7 Sacerdotes & Leuitæ etiam antiquitus
habuerunt sacratas uestes, quibus in
ministerio ecclesiastico utebantur.
In uita Stephani papę & m̄. fo.60, sch.1

8 In ordine ecclesiastico diuersos esse gra-
dus, quibus laici debent esse subiecti.
In uita Sixti papę secundi. fo.60, scho.1
in uita Gaij papę & mar. fo.61, scho.1
in uita Syluestri papę. fo.62, scho.6
in uita Eustachij lectoris. fo.194, sc.2

9 Etiam antiquitus qui ad clericatum &
monachatum assumebantur, tonde-
bantur.
In uita Gregorij Turonensis. fo.137, sc.3

Matrimonium.

1 Nunquā in Occidentali ecclesia aliquis
ad sacerdotium promotus est, quin
prius habitę coniugi renunciauerit, &
illa pariter professa fuerit uelle in con-
tinentia uiuere. Quod & in Orientali
quoque ecclesia quandoque factita-
tū legimus, sed non semper; usus enim
apud eā fuit perseuerare in Matrimo-
nio iam contracto ante sacerdotium.
At nullibi unquā inuentum est, quod
iam promotus sacerdos nuptias con-
traheret.
In uita Euagrij diaconi. fo.173, scho.A

In catalogo sanct. Fœminarū. fo.182, sc.2
in miraculis beati Martini. fo.230, sc.124

2 Matrimonio per copulam non consuma
to, licere uni ex sponsis religionem in-
gredi sine alterius consensu.
In uita Melaniæ Iunioris. fo.191, sc.1

Fides & opera.

1 Non sufficere solam fidē ad salutem, sed
etiam bona opera requiri.
In uita Athanasii epi. fo.69, scho.39
in miraculis ad corroborationem Chri-
stianæ fidei. fo.216, scho.4

2 Ea fides tenenda, quæ à seculo prædica-
tur, & quam sancti præcedentes pro-
fessi sunt, omnesq; in toto mundo con
stitutæ seruant ecclesiæ, & non quæ à
paucis seruatur. Et ne unam quidem
syllabam de diuinis dogmatibus cor-
rumpi patiendum est.
In uita Athanasii epi. fo.69, scho.38
in testamēto Ephrem Syri. f.176, s.17, 20

3 Validiora sunt exempla, q̄ uerba, & ple-
nius est opere docere, q̄ uoce. Et in-
struere populum factis excellentissi-
mum est genus doctrinæ.
In uita Chromi p̄sbyteri &c. fo.186, sc.1

Meritum.

1 Sanctos & omnes fideles, qui Dei man-
data ritè seruauerint, meritum habere
apud Deum omnipotentem, & reddi
illis tanquā iustam mercedem, uitam
æternam. Et hoc esse, cum ex parte di
uinæ promissionis, tum ex spiritus san-
cti gratia, bonorum illorum operum
radice.
In uita Athanasii epi. fo.69, scho.50
in uita s. Hirenei &c. mar. fo.96, sc.1
in uita Euthymij Archiepi. fo.96, scho.1
5, 11, 12
in uita s. Guriæ &c. mar. fo.102, scho.4
in uita Gregorij Turonensis. fo.137, sc.5

In testamento Ephræm Syri. fo.176,sc.5
in catalogo sanct.Fœminarũ. fo.182,sc.3
in miraculo Timothei & Apollinaris. folio 208,scho.1

Missa.

1 Missæ uocabulum non esse nouitium inuentum,ut mentiuntur hæretici.
In uita Alexandri papæ & m̃. fo.56,sc.1

2 Missam esse sacrificium: Et sacrosancta, ac ueneranda mysteria,alijsq́; excelsis huiusmodi nominibus à patribus nuncupari.
In uita Thelesphori papæ & m̃. f.56,sc.2
in uita duorum Macariorum. fo.153,sc.10

3 Missam ualere ad remissionem peccatorum, & ad alia beneficia à Deo obtinenda.
In miraculis Legionis Thebæorum. folio 212,scho.3

4 Missam quantum ad substantialia, quæ sunt consecratio,oblatio,& cõmunio, institutam esse à Christo: Quantum uerò ad ea,quę pertinent ad ornatum, & decentiam,ab Apostolis,& eorum successoribus.
In uita Sixti papę & mar. fo.56,sc.3

5 Missæ etiam olim in sanctorum honorẽ celebrabantur, neque hoc recens est inuentum.
In miraculis beati Martini. fo.230,sc.27

6 Missam prodesse animabus defunctorũ.
In testamento Ephræm Syri. fo.176,sc.16

7 Etiam olim in honorem sanctorũ Missæ celebrabantur.
In miraculis beati Martini. fo.230,sc.27

Ecclesia Catholica.

1 Ecclesiã posse facere constitutiones obligatorias in cõscientia,etiam extra casum scandali.
In uita Sixti papæ & mar. fo.56,scho.1

2 Regula ecclesiastica est, Non oportere præter Romani Pontificis sententiam Concilia Generalia celebrari.
In uita Syluestri papæ. fo.62,sc.3,4
in uita Athanasii episcopi. fo.69,scho.6 17,23,25,31,47

3 Canones ecclesiastici etiam apud antiquos Patres erant in obseruatione.
In uita Athanasii epi. fo.69,scho.18 37,40,46

4 Concilij generalis authoritas.
In uita Athanasii epi. fo.69,scho.8,26

5 Præter inuisibilem,quæ est in cęlo, & inuisibilem quæ est in terra secundum hæreticos esse in terris uisibilem ecclesiam, qua ex bonis malisq́; permixta sit usque ad diem iudicij.
In uita Athanasii epi. fo.69,scho.5
in testamento Ephręm Syri.fo.176,sc.26

6 Viri sancti nulla in re separantur ab uniuersali ecclesia.
In testamento Ephræm Syri. fo.176,sc.3

7 Esto quis rectam fidẽ in Deum habeat, si tamẽ ab eius ecclesia sit diuisus, pro infideli reputatur.
In testamento Ephręm Syri. fo.176,sc.18

Excommunicatio.

1 Fuisse antiquis Patribus excõmunicationes in usu,& hi,quibus infligebantur, summopere illas timebant.
In uita Athanasii epi. fo.69,scho.12

Papatus.

1 Romanam ecclesiam propter sedem Petri iurisdictionem & curam habere super omnes ecclesias mundi. Et quod dicitur de Romana ecclesia, intelligi-

b 2

Traditiones Patrum.

Ceremoniæ.

Sancti.

excolantur, ubi in Dei sacrificium occubuerunt. Et ibi maxime pstat Deus petita suffragia, ubi adsunt sanctorum memoriæ.
in miraculis beati Martini. fo.230. sc.178.

Imagines.

1 Imaginum usum in ecclesia licitum esse, & antiquum.
In uita domini nostri Iesu Christi. folio 1, scho.8, 9, 10, 11, 12

2 Crucis signaculum mutū esse inexpugnabilem ac miræ uirtutis. Et antiquitus Crucem in omnibus materijs pingi, atque insculpi, & adorari solitam.
In uita domini nostri Iesu Christi. folio 1, scho.1, 5
in uita. vij. Germanorū dormientium. folio 106, scho.1
in uita Gregorij Turonen. fo.137, sc.22
In miraculis ad corroborationem Christianæq; fidei. fo.216, scho.2.5

Purgatorium.

1 Opera nostra, & orationes prosunt animabus defunctorum.
In testamento Ephræm Syri. fo.176 scho.1, 2, 4

Vota.

1 Vota antiquis patribus fuisse in usu, & post emissionē ab illis fuisse impleta.
In uita Melaniæ, Syluiæ &c. fo.184, sc.1
in miraculis Ioānis Baptistæ. fo.198, sc.3
in mirac. Andreæ apost. fo.200, scho.2
In miraculis Saturnini mar. fo.206, sc.5
In miraculis Benigni mar. fo.206, sc.1
in miraculo Valeriani mar. fo.208, sc.1
in miraculis Genesij mar. fo.210, sc.1
in miraculis Legionis Thebæorum. folio 212, scho.10
in miraculis Iuliani mar. fo.220, scho.7
in miraculis beati Martini. fo 230, sc.56 104, 115, 129, 134, 153, 155, 173

2 Vota quę sub conditione fiunt, uidelicet, si sanitatem obtinuero, uel quid simile, clericatus habitum suscipiam, uel tale quid faciam, grata esse Deo, nec superstitiosa, aut inutilia. Quod rei euentus ostendit, nam ubi sunt emissa, sanctorum intercessione res petitę conceduntur à Deo.
in uita Gregorij Turonensis. fo.137, sc.4

Cælibatus.

1 Virginitatē seruare non esse impossibile, auxiliante Dei gratia, quæ uolentibus nunquam deest. Et hoc institutum ex Dei genitrice in nouo testamento processisse.
In uita monachorū montis Nyttiæ. folio 148, scho.3
in uita Piamonis uirginis. fo.166, sc.1
in uita Melaniæ Syluiæ &c. fo.184, sc.2
in uita Excomitis & Bosphotiæ. folio 193, scho.2
in uita fratris Socij authoris. fo.195, sc.1

2 Qui uirginitatem seruare ex corde proponit, à Deo adiuuari, gratiamq;, & occasiones illi subministrari, ut quod decreuit, facere possit.
In uita Iulianæ uirginis. fo.192, sc.2

3 Peccatum esse maximum, Deo sacratas Virgines nuptiali thoro uiolare, similiter & professos monachos.
In uita Athanasii epi. fo.69, scho.51

4 Multæ sanctę puellæ martyriū tolerauerunt, ne uirginitatē suam perderent.
In uita Isidori presbyteri. fo.145, sc.4

5 Ad seruandam perpetuam uirginitatem hortabantur prisci patres puellas, & non ad contrahenda matrimonia, ut faciunt moderni dogmatistæ.
In uita monachorū montis Nyttiæ. folio 148, scho.2

6 Virginitatis cōmendatio: Et statum eius

Templorum cultus.

9 Placere Deo, quod sanctorum basilicæ instituantur hæredes defunctorum.
In miraculis b. Martini. fo.230,sc.41,169

Mors & mortui.

1 Defunctorũ animæ uigilijs, psalmis, orationibus, eleemosynisquè uiuorũ adiuuantur, necnon salutaris uictimę oblatione.
in uita Tabennensiotarum fœminarum. fol.168, scho,3
in testamento Ephręm Syri. fo.176 scho.1,2,4,11,13,16.A.

2 Legata ad pias causas prosunt animabus defunctorum.
In miraculis Iuliani mar. fo.220,sc.19

Sepultura.

1 Sepelire mortuos pietatis opus esse, & Deo placere.
In uita Moysis prophetæ. fo.19,sc.2
In uita Cornelij papæ & mar. fo.59,sc.1
in uita Eutichiani papæ & m̃. fo.60,sc.2
in uita Gregorij Turonẽ. fo.137,sc.18

2 Sepulturam curandam esse, & non negligendam, & par esse, ut uiri Deo dicati magnificã eam, et gloriosam habeant.
In uita Iosephi patriarchæ. fo.4,sc.1
in uita Euthymij Archiepi. fo.96,sc.6
in testamento Ephræm Syri. fo.176,sc.12

3 Christiana traditio est, hymnos, & psalmos, in defunctorum fidelium sepultura decantare, & tumulos super eorum corpora componere.
In uita Marcellini papæ & martyris. fol.61, scho.1
in uita Euthymij Archiepi. fo.96,sc.3
in uita Tabennensiotarum fœminarum. fol.168, scho.2
in testamento Ephræm Syri. fo.176,sc.16

4 De more catholicę ecclesię esse, Christianorum corpora cũ sacerdotibus tumulari, necnon cũ lampadibus, & cereis odoramẽtorumquè suauitate atque apud sanctorũ oratoria. Et interdũ quando indigni ibi tumulati sunt, miraculose etiam inde sunt eiecti.
In uita Aniceti papæ & mar. fo.57,sc.1
in uita Marcellini papæ & m̃. fo.61,sc.1
in uita Euthymij Archiepi. fo.96,sc.3
in testamẽto Ephręm Syri. fo.176,sc.9,14
in miraculis ad reliquias martyrum. folio 213, scho.15

5 Exequias etiam solennes antiquæ Ecclesiæ fuisse in usu.
in uita Euthymij Archiepi. fo.96,sc.8
in uita Quadraginta mart. fo.107,sc.1

6 Anniuersaria mortuorum, Quadragenaria, Tricenaria, et Septenaria antiquis fuisse in usu.
In testamẽto Ephręm Syri. fo.176,sc.16

7 Sacra cimiteria, ubi defunctorũ Christianorũ corpora sepeliũtur, placere Deo. Vnde ex eius reuelatione quandoque fuerunt designata.
in uita Calixti papæ & mar. fo.58,sc.2
in uita Marcelli papæ & martyris. folio 61, scho.1
in uita Iulij papæ. fo.67, scho.1
in testamẽto Ephręm Syri. fo.176,sc.15

Monachatus.

1 Vtebantur monachi antiquitus frequentibus orationibus, uigilijs, silentio, secessione, & cella perpetua.
in uita Moysei Ægyptij. fo.158,sc.2
in uita Chronij presbyteri &c. folio 186, scho.3
in uita Pachomij alterius Abbatis. folio 167, scho.3
in uita Tabennensiotarum fœminarum. fol.168, scho.6
in uita Ioannis Abbatis. fo.169,sc.1,2
in testamẽto Ephręm Syri. fo.176,sc.21
in uita Iuliani & Adulij. fo.182,sc.2
in uita Philoromi presbyteri. fo.183,sc.3

Hæretici.

FINIS.

VITA DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI mundi redemptoris per beatum Gregorium Archiepiscopum Turonensem scripta. In qua etiam de beata Virgine eius matre, de Cruce, Clauis, Lancea, Tunica, ac imaginibus Saluatoris insignis mentio habetur.

Habetur in opere eiusdem in gloriam beatorum martyrum edito. Cap. I.

QVOD IN Bethlehem nasciturus erat Dominus, ostēdit propheta, inquiens, Et tu Bethlehem Effrata non es minima in milibus Iuda; ex te enim prodiet Rex, qui regat populum meum Israel. Hoc enim & Natanael ille a Cana Galileæ asserens dixit, Rabbi, Tu es filius Dei, tu es Rex Israel. Ipse est & salus mundi, de quo & ille Simeon ait, Nunc dimittis Domine seruum tuum in pace: quia uiderunt oculi mei salutare tuum.

Nato ergo domino nostro Iesu Christo secundum carnem in Bethlehem in diebus Herodis Regis, iuxta fidem Euāgelicam, Magi ab Oriente uenerunt Hierosolymā, dicentes, Vbi est qui natus est Rex Iudæorū; uidimus enim stellā eius in Oriente, & uenimus adorare eū. Et reliqua.

Est aūt in Bethlehem puteus magnus, de quo Maria gloriosa aquam fertur hausisse. Vbi sæpius aspicientibus miraculum illustre monstratur, idest stella ibi mundis corde, quæ apparuit Magis, ostenditur. Venientibus deuotis, ac recumbētibus super os putei, operiuntur linteo capita eorum: Tunc ille, cuius meritum obtinuerit, uidet stellam ab uno pariete putei super aquas trāsmigrare ad alium in illo modo, quo solent se super cœlorꝝ circulos stellæ transferre. Et cum multi aspiciant, ab illis tantum uidetur, quibus est mens sanior. Nonnullos uidi, qui eā asserebant se uidisse. Nuper autem diaconus noster retulit, quòd cum quinq; uiris aspexit, sed duobus tantum apparuit.

Dominus igitur noster Iesus Christus in assumpta carne de Virgine, multa populis miracula est dignatus ostendere. Haustos enim latices in uini saporem conuertit. Cæcorꝝ oculis, depulsa nocte, lumen infudit. Paralyticorꝝ gressus, ablata debilitate, direxit. Febres ægrotantium, fugato ardore, restinxit. Hydropicum, cōpresso tumore, sanauit. Lepram discedere sacri oris uirtute mandauit. Mulierem dęmonio inclinatam inuidentibus Iudæis erexit. Super aquas uerò non dehiscentibus aquis incessit. Profluuiū mulieris tactu fimbrię salutaris auertit. Multa quidem & alia fecit, quæ sacra Euangeliorꝝ narrat historia. Tamen cum multos salubri, cœlestiq; mādato restaurasset ad uitam, tres ab infernali morte reductos uitæ restituit, idest Archisinagogi filiā resuscitauit in domo, unicum uiduæ surgere iussit ad portæ egressum, & Lazarū uocauit ex monumēto. *Cap. II.*

Igitur Iudæi furore succensi falsis accusationibus circundantes iustū, tradiderunt morti, & crucis affixione damnauerunt. Quem Deus pater *Cap. III.*

suscitauit à mortuis tertia die solutis doloribus mortis, quoniã impoßibile erat eũ apud inferos retineri, sicut ait Apostolus Petrus. Post hæc promittens paraclitũ, et imbuens cœlestibus doctrinis Apostolos, uictor ascẽdit ad cœlos, uenturumq; se ad iudicandũ Angelis testantibus repromittens; dicente Apostolici actus historia, Hic Iesus, qui receptus est à uobis, sic ueniet, quemadmodum uidistis eum euntem in cœlum.

Cap. 4. Post admirabilem igitur Dominicæ assumptionis gloriã, quæ contrito diabolicæ malignitatis capite, mentes fideliũ ad contemplanda cœlestia animauit, sancti Apostoli Domini & Saluatoris nostri cũ beata Maria matre eius erant in una cõgregati domo, Omnia ponebant in medio, nec quisquã suum aliquid esse dicebat, sed unusquisq; cuncta poßidebat in charitate, sicut sacer Apostolicæ assertionis narrat stilus.

Post hæc dispersi sunt per regiones diuersas ad prædicandũ uerbum Dei. Deniq; impleto à beata Maria huius uitæ cursu, cum iam uocaretur à seculo, congregati sunt omnes Apostoli de singulis regionibus ad domum eius. Cumq; audissent, quia esset assumenda de mundo, uigilabant cũ ea simul, & ecce Dñs Iesus aduenit cum angelis suis, & accipiens animam eius tradidit Michaeli Angelo, & receßit. Diluculo aũt leuauerunt Apostoli cum lectulo corpus eius, posueruntq; illud in monumento, & custodiebant ipsum, aduentum Domini præstulantes. Et ecce iterũ astitit eis Dominus, susceptumq; corpus sanctũ in nube deferri iußit in paradisum. Vbi nunc resumpta anima cum electis eius exultans, æternitatis bonis nullo occasuris fine perfruitur.

Cap. 5. Crux Dñica, quæ ab Helena Augusta reperta est Hierosolymis, quarta & sexta feria 1 adoratur. Huius reliquias, & merito, & fidei Helenæ comparanda, Regina Radegundis expetijt, ac deuotè in monasterio Pictauensi, quod suo studio constituit, collocauit. Misit pueros iterũ Hierosolymam, ac per totã Orientis plagam, qui circumeuntes sepulchra sanctorum martyrum, confessorumq; cunctorum reliquias detulerũt, quas in arca argentea cum ipsa cruce sancta collocatas seruauit, 2 multaq; exinde miracula conspicere meruit; de quibus illud primũ exponam, quod ibidẽ Dominus in diebus paßionis suæ dignatus est reuelare.

1 *Crux Christi in ecclesia adoratur.*

2 *Ecce quomodo ad crucem Christi & sanctorũ reliquias multa beneficia præstari solent.*

Sexta feria ante sanctũ Pascha cum in uigilijs sine lumine pernoctarent, circa horam tertiã noctis apparuit ante altare lumen paruulũ in modum scintillę, deinde ampliatũ huc illucq; comas fulgoris spargere cœpit gradatim in altũ cõscendens; effectaq; pharus magna obscuræ nocti, uigilantiq; plebeculæ lumen præbuit supplicãti. Illucescente aũt cœlo, paulatim deficiens, data terris luce, ob oculis mirantũ euanuit. Ego aũt audiebam sæpius, quod etiam Lychni, qui accendebantur ante hæc pignora, ebullientes uirtute diuina intantum exundarẽt oleo, ut uas suppositũ plerũq; replerent; & tamen 3 iuxta stultitiam duræ mentis nunquã ad hęc credenda mouebar, donec brutam segnitiem ipsa ad præsens quę ostensa est uirtus argueret. Ideoq; quæ oculis proprijs uiderim, explicabo.

3 *Etiam hæretici nostri miraculis sanctorum sunt increduli, et ea negãt, quæ dæmones ipsi plerunq; compelluntur confiteri.*

Causa deuotionis extitit, ut sepulchrum 4 sancti Hilarij uisitans, huius Reginæ adirem colloquia, ingressusq; monasterium consalutata Regina coram adoranda cruce, ac sacris beatorum prosternor pignoribus. Deniq; oratione facta surrexi. Erat enim ad dextrã Lychnus accẽsus, quem cum stillis frequenter defluere conspexissem, testor Deum, quia putaui quasi uas esset fractum, quia erat ei concha supposita, in quam oleũ defluens decidebat. Tunc conuersus ad Abbatissam aio, Tanta ne te retinet mentis ignauia, ut integrum cicendilem laborare nõ posis, in quo oleũ accendatur, nisi effractũ quo defluat ponas? At illa, Non est, domine mi, sed uirtus est crucis sanctæ, quam cernis. Tunc ego ad me reuersus, & ad memoriã reuocans quæ prius audieram, conuersus ad lychnũ in modum ollæ ferventis magnis fluctibus exundare conspexi, ut per orã ipsam undis intumescentibus superflueret, & (ut credo) ad incredulitatem meã arguẽdam magis ac magis augeri, ita ut in unius horæ spatio plusquã unũ sextariũ redderet uasculum, qd' quartarium non tenebat. Admiratusq; silui, ac uirtutem adorandæ crucis deinceps prędicaui. 4 Vides quod etiã sancti uiri olim deuotionis causa ad sanctorũ uisenda sepulchra peregrinabantur?

Puella quædam Chrodegildis nomine, dum post mortẽ patris in urbis Cenomanicæ territorio desideret, oculorum amissione mulctatur. Postquã aũt ex iussione Chilperici Regis adhuc beata Radegunde Regina superstite, ad antedictã monasterij trãsmisisset regulam, ipsa beatissima ostendente, ante sanctã prosternitur ✠ crucem, ibiq; cum reliquis sanctimonialibus uigilias explicans, dato mane ijsdem discedentibus, prostrata solo in eodem loco quieuit, apparuitq; ei per uisum quasi aperiret aliquis oculos eius, et unũ sanitati redderet, cum alius adhuc laboraret. Ita subito ad ostij reserati sonum expergefacta, unius oculi lumen recipit. Qd' non ambigitur per crucis uirtutem fuisse præstitum. Energumini, claudij, & alij quoq; infirmi persæpe in hoc sanantur. De his hactenus. 5 Ecce crucis adoratio, ecce Vigiliarum celebratio.

Speciosi aũt, omniq; metallo nobiliores Dñicæ crucis claui, qui beata membra tenuerunt, ab Helena Regina post ipsius sacræ Crucis inuentionem reperti sunt, & de duobus quidem frenũ Imperatoris muniuit, quo facilius, si aduersæ gentes restitissent Principi, hac uirtute fugarent. De quibus non est ignotũ, Zachariam uaticinasse prophetam. Erit, inquit, qd' in os equi ponitur, sanctum Dñi. Eo aũt tpe Adriaticum mare magnis fluctibus mouebatur, in quo tam frequentia erant naufragia, ac demersio hominũ, ut uorago nauium diceretur. Tunc prouida Regina condolens excidia miserorum, unum ex quatuor clauis deponi iubet in pelago confisa de Dñi misericordia, qd' sæuas fluctuum cõmotiones facile posset reprimere. Quo facto redditur mare quietũ, trãquillaq; deinceps nauigantibus flabra p̃stant. Vnde usq; hodie nautę sanctificatũ 6 mare uenerantur cum ingressi fuerint, ieiunijs or̃onibusq; & psalterio uacantes. Cap. 6. Nota de mari Adriatico scitu digna. 6 Nautæ sanctificatum mare uenerantur, ieiunijs, orationibus et psalterio uacantes.

Claui ergo Dñici q̃ quatuor fuerint, hæc est ratio. Duo affixi erant in palmis, & duo in plantis. Sed q̃ritur cur plantæ affixæ sint, quæ in cruce sancta depẽdere uisæ sunt potius quã stare. Sed in stipite erecto foramen

factum manifestum est. Pes quoq; paruulæ tabulæ in hoc foramine infertus est. super hanc uero tabulam, tanquam stantis hominis sacræ affixæ sunt plantæ.

Quæritur etiã quid de his clauis fuerit factũ. Duo sunt, ut supra diximus, aptati in freno; Tertius proiectus in fretum; Quartum asserunt esse defixum in capite statuæ Constantini, quę ciuitate, ut aiunt, tota excelsior suspicitur, scilicet ut tota ipsa ciuitas, cui eminet, munitione salutis quodãmodo galea coronata esset. Magnam asserunt uirtutem esse huius freni, ꝙ ambigi nequaquam potest, qđ Iustinus Imperator publicè expertus est, ac suis omnibus patefecit. Illusus enim à quodã mago propter pecuniã emissam, quam sibi dæmonis umbra intolerabilis attulerat, per duarũ curricula noctium sustinuit insidias: Sed cum tertia nocte frenum capiti collocasset, locum insidiandi inimicus ultra non habuit; repertumq; auctorem insidiarum Imperator gladio percussit. Nobis uerò quæ sit uirtus ligni eius, hoc modo manifestum est.

Aduenit quidam, qui nobis pallulam holosericam ualde uetustã exhibuit dicens, Ab hac in Hierosolymis Crucem Domini inuolutam fuisse. Quod cum apud rusticitatem nostrã incredibile haberetur, ac rimaremur sollicitè, unde ei tanta fuisset gratia, ut ista meruisset, cum sciamus in templo, quo sacrum hoc lignum adoratur, non solũ exinde nihil quenquam mereri, sed etiam importunius accedentem uerberibus arceri, respondit, Quando, inquit, Hierosolymã abij. Tutem Abbatem repperi, qui magnam cum Sophia Augusta gratiam habuit, huic enim omnem Orietem quasi præfecto cõmiserat. Me huic subdi, à quo cum ab Oriẽte regrederer, & sanctorũ pignora, & hanc pallam, de qua eo tempore sancta Crux inuoluebatur, recepi.

Postquam mihi uir ille retulit, & hanc mihi pallam tradidit, præsumpsi, fateor, eam abluere, & frigor eticis potum dare, qui mox opitulante uirtute diuina sanabantur. Scindebam etiã exinde plerunque particulas, & dabam religiosis pro benedictione. Vni uerò Abbati partẽ diuisi, qui post duos ad me annos rediens, cum sacramento asseruit, duodecim ab ea energuminos, tres cæcos, duosque paralyticos fuisse sanatos. Mitto cuidam ipsam pallã: In os posuit, quæ cum dentes linguamque eius attigit, statim uocem, eloquiumque restituit. Quod nos fideliter credere ipsa Domini promissio illicit, dicens, Omnia quæcunq; petieritis in nomine meo, credite, quia accipietis, & uenient uobis.

Cap. 7. De lancea uerò, arundine, spongia, corona spinea, columnaque, ad quã uerberatus est Dominus Redemptor Hierosolymis, aliquid dicendum est, Ad hanc columnam multi fide pleni accedentes, corrigias textiles faciunt, eamque circundant, quas rursum pro benedictione recipiunt diuersis infirmitatibus profuturas. Ferunt etiã ipsas Coronæ sentes, quasi uirides apparere, quæ etsi uideantur aruisse folijs, quotidie tamen reuirescunt uirtute diuina. Prodit & ex monumento, quo Dominicũ iacuit

corpus

corpus mira uirtus, quòd sæpius terra naturali candore radiãte repletur, & exinde iterum ablata aqua consperitur. De qua tortulæ paruulæ formantur, ac per diuersas mundi partes transmittuntur; de quibus plerunque infirmi sanitates hauriunt. Illud est mirũ, quòd sępisimè accessus ser pentiũ uitant. Sed quid ego temerarius de his loqui audeo, cũ fides retineat, omne quod sacrosanctũ corpus attigit esse sacratum?

De Tunica uerò beati corporis non consuta, desuper contexta per totum, quæ iuxta Dauidicum uaticinium sub sorte iacuerat, fides Euangelica pandit; Ait enim, Partiti sunt uestimenta mea sibi, & in uestẽ meã miserunt sortes De hac uerò immaculati agni tunica, quæ audiui, silere nequeo. Ferunt autem in ciuitate Galathæ, in basilica, quæ ad sanctos Archangelos uocitatur, retineri. Est enim hæc ciuitas ab urbe Constantinopolitana quasi milibus centum quinquaginta. In qua basilica est cripta abditissima; Ibique in arca lignea hoc uestimentum habetur inclusum. Quæ arca à deuotis, atque fidelibus cum summa diligentia adoratur, 7 non immerito digna, quæ hoc uestimentum retineat, quod Dominicum corpus, uel contingere meruit, uel uelare. Cap. 8.

7 *Vide etiam arcam ligneam adorari, quæ dominicum continet uestimentum.*

Dignum autem uidetur, ut & de Iordane, in quo Dominus baptizatus est, aliquid memoremus. Igitur à monte Phamo duo cõsurgunt fontes, quorum unus Ior, alter Dan uocitatur. Qui ab utraque parte Phamadæ urbis, quæ prius Cæsarea Philippi uocabatur, descendentes, sub ipsa urbe tam fluentis coniuncti, quam nomine, una Iordanem efficiunt, qui usque Hierico ciuitatem, & ultra defluit. In eo habetur locus, in quo Dominus baptizatus est. In uno etenim reflexu aqua reuoluitur ipsa, in qua nunc leprosi mundantur. Cap. 16.

Cum autem aduenerint, sæpius lauãtur in flumine, donec ab infirmitate purgentur. De publico tamen, dum ibi commorati fuerint, uictũ accipiunt; sanati autem ad propria discedunt.

Ipse quoque Iordanis ab eo loco in quinto miliario mari commixtus mortuo, nomen amittit. Mare enim mortuum ab hoc dicitur, eo quòd ab incendio Sodomæ, uel reliquarum urbium est uersatum; & aqua ipsa asphalto permixta est, unde a nõnullis mare asphalti appellatur, in quo qui natare nescit, super aquam fertur, & circa eum sulphur adhæret.

Igitur, ut diximus, in ipso primo Iordanis egressu Phamada Ciuitas sita est. In qua habetur statua ex electro purissimo fabricata, in qua Redẽptoris nostri forma dicitur esse expressa. Nam ut plerosq; audiui, qui eã contẽplati fuerant mira claritas in eius facie cõtinetur. Sed ne cui hoc uideatur absurdũ, narrare quę de ea Cęsariensis refert Eusebius, non pigebit. Cap. 10.

Ait enim. Mulierem, quam sanguinis profluuio laborãtem à Saluatore curatam Euangelia tradiderunt, huius urbis ciuem constat fuisse; domusque eius in ea nunc ostenditur. Præ foribus uerò domus ipsius basis quædam in loco editiore collocata monstratur, in qua mulieris ipsius uelut genibns prouolutæ palmas suppliciter tendentis imago ærea uidetur

8 *Habes ex hoc loco imaginum uſum licitum & antiquum eſſe, quæ ſi Deo diſplicerent, hæc domini imago tantæ uirtutis non fuiſſet.*

expreſſa. Aſtat uerò alia ærea nihilominus fuſa ſtatua 8 habitu uiri ſtola compte circundati,& dextram mulieri porrigentis. Huius ad pedem ſtatuæ in baſi herba quædam noua ſpecie naſcitur. Quæ cũ exorta fuerit,excreſcere uſque ad ſtolæ illius æreæ indumenti fimbriã ſolet. Quam cũ ſummo uertice herba creſcens contingerit, uires inde ad depellendos omnes morbos,languoresq; conquirit;ita ut quæcunq; fuerit illa infirmitas corporis,hauſtu exiguo madefacta ſalutaris graminis depellatur; nihil omnino uirium gerens,ſi anteq̃ æreæ fimbriæ ſummitatem creſcendo contigerit,decerpatur.Hanc ſtatuam ad ſimilitudinem uultus Ieſu tradebant. Quæ permãſit etiam ad noſtra uſque tempora,ſicut ipſi oculis noſtris inſpeximus.Et nihil mirum ſi ei, qui ex gentibus crediderant, pro beneficijs,quæ à Saluatore fuerant conſequuti,huiuſmodi uelut munus uidebantur offerre; 9 cum uideamus etiam nunc & Petri uel Pauli Apoſtolorum ipſius Saluatoris imagines deſignari,tabulasq; depingi. Hæc Euſebius retulit.

9 *Vides non ſolum Saluatoris domini ſed &t Apoſtolorum eius Petri & Pauli imagines ſolitas fuiſſe deſignari?*

Nam & iſto nunc tempore per credulitatem integram tanto Chriſtus amore diligitur,ut cuius legem in tabulis cordis credentes populi retinent,eius etiam imaginem ad commemorationem uirtutis in tabulis 10 uiſibilibus pictam,per Eccleſias ac domos affligant.Sed & in hoc inimicus ſemper humani generis æmulus extat. Nam Iudæus quidam cũ huiuſmodi imaginem in tabula pictam,ac parieti affixam in Eccleſia ſæpe uidiſſet,ait,Ecce ſeductorem illum,qui nos genusq; noſtrum humiliauit.Et ſic nocte ueniens,telo ipſam imaginem uerberat,eliſamque de pariete,opertam ueſte ad domum portans,flammis parat exurere. Sed res mira apparuit,quæ de uirtute Dei exiſſe non poteſt ambigi. Nã de uulnere,ubi imago transfoſſa fuerat,ſanguis effluxit;quod ipſe iniquus, ſpiculator oppletus furore non ſenſit.Cum autem per obſcuræ noctis tenebras domum ſuam fuiſſet ingreſſus, lumine adhibito cernit ſe totum ſanguine cruẽtatum; timensq; ne ſcelus ſuum patefieret,abiectam à ſe tabulã abdidit in obſcuris,nec auſus eſt ultra contingere quod inique preſumpſit 11 auferre.Venientes autem Chriſtiani diluculo ad domum Dei, imaginẽ non inueniunt,ſtupentesq; ac requirentes quod fuerat factum, cruoris ueſtigia deprehendunt, quæ ſequentes,ad domum Iudæi accedunt.Deniq; ſciſcitati de tabula nihil certi cognoſcunt. Requirentes aũt eam ſolicitè,in angulo cellulæ Iudæi reperiunt. Qua Eccleſiæ reddita, furem lapidibus obruerunt.

Cap. 11.

10 *Ecce quomodo non ſolum in principio naſcentis eccleſiæ fuere imagines, ſed & lõgo poſt tempore tã in eccleſiis quam in domibus frequentatæ. Quid ergo latras hæretice?*

11 *Si imagines Deo diſplicerent, non tanta miracula oſtenderet Deus contra earum prophanatores.*

Cap. 12.

Eſt & apud Narbonenſem urbem in Eccleſia ſeniore, quæ beati Geneſij martyris reliquijs plaudit,pictura,quæ Dominum noſtrũ,quaſi præcinctum linteo indicat crucifixum. Quæ pictura 12 dum aſsidue cerneretur à populis,apparuit cuidam Baſilio presbytero per uiſum perſona terribilis dicens, Omnes uos obtecti eſtis uarijs indumentis, & me iugiter nudum aſpicitis,uade quantocius,& cooperi me ueſtimento. Et perſona non intelligens uiſionem,data die,nequaq̃ ex ea rememoratus eſt.

12 *Vide & aliud miraculum circa imaginẽ crucifixi.*

Rursumq; apparuit ei. Sed & illud paruipendit. Post tertium autem diē secundæ uisionis, grauiter excruciato eo uerberibus, ait, Nonne dixeram tibi ut cooperires me uestimento, ne cernerer nudus, & nihil ex hoc à te actum est? Vade, inquit, & tege linteo picturam illam, in qua crucifixus appareo, ne tibi uelox superueniat interitus. At ille commotus, & ualde metuens narrauit ea Episcopo, qui protinus iussit desuper uelum expandi. Et sic obtecta nunc pictura conspicitur. Nam etsi parũper detegatur ad contemplandum, mox demisso uelo contegitur, ne detecta cernatur.

VITA BEATI IOANNIS BAPTISTÆ præcursoris Do. per Diuum Gregorium Archiepiscopum Turonensem scripta.

Habetũr in lib. eiusdem in gloriam plurimorum martyrũ edito. cap. 12.

IOannes Baptista actu Herodis per Herodiadem uxorem fratris in carcerem colligatur. Tunc temporis à Gallijs matrona quædam Hierosolymam abierat pro deuotione tantum, ut Domini & Saluatoris nostri præsentiam mereretur. Audiuit autem quòd beatus Ioannes decollaretur. Cursu illuc rapido tendit, datisq; muneribus supplicat percussori, ut eam sanguinē defluentem colligere permitteret, nec arceret. Illo autem percutiente matrona concham argenteam præparat, truncatique martyris capitis cruorem deuota suscepit. Quem diligenter in ampulla positum patriā detulit, & apud Vasatensem urbem ædificata * in eius honore Ecclesia, in sancto altari collocauit.

** Vides quod etiam in primitiua ecclesia tēpla in honore sanctorum ædificabantur.*

IOSEPI PATRIARCHÆ VITA A' PHILONE Hebræo composita, in qua uir administrande Reip. peritus describitur, Petro Frācisco Zino Veronēsi Interpte.

Habetur in eius operibus Græce conscriptis modo latine reddita.

TRes sunt rationes, quibus optimus finis constituitur, disciplina, natura, exercitatio, quarũ singulis Moses tres itē sapientiũ uetustissimos insignes tradit. Horum uitas, quam eorum quisque cum doctrina, tum ingenio, tũ exercitatione instituerit, scriptis persecuti, quartā deinceps ciuilem, qua Patriarcharũ unum nobilem, à primaq; ætate cōprobatum idē statuit, explicabimus.

Is septimũ decimum agens ætatis annum cœpit collaudari, cũ in pastorale studium & curam incumberet. Quod quidem munus tractandæ reipub. muneri congruens & affine est. Ex quo poëtæ, ut arbitror, pastores populorũ Reges uocare solent. Nam qui præstantissimus pastor est, idem Rex optimus esse poterit, cùm gubernandi pulcherrimi animaliũ gregis hominũ facultatem in leuiore administratione didicerit. Quemadmodum enim ei, qui bella gesturus, & exercituũ ductor futurus est, uenādi artes sunt maximè necessariæ, sic illi, qui sit reipub. gubernacula tractaturus, procuratio pastoralis est accomodatissima, tanquā ciuilis atque

imperatorĳ muneris dux quędam & magiſtra. Egregiam igitur in eo indolem perſpiciens pater, maioremq; prudentiã, quàm quæ priuato homini cõueniret, admirabatur, & cõplectebatur, eumq; magisq; reliquos filios diligebat, præſertim quia ſenex eum ſuſceperat, qui non minimus eſt ad excitandam beneuolentiã ſtimulus, & quia ſcitus, atque elegans erat, ingeniũ pueri ardentius amabat, eximioq; ac ſingulari ſtudio proſequebatur, ut non incenderet ſolũ, uerũetiam magis reluceret. Sed inuidia, quæ magnis actionibus ſemp aduerſatur, familiã tunc omnibus partibus rectè conſtitutã inuaſit atq; diſiunxit, multosq; fratres aduerſus unũ incitauit, ut beneuolentiæ patris in eum parem ipſi maleuolentiã conciperent, tantoq; odio proſequerentur, quantus erat amor, quo diligebatur. odium aũt non pſeferebant, ſed animis incluſum cõſeruabant. Quapropter acerbius euadebat. Nanque animi morbi, qui cælantur, nec uerbis aliquo modo reſpirant, grauiores fiunt.

Cãdidis ergo ſimplicibusq; moribus pditus & fratrũ animos à ſe eſſe abalienatos ignorans fauſtum illis, quod fecerat ſomniũ ut amicis enarrat. Tempus, inquiens, meſsis adeſſe mihi uidebatur, nosq; omnes ĩ agrũ ad fructus colligendos profecti ſumptis falcibus metere, meus autẽ repentẽ manipulus, excitari, & rectus in ſublime tolli, ueſtri uerò tanq̃ ex conſenſu accurrentes illũ admirari, atq; omni honore proſequi & adorare. At illi, qui ualebant ingenio, quiq; per ſimilitudines inueſtigare, coniecturaq; aſſequi poterant, quid ea re portenderetur, ne putes, inquiunt, te Regem nobis ac Dominũ fore. Hæc enim ſibi falſo opinionis errore ſignificari perſuaſerant. Quapropter odium magis accendebatur, & nouã ſemper aliquã incrementi cauſam reperiebat. At ipſe nihil ſuſpicans paucis poſt diebus, quæ in quiete uiderit prioribus admirabiliora, fratribus exponit. Solem enim & Lunã & undecim Stellas ad ſe adorandũ accedere exiſtimabat. Pater autẽ uiſum admirans cogitatione cõplectebatur, animoq; condebat, & quid euenturũ eſſet, conſiderabat. Grauiter autem, ut ęquũ erat, nequid erraret, filium reprehendit, ego ne, inquiens, & mater, & fratres tui adorabimus te? Me nanq; per Solem uideris ſubſignificare, matrẽ autẽ per Lunã, & fratres per undecim Stellas. Quod tibi, fili, ne in mentẽ quidem ueniat optare, ſed eorũ, quæ uidiſti, memoria obliuione deleatur. Nam me quidem iudice dominatũ in ſuos ſperare atque expectare deteſtabile eſt. Idemq; ſentire arbitror, quicunq; dant operã, ut æquo & pari iure naturali cũ cæteris uiuant. Cauens autẽ pater, nequa inter fratres ex æmulatione ſimultas atq; diſcordia naſceretur, ſuccenſebant enim ei, qui uiſa retulerat, miſit alios ad paſcendas oues, illum autẽ, quoad ei uiſum eſt cõmodum, retinuit domi. Sciebat enim perturbationum atq; ægritudinũ animi tẽpus eſſe medicũ dici. Siquidem & dolorẽ tollit, & irã extinguit, & metũ abſtergit. Nihil enim eſt natura tam inſanabile, quod non dies ipſa molliat ac leniat.

Cum autẽ in eorũ animis maleuolentiæ nihil amplius reſidere conij-

ceret, filium emisit, tum ut fratres salutaret, tũ etiam ut ad se referret quõ & ipsi & ouium greges haberent. Hoc iter magnorũ cũ malorũ tũ etiam bonorũ principium præter ipsorũ spem erat futurum. Nam ille quidẽ patris mandato parens proficiscebatur, ipsi uerò procul aduenientẽ conspicati nihil inter se faustum colloquebantur. Quandò ne nomine quidem ipsum suo appellare dignati sunt, sed somniorũ coniectorẽ & inspectorẽ atq; alijs eiusmodi uocibus nominarunt, eoq; iracundia prouecti sunt, ut si nõ omnes, pleriq; tamen de cęde ipsius cogitarent, ac ne deprehenderẽtur, sublatũ in cisternam deijcere decreuerunt. Multæ autẽ in illis locis ad excipiendos imbres cisternæ sunt. nec multum abfuit, quin se maximo fraternæ cędis scelere coinquinarent. Ab ea nanq; sententia fratris natu maximi consilio uix deducti sunt. Admonebat enim ne facinus admitterent, sed in unã ex illis cisternis tantũ proijcerent. Etenim de salute ipsius cogitabat, ut cũ discessissent, ipsum educeret, ab omniq; malo liberũ & incolumem ad patrem mitteret.

Hac sententia comprobata ipsum ad se accedentẽ ac salutantẽ, ut inimicũ corripiunt, omnia uestimenta detrahunt, eaq; cũ in profundas fossas ipsum detrusissent, edino sanguine conspersa ad patrẽ mittunt, ut eo signo filium à feris dilaniatũ intelligeret. Forte fortuna mercatores quidam Arabes illo die iter faciebant illac, merces in Ægyptũ conuehentes, quibus extractũ fratrẽ uendiderunt, fratris, qui quarto loco natus fuerat, sententiam secuti. is enim, ut mihi uidetur, ueritus, ne quando ab ipsis implacabili ira excandescentibus dolo necaretur, consuluit ut uenderetur, grauiore pœna in leuiorem, hoc est morte in seruitutẽ cõmutata. Reuersus frater natu maximus, neque enim uenditioni interfuerat, uim despexisset, nec quẽ paulo ante reliquerat, intueretur, clamare, uociferari, uestem conscindere, sursum ac deorsum tanq; insanus ferri, manus complodere, capillumq; conuellere. Quid, inquiens, factũ est fratre? dicite, uiuit ne an mortuus est? si nõ uiuit amplius, defunctum ostendite, ut cadaueri illacrimans dolorẽ mitigem, si iacentẽ uidero, me cõsolabor. Quid etiam mortuo succensemus? Aduersus eos, qui è medio sublati sint, non uiget odium. Sin uiuit, quonã terrarũ abijt? apud quos custoditur? Neq; enim ego, quemadmodũ ille suspectus sum, ut mihi fides haberi nõ debeat.

Respondentibus autẽ uenditũ esse, atque ostendẽtibus pretium, egregiam, inquit, mercaturã fecistis, diuidamus prędam. Accipiamus coronã, q cũ latronibus de sceleris magnitudine cõtenderimus. gloriemur, q crudelitate à nobis uicti sint. In alienos illi coniurant, nos in coniunctissimos atque charissimos. Magnũ patratũ est flagitium, insigne dedecus admissum est. Patres nostri documenta probitatis ubiq; gentium reliquerunt. Nos perfidiæ atq; inhumanitatis perditę monumenta relinquemus. Vagatur enim ubiq; facinorum fama, cũ admiratione & gloria, si bona sint: cũ uituperatione, ac dedecore, si mala. Quonam pacto pater huiusce rei nuntium accipiet? Homini beatissimo ac felicissimo uitã, quantũ ad uos

pertinet,acerbißimã redditis. Eius'ne uicem ob seruitutẽ deplorabit,an nostrã propter ĩmanitatem?nostrã nimirũ magis. Quandoquidem iniuriam facere,q̃ accipere grauius est. Hoc duobus maximis solatijs fulcitur misericordia & spe,quibus illud utrisq; carens omniũ sententijs condemnatur. Sed quid ego hæc lamentor & clamo,cum silere satius sit, ne mihi quoq; aliquid cõtingat,quod nolim? Asperrima enim maximeq; implacabilis uestra est iracundia, spiratq; adhuc perspicua in unoquoque uestrum indignatio.

Iam ubi pater audiuit,non id,quod res erat,filium fuisse uenditũ, sed quod mendacio confictũ fuerat à feris dilaniatũ occidisse,auresq; ijs,quę nuntiabantur,percussæ sunt, atq; oculi spectaculo, quod proponebatur: uestis enim lacerata & cõscisa multoq; sanguine conspersa fuerat allata: dolore turbatus diu mutus atq; exanimis iacuit, ut caput tollere calamitate afflictus oppressusq; non posset. Tum repente tanq̃ lacrimarũ fontẽ emittens,acerbo cũ gemitu genas,& mentũ,& pectus,& uestimẽta proluit,atque ita locutus est: Non mors excruciat me,fili,sed tumulus. Si in patria tua sepultus esses,me consolarer. Curassem enim te,ægrotanti astitissem,prius morienti extremos cõplexus,osculaq; dedissem,clausissem oculos,illacrimassem,iusta cumulatè soluissem, nullũ officij munus prætermisissem: sin in aliena decesisses,cũ natura quod sibi debetur,accepisset,dixissem,heus tu,tristitiam depone, patria ad uiuos pertinet, defunctis quæ'uis terra sepulchrũ est. Celerrimè moriuntur omnes homines. Lõgißima cuiusq; uita,si cũ æternitate cõparetur, breuißima est. Quòd si per uim atq; insidias tibi moriendum fuit,manibus hominũ saltẽ interijsses,id enim mihi leuius esset malũ. Etenim illi ipsi qui interfecissent, misericordia cõmoti mortuo puluerem inijci, & cadauer affici sepultura permisissent. Quòd si fuissent omniũ crudelißimi,quid amplius potuissent efficere,q̃ ut insepultũ proijcientes abirent? At in uia forte p̃tereuntium aliquis consistens & spectans, cõmunemq; naturã miseratus sepeliendi curã suscepisset. Nunc autẽ,ut audio,sæuis,atque in manibus feris conuiuium & epulum factus es,quæ te,mea uiscera, degustarũt ac deuorarunt. Repentina mihi tanq̃ athletæ,nec opinata certamina proponuntur. Frustra tam multas calamitates expertus sum,dum me necesßitas captiuũ,extorrem,mercenarium esse cõpulit,dum insidijs cũ summo uitæ periculo petitus sum à quibus minime oportebat. Ac multa quidẽ uidi, multa audiui,plurima ipse nõ ferenda perpessus sum, quibus ad tolerantiam eruditus non succubui,nec fractus sum. Sed hoc casu nihil intolerabilius,quo uires animi debilitatę conciderunt. Quæ nanq; maior,aut magis cõmiseranda calamitas esse potest? Hæc filij uestis mihi delata est patri,filij uerò nulla pars,nullum mẽbrum,nullæ supersunt reliquiæ, totus omnino confectus,ac deuoratus est,nec a assequi potuit sepultura. Hæc autẽ ad me nõ alia prorsus de causa uidetur missa, nisi ut doloris monumentũ esset,& eorũ quæ filius inaudita sustinuit,mihi memoriam reno-

a *Vides quantum crucietur sanctus pater, quia putat filium caruisse sepultura? Et tamẽ quidam nostro*

uaret ad perpetuã miseriam ac sempiternã. Atque ille quidem eiusmodi uerbis calamitatem suam deplorabat. *tempore negligendã omnino, & nõ curandam docent.*

Mercatores autẽ in Ægypto puerũ uendunt cuidã ex regis Eunuchis Quoquorũ principi. Operæpretium est autẽ, ut post narrationẽ ea, quæ ad uitã, moresq́; pertinent, explicemus. Omnia enim aut certè plurima, quæ in legislatione continentur, allegorijs referta sunt. Qui igitur mos censetur, apud Hebræos quidẽ Ioseph, apud Græcos autẽ Domini additio uocatur. Quod rei expositæ aptissimè quadrat, & congruit. Etenim cũ natura omniũ ab authoritate pendeat, administrandæ Reip. ratio, quę apud populos adhibetur, additio est. Magna enim ciuitas hic orbis est, unaq́; gubernandi ratione utitur, atq; una lege. Est autẽ naturæ ratio efficiens ea, quæ facienda sunt, à contrarijsq́; deterrens. Quæ uerò per loca constitutę sunt ciuitates, nec numero cõprehendi queunt, & uarijs administrandi rationibus ac legibus utuntur. Nam apud alias alij uigent mores atq; instituta, quæ sibi singulæ excogitarunt, atq; addiderunt. Huius autem rei ea causa est, ꝙ separati sunt, nec uitæ societate aut cõmunitate coniuncti nõ solum Græci cũ Barbaris, aut Barbari cũ Græcis, sed ne alterutri quidẽ inter se. Ex quo fit, ut accusent ea, quæ culpa uacant, improuisas tẽpestates, frugũ inopiam, agrorũ sterilitatem, situm, quod uel maritimus sit, uel mediteraneus, uel in insula, aut continenti, & alia eiusdẽ generis, cũ uerã causam sileant, nẽpe auaritiam, mutuamq́; perfidiam, quibus ab insita naturæ lege recedentes, ea, quæ cõmuniter sibi idemq́; sentientibus uisa sunt expedire, leges appellauerunt. Quare singulares administrandæ Reip rationes meritò unius illius naturalis appendices dicendæ sunt. Nam singularũ ciuitatũ leges sunt rectę naturæ rationis additamenta. Et homo ciuilis eandem rationem habet cum illo, qui ex naturæ prę-scripto uiuit.

Nec à proposito alienum est, ꝙ tunicam uariam dicitur accipere. Res enim uaria & multiplex est Reip. administratio, innumerabilesq́; ex personis, negotijs, causis, priuatis hospitijs, tẽporꝰ, locorumq́; differentijs mutationes suscipit. Ac quemadmodum gubernator, ut prosperè nauiget, non uno tantũ modo nauẽ impellit & dirigit, sed pro ratione uentorum uelificationẽ mutat. Medicus item nõ eodẽ pacto curat ægrotos omnes, imò uerò, ne unũ quidẽ, si morbus inconstans sit, sed remissiones, incrementa, repletiones, exinanitiones, causarum mutationes considerans, omnia ad curationẽ accommodat, & modo hoc, modo illud adhibet medicamentum, sic Remp. capessentem necessariò uarium ac multiplicem esse arbitror, ut alius in pace sit, alius in bello, alius si pauci, alius si multi sibi aduersentur. paucis constanter resistat, atque occurrat, oratione blanda multitudinẽ conciliet & alloquatur. Vbi periculum adest, ei se ultrò cõmunis utilitatis causa in primis offerat. Vbi requiritur labor & officium, prompto animo alijs inseruiat. Nã quòd homo dicitur uendi, nònne qui popularem se profitetur, & è suggestu concionem alloquitur, ut quæ ue

neunt mancipia, propter honores quos uidetur accipere è libero innumerabilium dominorũ seruus efficitur?

Quòd autem à fera captus introducitur, quæ imannior fera, quàm inanis gloriæ cupiditas, quæ insidias struit, corripit, coreptosq; necat, ac perdit? Porrò qui coëmerunt, etiam uendunt. Nam qui gerit Remp. non unum sed multos dominos habet; qui sibi alius post alium uicissim succedunt. Qui autem sæpius uenduntur, malorũ seruorũ more dominos mutant, cùm propter ingenij inæqualitatem, rerumque nouarũ studiũ stabiles esse non possint. Ac de his quidẽ hactenus.

Adolescens in Aegyptum ductus, & apud Eunuchum dominum, ut dictum est, manens, tale paucis diebus probitatis & ingenui animi specimen dedit, ut alijs seruis præfectus sit, & totius domus procurationem acceperit. Herus enim nihil eum sine diuina prudentia aut dicere, aut facere multis iam coniecturis animaduerterat. Videbatur ille quidem ab hero procurator domus constitutus, sed reuera id egerat ipsa natura, quæ ciuitatum ei, & gentis, & magnæ regionis, imperium ambiebat. Oportebat enim, ut ad Remp. accessurus in rebus domesticis administrandis erudiretur prius, atque exerceretur. Nam ut ciuitas est magna domus, & Resp. cõmunis res familiaris, sic domus est angusta, paruaque ciuitas, & res familiaris est contracta Resp. Quamobrem constat eundem esse rei familiaris, & Reip. administratorẽ licet hæc, quæ ille ut tractet, & in quibus uersetur, subiecta sunt, inter se multitudine, ac magnitudine discrepent, ut in pingendi fingendiq; arte perspici potest. Bonus enim statuarius, aut pictor siue multa & mirandæ magnitudinis opera, siue pauca, minutaq; conficiat, eandem ostentat artem, & idem ipse est.

Sed is, qui in domus custodia ualde probabatur, ab heri coniuge impudici amoris insidijs petitur. Hæc enim cũ adolescentem pulchritudine capta deperiret, & effrenis in furias & rabiem ageretur, ipsum aduersantem, & qui eã ob innatũ pudorẽ atq; modestiam ne adire quidem audebat omnino, sermonibus amatorijs, ut secũ cõmisceretur, interpellauit. Cumq; in honesta cupiditate magis ac magis inflãmaretur, & conflagraret, frustraq; tentanti nihil è sententia succederet, ad uim sese conuertit, adolescentemq; ueste correptum ad lectulum usque fortiter trahit, robustior effecta, quòd cupiditas, quæ imbecilliores etiam firmat, ac roborat, uires ei subministraret. At ille præsenti difficultate superior has libero atque ingenuo homine dignas emisit uoces.

Quid, inquiens, mihi uim affers? Nos Hebræorũ filij singularibus institutis ac legibus utimur. Reliquis, ubi quartumdecimũ ætatis annũ expleuerint, impunè licet, cũ scortis, & meretricibus, & omnibus, quæ corpore quæstum faciunt, sese coniungere. Apud nos autẽ & cũ meretrice uiuere nefas est, & quæ pudicitiam prostituit, morte mulctatur. Ante legitimã cũ uxore coniunctionẽ cũ alia fœmina consuetudinẽ non habemus, sed celebratis nuptijs casti ad uirgines castas accedimus, nec uoluptatẽ nobis,

ſed legitimã liberorum procreationẽ proponimus. Quocirca cũ ad hanc uſq; diem me purum, integrumq́; ſeruarim, non comittam, ut leges uiolare incipiam à grauiſsimo flagitiorum omnium adulterio. Quod ſi ante hac intemperãter uixiſſem, aut adoleſcentiæ feruore uictus, aut regionis delicias imitatus, alienũ tamen non deberem thalamum coinquinare. Quod quidẽ ſcelus quis hominũ capitale non putat? Etenim quum alijs in rebus ſoleant inter ſe homines diſcentire, in hac ſola cõſentiũt, ut ubiq; omnes millies morte dignam exiſtiment, indictaq; cauſa deprehẽſos capientibus dedant. Tu uerò indulgentior tercium etiã facinus addis, quæ iubes non ſolum ut cõmittam adulterium, ſed dominam, & domini uxorem uiolem. Niſi forte in ueſtram domũ iccirco ueni, ut omiſsis officijs, quæ ſeruũ exequi conuenit, uino me obruam, ebriusq; ſpem illius, à quo emptus ſum fallam, & connubium, familiã, & genus ipſius contaminẽ, præſertim cũ illũ iam non ut dominum ſolũ, ſed ut de me benemeritum obſeruare debeam, qui mihi, nulla prorſus excepta nec magna, nec parua, res ſuas omnes domeſticas præter te uxorem cõmiſit, ac tradidit. Pro quibus ego ſi quemadmodũ mones ipſum remunerabo, gregiam ſcilicet & acceptis beneficijs dignam gratiã referam ille me dominus captiuum, & peregrinum, quod in ipſo quidem fuit, liberũ, ciuemq́; reddidit. Ego autem ſeruus domino ut peregrino, ſeruoq; illudam? Quo'nam animo nefarium ſcelus admittam? Qua fronte illum ferreus intuebor? Conſcientia enim premens receis oculis non ſinet aſpicere. Etiam ſi cœlatum iri me ſperem, non cœlabor tamen. Innumerabiles enim ſunt, eorum, quæ occulte fiunt, exploratores, qui tacere non poſſunt. Quod ſi nemo alius id reſciret, aut reſciens efferret, egomet tum colore, tum uultu, tum uoce ab ipſa, ut pauloante dixi, conſcientia, reprehenſus me ipſum indicarem. Sed eſto, ut nullus id proferat, non'ne iuſtitiam quę Deo proxima ſedet, & omnia contuetur, metuimus ac ueremur?

Talia ille multa colligebat, ac philoſophabatur, at illa obſurduerat. Libido enim acutiores etiam ſenſus obtuſos efficit. Quod ipſe animaduertens relictis ueſtimentis in eius manibus, quibus tenebatur, aufugit. Ex quo mulier optatam occaſionẽ arripuit, qua adoleſcentem ulciſceretur. E foro enim redeunti uiro cõtinentẽ ſe & caſtam, ab impudicisq; rebus abhorrentem ſimulans, ſeruũ, inquit, Hebræũ nobis adduxiſti, qui non modò iam animum tuũ corrupit, cùm ei tam temere incõſiderateq; domum cõmiſiſti, uerũ etiam corpus meũ fœdare conatus eſt. Neq; enim nequiſsimo ac libidinoſiſsimo uitiaſſe cõſeruas ſatis fuit, niſi dominę pudicitiam attentaret, mihiq; uitium conaretur offerre. Cuius furoris ecce tibi perſpicua manifeſtaq; indicia. Etenim cũ uim eſſet allaturus, egoq; exclamans eorum, qui intus erant, auxilium imploraſſem, ipſe re inpro uiſa conteritus, ueritusq;, ne cõprehenderetur, ueſtẽ, reliquit, ſeq; in pedes, ac fugam dedit. Hanc igitur oſtendens eo ueluti teſtimonio crimina comprobabat. Quæ quidem dominus uera iudicans in carcerem conijci

hominē iubet, duplici se obstringens peccato grauissimo; uno, ꝙ non facta reo se defendendi potestate innocentem indicta causa tanꝗ nocentissimum condemnauit: altero ꝙ uestis, quā mulier ut ab adolescente relictā circunferebat, signum erat uis, quam nō attulisset fœminę, sed sibi ab ea allatam effugisset. Nam ut uim attulisse coargui posset, si uestē dominæ retinuisset, sic eam declinasse perspicuū ex eo fit, ꝙ propriam sibi detractam reliquit. Sed magna hominis imperitia forte potest excusari, quippe qui sanguine, fumo, cinere oppletus in coquina uitam transegerit, ut rationis tempus in se quiescens expectare non posset, cui non minus ꝗ corpus, animus ipse sordesceret.

Tres iam ciuilis hominis formas expressimus, pastoralem, domesticā, & in modestia, ac tolerantia constitutam. Ac de duabus quidem prioribus dictum est. Tertia autem non minus, ꝗ illæ Reip. conuenit. Etenim cū temperantia in omni uita conducat, præcipuè tamen, ut facile cuiuis, ac promptū est intelligere, utilis, & salutaris est ciuitatibus. Quis enim calamitates ignorat, quæ terra, mariq; gentibus, regionibus, & omnibus orbis partibus ex intemperantia contigerunt? Ex bellis enim plurima & maxima propter amores & adulteria, & fœminarū dolos gesta sunt, quibus amplissima atꝗ optima tam Græcorū ꝗ Barbarorū pars euersa est, & flos ciuitatum concidit. Quapropter si ex incontinentia atꝗ intemperantia seditiones, intestina bella, aliaq; īnumerabilia mala proficiscuntur non est dubium, quin ex continentia, temperantiaq; consurgat optimus Reip. status, & pax, & perfectorum bonorum fructus & copia. Quæ cū ita sint, non alienū erit, ut quæ per hæc significantur, ordine declaremus.

Qui damnatū emit, eunuchus meritò dicitur. Nam populus, qui ciuilem hominē mercatur, uerè est eunuchus, cū membra ad gignendū apta habere uideatur, sed gignendi careat facultate, non secus, atq; illi, qui cæci sunt, cū oculos habeant, oculorum tamen munere fungi, atq; intueri non possunt. Quæ igitur est Eunuchi cū populo similitudo? ea nimirū, quòd cū sapientiæ sit expers, uirtutis tamen studiosus uidetur. Quando enim omnium ordinū multitudo unum in locū conuenit, æqua, honestaq; loquitur, sed contraria sentit & facit, pro ueris germanisq; adulterina & falsa suscipiens. Quoniā opinionis errore uicta non curat ea, quæ uerè honesta sunt. Quapropter eunuchus iste, quod absurdissimū est, uxorem etiam habet. Nam ut maritus coniugem, sic populus cupiditatē amplectitur, eiusq; causa cuncta dicit, & agit. Cum illa dicenda, tacenda, magna, paruaq; cōmunicat, ea uerò, quæ dictat ratio, minimè solet attēdere.

Iam quod princeps quoquorū sit, sanè ꝗ appositū est. Quemadmodum enim quoquus non nisi īmoderatas & superuacaneas uentris uoluptates curat, sic etiam populus aurium oblectationes & delicias aucupatur, quibus mētis robur frangitur, & animi nerui quodāmodo soluuntur. Quis autem ignorat, quid inter medicos & quoquos intersit? Illi, quę salubria sunt, licet suauia non sint, omni studio parant: Hi contra neglectis

utilibus iucunda curant. Medicorum in populo similes sunt leges, quiq; ex legũ præceptis præsunt integri Senatores & iudices, & ad comunẽ salutem atq; utilitatẽ omnes suas curas cogitationesq; referunt: Quoquorum autem frequentes Iuniorum congressus, quibus curæ est, non quod ipsis expediat, sed quod præsentem afferat uoluptatẽ. Sed cupiditas tanq̃ lasciua fœmina ciuilis hominis amore capta sic eum alloquitur. Heus tu, quo tecũ consuetudinem habeam, cũ populum adis, mores tuos, instituta, sermones, actiones, ĩ quibus enutritus es, obliuiscere, mihi obtempera, me obserua, fac omnia, quæ mihi uoluptati esse iudicas. Eos enim qui acerbos, constantes, ueritatis studiosos, iustitiæq; amãtes se præbẽt, quiq; superbia & grauitate in omnibus utuntur actionibus, qui nemini ulla in re cedunt, qui utilitati tantũmodo semper consulunt, nec auditorũ auribus seruiunt, non fero, Quamobrem innumerabilia in te crimina apud maritum meum dominũ tuũ coniiciam. Ad hanc diem te, cũ seruus sis, ut liberũ, dominiq; tyrannũ gesisti, nec dñm prorsus mihi uideris agnoscere. Nam si meminisses, non esse serui, sed liberi, pro arbitratu suo agere, quæ quisq; uelit, didicisses deposita pertinacia me domini tui coniugem cupiditatem suspicere, & obseruare, atque omnia facere, quæ mihi grata, iucundaq; essent, ex quibus maximẽ probari posses. Hæc illa.

At qui uerẽ ciuis est bonus non ignorat summam populum habere potestatem, neq; se tamẽ seruum, sed liberũ profitetur. Itaq; quid animo sentiat, explicans, sic respondebit: Ego populũ fallere nec didici unq̃, nec studui Reip. gubernacula, administrationemq; suscepi, in hac me integrẽ, sincereq;, sine simulatione, cui sum inimicus, ut bonum procuratorẽ, & beneuolum patrẽ præstabo. Quamobrem cũ ita animo affectus sim, non uerebor explicare, quod sentio, nec occultabo quicquã, ut fures solent, sed animi sensum exponam tanq̃ in sole & luce, Lux enim est ueritas. Nihil eorum, quæ mihi ad terrorem proponuntur, formidabo, licet mors etiam sit oppetenda, malum enim morte grauius simulationẽ existimo, quam effugiendæ mortis gratia nunquã subibo. Quòd si populus est dominus, non iccircò sum ego seruus, cũ patria nobilis sim, ut si quis alius. Amplissimæ enim atq; optimæ huius'ce mundi Reip. me ciuẽ numerari uolo. Etenim cũ me nec munera moueant, nec suasiones, nec dignitatũ amor, nec imperij studium, nec arrogantia, nec gloriæ desideriũ, nec libido, nec ignauia, nec iniustitia, nec quicquã aliud, quod ulli perturbationi aut uitio subiectum sit, cuius dominationẽ extimescam? At hi se corporis tui dominos affirmant. Id nihil ad me. Ego enim ex mente, quæ in me præstantior est pars, pendeo, ad cuius normam uitam agere consti tui, parui faciens mortale corpus, quod mihi tanq̃ conchilio adnatũ, atq; circundatum, si diuexetur, & qui intus sunt domini dominæq; difficiles, dissoluantur, non feram iniquo animo, me necessitatẽ grauissimam euasisse. Proinde si dicendũ est ius, id faciam, neq; diuiti fauens opibus ipsius allectus, nec pauperi misericordia motus propter eius calamitatem, sed

oculos ad reorũ dignitatẽ atq; habitum occludẽs, fine fraude quod iuſtũ uidebitur,pronuntiabo.In deliberationibus proponam, quæ Reip.conducẽt,licet minus afferant uoluptatis. Si concionabor, aſſentationes alijs relinquens,ſalutari atq; utili utar oratione, increpans,monens,caſtigans, adhibita non furioſa & præcipiti obſtinatione, ſed modeſta,ac ſobria dicendi libertate. Si quis autẽ melioribus conſilijs offenditur, is parentibus etiam ſuccenſeat,& tutoribus,& magiſtris,& cũctis procuratoribus, qm̃ & liberos,& pupillos,& diſcipulos reprehendunt,& nonnunq̃ etiam uerberant,quos impium eſt maledictis uexare & cõtumelijs afficere, pium uerò omni amoris & beneuolentiæ ſignificatione colere, atq; obſeruare. Turpe enim eſſet,me ciuem,cui Reip. procuratio mandata eſt,cũ de ipſius cõmodis agitur,deteriorẽ eſſe illis hominibus, qui medicam artẽ profitentur.Siquidẽ hi nec fortunarũ ſplendorem,nec generis nobilitatẽ,nec diuitiarum copias conſiderant in ægrotante,nec φ ſit omnium illius temporis regum aut principũ glorioſiſsimus, ſed illud ſolũ totis uiribus curant,ut morbũ expellant. Quòd ſi res ferrũ aut ignem poſtulet,principem,& dñm ſubditus & ſeruus incidere,atq; urere nõ ueretur.Ego uerò qui nõ unum hominẽ curandum ſuſcepi, ſed ciuitatẽ uniuerſam grauiſſimis laborantẽ morbis, quos inſitæ cupiditates inuexerunt, quid nam faciam?omiſsis'ne medicamentis,quæ cunctis cõmuniter proſint, huius aut illius aures illiberali planeq; ſeruili adulatione demulcebo? Mortem potius oppetã,q̃ ad uoluptatẽ aliquid loquar,uerũ occultans,& quod expedit negligens. Ad hæc tragicus ille,afferte,inquiet,ignẽ,afferte gladiũ, concidite atq; cõburite carnes iſtius. Tu uerò ſitim exple,meumq; ſanguinẽ nigrũ bibe.Citius enim aſtra ſubſidẽt inferius terra, terraq; ſuper aſtra feretur ſublimis,q̃ à me tibi aſſentationis poculum miſceatur. Tam præſtanti igitur animo præditũ, uoluptate,metu,dolore,cupiditate,omnibus deniq; perturbationibus uacuum ciuẽ populus, qui dominus eſt, ferre nõ poteſt. Itaq; comprehenſum tanq̃ aduerſariũ punit,dumq; putat inimicũ ulciſci,maximo omnium ſe ipſe ſupplicio afficit,qm̃ in errore atq; ignorantia relictus non emendatur,nec imperio parere diſcit,qđ honeſtiſsimũ,& fructuoſiſsimum eſt,imperandiq; peritiam parit. Verũ cũ & de his ſatis iam dixerimus,ea,quæ ſunt conſecuta,uideamus.

Accuſatus igitur adoleſcens apud dñm ab amatrice fœmina confingente in eum crimina,quibus ipſa tenebatur,nec ulla defendẽdi data poteſtate in carcerẽ abducitur. Vbi tantã uirtutis magnitudinẽ præſetulit, ut qui illic erant incluſi homines ſceleſtiſsimi eum ſuſpicientes & admirantes, calamitatum ſubleuatorẽ, liberatoremq; ſe crederent inueniſſe. Quãta autẽ inhumanitate ſæuitiaq; referti ſint carcerum cuſtodes, quis eſt,qui neſciat? Etenim cũ naturã immitem habeant, eam exercitatione quotidie magis efferatam,& crudelẽ efficiunt, quippe qui nihil benignũ aut manſuetum,ſed omnia uiolenta, acerbaq; uideant,loquantur, & faciant. Quemadmodum enim qui bene compactis ac firmis corporibus

ſunt,

bunt, si artis etiam adiunxerint adiumenta, uim, ac firmitatē illā ita corroborant, ut ei resisti nō possit, sic qui natura īmani, ac feris moribus est, si feritatē illam exercitatione cumularit, bifariā excludit misericordiam, quę una affectio ab animo benigno mansuetoq; prouenit. Ac quemadmodum qui cū bonis, probatisque uiris uersantur, moribus & uita meliores fiunt, si eorū consuetudine delectantur, ita qui cū improbis, & sceleratis hominibus uitam agunt, flagitia & uitia illorū imitantur, consuetudo enim ad naturæ similitudinē impellit. Versantur aūt carcerum custodes cum crassatoribus, furibus, effractoribus, maledicis, uirginum uiolatoribus, sacrilegis, adulteris, quorū è singulis aliquid nequitię contrahunt, & mutuantur, ex eaque colluuie cōmixtam & omnibus partibus absolutam improbitatem conficiunt.

Ille carceris custos erat eiusmodi, sed adolescentis tamen probitate mitigatus, non modo omni eū metu & cura solutum & liberum esse uoluit, uerum etiā imperij in eos, qui in custodia uincti seruabantur ita participem fecit, ut nomine duntaxat ad speciē esset custos carceris, re autē uera adolescentis arbitrio cuncta committeret. Ex quo multa perueniebāt cōmoda ad eos, qui in carcerē conijciebantur. Itaque locum illū non carcerem amplius, sed modestiæ & temperantiæ custodiam appellandum existimabant. Tormentorū.n.& cruciatuū loco, quibus uapulantes uinculis constricti, & nihil non mali perpetientes afficiuntur, philosophiæ monitis, atq; pręceptis, & quę omni oratione sunt potiores, ipsius doctoris actionibus instituebantur. Vitam.n.suam tanq; fabrefactum cōtinentiæ & uirtutū omnium exēplar proponens homines ēt planè perditos ac desperatos ad resipiscendū excitabat, quos improbantes ea, quæ cōmiserant, pœnitebat. A' diuturnis aūt animi morbis recreati loquebantur in hunc modū: Vbinam olim latuit tantū bonū, quo initio caruimus? Ecce enī ipso elucēte tanq; speculo deformitatē nostrā ītuētes erubescebamus.

Dum igitur hoc illi modo meliores fiunt, adducuntur duo Regis eunuchi, alter pincernarū, alter pistorū magister, quorū uterq;, q̄ in suo munere deliquisset, accusatus, damnatusq; fuerat. Hos ille non minus, q̄ cęteros curabat, optans, ut, qui sibi cōmittebantur, quantū efficere poterat, tales redderentur, ut innocentibus nihilo deteriores essent. Verū cùm eos, qui in carcere erant, non multo post inuiseret, eunuchos cogitabundos & solito tristiores deprehendit, cumq; ex magna ipsorū mœstitia conijceret eis noui quippiā accidisse, percontatus est tristitiæ causam, respondentibus aūt, se somnia uidisse, eoq; mœstos ac sollicitos esse, quod illorū interpretē non haberent, bono, inquit, animo este, & somnia enarrate, fient.n. uolente Deo perspicua. Vult aūt, ut quæ sunt obscura & tenebris inuoluta, ueritatis amantibus aperiantur & pateant. Tum pincernarū magister prior uidebar, inquit, uidere magnā uitē, cuius è pulcherrima stirpe tres propagines enascebantur, hæc cū floruisset, racemos, tanq; autūnus ipse uigeret, producebat, ego uerò maturescente uua racemos carpebā,

& in regium calicē exprimebā, eumq; mero cōmodè plenū offerebā Regi. Ad hæc ille paulisper cunctatus, fausta, inquit, uisum denuntiat, teque in pristinū, dignitatis gradum restitutū iri. Tres nanq; uitis propagines tres significant dies, quibus transactis Rex tui recordabitur, atq; hinc educto ueniam dabit, Itaq; muneri atq; ordini restitutus & confirmatus pocula Dño miscebis ac ministrabis. His ille auditis lætabatur.

Tū magister pistorų interpretationē admiratus, tanq; ipse quoq; fortunatū somniū inspexisset, quod tamen non mediocriter infaustū erat, bona deceptus alterius spe, at ego, inquit, uidebar tria canistra bellariorū capiti imposita gestare, quorų summū omne genus eorų, quibus Rex uescitur, continebat, erant aūt cibaria pro uictu regio uariè ac diligenter elaborata, sed uolucres aduolantes è capite rapiebant, nec prius edere atque explere se desistebant, q; omnia cōsumerentur, & eorų quæ tam bene instructa erant, nullæ reliquię superessent. Ad hęc ille, uellem, inquit, istud tibi uisum non contigisse, aut te illud silentio inuoluisse, aut certè siquis narraret, me tam procul abfuisse, ut aures meę narrationē exaudire non possent. Mala. n. inuitus pręnuntio. Quoniā me cogit humanitas, ut ex aliorų calamitatibus non minus ipse molestię dolorisq; percipiā, q; illi ipsi, qui in eis uersantur. Verū qa somniorū interpretes esse ueridicos oportet, cū diuina responsa explicent, atq; declarent, nihil dissimulans, dicā. Nam cū omnibus in rebus mendaciū fugere optimū est, tum in oraculis maximè piū. Tria canistra triū dierum significationē habent, qbus pręteritis te suspendi iubebit Rex & obtruncari, uolucres aūt aduolantes comedent carnes tuas, quoad totus absumaris. His ille confusus, ut uerisimile est, refugit, animoq; excruciatus pręfinitū responsi diem expectauit.

Cū igitur tres dies pertransissent, illuxit dies natalis Regis, quē diem omnis regionis populus celebrabat, pręcipueq; illi, qui in aula uersabantur. Quare cū magistratus, & familiares tanquā in publico conuiuio sese oblectarent, Rex, eunuchorū, qui in carcere erant, recordatus, ad se ut ducerentur, imperauit, adductosq; conspicatus ea, quę ex somniorū interpretatione pręnuntiata fuerant, perfecit, & confirmauit, iubens ut alter ageretur in crucē, eiq; caput abscinderetur, alter munere qđ ante habuerat iterū fungeretur. Pincernarū igitur princeps Regi reconciliatus, eius qui sibi reditū in gratiā prędixerat, omnesq; suas calamitates subleuarat, oblitus est. uel quoniā omnes ingrati eorū, qui de se benemeriti sunt, obliuiscuntur; uel quia sic placuit prouidentię Dei, qui nolebat, ut adolescenti per alium magis, q; per se prospera euenirent.

Post bienniū. n. & bona, & mala, quę regioni euentura erant, in quiete Regi duobus uisis idē confirmandę fidei gratia significantibus diuinitus ostenduntur. Videbatur. n. sibi intueri septē boues è fluuio egredi pingues & perq; obesas, aspectuq; pulchras, & propter fluminis ripas pasci. Post has aūt, alteras totidē numero, graciles, macieq; confectas, & aridas, atq; deformes ascendentes cōpascere. Repentè uerò meliores illas deuo-

rari ab his deterioribus. Quę tñ ob id ne minimo quidẽ tumore uentres auxisse, sed eos potius contraxisse uidebantur. Experrectus aũt cùm rur sum obdormisset, altero uiso cõmotus est. Existimabat.n.se uidere septẽ frumenti spicas ex uno culmo consurgere, augeriq; & florere, atq; in altitudinẽ ualde firmas tolli. Deinde alteras septẽ tenues & imbecilles prope illas nasci, quę irruentes culmũ spicis fœcundũ consumpserunt. post hoc uisum reliquã noctis partẽ insomnẽ duxit. Sollicitudines.n.eum pungentes ac stimulantes somnũ capere non permittebant. Quare summo mane sapientes conuocat, & somniũ narrat. cuius uerã significationẽ cũ nullus eorũ inuestigare & cõiecturis assequi posset, pincernarũ princeps in mediũ prodiens, spero, inquit, Dñe, uirũ, quem desideras inuentũ iri. Iusseras me & pistorũ pręfectum ita cõmeritos in carcerẽ trudi. Ibi quorũ magistri seruus erat Hebręus quidã, cui quę nobis in quiete per uisum apparuerant, exposuimus. Ipse uerò tam aptã & accõmodatã protulit interpretationẽ, ut quicquid ille prędixit, utriq; cõtigerit. Nam supplicium ei, mihi aũt ex benignitate tua reditũ in gratiã prænuntiauit.

Hæc audiens Rex iuuenem celerrimè adduci iube. Qui aũt iussi fuerant, capillũ ei, & barbã totonderunt, prolixius.n.in carcere excreuerant, & pro sordido splendidis indutũ uestimentis, & alijs rebus exornatũ ad Regem introduxerunt. Qui ex aspectu hominẽ ingenuũ & nobilẽ esse conijciens; insunt.n.in corporibus quędã notę non omnibus tñ perspicuę, sed illis dũtaxat, qui perspicaci mentis oculo prędíti sunt, ex quibus qualis quisq; sit, intelligit; somnia, inqt, nostra, ut pręsagit mihi aĩus, nõ perpetuis ignorationis tenebris obuoluentur. Pręsefert hic iuuenis specimen sapientię, qua ueritatem aperiet, & tanq̃ luce tenebras, sic scientia sua discutiet nostrorũ sapientiũ inscitiã. Tunc proposuit somnia. Ille uerò dicentis dignitate minimè territus, sed tanq̃ Rex cũ subdito, non aũt subditus cum Rege fidenter simul & uerecundè loquebatur, quęcunq̃, inquiens, in hac regione facturus est Deus, pręsignificauit tibi. Gemina aũt uisa ne credas esse duo diuersa somnia, unũ.n.est, sed repetitũ, nec frustra tñ, sed quo res facilius fidẽ inueniat, iudicio duplici confirmata. Septẽ enim pingues boues, septemq; lętę ac florentes spicę, septẽ fertilitatis atq; ubertatis annos declarant. Septem aũt alteros penurię ac famis significãt septẽ illæ boues posteriores graciles, fœdę, macieq; consumptę, itemq; septem tenues, corruptę, afflictęq; spicę. Veniet ergo septenniũ, quod ingentẽ fructuũ copiam afferet. Tunc.n.flumen singulis annis exundans, agros tam pingues ac fertiles reddet, ut nulla unquã maior ubertas fuerit. Sequetur deinde septenniũ alterũ, priori contrariũ, qd grauem rerũ necessariarũ inopiam & penuriã importabit. Etenim flumen ex alueo non egredietur, nec agros lętos & pingues efficiet, Ex quo pręteritę fertilitatis memoria obliterabitur, & siquid ex superiore ubertate & copia reliquũ fuerit, consumetur.

Succinit aũt mihi quiddã & eloquitur Deus, subijciens tanq̃ in mor-

bo remediũ salutare. Grauissimus.n.ciuitatũ & regionũ morbus est fames,quę ut imbecilla & infirma reddatur,curandũ est, ne planè corroborata habitatores deuoret & aboleat, Sed quõ ĩfirmabitur? Quicquid fructuũ ex septẽ annorũ ubertate prçter necessaria populorũ alimenta superfuerit,id aũt erit ferè quinta pars,in oppidis & uicis condetur.Nec oportebit longius eos transferre, sed ad incolarũ solatiũ, eisdẽ in locis seruare, ubi collecti fuerint.Cõportabuntur aũt cum ipsis manipulis anteq̃ terantur, aut excernãtur omnino quatuor ob causas.primũ quia sic operti diutius manent incorrupti. Deinde ut quotannis terentibus & uentilãtibus memoria fertilitatis seruetur.Rerũ.n.uerarũ similitudo proximã illis uoluptatem affert.tertio loco, ne despõdeant animos anteq̃ collecti fructus absumantur,sed æquo tranquilloq; animo sint,quę quidem tranquillitas magis sustentat, q̃ ipse cibus. Spes.n.in primis alit,grauemq; ex inopia morbũ leuat. Postremò ut reliquis etiã animalibus pabulũ suppetat ex paleis & quisquilijs, quę in ipsa tritura relinquuntur. Harũ igitur rerũ qui curam gerat, constituendus est uir prudentissimus, ac solertissimus, & planè probatus,qui ad ea,quæ dicta sunt,sine odio & reprehẽsione rectè paranda & conficienda sit idoneus,nec ullam populis euenturę famis suspicionẽ cõmoueat.Graue.n.periculũ esset,ne animis ante defatigati in desperationẽ inciderent. Quòd si quis causam exquisierit,respondendũ erit,quemadmodũ in pace parantur,quę bello sunt necessaria,sic in ubertate & copia,penurię famisque difficultatibus oportere cõsulere. Incerta aũt esse,ut belli,sic famis tempora,& ex improuiso prorsus euenire. proinde non expectandũ,ut accidant,ac tum demũ conquirenda subsidia,cũ inutilia sunt,sed occurrendum illis esse,& ante prouidendũ, necessariò.

Audiens Rex & somniorũ interpretationem scitè & rectè ad ueritatẽ ipsam pertingentem,& cõsilium,ut uidebatur, ex prouidentia futuri euentus incerti,maximè utile,eos,qui conuenerant, propius iussit accedere,ne audiret,&,inueniemus'ne,inquit,ò uiri,talem hominẽ, qui diuinũ in se spiritum habeat?collaudantibus autem illis & comprobantibus, astantẽ ipsum aspiciens,in propinquo,inquit,est,ut eũ,quẽ mones requiramus, Haud procul abest sapiens & prudens ille, quem ex consilio tuo debemus eligere,nam tu ille ipse es,neque enim sine diuino numine mihi uideris hæc loqui. Vade,familiæ meæ procurationẽ suscipito,& Aegypti totius esto gubernator.Nullus autem facilitatẽ meã accusabit, cũ in hac re me ipse non amem,quod quidẽ uitium curari uix potest. Etenim nec ad magna,præclaraque ingenia probanda longũ temporis spatium requiritur,quippe quæ uirtutẽ statim explicant suam, qua sine mora cogimur ea cõplecti atque diligere:nec ipsa res patitur cunctationem, cũ tẽpora nos ad necessarios apparatus urgeant. Tũ Regi uicariũ, aut,si uerũ dicendũ est,Regem ipsum constituit.Nomen enim imperij reseruans sibi,administrationẽ illi concessit,& omnia alia tribuit,quę ad honorem iuuenis pertinerent.Nã & annulũ regium,& sacram uestẽ,& monile aureũ

reũ dedit, iussitque ut in secundũ ascendẽs currũ per ciuitatẽ ueheretur, præcedente præcone, & dignitatẽ ipsius ignorãtibus diuulgante. Ex somniorum autem interpretatione mutauit illi nomen, & patria eũ lingua appellauit, filiamq; sacerdotis solis lectissimã uirginẽ in Aegyptoque nobilissimã despondit.

Hæc gesta sunt, cũ ætatis annũ circiter trigesimum ageret. Tales sortiuntur euentus homines pij, licet enim affligantur, non in perpetuum iacent, sed exurgentes eriguntur, & tam stabili ac firmo collocãtur in statu, ut amplius cadere aut labefactari non possint. Quisnã sperasset, ut uno die fieret è seruo dominus? & carceris loco, summã assequeretur dignitatem? ut ꝓ ministro custodis carcerũ, Regis prouinciarũ rector crearetur? ut regiam pro carcere gubernaret? & pro summis ignominijs primos honorũ gradus obtineret? Attamen hæc euenerũt, & sæpe, cũ Deus uoluerit, sunt euentura. Subsit modò in animis una aliqua uirtutis & probitatis scintilla, ea necesse est aliquando excitetur & luceat.

Verùm, quoniã ea, quæ narramus, ad uitam, moresq; referre propositum est, de his etiam aliquid, quod alienũ non sit, dicemus. Ac tametsi, quispiam fortasse leuior è uulgo hæc audiens irridebit, ego tamen audacter affirmabo, uirũ ciuilẽ omnino somniorum interpretem esse oportere, non ex numero circulatorum, qui nugas, & mendacia pretio uendũt, ut ex eorũ, quæ in somnis apparent, interpretatione corrogandæ pecuniæ occasionem arripiant, sed qui cõmune, & uulgare, magnũque somnium non dormientiũ modò sed uigilantiũ diligenter considerant, & interpretantur. Hoc autẽ somniũ, ut quæ à mẽdacio sunt remotissima, dicamus, est hominũ uita. Quemadmodũ enim somniantibus accidit, ut uidentes non uideamus, & audientes non audiamus, & gustantes tangentesue nec gustemus, nec tangamus, loquentes nihil dicamus, deambulantes minimè moueamur, & reliquis motibus, & actionibus nobis uti uideamur, nec utamur tamen, cũ illa omnia sint inania, nec in ulla hæreant subiecta materia, ueritasq; duntaxat imaginẽ & simulachrum quoddã adũbret eorũ, quæ uerè non sunt, sic uigilantes in opinionibus somniorũ similibus uersamur. Venerunt; recesserunt; apparuerunt, euanuerunt, priusquam planè caperentur, auolarunt. Rem expendat unusquisque, & domi secũ exploret, nec argumentis nostris indigebit. præsertim si iã ætate prouectus sit. Is enim aliquando infans fuit, deinde puer, post pubes, tũ adolescens, postea iuuenis, mox uir, postremò senex. Sed nõ simul hæc omnia. Neq;.n. infans in puero substitit, nec puer in pubere, nec pubes in adolescente, nec adolescens in iuuene, nec iuuenis in uiro, nec uir in sene, nec senex in morte. forte autem, forte, inquam, unaquæque ætas robore cedens ætati succedenti prius moritur, atque ita nos sensim natura docet, ne mortẽ in summa formidemus, cũ eam in singulis partibus tam facile tulerimus. Nã & infantiæ, & pueritiæ, & pubertatis, & adolescẽtiæ, & uirilis ætatis mortẽ obiuimus, earũ enim nulla iam adest aduenientе senectute.

Quid?illa quæ ad corpus pertinent,nónne sunt somnia?forma quidē uno die permanet,& marcescit antequā floreat. Valetudo instabilis propter multa mala,quę illi struunt insidias,robur innumerabiles ob causas morbis obnoxium,sensuum integritas minimè firma,cū breui temporis momento euertatur, incertā uerò rerū externarum conditionem quis ignorat?Sępenumerò homines ditissimi uno die decoxerunt. Qui ad sūmos maximarum dignitatū gradus ascenderant,ad infimos obscurissimi deciderunt. Amplissima Regum imperia perleui temporū inclinatione sunt euersa.Testatur hoc Dionysius ille Corinthi,qui cū in Sicilia rerum potiretur,amisso principatu Corinthū exul profugit,ibique ex tāto principe literator effectus ludum aperuit. Accedit etiam testis Regum opulentissimus Cræsus, qui se Persarū imperium euersurū sperans,non solū amisit suū, sed cū uiuus uenisset in hostiū potestatē, haud procul fuit,ut combureretur.Somniorū testes sunt non singuli homines tantū, sed ciuitates,gentes,regiones,grępcia,barbaries,qui in continenti,qui in insulis habitant,Europa,Asia,occidens,oriens.Nihil denique cōmemorari potest, quod in eodem statu permanserit.Omnia prorsus conuersionū, cōmutationūque uicissitudines senserunt. Aegyptus, quę multis olim gentibus imperabat nunc est in seruitute. Macedones ad tēpus adeò floruerunt, ut totius orbis imperiū attingerent, nunc autē coactoribus annua sibi à Dominis īposita pēdunt uectigalia. Vbinā illa Ptolemæorū domus,ubi singulorū successorū splendor, qui ad extremos usque terrę, marisque terminos elucebat?Vbi libertas gentiū, & ciuitatū, quę proprijs legibus utebantur?Vbi contra subditorū seruitutes?Nónne Persę Parthis imperabant?at Parthi nunc īperant Persis. Propter humanarū rerum cōuersiones,uariasque tanq̃ in ludo talorum cōmutationes, diuturnas & immensas sibi quidā fingunt prosperitates, sed eas ingentiū malorū causas inueniunt,& festinantes tanquā ad bonorū hæreditatem, in graues calamitates incurrunt.

Alijs rursus,qui res aduersas expectabant secundissimæ contigerunt. Athletæ,qui uiribus,robore,& corporis firmitate confisi certam animo & spe uictoriam præceperant,sæpe uel certamine,exclusi sunt, quòd nó probarentur,uel in certamen admissi fuerunt uicti.Alij uerò,qui ne secūda quidem præmia se consecuturos sperabant, prima coronati perceperunt. Aestate quidā soluentes,quo tēpore prospera solet esse nauigatio, naufragiū fecerunt.Hyeme naufragiū expectantes alij,in portū sine periculo aduecti sunt. Tanquā ad certa compendia nonnulli contendunt mercatores,& iacturas inopinatas offendunt.E contrario se detrimentū accepturos quidā metuunt,& emolumēta magna consequuntur. Adeò in alterutrā partem incerta est fortuna,humanæq; res tanquā in trutina inæqualibus examinatę pōderibus sursum deorsum feruntur, & magna in obscuritate multis inuolutæ tenebris detinent.Nos autē quasi pfundo oppressi somno oberramus,& rōnis ui nihil assequi possumus, nihil cer-

tũ aut firmũ cõprehendere. Nã oĩa sunt umbris, uisisq; similia, & tanq; in põpis prima quæq; prætereuntia nostros oculos fugiunt. Et quemadmodũ torrentiũ fluctus tanta celeritate concitati pertranseunt, ut apprehendi nequeant, sic in hac uita res feruntur, atque prætereunt. Videntur illæ quidem consistere, Verum ne puncto quidem temporis manent, sed assiduè subtrahuntur & fluunt. Qui autẽ uigilant, cũ nihil à dormientibus differant, quantũ quidem ad certã pertinet rerũ comprehensionem, tamen se ipsos decipientes earũ naturam se existimant posse non errantibus rationibus intueri, cũ nullus sensuum sit, quod non afferat impedimẽtũ. Corrũpuntur enim succorũ spectaculis, & humorũ proprietatibus, ad quæ declinantes totũ etiam animũ secũ trahunt, ac deprimunt, nec permittunt ut excitetur & rectus sine errore per publicã quasi uiã incedat. Deinde quæ sublimia simul atque humilia, quæ magna atque eadẽ parua, & alia denique omnia, quæ ex inæquabili discordique uarietate permixta concretaque sunt, hallucinari cogunt, magnãque oculorũ uertiginem, ac tenebras afferunt.

Cùm tanta igitur perturbatione, confusioneque & obscuritate plena sit uita, oportet, ut somniorũ interpres accedens tanquã sapiens in ea interpretandi facultate, quæ de die somnia & uisa ijs, qui uidentur uigilare, contingunt, diiudicet, & uerisimilibus coniecturis, ac probabilibus argumentis de unoquoque disputet. Hoc, inquiẽs, honestũ est, illud turpe. Hoc bonũ, malũ illud. Hoc iustum, illud iniustũ, & reliqua eodem modo. Hoc prudens, forte, religiosum, piũ, utile, cõmodum, contrà Illud inutile, inconsideratum, ignauũ, impiũ, nefarium, incõmodũ, & se nimiũ amantis. Præterea illud alienũ est? ne concupiscas. Hoc tuũ? utere, ne abutaris. Diuitijs abundas? eas cõmunica, atque impartire. Diuitiarũ enim decus non in sacculis & arca, sed in fouendis ac subleuandis pauperibus splẽdet. Pauca possides? ne inuideas locupletibus. Nullus enim inuidum pauperẽ miserabitur. Gloria & honoribus præstas? ne tibi placeas, neque efferaris. Aduersatur fortuna? ne concidat animus. Omnia è sententia prosperè succedunt? uicissitudinẽ time. Multis affectus es damnis? meliora spera. Rerũ enim humanarum in contraria fiunt cõmutationes. Sol, luna, & cęlum uniuersum certũ ac manifestum splendorẽ habent, quoniã in ipsis cuncta similia, & ad ueritatis regulã ordine, harmonia, cõcentuque optimo dimensa manent. Quæ autem terrena sunt, multa confusione, perturbationeque referta nullũ concentum, nullã retinẽt harmoniam, ut uerissimè dici possit, Hæc ꝓfundam obscuritatẽ occupasse, illa uerò in luce nitidissima ferri, imò uero ipsa esse uerissimam atq; purissimam lucem.

Si quis igitur uoluerit res introspicere, reperiet cœlũ esse diem sempiternum, ab omni nocte atque umbra remotissimũ, quippe quod puris, illis, quæ nunquã extinguntur, luminibus circumsplendeat. Quantum autem apud nos uigilantes à dormientibus, tantum in mundo cœlestia à terrestribus discrepant. Cęlestia semper uigilant, quorum actiones cer-

tæ,perpetuę,atque in omnibus perfectæ sunt. Terrestria somno detinentur,ac tametsi parumper excitantur, rursus tamen deprimuntur,& dormiunt. Cũ nihil eorum sit,quod rectè possit animo perspicere,quin aberret,& hallucinet. Falsis enim opinionibus tanq̃ tenebris obscuratus, atq; obrutus somniare cogitur,atque ita à rebus exclusus nihil firmè concipere,aut bene cognitum & exploratum habere potest.

Nec illud significatione caret,quòd in secundum ex regijs curribus ascendere dicitur. Ciuilis enim uir secundas post Regem partes obtinet. Nam neque priuatus,neq; Rex est,sed utrique finitimus, priuato quidẽ superior,sed inferior Rege,qui iure suo regnum obtinet,Regis enim loco populum habet, pro quo bona fide,ac sine dolo cuncta, ut antediximus,gerit. Fertur autem tanq̃ curru biiugi,rerum gestarum gloria, & populari studio in sublime prouectus,præsertim cum tã magna, q̃ parua cedunt è sententia,nihil aduersante fortuna,sed omnia Deo ut in secũda nauigatione ad salutem subministrante. Annulus autem à Rege traditus est fidei signum clarissimum,quam & Rex populus habet ciuili uiro,& uir ciuilis regnanti populo. Aureus uerò torques, qui collum eius exornat,uidetur significare gloriã & animaduersionẽ. Quando enim in Rep. administranda cuncta prosperè succedunt,honore, authoritateque excellit apud populũ,at si aduerso quopiã casu aliquid offensum fuerit, etsi culpã eius rei fortuna sustineat, ideoq; uenia dignus sit,tamen is nihilo secius eo colli ornamento deorsum trahitur & affligitur,cùm populus id solùm dicat,ego torquẽ istum largitus sum tibi, qui & ornaret te, si res meæ bene & feliciter gererentur,& si contra,strangularet.

Audiui tamen & alia ratione locum hunc,magisque ad mores accõmodata diligenter explicari. Dicunt enim corporeæ regionis in singulis hominibus animũ esse principẽ,à quo tanquã à Rege corporis studioso pendet imperiũ. Tria sunt aũt,quæ maxima cura paranda sunt, panis, obsonium,potus. Ad hęc conficienda tribus etiã ministris utitur,uno pistorũ,altero pincernarũ, tertio quoquorũ præfecto. Primus enim esculenta,alter poculenta,tertius condimentorũ delicias curat. Sunt autem omnes eunuchi. Etenim qui uoluptates amat,quæ maximè necessaria sunt, ut tẽperantiã,uerecundiã,continentiã,iustitiã,& reliquas uirtutes generare non potest. Nihil enim alteri tã inimicũ est,quã uirtuti uoluptas, ꝓpter quã multi effrenatis cupiditatibus,quibus imperandũ est,obtemperãtes atque indulgentes, ea, quæ in primis curanda sunt,negligunt. Quoquorum præfectus in custodia non includitur, nec ulla afficitur pœna, quia condimenta non sunt admodum necessaria,nec uoluptates,sed uoluptatũ quidam ueluti stimuli & faces,quæ facilè extinguuntur. Duo aũt qui circa miserum uentrẽ sunt occupati, pistorum unus, alter pincernarum præfecti,quoniam ea,quæ uitæ summopere necessaria sunt, continent escam,& potum,si debitam illis curandis diligentiam adhibent, laudem assequuntur,sin negligentiores sunt,indignatione ac suppplicio di-

gni iudicantur. Est etiam discrimen in animaduertendo, quandò dispar est eorũ usus. Panis enim ualde necessarius, uini autẽ non item. Nam & sine mero uiuunt homines, dum aquam fluentem bibunt. Itaq; pincernarum præfectus in gratiã restituitur, quòd is in re leuiori peccauerit. pistorum aũt princeps in gratiã reduci non potest, sed ad mortem usque Regis indignationẽ sustinet, ꝙ in re grauissima deliquerit. Esce nanq; penuria mortem affert, & iccirco qui in ea re peccasse deprehenditur, capite damnatur, atq; suspenditur, merito & pari affectus supplicio, quoniã & ipse suspendit & occidit esurientem fame. Ac de hoc quidẽ hactenus.

Ille igitur in Regis locũ substitutus, qui Aegyptum regeret, & gubernaret egressus est, ut ab omnibus incolis cognosceretur, & in singulis oppidis edicta proponens, magnũ sui desiderium non solum beneficijs, quibus omnes afficiebat, sed aspectu & incredibili ac singulari sermonis congressusq; gratia uidentibus excitauit. Verũ cũ ex somniorũ interpretatione prius ubertatis septẽnium adesset, quintã fructuũ partẽ per alios præfectos, qui sibi in publica procuratione subseruiebant quotãnis colligens & condens, tantã manipulorũ multitudinẽ cõgregauit, ut maiorẽ nullus post hominũ memoriam fuisse meminerit, cuius rei clarissimũ illud argumentũ est, ꝙ eorũ numerus ignorabatur. Sed cũ præterijssent septem anni, quibus agrorũ fertilitas fuerat, exorta est fames, quę progrediens & crescens non modo Aegyptũ, oppressit, sed exteras ciuitates & regiones usque ad orientis occidentisq; terminos longe lateq; inuadens, totũ terrarum orbẽ occupauit. Nulla profectò pestis tam ingens unq̃ publicẽ grassata dicitur, instar illius morbi, quẽ Herpeta medici appellant, ꝙ serpens per omnes partes totã exulceratorum corporũ cõpagem & coniunctionẽ tanq̃ ignis sensim omnino depascatur. Vndiq; igitur rei frumentarię causa probatissimi uiri mittebantur. Iam enim prudentia iuuenis, q summã frumenti copiam ad tẽporum difficultatẽ atque inopiam cõdiderat, & conseruarat, ubiq; percrebuerat. At ille primũ iubet reclusis thesauris aceruos omnes exponi, quo spectantium animos exhilararet, eisq; bona spe prius, q̃ corporibus mederetur, deinde ꝑ homines, quos eiusmodi negotio pręfecerat, emere uolentibus pretio uendi, futurum semper prospiciens, & acutius cernens, q̃ pręsens, id, quod instabat.

Interim pater cũ rerũ uictui necessariarũ angustia premeretur, filijq; felicitatẽ ignoraret, ad emendum frumentũ decẽ filios mittens, natu minimũ apud se retinuit, qui ex eadẽ matre natus erat, ex qua Regis munere fungentẽ susceperat. Atque illi quidẽ in Aegyptũ prefecti fratrẽ tanq̃ alienum conuenerunt, eumq; antiquo de more dignitatẽ ipsius admirati somniorumq; significationẽ cõfirmantes adorarunt. Ille uerò eos, qui se uendiderant intuitus, statim agnouit omnes, cũ ab eorũ nemine agnosceretur. Nondum enim uolebat Deus rem patefieri necessarijs de causis, quas tunc sileri præstabat, uultũ autẽ cõmutarat, uel ut grauiorẽ personã sumeret, congruentem ei, qui regioni pręfectus esset, uel ut intuentium

à se cognoscendo cogitationes auerteret. Tum non ut iuuenis, qui tantũ imperium administraret, quiq; primũ dignitatis locũ secundum Regẽ obtineret, & ab omnibus hominibus ab ortu solis ad occasum usq; suspiceretur, ætatis flore, & magnitudine potestatis elatus, ultionis nactus occasionẽ, iniuriæ uoluit recordari, sed impetum animi repressit, & cęlauit, & alienationẽ prudenter pręsetulit, oculisq; & uultu, & uoce, atque alijs signis se indignatũ simulans, O uos, inquit, nihil pacificũ mihi sentire uidemini, speculatores missi estis ab aliquo Regis hoste, cui operã uestram in scelere polliciti, uos id clam laturos quidẽ exist imastis, sed nullæ me, licet occultissimæ, insidiæ latere possunt.

Tum illi conari sese defendere, dicentes, ea in se crimina cõferri, à quibus essent alienissimi. neque enim ab hostibus uenire, neque alienos ab Aegyptijs animos habere, aut unq̃ habuisse, sed natura pacis amantes esse, & iam inde ab ipsa pueritia bene parere didicisse ab homine religionis ac pietatis colentissimo ac studiosissimo patre suo, qui duodecim liberos procreasset, quorum unus natu minimus, quia propter ætatẽ peregrinationis laborẽ ferre nõ posset, domi remansisset, decem adesse, quos ipse pręsentes cerneret, reliquũ autẽ è medio sublatũ fuisse. Hæc audiens de se tanq̃ mortuo dici ab illis, à quibus proditus fuerat, nõ potuit quidem animo non cõmoueri, attamen eiusmodi motũ non pręsetulit, sed cũ intrinsecus accensus atque inflãmatus esset, graui tamen uultu, si uera, inquit, sunt, quæ dicitis, nec regionẽ speculaturi uenistis, uos quidẽ hic, ut uobis credam tantisper manete, donec frater minimus literis accersitus ueniat. Quòd si abire festinatis, ne forte diuturno uestri desiderio pater sollicitus sit, omnes discedite, uno tantũ relicto, qui uas sit, donec cũ fratre minimo reuertamini, non obtẽperantibus autẽ grauissimũ capitis suppliciũ propositum est. Hæc truci uultu cõminatus, seq; uehementer iratum ostendens discessit.

At illi cogitabundi ac tristitia pleni se ipsi accusabãt, q̃ fratri fecissent insidias, peccatũ illud, dicebant, pręsentium malorum est causa. Iustitia enim rerũ humanarũ moderatrix & arbitra iam contra nos aliquid molitur. Etenim posteaq̃ tempus exiguũ quieuit, consurgens implacabilem atque inexorabilem naturã supplicio dignis ostendit. Quid enim nõ sumus cõmeriti, qui fratrẽ orantẽ obsecrantemq; despeximus? Ille nihil peccarat, uisa tantũ sibi secundum quietẽ familiariter ut amicis retulerat, ob quæ nos omnium crudelissimi atq; immanissimi, indignati, nefarium in eum scelus, uerum enim fateri oportet, cõmisimus. Quamobrem & hęc & his grauiora nos perpessuros formidemus, qui, cũ soli ferè ex omnibus hominibus ob eximias patrum, auorum, maiorumq; uirtutes ingenui & nobiles appellemur, insigni fœditate genus dedecorauimus. Fratrum autẽ natu maximus, qui initio struentibus insidias aduersabat, nihil prodest, inquit, post facta pœnitere, cohortabar, atque obtestabar uos olim, ne iracundiæ uelletis indulgere, exponebã piaculi magnitudinẽ, uos autẽ

cum deberetis sententiam meam cõprobare, temeritati uestrę paruitis. Quamobrẽ pertinaciæ, atque impietatis fructum percipimus. Illarum enim insidiarum repetuntur pęnæ. Repetuntur autẽ non ab homine, sed uel à Deo, uel à ratione, uel à diuina lege.

Hæc illis secretò inter se colloquentibus per interpretẽ nuntium accipiebat frater, qui uenditus fuerat. Itaque cõmotus non poterat non lacrimare. Quare ne deprehenderetur, auertit se, atq; secessit, & magnã effudit uim lacrimarum. cumq; paulopost subleuatus oculos abstersisset, reuersus est, iussitq; fratrẽ, qui secundo loco natus erat, in aliorũ fratrum conspectu uinciri. Is enim sibi ex altera parte respondebat, In pluribus enim ille, qui secundum obtinet locum, ordine respõdet ei, qui ultimum antecedit. Qua quidẽ ratione & extremo respondet primus. Vel ob eam etiam fortasse causam eum uinculis astringi potissimum uoluit, quod oĩum grauissimè peccasse uidebatur, cum ipse quodãmodo dux esset, & alios ad crudelitatem incitaret. Etenim si cum fratre natu maximo, qui mite, atque humanum consilium dabat, consensisset ipse, qui ut illo minor erat ætate, sic reliquos superabat, fortasse peccatum nõ fuisset admissum. Nã conspirantes, idemq; ea de re sentientes ipsi, qui principes erant, & honore præstabant, cęteros in sentẽtiam suam facile perduxissent. Nunc autẽ à clemẽtiore, melioreq; parte deficiens, ad acerbiorẽ deterioremq; sponte se contulit, eiusq; tanq̃ dux socios impulit, ut nefarium scelus nõ dubitarent perficere. His de causis ille mea quidẽ sententia uinctus fuit. Domum uerò cæteri reditum adornabant. Iusserat autẽ regionis pręfectus ijs, qui frumentum uendebant, primum quidẽ ut saccos fratrum tanq̃ peregrinorum omnes implerent, deinde pretium quod acceperant, in ore saccorum clam collocarent, postremò tantum cõmeatus adiungerent, quantum eis in itinere uictum abundè subministraret, ne frumentum, quod exportabant, imminueretur.

Iter facientes igitur, fratremq; retentũ in uinculis, ut par est, cõmiserantes nõ minus dolebant uicem patris, qui calamitatẽ alterã esset auditurus, tanq̃ singulis itineribus aliquid ei de pulchra filiorũ copia detraheretur. Quid? quod non credet, dicebant, uinculis constrictum esse, sed mortuũ suspicabitur, nos autẽ uincula confinxisse, quo mortẽ eius occultaremus? solent enim qui semel percussi sunt, eadẽ in parte uulnerari. Cũ autem aduesperasceret, iumenta quidẽ oneribus leuarunt, sed grauius ipsi curarũ pondus animis susceperunt. Fit enim, ut dum corpora quiescunt, acrioribus animi sollicitudinibus angantur. Eorũ autẽ unus cũ aperuisset saccũ, in eius ore marsupium reperit argẽto plenum, quo numerato pretium, quod pro frumento soluerat, sibi repositũ animaduertit, admiratione q; cõmotus rem fratribus nunciauit, qui id non beneficij, sed insidiarũ indicium existimantes, quãuis omnes saccos scrutari cuperent, tamen insequentes ueriti collectis sarcinis q̃ celerimè contenderunt, atq; ita currẽtes ut sibi uix spirandi spatium concederent, multorũ dierum uiam breui

confecerunt,patremq;,unus ex hac,alius ex alia parte,cōplectentes non sine lacrimis osculabantur. At ille huc illuc sese uertens, singulos lætus amplexabatur. Quanq̄ animus iam inopinatum aliquid præsagiebat, etenim in ipsa congressione & cōplexu de filio,qui deerat,cogitans,eum tarditatis incusabat,oculosq; ad ipsos introitus identidem referens,cupiebat absolutum filiorꝫ numerū intueri. Sed cū foris nemo amplius accederet,uidentes eū re inexpectata perculsum,molestius est,inquiunt, pater, in dubio uersari,q̄ ipsam rē intelligere. Qui enim rem intelligit,uiam ad salutē excogitat. Mentis autē hæsitatio difficultatē affert, nec ullum exitum reperit. Audi igitur ualde iniucunda qdē,sed dictu tamē necessaria.

Frater,quē frumenti causa nobiscū misisti, uiuit ille quidem,oportet enim te à maiore metu mortis ipsius liberare. Viuus autem in Aegypto apud regionis præfectum manet,qui,siue ut calumniaretur,siue id uerè suspicaretur,nos uti speculatores criminatus est. Cumq; defensionis gratia responderemus ea,quæ tēpus postulabat,tum de te patre,tum de reliquis fratribus,quorū alter decessisset,alter apud te esset. Domi enim propter ætatem, quoniam adhuc puer esset, mansisse dicebamus,omnia denique ad genus & familiam nostrā pertinentia tollendę suspicionis causa persequentes & aperientes,nihil aliud profecimus,nisi ut diceret, se tum demū crediturū non esse falsa,quæ narrassemus,si puer ipse minimus ad se perduceretur,eaq; de causa secūdum apud se tanq̄ pignus, obsidemq; retinuit. Hoc est edictum oīum acerbissimū,quod non tam ipse iussor,q̄ tēpus imponit,cui parere necesse est propter frumentū,quod fame laborantibus Aegyptus sola suppeditat. Ille uerò grauius ingemiscens, quē, inquit,primū deplorem?eum'ne qui ante ultimum natus,nō ultimus sed primus seriem calamitatū inchoauit?an secundum,qui secundas malorū partes tulit,ante mortē uincula? an postremū & minimū hunc,qui detestandum iter suscipiet,si tamē suscipiet,nec fratrū aduersis casibus deterrebitur. Ego autē per partes & mēbra cōminutus,partes enim & mēbra parentū sunt filij, periculū adibo, ne qui ex magna pulchraq; ꝓle paulo ante beatus existimabar,redigar ad orbitatem.

Ad hæc natu maximus duo,inquit,filij mei, quos solos genui, apud te obsides maneant. Hos interficito,nisi tibi fratrē fidei cōmissum meæ saluum & incolumē reducā. Hic si in Aegyptum proficiscitur, duo nobis maxima conficiet. Nam & fidē nostrā liberabit,ostendetq; nos nec speculatores,nec hostes esse: & fratrē,quē uinculis constrictum reliquimus,recuperabit. Cum magnopere torqueretur & ambigeret pater,quid'nam ageret. Etenim cum duos ex eadē matre liberos suscepisset, unus, aiebat, iam occidit,alter,qui relictus est solus, uiam exhorrescet, & uiuens præmorietur metu, cum formidanda illa, quæ prior perpessus est,cogitabit. Hæc ille cum diceret,audacissimū,& qui ad dicendum natura uim maximā habebat,is autē ætate post primum ordine quartus sequebatur,adduxerunt,ut omnium sententiam explicaret. Quæ erat eiusmodi.

Cum

Cum uictui deficerent necessaria, & frumentum prius aduectum consumptum esset, ingrauescente autem premerentur fame, sibi necessariò proficiscendum uideri, non profecturos tamen, si frater minimus maneret. Regionis enim præfectum edixisse, ne accederent, nisi illum adduxissent. Cõsiderans ergo, ut uirum sapientẽ decebat, satius esse, incerto atq; ancipiti rerum futurarum euentui unum obijcere, q̃ permittere ut tam multi minimẽ dubiam, sed certã mortẽ oppeterent, quorum interitu tota domus fame oppressa funditus euerteretur, tantum respondit, quãdò necessitas, inquiens, consilio meo superior est, cedamus. Forte natura melius aliquid parat, quod cogitationibus nostris nondum uult esse perspicuum. Minimũ igitur uobiscum ducentes, ut prædictũ est, discedite, non ea tamen ratione, qua prius. Tunc enim ut ignotis hominibus, & quibus nondum quicq̃ aduersi contigerat, argento duntaxat ad emendũ frumẽtum opus ẽrat, nunc autẽ & muneribus opus est, primũ ut apud regionis rectorem, reiq; frumentariæ præfectum, cui uos esse notos dicitis, gratiã ineatis, deinde ut uinculis deuinctum citius redimatis pretium afferentes, postremo ut suspicionẽ, quã de uobis tanq̃ speculatoribus habet, q̃ maximẽ fieri potest, depellatis. Omnium igitur, quæ terra nostra fert, quasi primitias offerte homini, & duplicẽ argenti summã, & ante datam, quæ forte alicuius imprudentia reddita fuit, & quam pro frumento soluatis. Afferte simul & uota nostra, quæ seruatori nũcupamus Deo, ut & apud indigenas peregrinantes gratiosi sitis, & incolumes reuertamini, reddatisq; patri deposita necessaria, filios, & quem uinctũ reliquistis, & quem minimum, ac rerum usus expertem nunc abducitis.

Discedentes igitur in Aegyptum contendebant, quò paucis post diebus cum peruenissent, eosq; regionis princeps conspexisset, summopere lætatus est, iussitq; domus procuratori, ut prandiũ pararet, eosq; sibi conuiuas futuros introduceret. Introducti autẽ cuius culpæ sibi nõ erant conscij, metu perteriti, & cõturbati suspicabantur, se ut fures accusatum iri, quasi frumenti pretium surripuissent, quod prius in saccis inuenerant. Itaque domus procuratorẽ adeuntes sese excusabant, in quo nullus eos audebat criminari, conscientiæq; medentes suæ protulerunt atque ostenderunt argentum, ut redderent. Ille uerò blanda atque humana oratione eos consolabatur, iubebatq; ut bono animo essent. Quis enim (dicebat) tam impius erit, ut Dei benignitatem in crimen uocet? Deus enim thesauros ut imbrem immisit in saccos uestros, nec escas solum, sed diuitias prompte dedit. His uerbis confirmati munera, quæ domo attulerant, ordine statuerunt, obtuleruntq; aduenienti Domino, interrogatiq; ab eo, quomodo se haberent, & utrum uiueret pater, quo de ante locuti fuerãt, de se nihil, patrem autẽ ualere responderunt, quod ille libenter audiens, eumq; Dei amicissimum uirum appellans, ad fratrem ex eadem matre natum oculos conuertit, quẽ cum aspexisset, sibiq; temperare nõ posset, sed affectione uinceretur, anteq̃ res patefieret, auertit se, currensq; secess-

sit, tanquam ad serium & graue aliquod negocium festinaret, (uerum enim eloquendi non erat tẽpus) & in occulto quodam ædium loco flendo lacrimarum copiam profudit. Deinde cum se abluisset, rationeq; ad uincendam animi affectionem confirmasset, ad hospites conuiuas processit, eo prius restituto, quẽ pro minimo uadem acceperat. Epulabantur autẽ simul & alij inter Aegyptios probati ac nobiles uiri. Singulis tamen ex patrio cuiusq; instituto & more ministrabatur. Iniquum enim existimauit antiquas leges non obseruare, præsertim in eo conuiuio, ubi plus uoluptatum inesset, q̃ molestiarum.

Verum cum pro ætatis ratione iussi essent ordine discumbere, admirabantur q̄ Aegyptij, cum ea disciplina nondum reliqui homines in conuiuijs uterentur, Hebræorum consuetudinem atque ordinem in discumbendo tam diligenter obseruarent, & omnibus pro sua cuique ætate honorem haberent. Alias fortasse, dicebant, hæc regio in eiusmodi rebus erat imperitior, sed hic uir, qui Reipu. præfectus est, non solũ in magnis tum pacis, tum belli negotijs administrandis rectum ordinẽ adhibuit, sed etiã in his leuioribus, quæ fere in iocis uersantur. Hilaritatẽ enim conuiuia requirunt, grauiores, tristioresq; mores aspernantur. Has illis submissa uoce laudes in uirum conferentibus, mensæ non nimis magnificis dapibus instruuntur. Etenim grassante fame nõ æquum esse censebat, qui conuiuio hospites acceperat, in aliorum calamitatibus delicijs indulgere. Quod ipsi ut ingeniosi prudentesq; uiri ad eius item laudẽ referebant, q̃ sapienter, dicebant, inelegantiam euitauit, q̃ sapienter & inopes cõmiserantis, & conuiuiũ agentis personã sustinuit, quod in utroq; laudandum est, imitans, & quod uituperandũ, effugiens. Apparatus igitur purus, elegans, ac mundus fuit, ut tẽpus exigebat. Quod autẽ deerat, continua lætitia supplebatur, cũ prægustantes sese uicissim faustis uocibus ad bibendum, & accipiendũ quod præbebatur, inuitarent. Quod quidẽ hominibus ingenuis & elegantibus moribus præditis iucundiora sunt, q̃ illa omnia, quæ conuiuiorum & cœnarum studiosi parant, dum ostentantes ea, quæ nulla cura sunt digna, pusilli animi signa præferunt.

Postridie autem summo mane domus procuratorem accersit, atque imperat, ut oẽs ab hominibus allatos saccos frumento repleat, rursumq; cum marsupijs pretium in ore saccorũ deponat, in saccum autẽ illius, qui ætate minimus esset pulcherrimũ ex argento poculum, quo ipse bibere solitus erat, inijciat. Iussa statim ille remotis arbitris perfecit. At ipsi bonis, quæ præter spem acciderant, gaudentes discesserunt. Hæc enim metuerant: In furti crimen propter pretium redditum se uocatũ iri, obsidẽ fratrem non recuperaturos, amissuros etiã fortasse fratrem minimum, si ab eo, qui tam studiose illũ requisiuerat, ui retineretur. Euenerant autem hæc, quæ uix eis in mentem uenisset optare. Nam præterq̃ quod nullum in eos crimen coniectum fuerat, mensæ, salisq; facti erant participes, quę ueræ amicitię signa ab hominibus reperta sunt, fratrem sine contumelia

nullius operam aut preces adhibentes receperant, minimum ad patrem reducebat, incolumem. Quòd speculatores essent, suspicionē euaserant, magnā cibariorum copiā exportabāt, bonamq; in futurū spem. Etenim & si sæpius, dicebant, defecerint necessaria, non amplius, ut ante pauidi, sed læti ad regionis principem tanq̄ ad amicum, non autē ut ad alienum reuertemur. Sic animo affectos & talia cogitantes improuisus eos ac repentinus terror inuadit. Domus enim procurator mandato Principis cū magna satellitū multitudine manuū motu atq; alijs signis imperans, uti consisterent cum clamore currebat, ac præ contentione anhelans, & cū difficultate spiritum trahens, mala, inquit, pro bonis referentes etiā priora crimina confirmastis. eandem iterum scelerum uiam ingressi surripuistis frumenti pretium, & grauius adhuc facinus cōmisistis. Improbitas enim impunitate crescit. Pulcherrimū & pretiosissimum poculum Dñi mei, quo ille uobis propinauit, surripuistis, uiri gratiosi, uiri pacifici, qui speculatoris, ne nomen quidē intelligebatis, qui duplicē argenti summā, non ut priorem ablatam restitueretis, sed ut plura aucuparemini & corriperetis dolo tanq̄ escam attulistis. Fraudulentis ac sceleratis non semper è sententia res cedunt, sed dum latebras quærunt, depræhenduntur.

Hæc illo cōmemorante dolore & metu malorum grauissimorū, quibus repente opprimebantur, stupidi sic obmutuerunt, ut ne hiscere quidem possent. Improuisæ enim ac repentinæ calamitates, uel eloquentes homines mutos & elingues reddunt. Respirantes tamen, ne conscientia uicti tacere uiderentur, quomodo, inquiunt, aut apud quē nos defendemus? tu enim & iudex futurus es & accusator, qui si alius nos in crimen uocasset, patronus ac defensor esse debueras, posteaq̄ fidem nostram expertus es, qui argentum prius inuentū nullo indicante retulimus, ut redderemus, tantopere mox fuerimus immutati, ut furantes detrimentis hospitem affecerimus? istud auertat Deus, nec ulli nostrum incidat unquā tam dira cupiditas. Siquis ex nobis poculū habere deprehensus fuerit, occidat. Multis enim de causis si admissum est, capitale facinus iudicamus. Primum quoniā auaritia & rerum alienarū appetitio maximè legibus interdicitur. Deinde quia conari benemeritos lædere ualde nefarium est. Et eos postremò qui se claro genere natos gloriantur malefactis detrahere maiorum dignitati, est dedecus turpissimū. Quibus siquis nostrum obnoxius inuenitur, ut qui millies morte digna patrauerit, trucidetur. His dictis iumenta soluunt, onera deponunt, hortantur, ut diligentissime perscrutetur. Ille uerò qui innatu minimi sacco poculū esse non ignorabat, ut qui illud ipsem et occulte coniecerat, callide se gerebat. Incipiens enim ab eo, qui natu maximus erat, & ad reliquos ordine sigillatim accedens, cū suum quisq; saccum proferret atq; ostenderet, scrutabatur, donec ad extremū tandē peruenit, apud quē, quod quærebatur, inuentū est.

Id illi ut conspexere, confestim ingemiscere, uestimenta conscindere, suspirantes collacrimare, uiuentemq; fratrem uti iam mortuū deflere,

nec ſuã ipſorũ magis,ꝙ parentis uicem lamentari,qui euenturam filio calamitatem proſpiciens, uolentibus fratrem ſecũ adducere,aduerſabatur. Mœſti igitur ac conturbati eodẽ itinere in ciuitatem reuerſi ſunt, caſu ipſo obſtupefacti,nec id fratris auaritia cõmiſſum,ſed in eo factas ĩſidias fratri ſuſpicantes. Tum ad regionis præfectum adducti fraternæ charitatis affectionẽ facile præſeferentes, proſtrati genibus eius aduolnebantur, tanꝙ furti,quod crimen ne in uno quidem illo hærere poterat, oẽs eſſent affines,lugebant,ſupplicabant,ſe ipſos dedebant ei uoluntariam inſeruitutem,ipſum dominũ,ſe peregrinos,ſeruos,mancipia ipſius, nullas ſupplicum uoces prætermittentes appellabant. Ipſe uero magis adhuc eos tentans,nunꝙ,inquit,id ego efficerem,ut unius peccato tam multos ſubijcerem ſeruituti. Qui enim æquũ ſit,eos ad ſuppliciorũ ſocietatem uocare,qui criminum participes nõ extiterunt? In eum unũ, qui ſolus peccauit,animaduertatur. Et quoniã audio,uos anteꝙ in urbem ingrederemini,ſententiã tuliſſe,ut morte mulctaretur,quĩ in furto deprehẽſus foret, ego,qui ad lenitatem & clementiã omnia traho, leuiore pœna cõtentus ſum,& mortis loco ſeruitutem decerno.

Has minas propter crimen,quód in ſe falſó conferebatur, cum grauiter,& periniquo animo ferrent,qui quarto loco natus erat, ualebat enim dicendi facultate,eaq; liberè,ſine impudentia tamen, ſed uerecundè utebatur,in mediũ proceſsit,obſecro,inquiens,Domine,indignationi ne indulgeas,ne'ue nos,quia ſecundũ Regem primum dignitatis obtineas locum, indicta cauſa condemnes. Priore noſtro ad te aduentu tibi de fratre patreq; interroganti reſpondimus, patrem quidẽ eſſe iam ſenem, ſenio tamen non tẽpore magis,ꝙ aſsiduis contracto calamitatibus,quibus tanꝙ athleta exercitatus in laboribus grauiſſimisq;, moleſtijs uitam traduxiſſet:fratrem uerò admodum puerũ,quẽ pater ipſe unicè diligebat, uel ꝙ eum in ſenectute procreaſſet, uel ꝙ ex duobus filijs ex eadem matre ſuſceptis ipſe ſolus relictus eſſet,altero,qui maior erat,acerba morte cõſumpto. Iubente autẽ te,fratrem ut ipſum adduceremus,& cũ minis prohibente,ne tuũ ad conſpectum ſine illo rediremus,triſtes diſceſsimus, & ſimulac peruenimus domũ,patri mandata tua expoſuimus, qui primum quidẽ filio metuens recuſabat, poſt autẽ cũ uictui deficerent neceſſaria, nec ullus noſtrũ ad emenda cibaria propter decretũ tuũ ſine fratre minimo redire auderet,uix tandem adduci potuit, ut eũ nobiſcum mitteret, cũ ſæpius nos reprehendiſſet,ꝙ alium ſibi eſſe filiũ indicaſſemus. Sæpius etiã eum miſeratus eſſet,ꝙ à ſe eſſet diſceſſurus,infans eſt enim,inquiens, & rerũ omnium ignarus,nõ ſolũ externorũ, ſed ne ciuium quidẽ ſuorũ nouit mores & inſtituta. Ad patrem igitur ſic affectum quomodo redire,aut quibus oculis eũ ſine hoc aſpicere poterimus? Audiens duntaxat illum,non reuertiſſe miſerabiliter uitam deferet. Atq; ita nos, inimici,& maleuoli,qui in eiuſmodi calamitatibus inſultant, fratricidas & parricidas appellabunt. Ego autẽ potiſſimũ accuſabor, qui pollicitus ſum patri,

me

me illum reducturũ,cũ faterer me tanq̃ depositũ accipere,ꝙ cũ à me flagitabitur, quo'nam modo reddere potero, nisi tu propitius fueris? Oro, obtestorq; te,ut miserearis ætate confecti senis cogita,quæso,quibus molestijs excruciabitur, cũ filium,quẽ inconsiderate credidit, non recipiet. Quòd si te læsum arbitraris,à me pœnas repete.Ego libenter dabo. Iam nunc me seruũ adscribe. Omnia quæ nuper emptũ mancipium exequitur,præstabo,si adolescentulum abire patieris.Nec si beneficiũ hoc dederis,ipse illud accipiet,sed qui nõ adest tot filiorꝫ,quos omnes amisit, iam pater,qui per te sollicitudine subleuabitur. Supplices enim sumus,ad sacrosanctam dexterã tuã confugimus,à qua nunq̃ recedemus.Ad misericordiam adducat te senium uiri,qui in omni uita pro uirtute labores pertulit ac decertauit, quẽ omnes Syriæ ciuitates admirantur atque suspiciunt.Quãuis enim longè diuersis ac differentibus à regionis consuetudine moribus ac legibus utatur, uitæ tamen integritas, & dictorꝫ cũ factis, factorumq; cũ dictis consensus atque exequatio,beneuolentiam omniũ ei sic conciliauit,ut licet patrijs dissentiant institutis, amici tamen coniunctiq; sint. Hunc tibi uirũ eo deuincturus es beneficio,quo nullũ maius in hominẽ conferri potest. Quid enim maius,aut gratius patri queat accidere,q̃ ut amissum & de quo nulla sit amplius spes,filium recipiat?

Hæc & quę aute gesta sunt,fieri permisit regionis princeps,ut exploraret, quo'nam animo essent erga fratrẽ ex eadẽ matre,ex qua natus erat ipse,procreatum. Verebatur enim,ne naturale aliquod odium concepissent, quali esse solent, qui ex alia pari dignitate fœmina suscepti fuerint. Quapropter & tanq̃ speculatores accusabat, & de genere ipsorꝫ percontabatur,ut ea occasione cognosceret,utrũ uiueret frater, an per insidias è medio sublatus esset.Et uno retento reliquos discedere permisit,qui se fratrem minimũ adducturos promiserant,ut eũ,cuius maximo tenebatur desiderio,cerneret,& grauissima de ipso sollicitudine liberaretur. Et postea q̃ præsentẽ fratrẽ aspexit,cura parũper leuatus eum,cũ omnes accepisset conuiuio,lautioribus dapibus honorauit,intuens singulos,ex aspectuq; conijciens,num aliqua subesset inuidia. Cumq; eos minimi fratris honore nihil cõmotos,sed gaudentes aspexisset, duobus iam argumentis intelligens nullas inimicitias intercedere,furti crimen confingendum ita curauit,ut minimus ipse culpã sustineret. Clarissimũ enim ex ea re singulorꝫ animi & affectionis in fratrẽ falsò accusatũ indicium futurũ erat. Quibus omnibus signis confirmatus facilè perspexit nullam inter eos esse simultatẽ,neqꝫ ullas insidias ab illis strui contra fratres ex eadẽ matre susceptos. Quinetiã ex eo coniecit,sibiq; persuasit,ea,quæ ipse pertulerat,non fratrum insidijs sibi contigisse,sed prouidentia Dei,longè prospicientis,& futura non minus,q̃ præsentia contuentis.

Victus igitur ea fraternæ beneuolentiæ significatione ad concordiam & gratiæ reconciliationẽ facilè ductus est.Ac nequa ignominiæ nota fratribus ob id negotium inureretur, neminẽ Aegyptiorũ mutuæ fratrum

agnitioni uoluit interesse, sed cū ministris omnibus, ut secederent, imperasset, repēte fontē effundens lacrimarū, fratribusq; dextera significans, ut propius accederent, ut ne casu quidē alius quispiam posset exaudire, rem, inquit, tenebris inuolutā & longo tēpore cęlatam, quoniā patefieri necesse est, solus ego uobis solis aperio. Frater ille, quē in Ægyptū prodidistis, ego ipse sum, quē nunc præsentē conspicitis. Hac illi re improuisa inopinataq; perculsi & obstupefacti cū oculis tanq̄ uiolento aliquo pondere detrahente in terrā defixis īmobiles, muti, elinguesq; consisterent. Timorē, inquit, ac tristitiam deponite. Omniū, quę in me cōmisistis, ueniam do, & obliuione memoriā deleo sempiterna. Alterius aduocati aut patroni auxilio non indigetis. Ego enim sponte mea uos libens ac uolens in amicitiam recipio, duabus me rebus cōpellentibus patris charitate, cui plurimū tribuo, & humanitate naturali, qua cū in omnes, tū præcipuè in sanguine coniunctos, ac fratres utor. Eorū autē quæ acciderunt, non uos, sed Deum authorē fuisse mihi persuadeo, qui munerum & donorꝝ, quæ difficillimis istis tēporibus humano generi dignatus est elargiri, me ministrū & distributorē esse cōstituerat. Quod quidē ex ijs, quæ cernitis, facilè potestis intelligere. Ego enim toti Aegypto præfectus sum. Maximū apud Regē honorē ac dignitatem obtineo. ille me iuuenē natu grandior ut patrē colit. Obseruor autē non ab ijs tantū, qui Aegyptū incolunt, sed ab alijs plurimis nationibus, siue alterius imperio subiectæ sint, siue liberę. Inopia enim & fames efficit, ut me omnes egeant pręside. Argentum & aurū, & quod his magis necessariū est, frumentum à me custoditur. Id ego singulis indigētibus ad usus necessarios diuido atque distribuo, ut nihil desit, quod uel ad delicias, uel ad explendā famem sit opus. Hæc autē non gloriandi iactandiq; causa cōmemoro, sed ut cognoscatis eiusmodi bona tribuere homini seruo, & in carcerē coniecto (falso enim crimine etiam ī carcerē coniectus olim fui) potuisse mortalium neminē, sed Deū ipsum, cui nihil difficile est, præstitisse, grauissimasq; calamitates in amplissima ac summa cōmoda cōuertisse. Proinde cū me sic animo affectū intelligatis, nolite amplius timere, sed molestiā & sollicitudinē in gaudiū lætitiamq; conuertite. Optimum præterea factu erit, ut ad patrē contendatis, eiq; me inuentum esse nuntietis, ne, quod plerunq; fit, ipse rumor anteuertat.

Ipsi uerò fratrē certatim alius aliud cōmendantes non cessabant summis laudibus in cęlum ferre. Alius iniuriarū obliuionē, alius humanitatē, alius prudentiā, omnes pietatē, prosperos euentus referentes ad Deum, nec amplius primis honoribus, & dignitatibus, quæ pręter spem feliciter euenerant, inuidentes, & excellentē cū uerecundia tolerantiam, qui tot tēpestatum uarietate iactatus, nec cum premeretur seruitute, in fratres, à quibus uenditus fuerat, maledictum ullum coniecit, nec cum in carcerē duceretur, quicq̄ locutus est, quod taceri oporteret, nec cum diutius ibi contineretur, alijs ea, quæ sibi contigerant, aperuit, ut eorum mos est, qui

in eiusmodi locis cõclusi sunt, solent enim calamitates suas recensere; nec quando somnia interpretatus est uel eunuchis uel regi, cum tẽpus ipsum postularet, ut de sua nobilitate loqueretur; nec quando princeps à Rege constitutus totius Aegypti procurationẽ, & imperium obtinuit, ne humili, aut obscuro, sed claro & illustri genere ortus uideretur, nec natura seruus, sed insidijs & iniurijs grauissimis eorũ, à quibus oppugnari minimè oportebat. Ad hæc magna æquitatis benignitatisq; laus accedebat. Aliorũ enim principum insolentiam & arrogantiã intuentes admirabantur, cum ab eo nihil superbè fieri cernerent, nihil quod meritò reprehendi posset. Qui simul ac fratres ad se primum aduenientes uidit, cum eos posset occidere, aut ad extremum fame laborantibus cibaria non impertiri, non solum abstinuit, sed iubens ut pretium redderetur, gratis necessaria tanq̃ benemeritis dedit. Adeò memoriam insidiarum & uenditionis omnem in perpetuum abiecerat.

Magistratus igitur gratulabãtur, q̃ fratres Præsidis aduenissent, eosq; hospitio inuitabant, & Regi festinabant nuntium afferre, omnia deniq; passim lętitiæ plena erant, nõ aliter, ac si agrorum fertilitas extitisset, aut si penuria & fames in ubertatẽ & copiam uersa esset. Cum accepisset autem Rex ei & patrẽ esse, & familiam eius magnã ac celebrẽ, hortatus est ut domum uniuersam in Aegyptum adduceret, seq;, si id fecisset, fœcundissimã Aegypti partẽ donaturum promisit. Vehicula igitur & currus, & iumentorum, quibus necessaria cõportentur, multitudinem fratribus dat cum idonea seruorũ manu, ut tutò patrẽ adducant. Ad quę illi cum reuertissent, & incredibilia atque insperata de fratre narrarent, ille uix adduci poterat, ut uera esse duceret, non q̃ illi qui narrabant, non essent dignissimi, quibus crederet, sed q̃ tanta erat rei magnitudo, ut fidẽ superaret. Videns autẽ magnificos apparatus, & rerũ necessariarũ copias ijs, quæ læta nunciabantur, congruere, Deum laudabat, q̃ eam domus partem, quæ cecidisse uidebatur, fulcisset, & sartam tectam conseruasset.

Verum ea lætitia statim animo senis scrupulum iniecit de patrijs institutis. Iuuentutẽ enim lubricã ac præcipitẽ esse non ignorabat, peregrinationẽ autẽ atq; iter suscipere nihil aliud esse, q̃ ad peccandũ inducias ac fœdus facere, in Aegypto præsertim à uero Dei cultu aberrante, quippe quæ mortalia cæcaq; numina sibi cõfingeret, ac ueneraretur. Accedebat diuitiarũ & gloriæ cumulus, quæ pusillos animos decipiunt, prӕterea, cũ nullus monitor & castigator ex patria familia superesset, periculũ erat, ne solus & bonis præceptoribus destitutus, ad externos mores & alienos cultus inclinaret. Hunc ergo sic affectũ intuitus ille, cui soli animi arcana perspicua sunt, misericordiaq; motus ei nocte quiescenti apparuit, & ne uerearis, inquit, in Aegyptũ cõmigrare. Ego itineris dux ero, peregrinationemq; tutam atq; felicẽ præstabo, & filium optatissimũ reddam, qui abs te quondã ut mortuus deploratus, nõ solũ uiuit, sed tantæ regionis est princeps. Bona igitur spe plenus summo mane cũ gaudio se in uiam de-

dit. Quod cum ex ſpeculatoribus & exploratoribus, qui itinera obſeruabant, filius audiuiſſet, celeriter occurrit patri, qui non longè à finibus aberat. Ad oppidum autē, quod Heroum appellant, congreſsi ad cōplexus & oſcula concurrunt, & diu ſic inhærentes ueſtimenta lacrimis madefaciunt, & ſeſe ſatiare, ac ſeparare uix tandē poſſunt. Tunc ad regiam contenderunt. Rex autē ſenem contēplatus, admiratusq; præſentiæ grauitatem, non ut præfecti parentē ſed ſuū omni cū obſeruantia atque honore ſuſcepit, eiq; terræ partē fructuoſiſsimā, & quę maximè placuit, largitus eſt. Filijs autē, quos intelligebat eſſe paſtores, & magnas habere in gregibus & armētis facultates, capras, oues, bouesq; ſuos, quorꝫ maximus erat gregum armentorumq; numerus, curandos tribuit.

Iuuenis autē tantā fidei præſtantiam exhibuit, ut cū & tēpora & negotia plurimas cōparandæ pecuniæ præberent occaſiones, quibus breui locupletiſsimus fieri poſſet, falſis tamen, adulterinisq; diuitijs ac cęcis ueras & germanas atq; uidentes anteponens, argentū & aurū omne, quod ex frumenti pretio collegerat, retulerit in theſauros Regis, & in rē ſuam ne teruntium quidē conuerterit, exceptis duntaxat muneribus, q̄ ſponte ſua Rex illi largiebatur. Quemadmodum autem Aegyptum & alias regiones, ac populos hic uir melius, q̄ dici poſsit, rexit, & gubernauit, frumenta, ut decebat, diſtribuens, nec pręſentem modo ſpectans utilitatem, ſed futurā longè proſpiciens, ſic cū ſeptimus adeſſet annus penuriæ, agricolas conuocandos curauit, eisq;, quoniā ubertatis iam ac fertilitatis ſpes erat, ordeum & triticū, ut ſementē facerent, tribuit, cauens tamē per optimos ad eiuſmodi munus delectos uiros, ne quisq̄ in proprios uſus ea conuerteret, ſed in agris, quos colendos acceperant, ſpargerent.

Longo autē poſt penuriam & famē tempore defuncto patre, fratres ſuſpicione metuq; conterriti, ne iniurias meminiſſet atque ulciſceretur, ad eum cum uxoribus & liberis ſupplices acceſſerunt. Quibus ille lacrimans tempus quidē, inquit, eſſet opportunū ad inijciendā ſuſpicionē uobis, qui uos intolerabili facinore iam obſtrixiſtis, nec alia re magis, q̄ conſcientia ſtimulamini, cū obitus patris timorē, quo ante reconciliatam gratiam tenebamini, renouet, uerentibus, ne ueniam dederim, ut patri gratificarer, nec ullam ei moleſtiam exhiberem. Ego uerò temporibus mores non muto, nec unq̄ pacta uobiſcū fœdera uiolabo. Vltionē enim non diſtuli, ſed condonaui, primū quidē, uera enim dicenda ſunt, paterna adductus pietate atq; obſeruantia, deinde etiam fraterna aliqua ex parte neceſsitudine & beneuolentia. Quòd ſi patris tantū gratia benignū me uobis atq; humanū præbuiſſem, eundē tamen etiam defuncto præſtarē. 2 Bonorum enim uirorꝫ me quidē iudice nullus moritur. Quin etiam in perpetuū uiuet, nec ulla opprimetur ſenectute, cū animus ſit īmortalis, nec ullis amplius corporis obnoxius neceſsitatibus. Verū quid de patre tantū, qui genitus eſt, mentionē facitis? Habemus patrē nunq̄ genitum, īmortalem, ac ſempiternū, qui omnia uidet, omnia audit etiam ſilentia,

2 *Ecce quomodo uiri boni non moriuntur, ſed in perpetuum uiuunt, cum eorum animus ſit immortalis. Cur ergo a quibuſdā ſancti appellantur emortui?*

omnia

omnia ſcrutatur,quæ uel in mētis penetralibus latent. Hunc ego cōſcientiæ meç & uerè reconciliatæ gratiæ teſtē adhibeo, ego enim,nec admiremini ſermonē meum,ſum Dei,qui mala cōſilia ueſtra in bonorꝫ copiam conuertit. Proinde metum abijcite longè meliora in poſterū habituri, q̄ uiuente adhuc pātre percipiebatis. His uerbis fratres conſolans atque cōfirmans promiſſa factis egregie comprobauit.

Cæterū cū inopiæ & fami copia & rerū omnium abundantia ſucceſſiſſet,ab omnibus ut de ſe difficillimis tēporibus benemeritus colebatur. Fama uerò per exteras ciuitates euagata gloriam hominis ubiq; propagauit. Sed cū centū ac decē expleſſet annos proſpera ſenectute deceſsit, cū & pulchritudine & prudentia,& eloquentia præſtitiſſet. Ac corporis quidē pulchritudinis teſtis eſt amor quo mulier illum deperiuit. Prudentiæ autē, æquabilitas, quæ in maximis uitæ diſcriminibus, & conſenſum rebus diſcordibus & diſcrepantibus concentū reddidit. Eloquentiæ uerò tum ſomniorum interpretatio,tum in uarijs cauſarū generibus orationis copia,atque ſuauitas,perſuadendiq; uis,quibus rationibus fiebat, ut ſubditorū nemo neceſsitate magis,q̄ uoluntate obtēperaret. Aetatis ſuç decē & ſeptē annos in paterna domo adoleſcens tranſegit : tredecim in inopinatis calamitatibus,dum inſidias perfert, & uenditionē, & falſa crimina, & in carcere uincula. Reliquos octoginta in principatu atque omni proſperitate,cū in penuria & copia præfectus eſſet,& rector optimus, & ad ea moderanda,quæ tēpus utrunq; requirit,accōmodatiſsimus.

MOYSIS VITA A' PHILONE HEBRÆO Conſcripta. Liber.1. Petro Franciſco Zino Veronenſi, Interprete.

Habetur in eius operibus Græce ſcriptis, nunc primū Latinis cognita.

MOſis apud Iudæos legiſlatoris,ut quidam uolunt,uel,ut alij cenſent,ſacrarū legū interpretis,uiri in rebus omnibus ſummi, atq; hominis planè perfecti,abſolutiq; uitam,ne ignoretur ab ijs,qui eius cognitione ſunt digni,ſcribere conſtituimus. Nam legū quidē,quas reliquit,gloria per uniuerſum orbē peruagata, ad extremos uſq; terrarū fines peruenit. Ipſe autē qui'nam uerè fuerit,haud ita multis eſt notum. Etenim qui ciuitatibus leges condiderunt, propter inuidiam fortaſſe, & q̄ ipſe nō paucis in rebus ab inſtitutis ipſorum diſſentiret, noluerunt, ut inter eos,qui apud Græcos celebres erant,numeraretur. Quorꝫ pleriq;, quā ex literarū ſtudijs adepti erant facultatē,monumentis tum carmine, tum ſoluta oratione conſcriptis dedecorarunt,peruulgatas comœdiæ,ſybariticæq; nequitiæ turpitudines cōponentes. Quos exercere ingenia in uirorū præſtantium uitis explicandis oportebat, ut nec preclarū quicq̄, quod illuſtrari poſſet, ſiletio pretermiſſum obliuione deleretur, nec ipſi, potioribus omiſsis argumentis, cognitione indigna pretuliſſe uiderētur, cū accuratè ſcelera ad flagitioſorū hominū gloriā promulgarent. At ego

neglecta istorũ inuidia, quę de hoc uiro uel ex sacris libris, quos ipse tanq̃ admiranda sapientię suę reliquit monumenta, uel ex gentis senioribus didici, memorię tradam. Sẽper enim auditis lecta coniunxi atq; contexui: Quo factum est, ut diligentius, q̃ cæteri, quę ad uitam eius pertinent, uidear persecutus. Exordiar autẽ, unde principiũ ducendũ est necessario.

Moses genere quidẽ Hebręus fuit, sed in Aegypto genitus, & educatus. Illuc enim maiores eius, cũ Babylon, & loca finitima diuturna fame premerentur, uictus quęrendi gratia uniuersi cõmigrauerant. Ea quippe regio cãpestris, & plana, & cũ rerum omnium, quibus indiget humana uita, tum frumenti potissimum feracissima. Nam huius flumen uigente ęstate, quo tẽpore non torrentes solum, sed perennes fluuij minuuntur, exundat, atque agros fœcundos reddit, qui cũ imbre non egeant, magnã omnium fructuũ copiam quotannis afferunt, nisi propter redundantẽ incolarũ impietatẽ iratus Deus eos intercipiat. Parentes sui ordinis optimos habuit, qui licet tribules essent, concordiæ tamen uinculo magis, q̃ generis necessitudine deuincti erant. Septima ætate fuit hic post illũ primũ, qui cũ esset aduena, totius Iudæorum gentis dux extitit. Regia autem educatione nutritus est ob hanc causam.

Aegypti Rex, cũ huius'ce gentis hominũ multitudo uehementer cresceret, ueritus, ne aduenę numero indigenas superantes, ualidiore manu cũ illis de imperio contenderent, robur ipsorũ tollere nefarijs consilijs machinabatur. Permittens igitur ut fœminas, quę nascerentur, suscipi atq; educari liceret, siquidẽ fœmineum genus propter naturę imbecillitatem ineptum est ad bellum gerendum, iussit ut interficerentur mares, ne per ciuitates propagarentur & crescerent. Nam uirorũ propugnaculũ haud facilè capi euertiq; potest. Natus itaq; puer augustiorem, q̃ pro priuato homine indolem prętulit. Quare parentes, quoad fieri potuit, edicta Tyranni negligentes, eum clam domi tribus mẽsibus nutrierunt. Verũ, quoniam in regnis non desunt, qui illa etiam, quæ in penetralibus geruntur, diligẽter explorent, ut noui semper aliquid ad Regẽ afferant, ueriti, ne dum unius saluti conantur consulere, unà cũ illo perirent, lacrimãtes filium propter fluminis ripam exposuerunt, gementesq; recesserunt, miserantes tum uicem suã, qui proprijs manibus filium cogerentur occidere, tum iniquissimum ipsius interitum. Deinde tanq̃ in alieno negotio se ut maioris calamitatis authores incusabant. Cur enim eum (aiebant) nõ simul ac in lucẽ est editus, exposuimus? Quandoquidẽ qui non peruenit eò, ut mansuetioris uictus particeps esset, eũ multi ne hominẽ quidẽ existimant. Nos autẽ superuacaneam adhibentes curã, tres mẽses illum enutriuimus, atque ita uberiorem tum nobis molestiam, tum ipsi acerbitatẽ exhibuimus, quippe qui ad ea quę iucunda molesta'ue sunt, diutius toleranda iam idoneus, acerbiore malorũ sensu perimitur. Ac illi quidẽ futuri euentus ignari, miserabili dolore affecti discesserunt. Soror autẽ infantis expositi fraterna affectione ducta, paulo longius, quid euenturũ esset,

obſeruabat. Quę mihi uidentur omnino prouidentia Dei, cui puer curę erat, accidiſſe.

Regionis Rex charam & unicam habebat filiā. Hæc, ut fertur, cū iam diu nupta eſſet, nunq̃ conceperat, quare prolis præſertim maſculę, quæ opulentā paternæ felicitatis ac principatus hæreditatem caperet, erat admodū cupida, ne deficiente ſobole ad alienos perueniret. Quāobrem eo die q̃ maximè triſtis atq; ſollicita, licet domi manere, nec porta pedē efferre ſolita eſſet, tamen curarū onere fatigata, ſe cū ancillulis ad flumē cōtulit, cumq; balneo uſura eſſet, in carecto denſiſsimo puerū conſpicata, ut ad ſe afferretur, imperauit, eumq; à uertice ad pedes uſq; contēplans, pulchram habitudinē & formā cōmēdauit, cumq; lacrimantē cerneret, nō aliter, ac ſi proprius fuiſſet filius, materna affectione miſerata eſt. Sciēs autē illū eſſe filiū Hebręorū, Regis edictū metuentiū, quomodo tolli educariq; poſſet, cōſulebat. Neq; enim tutum exiſtimabat, eum ſtatim in regiam ferri. Adhuc igitur ambigenti ſoror pueri, quæ tanq̃ è ſpecula dubitationē ipſius conijciebat, accurrit, & rogat, an eum à mulieribus Hebræis lactari uelit, illaq; annuente, ſuā & infantis matrē tanq̃ alienā adduxit, quo prōptius libentiq; animo occaſionē arriperet, ſeq; illū mercede nutriturā polliceretur, Deo ſic prouidente, ut prima alimenta puer germana perciperet. Tū ipſum uerè Moſem appellarunt, ꝙ ex aqua ſublatus eſſet. Aquā enim Aegyptij Mos uocant.

Cum autē maiora continenter incrementa, q̃ pro ratione tēporis acciperet, citius à māma depulſus eſt, & à matre eademq; nutrice, cū nō egeret amplius lacte, redditus ei, quæ ipſum lactandū tradiderat. Erat autem generoſa liberaliq; forma præditus. Itaq; uidens eū perfectiorē, q̃ ætas pateretur, ex ipſoq; aſpectu magis, q̃ antea diligens & charū habens, adoptat ſibi, cū prius artificio tumorē uentris ſimulaſſet, quo uerus, nō autē ſuppoſititius eſſe putaretur. Omnia autē, quæ Deus uult, quāuis difficillima ſint, facilia reddit. Regio igitur cultu atq; inſtitutis educatus, nō ut planè puer rebus ridiculis & leuibus oblectabatur, licet ij, quorū fidei & curæ cōmiſſus erat, permitterent, ut animum relaxaret, & nihil ei triſtè aut ſeuerū oſtenderent, ſed pudorē ac grauitatem præſeferens, ijs audiendis & ſpectandis uacabat, quæ animo erat profutura.

Iā pręceptores undiq; conuenerant partim è locis propinquis, Aegyptiq; præfecturis ſponte ſua, partim è Græcia magnis præmijs accerſiti, quorū ille facultates haud ita longo tēpore, ingenij præſtantia doctrinā & præcepta ipſorū anteuertens adeò ſuperauit, ut reminiſci non diſcere uideretur. Quin etiā, quæ cognitu difficillima erāt, ipſemet excogitabat. præclara enim ingenia per ſe multa noua reperiunt. Ac quēadmodum Athletarum magiſtros ſollicitudine liberant ea corpora, quę rectè ualēt, & oībus partibus bene cōpacta, & agilia ſunt, quippe quæ nihil aut parū eis curæ præbeant, Atque item agricolas felices generoſæq; arbores, quæ ſponte ſua meliores fiunt, ſic egregius animus præripiens, quę dicuntur,

per se ipse potius, q̃ doctorũ opera iuuatur, arrepto nanq; aliquo scientię principio, tanq̃ equus, ut aiunt, per campum excurrit. Numerandi igitur dimetiendiq; rationem, orationisq; numeros, concentum, & modos, 1 uniuersamq; musicam, quæ uel instrumentorũ usu, uel uocibus continetur, & philosophiã, quæ per cõparationes, & coniecturas in literis, quas sacras uocant, ostenditur, ex cõmendatione animalium, quibus diuinos honores tribuunt, & quæ artibus ac doctrinis his leuioribus cõprehenduntur, ex Aegyptiorũ sermonibus didicit. Græci autẽ aliam disciplinarum seriem tradiderunt. At illi, qui è locis finitimis uenerant, tum assyrias literas, tum chaldaicam de rebus cœlestibus scientiã docuerunt. Hãc tamen ab Aegyptijs etiã accepit. Mathematicę enim facultatis in primis studiosi sunt. Diligenter igitur ab utrisq; didicit, & in quibus inter se uel conuenirent, uel discreparent. Sine contentione autẽ lites & controuersias præteriens ueritatem inquirebat. Natura enim ipsius nihil falsi poterat admittere. cui uitio sunt affines, quicunque pro partibus pugnant, & propositi, qualecunq; fuerit, defensores, utrum probabile sit, nec ne, nihil explorantes, similes patronis operam suam mercede uendentibus, qui nihil curant, an causæ quas suscipiunt, iustæ sint.

1 *Vides ex hoc loco quod studiũ liberaliũ artium, & disciplinarum, non est a scholis explodẽdum tanquã inutile, sicut garriũt nonnulli?*

Cum autẽ è pueritiæ terminis excederet, prudentior euadebat, nec ut quidã solent, adolescentiæ cupiditatibus indulgebat, licet innumerabilibus illecebris accenderetur ex occasionibus, quas regna cumulatè suppeditant, sed ipsas continentia ac temperantia, tanq̃ quibusdã habenis coercens, earum impetum cohibebat. Nam reliquas ægritudines animi, quæ ad iram mœroremue cõmouent, natura mitigans & leniens moderabatur. Quòd si quicquã animus tantũmodo perculsus & afflictus esset, rationis castigatio grauiorem adhibebat animaduersionẽ. Ac primos omnino animi motus atq; impetus, ut ferocem & indomitum equum obseruabat, ueritus, ne rationem, quæ aurigę munere fungi debet, pręcurrentes omnia perturbarent. Sunt enim bonorũ malorumq; causæ. bonorum quidẽ, cũ parent rationis imperio, malorũ autem, cum contumaces sunt, nec ei uolunt obtemperare. Quibus ex rebus fiebat, ut & qui cũ illo uersabantur, & reliqui omnes merita noui spectaculi admiratione affecti dubitarent, utrum illustris illa, quæ corpus eius incolebat mens diuina esset, an humana, an ex utroq; cõposita: Animaduertebant enim aliarũ non esse similem, sed eminere, & ad magnificentius quiddam extolli. Ventri enim præter necessarium tributum, quod natura præscripserat, nihil impertibat. Voluptatum autẽ, quæ sub uentre sunt, ne meminerat quidem, nisi quandiu liberis operam daret. Parsimoniæ uerò præcipuè studiosus erat. A' molli enim delicataq; uiuẽdi ratione, ut siquis alius, abhorrebat. quippe qui animo tantum uiuere cupiebat, nõ corpore. Philosophię pręcepta ex quotidianis actionibus ostendebat, sic loquens, ut sentiebat, ita se gerens, ut ad orationis uitæq; concentum dictis facta congruerent, ut qualis sermo, talis uita, & qualis uita talis sermo reperirentur, uicissimq;

ſibi tanq̃ in inſtrumento muſico concinentes reſponderent.

Iam cũ multi, ſi proſper aliquis fortunæ flatus eos pauliſper prouexerit, inflati magnos ſpiritus tollant, & humiliores deſpiciãt, eosq́; quiſquilias, ſordes, incõmoda, inutilia terræ pondera, & alijs id genus nominibus appellent, non aliter, ac ſi cõmutabilem ipſi fortunæ conditionem apud ſe in tuto ſtabiliq́; loco cõcluſam obſignatamq́; contineant, cũ ne poſtridie quidẽ eodẽ fortaſſe futuri ſint ſtatu. Quid enim fortuna mutabilius, quæ humana cuncta ſurſum deorſum uerſans, uno eodemq́; die ſæpe ex celſo loco poſitum deprimit, abiectumq́; ſublimem tollit? Hæc iſti cum ſemper fieri uideant planeq́; intelligant, domeſticos tamen atq; amicos contemnunt, legesq́;, ſecundũ quas geniti educatiq́; ſunt, uiolant, & mores atque inſtituta patria, quæ meritò reprehendi non poſſunt, mouent, atque diſſoluunt, rerumq́; præſentium ſtudio, nullius ueterum memoriam retinent. Ille uerò felicitatis humanę faſtigium aſſecutus, cum tanti Regis nepos, auitiq́; regni ſic, ut nullus unq̃ filius magis, hæres omniũ ſpe exiſtimaretur, atq; adeò Rex iuuenis uocaretur, diſciplinã tamen, in qua natus erat, à maioribus traditam ſtudioſè coluit, eorũ, qui ſe adoptauerant, bona, licet tẽporibus ſplendidiora eſſent, aliena tamen adulterinaq́; putans, eorum uerò, à quibus fuerat procreatus, quanuis exiguũ ad tẽpus obſcuriora forent, propria tamen germanaq́; iudicans, tanq̃ incorruptus quidã iudex utrorumq;, hos amore beneuolentiaq́; promptè proſequebatur, illos ut de ſe benemeritos grata uoluntate remunerabat, idq́; perpetuò præſtitiſſet, niſi nouum & nefarium à Rege ſcelus in ea regione patratum aſpexiſſet.

Hoſpites enim, erant Iudæi, Nam maiores, unde genus ducebant, ut antea diximus, ex Babylone atq; alijs regnis penuria uictus in Aegyptũ demigrauerant, & ſupplices quodãmodo ad Regis fidem indigenarũq́; miſericordiã tanq̃ ad ſacrum Aſylũ confugerant. Hoſpites enim apud eos, à quibus ſuſcipiuntur, meo quidẽ iudicio ſupplices ſunt. Nec ſupplices ſolũ erant, & amici, ſed incolæ iam ad parem cum urbanis honorem aſpirantes, ac propè ciues ab ipſis indigenis parum differebant. Hos, qui proprijs ſedibus relictis in Aegyptum tanq̃ in alterã patriã conceſſerãt, regionis princeps non ſecus, ac ſi eos aut bello cepiſſet, aut emiſſet à dominis, quorũ in ædibus uernæ nati eſſent, ſeruitute opprimebat, eosq́; ut mãcipia tractabat, qui nõ ſolum liberi erant, ſed hoſpites, & ſupplices, & incolæ, & Deum liberis, hoſpitibus, ſupplicibus, familiaribus præſidentẽ, taliumq́; facinorum inſpectorem ac uindicem nihil ueritus aut reformidans. Ad hęc eos nouis quotidie laboribus premens maiora, q̃ ſuſtineri poſſent, onera imponebat. Ea ſiquis propter imbecillitatẽ detrectaret, ferrum præſtò erat. Operibus homines immitiſsimos, ac ſæuiſsimos, neminiq́; ignoſcentes præfecerat, qui ex ipſa re operũ exactores appellabant. Lutum alij conflandis lateribus conficiebant; alij paleas undiq; cõportabant: Laterum enim uincula ſunt paleæ: alij domos, muros, urbes extrue-

bant:alij excindebant lapides,materiã ipsi die noctuq; nullis succedentibus exportantes. Nulla dabatur quies,adeò,ut ne somnũ quidẽ capere liceret. Omnia & opificũ & ministrorũ munera obire cogebantur. Itaque breui prius animi concidebant,tum corpora defatigabãtur, atq; ita tanq̃ pestilenti lue correpti, alij post alios interibant. Hos 2 insepultos extra fines abijciebant, & tam miserabiliter defunctis propinquos aut amicos non solũ puluerẽ inijcere, sed ne illacrimare quidẽ permittebant, ut animi etiã affectionibus, quas propè rerum omniũ solas natura liberas esse uoluit, seruitutem intolerabili grauioris necessitatis onere affligentes impij inimitarentur.

2 *Cum dãuet crudelitatis Aegyptios, qd mortuos Hebraeos sepeliri non permitterent, constat pietatis opus eẽ sepelire mortuos, & deo placere.*

Hæc ille ferens iniquo animo,uehementerq; dolens,cum nec iniurios ulcisci,nec læsis opitulari posset,oratione, quantum poterat, adiuuabat, præfectos monens,ut moderatè se gererent, & mãdatorum acerbitatem mitigarent atq; remitterent: operarios autem cohortans, ut præsentem fortunã fortiter ferrent,seq; uiros prǽstarent;nec si corpora fatigarentur, animis deficerent,sed post aduersam,prosperã expectarent. Rerũ enim, quæ in mundo sint,omniũ esse uicissitudinem. Cœli perturbationẽ in serenitatem conuerti: uentorum uiolentiam in placidũ aeris statum: turbulentam maris tempestatẽ in quietam tranquillitatẽ:res item humanas sic agi,atq; eo magis,quo sunt mutabiliores. His'ce rationibus se grauissimos eorũ morbos ut bonus medicus lenire,ac leuiores reddere existimabat. At illi paulisper mitigati rursum irruebant,& ex respirãdi interuallo nouum aliquod omnino & grauius malum afferebant. Erant enim ex præfectis quidã planè implacabiles,atq; ita rabidi,ut à uenenatis carneq; uorantibus bestijs crudelitate nihil differrent, ferę sub humana figura, quæ corporis formam ad mansuetudinis speciem uenandi decipiendiq; causa gestabant,ferro adamanteq; duriores. Horum unũ immanissimũ. cũ admonitionibus non mitior,sed asperior fieret, instaq; tanta diligẽtia ac manuum celeritate facientes,ut ne spatium quidẽ haberent respirandi,ad necem usq; contumeliosè flagris cęderet,de medio sustulit,æquum esse iudicans,ut qui pernicie atq; interitu hominum pascebatur,ipse perderetur ac interiret.

Hoc audito Rex indignatus est,& grauiter tulit,non q̃ unus iustè, an iniustè necatus occidisset,sed q̃ è filia natus à se dissentiens non eosdem, quos ipse,inimicos,atq; amicos iudicaret,sed odisset,quos ipse diligeret: diligeret,qbus ipse infensus esset, in eosq; se mitẽ misericordẽq; p̃beret, quos summo ipse odio prosequeretur ac sempiterno. Hanc magistratus semel occasionem nacti,cũ scirent adolescentẽ scelerũ ipsorũ esse memorem,eaq; opportunè uindicaturũ suspicarẽtur,innumerabiles hinc inde calumnias in apertas aui aures intulerunt, ut etiã amittendi regni timorem inijcerẽt. Id molietur,dicebant,nihil enim humile sapit, semper aliquid machinatur,ante tẽpus affectat regnũ. Quosdam blanditijs allicit, alios deterret minis, alios necat indicta causa, quos tibi charissimos ani-

maduertit,aspernatur,Quid iam cunctaris? an expectas,ut cogitata perficiat? Magni momenti est apud eos, qui insidias struunt, eorum cunctatio,qui petuntur insidijs.

Istorum criminationibus in Arabiam finitimam secesit,ubi tutó cōmorabatur, Deum obsecrans,ut miseros é difficillimis incōmodis liberaret,eos autē,à quibus nihil in ipsis discruciandis omittebatur,meritis supplicijs afficeret, sibiq; duplicatam hanc gratiā concederet, ut utrunque posset intueri. Hoc eius bonorꝝ studiū, & malorū odium diligens Deus, ipsius audijt uota,nec eorū,quæ illic patrabantur,in longū,ut ipsum decebat, iudicium distulit. Interim se in stadio uirtutis Moses exercebat, cuiuliq; ratione magistra,optima uitæ genera,quæ tum in contemplatione, tum in actione uersantur,cū laude colens utebatur, & philosophiæ decreta uersans.studioseq; animo repetens,ita memoriç commendabat,ut nunq̄ obliuisceretur,eaq; statim factis exprimens laudē inueniebat apud omnes. Q uanq̄ nō uideri,sed esse laudabilis studebat. Sibi enim tanquā signū proposuerat rectā naturæ rationē ac legē, quæ sola uirtutum est & principium & fons. Alius ergo implacabilē inexpiabilemq; Regis iram fugiens,ac tum primū in alienā regionē profectus, incolarū mores ignorans,nec planè sciens,quibus rebus delectarentur, aut à quibus abhorrerent,etsi quietam & uulgo incognitā uitā agens latere potius uoluisset, q̄ in publicū sese cōferre,eos tamen qui potentia atq; opibus plurimum possent, officiorū assiduitate rationibus suis studuisset adiungere, unde subsidiū & opem expectaret, siqui uim aduenientes sibi conarentur inferre. Ille uerò diuersam à cōmuni sententia uiam ingrediebatur,saniora animi consilia sequens,nec supplantari se,aut decipi patiebatur. Q uam obrem maiores nonnunq̄ uiribus animos tollebat,iustitiā satis per se firmam atq; expetendā existimans,eaq; incitatus imbecillioribus ultrò ferebat auxiliū. Quæ autē eo etiā tēpore gesserit,dicam. Licet enim parua uideri queant,non à parua tamen sapientia profecta sunt.

Apud Arabes mos est,ut armenta gregesq; pascant,non uiri solū,sed fœminæ,nec pueri tantū sed uirgines,non modò obscuris, sed illustribus ortæ parentibus. Septem igitur puellæ sacerdotis filię gregem duxerant ad quendā fōntem,urnasq; funibus uinctas una ab alia, quo labor in singulas ex æquo dispertiretur,ordine excipientes alacriter admodū canales in propinquo sitos implebant. Accedentes autē alij pastores contempta uirginum imbecillitate,eas unà cū grege conabātur expellere, gregesq; suos ad paratum potū adducentes alieni percipiebant laboris fructum. Q uod intuens Moses,qui non procul aberat,sed propè stans morem & institutum illud attentè considerabat,ab iniuria,inquit,nō temperabitis? Auaritiæ'ne uestræ suffragari solitudinem existimatis? Non'ne erubescitis,qui brachia & ulnas inertes alitis? Vos setæ profundę,ac uentres estis, non homines. Illę quidē uirgines animos uiriles gerunt, quæ nihil eorū, quę agenda sunt,negligunt. Vos aūt iuuenes delicijs muliebribus uacatis.

Facesſite hinc, atque illis cedite, quæ priores aduenerunt. Vos'ne, quos æquius erat, illis aquæ copiam haurire, hauſtam ab eis uultis intercipere? At per cœlum iuſtitiæ oculum, ea, quæ uel in maximis geruntur ſolitudinibus, perſpicientē, non auferetis. Me nanq; prębuit adiutorē, qui iſtud non expectē, ſed illis iniuria affectis opem feram cū magna manu, quā auaros aſpicere nefas eſt. Sentietis autem eam ex occulto uos uulnerantem, niſi ſententiam mutatis.

Hæc illo dicente, ueriti, ne uaticinaretur, & oracula funderet, ſiquidē numine afflatus, & in prophetæ ſpeciem mutatus uidebatur, ab incępto deſiſtunt ac parent, & uirginū gregē ſuis poſt habitis piorē ad canales ducunt. Illę uerò uehementer lętæ domū reuerterunt, & quæ pręter ſpē acciderant, ſic enarrarunt, ut magno hoſpitis deſiderio patrem affecerint. Reprehendebat autē eas, ꝙ ingratę fuiſſent, cur, inquiens, eum dimiſiſtis, quē oportebat ſtatim adducere, & reſiſtentē obſecrare? Ecquid inhumanitatis in me deprehendiſtis? Nullos uobis amplius iniuriam facturos ſperatis? Defenſorū præſidio neceſſe eſt beneficioꝶ immemores indigere. Verū, quandò peccatū adhuc corrigi poteſt, recurrite feſtinantes, & hominē, cui gratia debetur, aduocate, ut hoſpitio ſuſceptū remuneremus. Properant uirgines, & eū non procul à fonte reperiunt, mandatumq; patris exponentes perſuadent, ut domū ueniat. Cuius aſpectum ille ſtatim, & paulo poſt ſapientiam admiratus, (Egregia enim ingenia perſpicua ſunt, nec ad ea cognoſcenda longum tempus eſt neceſſarium) ei filiarū pulcherrimā in matrimonium dat, ex unico officio in illo eſſe conijciens omnium uirtutū decus. Honeſtum enim per ſe amabile eſt, nec alterius eget cōmendatione, ſed proprijs inſignibus ſplendet.

Poſt nuptias autē acceptos paſcebat greges, atque ita ad gerendū imperium erudiebatur. Præfuturus enim manſuetiſsimo hominū gregi, paſtorali cura ad regnū adminiſtrandū ante inſtituitur & exercetur, ut illi qui natura bellicoſi ſunt, uenatorijs artibus. In his enim exercituū duces futuri præmeditantur, quæ ſint agēda, exercitationiſq; materiam ex animalibus ratione uacantibus ſumunt, ut prædiſcant, quæ utroque imperij tēpore, tum belli, tum pacis præſtare oporteat. Nam agreſtium inter uenandum īſectatio, eſt hoſtium perſequendoꝶ inſtitutio. Cicurū autem cura & gubernatio, eſt regia ſubditis imperandi diſciplina. Quamobrē non contumeliæ, ſed inſignis honoris cauſa, populorum paſtores Reges appellantur, Mihiq; non ex uulgi opinione ſed ex ſententia eorum, qui rem ad ueritatē explorant (rideat, qui uelit) ſolus illē uidetur Rex perfectus futurus, qui ſcientiæ paſtoralis peritus in deterioribus animalibus didicerit, quæ pertinent ad pręſtantiora. Magna enim perfici nequeunt, ante parua.

Cum igitur paſtorum, qui tunc erant, optimus euaſiſſet, idoneuſq; ad ea miniſtranda, quę pecori ſunt utilia, quoniam nullum laborē refugiebat, ſponteq; ſua libens & pręſens munere ſuo cum lętitia ſynceraq; fide

funge-

fungebatur, sic greges auxit, ut illi iam reliqui pastores inuiderent, cum gregibus suis nihil simile uiderent contingere, quibus cum satis preclarè agebatur, si in eodem statu permanerent. at illius greges nisi quotidie augerentur, uidebantur imminui propter magna incrementa, quę suscipere consueuerant, tum pulchritudinis ex magnitudine & pinguedine, tū multitudinis ex fœcunditate & salubritate. Ducebat autē greges in locū irriguū & herbosum, ubi magna pabuli copia suppetebat. Profectus igitur in quoddam nemus, spectaculum uidit admirabile. Rubus, (est autē rubus planta quędam spinosa atq; humilis) repente cū nullus ignē intulisset, multa tanq̃ ex aliquo fonte manāte flamma, totus à radice ad summum circunfusus exardebat, & manebat tamen incolumis, nec comburebatur, perinde quasi res esset, quę lædi non posset, nec pabulum ignis ipse foret, sed igne nutriretur. In medio autem flammę cernebatur forma omnium pulcherrima, quę nullius similitudinem pręferebat, imago planè diuina ac singularis, lux clariorē igne splendorem emittens, quam coniecisset quispiam esse effigiem Dei. Vocetur autē Angelus, quoniā aspectu magnifico futura denunciabat silentio propè clarius, q̃ uoce. Rubus etenim ardens significabat eos, qui afficiebantur iniuria, ignis uerò urens, illos, qui iniuriam inferebant. Quòd autē ardens non cōbureretur, indicium erat, iniuria affectos ab inferentibus nō deletum iri, sed horum quidem uim atque impetum inanem ac uanum fore, illis autem insidias non obfuturas. Nam Angelus ipse prouidentiam Dei res graues & formidolosas præter omnium spem in lenes ac placidas cōmutantis indicabat. Sed imaginem hanc diligentius expendamus.

Rubus, planta, ut dictum est, maximè imbecillis, sed aculeis tamen ita munita, ut solo tactu uulneret, ab igne, qui exurendi uim habet, non consumebatur, sed contrà potius seruabatur ab eo, talisq; manens, qualis erat ante, q̃ incenderetur, ac nihil prorsus abijciens, lucē acquirebat. Quibus omnibus ea describitur consolatio, qua tunc in calamitate constitutos sustentabat, hanc tantūmodo uocē nō edens: nolite aīos despondere. Imbecillitas uestra uis est, quæ feriet & uulnerabit innumerabiles; ab illis, qui uos euertere cupiunt, muniemini potius, q̃ adolebimini; mala uobis obesse non poterunt. Quinetiam cū quis uos penitus oppressos existimabit, tum gloriam uestrā maximè illustratā aspiciet. Ignis rursum, qui corrūpendi uim habet, crudeles arguit, ac monet, ne proprijs uiribus elati confidant, sed robur imbelle redditum, atque sublatum conspicientes resipiscant. Vis enim in flamma comburendi, ut lignū accenditur. Quòd autē in ligno naturā habet, ut cōburatur, perspicuè tanq̃ ignis accendit.

Hoc mirifico portento uelut euidentissima admonitione Mosi futura præmonstrat Deus, & oraculis incipit adhortari, ut populi curā defensionemq; suscipiat, quippe qui non solū libertatis eius minister, sed etiā demigrationis ex eo loco dux haud ita multo post sit futurus. pollicetur q; se in omnibus præstò futurū. Afflictorū enim & intollerabiles iam

diu contumelias tolerantiũ, nullo homine nec subleuante nec miserante, ego, inquit, misertus sum. Etenim, cũ & priuatim singuli, & uniuersi uno consensu precantes & supplices ad me cõfugerint, à me decet auxilium expectare. Sum autẽ natura mitis & ueris supplicibus misericors. Ad regionis Regẽ proficiscere, nihil omnino reformidans. Prior enim, à quo insidiarũ metu aufugeras, defunctus est, qui autẽ nũc rerũ potitur, nihil succenset tibi. Seniores ergo, qui sunt in populo, tecum adducens dic, eũ oraculo à me euocatum esse, ut ex patrio more atq; instituto trium dierũ itinere inde progressus sacrificet.

Moses autẽ nõ ignorans, sibi nec suos, nec alios fidem habituros, si me, inquit, interrogauerint, ecquod sit nomen illius, qui miserit me, ego autẽ id expedire nequiuero, non'ne uidebor eos decipere? primum, inquit, illis respondeto, me esse illum, qui est, ut cũ intellexerint discrimen, quod est inter esse atq; non esse, simul etiã discant, nullũ reperiri nomen, qđ propriè congruat mihi, cui soli adest ipsum esse. Quòd si ingenij imbecillitate percipere non ualebunt, & requirent, quomodo appeller, dicito, me non solũ esse Deũ, sed trium uirtute insignium uirorũ Deũ, nempe Deũ Abraham, & Deũ Isaac, & Deũ Iacob. Quorũ primus sapientiæ, quæ doctrina traditur, alter illius, quę natura percipitur, tertius eius, quæ exercitatione cõparatur, exemplar est. Quòd si nondũ crediderint, tribus portentis, quæ nemo prius nec aspexit, nec audiuit, edocti cedent. Portenta autem illa erant eiusmodi.

Virgam, quã habebat, iubet in solũ projcere. Quæ confestim animata repebat, ac inter Serpentes excellens ingentis magnitudinis draco fit absolutissimus, à quo celeriter recedens Moses, seq; præ timore uertens in fugam, reuocatur, iussuq; Dei fiduciã & animũ subministrantis, cauda draconem apprehendit. At ille, qui adhuc conuoluebatur, ad tactũ stetit, & in longitudinẽ sese concinnè cõponens, statim in ipsam uirgam reuersus est. Vtraq; profectò cõmutatio admiratione digna, utra uerò mirabilior fuerit, iudicari non potest, cũ animi cogitatio ad utranq; pariter obstupescat. Ac portentum quidem hoc primum fuit.

Alterum aũt haud multo post subsecutum est. Præcipit, ut manum condat in sinu, eamq; proferat paulo post. Quo iussa faciente, manus è uestigio niue candidior apparet. Rursum autẽ eam in sinu condenti, rursumq; proferenti in suum se colorem cõuertit, & formã propriã recipit. Hæc solus à solo docebatur, ut domesticus apud præceptorem, secum habens portentorũ instrumẽta manum & uirgam, quibus instructus erat. Tertium porrò nõ minorem habiturũ admirationem nec edi, nec prędoceri necesse fuit. In Aegypto enim illud oportuit inchoari. Erat autẽ tale. Quantũ, inquit, aquæ ex flumine haustum in terrã fuderis, sanguis nigerrimus euadet, sic autẽ, nec colore solũ, uerũ natura, & ui cõmutabitur. Hoc sanè credibile uidebatur nõ modò, propter dicentis, qui nõ mentitur, authoritatẽ, sed etiã propter illa, quæ tum in manu, tum in uirga mi

rabiliter iam fuerant demonstrata.

Quamuis igitur crederet Moses, munus tamen recusabat, se tenuitate uocis, & linguæ tarditate, atq; orationis inopia laborare dicens, præsertim ex quo Deũ loquentẽ audiuerat. Hominis enim in dicendo facultatem cũ ueritate cõparans, infantiã existimabat. Preterea cũ ad homines superbos ac tumidos modestus & uerecundus ipse mitteretur, onus id grauius esse ducebat, q̃ ut ei sustinendo par esse posset. Precabatur igitur, ut aliũ eligeret, qui ad singula mandata perficienda foret idoneus. At ille pudorem ac modestiam eius cõmendans, si ignoras, inquit, quis homini os tribuerit, & linguam arteriãq;, atq; omnia humanę uocis instrumẽta fabricatus sit, is ego sum. Quãobrem nihil metuas. Ad nutum enim meũ cuncta reddentur concinna, & mutabuntur in melius, nec quicq̃ impediet, quominus uerborũ fluxus, atq; orationis copia, tanq̃ ex puro fonte, facilis lenisq; decurrat. Quòd si opus erit ĩterprete, os fratris tibi subseruiet, ut ille quidem, quæ ex te audierit, multitudini nuntiet, tu autem illi, quæ à me acceperis.

His auditis, quoniam perpetuò contradicere, nec tutum erat, nec periculo uacabat, discedens, in Aegyptum cũ uxore & liberis proficiscitur, occurrentiq; sibi in itinere fratri exponit responsa Dei, seq; ut sequatur, persuadet. Huic autẽ animus ad parendum ex diuino cõsilio sic affectus fuerat, ut nihil hęsitans ea collaudaret, promptusq; sequeretur. Cũ igitur una sententia atq; uno animo in Agyptum peruenissent, maioribus natu ex populo secretum in locum coactis, oracula nuntiant & declarant: Deũ misericordia cõmotum uelle saluti ipsorũ consulere, eosq; inde ad meliora loca transferre. Ad ea autẽ Moses illis se ducem profitetur. His ita constitutis Regẽ nõ uerentur conuenire, ut populum sacrificaturum extra fines dimittat. Oportere enim se à maioribus instituta facere sacrificia, nõ cõmuni aliorũ hominũ ritu, sed singulari quodã more & lege à reliquis abhorrente. At ille, qui iam inde ab ipsis incunabulis maiorum superbia suum animũ inquinauerat, nec ullũ Deũ præter eos, qui cernerentur, esse censebat, renuit, contumeliosèq; respondens, ecquis est, inqt, iste, cui me parere necesse sit? Ignoro nouũ istum, quẽ dicitis Dominũ. Nec populũ per celebritatis & sacrificiorũ simulationẽ à me deficere cogitantem dimittam. Tum, ut erat difficilis, iracundus, & inexorabilis, iubet Præfectos operũ castigari, q remissionẽ otiumq; concederent, solutioris enim otiosiq; animi esse, de celebritatib⁹ & sacrificijs cogitare, quæ ne in mentem quidem ueniant ijs, qui necessarijs laboribus sunt occupati, sed illis, qui in uoluptate delicijsq; uersantur.

Grauioribus ergò, q̃ ante calamitatibus oppresi, cũ & Mosis nuntijs ut deceptoribus succenserent, & partim clam, partim apertè maledicta conijcerent, atq; impietatẽ eorũ accusarent, q uiderentur Deũ mendacẽ constituere, prestare incipit Moses portenta, quę didicerat, existimans eos, qui illa conspexissent, abiecta incredulitate, in qua uersabant, fidẽ ijs,

quę dicerentur, habituros. Demonſtrata autē portenta ſunt, diligenter tum Rege, tum magiſtratibus Aegyptiorum ſpectantibus. Etenim cū omnes in regiā confluxiſſent, Moſis frater arreptam uirgam admodum manifeſtè concutiens, in ſolum proijcit, eaq; draco protinus efficitur. At illi, qui circum ſpectabant, & admirabantur, præ metu recedentes aufugiebant. Sapientes autē & Magi, qui aderant, quid, inquiunt, admiramini? nec nos talium rerum ignari ſumus. Sed earum effectricē artem callemus. Tum proiectis, quā quiſq; tenebat, uirgis, Serpentes totidem apparuerunt, qui circa primum illum unum obuoluebantur. Ille uerò cum diu oberraſſet, ſe ſublimem excitat, dilatat pectora, fauces aperit, attractuq; ſpiritus atq; impetu uehemētiſsimo cunctos tanq̄ piſcium iactum undiq; colligit, collectosq; deuorat, & abſorbet, atq; in priſtinā uirgę naturam redit.

Iam magnifico uicti ſpectaculo Magorum animi coarguebantur ſuſpicari, hæc non eſſe hominum figmenta, nec artes ad fallendum excogitatas, ſed diuina uirtute fieri, cui omnia factu facilia ſunt. Verū cū perſpicuo reꝝ euentu ſic cogerentur confiteri, nec tn̄ minus audacter in ſua inhumanitate atque impietate, tanq̄ in maximo aliquo bono perſtarent, nec iniuſta ſeruitute oppreſſos miſerarentur, nec quę uerbis mandabantur, efficerent, cum uoluntatem ſuā Deus portentis & ſignis clarius iam, q̄ per oracula declaraſſet, grauioribus remedijs uti neceſſe fuit, & plagis, quibus ſolis ſtulti, qui oratione doceri non poſſunt, emendantur. Decem autem regioni illatę ſunt plagę, ut qui abſolutè peccauerant, abſoluto itē afficerentur pœnarum numero. Quę quidē animaduerſio inuſitata fuit ac noua. Totius enim orbis elementa, quibus ipſe mundus compactus & perfectus eſt, iudicante Deo, ad impiorum regionē euertendam atq; uaſtandam incumbunt, ut eius imperij poteſtas oſtendatur, qui, quę ſalubriter ad rerum omnium procreationē fecit, eadem, quando uult, ad impiorum conuertit interitum.

Sic autem ſupplicia diuidit, ut terna ex craſſioribus elementis terra, & aqua, unde corporeę etiā qualitates cōfectę ſunt, Moſis fratri permittat. Terna rurſus ex purioribus, animorumq; ſemina continentibus Moſi tantum aſsignet. Vnum utriq; commune ſeptimum tribuat. Terna reliqua ad eum numerum conficiendum reſeruet ſibi.

Iam aquæ ſupplicia primum aggreditur, ut quam Aegyptij reꝝ omnium ortus principiū exiſtimant, ideoq; ſummo in honore ac pretio habent, in ea primò puniantur, admirationemq;, atq; admonitionē percipiant. Cum igitur diuino mandato Moſis frater fluuium uirga percuſsiſſet, ille dictum ac factum ab Aethiopia uſq; ad mare in ſanguinē uertit, paludesq; ſimul, & foſſæ, & fontes, & putei, quicquid deniq; in Aegypto ex aqua conſtabat, naturā ſanguinis ſubit. Quāobrem penuria potus obſtructis puteis, qui apud ripas erant, alios effodiebant, ſed inciſæ uenę nō aliter, q̄ in ſanguinis miſsione, torrentium more fluenta ſanguinis iaculabantur,

bantur,cū nulla aquæ lucidæ eliceretur stilla.Interibant igitur omnia piscium genera,cū id,quod uitā eis suppeditabat,exitium & perniciem afferret.Itaque frequenti corruptorū corporū multitudine paßim cuncta fœtebant, magnusq; hominū numerus siti moriebatur. Iacebant in triuijs cadauerū cumuli,cū propinqui non possent in sepulchra defunctos inferre. Septē enim dies calamitas sæuijt,donec & Mosem Aegyptij, & Deum Moses obsecrauit,ut pereuntium misereretur.Is autē natura benignus ac mitis,sanguinē in dulcē aquā conuertit, fluminiq; pristina pura ac salubria fluenta reddidit.At illi paulisper recreati,ad eandē sæuitiam & iniquitatē reuerterunt, non aliter, q̃ si aut iustitia penitus ex hominibus sublata esset,aut qui uno supplicio affecti essent,non solerent iterum uerberari. Quapropter, ut puerorum insipientium mos est,uapulando didicerunt non esse contumaces. Pœna enim, quæ ponè sequens,& cunctantium inhærens uestigijs tardior est,ad flagitia properantes accurrens consequitur & apprehendit.

Frater igitur Mosis iterū iussus est,uirgā super riuos,& stagna,& paludes extendere,ad eiusq; extensionē tanta ranarū exilijt multitudo, ut non solum fora,& quæ sub dio sunt loca, sed uillas, & domos, & tēpla, & quicquid deniq; priuatū ac publicū erat,cōplerent.Tanq̃ si genus unum bestiarū aquatilium natura in aduersarioꝝ regionē quasi coloniam deducere cogitasset.terra enim aduersatur aquæ. Quamobrē cum nec domo egredi possent,quoniam angiportus obsidebantur,nec domi manere, qa iam ad summa usque fastigia intima quæq; erant occupata, in maximis molestijs & salutis desperatione uersabantur. Quare rursus ad eosdē confugiunt,pollicente Rege,se permissurū,ut exeant Hebræi. Precibus igitur eoꝝ placato Deo atq; annuente, ranæ partim ī fluuium recesserunt, partim interierunt statim,earumq; cumuli erant ī triuijs, quos augebāt, alias ex ædibus efferentes. Quare fœtor intolerabilis proficiscebatur ex cadaueribus earū, quæ etiam dum essent uiuæ, magnam sensibus molestiam afferebant.

Cæterum cū à supplicio parumper respirassent, quemadmodum in certaminibus athletæ colligunt uires,ut fortius pugnent, malorum, quæ ante perpeßi fuerant,obliti,ad solitam malitiam reuersi sunt. Deus autē omißis pœnis,quas inferebat ex aquis,eas,quas illaturus erat ex terra, aggressus est,adhibito eodē punitore,à quo,ut iubebatur,uirga percussum solum effudit cinifum copiam,quę diffusa ueluti nebula uniuersam Aegyptū occupauit. Hoc autē animal licet minimū sit,est tamen molestißimū.Neq; enim summā tantūmodò cutē lædit,& uellicans incitat,quod molestè acerbeq; pruriat, sed in nares, & aures penitus ingreditur,& in oculoꝝ etiam pupillas inuolat,nisi custodias. Quæ uerò aduersus impetum eius poßit esse custodia,præsertim si Deus puniat?

Quærat fortasse quispiam,cur tam abiectis animalibus regionē uastari,cū ursis,leonibus,pardis,& alijs eiusdē generis feris indomitis, & ima-

nibus,quæ humana carne uescuntur,uti potuerit,aut certè ægyptijs aspi dibus,quarũ morsus sine mora necare solent. Hic igitur illud,primum,si uerè nescit,discat,regionis incolas Deum admonere potius,q̃ interimere uoluisse. Nam si eos funditus perdere decreuisset, non animalium opera ad eam rẽ usus esset,sed supplicijs solitis,fame,& pestilentia. Deinde documentũ illud percipiat,quod in omnẽ uitam necessarium est.Homines cũ bellum gerunt,sibi ualidissimum quodq; præsidium exquirere,quod imbecillitatẽ suam admirabilem reddat. Deum uerò,qui summa & maxima potentia est,si ad irroganda supplicia uelit quibusdam tanq̃ instru mentis uti,nõ fortissima & amplissima,quorꝫ ipse robur minimè curat, sed tenuia paruaq; deligere,quibus inexpugnabiles & inuictas opes euer tens,sceleratos puniat atque ulciscatur. Id quod tunc etiam egit. Quid enim cinife uilius aut abiectius? Quo tamen tota Aegyptus exclamare & confiteri coacta est,id esse digitum Dei. Nam Dei manũ ne uniuersa quidem terra,q̃ longè lateq; patet,imò uerò ne totus quidẽ orbis sustine re queat. Atq; hæc quidẽ per fratrẽ Mosis supplicia fuerunt illata. Quæ autẽ ipse,& ex q̃bus naturę partibus irrogarit,deinceps cõsiderabimus.

Aër igitur,& cœlum,purissimæ partes uniuersi,aquę & terræ,in Aegypto,cuius arbiter constitutus erat Moses,castiganda succedunt. Cępit autẽ prius aërem permouere.Aegyptus enim sola pręter morẽ regionũ, quæ ad austrum uergunt, unã ex anni tẽpestatibus hyemalem nõ suscipit,ob eam fortasse causam,q͂,ut ferunt,à cingulo,qui semper ardore tor retur,nõ procul abest,unde calor cõtinuò fluit,& omnia quæ sunt in circuitu,calefacit.aut forte,quia cũ ad æstiuas solis conuersiones flumen au geatur,omnes nebulas attrahit atque consumit. Aestatis enim principio incipit crescere,& desinit ad eius finẽ.Quo tẽpore contra ora nili Etesiæ perflant,à quibus prohibitus in mare,quod ea uentorꝫ ui intumescit, ingentesq; fluctus tanq̃ muros opponit,defluere,intus uoluitur, cumq; & undę occurrant ipsi sursum à fontibus decurrenti,&,cũ per ostia egredi debeat, propter impedimenta reuertenti, nec utrinq; coërcentibus ripis dilatari queant,ut par est,tollitur in sublime. Ac forte hyemẽ in Aegypto fieri superuacaneum esset. Flumen enim stagnans idem cõmodum affert, quod ex imbrium copia solet proficisci, ut annui fructus proueniant. Natura autẽ nihil frustra molitur,quod eueniret,si pluuiam terræ non egenti suppeditaret, & multiplici uariaq; operũ scientia delectatur, quippe quæ uniuersi concentum ex contrarijs effecerit. Itaque pluuiæ commoda tum sursum è cœlo, tum deorsum ex fontibus fluminibusq; subministrat.

Cũ igitur Aegyptus ita constituta sit, & hybernis tẽporibus uer agat, atque illæ duntaxat partes,quæ mari proximę sunt,tenuibus guttis pinguescant,quæ uerò supra Memphim Aegypti Regiã sunt positæ,nunq̃ omnino niue conspersæ fuerint,repente sic immutatus est aër, ut quę difficillima hyemis tẽpora solent afferre, cũcta simul ingruerint,imbrium

copia,grauis ac multa grandinis uis, uentorum inter se decertantium,& collidentium impetus,quo nubes effringebantur, fulgura, tonitruaq; sibi uicissim respondentia, perpetua fulmina, quę spectaculum maximè formidandum pręebant, per grandinē enim, quę pugnacē naturā obtinet,cursitantia nec eam liquefaciebant, nec ab ipsa restinguebantur, sed oberrando grandinē conseruabant. Quorū omnium cū immensa copia, tum insolentia in summā desperationē habitatores adducebat. Suspicabantur enim id,quod res erat,ea,quę cōtingebant,immitti ab ira diuina, quę noua & post hominum memoriam inaudita ratione ad arborū fructuumq; interitum & exitium aërem immutaret. Simul etiam non pauca animalia partim frigore,partim grandinis ad lapidum similitudinem ingruentis pondere obruta, quędam ab igne uel combusta, uel semiusta uulnerum à fulminibus illatorum notas ad inspectantium monitionem præferebant.

Verum cum calamitas paululum cessasset, Pharaoq; rursum eiusq; familiares superbè se gererent,iubente Deo Moses in aerem uirgā tollit, statimq; uentus uiolentissimus auster exortus est, totamq; diem ac noctem perflans uehementius intendebatur,qui cū magno per se detrimēto esset,exiccat enim,caput lędit, aures obtundit, molestiasq; & dolores affert,præsertim in Aegypto ad australes partes exposita,per quas cum uersentur stellæ,quæ lucē ferunt,fit,ut excitato solis ardore,ipsę quoque simul excitentur, tum innumerabilem locustarū multitudinē importauit,qua quidem animalia difficilia plantisq; perniciosa, fluminis instar à fulminibus grandineq; relictas arbores obligurierunt, ut nullum in tanta regione germen cerneretur. Tum demū magistratus grauiore domesticorum incōmodorum sollicitudine cōmoti ad Regē accedunt, & quousq;, inquiunt,exitū hominibus differs? An nondum ex ijs,quæ contigerunt, Aegyptū perditam,& uastatam intelligis? Quibus ille,quo uideretur indulgere,cuncta,si calamitas auferretur,pollicebatur. Quare precāte Mose uentus exortus è mari locustas disiecit ac dissipauit. Quo tamen facto cū Rex de populo dimittendo nihil lenius consuleret, ecce tibi malum, quod præterita mala magnitudine superabat.

Repente cū dies clarus eluceret,offunduntur tenebræ solito obscuriores,uel ꝙ sol ipse deficeret, uel ꝙ nubes continuæ,& densissimę inter se coactę coniunctæq; radios eius interciperent,ut dies à nocte nihil discreparet,quæ tamen nox longissima trium dierum totidemq; noctium spatium exęquaret. Tunc quidē aiunt, Aegyptios in lectulis proiectos non ausos esse consurgere, aut si qua naturæ necessitas coēgisset, parietibus, aut alij cuipiam adnitentes rei ueluti cęcos uix potuisse progredi. Nam utilis ignis splendor aut ui tēpestatis extinctus erat, aut tenebrarū densitate uincebatur. Quamobrem maximè necessarius uidendi sensus, aliorumq; sensuū princeps defecerat,cumq; homines uidere nō possent,nec reliquis sensibus uti poterant, qui tanquā mortuo duce erant profligati.

Nec enim loqui,nec audire,nec cibũ capere quisq̃ ualebat,sed omni sensuum carentes usu,calamitateq; correpti, silentio & inedia cuncti uitam produxerunt,quoad misertus eorꝝ Moses orauit Deum,qui pro tenebris lucem,& pro nocte diem clarum serenumq; reddidit.

His plagis Aegyptios à Mose solo afflictos dicunt fuisse, grandine ac fulminibus, locustis, & tenebris, quæ nullam lucis speciem reliquerunt. Vnã autem intulit simul cũ fratre, quã statim explicabo. Dei iussu manibus è camino cinerẽ sumunt,eumq; Moses in aerem spargit. Tum ex improuiso puluis sublatus hominibus atque animalibus ratione carentibus inhærens,totã ipsorꝝ cutim & pellem molestè ac turpiter exulcerat, corporaq; confestim efflorescentibus purulentis papulis scatebant, quas occultè intus accensas coniecisset aliquis ebullire. Quapropter doloribus, & molestijs ex ulceribus illis affecti,excruciatiq; nõ minus animis,q̃ corporibus laborabant. Vnũ enim à uertice ad calcem perpetuũ ulcus uidisses,cũ sparsę pustulę in unã & eandẽ formã coalescerent. Donec legislatoris precibus,quas pro laborantibus fudit,morbo subleuati sunt. Hæc animaduersio conuenienter utriq; cõmissa fuit,fratri quidẽ propter puluerem,qui sublatus ad hęserat,quoniam ipse eorum,quæ ex terra contingebant,procurationẽ sortitus fuerat: Mosi uerò propter aerem ad affligendos incolas cõmutatum,quia plagarũ, quæ ex aere & cœlo fiebant,ipse erat minister. Reliqua tria supplicia sponte sua neutro administrante cõtigerunt,quæ sigillatim pro uiribus exponam.

Primũ autem ex his fuit ab animali omnium,quæ natura tulerit, audacissimo Cynomyia,sic enim aptè sapientes,à quibus nomina rebus imposita sunt,illud appellarunt,ex duobus impudentissimis animalibus uocabulum cõponentes,musca nimirum,& cane,altero ex ferarũ,altero ex uolucrũ genere. volitat enim musca,cursitat canis,sine timore,& quãuis repellantur,pertinacissimè contendunt,donec sese hic carne, illa sanguine saturauerit. Cynomyia autẽ, seu musca canina audaciam ab utroque mutuata est. Est enim mordax & insidiosum animal. Nam è longinquo tanquã sagitta stridens cũ strepitu irruit, & magno cũ impetu superueniens sese applicat. Tunc autẽ diuinitus immissa, grauius damnũ inferebat,cũ non solum à natura instructa,sed etiam à diuina prouidentia,quę ferocitatem illius ad incolarum cruciatum excitauerat, armata conduplicatis uiribus uteretur.

Post muscam caninam secutum est alterũ sine opera humana supplicium,nempe animalium internecio. Siquidem ouium caprarumq; greges,& omnia iumentorum, armentorumq; genera uno die, tanquã una sententia passim occiderunt. Qua quidẽ significatione interitus hominum,qui paulo post erat futurus, portendebatur, id quod in pestilentia fieri cõsueuit. Anteq̃ enim lues ac morbi pestilentes in homines sęuiant, improuisi brutorum interitus accidunt. Decimũ postea, postremumq;, atq; omnium,quæ ꝓcesserant,grauissimũ iudicium fuit cędes Ægyptiorum,

rum, non omnium quidē, neq; enim regionē penitus euertere, & in solitudinē redigere decreuerat Deus, sed admonere: nec uniuscuiusq; ætatis uiroꝝ & fœminarū. Nam reliquos permittens uiuere, solos primogenitos morte mulctauit, initium faciens à natu maximo filioꝝ Regis, finem autem in filio obscurißimę mulierculæ, quę molebat in pistrino.

Etenim circa mediam noctem, qui primū patres & matres appellauerant, quiq; uicißim ab eis filij uocati fuerant, cū integra ac firma ualetudine essent, omnes cuiuscunq; ętatis, nulla id exigente causa, improuiso uitam amiserunt; nullamq; domū calamitatis expertem fuisse dicunt. Cū autē dilucesceret, uidentes singuli pręter expectationē defunctos charißimos filios, quibus cū ad uesperā usque simul eundē capientes cibum, ad eandem mensam discubuerant, omnia luctu cōpleuerunt. Ex quo factū est, ut in cōmuni calamitate simul omnibus una uoce exclamantibus, qͣ longè lateq; regio habitabatur, unica lamentatio resonaret. Ac quandiu singuli in suis ædibus constiterunt, uicinoꝝ malum ignorantes suā tantū modò uicem lugebant, cū uerò egreßi cognoscerent, idē cęteris accidisse, duplici mœrore sunt affecti, ad priuatū enim & leuiorē publicus & grauior accedebat, quo spes etiam cōsolationis auferebatur. Nam quis alium consolaretur, qui egeret ipse consolatione?

Cū igitur pręsentia, quod in eiusmodi rebus fieri solet, grauiorum initium esse dubitarent, uiuentibusq; metuerent, ad regiam lacrimātes concurrerunt, scißisq; uestibus contra Regē uociferabantur, φ ipse malorū omnium author extitisset. Nam si cū primū Moses, aiebant, eum conuenit, exire populum permisisset, nihil eorū omnino, quę pertulimus, experti essemus. Cęterū Rege solita peruicacia concedente, ut importunę cōtentionis pręmia celeriter caperent, Hebræos, alium alius, omni studio cohortabantur, ut ex omni regione confestim recederent, in eorū enim unius diei, imò uerò unius horæ mora damnū incredibile formidabant. At illi expulsi uexatiq; nobilitatis suæ cogitationē susceperunt. Itaq; facinus aggreßi sunt liberis hominibus, & qui non essent immemores eorū, quæ iniustè pertulerant, dignū. Ingentē enim prædā tum sibi tum iumētis impositā exportarunt, non auaritia ducti, nec, ut iniquior aliquis diceret, φ aliena ullo modo cōcupiscerent, sed primū quidem, ut necessariam totius tēporis, quo seruierant, mercedē ferrent, deinde ut quas seruitute oppreßi iniurias acceperant, non pari sed leuiori ratione ulciscerentur. Quid enim simile habet pecunię detrimentum & iactura libertatis, pro qua non facultates solum, sed uitam ipsam profundere sapientes non dubitant? Vtranq; igitur ob causam rectè fecerunt, uel ut in pace mercedē reciperent, quam diu ab inuitis extorquere nō potuerant, uel ut in bello res hostium auferrent, atq; uterentur iure uictoꝝ. Nam illi quidē iniquo dominatu hospites & supplices, ut ante diximus, in seruitute tanq̄ mancipia detinuerant, ipsi uerò data occasione, dupliciterq; sibi in apparatu bellico iustitia opem atq; auxilium ferente, se uindicarunt.

Tot plagis atq; supplitijs Aegyptus castigata & cōmonita fuit, quorum nullum attigit Hebræos, licet in eisdem urbibus, & uicis, & ædibus uersarentur, insectantibus eos terra, aqua, aere, igne, partibus naturę, quę uitari non potest. Quod profectò fuit maximè admirandum, ut eædem res ijsdem in locis & tēporibus alios euerterent, alios cōseruarent. Fluuius in sanguinē uertebatur, sed non Hebræis. Cū enim ipsi uolebant haurire, aquā potui idoneam præbebat. Ranæ, quę de flumine exilientes plateas, stabula, domos implebant, à Solis Hebræorum ædibus recedebant, tanq̃ dijudicare sciret, quos punire, quos nō, oporteret. Cinifes, musca canina, locusta, quę fruges, & fructus & bestias & homines magnis afficiebant detrimentis, ad Hebręos non accedebant. Imbrium, grandinis, fulminū perpetui impetus ad Hebręos non appropinquabant. Vlcera, quę grauissimas afferebant molestias, Hebręi ne in somnis quidem patiebantur. Cum densissimę reliquis tenebræ essent circunfusæ, his in luce pura uersantibus dies splendebat. Sublatis Aegyptiorum primogenitis, Hebręis nullus interijt, & meritò quidē, quandò nec cæterorum animantium interitus ullum perdidit gregem Hebręorum. Quāobrem sicui forte contingebat interesse ijs, quæ gerebantur, is, opinor, Hebræos nihil aliud, q̃ malorum, quæ alij perferebant, existimabat esse spectatores. Ex quo religionem ac pietatem, qua nulla disciplina pulchrior est aut utilior, edocebantur. Nunq̃ enim tam euidens iudicium in bonos & malos factū est, ut, quēadmodum eo tempore, perniciem malis, bonis salutem afferret.

Sexcenta hominum millia qui ætate firma, uiriliq; erant, & eo amplius emigrarunt. Reliqua senum, puerorum, fœminarumq; multitudo haud facilè numerari posset. Accessit aduenarꝫ seruorūq; colluuies, quę tanq̃ adulterina turba germanam sequebatur. Erant autē hi ex mulieribus Aegyptijs geniti, & siqui peregrini admiratione & studio diuini cultus tenebantur. Et qui frequentium supplitiorꝫ multitudine & magnitudine resipuerant, ad melioremq; frugem sese receperant. Quorum omnium dux & imperator cōmuni consensu Moses delectus est, nō eorum more, qui principatus armis & fraudibus, & equitum, ac peditum copijs, & classibus per uim sibi uendicāt, sed uirtute, probitate & beneuolentia in omnes, quam perpetuò conseruauit, & nutu Dei, qui uirtuti honestatiq; fauens, meritū ei munus honoremq; tribuit. Etenim cū Aegypti dominatum, sceleribus, quę in ea regione cōmittebantur, offensus reliquisset, ꝙ eius qui tunc regnabat, nepos esset, multamq; salutē, animi nobilitate, & magnitudine, naturaliq; uitiorū adductus odio, dixisset spei, quę proponebatur, uisum est ei qui cuncta moderatur & regit, eum remunerare, Regemq; cōstituere gentis, tum hominum numero, tum uirtute prestantioris, quā sibi ex omnibus gentibus electurus erat, quę pro genere humano preces assiduè funderet, calamitates auerteret, res secundas ac prosperas impetraret.

Adeptus autem imperium non in eam curam incubuit, ut pleriq; so

lent,ut familiã suam locupletaret aut filios (habebat enim duos) ad potẽtię atq; opum amplitudinem proueheret,ut eos & uiuens imperij participes faceret,& decedens relinqueret successores. Omnibus enim in rebus & paruis & magnis cãdido synceroq; animo sese gerens,naturalem in filios propensionem beneuolentiamq; uincebat, & tanq̃ bonus iudex incorrupta ratione utebatur. Nã finem illum maximè necessarium sibi proposuerat,ut de subditis benemereretur, omniaq; tum facta tũ dicta ad coꝝ utilitatem referret,nec ullam omitteret occasionem, qua cõmunibus commodis consuleret. Hic post hominum memoriam solus inter Principes fuit,qui nec aurum,nec argentũ cumulauit, nec exegit tributa,nec domos,nec prędia,nec greges,armenta'ue, aut seruos domesticos, aut pretiosam supellectilem,aut facultates ullas possedit, cũ tamẽ posset omnibus copijs abundare. Pusilli enim & egentis animi existimabat, caducas istas diuitias admirari. Quãobrem eas ut obscuras & cæcas aspernabatur,illustrium uerò ac cernentiũ naturę diuitiarum, ut si quis alius, studiosissimus erat,& cupidissimus. In uestitu 3 & uictu,& reliquo cultu nihil magnificentius,aut arrogantius ostentabat, sed priuati hominis frugalitatem,simplicitatemq; sequebatur. In ijs autem, in quibus decebat Principem antecellere, magnificentiam uerè regiam pręseferebat. Cuiusmodi sunt,quę continentiam,prudentiã, fortitudinẽ, modestiam, solertiam,laborem,tolerantiam, uoluptatum despicientiam,iustitiam,cohortationẽ ad optima, reprehensiones legitimas tum in malos animaduersiones & supplicia,tum in bonos laudes & pręmia requirunt.

3 *Aduertis in sancto duce uestitus & uictus frugalitatem et simplicitatem.*

Nuntium igitur auaritiæ,& superbis apud homines diuitijs remittenti maximas perfectissimasq; diuitias largitus est Deus, parem nimirum potestatem & imperium in uniuersam terrã,& mare,& flumina,& quę cunque ex alijs elementis concreta sunt. Nam cũ uellet eum ditionis suę participem declarare,totum orbem ut heredi congruentẽ possessionem cõmisit. Quãobrem elementa singulã uim, quã habebant, cõmutantia ei tanq̃ domino parebant,& mandatis eius obtemperabant. Quod forte mirandum non est. Etenim,si omnia,ut in prouerbio est, amicorum cõmunia sunt,propheta autẽ Dei amicus fuit,consentaneum est,ut rerum eius,quantum opus erat,particeps esset. Deus enim nullius egens omnia posidet. Vir autẽ sapiens nullius rei ne sui quidẽ ipsius dominus est, diuinis tamen muneribus,quoad fieri potest,utitur, sed nunq̃ iure suo. Mundi enim ciuis est. Qua de causa nulli uni ascribi debet orbis ciuitati. Siquidem non alicuius partis,sed uniuersi orbis hęreditatẽ obtinet. Quinetiã, quod maius est,ipso Deo reꝝ omnium parente authoreq; fruitur, eodẽ effectus etiã dignus nomine. Nam totius gentis appellatus est Deus & Rex,& in eam nebulam,in qua erat Deus,ingressus esse dicitur, hoc est, in rerum uniuersitatis exemplar,quod corporis expers,oculis uideri cerniq; non potest. Quæ autẽ perspiciuntur,natura caduca & mortalia esse considerans, se,uitamq; suam ueluti pulchrè depictam tabulã in mediũ

afferens,præclarum ac diuinum opus omnibus ad imitandũ tanq; exemplum proposuit. Beati autẽ quicunq; similitudinẽ eius in animis suis expresserunt, aut exprimere studuerunt. Ferat igitur mens perfectã uirtutis imaginem, aut si nõ habet, firmo saltẽ ac certo illius obtinendæ teneatur desiderio. Iam illud fieri quis ignorat, ut subditi obscuriq; homines principes & illustres uiros imitentur, & ad ea, quibus eos uiderint delectari, omnem suã curam studiaq; conuertant? Ex quo fit, ut si princeps mollissimã uiuendi rationem amplexus, cœperit uoluptatibus indulgere, populus, et si nulla necessitas urgeat, uentris, & eorũ, quæ sub uentre sunt, cupiditatibus uniuersus inuoluatur, nisi qui naturę animo nõ inimico sed beneuolo & propitio præditi sint: Sin grauius aut durius uitæ genus secutus fuerit, etiã illi, qui sunt delicatiores, uel metu, uel pudore ad il illud se accõmodant, & temperantiã cõplectuntur, ut uideantur esse similium sectatores. Nunq̃ enim deteriores meliorũ instituta, ne insanientes quidẽ, improbabunt. Forte etiã, quia legislator erat futurus, multo ante factus est ipse lex animata, rationisq; compos, diuina prouidentia, quæ ipsum nec opinantem legislatorem constituit.

Posteaq̃ igitur ita Deo decernente atq; annuente, totius populi cõsensu ac studio delatum suscepit imperium, coloniã deduxit in Pheniciam, & Syriam, quę Cœle dicitur, & Palœstinã, quę tũc Cananeorũ dicebatur, cuius fines trium dierum itinere ab Aegypto distabant. Ducebat autem eos non breuiore itinere, uel q̃ uerebatur, ne si habitatores occurrerent, metuentes, ne suis è sedibus expellerentur, cõtraq; arma ferrent, rursum eadẽ uia ab hostibus nouis ad ueteres in Aegyptũ redirẽt, atq; ita derisui, ac ludibrio forent, & prioribus grauiora acerbioraq; paterentur: uel ut experiretur, quomodo per longã solitudinẽ ducti se gererent, imperioq; obtemperarent, cũ non abunde suppeterent, sed paulatim deficerent res necessariæ. Diuertens igitur à recto itinere, & uiam obliquã nactus, ad mare rubrum usq; tendere constituens, cœpit proficisci. Aiunt autẽ rem admirandam, nec post hominum memoriam prius auditam contigisse. Nubes enim ad ingentis columnę similitudinẽ conformata die quidem Solis splendorẽ, nocte autẽ flãmam ignis emittens populũ antecedebat, ne aberrarent in uia, sed sine ullo errore sequerentur itineris ducem. Erat autẽ fortasse ex principibus Magni Regis Angelus aliquis, qui nullis corporeis oculis conspicuus, in ea nube latitans uiam præmonstrabat.

At Aegypti Rex, cũ uidisset eos itinere deuio, per loca aspera, deserta, incultaq; proficisci, errore ipsorum lætabatur, existimans, conclusos esse, nec exitum reperire. Post autẽ illos dimisisse pœnituit. Itaq; conatus est insequi, sperans se uel timore multitudinẽ reducturum, redacturumq; iterum in seruitutem, uel ut à se prorsus desciscentem deleturum. coacto igitur omni equitatu, & funditoribus, ac sagittarijs, leuiq; armatura, attribuensq; sexcẽtos falcibus instructos currus ijs, qui in magistratu erãt, ut in exercitu cum dignitate militarent, egressus est, omnemq; celerita-

tem adhibuit,ut ex improuiso imprudentes opprimeret.Nam & malũ, quod præter spem accidit,grauius est,q̃ id quod expectatur, & quæ negligenter custodiuntur,facilius inuadi possunt,q̃ ea,quæ cũ sollicitudine seruantur. Sic animatus ille persequebatur,existimans eos à se cũ clamore statim circunuentum iri. Ipsi uerò castris in litore positis cibum erãt capturi,cũ primũ ingentem tot hominũ iumentorumq; properè aduentantium strepitum audire,tum pro castris effusi qui'nam accederent,circunspicere,& auscultare,paulopost intueri sublimem hostiũ globum,& aciem instructam ad prælium. Quãobrem repentino terrore consternati,cũ nec ad repugnandum essent idonei propter exiguam armorum copiam,quippe qui non ad bellũ sed in coloniam deducebantur, nec saluti possent fuga consulere,q̃ à tergo pelagus esset,à fronte hostis instaret, ab utroq; latere profunda atq; inuia solitudo protenderetur, malorũ magnitudine conturbati,inopesq; consilij, Ducem, quod in eiusmodi calamitatibus fieri solet,incusabant.Quoniã in Aegypto(dicebant)non erãt sepulchra,quibus mortui cõtegerentur,ideò nos adduxisti, ut contrucidatos ĩ hac solitudine sepelires?Non'ne quæ'uis seruitus morte leuior est? Libertatis spe tanq̃ esca captos in grauissimum uitę discrimen induxisti. Nostrã simplicitatem,an Aegyptiorum acerbitatem & odium ignoras? Non'ne malorũ,quæ uitari non possunt,magnitudinẽ cernis? Quid agẽdum est?pugnabimus'ne cũ armatis inermes? an capiemus fugã, undiq; tanq̃ retibus circunclusi ab hostibus immanissimis, uastis solitudinibus, pelago,quod nauigari non potest,atq; etiam si posset,quę nauium nobis ad traijciendum copia?

Hęc ille audiens tum ipsis ignoscebat,tum oraculorum recordabatur. Itaq; mentem orationemq; diuidens eodẽ tẽpore mẽte quidem secretò Deum orabat,ut calamitatẽ auerteret, quæ humano consilio uitari non posset,oratione uerò uociferantes confirmabat & cõsolabatur,nolite, inquiens,animos despondere. Non eodem modo, quo homines, ulciscitur Deus. Cur uerisimilibus & probabilibus tantùm rationibus confiditis? nullo opus est apparatu.Deus enim adiutor est,cuius propriũ est, ẽ summis difficultatibus exitum facillimũ exhibere.cui quę superant uires humanas perq̃ facilia sunt. Hæc adhuc sibi ipse constans prosequebat̃, paululum autẽ sermonẽ intermittens,numine afflatur, & solito spiritu plenus oraculum edit eiusmodi:Quẽ cernitis instructum exercitum,nunq̃ amplius uidebitis contra uos arma ferre.funditus enim concidet uniuersus,& submersus ita delebitur,ut nullæ eius in terra conspiciant̃ reliquię, idq; fiet non longo tẽporis spatio,sed nocte proxima. Sic ille uaticinabatur,cũ notus statim occidente Sole uehementissimus flare cœpit, eiusq; impetu pelagus,quod turgere consueuerat,recedebat,& quo magis compellebatur ad litora,eo magis tanq̃ in uoraginem & charibdim aliquam subtrahebatur.Densæ præterea atræq; nubes totum cœlũ obtegebãt, & nox erat obscurissima ad perterrefaciendos hostes, qui insequebantur.

Moses autem itai uſſus, mare uirga percuſsit, atq; illud in duas partes diuiſum eſt, quarum altera in ſublime ſublata, & inſtar muri compacta, firmaq; quieuit & conſtitit: Altera cohibita ac refrenata, quaſi habenis quibuſdam, quæ non cernerentur, coercebatur. Medium uerò ſpatium, ubi facta erat confractio, exiccatum latam amplamq; uiam præbuit. Quod Moſes intuens & admirans lætabatur.

Gaudio igitur plenus cohortabatur ſuos, ut mouerent caſtra. Quod quidem cum eſſent facturi, ſignum admirabilius oſtenſum eſt. Nubes. n. quæ dux antea præceſſerat, poſt extremũ multitudinis agmen conceſsit, ut inter utrunq; exercitum interiecta, oppugnatos tanq̃ auriga dirigẽs, ſaluos incolumesq; præmitteret, oppugnantes autẽ atque irruentes propelleret & arceret. Quibus rebus exterriti Aegyptij tumultu cũcta perturbare, ordines præ timore confundere, ſe ſe mutuò implicare, & fugam in caſſum quærere. Hebræi enim ſummo diluculo per ſiccam ſemitam cũ mulieribus, & liberis adhuc infantibus traiecerunt. Illos uerò diſſectæ pelagi partes utrinque reuertentes ac recurrentes, in mari, quod Boreæ flatibus æſtuans fluctus maximos excitabat, unà cum curribus & equis ſic inuoluerunt, ac demerſerunt, ut qui repentinæ calamitatis nuntium in Aegyptum ferret, nullus relictus fuerit. Magnum hoc opus admirantes Hebræi præter ſpem uictoriam incruentam reportarunt. Sed cũ improuiſum hoſtium interitum momẽto temporis conſpexiſſent, duobus choris uno uirorum, altero fœminarum, in litore conſtitutis Deo gratias agentes laudes ipſius decantarunt, cũ Moſes uiris, & ſoror eius fœminis præeſſet. Fuerunt enim hi chororum duces.

Motis autẽ caſtris aliquantulum à mari progreſsi ſunt, nihil amplius terrores aduerſariorum formidantes. Verũ, cum tribus diebus potu caruiſſent, rurſum in mœrore propter ſitim uerſabantur. Itaque perinde quaſi nullum ante beneficium accepiſſent, cœperunt iterum conqueri. Semper enim præſentium malorum dolor præteritæ bonorum uoluptatis memoriam tollit. Conſpectis autẽ fontibus læti ad hauriendam aquã accurrerunt. Verum ignorantes eas eſſe amaras, cum deguſtaſſent, re inopinata offenſi fractiq; & corporibus & animis conciderunt, non tam ſuã, q̃ filiorum dolentes uicem, quos potum flagitantes intueri nõ poterant. Quidam etiam eorũ petulantiores, nec ita bene in religione confirmati, præterita calumniabantur, tanq̃ accidiſſent, non ut beneficio, ſed grauioribus afficerentur calamitatibus. Satius fuiſſet, dicebant, manibus hoſtiũ non ſemel, ſed ter occidi, q̃ fame interimi. Celeritas enim diſceſſus è uita ſine moleſtia apud eos, qui ſapiunt, idem eſt, ac ſi non occideres. Ea uerè mors eſt, cum mori ſine diuturno dolore non potes. Nihil enim in morte formidoloſum eſt, ſed in eo cum tibi ad ipſam accedere uideare. Sic illis conquerentibus, Moſes ad Deum ſupplex redit, oratq; ut cum ſciat animalium omnium, ſed hominum in primis imbecillitatem ex alimento pendere, corporaq; neceſſariò difficilium dominarum famis & ſitis im-

perio seruire, afflictis ignoscat, & omnium inopiæ non longo temporis spatio, sed diuino præsentiq; munere medeatur. Naturalem enim mortalium negligentiam remedij celeritatem postulare. At ille benigna potentia sua anteuertens uigiles supplicantis oculos aperuit, lignumq; demonstrauit, ac iussit, ut illud in fontes conijceret, quo quidem, ut iussum erat, coniecto, siue à natura haberet eam uim, sed incognitam, siue tum primum ad illum usum eam accepisset, aquæ adeò dulces, & ad potandū idoneæ è fontibus effluxerunt, ut nunq̄ amaræ fuisse uiderentur, nullā enim ad pristini saporis amari iudicium guttam stillam'ue ritinuerunt.

Extinguentes igitur sitim duplici cum uoluptate, (magis enim delectant bona, quæ præter spem eueniunt.) repletos etiam utres, tanq̄ è conuiuio atq; hilari epulo asportauerunt, ebrij nō ebrietate illa, quæ uino excitatur, sed qua prægustatas aquas à pietatis præfecto imperatoreq; suo sit mentes affecti fuerant. Secundis castris in Elem peruenerunt, locū irriguum ac nemorosum, ubi duodecim fontes defluebant, iuxta quos erant teneræ palmarum plantæ numero septuaginta pulcherrimæ. Quæ mētis aciem intendentibus bona, quę ad gentē pertinebant, argumētis signisq; perspicuis demonstrabant. Gentis enim sunt tribus duodecim, quarum singulæ religiosi fontis, perēnes pietatis aquas, atq; honestas perpetuasq; actiones suppeditantis, rationem obtinent. Generis autē septuaginta propagatores palmę arborū prętantissimæ iure comparantur, quæ & aspectu pulcherrima est, & fructuosissima. Habet aūt uitalē uim, non, quemadmodum reliquæ arbores, in radicibus defossam, sed sursum insitam, & cordis instar, in medio ramorū, à quibus tanq̄ uerè dux undiq; stipatur, constitutam. Talem & mens eorum, qui pietatem gustarunt, naturā habet. Superiora suspicere uersareq; didicit, cœlestia contemplatur, diuinorumq; pulchritudinē inuestigans humana cōtemnit, & pro nihilo ducit. hæc ludicra adumbrataq; bona, illa solida ueraq; iudicat.

Verum nō multo post, deficiente annona, fame laborabant, tanq̄ à necessitatibus inter se mutuò succedentibus oppugnarentur. Graues enim molestęq; dominæ fames & sitis, dispertitis affligēdi muneribus uicissim irruebant. Quapropter accidit, ut cū altera leuati essent, altera eos adoriretur. Quod quidem erat afflictis maximè intolerabile. Etenim cū paulo ante siti liberati uiderentur, in malas famis insidias inciderunt. Non solū autē præsenti penuria, sed rerū necessariarū in futurū desperatione premebantur. Mœrebant enim uehementer, cū profundā illam, & uastam, & infrugiferā solitudinē cernerent, in qua nihil aliud erat, nisi aut asperæ prærumptęq; rupes, aut salsa planities, aut mōtes lapidosi, aut arenæ profundæ in summam tendentes altitudinem, nullus fluuius, nullus torrens, nullus fons, non herba, non arbor ulla, uel domestica, uel syluestris, nullū animal nec uolatile, nec terrenū, nisi quę ad perniciē hominū uenenata serpunt, ut angues, & scorpiones. Tum Aegypti fertilitatē ubertatemq; in memoriam reuocantes, & rerū omnium copiam, quæ illic erat, cū prę-

ſenti omniũ inopia cõparantes ægrè ferebant,atq; inter ſe talia obloquebantur: Qui libertatis ſpe adducti iter ſuſcepimus,ne uiuendi quidẽ liberam habemus poteſtatẽ. Qui promiſsis Imperatoris eramus beati, factis omnium ſimus hominum infelicisſimi. Ecquis erit iſtius tam longę immenſæq; uię finis?omnibus,qui uel mari,uel terra iter ſuſcipiunt, terminus aliquis propoſitus eſt,alijs mercatus,& portus,alijs oppidũ, aut regio aliqua, nobis autẽ inuia ſolitudo, itineris difficultas,acerbaq; deſperatio. Progredientibus enim tanq; apertũ,& profundũ, ad nauigandumq; difficillimũ pelagus oſtenditur,atq; in dies ſingulos dilatatur. Extulit inflauitq; nos oratione magnifica,& aures noſtras impleuit inani ſpe, qui ne uictui quidẽ neceſſaria ſubminiſtrat. Deducendę coloniæ nomine tantã decepit multitudinẽ, ex celebri cultaq; regione, in deſertam incultamq; duxit,hinc ad inferos,quę uitę uia ultima eſt,præmiſſurus.

Eiuſmodi contumelijs affectus,non tã criminibus in ſe collatis,q̃ mentis eorũ imperitia mouebatur. Innumerabilibus enim rebus admirandis, inuſitatisq; edocti, nulla debebant amplius ratione probabili, aut uerisimili cõmoueri,ſed illi fidẽ habere,quẽ nulla in re mendacẽ tot euidentisſimis argumentis cognouiſſent. Verũ cum ei ueniret in mentẽ inopiæ, & famis,quo nullũ hominibus maius eſt malũ,ignoſcebat. Pręſertim cum ſciret multitudinẽ eſſe natura inconſtantẽ,& rebus pręſentibus, quę pręteritarũ obliuionẽ inijciunt, ad quas deſperatio quoq; futurarũ accederet, cõmoueri. Cũ igitur omnes in maximis anguſtijs uerſarentur, & extremam calamitatẽ,quã iminere,& iã iamq; adeſſe putabant,expectarent, Deus uel naturali clementia,& amore, quo proſequitur homines, adductus,uel ut quẽ conſtituerat ducẽ,honoraret, & magis adhuc inſtitueret, ut in rebus certis & incertis religionẽ pietatemq; retineret,miſeratus eſt, & eam repulit calamitatẽ. Noua autẽ beneficia excogitauit,ut clarioribus iam teſtimonijs erubeſcerent,non patienter ferre, ſi quid ex eorũ ſententia non continuò ſuccederet, æquoq;, & conſtanti animo meliora in poſterum ſperarent.

Quid igitur accidit? Poſtridie exoriente aurora magna roris copia circa uniuerſum exercitũ apparuit, quã tacitè pluuiam inſolitam & cõmutatam demiſerat Deus. Etenim nec aqua,nec grando,nec nix,nec glacies erat,quę hibernis tempeſtatibus, nubium mutationibus fiunt,ſed minutisſimum quoddã,ut milij granũ,& candidisſimũ,quo pasſim decidente, cumuli ante tentoria coacti erant, ſpectaculũ incredibile,quod admirati ducem interrogabant,quæ'nam eſſet ea pluuia, nulli hominũ antea uiſa, & quã ob cauſam decidiſſet. Ille uerò ſpiritu cõcitatus, diuinoq; afflatus numine uaticinans ita reſpondebat: Mortalibus terra profunda propoſita eſt,quã findunt in ſulcos,arant, & ſerunt,& reliqua agriculturę opera faciunt,ut fructus ad uſus neceſſarios ferant. Deo autem non una mundi pars,ſed mundus uniuerſus ſubiectus eſt, & eius partes illi,ad quencunq; uelit uſum,inſeruiunt. Quapropter nunc ei placuit, ut aquę loco nutrimentum

mentum

mentum aer præberet. Quandoquidem & terra sæpe pluuiam attulit. Nam quod in Aegypto est flumen, cũ singulis annis excrescens, atq; exundans agros oblimat & lætificat, quid aliud est, q̃ pluuia deorsum ueniens? Hoc per se quidem erat admirabile, sed alijs rationibus factum est admirabilius. Afferentes enim, alius aliunde, uasa cõplebant, & iumetis, aut humeris asportabant, eo consilio, ut in longum tempus sibi necessaria conderent, quæ tamen condi seruariq; non poterant. Deus enim noua quotidie munera uolebat elargiri. Itaq; cumulabant illi quidem cum uoluptate, quæ præsenti usui ac necessitati satis essent, sed nihil eorũ, quæ in posterum diem relinquebantur, integrum reperiebant. Commutata enim ac foetida scatebãt eiusmodi animalibus, qualia ex putri corruptione generari solent. Quamobrem illis abiectis alios inueniebant paratos cibos, qui cũ rore quotidie defluebant. Eximium uerò sacræ diei septimæ munus erat. Etenim quoniam ea die nihil fieri licebat, sed iussum erat, ut ab omnibus tam paruis, q̃ magnis operibus abstineretur, quia tunc nefas erat, cibos colligere, eos pridie duplicabat Deus, iubebatq; colligi, quantum duorum dierum spatio satis esset futurum. Collecti autẽ integri remanebant, ac nihil omnino, ut ante, corrumpebatur.

Dicam autem, quod hoc erit etiam admirabilibus. Annis quadraginta, quo quidem longo tẽporis interuallo peregrinati sunt, cõmeatus, quo diximus ordine, suppeditauit, non secus, ac si ab aliquo annonæ præfecto dimensus unicuiq; distribueretur. Præterea diem optatissimũ didicerũt, qui dies mundo natalis fuit, in quo rerũ uniuersitas absoluta est, quẽ cũ ex patribus & maioribus exquisiuissent, nec unq̃ intellexissent, uix tandem potuerunt percipere, non oraculis solũ edocti sed argumento perspicuo. Nam cũ id, quod cæteris diebus superarat, ut dictum est, corrumperetur, quod die septimũ diem antecedente defluebat, non modò manebat integrum, sed etiã altero tanto plus erat: Vsus autẽ ipsius erat huiusmodi. Sũmo mane delapsum colligebant, molebantq;, aut terebant. Deinde cocto uescebantur, ut suaui, & ex melle confecto cibo. Nec uerò dapibus exquisitis indigebant. Quãdoquidem haud ita multo post ijs etiã, quæ delicatiori uitæ conueniunt, abundarunt, non aliter, quam si in celebri copiosaq; regione uersarentur. Volebat.n. Deus, ut in ea solitudine abundè cuncta suppeterent. Quamobrem cũ aduesperasceret, coturnices è mari conuolantes præ multitudine totis castris tenebras offundebant, uolatuq; proximè se demittebant, ut facilè comprehenderentur. Captas igitur, ut cuiq; placebat, condientes, carne suauissima uescebantur, seq; in conuiuijs oblectabant obsonio necessario. Atq; his quidem copijs nunquam deficientibus abundabant.

Cæterũ grauis eos aquæ penuria rursum inuasit. Quare cũ de salute iam desperarent, Moses sumpta sacra illa uirga, qua signa in Aegypto præstiterat, diuino impulsu durã silicem percutit. At ipsa siue opportune, cũ prius fons subesset, incisa uena, siue tum primũ obscuris cauernis

in eã statim aqua confluxerit, abundeq; emanarit, torrentis instar, aquas effudit, ut non præsenti tantũ siti mederetur, uerũ etiam diu copiosum tot hominũ millibus potum præberet. Nam, ut ante ex fontibus, qui cũ amari essent, diuina prouidentia dulces effecti sunt, omnia uasa repleuerunt. Hæc autẽ si quis non credit, is Deum nec nouit, nec quæsiuit unq̃. Hæc enim, quæ mirabilia uidentur & rationem exuperantia, ludum esse Deo protinus intelligeret, certoq; cognosceret, si ad ea, quæ uerè magna ac studio digna sunt, oculos conuertisset, cœli ortum, errantium inerrantiumq; stellarũ choreas, lucis splendorẽ diurnum à sole, nocturnũ à luna proficiscentẽ, terræ firmitatẽ in medio mundi loco constitutæ, eminẽtes cõtinentis insularumq; moles, innumerabilia animalium, & plantarum genera, marium æstus, fluminũ, atque torrentium impetus, perennium fluenta fontium, quorũ alij frigidas, alij calidas effundunt aquas, annuas, distinctasq; tẽporũ uarietates, & alia tam multa pulcherrima, ut non modò singulatim omnia recensenti, sed absolutiorẽ aliquã mundi partẽ explicanti tẽpus sit defuturum, licet ei uita omnium longissima contigerit. Nos autem hęc uerè admiranda, quoniam in promptu sunt, negligimus, quæ uerò non nisi rarò fiunt, rerũ nouarũ studio peregrinis opinionibus augentes admiramur.

Multum iam deterrimæ uiæ confecerant, cũ termini quidã & habitatę regionis suburbia apparuerunt. Hæc à Phenicibus incoluntur. Illuc igitur contendebant, sperantes, se uitam quietã tranquillamq; traducturos, quę quidem spes eos fefellit. Nam Rex, qui illic rerũ potiebatur, ueritus uastationẽ, euocata è ciuitatibus iuuentute illis occurrit, eo quidẽ potissimũ cõsilio, ut à finibus suis ipsos arceret, sin conarentur uim inferre, copijs ulcisceretur, & nullo labore profligaret, ut homines tunc primum bellum gerentes, & itinere penuriaq; uictus, & potus fatigatos, quibus ipse singulis esset instructissimus. Moses autẽ cũ hostium exercitũ è speculatoribus haud procul esse didicisset, delectis ijs, q uigebant ætate, ijsq; Iosue uno ex legatis duce constituto ad maius ipse auxilium festinauit. Solitis enim purgationibus aspersus celeriter in proximũ collem conscedens Deo supplicabat, ut subsidium, uires uictoriamq; largiretur Hebræis, quos grauioribus è bellis, alijsq; difficultatibus liberasset, cũ ab eis nõ solum impendentes ab hominibus calamitates auerteret, uerũ etiam quas elementorũ ĩmutatio nouas in Ægypto, quasq; acerbissima in itinere sitis & fames afferebant. Iam manus erant conserturi, cũ admirabilis quædã affectio manibus eius accidit. Vicissim enim fiebant modò leuissimæ, modò grauissimæ. Quando igitur leues in sublime tollebantur, cõfirmabantur milites sui, strenueq; se gerentes superiores erant. Quando autẽ graues deorsum ferebantur, uincebant aduersarij. Quo quidẽ signo demonstrabat Deus, horũ hæreditẽ esse terrã, atq; infimas partes: Illorũ autẽ sacratissimas ætheris sedes, & quemadmodũ in mundo terræ cęlum præstat & antecellit, sic Hebræorũ gentẽ aduersarijs suis fore superiorẽ

Quandiu igitur manus ueluti lances nunc leues, nunc graues fuerunt, tandiu anceps quoq; certamen fuit. At ubi repente sine pondere digitis tanq̃ pennis utentes, atque ut animalia, quæ naturalibus alis instructa in aere uersantur, excelsæ sublimesq; perstiterunt, nullus hostium resistere potuit. Quamobrẽ Hebræi, contra q̃ æquũ esse uidebatur, nulli parcentes ætati, iustas enim repetebant pœnas, omnibus occisione occisis uictoriam sunt assecuti. Tunc & Moses extructa ara, quã ab euentu Dei Refugium appellauit, uictimas ĩmolauit, gratias egit, uotaq; persoluit.

Post hanc pugnã censuit, regionẽ, in quã populum deducebat, lustrari oportere. Alter autẽ annus instabat, ex quo iter susceperant. Ne igitur locorũ ignaros, ut fieri solet, intulisse bellũ pœniteret, uoluit ea prius explorare, ut illis perspectis & cognitis possent, quid sibi faciendũ esset, iudicare. Quare duodecim probatissimos uiros singulos ex singulis tribubus legatos eligit, ut nulla pars plus, minus'ue ferens præstaret, omnesq; ex præfectis suis, si uera uellent referre, q̃ ad incolas pertinerent, ex æquo possent intelligere. Hos ergo delectos sic allocutus est: Certaminũ, & periculorũ, quæ ad hanc usque diem subiuimus, atque pertulimus, præmia proposita sunt, loca à nobis occupanda, sorteq; diuidenda, qua quidẽ spe maximã hanc hominũ multitudinẽ, quã in colonias deducimus, falli nequaq̃ uelim. Est autẽ locorũ, & hominũ, & rerũ cognitio maximè utilis, contraq; multũ obest ignoratio. Quamobrẽ uos elegimus, ut opera uestra hæc perspecta & cognita haberemus. Tot hominũ millium uos oculi auresq; estis ad ea, quæ necessariò perspicienda, discendaq; nobis existimamus. Quæ uerò scire cupimus, tria sunt. Primũ, quanta sit habitantium multitudo, & robur. Deinde situs oppidorum, natura'ne aut manu munita sint, an contra. Postremò qualis sit ipsa regio, agri ne pingues, & fœcundi, & ad omnia frugũ, fructuumq; genera ferenda apti, an exiles, maligni, & minimè fructuosi. Vt incolentium numero & robori pares copias instruamus, Munitis autẽ oppidis expugnandis machinas cõparemus. Nam & quod ad regionẽ ipsam pertinet, scire necesse est, utrum placeat, necne. Pro sterili enim ultrò se periculis offerre, dementis est. Cęterũ arma, machinæ, & omnis nostra uis in ea sola re sita sunt, ut Deo credamus, & spẽ in eo nostrã collocemus. Hoc enim muniti præsidio nihil erit tam formidandũ, cui succũbamus. Hoc uiribus, robore, audacia, scientia, multitudine pręstantes, inuictosq; lõgo interuallo superabimus. Hoc nobis in uasta solitudine rerũ omnium, quibus ciuitates abundant, copiã subministrauit. Tẽpus autẽ ad regionis uim cognoscendã est admodum opportunũ. Ver enim appetit, quo tẽpore quæ sata sunt, fruges fundunt, arboresq; gignere incipiunt. Nec alienũ erit, ad æstatẽ usque summã illic manere, ut fructus tanq̃ felicis regionis indicia perferatis.

His acceptis mandatis ad speculandũ profecti sunt, uniuersa multitudine deducente, uerenteq;, ne capti perirent, duoq; inde grauissima incõmoda sequerentur, nẽpe cædes uirorũ, qui erant singularũ tribuũ lumi-

na,& ignoratio rerũ, quæ ad insidiantes hostes pertinerent, quarũ utilis foret cognitio. Accipiunt igitur itineris exploratores,& duces,eosq; sequuntur,& ueniunt ad loca propinqua,cõscensoq; monte altissimo obeuntes regionem circũlustrant, erat planities magna hordei,ac tritici ferax,& herbosa. Montes uitibus,& alijs plantis cõsiti,tota uerò syluis nemoribusq; cõferta,& aquis tum ex fluminibus, tum ex fontibus,quibus distinguebatur,exuberans,ut omnes montiũ partes à radicibus ad summos uertices opacis essent arboribus contexti,sed colles in primis,& quę natura erant demissiora. Ad hęc cernebant oppida dup'ici ratione, tum locoꝝ opportunitate,tum operibus cõmunita. Incolas autẽ considerantes animaduertebant esse multitudine innumerabiles, statura proceros, gigantes,aut ad gigantiũ magnitudinẽ proximè accedentes,& corporũ non minus robore, q̃ mole præstantes. His cognitis, ut certiora possent referre,diutius morati sunt.Species enim rerũ facilè ex animo defluunt, & tempore uix infiguntur & conseruantur. Præterea cupiebant fructus non tum primũ editos,sed planè iam maturos & qui non facilè corrũperentur,uniuersæ multitudini ostendendos asportare. In primis autẽ uitis fructũ admirati sunt. prægrãdes enim erant racemi,&,quod quidẽ spectaculum est incredibile,malleolos,ac palmites magnitudine superabãt. Vnũ igitur decerpserunt,ingentiq; fuste medium suspedentes, ita gestarunt,ut eũ utrinq; bini sustinerent,&,quoniam pondus erat grauissimũ, sibi uicissim recentes prioribus fessis succederent. De rebus autẽ necessarijs dissentiebant, multæq; inter eos fuerunt pugnæ, & in itinere, anteq̃ reuerterentur,leuiores tamẽ,ne si formidinẽ præseferrent,& alia alij nũtiarent,seditionẽ in populo cõmouerent; grauiores autẽ,posteaq̃ reuersi sunt. Alij enim urbium munitiones,& singularũ frequentiam cõmemorantes,& uerbis amplificãtes omnia,timorẽ audientibus inijciebant. Alij singula extenuantes cohortabantur, ne dubitarent ad occupandas sedes proficisci,ex templò enim uictores fore,nec ullam urbẽ tot copiarum repente irruentium impetũ posse sustinere, quin tanta mole oppressa cadat. Addebant autẽ auditorum animis,ut ipsi affecti erant,uel metum,si ignaui;uel audaciam & spem,si fortes & strenui. Sed hi quinq; partibus pauciores erant timidis & aufugientibus,illi contra quinq; partibus plures generosis atque magnanimis.

Verũ paucoꝝ uirtus multoꝝ obscuratur ignauia. Quod tunc etiam ferunt accidisse. Etenim cũ duo tantũ,optima proponerent, decẽ autem contra sentirent, hi tanto superiores extiterunt, ut in sententiam suam adduxerint multitudinẽ uniuersam, eamq; sibi à duobus illis abalienatã adiunxerint. De regione uerò ipsa,eadẽ omnes retulerunt,cãpestris,mõtosæq; pulchritudinem explicantes. Quid nobis,exclamarunt,aliena prosunt bona,tam strenua præsertim defensa manu, ut auferri non possint? factoq; in duos impetu,eos propemodũ lapidibus obruerunt,anteponẽtes aurium uoluptatẽ utilitati,ueritatiq; mendaciũ. Quibus rebus imperator

rator indignabatur,simulq; metuebat, ne calamitatem aliquã immitteret Deus in eos,qui adeò timidè diuinis responsis diffiderent. Quod & factum est. Ex speculatoribus enim decem ignaui cũ illis omnibus, qui ex multitudine spem abiecerant,pestiferi morbo sublati sunt, & illi duo tantũ seruati,qui ut ad occupandas sedes audacter accederent, adhortabant. Hoc enim fidei,quã oraculis habuerant, singulare præmium acceperũt, ut una cũ reliquis non interierint. Hæc fuit causa, ut in eam terrã, in quã deducebantur,tam seró peruenirent. Etenim cũ altero anno post discessum ex Aegypto possent Syriæ ciuitatũ hæreditatem inter se diuidere, omissa cõpendiaria,quæ rectà illuc ducebat,uia,difficilia,& longa, & deuia itinera,alia post alia reperientes,immensisq; tum animorũ, tum corporum laboribus necessarias impietatis luentes pœnas, octoq; & triginta annos præter id tempus ætatis, quod ante quisque transegerat, sursum deorsum oberrantes, uastasq; solitudines dimetientes, uix quadragesimo tandem anno ad ipsius regionis fines, ad quos prius etiam uenerant, appropinquarunt.

Habitabant hic & alij populi,quibus cum sanguine coniuncti erant, quos item bello persequi in animo habebant,& eorũ sedes occupare, nisi hi armis abstinerent,ut neutri parti ferrent auxiliũ,tũc enim ab eis temperaturos. Hebræus enim populus,& qui loca illa finitima incolebãt, ab eisdem maioribus ducebant genus. Fratres duo fuerant eodẽ patre, eadẽ matre,eodemq; partu geniti, quorũ familiæ, cũ filijs ac nepotibus plurimis abundarent, sic auctæ sunt, ut magnum utrãq; populũ celebremq; perfecerit. Sed altera sibi domicilium illis in locis costituit,altera fame cõpulsa,ut ante dictum est, in Aegyptum concessit, & longo post tẽpore reuersa est. At quãuis diu seiuncta fuisset,beneuolentiã tamen in consanguineos,licet nec mores,nec instituta patria retinuissent, sed planè uiuendi rationem peruertissent, conseruabat. Quamobrem æquum esse censebat,ut in homines natura mansuetos necessitudinis gratia leniorem se cõmodioremq; preberet. Illi uerò moribus,sermone,consilijs,factisq; inimicis & hostilibus omnia amicitiæ iura uiolantes, paternas inimicitias persequebantur. Author enim generis ipsorũ,cũ ius primogeniti fratri uendidisset,paulopost à pactione recedens,id, unde cesserat, repetebat, eiq; mortem,nisi redderet,minabatur. Veteres has inimicitiæ causas, tot iam transactis seculis, gens altera renouabat.

Cæterum Hebræorũ Imperator Moses,cum posset eos statim opprimere,atq; delere, propter generis,quã ante diximus,necessitudinem,noluit. Postulabat tantũmodò,ut sibi per eorũ regionem liceret iterfacere, amicè se transiturum promittens,non uastaturum agros,pecora nõ abacturum,non acturum prædam,aquã,& siquid aliud opus esset, empturũ pretio. At illi pacificis consilijs aduersari, minari bellũ, si agros ingrederentur,aut tantum attigerent,& post acerba responsa, ad ultionem iam & arma spectare. Quib' ipse è loco,unde exaudiri poterat, Iustas,inquit,

ô uiri, succensendi causas habemus, qui cũ in istos beneuolentiæ, atq; humanitatis signa prætulerimus, tam a nobis alienos & feros eorũ animos experti sumus. Verùm licet illi sint digni, qui crudelitatis dent pœnas, non tamen ob propinquitatem conuenit, ut nos eas persequamur. Sed hac item in re nos bonos ab imbrobis differre declaremus, dum consideramus, non solũ, puniendi'ne sint, uerũ etiam, utrum à nobis puniri debeant. Tunc inde diuertens per aliã uiam populum duxit. Sciebat enim, ab illis omnia regionis itinera præsidijs interclusa teneri, non, ꝙ ullam iniuriam accepissent, sed ꝙ breuiore uia se progredi nollent, quoquidẽ argumento clarissimo dolorem iudicabant, quo propter populi libertatẽ afficiebantur, lætitiamq;, quam capiebant, dum is in Aegypto acerba detineretur oppressus seruitute. Nam qui dolent rebus secundis propinquorum, eorũ aduersis, licet id fateri nolint, gaudeant, necesse est. Eis autẽ ut amicis, atq; idem consulentibus, quæ sibi aduersa, iucundaq; cõtigerant, aperuerant, ignorantes, eos ultrò tantũ maleuolentiæ atq; odij concepisse, ut molestiam ex cõmodis suis, uoluptatẽ autem ex incõmodis essent accepturi. Patefacta uerò eorũ maleuolentia, ab imperatore suo prohibiti sunt, manus cũ illis conserere. Qua quidẽ re duo pulcherrima præstitit, prudentiam, & humanitatem. Prudentiæ fuit, prouidere, nequid inferretur detrimenti: in consanguineos autem non sæuire, humanitatis. Illorum igitur oppida transgressus est.

At Rex quidã regionis finitimæ, quæ Chanane appellatur, cũ ex speculatoribus accepisset, exercitum haud procul iter facientẽ abesse, existimans illum passim uagari, nulloq; negotio, si à se prius inuaderetur, oppressum iri, cũ bene instructa domesticorũ iuuenum manu excurrens, quos primũ offendit, ut ad ineundum prælium imparatos, in fugam uertit, & cepit, prosperoq; successu inflatus progrediebatur, sperans, se omnes in potestatem suã redacturũ. Ipsi uerò præcedentiũ iactura minimẽ fracti, sed magis, ꝙ̃ antea confirmati, cupientesq;, partes eorum explere, acri animo festinanantes, sese mutuò cohortabantur, ne labori succumberent, excitemur, aiebant: nunc regionem inuadamus: sine metu cũ audaci præsidio manus cõferamus: Initijs extrema sæpe iudicantur. Cũ simus in eorum finibus, incolas perterrefaciamus, interceptisq; fructibus, rerũ necessarium penuriam, quã ex solitudine attulimus, inferamus. His uerbis concitati Regis urbes, eorumq; ciues, primitias deuouerunt Deo, qui uotis annuẽs, Hebræis animos & uires addidit, ut hostium exercitũ profligarent, quo superato uota persoluerunt, nihil in proprios usus ex præda conuertentes, sed oppida, & ciues, & opes dicantes Deo. Ab ipso autẽ euentu totum regnum anathema uocauerunt. Quemadmodũ enim homines pij ex fructibus annuis, quos ex prædijs suis colligunt, primitias offerunt, sic populus uniuersus magnę regionis, in quam cõmigrabat, magnam partem, nempe regnũ primò captum, ueluti coloniæ primitias cõsecrauit. Neq; enim fas esse ducebat, aut terrã diuidere, aut ciuitates incolere prius, ꝙ̃ primitias nuncuparent.

Paulo post autem uberrimum fontem inuenerunt, qui uniuerso populo potum abundè præbuit. Erat autẽ in puteo fons, & in ipsius regionis finibus. Quare quasi merum ex eo non aquã hausissent, recreati sunt, & præ lætitia & gaudio choros circa puteum statuentes Deo sedium largitori Coloniæq; Principi nouum canticum celebrarunt, egeruntq; gratias, q ex solitudine primũ in locũ celebrem atq; habitatum, quẽ possessuri essent, egressi, reperissent aquarum copiã, nec sine aliquo monumẽto & testimonio fontem sibi transeundum existimarunt. Etenim nõ priuatorum, sed regũ manibus excisus fuerat, qui sibi honori cupiebãt esse, non solum q fontem inuenissent, uerum etiam q puteum extruxissent, id, quod ex operis impensa conijci poterat, erat enim planè regiũ, authoresq; principes & magnificos indicabat. Lætus igitur Moses rebus, quæ perpetuò prosperè succedebant, hoc ordine castra mouit, ut iuuenum robore in primũ extremumq; agmen distributo, senes, & mulieres, & pueros in medio collocaret, ut eorum præsidio seu ante, seu retrò manus hostium inuaderet, utrinq; tuti forent.

Paucis autem post diebus cũ in Amorrhęorũ regionẽ ingressus esset, legatos ad Regem, qui Seon uocabatur, misit, idem ei suadens, quod consanguineo ante suaserat. Quibus ille non solũ contumeliosè respondit, sed, nisi obstitisset ius gentium, illos occidisset. Coactis igitur omnibus copijs processit, sperans se prælio superiorem fore, quo tamen inito facilè sensit, sibi non cum imparatis aut inexercitatis certamen esse, sed cũ pugnatoribus bello prorsus inuictis, qui paulo ante multa, præclaraq; facinora edidissent, tum uiribus, tum scientia, tum uirtute pręstantes, quibus eos, qui sibi obstitissent, superantes ex præda nihil attigissent, sed prima belli præmia Deo consecrassent. Et tunc igitur instructi fortiter occurrerunt, cum consilijs suis, apparatibusq; confisi, tum inexpugnabili iustitię præsidio confirmati, quo se clariores, & promptiores in pugna præstiterunt. Id ex eo facilè intelligi potuit, q altero prælio non opus fuit. Primo enim & solo cuncti aduersarij fusi, fugati, penitusq; deleti sunt. Ciuitates autem uno eodemq; tempore uacuæ, plenæq; apparuerunt. Vacuæ ueteribus incolis, uictoribus plenę. Villę itidem, & agri antiquis spoliati dominis, & colonis, uiros omnibus partibus meliores acceperunt.

Hoc bellum cũ omnibus Asiæ gentibus, tum præcipuè finitimis, q damna ceterius expectabant, magnũ terrorem iniecit. Vnus autẽ è uicinis regibus Balaces nomine, qui amplam frequentemq; Orientis partẽ anteq manus consereret, obtinebat, quum armis occurrendum illis non censeret, q uastationem ex aperto bello metueret, ad auguria, & uaticinia confugiendum existimauit, sperans, se inuictam Hebræorũ potentiã execrationibus quibusdam euersurum. Ariolus quidam ea tempestate celeberrimus erat in Mesopotamia, qui omnes quidẽ diuinandi artes callebat, sed in augurandi facultate potissimum probatus, & mirabilis putatabatur, q multis, & sæpe res incredibiles, & magnas ostendisset. Alijs ui-

gente æstate pluuias, aliis in media hyeme calores ardoresq; prædixerat, aliis in ubertate inopiam, aut contrà in penuria & fame, copiam & abundantiam, quibusdam exundationes, exiccationes'ue fluminum, & pestilentium curationes morborũ, aliaq; id genus innumerabilia, quæ singula cũ ita prænuntiaret, ut edere oracula uideretur, lõgius in dies fama peruagante, magnam erat gloriã assecutus. Ad hũc ex socijs quosdam misit, ad se uti ueniret rogans, muneribusq; partim missis, partim promissis, causam, quãobrem accerseretur, explicauit. Ille uerò, ut qui non generoso constantiq; animo esset, & plerunq; astutè se gereret, tanq̃ ex probatis prophetis genus duceret, ac sine diuinis responsis nihil omnino facere consueuisset, recusauit, asserens se à diuino numine prohiberi. Quãobrẽ ad Regem, infectã re, qui missi fuerant, reuersi sunt. Alij rursus eandem ob causam probatiores nuntij deliguntur, qui & pecuniæ plus afferant, & maiora polliceantur munera. Et præsentium quæstu, & futurorũ spe captus, & accersentium ueritus dignitatem, causa iterum in numen falsò tamen collata, cessit, reiectoq; in diem posterum abitu, uisa sibi in quiete narrauit, quibus manifestò perterritus manere amplius non posset, sed cogeretur nuntios sequi.

Iã igitur iter ingressus perspicuo portento cõmonetur in uia, causam, propter quã proficisceretur, turpem & iniquam esse. Iumentum enim, quo forte insidens rectà uehebatur ipse, repente primũ cõsistere, deinde, tanq̃ ui ab aliquo repelleretur, aut prohiberetur, ꝓcumbere, rursumq; dextrorsum ac sinistrorsum ferri, atque huc & illuc obertans non posse quiescere, quasi uino ebrium debaccharetur, adeoq; uerbera negligere, dum uapularet, ut insidentem propè deijceret, uicissimq; læderet. Erant in propinquo sepes, & dumi, quibus iumento se collidente, domini afflicti oppressiq; genua, & suræ, & pedes dilacerabantur. Erat autẽ, ut uerisimile est, diuina aliqua species, cuius irruentis præsentiam dudum animal extimescebat. Eam homo, quo suã inscitiam ac stuporem agnosceret, nõ uidebat, uincebaturq; ab animali rationis experti, is, qui se nõ modò mũdum, sed mundi opificem cernere iactitabat. Ac aliquando tandem Angelum conspicatus, non q̃ tali spectaculo dignus esset, sed ut se nullius pretij esse cognosceret, supplex, ad preces confugit, sibiq; non sponte, sed per imprudentiam peccanti ut ignosceret, orauit. Verùm cũ redire tunc oporteret, rogauit Angelum, domum'ne sibi reuertendũ esset. Ipse uerò simulatione eius perspecta indignatus (Quid enim percontatione opus erat in re adeò per se manifesta, ut uerborũ testimonio nõ indigeret? nisi forte maior auribus, q̃ oculis, aut dictis, q̃ factis fides haberi debet.) perge, inquit, quo cupis ire. nihil enim proficies. Ego enim præter sententiam tuam dicenda suggeram, & uocis instrumenta, quà æquum & utile erit, conuertam. Ego te imprudente singula uaticinabor ex ore tuo.

Rex autem, cũ audiuisset, eum appropinquare, ei satellitibus stipatus obuiam processit, in ipsoq; congressu primũ, ut fit, amanter salutauit, be

rigneq; cõplexus eſt, tum ſubaccuſauit tarditatẽ,& ꝙ non ueniſſet animo promptiore. Poſt hæc lautiſsimũ pretioſis dapibus celebratur conuiuium,& omnia, quæ hoſpitibus honorificè accipiendis parari ſolent, ambitione regia magnificentius,& cumulatius inſtruuntur. Poſtridie autẽ bene mane Balaces uatẽ adduxit, ubi Dęmonis cuiuſdã ſimulachrũ erat, quod incolæ adorabant. Hinc pars exercitus Hebræorũ deſpiciebatur,& tanq̃ è ſpecula oſtendebatur Mago, Quã ille intuitus, tu, inquit, ò Rex ſeptẽ aras ædifica, & ad earũ ſingulas ĩmola ſingulos uitulos, & ſingulos arietes, ego autẽ ſecedens exquiram à Deo, quæ dicenda ſunt. Digreſſus igitur numine ſtatim afflatur, diuino adueniente ſpiritu, qui ex animo eius omnẽ ariolandi artẽ expulit. Neq; enim ſimul ineſſe poſſunt ſacratiſsimũ numen,& præſtigiæ magicæ. Deinde reuerſus, & uictimas cernens, atque ardentes aras, uelut interpres alterius ſuggerentis, hæc edidit oracula.

Ex Meſopotamia Balaces accerſiuit me, ut longo confecto itinere diris execrationibus Hebræos deuouerẽ, ac perderem, ego uerò quomodo execrabor eos, qui Deo non ſunt execrabiles? Ipſos equidem oculis deſpiciam ex altis mõtibus, cogitationeq; cõprehendam, populo tamẽ obeſſe non potero, qui habitabit ab aliorũ populorũ numero ſeparatus, non locorũ,& regionis hæreditate,& portione attributa, ſed præſtantium gentiũ proprietate, quæ patrijs inſtitutis & uiuendi ratione cũ alijs nõ cõmiſcentur. Quis accuratè primã eorũ generis originẽ inuenit? corpora quidẽ illorum ex humano ſemine coaluerunt, animi uerò diuinitus conflati ſunt. Itaque Deo ſunt affines. E uita corporea decedat animus meus, ut iuſtorum animorũ numero aſcribatur, quales horũ ſunt animi. Hæc audiens Balaces angebatur. Fine autẽ facto, dolorẽ ferre non ualens, cũ ad execrãdos hoſtes, inquit, aduocatus ſis, illis fauſta precari nõ erubeſcis? Te mihi amicũ exiſtimans profectò deceptus ſum, neſciens te cũ hoſtibus occultè coniunctũ eſſe. Id quod res ipſa declarat. Iccircò differebas aduentum tuũ, ꝙ ad illorũ auxilium animus tuus propenſus erat, à me autem, & à meis alienus. Perſpicuis enim (ut uetus habet prouerbium) ſignificãtur obſcura. At ille, qui non amplius à numine detinebatur, Iniuſtiſsimũ, reſpondit, in me crimẽ conijcitur, falſò enim accuſor, quippe qui, niſi Deo ſuggerente, nihil loquor. Quod neq; ego nunc primũ dixi, neq; tu audiuiſti, ſed & antea, cũ nuntios miſiſti, quibus eadẽ reſpondi.

Cũ igitur Rex opinaretur, aut uatẽ fallere, aut Deum mutari,& locorũ mutationibus mentis cõſtantiam uerti, in alterũ locũ ipſum adduxit, eiq; ex præcelſo montis faſtigio partem quandã exercitus aduerſariorũ demonſtrauit, conſtructiſq; rurſum ſeptẽ aris, factiſq;, ut antea, totidem ſacrificijs, illum ad agenda auguria, fauſtaq; reſponſa accipienda dimiſit. Qui, ut ſolus fuit, extemplò correptus numine, & tanq̃ amota ratione nihil intelligens, ea, quæ ſubijciebantur, protulit, uaticinans ad hunc modum; Surge Rex,& hæc arrectis auribus accipe. Deus, quemadmodum

homines,falli non poteſt,neq;,ut filij hominũ,ĩmutatur,aut nõ præſtat, quæ ſemel locutus eſt.Nihil omnino loquetur,quod non ratũ ac firmum futurũ ſit. Verba enim ipſius ſunt opera. Ad benedicendũ ego,nõ ad maledicendũ adductus ſum.Nullus erit Hebræis labor,nulla moleſtia. Deũ enim ſuũ habent propugnatorẽ,qui calamitatum Ægypti confracto diſcuſſoq; impetu,tot hominũ millia, ut hominẽ unũ, eduxit.auguria negligunt,omnemq; ſpernunt diuinandi facultatẽ,uno mundi principe ac duce cõfiſi. Populum ut leonis catulum exurgentẽ,ut leonẽ exultantem aſpicio.Saturabitur feris,& uulneratorũ ſanguinẽ bibet,expletusq; ſomno nõ opprimetur,ſed præconium canet.Periniquo ferens animo Rex, ꝙ ſibi contra,ꝗ ſperabat,uaticinia cederent,& dira,inquit,ò uir,& fauſta precari omittas.Satius eſt enim ſilere,ꝗ iniucũda loqui. Cũ hæc dixiſſet, tanꝗ eorũ,quæ dixerat,oblitus ob mentis inconſtantiam,in alium locum abduxit uatem,ex eoq; uti partẽ Hebræorum exercitus deteſtaretur,adhortabatur. At ille ſuaſore deterior,cũ illata crimina uera defenſione refelleret,ꝙ nihil proprium diceret,ſed ab altero ſubiecta correptus & afflatus numine interpretaretur,ideoq; Regem nõ amplius ſequi, ſed domũ reuerti deberet,alacrius,ꝗ̃ ille,qui accerſierat,antecurrit, tum ꝙ ingentium malorũ metu premebatur,tum ꝙ licet lingua execrationes explicare non poſſet,cogitatione tamen cupiebat execrari.

Conſcendens igitur in montẽ prioribus ſublimiorẽ,celeriter iubet idẽ ſacrificiũ inſtaurari,conſtructiſq; rurſum ſeptẽ aris,quatuordecim uictimas mactari,binis ad ſingulas uitulis,& arietibus ĩmolatis.Ipſe uerò non iam,ut erat ſolitus,ad reſponſa,& auguria confugit,ſed artẽ ipſam uituperans,ꝙ tẽpore,ut lex abrogata,exoleuiſſet,hebetiorq; facta nõ poſſet certa conijcere,nec conſiderans,propoſitũ Regis, à quo mercede conductus fuerat,à Dei conſilio diſcrepare,ad ſolitudinem oculos conuertit,uidetq; Hebræorum caſtra per tribus diſpoſita.Tunc non ut exercitus,ſed ciuitatis multitudinẽ,& ordinẽ admiratus,afflatusq; talia locutus eſt:Dicit homo, qui uera cernit, qui mentis oculis nõ dormientibus manifeſtũ Dei uiſum in quiete perſpexit:Quàm pulchræ ſunt domus tuę,exercitus Hebræorũ, tentoria tua ſicut ualles umbroſæ, ſicut uiridaria propter flumen,ſicut cedri iuxta aquas.Egredietur olim uir ẽ uobis,& multis gẽtibus imperabit,eiusq; regnũ in dies magis propagabitur, atque extolletur in ſublime. Hic populus ab Ægypto diſcedẽs Deum ſemper habuit itineris ducẽ,qui in uno cornu multitudinẽ duxit. Multas hoſtiũ gentes comedet,earumq; pinguedinem ad medullas uſq; percipiet.Sagittis perdet aduerſarios,requieſcet dormiens ut leo,ut leonis catulus ſecurè admodum,ac neminẽ timens,ſed alijs timorẽ inijciens. Infelix quicunq; cõmotum excitauerit. Qui fauſta precantur tibi, fauſtis precationibus digni ſunt,qui deteſtantur autem,ſunt deteſtabiles.

His uehementer indignatus Rex, ad execrandos,inquit,hoſtes accerſitus,bene illis ter iam precaris?Fuge hinc ꝗ citiſsimè,ne,quoniam ira prę

ceps est perturbatio, cogar in te nouũ aliquod exẽplum edere. Quanta pecunia, quantis muneribus, quanta gloria te ipsum, homo stultissime, ac mente capte, spoliauisti. peregrè reuerteris, nec aliud domum, nisi magnã ignominiam & dedecus afferes. Ars enim ista, qua prius aliquid esse uidebaris, irridebitur, & contemnetur. Tum ille, quæ, inquit, hactenus cõtigerunt, omnia respõsa sunt, & oracula. Quę autẽ dicentur, ea ipse coniectura prænuntiabo. Et dextera Regis apprehensa, solus cũ solo consultabat, quibus rationibus hostium exercitus adduci posset, ut nefario & maximo scelere admisso læderetur. Quid tu, inquiet aliquis, ex te respõdes, & ea consulis, quæ sunt oraculis contraria? nisi forte consilia tua maiorẽ uim habent, q̃ diuina responsa? sed agè præclaras istius admonitiones, q̃ certã eorũ, qui semper uictores sunt, stragẽ moliuntur, perpendamus.

Cũ sciret, Hebræos nullo pacto, nisi uiolarent leges, offendi posse, per magnũ libidinis & incontinentiæ flagitium ad maius impietatis scelus, uoluptatis esca proposita, allicere studuit. Sunt in his locis, inquit, ô Rex, fœminæ forma omnium præstantissimę. Homines autẽ nulla re facilius, q̃ fœminarũ pulchritudine capiuntur. Quãobrẽ, si permiseris, ut formosissimę quæstum faciant, pudicitiamq; publicè prostituant, iuuentutem aduersariorũ inescabunt. Ipsis tamẽ cauendũ erit, ne statim cuilibet corporis sui copiam faciant, urbanitas enim cupiditates quasi titillans magis amores accendet atq; inflammabit. At illi cupiditatibus elati audebunt omnia & facere & pati. Amatori autẽ sic affecto aliqua earum, quæ ad hanc uenationẽ instructę fuerint, non licet, inquiet, mea frui consuetudine prius, q̃ relictis patrijs institutis ad nostra trãseas, & ea colas, quę ego. Quod abs te factũ esse planè perspiciam, si libationũ, & sacrificiorũ particeps esse uolueris, quę nos imaginibus, & statuis, & reliquis simulachris facimus. Ipse uerò multis nimirũ retibus circũdatus, pulchritudine, blandis illecebris, ac suasionibus nihil repugnabit, sed deuicta ratione miser faciet imperata, & cupiditatis seruus ascribetur. Ita cõsulebat ariolus, Rex autẽ ea, quæ dicebantur minimè absurda iudicans, abrogata lege de adulterijs, atq; illis, quibus incesta & stupra interdicebantur, ita sublatis, ut si nunquã fuissent scriptæ, edixit, ut mulieribus liceret, cũ quibuslibet habere consuetudinem.

Impunitate cõcessa multitudinẽ adolescentium allexerunt, eorumq; animos prius decipientes ad impietatem cõpulerunt, donec principis sacerdotũ filius rei grauissimæ indignitate permotus, q eodẽ tẽpore & corpora & animos traderent in seruitutẽ, corpora quidem uoluptatibus, animos autẽ impietate corrũpentes, præclarũ adolescens & nobili ac probo uiro dignũ facinus confecit. conspicatus enim quendã è genere ad scortũ ingredientẽ, nec oculos præ pudore defigentẽ humi, nec operã dantẽ, ut lateret multitudinẽ, nec, ut fieri solet, ingressum occultantẽ, quin etiam impudenter audacterq; turpitudinẽ ostendentẽ, ac re fœdissima tanquã honesta gloriantem, ualde concitatus, iustaq; ira plenus accurrit, amato-

remq;,ac meretricẽ in lectulo adhuc iacentes ambos cõfodit,& genitales partes amputauit, ꝙ nefandę rei operã dabant. Hoc exẽplum intuentes quidã eorũ,qui continentiæ pietatisq; studio tenebantur,iubente Mose, imitati sunt,& omnibus, qui simulachris ĩmolauerant,propinquis atq; amicis omniũ ætatũ contrucidatis sumptoq; supplicio populum expiarunt, seruantes eos, qui manifesta defensione religionẽ & innocentiã suã ostendebant,damnatorũ autẽ ignoscentes nemini,nec eorũ crimina misericordia prætereuntes,eosq; puros existimantes, qui suis illos manibus interfecissent.Ex quo fiebat,ut nullum daretur effugium,cũ ea res afferret ipsis interfectoribus uerisimam laudem. occisa fuisse ferunt uno die quatuor & uiginti hominum millia.Atque ita sublatum est scelus,quod exercitum coinquinauerat.

Peractã iam expiatione quærebat Moses dignis præmijs afficere sacerdotũ principis filium, qui primus ad ulciscendũ aggressus fuerat, sed oraculo Deus anteuertit,& largitus est pacem munus amplisimũ,quod mortalium nullus præbere potest,& omnẽ sacerdotij dignitatẽ dedit ipsi & posteris eius hæreditariam. Cũ autẽ intestini mali nihil amplius reliquũ esset,omnibus,qui transfugę,aut proditores uidebantur,interfectis, Mosi uisum est tempus opportunũ,ut Balacę bellum indiceret,homini, qui plurima detrimenta tum inferre conatus esset, tum etiam intulisset, conatus quidẽ erat inferre per Ariolum,cuius execrationibus Hebręorũ potentiam deletam iri sperabat : intulerat autem per incontinentiam & impudicitiam fœminarũ,quę rem secũ habentium corpora libidinibus, animos autẽ impietate corruperant. Omnibus tamen copijs gerendum bellum non censuit. Videbat enim nimiam multitudinem sibi ipsi esse impedimento.Præterea utile iudicabat,sociorũ relinqui subsidium,quod fessis opitularetur.Duodecim igitur fortisimorũ iuuenũ millia,tot enim sunt tribus,ex singulis mille,delegit,Phineesq;,qui iam militaris audacię specimen dederat,ducem constituit. Hos armis instructos dimittens,sic allocutus est.

Non de imperio præsens certamen est,neque ut opes alienas adipiscamini,quæ uel solæ,uel pręcipuæ,solent esse bellorũ causæ,sed pro religione,& pietate estis pugnaturi, à quibus consanguineos & amicos uestros auerterunt aduersarij,atq; ita interitus eorũ authores extiterunt.Absurdum igitur esset,uos,qui domesticos à legibus recedentes interfecistis,ab hostibus,qui grauius peccauerunt,tẽperare, sustulisseq; illos, qui peccare discebant, & eis ignoscere, qui se ad peccandum impulsores & magistros præbuerunt, & malorum omnium, quæ ab illis admissa perlataq; sunt,fuerunt authores.His cohortationibus cõfirmati,& quicquid roboris in animis suis ingenitũ erat,excitantes, tanquã explorata uictoria, ad bellum inuicti contenderunt. Conferentesq; manus tanto superiores & uirtute & uiribus extiterunt,ut cũctis aduersarijs cæsis ipsi omnes incolumes,ne uno quidẽ suorũ uulnerato,ne dum occiso,redierint. Quamobrẽ

siquis rem ignorans eos redeuntes aspexisset, non ex acie, aut prælio, sed ex spectaculo, aut belli simulachro redire arbitratus esset. Solent enim eiusmodi in pace ludi celebrari, ut exercitationis gratia inter amicos uera geri prælia uideantur. Vrbes igitur aut euertentes, aut incendentes ita deleuerunt, ut nullum earũ uestigium relictũ sit, quo illic unquã fuisse cognosci possent. Ex incredibili captiuorũ numero tam uiros, q̃ fœminas occidendas iudicauerunt. Viros, q̃ struxissent insidias, prioresq; lacessissent. Fœminas, q̃ Hebræorũ iuuentutẽ præstigijs corrupissent, eorumq; nequitiæ, & impietatis, & mortis causam attulissent. Pueris, & uirginibus ętatis habita ratione pepercerunt. Grandẽ admodũ prædam tum ex regijs, tum ex priuatis ędibus, tum ex uillis, neq; enim in agris, q̃ in urbibus minor erat, omnesq; hostium diuitias in castra cõportarunt.

Cum Moses & ducem & milites collaudasset, tum q̃ strenuẽ se fortiterq; gessissent, tum q̃ proprijs cõmodis consulentes in rem suam nõ studuissent prædam conuertere, sed in medium contulissent, ut ij quoq;, qui in castris mansissent, eius particeps fierent, iussit eos extra castra dies aliquot cõmorari, expiariq; à cæde per magnum sacerdotẽ. Licet enim hostes legitimẽ occidantur, is tamẽ qui interficit hominẽ, quamuis & iure, & se defendens, & lacessitus id faciat, tamen propter summã, & cõmunẽ hominũ inter se coniunctionẽ, non uidetur penitus innoxius. Quapropter interfectores expiatione ab ea culpa, cuius uidebantur affines, existimauit indigere. Postea uerò ita diuisit prædã, ut illis, qui bellum confecerant, partẽ dimidiam tribueret, erant autẽ numero pauci, alterã illis, qui in castris manserant. Æquũ enim putabat, ut etiam ipsi essent utilitatis participes, qui, si minus corporibus, animis certè pugnassent. Milites enim, qui in pręsidijs manent, non uirtute, aut certandi cupiditate, sed tẽpore tantùm, & sorte uincuntur.

Cũ igitur illi pauci, qui pericula subierant, plus accepissent, plures autem, qui in castris manserant, minus, uisum est necessarium, ut totius prędę primitię dicarentur. Obtulerunt autẽ quinquagesimã partẽ, qui permanserant in castris, illi uerò, qui bellum gesserant, quingentesimã. Atq; horũ quidẽ primitię Magno sacerdoti sunt attributę, priorũ autẽ ministris, qui Leuitę appellantur. At tribuni & centuriones, manipulorumq;, & reliquorũ ordinũ ductores pro sua, sociorumq; salute, pręclareq; parta uictoria sponte sua singulares primitias obtulerunt, & quę quisq; ornamenta aurea, uasaq; pretiosa in pręda reperit. Quę ex auro constabant, Moses accepit, collaudataq; offerentium religione, reposuit in sacro tabernaculo, ut pię gratęq; ipsorũ uoluntatis monumentũ essent. Egregia fuit hęc primitiarũ distributio, primitias eorũ, qui uirtutis dimidiũ, nempe promptũ animũ ostenderant, non autẽ facta, sacerdotibus assignauit. Illorũ autẽ, qui & corporibus & animis se periculis obiecerant, perfectã fortitudinẽ exhibentes, sacerdotũ antistiti, Magno sacerdoti: pręfectorũ uerò munera, ut à ducibus, & principibus profecta, omniũ duci & prin-

cipi Deo. Omnes isti deuicti sunt aduersarij prius, q̃ Iordanẽ Regionis fluuiũ traiecissent ad incolas felicis fœcundęq; terrę, in qua planities erat frumenti pabuliq; pro pecoribus feracissima.

Hanc regionem cũ aspexissent duę tribus, idest, sexta exercitus pars, quæ pecudibus abundabant, rogarunt Mosem, ut sibi permitteret, illic hęreditatis partẽ capere iam pridẽ constitutam, Loca enim illa esse gregibus & armentis aptissima, quippe quę & irrigua essent, & herbę copiam sponte ferrent. At ille putans, eorũ postulata eò spectare, ut uel partẽ suã pręmiaq; ante tẽpus accipientes honore pręstarent, uel bellorũ, quę instabant, laborẽ subterfugerent, cũ plures adhuc Reges imminerent, qui intra fluminis regionẽ incolebant, ualde indignatus, atque ęgrè ferens. Vos igitur, inquit, hic turpiter otiosi inertesq; considebitis, dum propinquos & amicos uestros reliqui hostes diuexabunt, uobisq; solis ut optimè meritis pręmia tribuentur, alij uerò pręlia, labores, molestias, summaq; pericula sustinebunt? minimè ęquũ est, ut uos pace, pacisq; cõmodis perfruamini, cęteri uerò in bello, & innumerabilibus ęrumnis uersentur. Nec cõuenit, ut totũ pro partibus, sed cõtra potius, ut partes pro toto hęreditatẽ exquirant. Omnes uos estis ęquales, eodẽ genere, ijsdem orti parentibus, una domus, ijdem mores, eædem leges, & alia innumerabilia, quorũ uos singula deuinciunt, & ad beneuolentiam cõpellunt. Cur igitur, cũ in rebus maximis maximeq; necessarijs pares sitis, in diuisionibus non eritis pares, sed tanq̃ principes subditos, aut domini seruos contemnetis? Oportebat uos quidem alienis uerberibus erudiri: Sapientis est enim non expectare, dum ad se damna perueniant. Nunc autẽ cũ domestica exẽpla habeatis, patres nimirũ, qui regionẽ hanc speculati sunt, calamitatesq; tum ipsorũ, tum aliorũ omnium, qui simul cũ illis desipuerant, cũ duobus exceptis omnes interierint, ideoq; cauere debeatis, ne in ullo simili timore deprehendamini, eos, ò stulti, tanq̃ non facilius capiendi sitis, ęmulamini, atque illorũ, qui se uiros fortes, ac strenuos pręstare decreuerunt, alacritatem frangitis, animosq; promptos dissoluitis? Atqui ad peccandum properantes ad supplicia simul festinabitis. Iustitia enim uix moueri solet, at cũ semel mouetur, sic accelerat, ut fugientes facilè consequatur. Quãdo, cunctis hostibus deletis, nullum amplius bellum ĩminebit, socij autem ita se gesserint, ut nec ordines, nec exercitũ deseruisse, nec quicquã aliud, ut ignaui aut uicti fecisse reprehẽdi possint, sed animis, corporibusq; à principio belli ad exitũ usque permanserint, & regio uacua erit ijs, à quibus obtinebatur, tum distribuentur munera, tunc uirtutis pręmia tribubus ex ęquo diuidentur.

Admonitionem hanc illi, ut à patre admodũ beneuolo proficiscentẽ, tanq̃ ingenui filij, ęquis animis pertulerunt. Sciebant enim illum nõ efferri imperij potestate, sed omniũ curã & rationẽ habere, iustitięq; & ęquitatis amantẽ esse, nec ignauiam insectari, ut ignominia quenq̃ afficeret, sed ut ij, qui meliores fieri possent, excitati resipiscerent, & ad bonã fru-

gem ſeſe reciperent. Itaq; ſic ei reſponderunt: Tu quidē meritò indignaris, ſi nos tales exiſtimas, qui ſocios deſerentes uelimus ante tēpus uacatione donari. Verū haud ita res habet. Nihil enim cū uirtute coniunctum adeò laborioſum eſt, ut id formidemus. Virtutis aūt opus exiſtimamus, & tibi tali imperatori parere, & in laboribus ſubeundis nemini cedere, probariq; in omnibus futuris bellis, donec res felicē exitum cōſequantur. Omnibus, ut antea, armis inſtructi traijciemus Iordanē, nec ulli militum manendi occaſionem dabimus. Filij tantū infantes, & filiæ, & uxores, & greges, armentaq;, ſi permiſeris, relinquentur. Inſtruemus autem filijs & uxoribus domos, & pecoribus ſtabula, ne, ſi in locis non cōmunitis ſine præſidio maneant, ex incurſionibus patiantur aliquid aduerſi. Ipſe uerò benigno uultu humanaq; oratione, uobis, inquit, uera dicentibus certa manebūt pręmia, quę poſtulaſtis. Relinquite igitur, ut dixiſtis, fœminas, & pueros, & pecudes, uos autē in agmine cū reliquis iter facite; ſic inſtructi, ut ſtatim, ſi opus fuerit, prælium ineatis. Vbi autē omnes hoſtes uicti deletiq; fuerint, & parta pace uictores regionem diuident, uos itē ad domeſticos ueſtros reuertemini, ut conuenientibus bonis, & parte, quam elegiſtis, perfruamini.

Hæc cū dixiſſet, ac pollicitus eſſet, lętitia gaudioq; pleni, domeſticos ſuos & pecora in locis tutis & inexpugnabilibus, quorū plurima cōmunita erant opera, & manu, reliquerunt. Ipſi uerò ſumptis armis alacrius, q̄ reliqui ſocij excurrebant, tanq̄ aut ſoli, aut in primis bellum eſſent geſturi. Nam qui munus aliquod prius accepit, ad ferendum auxiliū promptior eſt, ſe enim nō dare, ſed reddere beneficium putat, quod quidē officium eſt neceſſarium. Hactenus quę in imperio geſta ſint à Moſe, cōmemorauimus, quę autē idem in adminiſtrando ſacerdotio, quęq; in ferendis legibus geſſerit, quas item ut imperio maximè congruentes facultates obtinuerit, deinceps exponemus.

LIBER II.

SVperiore libro Moſis ortū, educationē, diſciplinā, & imperiū, quod non modò ſine reprehenſione, ſed magna cū laude adminiſtrauit, explicauimus. Pręterea quę uel in Aegypto, uel in itineribus, uel in rubro mari, uel in ſolitudine omnē dicendi uim ſuperantia geſſerit, quosq; labores pręclarè ſuſtinuerit, & quomodo militum parti ſedes aſsignarit, perſecuti ſumus. Nunc autē, quę ordine ſequuntur, adiungemus.

Minimè aberrant, qui tum demū ciuitates felices aſſerunt, cū aut Reges philoſophantur, aut philoſophi regnant. Conſtat autē, Moſem non modò regia, & philoſophica facultate, ſed etiam tribus alijs, quarum una in legibus conſtituendis, altera in adminiſtrando ſacerdotio, poſtrema in prophetia, uaticinioq; uerſatur, præſtitiſſe, de quibus mihi nunc neceſſariò dicendum exiſtimaui. Etenim cū ipſi putem omnia congruere, q̄ di-

uina prouidentia fuerit & Rex,& legislator,& sacerdos,& propheta, declarandum est,cur hęc illi omnia conueniant.

Regis est pręcipere,quæ recta sunt,prohibere contraria. Legis autem proprium est,ut quę agenda, fugienda'ue sint, pręscribat. Ex quo fit, ut & Rex lex animata,& lex Rex iustus esse uideatur. Regi porrò & legislatori non humana solū,uerumetiam diuina contēplanda sunt. Nam sine diuina prouidentia nec regū,nec populorū res bene gubernantur. Quamobrem illi & primo opus est sacerdotio,ut perfectis sacrificijs absolutaq; diuini cultus scientia tam sibi,q̃ subditis,tum malorū depulsionem,tum largitionē bonorū impetret à Deo,qui propitius est,& uotis,ac precibus annuit. Quomodo enim quæ rogantur,non tribuat ille,qui natura benignus est,& eos,à quibus uerè sincereq; colitur,pręcipuè amat? Cęterùm quoniam ipsi & Regi,& legislatori,& sacerdoti plurima uel humana uel diuina sunt incognita: (Quāuis enim tot, tantisq; dotibus excellat,genitus tamen,moriturusq; est) iccircò prophetiæ quoque tenet facultatē,ut quæ ratione humana nō potest assequi,diuina consequatur. Etenim quę mens non capit,prophetia cōprehendit. Eximia uerò ualdeq; concinna est harū quatuor facultatū coniunctio. Inter se enim copulatæ,cōnexęq; chorū conficiunt,mutuaq; sibi uicissim cōmoda subministrantes uirgines Gratias imitantur,quæ immutabili naturę lege seiungi nequeunt. De quibus meritò dici potest id, quod de uirtutibus dicitur, omnes habere, qui unam habeat. Primū autem de legum constituendarum potestate dicendum est.

Non ignoramus,eum,qui sit optimus legislator futurus, perfectis & absolutis uirtutibus omnibus uti oportere. Verū quemadmodū in familijs,licet alij genere coniunctissimi sint, alij non ita coniuncti, omnes tamen inter se cognati sunt: Sic etiam in uirtutibus cū alijs rebus aliæ magis minus'ue cohęreant,legū ferendarū facultati tanq̃ sorores, & summa necessitudine deuinctę sunt hę quatuor: Humanitas, Iustitia, honestatis amor,& improbitatis odium. His enim excitatur quicunq; tenetur legū condendarū studio,cū & humanitas doceat,ut quæ sentit Reip. profutura,in medium afferat, & iustitia,ut æquabilitatē colat, tribuatq; pręmia cuiq; pro dignitate,& honestatis amor,ut quæ natura honesta sunt,com plectatur,& ad usum omnium,qui digni sunt,patefaciat,abundèq; prębeat,& odium improbitatis,ut eos,qui uirtutem despiciunt, negligat, & tanq̃ cōmunes generis humani hostes insectetur. Horū, quæ dicta sunt, siquis unum aliquod habet,magnus est: qui uerò simul omnia est consecutus,ille nimirum admirandus.

Hucautē Moses solus uidetur peruenisse, ut uirtutes, quas diximus, in rebus à se gestis & constitutis expresserit. Quod quidē perspicuū est illis,qui sacros libros perlegerunt,quos ille nisi talis fuisset, nunq̃ conscripsisset dictante Deo,nec tradidisset ijs,qui digni sunt uti, rem pulcherrimā,& eorū,quæ in animo sunt,exēpla illustria continentem,quorū effigies,

gies, & imago sunt leges, quę cõmemoratas uirtutes apertißime declarant. Quòd autẽ ipse legislatorũ, qui post hominũ memoriam uel apud Grecos, uel apud Barbaros extiterunt, fuerit omnium optimus, illud est argumentũ clarißimum, ꝙ siquis aliorum leges consideret, inueniet eas uel bello, uel seruitute, uel alijs de causis, quę fortunę uicißitudine inuehuntur, cõmutatas. Nimię etiam sępenumerò delicię, & abundantia, & copię leges euerterunt, cum fortunam ualde secundam multi ferre non possent, sed satietate petulantes, contumeliosiq; fierent, quod quidem uitium legi contrarium est. Mosis autẽ leges, ex quo scriptę sunt, ad hunc usque diem, firmę, ratę, stabiles, tanꝗ signo naturę ipsius obsignatę permanserunt, & in posterum, spes est, permansuras seculis omnibus imortales, quoad sol, luna, uniuersumq; cœlum erit, atque orbis terrarũ. Gens quidẽ ipsa quum tam multis rerum & prosperis & aduersis cõmutationibus usa sit, nihil unꝗ omnino ab earum prescripto receßit, cum omnes grauitatem ipsarum colerent, & obseruarent. Quas igitur nec fames, nec pestis, nec bellũ, nec Reges, nec tyranni, nec animi, aut corporis, aut perturbationum, aut uitiorũ impetus, aut alię, quę uel à Deo, uel ab homine proueniunt, calamitates dissoluere potuerunt, non ne eæ maximè expetendę sint, prestantioresq; iudicandæ, ꝗ̃ ulla oratione dici queat?

Verùm ne id quidem admirãdum, ac per se uerè magnum putandũ est, ꝙ omni tempore firmæ, rataæq; manserint. Id potius admiratione dignum uideri potest, ꝙ nõ Iudæi solũ, uerum etiã alij propè omnes in primisq; illi, apud quos uirtus in maiore pretio est, eas excoluerunt & commendarunt. Hæc enim est illarũ præcipua laus, cuius nullæ alię leges participes sunt. Atq; hoc quidẽ ex eo colligi potest, ꝙ nulla, ut ita dicam, nec græcorũ, nec barbarorũ ciuitas est, quæ alterius ciuitatis leges obseruet, & instituta, immò uerò quæ sua ipsius perpetuò tueatur, ac non ea pro tẽporum & rerũ uarietate cõmutet. Athenienses Lacedæmoniorũ mores institutaq; despiciunt: Lacedæmonij rursus Atheniensium. Idem a barbaris fit. Neq; enim Aegyptij Scytharum leges obseruant, nec Scythæ Aegyptiorũ, nec (ut breuiter omnia cõplectar) qui Asiam incolunt, eorum, qui Europam, aut contra, sed oẽs, quæ sunt ab oriente ad occidentẽ solem, regiones, gentes, ciuitates à peregrinis legibus abhorrent, seq; legum suarum authoritatem & existimationem, si reliquas despexerint, aucturos putant. Nostrę uerò haud ita se habent, sed barbaros, græcos, in continenti, in insulis habitantes, omnes denique gentes ad ortum, occasum'ue, Europam Asiam, totumq; ad extremos usq; terminos orbem terrarum incolentes ad se alliciunt atq; conuertunt.

Quis enim sacram illam diem septimam non colit, requiem, & otiũ sibi suisq; non liberis solũ, sed seruis, ac iumentis etiã tribuens? Hæc enim uacatio, & tanꝗ induciæ ad omne etiã animaliũ genus perueniunt, quæ ad hominis usum genita sunt, ut ei tanꝗ naturali domino seruiãt. immò uerò pertingunt etiã ad omnia arborum plantarumq; genera, Etenim

nec germen,nec ramũ,nec foliũ licet excindere,aut fructum ullum decerpere.Sed ea die nemine edictum publicum uiolante rebus omnibus indulgetur,ac permittitur quodãmodo libertate frui. Quis 4 ieiunium, sic enim dicitur,non admiratur, ac suspicit, illud præsertim, quod statis anni tẽporibus agitur grauiori, seueriorique ratione, quã ij, qui celebrantur singulis mensibus,festi dies.In his enim & multũ merum, & mensæ magnificæ,& omnes deniq; ad edendum,bibendumq; suppetunt copię, quibus auctæ insatiabiles uentris uoluptates excitant etiam cupiditates, quæ sub uentre sunt.In illo autẽ nec cibum,nec potum afferri licet. Quare cùm nullæ corporeæ perturbationes, quales ex ingluuie proueniunt, puras mentes impediant,ita celebrant festos dies, ut conuenientibus uotis,& precibus placent parentẽ uniuersi, ueterumq; ueniam peccatorũ, & uariam bonorũ recentium copiam postulent. Quòd autem sacrum legum harum decus, nonmodò apud Iudæos sed apud alios omnes fuerit admirationi,cùm ex ijs quę dicta sunt, tum ex ijs,quæ dicturi sumus, perspicuum est.

4 O Philo, omnes admirantur & suspiciunt ieiunium, soli heretici nostri illud uituperant & detestantur, traditionemq; appellant humanam, rem superstitiosam et inutilem,

Principiò leges hæ chaldaica lingua conscriptæ sunt, in eaq; sola tandiu permanserunt, quoad retexerunt alijs hominibus pulchritudinem suam,quę simul atq; animaduersa est,earumq; gloria longè lateq; percrebruit(licet enim egregię res propter inuidiam paulisper premantur, obscuræq; iaceant,opportuno tamẽ tempore propter naturæ beneuolentiã emergunt, ac splendent) quidam indignam rem existimantes, q̃ apud dimidiam hominũ,eorumq; barbarorũ partem uigerent leges,earumq; Græci semper expertes forent,ad eas gręcè interpretandas animos appulerunt. Quam quidẽ prouinciam,quoniam magna erat,& ad cõmunem utilitatem spectabat,non homines priuati,nec Principes,quorũ magnus est numerus,sed Reges, atque adeò Regum probatissimus cepit. Ptolemęus hic fuit,cognomento Philadelphus, tertius ordine inter eos,qui ab Alexandro Aegyptum acceperunt, uirtutibus autem & imperio nõ sui temporis solũ,sed omnium,qui ante fuerant,pręstantissimus. Cuius gloria nunc etiam post tot secula celebris est.Ea nanq; magnificentiæ exempla monumentaq; per ciuitates,ac regiones reliquit,ut in prouerbij consuetudinem uenerit, ut egregia opera magniq; apparatus ab illo appellentur Adelphæi.Familia quidem Ptolemęorum regnis alijs antecelluit. Inter Ptolemęos autẽ pręstitit Philadelphus.Tam multa enim ipse præclarè gessit,quot uix à reliquis omnibus gesta sunt, fuitq; quodammodò Regum caput,quę pars in animali obtinet principatum.

Hic igitur talis,ac tantus Rex,legum nostrarũ cupiditate ac desiderio incensus,sibi faciendum putauit, ut eas ex chaldaica in gręcam linguam uertendas curaret. Itaque statim ad Iudęę sacerdotem ac Regem, unus enim tunc,atque idem erat,legatos misit,consilium aperiens suum, & rogans,ut optimos uiros eligeret,qui leges interpretarentur. At ille meritò lætus, existimansq; non sine diuina prouidentia Regẽ id tam uehemen-

ter expetere, dispicit qui'nam apud se Hebręi sint probatissimi, qui patrię disciplinę gręcam adiunxerint, eosq; libenter mittit. Cùm igitur ad hospitium uenissent inuitati, urbano sapientiq; orationis conuiuio ipsi uicissim hospitem acceperunt. Rex enim non usitatas, sed nouas quęstiones proponens, singulorum sapientiam explorabat. At illi rectè sciteq;, cùm tempus pluribus uerbis uti non permitteret, eas breuiter dissoluebant. Probati autem confestim pulchro legationis munere fungi cœperunt. Porrò secum ipsi considerantes, quantum negotium esset, diuinitus datas leges ita religiosè interpretari, ut nihil adimas, nihil addas, nihil immutes, sed germanã ipsarum formã, & figuram conserues, purissimum regionis locum extra ciuitatẽ inuestigabant. Quę enim mœnibus includebantur loca, ut diuersis animantibus plena, propter morbos, & obitus, & ualentium actiones haud ita sanctas, suspecta erant. Obiecta est Alexandriæ Pharus insula, cuius dorsum subligatum ad ciuitatẽ uersus protenditur, mariq; non admodum profundo, sed ferè uadoso decliue alluitur. Hunc ex omnibus locis finitimis iudicauerunt aptissimum, in quo tranquillè quiescerent, & animis uacuis in leges solas incumberent.

Hic igitur manserunt, sumptisq; libris sacris, unà cum ipsis sustulerunt manus in cœlũ, Deo supplicantes, ne se à proposito signo aberrare permitteret. Votis eorum annuit deus, ut plurimis, atque adeò uniuersis hominibus prodesset, qui ad rectam uitæ institutionem sapientissimis ac pulcherrimis pręceptis essent usuri. In secreto igitur loco considentes, nullo pręsente, pręter terram, & aquam, & aërem, & cœlum, quorũ procreationẽ primũ erant demonstraturi. (Legum enim principium mundi fabricam complectitur.) tanquã numine afflati, non aliud alij diuinarunt, sed easdem uoces, eademq; omnes uerba, non aliter, ac si interpres occultè singulis illa suggesisset, protulerunt. Quis autẽ nescit, omnem linguã, & græcã in primis, uocabulis abundare, & fieri posse, ut eandem sententiam idem interpres sæpenumerò aliter atque aliter uarijs dicendi rationibus describat atque explicet? Quod tamen in his legibus tradunt non accidisse, sed in idem ita collata fuisse propria cum proprijs nominibus, gręca cum chaldaicis, ut uerba rebus explicatis maximè congruerent. Quemadmodũ enim, quę de Geometria, & Dialectica conscripta sunt, uariam interpretationem non suscipiunt, sed ut à principio composita fuerunt, manent incõmutabilia, sic hi uerba rebus quadrantia inuenerunt, quę res ꝗ significatissimè essent explicatura. Cuius rei certissimum argumentũ est, ꝙ siquis Chaldęus linguã gręcã teneat, aut gręcus Chaldaicam, & utranque scripturã in manus sumat, & chaldaicè scriptam, & gręcè uersam, tanquã sorores, immò uerò ut unam eandemq; in rebus, ac uocibus, admiratur & colit, nec eos interpretes uocat, sed prophetas, & uates, quibus contigerit uera germanaq; oratione cum purissimo Mosis spiritu conuenire. Iccircò nunc etiam mos est, ut singulis annis in insula Pharo celebrentur festi dies, eoq; non Iudęi solũ, sed alij ꝗ plurimi naui-

gent,ut & locũ ipsum honorent,in quo primum eluxit interpretatio, & Deo propter uetus beneficium,cuius memoria semper est recēs, gratias agant.Post preces autē,& gratiarum actiones, alij quidē in litore figentes tabernacula, alij in arena litoris accubantes sub dio cū domesticis & amicis conuiuia celebrant, eoq; tempore regijs apparatibus litus esse magnificentius arbitrantur.Ex quo tam priuati,quā principes se legū studiosos certatim ostendunt, licet cum ipsa gente longo iam tēpore haud prǽclarè agatur. Quòd si rebus non ita prosperè succedentibus nullo modo leges sunt obscuratę, quantam,si ad splendidiorem fortunam aliqua detur occasio,accessionem futuram credimus?Equidē leges proprias omnes relicturos,multamq; salutē patrijs institutis dicturos,seq; ad has solas excolendas conuersuros arbitror.Gentis enim felicitate leges effulgētes alias, ut sol exoriens stellas,obscuraret. Ac magna quidē ex ijs,quę dicta sunt, legislatoris laus apparet,sed multo maior est illa,quam sacri complectuntur libri, ad quos iam sermonem conuertimus, ut scriptoris uirtutem demonstremus.

Horum igitur alij quidē res gestas continent, alij pręcepta, atque interdicta,de quibus postea dicemus, cum ordine pręcedentia prius explicauerimus. Qui complectuntur historiam,partim mundi procreationē persequuntur,partim hominū genera, & origines,atque hic quidē tum de supplicijs impiorū, tum de iustorū tractatur pręmijs. Quam autē ob causam hinc scribendi principiū duxerit, & posteriore loco pręcepta interdictaq; collocarit,dicendū est. Neque enim,ut Historicus aliquis,studuit rerū priscarum memoriam literis consignatā posteris relinquere,ut eorum animos inutili delectatione oblectaret, sed iam inde ab ipso procreati mundi principio exorsus, ut duo declararet in primis necessaria, nempe eundem esse parentē,effectoremq; mundi, ac ueritatis legislatorem,& eum,qui legibus usurus esset, ex naturæ uniuersiq; ordine sic uitam instituturum,ut ex uerborū cum factis,factorumq; cum uerbis conuenientia concentus & armonia proueniret. Aliorum igitur legislatorū quidam statim,quæ facienda,uitanda ue essent præcipientes,pœnas constituerunt in eos,qui à præscripto suo recessissent, quidam uerò,qui meliores uidentur,non inde sumpserunt initium,sed ciuitatē prius oratione construxerunt,& exædificarunt, tum aptissimam ei uiuendi rationem, latis legibus,accōmodarunt. Moses autē & priorum institutum hominibus,non ut liberis,sed seruis,imperandi,sine ulla cohortatione, putans ad tyrannos dominosq; spectare,& posteriorum quamuis accuratū, non tamen absolutum,nec omnibus suffragijs comprobandū, utrisq; se rectius & præclarius gessit.Nam in præceptis interdictisq; magis monet, & adhortatur,q̃ iubet,dum & in principijs, & in conclusionibus plurima, & maxime necessaria studet exponere, ut persuadeat potius, q̃ cogat. Et scriptionis initio ciuitatē manufactam constituere,rem nimis abiectam, atq; humilem existimans,nec legum dignitati conuenire,quarū magni-

tudinem pulchritudinemq; acutissima mentis acie præstantiorem, ac diuiniorē esse cernebat, q̄ ut ijs præfinitus aliquis in terra locus congrueret, magnæ ciuitatis fabricam enarrauit, existimans, leges simillimā mundi administrationis imaginem continere.

Siquis igitur sigillatim præceptorū uim, & potentiā uolet expendere, inueniet, eam mundi concentum imitari, & sempiternæ naturæ rationi congruere. Quamobrem qui digni sunt, affluunt bonorū copijs, quæ uel ad ualetudinē, uel ad opes, uel ad gloriam, & reliqua spectant externa cōmoda. At qui uirtute neglecta, nec ulla impellente necessitate, sed sponte fraude, iniustitia, & reliquis uitijs se obstringunt, pro magna utilitate in maximū detrimentū incurrunt. Eos enim non ut hominū, sed uniuersi coeli terræq; hostes supplicijs affici dicunt, non ijs, quæ sunt in usu, sed nouis, & inusitatis, quæ à Iustitia sceleris inimica, deoq; proximè assidente irrogantur, aqua, & igne, elementorū efficacissimis, sic eos inuadentibus, ut temporum conuersionibus partim eluuione demersi pereant, partim combustione deleantur. Nam & ciuitates in planitie sitas inflata & tumescentia maria, fluuijq;, & torrentes obruerunt, & in montibus exędificatas imbrium die nocteq; perpetuò ingruentium impetus euerterunt. Postea uerò, cū ex ijs, qui relicti fuerant genus hominum auctum, propagatumq; numero fuisset, nec maiorū calamitate cōmoniti posteri resipiscerent, sed intemperantiæ dediti flagitiosa eorū instituta imitarentur, eos Deus igne perdere constituit. Tunc igitur, ut indicant sacra uolumina, fulmina è coelo demissa impios & ciuitates eorum combusserunt. Cuius quidē calamitatis certa nunc etiā in syria demonstrantur indicia, ruinæ, & cinis, & sulphur, & fumus, & obscura flamma, tanq̄ ardentis ignis. Ac eodem quidem tempore & nefarij homines poenis, quas diximus, affecti sunt, & boni merita uirtutis præmia acceperunt. Etenim cum fulminis incendio tota regio cum incolis deflagraret, unus uir aduena solus diuina prouidentia conseruatus, qui incolarum flagitia uitauerat, licet incolumitatis causa, colere soleant aduenæ ciuium instituta. Ab illis enim sine periculo abhorrere non possunt. Tali aut munere ille dignus est habitus, non propter naturæ perfectionem, ut qui ad sapientiæ fastigium peruenisset, sed ob id solum, q͏ populo, qui mollissimam uitam complexus, uoluptates ac libidines omnes delicijs, tanq̄ sulphure materiaq; flāmis adiecta, incendebat, non consenserat. Cæterū magnę eluuionis tempore, cum propemodū omne genus hominū abolitum uideretur, familiam unā ab omni malo īmunem fuisse, proditum est, quoniam ipsius familiæ natu maximus, & princeps nullo se uoluntario crimine obstrinxerat. Modū autē quo saluti consuluit, & sacri libri cōmemorant, & ego propter rei magnitudinem dignum puto, qui literarum monumentis cōmendetur.

Hic igitur idoneus iudicatus qui non modò cōmunis calamitatis expers esset, uerumetiam alterius hominū prolis origo atque principium foret, diuinis mandatis, quibus oracula declarabantur, ligneum edificium

fabricatus est, cuius longitudo erat trecentorum cubitorũ, latitudo quinquaginta, triginta autẽ altitudo. Continua intus cubicula inferiora, superioraq́; triplicia, quadrupliciaq; cõstruxit, & comparatis cibarijs, ex omni genere animantium tam terrestrium, quam uolatilium marẽ ac foemi nam intulit, ut semina uenturis seculis instaurandis conseruaret. Sciebat enim Deum natura benignum esse. Etsi animalia singula corrumperentur, genera tamen incorrupta mansura, tum propter similitudinẽ cum deo, tum quia nihil eorum, quæ consilio nata essent, solutum unq̃ fuisset. Omnes igitur animantes parebant ei, & quæ antea ĩmanes, feræq́; fuerant, cicures fiebant, illumq́; ut pastorem, gregisq; principẽ mansuefactę sequebantur. Siquis autem post omnium ingressum, pleñu illud domicilium aspiciens, terræ totius æmulũ appellauisset, neutiq; aberrasset. Gestabat enim animalium genera, quorũ numerũ infinitum uniuersa terra iam tulerat, rursumq́; erat latura. Quæ autẽ ille coniecerat, non multo post tempore euenerunt. Nam & affectio leuabatur, & eluuionis corruptio in dies singulos ĩminuebatur, cũ & imbres cohiberentur, & quæ per uniuersam terram refusa fuerat aqua, partim solis ardore consumeretur, partim in alueos, & ualles, & alias terræ cauitates rediret. Omnis enim natura tanq̃ Deo iubente, quasi æs alienũ, ut erat opus, suscipiebat, mare, & fontes, & flumina. Fluenta enim ad sua quæq; loca reuertebant. Verũ post eorũ, quæ sunt infra lunam, expurgationẽ, abluta renouataq́; terra, atq; in eum statũ, in quo erat initio, quando cum uniuerso creata fuit, restituta, ex ligneo ędificio ipse cum uxore, & liberis, & ipsorũ coniugibus, totaq́; familia egreditur, & gregatim quæcunque simul ingressa fuerant animaliũ genera, ad sui similia gignenda procreandaq́; exeunt.

Hæc sunt bonorũ uirorũ præmia, ac beneficia, quibus non solum ipsi cũ suis maxima pericula, quæ ex elementorũ renouatione cunctis ubiq; creabantur, declinantes, salutẽ sunt assecuti, uerumetiã noui generis duces alteriusq́; circuitus principes extiterunt, relicti tanq; semina optimi animaliũ generis hominũ. Homo enim eorum, quæ uersantur in terra, semel principatũ obtinuit, estq́; dei potestatis imitator, imago cõspicua, & genita illius naturæ, quæ non cernitur, & est sempiterna.

LIBER III.

DVabus uitæ Mosis partibus, quarum altera, pertinet ad regnum, ad legum sanctionem altera, iam absolutis, tertiam, quæ ad sacerdotium spectat, adiungemus.

Hic igitur quod amplißimũ est, sacerdotumq́; principi maximè necessarium, pietatẽ, ac religionẽ in primis coluit. Felici erat ingenio prędítus, quod tanq̃ bonũ agrũ philosophia susceptũ pręceptis, ac disciplinis suis excoluit, & longẽ felicius reddidit, nec prius dimisit, q̃ perfectos uirtutis fructus tum uerbis tum factis gigneret. Quamobrem cum paucis

dio Dei amantissimus, Deoq; charissimus fuit. Cœlesti enim amore inflammatus Mundi Principem singulariter honorauit, & ab eo ipse honoratus est. Honor autem ille sapienti conuenit, ut id, quod uerè est, colat. Sacerdotium uero tradidit cultum Dei. Hoc munere, quo nullum maius bonum reperitur, donatus est, & oraculis edoctus singula, quæ ad sacrificia, sacraq; ministeria pertinent. Verum oportebat prius, ut animum, corpusq; lustraret, seq; nullis perturbationibus obnoxium redderet, sed ab omnibus illis affectionibus uacuum & purum, quibus obstricta est natura mortalis, ut 5 cibo, & potu, & cũ fœminis consuetudine. Quanquam hanc quidẽ iam pridem neglexerat, & ferè ex quo primũ diuinare uaticinariq; cœpit, æquũ enim censebat, ut se ad diuina responsa semper paratũ exhiberet. Cibũ uerò, & potũ ad 6 quadraginta continuos dies spreuit, meliores nimirũ ex contẽplationibus escas habens, quibus sursum afflatus è cœlo mentẽ primũ meliorẽ reddidit, deinde etiam corpus, quod partim ũ & robore & ualetudine sic confirmauit, ut intuentibus postea incredibile uideretur. Etenim cũ in montẽ illius regionis altissimum sacratissimumq; ; qui tam inuius erat, ut superari nix posset, ascendisset mandato Dei, secumq; nihil uictui necessarium attulisset, Et quadraginta dies, ut dictũ est, ibi mansisset, aspectu pulchrior multo descendit q̃ erat, cũ ascenderet. Itaq; conspicientes eum, obstupescebant, & admirabantur, nec diutius in illum poterant aciem oculorũ intendere, quoniam tanq̃ fulgenti solis splendore perstringebatur.

5 *Quid dicent hic Lutheranorum Sacerdotes, qui continue crapula & ebrietate summerguntur, & à fœminarum consuetudine diuelli nunquã possunt? Haeccine decent dominum Sacerdotes?*

6 *Ecce solenne et celeberrimũ Moysi Quadragesimale ieiuniũ.*

Dum autẽ adhuc sursum cõmoraretur, in omnibus ad munus pontificiũ pertinentibus erudiebatur, ac primũ in ijs, quę ordine prima erant, quæq; ad tẽplum & apparatũ eius spectabant. Templum enim in ea regione, in quã cõmigrabant, quamq; iam ceperant, ędificari oportebat, in loco purissimo, & pretiosis lapidibus exornari, magnosq; circum muros extrui, & cõplures sacerdotibus domos, qui sanè locus sacra ciuitas appellaretur. Verũ cũ adhuc in solitudine uagarentur, nec firmas constituissent sedes, templum, quod gestaretur, extruxit, ut in itineribus, & castris uictimas ĩmolarent, & nihil, quod ad sacrificia pertineret, prætermitterent, nec ullius rei expertes essent, quę in ciuitatibus habitantes pręstarent. Tabernaculum igitur opus sacratissimũ, cuius formã in monte per diuina responsa Moses didicerat, ædificare uisum est, cũ eorũ corporum, quæ fabricanda erant, species incorporeas contẽplaretur, quas ueluti depicta exẽplaria, & formas mente conceptas oportebat imitari in ijs operibus fabricandis, quę sensibus percipi possent. Decebat enim, ut uerè sacerdotũ principi apparatus tẽpli cõmitteretur, quo multo ante apta conuenientiaq; muneribus publicis sacrificia faceret. Quamobrẽ exempli species in animo Prophetæ sine ulla materia spectabili occultè descripta insculptaq; fuit. Opus autem ad exemplar effectum est, cum opifex in apta materia singula effingeret. Atque apparatus quidẽ erat eiusmodi.

Octo & quadraginta columnæ ex cedro non putrescente, magnis è

7 *Si tã diues et splendidus fuit ueteris tabernaculi apparatus, in quo dominus sua responsa dabat, cur reprehendunt nunc aliqui magnificas templorum structuras, et pias fidelium in eas oblationes, tanquàm res malas, & deo nec gratas nec acceptas ?*

plantis excisæ, profundo auro 7 obuoluebantur, earumq; singulis bases argenteæ binæ, & caput argenteũ aptabatur. Quadraginta igitur in longitudinem ita disposuerat artifex, ut utrinque uiginti essent, in medio autẽ nullum relictum erat spatium, sed perpetua serie coniunctæ ita cohærebant, ut muri speciem preberent. Intrinsecus autẽ reliquas octo, sex quidem in medio loco, duas autẽ utrinque in angulis, unam dextrorsum, alteram sinistrorsum. Ad introitum uerò quatuor alias ĳs, quæ ex aduerso positæ erant, similes, nisi q̃ pro duabus basibus unam habebant, post quas extrinsecus aliæ quinq; solis basibus differentes, erant enim ex ære. Quapropter omnes tabernaculi columnę pręter duas illas, quę non uidebantur, erant quinque & quinquaginta perspicuę, ab unitate usque ad decadem, perfectionis numerum absoluentes. Siquis autem uelit illas quinque seiungere, quę sub dio collocatę erant in atrio, quod uestibulum uocauit, relinquentur quinquaginta, quo quidem numero sacratissimo continetur uis trianguli orthogonij, qui rerum omnium ortus principiũ est. Expletur autem ex columnis, quæ intus erant, quadraginta quidem in utroque latere ita dispositis, ut utrinque uiginti essent, sex autẽ in medio pręter illas, quę iuxta angulos occultabantur, & quatuor ex aduerso, super quibus uelum expandebatur. Cur autem quinque cum quinquaginta coniungam & separem, declarabo.

Quinarius numerus est numerus sensuum, qui sanè sensus partim ad externa respiciunt, partim ad mentem, cuius ministri sunt naturæ lege, reflectuntur. Quamobrem & regionem mediam quinque illis tribuit, quæ tum intrò spectant, tum ad tabernaculi penetralia uersæ sunt. Et significant ea, quæ animo, percipiuntur, quemadmodum ex ĳs, quæ sub dio sunt, & contra uestibulum, sensibus obnoxia declarantur. Quocirca & basibus differunt. Sunt enim æneæ. Sensuum autẽ, qui in nobis sunt, caput & princeps est mens. Extrema uerò, & tanq̃ bases sunt ea, quę sensibus comprehenduntur, & iccircò hæc æri dicuntur similia, mens autẽ auro. Porrò mensura columnarũ hæc est. Decem cubitorum longitudo, quinque autẽ cum dimidio latitudo, ut tabernaculũ omnibus partibus ęquale uideat. Pulcherrimus uerò & uarĳs telis ex hiacyntho, & coccino & purpura, & bysso contextis ipsum ornauit. Decem enim cortinas (sic eas uocat in sacra scriptura) ex his'ce quæ modò diximus generibus confecit. Harum singulis longitudo erat octo & uiginti cubitorũ, latitudo ad quatuor cubitos extendebatur, ut & denariũ haberent numerũ, quo perfectio continetur, & quaternariũ, quo denarius ipse conficitur, & octonarium, ac uicenariũ perfectũ, suis partibus æqualẽ, & quadragenariũ maximè uitalẽ, quo in naturę officina formari hominẽ tradunt. Octo autẽ & uiginti cubiti cortinarũ ita distribuunt, ut decẽ fastigiũ tegant: tãta enim est tabernaculi latitudo: reliqui latera, noueni utrinq; ita colũnas operiãt, ut unius cubiti spatio distent à solo, ne pulchra sacraq; textura laceretur. Quadraginta uerò connumerantur ex decem cortinarum latitudine.

Quorum

Quorum triginta recipit longitudo, tanta enim est & tabernaculo: nouem posterior pars: reliquũ, id, quod est iuxta uestibulum, ut totius operimenti uinculum sit. In uestibulo autẽ uelum, sunt aũt uela cortinę quodammodo, nõ solùm quia fastigium & parietes tegunt, uerũ etiam quia ex eisdẽ generibus, nempe Hyacintho, purpura, coccino, & bysso uelum, & id, quod operimentũ dicitur, contexta sunt, hoc quidem intus ad quatuor columnas, ut adytum tegat, illud autẽ foris iuxta quinque, ut nullus eorum, qui non sunt initiati, ex specula posit sancta conspicere. Porrò materiam, quã optimã iudicauit, ex innumerabilibus delegit, numero parem elementis, ex qbus constat uniuersum, idest, terra, aqua, aëre, & igne, rationeq; singulis respondentem. Byssus enim respondet terrę: purpura aquę: hyacinthus aëri, quippe qui natura niger est: coccinum igni, quoniam utrunque puniceum. Oportebat enim, ut qui mundi parenti ac principi templum fabricabant, earum rerũ similes caperent, quibus ipse mundum constrouxerat.

Hac igitur ratione tabernaculum ut sacrũ tẽplum ædificatum est. In eius autẽ ambitu delubrũ extructũ erat longitudinis centũ cubitorũ, latitudinis quinquaginta, quod columnas habebat sexaginta, æquo quinque cubitorum interuallo distantes inter se, atq; ita collocatas, ut per longitudinem quadraginta essent, per latitudinẽ uiginti, utrinq; nimirũ dimidia pars. Earũ materia intrinsecus erat è cedro, extrinsecus autẽ ex argento. Omnium bases æneæ, altitudo æqualis quinq; cubitorũ. Visum enim est aptum artifici, toto dimidio contrahere altitudinem atrij, ut duplo sublimius tabernaculum uideretur. Tenues autẽ cortinæ columnis per longitudinẽ & latitudinẽ cohærebant, uelis similes, ut nullus profanus introiret. At situs erat eiusmodi. In medio tabernaculum longum triginta cubitis, latum decẽ cum profunditate columnarum. Ab atrio autem tribus partibus, æquis interuallis distabat, hoc est, ab utroq; latere, & à parte posteriore, interuallum autem erat uiginti cubitorum. Contra uestibulum uerò maius erat interuallum, idest, quinquaginta cubitorum, & meritò quidem propter ingredientium multitudinẽ. Atq; ita centum explebantur, cũ uiginti posterioris partis, & triginta tabernaculi, cũ his ingressuũ quinquaginta coniungerentur. Vestibula enim tabernaculi medium ueluti terminum obtinebant, cũ quinquageni utrinq; essent tam ab oriente ubi erant introitus, q̃ ab occidente, ubi longitudo tabernaculi, & posterior ambitus.

Sed aliud pulcherrimũ maximumq́; uestibulum erat exædificatum in principio ingressus ad atrium per quatuor columnas, ĩ quibus uelum uarium extendebatur, eodẽ pacto, ex eademq́; materia confectũ, qua illa, quæ in atrio erant, constabant. Simul etiam aderant sacra uasa, arca, lucernæ, mensa, thuribulum, altare. Atque altare quidẽ ædificabatur sub dio, è regione ingressus tabernaculi, tanto distans interuallo, quanto sacerdotibus opus erat ad facienda quotidiana sacrificia. Arca uerò in loco abdito,

quò adiri non poterat, intra uela, magnificè intus & foris inaurata, cui quoddã ueluti operculum imponebatur, quod in sacris libris dicitur propitiatorium. Huius longitudo latitudoq; indicatur, sed nulla profunditas ad geometricæ superficiei similitudinẽ, quod quidẽ naturali nota significat propitiam Dei potestatem: morali autẽ propitiam rursus Dei mentem, quæ opinionẽ elatam ac tumidã modestiæ amore deprimere, scientiaq; expurgare dignatur. Sed arca est legũ receptaculum, in hac enim reponuntur oracula. Cæterũ operculum illud, quod propitiatorium appellatur, est basis duorũ alituũ, qui patria quidem lingua dicuntur Cherubin, græcè autẽ cognitio & scientia multa uocarentur. Hos autẽ, quoniã ex aduerso sese uicissim contuentur, quidã utriusq; hemisphęrij, tum illius, quod est sub terra, tum eius quod est supra terram, dicunt esse notas. uolucre enim est uniuersum cęlum. Ego uerò dicerẽ significari duas antiquissimas & maximas Dei potestates effectricẽ, & moderatricẽ. Quarũ altera, effectrice nimirum, qua constituit, & perfecit, & ornauit Vniuersum, appellatur Deus. moderatrice uerò, qua res factas perpetua iustitia gubernat, & regit, & tuetur, Dominus uocatur. Solus enim ipse, qui uerè est, sine mendacio & effector est, Quandoquidem ab eo res omnes habent, ut sint: & natura Rex, quoniam rebus procreatis nullus procreatore iustius imperat.

Iam in eo spatio, quod inter quatuor & quinque columnas intercedebat, & Antetemplum uocari potest, duobusq; uelis uno intrinsecus, altero extrinsecus tegebatur, tria reliqua ex uasis, quæ ante diximus, ita collocabantur, ut thuribulum locũ medium obtineret. Significaret autẽ terrã, & aquã, & quas gratias agere debeamus pro ijs, quę ĩ utraq; genita sunt. Mediam enim mundi regionẽ hæc duo elementa sortita sunt. Candelabrum autẽ ad austrum, per quod indicatur lucentium stellarũ motus, sol enim, & luna, & reliquæ multũ à septentrione distantes, australes conuersiones conficiunt. Quare sex radij ex medio ducti candelabro septenariũ numerũ reddunt, super omnibus autẽ lumina & lucernæ 8 sunt septẽ, quæ septẽ illas stellas à naturalibus errãtes nuncupatas indicant. Sol enim in medio constitutus quartũ locũ tenet, & tam superioribus, q̃ inferioribus lucẽ affert æquè accõmodatum ut musicũ, planeq; diuinũ instrumẽtum. Mensa uerò ad septentrionem locatur, ubi panis, & sal. Boreas enim inde flat, qui uentorũ omnium maximè ad gignendũ conducit. & quoniam è cœlo & terra fruges proueniunt. Siquidẽ & cœlum demittit pluuias, & terra pluuiarũ irrigationibus semina fœcunda reddit. Cœli autẽ, & terrę adsunt, ut dictum est, notæ. Cœli quidẽ candelabrũ, terræ uerò, unde fiunt exhalationes, thuribulum, quod ex re ipsa græcè dicitur thymiaterium. Altare itidẽ, quod sub dio est, à græcis ideò thysiasterium uocatur, q̃ seruet, & custodiat sacrificia, quæ consumuntur. Significat autẽ non mẽbra, aut partes hostiarũ, quæ igne confici consueuerunt, sed propositũ, & uoluntatẽ offerentis, cuius hostię, si ingratus, iniustusq; sit, inui-

8 *Cũr subsannant hodie accensionem luminariũ in Ecclesijs heretici, cum Dominus in tabernaculo suo habere uoluerit candelabrum cum septem lucernis ardentibus?*

sę sunt,& sacrificia execrabilia,& preces detestabiles,quæ prorsus abolē-tur. Etenim quando uidentur fieri,nō peccatorū solutionem ac ueniam impetrant,sed memoriam renouāt: sin pius,& iustus,sacrificium firmū, atq; integrū manet,etiam si carnes consumantur,imò uerò licet nullam adducat uictimam. Nam uera uictima est animi Deum amantis pietas, cuius gratissima affectio immortalitate donatur, monumentisq; notata apud Deum cum sole,& luna,atque uniuerso mundo permanet ad omnem æternitatem.

Vestimenta deinceps pulcherrimā maximeq; uariam texturā habentia confecit artifex ei,qui futurus erat princeps sacerdotū. erant autē duplicia,nempe tunica,& quod Superhumerale appellatur. Tunicæ forma simplicior erat,quippe quę tota ex hyacintho cōstabat, præter infimas, atque extremas oras,quæ malis punicis aureis,& tintinnabulis, & textura florida distinguebantur. Superhumerale uerò præclarissimū opus,& artificiosissimū perfectissima scientia fiebat ex generibus cōmemoratis, hyacintho,& purpura,& bysso,& coccino, auroq; intertexto. Laminæ enim in tenuissimos ueluti crines diuidebantur, & cū reliquis filis cōtexebantur. Humeris autē summis pretiosi lapides aptabantur,smaragdi duo lucidissimi,quibus duodecim pręfectorū tribuum nomina, sena singulis, erant insculpta. Et super pectus alij lapides pretiosi,coloribus differentes, sigillisq; similes, & terni in ordines quatuor distributi, quibus id, quod Rationale dicitur, exornabatur. Rationale autē quadrangulum duplex efficiebatur,tanq̄ basis,ut duarū uirtutū Declarationis & Veritatis imagines gereret. Totū uerò duabus cathenulis aureis superhumerali suspēdebatur,ne decideret. At lamina aurea ī coronæ speciem effictaquatuor nominis sculpturas continebat,quod quidē nomen nec audire nec legere cuiq; omnino in sanctis licebat,nisi qui aures & linguā expurgatas habebat. Tetragrāmaton,hoc est,literis quatuor cōprehensum,illud appellat Theologus,ut fortasse sint primorū numerorū notæ, unitatis, binarij, ternarij,& quaternarij. In quaternario enim omnia cōtinentur,punctū, & linea,& superficies,& corpus,quæ sunt rerū omnium mensurę:& qui sunt in musica concentus optimi, tum per quatuor in sesquitertia proportione,tum per quinque in sesquialtera,tum per omnia in duplo,tum per omnia in quadruplo. Verū & alias habet uirtutes innumerabiles quaternarium,quarū plurimas in libro de numeris persecuti sumus. Cęterū mitra erat sub ipso, ne lamina caput attingeret. Cidaris item parata est, quam Reges in oriente pro diademate gestare soliti sunt. Talis erat amictus summi Pontificis. Quid autē & totus,& singulę partes significent, silentio prętereundum non est. Totus igitur est imago & effigies mūdi, partes singularū mundi partium similitudinem præferunt.

Exordiendum autē est à tunica, quæ quidem uestis tota hyacinthina aërem refert. Natura enim niger est aër,qualis est quodāmodo & ipsa tunica. Aër ab ipsa,quæ post lunā est regione,ad terræ terminos usque paſ-

sim diffunditur. Quapropter & tunica à pectore ad pedes usq; per totũ corpus diffusa est. Quód autẽ in eius fimbrijs sunt flores, & mala punica, & crepitacula, flores quidẽ indicant terrã, ex qua florent, & pullulant omnia. Mala punica propter humorẽ designant aquã. Crepitacula uerò utriusq; cõcentũ, & harmoniam. Etenim nec terra sine aqua, nec aqua sine terrę materia ad gignendũ est idonea, sed utriusq; coniunctio, atq; cõcretio est necessaria. Quinetiam locus ipse testis est huius'ce rei locupletissimus. Quemadmodũ enim in extremis oris tunicæ sunt mala punica, & flores, & tintinnabula, sic etiam aqua, & terra, quarũ notas illa præferunt, infimã in mũdo regionẽ sortitę sunt, uniuersiq; harmonię cõgruentes certis tẽporum conuersionibus & conuenientibus tẽpestatibus, uires ostendunt suas. Trium igitur elementoꝝ ex quibus, & in quibus omnia mortalia, caducaq; genera consistunt, aëris, aquæ, terrę significationẽ habere tunicam cum illis, quę ex ipsa suspensa pendent, demonstrauimus. Quemadmodum enim una est tunica, sic & dicta elementa unius generis sunt. Quandoquidẽ omnia luna inferiora mutationibus & inuersionibus sunt obnoxia. Et quemadmodum ex tunica pendent mala punica, & flores, sic ex aëre quodammodo pendet aqua, & terra. Harum enim uehiculum est aër.

Superhumerale uerò cœlum indicare probabilibus utentes coniecturis declarabimus. Primũ quidẽ duo rotundi lapides ex smaragdo significant, ut quidã putant, inter stellas diei noctisq; principes solem & lunã: uel, ut quis ad ueritatẽ propius accedens diceret, duo Hemisphæria, quę, ut ipsi lapides, & ęqualia inter se sunt, tam illud quod infra terram est, q̃ illud, quod est supra terrã, & neutrum illoꝝ, ut luna, minuitur, aut augetur. Hoc etiam usus ipse cõfirmat. Cœli nanq; species smaragdo uidetur similis. Necessariò autẽ in utroq; lapide sena insculpuntur nomina, quoniam & utrunq; Hemisphærium in duas partes signiferũ secans sena recipit signa. Pręterea duodecim lapides pectori appositi coloribus inter se dissimiles, & quadrifariam in ternos distributi quid aliud significant, q̃ signiferi circulum, qui quatuor in partes, terna signa singulas cõtinentes, diuisus, quatuor anni tẽpora conficit, uer, ęstatem, autumnũ, & hyemẽ & quatuor cõuersiones, quarũ uniuscuiusq; terminus terna signa agnoscit, solis motu ex certa, & fixa, uereq; diuina ratione numerorũ. Quamobrẽ illi etiam aptantur, quod conuenienti nomine uocatur Rationale. pręfinita enim constantiq; ratione conuersiones, & anni horę consistunt, &, quod maximè mirandum est, opportuna cõmutatione statum suũ indicant sempiternum. bene etiam, ac pręclarè quadrat, quòd duodecim lapides coloribus inter se discrepant, nec ullus alteri similis est, quandò singula quoq; in signifero proprium quendã tum in aëre, terra, aqua, ipsoꝝq; affectionibus, tum in omnibus animalium plantarumq; generibus colorem efficiunt. Nec ab re duplex est Rationale. Duplex enim est ratio, tũ in uniuerso, tum in hominis natura. In uniuerso quidẽ altera incorporea-

rum excplariumq; formarũ, ex quibus mundus intelligibilis cõpactus est, altera uisibilium, quæ illarũ imagines ac similitudines sunt, & ex quibus mundus hic sensibilis est confectus. In homine uerò una quidem intima, ex qua tanq̃ ex fonte altera fluens emanat. atq; illa quidẽ in regione sua consistens principatum obtinet, hæc autem emittitur, & ad enuntiandũ linguã, & os, & reliqua omnia proposita habet uocis instrumẽta.

Figuram Rationali quadrangularẽ adiunxit artifex, scitẽ admodum innuens, & naturæ, & hominis rationem quacunq; incedere, nec usquã concuti, aut dimoueri. Quocirca duas etiam illi uirtutes tribuit, Declarationem, & Veritatẽ. Nam & naturæ ratio uera est, & cuncta declarat. Et illius imitatrix humana ratio, atq; oratio meritò debet ab omni mendacio prorsus abhorrere, ac ueritatis esse studiosissima, & inuidia nihil obtegere, aut obscurare, quorum declaratio prodesse discentibus queat. Duabus itẽ rationibus, quæ in nobis singulis sunt, ei nimirũ, quæ per orationẽ effertur, & illi, quæ intrinsecus manet, duas uirtutes proprias, priori quidem in eloquendo, declarationẽ, alteri autẽ in cogitando, ueritatem, assignauit. Oportet enim, ut nihil falsi cogitatio suscipiat, & interpretatio nihil impediat, quo minus omnia diligentissimè declarentur. Rationis autem honesta præclaraq; grauiter explicantis nulla utilitas est, nisi facta consequantur orationi consentanea. Quamobrem Humerali suspendit Rationale, ne laberetur, absurdum esse iudicans, si uerba à factis seiuncta essent. Humerũ enim actionis, effectionisq; notam constituit. Quæ igitur per sacrum amictum significantur, hæc sunt.

Cidarim uerò loco diadematis imponit, indicans, Deo sacrificantem, quandiu quidem sacrificat, cunctis præstare, nec solùm priuatis hominibus, uerũ etiam Regibus. Verũ aurea lamina supraponitur, in qua literæ quatuor incisę sunt, quibus eũ, qui est, indicari tradunt, quoniam fieri nequeat, ut sine Dei inuocatione quicquã consistat. Ab eius enim bonitate, propitiaq; potentia rerũ omnium harmonia depẽdet. Sic exornatus sacerdotũ princeps ad sacrificandũ accedit, ut quando supplicaturus, & hostias ĩmolaturus ingreditur, simul cũ ipso ingrediatur mũdus uniuersus, cuius partium singularũ similitudines secũ affert, aëris quidem tunicam: aquæ uerò, malum punicum: terræ, florem: ignis, coccinũ: cœli, superhumerale: duorũ hemisphæriorũ, duos ĩ summis humeris smaragdos, senas sculpturas singulos cõtinentes: signiferi, duodecim lapides ordinibus quatuor, singulis ternos, cõprehensos: rationis uniuersum cõplectentis & gubernantis, Rationale. Necessarium enim erat, ut qui mundi parenti sacrificaret, ad peccatorũ ueniam, affluentemq; rerũ omnium abundantiam & copiam impetrandam, aduocatũ uirtute perfectissimũ filium adhiberet. Illud etiam fortasse præmonetur minister Dei, ut, si mundi opifice non potest, mundo saltem pro uiribus continenter dignum se præbeat. Etenim cũ eius imaginem induat, debet etiam animo statim illius exemplum gestare, & in mundi naturam quodãmodo ex hominis natura sese

conuertere,atq; ita,si fas est,dicere (cur autē nefas sit,de ueritate differentem non mentiri?) exiguus mundus euadere.

Extra uestibula,iuxta introitus erat uas æneum, quod artifex non ex rudi materia,ut fieri solet,conflauerat,sed ex uasis ad alium usum accuratè confectis,quæ studiosè prompteq; obtulerant mulieres de pietate cū uiris contendentes. Honestū enim religionis certamen cū illis suscipere cogitauerant,&,quoad fieri poterat,operā dare,ne in eo ab ipsis uincerētur. Specula igitur, quibus ad se comendas & ornandas uti erant solitæ, nullius mandato,sed sponte sua,& continentiæ, casteq; colendi matrimonij studio,quippe quæ honestissimas animi pulchritudinis primitias sacrauerant,obtulerunt. Hæc artifex cū accepisset,conflanda existimauit, & nihil ex ijs conficiendum,nisi labrum, quo sacerdotes in sacrū tēplum ad constituta sacrificia facienda ingressuri,pedibus & manibus abluendis uterentur,eoq; signo cōmoniti,animi innocentiam præstarent, uitamq; purè honestis officijs & actionibus instituerent,nec per asperā,uel,ut uerius dicam,inuiam uitiorꝝ,sed planā & publicā uirtutis uiam incederent. Meminerit, inquit, qui abluendus est, specula huius'ce uasis materiam fuisse,ut ipse quoque mentē,atq; animū suū tanq̄ in speculo contēpletur & siqua macula ex perturbatione rationi contraria apparuerit,q̄ aut uoluptate præter naturā inflatus efferatur, aut contrà dolore contractus deprimatur,aut metu à recta uia declinās aberret,aut cupiditate ad ea,quæ non habet,appetenda incitetur & cōpellatur,eam abstergat ac deleat,ueramq; & germanā acquirat pulchritudinē.Corporis enim pulchritudo, quæ in apta mēbrorꝝ cōpositione,& coloris quadā suauitate consistit,exiguū ad tempus floret.At animi forma,quæ ī opinionū harmonia,uirtutumq; concentu sita est,non marcescit longitudine temporis,sed assiduè renouatur ac uiget,refulgetq; ornata colore ueritatis,& consensu factorꝝ cū dictis,dictorumq; cū factis,& consiliorum cū utrisq;.

Verū ei,qui exēpla sacri tabernaculi didicerat,docueratq; eos,qui mētis acie & naturæ bonitate prædìti ualebant perspicere perfectionē operum,quæ templi constructi decori conuenientia fieri oportebat,sacerdotes idonei cooptandi erudiendiq; erant,quonam modo uictimas adduci, atque īmolari conueniret.Itaq; fratrē ex omnibus optimū iudicauit,qui sacerdotū princeps crearetur,& filios eius sacerdotes constituit. Nec generis necessitudine adductus est,ut eis munus illud tribueret,sed religione & pietate,quibus illos insignes intuebatur. Id eo argumēto perspicuè confirmari potest,q̄ neutrū filiorum suorū (duos enim habebat) ei muneri præfecit,utrunq; necessariò cooptaturus,si quicquā in ea re propinquitati tribuisset.constituit autē illos ex consensu totius populi,ut monebant oracula,inusitata ac noua quadam ratione,& digna,quæ monumētis literarum commendetur.

Lauat eos primū aqua fontis purissima, & uiua, Deinde sacra omnia induit uestimenta,fratri quidem tunicā,& superhumerale,tanquā thora

cem, opus maximè uarium, & simulachrũ Vniuersi. Fratris autem filijs amictus lineos, & cingulos, & fœminalia. Cingulos quidẽ, ut amictuum defluentium constrictis finibus expediti promptiq; essent ad sacra ministranda. Fœminalia uerò, ut nullæ corporis partes, quæ honestè latent, aperirentur ascendentibus illis super altare, aut descendentibus. Seduloq; omnia, & cũ celeritate peragentibus. Quòd nisi propter incertos euẽtus, & asiduã in sacrificijs uelocitatem, prouisum esset, eas denudassent, nec munditiam rebus sacris conuenientẽ seruare potuissent. Verũ cũ eos induisset uestimentis, unguentũ odoratissimũ unguentarij arte confectum sumens, ea primũ, quæ sub dio erant, altare, & labrum, aspersit septies. Deinde tabernaculũ, & singula uasa, arcã, & candelabrũ, & thuribulum, & mensam, & libationis pocula, & phialas, & quæcunque sacrificijs sunt necessaria, aut utilia. Postremò fratrẽ adduxit, & oleo multo unxit caput eius. His sanctè confectis, uitulum, & duos arietes adduci iubet. Vitulum quidẽ, ut ĩmolaret pro uenia peccatorum, ea re significans, nihil procreatũ esse tam bonũ, cui non uel ex eo, quod genitũ est, propensio ad peccandum insita sit, ideoq; precibus & sacrificijs Deum illi placandum esse, ne ad ulciscendum concitetur. Arietum uerò unũ in holocaustum ad agendas gratias pro rerũ omnium gubernatione, cuius pro congrua cuiq; portione participes, fructus percipimus ex elementis, ex terra quidẽ habitationem, & cibũ: ex aqua potũ, ablutionẽ, & nauigationẽ: ex aëre respirationem, & sensuũ usus, omniũ enim instrumentũ est aër, & annua tẽpora: Ex igne uel quo utimur, coquendi, calefaciendiq; cõmoditates, uel cœlesti, splendorẽ, uidendiq; ea, quæ cerni possunt, facultatẽ. Alterũ autem ad perfectionẽ castę expurgationis eorũ, qui sacrabantur, quẽ propriè consecrationisarietẽ appellauit. Eo nanq; cerimonię consecrandis sacerdotibus & ministris Dei conuenientes fieri debebant. Huius sanguinem partim fudit in altaris circuitu, partim excepit phiala, eoq; tres corporis partes initiandis sacerdotibus unxit, summã aurẽ, summã manũ, & summũ pedẽ, dextra tamen hæc singula, ut indicaret, initiatũ & uerbis, & factis, & tota uita purum esse oportere. Auris enim uerba, manus facta, pes totius uitę progressum significat. Nam quod extremę dextræq; partes inunguntur, in his singulis cumulum & incrementũ declarat. Dextrũ enim & summũ, felicitatis, & finis sunt notæ, quò festinare & actiones omnes dirigere necessarium est, & quemadmodum in iaculando signũ, sic uitæ propositum finem intueri.

Cũ igitur puro unius uictimæ, quæ consecratio appellata est, sanguine tres, quas diximus, sacerdotibus partes iam unxisset, rursum ex eo, quod erat apud altare sumens, & ex omnibus constabat, & ex ĩmolatis, & ex dicto unguento, quod fecerant unguentarij, miscensq; oleum sanguini mixturæ, sacerdotibus & uestimentis ipsorũ inspersit, uolens eos non solùm foris, & sub dio, uerũ etiam in adytis esse participes sanctitatis. Siquidem & intus erant sacrificaturi. omnia autẽ intus oleo illita fuerant. Sed

post priores uictimas cū aliæ fuissent oblatæ, tum à sacerdotibus pro se, tum à senatu pro uniuersa multitudine, Moses in tabernaculum ingreditur, & fratrē secum adducit. Octaua erat, extremaq; consecrationis dies. Septem enim prioribus diebus sacrificans etiam fratris filios initiauerat. Ingressus igitur, ut bonus interpres, docilem domesticum erudiebat, qua ratione sacerdotū principem intus sacrificare oporteret. Deinde egressi ambo, extensis manibus ante caput, pura, piaq; mente preces populo cōuenientes effundunt. Illis autem adhuc precantibus res accidit maximē admirabilis. Ex adytis enim siue particula purissimi ætheris, siue repentina flamma, aëre naturali elementorū mutatione in ignē conuerso, statim exilit, celeriq; impetu fertur ad altare, & quę super ipso erant, cuncta cōsumit, ut nihil sine diuino consilio, quemadmodum puto, fieri constaret. Munus enim eximium, par erat, sanctis tribui, cuius quidē non homines ministri essent, sed purissimus naturę ignis, nec ignis, qui apud nos ī usu est, utpote cędibus innumerabilibus inquinatus altare cōtingeret. Attingit enim non solùm animalia rationis expertia, dum ad iniquam miseri uentris expletionē assantur, aut elixantur, uerū etiam homines, qui per insidias interimuntur, non tres, aut quatuor, sed frequentes cœtus. Nam & magnæ iam classes coniectis iaculis ardentibus combustæ sunt, & totę ciuitates deflagrauerunt, quæ funditus euersæ, in cineremq; redactæ, ita deletæ sunt, ut ne uestigium quidem earū ullum relictum sit. Hac ego de causa cōmunem hunc nostrū ignem ut contaminatū à sacratissimo altari fuisse reiectū arbitror, æthereumq; ignē è cœlo pluisse, ut à sanctis profana, & humana à diuinis distinguerentur. Decebat enim ut sacrificijs incorruptior natura ignis tribueretur, quàm illa, quæ uitæ usui & commodis seruit.

Verū cū multæ quotidie uictimę necessariò pręsertim diebus festis & celebribus īmolarentur, & priuatim pro singulis, & publicè pro uniuersis, ut innumerabiles & uarię in maximo populo religioniq; dedito causę contingunt, maiore sacerdotum numero rebus sacris administrandis opus erat. Itaq; noua insolitaq; ratione delectus est institutus. Moses enī unā ex duodecim tribubus, quā optimā censuit, cooptauit, egregio & pio illius facinori tribuens id munus. Facinus autē fuit eiusmodi. Cū Moses in montē propinquū ascendisset, multosq; dies priuatim uersaretur cū Deo, illi qui natura instabiles erant, nacti ex absentia ipsius occasionē, & tanq̄ nullus adesset princeps, soluti ac liberi ad impietatē animos conuerterunt, oblitiq; pietatis erga Deum, imitati sunt Ægyptiorū figmenta. Aureum enim taurū fabricarunt, simulachrū animalis, quod in ea regione sacratissimū putabatur, & hostias impias īmolarunt, & choros execrabiles constituerunt, cantusq; cecinerunt nihil à lamentationibus differentes, meroq; obruti, & duplici tum ex uino, tum ex insipientia ebrietate correpti sunt, atq; integras noctes in lasciuis saltationibus consumentes, nullaq; rerū futurarum sollicitudine affecti, in perniciosis uoluptatibus

uersa-

uersabantur. Iustitia enim in insidijs posita se non intuentes cernebat, & quibus digni supplicijs essent, considerabat. Sed cũ frequentes cœtus cele brantium clamores assidui tam longè progrederentur, ut ad montis usque uerticem strepitus perueniret, perculsus Moses quid nam ageret, hæsitabat. Etenim, ut Dei simul & hominũ studiosus, nec institutum cum Deo sermonẽ uolebat omittere, familiariter enim solus cum solo loquebatur, nec multitudinẽ negligere, quæ imperio destituta sese flagitijs obstringebat. Tumultum enim agnoscebat, quippe qui ex incerta confusaq; uoce obscuras & incognitas alijs animorũ affectiones conijcere poterat, atque intelligere perturbationẽ illam ex uinolentia proficisci, cũ satietas ex intemperantia orta esset, & ex satietate contumelia.

Cùm igitur utrinque traheretur, & modò huc, modò illuc inclinaret, & dubius in ancipiti penderet, oraculum audit eiusmodi: Vade celeriter, & hinc discede. Populus ad iniquitatẽ festinauit. Manufactum, tauriq; formam habentem, & à se conflatum Deũ, non Deũ, adorant & colunt, omnium, quæ uiderunt & audiuerunt ad religionẽ pertinentium obliti. Cõmotus ergo coactusq; credere ijs, quę uidebantur incredibilia, ut inter nuntius, & conciliator, non protinus discessit, sed prius pro populo supplex orauit Deũ, ut peccatis eius ignosceret. Placato autẽ Deo gaudens simul & dolens reuertebatur. Gaudebat enim, quod ille propitius esset, dolebat autem & angebatur propter populi iniquitatem. In castrorum autẽ medio constitutus, repentinamq; multitudinis defectionem admiratus, quæ tantam pietatem tanto mendacio cõmutasset, cũ uideret morbum non omnes inuasisse, sed quosdã esse sanos, & ab illo alienissimos, uelletq; cognoscere, qui perditi desperatiq; essent, & quos admissi facinoris pœniteret, edictum proponit, quo tanquam lydio lapide mentes omnium explorarentur, utrum à pietate starent, an contra. Siquis, inquit, Domini est, ad me ueniat. Breue quidem edictum, sed magna illius uis. Significabat enim: Siquis nec manufacta, nec procreata, Deos putat, sed unũ esse rerũ omnium Deum, ad me accedat. Cũ igitur alij ęgyptiaca superbia tumidi imperium detrectarent, edictumq; negligerent, alij fortasse supplicij metu non auderent accedere, ueriti Mosis animaduersionem, aut impetum multitudinis, quę secum non consentientes semper oppugnat, ex omnibus tribubus una illa, quæ dicitur Leui promptũ paratumq; incitati animi ad pietatem studium pedum celeritate declarans, tanquam signo dato, accurrit. Hanc intuitus Moses utrum corporibus solùm, inquit, an mentibus etiam sitis concitati, id statim res ipsa comprobabit. Vnusquisque uestrũ educto gladio eos, qui millies morte digna cõmiserunt, quiq; relicto Deo uero falsos sibi cõfinxerunt, rebusq; caducis & procreatis immortalis & ingeniti nomen attribuerunt, licet propinqui, amici ue sint, interficiat, & solam bonorũ uirorũ pietatem, amicitiam, ac propinquitatem existimet. At illi cohortationem alacritate superantes, quippe qui abalienatis animis erant, ex quo uiderant ipsos à legibus defecisse, ad tria milia eorũ,

quos paulo ante charissimos habebant, promiscuè trucidarunt. Iacentibus autem in medio foro cadaueribus, multitudo quidē misericordia cómouebatur, sed presentes interficientium animos, ardentesq; adhuc, & ira plenos conspiciens, metu resipuit. Moses uerò illorum uirtute collaudata, pręmium illis dignum, & perpetuum tribuit. Decebat enim, ut qui pro Dei honore bellum susceperant uoluntarium, sacerdotij munus ad eum excolendum obtinerent.

Cæterū quia non unus erat sacratorum ordo, sed alijs quidē mandatū fuerat, ut supplicationibus, & hostijs cæterisq; præessent sacrificijs, & usque ad advta accederent, alijs uerò, quos ministros quidā appellant, nihil eiusmodi, sed ut templū tantūmodò, & quæ in templo erant, die noctuq; curarent, & custodirent, quæ multis plerunq; multorū malorū causa esse solet, inter eos exorta est de principatu contentio. Ministri enim in sacerdotes consurgentes, munus eorū sibi uendicare conabantur, idq;, quoniā præstabant numero, facilè successurum sperabant. Ac, ne uiderentur rerum nouarū studio cōmoti, sponte rem ipsam tentare, sibi duodecim tribuum antiquissimam adiungunt, quam plerīq; è uulgo sequebantur, ut principatus dignitatē assequi possent. Coniurationē illam contra se fieri Moses non ignorabat. Fratrem enim oraculis adductus sacerdotū principem creauerat. Obijciebatur autem, quod ementitus oracula, cū propter sanguinis coniunctionē & fraternā beneuolentiam cooptasset. Quamobrem dolens fidem suam tot argumentis approbatam in dubium uocari, præsertim in rebus, quæ ad diuinum honorem spectarent, in quibus solis, etsi in alijs solitus esset mentiri, uera dicere oportuisset, ueritas enim Dei ministra est, sibi faciendum non putauit, ut cooptationem à se ritè factam fuisse comprobaret, uidebat enim uix fieri posse, ut de sententia, in qua obstinatè perstabant, oratione deducerentur, sed ad Deū supplex confugit, atq; orauit, ut manifestis indicijs declararet, nihil à se in eo cooptando fraudis admissum esse.

Ille duodecim uirgas pro numero tribuum sumi iubet, & aliorū, qui principes tribuum erant, nomina undecim uirgis inscribi, uni uero fratris sacerdotumq; principis nomen, easq; in templum, usq; ad adyta inferri. Quod ille cū fecisset, euentum expectabat. Postridie autē oraculo admonitus astante uniuerso populo ingreditur, & uirgas profert, alias quidem tales omnino, quales illatæ fuerant, eam uerò, in qua nomen fratris inscriptum erat, mirabiliter īmutatam. Etenim, ut fœcunda planta, tota recens germinauerat, et onusta erat fructuum copia. Fructus autem erant amygdala, quæ diuersam à reliquis fructibus naturā habent. In plerisq; enim, ut uua, olea, & malo differunt semina ab eo, quod comeditur. Nam quod comeditur foris est, semen autē intus continetur. Amygdali uero & semen, & quod editur idem est, cū unam utrunque formam sorti tum sit, ut unum locum intimum duplici putamine, tanq̄ uallo, cōmunitum, altero quidem profundo, altero autē nihil à ligno differente. Quo

perfecta uirtus indicatur. Quemadmodum enim in amygdalo idem est principium & finis: principium enim est semen, finis autem fructus: sic etiam in uirtutibus fit, ut singulæ sint & principium, & finis. principiū, quia non ex alia facultate, sed ex semetipsis proficiscuntur: finis, quoniam ad ipsas uita conuenienter naturę instituta contendit. Ac una quidē causa hęc est, qua tamen altera significantior traditur.

Amygdali putamen exterius amarum est, quod autem interius, ut ligneum circumijcitur, austerum, ac durum, At fructus in utroq; conclusus non facilè eruitur. His animum, qui in uirtutis studio se exercet, significat, eumq; sic ad ipsam uirtutem existimat incitandum. Labores enim prius subeundi sunt necessario. Amarus autem, & resistens, atq; asper est labor, qui bonum parit. Quare desidiæ atq; inertiæ non est incumbendum. Nam qui labores fugit, bona fugit. Qui autem forti strenuoq; animo aspera, & difficilia subit, ac sustinet, ad beatitudinem properat. Virtus enim cū mollibus, qui quotidianis, & immensis delicijs animo & corpore effœminati corruptiq; sunt, non cōmoratur, sed ab ijs male accepta uexataq; consurgit, ut ad principem rationem rectam confugiat. Quod si uera dicenda sunt, angustissimus prudentiæ, temperantiæ, fortitudinis, & iustitiæ chorus ad studiosos currit, quiq; asperam ac duram uiuendi rationem colunt, & continentiam, ac tolerantiam amplectuntur cum frugalitate, & rerum paucarum desiderio. His enim regina omnium, quę in nobis sunt, ratio ualetudinem integram acquirit, & robur suum, ac uires auget, grauemq; corporis impetum, & oppugnationē repellit, cui opitulatur, & fauet ebrietas, edacitas, libido, aliæq; inexplebiles cupiditates, quę solertię inimicam obesitatem pariunt. Porro q amygdalus arborum uerno tēpore germinantium, prima florere, fructuum prouentus nuntia postremaq; folijs destitui, atq; annuam prosperæ senectutis uiriditatem longissimè producere conseruareq; dicitur, utrunque tribum sacratissimam indicat, quæ uniuersi hominum generis prima, atque ultima florebit, quandiu quidem uidebitur Deo, uernis conuersionibus uitam nostram similem reddere, sublato pernicioso pestilentiq; malorum fonte auaritia.

Quoniam igitur perfectissimo imperatori diximus adesse quatuor oportere, regnum, condendarum legū facultatem, sacerdotium, & prophetiam, ut legibus quidem quæ agenda fugienda' ue sint, præscribat: sacerdotio autem non humana solū, sed diuina etiā exequatur: prophetia uerò prouideat, quę humana ratione comprehendi nō possunt, & tribus partibus explicatis Mosem optimū fuisse tum Regē, tum legislatorem, tum sacerdotē ostendimus, reliquum est, ut prestātissimū etiam prophetam fuisse demonstremus. Etsi non ignoro, esse diuina responsa & oracula, quæcunq; in sacris libris continentur, dicam tamen ea, quæ magis propria sunt, si prius illud exposuero, omnia diuinā oracula uel ex Dei persona dici, interprete diuino propheta, uel per interrogationem, & re-

sponsionem pronuntiari, uel ex persona Mosis efferri, à se ipso uaticinantis. Prima igitur omnino sunt diuinarũ uirtutum indicia misericordiæ beneficentiæq;, quibus cũ omnes hoı̃es, tum præcipuè populũ sui cultorem ad uirtutem & honestatem inuitat, atq; erudit, uiamq; ad bene, beateq; uiuendũ ducentem struit. Quæ autẽ secundo loco posita sunt, permixtam, & cõmunem uim habẽt. Interrogat enim propheta de quibus dubitat, Deus autẽ respondet, ac docet. Vltima tribuuntur legislatori, cui Deus elargitur diuinandi potestatẽ, qua futura prænuntiat. Prima prætereamus, maiora enim sunt, q̃ ut ab ullo homine laudari possint, eorũq; cõmendationem uix cœlũ ipsum, & terra, atq; omnes naturæ partes capiunt. Quanq̃ dicuntur etiã quasi per interpretem. Interpretatio uerò & prophetia differunt. De secundis autẽ statim dicam, & illis adiungam tertium genus, quo loquẽtis animus afflatus apparet, eoq; potissimum, & propriè nominatur propheta. Verùm, ut promissa persoluamus, sic exordiendum est.

Quatuor sunt modi per interrogationem & responsionẽ oraculis assignati, qui mixtam habent potestatẽ. Nam & propheta afflatus interrogat, & pater uaticinatur, uerba responsaq; suggerens. Primũ autẽ, quod non Mosem solũ omnium, qui unq̃ fuerint, sanctissimũ uirum, sed quẽuis aliquo modo pietatis studiosum cõmouisset, atq; irritasset, fuit homo quidam spurius ex parentibus dissimilibus genitus, patre quidem Aegyptio, matre uerò Iudæa, sed maternæ gentis neglectis moribus atq; institutis ad patris impietatem declinauit. Aegyptij ferè populorũ omnium soli cœlo terram anteponunt. Etenim cũ hanc diuinis honoribus dignã putent, illi nullum eximium munus tribuunt, tanq̃ oporteat regiis præcelsisq; sedibus abiectissimas, atq; infimas anteferre. In mundo enim cœlum est regia, terra uerò sordidum & humile domicilium. Hæc per se cõsiderata, non uidetur aspernanda, at si cum æthere comparetur, tantum ab eo differt, quantum à luce tenebre, nox à die, caducæ res ab æternis, à diuinis mortales. Cũ igitur Aegyptus, non, quẽadmodum reliquæ regiones, imbribus irrigetur, sed fluminis exundationibus quotannis oblimetur, ac fœcunda reddatur, fingunt Aegyptii, diuinũ esse Nilum, cœliq; æmulum, & de regione sua gloriantur. Nothus ergo ille cuidam ex genere sacro peritoq; indignatus, atq; irę impotens, & falsę religionis ægyptiacæ studio concitatus, à terra in cœlũ impietatem contorsit, impioq;, & nefario, atq; inquinato animo, & lingua, & omni uocis instrumento grauissima maledicta coniecit in eũ, cuius laudes non ab omnibus celebrari fas est, sed ab optimis tantùm uiris, qui initiati sint, & expurgati. Incredibilẽ istius furorem, & audaciam admiratus, & generoso quodã animi impetu concitatus Moses, manibus suis hominẽ suspendere cupiebat, sed ueritus est, ne leuius de ipso supplicium sumeretur. Quanq̃ quod tantæ impietati par suppliciũ ab homine possit excogitari? Etenim si qui Deũ non colit, is nec parentes, nec patriam, nec de se benemeritos colit, qui nõ

modò

modò non colit, sed audet eũ incusare, quo'nam is uel immanißimo scelere non obstringetur? Sed incusare leuius est, q̃ execrari. Vbi uerò lingua petulans, & os effrenatum cogitationibus impijs inseruiunt, nouum omnino, ac nefarium facinus admittitur. Execratur quis aliquem Deũ, uocat'ne alium Deum ad execrationem confirmandam, an eundem Deum contra semetipsum? Procul absint profanæ, atq; impię cogitationes. Abluere, expiareq; oportet infelicem animum, qui uoce illa coinquinatus est, cœco aurium sensu ministro adhibito. Nec lingua detestabile maledictum proferentis impedita fuit, nec aures eorum, qui erant audituri, occlusę sunt. Ita forte iustitia prouidente, quæ nec excellentia bona, nec mala insignia cœlari permittit, ut uirtus & uitium clarè pateant, meritaq; illi pręmia, huic supplicia tribuantur. Iccircò Moses illum in carcerem trudi, & uinculis astringi iubet, Deum autem obsecrat, ut sensuũ necesßitatibus ignoscat, quibus qui de impio peregrinoq; quęstionẽ habet, ut detestabile atq; execrandum scelus deprehendat, uidere cogitur, quę aspicere nefas est, & intelligere, quę audire non licet. Tum lapidibus obrui sceleratum imperauit, ut conuenienti nimirum supplicio afficeretur, qui cor durum, lapideumq; gestabat, puniretur q; ab omnibus, qui ex illa gente erant, quos rem grauiter tulisse & inferendę cędis cupidos animaduertebat. Solum autem eiusmodi supplicium poterat à tot hominum millibus irrogari.

Homine impio pestiferoq; sublato, lex noua, quę nunq̃ præscripta fuerat, lata est. Noua enim scelera nouis legibus reprimẽda cohibendaq; sunt. Itaque statim huiuscemodi edictum proponitur: Quicunq; maledixerit Deo, peccati reus esto. At quicunque nomen Domini nominauerit, morte mulctetur. O' uir sapientißime, qui solus sinceram & solidam sapientiam assecutus es, Grauius existimasti esse, nominare, q̃ maledicere, ut in eum, qui grauißimè peccasset, lenior esses ac mitior, illum uerò, qui se leuiori peccato obstrinxisset, summo supplicio mortis afficeres? An edictum hoc non principẽ illum authorem rerum omnium Deum significat, sed falsos gentium Deos, à pictoribus statuarijsq; cõfectos? statuis enim, & imaginibus, & eiusmodi simulachris plenus est orbis terrarum à maledictis etiam in hos abstinere necessariũ est, nequis familiariũ Mosis assuescat omnino Dei nomẽ negligere. Est enim augustissimum, maximeq; uenerandum. Siquis autẽ in hominũ Deorumq; Dominum non dico maledicta congesserit, sed ausus fuerit temerè nomẽ ipsius appellare, capite plectatur. Neq; enim filij, quibus parentũ honor curæ est, nomina ꝓpria eoꝝ, à quibus procreati sunt, licet mortales sint, usurpãt, sed sua in eos pietate illa reticẽtes, naturæ uocabulis patres, & matres appellant, quibus uocibus maxima illorum in se beneficia statim declarãt. Ad hoc usq; tẽpus impunè licuerit, sanctißimũ ac diuinum nomen impetu linguę in sermonibus protulisse.

Post rerum omnium conditoris honorem in sacra die septima obser-

uanda se grauiter gessit propheta. Nam eximium decus ipsius in cœlo atq; uniuerso orbe descriptum,& obsignatum acutioribus mentis oculis intuebatur. Reperiebat enim eam primũ sine matre genitam,nõ à fœmina,sed à patre solo sine semine procreatam, & sine partu editã, Deinde uidebat,eam nõ modò pulcherrimam,& sine matre,sed semper uirginẽ, nec ex matre susceptam,nec matrem esse, nec ex corruptione, nec corruptam iri. Postremò diligenter considerans animaduertebat esse mundi natalem diem,celebrariq; & à cœlo,& à terra,gaudentibus,& lætantibus absolutissimo illius concentu. His de causis Moses omnibus in rebus magnus æquum esse censuit,ut sacræ Reip. ascripti ciues, naturæ sequerentur instituta,& cũ animi uoluptate diem septimam celebrantes abstinerent ab omni opere & negotio,quod uel ad quæstum, uel ad parandũ uictum pertineret,factisq; inducijs,& laboribus,ac sollicitudinibus intermissis,uacarent,non ut quidã,iocis,& ludis,aut minorũ, saltatorũq; spectaculis,quibus digladiantes immoriuntur,qui theatri studiosi sunt,mentemq; natura reginam principibus sensuum uisui & auditui seruam efficiunt,sed philosophiæ,nõ quã Rhetores sophistæq; tradunt, dum dicendi uiuendiq; pręcepta nõ aliter,ac res,quæ in foro uenales sunt,uendunt, & philosophia cõtra philosophiã (ò tempora ò mores) perpetuò abuti non erubescunt,sed ueræ philosophiæ, quæ ex tribus in unũ redactis, & ad bene beateq; uiuendũ ducentibus contexta est,consilijs,uerbis, & factis. Edictum hoc quidã aspernatus,cũ etiã oracula illa personarent, quę sine propheta Deus ipse de sacra die septima, uoce (quod in primis admirandum est) aspectabili,& oculos magis,q̃ aures excitãte, protulerat, ad colligenda ligna per media castra egressus est,cũ omnes uideret in tabernaculis quiescentes. Sed in ipso crimine deprehensus est, latere enim nõ potuit. Etenim cũ extra castra in solitudinem progressi quidã essent, ut in loco purissimo,& tranquillissimo precarentur, ligna gestantem cõspicati,indignatiq;,ipsum interfecissent,nisi impetum iræ cohibuissent, ne uiderentur,cùm priuati homines essent, in aliquem,pręsertim indicta causa,prius,q̃ ipsi magistratus animaduertere,licet peccatum esset manifestum,ne'ue illius,qui diem sacram uiolauerat, cæde quanuis iustissima se coinquinarent.

Comprehensum igitur adducunt ad principem,cui sacerdotes assidebant,& uniuersus populus ad audiendum astabat. Mos enim erat,& quoties dabatur occasio,& præcipuè septima quaq; die, ut ante diximus, ita philosophari,ut Princeps quidem ipse dissereret, & facienda, dicendaq; præciperet, populus autem audiendo proficeret,moribusq; & uita melior euaderet. Patrium hoc philosophandi institutum nunc etiam retinent Iudæi, ut tempus illud in rerum naturæ scientia contemplationeq; consumant. Quid 9 enim aliud sunt templa per ciuitates constructa, nisi gymnasia prudentiæ,fortitudinis,temperantiæ,iustitiæ,pietatis,sanctitatis,omniumq; uirtutum,quibus diuina, atq; humana rectè admini-

9 *Notent hoc illi hæretici & mali Christiani, qui templa nostra adeo insectantur, ut nullam distinctionẽ faciant inter illa & loca profana.*

ftrantur? Tunc igitur fceleftus ille in carcerẽ truditur. Hęfitans autem Mofes, quo'nam pacto puniendus effet, fciebat enim mortem effe cõmeritũ, fed dubitabat, quod mortis genus conueniret, mentis arcano ad arcanum tribunal accedit, & rogat eum, qui anteq; audiat, intelligit omnia, quidnam decernendum fit. Oftendit ille & morte mulctandum hominem, & lapidatione id fieri debere, quandoquidem & is, quemadmodum prior, animum in furdum lapidẽ conuertiffet, eo perpetrato, quo reliqua ferè omnia inuehuntur, quibus propter diei feptimę celebritatem eft interdictum. Quid ita? Quia artes non folùm fordidæ, fed aliæ quoq;, atq; in primis illæ, quę funt quæftuofę, quæq; ad uictum parandũ pertinent, aut per ignem, aut non fine igne tractantur. Quare diebus feptimis ignẽ accendi fæpius uetat, q eo nulla fit potior caufa, aut opus antiquius, atq; illo quiefcente uerifimile fit, etiam reliqua fingulatim conquiefcere. Ligna porrò funt ignis materia. Quamobrẽ, qui ligna colligit, & qui ignẽ accendit, fraterna, & affinia peccata cõmittunt. Prior autem dupliciter peccat, quoniam & fert, cùm indicta fit quies, & ea fert, quę funt ignis artium authoris materia.

Quæ igitur cõmemorauimus, impiorũ fupplicium complectentia, per interrogationem, & refponfionem fanciuntur. Sunt autem alia duo non eiufdem generis, fed diuerfa, quorum unum ad hæreditatis fucceffionem pertinet, alterum ad facrificium, quod pręter tẽpus uidetur fieri, de quo prius dicendum eft. Aequinoctij uerni principium Mofes in anno conftituendo primũ menfem ponit, non tempori magis, ut quidam, q̃ naturæ in homines beneficijs primas tribuens. Tunc enim & fata fruges uictui neceffarias edunt, & pubefcentes arbores concipiunt fructus, qui fecundũ fortiti locum, ferò geniti dicuntur. Semper enim quæ natura nõ funt ualde neceffaria, pofteriora funt ijs, quę magis neceffaria funt. Vehementer autẽ neceffarium eft triticum, & hordeum, & omnia ciborum genera, fine quibus uita traduci nõ pofsit. Oleum autẽ, & uinum, & arborum fructus non funt neceffarij. Quandò fine his ad longifsimam ufq; fenectutem, & multorũ annorũ fpatium, homines uiuunt. Ad quartum decimum igitur huius menfis diem, cũ luna fuum orbem implente futurũ eft plenilunium, tranfitus, quod chaldaica lingua Pafcha dicitur, publica folennisq; celebritas agitur, in qua priuati non adducunt hoftias ad altare, ut eas immolent facerdotes, fed legis mandato populus uniuerfus facrificat, cũ fuam unufquifq; uictimam adducat atq; immolet. Populus igitur gaudebat & lætabatur, cũ finguli facerdotij munere fungerentur. Sed quidam ob recentem propinquorũ obitum in luctu & fqualore uerfabantur, dupliciq; mœrore affecti erant, q & domefticorum defiderio torquebantur, & facrificij lætitiæ atq; honore fe priuatos uidebant, quia luctu, quo impediebantur, nondum abfoluto expurgari & expiari nõ poterant. Hi mœrore triftitiaq; pleni ad principem acceflerunt, & quę fibi acciderant, enarrarunt, hoc eft, recẽtem domefticorũ obitum, &

luctum,in quo uersantes necessariò transitus celebritatis,& sacrificij non potuissent esse participes.Deinde rogabāt,ne pateretur,se deteriore esse conditione,q̄ cæteros,ne'ue calamitatem,quæ sibi ex propinquorum obitu contigisset,in criminis loco numerari, & pro misericordia suppliciū afferre permitteret. Arbitrari enim se grauiora, q̄ ipsos defunctos pati. Nam illis nullum esse sensum calamitatum, se uerò uiuentes uisum iri, mortem sensu minimè carentem appetisse.

Hæc audiens ille,nec orationem eorum absurdam, & excusationem, ꝙ antea non sacrificassent,legitimam,et cōmiseratione dignam esse cognoscebat,animo tamen ancipiti & tanq̄ in trutina pendenti,ꝙ altera ex parte misericordia & iustitia premeret, ex altera lex transitus celebritatis, qua primi mensis quartadecima dies ad sacrificandū præscribebatur, urgeret,dubitans,utrum negaret,an cōcederet,quod postulabant, obsecrat Deum,ut iudicet, atq; oraculo sententiā ferat. Audiens ergo respondit, non solū ad ea,quæ contigerant,sed quæ in posterū erant euentura,siqui uel eisdem, uel alijs etiā causis impediti simul cū ipso populo sacrificare non possent. Quæ uerò fuerint ipsa responsa,declarandū est.Naturalis, inquit,luctus in propinquorum obitu necessarius est,nec ascribendus est crimini. Quandiu igitur luctus erit in mora, à sacris mutis arceto, quos non solū à uoluntaria,uerū etiam ab omni labe, quæ præter sententiam euenerit,expiare oportet.At ubi dies luctus expleti fuerint,ad parem sacrificiorum honorē admittantur, ne defunctorum numerum uiuentes augeant.Eant igitur posteriores quartadecima die mensis secundi, eodéq; modo,atq; eadē lege,qua priores, sacrificent. Idem etiā concedatur illis, qui non luctu, sed longa peregrinatione prohibiti, simul cum uniuerso populo sacra facere non potuerunt.Qui enim peregrinantur, aut alijs in locis habitant,non peccant,ut æquo & pari honore priuari debeant,præsertim cùm una regio totam gentem nō capiat pręe multitudine,& multis in locis coloniæ fuerint constitutæ.

Hactenus de illis,qui legitimas ob causas impediti,cū transitus sacrificia unà cū populo celebrare nequiuerint,licet serò,necessariò tamen studuerunt officio prætermisso satisfacere. Nunc extremum illud, quod ad hęreditatū successionē spectat,aggredior,est autē mixtum hoc quoque, & ex interrogatione responsioneq; constat. Erat quidā nomine Salphaat, uir probus & ex tribu minimè obscura. Hic filium nullum,filias quinq; genuerat,quæ post obitum patris dubitantes,se bonis paternis spoliatum iri,ꝙ hæreditas ad mares tantummodò perueniret,uerecundè, quemadmodum uirgines decet,non ut diuitias uenarentur, sed ut patris nomen, & dignitatē conseruarent,ad Principem accedunt,&,pater,inquiunt,noster defunctus est, qui in nulla fuit illarū seditionum, in quibus contigit innumerabiles interire.Vitam priuatā & quietam egit.nisi forte crimini uertendum est illi,ꝙ filium marem nullum procrearit. Nos certè ab illo genitæ sumus,quę tametsi parente uidemur orbatæ,patrem tamen reuera,

ra,te,Princeps,habebimus. Princeps enim legitimus ſubditis ſuis coniũ-ctior eſt pater,q̃ ille ipſe qui genuit.

Virginũ ille prudentiam,& pietatem earum erga patrẽ admiratus,ſe tamen à reſpondendo ſuſtinuit,quoniam cogitabat hęreditates a uiris ad eundas,quippe qui militiæ & bellorum,quæ geſsiſſent, præmium eſſent accepturi.Naturã autem,quæ mulieribus eiuſmodi certaminũ immunitatem dediſſet,eorundẽ item præmia non elargiri. Quamobrẽ cũ mens eius dubia, & anceps meritò diuerſas in partes diſtraheretur, quæſtionẽ ipſam ad Deum retulit,quẽ ſolum controuerſias non falſis nec errãtibus iudicijs diſtinguere, & pro ueritate, iuſtitiaq; dirimere non ignorabat. Ipſe uerò rerũ omnium effector,mundiq; pater,qui terrã, & cœlum, & aquam, & aërem, atque omnia ex his concreta continet, & moderatur, qui Deorũ,& hominũ Dominus eſt,uirginibus orbis reſpondere non recuſauit. Reſpondens autẽ plus, q̃ à iudice poſtularetur,tribuit ipſe benignus & clemens, qui beneficentia poteſtateq; ſua cuncta prorſus impleuit. Virgines enim collaudauit. ò Domine, quis laudes efferet tuas? quo ore,qua lingua,quo uocis inſtrumento,qua animi parte præſtantiſsima? Aſtrorum'ne chorus eas pro dignitate celebrabit? cœlum'ne uniuerſum uocem emittens tuarum uirtutum partem ullam poterit explicare? Rectè,inquit,locutę ſunt filiæ Salphaat.Hæc laus teſtimonio Dei cõprobata,quanta ſit,quis non uidet?

Adeſte nunc, homines ſuperbi, qui rebus ſecundis elati ſupra naturã ceruicem tollitis,& ſupercilium contrahitis,apud quos fœminarũ uiduitas riſus eſt,miſericordia malum,& quod miſerabilius eſt,pupillorũ ſolitudo deluditur. Videte,eos,qui humiles,calamitoſiq; iudicantur,non negligi, aut deſpici à Deo, cuius imperij pars deſpectiſsima ſunt omnia regna orbis terrarum, Totus enim ambitus terræ operum ipſius infimum eſt,& neceſſariò tandem reſipiſcite.Attamen cũ poſtulata uirginum laudaſſet,nec ſine munere dimiſit,nec parem cũ uiris propugnatoribus honorem habuit.His enim hęreditates,ut laboribus eorꝫ digna præmia tribuit,illis uerò non præmium, ſed gratiam, & benignitatem impertiuit. Quod ex ipſius uerbis intelligitur apertiſsimẽ,cũ dicit,donũ,& munus, non autem merces,& præmium. Hæc enim accipientium, illa ſunt largientium propria.

Cæterũ cum ad ea,quæ rogauerant Virgines reſpondiſſet,cõmunem de hæreditatum ſucceſsione legem tulit, filios primũ uocans ad hæreditatem.Quòd ſi filij deſint,filias,quibus ait hęreditatem adiungi,ut ornamentum extrinſecus,non ut propriam poſſeſsionẽ. Quod enim adiungitur,cũ eo,quod ornatur,nullam habet neceſsitudinis coniunctionẽ, ſed ab illo ſeiunctũ & alienũ eſt.Tertio loco poſt filias,fratres uocat.Patruos ordine quartos conſtituit.Ex quo ſignificat parentes quoq; filiorũ hæredes eſſe. Stultũ enim eſſet,exiſtimare,eum,qui filij fratris hæreditatẽ tribuit fratri patris,propter neceſsitudinẽ, quã habet ille cũ patre, à ſucceſ-

ſione patrē ipſum excludere. Verū quoniam naturæ lege filij parentibus ſuccedunt, nō contrà, quod infauſtum erat, reticuit ne pater & mater ex acerbò liberorū obitu uiderentur non conſolabilem dolorē percipere, tacitè autem ipſos uocauit, dum patruos uocat, ut utrunq; cōplecteretur, ne uel contra decus fieret, uel bona ad aliorū manus peruenirent. Quinto loco uocat eos, qui genere proximi ſunt, quorum primis ſemper hęreditatem adiudicat. Hæc de oraculis, quæ mixta ſunt, neceſſariò percurrimus, nunc ea, quæ per prophetam afflatum edita ſunt, explicabimus. Sic enim me facturum promiſi.

Idem Moſi diuini afflatus, & populo felicitatis initium fuit. Etenim cū plurima hominum millia ex Ægypto ad Syriæ ciuitates in coloniam deduceret, iamq; & uiri, & fœminæ, inuia, longaq; ſolitudine ſuperata, ad mare, quod rubrum appellant, perueniſſent, in magnis difficultatibus uerſabantur, cū nec traijcere poſſent ob nauium inopiam, nec per eandē uiam regredi, tutum exiſtimarent. Grauius ad hęc malum afflictis addebatur. Nam Ægyptiorū Rex egreſſus cū non contemnenda equitum & peditum manu properè ſequebatur, ut exitum, quē manifeſtis oraculis adductus conceſſerat, ulciſceretur. Inconſtans enim improborū hominū uoluntas, tanquā in trutina collocata, paruo occaſionū momento in contraria declinat. Inter hoſtes igitur, & mare cōcluſi, de ſalute ſua ita deſperabant, ut alij ſatius eſſe ducerent, manibus hoſtium interfici, alij mortem obire uoluntariam mallent, q̃ hoſtibus ludibrio eſſe. itaq; ſe in mare deijcere cogitabant, & oneribus quibuſdam cōportatis in litore confidebant, ut ſimul ac hoſtes appropinquātes aſpexiſſent, deſilientes celerius in profundum demergerentur. Sic igitur difficultate neceſsitatis exterriti torquebantur. Sed propheta cernens, prę ſtupore populum uniuerſum, ut piſcium iactum congregatum, nō amplius apud ſe conſiſtens, ſed numine correptus uaticinatur in hunc modum.

Timor quidem neceſſarius, & terror propinquus, atque ingens periculum eſt. Ex aduerſo enim īmenſum pelagus, nulla ad fugiendum uia, nulla nauium copia, à tergo inſidiæ, & hoſtium acies celerrimè perſequētium. Quonā te uertas? quo te ſubducas? omnia undiq; repente irruunt. terra, mare, homines, elementa naturæ. Vos tamen confidite, nec animos deſpondete, nec deterremini, ſed inuictum à Deo auxilium expectate, ſponte iam aderit, ex occulto, quemadmodū ſæpius experti eſtis, pro uobis pugnabit. Cerno manum, quæ uobis opitulatura eſt, aduerſariorum ceruicibus laqueos inijcientem. Detrahit eos in mare, inſtar plumbi collabuntur in profundum. Vos quidē illos uiuentes animaduertitis, ego uerò iam mortuos perſpicio. Hæc ille ſpem omnē ſuperantia uaticinabatur. Ipſi uerò re ipſa uaticinij ueritatē experti ſunt. Nam quæ fabulis uidebātur magis incredibilia, diuina potentia contigerunt. Maris confractio. Vtriuſq; ſectionis diſiunctio. Vndarū per totum profundum ad partem fractā confirmatio, ut magnificę uię ſectio eſſet pro muro ualidiſsimo.

His enim congelatis sublime patebat iter multitudini tutò per mare nõ secus,ac per siccam semitam,& solum lapideum incedenti. Arena enim exiccata in naturã solidam coaluerat. Cũ hostes uelocissimè persequentes ad proprium exitium festinarent. Extremũ agmen,tanq̃ auriga,nubes dirigebat,in qua diuina quędam erat facies ignis splendorẽ emittens, Pelagi fluctus, qui cõpressi seiunctiq; fuerant, refluebant, partibus non amplius exiccatis sed colliquescentibus, ex quo repentina exundatio, & hostium interitus, quos muri iam congelati, corruentes, & maris æstus in ipsam uiam tanquã in uallem delati obruerunt.

Erant indicium exitij cadauera supernatantia, quę maris superficiem constrauerant,& uehemens procella,quæ aceruatim illa in aduersum littus eiecit. Spectaculum necessarium populo conseruato, qui non modo periculum euaserat,sed etiam uidebat aduersarios,non humana,sed diuina ui grauius punitos,q̃ ulla oratione dici queat. Quamobrẽ Dei laudes, à quo tantũ beneficium acceperant, iure celebrantes ei gratias egerunt. Moses enim populo in duos choros distributo,uni,qui ex uiris cõstabat, ipse dux erat:alteri autẽ,qui ex mulieribus,sororem prefecit,ut patrẽ, & tanti beneficij authorem collaudarent, mutuis harmonijs cõcinentes, cũ & animi,& uoces ipsę conuenirent.animi quoniam ad eandẽ gratiarum actionẽ tendebant:uoces,quoniam ex grauissimo,& acutissimo sono cõstabant. Virorũ enim uox grauis,fœminarũ acuta. Quapropter si rectè componantur,suauissimus ex illis & iucundissimus cantus efficitur. Tot autẽ hominũ millia rebus incredibilibus,& admirandis,quas cõmemorauimus adducta sunt,ut idem sentirent,atq; concinerent. Lętabatur enim Moses,& perspecto multitudinis gaudio, uoluptatẽ cohibere non poterat. Itaq; canticũ inchoauit,chori autẽ audita retinebant. Hoc est principium, & exordium prophetiæ Mosis per afflatũ numinis editæ.

Deinde uaticinatus est de primo & maximè necessario cibo, quẽ terra non edidit,sterilis nimirũ,& infœcunda,sed cœlum demisit, nõ semel, sed annis quadraginta quotidie summo mane, fructũ ætheriũ, minutissimo rori persimilem. Hunc Moses intuitus colligi iubet,& Deum obtestatus,ait, Eos,qui diuinã benignitatẽ in rebus fidẽ superantibus experti essent,ipsi Deo credere oportere. Quare cibaria hæc,inquit,ne condantur,aut reponantur. Nullam eorũ partẽ in crastinũ diem quispiam conseruet. His auditis,quidam in religione non ita confirmati,existimantes fortasse,ea non esse oracula, sed principis monita, relinquunt aliquid, in posterũ diem,quod quidẽ corruptũ fœtore primũ impleuit totũ exercitum, deinde in uermes, qui ex corruptione nascuntur, conuersum est. Quæ perspiciens Moses incredulis meritò succensuit. Quis enim non succenseret hominibus imperitissimis, qui cũ tot tantaq; uidissent facilè cõfecta esse diuina prouidentia, quæ nulla ratione quisquã fieri posse existimaret, non solùm dubitarent,sed omnino nõ crederent? At ipse pater duobus euidentissimis signis prophetæ uaticinium cõprobauit. Quorũ

unũ ſtatim oſtendit,cũ id,quod condiderant,corrũperetur,fœteret, & in uermes animalia abiectiſsima conuerteretur. Alterũ autem poſtridie demonſtrauit. Sēper enim quod ſupererat,poſteaq̃ neceſſarium aſportauerat multitudo,ſolis radijs liquefiebat,& liquefactũ conſumebatur.Secundum haud ita multo poſt uaticinans oraculum edit de ſacra die ſeptima, quæ quidē dies,quã prærogatiuã haberet,non ſolùm ex quo mundus cōditus eſt,uerũ etiam anteq̃ conderetur,homines ignorabant ob eã fortaſſe cauſam,ꝙ propter continuas euerſiones,quæ tum ex aqua,tũ ex igne contigerant,non potuiſſent à maioribus ſuis accipere monumenta rerũ, quę certa tēporum ſerie atque ordine eſſent conſecutę. Arcanũ id Moſes uaticinans aperuit oraculo,quod ſigno perſpicuo rem teſtabatur. Signũ illud fuit eiuſmodi.

Prioribus diebus ex aëre minor copia defluebat. Sexta autē die duplo maior. Ac prioribus quidē diebus ſiquid ſeruabatur,ita liquefiebat,ut in humorē omnino redigeretur. Tunc autē nullam cōmutationē accipiens in eodem ſtatu permanebat. Hęc admiratus Moſes nō magis coniecit,q̃ diuino numine afflatus uaticinatus eſt ſeptimã diem. Quanq̃ eiuſmodi coniecturę prophetię propinquę ſunt. Neque enim mens tam rectè rem ipſam attingeret,niſi diuinus ſpiritus eã perduceret ad ueritatē. Res autē admirabilis apparebat non ſolùm ex eo,ꝙ cibus duplicabatur,aut ꝙ pręter morē integer permanebat,uerũ etiam ex eo,ꝙ ſexta die utrunq; contingebat,quã quidē diē ſacratiſsimus ſeptimę diei numerus ſequebatur. Quæ ſiquis expendiſſet,reperiſſet eodē ordine cœleſtē cibũ ſuppeditari, quo mundus ipſe fuiſſet genitus. Primo enim ex ſex diebus & mundus condi & cibus ille demitti cœpit. Eſt autē appoſita & congruens ſimilitudo. Nam ut abſolutiſsimũ mundi opus ex nihilo fecit,ſic in ſolitudine copiam præbuit,elementis ex pręſenti uſu cōmutatis, ut aër pro terra ſine ullo labore aut moleſtia cibos abundè ſumminiſtraret illis, qui eos ſibi per otium parare non poterant. Tum edidit tertium oraculum in primis admirabile,ſeptima,inquiens,die ſolitũ cibũ aër non exhibebit,nec quicq̃ uel exiguũ in terrã ex more deferetur. Id quod res ipſa cōprobauit. Pridie enim hęc pronuntiauerat,cũ Hebræorꝫ quidam,ut conſueuerant,ad colligendum profecti ſunt,ſed ſpe ſua falſi,& re infecta redierunt,ſe,qui non credidiſſent,accuſantes,uatemq;,& diuinũ,& qui ſolus obſcura, incertaq; perſpiceret,appellantes prophetã. Hęc ſunt,quę numine afflatus de cœleſti cibo uaticinatus eſt.

Alia neceſſaria,licet admonitionibus magis,q̃ oraculis ſimilia uideantur,ordine proſequamur. ex quibus & illud eſt,quod aduerſus eos,qui inſtituta patria uiolauerant,geſsit,de quo & antea diximus,cũ taurũ aureũ ad ſuperbię ægyptiacę imitationē fabricati,choros conſtituerunt,& aras ædificarunt,& uictimas ĩmolarunt,Dei ueritatē obliti,& maiorꝫ nobilitatē,quę religione ſanctitateq; creuerat,abolentes. Quamobrem Moſes incredibili affectus dolore,primũ ꝙ populus uniuerſus,qui ſemper antea

omnium acutiſsimè perſpexerat,cæcus euaſiſſet,deinde q̃ falſum & cõmentitium ſimulachrum potuiſſet extinguere ueritatis lucẽ,quã nec ſol ipſe deficiens, nec totus aſtrorũ chorus obſcuraret, fulget enim proprio ſuo diuino & incorporeo ſplendore, cui hæc, quę ſenſibus percipiuntur, cõparata,idẽ eſſe uideantur,ac ſi cũ die nox cõparetur,& facie igitur, & mente cõmutata, Moſes, quaſi ipſe non eſſet,diuino furore correptus, ſi quis,inquit,errore non eſt deceptus,nec externo flagitio religionẽ uiolauit,me ſequatur. Cũ autẽ una tribus non minus animo,q̃ corpore ad eũ acceſsiſſet,quę pridẽ contra nefarios & impios incitata ducẽ & imperatorẽ cupiebat inuenire,qui iuſtum ulciſcendi tẽpus rationemq; præſcriberet,eamq; Moſes indignatã,& gementẽ, animoq; promptã, & paratã aſpexiſſet,magis adhuc inflãmatus,unuſquiſq; ueſtrũ,inquit,ſtricto gladio per medium exercitũ ruat,nec alienos ſolùm,ſed amicos & ſanguine coniunctiſsimos paſsim interficiat, & facinus hoc pro ueritate diuinoq; honore ſuſceptũ, pro quibus pugnare & decertare leuiſsimus eſt labor, ſanctiſsimũ putet. At illi cũ clamore tria hominum millia ſtatim interficiunt,in primisq; illos,qui fuerant impietatis authores. Nec ſolùm defenſi ſunt,q̃ ſcelus nõ attigiſſent,ſed etiam optimorũ, ac generoſiſsimorũ numero aſcripti,munus rebus à ſe geſtis dignũ,nempe ſacerdotium acceperunt. Æquũ enim erat,eos religionis cuſtodes efficere, qui pro religione pugnantes ſe fortiſsimè geſſerant.

Habeo dicere oraculum adhuc admirabilius, de quo prius etiã uerba feci,cũ loquerer de prophetæ ſacerdotij principatu, quod, cũ ab ipſo itẽ numine afflato pronunciatũ fuiſſet,nõ longo poſt tẽpore, ſed confeſtim euentu confirmatũ fuit. Eorũ,qui templi res tuentur,& curant,duo ſunt ordines,unus ſacerdotũ,qui præſtantior eſt,alter miniſtrorũ,qui eſt inferior. Erant autẽ eo tẽpore tres ſacerdotes, miniſtrorũ uerò multa millia. Hi,q̃ numero multitudineq; præſtarent,elati ſacerdotũ paucitatẽ aſpernabantur,eaq; re ſe duplici peccato obſtringebant. Nam & dignitate ſuperiores deprimebant,& extollebant inferiores, ut ſi ſubditi inuaderent principes,ob confuſionẽ ordinis populo chariſsimi. Tum facta conſpiratione contra prophetam uociferabantur,q̃ cognatione propinquitateq; adductus fratri,fratriſq; filijs ſacerdotium tribuiſſet,& eorũ cooptationẽ ementitus eſſet,tanq̃ diuina prouidentia non eſſet conſtituta, ut ipſe loquebatur. Hæc ille periniquo animo ferens, magnoq; dolore affectus, licet mitiſsimus eſſet & manſuetiſsimus, tamen ob ſceleratorũ odium iuſtiſsima ira ſic exarſit,ut ſupplicauerit Deo,ut ipſorũ ſacrificium auerteret,non q̃ impiorum ſacrificia iuſtiſsimus iudex eſſet ſuſcepturus, ſed q̃ etiam Deum amantis animus, quantũ ad ſe attinet,non tacet,ſed ſollicitus eſt, ne impijs res proſperè cedant, ſed eos ſemper ſua fruſtretur ſpes. Adhuc igitur ardens legitimaq; indignatione accenſus,numine afflatur, & in prophetã conuerſus uaticinatur ad hunc modum.

Grauis & periculoſa defectio eſt incredulis, quos ſolos non uerba, ſed

facta erudiunt. Isti uapulantes, me nõ esse ementitũ intelligent, quandò discentes intelligere noluerunt. Exitus ipsorꝝ è uita planũ hoc faciet. Nã si morte solita naturali peribunt, ego sum ementitus oracula: sin noua atq; insolita morte auferentur, me uera dixisse constabit. Profundissimã terrę dehiscentis uoraginẽ cerno, frequentesq; cognationes pereuntes, & familias, quæ sibi dignitatis successionẽ arrogant, detractas, & absorptas, uiuosq; homines in tartara descendentes. Vbi tacuit, terra motu cõcussa dehiscit, in ea potissimũ parte, in qua impiorꝝ erant tabernacula, quę protinus è medio sublata sunt. Partes enim terrę, quę secesserant, re perfecta, quamobrẽ disiunctæ fuerant, rursus coniunctæ sunt. Ducentos autem & quinquaginta defectionis authores fulmina immissa statim omnes sustulerunt, nulla parte cadauerũ relicta, quæ posset affici sepultura. Insignis hæc & celebris suppliciorũ successio, & magnitudo, prophetæ religionẽ declarauit, cõprobante Deo ueritatẽ ipsius, qua in pronuntiandis oraculis utebatur. Nec illud consideratione indignũ est, ꝙ terra, & cœlum præcipuę mundi partes supplicia sceleratis intulerunt. Scelus enim ipsorum in terra radices egerat, & in sublime sic efferebatur, ut ad cœlum usq; cõscenderet. Quamobrẽ ab utroq; elemento sic uindicatũ est, ut terra quidem patefacta, atq; dehiscens eos, ut grauia sibi tunc pondera, corriperet atq; absorberet, cœlum autẽ nouo ignis imbre demisso nefarios cõbureret, in nihilumq; redigeret. Idem uerò, & absorptis à terra, & à fulmine deletis exitus fuit. Neutri enim ullum uestigium reliquerunt. Illi enim terra obruti sunt, hiatum ad exæquandum solum concludente, Hi fulminum igne deleti penitus, atq; consumpti.

Cæterũ cũ hinc in cœlum esset migraturus, relictaq; uita mortali, immortalitatẽ adepturus, euocatus à patre, qui ipsum à se ex duobus corpore nimirum animoq; compactum in naturam unam redacturus erat, totumq; prorsus in mentem, ut solẽ lucidissimam translaturus, tunc afflatus numine non iam in uniuersum toti populo uaticinari uidebatur, sed unicuiq; Tribui sigillatim, quæ tum ipsis, tum posteris erant euentura. Quæ partim iam cõtigerunt, partim expectantur. Quapropter ex ijs, quæ facta sunt, futurorũ fides confirmatur. Eos enim, qui & paterno, & materno præsertim genere, & consilijs, & uitæ institutis, & alijs rebus innumerabilibus differebant, ita deuinxit, & conciliauit, ut tanq̃ unius hæreditatis diuisio rationibus oraculisq; conueniens inueniretur. Admiranda quidem sunt hæc, sed admirabilius multo extremum illud sacrarum literarum, quod totius legislationis est, ueluti caput in animali. Iam enim sese colligens, & tanq̃ è carceribus cursum dirigens, in 10 cœlum euolaturus, numine afflatur, & de se, uiuens adhuc, uaticinatur uti defuncto, ꝙ mortuus esset, cũ nõdum esset mortuus, ꝙ sepultus nullo præsente, nõ mortalibus nimirum manibus, sed immortalibus potestatibus, ꝙ non in maiorum sepulchro conditus, nempe monumentũ præstantius consecutus, à nullo mortalium perspectum. Quòd integrum mensem populus

10 *Vides quod animæ sanctorũ statim post exitum è corporibus euolant in cælũ, cum & Moyses hic moriẽs dicatur in cœlum euolaturus? Quod tamẽ intellige modo per Christũ tunc adhuc uenturũ fuisset cœli porta aperta.*

ipsum lacrimans defleuerit, proprium cōmunemq; luctum ostendens ob perpetuam eius tum in singulos, tum in uniuersos beneuolentiam & studium.

Mosis, & Regis, & legislatoris, & sacerdotum principis, & prophetæ, talem fuisse tum uitam, tum obitum, sacrarum literarum monumenta commemorant.

VITA DIVI PETRI APOSTOLI PAPÆ primi, per Damasum Papam scripta.

Habetur in Pontificali eiusdem.

Beatus Petrus Apostolus, & 1 princeps apostolorum, filius Ioannis, prouinciæ Galilææ, uico Bethsaida, frater Andreę, primo sedit in cathedra episcopatus Antiochiæ annis septem. Hinc beatus Petrus ingressus est in urbē Romā, sub Claudio Cęsare, ibiq; sedit in cathedra episcopatus annis uigintiquinq;, mensibus duobus, diebus tribus. Fuit autē tēporibus Tiberij Cęsaris, & Gai, & Claudij, & Neronis.

1 Duo hic habes de beato Petro, & quod princeps Aposto orū, & quod Romæ fuerit, quorum utrunq; à nonnullis negatur, & perperam quidē.

Hic scripsit duas 2 epistolas, quæ catholicę & canonicę nominātur, & Euangeliū Marci, quia Marcus adiutor eius fuit, & filius à baptismo. Post omnē quatuor Euangelioꝝ fontem, quæ ad interrogationē, & testimoniū eius (hoc est Petri) firmata sunt, dum alius græcè, alius hebraicè, alius latinè scribentes consonant, omnia eius testimonio sunt firmata.

2 Nota secūdam Petr Epistolam illius esse

Hic ordinauit duos Episcopos, Linum & Cletum, qui præsentialiter omne ministerium sacerdotale in urbe Roma populo, uel ad se uenientibus exhiberent. Beatus autem Petrus orationi, prædicatione populum erudiens uacabat.

Hic cū Simone Mago multas disputationes habuit, tam corā Nerone Imperatore, q̄ corā populo. Et quos beatus Petrus ad fidē Christi aggregabat, ille per magias & deceptiones segregabat. Et dum diutius altercarentur, Simon diuino nutu interemptus est.

Hic Petrus beatum Clementē Episcopū consecrauit, cui & cathedrā, uel ecclesiam omnē disponendā cōmisit, dicens, Sicut mihi gubernanda tradita est à domino meo Iesu Christo potestas ligandi soluendiq;, ita & ego tibi cōmitto, ut ordines dispositores diuersarum causarum, per quos actus non ecclesiastici profligentur, & tu minime curis seculi deditus reperiaris, sed solūmodo orationi, & prædicationi ad populū uacare stude.

Post hanc dispositionem martyrio cū Paulo coronatur, post passionē domini anno trigesimo octauo. Qui sepultus est uia Aurelia, in templo Apollinis, iuxta 3 locum ubi crucifixus est iuxta palatium Neronianū, in Vaticano, iuxta territorium triumphale tertio Kalendas Iulij.

3 Nōne uides, si Petrus Romæ martyrio coronatus est?

Hic fecit ordinationes per mensem Decembrem, presbyteros decem, Diacones septem, Episcopos per diuersa loca numero tres.

Habetur in libro eiusdem in gloriam plurimorum martyrum edito. Cap. 28.

ITEM VITA BEATI PETRI APOSTOLI per D. Gregorium Archiepiscopũ Turonensem scripta.

4 Ecce unde ortum habuerit capitis tonsura in clericis.

5 Petrus Romæ cathedram locat.

6 Habes hic orationem cũ genuflexione, quã Deo placere ostẽdunt miracula q̃ inde proueniunt.

7 Quomodo audẽt quidam splendidas templorum structuras reprehendere, cum apostoli Petri basilica tot tantarumq; pretiosarum columnarũ fulcta sit sustentaculis?

8 Ecce orationes fieri ad sepulchra sanctorum, & si petitiones iustæ fuerint, gratiarum munera cõcedun tur.

9 Vides coniuncta uigilias, ieiunia & orationes pro gratijs obtinendis?

10 Aduertis quam mira sint hæc quæ ad Apostoli Petri sepulchrũ si cum fide uisitetur geruntur.

PEtrus Apostolus ob humilitatem docendã 4 caput desuper tondi instituit. Qui ab Apostolis cęteris ordinatus Romæ 5 cathedrã locat. Cuius oratione, uel Pauli, Simonis magi calliditas uel detecta est, uel obruta. Extant hodie apud Vrbẽ Romanã duæ in lapide fossillæ, super quas beati Apostoli deflexo 6 poplite, orationẽ contra ipsum Simonẽ magum ad Dominũ effuderunt, in quibus cũ de pluuijs lymphæ collectę fuerint, à morbidis expetuntur, haustęq; mox sanitatẽ tribuunt. Sanctus uerò Petrus Apostolus, cum post Neroniana, ac Simonica bella ad Crucem uenisset, impleto iam felicis trophei certamine, resupinis ad coelum uestigijs se expetijt crucifigi, indignum se uociferans ad Domini instar exaltari. Sicq; dimittens spiritum uiuacem in astra, sepultus est in templo, quod uocitabatur Antiquitas Vaticani, quatuor 7 ordines columnarũ ualde admirabilium numero nonagintasex habens. Habet etiã quatuor in altari, quæ sunt simul centũ, pręter illas quę ciborium sepulchri sustentant. Hoc enim sepulchrũ sub altari collocatũ ualde ratum habetur: sed qui 8 orare desiderat, reseratis cancellis, quibus locus ille ambitur, accedit super sepulchrũ; & sic fenestrella paruula patefacta, immisso introrsum capite, quæ necessitas promit, efflagitat. Nec moratur effectus, si petitionis tantũ iusta proferatur oratio. Quòd si beata auferre desiderat pignora, palliolum aliquod momentana pensatum iacit intrinsecus, & 9 uigilans ac ieiunans deuotissimè deprecatur, ut deuotioni suæ uirtus Apostolica suffragetur. Mirum dictu: si fides hominis pręualuerit, eleuatũ à tumulo palliolum ita imbuitur diuina uirtute, ut 10 multo amplius q̃ prius pensauerat, ponderetur, & tunc scit qui leuauerit, cũ eius gratia sumpsisse quod petijt. Multi enim & claues aureas ad reserandos cancellos beati sepulchri faciunt, cui ferentes pro benedictione priores accipiunt, quibus tribulantũ infirmitatibus medeantur. Omnia enim fides integra pręstat. Sunt & ibi columnę mirę elegantiæ candore niueo quatuor numero, quę ciborium sepulchri sustinere dicuntur.

Habetur in libro eiusdem in gloriam plurimorum martyrum editę. Cap. 27.

VITA BEATI IACOBI APOSTOLI fratris Domini per D. Gregorium Archiepiscopum Turonensem scripta.

IAcobus Apostolus, qui frater Domini uocitatus est, ab ipso Domino nostro Iesu Christo Episcopus dicitur ordinatus. Post cuius gloriosam ascensionẽ dum uiam iustitię Iudęis errantibus aperire conatur, de pinna tẽpli pręcipitatus alliditur, effusumq; fullonis fuste cerebrũ eius fuit, & spiritũ reddidit. Sepultus est in monte Oliueti in memoria, quã sibi ipse fabricauerat, & in qua Zachariam, ac Simeonẽ sepelierat.

VITA

VITA BEATI IOANNIS APOSTOLI PER D. Gregorium Archiepiscopum Turonensem scripta.

Habetur in libro eiusdē in gloriam plurimorum martyrum edito. Cap. 30.

IOannes Apostolus & Euāgelista Dei, post peractum, tam agonis legitimi, q̄ prædicationis saluberrimę cursum, uiuus, descēdens in tumulo operiri se humo pręcepit; cuius sepulchrum manna in modū farinę hodię quoq; eructat. Ex 1 qua beatæ reliquiæ per uniuersum delatę mundum salutem morbidis præstant.

1 Vide miraculū quod ex sanctō Apostoli sepulchro prodit.

Hic est Ioannes, quē Dominus plusq̄ cæteros dilexit Apostolos, qui tantæ charitatis amore prælatus est, ut super ipsum sacri corporis pectus accumbens, mysteriorum cœlestiū hauriret arcana. Ipsi etiā Dominus noster gloriosam genitricem, quasi peculiari quodāmodo discipulo, in ipsa passionis hora in cruce pro mundi salute positus cōmendauit. De hoc enim & post resurrectionē dixit, Sic eum uolo manere donec ueniam.

In Epheso autem habetur locus, in quo hic Apostolus euangelium, quod ex eius nomine in Ecclesia legitur, scripsit. Sunt autē in summitate mōtis illius proximi quatuor sine tecto parietes. In his enim orationi insistens, Dominū assiduè pro delictis populi deprecans morabatur, obtinuitq; ne in loco imber ullus descenderet, donec ille Euangeliū adimpleret. Sed & usq; hodie ita præstatur à Domino, ut nulla ibi descēdat pluuia, neq; imber uiolentus adueniat.

In ea urbe Maria Magdalena quiescit, nullum super se tegmen habens. In ea & septem dormientes habentur, de quibus aliqua, Domino fauente, in posterum narraturi sumus. In hac & idolum Dianæ fuit ab Apostolo Paulo destructum.

VITA SANCTI LINI PAPÆ ET MARtyris per Damasum Papam scripta.

Habetur in Pontificali eiusdem.

LInus natione Italus de regione Tuscię, patre Herculano, sedit annis undecim, menses tres, dies duodecim. Fuit autem temporibus Neronis à consulatu Saturnini, & Scipionis, usq; ad Capitonem & Rufum Consules, Martyrio coronatur.

Hic ex præcepto beati Petri constituit, ut mulier uelato capite in ecclesiam introiret. Hic fecit ordinationes duas, Episcopos quindecim, Præsbyteros decem & octo. Qui sepultus est iuxta corpus beati Petri in Vaticano, sub die nono Kalendas Octobris.

VITA SANCTI CLETI PAPÆ ET MARtyris per Damasum Papam scripta.

Habetur in Pontificali eiusdem.

CLetus natione Romanus de regione uico Patricij, Patre Emiliano, sedit annis duodecim, mense uno, diebus undecim. Fuit au-

tem temporibus Vespasiani & Titi, à consulatu Vespasiani septimo, & Domitiani quinto, usq; ad Domitianum nono, & Rufum Consules.

Hic ex præcepto beati Petri uigintiquinque Præsbyteros ordinauit in urbe Roma. Qui etiam sepultus est iuxta corpus beati Petri in Vaticano sexto Kalendas Maias. Et cessauit episcopatus dies uiginti.

Habetur in Pontificali eiusdem.

VITA SANCTI CLEMENTIS PAPÆ ET Martyris per Damasum Papam scripta.

Clemens natione Romanus de regione Celio monte, ex patre Faustino, sedit annis nouem. Fuit autem temporibus Galbæ & Vespasiani, à consulatu Traguli & Italici, usque ad Vespasianum nono & Titum.

Hic quum multos libros zelo fidei & Christianæ religionis ascriberet, martyrio coronatur. Hic fecit septem regiones diuidi notarijs fidelibus ecclesiæ, qui gesta martyrum solicite & curiose unusquisq; per regionem suam perquirerent. Hic fecit duas epistolas, quæ canonicæ nominantur.

Hic ex præcepto beati Petri suscepit ecclesiæ Pontificatum gubernandum, sicut ei fuerat à domino Iesu Christo cathedra tradita uel commissa. Tamen in epistola quæ ad Iacobum scripta est, qualiter ei commissa à beato Petro ecclesia, reperies. Ideo Linus & Cletus ante eum cõscribuntur, quia ab ipso Principe Apostolorum ad ministerium sacerdotale exhibendum, sunt Episcopi ordinati.

Hic fecit ordinationes duas per mensem Decembrem, præsbyteros decem, Diacones duos, Episcopos per diuersa loca quindecim, obijt martyr anno Traiani tertio. Qui etiam sepultus est & in Græcia nono Kal. Decembris, & cessauit Episcopatus dies.xxi.

Habetur in pontificali eiusdem.

VITA SANCTI ANACLETI PAPÆ ET Martyris per Damasum Papam scripta.

Anacletus natione Græcus, ex patre Antiocho, sedit annis nouem, menses duos, dies decem. Fuit autem temporibus Domitiani, à consulatu Domitiani decimo & Sabini, usq; ad Domitianum decimoseptimo, & Clementem Consules.

Hic memoriam beati Petri construxit, & composuit, dum presbyter factus fuisset à beato Petro, seu alia loca, ubi Episcopi reconderentur sepulturæ. Vbi autem & ipse sepultus est in pace, iuxta corpus beati Petri tertio Idus Iulij.

Hic fecit ordinationes duas per mensem Decembrem, presbyteros quinque, Diacones tres, Episcopos per diuersa loca numero sex. Et cessauit Episcopatus dies tredecim.

VITA SANCTI EVARISTI PAPÆ ET Martyris per Damasum Papam ascripta.

Habetur in pontificali eiusdem.

EVaristus natione Græcus, ex patre Iudæo nomine Iuda, de ciuitate Bethleem, sedit annos nouem, menses decem, dies duos. Fuit autem temporibus Domitiani & Neruæ Traiani, a Consulatu Valentis & Veteris, usque ad Gallum & Braduam consules. Martyrio coronatur.

Hic titulos in urbe Roma diuisit presbyteris. Et septē diacones ordinauit, qui custodirent Episcopum prædicantem propter stilum ueritatis.

Hic fecit ordinationes tres per mensem Decembrem, presbyteros sex, Diacones duos, Episcopo, per diuersa loca quinq;. Qui etiam sepultus est iuxta corpus beati Petri in Vaticano sexto Kalēdas Nouembris, Et cessauit episcopatus dies decem & octo.

VITA SANCTI ALEXANDRI PAPÆ, & Martyris per Damasum Papam scripta.

Habetur in pontificali eiusdem.

ALexander natione Romanus, ex patre Alexandro, de regione Caput tauri, sedit annos decem, menses septem, dies duos. Fuit autē temporibus Traini, usq; ad Helianū & Veterē Consules.

Hic paſsionē domini miscuit in precatione sacerdotū, quando Missæ 1 celebrantur. Martyrio coronatur, & cum eo Euentius presbyter, & Theodolus diaconus. Hic constituit 2 aquā aspersionis cum sale benedici in habitaculis hominum.

Hic fecit ordinationes tres per mensem Decembrē, presbyteros sex, diacones duos, Episcopos per diuersa loca quinque. Qui & sepultus est uia Numentana, ubi decollatus est, ab urbe Roma non longe, miliario septimo, quinto Nonas Maias. Et cessauit epātus dies uiginti quinque.

1 Ecce Missæ celebrationem etiam tempore huius antiquiſsimi & sanctiſsimi pontificis.

2 Vides benedictionē & aspersionem aquæ à tanto pontifice institutam. Quæ si superstitiosa esset, nequaquam uir sanctus eā ordinasset.

VITA SANCTI SIXTI PAPÆ, & Martyris per Damasum Papam scripta.

Habetur in pontificali eiusdem.

SIxtus natione Romanus, ex patre Pastore, de regione uia lata, sedit annos decem, menses tres, dies uiginti unum, Fuit autem temporibus Hadriani, usque ad Verū, & Anniculum. Martyrio coronatur.

Hic constituit, 1 ut ministeria sacrata non tangerentur, nisi à ministris sacratis. Hic constituit, ut quicunq; Episcopus euocatus fuerit ad sedem 2 Romanam apostolicam, rediens ad parochiam suam, non susciperetur, nisi cum formatis salutationis ad plebem à sede apostolica. Et constituit ut missarum actionem sacerdote incipiente, populus hymnum decantaret, 3 Sanctus, sanctus, sanctus, dominus deus Sabaoth, &c.

Hic fecit ordinationes tres per mensem Decembrem, presbyteros un-

1 Quando audis hunc & alios Ro. Pontifices aliquid constituisse, oportet fatearis Ecclesiam posse facere constitutiones obligatorias in conscientia etiam extra casum scandali. Nec.n. uerisimile est sāctiſsimos patres martyrio coronatos statuta condi-

disse, si tendendi pote statē non habuissent.

2 Ecce quomodo Romana sedes est Apostolica Ecclesia.

decim, diacones tres, Episcopos per diuersa loca quatuor. Qui etiam sepultus est iuxta corpus beati Petri in Vaticano, octauo Idus Aprilis. Et cessauit Episcopatus dies duos.

3 Licet hæc & his similia quæ ad decentiam & ornatum pertinent, ab Apostolorum successoribus addita fuerint, Missa tamen quantum ad tria substantialia instituta est à domino nostro Iesu Christo.

Habetur in pontificali eiusdem.

VITA SANCTI THELESPHORI PAPÆ & Martyris per Damasum Papam scripta.

1 Ne credas Quadragesimale ieiuniū celebre & solenne, quod teste D. Hieronymo & alijs sanctis patribus ex Apostolica traditione uenit, ab hoc pontifice institutum fuisse, sed uoluit qđ ipsum ieiunium per septem hebdomadas protraheretur, idest à Dominica Quinquagesima usque ad Pascha. Lege eius decretum.

THelesphorus natione Græcus ex Anachorita, sedit ānos undecim, menses tres, dies uiginti unum. Fuit autem temporibus Antonini & Marci. Martyrio coronatur.

Hic constituit, ut septem 1 hebdomadas ante Pascha ieiunium celebraretur. Hic fecit ut in natali domini nostri Iesu Christi noctu missæ celebrarentur cum omni alio tempore ante horæ tertiæ cursum nullus præsumeret missas celebrare, quia ea hora dominus noster ascendit in crucem, & ut ante 2 sacrificium, hymnus diceretur angelicus, hoc est Gloria in excelsis Deo.

Hic fecit ordinationes quatuor per mensem Decembrē, presbyteros duodecim, diacones octo, Episcopos per diuersa loca tresdecim. Qui etiā sepultus est iuxta corpus beati Petri in Vaticano, Nonis Ianuarij. Et cessauit Episcopatus dies septem.

2 Vides Missam dici Sacrificium, & hoc uocabulum non esse neuitium inuentum, ut aliqui somniant?

Habetur in pontificali eiusdem.

VITA SANCTI IGINI PAPÆ ET Martyris per Damasum Papam scripta.

IGinus natione Græcus, ex Philosopho de Athenis, cuius genealogiā non inueni, sedit annos quatuor, menses tres, dies quatuor. Fuit autē temporibus Veri & Marci, à Consulatu Magni & Camerini, usque ad Orphitum & Priscum.

Hic clerum cōposuit, & distribuit gradus. Hic fecit ordinationes tres per mensem Decembrē, presbyteros quindecim, diacones quinque, Episcopos per diuersa loca sex. Qui etiam sepultus est iuxta corpus beati Petri in Vaticano, tertio Idus Ianuarij. Et cessauit Episcopatus dies tres.

Habetur in pontificali eiusdem.

VITA SANCTI PII PAPÆ, & martyris per Damasum Papam scripta.

PIus natione Italus ex patre Rufino, frater Pastoris, de ciuitate Aquileia, sedit annos nouemdecim, menses quatuor, dies tres. Fuit autem

temporibus

temporibus Antonini Pij, à consulatu Clari & Seueri.

Sub huius episcopatu frater ipsius Hermes librū scripsit, in quo mandatum continetur, ꝗ ei præcepit angelus domini, cum ueniret ad eum in habitu pastoris, ut 1 sanctum Pascha die dominica celebraretur.

1 Ecce sancti Paschæ antiquissima solennitas.

Hic constituit hæreticum uenientem ex Iudæorum hæresi suscipi, & baptizari. Et constitutum de ecclesia fecit. Hic fecit ordinationes quinq; per mensem Decembrem, presbyteros octodecim, diacones uigintiunū, Episcopos per diuersa loca duodecim. Qui etiam sepultus est iuxta corpus beati Petri in Vaticano, quinto Idus Iulij. Et cessauit Episcopatus dies quatuordecim.

VITA SANCTI ANICETI PAPÆ ET martyris per Damasum Papam scripta.

Habetur in pontificali eiusdem.

ANicetus natione Syrus, ex patre Ioanne de uico Humisa, sedit annis undecim, menses quatuor, dies tres. Fuit autem temporibus Veri & Marci, à consulatu Gallicani, & Veteris, usque ad Præsentem, & Rufinum.

Hic constituit, ut clericus comam non nutriret, secundum præceptū Apostoli. Hic fecit ordinationes quinque per mensem Decembrē, presbyteros decem & septem, diacones quatuor, Episcopos per diuersa loca nouem. Qui etiam obijt martyr, & sepultus est in cemyterio 1 Calixti uia Appia decimo quinto Kalendas Maias. Et cessauit Episcopatus dies decem & septem.

1 Vide quomodo etiam sancti pōtifices tumulabantur in Cœmiterio, ubi Martyrum corpora sepeliebātur.

VITA SANCTI SOTHERIS PAPÆ ET Martyris per Damasum Papam scripta.

Habetur in pontificali eiusdem.

SOther natione Campanus, ex patre Concordio, de ciuitate Fundis, sedit annos nouem, menses septem, dies uiginti unum. Fuit autem temporibus Veri & Marci, à consulatu Rustici & Aquilini, usque ad Cethegum, & Clarum.

Hic constituit, ut nulla monacha pallam sacratam contingeret, nec incensum 1 poneret in sancta ecclesia. Hic fecit ordinationes tres per mensem Decembrem, presbyteros decem & octo, diacones nouem, Episcopos per diuersa loca undecim. Qui sepultus est in cœmiterio Calixti uia Appia decimo Kalēdas Maias. Et cessauit Episcopatus dies undecim.

1 Ponere incensum in ecclesia antiquissima consuetudo est.

VITA SANCTI ELEVTHERII PAPÆ & Martyris per Damasum Papam scripta.

Habetur in pontificali eiusdem.

ELeutherius natione Græcus, ex patre Abundio, de oppido Nicopoli, sedit annos quindecim, menses tres, dies duos. Fuit autē temporibus

Antonini Commodi, usque ad Paternum & Braduam. Hic 1 accepit Epistolam à Lucio Britannico rege, ut Christianus efficeretur per eius mandatum.

Et hic constituit ut nulla esca usualis, quæ tñ rationabilis, & humana est, quã Deus creauit, à Christianis maxime fidelibus 2 repudiaretur.

Hic fecit ordinationes tres per mensem Decembrẽ, presbyteros duodecim, Diacones octo, Episcopos per diuersa loca quindecim. Qui etiam sepultus est iuxta corpus beati Petri septimo Kalendas Iunij. Et cessauit Episcopatus dies quinque.

1 Ex hoc loco aperte cognoscis Ro. Ecclesiã propter beati Petri sedem curã habere super omnes mundi Ecclesias. Et propterea iste rex non misit ad alium Episcopum pro suscipienda fide nisi ad Ro. Pontificem, et ab eo mandatum accepit.

2 Non dicat propter hoc hæreticus quod sanctus Pontifex delectum ciborum sustulerit à fidelibus, cum etiam antiquissimi patres in certis diebus & temporibus illum seruauerint, sed hoc fecit in illius hæresis detestationem quæ alios cibos natura mundos, alios immundos esse asseuerabat.

VITA SANCTI VICTORIS PAPÆ ET Martyris per Damasum Papam scripta.

Habetur in pontificali eiusdem.

Victor natione Afer, ex patre Felice, sedit annos decem, menses duos, dies decem. Fuit autem temporibus Helij Pertinacis & Seueri, à consulatu Commodi quinti & Glabrionis, usque ad Lateranum & Rufinum.

Hic constituit ut sanctum 1 Pascha die Dominico celebraretur, sicut Pius. Hic fecit sequentes cleros. Martyrio coronatur. Et constituit ut necessitate faciente, ubicunque inuentus fuisset, quicunq; hominum ex gentibus ueniens, siue in flumine, siue in mari, siue in fonte, siue in stagno baptizaretur, tantum Christianæ credulitatis confessione declarata, integer efficeretur Christianus.

1 Ecce iterum Paschalis solennitatis celebratio.

Et fecit concilium. Et collatione facta cum presbyteris, ac diaconibus, accersitoque Theophylo Alexandriæ Episcopo, constituit, ut à decima tertia luna primi mensis usque ad uigesimamprimam, die dominica custodiatur sanctum Pascha.

Hic fecit ordinationes duas per mensem Decembrẽ, presbyteros quatuor, diacones septẽ, Episcopos per diuersa loca numero duodecim. Qui sepultus est iuxta corpus beati Petri in Vaticano, quinto Kal. Augusti. Et cessauit Episcopatus dies undecim.

VITA SANCTI ZEPHERINI PAPÆ, & Martyris per Damasum Papam scripta.

Habetur in pontificali eiusdem.

Zepherinus natione Romanus, ex patre Habundio, sedit annis octo, menses septem, dies decem. Fuit autem temporibus Antonini & Seueri, à consulatu Saturnini & Gallicani, usq; ad Præsentem & Strigatum consules. Hic constituit, ut præsentibus 1 clericis,

1 Hæc præsentia clericorum & Laicorum in ordinibus conferẽdis

& laicis fidelibus, siue clericus, siue leuita, siue sacerdos, ordinetur. Et fecit constitutum de ecclesia, ut patenas uitreas ministri ante sacerdotes portarent, dum Episcopus missam celebraret, & ut sacerdotes omnes astarent, dum sic missæ celebrarentur.

de antiquo Ecclesiæ more & instituto requiritur ad hoc, ut super promouendis dignum habeatur testimonium, ne indigni ordinentur.

Hic fecit ordinationes quatuor per mensem Decembrem, presbyteros tresdecim, diacones septem, Episcopos per diuersa loca tresdecim. Qui sepultus est in cœmiterio suo, non longe à cœmiterio Calixti uia Appia, septimo Kalendas Septembris. Et cessauit Episcopatus dies sex.

VITA SANCTI CALIXTI PAPÆ ET Martyris per Damasum Papam scripta.

Habetur in pontificali eiusdem.

CAlixtus natione Romanus, ex patre Domitio, de regione urbis Rauenatum, sedit annos sex, menses duos, dies decem. Fuit temporibus Macrini & Heliogabali, à consulatu Antonini & Alexandri. Hic martyrio coronatur.

Hic constituit 1 ieiunium ter in anno fieri frumenti, uini, & olei, secundum prophetiam. Qui sepultus est in cœmiterio Calepodij, uia Aurelia, miliario tertio, pridie Idus mensis Octobris.

Hic fecit ecclesiā sanctæ Mariæ trans Tyberim. Et fecit aliud 2 cœmiterium uia Appia, ubi multi sacerdotes & martyres requiescūt, quod appellatur usque in hodiernum diem cœmiterium Calixti.

Hic fecit ordinationes quinque per mensem Decembrem, presbyteros sexdecim, diacones quatuor, Episcopos per diuersa loca octo. Quieuit Episcopatus dies sex.

1 Hic habes institutionē ieiunij qđ dicitur quatuor temporū. Et apposite dicitur ter in anno, quia ieiuniū post pētecostē iā erat in Ecclesia ex traditiōe Ap͞lica, ut habes ex D. Leone. 2 Audis tot cœmiteria? Non ergo sepeliebantur in agris sicut bestiæ, ut modo faciunt aliqui.

VITA SANCTI VRBANI PAPÆ ET Martyris per Damasum Papam scripta.

Habetur in pontificali eiusdem.

VRbanus natione Romanus, ex patre Pontiano, sedit annos quatuor, menses decem, dies duodecim.

Hic fecit ministeria sacrata omnia 1 argentea, & Patenas argenteas uiginti quinque apposuit.

Hic sua traditione multos conuertit ad baptismum, & credulitatem, Tyburtium etiam & Valerianum nobilissimum uirum sponsum sanctæ Cæciliæ, quos etiam usque ad martyrij palmam perduxit. Et per eius monita & doctrinam multi martyrio coronati sunt.

1 Si argentea in sacris uasa deo displicerent ut quidam nunc mentiuntur, non hac fecisset sanctissimus et fidelissimus pōtifex.

Hic fecit ordinationes quinque per mensem Decembrem, presbyteros nouem, diacones quinque, Episcopos per diuersa loca octo. Qui & sepultus est in cœmiterio Prætextati, uia Appia, octauo Kalēdas Iunias. Et cessauit Episcopatus dies triginta.

Habetur in pontifi cali eiusdem.

VITA SANCTI PONTIANI PAPÆ ET Martyris per Damasum Papam scripta.

Pontianus natione Romanus ex patre Calphurnio, sedit annos nouem, menses quinque, dies duos. Martyrio coronatur. Fuit autẽ temporibus Alexandri, à consulatu Pompeiani & Peligniani.

Eodem tempore Pontianus Episcopus, & Philippus presbyter, in exilio ab Alexandro sunt deportati in Sardiniam, in insulam Bucinam, Seuero, & Quintiano consulibus. In eadem insula afflictus, defunctus est tertio decimo Kalendas Decembris.

Hic fecit ordinationes duas per mensem Decembrem, presbyteros sex, Diacones quinque, Episcopos per diuersa loca sex. Quem beatus Fabianus adduxit cum clero nauigio, & sepeliuit in cœmiterio Calixti uia Appia. Et cessauit Episcopatus à die depositionis undecimo Kalendas Decembris, dies tresdecim.

Habetur in pontifi cali eiusdem.

VITA SANCTI ANTHERI PAPÆ ET Martyris per Damasum Papam scripta.

Antherus natione Græcus, ex patre Romulo, sedit annos duodecim, mensem unũ, dies duodecim. Martyrio coronatur, temporibus Maximini & Aphricani consulum.

Hic gesta martyrum diligenter à notarijs exquisiuit, & in ecclesia recõdidit. Propter quod à quodam Maximo præfecto martyr effectus est.

Hic fecit ordinationem unam per mensem Decembrem, & unum Episcopum ordinauit in ciuitate Fundis Campanię. Qui sepultus est in cœmiterio Calixti uia Appia tertio nonas Ianuarij. Et cessauit Episcopatus dies tresdecim.

Habetur in pontifi cali eiusdem.

VITA SANCTI FABIANI PAPÆ ET Martyris per Damasum Papam scripta.

Fabianus natione Romanus, ex patre Fabio, sedit annos quatuordecim, mensem unũ, dies undecim, martyrio coronatur decimoquarto Kalendas Februarias. Fuit autem tẽporibus Maximini & Aphricani, usque ad Decium Secundo, & Gratum.

Hic regiones diuisit diaconibus. Et fecit septem subdiacones, qui septẽ notarijs imminerent, ut gesta martyrum in integrũ colligerent. Et multas fabricas per cœmiteria fieri præcepit. Post passionem uero eius, Moyses & Maximus presbyteri, & Nicostratus diaconus, comprehensi sunt, & in carcerem missi.

Eodem tempore superuenit Nouatus ex Aphrica, & separauit Nouatianum de ecclesia, & quosdam confessores, postquam Moyses in carcere

cere defunctus est, qui fuit ibi menses undecim. Et sic multi Christiani fugerunt.

Hic fecit ordinationes quinque per mensem Decembrem, presbyteros uigintiduos, diacones septē, Episcopos per diuersa loca undecim. Qui sepultus est in cœmiterio Calixti, uia Appia, decimo tertio Kalendas Februarij. Et cessauit Episcopatus dies sex.

ITEM DE EODEM PER EVSEBIVM Episcopum Cæsariensem.

Habetur histo. Ecclesiast. lib. 6. cap. 21.

TRadunt autem Fabianū, Anthero defuncto, cū de agro reuerteretur unà cū amicis suis, & uniuersus ecclesiæ populus pro Episcopo deligendo in unū coiisset, atque alius de alio (ut fieri solet in talibus) conclamaret, nec tamen uulgi sententia certi aliquid obtineret, astitisse etiam ipsum inter cæteros, scire cupientem, qui rei exitus foret. Et subito per Dei prouidentiam columbam cęlitus lapsam, figurā ferentem illius, quæ in sancti spiritus imagine super Iesum descēderat apud Iordanem, super caput adstitisse Fabiani. Ad quod spectaculum cunctorū ora, oculosq; conuersos, & omnes uelut uno spiritu cōmotos, hunc esse Episcopatu dignū per Dei iudicium decreuisse, eumq; continuo cathedræ impositum, & legitimo sacerdotio confirmatū. Quod alij super huius, alij super Zephirini nomine gestum tradunt.

VITA SANCTI CORNELII PAPÆ & Martyris, per Damasum Papam scripta.

Habetur in Pontificali eiusdem.

COrnelius natione Romanus, ex patre Castino, sedit annos duos, menses duos, dies tres. Martyrio coronatur.

Sub huius Episcopatu Nouatus Nouatianum extra ecclesiam ordinauit, & in Aphrica Nicostratum. Hoc facto, confessores, qui se separauerant à Cornelio, cū Maximo presbytero, qui cū Moyse fuit, ad ecclesiam sunt reuersi, & facti sunt cōfessores fideles. Post hoc Cornelius episcopus Centumcellis pulsus est, & ibi scriptam epistolam de sua cōfirmatione, missam à Cypriano (quā Cyprianus in carcere subscripsit, & dedit Celerino lectori) suscepit.

Hic tēporibus suis rogatus à quadam matrona Lucina, corpora Apostolorum beatorū Petri & Pauli è Catacumbis leuauit noctu. Primum quidē corpus beati Pauli beata Lucina posuit in prædio suo, uia Ostiensi ad latus, aliàs iuxta locū, ubi decolatus est. Beati uero Petri corpus accepit beatus Cornelius Episcopus, & posuit iuxta locū ubi crucifixus est, inter corpora sanctorum Episcoporum in templo Apollinis in Vaticano palatij Neroniani in monte aureo, tertio kalendas Iulij. Post hoc Cornelius ambulauit Centumcellis.

Eodem tempore audiuit Decius, quod epistolam accepisset à beato Cypriano Carthaginensi Episcopo. Qui misit Centumcellas, & adduxit beatum Cornelium. Quem iussit sibi cum præfecto urbis in tellude noctu præsentari. Cui ita dixit. Sic definisti, ut nec Deos consideres, nec præcepta principū ac maiorū, nec nostras minas timeas, ut contra Rempublicam literas accipias, & dirigas? Cornelius Episcopus respondit, dicens, Ego de corona domini mei literas accepi, nō contra Rempublicam, sed magis spirituale consilium ad animas redimendas. Tunc Decius iracundia plenus, iussit os beati Cornelij cum plumbatis cędi, & præcepit eum duci ante templum Martis, ut adoraret, Quod si non fecerit, dicens, capite truncetur.

Post hoc, idest, tertio nonas Martij, antequā passus est, omnia bona ecclesiæ tradidit Stephano Archidiacono. Hoc factum est. Qui cū adorare non uellet, decollatus est in loco supradicto. Cuius corpus nocte collegit beata Lucina cū clericis, & 1 sepeliuit in Crypta. iuxta cęmiterium Calixti in prædio suo uia Appia, decimo octauo Kalendas Octobris. Et cessauit Episcopatus dies triginta quinque.

1 *Cum tot sanctos martyres sepelierit hæc beata mulier, sequitur quod sepelire mortuos pietatis opus est, & Deo placens.*

Habetur histo. Ecclesiast. lib. 7. cap. 2.

ITEM DE EODEM PER EVSEBIVM Episcopum Cæsariensem.

IN urbe Roma Cornelio Episcopatum gerente, & apud Carthaginē Cypriano, ambobus fide, uirtute, pietate præstantibus, quæstio exorta est in Aphricę magis partibus si oporteret hæreticos rebaptizari. Cumq; id à Cypriano & cæteris penè omnibus per Aphricā sacerdotibus oportere fieri decerneretur, Cornelius & cæteri omnes per Italiam sacerdotes huiusmodi decretū, manente sacerdotali concordia, 2 refutarunt, statuentes antiquitus à patribus super hoc 3 traditam regulam debere seruari, quæ continebat, Post abiectionē praui in confessionē recti dogmatis sola eos manus impositione purgandos.

2 *Ecce quomodo rite baptizatus, etiam si sit hæreticus, non debet iterum baptizari.*

3 *Vides patrū antiquorum traditiones seruandas esse?*

Habetur in Pontificali eiusdem.

VITA SANCTI LVCII PAPÆ ET Martyris, per Damasum Papam scripta.

LVcius natione Romanus, ex patre Porphyrio, sedit annos tres, mēses tres, dies tres. Martyrio coronatur. Fuit autem tēporibus Galli & Volusiani usq; ad Valerianum secundo, & Gallienum.

Hic in exilio fuit religatus, postea nutu Dei incolumis ad ecclesiam reuersus est. Hic præcepit ut duo presbyteri & tres diacones in omni loco Episcopū non desererent, propter testimonium ecclesiasticum. Qui etiam à Valeriano capite truncatus est, quarto Nonas Martij.

Hic omnem potestatem ecclesiæ dedit Archidiacono suo Stephano, dum ad passionem pergeret.

Hic fecit ordinationes duas per mensem Decembrem, presbyteros quatuor, diacones quatuor, Episcopos per diuersa loca septẽ. Qui etiam sepultus est in cœmiterio Calixti uia Appia, & cessauit Episcopatus dies triginta quinque.

VITA SANCTI STEPHANI PAPÆ & Martyris, per Damasum Papam scripta.

Habetur in Pontificali eiusdem.

STephanus natione Romanus, ex patre Iulio, sedit annos septem, menses quinque, dies duos. Martyrio coronatur. Fuit temporibus Valeriani & Gallicani & Maximi, usque ad Valerianum quarto, & Gallicanum tertio.

Hic constituit, Sacerdotes & Leuitas [a] uestibus sacratis in usu quotidiano non uti, & nisi in Ecclesia tantum.

Hic fecit ordinationes duas per mensem Decembrẽ presbyteros sex, diacones quinque, Episcopos per diuersa loca tres. Sepultus est in cœmiterio Calixti uia Appia, quarto Nonas Augusti, & cessauit Episcopatus dies uiginti duo.

[a] Ecce quomodo antiquitus etiam sacerdotes & Leuitæ sacratas uestes habebant, quibus in Ecclesiastico ministerio utebantur.

VITA SANCTI SIXTI PAPÆ SECVNDI, & Martyris, per Damasum Papam scripta.

Habetur in pontificali eiusdem.

SIxtus natione Græcus, ex philosopho de Athenis, sedit annũ unũ, menses decem, dies uiginti quatuor. Martyrio coronatur. Fuit temporibus Valeriani & Decij.

Eodem tempore hic comprehensus est à Valeriano, & ductus ut sacrificaret dæmonijs. Qui quia contẽpsit præcepta Valeriani, capite truncatus est, & cum eo sex diacones, Felicissimus, Agapitus, Ianuarius, Magnus, Vicentius, & Stephanus, octauo Idus Augusti.

Et presbyteri præfuerunt à consulatu Maximi, & Glabrionis usque ad consulatum Tusci & Basi decimo quarto Kalendas Augusti. Quo tempore fuit magna persecutio sub Decio.

Et post passionem beati Sixti die tertio passi sunt Laurentius eius [a] Archidiaconus, & Subdiaconus Claudius, Seuerus presbyter, & Romanus ostiarius, & Crescentius Lector.

Hic fecit ordinationes duas per mensem Decembrẽ, Presbyteros quatuor, Diacones septẽ, Episcopos per loca duos. Sepultus est in cœmiterio Calixti uia Appia, & sex diaconi eius in cœmiterio Prætextati, uia Appia, octauo Idus Augusti. Beatus uero Laurentius sepultus est uia Tiburtina in Crypta in agro uerano, quarto Idus Augusti, & cessauit Episcopatus dies triginta quinque.

[a] Habes hic in ordine Ecclesiastico diuersos gradus, nempe Episcopos Presbyteros Diaconos Subdiaconos Ostiarios Lectores.

Habetur in Pontificali eiusdem.

VITA SANCTI DIONYSII PAPÆ per Damasum Papam scripta.

DIonysius ex monacho cuius generationẽ reperire non potuimus, sedit annos sex, menses duos, dies quatuor. Fuit tẽporibus Galieni, ex die undecimo Kalendarum Augusti, Emiliano & Basso cõsulibus, usq; in diem septimum Kalendarum Ianuarij, consulatus Claudij & Paterni.

Hic presbyteris Ecclesias diuisit, & cœmiteria Parochiasque, & dioceses constituit.

Hic fecit ordinationes duas per mensem Decembrẽ, presbyteros duodecim, diacones sex, Episcopos p diuersa loca numero septẽ. Qui etiam sepultus est in cœmiterio Calixti uia Appia, sexto Kalendas Ianuarij. Et cessauit Episcopatus dies quinque.

Habetur in pontificali eiusdem.

VITA SANCTI FELICIS PAPÆ, ET Martyris, per Damasum Papam scripta.

FElix natione Romanus, ex patre Constantio, sedit annos quatuor, menses tres, dies uigintiquinque. Martyrio coronatur. Fuit autem temporibus Claudij & Aureliani, à consulatu Claudij & Paterni, usque ad consulatum Aureliani & Capitolini.

Hic constituit supra 1 sepulchra aut memorias martyrum missas celebrari.

1 Aduerte antiquũ morem esse super sepulchra, & memorias Martyrũ Missas celebrari.

Hic fecit ordinationes duas per mensem Decembrẽ, presbyteros nouem, diacones quinque, Episcopos per diuersa loca quinque.

Sepultus est in cœmiterio suo, ubi & basilicam fecit uia Aurelia, miliario ab urbe Roma secundo, tertio Kalendas Iunias. Et cessauit Episcopatus dies quinque.

Habetur in Pontificali eiusdem.

VITA SANCTI EVTICHIANI PAPÆ & Martyris, per Damasum Papam scripta.

EVtichianus natione Thuscus, ex patre Marino, de ciuitate Lunensi, sedit anno uno, mense uno, die uno. Fuit temporibus Aureliani, à cõsulatu Aureliani tertio, & Marcellini, usque in diem Iduum Decembris, Caro secundo, & Carino consulibus.

Hic constituit fruges fabæ uuæ super altario 1 benedici. Hic temporibus suis per loca diuersa 2 trecentum quadraginta duos martyres manibus suis sepeliuit. Qui hoc constituit, ut quicunque fidelium martyrẽ sepeliret, sine Dalmatica, aut collobio purpurato nullatenus sepeliret, dũ tamen huius constitutionis ad illum peruenisset notitia.

Hic fecit ordinationes 3 quinque per mensem Decembrẽ, presbyte

1 Si benedictiones rerũ non essent licita, tantus Pontifex utique non eas instituisset.

2 Itidem nec tot Martyres proprijs manibus sepelisset, si sepelire mortuos nõ esset opus Deo placens.

3 Quia hic pontifex quinque ordinationes

ros quatuordecim, diacones quinque, Episcopos per loca nouẽ. Et martyrio coronatur. Qui etiam sepultus est in cœmiterio Calixti uia Appia, octauo Kalendas Augusti. Et cessauit Episcopatus dies nouem.

fecit per mensem Decembrem, quod anno uno minime facere potuit, ideo aliqui errorẽ esse dixerunt quã do dicitur supra sedisse anno uno uoluntq; eum annis pluribus uixisse.

VITA SANCTI GAII PAPÆ ET MARtyris, per Damasum Papam scripta.

Habetur in Pontificali eiusdem.

GAius natione Dalmata, ex genere Diocletiani Imperatoris, ex patre Gaio, sedit annis undecim, mẽses quatuor, dies duodecim. Fuit autem temporibus Cari secundo, & Carini, ex die decimo sexto Kalendarum Ianuarij usque in diem decimum Kalendarum Maij sub Diocletiano sexto, & Constantio secundo.

Hic constituit ut [1] omnes ordines in ecclesia sic ascenderent. Si quis Episcopus fieri mereretur, ut esset ostiarius, Lector, exorcista, acolythus, sequens subdiaconus, diaconus, presbyter, & exinde Ep̃us ordinaretur.

[1] Habes hic omnes ordines Ecclesiasticos singillatim nominatos.

Hic fugiens persecutionem Diocletiani in Cryptis habitans cõfessor quieuit, martyrio coronatus post annos octo.

Hic fecit ordinationes quatuor per mensem Decembrẽ, presbyteros uiginti quinque, diacones octo, Episcopos per loca quinque. Qui post annos undecim cum Gabino fratre suo, propter filiam Gabini presbyteri, nomine Susannam martyrio coronatur. Sepultus est in cœmiterio Calixti uia Appia decimo Kalendas Maij. Et uacauit Episcopatus dies undecim.

VITA SANCTI MARCELLINI PAPÆ & Martyris, per Damasum Papam scripta.

Habetur in Pontificali eiusdem.

MArcellinus natione Romanus, ex patre Proiecto, sedit annos nouem, menses duos, dies sexdecim. Fuit autẽ temporibus Diocletiani & Maximiani, ex die Kalendarum Iulij à consulatu Diocletiani sexto, & Constantij secundo, usque ad Diocletianum nono, & Maximianum octauo. Quo tempore fuit persecutio magna, ita ut intra triginta dies decẽ & septem milia hominũ promiscui sexus per diuersas prouintias martyrio coronarentur. De qua re & ipse Marcellinus ad sacrificium ductus est, ut thurificaret. Quod & fecit. Et post paucos dies pœnitentia ductus, ab eodẽ Diocletiano pro fide Christi cũ Claudio, & Cyrino, & Antonino capite truncatus est, & martyrio coronatus.

Qui dum pergeret ad passionẽ suam, adiurauit Marcellum presbyterum, ut præcepta Diocletiani non impleret. Iacuerunt autẽ corpora sanctorum in platea dies triginta sex ex iussu Diocletiani. Exinde Marcellus presbyter noctu collegit corpora sanctorum cum [1] presbyteris & diaconibus, cũ hymnis, & sepeliuit ea sexto Kalendas Maij in uia Salaria in cœmiterio Priscillæ in cubiculo claro, quod patet usque in hodiernum

[1] Vides Christianã traditionem sepeliendi fidelium corpora, Nẽpe cũ hymnis, sacerdotibus & diaconis.

diem, secundum quod ipsi sanctus Petrus præceperat, in Crypta iuxta corpus sancti Crescentionis.

Hic fecit ordinationes duas per mensem Decembrem, presbyteros quatuor, Episcopos p loca quinq;. Et cessauit Episcopatus annos septẽ, menses sex, dies uigintiquinque, persequente Diocletiano Christianos.

Habetur in Pontificali eiusdem.

VITA SANCTI MARCELLI PAPÆ & Martyris, per Damasum Papam scripta.

MArcellus natione Romanus, ex patre Benedicto, de regione Via lata, sedit annis quinque, mẽsibus sex, diebus uiginti unum. Fuit autem temporibus Constantij, & Galerij, & peruenit usque ad Maxentium, à consulatu Maxentij quarto & Maximi, usq; post consulatum.

1 Hic fecit 1 cœmiterium uia Salaria, & uiginti quinq; titulos in urbe Roma constituit, quasi dioceses, propter baptismum, & pœnitentiam multorũ, qui conuertebantur ex Paganis, & propter sepulturas martyrũ.

Vide quãto studio hi sancti Pontifices, martyres sepelirent, quibus etiam tot cœmiteria faciebant.

Hic ordinauit uigintiquinque presbyteros in urbe Roma & duos diacones per mensem Decembrẽ, Episcopos p diuersa loca uigintiunum.

Hic coartatus & tentus est, eo quod ecclesiam ordinaret, & cõprehensus à Maxentio, ut negaret se esse Episcopum, & sacrificijs se humiliaret, dæmoniorum. Qui semper contemnens & deridens dicta & præcepta Maxẽtij, damnatus est in Cathabulum. Qui dum multis diebus seruaret 2 in Cathabulum, 2 orationibus & ieiunijs, domino deseruire non cessabat. Mense autem nono uenerunt clerici eius omnes, & eruerunt cũ noctu de Cathabulo.

Non cessabat seruire Domino in orationibus & ieiunijs etiã in cathabulo, iuxta illud Apostoli, In omni loco leuantes puras manus.

Matrona uero quædam nomine Lucina uidua, quæ uixerat cum uiro Marco annis quindecim, & in uiduitate sua habebat annos decem & nouem, suscepit beatum uirum, quæ & domum suam nomine tituli beati Marcelli dedicauit, ubi die, 3 noctuq; hymnis & orationibus, domino Iesu Christo confitebantur.

3 *Ecce nocturnas & diurnas orationes & hymnos.*

His auditis à Maxentio, misit, & tenuit iterum beatũ Marcellum, & iussit in eadẽ ecclesia iterum plancas externi, ut ibidem animalia cathabuli congregata starent, & ipsis beatus Marcellus deseruiret. Qui tandẽ in seruitio animalium nudus, amictus cilitio defunctus est. Cuius corpus collegit beata Lucina, & sepeliuit in cœmiterio Priscillæ uia Salaria decimoseptimo Kalendas Februarij. Et cessauit Episcopatus dies uiginti. Lucina uero proscriptione damnata est.

Habetur in Pontificali eiusdem.

VITA SANCTI EVSEBII PAPÆ per Damasum Papam scripta.

EVsebius natione Græcus, ex patre Medico, sedit annis sex, mense uno, diebus tribus. Fuit temporibus Constantini. Sub huius tempo

re crux domini nostri Iesu Christi quinto Nonas Maij inuenta est. Baptizatur quoque, & Iudas, post Quiriacus uocatus, crucis inuentor.

Hic, scilicet Eusebius, hæreticos inuenit in urbe Roma, quos sola manuũ impositione reconciliauit. Fecit hic ordinationem unam mense Decembrio, presbyteros tresdecim, diacones tres, Episcopos p loca quatuordecim. Sepultus est in cœmiterio Calixti uia Appia sexto Nonas Octobris. Et cessauit Episcopatus dies septem.

VITA SANCTI MELCHIADIS PAPÆ & martyris, per Damasum Papam scripta.

Habetur in Pontificali eiusdem.

MElchiades natione Aphor, sedit annos tres, menses septem, dies octo, ex die Nonas Iulij, à consulatu Maximini nono, usque ad Maxentium secundo, qui fuit mense Septembrio, Volusiano & Rufino consulibus.

Hic constituit, ne ulla ratione die dominica, aut quinta feria ieiunium quis fidelium ageret, quia eos dies Pagani quasi sacrũ ieiunium celebrabant. Et Manichæi inuenti sunt in urbe Roma ab eodem.

Hic fecit, ut oblationes consecratæ per ecclesias ex consecratu Episcopi dirigerentur, quod declaratur fermentum.

Hic fecit ordinationẽ unam per mẽsem Decembrẽ, presbyteros sex, diacones quinque, Episcopos per loca undecim.

Hic sepultus est in cœmiterio Calixti uia Appia quarto Idus Decẽbris. Et cessauit Episcopatus dies decem & septem.

VITA SANCTI SYLVESTRI PAPÆ per Damasum Papam scripta.

Habetur in Pontificali eiusdem.

SYluester natione Romanus, ex patre Rufino, sedit annis uiginti tribus, mensibus decem, diebus undecim. Fuit autẽ temporibus Constantini & Volusiani, ex die Kalendarũ Februarij usque in diem kalendarum Ianuarij, Constantino, & Volusiano consulibus.

Hic in exilio fuit in monte Soracte, & postmodum rediens cũ gloria, baptizauit Constantinũ augustũ, quẽ curauit dominus à lepra, cuius persecutionem primo fugiens, in exilio fuisse cognoscitur.

Pro baptismo Constãtini uide particularẽ notulã in fine huius uitæ.

Hic fecit in urbe Roma ecclesiam in prædio cuiusdam presbyteri sui, qui cognominabatur Equitius iuxta terma Traianas, quem titulum Romanũ constituit, & usque in hodiernũ diem appellatur titulus Equitij, ubi & hæc dona contulit, Patenam argenteam pensantẽ libras uiginti ex dono Augusti Constantini. Donauit aũt & scyphos argenteos duos, qui pensauerunt singuli libras denas. Calicem aureum pensantem libras duas. Calices ministeriales quinque, pensantes singuli binas libras. Amas agenteas duas, pensantes singulæ libras denas. Patenã argenteam chris-

Cũ uideamus in hac uita tot Ecclesias fabricatas, tam pretiosa donaria in illas a tam sanctis uiris collata, quõ potest in sensum cadere prudentis uiri hæc mala esse nec Deo placere?

malem auro clusam, pensantē libras quinque. Pharos coronatos decem, pensantes singuli libras octonas. Pharos æreos uiginti, pensantes singuli libras denas. Cantharos ceroſtrotos duodecim æreos, pensantes singuli libras triginta. Fundum Valerianū in territorio Sabinensi, qui præstat solidos octuaginta. Fundum stationum in territorio Sabinensi, qui præstat solidos quinquagintaquinque. Fundum ad duas casas in territorio Sabinensi, qui præstat solidos quadraginta. Fundum Percilianū in territorio Sabinensi, qui præstat solidos uiginti. Fundum Corbianum in territorio Sorano, qui præstat solidos sexaginta. Domum cū balneo in urbe in Sicumini regione, quæ præstat solidos octuagintaquinque. Ortum intra urbem Romā, in regione ad duos amantes, præstantē solidos quindecim. Domū in regione Orphea intra urbē, quæ præstat solidos quinquaginta octo & tremissem. Hic fecit constitutū etiam de 2 omni ecclesia.

Huius temporibus factum est Concilium cū eius 3 consensu in Nicæa Bithyniæ. Et congregati sunt trecentum decē & octo Episcopi catholici, qui exposuerunt fidem integrā, sanctam, catholicā, & imaculatam. Et damnauerunt Arrium, Photinum, & Sabellium, & sequaces eorum. Et in urbe Roma congregauit ipse cum 4 consilio Augusti Episcopos ducentū septuaginta septē & damnauit iterū & Calixtū, & Arrium, & Photinū, & Sabellium. Et constituit ut presbyter Arrianū resipiscentē non susciperet, nisi Episcopus loci designaret eū. Constituit & chrisma ab Episcopo confici. Et priuilegium Episcopis contulit, ut baptizatum consignent propter hæreticā suasionē. Hic & hoc constituit, ut baptizatum liniat presbyter chrismate leuatum de aqua, propter occasionē transitus mortis. Hic quoq; constituit, ut nullus laicus crimen clerico audeat inferre. Et hoc constituit, ut diaconi Dalmaticis in ecclesia uterentur, & palla linostima leua eorū tegeretur. Idemq; constituit ut nullus clericus propter quamlibet causam in curia introiret, nec ante iudicem cinctum causam diceret, nisi in ecclesia. Sed & 5 constituit, ut sacrificium altaris non in serico, neq; in panno tincto consecraretur, nisi tantum in lineo ex terra procreato, sicut corpus domini nostri Iesu Christi in sindone linea & munda sepultum fuit. Constituit nihilominus, ut siquis desideraret in ecclesia militare, aut proficere, ut esset 6 Ostiarius annis decem. Lector annos triginta. Exorcista dies triginta. Acolytus annis quinq;. Subdiaconus annis quinq;. Custos martyrū, annis quinque, Diaconus annis septem, Presbyter annis tribus, Probatus ex omni parte, ut etiam ab his qui foris sunt, habeat bonū testimonium, unius uxoris uir, uxore à sacerdote benedicta, & sic ad ordinē episcopatus ascenderet, nullum maioris, uel prioris locū inuaderet, nisi ordine temporum cū pudore cognosceret omnium clericorū uota grata, nullo omnino clerico contradicente, uel fideli. Hic fecit ordinationes septem per mensem Decembrem, Presbyteros quadraginta duos, diacones triginta sex, Episcopos per diuersa loca, & tempora sexaginta sex.

2
Si sanctus Pontifex constitutum fecit de omni Ecclesia. Signū est quod propter beati Petri sedem super eandem totam potestatem habebat.

3
De consensu Papæ cōuocatur generale Cōcilium quia Regula Ecclesiastica non patitur aliter posse fieri.

4
Vide quā apposite loquatur Damasus, Syluester inquiens congregauit Romæ Episcopos 277. cū consilio Augusti. Nec ait cum consensu, sicut supra dixerat de papa, quia non requiritur consensus Imperatoris pro congregatione concilij, sed tantum papæ.

5
Tot constituta arguūt plenitudinem potestatis in Ecclesia.

6
Et hic habes omnes Ecclesiasticos ordines enumeratos.

Huius temporibus fecit Constantinus augustus basilicas istas, quas & ornauit. Basilicam Constantinianam, ubi posuit dona ista. Fastigium argenteum, habens in fronte Saluatorẽ sedentem in sella quinque pedum, pensantem libras centũ & uiginti. Et duodecim Apostolos habentes singuli quinos pedes, pensantes libras nonaginta, cũ coronis ex argento purissimo. Item à tergo respicientẽ in abside Saluatorem sedentẽ in throno in pedibus quinque, ex argento purissimo, pensantem libras centũ quadraginta. Et angelos quatuor ex argento in quinis pedibus, qui pensant singuli libras centum quinque cũ gemmis Alabandenis. Fastigiũ ipsum pensat libras duo milia uigintiquinq;. Coronas quatuor ex auro purissimo, cũ delphinis uiginti, pensantes singulę libras quindecim. Pharum ex auro purissimo, cum delphinis quingentis, cum catena, qui pensat libras uigintiquinque. Cameram basilicæ ex auro pensante in longum & in latum libras quingentas. Altaria septem ex argento purissimo, pensante libras ducentas. Patenas aureas septem, pensantes singulæ libras triginta.

7 Patenas argenteas sexdecim, pensantes singulæ libras triginta. Scyphos ex auro purissimo septem, pensantes singuli libras decem. Scyphũ singularem ex metallo, corallo ornatum, & undique de gemmis Prasinis & hyacinthinis, auro interclusum ex omni parte, qui pẽsat libras uiginti & uncias tres. Scyphos argenteos uiginti, pensantes singuli libras quindecim. Amas ex auro purissimo duas, pensantes singulæ libras quinquaginta, portantes singulæ medimnos tres. Amas argenteas uiginti, pensantes singulæ libras decem, portantes singulæ medimnos singulos. Calices minores aureos purissimos quadraginta, pensantes singuli libras singulas. Calices minores ministeriales quingentos, pensantes singuli libras duas.

7 *Si deo hæc omnia non placerent, religiosus imperator nõ ea elargitus fuisset Ecclesijs.*

Ornamenta in Basilica Pharum cantharum ex auro purissimo ante altare, in quo ardet oleum Nardinũ pisticum, cum delphinis octoginta, pensantem libras triginta. Pharum cantharũ argenteum cum delphinis uiginti, qui pensant libras quadraginta, ubi ardet oleum nardinũ pisticũ. Pharos cantharos argẽteos in gremio basilicę quadragintaquinque, pensantes singuli libras triginta, ubi ardet oleum suprascriptũ. In parte dextera basilicæ Pharos argenteos quadraginta, pensantes singuli libras uiginti. Pharos cantharos in læua basilicæ argenteos uigintiquinque pensantes singuli libras uiginti. Cantharos cerostratos in gremio basilicæ argenteos quinquaginta, pensantes singuli libras uiginti. Metretas tres ex argento purissimo, pensantes singulæ libras trecentas, portantes medimnos decem. Candelabra ex aurichalco numero septem, quæ habent pedes denos, cum ornatu ex argento, interclusa sigillis prophetarum, pensantia singula libras trecentas, quæ constituit in seruitio luminum. Massam Gargillanam in territorio Suessano, præstantem solidos quadringentos. Massam Bauronicam in territorio Suessano, præstantem solidos trecentum sexaginta. Massam Aurianam in territorio Laurentino, pręstantem solidos quingentos Massam Vrbanam in territorio Antiano, præ-

ſtantem ſolidos ducentũ quadraginta. Maſſam caſtis in territorio Catanenſi, præſtantẽ ſolidos mille. Maſſam Trapeas in territorio Catanenſi, præſtantẽ ſolidos mille. d.c.l. Thymiamateria duo ex auro puriſsimo, penſantia libras triginta. Donũ aromaticum ante altaria, ſingulis annis libras centum quinquaginta.

Fontem ſanctũ ubi baptizatus eſt Auguſtus Conſtantinus ex lapide porphyretico, & ex omni parte coopertũ intrinſecus & foris, & deſuper, & quantum aqua continet, ex argento puriſsimo, libras tria millia octo. In medio fontis columna porphyretica, quæ portat phialam ex auro puriſsimo, penſantẽ libras quinquaginta, ubi ardent balſami, libræ ducentę. Annexum ex Stippa Amianti in labro fontis agnũ ex auro puriſsimo fundentem aquam, penſantem libras triginta. Ad dexteram agni Saluatorem ex argento puriſsimo in pedibus quinque, penſantem libras centum ſeptuaginta. In læua agni beatum Ioannem Baptiſtam ex argento in pedibus quinque, tenentẽ titulum ſcriptũ, qui hoc habet: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi, penſantem libras centum. Ceruos ex argento ſeptem, fundentes aquam, penſantes ſinguli libras octoginta. Thymiamaterium ex auro puriſsimo, penſans libras decem, cum gẽmis Praſinis, & Hyacinthinis undique, numero gẽmæ quadraginta duæ. Donum ſancto fonti. Maſſa Feſti ex territorio Præneſtino, præſtans ſolidos trecentos. Maſſa Gaba ex territorio Gabinenſi, præſtans ſolidos ducentos & duos. Maſſa pictas, ex territorio ſupradicto, prẹſtans ſolidos ducentos quinque. Maſſa ſtatiliana ex territorio Sorano, præſtans ſolidos trecentos. Maſſa intra Siciliam Taurana ex territorio Parentienſe, præſtans ſolidos quingentos. Intra urbem Romã domus uel horti prẹſtantes ſolidos duo millia trecenta. Fundus Baſsi prẹſtans ſolidos centum uiginti. Maſſa Laninas ex territorio Carſiolano, præſtans ſolidos ducentos. Fundus Catullus ex territorio Nomentano, prẹſtans ſolidos quinquaginta. Maſſa ſtatiana ex territorio Sabinenſi, præſtans ſolidos trecentos quinquaginta. Maſſa Murina ex territorio Appiano Albanenſi, prẹſtans ſolidos trecentos. Maſſa uirginis, ex territorio Sorano, præſtans ſolidos ducentos. Tranſmarina intra partes Aphricæ. Maſſa Vincis ex territorio Mucario, præſtans ſolidos d c c c. Maſſa Capſis ex territorio Capſitano, præſtans ſolidos d. c. Maſſa uaria Sardana, præſtans ſolidos quingẽtos. Maſſa Camaras ex territorio Curtalupi, prẹſtãs ſolidos c c c c. v. Maſſa Nummas ex territorio Numidiæ, prẹſtans ſolidos d. c. l. Maſſa Sulphurata ex territorio Numidię, prẹſtans ſolidos d. c c. x x. Maſſa Baldarioliaria ex territorio Numidię, prẹſtãs ſolidos d. c c c. x. In Grecia. Maſſa Cephaleia prẹſtans ſolidos quingentos. In Mengaulo. Maſſa Amazon, prẹſtans ſolidos ducentos uigintiduos.

8 *Ecce Eccleſiam ædificatam in honorẽ beati Petri Apoſtoli.*

Eodem tempore Conſtantinus Auguſtus fecit baſilicã 8 beato Petro Apoſtolo in templo Apollinis, cuius locum, cum corpus ſancti Petri recondidit, ipſum locũ undique ex ære Cyprio concluſit, quod eſt ĩmo-

bile. Ad caput, pedes quinque, Ad pedes, pedes quinq;, Ad latus dextrũ, pedes quinque, Ad latus finiſtrũ, pedes quinque. Supter, pedes quinque, Sub, pedes quinque. Sic incluſit corpus beati Petri Apoſtoli, & recondidit, & exornauit ſuper columnas Porphyriticas, & alias columnas tres tineas, quas de Græcia perduxit. Fecit autem & cameram baſilicæ, ex crimma auri fulgentem. Et ſuper corpus beati Petri, ſuper os, quo concluſit illud, fecit crucem auream puriſsimã penſantẽ libras c l. Vbi ſcriptum eſt hoc, Conſtantinus auguſtus, & Helena auguſta hanc domum regali ſimili fulgore coruſcantem auro circundant. Scriptũ eſt ex literis nigellis in cruce. Fecit autem candelabra ex auricalcho in pedibus decẽ, numero quatuor, argento concluſa, cũ ſigillis argenteis unde actus Apoſtolorum cernebantur, penſantia ſingula libras c c c. Calices aureos tres cum gẽmis Praſinis quadraginta quinque, penſantes ſinguli libras duodecim. Metretas argenteas duas, penſantes libras c c. Calices argenteos uiginti, penſantes ſinguli libras decem. Amas aureas duas, penſantes ſingulæ libras denas. Amas argenteas quinque, penſantes ſingulę libras uiginti. Patenam auream cum turre, & columba, ex auro puriſsimo, ornatam gẽmis Praſinis, & Hyacinthinis, margaritisq́; numero c c x v. Penſantem libras triginta. Patenas argenteas quinque, penſantes ſingulæ libras quindecim. Coronã auream ante corpus, quę eſt Pharus cantharus cum delphinis quingentis, penſantem libras trigintaquinque. Pharos argẽteos in gremio baſilicę cum delphinis, penſantes ſinguli libras decẽ. Ad dexteram baſilicę Pharos argenteos triginta, penſantes ſinguli libras octo. Ipſum altare ex auro & argento clauſum cum gemmis Praſinis, & Hyacinthinis & albis c c x. penſantibus libras c c c l. Thymiamaterium aureum cum gẽmis undique exornatũ, penſans libras quindecim.

In redditibus donum, quod obtulit Conſtantinus auguſtus beato Petro Apoſtolo per dioceſes in oriente. In ciuitate Antiochia domum Datiani, pręſtantem ſolidos c c x l. Domunculam Nicęnam pręſtantẽ ſolidos uiginti & tremiſſem. Cellas in Aphrodiſia pręſtantes ſolidos uiginti. Balneum in Ceretea, pręſtans ſolidos quadragintaduos. Piſtrinum, ubi ſupra, pręſtans ſolidos uigintitres. Popinas, ubi ſupra, præſtantes ſolidos decem. Hortum Maronis, ubi ſupra, præſtantem ſolidos decẽ. Hortum, ubi ſupra, pręſtantem ſolidos undecim. Sub ciuitate Antiochęna poſſeſſionem Sibyllinam donatã auguſto, præſtantẽ ſolidos c c c x x i j. Cartadecadas c l. Aromatum libras ducentas. Balſami, libras trigintaquinque. Sub ciuitate Alexandrina poſſeſsionem Timialicam donatã auguſto Conſtantino ab Ambronio, præſtantem ſolidos d c x x. Cartadecadas c c c. Olei nardini libras c c c. Balſami ſexaginta. Aromatũ libras centum quinquaginta. Storacis Iſauricæ libras l. Poſſeſsionem Eutimi caduci, pręſtantem ſolidos quingentos. Cartadecadas l x x. Per Aegyptum ſub ciuitate Armeniæ, poſſeſsionem Agapij, quam donauit Conſtantino auguſto. Poſſeſsionem Panopoliten pręſtantem ſolidos d c c c.

Cartadecadas cccc. Piperis medimnos l. Croci,libras centum. Storacis,libras cl. Aromatum,Casiæ,libras cc. Olei nardini,libras ccc. Balsami,libras centum.Lini saccos centum. Garriophilorum,libras centum quinquaginta. Olei Cyprini libras centum. Papyrij canas mundas mille.Possesionem quam donauit Constantino augusto Ibronius, præstantem solidos ccccl. Cartadecadas cc. Aromatũ, Casiæ libras l. Balsami,libras l. In prouincia Euphraten,sub ciuitate Cyro, possesionem Armanazon, præstantem solidos ccclxxx. Sub Tarso Ciliciæ insulam Cordionum,præstantem solidos dcccc.

9 *Ecce alia Ecclesia in honorem beati Pauli Apostoli.*

10 *Vides corpus Apostoli sanctum dici*

Eodem tẽpore Constantinus Augustus fecit basilicã 9 beato Paulo Apostolo,ex suggestione sancti Syluestri Episcopi,cuius corpus 10 sanctum ita recondidit in ære,& conclusit,sicut beati Petri,& dona obtulit. Nam omnia uasa sacra aurea,uel argẽtea,aut ærea ita posuit,sicut in basilica beati Petri Apostoli, & ita beati Pauli apostoli ornauit sicut illam. Sed & crucem auream super locum beati Pauli Apostoli posuit, pensantem libras cl. Sub ciuitate Tyria,possesionem comita,pręstantem solidos quingentos quinquaginta. Possesionem Frominusa præstantem solidos dcc. Possesionem Timia, præstantẽ solidos ccl. Olei Nardini, libras septuaginta. Aromatum, libras quinquaginta. Casiæ,libras quinquaginta.Sub ciuitate Aegyptia possesionem Cyreos, pręstantem solidos dccx. Olei Nardini,libras septuaginta.Balsami libras triginta. Aromatũ libras septuaginta. Storacis,libras triginta. Stacten,libras cl. Possesionem Basilicam præstantem solidos quingentos quinquaginta. Aromatum libras quinquaginta. Olei nardini,libras sexaginta,Balsami, libras uiginti, Croci, libras lx. Possesionem insulæ Machabæo, præstantem solidos quingentos decem. Papyrira canas mundas d. Lini saccos ccc.

Eodem tẽpore fecit Constantinus augustus Basilicam in palatio Sessoriano,ubi de ligno sanctæ Crucis posuit,& in auro, & gẽmis conclusit. Vbi & nomen ecclesiæ dedicauit, quo nominatur usque in hodiernum diem Hierusalẽ. In quo loco constituit dona ista. Candelabra ante lignũ sanctum lucentia argentea quatuor, secundũ numerum quatuor Euangeliorum,pensantia singula libras octoginta. Pharos cantharos argẽteos quinquaginta,pensantes singuli libras xv. Scyphum aureum purisimum, pensantem libras x. Calices aureos ministeriales quinque, pensantes singuli libras singulas.Scyphos argenteos tres, pensantes singuli libras octo. Calices ministeriales argenteos decem pensantes singuli libras duas.Patenam argenteam auro clusam cum gẽmis, pensantem libras l. Altare argenteum pensans libras ccl. Amas argenteas tres, pensantes singulæ libras xx. Et omnes agros circa palatium ecclesiæ dono dedit. Possesionem Sponsas uia lauicana,præstantem solidos cclxiij. Sub ciuitate Laurento possesionem Patras, præstantem solidos cxx. Sub ciuitate Nepesina possesionem Anglesis,pręstantem solidos ccl Sub

ciuitate

ciuitate suprascripta possessionem Terega, quæ præstat solidos c l x. Sub ciuitate Falista possessionem præstantem solidos c x v. Item sub ciuitate Falisca possessionem Herculis, quám donauit Augusto, & Augustus obtulit ecclesiæ Hierusalem, pręstantem solidos c x l. Sub ciuitate Tuder possessionem Angulas præstantem solidos c l i i j.

Eodem tempore fecit basilicam sanctæ martyris Agnetis, ex rogatu filiæ suæ, & baptisterium in eodem loco, ubi baptizata est soror eius Constantia unà cum filia Augusti. Et ibidẽ constituit hæc. Patenam auream pensantem libras x x. Calicem aureum pensantem libras decẽ. Coronam Pharum cantharum ex auro purissimo cũ delphinis triginta, pensantẽ libras quindecim. Patenas argenteas duas, pensantes singulæ libras uiginti. Calices argenteos quinque, pensantes singuli libras decẽ. Pharos cantharos argenteos triginta, pensantes singuli libras octo. Pharos æreos ex aurichalco x l. Cerostratos ex aurichalco argẽto clusos quadraginta sigillatos. Lucernas aureas x i j. nixas, super fontem. In redditibus circa ciuitatem Fidenas omnem agrum, pręstantem solidos c l x. Via salaria sub Parento undique omnem agrum, pręstantem solidos c v. Agrum Muci pręstantem solidos l x x x. Possessionem in uico Pisonis, pręstantem solidos c c l. Agrum Casulas, præstantem solidos centum.

Eodem tẽpore Constantinus augustus fecit basilicam beato Laurentio Martyri uia Tyburtina in agro Verano supra arenarium Cryptæ. Et usque ad corpus sancti Laurentij Martyris fecit gradus ascensionis & descensionis. In eo loco construxit absidem, & exornauit marmoribus Porphyreticis, & desuper locum conclusit de argento, & cancellos de argento purissimo ornauit, pensantes libras mille. Et ante ipsum locum in Crypta posuit lucernam ex auro purissimo Lichnorum x. pensantem libras uiginti. Coronam ex argento purissimo cum delphinis l. pensantem libras triginta. Candelabra ærea duo in pedibus denis, pensantia singula libras trecẽtas. Ante corpus beati Laurentij Martyris argento clusit sigilla passionum ipsius, cum lucernis mixis argenteis, pensantes singulæ libras quindecim. In eodem loco possessionem cuiusdã Quiriacetis, religiosæ fœminæ, quam fiscus occupauerat tempore persecutionis. Veranum fundum pręstantem solidos centum sexaginta. Possessionem aqua Tuscia ad latus, pręstantem solidos c l i i j. Possessionẽ Augusti in territorio Sabinensi, pręstantem solidos c x x. Possessionem Micinas Augusti, pręstantem solidos c x. Possessionem Termulas, pręstantem solidos l x. Possessionem Aranas, pręstantẽ solidos l x x. Pharos argenteos x x x. pensantes singuli libras octo.

Eisdem temporibus Constantinus Augustus fecit basilicam uia Lauicana inter duas lauros beato Petro & Marcellino martyribus. Et Mausoleum ubi beatissimam Augustam matrem suam posuit in Sarcophago Porphyretico. Vbi & donauit Patenam auream ex purissimo auro, pensantem libras x x x v. Candelabra argentea auro clusa in pedibus x i j.

iiij. pensantia singula libras cc. Coronam auream, quæ est Pharus cantharus cum delphinis cxx. pensantem libras xxx. Calices aureos tres, pensantes singuli libras decem, cum gemmis Prasinis, & hyacinthinis. Amas aureas duas, pensantes singulæ libras xl. Altare ex argento purissimo, pensante libras cc. Pharos cantharos argenteos uiginti, pensantes singuli libras xx. Item altare ex argento purissimo, pensante libras cc. Patenas ex auro purissimo duas, pensantes singulæ libras quindecim. Patenas argenteas duas, pensantes singulæ libras xv. Scyphum maiorem ex auro purissimo, ubi nomẽ Augusti designatur, pensantem libras uiginti. Scyphum aureum minorem, pensantem libras decem. Scyphos argenteos quinque, pensantes singuli libras duodecim. Calices ministeriales argenteos uiginti, pensantes singuli libras tres. Amas argenteas quatuor, pẽsantes singulæ libras quindecim. Annis singulis olei nardini pistici, libras dcccc. Balsami, libras centum. Aromatum in incensum ıı Sanctis Martyribus, beatis Marcellino & Petro libras centum. Fundum Laurentinum iuxta Formiam cum balneo, & omnem agrum à post Sessorianam uiam, & in ærarium, usq; ad uiam Latinam ad montem Gabum. Ipsum montem Gabum possessionem Augustæ Helenę, præstantẽ solidos mille cxx. Insulam Sardiniam cum possessionibus omnibus, pręstantem solidos mille uigintiquatuor. Messanam cum possessionibus suis oĩbus, pręstantem solidos dcccx. Insulam Matyziam, præstantẽ solidos dc. Possessionem in territorio Sabinensi, quæ appellatur ad duas casas, sub monte Laurenti, pręstantem solidos ducentos.

ıı *Etiam Sanctis martyribus antiquitus adolebatur incensum.*

Eodem tempore fecit Constantinus Augustus basilicam in ciuitate Ostia iuxta portum urbis Romæ, beatorũ Apostolorum Petri & Pauli & Ioannis Baptistæ, ubi obtulit hæc. Patenam argenteam, pensantem libras triginta. Calices argenteos decem, pensantes singuli libras quinque. Amas argenteas duas, pensantes singulæ libras decem. Pharos argenteos triginta, pensantes singuli libras quinque. Scyphos argenteos duos, pensantes singuli libras octo. Patenam argenteam chrismalem singularem, pensantem libras decem. Peluem ex argento ad baptismum, pensantem libras uiginti. Insulam quæ dicitur Assis, quę est inter portũ & Ostiam, & possessiones omnes maritimas, usque ad digitum solis, præstantes solidos trecentos. Possessionem Græcorum in territorio Ardeatino, præstantem solidos triginta. Possessionem Quirini in territorio Ostiensi, præstantẽ solidos cccxi. Possessionẽ Balniolũ in territorio Ostiensi, præstantem solidos xlij. Possessionem Nymphulas, pręstantem solidos triginta. Item quæ obtulit Gallicanus basilicæ suprascriptæ, sanctorũ Apostolorum Petri & Pauli, & Ioannis Baptistę. Obtulit autem hęc. Coronam argenteam cum delphinis, pensantem libras xx. Calicem argenteum anaglyphum, pensantem libras xv. Amam argenteam, pensantem libras xviij. Massam Mallianam in territorio Sabinensi, pręstantem solidos cxv. & tremissem. Fundum picturas in territorio

Veliterno, præstantem solidos xliij. Fundum Surorum uia Clodia in territorio Veientano, præstantem solidos lvj. Massam Gargilianam in territorio Suessano, præstantem solidos dclvj.

Eisdem temporibus fecit Constantinus Augustus basilicam in ciuitate Albanensi sancti Ioannis Baptistę, ubi posuit hęc. Patenam argenteam pensantem libras xxx. Scyphum argenteum deauratum, pensantem libras xij. Calices ministeriales decem, pensantes singuli libras ternas. Amas argenteas duas, pensantes singulę libras xx. Possessiones Laurentinas, cũ adiacentibus campestribus, pręstantes solidos lx. Fundum Molas, pręstantem solidos l. Possessionẽ Albanensem cum lacu Albano, pręstãtes solidos ccl. Massam Muci, pręstantẽ solidos clxx. Omnia Scheneca deserta, uel domos ciuitatis in urbe Albanensi, omnia in circuitu ecclesię Constantinianę obtulit Augustus. Possessionem orti, præstantem solidos xx. Possessionem Tyberij Cæsaris, præstantem solidos lxxx. Possessionem Marinas, præstantem solidos l. Possessionem Armatianam in territorio Corano, pręstantem solidos cl. Possessionem Statilianam, pręstantem solidos lxx. Possessionem Medianam, præstantem solidos xxx.

Eisdem temporibus fecit Constantinus augustus intra urbem Capuanam Basilicam Apostolorum, quam cognominauit Constantinianam. Vbi & obtulit dona hęc. Patenas argenteas duas, pensantes singulæ libras xx. Scyphos argenteos tres, pensantes singuli libras viij. Calices ministeriales xv. pensantes singuli libras duas. Amas argenteas duas, pensantes singulæ libras x. Candelabra ærea in pedibus x. numero quatuor, pensantia singula libras clxxx. Pharos cantharos argenteos, numero xxx. pensantes singuli libras quinque. Pharos cantharos æreos numero xxx. Et obtulit possessiones. Massam Statilianam in territorio Menturino, pręstantem solidos cccxv. Possessionem in territorio Caietano, præstantem solidos lxxxv. Possessionem Paterni in territorio Suessano, præstantem solidos cl. Possessionem ad Centum in territorio Capuano, pręstantem solidos lx. Possessionem Gauronicam in territorio Suessano, pręstantem solidos xl. Possessionem Leonis, pręstantem solidos lx.

Eisdem temporibus fecit Constantinus Augustus Basilicam in urbe Neapoli, ubi obtulit hæc, Patenas argenteas duas, pensantes singulæ libras xxv. Scyphos argẽteos duos, pensantes singuli libras x. Calices ministeriales x. pensantes singuli libras duas. Amas argẽteas duas, pensantes singulæ libras xv. Pharos argẽteos xx. pensantes singuli libras octo. Pharos æreos xx. pensantes singuli libras x. Fecit autem formã aquæductus per miliaria octo. Fecit autem & forum, & donum obtulit. Possessionem Macarij, præstantem solidos cl. Possessionem Cimbranam, pręstantem solidos cv. Possessionem Sclinam, præstantem solidos cviij. Possessionem Afilas, pręstantem solidos cxl. Possessionẽ

Nymphulas, prꝗstantem solidos x c. Possessionem Insulꝗ cum Castro, prꝗstantem solidos l x x x.

Eisdem tẽporibus constituit beatus Syluester in urbe Roma titulum suum in regionẽ tertiam iuxta thermas Domitianas, quꝗ cognominantur Traianæ, titulum scilicet Syluestri, ubi donauit Constantinus Augustus patenam argenteam pensantem libras x x. Scyphos argẽteos duos, pensantes singuli libras octo. Amam argenteã pensantes libras x. Pharos cantharos argenteos x. pensantes singuli libras quinq;. Cantharos cerostrotos æreos x v j. pensantes singuli libras x l. Calices argenteos ministeriales quinque, pensantes singuli libras duas. Fundum Percilianũ in territorio Sabinensi, prꝗstantem solidos l. Fundum Barbatianum in territorio Ferentino, præstantẽ solidos x x x v. & tremissem. Fundum Statianum in territorio Trebelano, prꝗstantem solidos l x v j. & tremissem. Fundum Beniclas, in territorio Corano, præstantẽ solidos x l v. Fundum Sulpitianum in territorio Corano, præstantem solidos l x x. Fundum Tauri in territorio Veientano, prꝗstantem solidos x l i j. Fundum Sentianum in territorio Tyburtino, præstantẽ solidos x x x. Fundum Ceianum in territorio Prꝗnestino, prꝗstantem solidos l. Fundum Termulas in territorio Prꝗnestino, prꝗstantem solidos x x x v. Possessionem Cylonis in territorio Prꝗnestino, prꝗstantẽ solidos l v i i j. Obtulit & omnia necessaria titulo Equitij.

Hic Syluester fecit ordinationes sex per mensem Decembrẽ, presbyteros x l i j. Diacones x x v j. Episcopos per diuersa loca numero l x v. Hic sepultus est in cœmiterio Priscillꝗ uia Salaria, apud urbẽ Romam miliario tertio, pridie Kalendas Ianuarij. Qui catholicus & confessor quieuit. Et cessauit Episcopatus dies quindecim.

.A. EPISCOPVS VERONENSIS,

AD LECTOREM.

IN hac uita beati Syluestri habes Constantinum Imperatorem a sancto Syluestro fuisse baptizatum, & soli Damaso sanctißimo Põtifici & ueraci potius credendum est, quam fallaci turbꝗ omnium hꝗreticorum. Sed & quod ait D. Ambrosius in libro de obitu Theodosij quod Constantino in ultimis constituto baptismatis gratia omnia peccata remisit, huic ueritati non obstat, nam per hoc non negat quin Syluester eũ baptizauerit, & illud, in ultimis constituto, largo modo accipitur, uidelicet ac si diceretur cum ante diu regnasset, & in fidelis multas strages mar tyrum edidisset, ad ultimum baptizatus est. Sed & nos ipsi in Chronicis uetustißimis. Farsensis Monasterij literis Longobardis scriptis legimus Constantinum magnum anno imperij sui x v i i j. â sancto Syluestro Papa baptizatũ fuisse post tyrannorũ interfectionem, scilicet Maxentij

Herculei

Herculei filij, Maximiani, atq; Licinij cognati sui. Id etiam aperte testatur D. Hieronymus in epistola ad Eustochium de uinculis Petri quæ incipit Sępissimo rogatu. Quanuis bonus Erasmus eam ex catalogo epistolarum D. Hieronymi expunxerit, & inter aliena computauerit, nempe quia eius sententię non fauebat. Sed quis constituit eum sacrorum scriptorum censorem? Concilium etiam septimũ generale quod contra imaginum oppugnatores Constantino & Irene imperantibus celebratum est, ex relatione Adriani Põtificis, historiam beati Syluestri, in qua manifeste habetur Constantinum Imperatorem ab eo baptizatum fuisse, benigne recepit, & gestis Synodi inseri fecit. Vide in actis cõsilij illius Gręce scriptis Actione secunda. Verum & Zonaras Græcę historię scriptor per uetustus, hoc idem attestatur inquiens; Enarrat deinde Syluestro somnium Imperator, nostrisq; mysterijs initiatur, ac baptizatur, & ex piscina totus sanus consurgit. Idem scribit & Theophanes septingentorum annorum Græcus historicus. Sed quia de Constantini baptismo agere imprę sentiarũ instituti nostri non est, sanctorum nostrorũ uitas prosequamur, & hæc pauca obiter hac de re dixisse sufficiat.

VITA SANCTI MARCI PAPÆ per Damasum Papam scripta.

Habetur in Pontifi cali eiusdem.

MArcus natione Romanus, ex patre Prisco, sedit annos duos, menses octo, dies uigintiunum. Fuit autem temporibus Constantini Augusti, & Nepotiani, ac Secundi consulum, ex die Kalendarũ Februarium, usque in diem Kalendarum Octobris.

Hic constituit, ut Episcopus Ostiensis, qui cõsecrat Episcopos urbis, tunc 1 pallio uteretur, & ab eodẽ Episcopus urbis Romæ cõsecraretur. Et constitutum de omni ecclesiastico ordine fecit.

1 Vide quam antiquus sit pallij usus in Ecclesia.

Hic fecit duas basilicas, unam uia Ardentina ubi requiescit, & aliam in urbe Roma, iuxta palatinas.

Ex huius suggestione obtulit 2 Constantinus augustus basilicæ, quã constituit uia Ardentina, fundum Rosarum cum omni agro campestri, præstantem solidos quadraginta, In basilica in urbe obtulit hæc, Patenã argenteam pensantem libras triginta. Amas argenteas duas, pensantes singulæ libras uiginti. Scyphum argenteum unum, pensantem libras decem. Calices ministeriales argenteos tres, pensantes singuli libras duas. Coronam argenteam pensantem libras decem. Fundum Antonianum uia Clodia, præstantem solidos triginta. Fundum Baccanas uia Appia, pręstantem solidos quadraginta, & tremisses duos. Fundum Morrea uia Ardentina, præstantem solidos xlv. & tremissem.

2 Si tam liberalis in ecclesias fuit magnus Cõstantinus, quis non deat illos reprehendere qui nostro tempore in Dei templa, pretiosa conferunt donaria?

Hic fecit ordinationes duas in urbe Roma per mensem Decembrem, presbyteros uigintiquinque, diacones sex, Episcopos per diuersa loca ui-

gintiseptem. Qui etiam sepultus est in cœmiterio Balbinæ, uia Ardentina, quod ipse constituens fecit, pridie Nonas Octobris. Et cessauit Episcopatus dies uiginti.

Habetur in pontificali eiusdem.

VITA SANCTI IVLII PAPÆ per Damasum Papam scripta.

IVlius natione Romanus, ex patre Rustico, sedit annis xv. mẽses duos dies xviij. Fuit autẽ temporibus Constantij hæretici filij Constantini, à consulatu Feliciani & Maximini.

Hic post multas tribulationes, in exilio fuit mensibus decem. Et post huius Constantij mortem, cum gloria est reuersus ad sedem beati Petri Apostoli.

1 Ecce quot cœmiteria cõstruebant sancti hi, & deo amabiles pontifices. Signum ergo est quod sacra cœmiteria Deo placent.

Fecit basilicas duas, unam iuxta forum, & aliam uia Flamminea, & 1 cœmiteria tria, unum uia Flamminea, aliud uia Aurelia, & aliud uia Portuensi.

Hic constitutum fecit, ut nullus clericus causam quamlibet in publico ageret, nisi in ecclesia, & ut notitia quæ omnibus fidem facit per notarios colligeretur, & ut omnium monimentorũ in ecclesia confectio per primicerium notariorũ celebraretur, siue quod cautiones uel instrumenta, uel donationes, uel cõmutationes, uel traditiones, aut testamenta, uel colligationes, aut manumißiones clericorum in ecclesia per scrutinium sanctum celebrentur.

Hic fecit ordinationes tres in urbe Roma per mensem Decembrium, presbyteros octodecim, diacones tres, Episcopos per diuersa loca nouem. Qui etiam sepultus est uia Aurelia in cœmiterio Calepodij pridie Idus Aprilis. Et cessauit Episcopatus dies uigintiquinque.

Habetur in Pontificali eiusdem.

VITA SANCTI FELICIS PAPÆ SECVNDI, & Martyris, per Damasum Papam scripta.

FElix natione Romanus, ex patre Anastasio, sedit annum unũ, menses tres, dies tres.

1 Ecce quomodo Papa potest declarare Imperatorem hæreticũ, & illum excõmunicare.

Hic declarauit Constantium filium Constantini 1 hæreticũ, & secundo rebaptizatum ab Eusebio Nicomediensi, iuxta Nicomediam in Aquilone uilla. Et pro hoc declaratu ab eodem Constantio Constantini augusti filio Martyrio coronatur, & capite truncatur.

Hic fecit basilicam uia Aurelia miliario ab urbe secundo, quũ presbyterij honore fungeretur. Et ad eandem basilicam emit agrum circa locum, quem obtulit ecclesiæ, quã fecit.

Hic fecit ordinationem unã in urbe Roma per mensem Decembrẽ, presdyteros xxi. diacones v. Episcopos per diuersa loca xix. Qui etiam

passus est in ciuitate Corona cũ multis clericis & fidelibus, occulte, iuxta muros urbis ad lacus Traiani. iij. Idus Nouembris. Et exinde raptum est corpus eius à presbyteris, & clericis noctu, cum Damaso presbytero, & sepultum est in basilica supradicta, quam ipse uia Aurelia construxerat. xij. Kalendas Decembris miliario secundo. Et cessauit Episcopatus dies. xxxviij.

VITA BEATI QVADRATI ATHENIENSIS Episcopi Apostolorum discipuli, per Diuum Hieronymum presbyterum scripta.

Habetur in lib. eiũ de Viris Illustribus.

QVadratus Apostolorum discipulus, Publio Athenarum Episcopo ob Christi fidem martyrio coronato, in locum eius substituitur, & Ecclesiam grandi terrore dispersam fide, & industria sua congregat. Cumq; Hadrianus Athenis exegisset hyemẽ, inuisens Eleusinam, & omnibus penè Græciç sacris initiatus, dedisset occasionem his, qui Christianos oderant, absq; præcepto Imperatoris uexare credentes, porrexit ei librum pro religione nostra compositum, ualde utilem, plenumq; rationis & fidei, & apostolica doctrina dignum, in quo & antiquitatem suç ætatis ostendens, ait plurimos à se uisos, qui sub domino uarijs in Iudæa oppresi calamitatibus, sanati fuerant, & qui à mortuis resurrexerant.

VITA EGESIPPI VIRI SANCTISSIMI per beatum Hieronymum presbyterum descripta.

Habetur in lib. eiusdem de viris Illustribus.

EGesippus uicinus apostolicorum temporum, & omnes à passione domini usq; ad suam ætatẽ ecclesiasticorũ actuũ texens historias, multaq; ad utilitatẽ legentium pertinentia hinc inde congregans, quinque libros cõposuit, sermone simplici, ut quorum uitam sectabatur, dicendi quoq; exprimeret characterem.

Asserit se uenisse sub Aniceto Romã, qui decimus post Petrũ episcopus fuit, & perseuerasse usque ad Eleutherium eiusdem urbis episcopũ, qui Aniceti quondam diaconus fuerat. Præterea aduersum idola disputans, ex quo primũ errore creuissent subtexit historiam, ex qua ostẽdit, qua floruerit ætate.

Ait enim, Tumulos mortuis templaq; fecerunt, sicut usq; hodie uidemus, è quibus est & Antinous seruus Hadriani Cæsaris, cui & gymnicus agon exercetur apud Antinoum ciuitatẽ quã ex eius nomine condidit, & statuit prophetas in tẹmplo. Antinoum autẽ in delitijs habuisse Cęsar Hadrianus scribitur.

PROLOGVS IN VITAM D. ATHANASII Alexandrini Episcopi, per Ioannem Aretinum ex Græcis & Latinis probatissimis authoribus descriptam.

Habetur in fine omnium operum suorum Lugduni impressorum.

BEATISSIMO EVGENIO PAPÆ Quarto Ioannes Aretinus.

NOn ab re futurum arbitror, Eugeni pater beatissime, si uiri admirabilis Athanasij Alexandrini Episcopi uitam ex Græcorũ codicibus in nostrũ sermonẽ conscribens, eamq; tuæ beatitudini dedicaturus, causas prius aperiam, & quid me potissimũ ad hoc ipsum impulerit explicem. Nam cũ nouerim, & non quidem ego solus, sed uniuersus penè orbis persecutiones innumeras, quas iniuste tua sanctitas hactenus est perpessa, non possum non uehementer admirari quosdam, qui instar amicorũ Iob, iustum sanctumq; ac legitimũ pontificẽ maledictis quandoq; lacessere non dubitant, quasi mente capere nequaquã posse uideantur Christianorũ principẽ, & Christi Vicarium huiusmodi posse tribulationibus concuti. Sed pro tanta eorum inscitia atque ignauia facile abijci & reijci possunt, si pontificũ priorũ gesta, & maxime prædecessorum tuorum inspicere uelint. Quorũ nemo fore iustus cõpertus est, qui non innumeris admodum fuerit perturbationibus conquassatus.

Et ut ex multis unũ in medium proferã, meminerint Gregorij processoris tui, cuius profecto memoria in benedictione est. Cuius equidem gesta, si diligenter inquirant, eisdẽ penè tribulationibus, & quòd amplius est, eodẽ ipso ordine idẽ ille ad regna cœlorũ est perductus. Quid referã alios, quos orientalis ecclesia suæ olim salutis authores appellat, Basilium, Gregorium Nazianzenũ, Ioannẽ Chrysostomũ, & cæteros, quos persecutionẽ procella per uarios casus, & multa rerũ discrimina dispulit? Quorum (ut innumeros alios prætermittam) si gesta & illatas persecutiones, uel breui oratione pstringere uelim, latissimus mihi ac manifestissimus in maledicorũ confusionẽ cãpus pateret, sed ex omnibus his solùm Athanasium inspicere, atq; eius uitã ex Græcis codicibus in Latinũ sermonẽ cõscribere libuit, ut discant uirum sanctissimũ, & omnibus seculis miris laudibus celebratũ talia passum, quibus si reliquorũ cætera cõparentur, parua penitus, ac penitus nulla esse uideantur.

Nec minus tuæ beatitudo ex illius gestis uoluptatem assumat, conspiciatq;, ut quemadmodũ nec illi consolationes suæ defuere, quin & multa pro Dei ecclesia se perfecisse gauderet, & pacem demum & Ecclesiæ suæ Alexandrinæ, & toti Aegypto multo tempore conspiceret. Sic nec tibi beatissime pater consolationes tuæ diuinitus in tot angustijs datæ deficiant. Nam inueteratũ Græcorũ schisma, atq; inueteratius Armenicorũ, ad firmissimã unionẽ, quod ex præcessoribus tuis multi summe optauerũt, tua sola beatitudo infinitis penè impensis, & summis laboribus reduxit, uidesq; ex Græcis in Cardinalium tuorũ consistorio uiros clarissimos tibi

astantes,& pro Romana ecclesia,(etiã si oportuerit) mori paratos. Nec dubiũ est, quin magnorũ tuorũ laborũ, multarumq; anxietatũ fructũ capias maximũ,atq; etiam in hoc mundo conculcatis hostibus,pacẽ super Israel ante discessum tuũ,& longo quidẽ tẽpore cõspicias. Quæ omnia, quia pari modo tuę beatitudini,ut Athanasio nostro contingunt,qui Romanis Pontificibus præcessoribus tuis,& tuę sedi deuotissimus atq; obedientissimus fuit,ab illaq; semper defensus(ut in sequentibus apparebit) ipsius uitam clarissimã nulli congruentius iudicaui dedicandã,quàm tuę beatitudini. In cuius lectione,si parum acquiescere poteris,non dubito,quin & consolatio tibi, & amor ingens atque deuotio sanctissimo Athanasio augeatur.

INCIPIT VITA BEATISSIMI Athanasij Episcopi Alexandrini.

CVm post persecutionem Diocletiani & Maximiani Imperatorũ crudelissimorũ pax Christianis & quies data fuisset,& fœcunditas ecclesię fructus exhiberet amplissimos,atq; confessorũ inclytis meritis gauderet,confusus dæmon,astu callido noua contra ecclesiam bella, atque prioribus persecutionibus priora excogitauit. Et cũ creatoris diuinus cultus quotidie p orbẽ terrarũ excresceret,nec aperto bello ut expertus fuerat,cõprimi potuisset, sed quãto maiores persecutiones inferebat, tanto maior ecclesiæ gloria,& Christianorũ uictoria resultabat,noua machinatus,non iam aperte,sed ex his,qui nomine potius,quã re,Christiani dici poterant,aliquos occulte circũueniens,ad dissidium fidei,& ecclesię Dei,ac ueri cultus persecutionẽ adduxit,atq; magnã gentem in pistrinum redegit errorẽ,ut creaturã potius,quàm creatorẽ adorari contenderent, Christũ scilicet Iesum, quẽ creaturã omnino profiteri non uerebantur. Sed Christus ipse, qui Petri nauiculam submergi non patitur, dedit sapientiam sanctis suis, qui cũ in illius splendoris radios aciem omnino intendissent,uero lumine illustrati,pro euãgelica prædicatione,ac ueri cultus pietate,ad mortẽ usque decertarunt,atq; diaboli machinas destruentes,serpentis antiqui caput fortiter contriuerunt.

Inter quos præcipuus Apostolicæ gratiæ particeps magnus Athanasius fuit, Alexandrinæ celeberrimę ciuitatis antistes,qui ueluti margarita præfulgida,feruens spiritu,& cęlesti amore saucius,diutissime magistratuibs plurimis,atq; etiam regibus, hæreticorũ ducibus per totũ orbẽ pro tuenda rectę fidei puritate ardentissime obstitit. Et diuina uirtute fretus, aduersus impiorũ turbã maximis periculis undiq; agitatus,uictoriam penitus reportauit. Cuius tanta & tam præclara contra hæreticos in beata ecclesia pro fidei integritate fuere certamina, ut etiam de ipso id dictum esse uideatur quod scriptũ est:Ego enim ostendi illi quanta eũ pro nomine meo oporteat pati. Nam in eius persecutiones non quadraginta uiri,

ſed uniuerſus penè conſpirauit orbis. Cõmoti ſunt principes terrę & gẽtes & regna, atq; exercitus contra illum conuenerunt. Sed ipſe diuinum eloquium opere implebat, quo dicitur: Si conſiſtant aduerſum me caſtra nõ timebit cor meum. Si exurgat aduerſum me prælium, in hoc ego ſperabo. Verũ tanta illius ac talia feruntur geſta, ut uel certamina exponere, uel uariam in diuinis eloquijs diſſerendis ſapientiam, quæ in libris ab eo relictis ſole clarius eluceret, enarrare nemo quantalibet facũdia præditus digne pro meritis poſſet. Nec nos id efficere pollicẽmur, ſed pro uirili noſtra eius quædã geſta, quæ apud Græcos conſcripta cõperimus, in Latinum fideliſsime conuertemus, addemusq; alia quædam quæ apud Latinos ac probatiſsimos authores legendo didicimus, atque in primis, quæ nã fuerit pueri indoles, & uitæ tam mirabilis indiciũ, paucis explicemus.

Cum poſt felicẽ conſummationẽ beatiſsimi martyris atq; Alexandrinę eccleſiæ præſulis Petri, & poſt eũ Achillę ſanctę memoriæ, Alexãder ipſius ciuitatis ordinatus eſſet Epiſcopus, apud Alexandriam Petri martyris 1 ſolennem diem agebat. Et cũ poſt expleta ſolennia conuenturos ad conuiuium ſuum clericos domi expectaret, in loco mari uicino cernit ex editiore parte domus, pueros ludum ritu eccleſiaſtico inire, atque ea quæ in eccleſia geri conſuetũ fuerat peragere. Erat autẽ domus aſpiciens mare, in cuius littorẽ ipſi ludebant pueri, inter quos puer Athanaſius ſimulatus erat Epiſcopus, & alij coęui partim presbyteri, partim diaconi deſignati, offerebant iſti Athanaſio catechumenos pueros baptizandos. Quos ille omni eccleſiaſtico ritu ſeruato, baptizabat. Stupefactus autẽ in his quæ fiebant Alexander, ac illico perturbatus, uocari ad ſe clericos iubet, atque eis quod eminus ipſe uiderat, oſtendebat. Tamen abire eos, & comprehenſos ad ſe perducere omnes pueros imperat. Cumq; adeſſent, quis eſſet ludus, & quid egiſſent, uel quomodo perſcrutatur. Illi (ut talis habet ætas) pauide negare primum cęperunt. Sed ut cognitos ſe nouerunt, rem omnino geſtam per ordinẽ pandunt. Cum Alexander diligenter inquireret ab his qui baptizati dicebantur, quid interrogati fuerunt, ſimul & ab Athanaſio quid interrogauerat, ubi uidet ſecundum religionis noſtrę ritum cuncta conſtare, allocutis clericis, cũ conſilio clericorum ſtatuiſſe traditur, illis, quibus integris interrogationibus & reſponſionibus aqua fuerat infuſa, iterari 2 baptiſmũ non deberi, ſed 3 chriſmate eos inungens, ſignaculo Chriſti cõfirmauit. Et conuocatis Athanaſij parentibus, ac illorum quos uel presbyteros habere uiſus fuerat, uel miniſtros, ſub Dei obteſtatione tradidit eccleſiæ nutriendos. Atque cũ pauco peracto tẽpore grãmaticam ſufficienter Athanaſius atque integre perdidiciſſet, tanquã fidelę domini cõmendatũ, a parentibus Epiſcopo Alexãdro reſtituitur. Qui ab eo uelut alter Samuel in tẽplo domini nutriendus accipitur, ut ſi ui ſenectute bona ad patres a domino uocari contingeret, ad portandum poſt ſe ſacerdotale Ephod eligatur.

1 *Solennem diem Petri martyris agebat.*

2 *Habes hic rite baptizatum nõ debere iterum baptizari.*

3 *Habes & antiquum Eccleſiæ morẽ, quod baptizati ſacro chriſmate inungebantur, & ſignaculo Chriſti confirmabantur.*

Interim cũ ſucceſſu tẽporum mirabiliter diuinis literis eruditus eua-

deret,& acrimonia ingenij,atque integritate uitæ cęteris præstaret,instituente Alexandro archidiaconus Alexandriæ ordinatur ecclesiæ. Cuius ingenium, fides ac pietas in ecclesiasticis negocijs, quanta fuerint apud Nicęam in oechumenico seu uniuersali concilio ob causam religionis cōgregato, ad quod cū Episcopo suo conuenerat, omnibus palam fieri cœpit. Verū quoniā omnes Athanasij persecutiones & gesta,ob Arrij hęresim principaliter describuntur,quæ prę cęteris hęresibus ante illam excogitatis miserabilius & crudelius in Christi cultores grassata fuit; uisum est antequā ad reliqua Athanasij gesta procedamus, huiusmodi hæreses usque ad synodum Nicenam,& progressum,atque synodum ipsam prę clarissimam q̄ breuissime dabitur explicare.

Igitur per id tēpus apud Alexandriam presbyter quidam Arrius nomine erat uir specie & forma magis q̄ uirtute religiosus, & 4 gloriæ, laudisq; ac nouitatis improbe cupidus. Qui ab Achilla prædecessore Alexādri diaconus ordinatus, & ut Theodoricus author est, nouitatibus captus,ab ecclesia primū pulsus est. Demum fidelium rogatu,denuo ad ministerium susceptus fuerat. Is cū Alexādrum uirum Clarissimū pontificatus gubernacula suscepisse liuido oculo cerneret, nam eo tēpore in ordine quidē presbyterorum Arrius erat,& diuinarū scripturarū expositionem uidebatur habere cōmissam,rē hanc ferre non potuit,sed in rabiem quandam impatientię deiectus,litis quærebat initium.Porrò laudabilem uidens Alexandri conuersationē , nequaq̄ in eum calumnias contexere præualebat. Nec tamē illum quiescere infelix permittebat inuidia. Quā obrem diabolica suggestione deuictus,praua quædā de Christi fide proferre,atque in ecclesia tēpestatem exagitare adortus est,& aperte Alexādri doctrinæ derogare atque resistere non formidauit. Et ob hoc ea proferre cępit,quæ antea nunquā in quæstionē uenerant Nam cū Alexāder ea quæ indubitata uidebantur populo exponeret, & filium scilicet cum Deo genitore æqui honoris,atque eiusdē substantiæ esse doceret; Arrius contra,& ueritati obsistens, creaturā filium facturamq; dicere audebat. Et ab illa æterna ineffabiliq; substantia Dei patris uel natura,filium separare conabatur,quæ res plurimos in ecclesia perturbabat.

4 Vides hæretice q̄ sint causæ aberrandi à fide.

Sed cū Alexander Episcopus natura lenis & quietus, assiduis admonitionibus Arrium cuperet a prauo incepto, & assertionibus impijs reuocare,nec tamen res ex sententia procederet,& plerosq; iam malum pesti ferę contagionis inficeret,non solum apud Alexandriam,uerumetiam per alias urbes,prouinciasq; dispersæ,pernitiosum fore iam credidit amplius dissimulare a talibus.Ob quod (ut ex ipsius Alexādri Epistolis habetur) centum ferē Episcopos ex Ægypti & Libyę partibus congregare curauit,quibus causam Arrij sigillatim exponens, maturoq; super his consilio adhibito, Episcoporum omnium consensu illum sacerdotali ordine priuauit. Quibus non assentiens Arrius, sed in peruersitate superbe perseuerans,iubente Episcopo Alexandro Alexandria urbe depellitur. Quod

quidem impatientissime ferens, excogitare cœpit modum quo Alexandrum a sede sua amoueret,& se Episcopum erigeret.Ob quam rem perficiendam,cũ complicibus suis propria celebrabat concilia,& modũ quo hæc executioni demandare posset,conquirere non cessabat. Quod prævidens Alexãder ne ex sacerdotibus quisquã eiusdem fallacijs caperetur, omnibus catholicæ ecclesiæ Episcopis, ipsius impietatem enarrans, suis epistolis (quæ usque in hæc tempora apud Græcos comperiuntur) indi cauit.In quibus eos primũ ad seruandum rectam ecclesiæ catholicę fidẽ, & uinculum unionis & pacis hortatur,deinde quemadmodum in diocesi sua surrexerunt uiri iniqui & antichristi præcursores,quibus etiam Eusebium Nicomediæ Episcopum adhærere, & aperte patrocinari cõmemorat. Quamobrem ab eo cauendum admonet, & literas illius quibus Arrium & complices apud quoscunq; laudare solebat,minime suscipien das esse,totis affectibus hortatur. Post hæc Episcopos aliquos a recta fide deuiantes,atq; Arrio adhærentes,nominatim cõnumerat,exponitq; deinde eorum perfidiam in hæc uerba.

Ea uero quæ profitentur huiuscemodi sunt : Non semper inquiunt, Deus pater fuit,non semper fuit Dei uerbũ,sed fuit quando Deus pater non fuit. Dei autem uerbum ex non existentibus factum fuit. Existens enim Deus non existentẽ ex non existente fecit. Quapropter aliquãdo fuit quando non fuit. Creatura est enim & factura filius.Neq; similis est patri secundum substantiam,neq; uera sapientia eius est,neq; uerũ natu raliter patris uerbũ est,sed uerbum abusiue ac sapientia dictum.Vnde & conuertibilis est,ac per naturam ut rationalia quæq; animalia mutabilis, peregrinumq; & extraneum,& remotũ a paterna substantia est uerbũ, atq; inuisibilis est filio pater. Neque patrẽ perfecte filius nouit,aut perfe cte uidere potest,nec suam quidẽ substantiam nouit filius sicuti est.Qui propter nos factus est,ut per eum ueluti per instrumentũ,nos ipsos deus formaret. Et hæc sunt ferẽ blasphemiæ Arrij & sequacium quas in ipsa eadem epistola pluribus authoritatibus & argumentis Alexander ipse detestatur. Vbi etiam enarrat, illos se pluries conuicisse, atque rursus ut chamęleontes in nouam speciem cõmutari. Vltimo deprecatur,ne eos si forte ad illos aduentare tentauerint, suscipere omnino uelint, sed ut ipsi Christiani,illos Christum Saluatorẽ nostrum blasphemantes,omni indi gnatione detestentur penitus & abhorreant.

Per idem tempus alius Alexãder,uir multa sanctitate præditus, apud Constantinopolim Episcopatum gerebat.Cui Alexandrinus Alexãder similem penẽ epistolam superiori direxit,ĩ qua copiose & subtiliter pluribus rationibus, & inconuincibilibus diuinæ scripturæ authoritatibus, omnem Arrij perfidiam destruxit, atque ueram fidem manifestissime declarauit;hortaturq; eum ad concordiam & defensionem ueræ fidei,& quod bellum & certamen pro Christi nominis defensione contra aduersarios & blasphemos inire non formidet.Similiter & aliam huic consonã

direxit

direxit epiſtolam, Philogonio Antiochenæ ſedis antiſtiti, & aliam Euſtachio qui apud Bergam Epiſcopalem cathedram gubernabat, aliiſq; cõpluribus, quos integros, & apoſtolicorũ dogmatũ defenſores dinouerat. Verum Arrius neque ipſe quieſcebat, nec minus ſtudebat ad complices ſuos literas ſcribere, & ad Euſebium maxime, cuius fauore & authoritate ſe plurimum præualere ſperabat. Cuius unam ferè totam deſcribemus Epiſtolam, quam & Græci plures in ſuis commentariis deſcripſerunt, ut ipſiuſmet uerbis omnibus eius perfidia innoteſcat.

Domino deſideratiſsimo uiro Dei fideliq; & orthodoxo Euſebio, Arrius qui ob ueritatem, quam tu quoque defendis, perſecutionem a Papa Alexandro iniuſte perfert ſalutem in domino. Cum pater meus Armonius Nicomediam aduentaret, dignum quoque putaui ad te literas in pignus noſtri amoris dare, quę ſingulis diebus erga fratres intuitu Dei, & rebus ipſis te exhibere cognouimus. At nos Epiſcopus noſter uehementer, opprimit & inſequit, & ueluti Deo rebelles ciuitate priuauit, & animum etiam cuiuſq; alias benigniſſimi contra nos quotidie excogitando literis ſuis exaſperat, propterea quia ei conſentire nolumus publice prædicanti, ſemper deus pater, ſemper filius, ſimul pater, ſimul & filius, ingenito Deo ſemper genitus filius coexiſtit, atque ab ingenito genitus, & quod neque cogitatione, neque atomo deus filium ex deo procreat. Et quoniam frater tuus Cæſarienſis Euſebius, atque Theodoricus Laodiceæ, & Paulinus Tyri, Gregorius Beryti, & Crius Lydię Epiſcopi, atque per orientem alii ferè omnes, ſine principio Deum filio præ exiſtere affirmant, ab eo anathemati traditi ſunt, ſolis Philogonio Antiochiæ, & Helladio Tripoleos, atque Machario Hieroſolymorũ Epiſcopis eis conſentientibus, hominibus ineruditis atque hæreticis. Quorum alii quidẽ filium eructationem aſſerunt, alii prępoſitionem, alii congenitum. Quas ſanè impietates, & ſi imminere ab hæreticis mortes cõminentur, audire non ualemus. Sed quoniam dicimus, ſapimus, & docemus, filium nõ eſſe ingenitum, nec ingeniti partem, aut ex ſubiecto aliquo, ſed unigenitum conuertibiliter, ipſumq; anteq̃ generaretur, aut crearetur, aut prædeſtinaretur, aut fundaretur non fuiſſe, perſecutiones patimur. Similiter autem, & cum aſſeramus: Quoniam principium habet filius, Deus autem ſine principio eſt, atq; filius ex non extantibus eſt, quod intelligere uolumus ſecundũ quod Dei pars, & non ex aliquo exiſtit ſubiecto, perſequutionibus quatimur. De cętero tu noſti, & te noſtrarũ tribulationum memorem in domino ualere peropto.

Quam epiſtolam cum Euſebius ſuſcepiſſet, aliam ad Paulinum Epiſcopum Tyri ipſe conſcribens, ſuæ impietatis uenenum euomuit. Idem cum Arrio aſſerens, filium factum quidem a patre, nec eiuſdem ſubſtantiæ eſſe poſſe, atque ſimilia diuerſis Epiſcopis Orientis ſcribens hortabatur, ne Alexandri Epiſtolis conſentirent. Alexandro uero frequẽter ſcribebat, ut Arrium, & complices ſuſcipere uellet, quod ille abhorrens peni

tus detestabatur. Verum cum ob moram, quam apud Nicomediam imperator ducere consueuerat, Eusebius ei familiaris effectus, & inter omnes ferè Orientales Episcopos potentissimus haberetur, à pluribus timebatur ac uerebatur Episcopis, quibus quotidie scribens, subscriptionem impietatis Arrij ab ipsis faciliter impetrabat. Sicq; ipse & eius complices episcopi, duces ac præceptores Arrianæ impietatis esse cęperunt, & ex aduerso rectæ fidei, quam Alexander uiriliter defensabat, qui cõsentientes erant, se subscribere omnino curabant. Vnde omnis iam penè Orientalis 5 ecclesia turbabatur. Et non solum ecclesiarum principes inuicem concertabant, sic dira per incautum serpebant contagia uulgus, atque in tantum hæc subcreuerat contentio, ut in uicis & theatris Christianitati, & diuino nomini publice derogaretur. Nec tamen desistebat Eusebius Alexandrum ipsum ad cõmunionem Arrij exorare. Sed sentiens tandẽ Alexandrum inclinari non posse, ira atque indignatione percitus, in fauorem Arriani dogmatis palam & penitus se conuertit. Et concilium in Bithynia congregari procurans, scribit episcopis uniuersis, ut complicibus Arrij, tanq̃ orthodoxis cõmunicare uelint. Atque illos exhortatur, ut Alexandrum ad ipsam eandem Arrij cõmunionem strictissime conuocent. Quo cum frustrati fuissent, nequaquam Alexandro id consentire uolente, ad alias machinationes se & complices contulerunt. Nam Eusebius ipse odio in Alexandrum uehementissime ferebatur, quod grauiter eum in epistola ad episcopos nominauerat. Sicq; crescente in dies peste, latius crebrescebat dissensionis sermo, usque quo ad aures religiosi principis Constantini, plenissime innotesceret. Quo ille perculsus pariter & afflictus, uehemẽter indoluit. Quippe qui omni studio & diligentia instabat Christianam religionem excrescere, & illam dissensionibus longe minui præuidebat. Ob quod culpans Arrium pariter & Alexandrum, cõmunem ambobus scribit epistolam, eis impingens, quod quæstionem quam abscondere debuerant, in populos palàm protulerint, quã nec quærẽdam ab initio, nec excogitandam enarrat, & excogitatam potius taciturnitate tegendam. Quæ epistola in libris Eusebij Pamphili, quos de uita Constantini scripsit, inseritur, cuius partem in Latino stylo uertẽdo, ut tanti principis pietas cognoscatur, in hoc libro interferemus.

5 Quæro ò Haeretice ista Orientalis Ecclesia omnis quæ turbabatur, uisibilis an inuisibilis erat? Si dicis inuisibilem, quomodo sciebatur quod turbaretur? Si uisibilem, quare dicis Ecclesiã dei esse inuisibilem?

Victor Constantinus Pius Maximus Alexandro & Arrio, & infra subdit: Didicimus præsentis quæstionis initium tunc sumpsisse, cum tu à presbyteris Alexander uana magis quęstione quam necessitate cõmotus inquirebas, quisnam intellectus esset loci cuiusdam in lege descripti. Ad quod tu Arri pertinacius magis ea quæ neque excogitare, neque excogitata in medium proferre oportebat, improuide obiecisti. Ob quod inter uos exorta discordia id effecit, ut diuina contemnantur mysteria, & populus diuisus cõmunis corporis congruenti communione separetur. Verbis igitur nostris assensum præbete, atque his obedite, quę conseruus uester iuste admonet. Has rogo deponite contentiones, & earum scilicet

rerum,quas nec requirere, nec de his quærentibus respondere condignũ est. Nam inutiles illæ quæstiones habentur,quę nulla legis necessitate,sed inani quadam contentione a sacerdotibus inducuntur. Quę & si causa exercitij cuiuspiam naturalis proueniăt,intra sensus intimos illas cohibere,& non prompte in conuenticula deportare debemus: Nam quis huiusce modi quæso imperscrutabilia digne cognoscere poterit? Quod si fieri posset,quæ nam esset illa populorum particula cui id persuadere recte possetis, aut quis huiuscemodi subtilitatem absque lapsus sui periculo contrectabit? Fugienda ergo in talibus multiloquia, ut quod nostræ naturæ infirmitas explicare nequit, discentium mentes tardiore forsitan intellectu percipere non ualentes, in blasphemias, aut schismata prolabantur. Quamobrem & incautę interrogationes,& responsiones improuidæ,æquam alterutris ueniam tribuant, nec pro prauis uanisq; contentionibus & causis,tantum Dei populum dissidere decet, quẽ uestris orationibus & prudentia conuenit gubernari. Et ut paruo quodam exẽplo uestram conueniam sapientiam:Nostis philosophos,qui uni se sectę addixerunt,& in unum dogma consentiunt, si in quadam sententiæ parte discordent,licet in eo disciplinę ipsius uirtute separentur, adinuicem tamen dogmatis,& sectę unitate conspirant. Cum hæc ita sint, quanto iustius uos magni Dei ministros in uoluntate religionis decet esse concordes? Nec dignum est uanis sermonum certaminibus,fratres fratribus insultare. Et infra subdit: Reuertimini ergo uiri prudentissimi ad mutuam inter uos amicitiam,& amorem,reddite Christiano populo uestros optatos amplexus,& uestras animas expiantes,inuicem uosipsos rursus agnoscite. Suauiores enim sunt crebro amicitię post inimicitiarum causas deletas ad concordiam restitutæ. Reddite ergo & mihi tranquillos dies & securas noctes. Iam enim tempus est,o magni Dei sacerdotes,tantos populos conseruos meos uestris altercationibus iniuste diuisos, ad Christi unitatem congregare. Nam ad Orientem ego properare festinans, cum Nicomediam aduentassem, fama tantę rei perterritus,penitus detentus sum. Nec patitur animus ad ea loca procedere, ubi illa uidere cõpellerer, quę nec fore auditui possibilia iudicaueram. Quapropter uestra concordia, mihi Orientis uiam aperite, quam discordia & contentione claudere potuistis..

Hæc igitur & plura quæ in eadem Epistola continentur Alexandro & Arrio pijssimus scripserat Imperator,nunc illos arguendo, nunc pro uirili admonere procurans. Sed hanc pestem priusq̃ in alios diffunderetur,se posse preoccupare, pius princeps considerans uirũ quendam, quẽ iuxta se fide & charitate insignem habebat,& prioribus temporibus pro Christiana religione confessionibus comprobatũ, nomine Osium Cordubæ ciuitatis Hispaniæ Episcopum ad Ægyptũ direxit, qui sua authoritate & sapientia, tumultuantes populos conquiescere faceret. Verum cum eius authoritas apud hæreticos præualere non posset, sed quotidie

magis ea pestis iuualesceret, præter spem principis re infecta reuersus est. Cumq; pijssimus Imperator uideret grande periculum Christianæ religioni imminere,& totis uisceribus cuperet tantis malis obsistere, consilio grauium uirorum suscepto, Concilium apud Nicenam urbem congregari 6 iubet,& ex omni penè orbe episcopos conuocans, magna diligentia,& regia largitate sumptus omnes opportunos, quã magnificentissime exhiberi iubet. Et ut Eusebius Pamphilus libro tertio uitæ Constantini describit, uehicula publica per diuersa loca conduci statuit, mulosq; & equos, camelos & asellos, prout loci opportunitas cõmodius exhibebat, nauesq; in portubus præparari mandat, cibaria pro eorum uoluntate, non episcopis solum presbyteris aut diaconis, clericis & eorum seruis, sed alijs etiã quibusq;,& cuiusq; generis hominibus, ad huiusmodi congregationem uolentibus aduentare largissime præcepit exhiberi. Veniunt ergo ex omni penè Europa, Libya & Asia, sacratissimi patres, qui ueluti beatorum chorus, uirtutibus miris in illis relucentibus uidebantur. Sicq; decimo octauo Imperij Constantini anno, pontificatus uero Syluestri decimo quarto, ut uerissime computauit Eusebius, in Nicena urbe congregati sunt. Et ut ipse Pamphilus eodem libro tertio de uita Constantini enarrat, libebat tunc aspicere Syros simul & Cylicos sacros antistites, Phœnicesq; & Arabes atque Palęstinos, Ægyptios etiam & Thebęos, ac Libycos, simul & qui ex Mesopotamia oriuntur, atque etiam ex Perside uenit Episcopus. Nec à Scythia defuerunt. Pontus similiter & Asia, Phrygia & Pamphylia, uiros probatissimos præbuerunt. Aderant & Thraces, Macedonesq;, & Achiui, & hi qui Epyrum inhabitant, ut sermo ille completus iam uiderentur, quem in Actibus Apostolorũ Lucas enarrat: Quod conuenerant Hierosolymis ex omnibus gentibus quę sub cœlo sunt, uiri religiosi, inter quos erant Parthi & Medi & Elamitæ, & qui habitabant Mesopotamiam, Iudęam & Cappadociam, Pontum & Asiam, Phrygiam & Pamphyliam, Ægyptum & patres Libyæ circa Cyrenem & aduenæ Romani, Iudęi quoque & proselyti, Cretes & Arabes. Veruntamen & Eusebius subdit. Non magni Dei sacerdotes & ministri illi, ut nostri conuenerant, & sequitur: Erat siquidem in præsenti choro Episcoporum multitudo numerum trecentorũ exuperans, quos ex presbyteris diaconis & acolytis innumerabiles penè consecuti fuerant quibus omnibus imperator singulis diebus cibaria largissime pro eorũ uoluntate exhiberi parauerat.

6 *Quod hic legis Imperatorem Constantinũ iussisse conuocari Nicenum Concilium intellige de consensu et authoritate beatissimi Papæ Syluestri, ut in eius uita superius uidisti. Nam hæc potestas cõuocandi generalia Concilia ad Romanum pontificẽ pertinet.*

Conuenerunt ergo ex parte Syluestri Romani pontificis, ut in epistola ad Marcũ Papam Athanasius memorat, Victor & Vincentius presbyteri ipsius Apostolicæ sedis legati. Conuenerunt etiam ex principalibus alijs sedibus Episcopi, Alexander primum Alexandrinę ecclesię antistes, cui maxima pars synodalis curię imminere uidebatur, qui & duxit secum Athanasium archidiaconum suum (cuius diligentia & sapientia, plurimi hæreticorum doli atque fallaciæ detegebantur) adolescentem

annis,

annis, sed scientia & sapientia canum. Ex Antiochia uero uenit Eustachius, uir magnus & admirabilis, qui post mortem Philogonij, de quo supra meminimus, ad eius ecclesiæ regimen inuitus & renitens, omnium prouincialium Episcoporum decreto, adstrictus fuerat. Ab Hierosolymis etiam adfuit Macharius eius ciuitatis Episcopus, multarum uirtutũ fama plurimum decoratus. At ex Constantinopolitana urbe, quæ Virsaucium tunc dicebatur, Alexander uir sanctitate mirabilis, senio grauatus, interesse non potuit. Et præter hos alij conuenerunt Episcopi, quorũ quidam diuinarũ scripturarũ scientia præfulgebant, quidam sanctitate præstabant, quidam uero in utrisq; his mirabiliter probabantur. Nã aderat & Osius Cordubensis, qui & una pluribus qui secum erant præsidebat episcopis. Habebatur etiam inter eruditissimos Eusebius Pamphili Cæsariensis Episcopus, qui ecclesiasticam historiam usque ad Constantini tempora mira uarietate & rerum peritia descripsit. Composuit etiã librum de temporibus, necessarium quidem, & infinita penè cura digestum. Quorum illum quidẽ Rufinus, hunc uero Hieronymus in Latinũ stylum traduxit. Scripsit etiam libros quatuor de uita Constantini, quorum tertium ex omni penè Græcia uix comperire ualui. Insuper & innumera penè uolumina de nostra religione, ut idem attestatur Hieronymus conscripsit. Aduenerat similiter & Iacobus Antiochiæ Mygdoniæ Episcopus, qui mortuos fertur suscitasse, & uiuos diuersis curasse languoribus, atque alia innumerabilia, ut refert Theodoricus Græcus scriptor, per eum deus operatus est miracula. Adfuit & Nicolaus Myrrheæ urbis Ciliciæ Episcopus, uir admirabilis & omnibus uirtutibus conspicuus, cuius uita inclyta apud Græcos & Latinos notissima est. Similiter & Paphuncius Ægyptius episcopus, in superiori Thebaida adfuit confessor, ex illis quos Maximianus dexteris oculis effossis, & sinistro poplite succiso ad metalla damnauerat. In quo tanta uirtutũ inerat gratia, ut Rufinus in his libris quos ad Eusebij historiam addidit, signa per eum non minus quam dudũ per Apostolos fuisse facta confirmet. Nam & dæmones uerbo tantum fugabat, ægros sola oratione curabat, cæcis uisum dicitur reddidisse, & paralyticos ad stabilitatem corporis reuocasse. Quem Constantinus in tanta ueneratione & affectu habuisse scribitur, ut sæpius eũ intra Palatium euocatum complecteretur, & illum oculũ qui in confessione fidei fuerat euulsus, auidioribus osculis demulceret. Aduenerat & ex cõfessoribus alius Paulus Neocesariæ, quæ iuxta ripas Eufratis sita est, episcopus. Is (ut Theodoricus refert) Licinij rabie compressus, ignito ferro ligatas manus comburi sibi ac desecari ob Christi religionem constantissimo animo passus est.

Forte Bizantium.

Aderant & episcopi quidam alij, simplicitate quadam admirabili ac sanctissima decorati. Inter quos & Spiridon Cyprius enarretur, qui cũ pastor ouium fuisset, etiam in episcopatu positus permansit. Et tũc quadam nocte cum ad caulas fures uenissent, & laqueos ut aditũ educendis

ouibus facerent, extendissent, inuisibilibus quibusdam uinculis restricti, usque ad lucem, uelut traditi tortoribus permanserunt. At senior cũ oues ducturus ad pascua matutinus se ageret, uidet iuuenes absque humanis uinculis caulis pendere districtos, & noxæ causa comperta sermone absoluit, quos mente uinxerat. Et ne eis inanis nocturna cedent occupatio: Tollite, inquit, o iuuenes unum uobis arietem ne sine causa uenisse uideamini, q̃ melius prece q̃ furto quæsisse conuenerat. Aliud & de eo fertur mirabile: Nam hic filiam habebat Hirenem, quæ cũ eis bene ministrasset, defuncta est. Post cuius obitum quidam aduenit, dicens ei se quoddã depositum cõmendasse. Rem gestam ignoruauerat pater, perquisitum in tota domo nusquam quod poscebatur inuentum est. Persistebat ille qui cõmodauerat, fletuq; ac lachrymis poscebat, & uitæ suæ se illaturum exitium, nisi cõmodata reciperet, testabatur. Permotus lachrymis senex ad sepulchrum filiæ cũ illo properat, atque eam nomine clamitat. Quæ de sepulchro respõdens, locum ubi depositum fossum fuerat illo petente edocuit. Et ut dixit, compertum fuit. Alia eius gesta & mirabilia feruntur, sed hæc enarrasse sufficiat.

Verum fama tantæ congregationis & opinione cõmoti plurimi philosophi, opinatissimi & nobiles dialectici ex diuersis urbibus confluxerunt, optãtes cum his sacratissimis uiris disputationes de religione & diuino cultu inire. Inter quos (ut etiam Rufinus in dictis libris cõmemorat) insignis quidam philosophus, per singulos dies conflictum summi certaminis minis cum nostris agebat episcopis, uiris quidem ad ea quæ moueret, non mediocriter eruditis. Et conuenientibus ad audiendum doctis & literatis uiris, ingens fiebat spectaculum, nec ullo disputandi genere philosophus à quoq̃ concludi poterat, aut constringi, sed ubi maxime putabatur astrictus, cauta dicendi arte obiectis quęstionibus occurrens, uelut anguis lubricus laberetur. Sed ut ostenderet Deus quia non in sermone regnum Dei, sed in uirtute consistit, astitit ex confessoribus quidam simplicissimæ naturæ uir, nihil aliud sciens, nisi Christum & hunc crucifixum. Qui cum inter cęteros auditores episcopos adesset, & uidisset philosophum insultantem nostris, & callida se disputationis arte iactantem, poscit ab omnibus locum, uelle se paucis cum philosopho sermocinari. Tum nostri qui simplicitatem uiri, & imperitiam in sermone duntaxat nouerant, pauere & uelut pudorem quendam pati cœperunt, ne forte apud callidos homines risui fieret, ne'ue sancta simplicitas uicta persisteret. Tamen senior & huic mouit sermonis exordium: In nomine inquit, Iesu Christi, philosophe, audi quę uera sunt: Deus unus est qui cęlum fecit & terram, quiq; homini quem de terrę limo formauerat, spiritum dedit, uniuersa quę uidentur, & quę non uidentur, uirtute uerbi sui creauit, & spiritus sui sanctificatione firmauit. Hoc illud uerbum & sapientia est, quem nos filium dicimus, qui humanos miseratus errores, & per passionem mortis à perpetua nos morte liberauit, ac resurrectione

sua æternam nobis contulit uitam, quem & expectamus iudicem omnium quæ gerimus esse uenturum. Credis hæc ita esse philosophæ? At ille uelut si nunquam ullum contradicendi sermonem didicisset, ita stupefactus, uirtute dictorum mutus ad omnia, hoc solum respondere potuit; Ita sibi uideri, nec aliud uerum esse quàm dixerat. Tum senior, si hæc (inquit) ita esse credidisti, surge & sequere me, ac dominicum, & huius fidei signaculum suscipe. Et philosophus ad discipulos suos, uel ad eos, qui audiendi gratia cōuenerant: Audite, inquit, O eruditi uiri; Donec uerbis mecum res gesta est, uerba uerbis opposui, & quę dicebantur, dicendi arte subuerti; Vbi uero pro uerbis, uirtus processit ex ore dicentis, nō potuerunt uerba resistere uirtuti, nec homo aduersari potuit Deo. Et ideo si quis uestrum potuit in his quę dicta sunt, sentire quę sensi, credat Christum, & sequatur hunc senem, in quo loquutus est deus. Et per hunc modum philosophus Christianus effectus, congratulatus est se fuisse conuictum.

Interea cum episcoporum conuentus per dies singulos agitari deberet, admirabile quoddā pijssimi principis factum à diuersis scriptoribus enarratur. Etenim cum episcopi conuenissent, atque diuersis ex causis (ut fieri solet, inter se iurgia quędam detulissent, interpellabatur frequenter Imperator, atque magis proferebantur culpę, & offerebantur libelli, q̃ ad id pro quo uentum fuerat, animos darent. At ille perpendens, quod per huiusmodi iurgia summi negocij causa frustraretur, diem certā statuit, qua unusquisq; episcoporum, si quid querimonię habere uideretur deferret. Et cum resedisset, suscipit à singulis libellos, quos simul omnes in sinu suo continens, nec in eis quid contineretur aspiciens, sic ad episcopos locutus est: Cum uos deus sacerdotes constituerit, 7 potestatem tradidit iudicandi de nobis, & ideo nos à uobis recte iudicamur. Vos autē cum nobis à Deo Dij dati sitis, ab hominibus iudicari non potestis. Ob quod solius magni dei inter uos spectare iudicium, & iurgia uestra quęcunque sint, ad illud diuinum reseruentur examen. Nam conueniens nō est, ut homo diiudicet Deos, sed ille solus de quo dictum est; Deus stetit in synagoga Deorum, in medio autem Deos diiudicat. Et ideo his omissis, illa quæ ad fidem dei pertinent, absque ulla animorum contentione distinguite. Et cum hæc dixisset, ne ulli hominum sacerdotum simulatio innotesceret, omnes simul libellos querimoniarum iussit exuri. Quę omnia cum sacerdotes intellexissent, ad seipsos conuersi, abijcientes reliqua, rem fidei tractare cœperunt.

7 *Vides hic Episcopos Imperatoribus esse superiores, & iudices eorum datos à deo, Licet hodie tam despicati conspiciantur?*

Verum intransaliquādo synodum Imperator, tantæ pietatis erat (ut refert Eusebius Pamphili) quod sacerdotibus Dei non posse sufficere credebat, si se ęqualem pręberet, nisi eos & longe pręferret, & ad imaginē quandam ueneraretur diuinę pręsentię. Quamobrem sibi in Concilio sedem collocari iussit, ut scribit Theodoricus, sedibus omnium alioꝝ episcopoꝝ deprępssiorem, nec sine eoꝝ iussu conuenire, aut sedere audebat.

Et interim cum iam per singulos dies agitaretur contentus, nec aliquid facile aut temere de re tanta statuere auderent episcopi, euocabatur frequenter Arrius in Concilium, & assiduo tractatu assertiones eius discutiebantur, & quid aduersum hęc teneri & statui deberet, summa cum deliberatione quærebatur. Et cum per dies multos quęstio uerteretur, nonnulli (quanquam pauci) & uiri quæstionibus callidi, & ob id simplicitati fidei aduersi, diuersa ab alijs sentire, & magna calliditate captis Arrij fauere uidebantur, ipsiusq; blasphemiam non aperte defendere, sed uerbis pugnantibus contegere conabantur. Quorum astutias & peruersitates, Athanasius Archidiaconus præcipuus inter cęteros, detegebat, disputabatq; acriter contra eos, nec in aliquo eorum calliditatem pręualere sinebat, intantum, quod eius & aliorum, uerbo Dei potentium, disputationes pręualebāt, ut fortissimis scripturis ueritas ipsa palàm omnibus, ne dum pontificibus, & alijs Christianis, sed etiam gentilibus (ut à quibusdam refertur) certa appareret. Nam (ut aliqui ferunt) & nos ipsi eam disputationem legimus, iubente Imperatore. Probus Romanus patritius & uir illustris ac philosophus, iudex à Constantino inter Athanasium & Arrium constitutus, aliquando fuit. Qui ambobus longa disputatione concertantibus intellectis, ueritatem in Athanasio, & illam conformem consequentemq; scripturis, quas ambo inducebant, esse definiuit. Et ob id tandem in Catholica fide Christianus euasit. Post diuturnum igitur multumq; tractatum, placet omnibus, ac uelut uno cunctorum ore & corde decernitur, homousion scribi debere, id est, consubstantialem patri filium confiteri, idq; firmissima penè omnium sententia pronunciatur. Decem & septem soli tunc fuisse dicuntur, quibus Arrij fides magis placeret, extrinsecus creatum Dei filium ex nullis extantibus, & non ex ipsa patris deitate progenitum confirmantes. Defertur ad Constantinum sacerdotalis Concilij sententia ille tanquam 8 à Deo prolatam ueneratur. Cui si quis tentasset obniti, uelut contra diuina statuta uenientem, in exilium se protestatur acturum. Sex ergo solitum Arrio se patiuntur expelli, reliqui uero undecim, Concilio inter se habito, acquiescunt ad subscribendum manu sola, non mente. Cuius simulationis præcipuus auctor extitit Eusebius Nicomediæ Episcopus, qui post hæc omnem in ecclesia seditionem innouauit.

8 *Vide quāta sit generalis Concilij auctoritas, ut eius sententiā Imperator tanquam à Deo prolatam ueneretur.*

Interea pijssimus Imperator, p epistolā, quā oībus episcopis & populis dirigit, malignū Arrium execratur, eumq; cōparat impio Porphyrio, qui septē uolumina cōtra religionē nostrā euomēs, dignā promeruit pro gestis suis ultionē consequi, ut opprobrio oībus & execrabilis haberetur, Arriumq; deinde & cōplices, Porphyrianos uocat. Mādat insuper, ut si qua cōscriptio ab eo cōpilata reperiri cōtigerit, igui tradat. Et contenentibus capitalis ultionis proponit edictū. At exēplū expositionis fidei habitę in tanto Concilio, si quis noscere uoluerit, tale est (ut ex historijs ecclesiasticis & Concilio Iulij Papæ Romæ super Confirmatione huiuscemodi

fidei

fidei celebrato habetur) credimus in unũ Deum patrẽ omnipotentem, omnium uisibilium & inuisibilium factorẽ. Et in unũ dominũ nostrum Iesum Christũ filium Dei de patre natũ unigenitũ, hoc est de substantia patris, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum uerũ de Deo, natum non factum, homousion patris, hoc est, eiusdem cũ patre substantiæ, per quẽ omnia facta sunt, quæ in cœlo, & quæ in terris. Qui propter nos, & propter nostrã salutẽ descendit, & incarnatus est de spiritu sancto, & homo factus passus est. Et resurrexit tertia die, & ascendit in cœlos. Inde uenturus iudicare uiuos & mortuos. Et in spiritum sanctũ, & cætera. Eos autẽ qui dicunt, erat aliquando quando non erat, & anteq̃ nasceretur, nõ erat, & quia ex nullis substantijs factus est, aut ex alia substãtia dicunt esse aut conuertibilem & cõmutabilem filium Dei, 9 anathematizat catholica & apostolica ecclesia. Et præter hanc fidei expositionẽ, septuaginta canones huiusmodi concilium compilasse testatur Athanasius in epistola ad Marcum Papam, qui Syluestro successit, descripta. Et ipse beatus Papa Marcus in alia ad Athanasium epistola ididẽ sua authoritate confirmat. Idem & Papa Iulius in epistola ad Eusebium & alios Orientales Episcopos plura illorũ capitulorũ recensenda enarrat. Quod quia apud quosdã horũ canonũ numero, postea contentio non parua surrexit, quemadmodum id secutum sit, placuit explicare.

9 *Ecce quõ etiam antiquitus hæretici excõmunicabantur.*

In Concilio siquidem Carthaginensi, Faustinus Potentinę urbis Episcopus, & Romanæ ecclesiæ legatus, capitulum quoddam Niceni Concilij in medium profert. Quo lecto Allipius Catastenensis Episcopus id quã maxime se admirari dicit, quoniam in Græcis exemplaribus id minime cõpertum sit, quamobrem placuit Synodo Constantinopolim ad Episcopum scribere, ubi autenticũ id consilium esse dicebatur. Nec non & ad Alexandrinũ Episcopũ & Antiochenũ, ut de his autentica secundum ea quæ tenerent, mitterent exẽplaria. Quibus in tẽpore susceptis, id capitulum minime cõpertum fertur. Nec septuaginta in his exẽplaribus capitula, sed tantũmodo uiginti duo conscripta habebantur. Quod quemadmodũ esse potuerit, ex præfata Athanasij epistola potuit iudicari. Nam cũ persecutionũ procellis eius libri ab Arrianis lacerati & cõbusti fuerunt, Synodum Nicenã, qua clerus & populus (ut inquit) imbuebatur, & maxime iam imbuti erant, in contumeliam nostram & omniũ Christianorũ, incenderunt. Hæc ille. Similiter cum Constantinopolitana ecclesia & Antiochena longis tẽporibus fuerint ab hæreticis occupatæ, qui nedum libros quos facillime carpere potuissent, sed etiam sacerdotes & plures Laicos hanc fidem obseruantes, ad mortẽ usq; persequebantur, non uerisimile, & palàm omnibus uideri potest, illam synodum nõ integram sed laceratã & confractã apud easdẽ remansisse ecclesias. Vnde & apud solam Romanã ecclesiam, quæ impollutam se præseruauit, huiusce modi synodi ueritatẽ potuisse cõperiri constat. Hos ergo sacros canones, & antiquam de obseruatione Paschæ regulam, per quã nulla de reliquo

uarietas ecclesijs orietur, cū sacratissimus ille cœtus statuisset, uisum est omnibus dissoluendum iam fore concilium, & ad propria remeandum. Quamobrē omnibus iam rite dispositis, pax atq; fides in orientis & occidentis partibus, una atque eadem seruabatur.

Interim Helena religiosi principis mater per idem ferè tēpus diuinis admonita iussionibus, loca dominicæ passionis sacratissima, quæ a gentilibus idolorum spurcitijs polluta fuerant, & deturpata, diligentissime expurgari procurat, atque lignū comperit salutiferæ crucis, & clauos quibus dominus noster fuerat affixus, & in eo loco 10 mirificū templum regia ambitione construxit. Verū cū non multum post ex hac luce discederet, octogesimo ætatis suę anno (ut Theodoricus tradidit) Constantia Constantini soror, quę Licinij fuerat uxor, fratris Augusti solatijs utebatur. Hinc accidit presbyterū quendam uenire in notitiam, latenter partibus Arrij fauentem, qui de his nihil primo apud sororem principis aperuit. Verum ubi multa familiaritas copiam tribuit, paulatim sermonem cœpit aspergere, inuidiam dicens Arrio generatam, & pro simultatibus priuatis episcopū eius rem contentiose exagitauisse, ęmulationis stimulo confixum, quod Arrius apud plebem satis charus haberetur. Hęc atque huiusmodi talia frequentius suggerens animos Constantię suos effecit. Quę cū quarto penè anno (post dissolutionē Concilij obitura) uisitaretur a fratre, atque ab eo blande religioseq; cōpellaretur, extremā dicitur ab eo gratiam poposcisse, ut presbyterū in familiaritatē reciperet, & quę sibi ab eo prospere, & pro salute suggererentur, audiret. Nam de se quidē iam ex luce discedente nihil curare, sed pro fratris statu esse solicitam, ne forte pro innocentium pœnis, regni sui pateretur excidium. Quibus ille monitionibus a sorore susceptis, & fidelem pro se germanę solicitudinē credens, accōmodauit aurem presbytero, & Arrio in exilium constituto, mandat, ut quemadmodum de fide sentiret, exponeret. Tum ille nouitatem sermonū, quos prius adinuenerat, declinans, explanationē aliam simplicibus contexuit uerbis, quę non quidem sensum nostrū, tamen uerba ferè nostra continere, professionemq; uidebantur. Et illa diuina authoritate cōfirmans, iusiurandum adhibuit id se credere, nec quicquam aliud uel mente sapere uel intelligere. Cuius explanationis series hęc a Theodorico explicatur.

10 Si sanctissima regina mirificum tēplum regia ambitione Hierosolymis construxit, nō est opus malum Ecclesias magnificas et splēdidas ædificare, ut hæretici negantur.

Pijssimo Deoq; acceptissimo Imperatori maximo Constantino, Arrius & alij presbyteri in exilium constituti. Quemadmodum tua pietas pręcipit clementissime Imperator, fidem nostrā per hęc scripta explicamus atq; talia credere, Deū ipsum obtestamur: Credimus in unū Deum patrē omnipotentē, & in dominū nostrū Iesum Christū filium eius, qui ex eo ante omnia sęcula natus est, Deū uerbū per quē omnia facta sunt, quę in cœlo, & quę in terra, qui uenit, & carnem assumpsit, & passus est. Qui resurrexit, & ascendit in cœlos, & iterū uenturus est iudicare uiuos & mortuos. Et in spiritū sanctū, carnis resurrectionē, Et uitā uenturi sę-

culi,& regnũ cœlorũ. Et in unã sanctã ecclesiam catholicã Dei, quę a finibus usq; ad fines est. Quã quidẽ fidẽ ex sanctis Euangelijs concepimus, dicente domino discipulis suis: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris,& filij & spiritus sancti. Et si non credimus atq; suscipimus uere patrẽ, filium,& spiritũ sanctũ, quemadmodũ catholica suscipit ecclesia,& sanctę edocent scripturę, quas in omnibus sequimur, iudex noster sit Deus,& nunc & in futuro die. Quamobrẽ pijssime Imperator, cum uiri ecclesiastici simus, & fidẽ atq; intellectũ ecclesię, sanctarumq; scripturarũ teneamus, abiectis superfluis, atque inanibus quęstionibus, unioni sanctę ecclesię pacificos nos, & gratos tua pietate restitue, ut acceptabiles Deo orationes, pro pio pacificoq; tuo imperio atque genere, mente libera omnes cõmuni concordia celebremus.

At Imperator cũ huiusmodi libellum susciperet, admiratus quidem uehementer est,& putauit unam eandemq; in ipsius, & concilij dudum gesti expositione sententiam contineri. Ob quod illum accersiri de exilio iubet. Et ut apud Grȩcos magnę autoritatis scriptor. Metaphrastes enarrat, statim eum cũ honore ad Alexandriam remisit, ubi tunc quoq; omne illius frustatur incœptum. Nam cognito dolo, ab Alexandro Episcopo minime susceptus est, incitante atq; id maximẽ impellente Athanasio ipsius Alexandri archidiacono. Quę res turbulentiam iterum per Ægyptum excitauit & latentem hęresim discooperuit nec literis etiam Imperatoris Alexander, & Athanasius ad susceptionem Arrij inclinari potuerunt.

Interim Alexander beatissimo fine ex mortali hac & corruptibili uita, ad prȩstantiorem ĩmortalemq; translatus est. Et Athanasius Alexandria & Ægypto uniuersa consentiente, episcopalis curę gubernacula suscepit. Qui cũ uir esset acerrimi ingenij, quã uigilantissimus in ecclesiasticis negotijs iam tunc hȩreticis innotuerat, cũ ad concilium Nicenũ cũ Episcopo suo sene Alexandro conuenerat. Cuius sequentẽ uitã & querelam eiusq; gesta prȩfatus Metaphrastes apud Grȩcos diligenter exequitur, quem fidelissime traducendo, nos omnino sequimur ubi alios non induxerimus autores.

Statim ergò, ut eũ hȩretici Episcopũ factum cognouerunt rati quod res indicabat, sua negotia per illius solicitudinem non facile processura, omnibus modis quęrere aduersum eũ machinas deceptionũ parabant. Et eo tẽpore amplam cõmoditatem nacti, q̃ contra eũ indignatus uidebatur Imperator, quia Arrium nõ susceperat, concilio inito ut aduersus Christũ Iudȩi, cogitabant quemadmodum eũ de terra auferre possent. Quo sublato, Arrij hȩresim omnino prȩualere putabant, quamobrem apud principẽ omnimode Athanasium tanquã indignẽ ad Episcopatũ promotũ insimulare aggrediuntur. Et scelerũ suorum ministros aliquos de hȩresi Meletij sibi adiungere curauerunt, Isionem scilicet & Felicem Callinicũ & alios diuersos, qui cõmenta contra eum confingerent.

Primũ quidem q; Episcopatũ assumens indixit Ægyptijs uestimenta linea Alexandrinorũ ecclesię conferenda. Similiter & aliud grauius, quoniam literis, & mandatis quibusdã imperialibus contradicens, loculum auri plenum cuidam amico direxit, ut quod contra principis iussa perpetrare demolitus fuerat, ille exequeretur. Tertiũ quod grauius impinguebatur, tale quidẽ fuerat. Quòd uir Mareothidos degebat nomine Ischiras, qui nondum ordinatus se gerebat pro presbytero, atque sacra fuerat ausus celebrare mysteria. Quod cũ Athanasius à quibusdã ex Mareothide perdidicisset, misit Macharium Alexandrinę ecclesię presbyterũ, qui hęc exactè an uera essent, perquireret. Quòd prẹsentiens Ischiras, inde aufugiens, Nicomediam ad Eusebium & cõplices se contulit. Quem cũ odio in Athanasium ferri cognoscerent, nullius inuidiam attendentes, ut presbyterũ susceperunt, promittuntq; ei episcopatus honorẽ, si contra Athanasium crimina cõmentetur. Quibus ille q; libentissime annuens, confinxit Machariũ Alexandrinę ecclesię presbyterũ missum ab Athanasio in ecclesiam suã, impetũ primũ fecisse, deinde altare & sacrã mensam confregisse, abstulisseq; inde calicẽ, & sacros libros cõbussisse. Quibus Imperatorẽ ad iram contra Athanasium plurimũ incitare conabantur, & quod sacris iussionibus obedire contẽpserat, nec Arrium (ut mandauerat) ad cõmunionem susceperat.

A

Hoc Concilium non fuit generale, sed neque alicuius uigoris, quia Papæ ad id conuocandum non interuenit authoritas.

Quę audiens Imperator, in stuporẽ adductus, licet fidei normã firmissime teneret, iubet .A. tamen iterũ congregari concilium, nõ ut de fide iterũ disputetur, sed ut contentiones omnes & rixæ iusto iudicio totaliter penitus delerentur. Verum cũ Hierosolymis ad dedicationem ¨ Ecclesiarũ ibidẽ nouiter constructarũ ex omni penè orbe coire sacerdotes inuitarentur, scribit ad eos, ut quæ contra Athanasium inducta sunt, diligenti excutiantur iudicio. Et de Arrio, ut si expositionẽ fidei eius cõprobarent, & eũ uel per inuidiam, (ut asserebat) tunc circumuentum dinoscerent, uel nunc ab errore correptũ, clementi erga ipsum iudicio uterentur. Quandoquidẽ tanta fuerit concilij moderatio, ut non in personã eius, sed in dogmatũ prauitatem fuerit lata sententia. At si inuidia causa fuisset, curent pacẽ inter illos cõponere. Quod si fieri nequit, ueniat Arrius Alexandriam, & ibidem super hoc discutiatur iudicium. Et cũ apud Tyrũ congregari primũ deberent Episcopi, iubet Imperator causas has ibidem discuti, ut absq; schismate & contentione Hierosolymis sacra tractarent mysteria.

¨

Vides antiquum esse morem ut Ecclesiæ nouiter constructæ solenniter dedicentur?

Igitur trigesimo Imperij Constantini anno, ex diuersis urbibus apud Tyrũ Episcopi conuenerunt numero sexaginta, Dionysio uiro cõsulari illos congregante. Quibus congregatis & sedentibus, una comes prouinciæ, & plures alij, Macharius Alexandrinę ecclesię presbyter, uinctus catenis manu armata conducitur. Nec multo post & ipse cõuocatur Athanasius, contra quẽ instant accusatores, petentes primũ discuti quod de lineis uestimentis fuerat obiectũ. Sed hanc quidẽ calumniam, atque aliam

de loculo auri ad amicũ miſſo, Apis & Macharius presbyteri Alexãdrini apud Nicomediam corã Imperatore omnino expurgauerãt ob quod literis ſuis Imperator accuſatores grauiter increpauerat,& Athanaſium ad ſe uenire ſuadet. Quæ cũ in principio audientiæ a tabellarijs Deo operante oblatæ fuiſſent in agoniam & dedecus Euſebium,& complices deduxerunt. Quamobrem his præmiſsis ad obiectum de Machario ſe transferunt.

Sed ad hæc primũ quidem Athanaſius, quos inimicos ſibi manifeſtos probare poterat,nominanter deſcribit. Deinde declarari petit,an accuſator Iſchiras (ut in eius libello ſcribebatur) presbyter eſſet. Ad quod iudices nec minimũ quidẽ uerbũ reſpondent,ſed contra Macharium proclamantes,ſtatuunt mittendos quoſdam ad uſq; Mareothem, qui de dubijs informati,quæ cõpererint,referant. Quod cũ accuſatores ſuos Athanaſius deſignari uideret,Togniũ uidelicet & Marem,Theodorũ,Macedonium, Vrſatium,proclamans de iniurijs,& iniuſtitia proteſtatur,ut quos inimicos & accuſatores nouerat,ſibi iudices conſtituere uelint: nec iuſtũ eſſe Macharium detineri in uinculis,& accuſatorẽ liberum eſſe. Ad quæ cum nec conſulem Dionyſium ſuper his uerbum habere uideret, ſubtrahens ſe a Synodo, & ſecreto diffugiens, Conſtantinopolim ad Imperatorem ſe contulit.

Interim qui ad Mareothem miſsi fuerant, cõmentaria ſibi pro uoluntate confingunt,& Synodus ne reditum quidẽ illorũ expectans, tanquã quæq; inſimulata uera fuiſſent, 12 excommunicationis ſententiam in Athanaſium ferunt. Et abinde cũ ſtatim Hieroſolymã ſe conferrent, aduenientẽ Arrium & Euſebium unà & complices libere ſuſcipiunt, licet (ut quidam tradunt) ex catholicis nonnulli eum recipere abnegauerint, diffinientes ipſum in concilio apud Alexandriam audiendũ fore. Quæ cũ ſic apud Hieroſolymã gererentur, Athanaſius adito Imperatore petit,ut quæ in Tyro turbulenter & incontinue geſta ſunt,apud eius præſentiam examinentur. Quibus annuens Imperator, has literas ad Epiſcopos qui in Tyro conuenerant, dirigit. 12 *Ecce Excõmunicationis antiquũ uſum in Eccleſia.*

Victor Conſtantinus,Epiſcopis apud Tyrum collectis. Ignoro equidem, quæ in ueſtro Concilio turbulenter & tempeſtuoſe geſsiſtis. Et ut manifeſte uidetur,ob lites & iurgia, quæ contra nos & proximos noſtros inceſſabiliter geritis,iuſtitia & ueritas in Dei contẽptum per dies ſingulos conculcatur. Et ideo diuina prouidentia opus eſt,ut patefactis altercationibus ueſtris,palàm nobis ueſtræ inimicitiarũ cauſæ innoteſcant. Quãobrem quibuſcunq; alijs omiſsis,omni feſtinatione ad noſtrã pręſentiam contendite,quatenus per uos ipſos quę apud Tyrũ geſsiſtis, ſeriem oſtendatis. Et ſubdit in eadẽ epiſtola: Quemadmodũ equũ aſcendens,repente cũ ſacerdotibus quibuſdam quos circũ ſe habebat,affuit Athanaſius,quẽ prima fronte cũ non agnoſceret,ex nobilibus ſuis quidam enarrauit quis eſſet,& quemadmodũ apud Tyrũ ab Epiſcoporũ concilio fuiſſet iniuſti-

tiam passus. Verū deposcenti se audiri, assentire nolebat, imò cum pené eum amoueri iuberet, maiori cū fiducia nihil aliud q̃ episcoporꝫ postulasse aduentū enarrat, ut Imperatore & illis præsentibus, quæ passus fuisset explanaret. Quod cū rationabile esse, & tēporibus congruū annuens, has literas scripsit, & circa finem epistolę in hęc uerba subsequitur. Nam
13 per me fidelē Christi seruū, feræ nationes & Barbaræ, Deum uerū timere & adorare didicerunt. Et uos qui eius diuinitati pro nobis 13 sancta debetis offerre mysteria, nihil nisi quod ad contentiones inducat & odia, & ut uerius dicam, ad humani generis interitū operamini & conamini. Festinate igitur ad nos uenire quoniam uiribus totis statuimus operari, ut quę in lege Dei sunt, sine aliqua titubatione seruentur. Nec locum mala superstitio poterit obtinere, sacratissimę legis inimicis exterminatis penitus & contritis, qui sub sanctitatis figura blasphemias uarias, ac contentiones iniiciunt.

Săcta mysteria appellat sacratissimæ Eucharistiæ sacrificium.

Verū cum è Hierosolymis plures Episcopi ad propria remeassent, & Eusebius atq; eius cōplices Theogonius, Mares, Patrophylus, Vrsatius, Valens, & reliqui, qui uix ibi remanserant, cū eiusmodi Imperatoris literas suscepissent, in agoniam deducti rescribunt, ut cū primū tēporis cōmoditas dabitur, se aduenturos. Interea illis tardantibus, & cognita apud Imperatorē Athanasij innocentia, ad Alexandriam illum cū honore remittit, scribēte etiam ad Alexandrinorꝫ ecclesiam falsa ac cōmentitia ea fuisse, quæ contra suū episcopū Athanasium insimulata ferebantur. Verū Arrius postquā apud Hierosolymā ab episcopis fuerat receptus, cum epistolis Synodi ad Ægyptū & Alexandriam proficiscens ex synodo, & testimonio Imperatoris, qui eius etiam fidem cōprobare uisus fuerat, ad cōmunionē se recipi petit. Quæ res non paruā quidē per Ægyptū totā, & Thebaidam, ac Libyam cōmotionē excitauit, atq; etiam multorꝫ subleuauit animos, qui sententiam synodi reuereri uidebantur. Quod cōperiens Athanasius, & magno dolore perculsus, iterū ad Imperatorē cū festinatione redire procurat, significans ei Arrij hæresim, iterū per Alexādriam & Ægyptū repullulare, ob quod ad Constantinopolim & Arrius ipse conuocatur. Qui iter agens per comitatū, ad Cæsaream primū deuenit, ubi Eusebium Nicomediensem Episcopū, & plures ex cōplicibus adesse præsenserat. Et cū ipsis diebus nonnullis consilia iniret, nouā cōtra Athanasium calumniam, ut ipsum sua sede depellant, machinantur. Et præmissus Arrius ad excusandum se Imperatori, ipsi Cōstantinopolim subsequuntur. Quibus ab Imperatore uocatis, de gestis synodi apud Tyrum diligenter interrogantur. At illi contra sacrū Antistitem Athanasium iam calumnijs armati, in hæc uerba responderunt.

Nos & alij qui aderant in synodo Episcopi, pijssime Imperator, non tantā de his, quibus primū accusatus fuerat Athanasius discussionē fecimus, quantā de subuersione altaris apud Mareothem, de ablatione calicis, de librorꝫ cōbustione, quæ certissima cōmentarijs testantibus (ut uide

re poteris) cõperta sunt, sed etiam de his quæ corã pluribus episcopis cõtra tuæ pietatis uoluntatẽ cõminatũ fuisse, depręhensus est. Aiebat enim prohibiturũ se frumenta ab Alexandria Cõstantinopolim (ut statutum consuetumq; fuerat) solenniter deportari, hocq; audiuisse Adamãtium, Arnobium, Arbethionẽ & Petrũ Episcopos cõpertũ est, a quibus cũ reprehensus fuisset, timens tum de hoc, tum de alijs iudicium se subiturũ, aufugit. Hæc & similia falsi sacerdotes Imperatoris auribus callidè ingerentes, ad iram illum atq; furorẽ contra Athanasium tantũ impellere ualuerunt, ut eũ apud Treuerim Galliarũ urbẽ exilio deportari mãdaret. Ex quo quis clarè prospicere potest, quantũ insimulationes & calũniæ, maxime si ab his, qui fide digni habiti sunt, inferantur, etiam cõtra innocentes ualeant operari. Quæ res mœstitiam toti penè Alexandriæ, & Ægyptiorũ Episcopis ac Libyæ, qui modestiam & sanctitatẽ nouerant Athanasij, intulit. Quidã tamen scribunt hoc ideo Imperatorẽ fecisse, ut ecclesiæ per eius absentiam penitus unirentur, putans Athanasium qui Arrio & cõplicibus minime cõmunicare uolebat, huiusmodi ecclesiarũ schismatis causam esse, quo sublato facile uniri posse putabat. Ducitur ergò uir sanctus & innocens ob iustitiam per diuersa & multiplicia locorum interualla ad Treuerim, honorificeq; a Maximino Treuerorũ Episcopo suscipitur. Quod quidẽ non paruũ in eo exilio ei solatium affuit.

Interim per Alexandriam, Ægyptũ & Libyam debacchabatur Arriana pestis, atq; uim patiebatur uera religio. Constantinus uerò Imperator, cũ trigesimũ primũ annũ imperij sui ageret, ætatis uero sexagesimũ quartũ, apud Nicomediam in Achyrone suburbana uilla diem functus obijt: Et 14 extremo uitæ suę tempore (ut scribit Hieronymus) ab Eusebio Nicomediæ episcopo baptizatus, in Arrianũ dogma declinauit. Causam uerò dilationis baptismatis designãs Theodoricus, eã dixit, quod in Iordane fluuio hoc se posse consequi peroptabat. Et testamento confecto tres liberos suos, Constantinũ, scilicet nomine patris uocitatum Constantiũ & Constantẽ, in succesione Romani orbis hęredes scripsit, & magnũ Athanasium ab exilio reuocari, & in sede sua Alexandrina reponi, Eusebio pro uiribus dissuadente (ut idẽ enarrat Theodoricus) iussit. Quo tẽpore, quoniam quidẽ Constantius, cui Orientis regnũ decreuerat, præsens non erat, dicitur secretè aduocasse presbyterũ, quẽ a sorore cõmendatũ supra diximus, & exinde familiariter habitũ, atq; tradidisse ei testamentũ quod scripserat, & obtestatus sub sacramento, ne ulli, nisi Constantio cũ uenisset, in manus traderet, cui eunuchi, qui erant in palatio, fauebant. Atque iudicio de Imperatoris morte suppresso, usque ad Constantij præsentiam, cõpresis multis noua tentantibus, res tutæ integræq; mansere. Cũ uero Constantius affuisset, depositũ presbyter restituit. Cuius benefica gratia Imperator regni cupidus, ita ei deuinctus est, ut qui cunctis imperare cupiebat, ab illo sibi imperari æquanimiter patiebatur.

14 *Quod magnus Constantinus Imperator fuerit a beato Syluestro baptizatus, uidelicet in fine uitæ beati Syluestri ex Damasi & Hieronymi aliorumq; relatu. Quod uero hic dicatur ab Eusebio Nicomediensi Episcopo extremo uitæ tempore baptizatus, & in Arrianũ dogma declinasse uiri quidam docti hoc non Constantino, sed Constantio eius filio, alij nescio cui alteri Constantino iuniori, ascribunt.*

Sed Eusebius, qui apud Nicomediam erat, amplam iam tēporis occasionem nactus, & principi per presbyterū familiaris effectus, reuoluere omnia, atque irrita Niceni concilij gesta conducere, si Athanasius ab exilio non reuocaretur, se sperans, ut hæc consequi posit, presbytero utitur cōministro, & Eusebiū quendā eunuchorum palatij præpositū, imperatoris intimū in Arrianā callide suasere perfidiam. Ex quo cæteri eunuchi eadē sapere pauculo in tēpore sunt illecti. Nec his contenti, uxorē Imperatoris cū eunuchis presbyteri artificijs aggredientes, in Arrianū dogma præcipitant. Quid plura? Post paululum & ipse Imperator natura aliàs, & animo regio, dum his satis indulget, ī perfidiam a peruersis decipitur sacerdotibus. Ob quod eorundē suggestione, Arrium apud Alexādriam cōmorantē, statim Constantinopolim aduentare iubet, atque concilium denuo congregari, ad quod illi ut plurimū conuenere qui Arrium atque Eusebium sectabantur. Quorum studium præuidens senex Alexander Constantinopolitanus Episcopus, conabatur eorū audaciam & conatus reprimere, & Arriū ueri Dei hostem execrabatur, quippe qui fidei Niceni concilij peruerse obsisteret. Verum cū iuberet Imperator episcopos nolentes Arrio acquiescere, inuitos cogi, denunciat Alexandro certā diē Eusebius, ut uel ipse Arrium suscipiat, uel si reniteretur, se ecclesia pulso

15 & in exilium truso, alio eū suscipiendum dignoscat, cū ille noctē, quæ ad constitutum intererat diem, sub 15 altari iacens, atque in oratione & lachrymis totā peruigilem ducens, ecclesiæ causam domino cōmendabat. Cunq; lux fuisset exorta, nec tamen Alexander ab oratione cessaret, Eusebius cū suis omnibus, uelut hęretici belli signifer domum Arrij matutinus accedit. Quem propere sequi ad ecclesiam iubet, protestatur quod Alexander, nisi præsens acquiesceret, expulsus cederet loco.

Ecce orationem cum prostratione, uigilijs & lachrymis, & quā grata Deo fuerit effectus subsequutus ostendit.

Igitur omnium summa expectatio, quò uel Alexādri perseuerantia, uel Eusebij, Arrijq; sententia declinaret. Cunq; cunctorū animi essent (ut in tali re solet) expectatione suspensi, Arrius ad ecclesiam pergens, episcoporum & populorum frequentia constipatus, humanę necesitatis causa, ad publicū declinat, ubi cū sederet, intestina eius atque omnia uiscera in secessus cuniculum defluxere. Itaq; in tali loco dignā mortē blasphemię, & fœtidę mortis exoluit. Quod postea in ecclesia nunciatū est Eusebio, atq; his qui unà secum sanctū & innocentē uirum Alexandrū, de Arrio recipiendo fatigabant, qui superati pudore & cōfusione, discedunt. Tunc cōpletus est sermo ad gloriam domini, quē in oratione sua Alexander ad dominū proclamauerat, dicens: Iudica me domine inter & Eusebij minas & Arrij uim. Sed hæc ad præsens quidem paululum pudoris habuerunt. Conuenientes uerò inter se hæretici, ueriti ne forte si (ut res gesta est) integre ad Imperatorē Constantium peruenisset, non solum a perfidia eorum, in qua callide irretitus tenebatur, abscederet, uerū & in authores deceptionis suę seuerius aliquid de regia authoritate decerneret, componunt per eunuchos, quos iam in perfidia deceptos tenebant, uti de Arrij

morte

morte Imperator q fieri posset, composite & comiter nosceret, neque aliquid quod dei uindictam indicare uideretur, audiret. Quibus ita gestis, de causa fidei, & potissimũ in discussione cuiusdam libri editi à Marcello episcopo Ancyræ Galanæ prosequuntur.

Interea Alexander confectus senio, & plenus annis, trigesimo episcopatus sui anno, & nonagesimo octauo ætatis suæ, moritur, uir omni uirtute & sanctitate præditus, de quo & hoc aliud mirabile fertur. Constantinum patrem cum semel Byzantium aduentasset, philosophi quidam adierunt, exprobrantes religionem nostram, quã maiores eius Romani principes, ueluti falsam & inanem abiecerant, idq; se uelle coram eo, & alijs palàm, episcopo Alexandro concludere. Verum Imperator, licet no sceret Alexandrum huiusmodi uerborum exercitatione inexpertũ, tum in uiri sanctitate confidens, iubet eum cum philosophis certamen inire. Ille necessitate coactus, & Deo fisus, processit in medium. Et cum conuenissent, ut unus ex philosophis cęteris tacentibus, cum eo primum loqueretur, incipit Alexander in hæc uerba: In nomine (inquit) domini Iesu Christi impero tibi philosophe, ne loquaris. Qui nullis conatibus, omnium ferê circunstantium experientia concitus, nisi post longam horam ex absolutione Alexandri, loqui potuit. Magnũ hoc quidem miraculum & Alexandro dignum, nec ex alijs philosophis quisquam ausus est aliquid contradicere.

Post huius igitur Alexandri mortem, Paulus Constantinopolitanus presbyter, à catholicis ordinatur episcopus. Quam ordinationem Imperator Constantius ægre ferens, non multo post tempore Constantinopolim ueniens, & ex complicibus Eusebij Concilium congregans, Paulum sede sua priuauit, & Eusebium Constantinopolitanum fecit episcopũ. Qui iam gloriosus in palatio, ut alius Augustus incedẽs, putabat omnia per Eunuchorum medium ad suum posse effectum conducere, si ab exilio Athanasium non euocari contingeret. Quamobrem totis conatibus cum complicibus suis, apud Alexandriam Arrianum constituere episcopum conabatur. Idq; fecisset, nisi diuina pietas malignas eius & sequacium præsumptiones præuenisset. Nam per id tempus Athanasius fretus literis & adiutorio Constantini iunioris, qui apud Hesperiæ partes regnabat, Alexandriam reuersus, sedem suam cũ iubilo & gaudio penè omnium Alexandrinorum, & totius Ægypti suscepit. Literæ uerò quas ad Alexandrinos Constantinus direxit, hę sunt.

Victor Constantinus catholicæ ecclesiæ, & populo Alexandrino. Nõ puto uos ignorare dilectissimi, Athanasium magnũ diuinæ legis prędicatorem, pro tempore apud Gallias ex eo directum, ne crudelitas impiorum inimicorũ eius sacro capiti cum periculo immineret, aut malignorũ callida infestatione qua tunc temporis premebatur, detestabile aliquid pateretur. Et nobis iubentibus sic degit, ut necessaria illi nõ deessent. Verum talis est eius præclarissimæ uirtutis religio, & ipse tam diuinis fretus

solatijs, ut fortunę casus etiam molestiores magnificentissimo animo despiciat. Quem cum beatæ memoriæ Cōstantinus, pijssimus pater meus, suæ sedi restituere proponeret, si morte præuentus nequiuit, consequens fuit me uoluntatem diui Imperatoris nostri implere. Illum ergo, licet de separatione sua mœstissimi, tamen ad propriam sedem, ad uos eius oues remittimus, nec unquam tanti uiri imago sacratissimumq; eius nomen, de nostro pectore labi poterit in ęternum. Diuina prouidentia uos custodiat amantissimi.

Recepto igitur in sede sua Athanasio, episcopalia tractabat, & populum prædicationibus & exhortationibus ad seruandam rectam fidem & puram mentem exhibendam Deo, singulis penè diebus instruebat, nec quicquam ex his omittere uidebatur, quæ ad pastoralem curā pertinere poterant. Nam scribebat etiam frequenter ad diuersarum urbium episcopos, suadens fidem rectam seruare, & Arrianorum impietatem detestari, ut est illa epistola, quā ad uniuersos catholicos in hęc uerba direxit.

Omnibus ubique fratribus ueræ fidei salutisq; æmulis, & his qui per Ægyptum, & Syriam, & Ciliciam ac Phœnicem, & Arabiam sunt Orthodoxis episcopis, Athanasius & qui mecū sunt episcopi, in domino salutem. Quicunque impietatem inspicitis insurgentem, imminentemq; pietati, per apertas uocum nouitates, & per simulationes subdolas, perque seditiones ac tumultus fœtidos, plagasq; & uulnera & neces, debetis ueluti ex tempestate quadam ac turbine subtrahi, salutisq; fidissimam occupare stationem, ut neque illis impietate iungamini, qui sanctę trinitatis unam ueramq; deitatē irritare pręsumunt, & à patre diuidunt filiū, atque à filio secernunt spiritum sanctum. Neque illorum turbidis motibus, sceleribusq; misceamini. Ita enim & nos saluti uestrę consulentes, & eorūm qui nobis obtemperant, diutius iam apertam. Arrij impietatē, eorumq; simulationē, qui fictis uerbis simpliciores quosque decipiunt, arguere non desistimus, atque ab omni illorū temeritate separamur lugentes, quę ab illis impie in deum admittuntur, quia nomen sanctū blasphemantium linguis exponunt, cupimusq; seruari in uobis, & in his qui sunt uobiscum fidei rectæ ac modestæ conuersationis normam, uosq; id idem facere hortamur, quodq; iam idem arripuistis institutum, & qui huiuscemodi zelo nondum excitatis estis, aut Christianam religionem destrui ab his minus aduertistis, & astu callido diabolum ecclesiam oppugnare, ac ueluti nauem submergere non intellexistis. Quod si etiam ad nos scribere, nobiscumq; de his rebus tractare uolueritis, libentissime suscipiemus unanimitatem consensumq; uestrū fratres, orationumq; consortia quantalibet locorum intercapedine dissiparemur, fraternitati uestræ significantes, Quia & si pestis hęc iam cuncta occupare uideatur, tamen in plurimis populis perseuerat apostolicæ fidei bonū, atque in multis episcopis, licet populum quidam partim ui, partim uerbis fallentibus teneant, & episcoporum multitudo, tum ob eorū metum, qui in urbibus

potentiores sunt, tum propter tantã simulationem ea quidem quæ sentiunt, imprimunt: quæ uero non sentiunt, simulant: quippe qui nunquã istis nefarijs dogmatibus dedere manus, paucisq; tantũ uerbis expressam ueritatem norunt: quòd scilicet neque creatura Dei Deus, Deiq; filius esse possit, neque spiritus sanctus inter creaturas numerari, Deiq; apparitionem non creaturæ alicuius aduentum suscepimus. Neq; enim in aduentum serui credidimus, diuiniq; spiritus gratiam suscepimus, per quã etiam Dij efficimur, & tẽpla Dei sumus. Hæc enim paucis licet expressa omnibus Christianis aperta & cognita sunt: quippe quæ prædicatam ab initio ueritatem fidei continent, in qua permanentes æternas excipimus spes. Nostræ igitur fidei symbolum consubstantialis est trinitas, Deus uerus homo ex Maria factus, & qui his non congruit, anathema sit. Hæc enim & magnæ Nicenæ Synodi continent scripta, consubstantialẽ patri esse filium, & spiritũ cum patre & filio conglorificari, Deum uerũ Dei filium incarnatũ esse, passum esse, ac resurrexisse, & in coelos ascendisse, ac inde uenturum iudicem uiuorum & mortuorum. Cui gloria in sęcula sęculorum. Amen.

Interim Arriani, qui apud Alexandriam degebant, quotidianas contra Athanasium seditiones concitare non cessabant, ut occasionem præberent Eusebio & complicibus, rursum contra eum malignandi, nec minus diuersas in populo seminare zizanias, omni fraude procurabant. Aliquando etiam mentientes, alijs persuadere conabantur Antonium monachum uirũ sanctissimũ, ita se in Christi fide tenere & credere. Quorũ impietatem ipse Antonius admiratus (ut in eius uita refert Athanasius) & iusti doloris ira cõmotus, rogatus ab episcopis & uniuersis fratribus, Alexandriam descendit, ibiq; Arrianos sermone publico condẽnauit, ultimam hanc esse hæresim, & præcursorem antichristi affirmans. Prædicabat in populis filium Dei non facturam, non ex ullis existentibus, sed propriũ filium unius cũ patre substantiæ, impium esse dicens: uel mente concipere, quando non erat, cum uerbũ Dei semper patri sit coæternus. Vnde aiebat: Cum Arrianis sit uobis nulla 16 coniunctio. Quænam societas lucis ad tenebras? uos filium credentes, Christiani estis: Illi uerò filium qui ex patre est, creaturã dicentes, nullo interuallo à gentilibus separantur: Qui seruierunt creaturæ potius quã creatori, qui est Deus benedictus in secula. Ipsa mihi credite, irascuntur elementa, & omnis contra Arrianum furorem secundum Apostoli dictum congemiscit creatura, quod sibi dominum suum, per quem omnia, & in quo omnia facta sunt, uideat aggregari. 16

Vides quod sancti uiri nullam unquã habere uoluerunt cum hæreticis coniunctionem.

Hæc tanti uiri pędicatio (ut pręfato libello prosequitur Athanasius) exprimi non potest, quantum ad fidẽ populum roborauerit. Lætabantur quippe fideles, hostilem Christo & inimicam hæresim, anathematizari ab ecclesiæ columna. Nulla tunc ætas, nullus sexus domi remansit. Taceo de Christianis, pagani, & ipsi idolorum sacerdotes conuolabant,

dicentes: Vadamus ut hominem Dei uideamus, quia hoc apud uniuersos erat nomen Antonij. Ambiebant quoque saltē fimbriam uestimenti eius attingere, multū sibi & tactum prodesse credentes. Et subdit: Quot tunc diabolica obsidione, & uarijs infirmitatibus liberati, quot etiā simulacris erepta sunt spolia, quanti ab errore gētilium retracti, nostro iuncti sunt gregi? Tanti certe, ut paucorum dierum ex idolorum superstitione conuersio omnem per annum credentium conuocet turbam.

Hæc in præfato libello (ut diximus) de Antonio retulit Athanasius. Cum quo magno Dei glutino deuinctus fuerat, & ei pallium donauit, in quo corpus postea Pauli primi eremitæ, religiose ipse Antonius obuoluit. Nam ut Hieronymus in uita, quā de ipso Paulo descripsit, enarrat: Cum per octoginta quatuor annos Paulus degisset in deserto, nec uiuentem hominē aspexisset, anno scilicet ætatis suæ centesimo, diuina inspiratione ab Antonio cōpertus, & diem resolutionis suæ instare enarrans, de ipso Athanasio in hęc uerba mentionē fecit: Quamobrē quæso Antoni perge, ne sit molestum, & pallium quod tibi Athanasius dedit, ad obuoluendū corpus meum defer. Et subdit: Stupefactus ergo Antonius, quod de Athanasio & eius pallio audierat, quasi Christum in Paulo uidens, & in pectore eius Deū uenerans, ultra respondere nihil ausus est.

Per id ferè tempus Constantinus bellū Constanti fratri suo inferens, iuxta Aquileiam ab se tertio anno regni sui occiditur. Verū dum tanta cura gregē Christi Athanasius pasceret, Eusebius & complices liuore & odio contra eum conciti, neque patientes se in cœptis desistere uictos, innouant iterum contra Athanasium bellum & ducem unum, scilicet Perinthium statuunt, qui Heracliæ dicebatur episcopus, & inter alios eloquentior uidebatur, ut Athanasium coram principe insimulare debeat, ostendatq; per eius reditum, scandala plurima singulis diebus exoriri, & non solum conquassari eius literis Ægyptum, totam Palęstinam iam & Phœnicem, uicinasq; prouincias penitus conturbatas esse. Insuper nec illum sedem Alexandrinam iuste possidere, quin præter episcoporum sententiam, reuersus ab exilio illam tantum modo sua authoritate receperit, quod ex canonibus prohibetur quos illi cōfecerant: Ne minori episcoporū numero quis in sede reponi possit, ex qua deiectus fuerit. Quibus & similibus Imperatorem lacessentes, facile ad suam prauam uoluntatem conduxerunt, & suadere curauerunt, ut rursum Alexandrina ecclesia Athanasius pelleretur. Et ut illi omnem defensionis uiam præcluderent, per literas primū conati sunt eum apud Iulium Romanum pontificem, de huiusmodi calumnijs insimulare.

17 *Si præter Ro. pontificis sententiam cōcilia celebrari non oportet, constat omnia superiora concilia Niceno excepto, nulla fuisse & inualida.*

Quod præsentiens Athanasius, non minus ipse innocentiam suam defendere conabatur. Quamobrem Iulius ad quem, ut Metaphrastes in uita Athanasij, & cæteri Græci Ecclesiasticam historiam describentes, enarrant, ob sedis propriæ dignitatem, ut uerbis eorum utar, ecclesiarum omnium iudicium spectabat. Nec 17 præter Romani pontificis

sententiam

ſententiam concilia celebrari oportere, ſacros 18 canones imitatus, iuſſit Euſebium, Theogonium, Theodorum, Berinthum, & cæteros complices, unà & Athanaſium ad 19 ſedis ſuæ præſentiam conuenire, ut differentiarum inter ſe iudicium apud ſedem Apoſtolicam proferatur. Et eis certum condecentemq; ſtatuit terminũ, in quo ſi adeſſe contemnerent, iuſtũ ipſe in tanta cauſa proſequeretur iudicium. Veruntamen in præfixo termino cum affuiſſet Athanaſius, calumniarum inuentores, & ueritatis inimici, hac euocatione contẽpta, formidantes id quod facile eueniſſet, ne ſua detegerentur mendacia, ſe à tali profectione omnino abſtinuerunt. Nec aliam ſuę contumaciæ cauſam reddentibus, Iulius elapſo termino, 20 cauſam canonice diſcutit, & Athanaſium diffinitiua ſedis Apoſtolicæ ſententia, ab omni criminatione innocentem fuiſſe declarat, & ab omni contra eũ lata ſententia, indemnem atq; ĩmunem reddidit, & ſedi ſuæ omnino reſtituendum iudicit.

Contigit eo tempore & Paulum Conſtantinopolitanum epiſcopum & alios quoſdam ſuis eccleſijs expulſos, 21 Romã ad Iulium ſimiliter confugiſſe. Quorũ caſus cum ſimili modo examinaſſet, & compeririſſet eos in omnibus Niceno concilio concordare, in communione ſua Romæ ſuſcepit, & ad eorum eccleſias literas dirigens, ſingulis propriam ſedem reſtitui mandauit. Nec non etiam ad orientales epiſcopos decretum ſuũ mittere curans, Athanaſium & alios epiſcopos, ad eccleſias proprias remittit. Qui reuerſi, & ſedes ſuas adepti, literas & decretũ Iulij ad orientales epiſcopos dirigunt. Verum hæc impij homines ęgre ferentes nullatenus patiuntur hos cõquieſcere, ſed rurſum illos expellere curauerunt. Nam per eos in iram concitus Conſtantius, & in furorem penè contra Paulum deductus, per Philippum uirum excelſum, Paulus ipſe fraudulenter à ſede ſua iterum expellitur. Similiter nulla uia Euſebius & complices ferre ualentes Athanaſiũ in ſede ſua degere, noua ac terribilia contra ipſum iterum confingunt crimina, cumq; apud Imperatorem inauditis criminibus ad inuentis inſimulare nõ deſiſtunt, uſquequo humani corporis brachium loculo delatũ, Imperatori oſtendunt, quod ab Athanaſio exciſum magicæ artis gratia, de Arſenij cuiuſdam corpore confirmabant. Sed & alia q̃ plurima criminoſa, ſimul & flagitioſa componunt. Quibus ex cauſis Imperator iubet (conuocato iterũ concilio apud Tyrum) Athanaſium condemnari, & de ſede ſua expelli. Nam Euſebius & complices quieſcere non poſſe uidebantur, quouſq; Niceni concilij fidẽ omnino ſubuerterent, qđ conſequi non poſſe putabant ſuperſtite Athanaſio, quamobrem egerunt cũ Imperatore, ut ſub occaſione dedicationis eccleſiæ admirabilis, quam apud Antiochiam Syriæ quinque annis ante mortẽ ſuam conſtruere inceperat Conſtantinus, & anno quarto Imperij Conſtantij penè completa fuerat, quę (ut Hieronymus ſcribit) dominicũ aureum dicebatur, congregaretur concilium. Et ut liberius ſuas machinationes apud Antiochiam exequi poſſent, epiſcopos primum apud

18 *Ecce quomodo canones eccleſiaſtici erant in obſeruantia apud antiquos patres, quos modo noui heretici contemnunt.*

19 *Vides ad Ro. Eccleſiam totius mundi Epiſcoporũ iudicium pertinere?*

20 *Ex hac ſententia perpendere potes quantã ſuper omnes alias Eccleſias Romana ſedes iuriſdictionem habeat.*

21 *Animaduertis Romã eſſe tutiſsimum Chriſtianæ communionis portũ, & refugium?*

Tyrum conuenire statuunt, & causas tractare Athanasij, illumq; sede sua omnino priuare, ac uinculis & carceri mancipare disponunt. Quo pacto in concilio apud Antiochiam celebrato, Nicenam fidem penitus subuertere cogitabant.

Misso igitur ab Imperatore ad urbem Tyri uno ex comitibus de latere suo, qui episcopos congregaret, atque etiam adueniente Archelao, tunc quoque comite orientis, nec non & eo qui Phęnicem prouinciam gubernabat, & conuocantibus ibidem episcopos pro dedicatione apud Antiochiam dominici aurei, conuocatur & unà Athanasius, qui huiusmodi machinationes ignorans, pergit ad Tyrum. Interim loculus cum humano brachio circunfertur, crimen contra Athanasium diffamatur, & inuidiæ horror non solum religiosas, sed & uiles animas peruadit. Is Arsenius, cuius brachium dicebatur excisum, lector aliquando Athanasij fuerat, & ob culpam correptionum ueritus frequenter sese subtraxerat, cuius latebras opportunas sibi ab huiuscemodi conuentu flagitiosi homines rati, initio compositi criminis, occultatum eum apud quendã quem fidissimũ sceleribus suis crediderant, retinebant. Ad quem adhuc in latebris positum, antequam qui conuenire debebant, congregarentur episcopi, fama peruenit, quid suo nomine criminis intentaretur, Athanasio. Et siue eum ipsa humanitatis contemplatio, siue diuina monuit prouidentia, clam per noctis silentia euadens claustris, peruenit Tyrum. Et pridie quam causæ dicendæ adesset ultimus dies, Athanasio sese Arsenius obtulit, utq; se rerum gestarum series haberent, edocuit. Ille domi esse hominem, nec innotescere cuiq; de eius præsentia iubet.

Interea concilium cogitur, in quo plures concinnatæ calumniæ conscij, imo pene omnes infenso animo præiudicatoq; aduersus Athanasiũ conueniunt. Per idem tempus Paphuncius confessor, de quo supra memorauimus, senio iam confectus, ad dedicationem se pergere putans aderat. Et simili modo confessor alius dictus Maximus, tunc Hierosolymorum episcopus. At Paphuncius cum uidisset Maximum, qui unà secum effosso oculo, & poplite succiso, confessor extiterat, pro nimia simplicitate nihil de scelere suspicantem consedisse cum cæteris, quos factionis macula sociauerat, medium consessum adire non ueritus, Te (inquit) o Maxime, cum quo mihi unum atq; idem confessionis insigne est, cum quo mihi pariter mortale lumen effossum, clariorem diuini luminis conciliauit aspectum: Te inquam non 22 patiar sedere in concilio malignantium, & cum iniqua gerentibus introire. Iniectaq; manu eleuans eum de medio eorũ, recessit, & Athanasio abinde cõmunione se sociauit.

22 *Ecce quomodo sancti uiri cõmunionem hæreticorum semper fugisse inueniuntur.*

Sed interim causa dicitur, & primo introducitur accusatio mulieris cuiusdam, quæ se diceret aliquando hospitio Athanasium recepisse, & ab eo noctu nihil suspicantẽ, uim corruptionis esse perpessam. Introduci ad hęc iubetur Athanasius, & ingreditur cũ Timotheo presbytero suo, eumq; monet, ut postea q; mulier dicendi finem fecisset, se tacente ipse

ad ea quæ dixerat,perorarct. Timotheus conuersus ad eam, uere inquit mulier,ego mansi apud te aliquando,ac uim tibi ut asseris feci? Tum illa, ut mulierum se talium procacitas habet,obiurgans Timotheum,Tu inquit,mihi uim fecisti,tu in illo loco maculasti castitatem meam,simul & conuersa ad iudices,obtestari fidem Dei cœpit,uera se dicere. Tum omnes ridiculo suo pudor habere cœpit,quod tam facile tacente reo, factio compositi criminis patuisset. Nec tamen permissi sunt, ut iudices haberent de muliere quæstionem,tam apud illos iudicandi libertas fuerat,qui accusatores erant.

Hinc transitur ad aliud crimen, profertur facinus seculis inauditum. Hoc est inquiunt,ubi nemo possit uerborū præstigijs decipi. Res agitur oculis,uerbis cessantibus.Brachium hoc te aiunt, Athanasi accusat excisum,hæc Arsenij dextra,quam tu quomodo, uel ad quos usus excideris, indicato. Tum ille, quis enim uestrum Arsenium nouerat, ut hanc ipsius dexteram esse cognoscatis? Exurrexerunt aliquanti qui se dicerent optime scisse Arsenium, in quibus nonnulli erant absque conscientia. Orat dehinc à iudicibus Athanasius, ut hominem suum, quem negocium deposceret, iubeat introduci. Cumq; introductus esset Arsenius, eleuato eius uultu Athanasius concilio & iudicibus ait: Hic est Arsenius & eleuans eius nihilo minus dexteram, hęc est inquit etiam dextera eius, hęc est sinistra. Hęc autem quam isti offerunt manus unde sit, uos requirite. Tum uelut nox quædam & tenebrę accusatorum oculis infusę quid agerent,quo se uerterent,nesciebant. Ipsum etenim esse Arsenium testes qui paulo ante scire se dixerant, confirmabant. Verum quia non iudicandi, sed opprimendi hominis causa concilium gerebatur, fragor omnium repente attollitur, magis reum esse Athanasium, & decipere intuentium oculos,acclamatur, nec debere ullo modo ultra talem hominē uiuere,factoq; impetu,suis eum discerpere manibus parant. Sed Archelaus qui cum cæteris ex pręcepto Imperatoris concilio præsidebat, ereptum eū ex discerpentium manibus,per occultos exitus eduxit, ac fugæ admonuit,quæ posset commendare salutem. Concilium tamen rursum conueniens,tanq̄ si nihil omnino depræhensum fuisset, ut confessum de tantis criminibus Athanasium condemnat. Et gesta per hunc modum ficta per orbem terræ mittentes, ad sceleris sui consensum Imperatore agente,cęteros episcopos impulerunt.

Hinc iam toto orbe profugus agitur Athanasius, nec ullus ei tutus ad latendum supererat locus. Tribuni,prępositi,comites,exercitus quoque ad inuestigandum eum mouentur, edictis imperialibus pręmia delatoribus proponuntur; Si quis uiuum maxime,sin minus caput certe Athanasij detulissent, ita totis regni uirib' frustra aduersus eū cui deus aderat, certabatur. Interea sex continuis annis ita latuisse fertur, in lacu cisternæ nō habentis aquā,ut solem nunq̄ uiderit. Sed cum per ancillam, quę sola conscia dominorum officijs,qui ei latebras prębuerant,indicatus fuisset,

tanquam dei ſpiritu admonitus, ipſa nocte, qua ad eum compræhendendum cum iudicibus ueniebatur, poſt annos ſex emigrauit ad alium locũ. Ita illi qui uenerant fruſtrati, dominis quoque in fugam uerſis, de ancilla ut falſa indice, pœnas ſumunt.

At iſte interim Euſebius, & iniquitatis complices epiſcopi, qui omnes erant numero nonaginta, poſt Antiochenæ baſilicæ conſecrationẽ generale ſe uelle celebrare concilium indicunt. Ad quod neq; legati Iulij Romani pontificis conuenire ſunt uocati, neq; aliqua eius affuit authoritas, nec Maximus Hieroſolymitanus, nec Paphuncius præfati, ne damnationi Athanaſij ſe ſubſcribere cogerẽtur, adeſſe uoluerunt, ſed ſolus Conſtantius Arrianorum princeps, huiuſmodi concilio præſidebat, in quo damnationẽ primo Athanaſij confirmantes, Euſebium quendam Emiſſenum epiſcopum ad ſedem Alexandrinam transferunt. Qui cum Alexandriam pergere formidant, hanc ſedis translationem non admiſit, ac illi Gregorium quendam alium Alexandrinæ eccleſiæ ordinarunt epiſcopum. Deinde aliam fidem componentes, nec ullam de fide Nicenæ mentionẽ habentes, ſperabant per alia concilia quæ ſucceſſiue celebrare intendebant, Arrij impietatem paulatim ſubinducere. Cui diffinitioni Euſebius Emiſſenus & Gregorius iam uocatus Alexandrinus, ſe ſubſcripſerunt. Demum Gregorius potentia Imperatorum ſuffultus, armata manu Alexandrinam occupauit eccleſiam. Quæ omnia ſentiens Iulius Romanus pontifex, intimo cordis dolore tactus, grandem epiſtolam Euſebio, & alijs apud Antiochiam congregatis, direxit: arguens eos ex pluribus, & quod concilium ſine ſua authoritate auſi fuerint celebrare, atq; iniuſte Athanaſium per orbem profugum exagitaſſent. Quæ epiſtola apud Latinos etiam reperitur, cuius initium tale eſt.

Venerabilibus fratribus uniuerſis Orientalibus epiſcopis, Iulius. Decuerat uos fratres alijs eccleſiaſticis inſtrui diſciplinis, et non talibus argui machinamentis, dicente domino: Neminem concutiatis, neque alicui calumniam faciatis, & reliqua, atque infra ſubdit: Quid peius fratres, quã ut ſacerdotes domini, quos ab omni cõmunicatione malorũ, & ab omni Chriſtianorum nocumento alienos eſſe decet, Epiſcopos quos tueri & ſubleuare debent, inſidijs impetant, & quos fouere & diligere ſummopere oporteat, inſequantur? Contra quod plurimas authoritates ſcripturæ ſacræ, pulcherrime & longo proceſſu deducit, & ſubdit. Nam ſi quis hæc omnia recto conſiderauerit oculo, nequaquam fratribus nocere, ſed liberare feſtinabit, quia nihil deterius eſt, quam ciues ciuibus inuidere, & fratres fratribus inſidiari, aut calumnias facere. Talibus enim ſuffragari uolentes inſidijs, patres ſancti Synodum congregauerunt generalem in Nicæa, uitam corrigere hominum cupientes, in eccleſia cõmorantium. Nam licet dudum inſtituta ſanctorum patrum multa eſſet conſcripta, poſuerunt tamen leges, quas ſacros canones appellamus, in quibus multa per neceſſaria ad ſtatũ eccleſię, & ſupplementum columnarũ eius, id eſt,

epiſcoporum,

episcoporum, qui eam proprijs humeris gestant, sunt decreta. Et econtrario nocumenta multa prohibita, ita ut qui talia agere tentauerunt, aut eis nocere præsumpserint, siquidem clerici fuerint, a proprio gradu recedãt: Si uero monachi aut laici, anathemati dentur.

Quibus armati exẽplis, arbitrati sumus, ab omnipotente Deo inspirati, hanc accẽsam discordiæ flammã, apostolica authoritate extingui oportere, nec permittere ulterius animas depasci humanas. Quapropter unà cũ omnibus apostolicæ subiectis regulæ sancimus, ne quisquã deinceps Christianorum talia perpetrare, aut episcopis temere nocere præsumat, cũ & doctor gẽtium idipsum prohibeat dicens: Seniorem ne increpaueris, sed obsecra ut patrem, & cętera. Et subdit: Quod præuidentes sancti patres in Nicena Synodo statuerunt, ut nullus episcopus nisi in legitima synodo & suo tẽpore, apostolica authoritate conuocata, super quibusdam criminationibus pulsatus, audiatur & damnetur. Quod si secus pręsumptum a quibusdã fuerit, in uanũ deducatur quod egerint, nec inter ecclesiastica ullo modo cõputentur. Ipsa uerò prima 23 sedes conuocandarum generalium synodorũ iura detinet, & iudicia episcoporum singulari priuilegio, illi sedi euangelicis & apostolicis atq; canonicis concessa sunt institutis, ita ut semper maiores causę ad sedem apostolicã referantur, nec ullo modo potest maior a minori iudicari. Ipsa nanq; 24 omnibus maior, & prælata est ecclesijs. Et infra subdit: Nam sicut beatus Petrus Apostolus primus fuit omniũ Apostolorum, ita & hęc ecclesia eius nomine consecrata, domino instituente, primatũ & caput tenet cæterarũ. Et ad eam quasi ad matrẽ atq; apicem, omnes maiores ecclesię causæ, & iudicia episcoporũ recurrunt, eiusq; iuxta terminũ sumunt sententiam, nec extra Romanũ quicquam ex ijs decerni debere pontificẽ. Et infra: Qui agnoscit se quibusdã prępositũ, non moleste ferat aliquẽ sibi esse prẽlatũ, sed obedientiam quã exigit, etiam ipse rependat. Et infra: Satis enim indignum est, quenquã uel pontificũ, uel ordinũ subsequentiũ hanc regulam refutare, quã beati Petri sedes, & sequi iusserit & doceri. Multum conuenit, ut totum corpus ecclesiæ in hac sibi met obseruatione concordet, quę inde authoritatẽ habet, ubi dominus ecclesiæ totius posuit principatũ, & cętera. Ex quibus omnibus cõcludere uult Iulius, illos inique atq; iniuste Athanasium sede sua priuasse, nec eorum in illum prẽualere sententiam indicat, cũ huiusmodi cognitio terminũ in episcopos ad eos minime spectare habeat, nec eorũ Synodum 25 authoritatem ullam habuisse, quoniam sine apostolicæ sedis authoritate celebrata fuit.

23 *Nota, prima sedes cõuocandarum generalium Synodorum iura detinet, necnon iudicandi Episcopos, ex Euangelicis, apostolicis atque canonicis institutis.*

24 *Notà etiam, quod ipsa est maior & prælata omnibus Ecclesijs.*

25 *Vides quod Concilia sine Apostolicæ sedis authoritate celebrata nullam habent authoritatem ¢*

Quibus literis apud Antiochiam ubi congregati erant, susceptis, & ubi Constantius Imperator morã trahebat, inito inter se concilio, Iulio Papæ in hunc modũ rescribunt: Domino beatissimo & honorabili patri Iulio Apostolicę sedis venerabili episcopo Eusebius, Theogonius, Theodorus, & Berinthius, unà cum reliquis fratribus & coepiscopis nostris in Antiochia congregatis. Licet præ omnibus Romanã ecclesiam magnifi-

eam apostolicamq; & pietatis matrẽ noscamus, ab oriente tamẽ ad eam pietatis prædicatores aduenisse legimus. Quamobrẽ optaremus uos nobiscũ concordare, & quos a cõmunione suspendimus, a uobis esse suspensos: Et quos in episcopali ordine confirmamus, a uobis & ipsi confirmarentur, nec nos posteriori loco habendos, cũ ex his partibus ad uos usque prædicantes Apostoli peruenerint. Nam neq; nos sententijs uestris obstitimus, quanuis id agere potuissemus, cum Nouatianus a Romana pulsus est ecclesia. Et subditur: Nec crimine quidẽ carere potest, qui ab alio excõmunicatum, absque eius licentia ad cõmunionem suã suscepit, cũ hoc

26 *Ecce quomodo & hi heretici sacrorum canonum authoritatem implorant.*

26 sacri prohibeant canones. Et subditur: Neq; in his solum nobis contumeliam ingeritis, sed quod deterius est, concilia nostra dissoluitis, nec rata firmaq; esse sinitis. Nã ob diuersa scelera & crimina, Athanasius Alexandrinus, Paulus Constantinopolitanus, Marcellus Ancyræ, Asclepius Saræ, & Lucianus Anopolites, a nobis & totius ferè Orientis episcopis damnati fuerunt. Quorũ aduersarij apud nos inscripti habentur, quę sub certa relatione, uestræ sanctitati mittimus cognoscenda.

Quæ cum cognoueritis, si sententiæ nostræ, potius quã eorum machinationibus assentire nolueritis, pacẽ uobiscum & cõmunionẽ habere uolumus. Sin uero aliter, & ipsis magis quam nobis consentire iudicaueritis, & nos contraria celebrabimus, nec uobiscũ deinceps congregari, uobisq; obedire, aut uestris fauere mandatis, omnino curabimus, sed quæ melius per agenda nouerimus, exequemur. Nam in his partibus nemo ætatẽ habens

27 *Vide hæreticorũ proprium, fallere et mentiri. Quæcunq; enim faciebãt ipsi Arriani, Athanasio & cæteris coepiscopis impingebant.*

reperiri posset, qui præfatorum seductorum molimina ignoraret. Nam 27 eorũ culpa multa perpetrata sunt mala, crebra cõcilia, diuersis & asperis tẽporibus celebrata, multæ nobis paratæ seditiones, machinationes atque opprobria illata. Quamobrem si illis consentire uultis, certũ est, uelle nos perdere, ut illos teneatis, nec ut pater nos filios uelle fouere. Nam eorum met ciues & consacerdotes, uos iuuare homicidas affirmant, sacrorum templorum euersores, uirginũ stupratores, sacrorum librorum incensores, uasorum similiter sacrorum, & mysteriorum quorunq; fraudatores, officiorum neglectores, imperatoribus infidos, gentis & patriæ proditores, & inter sacerdotes maximas in dies adducentes discordias, eo quod consubstantialis patris uocẽ quæ in scripturis minime reperitur, in fidei doctrina posuerunt.

Quid plura? Nam ob eorum scandala & discordias, in his regionibus plusquã mille homines sunt interfecti. Talibus ergo fauere, qd aliud est, quã eorum consentire sceleribus? Et infra subditur: Nec tantũmodo hæc Athanasio impingimus, sed etiã quod contra regulam quã feceramus, contraire ausus est, & non cõmuni episcoporum authoritate, sed suamet sacerdotiũ sibi assumpsit, atque in sede resedit, cũ dudum decretum fuisset, nullum a pauciore numero restitui debere, quam depositum fuisse constaret. Demũ eius aduentu tumultus nõ paruus excitatus in populo, plures seditione interfecti, & ab ipso Athanasio quidã cęsi, iudicibus dicuntur esse contraditi. Quẽ uos tamen & eius cõplices contra canones, & in Orienta

lium episcopoꝝ contumeliam,uestra olim cõmunione associastis. Verũ nos ob beati Petri honorẽ,debito salutationis officio ueneramur, postulamusq;,ne deinceps huiusmodi uiros,uobiscum admittere uelitis,ne canonum dicamini transgressores,& Deum pro nobis orate.

Quas literas ut summus Pontifex suscepit,eorũ apertam iam uidens impietatẽ,rescribens denuo,illos penitus damnat,& sententiam quã pro Athanasio tulit,iuste prolatã,ac iudicium totũ rectissimũ fuisse demonstrat. Cuius epistolæ initium huiusmodi est. Iulius sanctæ 28 Romanæ & Apostolicæ ecclesię episcopus,Eusebio,Theogonio,Theodoro,Berinthio, & cæteris Orientalibus episcopis. Decuerat uos aduersus Sanctam Romanã & Apostolicã ecclesiam, limate & non ironice loqui,quoniam & ipse dominus noster Iesus Christus,eam decenter allocutus ait. Tu es, inquit,Petrus,& super hanc petrã ædificabo ecclesiam meam,& portæ inferi nõ præualebunt aduersus eã,tibiq; dabo claues regni cęloꝝ. Habet enim potestatem singulari priuilegio sibi concessam,aperire & claudere ianuas cœlestis regni,quibus uoluerit. Nam si ei detrahere quæ domini ore sacrata atq; superexaltata est non renuistis,nec mirũ si fratribus irrogare iniurias minime cessastis. Et infra: Nã nec dubitare uos credo, Athanasium sacræ legis doctorẽ, nõ solum a nobis,sed etiam Nicena Synodo, ueræ fidei cultorem esse cõprobatum, qui defuncto Alexandro mirabili sene,qui Arrij prostrauerat blasphemias Alexandrinorum ecclesię suscepit præsulatũ. Aduersus quẽ multa mendacia texentes,nobis eũ multoꝝ maloꝝ causam & caput esse perhibuistis, & nõ solum apud Ægyptum, sed etiam apud Palęstinã & Phęnicem,uicinasq; gentes,scriptis uestris illum perturbatorem esse significastis.

28 *Ecce quod eadem Romana est & Apostolica Ecclesia.*

Qua de re ecclesiasticã sequentes regulam,uos & illum Romæ regulariter ad iudicium die statuta,non sub angusto tẽporis spatio, ut excusatio locũ non inueniret,literis & apocrisiarijs euocauimus,illeq; uocatione suscepta,ad diem præstitutũ uenit,sed uos ne uestris mendacijs caperemini,uestræq; calumniæ nudarentur,uenire distulistis. Nec his machinationibus solummodo contenti fuistis,sed etiam uidentes oues pastoribus desolatas,lupos pro pastoribus super eas posuistis. Et infra subdit: Vellem enim uos magis ad iam dictam canonicã conuenire uocationẽ,ut corã simili concilio redderetis rationẽ,cur 29 Synodum in Antiochia ad subuertendũ ecclesiarũ statũ, fratrumq; & Niceni magni concilij destructionẽ fecistis. Aut cur nobis inconsultis,episcopos in eã conuocastis, ad quã nec Maximus Hierosolymitanus uenit,nec nostra interfuit delegatio,canonibus quippe in Nicena Synodo iubentibus non debere præter sententiam Romani Pontificis ullo modo concilia celebrari,nec episcopos damnari. Aut cur in prædictoꝝ locũ fratrũ alios adulteros posuistis, antequã penes nos,aut nostros legatos,eorum causa canonice esset examinata,finemq; perciperet rectũ. Et infra,cũ multa contra illos,& quædam de potestate Romanæ ecclesiæ enarrasset, subsequitur: Quare miror tam au-

29 *Vides quoties inculcet Ro. Ecclesiæ priuilegia?*

daces esse,& tam impudenter egisse,ut terminos ac iura beati Petri apostolorum principis,inuasissetis.

Et infra refert in eadem epistola plura capitula ipsius Niceni concilij, quorum primū est,quod in ordine omnium dicitur.xviij. ut omnes episcopi,qui in quibusdā grauioribus pulsantur uel criminantur causis, quoties

30 necesse fuerit,libere 30 apostolicā appellent sedē,atq; ad eandē quasi ad matrē fugiant,ut ab ea sicut semper fuit,pie fulciantur,defendantur & liberentur. Cuius dispositioni omnes maiores ecclesiasticas causas, & episcoporū iudicia, antiqua apostolorū eorumq; successorū, atq; canonum authoritas reseruauit. Decimum nonū uero est: Placuit ut accusatus uel iudicatus a cōprouincialibus in aliqua causa episcopis, licenter appellet & adeat apostolicę sedis pontificē,qui aut per se,aut per uicarios eius tractare negocium procuret. Et dum iterato iudicio pontifex causam suam agit,nemo alius in eius loco ponatur aut ordinetur episcopus. Aliud uero capitulum est;Quod a prouincialibus episcopis accusati causam scrutari liceat, non tamen diffiniri inconsulto Romano pontifice permissum, cū beato Petro Apostolo,non ab alio quā ab ipso domino dictum sit; Quęcunq; ligaueris super terrā, erunt ligata & in cœlis, & quæcunq; solueris super terrā,& erunt soluta & in cœlis. Et prosequitur idē summus pontifex Iulius recensendo plura ipsius Niceni concilij capitula,quæ si quis legere uoluerit, satis sit designasse authorē, & eius epistolam quæ in libris nostris conciliorum inseritur. Et post hæc sequitur Iulius in eadē epistola: Si quis autē de his ampliora atq; abundantiora scire uoluerit, in sacro ecclesię nostrę sedis scrinio,& ea quę prediximus,inuenire poterit.

Ecce quomodo Romana sedes est omnium oppressorum Episcoporum refugium.

Post hęc cū in concilio apud Antiochiam cōgregato, Eusebius & alij episcopi culpare ausi fuissent Iulium,tanquam non iuste de Athanasio olim iudicasset,atq; eū suę sedi restituisset,probat Iulius in ea epistola,se canonice & iuste in omnibus processisse,per hæc uerba : De receptione uero sedis & sacerdotij atq; honoris, quę dixistis Athanasium absque concilij decretis suscepisse,non ita inuenimus, sicut calumniati estis,sed quorundam episcoporū concilio atq; decreto,suū iuste recepit,quod iniuste perdiderat sacerdotiū,& resedit in sede. Quod enim scripsistis nō posse eum a pauciore numero episcoporū restitui quā depositus fuerat, non ita est. Nec hæc regula orthodoxorū sanctæ ecclesiæ est episcoporū, sed Arrianorum,sociorum uidelicet uestrorū,hæc adinuentio ad perditionē orthodoxorū contexta est. Nam uti nobis a ueracibus est testibus relatum, eo tēpore cū apud Antiochiam pro damnatione fidei de cōsubstantialitate prolatæ,fuistis congregati,odio prædicti Athanasij hanc regulam protulistis, quæ nullas habet uires, nec habere poterit, quoniam nec ab orthodoxis Episcopis hoc concilium actum, nec Romanæ ecclesiæ legatio interfuit. Et subdit:Igitur de fuga super quā nunc ultimo Athanasium repręhenditis,non recte egistis; cū ipse dominus mandatū nobis hoc dederit:Cū persecuti uos fuerint in una ciuitate,fugite in aliam. Et ipse domi

nus per semetipsum exēplum nobis demonstrans, quando pharisæi concilium fecerūt aduersus eū, ut occiderent. Sciens autē Iesus discessit inde. Et alias prosequitur super hac re euangelij & apostolorū authoritates. Et deinde subdit: Si ergo fugā improperatis fugientibus, potius erubescite persequi quiescentes. Et plura alia usque ad finē prosequitur in excusatione Athanasij, & accusationē ipsorū, atque sanctæ sedis Romanæ authoritatem. Quibus literis susceptis, quid ipsi responderint, neque apud Græcos, neque apud Latinos scriptum comperi.

Verū Athanasius dum hæc per Iulium tractantur, ne graues alicui latebræ suę fierent, & occasio calumniæ innocentibus quęreretur, nihil sibi ultra iam tutum in Constantij regno præsumens, ad Constantis partes profugus abscedit, Romamq; ueniens, a Iulio summo pontifice, honorifice & religiose susceptus est. Sed eius causam Iulius cū iam amplius ecclesiasticis sanctionibus defendere non ualeret, ad Constantē retulit, qui licet fama & coniecturis rem ipsam prius concepisset, tunc tamē diligentius cognita, ad fratrē suū Constantiū literas exoratorias scribit, ut Athanasium magni Dei uerū sacerdotem, in sede sua Alexandrina recipi iubeat, eumq; ob singulares uirtutes apud se & Romanū pontificē Iulium, magna reuerentia degere. Quod quidem Constantius ad fratris preces inclinatus, cum id facere uellet, ab impijs sacerdotibus prohibitus, penitus denegauit.

Verū Constans ubi hęc cognouit, exhortationibus Athanasij & Pauli Constantinopolitani episcopi, qui similiter a sede sua expulsus, Romā ad Iulium confugerat, scripsit iterū fratri Constantio, rememorans religionē & pietatē patris eorum Constantini, qui hac uera iustitia tyrannos fortissimos deuicisset, & Romanæ ditioni gētes barbaras subiugasset, quā pietatē hæreditario iure conseruare hortabatur, nec sacerdotes Dei uiros iustos & innocētes ob fallacium hominū insimulationes persequi uellet. Quamobrē hortatur, ut locū eligat Orientalibus & Occidentalibus episcopis congruentem, quo pariter conuenientibus omnibus generale celebretur concilium, & Athanasij atque aliorū qui se iniuste expulsos profitentur, iudicium canonice uentiletur, idq; Athanasium expetere, nec quicquam aliud.

Quibus literis cōmotus Constantius, elegit Sardicā urbē Illyrici, locū omnibus cōmodum, ubi Orientales mandat congregari pontifices. Constans similiter ex Hesperijs suis supremis partibus episcopos trecentos (ut scripsit Athanasius) Sardicā misit, in quo Osius Cordubæ, & Protogenes Sardicensis episcopus, legationē Iulij gerebant. Qui uero ex oriente conuenerant (ut Sabinus refert) septuaginta sex numero fuerunt, inter quos & Ischiras, quē Athanasij accusatorē supra descripsimus, ad episcopatum Mareothis, ut promiserant, euectus connumerabatur. At reliquorum cum alij ualetudinem corporis, & alij breue tēpus allegarent, se excusare maluerunt.

Igitur apud Sardicā urbē,cū orientales conuenissent episcopi ad conspectum occidentalium deuenire se continuerunt, nec secū conuenturos prædicabant,nisi Athanasium & cōplices de eorū consortio amouerent. Quod cum occidentales episcopi non admitterent, orientales ipsi subito discesserunt.Et uenientes Philippolim urbē Thraciæ,seorsum celebraue re concilium,in quo aperte consubstantialitatē filij cū patre damnantes, hæresim inæqualis substantiæ epistolis conscribentes,quocunq; dirigere curauerunt. At qui in Sardica occidentales episcopi remanserant,primū quidē eorū uesaniam damnauere,deinde Niceni concilij fidē confirmantes,consubstantialitatem patris & filij,latius expresserunt. Insuper Iulij sententiam pro Athanasio,ut canonice latā confirmauere,atq; accusatores eius dignitatibus priuauerunt, & epistolam grandē uniuersis episcopis & comministris sanctę & Apostolicę ecclesię conscripserunt. In qua enarrantur episcoporū orientaliū factiones, persecutionesq; innumeræ, quas orthodoxis episcopis induxere, & quemadmodum legitime atque canonice illos pluries uocauere,sed facinorū suorum conscientia perterriti, fugę remedium pro criminibus elegerant. Demū in ea latissime fides atque apertissime declaretur.

Quæ omnia cū Constanti innotuerunt,doluit quidem fratris leuitatē, atque aduersum huiuscemodi malorū incensores infremuit.Quamobrē duos ex Sardicensi concilio delegit episcopos,quos una & Salmianū uirū clarissimū ad Constantium fratrē cū literis duxit mittendos, significans pro certo se cōperisse, quod sacerdos Dei summi Athanasius iniuste fugas & exilia pateretur. Hunc itaque rectè faceret,si absque ulla molestia loco suo restitueret : Si id nollet,sibi curę futurum ut ipse adimpleret,regniq; eius intima penetrans, pœnas dignissimas de authoribus scelerum sumeret. Quibus scriptis perterritus Constantius, quod posse facere ea q̃ minabatur conscius erat, simulata benignitate ultro uenire ad se Athanasium iubet,atq; illi in hæc uerba descripsit.

Cōstantius Victor Augustus Athanasio episcopo.Diu te errare atq; tēpestatibus per diuersa æquora uectum,amplius circunferri nostrę pietatis clementia nō permittit,nec proprijs te rebus atq; patria priuatum, per inuia ferarū loca atque deserta uagantem, nostra cura non despexit. Verū cū ultrò te ad nos uenturū,& laborū recōpensationē exigere sperauimus,usq; ad hoc ipsum tempus tibi nostras literas dare distulimus.Sed quoniam forte quædam detinuit formido, non de cętero hoc præsumas, nostras has literas plenissima largitate insignes tuę sanctitati destinare curauimus,ut absq; ullo metu seu formidine,libere & secure nostris te aspectibus prę́sentare nō differas, quatenus ad tua omnia restitutus nostram experiaris clementiam , atq; in patria propria maximum gratiæ nostræ pignus possideas.Nec multo post alias eodem penè tenore Athanasio direxit epistolas. Et paulo post alias,atque unà Architum Alexandrinum diaconum misit,qui eum ad plenum de eius dispositione informare uale

ret,ostenderetq; publica sibi parata uehicula, atq; illum sua omnia receptur ū. Quas omnes literas,cū apud Aquilegiam relicto Sardicensi concilio Athanasius moram trahens suscepisset, confestim Romam pergens, Iulio ostendere non distulit. Qui ob hęc credens Imperatorē Constantium uelle iam ueram fidem tenere, uehemēter gauisus est, ac Roma cū eo penè tota. Quamobrē literas scribit presbyteris,diaconis,& toti plebi Alexādriam habitantibus, congratulatus primū eis de reditu Athanasij, & quemadmodum è tot tantisq; persecutionibus,ut aurum examinatus euaserit. Cuius laudes nec ipse se tanti putat,ut illas explicare ualeret,quē omnium clarissimū & admiratur & obseruat. Tandem Christum precatur,ut hoc eius gaudium pręseruet in æternum.

Athanasius igitur iter permittitur ire securus,sed Imperator prius ab impijs consiliarijs admonitus,hęc ad Athanasium loquitur: Non est,inquit,magnū Athanasi, quod episcopi de te poscunt, ut unam ex multis, quæ sunt apud Alexandriam ecclesijs, concedas populis eorum qui tibi cōmunicare nolunt. Tum ille,Deo ei suggerente,paratū in tēpore consilium reperit. Et quid est (inquit) Imperator quod poscenti tibi liceat denegari,qui potestatē habes omnibus iubendi? Sed unū est quod oro, uti meam petitiunculam libenter admittas. Cūq; se omnia quæ uellet,etiam si essent difficillima,promitteret præstaturū,si unum eis cōcedere uellet. Ait Athanasius:Hoc est quod rogo,ut quia etiam hic(nam apud Antiochiam res agebatur) sunt nostri populi qui istis cōmunicare nolunt,unā eis tenere concedatur ecclesiam. Æquissimū sibi uideri,& ualde præstandum,lętus respondit Imperator. Sed cū rem detulisset ad eos quorū consilijs utebatur,neque ibi se uelle accipere ecclesiam,neq; hic dare respondent,ita Imperator admiratus eius prudentiam, properare ocyus ad suscipiendam suam ecclesiam iubet, literasq; in eius fauorem in hunc modum descripsit.

Constantius Victor Augustus,episcopis Ægypti,presbyteris,& populo Alexandrino. Ecclesiæ catholicæ reuerendissimus episcopus Athanasius Dei fauente gratia minime est derelictus.Nam licet ad breue tempus humanis fuerit casibus agitatus,diuina tamen prouidentia non abiectus,iterum patriæ sediq; suæ atq; tranquillitati restitutū est. Cui nostrā adesse pietatē opportunū uidetur,ut omnia quæ contra eum, aut contra communicantes ei gesta fuerint, nostræ mansuetudinis decreto omnino aboleantur. Sancimus liberū esse de cętero episcopis quibuscunque atq; clericis,pariter & cleris & laicis,cum eo pro libito conuenire,& tanti uiri (ut melius nouerint)participatione gaudere,ut illius orationibus suffulti potestatē uobis ad cœlestia firmissimā fabricare possitis. Et ne tumultus, aut seditiones quoquo modo apud uos oriātur, præsidi & iudicibus apud uos degentibus, literis nostrę mansuetudinis iniungimus & mandamus, quatenus omnia hæc summa uigilantia & cura fieri ꝓhibeant, omnesq; seditiosos sine respectu aliquo,legitime tradant uindictę. Vos ergo præ-

fatum uirum omni reuerentia & honore colite, atq; orationes cũ eo pro nobis ipsis tum pro nostra clementia omnipotenti Deo offerte.

Tum beatus Athanasius per Syriam iter aggressus, & exinde per Palęstinã transiens, Hierosolymã ad Maximũ eius urbis episcopum uenit, illiq; indicans gesta concilij Sardicensis. Et quemadmodũ eorum decreto Constantius Imperator assenserat, persuadere facillime ualuit, ut ex episcopis omnibus Syriæ & Palęstinæ, Maximus 31 Concilium congregaret, atque in eo Sardicensis concilij gesta confirmauit, communionemq; Athanasio restituit. De quibus omnibus episcopis Ægypti & Libyę epistolam, clericisq; & plebi ea Synodus scripsit: Quæ, ut noluerunt Vrsatius & Valens, qui ex ducibus Arrianę perfidię extiterant, facto libello pœnitentiæ, & Romam ad Iulium profecti, ueniam promeruere, atque Athanasio per literas se cõmunicare omnibus professi sunt.

31 *Nõ fuit generale hoc Concilium sed prouinciale, nam illud Maximus non potuisset inducere.*

Athanasius uerò è Hierosolymis discedens, per Pelusium iter ad Alexandriam ducens, & diuersas intrans ciuitates, populos quoscunque consubstantialitatis fidem arripere magno Dei feruore edocebat. Et cum catholici non adessent episcopi, ordinationes aliquas celebrasse describitur, quod occasionẽ maleuolis contra eũ malignandi præbuisse in sequẽtibus enarrabitur. Veniens igitur Athanasius in Ægyptũ, & intrans Alexandriam undecimo Constantij anno, tanta lætitia, imo uerò gestienti exultatione a catholico populo receptus est, ut ab eius ingressu ob ingentem lætitiam plures dies festos, solennesq; agerent.

At beatus Athanasius curã episcopalem gerens, primũ episcoporum Ægyptiorũ synodum congregauit, in qua apud Sardicam gesta & apud Hierosolymã confirmauit, ipsi etiam confirmarunt, & abinde lęta pace discesserunt. Pòst hoc quos nouit per Ægyptũ Arrij sectatores, episcopis a sede depositis, consecrauit catholicos, & Niceni concilij fidem omnino custodiri mãdauit. Ipse uerò prædicationibus publicis incumbens, cũ rectam fidem explanabat, tum Arrianorum hæresim fortissime destruebat. Quamobrẽ catholica crescebat ecclesia, & catholicus populus diebus singulis religiosa lætitia exultabat. Deinde per diuersa loca ecclesias suæ prouinciæ solenniter circumiens, plebẽ salutari doctrina, & uera Christi fide instruere satagebat. Et cũ ad locũ Thebanensium semel nauigio perueniret, idq; Pachumius miræ sanctitatis monachus cognouisset, qui regula ab angelo suscepta in ea loca monasteria summæ religionis instituerat, statim se cũ uniuersis monachis eius præparauit occursum, omnesq; gaudentes & exultantes, cum 32 psalmis & hymnis magnũ suscepere pontificem. Et erat ingens multitudo fratrũ, qui omnes de aduentu eius lætabantur in domino, quanquã Pachumius se Athanasio nõ propalauerit, cũ sciret Teuthyriorũ episcopũ apud 33 Athanasium instituisse, ut se ad presbyteratus honorẽ ordinaret. Quamobrẽ inter monachorũ agmina delitescens, quousq; præteriret episcopus, se absentauit, quem intime Pachumius uenerabatur, ut nullum præstantiorẽ ipsis tẽporibus homi-

32 *Nota, Cum psalmis & hymnis magnum suscepere pontificem.*

33 *Quæro o hæretice, cur hic episcopus non instituit apud Magistratũ & plebem, sed apud*

nem

nem diceret. Cõpererat enim sanctam uitam eius, & persecutiones innumeras, quas ab Arrianis pro uera Christi confessione pertulerat. Charitatem quoque quã erga uniuersos, & maxime monachos exhibebat, intento mirabatur animo, eumq; toto cordis uenerabatur affectu, atque hęreticos 34 omnes penitus exhorrebat.

Athanasium tantum, ut Pachumius presbyter ordinaretur, nisi quia ordinationes p̃sbyterorũ & reliquorum inferiorum graduum semper ad Episcopos & non ad alios pertinuerint?

Per idem ferè tẽpus adhuc uiuens Antonius, mirabilis monachus, de quo supra meminimus, & in longo iam senio constitutus, dũ circa se sedentibus fratribus ipse etiam suis manibus operaretur, intente oculos defixit in cœlum, gemens atq; suspirans, & post aliquantulum spatium reuelationis incœptę nimio dolore contremuit, & statim 35 genibus flexis ante Dei uultum prouolutus orat, ut sua clementia futurũ auerteret scelus. Succedunt orationi lachrymę, metus ingens inuadit, pręsentes obsecrant, ut tantę calamitatis exponeret uisionẽ. Singultus occupant uocẽ, lingua fletibus præpeditur, & in medio conatu sermo gemitu interrumpitur, uix cũ uociferatione luctuosa ait: Melius erat, o filioli, impendens piaculum cita morte lucrari, sic incipiens, rursum lachrymis uincitur, & inter ægra suspiria, tandẽ pectori accõmodans uocem; Magnum, inquit, quoddã & uniuersis seculis inauditum nimium nefas, magno fides catholica turbine subuertetur, & homines iumentis similes, Christi sacra diripient. Vidi enim altare domini mulorꝝ circundatũ multitudine, qui crebris calcium ictibus omnia dissipabant. Hęc est causa gemituũ meorum, quos audistis. Et facta est uox domini ad eũ, dicens: Abominabitur altare meũ. Nec mora (ut sequitur Athanasius referens hæc in uita beati Antonij) uisionis sequitur effectus. Nam post annos duos sæua Arrianorꝝ erupit insania. Tunc 36 ecclesiæ, tunc diuino uasa, tunc pollutis iniquorũ manibus sacra polluta sunt mysteria. Et alia plura abominanda enarrat Athanasius quę in sequentibus (per eius quã ad orthodoxos de his rebus scripsit epistolam) diffusius innotescent.

34 Semper sancti uiri hæreticos omnes auersati sunt.

35 Genibus flexis ante Dei uultum prouolutus orat.

36 Vide hæreticorum nota indicia.

Nam post duos annos, cũ Magnentij tyranni scelere, Imperator Constans haud longe ab Hispania in castro cui Helenæ nomen est, regno simul & uita fuisset exẽptus, anno ætatis suæ .xxx. & Imperij .xij. rursum in Athanasium ueteres illi falsorum criminũ incentores, principis odia suscitare cęperunt. Nam suggerebant Imperatori omnẽ per eũ Ægyptũ & Lybiam subuersas fuisse, eumq; cõtra ecclesiasticos canones in alienis diocesibus ordinationes celebrasse. Et ut in odium illius Imperatorẽ magis ac magis impellerent, ad memoriam reuocare non desistebant, quasi ille idẽ fuisset, qui fratrẽ sibi inimicũ fecerit, ac penẽ ad bella cõtra ipsum impulerit. Quibus leuis Imperator facile cõmotus, & omniũ quæ prius sibi placuerant oblitus, nedum expelli Athanasium a sede sua, sed interfici penitus imperat. Tunc Eusebius, Theogonius, Narcissus, Cylex, Patrophilus, & complices apud Antiochiam numero triginta congregati, Georgium quendã Cappadocẽ Alexandrinorꝝ ordinauere episcopum. Et cũ eo Sebastianũ quendam Manichæum præfectum militum iussu

principis mittunt, qui cum pluribus quàm quinque milibus armatis Alexandriam uenientes, Philagrium adeunt Ægypti præfectum, uirum quidẽ pessimum, & qui Eusebij partibus fauere consueuerat.

Is principis Constantij præceptis, & episcoporum decreto suscepto, honorifice Georgium excipiens, omnes eius uoluntates se executurum alacriter pollicetur, nec id minus opere impleuit. Nam quanta strage in Dei ecclesias, & fidelem populum unà cum Georgio debacchatus fuerit, horret animus scribere & ea referre, quæ diligẽtissime Athanasius in præfata epistola ad Orthodoxos copiosissime atque eloquentissime enarrauit. Quam nos infra totam ferè (ut apud Græcos iacet) in Latinum stylum uertentes subijciemus, uerumq; modum, quo de inimicorum manibus euaserit Athanasius, ipse idem latius in eo libro, quem de satisfactione suæ fugæ conscripsit, enarrat. Non pigebit eius rei seriem per eiusmet uerba subijcere.

Nam cũ in Christi populos diebus singulis Arrianus Georgius grassaretur, quærebat opportunitatem & modum, quo Athanasium comprehendere posset. Contigit id post parasceuem domini. Ad quandam ecclesiam fidelem solitus erat habitare, atque nunc una adorat, & magno cum populo uigilias celebrat, sequẽti scilicet die collectam celebraturus. Quod cũ innotuit Georgio & Philagrio præfecto, continuo affuit dux cum militibus excedentibus numerũ quinq; millium, quos armatos statuens in circuitu ecclesiæ cum gladijs enudatis, arcubusq; & sagittis, atq; diuersorum generum telis, ita illos sibi cohærentes disposuit, ut nemo egredientium ab ecclesia eorum manus posset euadere. Et ut ipse de seipso loquens prosequitur: Ego quidem (inquit) irrationabile iudicans populũ derelinquere, & non potius ante illum sufferre pericula, residens in sede, iussi diaconum psalmũ legere, atq; populum respondere, quoniam in seculum misericordia eius. Et sic per unam portarũ ecclesiæ exeuntes, omnes in domũ suam absq; aliqua reluctatione abierunt. Verũ ingrediente duce cũ aliquibus militibus ut nos caperet, quidã clerici, & qui ibi adhuc remanserant populi clamitabant, poscebantq;, ut nos unà cum populis discederemus. Ego autem magis contra affirmabam, non uideri conueniens, nisi prius omnes sigillatim exissent, nos à loco discedere, ne propter nos in populũ aliqua fieret irruptio, affirmans me melius esse periculis subiacere, quàm aliquam uel minimã propter me læsionẽ pati. Igitur egredientibus plurimis & reliquis subsequentibus, clerici quidam ad nos accedentes de sede traxerunt. Et testis est ipse deus, (qui nobis hoc sua pietate donauit) quod militibus sacrarium circundantibus, & alijs per ecclesiam discurrentibus, per ipsos medios nos fugã tenentes, pericula euitauimus, deum in omnibus glorificantes, qui populum ab impiorum strage liberare, & nos de persequentium manibus eripere dignatus est.

Fugiens igitur Athanasius, apud aliam quandã ecclesiam in Alexandria delituit. Nec aliud iã ualens in agro Christi operari, diuinis lectioni-

bus & orationibus incumbens, scribebat frequenter ad Orthodoxos omnes, & potissimum episcopos, quos ad tolerantiam persecutionum pro recta Christi fide, exhortando ne frangi uelint, aut commissas sibi oues pro uiribus à lupis dilacerari, deuorariq; permittant, totis uiribus prædicabat. Inter quas præfata est illa Epistola magna atque pulcherrima, quam ad omnes ubique orthodoxos diligenti cura direxit, in qua Arrianorum persecutiones, quas apud Alexandriam ipse simul cum tota perpessus fuerat ecclesia enarrans, illius calamitates miserabiliter deflet, quæ talis est.

Omnibus ubiq; orthodoxis Athanasius episcopus salutẽ in Christo. Ea quidẽ quæ perpessi sumus grauia sunt & intolerabilia, & quæ digne non queant explicari. Vt autem celerius & facilius eorum acerbitas atq; immanitas posiit agnosci, historiam de scripturis opportune recensendam arbitratus sum. Quidam leuita aliquando ob uxorem nefaria iniuria oppressam, uiolatus, eamq; contumeliam indigne ferens (Hebræa enim erat mulier, atque ex tribu Iuda) commotus magnitudine sceleris in se admissi, sicut sacra iudicum testatur historia, concisam infrusta mulierem, misit per singulas Israeliticas tribus, ne in se solum, uerum & in omnes huiusmodi nequitia admissa uideretur, ut siquidem eos moueret indignitas rei, ulcisci in reos pergerent, sui uero negligerent, ac si scelus ipsi admisissent, erubescerent. Et hi quidem, qui missi fuerant, cunctis rei gestæ seriem annunciabant. Illi uero audientes, flagitijq; iudicia cernentes, dicebant nihil unquam tale contigisse, ex qua die ascenderant ex Ægypto filij Israel. Denique commotæ sunt omnes tribus filiorũ Israel, omnesq; non secus ac si uiolati essent, contra sceleris authores conuenere tandemq; uiolatores illi expugnati sunt, & apud omnes anathema facti. Non enim qui aduersus eos conuenerant, quod essent cognati intuebantur, sed solam iniquitatis magnitudinem aspiciebant.

Nostis historiam fratres, & quæ de hac re scriptura significet, non ignoratis. Non itaque scientibus plura ingerenda sunt, cum ea quæ nobis modo contigerunt, illis profecto duriora uestræ unanimitati potius insinuanda sint. Idcirco enim huius historiæ meminimus, ut illa quæ tunc gesta sunt, cladibus nostris conferentes, & nostra illorum atrocitatem superare cernentes, amplius uos modo, quam illi tunc aduersus iniquitatis authores indignemini. Nempe enim & persecutionis acerbitas in nos grassata, omnem excedit immanitatis modum. Et quæ tunc contigere Leuitis eis comparata, quæ modo ecclesia perpessa, nulla sunt magisque ista nunquam audita sunt in toto orbe contigisse, tantasque clades nemo unquam expertus memoratur. Tunc enim mulier una uiolata est, unusque Leuites affectus contumelia: Nunc autem omnis uiolata est ecclesia, totumque simul sacerdotium contumelijs affectum est. Et quod maius est, pietatem insectatur impietas. Ac tum quidem mulieris unius quælibet tribus aspiciens partem, dolore commota est:

Nunc autem cernitis totius ecclesiæ membra diuisa, partimq; ad uos, & partim ad alios mitti, qui nuncient iniuriam & contumeliam quam pertulerunt. Moueat ergo & uos obsecro cōmunis cladis miseratio, ac si uos ipsi eadem nobiscum pertuleritis, singuliq; ueluti passionis socij, ferre opem, ne sensim ecclesiastici 37 canones atque ecclesiæ fides uioletur. Nam periclitatur utrunque, nisi per uos deus errata corrigat, & ultra ne patiatur ecclesia. Non enim 38 nuper regulæ fidei ac formę sunt ecclesijs datę, sed à patribus nostris optimę atque firmissimę traditę. Neque modo cœpit fides, uerum à domino per discipulos ad nos usque emanauit. Nec igitur quę ab initio in ecclesijs ad nos usque seruata sunt, diebus nostris conuellantur, & quę nobis credita sunt, requirantur à nobis. Mouemini fratres, tanquam dispensatores optimi mysteriorum Dei, neque ab alijs quę uobis credita sunt, rapi patiamini. Audituri quidē estis à tabellarijs, ac nuncijs plurima, breuiter tamen ea uobis à me indicanda putaui, ut reuera possitis aduertere contra ecclesiam talia nunquam contigisse, ex qua die Saluator assumptus, discipulis mandauit, dicens: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Quę igitur aduersum nos, aduersumq; ecclesiam impie admissa sunt, ita accipite fratres.

37 *Ecce quantam Ecclesiasticis Canonibus habet reuerentiam, quos quidam nunc tantopere despiciunt.*

38 *Hic habes quæ fides sit nobis tenēda, nempe quæ à domino nostro Iesu Christo prædicata est, & quæ per discipulos eius eorūq; successores ad nos usque dimanauit, et nō quæ à paucis de nouo introducitur. Et ne unam quidem syllabā de diuinis dogmatibus corrumpi pati debemus.*

Cum de more pacatis rebus, quiete & cum disciplina domini conueniremus, lętantibus populis, ac proficientibus in fide, & in 39 operibus bonis, sacerdotesq; ac ministri domini per Ægyptum, Thebaidem, ac Libyam pacem inter se ac uobiscum haberent, mutuaq; charitate adstricti teneremur, repente pręfectus Ægypti literas in morem edicti proposuit, publice Georgium quendam ex Cappadocia ex pręcepto ingredi, qui mihi succederet, significātes. Hęc primum fama perturbauit omnes. Erat quippe id nouum, & nunc primum auditum. At uerò populi studiosius ad ecclesias conueniebant, cū pręsertim animaduerterent, neque seipsos, neq; episcopum aliquē, neq; presbyterum, neq; omnino aliquē aduersum nos unq̄ aliquid proposuisse, solosq; cum illo Arrianos aspicerent, ac ipsum Arrianum scirent Arrianis ab Eusebio episcopū missum, non autem ignorantes fratres Eusebium, atque illius complices, duces ac præceptores esse Arrianæ impietatis, qui nobis semper insidiati sunt, nostræq; in Galliam peregrinationis authores fuerunt. Propterea enim & populi meritò indignabantur ac recidiuabant, iudicesq; alios testes citabant, ac totam simul ciuitatem conturbabant, nulla unq̄ ab ecclesiasticis querimonia proposita, solisq; Arrianis hæreticis ista contra nos concionantibus, huiusmodi nouitates & iniquitates aduersus ecclesiā fieri. Sed & si qua in nos querimonia inualuisset, opportuisset non Arrianum hominem de nobis ferre sententiam, sed iuxta 40 ecclesiasticos canones, ac secundū Pauli monita, congregatis populis & spiritu sancto dictante, cum uirtute domini nostri Iesu Christi omnia canonice examinari atq; disponi, præsentibus ac postulantibus populis & clericis, non extrinsece

39 *Vides quomodo profectus fidei adiungit etiam bonorum operum profectum, nēpe quid alterū sine altero non sufficit ad salutem.*

40 *Quoties Ecclesiasticorum canonum mentionē facit? Scis quare? Quia hi recte obseruati, totam Ecclesiam in officio continent ac regulari disciplina.*

ab Arrianis sceleratis nundinis mercantibus episcopi nomen, ad eos qui non postularent, neque uellent, neq; omnino cuperent, sed scirent ipsum exteriorum iudicum potestate ac iuribus fretũ, improbe nimis inijcere. Solui ex hoc ecclesiasticos canones gentesq; ad blasphemandum impelli atque ad dicendum non diuinis legibus, neq; secundum iura maiorum, sed execrabilibus nundinis, ac per uim ecclesiæ præsules statui. Hæc fuit nefaria Georgij promotio, atque huiusmodi initium habuit.

Cæterum ipsius in Alexandriam ingressus, quę scelera effecerit, quantarumq; cladium causa fuerit, poteritis partim ex his quæ scribimus, partim ex his qui proficiscuntur ad eos interrogando perdiscere. Indignantibus populis ac moleste ferentibus, atq; ad ecclesias idcirco confluentibus, ne per huiuscemodi nouitatẽ Arriana perfidia fidei ecclesiæ misceretur, Philagrius, qui & dudũ ecclesiam eiusdem uirginis temerare præsumpserat, & nunc Ægypti præfectus erat præuaricator impius, Georgij sodalis, omni pollutus scelere, præceptore utens Eusebio, atq; ideo contra ecclesiam studens, inducit Gentiles atque Iudæos, & indisciplinatos quosque, ac pollicitationibus illectos. Quos etiam postea reddidit, ut unà cum Arrianis, ut & ipsi Arriani crederentur, ad ecclesias pergant. Similiter & armatos gladijs ac fustibus repente in ecclesias fidelibus populis plenas immittit. Quid ex eo contigerit, non iam dici facile potest. Neq; enim digne illud exprimi fas est, nec absq; singultibus, & lachrymis ex his uel pauca perstringere possumus. Quæ enim apud ueteres lecta est hanc nostram exæquasse calamitas, aut quid tale unquam in bello & persecutione patratum est? Ecclesia enim, sanctumq; baptisterium, iniectis ignibus uritur. 41 Eiulatibus & lamentationibus ac luctibus continuo ciuitas resonat, indignantibus & ciuibus in his quæ fiebant, & reclamantibus, uimq; testantibus. Nam sacræ & immaculatæ uirgines, nudatæ uestibus, ea patiebantur, quæ nefas est dici, reluctantes, iniuriæ periclitabantur, cõculcati monachi moriebantur. Ex plebe uero alij patebant prędæ, alij ferro ac fustibus perimebantur, alij uulnera, cędes alij referebant. At uero supra sacrosanctum altare, quid impietatis, quid sceleris admissum sit, hæreret animus dicere. Aues enim & nucleos quosq; immolabant, simulacra laudantes sua, & in ipsis ecclesijs dominum nostrũ Iesum Christum blasphemantes sempiterni patris filium. Sacræ autem scripturæ libros, quos in ecclesia inuenerunt, incenderunt. Locum uero sancti baptisterij (me miserum) Iudæi domini interfectores ac Gentiles impij, passim absque ulla reuerentia ingressi, adeo obscęna gerebant & loquebantur, nudos se ingerentes, ut ea uel dicere erubescamus. Pleriq; autem ex impiorum numero immanitatem persecutionis imitati, uirgines & continentes comprehensos pertrahebant, & contumelijs affectos blasphemare cogebant, & negare dominũ nostrũ renuentes, concidebant uerberibus, & conculcabant. Hic admirabilis atq; pclarus fuerat Arriani Georgij ingressus, inter quæ merito gloriari ac tantis malis gratulari poterat.

41 *Lege omnia scelera quæ hic in Dei Ecclesias et eius ministros perpetrata sunt, & uidebis hæreticos si non Gentiles, omnes impietate superare, saltẽ illis similes per omnia esse, quæ utinam etiam nostro tẽpore ĩ Germaniæ partibus nõ contigissent.*

Verum huiuſmodi tam ſceleratæ uictoriæ, ueluti præmium ac mercedem Iudæis atque Gentilibus, & cæteris noſtræ cladis authoribus præbens, eccleſiam in prædam dedit. Hac uero illis licentia nequiſſime permiſſa, perturbatis omnibus, atrociora hoſtibus ac latronibus moliebantur. Alij enim obuia quæq; rapiebant, alij depoſitum quorumlibet ſibi diuidebant, uinumq; quod permultum erat, aut exhauriebant, aut bibebant, aut aſportabant, repoſitumque oleum diripiebant, poſtes atque cancellos, ueluti ſtercora, prout cuique libitum erat, deferebant. Candelabra parieti affixa, & eccleſiæ cæreos incendebant idolis, ac per omnem eccleſiam cędes prorſus ac rapinæ feruebant. Neque his contenti quæ faciebant Arriani impij, deteriora his atque atrociora addunt. Presbyteri nanque & Laici concidebantur, uirgines nudatæ ad tribunal pręſidis abducebantur, atq; in cuſtodiam mittebantur. Alij publice uirgis cęſi ſunt,
42 miniſtrorumq; Dei ac uirginum conſueta annona ſubducta. Hæc autem ipſis ſacræ quadrageſimæ diebus circa 42 paſchalem ſolennitatē contigerunt, quando ieiunantibus fratribus, præclarus Georgius Caiaphæ in morē cū Pilato præſide contra Chriſti famulos debacchabatur.

Ecce paſchalem ſolennitatem, ecce Quadrageſimale ieiuniū.

43 Ingreſſus denique unà cum pręſide atque Gentilibus in unam eccleſiam 43 die Sancto Paraſceue, ubi uidit populos uiolentum ingreſſum ipſius auerſari, impulit crudeliſſimum præſidem una hora quadraginta & quatuor uirgines coniugatas, & ingenuos uiros publice flagellis cędere, & in carcerem mittere. Inter cæteras notam uirginem quandam, obſiſtere liberius audentem, pſalteriumq; adhuc tenentem manibus cędi publice iuſſit, direptoq; à carnificibus libro, uirgo ipſa carceri incluſa eſt. Neque his contenti quieuerunt, uerum & in alia eccleſia, in qua illis maxime diebus habitabam, eadem facere intendebant, ſtudentes & illa in eccleſiam ueſaniæ ſuæ fręna laxare, ut me perimerent, quod & factum eſſet, niſi Chriſti pręueniſſet gratia, ut uel ſic effugiens, pauca ex his annuntiare poſſim. Ego enim cum eos cernerem ſumma rabie ferri, reputans ne eccleſia per me læderetur, ne uirgines in illa paterentur, cędesq; denuo fierent, ac ſecundo populi uiolarentur, meipſum caute ſubduxi, memor domini dicentis: Si uos perſecuti fuerint ex una ciuitate, fugite in aliam. Conijciebam enim illos ex his quæ in alia eccleſia patrauerant ſceleribus, nihil in ea quoque immanitatis omiſſuros. Quandoquidem ne ipſam quidem dominicam ſanctamq; ſolennitatem reueriti fuerant,
44 cum ipſius quoque eccleſię homines in uincula coniecerant, in 44 qua dominus omnes à nexibus mortis abſoluit. Cum uero Georgius & qui cum ipſo erant, ac ſi contra dominum Saluatorem pugnarent, poteſtate præſidis freti, libertatis diem, ſeruis Chriſti lugubrem fecerunt. Nam Gentiles quidem illum diem in lætitia agebant. Georgius uero Euſebij fortaſſis obtemperans monitis, Chriſtianos conſtrictos uinculis, lugere cogebat. Hoc igitur modo pręſes per uim eccleſias rapuit, raptasq; Georgio tradidit Arrianorum principi.

Die ſancto paraſceue.

Vide beneficium collatum in die paſsionis dominica.

Et hi quidem qui abiecti à nobis fuerant, impietatis merito ecclesiarum rapinis gloriantur. Dei autem populus, & ecclesiæ catholicæ clerus, aut hæreticorum impietate, & communione inquinari coguntur, aut ingredi non permittuntur ecclesias. Nam & 45 nauium gubernatoribus ac reliquis mare nauigantibus, non minimam uim ac necessitatem imponit Georgius, præsidis authoritate alios crucians, alios carceri mancipans, uti ne quid ipsius iniquitati contraire audeant, sed & literas ab eo percipiant. Nec his quidem contentus (ut nostro cruore satietur) fecit sæuissimum suæ iniquitatis ministrum præfectum qui decretum quasi ex persona populi contra me scribentis pijssimo Constantio Augusto, machinatus est, inuidiosis plenum uerbis. Ex quo non modo non euadere, uerum & mille mortes expectare possumus. At is quidem, qui decretū conscripsit, transgressor est, & ex Christiano Gentilis impudens simulacra colit. Qui uero subscripsere, Gentiles & templorum æditui, & unà cum ipsis Arriani.

45 *Conspicis ex his omnibus bone lector, quales sint Episcopi hæreticorum.*

Et (ne sim in scribendo prolixior) persecutio hic uiget, & talis persecutio, qualis antea nunquam in ecclesia fuit. Nam in præterita quidem persecutione, uel fugiens quispiam, orare poterat, occulteq; baptizari. Quæ uero modo grassatur sæua tempestas, Babylonicam impietatem imitatur. Sicut enim illi tunc aduersus Danielem, ita & modo mirabilis Georgius intra domos orantes, apud præfectum insimulat, ministrosq; Dei contumeliose obseruat, adeo ut hac obseruatione uiolenta pleriq; sine baptismate periclitentur, multi item absque uisitationis obsequio infirmentur & doleant, morbo duriorem eam calamitatem arbitrantes. Cum enim ecclesiæ ministri persecutionem patiantur, populi impietatem Arrianorum execrantes, malunt ita morbis contabescere ac periclitari, quam Arrianorum manus suis capitibus imponi. Arrianus itaque Georgius est, atque ab Arrianis missus. Nullus enim præter ipsos illum ordinari expetijt, atque ideo quasi mercenarius atque alienus catholicæ ecclesiæ populos, ut qui sui non sunt, diris & grauissimis incōmodis præsidis ope subnixus afficit. Quia enim Gregorium, quem Eusebius Arrianus episcopum constituerat, acceptis literis de illo nostris, uos omnes catholicæ ecclesiæ episcopi, scitis quam iuste ob impietatem anathemati subiectum abiecistis. Idcirco eisdem Arrianis nuper Georgium misit, ac ne secundo etiam confunderetur, si rursus contra illum scriberemus, ideo exterius contra nos usus est iuribus, ut ecclesiarum potiti Arrianæ hæreseos opinionem uiderentur effugere. Verum & in hoc sua illos fefellit opinio, quoniam soli illi communicant hæretici, & iustis ex causis eiecti, & quinque alij per necessitatem præsidis simulant. Est autem hæc Eusebij factio.

Ista dudum quidem Eusebius, & qui cum eo sunt, meditabantur atque concinnabant. Nunc autem & in opus proferre potuerunt ca-

luminiarum causas, quibus nos insimularent apud regem, nec sic quidem quiescunt. Verum quoniam quoque nos occidere quærunt, ueltris necessarijs terribiles imminent, adeo ut omnes effugerint, mortemq; ab illis quotidie expectent. Sed non ideo uos illorum improbitas perterrere debet, uerum magis & ulcisci conuenit, & indignari in huiusmodi iniquitatis authores. Si enim dum unum membrum patitur, compatiuntur & omnia membra, & iuxta beatum Apostolum, oportet flere cum flentibus, pro affecta huiusmodi iniurijs ecclesia, & talia tantaq; patiente, unusquisque ac si ipse patiatur, uindex esse pro uiribus studeat. Communis nanque Saluator est qui blasphematur ab ipsis, communesq; omnium 46 canones, qui ab ipsis conculcantur. Quocirca indignari nos conuenit, & grauiter ferre, ne si ista negligitis, sensim in singulas ecclesias huiusmodi clades excurrat, iamq; uenalis fiat antistitis dignitas. Non ignoratis dilectissimi Arrianorum perfidiam, quippe quorum impietatem priuatim ac publice omnes crebro dānastis. Nostis item Eusebium eiusq; complices, eiusdem, ut prædixi, hæresis æmulos, cuius gratia nobis etiam pridem insidiati sunt.

46 *Ecce iterum conculcatorum canonū deploratio.*

Quæ uero propter eos atque ab eis gesta sunt, bellis omnibus immaniora indicaui omnibus, ut iuxta eam, quam uobis proposuimus historiam, assumpto zelo optimo, auersatiq; malum, tollatis de medio eos, qui contra ecclesiam tam nefaria scelera tanta improbitate perpetrarunt. Si enim propterea hi qui Romæ sunt fratres, cū ista needum contigissent, priorum tantum causa synodum fieri mandarunt, ut illa quoque uindicarentur, eamq; reueritus Eusebius ac socij ecclesiam perturbare aggressi sunt, & nos punire instituerunt, uti iam licito quæ uellent agerent, neminem habentes qui se argueret impietatis, quanto magis huiusmodi sceleribus indignari uos debetis, eaq; uestra damnare sententia, quę prioribus illi addiderunt? Nolite oro negligere, neque permittatis famosissimam Alexandrinam ecclesiam calcari ab hæreticis atque pessundari. Idcirco nanq; merito, & populus & clerus seorsum sunt, præfecti quidem metu reticentes, cæterum Arrianorū impietatem execrantes. Si igitur ad uos Georgius scripserit, uel alius pro eo quispiam, nolite fratres ipsius suscipere literas, sed scindite, atque huiusmodi tabellarios, ut impios iniquitatisq; ministros, auersemini. Quod si etiam pacifice præsumpserit scribere, ne sic quidem illas suscipite. Metu enim præsidis, qui eas accipiunt, perferunt. Quoniam uero & Eusebium de eo uobis scripturum præsumimus, ideo uos præmonere curaui, ut & in hoc Deum imitantes, qui personas nō suscipit, huiusmodi omnino nuntios abijciatis. Hi enim sunt qui nuper persecutiones & uiolationes uirginum, ac neces rapinasq; ecclesiarum & incendia atque blasphemias, Arrianorum gratia à gentilibus ac Iudæis fieri curarunt. Neq; uero impius insanusq; Georgius Arrianum sese denegabit. Arguetur enim ex subscriptione literarum suarum, eas quippe subscribit, Amen.

Dum

Dum quidem a beato Alexandro prędecessore meo, multorũ criminum, impietatisq; hortatur, abiectus de ecclesia est. Nobis igitur omnino rescribite, ipsiq; hos execremini & insectemini literis, ut & qui modo supersunt ministri populiq; fideles, fidei uestrę synceritatem, zelumq; iustitiæ cernentes, gratulentur uestrę fidei unanimitati. Qui uero talia contra ecclesiam, & tam iniqua præsumpsere, uestris literis coerceantur, nec ut sero pœnitentiam agere ualeant uel resipiscere. Salutare fratres qui uobiscum sunt. Vos omnes mecum fratres, omni officio salutant incolumes, ac nostri memores dominus noster omnipotens tueatur domini desideratissimi.

Verum dum huiusmodi epistolę per Athanasium ad diuersos diriguntur, rursus contra eum principis edicta consurgunt, præmiaq; & honores reuelantibus, per omnem locum ponuntur, sic rursus uitam illam in latebris ducere cogebatur. At ipse constanti & inuincibili animo omnia perferens, lectionibus plurimum & orationibus coram domino pro Christiano populo diebus singulis instabat. Nec multo ante Athanasij expulsionẽ, Paulus Constantinopolitanus episcopus, in exiliũ deportari iussus, apud Cucusum Armenię oppidũ, crudelitate Philippi præfecti, & Arrianorum factione strangulatus fuerat. Simili modo Marcellus de ecclesia Ancyræ deiectus, sedẽ rursus Arriano Basileo occupandam reliquit. Lucius etiam apud Adrianopolim ferro uinctus, in carceribus miserabiliter diem obijt. Interea Constantius contra Magnentium exercitum mittens, belli euentum apud Syrinium expectabat. Nec minus ipse contra ueros Christi cultores bellum aliud præparabat. Nam iubet ibidẽ eo prę sente, episcoporum concilium congregari. Ad quod artificijs quibusdam Osius Cordubensis inuitus attractatus, & ui cõpulsus, diffinitioni eius concilij non sine infamia se subscripsit. Sed interim interfecto Magnentio tyranno, & sic uindicta necis fraternę peracta, Constantius cum iam regni parte solus potiretur, ad occidentis partes deueniens, aggreditur occidentales episcopos fatigare, atque per præceptionem illos ad consensum Arrianæ hæreseos cogere.

Et primũ condemnationẽ Athanasij, ut uelut obicis ualidissimę obiectione sublata facillime progrediatur ad reliqua, omni diligentia fieri parabat. Interim Iulius cũ quindecim annis Romanã rexisset ecclesiam, ad meliora trãslatus, decessit, & episcopalem sedẽ Liberius ei succedens adeptus est. Quo tẽpore Constantius apud Mediolanũ concilium aliud congregari iubet, ad quod ex orientalibus non multi conuenire potuerunt, alijs ob senectutẽ, seu itineris longitudinẽ se excusantibus. Ex occidentalibus uero plusquã trecenti mandato principis confluxerunt. 47 Concilio igitur congregato, orientalium episcoporũ decretum, in Athanasij condemnationẽ latum, primũ proponitur, ut eo per occidentales episcopos confirmato, aditus ad Alexandriam ei penitus concludatur. Cui ex occidentalibus plures se subscribentes, decepti sunt. Sed Dionysius Me-

47 *Concilium hoc uiolentum fuit & per imperialem potestatem arctatum, unde simile cũ Ariminensi perpetua infamiæ nota perculsum, ut ex historijs habes.*

diolanensis episcopus, & Eusebius Vercellensis, Paulinus Galliarum metropolitanus, & Lucifer Caralitanus insularũ Sardiniæ metropolitanus, dolum esse in negocio alta uoce proclamãtes, quia asserebant subscriptionẽ in Athanasium, non aliam ob causam, quã destruendæ fidei moliri, in exilium trusi sunt. Quibus similiter additur Pancratius presbyter, & Hilarius diaconus Liberij & apostolicę sedis legati, cæteris uel ignorantibus uel non credentibus fraudem, deceptis.

Sed ob delendam ueram fidem dolo & fraude id fuisse gestum rei exitus docuit. Nam illis de medio sublatis, continuo magna synodus apud Arrianũ octingentorũ fere episcoporũ, præcepto Constantij cõgregatur. Vt ibi secundũ ea quæ Orientales episcopi apud Seleuciam Isauriæ, paulo ante non ualentes ad Occidentales partes conuenire, iussu Imperatoris congregati cõposuerant, ipsi Occidentales episcopi confirment, quos simplices & imperitos, hac calliditate & uersutia circumuenerunt: Hoc modo proponendo eis, quẽ magis colere & adorare uellent, homousion, an Christũ. Illi uero uirtutẽ uerbi quid homousion significaret ignorantes, uelut in fastidium quoddã & execrationẽ deducti, Christo se credere, & non homousion confirmarunt. Sic multorũ animi decepti, contra ea quę patres apud Nicæã conscripserant uenientes, homousion quasi ignotum, & ab scripturis alienum sermonẽ, auferri de fidei expositione decernunt, & cõmunionẽ suam cũ hæreticorũ societate cõmaculant. Ob quod facies ecclesiæ fœda admodũ & turpis erat, nec iam ab extraneis, sed a proprijs uastabatur. Ara nusquã nec ĩmolatio munda, sed pręuaricatio erat, & lapsus ac ruina multorũ. Nam per idẽ tẽpus Liberius Romanus Pontifex habita solenni disputatione cum Constantio, nec eius 48 uoluntati assentire acquiescens, in exilium traditur. In cuius locum Felix diaconus suus ab hæreticis surrogatur, & non tam sectę diuersitate, quàm cõmunionis & ordinationis cõuenientia maculatur. Hierosolymis uero Cyrillus post Maximũ confusa ordinatione, sacerdotio suscepto aliquando in fide, & sępe in cõmunione uariauerat. Apud Alexandriam uerò Georgius prociciter episcopatũ gerens, magis consulum fasces, quã sacerdotium administrare uidebatur. Similiter apud Antiochiam multa admodũ confuse gesta sunt. Nam defuncto Eudoxio, cũ multi diuersarũ urbium episcopi ad illam sedẽ ambitione niterentur, ad ultimũ Meletium Sebastiæ urbis Armenię episcopũ, illuc contra decreta conciliorum hæretici traxerunt episcopũ. Nec multo post, cũ non Arrij, sed nostrã contra eorũ opinionẽ cępit fidẽ prædicare, ab ipsis in exilium deportatur. Hoc etiam tempore Hilarius episcopus Pictauiensis, uir summi ingenij & magnę sanctitatis, factione Saturnini Arelatensis episcopi, reliquorumq; qui cum eo erant Arrianorũ, in Phrygiam pulsus, libros de nostra religione conscripsit.

48 *Vides hic Liberium Ro. Pontificẽ, uirum constantem & Christianum?*

Interim cũ plures ab Imperatore Alexandriam mitterentur, q Athanasium inuestigarent, & eũ uel caperent uel occiderent, tandẽ cõpertum fuit tũ in ecclesia, quæ uocabatur Theone celari. Tunc ab his qui ad hęc

missi fuerant, conuocato prefecto Libycę regionis, cũ armatis inopinate in ecclesiam irruitur, & fractis ianuis, omnia collustrantes, eũ minime reperire ualuerunt. Nam diuino nutu pericula plura effugerat, & hoc pręcedenti nocte pręuidens, atq; ad domũ uirginis cuiusdã sanctissimæ confugiens, per sex ferè annos usq; ad mortẽ Constantij, nemine alio quicq; penitus cognoscente, delituit. Quę p omne id tẽpus necessaria illi omnia subministrans, codices etiam sacros, & quos aliàs optauerat, illi parabat. Quo in tẽpore illum libros plures pro nostra religione, & contra perfidos Arrianos, & alios de satisfactione suę fugę se compilasse scribit.

Post hęc Constantius Imperator, dum contra Iulianũ quẽ Cæsarem apud Gallias reliquerat, & dignitatẽ Augusti sibi sponte pręsumentem, armis ire obuiam parat, uicesimo quarto Imperij sui anno, & ætatis quadragesimo quinto, apud Mopsocrenẽ oppidum, inter Ciliciam & Cappadociam moritur, & principatũ Iulianus execrabilis tyrãnus, solus quem prius pręsumpserat, ut legitimum obtinet. Qui uelut gesta Constantij arguens, episcopos iubet de exilio relaxari. Sed Liberius Romanus Pontifex, Constantio iubente, regressus fuerat. 49 An uerò hic quidem acquieuerit uoluntati suę ad scribendũ, an ad populi Romani gratiam, a quo proficiscens Constantius fuerat exoratus, indulserit, pro certo a scriptoribus non firmatur. Similiter Hilarius anno ante mortem Constantij, cum apud Constantinopolim librũ pro se, Imperatori porrexisset, ad Gallias redijt.

49 Non audet iste asserere Liberium consensisse Constantio, sed D. Hieronymus in uita Fortunatiani Aquilegiensis ẽpi, aperte dicit ab eo Liberium solicitatum & cõpulsum Arrianæ heresi subscribere. E contra beatus Ambrosius appellat eũ sanctæ memoriæ uirum.

Interea cum Georgius apud Alexandriam gentilibus effectus fuisset infestus, & princeps Constantij authoritate, eos indies oppressisset, principatu Iuliani seditione exorta capitur & occiditur. Quos Iulianus per literas ad Alexandrinos missas culpare non destitit. Verũ eis ob reuerentiam Serapis, Dei magni ciuitatẽ protegentis, & Macedonis Alexandri eius urbis conditoris, atq; Iuliani auunculi sui ibidem habitantis, uiri in Deos religiosi, nec non ob odium in Galilęos (sic enim Christianos uocabat) culpã se remittere dicit. Nam licet Christianos se abominari, & odio habere fateretur, persecutionẽ tamen publico edicto contra eos suscitare non audebat, sciens ex anterioribus persecutionibus, uictoriosiores gloriosioresq; semper euasisse. Et insimulans se clementẽ, etiam iurgia ab episcopis sibi inferri passus est. Nam de Nare episcopo Calcedonense scribitur, quod cũ impium eũ atq; apostatam uocitasset, nihil aliud respondit, quã neq; Galilæus Deus tuus te curare potuit. Nam hic Nares caligantes ob senectutẽ oculos habens, ductu alterius ducebatur. Ad quẽ episcopus: Ego inquit pro cæcitate gratias Deo meo ingentes refero, qui ob hoc potissimũ me luminibus priuauit, ne te Imperatorem impium conspicere possem. Cui nihil respondens Imperator abscessit.

Hoc tẽpore Athanasius seipsum manifestans, ab Alexandrinorũ populo mira lętitia exceptus est. Similiter Lucifer Caralitanus episcopus, & Eusebius Vercellensis ab exilio reuocati, cogitabant quemadmodum

ecclesiaſticũ ſtatum penitus deturbatũ reſtaurare poſſent. Nam a Iuliano ultra fines Thebaidos uicinos Ægypto relegati fuerant. Et Lucifer cũ exoraretur ab Euſebio, ut ad uidendum Athanaſium Alexandriam pergerent,& ibidẽ cõmuni tractatu cũ his ſacerdotibus qui ſuperfuerant de ſtatu eccleſię decernerent, per ſeipſum ire abnegauit,ſed diaconũ ſuum pro ſe accedere iuſsit, atq; ipſe intento animo Antiochiam pergit, ibiq; diſsidentibus adhuc partibus, non modo cũ Arrianis, ſed & inter ſe propter ſequaces Meletij,cui tanquã catholico pręſuli adhęrentes,a conſortibus nolentibus illi ex eo cõmunicare, quia ab Arrianis ibidem ordinatus fuerat epiſcopus,ſeceſſerant.Sed in unũ illos reuocari poſſe ſperabatur,ſi talis eligeretur epiſcopus,erga quẽ non una plebs, ſed utraq; gaudio afficeretur. Verũ Lucifer catholicũ & ſanctũ uirum Paulinũ,qui presbyter fuerat Euſtachij,olim eius urbis epiſcopi,& qui ſe nunquã hęreticorum cõmunione polluerat,ut ſcribit Hieronymus,ac per omnia dignũ epiſcopum collocauit,ſed tamen in quem acquieſcere plebs utraq; non poſſet. Pergit interea Euſebius Alexandriam,ibi confeſſorũ concilio congregato,non quidẽ multi numero, ſed fide integri, & meritis pręualentes, quo pacto fides uiolata ſeruetur,& poſt hęreticorũ procellas, & perfidię turbines,tranquillitas reuocaretur eccleſię,omni cura & deliberatione diſcutiunt. Et primum Niceni concilij inſtituta corroborant, deinde quod in quęſtionẽ per diuerſos hæreticos deductũ fuerat, ſpiritũ ſanctũ patri & filio conſubſtantialem eſſe diffiniunt,& aperte trinitatẽ nominantes profitentur,quæſtionemq; de ſubſtantia & ſubſiſtentia,quæ turbabat eccleſias,determinant,& ſubſtantia ipſam rei naturã rationemq; qua conſtat, deſignari,ſubſiſtentia uero uniuſcuiuſq; perſonę hoc ipſum quod extat & ſubſiſtit oſtendi. Ideoq; propter Sabellη hęreſim tres eſſe ſubſiſtentias confitendas. Non tamen tres ſubſtantias,ſed unã. Determinant etiam dei uerbũ,uero homini,hoc eſt,ex anima & corpore unitũ fuiſſe. Et hæc de uera fide. Quæ omnia poſtea Athanaſium in eo ſymbolo famoſiſsimo, cuius initiũ eſt, Quicunq; uult ſaluus eſſe,cõplexũ fuiſſe deprehẽditur.

Poſt hęc cũ aliquibus fidei calore feruentibus,in ea ſynodo uiſum fuerit,nullum ultra in ſacerdotium debere recipi,qui ſe utcunq; hęreticæ cõmunionis contagione maculaſſet, placuit hoc etiam diſcutere. Nam alij (quorũ ſententia obtinuit,Chriſtũ imitantes, qui cũ eſſet omnium uita, pro ſalute cunctorum humilians ſe deſcendit in mortẽ,quo ſcilicet inueniri poſſet,& in mortuis uita) dicebant melius eſſe humiliare ſe paululũ propter deiectos,& inclinari propter eliſos,ut eos rurſus erigerẽt,nec ſibimet ſolis puritatis merito cœlorũ regna defenderent,ſed eſſe glorioſius ſi cũ pluribus illud 50 mererentur intrare. Et ideo rectũ ſibi uideri,ut tantum perfidię authoribus amputatis, reliquis ſacerdotibus daretur optio, ſi forte uelint abiurato errore perfidiæ,ad patrũ fidem ſtatutaq; conuerti,nec negare aditũ redeuntibus,ſed potius de eorũ conuerſione gaudere. Et euangelicus ille iunior filius,paternę depopulator ſubſtantiæ,in ſemet

50 Vides introitũ regni cœlorum dari propter merita?

ipsum reuersus, non solum suscipi meruit, sed & dignus paternis cõplexibus deputatur, & annulum fidei recipit, stolaq; circundatur, per quã nil aliud quã sacerdotij declarantur insignia. Nec probabilis extitit apud patrem senior filius, quod inuidit recepto, nec tantũ meriti habuit nõ delinquendo, quantũ notę contraxit non indulgendo germano. Quas sententias ex euãgelica authoritate prolatas, ordo ille sacerdotalis & apostolicus approbauit. Atq; ex concilij decreto Asterio, & cęteris qui cũ ipsis erant Orientis episcopis, huiusmodi iniungitur procuratio, Occidentis uero Eusebio decernitur. Et Ruffiniano episcopo de his Athanasium sciscitãti, in hæc uerba respondit, ut ex epistolis Athanasij traduximus.

Domino filio ac desideratissimo consacerdoti Ruffiniano Athanasius in domino æternã salutẽ. Tu quidem quæ filio charissimo congruunt ad patrẽ scribis. Ego uero per literas appropinquantẽ toto affectu te amplexatus sum, amantissime omnium Ruffiniane. Cumq; tanq̃ filio scribere possem, in ipsis initijs & medio ac fine continui me, ne ex literis cõmendatio, testimoniumq; de te meum agnoscatur. Tu mihi es epistola iuxta quod scriptũ est, quæ in corde cognoscitis & recitatis. Sic igitur affectus uelim credas, Saluto te ac scribere hortor. Magna nanq; lætitia nos afficis id faciens. Quoniam uero studiose & ecclesiastice, hoc enim rursumq; decet religiosum institutũ tuũ, de his interrogasti, qui necessitate adacti cessere quidem, non tamen rectę fidei corruptionẽ admiserunt, idq; post illa quæ de his in synodis decreta sunt. Scito mi domine amãtissime, quia initio quidem cũ cessasset improba hæreticorũ uis, facta est synodus pręsentibus remotiorũ partium episcopis. Facta est itẽ & apud illos qui Grę ciam inhabitant, fratres & coepiscopos nostros, in Hispania quoque itidẽ & Gallia unaq; fuit & concors omniũ ubiq; sententia, lapsis scilicet, atq; impietatis ducibus effectis, ignoscendum quidẽ pœnitentibus, cleri tamẽ illis gradum non permittendũ. Eis uero qui cessissent quidẽ ui ac necessitate cõpulsi, nõ tamen fuissent pręsules impietatis, præter indulgentiã, cleri quoq; locũ non denegandum, pręsertim cũ excusatione rationabili niti uideantur, feceruntq; id cauta quodãmodo dispensatione. Asserunt enim nunq̃ se impietati consensisse, cęterũ ne pessimi quique illorũ uice constituti, ecclesias dogmatũ falsitate corrũperent, elegisse magis tẽpori cedere ac subire onus, quã plebes amittere. Illa dicẽtes, uera prosequi nobis uisi sunt, cũ in primis obtenderent, Aaron Moysi fratrẽ in deserto plebis pręuaricationi consensisse, excusationemq; habuisse, ne populus reuersus in Ægyptũ in idololatriæ errore persisteret, uerisimileq; putaretur, si manerent in eremo, posse ab impietate quiescere, sin uero in Ægyptum reuertissent, impietati subiecturos. Huius ergo rei gratia, facile illis uenia, clerusq; conceditur, qui uel seducti sunt, uel uim perpessi.

Hæc autẽ deuotioni tuæ insinuanda putaui, confidens a tua ueneratione suscipienda, statutaq; patrũ, qui idcirco conuenere, cõprobanda. Ea uero tam clero quã populo qui sub te est, legere dignare, ut ipsi quoque ad-

moniti, te circa huiusmodi ita affectum, in ius uocare non audeant. Indecens enim esset, si illis ipse scriberem, cũ posit religio tua, nostrum circa huiusmodi lapsos affectũ, eis nunciare, & ea supplere quę desunt. Gratias domino qui te impleuit omni uerbo & omni scientia. Qui ergo pœnitentiam agunt, aperte anathematizent, & nominatim Eudoxij & Eutoi perfidiam. Ipsi enim cũ Dei filium creaturã esse blasphement, Arrianæ hęresis propugnatores seipsos euidenter ostendunt. Confiteantur autem confessam a sanctis patribus Nicenę synodi fidem, nullamq; aliam synodum hinc se preferre permittant. Saluta fratres qui tecũ sunt. Te qui mecum sunt omnes in domino salutant. Insuper & librũ a se olim de satisfactione suę fugę conscriptum in eadem ipsa synodo corã omnibus episcopis ipse Athanasius legit.

Post hęc Eusebius Vercellensis, pergens Antiochiam, cũ ibidẽ inuenisset a Lucifero contra pollicitationẽ ordinatũ episcopũ, pudore simul & indignatione cõpulsus, abscesit, neutri parti cõmunionẽ suã relaxans, quoniam digrediens ab eo promiserat se acturũ in concilio, ut eis ordinaretur episcopus, a quo pars neutra desisteret. At Luciferus ad Sardiniæ partes reuersus, uita hac cito discesit. Eusebius uero circũueniens Orientem atq; Italiam, medici pariter & sacerdotis fungebatur officio, & singulas quasq; ecclesias infidelitate abiurata, ad sanitatẽ rectę fidei reuocabat, & Hilarium in Italia tunc degentẽ, hoc idẽ moliri reperit. Qui cum uir esset natura lenis & placidus simulq; eruditisimus, & ad persuadendum cõmodisimus, rem diligentius & apertius procurabat, atque libros de fide nostra nobiliter conscriptos ædidit. Quibus & hęreticorũ uersutias, & nostrorũ deceptiones, & male credulam simplicitatẽ ita diligenter exposuit, ut & pręsentes & longe pósitos, quibus ipse per se differere uiua uoce nõ poterat, perfectisima instructione corrigeret, ita dno isti uiri uelut magnifica mundi lumina Illyricũ, Italiam, & Gallias suo splendore radiarunt. Interea audiens Iulianus pręedicationibus Athanasij, plures ex Paganis ad Christi fidem conuerti, atq; ex idolorũ sacerdotibus non nullas uxores habere Christianas, filiosq; & seruos, infremuit ira. Nec fictę tẽperantiæ imaginẽ continere potuit, indicantibus maxime ipsis magis, nihil suis artibus successurum, nisi prius Athanasium uelut horum omnium obstaculum sustulisset. Ob quod iterum mittitur exercitus, iterum duces, iterum oppugnatur ecclesia.

Verum cũ mœsti & flentes populi circũstarent, prophetico apud eos usus sermone prohibet. Nolite inquit, o filij piurbari, quia nubecula est, & cito pertrãsibit. Et cũ discesisset, ut refert etiam Ruffinus, & naui per Nylum fluuiũ iter ageret, comes qui ad hoc ipsum missus fuerat, cognito eius itinere, instanter eũ insequi cœpit. Et cũ forte Athanasij nauicula ad locũ quendã applicuisset, cõperit a prætereuntibus post tergũ esse persecutorẽ suũ, & iam iam nisi prospiceret, imminere. Conterriti omnes qui simul aderant socij, eremũ suadebant ad fugę pręsidiũ petendã. Quibus

ille, Nolite, inquit, o filij deterreri. Eamus magis in occursum percussori nostro, ut sciat quia longe maior est qui nos defendit, quã qui persequitur. Et cõuersa nauicula iter agere obuiam ei qui se insectabatur aggressus est. Ille qui nullo pacto suspicari poterat in occursum sibi uenire quẽ quæreret, tanquã quosdam prætereuntes interrogari iubet, ubi uidissent esse Athanasium. Et cũ respondissent se uidisse eũ a longe euntẽ, tota celeritate pertransiens, in uanũ festinans, capere properabat, quẽ ante oculos positũ uidere nõ poterat. Ille uero Dei uirtute munitus, Alexãdriam redijt, ibiq; tutò in latebris, usq; quo persecutio cessaret, exegit.

Interim secũdo anno imperij sui Iulianus in Persas profectus, nostrũ post uictoriam, Dijs sanguinẽ uouerat, ut scribit Hieronymus: Sed incon sultius cum a suorũ erraret agminibus forte ab obuio hostium equite, ilia perfossus interijt, anno ætatis suæ trigesimo secũdo. At Calistus, qui inter familiares Imperatoris tunc militabat, heroico uersu, eius uitã Græca lingua describens ait, eũ a dæmone uulneratũ occubuisse. Cuius laudes Libanius rhetor, magnæ etiam nunc famæ apud Græcos, conscripsit. Qui & illi in gloriam tribuit, lectitasse nocte libros, ut enixius contra asserentes Palęstinũ hominẽ Deum Deiq; filium, præliaretur. Post eius igitur mortem sequenti die Iouinianus ex primicerio domesticorũ, Imperator ab exercitu factus est. Qui cõposita pace cũ Barbaris, prout tẽpora deposcebant, ad Romanũ regressus solium rem publicã totam post nimias quasi procellas, omni ratione reparare aggreditur, atq; ecclesiarũ curam, & ueram religionẽ in primis habere. Nec id incaute, ut Cõstantius egerat, sed ipsius lapsu admonitus, Athanasium, quẽ constantissimũ & omniũ prudentissimũ senserat, honorificis & officiosissimis literis requirit, ut ab ipso formã fidei, & ecclesiarũ reponendarũ normã suscipiat. Cui ab aliquibus creditũ est illi Symbolum illud pulcherrimũ destinasse, Quicunque uult saluus esse. Alij uerò, ut Theodoricus affirmat, Athanasium illi simplicem Niceni concilij fidem misisse. Ad quẽ apud Antiochiam degentem, Athanasium deuenisse scribitur, & magno illi amore deuinctũ suasisse, ut legẽ ferret, Ne quis, nõ dicam rapere, sed attentare sacratas Virgines in 51 matrimonium de cętero auderet. Et hoc ideo, quia Iuliani tẽporibus quidã apud Alexãdriam atq; alia diuersa loca huiusmodi sacras rapuerunt uirgines, & matrimonio sibi coniunxerũt. Post hęc remittens Athanasium Alexandriam, curã disponendarũ ecclesiarũ atq; omnium populorũ Ægypti ei cõmisisse Sozomenus scripsit. Sed hæc tã pia tamq; læta principia, mors ĩmatura corrupit. Post octo enim mẽses imperij sui, & ætatis anno quadragesimo quarto apud Ciliciam diem obijt.

51 *Ecce quomodo & imperialis lex prohibet Deo sacratas Virgines nedum rapere, sed etiam in matrimonio habere.*

Post quẽ Valentinianus imperium suscepit, qui (ut Rufinus scribit) pro fide nostra a Iuliano militia fuerat expulsus. Sed cõpleuit in illo dominus quod promisit, plus etiam quã centuplum in præsenti seculo restituens ei, ut qui militiam pro Christo reliquerat, recepit Imperium. Qui ut scribit Theodoricus, non modo fortitudine, sed prudentia, tẽperantia,

iuſtitia, & uera religione, atque corporis magnitudine & pulchritudine præfulgebat, regius pariter & urbanus. Qui cũ exercitus ei conſortẽ imperij ſociare tentaſſet, reſpondiſſe fertur: Veſtrum, inquit, fuit o milites Imperatore non exiſtente, mihi imperium tradere. Verũ ubi hoc ſuſcepi, meum iam, non ueſtrum eſt, de rebus cogitare cõmunibus. Cuius prudentiam admirati milites, omnẽ eius proſecuti ſunt uoluntatem. Verum quod non debuit, in conſortium regni Valentem fratrẽ aſſumpſit, & ſibi quidẽ Occidentis partes delegit, illi autẽ Orientales reliquit.

Valentinianus igitur Italiam pergens, omnia pie & religioſe diſponebat: Cuius imperij anno primo Auxentio Arriano epiſcopo, apud Mediolanũ defuncto, Ambroſius ad epiſcopatũ aſſumitur, & omnes ad fidẽ rectam in Italia conuertit. Et ſequenti anno mortuo Liberio, Romanæ eccleſiæ gubernacula ſuſcepit Damaſus. Quo anno Valentinianus legẽ ſtatuit de uerę fidei & ſanctę trinitatis obſeruatione, quã & ſuo & Valentis fratris nomine, atque filij gratia, quẽ Imperatorẽ ſimiliter fecerat, promulgauit. Et Valens cũ in initio imperij recta fide incederet, ab uxore, more Adam ſeductus, quæ prius ipſa ab Eudoxio Conſtantinopolitano epiſcopo Arrij perfidia imbuta fuerat, in eius impietatem prolapſus eſt. Nam & Valens cũ contra Gothos qui Iſtrum pertranſierant & Thraciam, peragrans proficiſci intenderat, ne ſine baptiſmate pergeret, ab Eudoxio baptizari uoluit, a quo iuramento adſtrictus fuit, ne dogmatis Ariani impietatẽ quoad uiueret abnegaret, atque omnes contra ſentientes undique inſequeretur. Quamobrẽ fauendo hæreticis, omnẽ Orientis perturbauit eccleſiam, & epiſcopos catholicos presbyteroſq; atq; diaconos, & monachos plures in exiliũ exegit. Verũ cũ in cęteros principis perſecutio debaccharetur, ab Alexandria & tota Ægypto ob Athanaſij reuerentiam, uelut quadam diuina uirtute prohibitus, abſtinuit.

At beatiſsimus Athanaſius longo iam tempore in eccleſia ſua & tota Ægypto pacem cernens, quadrageſimo & ſexto anno ſacerdotij ſui poſt multos agones, multaſq; patientiæ coronas, ad uerã uitam tranſlatus, requieuit in domino, anno quarto imperij Valentiniani. A tempore uerò quo aſſumptus fuerat Alexander ad epiſcopatũ Alexandrinũ, cõputari poſſe uidentur anni ferè ſexaginta. Quo anno ſanctus epiſcopus uiderat Athanaſium gerentẽ ludum eccleſiaſticũ, qui ueriſimiliter octo & nouẽ & decẽ ætatis ſuę annos gerere poterat. Ex quo ætas eius uſque ad ſeptuageſimũ annũ, uel circa extendi potuiſſe uidetur. Verũ ſiſcitatus Athanaſius de ſucceſſore, Petrũ archidiaconũ Alexandrinũ, tribulationũ ſuarũ participẽ & ſocium delegit. Sed Lucius ab Arrianæ partis epiſcopis, ad eandẽ ſedẽ epiſcopus ſimiliter ordinatus, ueluti lupus rapax Alexãdriam aduolat, & potentia regia Petrũ de ſede expellit. At ille nauem conſcendens, 52 Romã ad Damaſum Pontificem maximũ profugit. Qui ſua uirtute & ſapientia pacẽ eccleſijs reddi procurauit, donante domino noſtro Ieſu Chriſto, qui uiuit & regnat in ſecula ſeculorum. Amen.

52 *Vides Ro. Eccleſiam omnium oppreſſorum Eporum tutiſsimum ſemp fuiſſe refugiũ*

VITA

VITA SANCTI EVTROPII EPISCOPI & Martyris per D. Gregorium Archiepiscopum Turonensem scripta.

Posita est in libro eiusdem in gloriam plurimorum martyrum edito.

EVtropius quoque Santonicæ Vrbis Episcopus à beato Clemente episcopo fertur directus in Gallias,ab eodem etiam pontificalis ordinis gratia consecratus,impleto huius officij ordine, peractaq; incredulis prædicatione, insurgentibus paganis, quos author inuidiæ credere non permisit,illiso capite uictor occubuit.

Sed quia eo tempore instante persecutione, neque à Christianis debito honore ueneratus,neque digno loco sepultus est,ualde datus obliuioni Martyr ille fuit. Qui hoc ordine traditur reuelatus. Post multa annorũ spatia in eius honore 1 basilica ędificata est. Expletoq; opere Palladius qui tunc sacerdotalis ordinis cathedram regebat, conuocatis Abbatibus, 2 sacros cineres in loco,quem præparauerat,transferri studuit.

1 Ecce quòd & antiquitus in honorẽ sanctorum Martyrũ basilicæ ædificabantur.

Quod cum factum fuisset, duo ex Abbatibus, reserato opertorio, sanctum corpus aspiciunt, contemplanturq; cicatricem capitis, qua in parte defixum fuerat securis acumen Sed ne præsens uisio duceretur in irritum,etiam spiritalis hæc doctrina communiuit.Scilicet cum sequenti nocte strauissent sacerdotes membra quieti,apparuit per uisum his duobus,dicens,cicatricem, quam contemplati estis in capite, scitote me per eam martyrium consumasse.Et ex hoc quòd Martyr esset, innotuit populis,quia non aderat historia passionis.

2 Sacros cineres appellat, & non uiles aut emortuos, ut faciunt noui & ueteres hæretici.

VITA SANCTI IOANNIS PAPÆ ET Martyris per D. Gregorium Archiepiscopum Turonensem scripta.

Habetur in libro eiusdem in gloriam plurimorum martyrum edito. Cap. 40.

MVlti quidem sancti Martyres apud Vrbem Romanam sunt, quorum historiæ passionum nobis sunt delatæ. De Ioanne tamen episcopo, quoniam agon eius ad nos usque nõ accessit scriptus,quæ à fidelibus comperi,tacere nequiui.

Hic cum ad Episcopatum uenisset, summo studio hæreticos execrans,Ecclesias eorum in catholicas 1 dedicauit. Quod cum Theodoricus Rex comperisset, furore succensus, quia esset sectæ Arrianæ deditus, iussit gladiatores per Italiam dirigi, qui uniuersum, quotquot inuenissent,catholicum populum iugularent.

1 Vide antiquissimum usum dedicationis Ecclesiarũ.

Hæc audiens beatus Ioannes ad Regem,ne hæc fierent, deprecaturus accessit,à quo cum dolo susceptus fuisset,alligauit eum, & posuit in carcerem dicens, Ego te faciam, ne audeas contra sectam nostram amplius insultare. Positus uerò sanctus Dei in carcere, tantis attritus est iniurijs, ut non post multum tempus spiritum exalaret, obijtq; in carcere cum gloria apud Vrbem Rauennam.

Domini autem misericordia statim ultionem super Regem improbum irrogauit. Nam subito à Deo percussus, plagis magnis exinanitus interijt, suscepitq; protinus perpetuũ gehennæ flãmantis incendium.

Habetur in libro eiusdem in gloriam plurimorum martyrum edito. Cap. 43.

VITA SANCTI CASSIANI MARTYRIS PER D. Gregorium Archiepiscopum Turonensem scripta.

CAssianus martyr Italiæ, puerorum magnificus doctor, adueniente persecutione, ipse puerili ac tenero gregi persecutorum iudicio traditur. At illi magistri sanguinẽ sitientes, ceratas capiti illidunt tabellas, secantesq; latitudinibus stilorum, punctisq; minutis transuerberantes membra magistri, dignum Deo martyrem effecerunt. In cuius honore hodie quoque tantus timor habetur, ut nullus penitus de eius rebus aliquid sit ausus attingere. Quod si fecerit, aut arripitur à dæmonio, aut morte repentina consumitur, & nunq̃ ĩmunis ab ultione recedit.

Posita est in libro eiusdem in gloriã plurimorum martyrum edito. Cap. 49.

VITA SANCTORVM QVADRAGINTA & octo Martyrum, per D. Gregorium Archiepiscopum Turonensem scripta.

QVadraginta uerò octo martyrum nomina, qui apud Lugdunũ passi dicuntur, hæc sunt, Vectius Pagatus, Zacharias, Macharius, Alcibiades, Syluius, Primus, Alpius, Vitalis, Comminius, October, Philominius, Cenimus, Iulia, Albina, Crata, Emilia, Posthumiana, Pompeia, Rhodane, Biblis, Quarta, Materna, Elpeuissa, Stamas. Hi autem bestijs traditi sunt. Sanctus, & Maturus, Alexander, Ponticus, Blandina. Hi sunt qui in carcere spiritũ reddiderunt. Aretius, Photinus, Cornelius, Totmus, Titus, Toticus, Iulius, Emilia, Camite, Pompeia, Aluna, Mamilia, Iusta, Trifime, Antonia, & beatus Photinus episcopus. Quorum sancta corpora iudex iniquus igni tradi præcepit, exustasq; in Rhodanum pulueres iussit spargi.

1 Vides sanctorum reliquias beatas dici, & audes tu eas, cineres emortuos appellare?

2 Ecce quomodo sancti non recte uocari possunt mortui, sed magis trãslati ad æternã requiem.

3 Colligẽtes sacros cineres.

4 Etiã antiquitus splendida templa in honorem sanctorum Martyrũ ædificabantur.

5 Miracula quæ post sanctorum obitum ad eorũ sepulchra fiunt, & splendorem uitæ illorum, & eos cum deo habitare aperte confitentur.

Sed postquã hæc gesta sunt, cum Christiani mœrorẽ maximũ haberent, quasi deperissent 1 beatę reliquię, nocte apparuerunt uiris fidelib⁹ in eo loco, quo igni traditi sunt, stantes, integri, ac illæsi. Et conuersi ad uiros dixerunt eis, Reliquiæ nostræ ab hoc colligantur loco, quia nullus 2 perijt ex nobis, Ex hoc enim translati sumus ad requiem, quam nobis promisit Rex cœlorum Christus, pro cuius nomine passi sumus.

Hęc renunciantes uiri illi reliquis Christianis, gratias egerunt Deo, & confortati sunt in fide, 3 colligentesq; sacros cineres, ędificauerunt basilicam 4 miræ magnitudinis in eorum honore. Et sepelierunt beata pignora sub sancto altari, ubi se semper 5 uirtutibus mãnifestis cum Deo habitare declararunt. Locus autem ille, in quo passi sunt, athanacum uocatur; ideoq; & ipsi martyres à quibusdam uocantur athanacenses.

VITA SANCTORVM HIRENEI, EPIPODII, & Alexandri martyrum per D. Gregorium Archiepiſcopum Turonenſem ſcripta.

Habetur in libro eiuſdem in gloriam plurimorum martyrum edito. Cap. 51.

MArtyrio conſummatus glorioſus Photinus epiſcopus, qui Lugdunenſi præfuit urbi ſacerdos, per certaminis nobilis 1 meritum inuectus eſt cœlo. Cui & merito, & ſanctitate condignus Hireneus ſucceſſit Epiſcopus, per martyrium & ipſe finitus.

Hic in cripta Baſilicæ beati Ioannis ſub altari eſt ſepultus. Et ab uno quidem latere Epipodius, ab alio uerò Alexander martyr eſt tumulatus. De quorum 2 monumentis ſi puluis cum fide colligitur, ex templo medetur infirmis. Magna enim claritas in cripta continetur, quæ ut credo meritum martyrum ſignat.

1 Vides ſāctos per Martyrium mereri cœlū? Quid ergo latras cōtra ſanctorū merita?

2 Virtutes hæ quæ è ſanctorum monumentis proueniunt, indicio ſunt eos cum deo habitare, & uitas illorum ſplendidas extitiſſe.

VITA DIVI AMARANTI MARTYRIS PER D. Gregorium Archiepiſcopum Turonenſem ſcripta.

Habetur in libro eiuſdem in gloriam plurimorum martyrum edito. Cap. 57.

AMarantus martyr apud Albigēſem urbem, exacto agonis fidelis curſu ſepultus 1 uiuit in gloria. Cuius (ut hiſtoria paſſionis declarat) ſepulchrum diu uepribus ſepibusq; contectum latuit, ſed Domino iubente, Chriſtianis populis reuelatū eſt; & cripta, in qua quieſcebat, patefacta reſplenduit. Sed cum hoſtilitate impellente, locus ab habitatoribus fuiſſet eneruatus, à longinquo uenictes incolæ honorē beato martyri, quaſi cuſtodi proprio nitebantur impendere. Igitur cum cereos frequenter deuotio Chriſtiana deferret, quodam die contigit, ut quidam prę longinquitate itineris incrementū ignis, quo accenderetur cereus, nō exhiberet; arreptamq; ſilicē ferro uerberat, quaſi ignē eliciturus. Quod dum ageret, & crebris ictibus lapidē quatiens nihil foci poſſet excutere, 2 cœleſti lampade cereus, qui iam beato ſepulchro affixus erat illuminatur. Sicq; factum eſt, ut quę humanæ nō expleuerant induſtriæ, peragerentur diuini numinis maieſtate. Ceſſante humano ſtudio, cœleſtia officia miniſtrantur, luminiſq; noui fulgore cereus clarificatur accēſus. Qđ cū populis manifeſtū fuiſſet, incrementum foci ulterius ad accendendū lumen nullus exhibere præſumpſit. Poſtq̄ uerò locus ille inhabitari ab hoībus cœpit, atq; ibi domus, in quibus ignis accenderetur, adeſſent, hoc miraculū nō eſt ita præſtitū plebi, cū alijs miraculis frequentius illuſtreſ.

1 Vides ſanctoram animas poſt agones conſumatos recipi in cœlo, & uiuere in gloria?

2 Ecce qūomodo accendere luminaria ante ſanctorū tumulos antiquus Eccleſiæ mos fuit, qui ſi ſuperſtitioſus eſſet & deo diſpliceret ut garriunt nōnulli, nequaquam hoc in loco cereus diuina uirtute fuiſſet accenſus.

VITA EVTHYMII ARCHIEPISCOPI CONſtantinopolitani per Aretham Archiepiſcopum Cæſareæ eius, quę eſt in Cappadocia, deſcripta, Viro docto Interprete.

Eſt Oratio eiuſdem habita ad ſepulchrū illius, modo tantum Latinis cognita.

QVid hoc eſt, ſacer cōuentus, hęreditas ſanctificata, populus Deo afflate? Quis nouus ueſter iſte concurſus, & inuſitatum ſolēne?

Vtpote ubi nulla lætitiæ signa, nulla amplioris dignitatis appareant, contraq; potius, ubi nihil non triste, ac mœstum, nihil non lamentabile, ac flebile, nihil non eorum, quæ in maximis calamitatibus acerbitati, ac mœrori esse hominibus consueuerunt, sese copiosissimè effundit, ut à cunctis propemodũ, uelut ab uno funebris haberi oratio uideatur? Quæ ista igitur adeo uehemens est plaga? Quis'ue iste, qui præter morem uestrum omnium animos occupauit dolor? ut ne oculos quidem à lachrymarum tristitia uacuos tollendi liberam uobis facultatem permittat? Nimirum Euthymius magnus ille Dei Pontifex lamentationis uobis istius causa fuit, innocens iniuriose tractatus, à sede sua procul exturbatus, ab impia sceleratorũ manu damnatus, morte nunc denique mulctatus, atq; in id postremo, quod hic ante oculos positum est, sepulchrum illatus.

Et quid horum, quæso, magnum adeo uobis excitare fletum debuit? Immo uerò quid est, in quo non summa esse lætitia, summaq; iucunditas debeat? Quid'ue eiusmodi, quo non qui'uis, qui à seculo Deo sit consecratus, uelut honestatus glorietur? Siquidem memoria iusti cum laudationibus, at qui laudatio hilari gratiarum & laudum actione, non tristi lamentatione ac luctu, quibus uos turbati nunc estis, contineri solita est. Non sunt, mihi credite, ista hominum, qui esse moderati uelint, aliena sunt à grege nostro, quæ à uobis nunc fiunt. Surrexit ad eum, cuius desiderio tenebatur, egregius amator, peregrè ad munerarium profectus est cursor, ad eum, unde legitimè ipsi dandum præmium erat, abijt illustris Pancratiasta, sudore etiam nunc ex uehementi à se adhibita in certando contentione madens, atq; ex labore cursurę grauiter anhelans, seseq; uix prę lassitudine, ac uirium animi imbecillitate, sustentans, ad paratam sibi in altera uita requiem peruenit, cuius à molestijs omnibus uacuæ iam factus est particeps. In ea pulchritudines ipsas, quarum causa in certamina illa descenderat, iam contemplatur, 1 laborum suorum pręmia de rerũ omniũ potente accipit dextera, æternaq; potitur beatitudine. Quocirca gaudio exilire, lætitiaq; efferri oportebat, q coelestibus ille potitur præmijs, quòd lachrymarum suarum semẽtis, quam flens sparsit in terram, nunc gaudens manipulos colligit, ac beatus triumphat.

1 *Ecce quomodo locat in cælo sanctis um animam, ubi si recipit laborum suorum premium, indicium est quod & habuit merita.*

Tu uerò, quibus ex rebus summam capere lætitiam debes, ob eas dolendum tibi, & lamentandum putas? Atqui neque Deo grata sunt ista, neque Euthymio conueniunt. Tametsi enim uisus est oculis insipientiũ mori (ut est in sacris literis) & existimata est afflictio exitus eius, & discessus à nobis, contritio, nihilominus tamen nunc est in pace, quoniam Deus illum suscepit, tentauit illum, & inuenit dignum se, tanq aurum in fornace probauit illum, & quasi holocaustum hostiæ accepit illum; atq; ob eam causam in tempore etiam uisitationis splendebit, quando uidelicet omnes iusti fulgebunt ut sol, clarissimæ luci illi coniunctus, tenebrisq; ac caligine pars ad sinistram posita circumfundetur; stabitq; iustus aduersus eos, qui se angustiauerint, siquid diuino credendum est prophe-

tæ,

tæ, qui supplicia, quibus postea plectendi pro meritis iniuriosi homines fuerint, describit.

Verum enim quid est horũ huiusmodi, quod lamentis prosequamur? Quæ istius, quæ uos occupauit, tristitiæ causa, unde'ue tantus iste, qui uestros animos affligit mœror? potiusq;, quid quod non sanctissimæ huius uiri animæ conueniat? quodq; nõ laudabili totius eius uitę curriculo usq; ab incunabulis respondeat? Quippe enim seleuciam ille habuit matrem quę generis necessitudine Gregorium diuinum uirum illum attingeret, quem alterum Thaumaturgum magno suo bono ętas ea tulit, quę hanc nostram paulo ante præcessit, ortũ ipsum quoque ex Decapoli Isauriæ: uerumq; esse dictum illud docuit ac confirmauit, Generatio rectorum benedicetur. Exceptus uerò mox est ab Olympo, præclarissimo Christianæ philosophiæ domicilio. Vnde post in monasterium est traditus, quod est ad sinum Astacenum, ubi similiter quoque egregiè certando præclara eius uirtus enituit.

Cæterùm quę sibi ille trophęa singillatim aduersus cõmunem omniũ nostrum aduersarium erexerit, quæq; exijs, in quibus excellenter admodum se gessit, certaminibus præclara uictoriæ insignia reportarit, eorũ omnium cõmemorationem illis sum relicturus, qui ipsi inuicti uiri huius certaminibus interfuere. Siquidem ij eorum, quæ oculis ipsi uiderint suis, testes esse poterunt locupletissimi, ueluti summæ famis, ac sitis tollerantiæ, 2 summæq; nuditatis, quippe cum unica tantùm ueste intolerabilem uim illam frigoris sustineret, uncinorum prętere a, hamorum'ue è sublimi pendentium, quibus ueluti necessitate quadam somnum ille ab oculis arcebat suis, ꝙ exemplo Dauid habitaculum inuenire, locumq; ubi quiesceret, uehemẽter optaret, ubi nimirũ nulla ex curis uitæ huius fluctuatio, nulla est animorũ tempestas, nulla grauior à sceleſtis spiritibus inuecta procella. Horũ, inq̃, omnium cõmemorationẽ, ac de cõmemoratione gloriam integram illis, qui ea ipsi præsentes uidere, sum relicturus, eaq; ipse persecuturus tantũmodo, quę ab eo gesta sunt postea.

2 Vide in sancto uiro summã abstinẽtiam, uide & uestitus somnique parcitatem.

Habebat ex eo tempore penes se celeberrima & regia hęc ciuitas illustrem nostrũ hunc pugilem, qui cum benignè à priuatis hospitio reciperetur, mercedẽ eam collati in se ab ipsis officij omnibus rependebat, quã assequi illos decebat, qui uirum uirtutibus adeò excellentẽ, comiter, humaniterq; tractarent. Quando mulier etiam illa sareptana meriti, quod in Heliam illum Thesbitem contulerat, debita mercede fraudata non fuit; siquidẽ propterea quod amicè illum hospitio susceperat, ampliora ei diuinitus ad uitam degendam uicissim tributa fuere pręsidia. Celebris iam quoquo uersum nominis eius fama peruagabatur: Neque enim (ut Dominus ait) abscondi supra montem posita ciuitas potest. Hinc in Regis notitiam peruenit, miratur uirtutis eius egregiam indolẽ, amicũ sibi illum adiungit, ac Patriarchę, qui erat eo tempore, contubernalem facit.

Haud ita multo post uehemens ecclesiam tempestas inuasit, quã eius,

in cuius tum manu gubernacula erant, temeraria arrogantia excitarat: in quo quidẽ tumultu cum autor eius ille qui fuerat, animũ despondisset eoq; sacri sui honoris repudij libellum ecclesiæ dedisset, malus malè abijt. Aderat unus is tum idoneus, qui desertum id ab eo munus susciperet. Quis enim eo, qui apud omnes erat in gratia, magis qui ei muneri præficeretur aptus, magisque dignus poterat iudicari? Ex quo sanè factum est, ut quod alijs multis usu non uenit, suffragio uniuersæ, quæ sub cœlo est, ecclesiæ delectus sit, qui Constantinopolitanam hanc regendam susciperet. Animaduertis qualis iste & quantus sit uir, & cuiusmodi præmijs ob uirtutis eius præstantiam afficitur? Sed qui ea persequi potero, quæ sunt deinceps sequuta? Nefariorum hominum inuidiam, cędem ab impijs factam, crudele, ac uiolentum iudicium, iudicibus ijs (ò iustitiam diuinam, ò incorruptum Dei tribunal) quibus nulla fuit cura sacrorũ, sed toti in unum tantum erant quæstum intenti. Cuius causa ipsi ab uniuersa & sana ecclesiæ parte abscisi, ad sanitatem redire non potuerunt, & arrepta, quam summè optarant, occasione, à nullo se (modo possent) quantumuis nefario flagitiorum, ac facinorum genere temperarunt, ne si parietes quidem perfodi, aut crumenas desecari opus fuisset, quippe cum domos iniquitatum replere festinarent tenebrosi terræ. Hinc incredibilis eorum rabies exarsit, quoniam nulla iam ijs iuris species restabat, quã facinorũ suorũ audaciam prætexerẽt: Et totius sacri ordinis sequuta uenditio est, quæ palàm iam, proiecta omni uerecundia fiebat.

Hinc præter cæteros in hunc quoque uirum sanctitate plenissimum superbæ contumeliosæq; silentio prætereundæ illę nunc à nobis iniuriæ, nefas nanque mihi arbitror esse, si recensenda denuo earum turpitudine linguam inquinem meam, cum eas etiam barbarorũ oculi meritò auersari, abhorrereque debuissent; quandoquidem aderant etiam legationis causa saraceni, & totius illius maioris quam Scenicæ, aut Tragicæ ullius, fœditatis participes fuere, actorum similes spectatores, quãdo nefas erat alioqui, ut hæc impiorum theatro spectarentur, quæ tam scelerate ab impijs agebantur. Huiusmodi porro præclara initio munera illa mox etiam sequebantur, mulcta exilij, notorum ab eo omnium propter iminentes formidines, in rebus asperis fuga, coactis maleuolis cum uidere quem odio prosequebantur, his uero etiam longè disiunctis, siue quòd assidens eos militaris duritas custodiaque summoueret, siue quòd ex innata in animis multorum leuitate, in ipsa eorũ usus indigentia peruersè inutiles existerent, & cuius ante illud tempus mirificè fuerant studiosi, ei nunc, mutatis in contrarium uoluntatibus, impensè obtrectarent; quando natura ita comparatum est, ut rebus secundis aduersæ semper insidiari solitæ sint: quo nihil sit quicquam in rebus humanis, quod à rei sibi contrariæ labe purum intactumque sit, cuique, licet præclarissimum sit, quasdam quasi sordes hominum nequam inuidiæ liuor non allinat.

Ad hæc etiam positum hic in conspectu sepulchrū, in quo hic asseruatur, superantibus humanitate sua pijs Regibus immanitatem feritatemq; superstitis adhuc Tyranni, cuius opera potissimū in eas ille fuerat calamitates coniectus, atque is etiam, qui nefariè fuerat damnatus, suis saltem post obitum restitutus, ut haberet etiam denuo sacra promissionis terra dilecti ossa Ioseph, quibus per lectissimos quosque ex sacro ordine uiros iusta soluerentur. Cōmodum enim edictum Reges promulgarant, atque undique ex templo, uelut ex composito (quamobrem enim hæc magna adeò cum celebritate non fierent) ingensq; confluxit multitudo, maxima quadam pompa uictorē illum ab exilio redeuntem cœpit

3 comitari, innumerabilibus facibus, quarum bonam partem Regia pietas suppeditabat, mare totū collustrans, suauissimisq; incensis odoribus molestam illam maris nauseam discutiens, & perpetua hymnorū modulatione Pontificem mirè concelebrans. Cæterū simul ut ad uirgam (littoralis tractus id est nomen) appulerunt, sublatum est de regio lembo sacrosanctum illud tabernaculum, atque in Diui Æmiliani ędem illatum, ibiq; similiter appositis hymnis, decantatus est Dei seruus, & laudatione cuiusdam de Pontificum numero honestatus.

3 *Habes hic Christianam traditionem sepeliendi fideles, nēpe cū multitudine comitantium, cum accensione luminarium, cū suauitate odoramentorum cum hymnorū & psalmorum decantatione, ac depositione apud sanctorum oratoria. Quid dicere possunt hic Heretici?*

His ita peractis, cum sublatum inde sacrum gestaretur pheretrum, atque in honestissimum hunc'ce locum inferretur, sustolli undique ab omnibus cœptus est clamor, magistratibus, priuatis, locupletibus, tenuibus, uiris, fœminis, paruis, puberibus, impubibus, quorum partim eum secundum Deum parentem uocabant, partim pastorē requirebant, alij propugnatorem desiderabant: nam & nutritorē illum suū egeni appellabant, mulierculæ suum, cum à Deo discessissent, defensorem primariū, pueri disciplinæ suæ moderatorem uociferabantur, omnes denique, pro se quisque eum, in quo opportunum sibi subleuandis indigentijs suis positum esset perfugium. Itaque dum huiusmodi cum laudatione funus celebratur, in hoc religiosissimū templum ab omnibus conuenitur, ubi peractis reliquis, quæ ad persoluenda funeri iusta deerant, cum iam periculum esset, ne quod superfuerat sanctissimi uiri tabernaculum, propter eorum, qui eò confluxerant, fidē discerperetur, uiolenter de raptorū manibus extortum excussumq; est, atq; hoc modo in sacrosancto hoc, quē uidemus, 4 loculo sacrosanctū uerè Dei hominē collocauimus.

4 *Vides quoties sacrosanctum appellet loculū, tabernaculum & sepulchrum sacrosancti etiam hominis dei?*

An mediocris hæc tibi uidentur momenti ad declarandam uiri huius uirtutē? Deiq; erga seruos suos, dum adhuc etiam in hac uita sunt, curā rebus secundis similiter atque aduersis indicandā? Nemo sit, opinor, qui aduersetur, nisi si quis eiusmodi sit, qui uirtutis præmium in eo tantummodo positū putet, si continenti rerū bonarū cursu perpetuo in hac uita quis nulla cū offensione utatur, contraq; difficiliorē in eius uia progressum pœnas quasdam esse arbitretur, quibus assidue pro meritis diuinitus hominū malefacta puniantur, opinione, cum ipsi perniciosa, tum à Dei

æqui rerum omnium moderatoris ſapientia admodum aliena.

Verum enim quoniam dicendo ad hanc orationis partem peruenimus, conferamus ſi placet, ea, quæ ſancto huic uiro euenere, uiciſſimq; quæ Alexandro antea accidere, uideamusq; quemadmodum Dei iuſtitia 5 præmiis unicuique ex merito tribuendis rectiſſimè omnia moderetur. Ille enim cum & Rex eſſet, & Regio genere ortus, miſeramq; in ipſa Imperij dignitate animulam infeliciter exhalaſſet, quibus uita functus laudibus eſt affectus? Quin, repetita paulò altius oratione, ea quæ in utroque fuere, diligenter conſideremus. Hic, quem hoc in loco ſepultum habemus, eo modo, quo diximus, altus educatusq; poſt tot aduerſa, quibus fuerat conflictatus, totque præclara, quæ uirtutis ſuæ ædiderat, documenta, talem, qualem ſupra memorauimus, uitæ exitum habuit, eamq; nactus eſt ſepulturam, quam uos nimirum uidetis, 6 magnificam nempe, atque glorioſam, eiuſmodiq; quam uiros Deo dicatos conſequi par eſt, id quod magis etiamnum mirum debet uideri, quòd Draconis caput, à quo inſanabili ille morſu fuerat ictus, reliqua adhuc ſui corporis parte palpitabat, magnaque cum audacia ruens ferebatur, metuens ſcilicet, ne quid ſe propterea melius oſtenderet, tametſi incaſſum oẽs ipſi conatus illi erant caſuri, cum id egiſſet terrena poteſtas, ut ſoluti in ſpumam eius fluctus abirent. Atq; hic quidẽ hoc modo.

5 *Ecce quomodo diuina iuſtitia rectiſsime omnia moderatur, tribuendo præmia unicuique ſecundum merita.*

6 *Vides par eſſe ut uiri dei dicati magnificã & glorioſam ſepulturam habeant.*

Contra uero Alexander. Is enim quicquid in terris haberi uoluptatis ac delitiarum poteſt, id omne ab ipſis incunabulis largè ſemper habuerat, atque à fratre fuerat educatus uiro commodo, ſummaq; & ſanctitate prædito & innocentia, maioreq; apud eum digno certe appellatione, q̃ fratris. Is enim, tametſi, quòd multa aduerſus ipſum noua erat molitus, proptereaq; ab ipſo eſſet comprehenſus, nullas tamen concepti in fratrẽ ſceleris pœnas grauiores dedit (cuiuſmodi multi multis ante id tempus fuerant affecti) q̃ ut in cuſtodiam tantum daretur, prohibereturq;, ne quæ impiè in fratrem facere cogitarat, ea ad exitum perduceret; à quo tametſi eo modo inſidijs petito, Regno incolumis (quod utinam nunq̃ feciſſet) ſeruabatur, ꝙ æquum putabat, ut quem ſibi fors Regni ſocium dediſſet, ei pacatum, incolumeq; illud traderet. Verùm cum humaniſſimus, idemq; ſuauiſſimus Rex Leo ex hac uita in pace eſſet dimiſſus, ſummaq; rerum omnium poteſtas ab eo ad hunc deueniſſet, confeſtim hic ipſo initio cuiuſmodi eſſet declarauit, quamque nihil ſibi profuiſſet uitæ conſuetudo, quæ ipſi cum fratre fuiſſet, quodque ab eo clementer habitus eſſet, uerumq; eſſe prouerbium docuit, Virũ poteſtatẽ habentẽ in peius proficere: repente nanque ut ſceleſtiſſimus, ac maximè nefarius, flagitijsq; ac facinoribus opertiſſimus quiſq; ad eum ſe contuliſſet, eiuſq; aſſecla eſſe cœpiſſet, ita ſũma apud illũ erat in gratia, in conſiliariorumq; numerũ admittebat, ac pars ei aliqua adminiſtrationis Imperij cõmittebatur. Ex quo quidẽ, ſi quid antea eorũ, quę occultè in fratrẽ moliebatur,

uulgò

uulgò uſque in id tẽpus fuerat ignotũ, id tum palàm iam aperteq; detegebatur, impudenterq; iactabatur. Nã & clementiſſimi in ipſum fratris teſtamentũ reſcindi cęptum, ueteres eius amici ſuperbè contumelioſeq; tractari, reijciq;, innocens pręterea thorus ipſe regius iniuria affici, atque è regia ſubmoueri: Et niſi terris Dominus Regię ſtirpis ſemen reliquiſſet, ipſum hunc etiam, quem nunc feliciter imperium obtinentem uidemus, Conſtantinum exectum ſummouiſſet, & adoleſcentulo ſclaueno facie turpi, moribus etiam turpiori, traditum eſſet gubernandum Imperium Romanum.

Ab hac iniquiſſima nouitate iniuriæ etiam illæ prodiere, quibus affectus fuit ſanctus hic uir. Nanque conſiliarijs uſus ijs, quos Leo ſępe uitę ſuę inſidias fuiſſe molitos manifeſtè conuicerat, ac propterea etiã ab eccleſijs repulerat, uel ipſi potius, metu ne deprehenderentur, ſua ſe ſponte remouerant, ut quos eiuſdem ſecum ſententię eſſe putabat, uiris ĩmanibus ac feris, quique uni tantum quęſtui inhiabant, ea ſęuitię exempla in illum edidit, quę in eum edi par eſt, qui in huiuſmodi ſceleratorum manus traditus ſit. Ac cętera quidem uideor mihi miſſa facturus, quęcunque contumelioſius ille in ſanctos uiros effecit, eaq; commemorabo tantummodo, unde pulcherrimè uniuerſam exiſtimo me morum eius peruerſitatem declaraturum.

Mos eſt Regibus Chriſtianorũ, qui idem illis cõmunis eſt etiam cum omnibus Chriſtianis, ut 7 quotieſcunque Dei baſilicas ingrediuntur, aperto eas capite ingrediantur. Quem quidẽ Paulus ipſe Apoſtolus primus induxit, atq; omnibus in Chriſtiana Republica obſeruandum mandauit. Hunc morem cũ ſapientiſsimi uidelicet illi atq; optimi uiri ſuſtuliſſent, perſuaſerunt homini craſſę cutis, ac de ſuillo genere, & tantum nõ grunienti (cui enim, quęſo, ęquius cõparari ille poterat, q̃ ſui Bœoticæ) ut cooperto capite in loca ſacroſancta ingrederetur. Quã quidẽ ille diſciplinã cũ admiſiſſet, atq; ad maiora etiamnum multo perdiſcẽda facinora ſe paratũ pręberet, nimirum pulchrè ille quoque conſequutus eſt caſus. Etenim ubi hominem ſic perſuaſum illi introduxere, ac uiolacei coloris amiculo tectum ſacrę menſę admouere, magno cũ ſuo, tum illius futuro dedecore, (quando, opinor, pœna hęc illatę uiro ſancto necis erat futura) Confeſtim ille poſt facinus illud tam audax, mente captus eſt, neque ex ea die in poteſtate ſua amplius fuit. Nam & audaciſsimũ, nõ tamẽ omni ex parte reprehendendum facinus, maiore mox ac pernicioſiore alio cumulauit. Cũ enim ſtatuis ijs, quę in Hippodromo ſunt, ſolitũ Baccho fieri ſacrificium feciſſet, ſanè meritã eius rei mercedẽ illicò reportauit; ſiquidem ꝗs nondum peractis, miſerabiliter ſublimis intra cubiculum ſuũ eſt importatus. Caſu nihilo mitiore, q̃ fuit ille Herodis, qui cũ Iacobũ Tebedęi filium in gratiam eorũ, qui Chriſtum occiderant, interemiſſet, ac Petrũ ipſum Apoſtolorũ Principẽ ſimili modo fuiſſet adortus, meritũ ipſe quoque facinoris ſui pręmium eſt conſequutus; quippe qui in maxima,

7 *Ecce Chriſtianis omnibus etiam regibus antiqua obſeruatio indicta, ut quoties Dei baſilicas ingrediuntur, aperto eas capite ingrediantur.*

quæ ad diem solennẽ conuenerat, mortalium frequentia, regio satellitum comitatu subnixus, summo cruciatu, scatentibus undiq; ex eius corpore uermibus, de uita decesserit.

Quomodo autẽ hic noster? Nostis profectò, quemadmodũ miserrimè ille fuit elatus, quantaq; in eius funere faciendo adhibita festinatio, sella Regia, qua eius corpus portabatur, confracta, perinde quasi ægrè tulisset sceleratissima se illa sarcina pressam fuisse. Meminisse potestis præterea, q̃ grauiter fœdeq; infelix illud corpus fœteret, quantusq; ac q̃ teter esset odor ille, quẽ occurrentium sibi naribus afflaret, eiusmodi uidelicet qui aromatũ, quæ incenderentur, omnium odorẽ confunderet. Intumuerat præterea mirandũ in modũ. Atq; hæc quidẽ diuinæ prouidentiæ etiã nunc in rebus humanis uitæ huius indicia fuere; nam & colliquescente iam in putrorẽ corpore, eius adhuc spirantis tabidas carnes ex inferioribus aiunt partibus effluxisse: quo quidem factũ est, ut uix ad destinatum sepulchrum delatum turpiter fuerit, ignominiosæq; proiectum.

Conferantur nunc nostris, si placet, ea, quæ huic euenerunt, ostendaturq; quid religiosus & pius uir, quid item contra Dei contẽptor & impius, quomodoq; uiri pij exitum honor solitus sit comitari, contraq; sceles ti, derisio, contemptioq;. Nam ad ea, quæ diximus, illud etiam accessit,

8 Nota uiris pijs post mortem adhiberi solere exequiarũ iusta.

ꝙ ne solita quidẽ 8 uiris pijs post mortẽ adhiberi, exequiarũ iusta ei persoluta fuere, neque regia adhibita à magistratibus pompa, præter paucissimos quosdã, eosdemq; contẽptissimos, qui cuilibet etiam de uulgo solitum officiũ præstaturi fuissent: Atqui multos tamen ille sui studiosos habebat, neq; impedita erat cuiq; ad eum confluendi potestas: nisi sicubi alij qui etiam præsto fuere, quos utpote authoratos sine mora Imperatoribus apparere oporteret. Sed nimirũ oportebat, ut huiusmodi sepulturã nancisceretur uir omnium importunissimus, quæ debita rebus ab eo scelerate gestis alterius ei uitæ supplicia repręsentaret. Cæterũ hic quidem hoc modo meritas scelerum suorum pœnas pependit.

Quid uerò eius consilij primarij authores, maximeq; illa circum nefarium caput palpitans cauda? Aliorũ nimirũ iam exitum uidimus, quorũ memoria cũ sonitu perijt, alijs etiam ex propinquo iam imminere uidemus, neq; enim gemitus pauperũ peribit in finem, canetq; chorus iuuenculãrũ, nostri, inq;, seculi ecclesiarũ, Victoriæ carmẽ, nouo & importuno Pharaone unà cũ curribus, uectoribusq; demerso. Siquidem huiusmodi exitum expectat morũ asperitas, duritas, implacabilitasq;. Sed hęc missa faciamus, eaq; q̃ initio nobis proposita erant prosequamur, orationemq; hoc modo terminemus.

9 Vide quantũ hic extollat sanctus uir Episcopalem dignitatem.

O potestatem 9 Pontificum Dei, quæ unà cũ ijs, qui uirtutis causa perpessi iniurias sunt, lętitia exultas, unà cũ Abel inuidię obnoxia es, unà cũ antiquo illo Iacob ab æmulis assidue uexaris, unà cũ Zacharia iugularis, unà cũ Iacobo in gratiam Iudæorũ mactaris, unà cũ Diuo Athanasio è sedibus tuis exturbaris, unà cũ Paulo exilij pedicis, quemadmodũ hic,

confeſsionis,honeſtaris,unà cū Nicephoro ac Photio uiris clariſsimis,fugis,ac mortibus decoraris. Te ſepulchrū non operuit, ſed omnibus, quæ ſub cœlo ſunt,terris aperuit.Te non terra contexit,ſed omnibus,q̃ ubiq; ſunt,partibus eius oſtendit,dignū Pontificem eo,qui te creauerat, Deo, idoneum præconē rebus illius magnificè geſtis,ſimilem etiam eorꝝ,quos ipſe tulerat,laborꝝ exitū conſequutū.Veruntamen qui laborꝝ iam tuorū 10

10 præmia percepiſti, unaq; es cū duce magiſtroq; Chriſto, eū iſthinc nobis concilia,ut ſiſtat procellam,tempeſtatē cohibeat,maris tumultum ſedet,ijs,qui itidem ut nos iniurijs affecti fuere, merita prǣmia perſoluat, ſiue ut iudicium conuertatur in iuſtitiam , ſiue ut iniuriarum authores agnoſcant ſe deliquiſſe, & idoneam, contra quàm hactenus ab his factū eſt , cantilenam auſpicentur.

Habes hic ſanctorum inuocationem , habes & eorū animas eſſe cum Chriſto in cœlo.

ITEM DE EODEM PER EUNDEM AREtham Archiepiſcopū,eodem quo ſupra Interprete.

Eſt alia eiuſdem Oratio habita p̃ſente Euſtathio primo Papa nouæ Eccleſiæ, ideſt Cōſtantinopolitanæ, ſimpliciter et appoſitè ad ingenium ipſius Euſtathij.

EVthymio patri ac Patriarchæ ſanctiſsimo orationis noſtrę primitias dedicaturus , cōmodè uideor mihi poſſe clamans in uocē illam erumpere, Verè mirabilem fecit Dominus ſanctū ſuū.Quę enim ille diſcipulis ſuis euentura prædixerat,quibusq; uiam,quæ ad uitam ferret,oſtendit; hæc ſiquis conſideret,in huius uitā abundè confluxiſſe omnia animaduertet,ab ijsq; diuinā ueluti eius ſtatuā egregiè ad pulchritudinē expolitam fuiſſe:nā & grauiſsimè ipſe quoq; preſſus eſt in mundo, & per anguſtam & arctam uiam in æternas illas perennis uitæ māſiones penetrauit,unde unà cū gemitu dolor aufugit,miſerabiles uerè huius ſeculi notæ,ubi uox gaudentium de rebus à ſe rectè geſtis atq; præclarè, & ſonus feſtiuè acclamantiū,ꝙ confractus ſit laqueus, ꝙ ſicut paſſer erepti ſint de laqueo uenantium,ꝙ eorꝝ quibus obtigerat,ut ſanguinē innocentem condemnarent,ſupremi Dei ope iudicium euaſerint; ut uerè Salomonis illud queat uſurpari , Iuſti in ſeculum uiuent, futurum uidelicet. Quid eſt enim,quæſo,quamobrē uita hæc,in qua nunc ſumus, uita merito debeat appellari,quæ ab nulla non ſui parte ad interitū properat?

Hanc unā iſte optabat, huius unius cupiditati totus deditus erat, quā qui tenent,felices ſunt in Domino,de quo uno ſpes ſuas aptas eſſe omnes uoluerunt,cuiq;,ut hic ipſe,cuius nunc laudes perſequimur,uitam ſuam omnē dedicarunt. Quo quidē fit,ut 11 meritis hinc etiam prǣmijs afficiatur,quippe cū eius gloria iam cū laudibus celebretur,atque ex ea, quā hic apud nos habet, famę celebritate, perpetuò permanſurę illius ſigna initiaq; oſtendat,& ſpes illorꝝ apud altiſsimum,euge rata perpetuo ſpes, expectatioq; certiſsima,ſiquidem in eo ſtabilita eſt,qui uerè eſt.

11 Fuit ut meritis etiam prǣmijs officiatur.

Cæterū quis alius,ſic quemadmodū hic,ad iuſſa Dei exequēda expeditus,Deoq; penitus deditus uir in Dominū ſperauit? Qui hac in re ne ipſo quidē illo Enos longo interuallo inferior fuit,qui mirādę huius ipſe

omnes, in quibus aliqua inest dicendi facultas, in eo gloriari, si dicendo aliquas uobis laudes tribuerint, ac sacrosancto Dei uelut altari de labijs suis uobis fructum attulerint.

Equidem ego quantū uiribus cōsequi potui, uel potius quantum orationibus uestris inspiratus sum, ut dicerē, posteaq̄ debitum desiderio meo iam officium persolui, finem faciam dicendi, ipsisq; ut suo itidē fungantur, concedam, illorumq; in uobis laudandis laudes, meas ipse sum existimaturus.

VITA SANCTORVM CHRISTI MARTYRVM Guriæ, Samonæ, & Abibi, per Aretham Archiepiscopum Cæsariensem scripta, Viro docto Interprete.

Est oratio eiusdem in eorū laudem habita, nunc primum latinus reddita.

QVomodo uester uobis se animus habet, sacer grex? qui diem festum hunc splendidius Christi confessoribus agitis, quādo externa etiam multa uos uti uideo lautitia, summaq; cū hilaritate sacrum hunc locū occupare. Nunquid fortasse, quæ in uobis Imperium obtinet mens, sensim à rebus deflexa suis per sensus effunditur, & in ea etiam, quæ oculorū subiecta sunt sensibus, dissipatur? An uerò cū paululum hæc, blandientis cuiusdā catelli more, sensui adulari permiserit, ipsa in sua gaudens altitudine, pulcherrimis sibiq; proprijs spectandis rebus monetur, afficiturq;, & reijciendis uoluptatibus corporis, propriū Christi martyribus uerē natalem celebrat diem? Si hęc ita se habent, & uictoribus his honorē istum habendum censuistis, atque ita diem festum celebrare contenditis, Venite, exultemus Domino, iubilemus Deo salutari nostro, qui pridem etiam seruos suos uelut passerculum quendam de laqueo uenantium eripuerit, & nunc in ipsa anni conuersione, optato gaudio nobis allato, sacris eorū certaminibus quodam hilari ueluti conuiuio, studiosius nos excipere uoluerit. 1

1 Dies festus Martyrū Guriæ, Samonæ & Abibi antiquitus celebrabatur.

Et quid hoc est? Id nempe, quodcunq; animi uires confirmat, & spreta laudabiliter multitudine imperita, ad illas alterius uitæ mansiones erigit, erigiturq;, alis ueluti quibusdā omnium prudentissimē in altum euectum; talis est enim martyrū festus dies, tale uictorū nostrorū theatrum, talia sunt ea, quæ abs se allata nobis illi conuiuis suis apponere statuerunt: Quando non hoc modo epulari, lætitiæq; indulgere, sed uni uentri turpiter deseruire, qui, quicquid in eū quis studij contulerit, in secessum emittit, & uestium mutatione alios uicissim alios superare contendere, nō solum res generosa non est, eiusmodiq; quæ moribus, disciplinæq; nostræ conueniat, sed ab ipso etiam est conuiuatorū sensu, menteq; alienissima. Hæc igitur cū ita sint, cumq; nos quo pacto diem festum oporteat celebrari, antea iam denunciarimus, nec sine spe fore, ut iactis in terrā bonā, animarū uidelicet uestrarum cogitationes, orationis seminibus, multiplices simus spicas messuri; agē dum agē inquam, præclaro facto iam hoc

orationis initio, ea uobis deinceps proponamus, quæ diei festo celebrando conueniant.

At enim desideratis, uideo, ut fortißimorũ horum uirorũ certamina tanq̃ in tabellis quibusdã à nobis depicta, omnibus spectanda proponantur, q̃ ad diei festi celebrationẽ his accõmodatius esse nihil uideatur. Hoc igitur & faciamus. Tametsi ad pingendum nobile adeò hoc argumentũ idonea sine dubio pigmenta nobis non suppetunt, ut ex inuicta martyrũ constantia diuinus in animos nostros fructus perueniat; quo eorũ uidelicet æmulatione excitati, oppugnato pro uiribus impotenti animi uitiorum dominatu, perennem uobis ex maxime diuina ista certatione gloriam pariatis. Sed agè dum apponamus iam uobis quæ habemus, idque quatenus facultates nostræ patiuntur. Cæterũ qualiacunq; sint ea, collata cũ studio, prorsus placitura non dubito, præsertim qui sciam non solere à legitimis, & æquis rerũ æstimatoribus filijs repudiari parentum facultates, sed propterea ijs charas esse, q̃ sint paternę. Simili modo etiam pauperi non sit qui uitio uertat, siqui cõmessandi causa ad illum accesserint, de ea, quę sibi pręsto fuerit, copia ipsis largiatur.

Sanè quidem Gurias, Samonas, & Abibus, & nati sunt Edessę, & educati. Porrò Edessę huius, quæ quidẽ urbs est in Mesopotamia, nomen cũ paucis admodũ ante hos martyres cognitũ esset, ab ijs ita celebre factum, a illustratumq; est, ut unà cũ eorũ fama per uniuersum se orbẽ terrarũ diffuderit; neq; uerò ijs intra urbẽ domicilium fuit, sed in agro extra, ubi uidelicet tranquilliorem à uitæ huius negotijs uitã essent acturi, procul à ciuilibus turbis remoti, quę certũ animi in religione propositũ perturbare solent, atq; peruertere, neq; spatium dare, ut pulchritudinẽ suam uelut in speculo ualeat contemplari; ac si quid sit quod ei officiat, & ignoretur, id peruidere poßit atq; corrigere. Iccirco igitur grata his ualde uita fuit agrestis; in qua etiam aßiduè unà cũ propheta illud; solitarij donec transeamus; omnium pulcherrimè tenuerunt.

a *Vides ex sanctorũ memoria ciuitates illustres reddi.*

Sed enim Gurię pręcipuũ in uita studium, meditatio & continentia fuit, quę diuturna consuetudine, familiares illi, ac peculiares factę, fecere, ut cognomento Continens appellaretur: neq; enim tu eũ aliter indicasses, nisi dum eum nominares, nomini etiam continentẽ addidisses. At Samonas uigentibus maximè & animi & corporis uiribus, ijsq; præditus, quæ qui habent eos libenter spiritus sanctus suis solitus est choris aggregare, quippe cũ iuuenes hortetur, ut se senioribus adiungant, ut Victorię unà carmen concelebrent. His, inquã, ille præstans animi & corporis uiribus, ad Guriam se contulit, eius uitæ studia propius imitaturus, ac si posset etiam superaturus. Cæterũ qui absolutã illis choream conficiebat spiritus sanctus, tertium etiam præterea quærebat, qui cũ numeri paritate eam similitudinẽ, quæ sibi cũ patre & filio est, perfectè in choro ipsorum exprimeret, tum etiam numero firmitatẽ concordiæ stabiliret. Itaque, ò felicitatẽ, etiam inuenit Abibum, qui tametsi utroq; natu minor erat, ta-

men quod ætati deerat,supplebat non eo solum, q̄ peruestigatis utriusq; ipsorũ uitæ institutis,in animũ induxit, ut in eodẽ se unà cũ ijs curriculo exerceret,sed eo etiam q̄ sacro diaconatus ordine insignitus,magnum ijs quibus se socium adiungere festinaret,ornamentũ afferret. Mediũ enim his se cũ inseruisset,unaq; cũ ijs apud Dominũ,cui ministrabat,fidenter egisset,pijs quietem à persecutoribus conciliauit: Siquidẽ post illud tẽpus nostra sanguine martyrũ rubescere desijt terra,pulso nimirum è Regno Licynio,Constantinoq; in eius locũ substituto. Quo quidẽ Imperatore Romana res florere, amplificariq; cœpit, quiq; primus è regibus omnibus impietatem auersatus,pietatem palam est,libereq; professus.

Huiusmodi præditi uirtutis insignibus Gurias, & Samonas, non iam Edessæ tantũ,atque eius finibus cogniti erant,sed in exteras etiam terras longè lateq; se eorũ fama propagabat, erantq; hinc Christianis lætitia ac decus,illinc Græcis tristitia, & dolor uehemens,ac quicquid deniq; mali creare solet inuidia. Quamobrẽ non ferunt illi illustrium gloriam uirorũ per uniuersam Syriam diffusam. Diocletianus erat eo tẽpore Romanorum Imperator,qui cũ non satis magnam se adeptum ex subactis Imperio cunctis gentibus gloriam existimaret,illud longè sibi præclarius futurum putauit, si Christianos eorum uoluntate ad sententiam suam traduxisset, aut recusantes funditus deleuisset, ut sublatis qui Deum intelligerent, sublatis etiam qui incruento sacrificio bonitatẽ facerent, liberũ dæmonibus suis sacrificiũ posset offerri. Hinc ex Regijs literis,quæ quoquo uersum per uniuersam Romanorũ ditionem mittebantur,& pijs pernicies parabatur,& ignominia;contraq; impijs,qui muta & manu facta simulachra uenerarentur,honor & salus spondebatur.

Ad hæc iudicum iniustorũ, & cædem spirantium aliæ post alias procellæ, quibus illud unũ erat propositũ, quemadmodũ omnibus in rebus ijs morem gererent,qui se misissent. Parati erant præcones,aperta subsellia,editiora extruebantur tribunalia,omni circumquaq; tormentorũ genere uallata. Interdictum erat Christianis,ne tam cõmunibus se,q̄ sacris conuentibus ĩmiscerent;in forũ nõ admittebantur; omni cõmerciorum iure excludebantur; quæcunq; ante illud tẽpus omnibus promiscuè patuerant,tam publicè, q̄ priuatim,contrahere eis cũ nemine licebat; magna in urbibus Christianorum erat solitudo; in earũ locũ remotiores ab ijs recessus succedebant,quos multitudo eorũ qui exagitabantur complebat. Nulla in persecutoribus aduersus natu maiores reuerentia;nulla paruorũ,ac propterea malorũ sensus expertium misericordia,ne ijs quidem quibus tribuit ipsa natura,ut propter uirium imbecillitatem, huiusmodi affectu plurimum mouerentur. Ferè immites omnes aduersus Christianos,unaq; in re tantũ humani, q̄ quorũ in animis piam de religione fidẽ concusserant,ijs,simul ut eos ad simulachrorũ aras adduxerant liberam male uiuendi potestatẽ permittebant. Quo quidẽ nihil pijs poterat esse perniciosius. Grauis oppressam creaturã tenebat tempestas,quæ nullam

prorsus securutæ tranquillitatis significationẽ daret, nullam'ue melioris status miseris affulgere spem sineret ex his, quæ sunt consecuta?

Nec ipsa Edessa cõmunium tẽporis illius calamitatum immunis fuit. Gliscebant in pios quotidie ærumnæ; & impietatis procella, quæ ciuitatẽ inuaserat, effecerat, ut omnes iam de uita penitus desperarent. Domus singulæ suos scrutatores habebant, tam quæ in illustri positæ ciuitatis loco, q̃ quę ꝙ in obscuro esse uiderentur, tutum antea latere uolentibus ꝑfugium præstare solitæ erant. Neq; ipsi etiam agri huius erant tẽpestatis expertes: siqu'dẽ nihilo tolerabilior in his, q̃ in oppidis miseriarũ erat fluctuatio, similibusq; hic atque illic periculis pietas ueluti tempestate quadam iactabatur.

Eo tempore ipsi quoq; Gurias & Samonas, hic fortitudinis, ille continentiæ laude insignis cõprehensi sunt, unaq; cũ ijs ingens Christianorũ multitudo carceri addicta, cũ non esset qui redimeret, neq; qui saluũ faceret. Ac cæteri quidẽ, quibus aut nominis obscuritas, aut fidei negligentia causa erat ut contemnerentur, sine mora è custodia educebantur, quippe cũ nihil aduersus se impugnantes præseferrent, quod esset ad expugnandum difficillimũ. Verũ Guriæ & Samonæ ingens, quę eos comitabatur, solidæ pietatis gloria, causa fuit, ut diutius in custodia asseruarentur. Ex quo quidẽ uidentur mihi meritò confessorũ etiam cognomentũ adepti, quod præmij loco ijs deferri solitũ est, qui Christi causa hoc modo citra necem male habiti sunt. Siquidẽ in ea tandiu feruntur permansisse, quo ad uita functo priore principe, alter in eius locum succesit.

Vide qui dicantur in Ecclesia Confessores.

Verũ enim afflictatio his oblectamenti loco erat, & incõmodorũ perpessio philosophiam in eorũ animis augebat, quæ quidẽ grauiorum, quę mox pro Christo essent excepturi, tormentorũ quoddã erat uelut prꝗludium: Quẽ alios etiam exẽplo suo excitabant, quippe cũ docerent eam, quã quis uere profiteretur, fidẽ, neq; rebus asperis, quę Christi causa maximè intentarentur, frangi, neq; malorũ perpessione ulla debilitari; neq; enim permissurũ iustum certaminũ arbitrum ac moderatorẽ, ut ea aut semper durarent, aut maiora essent, q̃ ut ijs ferendis quis esse par posset; prꝗsertim si Paulo habenda sit fides, qui ipse rerũ arcanarũ, & inspector fuit & prꝗdicator: Et si labor est multus, at nondum tamẽ est tantus, imo longissimo interuallo minor, q̃ ut cũ eo, qui in nos postea reuelandus est splendor, ulla ex parte merito queat cõparari. Atq; hęc quidem illis hoc modo. Verũ enim uero quoniam oportebat, ut perfectioribus multo laboribus se darent, & ad nobilitandam etiamnum magis ipsorũ gloriam, reipsa superioris suę exercitationis perspicuũ oĩbus ederent documentũ.

Furebat rabie incitatus aduersum Christianos is, qui pauloante missus prouincię regendę fuerat prꝗses. Porrò rabies illa id unum spectabat, quemadmodum ei, à quo missus fuerat, omnibus in rebus gratificaretur. Itaque nihil prorsus omittebat eorũ, quę eos prꝗstare par est, qui furoris sui socijs omnibus in rebus inseruiunt. Ad tribunal rapti altę indolis uiri

sistuntur,

sistuntur, pietatis suę pœnas daturi. Cęterū quę magna cū animorū elatione, magnoq; cum spiritu, aduersus hunc dicta tunc fortiter à martyribus sunt, ex quibus & pręsentis fortunę inconstantia derideretur, & eorum, quę in posterū parata sunt, bonorū gloria magnificè prędicaretur (tametsi margaritarū nobilitas ante suilli generis homines proijciebat) aut quemadmodum ipse etiam iudex, dum eos tentat, qui tentationibus uinci non possunt, inuictam eorū animi constantiam astutè subuertere conabatur, longum utiq; esset persequi oratione; nihilominus tamen ut quantum ad intelligendum sit satis, quales illi fuerint, doceamus, ne egregię martyrū palestrę prorsus simus expertes, ne'ue eius rei, quā ex omnibus pulcherrimam sperauimus, iacturam faciamus, tales erant, aut his similitudine, q̄ proximi.

Blandè agebat cū uiris sanctis is, cui iudicādi potestas obtigerat, seseq; modo ut qui nocere eis nollet, ad lenitatem dabat, modo supplicia differebat, ne animi seuitia ea ijs accelerare uideretur, qui ad quęuis perpetienda ipsi erant paratissimi, nullaq; re magis, q̄ supplicij mora offendebantur, uerū apparebat facta dictis esse contraria, quippe cū non humanitatis ea essent, quę ab eo fierent, sed immanitatis, animi nō benefici, sed malefici, siquidē ex morę huiusmodi interpositione apparebat, eum eorū animi firmitatē, roburq; sensim uelle labefactare, & ardorē pręstinguere, quò uidelicet postq̄ ex huiusmodi ampliationibus recens alacritas illa ueluti deferbuisset, consopitaq; esset, uiam ad id, quod sibi proposuerat, occultè muniret; Quin & nugamenta aduersus illos uerborū quædam contexit, sic propemodum astutè ipsos aggrediens.

Nolite, inquit, putare uos, me animo esse prędurо, eiusmodiq;, qui crudelitate, & humano sanguine delectetur: Naturam reuereor, miseret me cognationis, quæ mihi est uobiscū, & quamuis contrariam nobis religionis uiam sitis ingressi, idq; fortasse ueritatis inscitia ducti, ac propterea in animū uobis induxistis, ut extrema omnia ferre libenti animo supplicia sitis parati, nihilominus ego quidē de hoc uobis ignosco, idq; consilij uestri imbecillitati tribuo, siquidē scio mortalium adhuc neminē extitisse, qui quidem in consilio sibi capiendo nusquā errarit, quiq; cū in alijs optimè senserit, in ijs quæ præcipua ipsi erant, non aliquando offenderit, atq; ibi maxime, ubi maximè se præstare confideret. Quocirca licet innumerabilia urgeant me Regū iussa, nihilominus tamen malim, quoad fieri possit, cum manifestè periculosa res sit, quiduis supplicij ipse subire potius, q̄ asperū in uos quicquā efficere, usq; dū fortasse duritia uestra mea patientia deuicta, lenioribus uos uerbis ab obstinatione ista deductos in meā sententiam adduxero, cui ferociter nunc repugnatis.

Quem enim sacra uestra non moueat canicies, Guria, quæ in uobis undiq; apparet, quamq; continentia conspicuam facit, cum in ista, quæ uobis extrema reliqua est, uitæ parte, eam iactari animaduertat? Quis porrò non Samonæ integras animi, & corporis uires summè admiretur,

perpetuoq; laborũ sibi eum habere omnium socium desideret? Valeant iudiciaria subsellia, diuitiæ, honores: quãuis enim hæc illecebris suis blandè ad se animos omniũ alliciant, permagnumq; ad bene beateq; uiuendum habere momentum uideantur, nihilominus tamen, quãdo uos ista morum probitate, modestiaq; uiri ita faciendum censetis, placeat mihi quoque omnia ex fortunæ temeritate pendere, qua cõmutata, ea quoq; cõmutari necesse sit. Videte qualem me aduersus uos geram, donate hoc mihi, ut meliora de uobis possim sperare. Tu, Guria, adhibita tibi in consilium ea, qua pollere solitus es, prudentia, summaq; eademq; spectata omnibus ista animi tui magnitudine, grauitateq;, Tu uerò, Samona, solido à te isto ac uiuido corporis robore tuo ad Regis culturam translato (id quod etiam futurum, hesterna diæ diurnæ mihi Sibyllæ confirmarunt) nolite, quæso, ita crudeliter duriterq; uestris, quibus uos natura largiter auxit, bonis abuti; Nam à me quidẽ misericordiam aduersum uos aufertis, uos uerò in turpissimam necem compingitis, ac maleficos homines imitamini, qui misere uolentes ipsi sibi mortem consciscunt. Atque huiusmodi quidem astuti iudicis & ratio, & oratio fuit.

Quid uerò uiri fortissimi, imperterritiq;? Easdem ij nimirũ ad eum capiendum artes adhibuere, quibus fretus ille eos se dolo capturum sperabat. Nam quid est, inquiunt, quod tantopere à sententia nostra nos ualeat dimouere? Nunquid uehemens fortasse instabilis uitæ huius cupiditas? Sed quidnã est, quæso, ex omnibus, quæ in ea habentur iucunda, quo animus noster queat permoueri? An non animaduertis nos optimos uos testes habere, cuiusmodi hoc sit, quo sum circumamictus corpusculum, q̃ paucissimis ad se in uita tuendum contentũ, & expedito Christi militi per quã simile, qui ad omnia Tribuni iussa exequẽda sit q̃ paratissimus, quiq; uelut super tenuissima rate uitæ huius pelagus transmittat, ne qua re grauante impedita illa necessariò cursum tardius conficiat? Vnde igitur à sententia me mea poteris reuocare? quibus'ue capere blandimentis? ut me res uitæ huius permoueant, qui maximæ illius iam parti mortuus sum? quippe qui uoluptatibus contẽnendis ipse in uoluntariam me mortem tradiderim, atq; hoc ipsum, quod nunc uiuo, eo uiuã, q̃ eius iniussu, qui me in uitã induxit, nolim exire de uita. Siquidẽ eum iubemur expectare, dum uinculum soluat, à quo nimirũ in eam fuimus illigati. Et quid obsecro, nonne hoc summæ esset dementiæ, quibus iuuenis nuntium remisissem, his denuo cupiditatẽ uelle irritare, atq; ea, quæ iampridem omnibus, qui ea uellent, libens dimisissem, gratiæ loco nunc cupidius appetere? præsertim cum illud esset incertũ, an diu simul ac ea essem adeptus, eis mihi securè per otium frui liceret. Sed ut adempta prorsus sit omnis de hac re dubitatio, haud dubiè is degeneri, illiberaliq; se esse animo ostẽdat, qui rebus æternis caducas anteponat, stabilibusq; ac permanentibus ea quæ citius diffluunt, q̃ consistere potuerint. Et quod quidẽ ad me attinet, hoc modo. Quo pacto uerò etiã Samonã hunc (pro eo enim loquor,

quod is & animi sensuũ, & præclarę huius peregrinationis mihi socius est) à sano suo animi proposito poteris auocare?

Dices fortasse, non conuenire adolescentẽ ætate integra, & uiribus corporis ualentissimis, uiuendi finẽ facere, & ante præstitutã sibi uitæ diem, de uita uelle decedere. Fateor, uiget ille quidẽ ætate, sed Deo uiget, unde & uigorẽ illum accepit; uiget itẽ uiribus, sed hoc quoq; inter res maximẽ laudabiles est, quę ætate sunt integra, & uiribus firmis, ea illi offerre, cui uetus etiam lex gratã uictimã offert, uitulum nouellũ, & ætate florentẽ, cornibus nunc primulum se foras trudentibus, & ungulis decorũ. Talis etiam Samonas tali etiam similiter ĩmoletur, florenti etiamnum ætate, & nitenti facie, non autẽ in senectutẽ iam uergente, ne fortasse rugis etiã insidiantium nobis annorũ corruptus, uictimæ uitiet integritatẽ.

His auditis astutus ille, ac ueterator, confestim spem, quã conceperat, amisit. Quamobrẽ abiecta persona, aperta impudentia in necẽ sanctorũ præceps ruit. Mirabili igitur incensus iracundia, ijs celeriter ad se accersitis, quorum munus est istiusmodi carnificinas exercere, mandat, ut fune altera manu religatos martyres diu ita sublimes teneant; quibus, præterq̃ q̃ totius corporis pondere grauati diuellebantur, ad maioris etiã pręterea sensum doloris, intolerandum pedibus aptari pondus iubet.

Norunt pleriq;, sed omnium maximẽ medicinæ artis periti, qui naturę arcana ipsi subtilius indagarunt, q̃ intolerabilis illius sit cruciatus dolor in quouis animãte, si extrema aliqua sui parte suspensum teneatur, atq; in eam unã uniuersum corporis totius pōdus recũbat: quippe cũ ossium compages in eo sint, ut iam iam discludendę sint, neruiq; ipsi sint pręter modũ distenti, & musculi distracti, & totus ipse corporis truncus suopte atque alieno etiam pondere distractus constringatur; deinde cũ naturalis humor unà cũ animali spiritu, quà quidẽ in exteriores partes coarctetur, quà uerò propter meatuũ constipationẽ egredi prohibeatur, grauior in animante excitatur doloris uis, inter cætera omnia hoc etiam ipso, q̃ exitus in elisione pręcluditur, eoq; magis si distentio quæ fit, ex diametro existit, qui quidem longior excogitatus sit, q̃ sit quæuis rectarũ partium media linea. Tali igitur tantoq; Satanę ministrorũ solertia cõparato tormento, cũ in eo per dimidiatę diei spatium, eoq; amplius illi constanter perseuerassent, ubi se nihil ꝓficere impius iudex animaduertit, à supplicio tandem relaxari, atque in obscurissimũ carcerẽ trudi martyres iubet, ibiq; diuturna eos inedia macerari. Tum quæstio rursus, & tormẽta longe omnibus ijs, quæ pręcesserant, grauiora, immanioraq;.

Cęterũ Guriam ille utpote & senectute iam, & inedia, & ijs, quos paulo ante pertulerat, cruciatibus penè confectum, statuit tormentis amplius non diuexare, ne si id fieret, animã ille inter tormenta priusquã uoluisset ipse, & lentis eum pœnis affecisset, expiraret, atque hoc modo spe ipsum maxima deturbaret. Siquidẽ existimabat se illum omnino aliquando tentatũ in potestatẽ suam redacturũ, quippe aut blanditijs emollitũ, aut tor-

mentis fractum iri animos eius, aut deniq; fore, ut cũ uideret, quibus alij cruciatibus afficerentur, alieno periculo disceret, quemadmodũ eos ipse, mutanda sententia sua, declinaret. Verũ Samonã, ꝙ eum & iuuenẽ uideret, & robustũ, tormento denuo aggreditur atrociore longẽ, & supra quã dici, cogitariq; possit, maiore, q̃ antea. Nam ex altero pede capiteq; eũ sublimẽ statutũ, pondere alterũ ferri incredibili in diuersum distrahi iussit, quippe cui certũ esset, illum prorsus hoc modo quamprimũ uelle discerpere. Ex quo quidẽ factum est, ut laxata coxendicis iunctura claudus ille postea non sine causa remanserit.

Sed cum hæc quoq; uiri fortissimi pro nihilo habuissent, omnemq; ei penitus spem præcidissent, fore ut ab eo unquã uinci, superariq; possent, denuo eos ille in custodiam cõpingit, ubi cũ aliquãdiu permansissent, postea nocte intẽpesta ijs caput amputari, ut hoc modo uitã relinquerent, iubet. Proh quantę sententia hęc lętitiæ martyribus fuit, non quidem ob eã causam, ꝙ uiderent hoc modo allatũ iri finẽ acerbitatibus, atq; ærumnis suis omnibus, seq; tanquã ex iactatione & fluctuatione quadã perẽni in portus tranquillos, pacatosq; peruenturos: sed quod iter illud inirent, unde mox essent 3 cũ Christo futuri, qui cũ etiam certissime se regnaturos sperabant, quemadmodũ illius etiã in aduersis ferẽdis uestigia fuerant imitati. Ac Gurię quidem, & Samonę certamen, uictoriaq; talia, ac tam insignia fuere.

3 *Ecce quõ animæ sanctorum post huius uitæ cursum statim recipiuntur in cælo, & cum Christo perpetuo regnant.*

Quale uerò etiam Abibus stadium cucurrerit, tẽpus est, ut nunc exponamus. Hic cũ inter ministros Christi mysteriorũ unus haberetur, & pari cũ ijs rusticitate, qui ante ipsum consumati fuerant, ferretur, infimulari apud persecutores cœptus est, ꝙ multis, qui salui fierent, ea ministraret, quę ad ipsorũ salutẽ pertinerent. Quando Diocletiano meritò ex fatali necessitate uita iam functo, is, qui aduersum nos exercebatur, furor ad Licynium delapsus, ueluti diris deuota quędã hęreditas ab illo ad hũc miserabili Imperij specie impegisset. Cęterũ quoniam hominibus sensu carentibus tolerabile uideri non poterat, si in eodẽ cũ pietatis cultoribus grege numerarentur, ab ijs denuo ꝑsecutio excitatur: sed in unũ Abibũ tota periculi moles incumbebat, cuius expugnatio perinde futura impijs erat, ac si cunctos pariter funditus Christianos deleuissent.

Vbiq; uestigabatur Abibus per loca habitabilia, inhabitabiliaq;, nec tamen usquã reperire illum poterant homines uafri. Itaq; cũ perquirẽndo fessi spem iam prædę omnẽ abiecissent, ipse, quẽ insectabantur, ultrò se quęrentibus exhibet, atq; ad Iudicẽ introducitur, à quo, quoniam difficile uidebatur, eũ dicto alique facto'ue ab certa sua de sana religione sententia dimoueri, per ignẽ ad eũ, cuius desiderio æstuabat, ignitus amator dimittitur; atque ita ijs, qui eũ antecesserant, martyribus datur, consorsq; sepulchri eorũ efficitur, quemadmodum etiam laborũ & gloriæ ante in mercatura socius fuerat. Quoniam etiam simili modo uicerunt principatus pestiferi dęmonis, superarunt potestates mũdi huius, coniuncti sunt

cum

cum Angelis, transierunt ad certaminis arbitrum Christũ, sudore adhuc sanguineq; ob exhaustos in stadio labores, certaminaq;, madentes, porrigit eis dexteram egregius munerarius, suosq; athletas in æternis tabernaculis collocat.

Sed quæ sunt hęc? nempe ubi quod suum est cuique 4 præmium pro merito tribuitur, & cuiusmodi hoc, scire fortasse desideras. Eiusmodi nimirũ, cui simile nullum tam ante legem, q̃ in lege quis possit ostendere. Qui hoc? nempe quod his eorum nemo par fuit, ꝙ ex ijs quilibet longo ab his interuallo superaretur. Siquidem institutis uiuendi ueteris legis præstabiliora sunt ea, quæ sunt secundũ Christum, ex ijs autem qui post Christum fuere, nulli uideri possint secundi, quippe qui inter martyres martyres sunt, inter monachos monachi, inter sacerdotali dignitate præditos sacerdotalis dignitatis participes. Nam & certarunt, & ante susceptum certamen strenuè se in pietatis cultura gessere, & sacri ordinis propterea ꝙ Abibus diaconus esset, omnes fuere consortes. Siquidem in societate quæ eorum quisque habet, ea cõmunicat alteri, & mutuis officijs singuli eius rei participes fiunt, in qua alter excellit. Quinimmo (sed fortasse alicui nimius uidebor) si cum ijs quę secundũ Christũ sunt conferantur, animaduertere facile poterimus quibusdam in rebus eos superiores existere, martyribus quidem uita ante martyrium monachali, monachis uerò martyrio, martyribus rursum, qui in militaribus, aut ciuilibus se muneribus occuparent, eo, qui ex sacerdotali dignitate splendor effulget. Talis beatis uiris cursus fuit, tantus labor, huiusmodi in terris periculum, huiusmodi præmia celeberrimorũ horũ laborum.

4 Suum unicuique pro merito præmium in cælo tribuitur.

Inter quæ illud quoque nullo modo silentio prætereundũ, de puella, quod propter rei admirabilitatem omnẽ propemodũ fidem exuperat. Viuens nanque hæc cum ab sceleratis hominibus in sepulchrum recens cadaueribus plenũ esset deiecta, in regione barbara, atque à patria ipsius longè remotissima, ubi sanctorũ martyrũ fidem 5 precibus implorauit quorũ etiam ope freta longã adeò peregrinationẽ susceperat, certissimè quod expectarat consecuta est. Vespere enim cũ in summa posita esset desperatione, & fletu, bene mane patriæ, matri, tumulo sanctorũ cum lætitia restituta est, mirabiliter educta de sepulchro, utpote quæ à circunsedentibus illud custodibus uideri nequiuerit, admiranda quadam celeritate ab ijs inde asportata. Siquidẽ albis illi uecti equis (ò miram sanctorũ in ferenda ope promptitudinem, atque celeritatem) cum puellam appellassent, atque in equos sustulissent, eam intra delubrum suum intulere, unde etiam scelestum pauloante uirum assectabantur, uadibus ijs ab eo acceptis, qui dati sanctissimè, religiosissimeq; datã fidẽ seruarunt, & huic salutẽ, & illi qui fidem uiolauerat, meritũ paulopost exitium attulerunt. O` 6 seruatores celeres, expeditiq;: O' fidẽ uestrã implorantium adiutores strenui, inuictiq;: O' ad ea, quę spopondistis persoluẽda sine mora, promptissimi, & in tribuendo quod cuiq; conuenit, minimè lenti.

5 Vide quomodo sancti implorati suũ statim præstent auxilium. Non ergo malum est sanctos inuocare.

6 Aduertis quantam sancti potestatem habeant post mortem?

Prorsus iam, ó sacer conuentus, ac Deo dicata concio, mihi quidem persoluta sunt, quæ uobis eram pollicitus, & orationis cœna parata est, & quæ ad repręsentanda martyrum certamina pertinebant, ueluti in albo aurium uestrarum pro uiribus delineata à nobis sunt. Vos uerò quid? qui ad diem festum conuenistis, qui conuiuæ estis, qui auditores, qui oues ratione preditæ; quid, inq̃, confessoribus hisce martyribus, quid item contra, nobis reponetis? Nimirum illos quidem 7 hymnis, laudibusq; prosequimini, & quæ bona sunt, summa ope magis ac magis in dies sectari studebitis. Siquidem gratum martyribus est, si hoc modo festi eorũ dies celebrentur. Hoc modo strenuos Christi pugiles honorare laudabile est, tali studio, talibus fructibus; nobis uerò obedientiam præstabitis, mansuetudinem, pacem, atque concordiam, & preterea etiam 8 sanctitatẽ, quam aliunde nusquam adipisci quis queat, q̃ membris, quæ sunt super terram, mortificandis. Quo quidẽ nomine arbitror ego uitam eam appellari, quæ turbulentis animi motibus obnoxia est. Illi uerò sanctificare uos dedicareq; summo studio debetis, qui ijs, qui cor à materialibus sordibus expurgarunt, pręmium illud largitur, ut se clarè peruideant, & cęlesti illa gloria indidem impleantur, ut Moyses.

7 *Cernis quomodo celebrandæ sint sanctorũ festiuitates?*

8 *Sanctitas uitæ nullo alio modo acquiri potest quam mortificatione membrorũ. Audis hoc hæretice?*

Sic quidem ego pater uester, uos uerò filij charissimum, & amabilissimum nomen inueniemus fortasse, cum ad hæreditatem illam æternam translati erimus, ut uiuere unà possimus, simulq; lætari: quando uidelicet etiam corona gloriationis de uobis honestatus, ad cõmunem Dominum exclamabo, Ecce ego, & pueri, quos dedisti mihi, Domine. Ipsi gloria, & Imperium in secula seculorum. Amen.

Posita est in libro eiusdem in gloriam plurimorum martyrum edito. Cap 58.

VITA SANCTI EVGENII SACERDOTIS & Martyris per D. Gregorium Archiepiscopum Turonensem scripta.

Criptæ Amaranti Martyris sociatur & ille Honorificetianæ persecutionis Martyr Eugenius, sacerdotalis infulę maximũ decus; quẽ in hac urbe detrusũ exilio, uel ipsius, uel sociorũ eius passio narrat.

Hic cum magnis in seculo polleret uirtutibus, & iam uictor de tormentis martyrialibus exilisset, tempus uocationis suæ, quo accerciretur ad gloriam, Domino reuelante, cognouit, illud pręcipuè, quod populis occultabatur, manifestum noscens, se martyri Amaranto socium esse futurum. Ad eius sepulchrum 1 dirigitur, prostratusq; solo diutissimè orationem fudit ad Dominum. Dehinc expansis per pauimentum brachijs, spiritum cœlo direxit, qui à Christianis collectus, in ipsa, qua diximus, cripta sepulturæ mandatus est.

Ad cuius 2 festiuitatẽ tempore quodam cum innumeri populi conuenirent, negocia multa in atrio protulerunt. Puella uerò una ex habitatoribus loci stationẽ adit, quasi aliquid coemptura, speciemq; sibi aptam

1 *Vides quod etiã antiquitus uiri sancti ad sanctorum sepulchra confugiebant ibique orationes suas domino fundebant?*

2 *Vetustus mos fuit in diebus festis sanctorũ solennes conuentus apud illos agere, celebres panagyres exercere, & corpore ac spiritu gaudere, quod apertius tibi ex D. Ioanne Chrysostomo constare potest.*

aspiciens, à negociatore suscepit. Et statim, dicto citius porrectã alteri negat se accepisse. Negociator uerò intente aiebat, Mea eam tibi manu pro tuli, tuq; rimandã solicitè suscepisti. Illaq; negante ait negociator, si tibi tãta est pertinacia, auaritia stimulante negandi, iudicet illud beatus martyr Eugenius. Ad cuius sepulchrum si cum sacramenti interpositione dixeris te non accepisse, damni mihi nihil æstimo quod amisi.

At illa pollicita se posse ex hoc exui sacramento, uadit ocius ad sepulchrũ, eleuatisq; manibus ut iuraret, 3 extẽplo mẽbris dissolutis irriguit planteq; eius affixe sunt pauimẽto, uox hesit in gutture, tantũ os patulũ à sermone nudũ hiabat. Quod negociator cũ reliquo populo cernẽs ait, Prosit tibi, uirgo, hec species, q̃ tulisti mihi; sufficit ultio data p martyrẽ. Et hec dicens à loco discessit. Illa uerò in hoc tormẽto diutissimè detẽta, tandẽ martyre iubente locuta, palã confessa est, qđ clam latere uoluerat.

3 *Ecce quantã habent sancti potestatẽ post mortem, cum beatus hic tã seuerus ultor fuerit puellæ quæ falsum iurare ad eius sepulchrum temere præsumebat.*

Quid agis ò infelix auaritia? cur petendarũ rerum alienarũ cupiditati succumbis mens feminea, nõ uirilis? Vt quid firmã loricã mentis modica transuerberas sagitta cupiditatis? Quid cõgregas, ò homo, auri rubiginosi talẽta cũ his arsurus in gehẽna? Quid tibi ꝓsunt peritura lucra, quæ eternæ uitæ pariunt detrimenta? iuxta illud Domini uerbũ, Quid prodest homini, si totũ mundum lucretur, animæ autẽ suæ detrimentũ patiatur? Aut quam dabit homo cõmutationem pro anima sua?

VITA SANCTORVM EMETHERII ET Chelidonij Martyrum per D. Gregorium Archiepiscopum Turonensem scripta.

Habetur in libro eiusdem in gloriam plurimorum martyrum edito. Cap. 93.

CAlagurris urbs Hispaniæ Emetherium, Chelidoniumq; martyres gestat, sæpeq; ab eorum 1 uirtute miracula cernendo, diuersarum ægritudinũ medicamina capit. Hi etenim martyres à persecutore comprehensi, atque ad supplicium rapti, dum diuersis pœnis afficerentur, ob diuini nominis confessionem, excepta ultimæ damnationis sententia, deducuntur ad decollandum.

1 *Ecce sanctorum uirtus et potestas etiam post mortem.*

Cumq; eorũ capita lictor incideret, miraculum populis magnũ apparuit. Nam unius annulus, orariumq; alterius, nube susceptũ est, & in celis euectũ uiderunt. Hec oẽs qui aderant, usquequò acies oculorũ intendere potuit, fulgorẽ scilicet auri, candoreq; lintei suspectu sequebant attoniti.

Præbet huius rei testimonium Aurelius clemens in libro coronarum his uersibus, dicens, Illa laus occulta nõ est, nec senescit tẽpore. Missaq; sursum per auras euolarunt munera: Quæ uiã patriæ cœli præmicando ostenderent. Illius fidẽ figurans nube fertur annulus. Hic sui dat pignus oris, ut ferunt, orarium. Quæ superno rapta flatu lucis intrant intimũ. Perpoli liquẽtis axem fulgor auri absconditur. Ac diu uisum sequacem textilis candor fugit. Subuehuntur usq; in astra, nec uidentur amplius.

VITA SANCTORVM SEPTEM GERMAnorum dormientium per D. Gregorium Archiepiscopum Turonensem scripta.

Posita est in libro eiusdem in gloriam plurimorũ martyrum edito. Cap. 95.

SEptem uerò germanorũ,qui apud urbẽ Ephesum requiescunt, hęc est historia. Tempore Decij Imperatoris, cum persecutio in Christianos ageretur,septẽ uiri apprehensi sunt, ductiq; corã Principe. Horum nomina hæc sunt,Maximianus,Malcus,Martinianus,Constantinus,Dionysius,Ioannes,Serapion. Qui diuersis uerbis tentati ut cederent,nequaq̃ acquieuerunt. Imperator uerò pro elegantia eorum, ne in momento perirent, spatium tractandi indulget. At illi in unam se speluncam condunt, ibiq; per multos dies habitauerunt. Egrediebatur tamen unus ex eis, & comparabat uictum, & quæ necessaria erant, exhibebat. Reuertente autem Imperatore in eandem ciuitatem, isti petierunt à Domino, ut eos ab hoc periculo dignaretur eruere. Factaq; oratione, prostrati solo obdormierunt.

Cumq; Imperator didicisset eos in hoc antro morari,nutu Dei,iussit os speluncæ magnis lapidibus oppilari dicẽs,Ibi intereant qui dijs nostris ĩmolare noluerunt. Quod dum ageretur,quidam Christianus in tabula plũbea nomina & martyriũ eorũ scribens,clam in aditu cauernæ priusq̃ oppilaretur, inclusit. Post multorũ uerò annorũ curricula,cum, data ecclesijs pace, Theodosius Christianus obtinuisset Imperiũ,surrexit hæresis ĩmunda saduceorum,qui negant resurrectionem futuram.

Tunc quidam ciuis Ephesius dum caulas ouibus secus montẽ ipsum facere destinat,ac lapides diuoluit ad coaptanda earũ septa, ignarus quæ celarentur introrsum,patefecit ingressum speluncæ,nõ tamen cognouit arcanum, quod habebatur intrinsecus. Dominus autem ĩmisit septem uiris spiritum uitæ,& surrexerunt. Putantesq; q̧ una tantum nocte dormissent,miserunt puerum unum,qui cibos emeret. Cumq; ueniens supra [1] portam ciuitatis uidisset Crucis gloriosæ signaculum, audissetq; per Christi nomen iurare populum,obstupuit,prolatisq; nummis,quos à tẽpore Decij habebat,à mercatore comprehenditur,dicente sibi, Quia absconditos antiquitus thesauros reperisti. At ille negans deducitur ad episcopum ac iudicem ciuitatis. Cumq; ab his argueretur,compellente necessitate,absconditum mysterium reuelauit, deduxitq; eos ad speluncam,in qua uiri erant.

[1] Vide salutiferæ Crucis imaginem supra ciuitatum portas insculpi solitam.

Cumq; ingrederetur episcopus,inuenit tabulam plumbeã,in qua oĩa, quæ pertulerant,habebantur scripta,locutusq; est cũ eis. Nunciauerunt autẽ hæc cursu rapido Imperatori Theodosio. At ille ueniens adorauit eos pronus in terra. Qui tali colloquio cum eodẽ usi sunt principe.

Surrexit quędã pessima hęresis, quę populum Christianũ à Dei promissionibus conaretur auertere,ut dicat,non fieri resurrectionẽ mortuorum. Ergo ut scias,quia oẽs,iuxta Apostolũ Paulum, repræsentandi erimus ante tribunal dei,ideo iussit nos dominus suscitari, & tibi ista loqui.

Vide

Vide ergo ne seducaris, & excludaris à Regno Dei. Hæc audiens Theodosius Imperator glorificauit Dominum, qui non permisit perire populum suum.

Viri autem iterum prostrati in terram obdormierunt. Quibus cum Theodosius Imperator sepulchra ex auro fabricare uellet, peruisum pro hibitus est, ne faceret. Viri autem usque hodie palliolis sericis, aut carpasinis cooperti, in ipso loco requiescunt. Quod passio eorũ, quã Syro quodam interpretante, in latinum transtulimus, plenius pandit.

VITA SANCTORVM QVADRAGINTA Martyrum, per D. Gregorium Archiepiscopum Turonensem scripta.

Habetur in libro eiusdem in gloriam plurimorum martyrum edito. Cap. 96.

FErunt fuisse apud Armeniam Quadraginta uiros, qui in ipsis montibus Armeniæ, in quibus præ altitudine nimia magno frigore aqua & terra restringitur, passi sunt. Quorum montium celsitudinem non paruam esse legislator testatur, cũ super eos Archam à Noe fabricatam requieuisse ait. Ibi effossa persecutor terra, cisternã magnã efficiens, aqua repleri iubet, nudatosq; uiros, ligatis post tergũ manibus, in lacum gelu concatenatum præcepit poni, & succensum è regione balneum, dicens, Eligite è duobus unum, Aut in isto frigore Christum uestrum confessi deficite, Aut negantes, oblato Dijs sacrificio, ad balneum conuolate, ut possitis uiuere, & non malè propter crucifixum hominẽ mori.

Negantibus autem cunctis sacrificare dæmonijs, uidet custos eorum, coronas Quadraginta pretiosissimas è coelo dilapsas descendere super capita eorum, & unam quoque earum reuocari. Defecerat enim fides uiri unius; & protinus relictis socijs, uelociter ad balneum conuolauit, immolatisq; uictimis honoratus à præside, in balneo tepenti ablutus est, excepturus in posterum perpetui ignis supplicium.

Hæc custos ille, ut diximus, cernens, uoce magna proclamat, se Christianũ esse, dicens, cũ ijsdem mori desidero. Nec mora diuersis poenis affectus, spoliatur ueste, non fide, & in lacũ ponitur frigora cũ reliquis perpessurus, sed adepturus gloriam, quã miser ille perdiderat. Iam enim uirorum emortua erant frigore corpuscula, & dentibus in se collisis, ipse quoq; uocis sonitus clauditur, unũ tantũ murmur orationis cælo ab archanis pectoris illabebatur, notum soli Deo, qui nouit occulta cordis.

Tremebant fessi artus tam inedia, quàm pruina: Erat spes coelo intenta, iam carne præmortua. Interea iudex iniquus, amotis lymphis, alueũ succendi septuplum iubet, ut scilicet quos algor non laxauerat, incendia sæua dissoluerent. Producuntur uiri è lacu, confessi Christum mittuntur inter æstuantes ignium uapores, sed sustinent patienter illata supplicia, ut maiorẽ accipiant palmã. Deniq; in his relinquentes corpora, animasq;

Christo tradentes, martyrium consumauerunt in pace.

Tunc Præses uictum se eorũ constantia cernens, putans uel mortuos posse uincere, qui uiuentes superare nequiuerat, iussit ipsa deinceps exuri corpuscula, & in flumen propinquũ iactari. Quod cũ factum fuisset, miraculi nouitas flentibus Christianis apparuit. Restitit igitur unda, nec ossa semiusta absorbuit, sed super se tanquam cõmendata sustinuit. Et sic collecta à Christianis gaudẽtibus cũ honore dignissimo tumulata sũt.

Vides quod etiã olim solennes exequiæ præcipue in honorem sanctorum Martyrum, fuerunt in usu.

Posita est in libro eiusdem in gloriam plurimorũ martyrum edito. Cap. 104.

VITA SANCTI FELICIS NOLANI Martyris, per D. Gregorium Archiepiscopum Turonensem scripta.

DE Felice Nolano martyre quia historia passionis nõ est in promptu, iuxta id quod beatus Paulinus uersu conscripsit, pauca huic lectioni oblectat inserere. Hic enim à Maximo prędictæ Vrbis Pontifice presbyterij honore preditus, quantę fuerit sapientiæ, eruditionisq;, non modo Christianis, uerum etiam ipsis quoque Paganis oculi non potuit.

Cum autem Imperatorũ decreta Christianos insequi præcepissent, Maximus Pontifex iam senio pręgrauatus, putãs se nõ posse ferre supplicia, syluarũ saltus adiuit, quos dum turbidus pręhac persecutione perrerrat, affectus fame, gelu attritus, solo corruit semiuiuus. At Felix presbyter captus, cũ multa de Deorũ portentis quod nihil fuerint disputasset, post diuersorũ suppliciorũ genera, carceri dijudicatur, in quo nõ mediocribus uinculis tenebatur astrictus. Nocte autẽ media uenit ad eum Angelus Domini, scissaq; trabe, qua pedes eius conclusi erant, ait; surge, & sequere me.

Qui surgens egressus est cũ eo ianuam carceris, dixitq; ei Angelus Domini, conscendi ad montana, & require sacerdotem tuũ, inuentumq; ac refocillatũ reduc ad urbẽ, & in loco abscondẽ secreto, ne inedia ac rigore depereat, donec desinat persecutio à Christianis. Accepto Felix mandato, pergit quô nesciebat, sed prouidente Deo, reperit sacerdotem solo prostratum, clausis oculis, strictisq; dentibus, in quo nihil aliud, q̃ tenuis anhelitus spirabat; interpellatusq; nullum sermonem potuit elicere, tangensq; sensit eius membra hyeme rigida, & absq; ullo uitali tepore præmortua. Anxius autẽ cũ nullum alimentũ esset, quod periclitanti porrigeret, neq; quo ignis accenderetur haberet, dum staret attonitus, quasi de æthereis sedibus dilapsum (quod ita erat) munus contẽplatur Angelicũ.

Ecce enim de sente, quæ erat proxima, uuam dependere admiratur, de qua granis in os confessoris expressis, paulullum senior refocillatus erectus est, quẽ humeris impositũ tanta uelocitate detulit, ut putaretur magis ille ferri, quã ferre. Sic tugurio cuiusdã uiduæ cõmendatum deposuit,

illiq; alimentũ præbuit, donec insequutio Christiana discessit. Quo sacerdote migrante, Felix electus à populo, ut cathedræ Ecclesiasticæ superponeretur, noluit acquiescere. Quintus nomine presbyter, Episcopus ordinatur.

Orta igitur persequutione catholicorũ, cũ Felix presbyter in platea populum moneret, ne à recto itinere deuiaret, persecutor missu affuit, & ignotus Felici presbytero, solitus ipse cœpit esse quonam isset Felix. Ille autẽ dextera innuens ait, In hac parte abijt. Quo discedente, hic latebram petijt, seq; inter parietes dirutos per modicũ ingressus, aditũ occulere uoluit. Nec mora, Persequutor insequitur; sed Deus solicitudinẽ quęrentis elusit. Nam iussu diuinitatis araneæ per aditũ, quo martyr ingressus fuerat, telarũ prætendunt stamina. At illi per uestigium persequẽtes, dum locũ explorare nituntur, exordium telæ conspicientes, dixerunt ad semetipsos, Putas'ne per hæc fila homo transijt, quæ sæpius tenuitas muscarum erumpit? Et illusi prouidentia Dei discesserunt.

Beatus quoq; Felix data nocte, secesit ad alium locũ, in quo per tres menses à muliere quadam ciborum alimenta suscipiens, donec data pace Ecclesię suę populus Christianus restauraretur, nunq̃ tamẽ mulieris ministrantis faciem uidit, aut ab ea suspectus est, dũ in latibulo moraretur. Igitur in pace quiescens, sepultus est iuxta urbẽ, multis se declarans uirtutibus in populis, de quibus pauca perstringam.

Erat quidam pauper habens duos boues ad exercendam culturã suã, nec ei erat alia possessio, nisi quantum his potuisset tellurem scindens uomere laborare. Accidit autem ut die quadam lassus de hoc opere ueniens his dimisis, se hospitiolo reconderet. Nec mora, fur rapax affuit, qui eos clam capiens secũ abduxit: Egressusq; pauper in crastino nihil inuenit. Deinde quærit per deuia, circuit per syluas, scandit montium ardua, sed nec uestigium quidem deprehendere potest. Redit ad propria, dat uoces in fletu, atq; cũ uxore ac liberis plangit dicens, Vę mihi quia iuuencis defectis hoc anno fame moriemur. Quid plura? Accedit lamentans ad sepulchrum beati Felicis martyris, dat cũ fletu gemitũ, exorat ut ei uirtus eius quæ perdiderat, reddi obtineret à Dño. Egressus autem à tẽplo, ante ipsam atrij ianuam cognoscit boues suos, & ait; O magna uirtus martyris, quę mihi perditos boues tam ueelociter restitui fecit. Ingressusq; iterum prosternitur ad pauimentũ, & gratias agens cũ rebus regressus est suis. Oculumq; hominis huius, quem cæcum habebat, martyris uirtus illuminauit.

Vide quõ confugientes ad sanctorum sepulchra, adiuuentur eorum uirtute & potestate.

Ad huius quoq; cellulæ parietẽ, quo beatũ corpus tumulo conditum requiescit, adhæret appendens porticus, in qua dependens fune lichnus lumen loco consueuerat ministrare. Ille autẽ cuius erat officium conteneri ad eius cõpositionem, accedens laxato fune discesit, quasi oleum petiturus. Cumq; omnia tenebris nocturnalibus tenerentur operta, & funis

cũ uncinulis in medio portici submißior dependeret, quidã de aſtantibus in uigilia ſancti, nebula cellulæ, quæ de exulta ſurrexerat papiro, fatigatus foras egreditur. Cumq; per porticũ illam præteriret, unus de uncinulis funis faciem excepit hominis uenientis, illató acumine trãsfigens oculum eius. At ille dolorẽ ſentiens, extenſis celeriter palmis, uultus periclitantes cũ ipſis obtegit oculis, clamans non mediocri eiulatu, ac dicens, x Succurre deprecor ſancte ſacerdos, & proximũ te facito pereunti, qui loco proximus aſtas; emitte ſacras per occulta medicamina manus, & extrahe malum quod aduerſatur lumini, ne lumine uiduatus abſcedã qui lumen miraculorũ tuorũ uidere ueni. Ad huius lamentabilem uociferationẽ, exhibito qui aderant, lumine, aduertunt hominẽ transfixo oculo de fune pendere. Cumq; profluente ſanguine nullus manũ ad eruendũ auderet apponere, martyris uirtus affuit immenſa beati, quæ ſic uncum abſtraxit, ut nec oculum erueret, nec uiſum penetraret, & ſanguinis decurrentis euentũ ſtringeret. Sic eruto de oculo ferro, doloreq; palpebrarum ſedato, uirtus martyris ſancti declaratur in populo.

x Tu qui dicis inferri domino Iesu Christo iniuriã, ſi ad ſanctos quis prius confugiat quã ad eum, quid hic dicis? Intulit ne hoc in loco iſte ſanctum inuocans iniuriam domino uel nec? Si dicis, intulit, quo ergo ſtatim a ſancto ſanatus eſt qui tantũ facinus cõmiſerat? Quod ſi nõ intulit prout fateri cogeris, deſine pauper homo deſipere & maledicere.

Energuminos autẽ ad hanc ſacratã Athletę Chriſti ædem probatos, atque purgatos ſępius ſcripſit hic Author.

PROLOGVS FORTVNATI PRESBYTERI
deinde Epiſcopi Pictauẽ in uitam ſancti Martini.

DOMINO SANCTO ATQVE APOSTOLICO
Pijßimo in Chriſto & peculiari Patri Gregorio Papę Fortunatus.

CVm iuſſeris, ut opus illud Chriſto pręſtante interceßionibus D. Martini quod de ſuis uirtutibus explicuiſti uerſibus debeat digeri, id agẽ ut ipſum mihi relatum iubeatis tranſmitti. Nam pietate Domini concedente, quod de uita eius uir diſertus Dominus Sulpitius ſub uno libello proſa deſcripſit, & reliquũ quod Dialogi more ſubnectit, primũ quidem opus duobus libellis, & Dialogũ ſubſequentẽ alijs duobus libellis cõplexus ſum breuißimẽ, & iuxta modulum paupertatis noſtrę in quatuor libellos redegi totũ illud opus uerſu, in hoc ter bimeſtre ſpatium, audax magis ꝗ̃ eloquens, aut efficax, utpote curſim & impolite inter friuolas occupationes, quos libellos domino meo pio domino Martino dicatos, ipſo cõmeatum concedente, in quaternionibus quos direxiſti, ipſi per uos oblaturus, confeſtim tranſcribendos curabo. Illud certe poſtulans, ut eius à nobis pietas impetrata pro 1 nobis humilibus, & ſuis peculiaribus intercedere non deſiſtat. Da pater dulcis ueniam, quia lituram tantam in meſſe ſcribenti pluuia ſuperlapſa ſuffudit. Ora pro me Domine ſancte, & mihi dulcis pater.

1 Ecce quomodo ſancti pro nobis orant.

Nauta rudis tumido cum uult dare uela profundo,
Atque procellosas nescius intrat aquas.
Raucisono latrante salo cum perstrepit æquor,
Et uaga terrifico murmurat unda freto,
Exiliens pelagus colles ubi uoluit aquosos,
Planaque dorsa maris mobile rupe timent.
Naufragij cumulos capiens per confraga pontus,
Qua crepitat rapidus monte natante liquor
Certatim implicita quatiunt uada cærula cymba,
Cum liquidi campi pensile transit iter.
Si fera crescat hyems ut spumis uerberet auras
Et mare cœruleum tollat ad astra chaos.
Fluctibus excussus per nubila nauita currit,
Intrat & aërias pendula prora uias.
Pars subit una ratis, pars altera uergit harenis,
Et natat in dubio lubrica libra freto.
Nunc sursum inspicitur pelagi furibunda ruina,
Pontus & iratas desuper armat aquas.
Nunc quoque prosiliens Zephyri pelagiq; repulsu
Fluctibus eximijs euolat acta ratis.
Afficitur tremulis temerarius arbiter undis,
Et stupet implicitas quas petat arte uias,
Attonitus, trepidus, hebetans, uagus, anxius, anceps,
Confuso ingenio mox ope nauta caret.
Tamq; gubernaculum amittens ratione gerendum
Pondere uictus aquæ nescius arte iacet.
Sic ego de modicis minimus uenerabilis agnis
Cum Radegunde sacra, quam colo sorte pia,
Tendere pollicitum quia cogor ad ardua gressum,
Imperijs tantis uiribus impar agor.
Fuctuat ingenium, cui non natat unda camœnæ,
Musarum cuius non rigat ora lacus.
Nam celsum meritis Martinum ad sydera notum
Cum sunt uota mihi non ualet arca loqui.
Poscendum est uobis ne naufraga prora laboret,
Flatibus ille suis, sed mea uela iuuet.
Credere tunc potero ad portum mea carbasa ferri
Aspirante fide si sua flabra fauent.
Ferte precanter opem, & de uerbo poscite uerba
Si fons ille rigat, riuulus iste meat.
Vos date quod uobis cum fœnore reddat alumnus,
Addam ut thesauris parua talenta suis.

ALtithronus postquam repedauit ad ęthera Christus,
Carne triumphali uictricia signa reportans,
Inclytus inferni spoliato carcere diues,
Tartarei reprimens feralia iura tyranni,
Et stygis omnipotens adamantina claustra reuellit,
Sede fera populi longa caligine tecti,
Captiuum retrahens portis bipatentibus agmen,
Millibus ereptis ergo est ut redditus astris,
Et patris in solio sedit sua dextera dextræ,
Quæ conuersatus dedit hæc miracula terris,
Multa Euangelici referante uolumine libri,
Hæbraicus cecinit stylus Atticus,atque Latinus,
Prosaico digesta situ commune rotatu.
Primus enim docili distinguens ordine carmen
Maiestatis opus metri canit arte Iuuencus.
Hinc quoque conspicui radiauit lingua seduli,
Paucaq; perstrinxit florente Orontius ore,
Martyribusq; pijs sacra hęc donaria mittens,
Prudens prudenter Prudentius immolat actus.
Stemmate,corde,fide,pollens Paulinus & arte,
Versibus explicuit Martini dogma magistri,
Sortis Apostolicæ quæ gesta uocantur,& actus,
Facundo eloquio uates sulcauit Arator.
Quo sacra explicuit serie genealogus olim
Alchimus egregio digessit acumine præsul.
Ast ego mentis inops Italæ quota portio linguæ,
Fece grauis,sermone leuis,ratione pigrescens,
Mente hebes,arte carens,usu rudis,ore nec expers,
Paruula Grammaticæ lambens resluamina guttæ,
Rethoricæ exiguum prolibans gurgitis haustum,
Cote ex iuridica,cui uix rubigo recessit,
Quæ prius addidici dediscens plurima,cuique
Artibus ex illis odor est in naribus istis.
Non prætexta mihi rutilat toga,penula nulla,
Fama'ue,nuda fames superest de paupere lingua.
Scilicet inter tot sanctorum culmina uatum,
Fulmina doctorum,& gemmantia prata loquentum,
Nullo flore uirens ego tendam texere sertum,
Irriguo melli hæc austera absinthia miscens?
Quod tamen ut facerem fieri res illa coëgit,
Quominus ipse reus pro crimine redderer amplo,

Conuenienter enim ratio quia plena popoſcit,
Huius Pontificis ſolui præconia uerbis.
Cuius cauſa fuit hac me regione uenire.

Quòd pauperi algenti in porta Ambianenſi chlamydis ſuæ dimidium tribuit.

Cum undas fortis hyems freno, glacieq; ligaſſet,
Et uaga libertas fluuiorum incluſa lateret,
Aſperiore gelu de ſe ſibi uincula nectens
Plus aqua frigidior tunica ueſtita rigoris.
Occurrenti igitur portæ Ambianenſis egeno,
Qui ſibi reſtiterat, chlamydis partitur amictum,
Et feruente fide membris algentibus offert.
Frigoris iſte capit, partem capit ille teporis.
Inter utroſque inopes partitur feruor, & algor,
Et noua mercandi fit nundina, frigus, & æſtus,
Vnaq; paupertas ſatis eſt diuiſa duobus.
Hac ſe ueſte tamen tectum obtulit ipſe creator,
Martiniq; chlamys texit uelamine Chriſtum.
Nulla Auguſtorum meruit hunc ueſtis honorem.
Militis alba chlamys plus eſt quàm purpura Regis.
Prima hæc uirtutum fuit arrha, & pignus amoris.

De hoſtibus fidei uirtute ſuperatis.

Poſt fera Barbaries peteret cum Gallica clauſtra,
Ac propè Vuangionum premeret loca feruidus hoſtis,
Militiæ ſanctus cuncta emolumenta recuſat,
Hinc ſibi Cæſareas fremuit Iulianus in iras,
Imperat ut clauſum teneat cuſtodia iuſtum,
Ac ueniente die primus properaret in agmen,
Quo tamen ante aciem ſacer ire fatetur inermis.
Venerat ergo dies belli. Pacem expetit hoſtis,
Atque orante uno, cecidit furor omnibus armis,
Innumeraſq; acies ſolus ſine ſanguine uicit.

Quòd in latrones incidit, & unum ex eis, cui ad cuſtodiendum traditus fuerat, conuertit.

Hinc loca latronum incedens, ratus ire per alpes,
Vinctis poſt tergum manibus deductus ab uno,
Tempore ſub mortis hoſtis compendia tractans,
Credit latro, Deum dum prædicat iſte colendum;
Et dare qui uoluit mortem, capit ore ſalutem.
Ducitur ille ferox à Religione ligatus,
Atque ſuus prædo Martini præda fit ultro.
Quàm bonus ille iſti, ſed plus pius hic fuit illi:

Seruantur simul,ille fide,asthic corpore uiuens,
Ambo ualent,dum nemo cadit,sic uicit uterque.

Quòd dum ad uisitandum Patriam,parentesq́; proficisceretur, ei diabolus in humana specie apparuit, cōminans quod quocunq; tenderet, sibi aduersaretur.

Hinc loca præteriens pulcherrima Mediolani,
Forte uiamq́; terens per amœna uireta uiator,
Obuius occurrit uetus & temerarius hostis,
Mentitus speciem humanam sub imagine formæ,
Falsiloquax,pereunte fide,male doctus in arte,
Quo peteretur iter,quærit.Cui comminus ille,
Huc properare,refert,qua se Deus ire uocaret.
Cui ferus hostis ait,Quacunque accedere tentes
Tecum pergo nocens,uota in contraria currens.
Voce prophetali sanctus cui protinus infit,
Est meus adiutor Dominus,mala nulla uerebor,
Ne timeam timidum,timor est Deus arma timentum,
Tutus in aduersis gradior rectore superno,
Insidijs uia nulla patet sub tegmine diuo.
Hæc ait,& ualidi transfixus cuspide uerbi
Dęmon abest,sic umbra fugit,quā Christus obumbrat.

Quòd matrem ad fidem conuertit, & quòd ab Arrianis multis supplicijs est affectus.

Interea matrem gentili errore resoluens,
Illa illum mundo,hic illam generauit olympo,
Decrepitamq́; senem sancto facit amne renasci,
Et meliore sinu uegetant sua uiscera matrem.
Dogmaq́; sacrilego,quod fuderat Arrius ore,
Tempestate graui totum populauerat orbem,
Perq́; mare Illyricum male naufraga lingua natabat.
Hinc quoq; cœperunt nasci noua prælia iusto,
Fortior ut fieret reparatis belliger armis,
Ad uirtutis opus per multa pericula crescens.
Vir pius ergo sagax,fideiq́; fidelis athleta,
Sparsa uenena hęresis reprimens,dum dimicat hosti,
Supplicijs lacerus,flagris datus,urbe repulsus,
Nam patris ac geniti æqualem,uel flaminis almi
Vim,genus,& specimen,uirtutem,lumen,honorem,
Vnum uelle trium sua per tormenta fatetur.
Dulcia membra uiri per amara flagella cauantur,
Et Christi iuuenem ueterata piacula torquent:

Sed grauis hæc fit pœna leuis per nomen amantis.

Quòd Hilario Pictauen Episcopo ob defensionem fidei in exilium misso, ipse Mediolani sibi monasterium statuit; indeq; ab Auxentio Arrianorum principe expulsus est.

Et quia summus apex fidei,uirtutis,honoris,
Hilarius famæ radios iaculabat in orbem,
Ritè sacerdotis penetralia iura gubernans,
Buccina terribilis,tuba legis,præco tonantis,
Pulchrior electro,ter certò ardentior auro,
Largior Eridano,Rhodano torrentior amplo,
Vberior Nilo,generoso sparsior Histro:
Cordis inundantis docilis ructare fluenta,
Fontibus ingenij sitientia pectora rorans,
Mens Euangelij bis bini plena libelli,
Quatuor ore suo manans noua flumina mundo,
Ornatum Ecclesiæ pollens diadema coruscum,
In membris Christi capitis uelut infula fulgens,
Pectore belligerens,adamantinus arte topazos,
Ad uirtutis opus mens inconcussa palęstris,
Gemmifer eloquijs,radiantior ore lapillis,
Doctor apostolicus uacuans ratione sophistas,
Dogmate,luce,fide,informans uirtute sequaces.
Hostibus hic quoniam grauis insuperabilis esset,
Ducitur exilio qua longa silentia tendit,
Regis & auxilio petit hinc sua prēmia miles.
Cuius in abscessu errori uaga Gallia cedit,
Et regio titubat tanta se tęrre mouente.
At ubi perproperè hoc Martinus comperit,inde
Constituit cellam sub uertice Mediolani,
Expulit unde uirum tum Auxentius auctor iniquus.

Quòd expulsus à Mediolano in Insulam Gallinariam secessit,ubi uenenum in cibum sumptum ui orationis repulit.

Hinc prius exul adit,qua Gallinaria turget
Insula,frugis inops,pascens radicibus herbæ,
Ergo uenenatum elleborum mox sumpsit ab ore.
Incipit inde mori queis uiuere credidit escis,
Sed graue uirus agens 2 oratio sola fugauit,
Et uiuente uiro intra se sua mortua mors est.

2 Oratione fusa Martinus mortem à ueneno imminentem euasit.

Quòd Hilario ab exilio regresso, ad eum uenit, sibiq; propè Pictauos monasterium collocauit,ubi cathecumenum mortuum suscitat.

Rurſus ut Hilario redeundi eſt facta facultas,
Excurrit properus ſua poſt ueſtigia iuſtus.
Excipit hic cupidum cupiens, & amator amantem,
Fitque monaſterium Pictaua comminus urbe,
Iungitur inde ſacro cathecumenus ore docendus,
Atque abſente uiro rapuit graue funus amicum.
En ſubito Martinus adeſt, qui defuit abſens,
Ecce redit pietas, redit & ſimul arca ſalutis.
Ergo ubi conſpexit gelidum de febre cadauer,
Fler, gemit, accurrit, dolet, eiulat, uritur, angit,
Concipiensq; fidem cella omnes iuſsit abire,
Excluſitq; foras foribus. Sine teſte relictus
Tunc ſuper algentis corpus proſternitur ardens
Iudicis exactor, reuomant ut tartara functum.
Interea geminis ſpacio remorante ſub horis,
Ecce redit facies, ſaliunt per membra uapores,
Stat rubor inde genis, oculos pupilla repingit,
Rurſus & inſertus renouat ſpecularia uiſus,
Vena tumet riuis, animato fonte cruoris,
Paulatim aſſurgit fabrica titubante columna,
Erigiturque iacens pariter domus, & ſuus hoſpes,
Ipſe iterum poſt ſe uiuens idem auctor & hæres;
Qui rediuiuus ait ſe iudicis ante tribunal
Ductum damnandum, Martino orante reductum.

De ſeruo Lupicini, qui ſe laqueo ſuſpenderat, per eum ſuſcitato.

Lupicini demum celerans dum præterit agrum,
Comperit heu famulum crudeli funere raptum,
Elidendo ſuum fera per ſuſpendia collum.
Acceſsitq; ubi ſic mala pendula præda iacebat
Expulit hinc cunctos ſolus ſolita arma requirens:
Incubuit ſuper exanimis pallentia membra,
Et premit arca ſacri, ne hunc deprimat arca ſepulchri.
Mox tamen 3 ore precem ut uiuentis miſit in aurem, (3 *Vide quātæ uirtutis ſit iuſti oratio.*)
Mors pede uerſa retrò prædam fugitiua reliquit,
Euomuitque uorax auida de fauce rapinam.
Protinus exilijt lento conamine functi,
Iam leuior ſe terra mouens animata calore,
Languida colla leuans, oculoſque ex morte ſoporos,
Vix referans grauido uigilantia lumina uiſu,
Mortis odore, & adhuc remanente in naribus illis,
Sed præſtante manu totos ſimul erigit artus,
Et ſtetit intrepidis membrorum machina plantis;

Viuificatus enim greſſum meditando rediſcens,
Reddidit obſequium uitæ pro munere ſancto,
Vſque ad ueſtibulumque domi illum ducere tendens
Defunctum eripuit ſubito qui ex limine mortis,
Pro mercede manens hæc compenſatio iuſto,
Gloria Chriſte tibi, facis hæc qui mira per orbem.

Quòd ad epiſcopatum Turonicæ Vrbis aſſumptus eſt.

Accidit ut Turonum præſul peteretur ad urbem;
Nec tamen educi poſſet de limine cellæ.
Ruritius quidam ſimulata febre iugalis
Obtinet egreſſum ſancti ad ueſtigia ſupplex.
Vrbibus ex reliquis noua conciliabula currunt,
Lætificata ſimul ſanctam ſe ferre rapinam,
Ne tamen effugiat, iuſtum cuſtodia uallat.
Interea paucis tunc obſiſtentibus, inſons
Eligitur, trahitur, ſacratur, & arce locatur.
Æmulus unus erat Defenſor Epiſcopus obſtans,
Ne Martinus oues paſtor curaret alendas.
Nec mora iudicio Domini, lectore canente,
Verſiculo pſalmi Defenſor ſponte notatur:
Ex ore infantum, & lactentem perfice laudem
Nunc Defenſorem qui ſic bene deſtruis, inquit.
Mox fragor aſtra petit, clamor uagus atria complet,
Et docet ille fauor de Defenſore reatum,
Addictusq; uir eſt, ſe iudice, teſte propheta.

Quòd propè Turones adiuncta ſibi plurimorum fratrum caterua, monaſterium ſtatuit. Et ꝙ propè monaſterium locum quendam fraude inimici extructum ab errore liberauit.

Inde monaſterium ſibi condit rupe ſub alta
Protinus 4 exiluit lento conamine functi
Vir monachus præſtans in Pontificatus honore,
Plurima conueniunt ubi ſancta examina fratrum.
Ergo aderat propius locus, & celeberrimus olim
Ampla uetuſtatis cum tempora tranſiluiſſent.
Martyris eſſe pium ſpargebat opinio cultum.
Quo ſacer exorans tumulo ſalit umbra ſepulchri
Læua ex parte, loquens meritis res ipſa ſiniſtra.
Imperat, ut nomen fateatur imago, uel actum,
Latronem ſe uoce refert pro crimine cæſum,
Nil cum martyribus ſe participare beatis,
His quia palma manet, nam ſe malè pœna teneret.
Omnibus auditur, Martino cernitur uni.

4 *Ecce quomodo ſancti ueteres Epiſcopi etiã monaſteria regebant illucq; à pontificijs occupationibus ſecedentes, iuuentutem ſtudio abſtinentiæ & norma integritatis aſtringebant.*

Ista superstitio tali sub sorte uetatur.
Sic altare simul remouetur, larua fugatur.

Vbi gentilium turbas cum uoluit stare fecit, & cum libuit abire permisit.

Post iter arripiens comitatu religioso
Exequijs subito gentilibus obuius exit
Dum putat inde uehi cultu simulachra prophano

5 Semper sanctissima Crucis signo maxima sunt patrata miracula.

Pingit in aduersos signum 5 Crucis, illa cucurrit
Ante uirum sua bella gerens pietatis amica.
Obuia turba riget, gressuque extorpuit ægra,
Atque immota gradu uertigine rapta rotatur.
Additur illud onus, deponunt colla cadauer,
Nec iam ferre ualent, & mors in pondere crescit.
Tunc sacer inspiciens opus hoc esse exequiarum,
Iussit abire procul digitis Crucis arma repingens,
Vnde ligauit iter miseratus, & inde resoluit,
Vna eademq; manu mandata per aëra mittens,
Hoc mirum faciens de suspitione sacerdos.

De phano antiquissimo diruto, et arbore pinu succisa.

Protinus antiquum cupiens exurere phanum,
Iussit & accliuem propius succidere pinum,
Obuia congreditur cui rustica concio pugnax,
Ne succidatur res nata & debita flammis.
Proinde paciscuntur hac lege excidere pinum,
Si Martinus eam ualeat retinere ruentem.
Annuit hoc populus, hoc spondet sponte sacerdos,
Mollia subduntur rigido sub stipite membra,
Et suspectatur pini peritura ruina.
Interea rapidis sonat icta bipennibus arbor,
Atque subincrepitans casura cacumine nutat,
Paulatim inclinans iam uicta secure ruebat.
Turbati monachi spectant extrema magistri,
Credentes ramis transfigere uiscera iusti.
Vir tamen intrepidus perstat, pinoq; cadenti
Obtulit arma Crucis, cumulans sua bella triumphis.
Extimuit fugitiua uirum repedabilis arbor,
Et ruitura procul suspendit in aëra lapsum,
Excutiens retrò uersa comas, sine mora caducum
Continuit saltum, sese per inania librans
Contra naturam succisa, & curua repugnans,
Mox petit illud iter, qua non sua pondera torquent,
Hinc ad ruricolas uertigo infesta rotatur,
In montem exiliens uindex ut puniat hostes,

Resque

Resq́ue parata neci fuit ultio facta saluti.
Fit fragor in partes, monachi per gaudia deflent,
Gentiles stupidi noua per miracula pallent.
Indicio ligni est hominum mollita uoluntas,
Expetit arma Crucis conuersa errore relicto,
Et timor hic pini Martinum fecit amari,
Maiorem generans fructum, cum decidit arbor.

Quód phano incenso ignem domui imminentem fide repulit.

Hinc iubet alterius succendere culmina phani,
Vicinamq́; domum cum flammea ligna uoraret
Viribus ardor agens totis laxatus habenis.
Obuius ipse uolat, qua tunc globus igneus ibat,
Scandens tecta domus, huic uerba precantia mittit,
Mox tota in uentos reuoluta incendia feruent,
Et contra Boream Vulcanius ardor anhelat.
Seditione mouent elementa domestica rixas,
Aduersis Zephyris uideas pugnare fauillas;
Hinc furor australis premit, hinc uelocibus alis.
Flamma uolans Borinas mordebat in aëra pennas.
Obluctata diu, tandemq́; euicta per auras,
Quas armare solent, fugiebant flamina flammas,
Conditione noua, satis hæc res mira per orbem,
Flabra timent ignem, timet ignis ligna uorare,
Atque auidæ flammæ sua nutrimenta pauescunt,
Paulatimq́; foci se languida lingua resorbet,
Vrere qui solet à se ipso consumitur ignis,
Martiniq́; fides sine nubibus intulit imbres.

Quòd ad diruendum phanum Angelorum presidium meruit.

Rursus ut hinc aliud cuperet subuertere templum,
Rustica turba uetat diuelli phana prophana,
Vnde repulsus adit loca proxima, sed biduano
Contectus 6 cinere, & setis ieiunia ducens, 6 Ecce uirtus ieiunij in cinere & cilitio.
Numinis auxilium ad templa imminuenda precatur,
Militiæ Angelicæ coram duo protinus adsunt
Siderei proceres, hastas & scuta tenentes.
Cõminus his sanctum compellant uocibus ultro,
Præsidijs Martine tuis delabimur astris,
Squalidus ipse sedes, sed fit tua cura tonantis,
Suffragijsque tuis cœli fremit arduus axis.
Belliger & totis conspirat olympus in armis,
Vt cœpta efficias per nos tibi militat æther,

Mittimur à Domino gemini tua castra regentes,
Hac pro parte duces, melior qua causa laborat.
Nunc agè rumpe moras, neu rustica turba rebellet,
Arma ministra uides, nostrum est superare superbos.
Irrue, ne trepides ope nostra ad templa ruenda,
Nec titubare decet, fauor est tibi numinis almi.
Tunc sacer aggrediens properus dissoluere templum,
Idola extinxit, phana eruit, obruit aras,
Totaque sublimis iacuit sub puluere moles.
Rusticitas inimica prius fauet ipsa ruinæ,
Instat & excidio quæ defendebat iniquum,
Idola eijciens, numen confessa tonantis,
Vno eodemq; ictu hoc respuit, eligit illud.

Quòd percutere eum uolens resupinus ruit.

Post Heduorum dum templum diuellere tentat,
Obstant inculti cultores ruricolares,
Ne colerent melius, sua si cultura periret.
Ex quibus audaci nixu male fortior unus
Aggreditur gladio caput obtruncare sacratum.
Cui nuda ceruice pater sese obtulit ultrò.
Ast ubi mente ferox totas collegerat iras,
Exacuens rabiem, sed cordis acumine tonsus.
Acrius insiliens totos suspenderat artus.
Bis furor armatus iuguli ruiturus in ictum,
Iam grauius feriens quantum altè educitur ensis,
Astrictis capulo digitis dum temperat ungues,
Noxius horrifica meditatus uulnera dextra,
Mortis amicus, amans facinus, crudeliter ausus,
Iam ferro incumbens, capiti mucrone reducto
Sternitur ipse solo, qui sic pendebat in ictum,
Ac resupinus humi qui pronior ibat in ausum,
Mittit & ore precem, cum membra superba iacerent,
Iusto stante cadens, quo credit stare cadente,
Dum uice diuersa stat inops, ruit ille superbus.

Quòd percutere eum uolentis ferrum de manibus elapsum non comparuit.

Rursus opus peragens idola euertit, & ecce
Vir quidam tractans Martini de nece, cultrum
Dum rapit, eripitur rapienda rapina rapaci,
Excussumque fugit sine more uolatile ferrum
Iam leuiore uia, neque post comparuit usquam.
Sic cultro ablato manibus, latro extitit insons,
Redditur & mitis postquam fit nudus ab armis,

Nec furor ante animi periens, nisi tela perissent.
Inuita hæc pietas, quæ perdidit unde noceret.

Quòd eius prędicatione gentiles sua templa subuertebant.

Sæpe beatus item, contradicentibus ipsis
Agricolis, pręstante fide, se orante, iubebat
Vt malè culta suis caderent fera phana ministris.
Sic quoque pontificem soliti impugnare rebelles,
Dum templa euertunt, ipsi sunt arma beato,
Hostilique manu Martini bella geruntur;
Partibus atque suis alieno milite uincit.

Quòd Treueris puellam paralyticam olei benedicti infusione curauit.

Tunc etiam fuerit curatio quanta patrono,
Quanta medelifero manauit gratia tactu,
Laudibus in tantis muta est facundia mundi.
Quem cunctis uidisse fuit meruisse salutem,
Est satis ipse suus generosus testis, & auctor.
Qui quondam ingrediens Treuirorum mœnia mitis,
Qua resoluta diu per uiscera fluxa, rigebat
Tabida paralysis gelido languore puella,
Flatibus extremis quasi iam de funere uiuens,
Cuius erant oculi uigilis custodia mortis,
Funeris exequias reddentia lumina membris,
Soluere festinans animatæ uincula carnis
Spiritus arcano uix mobilis ibat anhelo,
Fine trahens dubio perituram naribus auram.
Pes, manus, ora, genæ, recubabat imago sepultæ,
Nec tumulata quidem, sed portio tota sepulchri.
Cuius amore pio patris exanimata senectus,
Dilacerata genis, niueis malè compta capillis,
Cum impatiens ageret, nec adesset cura medelæ,
Comperit ut sanctum aduectum dignanter ad urbem,
Aduolat inde senex uetulis iuueniliter annis,
Impiger exiliens, cursu sua tempora uincens:
Pontificum uallante choro, populoque frequente,
Irruit in medios clamoribus inuerecundus,
Nam dolor insignis non respicit arma pudoris.
Corruit ergo senex sancti ad uestigia pronus,
Genua, manus, plantasque per oscula mollia lambens
Vix gemitu laxante, loqui sic incipit æger.
Vir Martine Dei populari nate saluti,
Vir cunctis bonitate parens, tibi suggero luctus
Ne miseri pereant lachrymæ pietatis amice,

Quem mea causa trahit loca tam longinqua uenire,
Vt labor iste uiæ tribuat compendia uitæ.
Est mihi nata domi decumbens uulnere morbi,
Exequijs uicina suis sine sorte medelæ,
Quæ quondam incolumis stabat mea sola uoluptas,
Obsequijs intenta pijs, placabilis, in qua
Vita meam hæc mihi dulcis erat solando senectam.
Ecce perit, secumque trahit mea uiscera letho,
Caniciemque patris miserandi in tartara ducit,
Ire sed ipse prior cuperem, si forte liceret.
Quænam uita seni, uel quo mihi uota parenti,
Spe pereunte patris cum nomine prolis ademptæ?
Qua nubente uiro per dona futura nepotum,
Aridus in ramis poteram reuirescere prolis,
Cum magis hæc reputem præsentis damna salutis.
Me spectante rapi natam mea lumina luci,
Ordine deposito melius cui causa placeret,
Vt senis illa patris oculorum clauderet orbes.
Vnde sacer dignare auidam suspendere mortem,
Atque minister opis rapiendæ occurre puellæ,
Si mora sit, mea causa perit, succurre duobus,
Nam me cura necat, si illi curatio cessat.
Qua sacer erubuit confusus uoce sacerdos,
Indignum sese tali uirtute ministrum,
Sed pater instabat compellens uocibus hisdem.
Debitus insanis medicus uenis, exere curas,
Sentiat aduentum medici purgatio morbi.
His impulsus adit qua lassa puella iacebat,
Turba astante foris faceret quid pastor ouili.
Hinc sua bella gerens orator ad arma recurrit,
Sternens 7 membra solo, sensu super astra reducto.
Hinc ubi consurgens faciem respexit alumnæ,
Illico uox redijt peregrinis ædibus hospes,
Et rediuiua suæ cecinerunt organa linguæ,
Paulatimque artus liquor ut penetrauit 8 oliuæ,
Viuificata pedum geminis stetit arca columnis,
Et fundata suo uiguerunt culmina gressu.

7 *Vides orationem cum genuflexione seu prostratione?*

8 *Ecce quomodo sanctiores in miraculis edendis creaturis per se benedictis utebantur.*

Quód Tetradij seruum à dæmonio liberauit, & ipsum Tetradium à gentilitatis absoluit errore.

Post quoque Tetradij famulus proconsulis expes
Mancipium alterius sub hospite dæmone factus,
Dentibus ut rabies alienis frenderet armis,
Nec sua sed hostis fieret se milite pugna.

Quem

Quem dominus famulum supplex purgare precatur,
Sed duci ad sanctum uetuit ferus hospes & hostis,
Tetradius rursus iusti uestigia lambens,
Supplicat ut pergant ubi sæuus latro latebat,
Sed sacer ipse domum gentilis adire recusat.
Spondet Tetradius humilis cum fastibus altis,
Eripiat si hosti famulum se credere Christo.
Imposita ergo manu puero, fera laruа recedit,
Et mala iocundum pastorem bestia fugit.
Tetradius pariter catechumenus esse meretur,
Atque salutiferi baptismatis amne nouatur.
Sic puer & dominus maculis purgantur ademptis.
Iste hostis laqueis, erroribus ille solutis,
Ille carens animæ pœnis, hic carnis erumnis,
Liber uterq; manens gemino micuere triumpho,
Conditio famuli libertas facta patroni,
Accipit iste fidem, cum de illo perfidus exit.

Quòd dæmoniaco furenti digitos in os intulit, & confestim purgauit.

Nec longo spatio sub eodem tempore sanctus
Fortè domum ingrediens in limine substitit ipso,
Terribilem referens se cernere dæmonis umbram.
Arreptoq; coco uexat fera belua prædam.
Dentibus armatis lacerans se siue sodales.
Terga dabant socij, nec quisquam ire obuius audet,
Vix loca tuta fugæ cupientes præpete saltu,
Hoc satis esse suum uel se subducere morsu.
Martius ergò chalybs Martinus belliger armis,
Nec pede diffudit, nec siuit abire fugacem.
Pestem stare iubens, acuit qui fauce molares,
Cui digitos uir sanctus in os cum mitteret, infit,
Si potes, ecce uora oblatam lupe noxie prædam,
Quam peteres alibi, datur ultrò dentibus esca.
Quo dicto, fauces geminæ reuocantur utrinque,
Ne uiolet digitos suspendit belua rictus,
Et manibus tangi timuit qui dente uoraret.
Qui dum intra obscessum pœnis ageretur acerbis,
Nec tamen ob digitos exire per ora liceret,
Fœda ministerij fœdus uestigia linquens,
Sordibus egreditur qua sordibus est uia fluxu,
Tale iter arreptum sic te decet ire uiator.

Quòd ciuitatem à metu barbarorum liberauit.

Hinc cum barbariem sparsisset fama per urbem

Prouentumq; trucem crudelia femina ferrent,
Paſtor adeſſe iubet quendam ex grege dæmonis, illi
Imperat, ut prodat, ſi nuncia uera uagarent,
Tortus ut ore reus, ueluti ſub iudice miſſus,
Greſsibus humanis aduectus larua fatetur,
Hanc famam in populos bis quino dæmone fuſam,
Vt cogente metu Martinus abiret ab urbe.
Barbara tempeſtas tranquilla lege quieſcit,
Formidanda tibi nulla eſt irruptio gentis,
Nec cauſam armorum uerearis pacis amator,
Martino præſente aditum fallacia perdit,
Mendax uera refert, & certum nunciat error,
Inſatiata malis, quæ ſic fremit ore cruento,
Beſtia bella mouens, reuocauit munera pacis.

Quòd in porta Pariſiaca Lazarũ oſculo purgauit.

Inde Pariſiacam ſacer intrans concitè portam
Obuiat in faciem leproſum uerſus euntem,
Qui ſibi diſpar erat, nec iam à ſe cognitus ibat
Vir maculis uarijs, cute nudus, uulnere tectus,
Tabe fluens, greſſu æger, inops uiſu, aſper amictu,
Mente hebes, ore putris, lacerus pede, uoce refrictus.
Induerat miſerum peregrino tegmine pallor.
Improuiſus enim hunc ſanctus ſua ad oſcula traxit,
Aſtringenſq; uirum fuſo medicamine laxat,
Nam ſimul ut tetigit benedictas ore ſaliuas,
Effugit unguiferum languoris ſarcina tactum,
Merſa figura redit, faciem cutis aduena ueſtit,
Ad ſpeculum remeat peregrina fronte character,
Et deleta diu reſcribitur oris imago,
Virtutum quam celſa fides ubi concite ſancti
Pacis ab officio perierunt prælia morbi.
Complexu res dira fuit languoris iniqui,
Peſte cadente nouam geſſerunt oſcula pugnam.
Inclyta religio Martini, cuius honore,
Fœdere fida fides formam dat fœda fidelis.
Fœlix religio ſancti pede, lumine, tactu,
Illuſtris luſtrante uiro loca luſtra liguſtra,
Vrbes, rura, domos, templa, oppida, mœnia, uillas,
Quæque uiri inſignis tam inſignia ſigna mereris,
Cuius ab ore ſacro magnalia cætera uincens,
Leproſi ad curam Iordanis in oſcula fluxit,
Et fontem fluuidę maculę lauat unda ſaliuæ.

Pendula iandudum laxaui carbasa pinu,
Dum pelagus componit iter, dum nauta resumit,
Et restricta semel leuius se sarcina ducit,
Me quoque iam primi finita parte libelli
Ad cursum leuis aura uocat, paro lintea uentis.
Spiritus altè uolans imple mea uela secundans,
Ne trepidam classem contraria flabra flagellent.
Martinum mea prora uehat, sancta emptica naute,
Dulcis apex, spes fida ratis, leue pondus amantis,
Mercis onus suaue est, & siue erretur in ulnis,
Qui tetigit quodcunque manu, uel tactus ab illo est,
A digitis salit alta salus, fluit unguem ab ungue.
Fimbria quin etiam quòd nobilis attigit unquam
Sparsit abundantem modica de ueste salutem,
Fontis & huius aquæ restricta est unda cruoris,
Siccauitq; suo refluamina fluxa fluento.
Sumens æger opem per furta salubria multum,
Dum nescit medicus confert huic ipse iuuamen.

Quòd filia Arborij epistolç suç tactu sanata est.

Arbiter Arborius uir præfectorius idem,
Quartano genitam grauiter cruciante camino,
Plurima dum faceret, neque cura mederet alumnæ,
Missa beata uiri restinxit 9 epistola febrem,
Quæ super imposita charta recubante puella,
Mox sudoris aquas ubi littera sicca rigauit,
Febris ab internis extracta est arida membris,
Axe serenato madidans sine uellere nimbi,
Rore atramenti restincta est flamma camini.
Israëlitarum ueluti Moysiticus alter,
Ne uapor excruciet protendit pagina nubem.
Quàm mirum artificem dantem per scripta salutem,
Sic operabatur præsens ubi nouerat ipse,
Quæ patre ab Arborio Martino offertur opimo,
Considerada manu qua saluificata sit ipsa.
Quam bene bis sanam cum uirginitate puellam
Reddidit ipse patri proprio pater ille superno.
Sic meruit geminam solo curante medelam,
Dum charam sobolem morti subduxit utrique.

9 *Ecce quò res etiam extera sanctorũ gratiarum beneficia præstant.*

Quòd oculum beati Paulini sanauit.

Paulinią; oculum tetra caligine mersum,
Impositis manibus radius penetrauit acutus,
Atque serena dies detersa nube refulsit,

Lumen & emicuit facies non lusca gemellum,
Martini digitis oleo manante lucernæ
Cuncta salutifero superans collirìa tactu.

Quòd est per Angelum à uulneribus curatus, dum à casu scalarum lapsus est.

Ipse etiam casu scalarum uertice lapsus,
Dinumeransq; cadendo gradus, capite, ore relisus,
Attritus membris descedens saltibus amplis,
Multorum medicus quamplurima uulnera portans,
Dum cellæ recubat grauiter sub nocte sopora
Peruigilis Domini uenit Angelus aëre fusus,
Vlcera quæque uiri tractans, dum singula palpat,
Tangens membra manu, solidat uestigia gressu,
Excutiturq; lues fugitiuo tabida saltu,
Et sudibus laceros rediјt cutis una per artus.
Crastinus incolumi processit corpore comptus,
Angelicamq; fidem testes præsentia fecit.
Nec perferre pium longinqua flagella decebat,
Quando flagellari grauiter non pertulit ullum.

Quòd in conuiuio Imperatoris presbyterum Imperatori prætulit, cui & prædixit futura, quæ impleta sunt.

Prætereunda mihi neque sunt hæc maxima rerum.
Maximus Augustus nece Regis maximus armis
Imperium nactus ciuili clade superbus
Dum regit insolitas frenorum infrenus habenas,
Pontificum cui tunc adulatio laxa fauebat,
Principis & nutu cleri tunc circulus ibat;
Martino ueniente tamen Rex ipse precatus,
Vt sanctum ad mensam habeat, qui sæpe repulsus,
Tandem promeruit fieri conuiua beati,
Imperio plaudente simul sedet urbe fauente,
Conuiuam cœli quòd terrena excipit aula.
Conueniunt proceres, præfectus, consul, honores,
Certatim acciti regalia festa colentes,
Principe postposito miraturi acta sacrati,
Augusti obsequijs fremit undique concitus orbis,
Diuitias pariter producens, delitiasq;,
Quas habet Indus, Arabs, Geta trux, Persa, Apher, Hiberus,
Quod fert meridies, arctos, occasus, & ortus
Quod Boreas, Aquilo, Libs, Circius, Auster, & Eurus,
Quod Geon, & Phison, Tigris, Eufratesq; redundant,
Rhenus, Atax, Rhodanus, Tybris, Padus, Hister, Orontes,

Quod mare, terra, polus, pisce, alite, fruge ministrat.
Emblema, gemma lapis, toreumata, thura, Falerna
Gazaq;, Creta, Samos, Cyprus, Colofona, Seraptis,
Lucida perspicuis certantia uina libellis,
Vix discernendis cristallina pocula potis,
Inde calix niueus uariat per uina colores,
Hinc mentita bibunt patera fucante Falerna,
Hinc abacum picto bombycina flore decorans
Arte laborata, & uel qualia pensat Aragus,
Serica purpureis sternuntur uellera uillis,
Totaq; permixtis radiant uelamina gemmis,
Inde pari pariter rutilant ætate ministri,
In cunctis uarius habitus, nitor omnibus unus,
Quod ualet ore loqui, potuit sub principe ferri.
Ordine Cæsareo Martino hæc pompa paratur,
Qui modicis contentus erat satiandus in uno.
Accubat interea princeps, simul ordo, senatus,
Presbyter inde toro ueneranda acclinis in ulna,
At iuxta Regem sella sacer assidet alta.
Porrigit hinc Regi mox pocula prima minister,
Qui sancto iubet ante dari, quo possit ab ipso
Augustus calicem accipere, & potare secundus.
Martinus patera oblata ut bibit ore parumper,
Diuino sitiens potius se fonte rigari,
Principe postposito partem libaminis unam
Presbytero tribuit, noscens quod 10 dignior esset,
Miratur princeps, proceres, conuiua, ministri,
Iudicioq; suo se pensauere minores.
Illico percurrit res gesta palatia complens,
Hoc quod apud sanctum fuit ordine presbyterali.
Augustus conuiua minor uox una per urbem,
Martinum fecisse canit sub principis ora,
Iudicis in minimi mensa quod nemo ualeret,
Erubuitq; aliud hinc dicere turba satellis,
Siquid enim uoluit pro supplice forte precari,
Induperatori Martinus & imperat ipsi.
Qui tamen Augusto prædixit forte futura,
Prospera quæ meteret, quæ mox contraria ferret,
Motibus Italiæ pugnante Valentiniano
Maximus ut cecidit post bella secunda tyrannus,
Qui graue succubuit Aquileia protinus urbe
Martini dictis, & uerbo libra pependit.

10 *Vides sacerdotes esse regibus & principibus superiores?*

Quòd Angeli sæpius cum eo loquuti sunt.

Cœtibus Angelicis uisus sæpe, atque loquutus,
Miscuit humanas turmis cœlestibus aures,
Voce salutatus uel nutibus ipse salutans
Aligeros proceres tenuata per aëra lapsos,
Mitibus alloquijs ageret quid sæpe monerent.
Quid cœlo expeterent terrena sede parentem,
Et consanguineum quasi longa in secula ciuem
Voce requirentes, iunctiq;, & amore perenni,
(Quid faceret terris anima hæc tam libera culpis?)
Vt iubeat cœlis peregrinus & hospes ab aruis.
Dæmonicas etiam species falsasq; figuras,
Quaslibet in formas se uerteret inficiator,
Perspicuas habuit penetralis acumine uisus,
Martiniq; oculos neque falsa fefellit imago.
Nam quamuis uaria tegeretur larua figura
Sancto nuda fuit cum non se absconderet umbra.
Cumq; malignantis illusio nulla ualebat,
Prensus in arte ferox iaculabat probra beato,
Et cum fraus cessat, hostis conuicia iactat.

Quòd diabolus cũ cornu bouis cruentato cellam eius irrupit.

Tempore nam quodam cornu bouis ense cruento
Ipse cruentus habens infert ad tecta beati,
Irruit in cellam, causamq; exponit iniquam,
Quò uirtus Martine tua est? Hoc aspicis, inquit,
Vnum nanque tuum nuper hac cæde peremi,
Et mihi præda iacet pecorali capta ministro,
Iniunctumq; nephas sceleris bos armiger implet,
Damno cresco tuo, congaudens ubere fletu.
Protinus his dictis fratres sacer aduocat omnes,
Et pater ore refert quicquid ferus indicat hostis,
Solicitus ne quid lupus abripuisset ouili,
Perquirunt socios monachi, numerumq; recensent,
Sed grege de niueo modicus neque defuit agnus.
Conductus mercede tamen deest rusticus unus,
Ligna trahenda focis nemorum uectore bubulco,
Quo propero iubet ire gradu, causamq; requirit.
Semianimum inueniunt missi suprema gementem,
Indicat atque necem, dum adhuc super halitus errat,
Quod sua laxato Taurus foret inguina cornu,
Explicitaq; fide uitam cum uoce reliquit,
Nec sanctum hoc errare facit, quod fecerat error.

Quòd diabolus uisibilem se, & diuersis formis ingerebat.

Additur hinc etiam rerum mirabilis ordo
Mille nocendi artes, dum perfidus exerit hostis,
Nunc Iouis in faciem, nunc se mentitus Anubem,
Sæpe habitu Veneris, sæpissime fronte Mineruæ,
Sedulus insidijs sancto sua feria rumpens,
Diuersis formis, ut terror cresceret, offert,
Et uarius generet specie uariante timorem,
Qui uirtute nequit superatus ut arte rebellet,
Sed tamen intrepidus persistit inania temnens,
Semper in aduersis iaculans 11 Crucis arma beatus,
Belliger hoc clypeo hostilia tela relidens,
Qua penetrante acie se machina falsa resoluit.
Sæpe etiam in sanctum uacuos acuere tumultus
Inficiatores falso minitante flagello,
Sed fremitus fragilis per inania cymbala tinnit,
Oppositisq; minis interritus ipse resistit,
Nec fundata decet contra euacuata moueri.

11 *Crucis signaculum semper murus est inexpugnabilis contra omnia nequissimi dæmonis tela.*

Quòd eum diabolus increpat, eo quòd criminosos in monasterio reciperet.

Hinc quoque lætiferi suffusus felle ueneni
Perfidus, horribilis, trux, lubricus, inuidus anguis,
Ore cruentatus Martinum prouocat armis,
Cur habeat monachos oneroso crimine pressos,
Cur maculosa cohors habitet pia septa magistri,
Ne rea turba malis uiolet consortia iusti,
Morbida neu reliquos uitij contagia fœdent,
Qui male polluerint lauachri uenerabilis undam,
At sua perdiderint baptismata crimine mersi,
Nec uia sit ueniæ perijt quibus orbita lapsis,
Cum semel in foueam uix est reuocare ruentem,
Ac neque restitui uastato in corpore florem,
Nec redeat miseris ultra indulgentia Christi.
Tunc Martinus ait hæc contra dæmonis iram.
Perfide desipiens quia non tua cõmoda cernis,
Hostis inique, tibi, tibi noxie, te pereunte,
Si nunc pœniteas, si nunc rescipiscere uelles,
Præcipitare animas ut iam per crimina nolles,
Nec tua sæuirent alienæ tela ruinæ,
Erroresq; tuos damnares ultime iudex,
De pietate Dei fidens promittere possim,
Vt tibi tam misero misereri Christus haberet,
Et cito donaret scelerata piacula culpę.
Ob hoc arce poli descendit ad arua redemptor,

Perdita ut eriperet, peritura nec ipsa perirent,
Immaculatus enim maculas detergere uenit,
Vulneribusq; suis curaret ut ulcera mundi.
Funeris ordo sui nostræ fuit arca salutis,
Sputa, flagella, chlamys, fel, acetum, lancea, claui,
Crux pia, mors, tumulus, lapis, inferus, umbra, tyrānus,
Victa simul triduo premit, & redit auctor ad astra,
Descensusq; suus meus est ascensus in altum.
Nec peccatoris mortem magis eligit ultor,
Quando suis pœnis nobis dedit arma salutis.
Sic pius indomitam pestem mansuescere tentat,
Promisitq; lupo bona pastor ouilia reddi,
Quanto magis homini referari præmia Christi,
Propter quem ipse Deus homo fit, iacet, atq; resurgit.
O' pietas, & celsa fides, præsumptio dulcis,
Quæ promittit opem deceptori, & perituro,
Explicuit uotum, si non ualet ire iuuandum,
Cui minus in posse est, satis est ostendere uelle,
Nam totum impendit, qui non abscondit amorem.

Quòd beatus Clarus omnibus relictis ei adhæsit.

Huic Clarus placidus adolescens, moribus expers,
Martinum amplectens patrē, & sua cuncta relinquens,
Tempore quiq; breui micuit, uirtute, fideq;.
Cum prope pontificem habitacula constituisset,
Ac sua complures peterent consortia fratres,
Huic se tunc monachus socians Anatolius addit,
In commune prius humilis censura sodalis,
Qui rudis ingenij uersuto illusus ab hoste,
Post ait, ad sese quo cœlitus Angelus iret,
Ac referare sibi mysteria clausa tonantis,
Et cito syderea uolitent sua nuncia penna,
Atque remissa uiri responsio nubila tangat,
Inter se & Dominum memorans iter esse propinquū,
Ac sibi contigui iactat confinia cœli,
Et secreta Dei noscendo iam esse prophetam.
Sed Clarum ut credat, nec opinio falsa mouebat,
Tunc sine more furens Anatolius asserit audax,
Quòd sibi de cœlo Dominus transmittat amictum,
Induat ac uestem delatam nocte silenti,
Vt signis stupeant, cuius modo uerba cauillant.
Eleuat huic uarium monachorum turba tumultum,
Et suspensa tenet spectatio uana sodales.
Interea medias quasi nox transcurrerat horas,

Et

Et rota flexa æquo girabat cardine metam.
Fit ſubito ſtrepitus,quatitur locus,arma mouentur,
Et concuſſa ſimul uario fremit aula ſuſurro,
Murmure raucifono frangente lepore loquelas.
Credas pugnaces uolitare per aſtra phalanges,
Et uideas rapidas diſcurrere turbine turmas.
Hic ubi concuſsis redierunt ocia turbis,
Motaque tempeſtas tranquilla ſilentia ſumpſit,
Aduocat ex monachis confeſtim Anatolius unum,
Cõminus & tunicam oſtentat iactantior albam,
Qui uacuo tumidus falſo umbrabatur honore
Candidus exuuijs,ſed nigri dæmonis arte.
Inde ciet reliquos,occurrit Clarus & ipſe,
Palpat mollitiem ueſtis candore niuali,
Serica confingunt tenuato ſtamina filo,
Nec contacta manu diſſolui uellera poſſunt.
Ducitur interea monachis nox peruigil hymnis,
Et compacta choris Dauidica canna reſultat,
Vt coram altithronus uelamina uiſa reuelet,
Et iam ſpumat equis auroræ auriga rubores,
Sol quoque lucifluas circumflectebat habenas,
Atque renata dies reuocabat in arua labores.
Mox Clarus monachum Martino oſtendere tendit,
Noſcens Pontificem phantaſmata nulla latere.
Cum ſancti ante oculos uario fuit una figura
Decipulamque ſuam deceptor perdit in illum.
Cœperat his demens Anatolius ergo reniti,
Inter dicta ſibi Martini occurrere ouili;
Dum tamen inuitis traheretur paſsibus hærens,
Tegmina falſiloqui uaneſcunt alba nigelli,
Et male deſtituunt monachum uaga pallia nudum,
Nec ſtat imagineis ſimulatilis umbra figuris.
Territa Martini ſic nomine larua refugit.

Quòd ei diabolus in regio habitu apparuit. Et quomodo ad ipſum uenit ſulpitius,qui ab eo benignè ſuſceptus eſt.

Hoſtis iners maiora ſuis dehinc uiribus audens,
Perfidus,& totiens eliſus,nec ſibi credens,
Debilis arma mouens,& degener ardua tentans,
Vt ſua laus fieret uel ſolicitaſſe potentem,
Creſceret & titulis,fortem pulſaſſe ſagittis,
Denique cum ſanctus recubaret in aggere fuſus,
Inſinuando preces Domino pro plebe ſacerdos,

Constitit ante oculos deformis forma rebellis,
Sulphurea sub luce micans radiantius umbra,
Lumine mentito tenebrosus,& atra uorago,
Fulgidus exuuijs regali ueste satellis,
Tectus bracteolis uacuo diademate pulcher,
Ordine gemmarum memorosa luce coruscus,
Falsa ueste potens,cui calceus illitus auro,
Latior & tumido iactans se pompa triumpho.
Cuius ad aspectum sanctus hebet ore represso,
Mutuaque ambo diu tenuere silentia fastu,
Mirans ille uirum,dum despicit iste superbum.
Quem prior alloquitur reus,& temerarius hostis;
Quæ dudum,Martine,cupis penetrante precatu,
Iam pia uota tenes,ego sum tua gloria Christus,
Exigis ut ueniam ualidos recreare labores,
Et sudata tuis ut soler bella triumphis,
Debita militiæ dare oportet munera Regem,
Descensurus enim ad terras huc dirigo gressum,
Vt tua sollicitis requiescant pectora curis.
His sacer intrepidus nolens responsa referre,
Despicit,& reticet,tractat,neque uerba relaxat,
Mens solidata manens,rimans alta atque profunda,
Cardine nec tremulo,uento neque flante rotatur.
Lubricus hinc repetit mordacia sibila serpens:
Credere quid dubitas proprio quod lumine cernas?
En ego sum Christus,tecum qui confero uoces,
Et loquor hæc secreta palàm dignando futura,
Nec de me trepides,testis mihi fulgida lux est.
Spiritus ut uerax Martini igniuit acumen,
Ac patefecit iter,ne clausa uenena laterent,
Hostis & anguinei posset discernere fraudem,
Libertate potens sanctis sermonibus,inquit;
Non ita se Dominus uenturum dixit in orbem,
Se neque purpureum,nec sic diademate fultum,
Pandit Apostolicis uoce insinuante columnis,
Cum sua carnalis raperetur ad astra figura,
Atque pijs plantis strauerunt flamina pennas,
Cum pede pressa sacro seruirent aëra Regi,
Angelicis uectus manibus celer æthera calcans,
Ingrediens teneras,neque frangens gresibus auras,
Pendula planta uolans cum nubila finderet intrans
Remige pennigero,qua non facit ala sigillum,
Cum Galilæis tunc spectantibus Angelus astans,

Sic ait, altithronum rediturum, qualiter iret,
Vnde probanda probo, reprobo reprobantia probra;
Non sunt signa mei Regis, sed castra tyranni,
Ast ego transfixas clauis nisi uidero palmas,
Atque beata Crucis tum stigmata carne gerentem,
Ac latus, & fossas truculenta à milite costas,
Vnde cruentati pariunt baptismata riui,
Et sacra purpureo maculas lauat unda fluento,
Quæ dedit in precio generosa talenta redemptor,
Inque Crucis trutina precij nūmismata pensans,
Totum auctor redimens thesauro corporis orbem,
Cum gemma una fuit quæ cuncta in uasa ualeret;
Hac nisi ueste tegi uideam, qua pertulit author,
Indicio sine hoc Christum uenisse negabo;
Nam decet ut uictor doceat per signa triumphum,
Plagaq; fixa potest laude accumulare trophæi.
Mox inimicus iners uibratus uerbere uitæ,
Pestifer aërius tenuata per aëra lapsus,
In propriam speciem rediens ad inane solutus,
Effugit ex oculis liquidas quasi fumus in auras,
Et leuis umbriferæ uolitauit imago figuræ;
Visibus exclusus cellam pedore repleuit,
Agnitus indicijs sua per uestigia sordens,
Et foetore sibi comitante satellite fugit.
Martiniq; fidem nec fulgida forma fefellit,
Nec radium mentis delusit splendor inanis;
Luce superfusa qua se nox tetra tegebat,
Nunquid non poterat humilis superare superbum?
Aut non deijceret tam mente benignus iniquum?
Pacificis armis doctus domitare rebelles,
Cuius dulcis erat fauor, & honor altus amoris,
Non solum abluere alterius, sed lambere plantas,
Hospitis atque noui uestigia tergere lingua,
Semper aquam manibus tribuens uenientibus ipse,
Cœlestis cupiens homini seruire minister,
Et manus alma pedes de corpore sæpe luebat,
Cum sua porrigeret uel fimbria tacta salutem.
Qui illecebras mundi fugiendas instituebat,
Et seclo sua lucra dari, nil quærere terris,
Vt censum fugeret qui ascendere uellet olympum,
Vt graue pondus agri, uel nummi nullus haberet,
Nec retineret opes qui cœlo occurreret hæres,
Nanque onus ascensum uetat, & descendere præstat,

Imum uersa trahunt, nec in altum pondera ducunt,
In montem gradiens titubat sub fasce columna,
Deficit & fragilis ualido sub pondere planta,
Mergit in undosum cumulatam sarcina proram,
Vt petat ad portum rerum facit emptica iactum.
Qui pater illustris Paulini gesta beabat,
Floruit Italiæ quo post Antistite Nola,
Qua regio Campana sedet rectore supremo,
Diues agris, opulans famulis, locuples & aceruis,
Vir censu uastus, lare celsus, & ore rotundus,
Ditior ipse fide pro Christo fit sibi pauper,
Et dedit innumeros redimentes crimina nummos,
Cuius sparsa solo migrauit ad astra facultas,
Fecit & in cœlum pigras ascendere terras,
Vno dando loco, & dant bruta ad sydera saltum.
Ergo Euangelicum Paulino implente relatum,
Martinus monitat cunctis talem esse sequendum,
Tramite difficili potuit qui pergere diues,
Depositoque onere ascendit qui liber in arcem,
Exemploque mouens uocat altius ire sequaces.
Iam quæ Martini sapientia fluxerit ore,
Quæ grauitas fuerit, quàm acer de lege disertus,
Quæstio nec latuit cœlesti iure perito,
Vir reserare ualens quodcunque ænigma negaret,
Ingenij dulcis prudentia larga redundans,
Fonte perenne bibens quod riuulus ille rigaret;
Sermo pius, promptus, placidus, catus, aptus, amandus,
In tantis animis cœli possessor in armis,
Peruigil orator mandando negocia Christo,
Iudicis in uultus inopum querimonia pandens,
Doctus in arte sacra miserorum exponere causas,
Assertor ualidus superans fora, iura, togatos,
Nullius astructor, facundus concionator;
Qui prece profusa Domini uadimonia placans,
Quantum uoce ualens uiduis, atque orphana trophis,
Cuius & ipsa polum taciturna silentia pulsant;
Mens fundata Deo, sine fuco, proxima cœlo,
Otia nulla terens, & nulla negotia carnis,
Quicquid agendum esset, totum uelociter implens,
Sed mora Christus erat famulans sibi nocte dieque,
Nam cibus & somnus nisi quod natura necesset,
Tardus edax, uelox uigilans, sopor esca sub ictu,
Nec faceret nisi quod sine his caro uiuere nescit,

Tempus

Tempus utrunque dicans, causis repetendo duabus,
Lectio nunc resonans sibi, nunc oratio currens,
Cuius erat requies tantum mutare labores.
Si foris esset, erat homo iugiter, intimus orans,
Coelo nunc carnis, nunc tendens lumina cordis,
Nec dolus inclusus latuit, nec ab ore refluxit,
Vir sine mundanis Domini possessio munda,
Nullum iudicio damnans, mala nulla repensans.
Hæc sua namque fuit, si facta iniuria fratri est
A minimis læso nonnunquam erat ultio dulcis,
Deque gradu proprio neque reppulit officialem.
Carus & aduersis, pius æquis, blandus iniquis,
Ira, tumor, risus, mœror stetit exul ab illo,
Non in fronte tenens nubem, nec in ore cachinnum,
Idem semper erat facie, cute, corde, colore,
Nec uariabat opus uir adhuc in corpore constans,
Immortale aliquid mortali ab imagine promens;
Ora Deus, sensum pietas, pax corda tenebat,
Pro se parua gerens, aliena misertus agebat,
Naturæ ut seriem postponens Angelus esset,
Alta supergrediens, mente ultra nubila tendens,
Liber ab humanis intrabat sydera curis,
Inclyta signa gerens, & multa futura prophetans,
Stabat adhuc terris, coelestibus intimus hæres,
Noscens clausa Dei, quasi conciliator amici,
Cum sua participat caro secreta clienti:
Vir cui Christus amor, Christus honor, oĩa Christus,
Flos, odor, esca, sapor, fons, lux & gloria Christus;
Huius in affectu insertus, solidatus adultus,
Ac uelut arbor agri, secus est ubi cursus aquarum,
Floricomis folijs, & fluctu perpete gaudens,
Ornata æternæ fert poma perennia uitæ.
Inter Apostolicas acies sacrosque prophetas,
Martyrijque choros, atque agmina fulgida coeli,
Rege sub inuicto qua exercitus ille coruscat,
Per turmas, proceres, legiones, atque cohortes,
Milite, seu comite, & gradibus duce consule crescens,
Lacteus iste toga, rutilus micat ille corona,
Hunc prætexta nitens, illum diadema facetat,
Hos chlamijs, ast illos armilla topara decorat,
Balteus huic radiat, huic infula crine coruscat,
Alter palmatæ, trabeæ nitet alter honore,
Pingit & ornatum gemma aurum, purpura, byssus,

Nec uidet hoc oculus, quod habet super astra senatus.
12 His frueris, 12 Martine, bonis sub principe cœli,
Coetibus Angelicis sociabilis, & patriarchis,
Compar Apostolicis, meritis æquande prophetis,
Addite martyribus, queis rubricat unda cruoris,
Fulgide confessor candentia lilia uincens,
Lumine purpureo redimite, decore, corusce,
Liberius gradiens per celsa palatia Regis.

12 Anima Martini est in cœlo cum cæteris sanctis.

Supplicat Fortunatus, ut Martinus pro eo Deum oret.

Vir transcripte potens, æterna in sæcula cuius
Signifer arma Crucis fers nobilitata triumphis,
Dulcis, adorande, & mihi pectore, uoce colende,
Cuius prosaicus cecinit prius acta seuerus,
Versibus intonuit Paulinus deinde beatus,
Æquiparare ualens illustris uterque relator,
Materia uicti, sed & ipsi carmine cedunt.
Luminibus tantis ego nubilus inferor audax,
De minimis minimus de magnis maxima tentans,
Qui pede sub titubo, balbutio fauce, & anhelo,
Et rudis eloquio carpo quod condere certo,
13 Da 13 ueniam, quia te cecinit rea lingua relatu,
Fer pietatis opem misero miseranda misertor,
Rector ut altithrono cum uenerit arbiter orbis,
Tum memor obtineas delicti obliuia nostri:
Inter me ac Dominum mediator adeste benigne,
Quem sua culpa ligat, tua ut interuentio soluat;
Spes Fortunati sit fida salutis egeni,
Suppliciter humilem tibi se strauisse patrone,
Qui lepræ maculas medicata per oscula purgas,
Mortis & extremæ reuocas in origine finem,
Carnis adhuc fragilis quondam sub imagine constans.
Nunc opus ut mites pietas tua commodet aures,
Nam prece posse uales apud illum, cuius haberis;
Quod peto tu poteris, quia totum præstat amicis,
Sic tibi quæque petis tribuat præsentia Regis.

13 Quid dicis hic tu qui sanctos ais nõ esse inuocandos, et antiquos patres non eos inuocasse, & ob eorum inuocationem obtenebrari necessariam dei inuocationem? Nonne uel ex hoc solo loco corruunt omnia tua mẽdacia et figmẽta?

INCIPIT LIBER TERTIVS.

Hactenus in bibulis fixa stetit anchora terris,
Ocia lenta trahens, & inerti dente quiescens,
Leuiter alludens dum sibilat aura soporem,
Et noctem umbra tenet uiridante trepidine ripæ.
Ecce serena dies rutilata crepuscula profert

Et pelagus rate nauta petit, iam soluo rudentes
Littus arundineum linquens leuo carbasa uentis.
Ante per Adriacas spumas dare uela uidebar,
Turbine raptus aquæ per murmura rauca fragoris,
Cum duce Sulpitio, bene cuius ab ore uenusto
Martini sacros dulcis stylus edidit actus,
Quos ego sub geminis claudo pede curro libellis,
Infimus egregij contexens gesta patroni.
Rursus in oceani uideor mihi tendere fluctus,
Nauis iter gradiens, ubi iam uada glauca residunt,
Et crescit terrore timor rate, nube, profundo.
Dum tamen alta peto, resonet mihi Gallus in aure,
Gesta beata uiri, qua contigit unda tumorem,
Et sermone uiam releuet sale fabula dulcis.
Deferor ecce freto, fugiunt & littora uisum,
Remiget hic Gallus, Martinus uela gubernet,
Flamina Christus agat, portum quibus unda reducat.
Nunc quoque gesta sacri, dum nauigo, nauta loquatur.

Quod intra amphibolum sibi tunicam latenter induxit, & pauperem uestiuit.

Mensibus hibernis dum Bosphorus alligat undas,
Et liquidos campos uetat ymber arare carinis,
Oceanusque negat commertia ferre Britannis,
Cum sata sub rigido sua germina frigore celant,
Ac penetrante gelu riget unda, & herba liquescit,
Astitit ante fores orans uestem æger egenus,
Lingua ligata gelu nec solueret ore loquelas,
Vt tegeretur inops, sacer imperat ergo ministro,
Ipse remota petens populi caret arte tumultu,
Comperit ut sanctus nihil accepisse trementem,
Exuitur tunica, algentemque obtexit amictu,
Quam sine teste dedit latitans, & abire coegit.
Ecce minister adest rogitans procedere sanctum,
Sed sacer ante monet uestiri tegmine nudum.
Hoc memorante pio stupidus hebet Archidiacon.
Quid faceret, nudum dum non ibi cerneret ullum,
Noscere nec poterat residente Antistite, nudum,
Qui tunicæ interius non aspiciebat amictum,
Amphibali exterius dum membra obtecta laterent.
Angit & ancipitem quód hoc ænigma beati,
Quæstio tanta ligat, neque problema soluat egeni.
Tunc ait ipse sacer, mihi tegmen defer amice,
Nec pauper desit, qui uestibus indiget illis.

Succensus grauiter tegmen fert uile minister,
Ante pedes iactans, ait, en sine paupere uestem.
Induitur sancto hirsuta bigerrica palla,
Vix cui digna foret stola lactea, & aurea fulua.
Processit sic summus honor, sed pauper amictu,
Despectus tunica cœlesti in sede senator.
Interea populis cerimonia sancta retractans,
Cum holocausta sacræ manibus benediceret aræ,
Protinus à capite emicuit globus ignis amici,
Lambens colla, comas, & flamma benigna uolabat
Tactu mollis, honore potens, splendore coruscans,
Crinem ornans, meritũ prodens, pro tegmine fulgens,
Præbuit obsequium minus impendente ministro,
Gesta occulta index in lucem lumine mittens.
O' diues pauper tunica contente nec una,
Qui nec habes aliam, neque uis retinere uel ipsam,
Dum superesse putas uestitum simplicis usus,
Cui grauis est uel pulla leuis dum clamat egenus,
Tegmine pro nudi cupiens procedere nudus,
Nec partiris opem, sed totum cedis egenti,
Hæc tua sola putans, ne pauca petita negares,
Vt magis esset inops, inopi dum cuncta dedisses,
Nec puduit uerecunde pater sine ueste sedentem,
Sed nihil erubuit pietas impensa fidelis,
Nec minimam retinens fieret quo maior honore.
Est mihi uelle loqui speciosa negocia nudi,
Sed rapiunt auidum reliquarum insignia rerum.

Qualiter Euantium à grauissima infirmitate liberauit.

Dum recubaret humo fluitans Euantius æger,
Fessus, & extremus cum iam super halitus iret,
Pontificem precibus celer euocat ut properaret,
Et uia cœpta sacri fieret sibi uita reducti.
Nec cunctatur iter Martinus adire uiator,
Vix medio spatio emensus gradiente senecta,
Ante salutis opem misit dum uita maneret,
Atque medela ægro data nunciat ire beatum,
Significans etiam cursor medicina sequentem,
Dum pede tardat heros, præcessit cura uolatu.
Aduentosque pij fert aura salubris odorem,
Vt cito succurrant unguenta per aëra fumant,
Sol ueluti radijs dat longius ore colores,
Sic Martinus opem, & quod non est exhibet ante.

Admiranda

Admiranda nimis res eſt,ubi peſte fugata,
Anteaquam medicus pulſum tenet,exilit æger,
Obuius occurrens ſancto,obſequiumq; rependit,
Duxit & ipſe domo,qui ſe ſibi luce reduxit,
Nunc alacer ſaltu,recubans paulo ante grabato.
Interea miris Euantius actibus expers
Supplicat incolumis,domini ut mora craſtina tardet,
Hoſpitis & tanti tenet una diecula uultum.
Sed mora tunc fuit hæc occaſio danda ſalutis.

Quòd Euantij puerum à ſerpente percuſſum ſolo tactu ſanauit.

Illico percutitur puer atro dente chelydri
Membraq; percuſsi diſtenderat ira ueneni,
Cum ſpatium uitæ mors importuna negaret,
Flebile & in toto regnaret corpore uirus.
Expoſuit puerum ante pedes Euantius almi,
Omnia confiſus Martinum poſſe mereri.
Sanctus enim tactu mox ſingula membra pererrat,
Atque manu medica morientia uiſcera palpat,
Inde ſuper uulnus,qua beſtia fixerat ictum,
Vt poſuit digitum,fluit undique uena ueneni,
Et repedauit iter dederat qua uipera uirus.
Hinc ſacer inſpiciens collecta tabe tumorem,
Pollice ſubducto,quam fuderat ulcere ſerpens,
Cuncta ueneni uis per hiatum uulneris exit,
Sanguine concreto ſtillans uelut ubere capræ,
Turgida plaga necem uomuit de uulnere filans,
Concretam ſaniem uena ſaliente relaxans,
Effert uirus iners refluente canale liquorem,
Et data letiferum reuocat retro fiſtula riuum,
Expugnante fide morſus uim perdidit anguis,
Et quia non perimunt perierunt arma ueneni.
Stat puer incolumis,remanet neque pallor in ore.
Miratur famulum dominus,ſtupet & domus omnis,
Currere ſeruitio,quem crederet ire ſepulchro.

Quòd eum uiri militares cũ rheda fiſcali uenientes plagis affecerunt, quorum equi immobiles perſtiterunt, donec reatum agnoſcentibus indulgeret.

Hinc pius Antiſtes loca ſingula more requirens,
Hiſpidus occurrit rhedę fiſcalis amictu,
Quo iumenta,ſacri dum pallia pendula cernunt,
Feruida ſubductum rapuere per inuia currum.

Demiſsis auriga rotis,& miles habenis,
Martinum flagris,& fuſtibus urget iniquis.
Sed de cæde uiri pecudis datur ultio triſtis.
Ipſe tamen patiens iaculorum grandine preſſus,
Atque flagellantum dum debachatur ſnys,
Vulnera nulla refert manibus,nec ab ore ſuſurros.
Hinc grauius cruciat cędentem ignobilis ira,
Hic quia dum tolerat,ſe irrideri putat alter.
Et magis ille furit,dum ſuſtinet iſte libenter.
Interea ad rhedam redeunt craſſante querela,
Dum ſatiat uindicta famem typhatilis iræ,
Mulas itę mouent qua publicus aduocat agger,
Voce premunt,& fuſte dolant,lacerantq; flagello,
Sed neque compulſę rapiunt iuga lora quadrigæ.
Fixa manent,nec feſſa mouent uelut ærea ſigna,
Ceu liquefacta nouo ſe glutine terra ligaſſet,
A putre ut credas animalia puluere nexa.
Agnouere uiri ſe numinis arte teneri,
Accurrunt celeres, inquirunt nomen euntis,
Martinum inueniunt à ſe crudeliter actum,
Confuſe flentes rubricante pudore recliui.
Ante pedes ſancti ſternuntur,& ore precantur,
Vt ueniam errori tribuat,ſinat ire ligatos,
Quos tamen ante ſacer prædixerat eſſe retentos.
Rem probat,ulcus amat,ueniam dat,abire perorat,
Quos uirtus uinxit,pietas mollita reſoluit.
Ore pependit iter,uerba arctant,uerba relaxant;
Et iuga,frena,rotas,mulas auriga recepit.

Quód in Carnotenſi territorio mortuũ ſuſcitauit.

Carnotis hic etiam dum prætereundo ueniret,
Ethnica per campos paſsim obuia turba fluebat,
Excita amore ſacri,licet hoc non crederet ipſi,
Ad ſpeculare nouum concurrens undique uiſu,
Cum necdum his Chriſti radiaret honore character,
Nec ſacra uerbigenę flueret ſuper unda tonantis.
At Martinus ouans,Domino reſerante profunda,
Senſit adeſſe locum,quo fertile ſurgeret aruum,
Incipit alloquijs fera pectora cultor arare,
Ore ſacer nitido dumoſa noualia purgans,
Sæpius atque iterans,bis terq; quaterq; reſulcans,
Paulatim ad fructus ſtupides animauerat agros.
Hinc rudibus populis Chriſti noua ſemina iactat,
Senſibus humanis lactantia ſemina ſurgunt,

Leniter & rigidis coalescunt gramina sulcis.
Quid faceret sanctus turbis coeuntibus amplis,
Messe in tam multa ueniens operarius unus?
Excolit, includit, serit, inserit, alligat, ambit.
Interea mulier defuncto pendula nato
Brachia distendens offert ante ora cadauer,
Funeris increpitans misero fera cantica planctu,
Dum dolor ad lachrymas ait, hæc uix explicat ore;
Fortis amice Dei toto uenerabilis orbe,
Quem semper lamenta mouent pietate propinqua,
Ardens quid cupiam, corpus tibi nunciet algens,
Ecce obijt miseræ mihi filius ubere raptus,
In quo mater eram, nec spes, neque restitit hæres,
Occubuit genitus, cecidit domus, & mihi fructus,
Nulla remanserunt uteri solatia duri,
Nec superest quod dulce uocem, quo fessa reclinem,
Vbere quod recreem, totus perit ordo parentis,
Qui restas, precor, affer opem medicamine uerbi,
Redde genus, ne sit matris mihi nomen inane,
Ni soboles redeat, secum mea funera ducat.
Adiuuat hanc populus clamans, sacer annue uotis;
In cunctis uox una tonat, miserere precanti.
Tunc pius Antistes 14 genibus profusus in aruis,
Sternitur ante oculos Domini pro plebe precatus,
Vt mereretur ouem, per quam grex plurimus esset.
Annuit omnipotens famulo dans culmen honorum.
Mox bonus ore preces orator misit in aures,
Ordine disposito postquam se oratio complet,
Erigitur senior, simul infans uiuificatur,
Porrigiturq; suæ populo sub teste mamillæ.
Fit fragor, & populi noua pectore uota uolutant,
Mirantes hominem læte mutasse uigorem,
Et qui in morte manet morti sua iura tulisse;
Inde cateruatim Christum, Dominumq;, Deumq;,
Confessi exorant fieri se lege beatos.
Fit subito in campos populus cathecuminus omnis,
Non templa spectans, nec claustra dicata sacelli,
Ecclesiæq; typum campus generosior explet,
Quodq; solet tectis, pratis adhibetur apertis.
Vnica mors pueri sic uitæ parturit agmen,
Dumq; unus terræ redijt, plebs astra recepit.
Sub duce Martino felix exercitus hic est.

14 *Ecce & hic orationē cū genuflexione seu prostratione.*

Quòd Valentinianus Imperator non est digna-

tus ei aſſurgere, quouſque ſellam ſuam ignis
operiret.

Dum regeret princeps data iura Valentinianus,
Romuleis opibus mundo famulante ſuperbus,
Forte ad ſe ſacrum comitatum comperit ire,
Quem quia præſenſit ſe poſci talia Cæſar,
Quæ nollet præſtare uiro, iubet arce repelli:
Hinc aula excluſus redit arma domeſtica ſumens,
Contegitur 15 ſetis, reſpergitur atque fauillis.
Ordine miles agens, remouet potumq; cibumq́;,
Nocte dieq́; uacans orandi iugiter uſu.
Septimus ergo dies aderat, quo ſanctus amore
Fortia caſtra mouens his deſudabat in armis,
Quo Angelus aſsiſtens iubet ire palatia iuſtum.
Fretus in auxilio Martinus pergit ad arcem,
Limine nullus obeſt, ad Principis ora perintrat;
Qui ſanctum inſpiciens quòd adeſſet, frenduit ore,
Atque aſtante pio ſolio neque ſurgit ab alto.
Regalem ſellam mox ignibus ardor oberrat,
Et uaga flamma natat, qua molle ſedile coruſcat,
Vndique fuſa furens, ſed culpæ Cæſaris ultrix,
Ceruicis duræ ſoluens ardore rigorem,
Inde flagella coquunt, hinc Regem incendia cædunt,
Vapulat & rapidis flammis auguſta poteſtas.
Hinc celer exiliit rapiens 16 ſe Cęſar, & ardens,
Martini genua amplectens, pedibuſq; uolutans,
Sicq; ſuperbum hominem ſe agnoſcere pœna coēgit,
Vilia regna probans, & celſa cacumina curuans,
Imperiale caput ſancti ad ueſtigia ſubdens,
Nec ſpectare preces patitur reuerentia iuſti,
Præſtitit ante tumens quàm ſupplex danda rogaſſet,
Regia ritè parans conuiuia ſæpe beato.
Obtulit inde fauens abeunti munera princeps,
Paupertate potens, ſed repulit omnia ſanctus,
Donaq; deſpiciens meruit plus principe ab ipſo,
Tanto maius habens, quantum minus ambit auarus.
Omnia ſunt ſoli qui nulla requirit habendi.

15 *Orat Martinus diebus ſeptem in ieiunio, cinere & cilitio.*

16 *Vides diuino miraculo oſtenſum Epiſcopũ eſſe Imperatore digniorem, cui is aſſurgere uel inuitus uiſus eſt?*

Quòd Maximus Imperator, & coniunx ſua, remotis omnibus miniſtris, ei prębent conuiuiũ.

Hinc quoq; Romuleam regeret cum Maximus arcem
Vir capiens apicem per publica geſta triumphis,
Sæpius hic ſanctum per celſa palatia duxit,
Hoc toto ſermone loquens de luce futura,

Quis sit honor iustis,laus,gloria,palma,corona;
Nec Regina pedes cessat lachrymosa rigare,
Sternens membra solo,suspendens gaudia uoto;
Inde precatur ouans conuiuia ut ipsa pararet.
Obtinet hoc bonitas quod non ualet alta potestas,
Ipsa manu sellam posuit,mensamq; parauit,
Dans manibus lymphas,rursus Regina ministrat,
Læta modesta suis palmis quas coxerat escas.
Quo residente sacro stetit illa immobilis,atque
Fercula subducens,& pocula porrigit ipsa,
Vna ministra uiro suffecit ad omnia soli,
Cœnula finitur,sed adhuc Regina fategit,
Fragmina,reliquias,crustas,& frusta recondens,
Omnia præponens hæc imperialibus escis.
Hoc Martinus agit,quo clausos carcere laxet,
Exilio ductos laribusq; reducat auitis.
Sed tibi,sancte pater,minus est augusta quod explet,
Hoc magis obsequio creuit Regina peracto.

Quòd de stramine, in quo iacuerat, factæ sunt uirtutes.

Est locus in Turonum fine,& confine Biturgum,
Incola quem uicum uocitauit Claudio magum,
Mansio forte fuit Martino prætereunti,
Ecclesiæ Domini qua secretaria pollent,
Virgineiq; chori sancto abscedente requirunt,
Quo stetit,aut sedit,iacuit,genua atque reflexit,
Lambunt cuncta simul,uel ad oscula singula ducunt,
Diuisere sui ueneranda stramina lecti,
Atque leues paleas uirtutis pondere pensant,
Quam tetigit stipulam sanctus,non ibat inanis.
Denique post fragilis confregit fortia culmus,
Nam grauiter quendam rabies inuaserat hostis,
Et truculentus agens erroris spiritus iret,
Dum rapiendo rotat uesano cardine prædam,
Hunc suspensa uiri collo festuca fugauit,
Immanemq; hostem palearis arista remouit.
Tibia fruge ferax laruam iaculata sagittat,
Et stipula exilis quasi dura phalarica fixit,
Nec sic ullius ferri expauisset acumen,
Spicula nec tantum timuisset missa per arcum,
Lubrica pennigero uenientia tela uolatu,
Parthica seu timidum si transfodisset arundo,
Plaga ut uicino grauius lacerasset ab ictu,

Stramina sic metuit trepidans adamantinus hostis,
Ac uelut ex stipulis coqueret se flamma camini,
Vir stetit incolumis, fugiente uolucriter umbra,
Deserit & prædam lupus egens, & leo frendens.

Quòd eleuata obuiam manu, pecudem furibundam consistere iussit.

Inde reuertenti Treuirorum ex urbe beato,
Obuia forte datur medio fera buccula campo,
Quam dæmon dorso incumbens agitabat anhelo,
Pendulus aërio quatiens auriga flagello,
Pestifer arte noua cursu boue nempe ueredo,
Cornigeri pecudis propulsor multo tristis,
Exagitator iners, residens per terga bubulcus.
Hic ubi millimodas animalis adegerat iras,
Ibat ubique fero furibunda iuuenca ministro,
Sub tortore graui per curua, per inuia cursans.
Accessit propius sancto furiatile cornu,
Elataq; manu pecudem consistere mandat,
Quæ stetit affixo minus improba buccula gressu.
Quem sacer instantem ut mox uidit, cōminus inquit,
Perge ferox, fuge sæue, redi male, cæde cruente,
Innocuum pecudem desiste agitare nociue,
Tunc animalis enim linquit fera belua tergum,
Et recipit proprium mitissima buccula sensum.
Sternitur ante pedes sancti ueneranter adorans,
Flexit & ipsa genu quæ non habet intellectum,
Contra naturam discernens gesta beati,
Obsequiumq; dedit meriti quæ nescit honorem,
Inde magis humilis, quia libera colla gerebat,
Ante ligata tumens, à peste soluta decliuis,
Quæ stetit ore fremens, cecidit post uincula supplex,
Et sine uoce fauet armo iactata priore.
Tum sacer Antistes pecudem præcepit abire,
Moxq; gregem repetit pastoris uoce reuincta.
Id gestum est illo sub tempore, quando beati
Per medias flammas nec fimbria senserat ignis.

Quòd sermonis imperio canibus alligatis leporem liberauit.

De minimis etiam referantur maxima rerum,
Tempore nam quodam dum uicos ambulat almus,
Obuia uenandi studio uolat agmen equorum,
Nare sagace canum fit præda reperta frutetis,
Transiliunt campos equites, & uoce sequuntur,

Intendunt leporem fugitiuum agitare molosi,
Saltibus excussi,latratu,& dente minaci,
Diffusi excurrunt celeres in amore rapinæ,
Alter in alterius miscent uestigia saltus,
Iste sequax tacitus,petit hic clamoribus auras,
Hic frutice in uacuo delusus odore rotatur.
Motibus arboreis saltu suspenditur alter,
Captu ex unius cunctorum frendet hiatus.
Sæpe super leporem morsu deceptus inani,
Vnguibus iniectis dum præda uolubilis exit,
Ac se turba premit,sic lubrica biscula fugit.
Non erat interea quo calle lepusculus iret,
Mons,uallis,petra,sylua,frutex defecerat omnis
Per patulos campos fugienti tegmine nudo,
Poplite defecto,pede lasso,nare recliua,
Totus ab orbe canis per singula murmura pendens,
Sensit adesse tamen Martini signa beati,
Flexit iter trepidus hirsutas fraude per herbas,
Auribus accliuis,uagus,exagitatus,anhelus,
Corruit ante pedes titubans lepus aduena supplex,
Si non uoce potest,flatu pro uoce precatur.
Sic fera parua iacet Martini tegmine tuta,
Et recubat dulci defensa sub arboris umbra.
Tunc sacer ex solito miseratus more salubri,
Imperat .D. ut catuli cessent,abeunte fugace.
At sacer ille canum mox sermo cucurrit in aures,
Torpescunt habiles uerbo figente lyciscæ,
Gressibus instabiles pendentes saltibus ipsis,
Et rediere canes quasi per uestigia cancri.
Effugit incolumis per aperta lepusculus arua,
Et cane seposito tutus terit alta uiator.
Hic fugit,ille redit,nullus perit,ecce salutem.
Sic quoque bestiolis pacem sacer intulit ipsis,
Debilitasq; canum facta est pietatis imago;
Qui potius uetito didicerunt parcere morsu.
Et quia defuerant homines,ubi mira facessit,
Nil de laude perit,miracula bestia sensit.

.D. *Sanctus imperat canibus & obediunt.*

Quòd cõparationem facit de oue recenter tonsa.

Quanta etiam sancti sermonis gratia fulsit,
Qui cum nuper ouem uidisset uellere tonsam,
Hæc Euangelij,dicens,mandata peregit,
Nanque duas tunicas gestans unam obtulit infans,
Et nudata suo de tegmine texit egentem.

Quòd comparationem facit de homine pellicea ueste contecto.

Inspiciens itidem sanctus per rura subulcum
Nudum, pellicea tantum sub ueste trementem,
Ecce Adam quondam Paradisi sede repulsus,
Exul ab Elisio pascit gregis ora suilli,
Deposito ueteris Adam carnalis amictu,
Adam nempe noui nos induere instar oportet.

Quòd cõparationem facit de agro floribus adornato, & depasto à bobus, & defosso à porcis.

Hinc iterum cernens uernantia prata beatus,
Pars pastus, pars fossus erat, pars gramine florens,
Sed sue confossus, boue pastus, flore comatus.
Comparat ergo tribus sanctus tria nomina rebus.
Turpis adulterij species est fossa carectis,
Herbaq; coniugij detinet detonsa figuram,
Est par uirginibus uiolis quæ uernat imago,
Herbis luxurians, fœno apto, & flore decora,
Digna Deo, gemmis grata, & radiantior auro.

Quòd militem monachum secum coniugẽ suam habere uolentem rationabiliter conuincit.

Miles item monachum professus singula linquens,
Coniuge cum propria cuperet quia degere uitam,
Mutauit meliore uia transcurrere metam,
Iure sacerdotij monitor hoc ordine dicens,
Belligeratori ualeat ne fęmina iungi,
Sola aciem melius componit mascula uirtus,
Debilior teneat murorum claustra catenia,
Et sexus fragilis sese intra septa recondat.
Hoc satis ut mulier timeat, res ipsa timori,
Miles ad arma potens pergat galeatus in agmen,
Loricæ triplicis lama radiante coruscus,
Thoraca ex humeris indutus, nixus in hasta,
Assuetus clypeo, transmittens uulnus ab arcu,
Hinc capulum uibrans, hinc torquens missile telum,
Ferratæ tunicæ riuos sub pondere sudans.
His dictis mulcens iuuenem resipiscere cogit,
Coniuge postposita, & repetit eremita coronam.

Quòd Angelus sibi nunciat id quod in consilio Nemausenensi actum est.

Iugiter interea quia falsa & sancta canebat,
Nec serie recipi, neque possunt scripta teneri.
Quæ'nam uita sacri fuerit quis singula currat,

Quanta

Quanta fides animi, quàm celsa & pura uoluntas?
Ad quem non solum homines longo orbe uenirent,
Verumetiam cœlestis honor uisebat amanter,
Angelicusque chorus properabat ad ora frequenter,
Colloquiis placidis ut fessum animaret amicum,
Et quasi complexum recreet per uerba parentem;
Res probat ista sequens, quæ gesta priora renarrat;
Concilium allectum fuerat synodale Nemausum,
Quo sacer Antistes mediator adesse recusat,
Ergo ratem scandens celerem parat ire per amnem,
Cœtibus in mediis habitans eremita remotus,
Ipse in puppe sedens cunctos sua prora sequestrat.
Angelus ecce tamen Domini uenit aliger altò,
Ipsa nempe die qua se conuentus abegit,
Quicquid Pontifices celebrabant, ordine narrans,
Pro uice Martini peragens synodalia præsens,
Atque sui cura longinqua per aëra tranat,
Quem pendente uia, nec in aëra penna fatigat,
Sed nata ala celer, donec noua nuncia portet,
Quæ mandat Dominus nihil absconsurus amico.
Vtque prius retulit sacer hæc post cuncta probauit,
Nec frangunt prædicta fidem, neque prodita fallunt.

Quòd sæpius à Maria, Thecla, Agnete, Petro, & Paulo uisitatus est.

Accidit hinc demum foribus sedente seuero,
Compare cum Gallo, doctis & amore ministris,
Murmure multiuago completur cella beati,
Ostia clausa die retinens geminante sub hora,
Audiuere loqui, sed quid, nescire fatentur,
Senserunt strepitum, neque uerba loquacia norunt,
Pars fuit hæc meriti, uel sic sensisse superna,
Agnita si non sunt, satis est audita mereri.
Post sacer egrediens cellam maiore seuero
Sulpitio poscente diu quæ gesta fuissent,
Vix motus precibus, tandem rem ex ordine pandit.
Indicat hic Agnem, Theclam, Mariamq; loquutam,
Sanctarum 17 exponens uultus habitumque beatus,
Quæ facies, oculi, gena, pes, manus, archa figura,
Lumine tam puro uidit sæpe ora sororum,
Quis color, atque decus, quæ forma, & gratia quanta
Et sermone pari placidam dixisse salutem.
Hic petit ad fratres, illæ petiere sorores,

17 *Heus tu qui uocas sanctos mortuos, uide hic quomodo uiuunt contra mendaciũ tuũ.*

Sed redit iste gradu, illæ nam rediere uolatu.
Culmen apostolicum, celsas & honore columnas,
Sæpe Petrum meruit, Paulumque uidere licenter.
Dæmonicas etiam tolerans sæpissimè pugnas,
Nomine quemq; suo increpitans cogebat abire.
Maxime Mercurium infestum referebat adesse,
Brutum nanq; Iouem, & hebetem memorabat haberi.
O' sinceri oculi nulla caligine pressi,
Mens radiata sopho, retinens sine nube serenum,
Inspicis aëriam carnali lumine Theclam,
Atque uides Agnem redimita fronte coronam,
Cernis & egregiam pretiosa luce Mariam,
Vidisti templum Domini diademate fultum,
Vidisti thalamum sponsi super omnia pulchri,
Compositum gemmis, auroque, ostroque decorum,
Qualis iaspis erat pedibus, lateriq; topazus,
Qui digitis anuli uiridi fulgore uenusti,
Qualis armillæ dextræ adiacente, hyacintho,
Quanto Zona die lapidum radiabat honore,
Cycladis aut qualis cataclysis effora rasis,
Quæ palla ex humeris mixto chrisophase berillis,
Quod'ue monile decens collo rutilabat in illo,
Forsan erat niueis aptissima uitta capillis,
Sculptilis impressis & inauribus aura sigillis,
Luminis ac uarios spargens diadema uirores,
Quæ frons, ora, oculi, facies, gena, pes, manus, ulna,
Inde repercussis florebant gramina gemmis,
Sic bone pastor oui quæ fabula uestra cucurrit,
Quid rogo quando Petrū & Paulum tam sępe uidebas,
Prima ministerij radiantia uasa superni,
Aurea pulchra nimis geminata, uenusta, corusca,
Illa putas quanto radiabant ora sereno,
Dogmata quæ Christi totum sparsere per orbem,
Quæ dixere prius, tu es Christus filius almi,
Altithroniq; Dei Dominantis & omnipotentis,
18 Ac super hac 18 petra fundata ecclesia regnat,
Quam nec flabra mouent, neq; uertit turbo procellæ,
Nec trahit undiuagam pluualibus imber arenam,
Hæc quia uiua tenet petra fundamenta salutis,
Contra quam portæ inferni nunquam arma ualebunt.
Quid sacer ille simul Paulus tuba gentibus ampla,
Per mare, per terras Christi præconia fundens,

Ecce petrum Ecclesiæ fundamentum, ecce petram super quam illa fundata est.

Europam, atq; Asiam, Libyam sale dogmate complens,
Et qua sol radijs tendit, stylus ille cucurrit,
Arctos, Meridies, hinc plenus Vesper, & ortus,
Transit & Oceanum, uel qua facit insula portum,
Quasq; Britannus habet terras, atq; ultima Thyle,
Buccina concrepuit regiones una per omnes,
Dogmate tantorum Christi data munera pangit,
Hæbreus, Græcus, Romanus, Barbarus Indus,
Israelita canit simul Atticus atq; quiritis,
Principibus geminis fidei sub principe Roma,
Carnis apostolicæ quo sunt duo celsa sepulchra,
Prima tenent terris, & utrique priora supernis,
Dogmatis ore pares, & sedis honore curiles,
Ambo triumphantes spargunt noua dona per orbem,
Vna nempe die, quos passio sancta beauit,
Et sacra sic geminus signauit tempora Consul.
Queis splendor paribus rutilabat ab ore coruscus,
Lucifer ut radijs premeretur uultibus illis,
Quippe nec ipsa micat tantum rota fulgida solis.

Orat Fortunatus, ut apud Deum pro eo Martinus intercedat.

O' dulces oculi facies cernendo beatas,
Vidistis Syon speciosas ordine portas?
Vidistis Syon ternas quater ordine portas?
Quas amat Omnipotens ultra omnia culmina Iacob,
Gemmarum uario redimitas lumine caluas,
Sculptas bracteolis, inscriptas arte smaragdis,
Chrysolithis rutilas, niueas stillantibus albis,
Quicquid amor potuit, quo totum gratia fudit,
Omni colorque decens, & in omnibus una topazus,
Per quas huic populi genus illud nobile regni
Intrat sydeream meritorum gressibus urbem,
Et sine fine manent conscripti in secula ciues,
Inter quos proceres, & culmina celsa potentum
Patricijs mixtus generosis, consulibusque,
Proximus & Regi resides Martine Senator,
Cui dedit arma fides, & cui fiducia rex est,
Miles amore cliens, & factus honore cohæres,
Qui potes ore mei ueniam 19 deposce reatus,
Et uitiata tibi quod lingua remurmurat, audi,
Et de fonte pio fluat indulgentia læso,
Ac te orante sacer redeat medicata cicatrix.

19 *Vide quomodo inuocat sanctũ, nec timet inferre iniuriam domino nostro Iesu Christo.*

POst mare fluctiuagum repetens ad littora portum
Floribus albicomis dum lilia pollice carpo,
Vngue recido rosas,& per uiolaria curro,
Ruris amœniferi uarios situs inter odores,
Obripit inde sopor,fessus quoque colla reclino,
Fultaque gramineo iacuerunt membra grabato,
Sed redit ecce dies,& iam lucescit,eundum est,
Dum matutino nos ore salutat hirundo,
Ac se nocte breui celerata crepuscula rumpunt,
Quo torpore natent quamuis mea lumina,surgam,
Euigilansque oculis detergam pollice somnum,
Et quod iter reperi gallus uocat,ibo sodales,
Fluctibus intrifidis ignarus nauta libellis,
Ac uelut ambiguas inter symplegadis undas,
In maris Ægei,Maleæq; sequace procella,
Me tamen in bibulis ne mergeret Auster harenis,
Summa gubernauit Martini uita patroni,
Quam nitor scabridis indignus carpere uerbis,
Rusticus,arte rudis,tentans formare monile,
Quod nec lima polit,neque malleus addit acumen,
Non incudo terit,fornaxque examinat igne,
Nec mordax gemino forceps trutinauit obunco,
Sed magis incomptum profert mea lingua metallum.
Res tamen illa iuuat sine qualibet ullius arte,
Quòd per se pulchram præfert sua gratia gemmam;
Attamen officij quæ restant debita soluam,
Et cui magna nimis modo debeo,parua rependo.

Quòd in ciuitate Carnotensi puellam duodecennem ab utero mutam curauit.

Carnotis interea genitam pater anxius ægram
Ex utero mutam profert sacro ore medendam,
Sex geminos grauiter hebetem sine uoce per annos,
Nec differt Martinus opem pietatis amicam.
Sternitur 20 ergo solo tacitus,prece sydera pulsans,
Corpore fusus humi,uolitans super æthera sensu,
Sensit ut effectum fidei meruisse precatu,
Sanctificaturum ferri sibi poscit oliuum,
Infuditque 21 benedictum fruge liquorem,
Atque tenens digito linguam miserando puellæ,
Ipse patris nomen geniale requirit alumnæ;
Mox resoluta mouet faucis lyra inutile plectrum,

20 *Ecce iterum oratio cũ prostratione.*

21 *Martinus oleo benedicto in os infuso puellam mutam curauit. Non est ergo superstitiosum creaturas benedicere.*

Atque insueta canit camerati concha palati,
Dente relisa cauo producens uerba fritillo,
Respondítque patris nomen pia filia dulce,
Ventre prius genita, hic uisa est quasi uoce renata,
Reddit adulta uetus lactantes ore susurros,
Incipiens tenero proscindere uerba rotatu,
Motu pigra rudi decurrens lingua gradatim,
Implicito sonitu rauca nouitate cicuta,
Donec plena suo cecinit symphonia flatu.
Tunc genitor genua amplectens ueneranda beati,
Vociferans, & uoce data sua gaudia plorans,
Lætitiæ uoto reboat præconia Christo.

Quòd oleum in uase uitreo positum sub eius benedictione creuit.

Iudicis inde feri coniunx ægra Auiciani
Dirigit ad sanctum morbi sperando medelam,
Vas olei uitreum lance æqua dimidiatum,
Vnde salutifero depelleret unguine morbum.
Mox super ampullam fecit 22 Crucis ipse sigillum,
Surgit ad ora liquor, spumansq́; exæstuat unguen,
Vbertate noua uitrea sub cortice obortum,
Et uase in sicco generosus nascitur humor,
Currit in ascensum qui uergere nouit ad imum,
Fluxibus & liquidis olei petit alueus altum,
Sed quem non genuit radix oleagina succum,
Nec syra bacca dedit merito uirtutis adultum,
Crescit & ad summum patulo qua clauditur ore,
Nec contentus agit liquor, ut uas expleat illud,
Nam cumulata olei mox defluit unda superne,
Nec sese urna capit, tanta est benedictio dextræ,
Exundansq́; omnes pueri madefecit amictus,
Et digiti de fonte rigans manauit oliuum.
Ac postquam irriguè fluuiali more cucurrit,
Vas plenum fidei merito matrona recepit.

22 *Vide quanta uirtutis sit Crucis signum, & sancti sacerdotis benedictio.*

Quòd idem uas à casu in terram decidens, illæsum permansit.

Nec minus inde subit rerum admiratio facti.
Idem uas uitreum benedictum nobile reddens,
Cum puer incautus posuisset in ore fenestræ,
Vtpote carbasco uenerans uelamine tectum,
Lintea dum retrahit fluitantia nescius alter,
Lapsa pauimento ampulla stat marmore tenso.
Sed nec saxa uitrum perdunt, nec uasa liquorem,

Integra feruatur uolitans quaſi penſile pluma,
Aut ſubuecta leuis geminis deſcenderet alis,
Nullaque rima patet, nec facta in uaſe cicatrix,
Sic liquor interius facit exteriora tueri,
Et quem tutari decuit, ſua tegmina texit,
Ne uitra depereant, oleum cuſtodia ſeruat,
Incluſuſque humor proprium defendit amictum,
Ac fragmen fragile ſtatuit benedictio forte.

Quòd ipſius nomine inuocato cani hæſit latratus in gutture.

Cuius diſcipuli pariter dum cominus irent,
Et canis horrificus latratu inſiſteret amplo,
Vnus amore pio, Martini in nomine, dicit,
.A. Præcipio .A. taceas, neque nos clamore fatiges,
Serui dei etiam irrationabilibus creaturis imperant.
Mox præciſa canis rabidi uox ore pependit,
Clamoremque uagum media de fauce reſorbet,
Et fragor ille ferox auido ſub gutture obhæſit,
Stans rictu ſtupido frenata uoce moloſſus,
Cum furor urgeret, quia ſe nec hiare liceret,
Sic redit incluſo tremula ſine uoce ſuſurro,
Profuit & nomen ſancti quo defuit ore.

Quòd eo orante Auicianus lecto ſuo turbatus excutitur, & uniuerſa ultrò concedit.

Ergo iter inceptum lento pede pergere tendam,
Dum licet ire uiam, dum me uocat aura ſalubris,
Et trahit hora dies ueſtigia tarda mouentem;
Moribus ut tumidus comes Auicianus agebat,
Terribili officio Turonis ſuffultus adiuit.
Agmina conueniunt, & longa catena reorum,
Accreſcente coma quorum caro tota fluebat,
Et conſumpta arctum laxabat brachia ferrum,
Confecta macie uix declarante figuram.
Pœnarum genus ipſe iubet plus more parari;
Deflentem uideas populum ſpatiare per urbem,
Indixitque nephas proceſſu ad triſte tribunal,
Vnde truces oculi ſpectarent membra cremari.
Comperit ut ſanctus feralia iuſſa tyranni,
Tempore ſub noctis ſæua ad prætoria tendit,
Et pietatis iter ſolus parat ire uiator.
Peruenit ut ſenior greſſu miſeranter anhelo,
Sternitur ante fores per limina dira benignus.
Qua recubat iudex torpente ſopore ſepultus,
Angelus interea penetrat mox aliger aulam,

Intonat & comiti dormitanti ore minaci;
Te sopor hic retinet, Martinus stat foris, inquit,
Tu requie frueris, & sustinet ille labores,
Molliter ipse thoro, iacet ille in marmore diro.
Excutitur trepidus mox ex somno Auicianus,
Martinum exclamans foribus recubare sacratum,
Imperat & famulis reserent ut claustra beato,
Ne seruum Christi uenerandum iniuria uexet.
Hinc famuli illudunt Domino crepitante cachinno,
Dicentes stupidi se somnia uana uidere,
Præ foribus nullum residere uel esse uirorum.
Rursus præcipiti premitur somno Auicianus,
Angelus inde uirum uiolentior excitat urgens,
Concutit & grauiter ne cederet ipse sopori,
Territus hinc iudex, ultra neque credulus ulli,
Postpositis famulis celer ad sua limina pergit,
Atque ibi Martinum reperit, ceu senserat olim.
Tunc ferus alloquitur sanctum his uocibus ultro,
Quid Martine mihi facis hoc uenerande sacerdos?
Non mecum æquali fateor certamine pugnas,
Absoluendo reos uenia, & me uerbere torques:
An me pro cunctis pœnas absoluere mauis,
Eligis aut facinus mea per tormenta pacisci?
Sub tortore nouo mutantur tempora cędis,
Pœna diurna reos cruciat, me nocte fatigas,
Serue Dei, patuit quàm sit tibi celsa potestas,
Quando flagellatur grauiter te iudice iudex,
Hinc tamen ipse probas mecum sit qualiter actum,
Cum per me uenio, nec amicum, nec rogo seruum,
Non patitur differre moras quem pœna coercet,
Nil opus est uerbis, tacito te nosco quod optas,
Cede precor, discede loco, concede quod oro,
Ne tua me grauiter cito puniat ultio uindex.
Hæc ait, & propero pede discedente patrono,
Auicianus inops animi uocat officiales,
Et reserare iubet, tormenta, ergastula claustra,
Cumque relaxasset, procul ipse recessit ab urbe,
Et grauis ira fugit, sibi fit timor ipse timori,
Ordine peruerso, & pacem fuga iudicis auget,
Ac fine cęde lupum saluo grege pastor abegit.

Quòd dęmonum gemitus, dum à monasterio ad suam Ecclesiam properaret, eius aduentum indicabant.

Quique monasterio quotiens properaret ad urbem,
Siue pedem cellæ foris adueniendo tulisset,
Agmina laruarum trepidabant ore rotatu,
Et cum nescirent populi aduentare patronum,
Designabatur gemitu quoque dæmoniorum.
Propitiante sacro pendentia membra uideres,
In sublime procul sublata per aëra duci,
Ast alios pedibus superactis uertit in altum,
Et caput inferius ueluti de nube ruentes,
Nec tamen his uestes fluerent uerecunda tegentes
Crimina, uel merita edentes sub iudice missi
Et sua præcipites examine facta fatentes.
Ille Iouem stolidum, hic se fatetur Anubem,
Vasa ministerij se dæmonis esse nephandi,
Sed tortore pio feritas cruciata fugatur.

Quòd in territorio Senonico pagum suis precibus à grandine liberauit.

Nunc etiam Senonum pago quid gesserit, edam,
Cum compacta gelu premeret sata grando quotannis,
Cultorumque seges defraudaretur inanis,
Nec messoris opus flauescens spica rogaret,
Agricolæq; manum tritura uetaret adempta,
Incola maturis totiens deceptus aristis,
Cum ieiuna suo torperent iugera sulco,
Ac lapidata cibum populis seges ægra negaret.
Mittitur ad sanctum legatio fida precatu,
Vt remoueret humo furibunda procella flagellum,
Celsa uiri quæ mox oratio sola peregit.
23 Nam statim atq; 23 preces fudit bonus ore sacerdos,
Tempestate graues siccarunt nubila nymbos,
Et uiduæ segetes se fertilitate maritant,
Quæque quater quinos per quos superextitit annos,
Intemerata sacri uiguerunt dona patroni.
Vir tamen ipse Dei ut sublatus ad astra recessit,
Oblitæ incubuit rediuiua procella rapinæ.
Præsule subducto uastat fera clades agellum,
Ac malè captiuas imber populatur aristas,
Defensorque obit, & mox prædam grando requirit,
Martini abscessu repetunt elementa flagellum.

Ecce uis orationis sancti uiri.

Quòd Auicianum, dæmone expulso, mitiorem fecit.

Vir quoque iustus item cum occurreret Auiciano
Aspicit instantem huic sæui dæmonis umbram,
Horrificam faciem, truculentam corpore pestem,

Quam

Quam procul intendens sanctus flatu oris abegit;
Iudex dum in seipsum putat exuflasse beatum;
Cur bone pastor, ait, tua nos iniuria uexat,
Indignosq; facit despectio flatilis auræ?
Quem pater egregius responso aflatur amico,
Hæc tibi non facimus probrosi forte reatus,
Sed male quæ incubuit ceruici, flauimus umbræ;
Mox tamen illa fugit subsellia larua satelles,
Et ceruice sedens in uasa sedilia liquit.
Libertate noua surgunt colla Auiciani,
Exoneratus enim iudex reuocatur honori,
Mitior atque fuit grauis implacabilis olim.

Quòd in uico Ambaciensi idolum orationibus prostrauit.

Mirum aliud uico quod contigit Ambaciensi,
Turrito idola fuerant educta metallo,
Eximiè saxis moles onerata politis,
In sublime thronum procedens æde superba,
Falsa superstitio, deceptio uera precantum,
Grande opus ad facinus faciens nihil esse colentes,
Quod dum sanctus ouans mandasset ritè ruendum,
Humanis opibus neque hoc auelleret ullus,
Tum sacer Antistes assueta per árma recurrens,
Peruigil insistens nocturnis excubat horis,
Alloquijs Domini taciturna silentia rumpens,
Sed cum mane recens auroram spargeret orbi,
Tenderet & croceum per nubila Phœbus amictum,
Ecce repens oritur uariante fragore procella,
Stridula sydereo uolitatu, & multa tumultu
Auxilijs fremebunda tui Martine precatus,
Et tua castra mouens armata ferocibus austris,
Quæ phanum ut tetigit rapidæ uertiginis ictu
Impulit, ac fabricam furibundo impacta rotatu
Illico cōminuit, molemq; in puluere soluit,
Altaq; turrigero ceciderunt mœnia fastu.
O' sacer Antistes, dulce & memorabile nomen,
Quis se non subdat tibi, pro quo & nubila pugnant?

Quòd columnam immensæ molis inexpugnabilem, cui idolum superstabat, orationibus in puluerem soluit.

Hæc quoque mira loquar parili uirtute peracta.
Stabat celsa rigens informis forma columnæ,
Immanis habitu, tractu insuperabilis amplo,

Quæ ſuperimpoſitum ſimulachrum hoſtile gerebat.
Quam pius ut uoluit, ualuit neque ſoluere molem,
24 Quid non obtinet humilis oratio?
Rurſus ad 24 orandi uictricia ſigna cucurrit,
Belliger eliciens ad ſe arma potentia cœlis,
Stratus humo recubans, precibus ſuper aſtra relatus,
Quo exorante diu, multoq; in puluere fuſo,
Cœlitus eſt oculis deſcendere uiſa columna,
Molliter aërio diſſulcans nubila lapſu,
Quæ molem oppoſitam ut uibrato perculit ictu,
Fragmine diſſoluit compago ſoluta columnæ,
Lapſaq; diſperſo fregit ſimulachra metallo,
Et mentita nouo feriuntur numina telo,
Falſa quidem ueram ſumentia numinis iram,
Quæ ſubuerſa ſuis genuerunt lucra ruinis,
Ac reſoluta feris creuerunt templa fauillis.

Quòd mulier profluuio ſanguinis laborans tactu ueſtis eius ſanata eſt.

Pondere quinetiam decet illud honore beati;
Pallida cum mulier ſtillante rubore cruoris,
Cuius ſe irriguo ſiccarunt uiſcera fluxu,
Naufraga membra trahens ſecũ uaga ſanguinis unda,
Atque ſuę pluuiæ ſub pondere feſſa laborans,
Ipſa ſibi generans ſecreti turbinis imbres,
Fluctibus & proprijs iam ſubmerſura ruebat,
Nec ſuper ullus erat portus ſibi norma ſalutis,
Cui ſemel ut tacta eſt benedicti fimbria fili.
Nobilis ac ſummi palpantur ſtamina panni,
Exilit inde ſalus digitos prius unguine complens,
Tranſit in arcanum fiducia tanta medelæ;
Protinus irrigui ſiccatur origo fluenti,
Prona etiam patulos damnatur fiſtula curſus,
Et reſtricta fluens redit inſonti unda cruoris,
Aſsidui fluxus fugiens caua uena meatus,
Veſte ſacra medici ſolidantur glutine riui,
Et uirtute uiri ſenſerunt frena liquores,
Incolumiſq; redit de furto fœmina fœlix,
Atque ſalutis opem medico ignorante reſumpſit.
O Martine ſacer, neſcis, & munera donas.

Quòd ſerpens iuſſu ipſius in ulteriorem ripam tranſmeauit.

Inde procul greſſum celerans Antiſtes abibat,
Obuius ecce uenit ſerpens adnando per amnem,
Pectoris impulſu ſulcans uada remige cauda,

Squāmea terga mouens, spiris uada cærula findens,
Quem sacer inspiciens, ait, hæc in nomine Christi,
Impero .B. dira tibi, pete cursum bestia retrò,
Quæ procul in fluuium sinuamina lenta reflexit,
Atque retorsit iter mox sarcina tanta ueneni,
Inde petit bibulas ripæ ulterioris arenas,
Gurgite lapsa natans, totasq; renauigat undas,
Obsequijs famulans, & uipera perdidit iras,
Imperijs iusti nec iniqua uenena repugnant.

.B. Nota quod etiam irrationabilibus creaturis & immanissimis bestijs sancti in uirtute Dei imperant.

Quòd piscatoribus nihil capientibus iussu illius captura prouenit.

Forte dies aderant paschalia 25 festa gerentes,
In quibus Antistes partem quoque piscis edebat,
Edebatq; bonus tum fercula reptile gustu.
Sollicitat monachos si copia piscis adesset,
Respondit cui cura foret cōmissa minister,
Se toto piscante die captura negasse,
Nil ualuisse hamum setis ab arundine iactum,
Nec potuisse aliquam uel retia ducere prædam.
Cui constanter ait placido moderamine pastor,
Perge modò ad fluuium, tibi nec captura negatur.
Artificem spes certa mouet, petit impiger amnem,
Implentur pariter monachorum examine ripæ,
Vt sacra Martini spectarent dicta prophetæ,
Quem scirent non cassa loqui, neque uerba refelli;
Proijcit in fluuio cassem de puppe magister,
Molliter ac uitreo ligeri trahit humida lina,
Mox ingentem Esocem modico sub rete coërcet,
Et trahitur cognatus aquis ad littora piscis,
Non rete artificis, sed Martini ore ligatus,
Vsibus & sancti se præda natatilis offert,
Tali morte magis uitæ quàm munere currens.

25 Vides festa Paschalia?

Quòd uisa est manus illius sacrificium offerentis uestita nobilissimis gemmis.

Nobile quinetiam ex præfecto Arborius effert
Signum, quod uidit se teste fidelis in urbe,
Immaculata Deo cum dona imponeret aræ,
Et pater attonitus cerimonia diua sacraret,
Munera uel Christi benediceret ore sacerdos,
Imposita altari rata corporis atque cruoris.
Emicuit subito manus alma decore superbo,
Nobilium uario lapidum splendore coruscans,
Vndique uisa rotæ spargens radiatile lumen,

Brachia purpureis uibrantia fulgura gemmis,
Lumen & ad solis radians lux fulua metallis,
Credula quo potius fierent miracula rerum.
Vir simul ipse potens se tunc Arborius inquit,
Gemmarum grauium crepitantem audisse fragorem,
Sic geminante fide iusti pia dextera fulsit,
Inq; loco manicæ micuit translata smaragdus,
O' Martine decens lapidum uelamine compte,
Quam noua palla tibi cuius textura coruscans,
Trama topazus erat rutilans, & stamen iaspis,
Et tunicæ insignes currunt pro uellere gemmæ,
Quæ manus artificis cataclyzica fila rotauit?
Quis fuit hic opifex, ubi lana hyacintina currit?
Quis potuit rigidas torquere ad licia gemmas?
Hæ uenerando magis poterunt, quàm fando referri.
Quid secreta petis, nec in abdita luminis intras?
Est homo quod stupeas, ubi nectet gratia telas.

Quòd Angelus eum monuit, & consolatus est pro Itachianæ partis communione, cui se ad horam necessitate, non spiritu miscuerat, & postea ab omnibus Episcoporum conuentibus se remouit.

Historiæ nobis oritur hic longior ordo,
Sed breuiore uia data per compendia curram.
Maximus Imperij moderans quasi rector habenas,
Præcipit Itachium cum armorum iure tueri,
Ne quis eum peteret damnandum lege forensi,
Accusatorem ueterati Prisciliani.
Mittit ad Hispanos armata forte tribunos,
Reliquias hæresis qui quærant, & bona tollant,
Inuentosq; pares capitali crimine damnent,
Sic tamen ut cunctos occasio sæua feriret.
Pluribus ergo malis bonitas impulsa beati,
Leocadio pariter pro præside prompta precatur,
Occurrit Treuiros alijs quoque mota querelis.
Pontifices adeunt prædicti principis aures,
Ne Martinus eat, synodi nisi pace recepta.
Sed sacer asseruit Christi se in pace manere.
Quo prius abstinuit sanctus sic cœtibus illis,
Pontifices iterum occurrunt ad Cæsaris aulam,
Cogat ut innocuum se participare nociuis.
Prouocat alloquio quem molliter Induperator,
Vt sociaretur reliquis communio iusti.

His Theoniſtum etenim ſolum diſtiſſe querelis,
Cui non complacuit communio noxia fratrum.
Hinc quia non ualuit flecti uehementia ſancti,
Abripit ex oculis ſe principis alta poteſtas,
Mox percuſſores gladio minitante relaxat,
Qui ſemel offenſos iaculo figente trucident.
Comperit ut ſanctus reſerandæ fraudis amictum,
Pollicitus Regis ſe participare miniſtris,
Et pietate calens deponit amore rigorem.
Mens rea cuius abeſt pars fit communio culpæ,
Hinc ſe proripiens properè Martinus abegit.
Æſtuat interea gradiens grauis anxius augens.
Quo uel ad horale ſpatium conſenſit iniquis,
Inde iter emenſum per uaſta ſilentia ducens,
Progreſsis ſocijs ibi ſe andethanna propinquat.
Ecce uiro inſigni ſacer obuius Angelus adſtat,
Præſenti alloquio confeſſus publicè uultus,
Atque reuelata facie ſic cominus infit.
Quàm meritò Martine loco 26 compungeris iſto,
Nec properas exire aliter niſi iuſſa faceſſes,
Inter utrunq; nephas mercatus acerba doloris,
Nunc age conſtanter repara uirtutis honorem,
Et tibi te reuoca trepidum, ne noxia frangant,
Gloria ne pereat, neu proſpera lubrica perdant,
Vtere more tuo, te deinde rediſce magiſter,
Fortis athletæ animos caſus non obruit unus,
Acrius inſequitur hoſtem manus icta dolore,
Plagaq; fixa ſolet mentes armare uiriles,
Atque pudore recens creſcit diro ulcere uirtus,
Ac datur armigero uictoria uulnere crebro.
Fraterno alloquio ſic Angelus explicat ore,
Et uice germani monitis animauit amantem,
Tanta eſt cura Dei Martinum auellere lapſu.
Vlterius ſynodo nec ſe promiſcuit inſons,
Virtutiſq; ſuæ damnis noua lucra parauit.

26 Doceris hæc quicunq; legis, non eſſe hæreticis uel ad horæ ſpatiũ cõmunicandum, ſed ab eis fugiendũ. Nã Martinus poſt hanc modicam cõmunicationem, & ſi ualde pœnituerit & ingemuerit, ſenſit ſe agẽdorum miraculorum uirtute minoratum.

Quòd Energuminum, priuſquã limen cellæ ſuæ attingeret, curauit.

Res probat ipſa tamen ſacro uenerabilis actu.
Nanque ad pſeudophorum cellæ dum accederet æger,
Quem male uexabat nimium fera dæmonis ira,
Ingenioq; graui torquebat iniquior umbra,
Ante monaſterij quàm limina tangeret almi,
Martini faciem refugit ferus hoſpitis hoſtis,

Et benedicta uiri terror fuit ora uideri,
Non sufferre ualens res obscurissima lumen,
Nec uaga constantem fugit infida corde fidelem,
Sæua bonum, furiosa pium, truculenta benignum.
Sic quoque nigranti retinetur ianua lucis.
Ea medicina sacri satis unica, cuius opimum
Hospitium uidisse fuit meruisse salutem.
Sanctus in æde latet, foris exit origo medelæ,
Et cura ante datur medici quam forma uidetur.

Quòd Ægyptius necdum Christianus, inuocato eius Deo, de naufragio maris liberatus est.

Nec satis est mirum dederit quid corpore præsens,
Nomine sub cuius sparguntur dona per orbem.
Denique cum quidam Tyrrhenum curreret æquor,
Fert iter ad Romam quod uelificante uolatu,
Turbinis impatiens oritur uiolentia uenti.
Exiliunt fluctus, feriunt caua uela rudentes,
Nutat pinus iners, rapiuntur signa chirucis,
Leuis & antennæ coeuntia cornua frendent:
Artis inops stupidus resilit de puppe magister,
Stant undæ, armatura cadit, fragor æquoris urget,
Prora bibit, dum nauta uomit, perit ars, iacet usus,
Spes fugit, ira premit, rapitur lux, morsq; minatur,
Casibus in dubijs certi uergente salute.
Dum trepidant omnes, Ægyptius hæc ait unus,
Qui necdum Christi charismata senserat exsors,
Martini Deus eripe nos; mox dira procella
Corruit, & pelagi tumor altus ad ima resedit.
Sternitur unda rati, liquidi stetit area campi,
Atque immota loci iacuerunt murmura ponti,
Gurgitis optati trabe curritur æquor amicum,
Littoris ora legunt flabris data uela secundis,
Atque petens portum uada complet nauta celeuma.
Sic bene pro meritis famulo dat Christus honores,
Cuius eunte fide, terras, mare, sydera supplet.

Quòd Licontij domum à cladis periculo orationibus liberauit.

Pangere gesta libet reliquo ueneranda relatu.
Indolis à patribus generosæ Licontius olim,
Clarus honore, fide locuples, ab origine currens,
Cumq; domum propriam lues exitialis adisset,
Cunctaq; tabifluus penetrasset acumine morbus,
Quo miserabilium famulorum siue clientum,

Vna strages erat diuisa per ulcera languens,
Dicere quo posses prostrata cadauera telis,
Res extrema etenim nil nobilitatis honorat,
Præsidij spes sola manet Martinus in orbe,
Mittitur ad sanctum ueneranter Epistola cursu,
Auxilium rogitans hoc corde, hoc flagitat ore,
Ni cito subueniat, rapit omnia pestis acerba,
Per spatium ferale trahens in tartara cunctos,
Et crassata diu quid agant, contagia perdunt;
Qui potes, affer opem pendenti in morte cateruæ,
Desperata satis solatia fida requirit;
Quæ pius ut sensit diuino illata flagello,
Sed nec posse timet facili exorare precatu,
Attamen excipiens uotum miserantis amici,
Septem 27 nempe dies, totidem sub sydere noctes,
Peruigil incubuit ieiunia nulla relaxans,
Continuata trahens per tempora mille precatus,
Nec prius absistit, nisi supplicis illa Liconti
Vota recepta daret, domuiq; medela rediret,
Et rediuiua salus fugitiuum expelleret ulcus.
Qui tamen ut didicit sancti obtinuisse laborem,
Aduolat & grates deuoto corde rependit,
Exceptaq; domo sua gaudia munere pensat,
Pro merito fidi dono uice Centurionis,
Israëli Dominus quem prætulit ore potenti,
Et prius hausit opem genitæ, quàm intraret in ædem.
Deniq; sancto offert argenti pondera magna,
Tertricena decem superaddita merce patroni,
Addit & has uoces recreato pectore supplex,
Quid tibi celse pater uitæ pro munere soluam?
Cum pretio non posit emi hæc lux, neque uendi,
Vnius aut animæ mercari uita ualebit.
Cum uero illa meæ domui lues una noceret,
Nec superest opis id reliquum quod redderet ullum,
Præsidio ecce tuo mihi nempe tot agmina uiuunt,
Sexus & ætatis numerosa caterua meorum,
Cum stupeam solidæ reuocata cadauera uitæ,
Et quibus obsequerer morientibus, ecce ministrant,
Nam statim ut tua uox penetralis ad astra uolauit,
Et uisa est meritis curuare cacumina cœli,
Quo uicina tibi fierent oracula Christi,
Expositæq; preces ante ora fuere tonantis,
Ac recitata fuit pia uox dominantis in aurem,

27 *Et hic habes septem dierum ieiunium, & supplicem orationem obtinuisse magnæ domus sanitatem.*

Mox bonitas indulſit ope præſente medelam,
Corpora deſeruit membratim tabida clades,
Qui potuere mori, ſubitæ rediere ſaluti,
Et uiguerunt ſpe, pede, uiſcere, lumine, uoce,
Ac languor moritur uiuenti in carne ſepultus,
Vnde pater modicum pro uiuis ſume tributum,
Fœnore uel minimo tolerans dum debita ſoluo.
Sed neque ſuſcepit, neque repulit ille quod offert,
Ante monaſterij ſed quam bene limen adiret,
Captiuis tribui redimendis pondera iuſsit.
Sic uno ex caſu fert dona gemella beatus,
His libertatem dedit illis unde ſalutem,
Ac concordi animo cecinerunt gaudia plauſu.

Quòd fornaculæ ſuæ factam ſenſit iniuriam.

Hoc idem eſt mirum, niteant ſi uerba relatu,
Occurrit cellæ cum quidam è fratribus algens,
Carbone iniecto ardebat fornacula ſancti,
Cum ſede tergo celer rapiens quaſi lucra uaporis,
Inguine nudato, pede iacto, poplite pauſo,
Vir ſacer incluſus de cella protinus inquit,
Quis foris inceſtat nudus habitacula noſtra,
Corpore detecto, puro genu, & inguine nudo?
Quid fuit hoc, docti uos dicite, quæſo, ſophiſtæ,
Martini ante oculos paries quaſi lintea lucri,
Aut quaſi filo agiles contexit aranea telas,
Retia uel nexis per rara foramina filis,
Vnde hic tam tenuis ſtructura pateſsit hiulca?
An ſe ſaxa leuant, aut reddunt ſciſſa feneſtram?
Seu duri lapides lento ſe glutine ſoluunt?
An caſa materiæ uitreo ſe margine pandit?
Aut ſpeculare dedit quo ſanctus lumine tranſit?
An leuior paries reuoluto ceſsit in arcu,
Et ſtetit incolumis rapido ſuſpenſus in ictu?
Nobilis aut acies oculorum & marmora tranſit,
Clarior ac uiſus per cuncta obſtacula pergit?
Penniger an clauſi uolitauit ad ora miniſter,
Ac per opertum aperit, & in inuia nuncius intrat?
An quia limen erat totum foris, intus habebat?
Carne ſedente loco uelox an ſpiritus ibat?
Pandite doctiloqui, comprehendite clauſa diſerti,
Qui numetis, atomis, ratione poteſtis, & ore,
Hic fugit ars oculos, niſi Chriſtum nulla uidetis,
Quanta Dei uirtus, Martini eſt gratia quanta.

Hac

Hac ope mirificus homo complet, quod homo nescit,
Explicat hac fidei merito, quod obstat origo.

Quód Bricio à dæmone agitatus ei conuicia infert, qui postea precibus eius ab ipso dæmone liberatus, ad eius se genua prosternens ueniam poscit.

Quod superest etiam memoretur honore patroni,
Consummanda suo properat quia pagina textu.
Forte sacer residens per dura sedilia ligno
Prospicit huic claras pendenti rupe gemellas,
Tegmine pullatas, tristi terrore sonoras,
Fraude laborantes, iaculantes spicula fellis,
Nequitiæ artifices rebus grauia arma sinistris,
Voce uenenata uerba hæc anguina rotabant:
Quid ualet ira tumens, eia te Bricio monstres;
Hoc iterum repetunt, donec male Bricio motus
Irruptis foribus sancto conuicia uergit,
Iurgia multa mouens turbata mente satellis,
Se meriti melioris ouans, quàm sanctus haberet,
Sic gestu rabidus, neque se agnoscebat amarus,
Vitæ gesta suæ temerarius arbiter inflans,
Intolerabilium per inania bombica iactans,
Vento motus iners simulans foliatilis umbræ,
Excussa ceruice rigens, leuitate rebellem,
Exagitans animum, pede iuncto, pectore tenso,
Irrationalis tumido gliscente cothurno,
Nec se mente capax, sensu spaciante uacillans,
Inque sacerdotem truculenter acerba redundans.
Sed quid in abiectum Martinum hæc turbida uoluit?
Quid humilem placidum tam dira superba minatur?
Cur animæ nimium dulci tot amara ministrat?
Non decet hæc audire pium, neque ferre benignum.
Errant hi grauiter, qui melli absinthia miscent,
Ille tamen pietate calens nihil intulit hosti,
Excipit iratum placatus amanter amarum,
Oblectans rabidum, & per mollia famina mulcens,
Et nescit non esse pater sine felle uel hosti;
Qui tamen, exorante uiro, laruisque fugatis,
Dum redit ad mentem furiosus Bricio pridem,
Pontifici occurrit uoto, prece, corpore supplex;
Sed bonitate pij celer indulgentia fluxit.
Non apud hunc opus esse diu lachrymando rogari,
Aut prece multiplici ueniam sperare nocenti,

Qui magis expetijt culpas donare reatus,
Credidit & damnum quicquid non præstitit ultro,
Hæc sua lucra putans dimittere debita noxæ,
Obuius occurrens quærenti munera pacis,
Irasci nulli cupiens, ignoscere cunctis,
Fœdera sola ligans celer, & delicta relaxans,
Effugiens nequando sibi daret ultio damnum,
Rem pietatis agens, satis est clementia uindex,
Quæ pia dona metens fieri non indiget ultrix,
Omnibus aucta bonis, cui dos, & gloria pax est.
Vir tamen ipse sacer pietatis ab agmine miles,
Fœdera semper amans, & pacis in arma triumphans,
Supplicis ad uocem miserantia uiscera laxat,
Inque sinu ueniæ trepidum mulcendo reduxit,
Atque reum solitâ patria pietate recepit.
Hæc tua dulcis erant holocausta, sacraria, templa,
Hæc tibi diuitiæ, thesauri, regna, talenta,
Flos, odor, esca, sapor, mera cynnama, balsama, thura,
Hæc sacer omnis erat, hæc tota, hæc unica cura,
Christum corde pio, Christum meditarier actu,
Reddere nolle uicem miseri, sed parcere culpæ,
Criminis indultor, ueniæ memor, ara reorum,
Spes miserabilium, fuga laruarum, arma sequentum,
Præda cateruarum, errantum uia, cura medentum,
Omnibus una salus, amor omnibus, unus amator.
Quis tibi digna loqui ualeat, quem mundus honorat?
Quid pie uir satis est, cui laudis debitor orbis,
Quæque referre uolens neque totus id explicat axis?
Iugiter amplexu Christum corde, ore retentans,
Nec sine te patiens Dominum discedere quoquam,
Tecum semper habens uinctum pietate tonantem,
Astrictus precibus neque se soluebat amator,
Cuius amica fides tantum sibi contulit arcis,
Vt solem radijs, & lunam cursibus æques,
Qui splendore nitens pulcher, quasi lucifer axis,
Ac fulgore Dei uir fulgidus ipse coruscas,
Tegmine uir niuens, miro diademate fuluus,
Supplicis ergo memor, famuli exauditor opime,
Fortunati inopis trepidi sibi forte reatus,
Morbida cui rabie circum sua crimina latrant,
Et fera delicti penetraliter ulcera mordent.

28 *Ecce iterum sanctum Martinum inuocat ut pro eo intercedat ad dominum.*

Petit Fortunatus, ut pro eodem oret.

Intercede 28 precor ueniam, uir adepte coronam,

Eripe pastor ouem, ne clauda, uel extera restet,
Porrige celse manum, rege gressum, dirige sensum,
Excessusque graues leuiori examine pendes,
Ac potius pietas diues, miserando precetur,
Mitis & exortes placident fomenta medelæ,
Inter & ipse Deum atque reum 29 mediator adesto,
Defixis genibus, tensis ad sydera palmis,
Vocibus inclusis, animis penetrantibus auras,
Obtineas meritis, iudex cum uenerit orbis.
Tu quoque iussus eris dextro residere sedili,
Arbiter in populos, tribuum pauor ante tribunal.
Qualiter effugiam flamma stridente caminum?
Tunc precor ut fragilem sacro uelamine celes,
Et tua me trepidum defendat ab igne potestas,
Nam scio posse reum quemuis tibi cedere Christum,
Quem sociat proprio mansura in secula regno.
Sis precor in Domino famuli memor alme per ipsum,
Cuius erit tibimet lumen sine fine uidendum;
Da ueniam dulcis, pie, blande, benigne patrone,
Condere dum uolui, quia læsi carmine flores.
Sed tua laus nullo breuiabitur ampla relatu,
Quam Deus in terris, pariterque tetendit & astris.

29 *Vides pauper homo sanctos posse dici mediatores inter deum & nos, citra Redemptoris nostri contumeliam?*

Conclusio libri.

Pone libelle modum tepido uerecunde relatu,
Multiplices faciens diffuso stamine rugas,
Nec bene fila ligans, nodo subit aspera tela,
Hispida cameli rigido quasi uellere texta,
Serica cum decuit Martini pallia duci,
Aut prætexta micans auro sub tortile necti,
Vel toga permixtis hyacintina curreret albis,
Pingere seu uariam rosa, lilia, gemma, coronam.
Marcida lingua tacet, ueniam tibi posce libelle,
Contentus tantum Turonum pete mœnia supplex,
Qua Martinus habet ueneranda sepulchra sacerdos,
Cuius 30 honor tumuli faciat sua rura tueri,
Qui pietatis opem tribuat, nam largus ubique,
Scit nil esse meum, sua sed sibi dona recurrunt.
Si tamen urgeres ut adhuc temerarius intres,
Inde Parisiacam placidè properabis ad arcem,
Quam modo Germanus regit, & Dionysius olim,
Si pede 31 progrederis, uenerato sepulchra Remedi,
Atque pij fratris complectere templa Medardi.
Si tibi Barbaricos conceditur ire per amnes,

30 *Ecce quomodo ex sanctorum sepulchris illustrantur urbes & territoria præseruantur.*

31 *Ex omnibus quæ hic sequuntur iterum habes ex sanctorum pignoribus & monumentis Ciuitates reddi illustres.*

Vt placidè Rhenum transcendere possis & Histrum,
Pergis ad Augustam, quam Vindo Lycusq; fluentant,
Illic ossa sacræ uenerabere uirginis Afræ.
Si uacat ire uiam, neque te Baioarius obstat,
Qua uicina sedent Breorum loca, perge per alpes,
Ingrediens rapido qua gurgite uoluitur Oenus.
Inde Valentini benedicti templa require,
Norica rura petens ubi Birrus uertitur undis,
Per Drauum itur iter, qua se castella supinant.
Hic montana sedens in colle superbit Amintus.
Hinc pete rapte uias, ubi Iulia tenditur alpes,
Altius assurgens, & mons in nubila pergit,
Per rupes gelidisq; tuas qua lambitur undis.
Et super instat aquis renuta telia mentis.
Hinc Venetum saltus campestria perge per arua,
Sub montana quidem castella per ardua tendens;
Aut Aquilensem si fortasse accesseris urbem,
Cantianos Domini nimium uenereris amicos,
Ac Fortunati benedictam martyris urnam,
Pontificemque pium Paulum cupienter adora,
Qui me primæ uis conuerti optabat ab annis.
Si petis illud iter qua se Concordia cingit,
Augustinus adest pretiosus, Basiliusq;.
Qua mea Taruisus residet, si molliter intras,
Illustrem socium Felicem quæso require,
Cui mecum lumen Martinus reddidit olim;
Per semitam gradiens, & amicos duplauenenses,
Qua natale solum est mihi sanguine sede parentum,
Prolis origo, patrum frater, soror, ordo nepotum,
Quos colo corde, fide, breuiter peto redde salutem.
Si Patauina tibi pateat uia, pergis ad urbem,
Hic sacra Iustinæ rogo lambe sepulchra beatæ,
Cuius habet paries Martini gesta figuris,
Quoue salutis opus celso depende Ioanni,
Atque suis genitis socijs per carmina nostris.
Hic tibi Brinta fluens, iter est Retmone secundo,
Ingrediens Athesim Padus excipit, inde phaselo,
Mobilis unde tibi rapitur ratis amne citato.
Inde Rauennatem placitam pete dulcius urbem,
Pulpita sanctorum per religiosa recurres,
Martyris egregij tumulum Vitalis adora,
Mitis & Vrsicini Pauli sub sorte beati,
Rursus Appollinaris pretiosa limina lambe,

Fusus

Fusus humi supplex, & templa per omnia curre,
Et pete Martini loculum quo iure sacelli
Iam desperatum lumen mihi reddidit auctor,
Munera qui tribuit, saltem rogo uerba repende.
Est ubi basilicæ culmen Pauli atque Ioannis,
Hic paries retinet sancti sub imagine formam,
Amplectenda ipso dulci pictura colore,
Sub pedibus iusti paries habet arte fenestram,
Lychnus adest, cuius uitrea natat ignis in urna.
Huc ego dum propero ualido torquente dolore,
Diffugiente gemens oculorum luce fenestris,
Quo procul ut tetigi benedicto 52 lumen oliuo,
Igneus ille uapor marcenti fronte recessit,
Et præsens medicos blando fugat unguine morbos,
Non oblita mihi mea lumina munere sancti.
Nam redit ante oculos oculorum cura fidelis,
Et memor illud ero, dum luce, & corpore consto,
Promptius affectu precor inde require sodales,
Si socijs loqueris ueniam pietate mereris,
Porrigo materiam quibus hanc ego, ut ore rotundo
Martini gestis florentia carmina pangant,
Et claro ingenio texant spargenda per ortum,
Vir radians meritis licet ille, nec indiget istis,
Gratia cuius ouans, ac fama iter occupat orbis,
Arua capax, pelagus intrans, super astra coruscans,
Distribuens miras populis pro stipe medelas,
Qui Domino famulando suo capit omnia dono,
Et quo Christus habet nomen, Martinus honorem.

52 *Vides oleum benedictum restituisse lumen oculis.*

PROLOGUS IN VITAM BEATI Gregorij Turonensis Archiepiscopi per clericos Turonenses descriptam.

Habetur ante opus eius in gloriam plurimorum Martyrum editum.

OMNIUM quidem sanctorum iure memoria ueneratur; sed eos primum fideles honorificant, qui uel doctrina, uel exemplo cęteris clarius effulsere. Porrò unum ex his beatum Gregorium Turonicæ sedis Archiepiscopum fuisse, eumq; hac gemina dote resplẽduisse, non parua documenta produnt. Cuius nimirũ gesta, uel partim necessariò scribuntur, ne fama tanti uiri quandoq; dubietatis nebula fuscaretur. Et quidem satis est ad eius gloriam, quòd Christum, cui placere quæsiuit, conscium habet in excelso, sed tamẽ & hic nephas est, illius laudes tacere, qui tot sanctorum studuit laudes propalare. Quæ scilicet relatio quantula erit, nec eius insignia, ut sunt, profert, quoniã plurimis,

quæ opinione feruntur, omißis, pauca quædam, quæ ex libris eius approbentur, attingimus. Quòd siquis Iudaico more signa requirens, sanctū quemlibet signorum quantitate metitur, 1 quid de beata Dei genitrice, uel de præcursore Ioanne censebit? Sanius itaque discernat, quòd in tremendo die multis qui signa fecerunt, reprobatis, hi qui opera iustitiæ sectati sunt, ad dexteram superni iudicis soli colligentur. Non igitur præsulem nostrū ob gestum miraculorum commendamus, quanuis & illa non omnimodo deerint, sed quòd mitis & humilis corde Christum imitatus fuerit, demonstramus.

1 *Caute lege quod hic dicitur, non enim simpliciter negant sanctam Dei genitricem aut dominii præcursorem edidisse miracula, cum multa infra lecturus sis ab eis edita, signa post mortē sed in uita duntaxat. Nam de præcursore aperte habetur i Euāgelio, Quia Ioannes signum quidem fecit nullum.*

INCIPIT VITA.

GRegorius Celtico Galliarū tractu fuit exortus, Aruernicæ regionis indigena, patre Florentino, matre Armentaria procreatus: Et si quid diuinæ generositati terrena conducit nobilitas, parētes eius cum rebus locupletes, tum quoq; natalibus fulserunt illustres. Sed quod plerisq; munijs diuinæ seruitutis quadam peculiari deuotione ita uidebantur annexi, ut quisquis ex his religiosus nō existeret, iure degener notaretur. Ad quod astruēdum quiddam de propinquioribus inseramus. Itaq; Gregorius quondam senator Leocadiam duxit uxorem. Hæc de stirpe Vetij Pagati descenderat, quem Eusebius in quinto historiarū libro Lugduni passum, ac inter reliquos tunc temporis narrat gloriosius agonizatum. Quæ Leocadia peperit sanctum Gallum Aruernicæ sedis episcopum, atq; Florentium huius pueri genitorem. De hoc autem Florentio, sed & de Armentaria matre, de Petro quoq; fratre eius, necnō & de uxore Iustini sorore eius, ac duabus neptibus Heustena scilicet, & Iustina beatæ Radegundis discipula, libri miraculorum talia referunt, per quæ fides illorū, & merita non exigui momenti fuisse dinoscantur. Hæc autem Aruernis, quæ puero genialis humus fuit, uehemēter olim caput extulerat, ita ut senatoribus uelut urbs Tarpeiā præpolleret. Ab his Gregorij parentela profluxerat. Hæc senatores, hęc Iudices, & quicquid de ordine primariorum dixerim, proferebat. Id sane de parentibus dictum sit, ut quia Dominus in generatione iusta est, ad laudem Gregorij proficit, quòd ei sua progenies titulo sanctitatis columna uideatur. Huius genus & patriam Fortunatus commemorans, inquit.

Forte decus generis Turonicensis apex
Alpibus Aruernis ueniens mons altior ipsis.
Ad matrem quoque eius.
Felix his meritis sibi Machabæa, uel orbi,
Quæ septem palmas cœlo transmisit ab aluo,
Tu quoque prole potens recte Armentaria felix,
Fœtu clara tuo, geniti circumdata fructu
Est tibi Gregorij palma, corona, nouus.

Ita nobili stirpe nobilissima proles emergens, ut rosa quędam stipite gratior, decus generositatis auctum in parentes refudit. Et quanuis iam mysterij maiestas in nominibus non quæratur, tamen hic ut rebus assertum est, Gregorius competenti præsagio appellatur. Sic enim Græcus uigilantem appellat. Hic denique non solum tertiā uigiliam, sed quod maius est, secundam quoque, & quod rarissime uideas, obseruauit & primam. Et quia iugum Domini ab adolescentia portauit, sedebit solus (ut ait Hieremias) uel certe propè Martinum. Vt autem ętatulæ robur admisit, literarum studijs mancipatur: in quibus equidem studijs primitus sub Gallo Episcopo, suo uidelicet patruo, sensus illius teneritudo coaluit. Cum ergo iam in discendis notarum caracteribus ageretur, hunc diuina dispositio uirtutum auspicijs initiauit, sanctamq; eius infantiam signorum ostensione nobilitauit. Nam pater eius nimia ualetudine comprehensus, lectulo decubabat, intimus ossibus ardor furere, podagricus humor foris intumescere, uapor aridus ora perurgere cœpit, cum quidam puero per uisionem apparens diceret, Legisti librum Iesu Naue? Cui ille, Nihil, inquit, aliud literarum attendo, præter notas, quarū nunc exercitio constrictus affligor. Nam hic liber si sit, prorsus ignoro. Et ille, Vade inquit, fac hastulam ex ligno, quæ possit hoc recipere nomen, scriptumq; ex atramento sub paterni capitis fulcro collocabis; quod si feceris, erit ei pręsidium. Mane facto, matri quę uiderat indicauit. Senserat nimirum sancti puer ingenij, non suo, sed matris iudicio rem esse gerendā. Tum illa iubet uisionem implere, factum est, & pater de momento conualuit. Quid sane rationabilius, quàm nomen Iesu, uel lignum ad reparandam sospitatem congrueret?

Parentes eius ut reuera nobiles erant, & in Burgundia diffusi lati fundi possessores. Sanctus uerò Nicetius uir totius religionis, qui Lugduneñ pręerat ciuitati, cum prędicti parentes eum uicinarentur, puerum Gregorium acciri iussit. Quem sanctus uir coram positū aliquantisper contemplatus, & nescio quid diuinum in eo cōmentatus, iussit hunc ad se (iacebat enim in lectulo) leuari, ac uelut paradisi colonus conciuem sibi futurum pręsagiens, ulnis astrictum cœpit confouere, cum quidē (quod reticendum non est) ita collobio se totum contexit, ut nec summis digitis puerū contingeret. Hoc sanè castitatis exemplū isdem puer adultus auditoribus suis frequenter inculcabat, ex hac perfecti hominis cautela sua dens eos colligere, quantum fragiles quiq; lepores debeant, ac tactus uitare. 2 Benedixit ergo puerū, & imprecatus illi prospera suis remisit eum. Biennio uerò post miraculū, quod dixeramus, fermè exacto, iam memoratus Florentius rediuiuo dolore captatus est, accenditur febris, intumescunt pedes, dolor pessimus pedes intorquet. Perēdinata pestis hominem contriuerat, iam penè cōclamatus iacebat. Interea puer uidit iterum in somno personā sese, Vtrum'ne librum Tobiæ cognitū haberet, interrogantē. Respondit, nequaq̄. Qui ait, Noueris hunc fuisse cęcum,

2 *Vides antiquam esse consuetudinem quod Episcopi alijs benedicant.*

atq; per filium ex iecore piscis Angelo comitante curatum; Tu ergo fac similiter, & saluabitur genitor tuus. Hæc ille matri retulit: quæ cõfestim pueros ad amnem direxit: piscis capitur; quæ de extis iussa fuerant, prunis imponuntur. Non fefellit uirũ euentus; ut enim primo fumus odoris in naribus patris reflauit, protinus omnis ille tumor, dolorq; discessit. Si magnũ est, os Zachariæ Ioannis merito fuisse reseratũ, nec modicũ utiq; est, Florentium non semel, sed bis per filiũ esse curatũ. Senserant ex hoc ijdem parentes, quod dextro pede potissime foret innexurus, nec ignorare poterat quin illũ diuina dispositio dexterioribus officijs aptauisset. Quẽ tamen non continuo 3 totonderunt, ipsius (ut reor) ascensum in suscipiendo clericatu postulantes. Litterarum tñ studijs instãtius applicatur.

3 Ecce quomodo & antiquitus qui ad clericatũ assumebantur, tondebantur.

Adhuc itaq; laicus tam sensu quam corpore adoleuerat, cũ subito nimia febrium, ac stomachi pituita cõprehensus, cœpit grauiter ægrotare, languor per dies ingrauescere, medicinalis industria nihil proficere. Quem patruus Gallus frequenter uisitabat, genitrix uerò, ut mater, cum lamentis assiduabat. Sed cũ iam de humano auxilio desperaretur, cœlitus adolescenti suggestũ est, quo se ad diuinum conferret. Rogat igitur ut ad sepulchrum sancti Elidij (erat enim iuxta) portari deberet, sed ei parũ profuit, quia tunc differebatur, quod per illud incõmodum querebatur. Domi reportatus, ita cœpit post paululũ tormentari, ut putaretur ad exitũ urgeri. Vexatio tandẽ fecit causam intelligi. Consolatur eos qui flebant, dicens, Ad 4 sepulchrũ beati Elidij me semel adhuc deferte, fides mea est, quod ille & mihi sanitatem, & uobis mox præstabit lætitiã. Tunc uerò illic deportatus, uoce qua poterat orationem fudit, spõdens, quia si ab hoc contagio liberaretur, clericatus habitum suscipere nec prorsus moraretur. Dixerat, & sensit protinus discedere febrem; & à naribus eius copia sanguinis defluẽte, sic omnis illa ualetudo disparuit, ac si legatus quidam, re pro qua uenerat obtenta, discedere festinaret. Ita comam deposuit, & se diuinis obsequijs ex toto mancipauit.

4 Vide quomodo confugiẽtes ad sanctorum sepulchra adiuuẽtur. Vide etiam uotum à sancto emissum & adimpletum.

Cum ergo sanctus Gallus ad 5 emeritã beatæ uitæ coronam uocaretur, uir Domini Auitus adolescentẽ suscepit: qui cũ eius ingenium, morumq; habitudinem explorauisset, magistrorũ diligentiam adhibuit, & quãta uel ipsius industria, uel eorũ sedulitas uelocitate poterat, ad arcem sapiẽtiæ prouexit. Hæc in uita beati Elidij reperies. Porrò autẽ in discendis literarũ studijs ea se discretione exercuit, ut utraq; nimietate careret, nec poëtarũ nenias ex toto horreret, nec (ut plerisq; mos est) his indecentius hærens, earũ lenocinio mente ancillaretur. Fecit.n. quod suffecit. Aciem cordis ueluti ad quandam cotem exacuit, & ita quasi ab Ægyptijs uasa aurea prmutuans, & ad eremũ, qua manna comederet, demigrãs, in perscrutandis diuinarũ scripturarũ potentatibus intrauit. Quod ipse de se loquens ostẽdit, dicens; Non ego Saturni fugã, nõ Iunonis, non Iouis stupra cõmemoro, & cætera monstra, quæ illic sequutus annectit, usq; dum diceret: Hæc omnia tanquam cito ruitura despiciẽs, ad diuina potius & euangelica

5 Cum beatus Gallus ad emeritam beatæ uitæ coronam uocaretur. Ergo regnum cœlorum datur ex meritis. Quid hic dicis hæretice?

gelica miracula reuertar;Non enim uinciri cupio meis retibus,uel inuo-
lui;in quo se ostendit sciisse hæc quidem,sed saniori iudicio respuisse. Tē-
pore præstituto Diaconus ordinatus est.

Ea tempestate erat quidam uir Aruernicus, qui lignū de sacrosancto beati Martini sepulchro detulerat. Sed cum ligni reuerentiam incautus negligeret,omnis eius familia grauiter ægrotare cœpit. Cū subinde languor ingrauesceret, & ille causam percussionis ignorans minus se emendaret,uidit in somno personam terribilem, Cur secum ita ageretur,percunctantem. Qui cum se nescire diceret,Lignum inquit,quod de lectulo Domini Martini tulisti,negligenter hic retinens damnum incurristi. Sed uade nunc,defer illud Gregorio diacono.Dignus iam(ut reor)idem Leuita figurabatur,cui Dominus iste Martinus pretiosa quæq; sui gregis esset cōmendaturus.Tunc temporis apud Aruernum plerique in habitu religionis uiri fulgebant,quos idem iuuenis nunc cum beato Auito, nunc semotim inuisebat,quatenus uel ab eis exempla pietatis assumeret, uel ipsis quod forte deerat, mutua charitate præstaret. Nimirum in his Christum colebat,& ueluti solis iubar in uertice montium refulgens, in his interim,dum in seipso uideri non potest,Christū respiciebat; ad hoc animum intendens,ut ad laudem Christi proferret quicquid per eos, uel etiam per illos,qui iam cœlo præcesserant,operari dignabatur.Sanè inter cæteros,in quibus ut diximus,Christus uelut in montibus resplendebat, dominum gloriosum Martinum deprehenderat, qui reliquos uelut quidam olympus excedit,& luculentius,utpote & terræ uicinior fulgor,ipsa astra reuerberat; in cuius utiq; ueneratione totus orbis merito iam olim coniurat,in huius desiderio Gregorius ex asse inferbuit.Hunc semper in corde,hunc in ore gerens,laudem eius ubique spargebat.Dum uerò mētis animum in exercitio uirtutum defigeret, caro eius à proprijs uiribus labascebat. Ita quippe mos est. Hinc est ꝙ Daniel postquam Angelicæ uisionis contemplatione leuatus est, à carnis uirtute deficiens, per multos dies ægrotauit.

Hic itaque uirtutibus proficiens,sed uiribus corporis intabescens, aliquando ualetudinem cum febre & pustulis incurrerat. Qua tandem ita confectus est,ut usu cibi,potusq; negato,huius uitæ spem amiserit. Vnū tamen superer at, ꝙ eius fiducia Martino innixa nullatenus uacillabat: quinimo feruentius flagrans,tanto eiusdem Martini desiderio succensus est,ut cum mors penè caput illi merserit, ad uisendum tamen eius sepulchrum iter arripere non dubitauerit. Nec eum sui dehortari possent, cū obnixe restiterint, quia corporis illa febris febre uincebatur amoris. Et quidem actis duabus uel tribus māsionibus, itineris occasione itidem languor inualuit.Sed nec tunc omnino cogi potuit,quin ad propositā Martini fiduciā festinaret, nomine diuinæ maiestatis dehortatores obtestans, ut uel uiuum,uel forte defunctum se ante eius sepulchrum exponerent. Quid plura? 6 Peruenit utcunque,probata fides perfectæ salutis com-

6 *Ad sepulchrum sancti Martini confugiens, sanatus est beatus Gregorius.*

pos effecta est. Et non solum ille, sed & Armentarius quidam ex eius clericis, qui sensu penitus caruerat, merito prædictę fidei sanatus est. Agens itaque tam pro se, quàm pro illo gratias, amore Martini exatiatus, uel potius magis succensus, ad patriam rediit.

Aliquãdo uerò cum iter de Burgundia ad Aruerniam ageret, magna contra se tempestas exoritur, densus aër in nubibus cogitur. Crebris ignibus cœlum micare, ualidisq; tonitruorum cœpit fragoribus resonare. Omnes pallescere, imminensq; periculum pauitare. Sed Gregorius amicus sanctorum, 7 reliqnias (has enim indesinenter collo ferebat) de sinu protrahit, & minacibus constanter nubibus opponit. Quæ protinus diuisæ dextra leuaq; prætereuntes, illæsum iter gradientibus præbuerunt. At superbia, quæ plerunq; uirtutibus nutritur, iuuenili animo protinus irrepsit; priuatim gaudet, suisq; meritis præstitum arrogat. Sed quid tam uicinum superbiæ, quàm casus? Nam equus, cui insederat, illico lapsus hunc ad terram grauiter elisit, ita ut omni corpore cõtusus uix assurgere posset, causamq; intelligens, satis deinceps cauit, ne se uanægloriæ stimulus qualibet sub occasione deijceret; sed quotiens per eum aliquid diuina uirtus egisset, non suis meritis ascriberet, sed uirtuti reliquiarũ, quas (ut diximus) perinde ferebat. Quod factum si discusseris, mirabilius est superbiã correxisse, quàm nubem diuisisse. Erat autẽ in orationibus assuetus, præsertim quietis horis. Solennitas beatæ Mariæ Virginis aduenerat. Siquidem apud Aruernum in uilla Marciacensi eius reliquiæ continentur. Tunc forte Gregorius intererat; qui, cæteris alto sopore depressis, ad secretam orationem suo more processit, conspicatusq; eminus uidet oratorium ingenti claritate fulgere. Credit igitur aliquos deuotorum iam ad celebrandas 8 uigilias processisse. Visione tamen luminis attonitus illò prætendit, cuncta silentio data deprehendit. Ad ædificiũ transmisit, sed interim ostium sponte reseratur. Ille ad Angelicas excubias reuerenter ingressus, diuinam uisitationẽ illicò agnouit. Claritas, quam à foris mirabatur, protinus discessit, nihilq; per uirtutem gloriosæ Virginis uidere potuit.

7 *Gestabat indesinenter collo sanctorũ reliquias, & ad eorum extractionẽ turbo & procella recesserunt.*

8 *Vides quod etiam antiquitus sanctorũ uigilia celebrabantur.*

Anno centesimo septuagesimo secundo post transitũ Domini Martini, Sigeberto Rege anno duodecimo regnãte, beatus Eufronius, qui inter uirtutes consenescens tanta gratia donatus est, ut ei prophetiæ spiritus inesse uisus sit, appositus est ad patres suos; tempusq; aduenerat, ut Gregorius amore beati Martini dudum flagrans, & ad pastoralis officij ministerium idoneus Episcopus, cathedrã eius uice sua regendam suscipere debuisset. Cũ igitur beatus Eufronius obijsset, Turonici de eius successore tractaturi conueniunt. Sed facili discrimine suasum est cunctis Gregorium in electione præferendum. Personã in loco frequentissimã iam olim sciebant, pluraq; eius gesta uiro digna conuenerant. Tunc uerò cunctis in cõsona uoce coëuntibus, cerneres Deo fauente causam prosperari. Nam clericorum turba nobilibus uiris conferta, plebsq; rustica simul & urbana pari sententia clamant, Gregorium decernendum, cũ cla-

ris meritis, tum quoque nobilitate pollentem, sapientia præcipuũ, generositate primum, principibus notum, ac sua probitate reuerendum, omnibusq; officijs habilem. Legatio ad Regẽ dirigitur, cũ quidem Deo dispensante, Gregorius corã reperitur. De hac igitur causa conuentus, quanta humilitate se excusare tentauit, quibus modis subducere uisus est? Sed quia uelle Dei est hinc, cætera flectuntur. Hunc Rex auctoritate cogit, hunc Brunichildis Regina perurget. Sed quoniam discreta humilitas obedientiam non recusat, tandem aliquando assensus est. Quẽ (ut credo) ne qualibet occasione delatus profugeret, statim Egidius Remẽsis Archiepiscopus ordinauit, ut Fortunatus Poeta scribens ait:

Martino proprium mittit Iulianus alumnum,
Et fratri præbet quod sibi dulce fuit,
Quem patris Egidij Domino manus alma sacrauit,
Vt populum recreet quem Radegundis amet;
Huic Segebertus ouans fauet, & Brunichildis honori.

Sedes itaque Turonica octauo decimo die postquã Eufronium amiserat, Gregorium suscepit. Turonẽsibus uerò nouo pastori triumphanter exilientibus, hoc prædictus Poeta panegyricum carmen procudit:

Plaudite nunc populi Turoni uota tenentes,
Præsulis aduentu spes gregis ecce uenit.
Hoc puer exertus celebret, hoc curua senectus,
Hoc commune bonum prædicet omnis homo.

Et cętera, quibus hunc & à Turonensibus desideratum, & ad cathedram legaliter ingressum ostendit. Adeptus ergo præsulatum qualis uel quantus fuerit, ut compendiose dicatur, & plures Ecclesiæ, quas nouiter construxit, uel quarum sartatecta restaurauit, insinuant; Et libri in laudẽ sanctorum, uel in expositione sanctarum scripturarum æditi quamprimũ demonstrant. 9 Matrem nanque Ecclesiam, quã Dominus Martinus construxerat, nimia uetustate confectam arcuato scemate reparauit, atq; historiatis parietibus per eiusdem Martini gesta decorauit. Quod Metricanorus noster non tacuit dicens inter cætera.

9 Si cõstruere noua & restaurare antiqua tẽpla non esset opus bonum, non utiq; ea uir sanctus fecisset.

Martini auxilijs operando Gregorius ædem
Reddidit iste nouus, quo fuit ille uetus. Et item
Fundamenta igitur reparans hæc prisca sacerdos
Extulit egregius quam nituere prius.

Sed plures alias (ut diximus) construxit, sicut in ipsius Chronicis reperitur, ut est Ecclesia sanctæ Crucis, uel in Artensi uilla. In construendis uerò spiritualibus templis, uidelicet in custodia gregis quàm certatim sese impenderit, uel ex hoc animaduertitur, quòd nec ab ipsis quidem sanctis uiris studium suæ prædicationis constituit. Nam (ut de his taceatur) quorum (ut ait Apostolus) peccata manifesta sunt, de quibus superfluo quicquã diceremus, ad ostendendum quantopere circa perfectiores sollicitus extiterit, duo saltem eorum, quos ob sanctitatis insignia uix præter Grego-

rium aliquis arguere præsumeret, ad medium deducantur. Haud longe enim post eius ordinationem sanctus Senoch Abbas de cella egressus, ad eum salutandum profectus est. Quem sanctus uir magna reuerentia suscceptum mutuoq; colloquio sensim exploratum, peste superbiæ mox persensit infectum. Sed gratia quæ in discernendis spiritibus huic suppeditabat, illum ab eadem superbia penitus expurgauit. Nec dissimili uirtute circa beatum quoque Leobardum extitit solicitus, quem nequã spiritus ita sinistris cogitationibus agitabat, ut propter quandam uerborum contumeliam, qua se dudum recluserat, migrare decreuisset. Sed nec iste potuit incurrere casum, qui Gregorium meruit habere subleuantem. Nam cum solito ad maius monasterium, quasi sacra Martini uestigia deosculaturus adiret, solicitus pastor qualiter ouis amore Christi uinculata se gereret, ad eius tugurium diuertit. Cui mox ille secreta cordis, quæ diabolus quasi rationabilia confinxerat, eidẽ reserauit. Qui protinus sagacissimo ut erat ingenio, diaboli cõmenta deprehendit, & non minimo dolore suspirans increpare hominẽ cœpit, ac diabolicam calliditatem uerbis cõpetentibus denudauit, domumq; reuersus libros ad propositum monachorum ei congruos pia sollicitudine transmisit. Quibus relectis non solum ab illa, quam patiebatur, incursione curatus est, sed etiam in sensus acumine multum prouectus. Nihil ergo nunc magnificentius quæras, nihil in laude Gregoriana præstantius expectes. Si anima corpore melior, satius esse quenquã in ea suscitari, nec quisquã mendax negare potest. Vox autem eius ꝙ imperiosa fuerit, uel ea quæ dicebat auctoriosa uita subditis inculcauerit, diligens Lector in ipsius libris explorabit. Verũ (ut supra retulimus) incõmodo corporis frequenter ob iniuriam carnis fatigabatur; sed quotiens corpusculum nimio uirtutum exercitio fatigatum languor inclementius pulsauisset, ille ad Martinum suũ decurrens concitè sanabatur. Hoc sæpissime fiebat. Quando autem & qualiter in descriptione miraculorum ita dirigitur, ut merito dilectionem delectet, siquidẽ ut discretus & humilis corporea medicamenta sibi primus adhibebat. Sed quanto ille humilius expetebat, indignũ se iudicans, cui medela per miraculum dari debuisset, tanto diuina largitas hunc ad solam suæ potentiæ medicinam reseruabat.

Contigit aliquando ut solita beati Martini uirtute ab unius temporis dolore sanaretur; cui post paulolum cogitatio per insidiatorẽ subiit iniecta, ꝙ pulsus ille uenarũ sanguinis posset minutione sedari. Dum id apud se uolueret, amborum temporum uenæ prosiliunt. Renouatus dolor undantius irrumpit, sed ille concitus ad basilicam properat. Veniam prius pro cogitatione precatur, dehinc palam sancti 10 sepulchri capita attigit, & illicò sanus abscessit. Multa (fateor) in laudibus diuersorum iam in gesserat, sed quãuis amore Martini uehementius inferueret, ad ea tamẽ, quæ de eius miraculis scribenda erant, se nullatenus dignum iudicabat, donec bis & ter per soporem admonitus si taceret, crimen incurrere mi-

10 *Sancti sepulchri capita attigit, & illico sanus abscessit.*

naretur. Denique oratorium sancti Stephani, quod in suburbio est, iusserat prolongare, & altare (ut erat integrum) in antea promoueri, sed qa nihil de pignoribus ibidem reperit, unũ ex Abbatibus ut eiusdem martyris reliquias exhiberet, ad episcopum clauem tamẽ oblitus direxit, qui capsam obseratam reperiens, quid faceret dubitabat: si ad episcopũ pro claue rediret, morosum erat; si capsam exhibuisset, ob multorum pignora sanctorum, quæ ibi continebantur, molestum ei esse sciebat. Cum igitur apud se hæsisset, ut diuina gratia cooperatricem se Gregorio testaretur, capsam exilientibus repagulis aspicit reseratam. Tũc gratias agens, reliquias non sine admiratione multorum Gregorio detulit, qui reuersus capsam ut reliquerat, obseratam inuenit.

Multa quidem Gregorius, quæ insequi longum est, in salute languentium operabatur, quæ tamen sub obtentu sanctorum, quorum reliquias perinde ferebat, à suis meritis excludere nitebatur, cum quidem hæc tanto uerius per ipsum fiebant, quanto ipse humilius aliis tribuebat, ut est illud. Cum aliquando per uiam graderetur, & 11 crucem auream cum reliquiis beatæ Mariæ semper Virginis, uel beati Martini collo gestaret, procul à uia cuiusdam pauperis hospitium incendio conspicit concremari. Erat autem (ut est in usibus pauperum) foliis, atque surculorum cremiis, ignium uidelicet fomentis contectum. Hac illacq; miser cum uxore & liberis cursitare, & strepere, aquam aduehere. Sed iam flammæ prę ualuerant, nec poterant mitigari. Tunc uerò Gregorius accurrit, & contra flammarum globos crucem eleuauit, moxq; in aspectu 12 sanctarũ reliquiarum ita totus ignis obstupuit, ut nec ea, quæ iam apprehenderat, ultra uel ad modicum ustulare posit.

11 *Gestabat collo crucẽ auream cũ reliquiis beatæ Mariæ &c.*

12 *Ad aspectum Crucis & sanctarũ reliquiarum ignis cessauit.*

Causa fuerat, qua Remense oppidum adire debuerat. Cumq; ab Egidio pontifice humanitus fuisset susceptus, ibidem noctu quieuit. In crastinum uerò illucescente Dominice, ad ecclesiam Episcopo colloquuturus uenit. Cum autem eius aduentum in secretario præstolaretur (nolebat enim in Ecclesia loqui) Sigo ferendarius quondam Sigeberti ad eum accessit. Quem ille osculatum sedere iuxta se fecit. Dum aliquantisper secũ sermocinarentur, & ille de ore Gregorij penderet, subito auris eius, quæ pridem obsurduerat, cum quodam crepitu reserata est. Ille gratias cœpit agere, & quid ei per Gregorium præstitum sit manifestare. Sed uir Domini consuetæ non immemor humilitatis, hominem ab hac æstimatione subducere nitens; Noli, ait, dulcissime fili, mihi aliquid gratiæ referre, sed beato Martino, per cuius reliquias, licet indignus quas defero, tibi auditus restitutus est, surditas depulsa.

Virtus nanq; charitatis in illo prçeminebat, adeò ut ipsis inimicis effectum dilectionis impenderet, ut sequenti patebit exemplo. Quodam enim tempore factum est, ut ad uenerabilem matrem suam in Burgundia properaret. In syluis uerò Abiegnis, quæ trans Verberim fluuiũ sitæ sunt, latrones incurrit, qui tanto impetu super comitatũ eius irruere uis

ſunt, ut non modo eos expoliare, ſed & occidere uelle putarentur. Quorum aſſultu Gregorius terreri non potuit, qui præſidio Martini circum ſeptus incedebat. Cuius mox auxilium flagitans, ita ſibi adeſſe expertus eſt, ut latrones uelocius quam emerſerint fugam inirent. At Gregorius uſus cõſueta pietate, nec in perturbatione turbatus, fugientes reuocat ad cibum, & ad potum inimicos inuitat. Sed crederes eos fuſtibus agi, & inuitos equos contra poſsibilitatem calcaribus urgere, ut nec reuocantem audire poſsint. Ita Gregorius ſupernis auribus oſtenſus eſt uicinus, & operibus charitatis intentus.

Fides & deuotio populi ualde per Gregorium ſuccreſcebat. At malignus hoſtis nõ modico dolore torquebatur. Vnde factum eſt ut uim ſuæ malignitatis ferre non ſuſtinens, uel paſtoris uel gregis fiduciam apertis

13 uocibus dementare conaretur. Ipſa nanq; 13 Natalis Domini die cum

Natalis Domini dies feſtus & celebris.

Gregorius pontificale feſtum in principali baſilica, ſicut mos eſt, ſolenniter celebrare procederet, quidã ex energumenis atrocior cæteris cœpit nimium debachari; Et ſequentibus, uel obuiantibus turbis, quæ Gregorium ſepſerant, ſe obuium ingerens, Fruſtra, inquit, Martini limina petitis, caſsò eius ædem aditis, qui uos propter multa crimina dereliquit: Ecce uos abhorrens, Romæ mirabilia facit. Hæc & alia plura cunctis, ut erant conſtipati, populis uerba diabolus inſibilat. Ad quã uocem non ſolum ruſticorum corda exturbantur, ſed & clerus, quin & ipſe Gregorius pauore concutitur. Ingredientes autem cũ fletu magno baſilicam omnes pauimento proſternuntur orantes, ut ſancti uiri præſentiam mererentur. Quidam uerò, cui ante tres annos ambæ manus cũ uno pede contractæ

14 erant, ante 14 ſanctum altare cum reliquis proſtratus, beati Martini

Ante ſanctum altare cum reliquis proſtratus, beati Martini auxilium implorat & obtinet.

auxilium poſtulat; qui ſubito nimia febre circundatus, tanquã in eculeo torquebatur extenſus. Inter hęc ſancta ſolennia gerebantur. Cumq; ſanctus Pontifex fletibus inſiſtens beati Martini præſtolaretur aduentum, diuino myſterio palla iam ex more cooperto, languidus ad plenum reſtituitur ſanitati. Quare Gregorius admodum gauiſus, omnipotenti Deo gratias agit, oculosq; lachrymarum imbre ſuffuſus, in hac ad populum uoce prorumpit: Timor à cordibus ueſtris fratres abſcedat, quia nobiſcũ

15 15 beatus confeſſor inhabitat; nec omnino credite diabolo, qui ab initio

Si cum eis ſanctus cõfeſſor inhabitat, non poteſt dici mortuus beatus Martinus.

mendax eſt, & in ueritate non ſtetit. Cum hæc & alia uerba conſolatoria aſtantibus inferret, omnium luctus laxantur in gaudiũ, multoq; alacriores q̃ uenerant ad ſua per Martinum, atque Gregorium redierunt.

Quia uerò Natalis Domini mentionem fecimus, quid aliquando in

16 hac die pontifici noſtro contigerit memoremus. Nam in 16 ſacroſancta huius Natalis nocte pridianis uigilijs fatigatus cũ paululum ſe cubito

Sacroſancta nox Natiuitatis dominicæ etiam olim in uigilia ducebatur.

collocaret, uir quidam ad eum concitus uenit dicens: Surge, reuertere ad eccleſiam. Ille expergefactus ſignum Crucis ſibimet imprimens, iterum obdormiuit. Nec deſtitit uir ille quin hominem ſecundo moueret. Sed cũ excitus grauem ſe adhuc ſentiret, rurſus obdormiuit. Tum uero ille

uir tertio ueniens, maxillæ eius alapam impreſsit dicens: En tu reliquos ad uigilias admonere debes,& tam diu ſopore deprimeris? Qua Gregorius uoce perculſus,pernici uelocitate ad eccleſiam eſt regreſſus. Adeò ſupernis oculis gratus extitit,ut nec humanitate cogente negligentiam pati permiſſus ſit ſuæ ſalutis. Viſum eſt hoc inſerere lectioni, qualiter cum Deus arguere uoluerit,ne uel aliorum leuitate peccaret. Nam cum hunc à deſperato languore beatus Martinus ita ſanaret,ut ad eccleſiam in craſtino properaret,ne ſe in ſolennijs miſſarum fatigaret, uni presbyterorũ hæc celebrare præcepit. Sed cũ presbyter neſcio quid ruſticè feſtina uerba depromeret,nonnulli de circunſtantibus eum irridere cœperunt,dicẽtes,melius fuiſſe tacere,ꝙ ſic incultè loqui. Nocte autem inſequuta uidit uirum dicentem ſibi, de myſterijs Dei nequaquam diſputandum. Satis dehinc apud eũ conſtitit, ne ſtultos & faciles ante ſe permitteret de beatis ſolennis obtrectantes.

Sæpius autem uir Domini, ſicut uerus & gregis & ſuimet conſultor, uel ſubditorum utilitate, uel propriæ ſalutis cauſa longius procedebat. Aliquando igitur 17 ſepulchrum beati Hilarij ſupplicaturus adiuit,cũ ad uiſendam quoque ſanctam Radegundem Reginã diuertit. Factũ eſt autem cũ hi duo tanquã incolæ paradiſi ſecum de cœleſtibus fabularentur, oleum quod ante pignora ſanctæ Crucis guttatim illic defluere ſolebat,ſic in aduentu Pontificis auctum eſt, ut infra unius horę ſpaciũ ultra unum ſextarium exundaret. Porrò cũ hæc beata Regina ad Regẽ eſſet accerſenda cœlorum, uir Domini Gregorius de eius tranſitu nuncium accepit. Cumq́; illa iam eo accurrente migraſſet, 18 ſancta eius mẽbra ſepulturæ locauit. Quo quidem tẽpore altare ſolenniter benedixit;operculum tamen Epiſcopo,qui tunc forte deerat reſeruauit.

17 Vides peregrinationẽ ad ſepulchrum beati Hilarij a ſancto uiro deſumptam?

18 Sancta eius membra ſepulturæ locauit,& altare ſolenniter benedixit.

Cauſa fuerat,qua Germanũ fluuium iuxta Blauienſe caſtrum tranſmeare debuerit. Sed idem fluuius ita tunc intumuerat,ut intuentibus nõ paruũ horrorem incuteret. Non longè autem ſanctus Romanus presbyter requieſcit,quem noſter (ut uita eius perhibet) Martinus tumulauit. Cum igitur hinc procella uentorum, illinc montes úndarum ingens periculum nauigaturo minarentur,oculos ad cœlũ erigens, & ad eccleſiam prædicti Romani ſubinde reſpiciens, adeò omne pelagus mox complanauit,ut compreſsis fragoribus,in ripam alterã ſine periculo ueheretur.

Sexdecim annos hic in Epiſcopatu exegerat,cum æquiuocus eius ille Magnus Gregorius in ſede Apoſtolica ſubrogatur. Siquidẽ opinata res eſt,ꝙ dudum alter alteri peculiari ſit amicitia deuinctus. Nec immeritò tamen hunc Fortunatus Gregorio comparat Nazianzeno,tanquam ille datus ſit Orienti,Romenſis Meridiei,aſt hic noſter Occidẽti. Cũ igitur 19 ſacra Apoſtolorum limina expetiſſet, magna cũ reuerentia ſanctus eum Papa excepit. Quem ad beati Petri confeſsionem introducens,à latere conſtitit præſtolans quo aſſurgeret. Interim autem (ut erat ingenio profundiſsimus) ſecretam Dei diſpenſationem admirans, conſiderabat

19 Et hic habes peregrinationem ad limina Apoſtolorum.

in huiuſmodi hominem (erat enim ſtatura breuis)tantam gratiam cęlitus profluxiſſe. Quod ille mox diuinitus perſentiens,& ab oratione ſurgens,placidoq; ut erat uultu ad Papam reſpiciens,Dominus,inquit,fecit nos,& non ipſi nos,idem in paruis,qui & in magnis. Cumq; id ſuę cogitationi ſanctus Papa reſponderi cognoſceret, ipſa ſua deprehenſione gauiſus gratiam,quā hactenus in Gregorio mirabatur,in magna ueneratione deinceps habere cœpit,ſedemq; Turonicam ita nobilitauit, ut 20 auream ei cathedram donaret, quæ apud præfatam urbem in poſterum ſeruaretur.

20 *Quid poſſunt dicere hæretici, cum uideāt ſanctiſsimum Gregorium donaſſe beatum hunc aurea cathedra?*

Iam uerò beatus Martinus hunc alumnum ſuum magnificans,uſquequaque ei ſe propitium multis modis demōſtrauerat. Sed cum operibus eius cooperatorem quoque ſe oſtenderet, aliquando præſentiam ſuam, licet inuiſibili ſuo quo uideri ſolet ſplendore, manifeſtauit. Nam 21 oratorium ex promptuario prædeceſſoris ſui apud Turonum conſecraturus,reliquias ſancti Saturnini martyris,ac Domini Martini à baſilica ſuſceptas cū ingenti ueneratione deferebat (erat enim ſacerdotum ac Leuitarum in albis ueſtibus non minimus chorus ,& ciuium honoratorum ordo præclarus,ſed & populi ſecundi ordinis magnus conuentus) radiantibus ſolenniter 22 cereis,crucibus in altum ſublatis. Cum ita ueniretur ad oſtium, terribilis fulgor cellulam ſubitò perfundens, omnium oculos nimio perſtrinxit ſplendore, qui diutius durans hac illacq; ſicut fulgur diſcurrebat. Omnes nimio pauore perculſi ſolo iacebant. At Gregorius ut tantæ uirtutis conſcius,conſtanter eos exhortans,Nolite,inquit,timere,rememoramini qualiter globus ignis de capite beati Martini egreſſus cœlum uiſus eſt conſcendiſſe,& ob id nos cum his ſanctis reliquijs ipſum credite uiſitaſſe. Tunc uniuerſi magnificauerunt Deum,& ſenior cū electis dicebat: Benedictus qui uenit in nomine Domini Deus dominus & illuxit nobis.

21 *Ecce conſecrationem Oratorij cum ſanctorum reliquijs.*

22 *Vides quod etiā tunc in die accendebantur cerei,& crucis uexillum in altum deferebatur,pro ut & nunc fit in proceſsionibus.*

Pauca hæc de noſtrò præſule dicta ſint,non ut miracula eius, quæ reprobis dari ſolent,cōmendemus, ſed ut nec hanc quidem gratiam illi defuiſſe monſtremus. Cæterùm ad eius gloriam cōmendandam illud ſuffi ciat,quòd humili corde Chriſtum ſequutus eſt, & ꝙ non ſperauit in pecuniæ theſauris. Hoc utique eſt mirabilia feciſſe, & ut partim ſuperius monſtratur,à peccatorum eſt laqueo cuſtoditus. Super omnem quippe gloriam eſt à peccatis protectio. Vigeſimo & primo igitur Epiſcopatus ſui anno, tanꝗ ſeptennario annorum numero ter in fide ſanctæ Trinitatis completo, appoſitus eſt ad patres ſuos, non tam dierum , quia fermè tricennalis ordinatus eſt , ꝗ perfectione plenus. Qui tamen non uſquequaque uidetur clauſus in tumulo, cui reſtat ut uel lingua uiuat in mundo. Et quia,ſicut credimus,beato Martino 23 in cœlo eſt ſociatus, ſancto etiam corpore eſt illi in ſepulchro uicinus. Porrò Turonicenſes ne diuinis muneribus uideantur ingrati, ſemper neceſſe eſt ut retractent quantopere ſint à Deo ſuffulti. Datus nanque eſt eis patronus,non qualiſcunque

23 *Gregorius eſt in cœlo beato Martino ſociatus.*

lisćunque sed Martinus, de cuius laude quid primũ uel speciale dicatur? cum ut scriptum est, eius minima aliorum maximis maiora esse manifestum sit: tamen quanti habendus sit, testantur uniuersæ ut ita dicã, mundi nationes, quæ illum ita priuato affectu diligunt, ut etiam in nostro tẽpore, quando nimium iam charitas refrigescit, multos tam gente, quàm lingua ignotos ad eius sanctißimũ 24 tumulum confluere uideamus, ut merito de eodem Martino dicatur: Cuius uultum desiderat uniuersa terra. Quorum utique studia nostram, qui uicini sumus, inertiam iure uehementer redarguunt, non tamen sine diuino moderamine constat, quòd eius amor ita omnium cor penetrauit, quòd eius memoria, uelut alterius Iosiæ tam dulcis est omnibus, & quòd per omnes fines terræ ita iam patuit, ut quod Christus habet nomen, Martinus honorem. Datus est eis & Gregorius, uir non solum sanctitate, sed & doctrina clarus, ne urbs Turonica obscurior uideretur, si scriptorum officio caruisset: quin potius sicut urbs Romulea post Apostolos illustratur in altero Gregorio, ita urbs Turonica post Martinum decoratur in isto. Quem uidelicet uel apud Deum, uel apud Martinum 25 aduocatum quendam atque sequestrem habere confidamus, eique nostras necessitates ad expediendum committamus. Verùm ille non erit immemor uel suæ, uel Martini misericordiæ, quam nobis tantopere insinuare curauit, quippe qui ad hunc insinuandum eius miracula digessit, ut quique futuri audientes quanta & qualia uisibiliter operetur, quàm desperatos languores sanet, de potentia uel de patientia eius nullatenus dubitent. Et si pro dispensatione temporum contigerit corporea miracula cessare, semper tamen credamus illum in nostris animabus suæ uirtutis medicinam operari. Gregorius igitur Martini misericordię conscius, semper illi de grege suo suggerat, semper illum pro statu sancti loci sui, ac pro totius Regni salute interpellet.

24 Multi ad sanctißimũ Martini tumulũ confugiunt.

25 Gregorius est aduocatus Turonensium apud deum. Nõ ideo tamẽ Saluator noster desijt supremus & eminentißimus esse eorũ aduocatus apud patrem.

Nec prætereundum, quomodo consuetam sibi humilitatem, etiam in ipsa sepultura sua seruauerit. Nam in tali loco se sepeliri fecit, ubi semper omnium pedibus conculcaretur, & ipsa loci necessitas cogeret, ne unquam in aliqua reuerentia haberi posset. Sed grex beati Martini talia non ferens, amicum Domini sui de loco leuauit, & ędito sepulchro mausoleo ad leuam sancti sepulchri digna reuerentia collocauit. Obijt autem quintodecimo Calendas Decembris, uidelicet intra Martinianam hebdomadam, ut 26 solennitatem Martini, quam hic iam ægrotans celebrare cœperat, 27 Martino iunctus in cœlo consumaret; præstante Domino Iesu Christo, qui uiuit, & regnat Deus per omnia secula seculorum. Amen.

26 Ecce Martini solennitas celebris.

27 Iterum habes Gregorium Martino in cœlo sociatum.

Tomus tertius. Pars prima.

FINIS.

ALOYSIVS LIPOMANVS EPISCOPVS VERONENSIS SYNCERO LECTORI.

Ecunda huius tertij Tomi pars Candide Lector Palladium Episcopum continet, qui uitas describit multas sanctorum monachorum beatarum quoque fœminarum, author uetustus, utpote qui statim mortuo Valente Imperatore floruerit, & maiori parti uirorum illorū Synchronos fuerit, quorū gesta describit, ut in eius lectione per te ipse uidebis. Stylus eius planus est & simplex, & qui Christianā puritatem per omnia redoleat. Quis autem fuerit hic Palladius si nosse cupis, ad Historiam Tripartitam recurre, ubi libro octauo cap. primo habes Socrate referente, Palladium Monachum quendam Euagrij disci pulum scripsisse librum de monachis, in quo etiam fœminarum imitationem conuersationemque commemorauit.

Liber hic aliquot ante annis Parisijs editus fuerat, sed iam nullibi fere reperiebatur, in animumq; mihi hoc uenerat ut per aliquem eum latine reddendum curarem. Cum ecce à uiro doctissimo meiq; amantissimo Basilio Zanco Clerico & nobili Bergomensi derepente ex Vrbe Roma ad me liber transmittitur, non tamen sub Palladij sed cuiusdam Heraclidis nomine editus, Paradisiq; titulo prænotatus. Memineram ego apud recentiores quosdam qui sanctorū gesta describunt, huius Paradisi Heraclidis mentionem crebrò factam, atque ex eo in libros illorum multa transposita, sed hærebam animo quis esset, præsertim cum nullam de eo apud ueteres scriptores (quod ego legerim) memoriam habitam uiderē. Dumq; mecū ipse fluctuarem, librum ipsum ad eruditissimū probatissimumq; uirum amicū meū Franciscum Torres Venetijs tunc cōmorantem transmisi, rogans ut is qui utriusque linguæ peritissimus esset, in famosam illam quondam Cardinalis Bessarionis Bibliothecā se conferret ac librū hunc cū libro Palladij Cappadociæ Episcopi quē ibi adesse sciebam conferret, & an is uel alter esset mihi rescriberet. Functus est pro sua charitate officio demandato uir optimus, & à capite ad calcem usq; utroque collatu uolumine, hunc eundem prorsus cū illo esse reperit, paucis quibusdam ijsque perexigui momenti īmutatis. Titulus etiam discrepa bat & nuncupatoria epistola, quæ non ab Heraclide Alexandrino, sed à Palladio Cappadociæ Episcopo, licet in utroque uolumine ad Lausum scripta uideretur. His igitur paucis locellis correctis, & ad emendatissimum Græcum codicem redactis, librum ad piorum emolumentum euulgandum duximus, cuius lectionem Ecclesiæ maximo usui futuram pollicemur.

Verum antequam ad sanctorũ uitas, quæ in hoc libro describuntur, accedamus, discutiendũ nobis prius esse operæ pretiũ arbitramur, unde factum sit, ut ementito uero huius libri authore, sub titulo Paradisi Heraclidis in lucẽ emerserit. Idq; primũ menti occurrit Parisinum Typographum istius cõmenti parentẽ extitisse. Cum enim legisset is per Diuum Hieronymũ in prooemio dialogorum contra Pelagianos fuisse scriptum, Palladium seruilis nequitiæ uirum Origenis hæresim instaurare, Diuum quoque Epiphanium in Epistola ad Ioannem Episcopum Hierosolymitanũ asserentẽ Palladium Galatam qui olim sibi fuerat charus, Origenis hæresim prædicare & docere, ueritus est bonus impressor, ne si librũ sub authoris nomine euulgaret, is statim ab initio ut ab hæretico homine conscriptus exploderetur. Cogitauit igitur (meo iudicio) strophã illam, ut de Palladio paradisum faceret, cuius perfacilis inuersio uidebatur, & tanquã ab alio compositum uolumen edidit, quo doctos uiros ad eius emptionem facilius animaret.

Nos siue id, siue aliud huius fallaciæ causa fuerit, libri utilitate permoti, ipsum prout in Græco codice iacere repertus est euulgamus, non audentes hunc Palladium illum asserere, qui Hæresis Origenianæ Hieronymo & Epiphanio authoribus fautor fuerit, quanquã ut id credamus non mediocre indicium facit, quod hic Palladius, ne dũ Originẽ ipsum, sed & Rufinum Hieronymi æmulum, necnon Euagrium, illum forte Hiperboretam ab eodẽ tantopere damnatũ cõmendat, ipsique Hieronymo infensus satisfuisse uidetur. Nam in uita Paulæ Romanæ sanctum uirũ inuidiæ nota inurit (quod etiam in uulgato codice suppressum fuerat) ut qui prohibuerit sanctam fœminã ad perfectionẽ transire. Quod non nisi ex inimicitiarum fonte, ĩmo turbine, quæ forte dictã ob causam inter ipsos intercesserant, prodijsse minime dubitare possumus.

Sed ꝙ is fuerit Originista necne, ad propositũ, quo hic liber scriptus est, parum facit, nam non dogmata fidei in eo, sed sanctorũ uitæ conscribuntur, &(ut de Eusebio Cæsariensi Episcopo, qui & ipse Origenis fautor fuit, ait beatus Papa Gelasius) propter rerũ singularẽ notitiam quæ ad instructionem pertinet, non uidetur renuendus, præsertim cum (ut ingenij nostri imbecillitas uidere potuit) nihil hic non pium, non Christianam redolens puritatẽ legatur. Approbamus igitur opus, scriptorẽ autẽ Dei iudicio, coram quo ille stat, reseruamus. Nam dubia pro certis asserere, nimis temerarium nobis uidetur.

Verũ aliud quoddam in hoc opere se se offert quod nos magis solicitos reddit. Diuus idem Hieronymus cuius in Ecclesia tanta est authoritas, quantã omnes scimus, in Epistola quã ad Ctesiphontem scribit, suggillans Euagrium Ponticũ Hyperboretam qui librum scripsit quasi de monachis, obijcit ei, multos in eo libro enumeratos qui nunquã fuerint, & quos fuisse scribit, Originistas, & ab Episcopis damnatos asserit, uolensque apertius qui hi essent indicare, subiungit, Ammoniũ uidelicet,

& Eusebium, & Euthymium, & ipsum Euagrium, Or quoque, & Isidorum, & multos alios quos enumerare tędium est. At hi sex quorũ in mentionẽ incidimus, etiam in hoc Palladij opere interseruntur, eorumq; uitæ accurate descriptæ reperiuntur. Quid igitur ad hæc dicemus? Suscipiemus ne uiros qui à tanto Patre de hæresi dãnati affirmantur? Hæremus certe hoc in loco lector candidissime, & si illud respondere possumus, librũ duntaxat Euagrij non autẽ Palladij per Diuum Hieronymũ fuisse damnatũ, aut illos profecto eosdem non esse, qui & ab Euagrio & à Palladio cõmemorantur, sed omnino alios; contigit enim (teste ipso etiam Diuo Hieronymo & Gennadio de uiris illustribus) cõplures sanctos Patres necnon Monachos, & Anachoretas eiusdẽ fuisse nominis, ut in pluribus Macarijs, Paulis, Ioannibus, Isidoris, Euagrijs uidere licet. At si hęc responsio tibi non satisfacit, nihil nobis dicendũ superest, nisi ut his sex dimissis alios legere non graueris, longè enim absit, ut nos qui toto uitæ nostræ tẽpore contra hæreticos desudauimus, uelimus nunc hæreticos homines in Ecclesiã introducere. Quanquã si ex prædictis sex uiris nonnulli Diui Antonij discipuli fuerunt, si aliqui Diui Basilij, & Gregorij Nazianzeni alumni, si summa omnes uitæ honestate præditi, & diuinis charismatibus insigniti, si miraculis clari, & optimo fine consumati, uix adduci possumus, ut credamus hos illos esse, quos Diuus Hieronymus Hæreseos à Patribus damnatos asserit, & non prorsus alios.

Ego ut quod sentio libere fatear, postquã librũ hunc Palladij ad Lausum à sanctissimo pariterq; doctissimo uiro Ecclesiæ columna Ioanne Damasceno in sermone illo aureo, Defunctos uiuorum beneficijs iuuari inscripto, tantopere cõmendatũ uidi, absq; ullo cõscientiæ scrupulo, totũ opus bis terq; perlegi, eaq; lectione cũ mirificè sum delectatus, tum uerò flagranti quodam cœlestiũ rerũ desiderio totus exarsi. Tu tamen ꝙ probabilius & tibi tutius uidetur sequere. Vale.

EPISTOLA PALLADII EPISCOPI Cappadociæ ad Lausum prępositum.

Laudo magnopere cõsilium tuũ (merito enim à laudatione ordienda mihi est Epistola; quod plerisq; omnibus res futiles sibiq; prorsus inutiles consectantibus, ipse ea doceri studeas, quæ ad animæ salutẽ pertineant. Siquidẽ unus est tantũmodo, cui doctrina opus non est, ipse uniuersitatis rerũ parens & procreator Deus, quippe qui omniũ antiquissimus originis suę neminẽ habet authorẽ præter seipsum.

Eo excepto reliqua omnia ut quæ & facta, & creata sunt, doctrina informari possunt. Nam & primi illi cœlestiũ ordines magistrã habent supremã ipsam Trinitatẽ. Secundi uero à primis docentur, & tertij à secũdis, & cæteri deinceps similiter. Qui nanq; cognitione & uirtute cæteris antecellunt, ij, qui se sunt inferiores, erudiunt.

Proinde

Proinde ignorantiæ morbo, quæ superbiæ est mater laborare censendi sunt ij, qui existimant doctoribus sibi opus non esse, ij autem sunt, qui docentibus cum charitate fidem non adhibent, Etenim uolantes ęą in re per aërem dæmones imitantur, quando illi quoque eadē peste corrupti, à cœlestibus suis sedibus fugitiui, præcipites olim de cœlo primi in exitiū delapsi sunt. Neque enim doctrina sunt dictiones aut syllabæ, sed recte facta animi bene informati, animusq; ipse omni ęgritudine uacuus, prorsusq; intrepidus, ac præsens, cuiq; nulla iracundia dominetur, & qui quæ sentit libere omnibus in rebus eloqui non dubitet. Vnde nimirū sermo igneæ flammæ instar erumpit.

Etenim, nisi hoc ita esset, nequaq; discipulis suis dixisset magnus ille magister. Discite à me quia mitis sum & humilis corde, cum non corrupta oratione auditores ille suos erudiret, sed talis esset ipse, ut neminē moribus suis offenderet, preter eos duntaxat, quibus suapte sponte doctrina ipsa unà cum doctoribus esset inuisa. Debet enim anima, quæ se in uitæ Christianæ curriculo exercet, aut adhibita fide, aliunde discere quæ nescit, aut quæ scit, apertę ipsa alios docere. Alioqui qui horū alterutrū facere neglexerit, is merito inter insanos habendus sit. Quippe cum initium defectionis sit doctrinæ satietas, ac disciplinæ fastidium, quam pij hominis animus assidue usque solitus est esurire. Fortis esto, & uale, & quod magnū est, donet tibi deus cognitionem Christi.

IDEM AD EVNDEM.

IN hoc libro, quem de uita sanctorum patrum scripturi sumus, descripta est nobilis continentia, mirabilisq; conuersationis transactio cenobitarum pariter, atq; anachoretarum, qui in eremo ad æmulationem, imitationemq; cœlestium uiuere cupientes, superni regni iter aggressi sunt; fœminarū quoque prouectarum atque honestarū, ac spiritualium matrum cōmemoratio, quæ uirili, perfectoq; sensu ad exemplum, amoremq; diuinū, eorū qui desiderant continentiæ ac pudicitiæ redimiri coronis, cum insigni abstinentia finiere certamina. Iccirco pręcipiente nobis uiro moribus suauissimo, sensuq; doctissimo, animo quoq; pacifico, & corde pijssimo, mente etiam amatore dei, atque in necessitatibus indigentium socio, & celsitudine dignitatum pro bonitate conscientiæ, pluri mis eloquentibus præferendo, atque in omnibus uirtute diuini spiritus pręmunito, quinimo (quod oportet ueraciter dicere) ad speculationē potiorū, sedulitatis exēplo, segnes animos incitante, abstinentiam sanctorū, spiritualiūq; patrū (qui in dei placito uictitantes, insuperabili certamine carnis crucifixere mollitiem, quorū ipse quoque bene transactas uirtutes prędicare non desinit) studemus describere. Est autē huius desiderij spiritualis exactor uirorum optimus Lausus; qui post dei tutelam, custos pijssimi probatur ordinatus imperij.

Ego igitur & lingua imperitus, & spiritualis scientiæ tenuiter degustator, nec non etiam sanctorũ patrũ spirituali catalogo nimis indignus: magnitudinem præcepti ultra mensuram meam perspiciens, reluctari tentabã huiusmodi iussioni, quæ & sapientiæ literatæ, & diuinæ doctrinæ indiget intellectu. Sed cum rursus uererer primum quidẽ nobile studium iniungentis, deinde utilitatem legentium pertractarem, postremo metuens inobedientiæ graue periculum, tanti præcepti cumulũ supernę dispensationi cõmisi, attentiusq; sanctorum patrum intercessione, meas uires cõminuens, ad certaminis stadium sum progressus, uirorum fortium, nec non etiam fœminarũ, quos aut ipse uultu proprio uidere promerui, aut à sanctis patribus qui eorũ nouere uirtutes, me audisse cõmemini, gloriosa signa scripturus atq; certamina.

Nam & plurimas ciuitates ac uillas, omnemq; penẽ speluncam, & tecta eremi (in qua monachi habitant) diligenti cura, dei pietate pedestri labore circuniens, & uirorum quos oculis meis inspexi, & mulierũ propter spem, quæ nobis in Christo reposita est, sexum fœmineum animi uirtute uincentium, in quantum meæ suppeditat paruitati, nomina pariter & genus & patriam, locumq; habitationis presenti libello cõplexus, tibi amatori Christi, famuloq; dei, atque inclyto Pij Imperij ornamento Lause transmisi, simul cõmemorans utriusque sexus in quibusdam ad summũ quidem peracta certamina, sed propter matrem superbię (quę uocatur Cenodoxia) ad extremum baratrum, inferniq; profundum miserabiliter deductorum, acquisitas ex longis temporibus, abstinentię palmas, repentino elationis ac tumoris momento prę marcidas, gratia uero Saluatoris nostri, prouisioneq; sanctorum patrum, ac miseratione spiritualium uirorum, & orationibus uenerabilium seniorum, de laqueis diaboli ereptos, ad recuperationem uitę nobilioris reuersos.

Habetur in libro qui uulgo dicitur Paradisus Heraclidis. Ca. 1.

VITA ISIDORI PRESBYTERI ALEXANdrini, Dorothei monachi Thebani, Potamenię martyris, & Alexandrię mulieris, per Palladium Episcopum Cappadocię descripta.

CVm primum Alexandrinam attigi ciuitatẽ, in secundo senioris Imperatoris Theodosij consulatu, qui propter eam (qua in Christum credidit) fidem, cum angelis nunc moratur; admirabilem uirum & ornatum per omnia moribus ac peritum, Isidorum presbyterum in memorata ciuitate cognoui, qui in Alexandrina Ecclesia erat susceptor atq; prouisor pauperũ fratrum, quẽ in principio iuuentutis suę egregias per solitudinem palmas abstinentię promeruisse memorabant: Cuius & cellulam uidi in monte, cui nytrias nomen est septuagesimo ętatis suę anno, qui alijs quindecim annis uiuendo cõpletis, obijt in pace. Ille igitur usque ad ultimum finem, non linteo usus est, nisi eo quo uela-

ret caput, non balnea attigit, non [1] ex carnibus cibũ ſumpſit, nõ menſę uſque ad ſatietatem interfuit. Qui quidem tam lauti corpuſculi fuit per gratiam ſpiritualis alimonię, ut omnes qui uitam ipſius neſciebant, epulationibus illud ac uoluptatibus imputarent. De quo uiro ſi uirtutes ipſius animę exponere ſingulatim uelim, tempus me profectò deficiet. Qui tantę bonitatis atque humanitatis erat, tamque pacificus; ut etiam ipſi, qui pertinaciſſimi eiuſdẽ uidebantur inimici, erubeſcerent umbrã quoque ipſius, propter tam uenerabilem uitam. Tantam autem ſanctarum ſcripturarum ac diuini dogmatis fertur habuiſſe notitiam, ut & inter ipſa fratrum conuiuia, obſtupeſceret ſubito, ac mente mutata, & ſenſibus ſpiritualiter occupatis, tranſmigraſſe alio uideretur; ut qui interrogatus poſtea cauſam ipſius ſtuporis, hæc diceret, ad alia quædam ſe cogitatione tranſlatum, & cuiuſdam theoriæ miracula raptum fuiſſe. Noui etiam ego memoratum uirum, dum ſumeret cibum, ſæpius lachrymaſſe. Cumq; admirarer forte cur fleret, hoc ex ore eius audiui: Erubeſco inquit, irrationabilem cibum ſumens, qui rationalis factus à Deo, deberem in Paradiſi uoluptate uerſari, & cibo ſatiari diuino, propter eam quam Chriſtus nobis tribuit poteſtatem.

[1] *Vide abſtinentiam uiri & ciborum delectum.*

Hic ipſe quem dico notus Romano ſenatui, ſummiſq; primatibus; tunc eum primũ unà cum Epiſcopo Athanaſio, poſtea autẽ cum Demetrio Epiſcopo pergeret Romã, & diuitijs atque abundantia rerum ſine inuidiæ ſtimulo exuberaret, non teſtamentũ in ſupremis ſuis fecit, non ſaltem unũ ſolidum dereliquit, non partem aliquam ſubſtantiæ ſororibus ſuis uirginibus dedit, ſed Chriſto eaſdẽ cõmendans, qui uos fecit inquit ueſtram quoque uitam, ordinabit ut meã. Erat autẽ cum ſororibus ipſius, ſeptuaginta aliarum uirginum numerus.

Is itaque cum ueniſſem ad eum in principio iuuentutis, & peterem ut inſtrueret me ad mores, uitamq; monachorum in ipſo primi adhuc ardore æui locatũ (cui non tantũ neceſſaria eſſet doctrina uerborũ, quantum iugis labor, & fatigatio corporalis) quemadmodũ domitor equorũ bonus, perductum me de ciuitatis internis uſque ad quintũ lapidẽ, ad ea quæ uocantur ſolitudinũ loca, Dorotheo cuidam Thebano monacho, ſexageſimum in ſpelunca agenti annum cõmendauit, & tradidit, iubens mihi ut tribus apud eũ annis morarer, ad contundenda, atque frangenda illicitamenta uitiorum (nouerat enim ipſius ſenis duriſsimam atque laborioſiſſimam uitam) præcepitq; ut rurſum ad ipſum redirẽ, ob ſpiritualis ſcientiæ notitiam atque doctrinam. Ego uero cum illic implere tres (ut præceperat) annos non potuiſſem ualida infirmitate correptus, ante finitas inducias trienniĵ temporis, ab ipſo ſublatus ſum.

Erat enim uitæ ipſius cum uniuerſa ariditate ac ſiccitate certamen. Per omnẽ nanque diem in ardore maximo, & in ſolitudine circa littora maris lapides colligebat: ſingulisq; annis cellam ſtruendo perficiens, ĳs qui fabricare non poterant, offerebat. Cum autẽ ei quadam die à me di-

1 ctum fuisset, quid facis pater in tanta senecta interficiens corpusculum tuum sæuis ardoribus? respondit hoc dicens, Occidit me, Occido illud. Edebat 2 uero unciam panis, unumq; fasciculũ oleris uilissimi, bibens aquæ modicã quantitatẽ, nunq̃ tamen eum (Deo teste) extendisse proprios pedes uidi, nunq̃ in matta, nunq̃ in lectulo quieuisse, sed per uniuersam noctẽ sedens intexebat funẽ quendã ex arbore dactylorũ, cuius precio uesci solebat. Putans autẽ ego quod ante me solum hæc faceret quæ uidebã, scrupulosius etiã ab alijs eius discipulis qui separatim manebant, quærẽdo cognoui, quia sic à prima ætate uiuebat, nunq̃ tñ sponte, nisi ex maxima necessitate dormiuit, aut opere fatigatus, aut dum cibo utitur, si forte usq; adeo eũ somnus oppressit, ut paululum ei oculi clauderentur: frequẽter enim edendo, nimia ui somni, capite mutabat, panisq; ex ipsis labijs oris cadebat; Qui aliquando eũ à me, quodãmodo cogeretur, ut uel momẽto tẽporis supra mattã iaceret, contristatus ista dicebat: Si angelis persuadere potueris ut quiescãt, persuadebis & ei, q Deo placere festinat.

2 Ecce sancti uiri parcitatem uictus, ecce potum aquæ.

Hic una dierum ad puteum suũ me circa nonam horam transmisit, ut implerem cadum, tempore refectionis instante. Accidit autem ut cũ uenissem, & aspidem casu in imo putei uisam, perhorruissem; uas uacuũ reportarem, causamq; timoris exponerem dicens: Abba mortui sumus, aspidem enim in puteo, quo me miseras, uidi. Subridens ille tantũmodò, diu me intuens aspexit, caputq; cõcutiens dixit, si placuerit diabolo per omnes se puteos, uel serpentem, uel testudinẽ facere, reliquumq; genus uenenosarum bestiarum, & in aquas fontium desilire, poteris ne tu esse sine potu? moxq; egressus per semetipsum ieiunus aquam traxit de puteo, ac prior ipse 3 signatam degustans ait: Vbi crux adest, ibi nihil Sathanæ ualet malignitas.

3 Vide miram signi Crucis uirtutem.

Sanctus iste Isidorus (qui benedictum quondam uidit Antonium) dignam rem memoria literarum retulit mihi, quã ab ipso se dicebat audisse. Potamenia quædam nomine puella admodum pulchra, ancilla cuiusdam erat tempore Maximiani persecutoris, quã multis frequenter, ac uarijs promissionibus dominus suus tentans, stuprare non potuit, ita ut ad postremum amore atque insania præceps, traderet eam illi, qui tunc Alexandriæ præfecturam gerebat, scilicet ut Christianam ac maledicentem de persecutionis sæuitia imperatoribus, pecuniam ei sub hac pactione promittens, ut si eius acquiesceret uoluntati, sine ullo eã supplicio reseruaret, ac redderet. Si uero in contradicendi proposito permaneret, petijt ut tormentis deficeret, ne si uixisset, libidinis domini sui contemptrix uideretur. Quæ cũ exhibita ante tribunal fuisset, eiusq; iudex uarijs cruciatibus atq; tormentis cuperet expugnare deuotam uoluntatẽ, & inter diuersa supplicia uas quoque æris immensum ac feruenti pice repletum acerrima flamma succenderet, duplicem ei præfectus immitis posuit cõditionem: Aut uade, inquit, & domini tui obtempera uoluntati, aut scias te in feruentem hanc picem esse mittendam. Cui puella respõdit dicens:

Nunquam

Nunquam sit alter monitor talis, qui addici iubeat libidini castitatem. 4 Ob quod ille nimio furore perculsus, præcepit spoliatā eam in uas, quod feruebat, immitti. Hæc autem uox illius fuit. Per caput inquit Imperatoris tui, quod tu ueteris obtestor, ut si apud te statutum est his me tormentis necare, non simul totam, sed paulatim me in feruentem mitti iubeas picem, ut possis uidere quantā mihi dederit ignotus tibi patientiam Christus; quæ per unius horæ spacium paulatim in ahenum cadens demissa, defecit, ubi pix primum ebulliens ad ipsius colla peruenit.

4 *Aduerte sanctā puellam martyrium tolerasse, ne uirginitatem suam stuprata perderet.*

Plures autem uiri digni habitaculo beatorum fœminæ quoque obierunt tunc in Alexādrinæ Ecclesiæ ciuitate, in quibus Didymus erat, oculorum quidem lumine destitutus, diuinarum tamen scripturarū peritia pollens: quem ego intra decem annos diuersis temporibus, quater uidisse me memini, quiq; post octoginta & quinq; annos, uitæ terminum fecit. Hic igitur quem loquor, captus est oculis, ut ipse retulit mihi, cū quartū ageret ætatis suæ annum: Qui neque magistris traditus literarum, neq; prima unquā elementa cognoscens, habebat insitum bonum semper incolume, naturalem magistrum, conscientiam suam. Quem tanta gratia scientiæ spiritualis ornabat, ut in eo euidentissimæ quod scriptum adimpleretur, dominus cæcos sapientes facit. Testamentum quidem uetus, ac nouū ad uerbum interpretatus est, sectas autē omnes, tam subtiliter firmiterq; exposita super ipsas ratione dissecuit, ut omnium scientiam ueterum, peritiamq; transiret. Qui cum me cogeret quondam, ut orationem in cella ipsius facerem, nec tamen eius acquiescerem iussioni, hoc referendo dicebat: Ad istud inquit, hospitiū ter benedictus Antonius, dum me uisitare dignatur, ingressus est: & rogatus a me, ut in hoc loco 5 flecteret genua, & precem funderet, statim fecit, ac secundo noluit se rogari, ipsis me rebus docens, sanctorum uoluntatibus obedire. Quamobrem si uestigia ipsius, inquit, sectaris ac uitam, quemadmodū monachus, & pro acquirendis uirtutibus peregrinus; nolo contendas.

5 *Ecce orationem cum genuflexione.*

Hoc quoque idem retulit mihi. Cum inquit, grandi quadam solicitudine, ac tristitia fatigarer propter Iuliani Imperatoris infœlicissimā uitā, ita ut quadam die usque ad uespertinas profundæ noctis horas non attingerem panē, anxietate cōfectus: Forte accidit, ut somno residens occuparer, & in quadam transmigratione animæ, reuelationem talem uiderem: quatuor equites cū albis equis per diuersa discurrētes, clamantesq;, dicite Didymo hodie hora septima Iulianus mortuus est. Surge igitur, & cibū sume, & ad Athanasij Episcopi domum mitte, ut ipse quoq; cognoscat hoc. Notauit itaq; (sicut ipse dicebat) & mensem & septimanā, & diem, & horam, & sic omnia sicut audierat, approbauit.

Retulit etiam mihi, & de puella quadam, cui nomen erat Alexādria, quæ relicta ea, in qua erat ciuitate, consederat intra quoddam sepulchrū, per foramen exiguū necessaria alimenta suscipiens, & neque uiros, neq; mulieres unquā uidens per annos decem. Decimo uero anno dormitione

ultima migratura, seipsam composuit. Quod illa, quæ deferebat ei, iuxta consuetudinem cibum, retulit nobis: Dicens nullum se tunc accepisse responsum, quo audito illitũ hostium, clausumq; patefecimus, & ingressi defunctæ corpus inuenimus. De ipsa autẽ & beatissima Melania mulier Romana (de qua paulo post referam) ista dicebat. Vultum quidẽ ipsius puellæ se uidere nõ potuisse, stantem autẽ ad foramen sepulchri petijsse, ut ei diceret causam, ob quam se in illo sepulchro conclusérat. Quæ per memoratum foramen locuta, cuiusdam animus, inquit, in me læsus erat quondam, & ne uiderer eum uel cõtristare, uel perdere, malui me ipsam in sepulchro, dum uiuo, recludere, q̃ nocere animę ad similitudinem Dei factę. Qua dicente rursus, quemadmodũ igitur pati potes o ancilla Christi, ut neminẽ prorsus uideas, sed in solitudine tali, contra accidiam, uel cogitationes habeas tam iuge certamen? Hoc illa respondit. A principio inquiens diei nonam usque ad horam orationi uaco, ex lino opus per horas singulas faciens: reliquo autẽ temporis spacio, cogitatione discurro p sanctos prophetas, Apostolos, atq; martyres, & patriarchas: Cæteris uero horis cibũ panis capio, appropinquante uespera: cũ maxima quiete dominum meum glorificans, finemq; uitæ meæ cũ spe bona patienter expectans. Sed ne illos quidẽ tacitos præteribo, quorũ uita omnis in contẽptu quodam propriæ salutis fuit, ut ex hoc etiam benemeritos prædicemus, & legentibus cautelæ studio consulamus.

Vbi supra capite. 2. Virgo quædam solo nomine, Alexãdrię fuit, quæ quantũ ad speciem pertinebat, humilis uidebatur, quantũ autem ad propositũ ipsius, animę inflatioris erat, uarijs opibus satis diues, amatrix potius auri quã Christi; nusquã procedere solens, non peregrino, non uirgini, nõ uiro patienti, nõ monacho, non ecclesiæ, non pauperi uel exiguã stipem prębens. Hęc sanctorũ patrũ frequentibus monitis, nunquã a se tam inutile animæ põdus abiecerat. Habebat autẽ & nonnullos parentes, inter quos filiam sororis suæ adoptauerat sibi, qua sola diebus ac noctibus fruebatur, omisso atque contẽpto amore cœlestium. Nonnunquã enim & hæc species, quã diabolus immittit, erroris est, ut sub affectus colore, qui deberi uidetur affinibus, auaritia cupiditasq; nutriatur. Quod autẽ nullam dęmon propinquitatis, & generis curã gerat: hinc profecto monstratum est; ipse enim est, qui homines in matres, in fratres, in patres cogit fieri parricidas. Qui etiam si prætendere quibusdam aliquando uideatur necessitudinẽ parentelæ; non ideo illud, ut prosit isdem facit, sed ut animabus eorũ iniustitiæ crimen accumulet, diuinæ non ignarus sententiæ, quæ iniustos ab hæreditate regni cęlestis excludit. Potest sanè quis spirituali scientia, diuinoq; amore cõmotus, nec propriæ animę salutẽ contemnere, & suis parẽtibus, (si forsitan egere uideantur) uitę alimoniam pie largiri, sed si penitus animam suam conculcat & despicit, sola propinquitatis solicitudine occupatus, sententiam diuinæ legis incurrit, animã (ut dixi) suã deputans uanitati. Sacer autẽ conscriptor ille psalmorũ canit de ijs, qui animæ suę curam,

metu maximo gemunt dicens: Quis ascendet in montem domini? hoc est dicere, satis raro. Aut quis stabit in loco sancto eius? Innocens manibus, & mundo corde, qui non accepit in uano animā suam. Illi nanq; in uano animā suā accipiunt, qui putant eam, unā cū corpore dissipari, atque dissolui, uirtutum scilicet spiritualium contemptores.

Istam ipsam nomine uirginem uolens sanctus ille Isidorus presbyter detractione sanguinis (ut dici in prouerbijs solet) facere a cupiditatis one re, utcunq; leniorē, tali erga eam usus ingenio est. Præerat autē (ut prius dixi) cellulis fratrū pauperū atque debilium. Idemq; in primis iuuentutis suæ annis in lapidibus & margaritis probandis, uidebatur peritus. Accessit igitur ad eam dicens: Lapides ad me necessarij, atque pretiosi smaragdi, & hyacinthi subito uenerunt; & siue quis inuenerit eos, siue furatus sit, scire non possum statuere autem ipsorum pretium nequeo, quia cuiuslibet summā quantitatis excedunt. Omnes enim simul quingentis solidis distrahuntur. Si ergo eos tibi placuerit cōparare, poteris unum ex ipsis quingentis uendere solidis, & reliquos neptis tuæ monilibus deputa re. Suspensa igitur omnimodis illa quæ dicebatur uirgo, in affectu puellę decipitur huiusmodi ornatu, & cōplexa illius pedes orat & petit, ne quis memoratos lapides alter acciperet. Cui ille sanctus dum auide hortatur, hæc dixit: Veni in domū meam, ut hæc quæ diximus uideas. Ad quod illa non acquiescens, sed magis quingentos solidos in sinum illius fundens ait, quemadmodū uis, ipse eosdem lapides tolle: Ego enim nolo eū uidere qui uendit. Acceptos ille igitur quinquentos solidos, pauperibus, debili busq; mox diuidit. Post aliquantū uero tēporis spaciū, quia magna opinio ipsius apud omnes Alexandriæ erat (quippe qui & misericors esset, & in cultura Dei præclarus & senior, qui iam usque ad centesimi quoq; anni curricula peruenisset, quod ego etiā qui cū illo diu fuerā satis agnoueram) erubescebat eū uirgo memorata super ipsis solidis admonere.

Ad postremum cū illum forte in ecclesia reperisset, alloquitur: Quid inquit, iubes precor, de lapidibus illis, pro quibus quingentos solidos dedi mus? Cui ille respondit: Ex quo, inquit, mihi aurū dedisti, ex eo illud pro pretio ipsorū lapidū dedi, & si uenire desideras, ac uidere eosdē in hospitio meo (illic enim iacent) ueni & uide si possunt tibi placere: sin minus, aurū referes quod dedisti. Quo illa libenter audito, ad presbyteri domū pergit, in cuius superioribus fęminæ debiles habebantur; in inferioribus autē uiri. Vbi autē cū ea intra primas fores ingressus, dicit eidē; quid uis primum uidere hyacinthos an smaragdos? At illa: Quod iusseris. Ducit itaque eā ad superiores domus partes, ostenditq; ei conscissis fęminas mē bris, & uultibus totis uaria morbositate laceratis, dicens ad eam, isti sunt hyacinthi. Inde descendens, ostendit ei similes in inferioribus uiros, & ait: Isti sunt smaragdi, si placent tibi, ipsa considera, sin minus, aurum recipe quod dedisti. Itaque egressa est domū, nimio rubore confusa, & plurimū tristis, quia uideret se illa noluisse facere, quæ Deo placere non possent.

Moxq; ægritudinẽ incurrit, ut rediit, non enim hoc secundũ Dei fecerat uoluntatẽ, sed ingeniosa uiri sanctißimi necesitate compulsa: Paulo post autem maximas presbytero gratias egit, propter quod puella, cuius nimiam curam gerebat, nupta quidem, sed sine filiorum educatione defuncta est.

Habetur in libro prædicto cap. 2.

VITA MONACHORVM MONTIS NYTRIÆ, necnon Ammonis serui Dei, per Palladium Cappadociæ Episcopum scripta.

CVm per triennium in monasterijs (qui circa Alexandriam sita sunt) cõmoratus fuissem, & optimos illic uiros abstinentiæ uirtutibus adornatos usque ad duo milia hominũ, sanctißimosq; uidissem; inde descendens ad montẽ cui Nytriæ nomen est ueni. In medio autem istius montis & Alexandrinæ ciuitatis, interiacet Lacus, qui mariæ uocabulo nominatur, per septuaginta milium spacia diffusus. Quem cũ uno ac medio transfretassem die, ad meridianã partẽ præfati fontis accessi. Cui monti penitus deserta adiacent loca, quæ Ethiopiam usq; tenduntur, & usque ad Mangicum ac Mauritaniam solum. In quo monte degebant quinq; milia (ut arbitror) uirorũ, qui diuersum propositi sui institutũ tenentes, prout uellent possentq;, uiuebant, ita ut alij quidam liceret soli manere si cuperet: alius cũ uno tantũ fratre si uellet, alius cũ multitudine si hoc desiderasset habitaret. Quo in monte tam memoratis quam illis, qui ad ultimas se solitudines contulere sexcentis uiris, septẽ piscinis alimẽta præbentur. Huius igitur montis per totum annũ usus hospitio, plurimumq; a beatis patribus instructus & doctus, ab Arsisio maiore, & Putubacto, Agione, Serapione & Chromo, multisq; seniorũ spiritualium relationibus super ijs qui ante ipsos fuerant, incitatus, usque ad alia solitudinis loca interioris, accessi.

In ipso autẽ Nytriæ monte unam ecclesiam maximã uidi, in qua sunt tres arbores dactilorũ, ex quibus singulis singula flagra dependent: quorum uno ij, qui peccant monachi uerberãtur, alio latrones (si inciderint forte) ceduntur; tertio delicta eorũ qui undecunque conuicti in peccato uapulari meruissent, memoratus amplectẽtes arbores, & certas tergo accipientes plagas dimittebantur. Est etiam circa ipsam ecclesiã cella suscipiens peregrinos ac pauperes fratres, in qua cũ acceperint aduenã quemlibet, per tantũ illic tempus alunt, donec ipse propria uoluntate discedat, biennio ac triennio si uoluerit quis, illic manere non prohibentes. Vnius autẽ septimanę ex quo uenisset, ei ocium dabant, reliquos uero dies quodcunque opus eundem facere cogebant; deputabantq; eũ aut piscinis, aut ortulis, aut coquinis. Si autẽ honestior aliquis minusq; aptus huiusmodi operibus uideretur, legendũ ei codicẽ dabant, omnesq; usque in horam sextã a conspectu ipsius, & confabulatione prohibebant. In hoc monte

& placentarij habentur & medici. Vtuntur quoq; uino. Nam illic etiam uina uenduntur. Omnes autē isti manibus conficiunt lintheamen, ex cuius operis emolumento, nulli eorū deficit ad uitā. Est autē maxime uoluptatis circa uespertinas horas ex unaquaq; mansione monachorū, uarias audire uoces, 1 psalmos Christo canentium. Quo tēpore si quis assistat, & diligenter aduertat, putabit se subito sublatum, & in paradiso constitutum. Ad ipsam uero ecclesiam solo sabbato, & dominico die conuenire consueuerunt.

1 *Vide cantum & psalmodiam apud Monachos antiquitus fuisse.*

Sunt autē in ipsa octo presbyteri, inter quos q̄ diu primus presbyter uiuit, nullus præter ipsum, alter aut sacra offert Deo, aut tractat, aut iudicat, sed silent semper, solo cōsessus honore contenti. Ille uero maior Arsisius, & alij multi cū ipso senes sanctissimi, quos & ipse tunc uidi, eiusdem tēporis cuius & beatus Antonius, erant; qui nobis etiā sanctū Ammonē Nytriodē se nosse dicebant illū, cuius animā dum ab angelis ferretur ad coelū, uidit Antonius. Hic ergo referebat quod & Pachomium tabennosiotē aliquando uidisset, uirū prophetica gratia clarum, & in monasterio tria milia monachorū regentē; de cuius uirtutibus post paululū loquar. Ipsum enim Ammonem in hunc morem uixisse dicebat.

Cum esset (inquit) puer à parentibus derelictus, & ad uiginti duorum peruenisset numerū annorū, inuitus ab auunculo suo matrimonij uinculis alligatus est. Qui cū resistere nō posset ei, quæ à parente ingerebatur necessitati, & in nuptijs iussus est coronari, & in thalamo sedere cōpulsus est, & omnia patienter sufferre solennia nuptiarū coactus est. Postq̄ autē uniuersi à thalamo recesserūt, nouis nuptijs in lectulo collocatis, sanctus Ammon surgit è lectulo, ostium claudit, uocatq; residens benedictā illā, & uere unanimem coniugē suā, dicens. Veni inquit domina, ut tibi causam huius coniunctionis exponā. Nuptiæ nostræ huc usq; sunt tantū, nihilq; in se amplius habent; bene ergo faciemus, si de reliquo quisque nostrū separati quiescat, 2 ut & Christo placere possimus si intacta uirginitate uiuamus. Prolatū autē de sinu paruū libellum nescienti scripturas sanctas puellę, ex persona Apostoli ac Saluatoris legebat, cui lectioni alia secundum sensum suū longe plura coniungens, exponebat eidē castitatis uirginitatisq; conuersationē, ut illa post satisfactionē in ictu gratia diuinitatis impleta diceret, mihi quoq; persuasum scias domine, castam uitā libenter amplecti. Quid ergo iubere amplius uelis expecto. Cui ille hoc (inquit) iubeo & rogo, ut unusquisq; nostrū separati ab hoc die maneat, ad quod illa non acquieuit, dicens: In eadē quidē cella, sed in lectulis separatis manere debemus. Cūq; hoc utrisq; placuisset, 3 decē & octo annos uixerunt, ita ut illa quidē totis diebus esset in cella, ille autē insisteret operi in ortulo quem colebat, & balsamū ea qua peritus erat arte conficeret. Quod tamen Balsamū multo labore ad imaginem uinearū, & plantatur & colitur, & putatur. Vespertinis autē horis regressus domū orationibus factis, & cū eadē cibo sumpto, ac rursus nocturnis precibus ex more cele-

2 *Ecce quomodo sāctus pater uxorem hortatur ad seruandā uirginitatem, & non ad consumandum matrimonium.*

3 *Tu qui dicis impossibile esse seruare uirginitatem, uide quod cum Dei gratia facile potes, modo id facere uelis.*

bratis, ad opus solitum primo mane pergebat.

Interea dum eorũ esset hæc uita, exclusa ab utroq; penitus omni corporalis illecebræ passione, oratione sancti id quod aliquando cupiebant, obtinere cęperũt. Ait enim eidẽ ad postremũ beata illa: Domine, inquit, mi, habeo quod dicã. In quo si me audieris, probabitur mihi, quod me secundum Deum diligis. Hortatur ille, ut quod ei placeret ediceret. At illa iustum mihi hoc (inquit) uidetur, cũ ipse sis sexus uirilis, & iustitiæ totus inseruias; cũq; ego quoq; propositi tui æmuler uiam, ut diuersis ad multorũ ædificationẽ mansionibus separemur. Inconueniens enim atque incongruũ puto, propter me tantã in occulto te habere uirtutẽ, nec ulli esse cognitũ quod in hac castitate, atque pudicitia domini amore simul uiuimus & manemus. Cui ille gratias agens, Deumq; glorificans, ita respondit; Bene tibi placuit mi domina soror. Habe igitur hanc ipsam cellam, ego autẽ aliam mihi facere tentabo. Egressusq; ab ea, mox interiora loca Nytriæ penetrauit. Nec dum enim tunc monasteriorũ illic fuerat multitudo, fecitq; sibi duarũ uolumina cellularũ, atque ita in solitudine uiginti alijs annis ac duobus trãsactis, defunctus est: Imo 4 magis somno quieuit, cũ sexaginta duos ætatis suæ annos finisset. Per singulos tamẽ annos sedulo semper uidebat beatam illam coniugem suam.

4 *Vide quod sancti magis dormire quã mori dicuntur.*

De hoc illud miraculũ sanctus Athanasius Alexandrinus Episcopus retulit, in eo opere quo uitã descripsit Antonij, quod aliquando unà cum Theodoro discipulo suo Lycum nomine fluuium cupiens transfretare, & erubescens sibi uestimentũ detrahere, ne nudum unq̃ suũ corpus aspiceret, subito sine naui in alterã fluminis partẽ angelo uehente translatus est. Iste igitur Ammon ita uixit, atq; obijt, ut ipsius animã 5 sanctus uideret Antonius, cũ ab angelis ferretur ad cœlum, memoratum uero fluuium, naui ego cum metu transiui. Est enim illic deriuatio quędam magni illius fluminis Nyli.

5 *Aduertis animas sanctorum post mortem ferri in cœlo?*

Habetur in eodem libro qui Paradisus Heraclidis dicitur cap. 2.

VITA OR, PAMBO ET AMMONII MONAchorum montis Nytriæ, per Palladium Cappadociæ Episcopum scripta.

IN monte etiam qui Nytrias dicitur, monachus erat quidam cui Or fuit nomen, cuius uirtutẽ multorũ quidẽ fratrũ testimonia prædicabant, specialiter tamẽ ancilla Dei Melania, quę ante me ad loca ipsius montis accesserat. Nam ego superstitẽ supradictũ uirũ uidere non potui. Hęc ergo de conuersationis eius uirtutibus referebat, quod nec mentitus unquã fuerit, nec iurauerit, nec maledixerit cuiquam, nec sine necessitate aliqua sit locutus.

Huius montis habitator & beatus Pambo fuit. Quem & Dioscorus Episcopus, & Ammonius, & Eusebius, & Euthimius fratres, & Origenes, & Dracontius uiri admirabiles, & nepos, habuerunt magistrũ. Qui

Pambo & cũ multis ac uarijs uirtutũ prærogatiuis,palmisq; præcelleret, inter ipsas etiam hoc habuisse præcipuũ memoratur,quod intantũ auri, argentiq; conteptor fuit,ut præceptũ domini uideretur implesse.Referebat ergo mihi Venerabilis ipsa Melania, quia profecta de urbe Roma, Alexãdriam primũ fuisset ingressa. Cũq; multa de ipsius uiri uirtutibus Isidoro presbytero & Xenodochio referente cognouisset, & eodẽ duce ad eũ in solitudinẽ peruenisset: obtulisse se illi trecentas argenti libras,ac precatã fuisse,ut aliquid ex eius rebus acciperet. Qui,cũ sederet(inquit) & uimen integeret,sola me uoce benedixit & ait,det tibi mercedẽ Deus. Deinde dicit œconomo suo:Suscipe caute,& diuide per omnes qui sunt tam in Lybia,q̃ in insulis fratres. Hæc enim monasteria plus uidẽtur egere,quã cætera. Hoc quoq; ei præcipiens,ne quid ex ea pecunia ijs qui in Ægypto degunt daret. Propterea quod regiones illas alimẽtis sciret amplius abundare. Cũ autẽ memorata fœmina,sicut retulit mihi,staret,& benedictionẽ pro numere dato expectaret aũt laudẽ, nihilq; ab eo audiret,ulterius ait ad illum. Scito domine trecentas esse in hac argentaria libras.Qui iterũ ne rursus quidẽ prorsus aspiciens illam,ita respondit: Cui exhibuisti hæc o filia,nõ opus habet à te mensurã cognoscere; nam qui montes lance pensauit, multo amplius nouit quantum sit huius pondus argenti.Et siquidẽ mihi istud offerres,cõpetenter hoc diceres.Cum autẽ non mihi sed illi dico,quem non spreuisse, imo amplius honorasse duos illos nummos agnouimus:tace,quiesce.

Sic autẽ dominũ ordinasse dicebat: ut post paululum tẽpus posteaq̃ ad ipsum uenerat montẽ,Dei seruus illo requiesceret; qui non ægritudine, non febre aliqua fatigatus est, sed sportellam consuendo septuagesimo ætatis suæ anno quieuit in pace.Ante horã uero qua de seculo exiens spiritũ suũ cõmendaret,uocauit me,& in postrema consummatione sui operis confidenter ait:Accipe hanc sportellam de manibus meis,quia nõ habeo aliud quod relinquã tibi,ut memor sis mei. Cuius corpore inuoluto in lintheo,& sepulturæ tradito, ex desertis locis abscessi usque ad finẽ proprium,hæreditatem sancti illius habens mecum.

Hic ipse Pambo in fine uitæ suæ,ipsaq; hora qua exiturus erat ẽ seculo; assistentibus ei Paulo presbytero,& œconomo,& Ammonio sanctitate famatis uiris,& cæteris fratribus,hoc dixisse memoratur. Ex quo ueni in istum solitudinis locũ, & habitaui in cellula, quã meis manibus extruxi,panẽ gratis ab aliquo me manducasse non memini,nec uerbũ usq; in præsentẽ horã locutus sum,de quo pœnitentiam agere debuissem.Ita tamen ad dominum deum pergo: tanquam nec dum diuinæ seruitutis cultum attigerim. Asserebant autem nobis referentes,& testimonijs confirmantes suis Paulus & Ammonius serui Christi, quia nunquam cum aliquid interrogatus fuisset uel de spiritualibus,uel de secularibus scriptis citius responsum sciscitantibus dedit; sed semper,necdũ se quod responderet inuenisse dicebat. Sæpe autem,& cum mensium spacia fluxissent,

nec sic quidem responsum quęrentibus dabat, adhuc se non asserens peruenisse ad notitiam ueritatis. Tam diligentes autem cautasq; secundum deum sententias proferebat, ut eas omnes tanquam ab ipso deo prolatas susciperent. Hanc enim Antonium quoque illum magnum perhibent habuisse uirtutem.

Factum etiam huiusmodi ipsius Pambo, inter alia fertur, quod cum Pior monachus uenisset ad eum, proprium panē ferens, & ob hoc ab illo repręhensus fuisset, interrogatus ut diceret cur hoc fecisset, respondit dicens ne hospes ab hospite grauaretur, quem ille tantum tacendo reprę-hensum dimisit continuo. Post aliquantum uero tēporis ad Pior, Pambo memoratus accedens, perfusum aqua panē ut ab his edebatur exhibuit. Qui interrogatus cur hoc fecisset; respondit, iccirco aquam addidi, nē tibi onerosus existerem.

Præfatus autē Ammonius discipulus ipsius, aliiq; tres fratres, & sorores duæ, summo Dei cultu & amore flagrantes, cum ad deserta peruenissent loca, separatas sibimet mansiones fecerunt, ita ut grandi à semetipsis spacio separarentur. Hunc ergo Ammonium quia supra modū lectioni scripturarum uacabat, Ciuitas quędam Episcopum sibi fieri postulauit, cuius ciues cū hoc à benedicto Timotheo quodam petissent, & ille dixisset adducite eum ad me, & faciam ut uultis, cū magna multitudine ad eū quo facilius abstraheretur ingressi sunt, captumq; se ille perspiciens, rogare cępit eos, & per sacramēta firmare; acquiescere se omnino non posse ut uel exiret ne solitudine quā tenebat. Cunque uideret non concedi sibi, ut faceret quod petebat, ferro aurē sinistram radicitus (cunctis uidentibus) secuit; hęc dicens: Vel nunc probabitur uobis impleri non posse quod cupitis, iubente lege diuina nullū aure pręcisa oportere fieri sacerdotem. Et ita demū relicto eo, ad propria reuerterunt. Cum uero remeassent, & episcopo ista dixissent, ille respondit: A Iudęis lex ista seruatur. Ego autē si dederitis mihi aliquem etiam naribus trunchum, sed moribus probū; non eum dubitabo episcopū facere. Hoc audito pergunt ad ipsum instantissime; eum rursus rogantes. Quo non acquiescente, uim quoque inferre tentabant. Quibus iratus ille respondit: Si me cogere uolueritis ulterius, etiam linguam meam (quia propter ipsam mihi molesti estis) abscindam. Tunc demū sic eum, cum super hoc nihil proficerent, reliquerunt.

Cuius Ammonii fertur tale miraculum. Cum quædam delectatio carnalis sine ulla corpusculū eius intermissione uexaret, candenti ferro propria membra laniabat, ut ex omni parte plenus esset semper ulceribus. Esca uero eius fuit huiusmodi. A iuuentute sua usque ad obitū 1 crudis est usus cibis, interdum etiam pręter panem. Vetus autē nouumq; testamentū memoiter retinens, etiam libros eloquentissimorū uirorū Didymi, Pierii, atque Stephani usque ad sexcenta milia uersuum legēdo transiuit. Hæc autem de eo testificantur etiam patres sanctissimi in eremo cōmanentes.

1 *Vide quod etiam pane quādoq; abstinuit, & crudis tantum cibis usus est.*

cōmanentes. Huius etiā prophetica uirtus multis innotuit. Inter fratres uero qui secreta Eremi diligebant, nullus illo in officio cōsolationis superior. De hoc sententiam beatus Enagrius spiritualis, & uirtute discretionis præcipuus, proferebat dicens, nullum se uidisse hominū, qui sic superauerit corporeas passiones.

Hic idē sanctissimus cū à Rufino tēporis illius præfecto prætorij, multiplici supplicatione rogatus fuisset, ut magno illo Ammonio Constantinopolim ob necessarias Eremi actiones adueniente, ipse quoque dignaretur uenire, uehementer id precantibus sanctis diuersarū prouinciarū episcopis, alijsq; quā pluribus Eremitis (qui 2 ad dedicationē Basilicæ, quā ipse cōdiderat conuenerant) memoratū Rufinū proprijs manibus suscepit sacro fonte mundatū. Quē suæ conuersationis merito, plurimū uenératus est, sancto Ammonio cupiens in omnibus obedire, qui paulo post dormiuit in dño. Sepultusq; est in Basilica, q̄ appellatur Rufiniana: In 3 cuius sepulchro curari feruntur cuncti, diuersis febribus laborantes.

2 *Ecce dedicationē basilicarū etiam antiquis patribus in usu fuisse*

3 *Vides quod apud sanctorū sepulchra uirtutes præstantur.*

VITA BEATI BENIAMIM MONACHI, PER Palladium Cappadociæ Episcopum descripta.

Habetur in libro prædicto & cap. ubi sup.

IN monte Nytriæ de quo supradiximus, quidam uir fuit mirabilis, nomine Beniamim, per octoginta annos in 1 abstinentiæ uirtutibus, summā donorū spiritualiū gratiā consecutus. Qui siue manus cuiq; imposuisset, siue olei 2 benedictionē dedisset, ab omni languoris molestia soluebatur. Hic ergo qui talibus diuinæ gratiæ muneribus præminebat, ante octo mēses dormitionis suæ aquoso languore peruasus, in tantū miseranda pinguedine suæ carnis intumuit, ut nostris temporibus secundus Iob putaretur.

1 *Vide quō laudat sanctum hominē ex uirtutibus abstinentiæ.*

2 *Ecce creaturarū benedictionem etiā ab antiquis patribus usurpatam. Quæ si illicita esset & minime Deo placens, non per eam ille languentibus sanitates redderet.*

Assumens itaq; nos Dioscorus Episcopus, qui tunc presbyter Nytriæ fuit, neque & Beatū Euagrium, hoc modo est allocutus: Venite & uidete nouū Iob, in tanto tumore corporis, atque insanabili passione singularem patientiam possidentē. Euntes igitur uidimus hominē in tanto corporis tumore distentū, ut minorē manus eius digitū, utrarumq; manuū nostrarū coniuncti digiti minime complecti ualerent. Cunq; non possemus dura passione eius diu respicere, oculos nostros ab eo deflexímus. Tūc ille beatus Beniamim ait nobis; Orate filij, ut homo meus interior, isto languore fit liber. Hoc nanq; corpus nec sua me sanitate sublimē reddidit, nec dolore deiectū. Per octo itaq; menses illos, facta est ei sella latissima, in qua incessanter sederet, iam nō ualens in lectulo requiescere, propter reliquas corporis necessitates. Qui tamen in huiusmodi sui corporis passione constitutus, alios Dei gratia sanare consueuerat quolibet languore uexatos.

Necessarium igitur existimaui referre huius sanctissimi passionem, ut non admiremur quoties uiris iustissimis quædam corporales necessi-

tates contingunt. Defuncto autem uiro fortissimo, postes ianuarum (nec enim aliter tanti tumoris corpus eijci potuisset) sublati sunt.

Habetur in libro qui Paradisus Heraclidis uulgo dicitur cap 3.

VITA ABBATIS APOLLONII COGNOMENto ex negociatoribus, & duorum aliorum fratrum conuersorum per Palladium Episcopum Cappadociæ scripta.

APollonius quidam nomine, unus ex negociatoribus renuncians seculo, montemq; Nytriæ habitans: cum iam neque artē discere præualeret senio præpeditus ætatis, neque abstinentiā spirituali scriptura mandatam, huiusmodi continentiam, sibi instituisse cognoscitur. Ex proprijs pecunijs atque laboribus, omnem remediorum speciem atque cellaria in Alexandria cōparans ciuitate, cunctis fratribus languentibus exhibebat. Videres autem eum à principio diei nonam usq; horam uniuersa tam uirorum q̄ feminarū, monasteria peragrantem, & per singula per ægrotos ostia uisitantem, portantemq; secū uuam passam, malogranata, oua, siligines, quæ maxime necessaria uidentur infirmis: Ad talem sese uitam cui soli aptus erat, hic famulus Christi instituerat in senecta. Qui tamen ante obitum suum, eum aliquem sui similem reperisset, ei omnē ministerij huius supellectilem tradidit, comprecatusq; est eum, ut huiusmodi curam fratribus exhiberet. Cum enim quinque milia monachorū in supradicto monte consistant, necessaria uel maxime talis sollicitudo est & consolatio, sine qua in desertis illis nō uiuitur locis.

Alij etiam duo quidam fratres fuerunt, quorum pater emendis, uel mutandis mercibus studens, usque ad Hispaniam semper negociando pergebat. Quo mortuo, diuiserunt inter se substantiam eius, quæ in mobilibus tantum erat. In auro quidem quinque milia solidos, in mancipijs uero uel uestibus quicquid inuenire potuerunt. Isti igitur uno animo, cōmuniq; consilio inter se tractare cęperunt, dicentes inuicem sibi: Quā frater eligimus uiam uitæ? si mercationē in qua pater noster uixit arripimus, etiam ipsi labores nostros alijs relinquimus, nosque fortasse euntes in pericula, præcipites uel marini, (ut assolent) fluctus, uel latronum tela consument. Sequamur igitur frater solitudinē magis, uitamq; monachorum, ut & paternam hæreditatē lucremur, & animas nostras nulla rerū malarum contagione perdamus. Quod propositum cum utrisque placuisset, in electione solitariæ uitæ, diuersum singuli tenuerunt iter.

Diuisis igitur quas pariter reliquerant rebus: unum quidem habuerunt uterque propositum, ut placerent Deo, sed non in una institutione uiuendi, ambo placuerunt. Alter enim ex ipsis omnibus suis rebus per omnia monasteria, & ecclesias, & carceres diuisis, artem sibi reperit quandam, ex qua quotidiani cibum panis acquirens, ei quam elegerat uitæ & orationi uacabat. Alter autem nulli ex substantia propria quicquam dedit, sed monasterium sibi fecit: Vbi paucis secum fratribus collocatis, oēs

aduenas, omnes senes, omnes pauperes, oẽs suscipiebat infirmos, & per dominici, aut sabbati diem, ternas & quaternas mensas indigẽtibus exhibebat, hisq; uniuersam substantiam modis quoad uixit expendit. Quo utroq; defuncto, beati ambo, diuersis opinionibus probabilis uitæ consumatione celebrantur. Et iste quidẽ alijs, ille uero alijs semper placebat.

Ex quorũ laudibus orta inter fratres contentione, quod uterque uideretur fuisse perfectus, ad sanctũ Pambo, ut ab eo uerũ cognoscerent pergunt. Quẽ cum iudicẽ elegisse se dicerent, peterentq;, ut quis ẽ duobus fecisset melius, edoceret: Vtrunque ille apud Deũ perfectũ esse respondit. Nã alter quidẽ ex ipsis Abrahæ, alter Heliæ moribus uixit. Cumq; non sedato intra se certamine dicerent, deprecantes, queãdmodũ pares possunt uideri, & nõ magis præcedat ille qui 1 euangelica præcepta cõpleuit, qui cuncta uendidit, pauperibus donauit, quiq; per oẽs horas, oẽs dies, omnesq; noctes, dominicã crucẽ portans perpetua saluatorẽ oratione comitatur? Cumq; alij diuersa ex parte contenderent dicerentq;, quia iste, quẽ nos amplius prædicamus, tãtũ circa egẽtes tribulatos suũ ostẽdit affectum, ut aggeribus publicis assideret, oẽs undecunq; colligeret, & nõ suæ tantũmodo consuleret animæ, sed multas atq; multorũ curando infirmitates, ac necessaria præbẽdo saluaret. Ita beatus Pambo ad utroq; respondit: Idẽ iterũ uobis loquor, pares ambo sunt apud dominũ, & utrisq; me satisfacturũ puto. Hic enim si tã perfectus monachus non fuisset, dignus profecto nõ esset, ut eũ bonitati illius compararẽ. Ille uero reficiens egenos atq; peregrinos, aliquod ex ipsa cõmunione solatiũ sentiebat. Nã & si labores ipsius esse magni oneris uidebantur; attamen habebat & requiẽ aliquã cũ labore. Expectate autẽ ait, ut super hoc (deo reuelante) cognoscam Quod cũ ueneritis ad me, deinceps audietis. Post paucos itaq; dies cũ eũ rursus rogarent, beatus ille ita respondit, dicens. 2 Ante Deum, uobis loquor: utrosque in paradiso simul stare conspexi.

1 Tu qui dicis paupertatem Euangelicam non habere mandatũ dei uolẽtibus esse perfectis, unde quomodo hic destruatur mendacium tuum.

2 Si ambos in paradiso ante deum stare conspexit, ergo animæ sanctorum post mortẽ recipiuntur in cœlo.

VITA MACARII MONACHI HOMICIDÆ per Palladium Cappadociæ Episcopum scripta.

Habetur in libro qui Paradisus Heraclidis uulgo dicitur, cap. 4.

IVuenis quidã qui Macarius dicebatur, annorũ decẽ & octo, dum cũ æqueuis suis pecora pascens iuxta lacũ (cui marie nomen est) ludit, homicidiũ fecit inuitus; nulliq; quicq; dicens, ad deserta perrexit, in tantũ humano, atq; diuino territus metu, ut amens factus per triennium uideretur, dum sine tecto in solitudine permaneret. Est enim terra ipsa semper sine pluuijs. Norunt hoc quod loquor cuncti, qui & scripturarũ lectione, & experientia rerũ periti sunt: Ipse beatissimus quẽ dico, in deserto sibi in cellulam fecit. In qua uigintiquinque alios annos ætatis suæ uiuens, talem diuinã gratiam meruit, ut exultans solitaria uita, illuderet dæmones, atque despiceret.

Hic mihi apud quem multum tẽporis feci, interroganti quas animus

ipsius de facto homicidij cogitationes haberet? usque adeo se tristem nō esse dicebat, ut ex ipso homicidio quod ignarus admiserat, gratias actitaret. Inde enim aiebat: occasionē sibi salutis allatam. Dicebat autē scripturarū testimonia proferens, quod nunquā magnus ille famulus Dei Moyses, diuinitatis meruisset intuitū, neque tantū assecutus donū Dei fuisset, ut mysteria coelestia ac sancta conscriberet, nisi Pharaonis regis metu propter homicidium quod in Ægypto admiserat, ad Syna montis deserta fugisset.

Hæc autem ego dico, nō ut ad homicidium quenquā uidear incitare, sed ut ostendam magis quod ex malis rebus interdū, si in eas incidamus inuiti, occulta Dei prouidentia ad uirtutis gloriā peruenimus: Alia enim genera uirtutū necessitati ascribimus, alia uoluntati.

Habetur in libro ubi supra capite. 5.

VITA BEATI ABBATIS NATHANAELIS per Palladium Cappadociæ Episcopum scripta.

FVit alter quidam de antiquis uiris nobilissimus agonista nomine Nathanael, quē ego superstitē quidē uidere non potui: Quieuerat enim ante quindecim annos aduentus mei: ab illis tamen, qui unà cū ipso per multū tēpus uixerant, monachis, uirtutē ipsius uiri diligētius requisiui. Ostenderunt autē mihi, & cellam ipsius, in qua quidem post ipsum, nullus habitauit, eo quod uicinam ipsius loci homines incolebāt. Tunc enim cellam suam ille beatus construxerat, quando adhuc aliqui se ad secreta solitudinum non conferebant.

Hoc autē ab illis magnū continentiæ bonum de memorato cognoscebam uiro, quod tantæ in cella sua patientię fuit, ut in proposito suo nunq̄ omnino titubauerit, ex quo primū irrisus, atque tentatus uidebatur a dęmone, qui omnes & illudit, & fallit, cuius fraude, & ex priore acediam ꝓpessus, cella dicitur recessisse, aliamq; uicinā uico cuidā fabricare cępisse. At ubi & perfecit alterā mansionem, & in ea cępit habitare, post tres uel quatuor menses per noctē ad eum dæmon accessit in specie militis, imagineq; carnificis figuratus, q pannis obsitus, sordere deformiter, sonumq; flagris facere uidebatur. Ad quē beatus Nathanael hæc dixit: Quis nam inquit, tu es, qui talia in hospitio meo facere conaris? Ille respondit. Ego sum qui te priore cella fugaui; quiq; nunc ueni ut ex hac quoq; mansione te pellerē. Quo audito, ille ubi illusum se uidit a dæmone, reuersus est statim ad habitaculum prius, ac triginta & septē annos in eadem mansione cōpleuit, ne ipsum quidē limen egrediens, contendendo cum dæmone quem superare cupiebat. Qui quidem tantis eum machinationibus impugnando uexabat, ut quocunq; modo cellam suam cogeretur exire, quantas singulatim referre non possum.

Inter quę īmundus ille spiritus hoc quoque aggreditur, ut eū a proposi sui lege deflecteret. Aptato nanq; aduentu quorundā septē sanctorū

episcoporū,

episcoporū, qui ad requirendum eū siue prouidentia Dei, seu dæmonis tentatione uenerunt, cū episcopos ipsos post orationē factam egredientes, ne uno quidē passu prosequeretur: Dicunt ad eum diaconi episcoporum, superbam rē admodū facis abba, quod non deducis sanctos episcopos. Quibus hoc ille responsum dedit: Ego & dominos meos Episcopos ueneror, & oēm clerum debita honorificentia prosequor, cunctorumq; hominū me extremū esse non dubito, sed & his, & uniuerso seculo mortuus sum. Occultum autē propositum, & mei cordis arcanū deus nouit, propter quod sanctos non prosequor uiros. Deceptus igitur dæmon ac lapsus de spe præsentis ingenij, aliam contra ipsum ante nouem menses obitus eius, artem machinatur.

Fit subito paruulus puer ueluti annorū decem minans asinum, panes in cista ferentē, qui cum ad cellam ipsius multa satis nocte uenisset, asinū in terram ruisse simulauit, & clamantē paruulum finxit. Abba, inquit, Nathanael, miserere mei, & manū mihi porrige. Audita ille ista quasi pueri paruuli uoce, intra ostium cuius partē recluserat stat dicēs ei. Quis es tu? uel quid à me cupis fieri? Puer sum, inquit, illius monachi, & eidem panes porto, quia ipse frater tuus agapen facturus est. Crastino autē illucescente sabbati die, necessaria est hæc oblatio spiritualis. Quæso igitur nē despicias iacentē, ac ferarum morsibus tradas: multę enim beluæ inter illa semper deserta noscuntur.

Stabat sanctus Nathanael uelut æneus uehementer incertis cogitationibus stupens, sensu turbato secum ista uersabat. Necesse est me, aut misericordiam quod est maximū in præceptis diuinis non facere, aut à proposito deuiare. Ad postremū rationabili confirmatus ingenio, satis esse melius iudicauit, si & diabolus erubesceret, & tantū ei, ac tot annorū meritum non periret. Oratione igitur ad deum facta, respondit ei, qui quasi paruulus loquebatur, audi infans. Credo in ipso, cui seruio, qui dominatur omni spiritui, quia si necessarium habes alicuius auxilium, ipse præstabit: Nec tibi aut feras, aut quempiam alium nocere patietur. Si autem quædā res ista tentatio est, iam nunc dominus meus aspiciat, & suam faciens uoluntatē, non me ex ea lædi concedat ulterius. Tunc clauso ostio, se recepit. Confusus autē dæmon & uictus, resolutus est in turbinē uenti, & in sues agrestes, discursibus ac strepitu lasciuientes. Hæc beati Nathanael uita fuit perpetua, hic finis, hæc palma.

VITA DVORVM MAGNORVM MACAriorum, unius Ægyptij, alterius Alexandrini, necnon & Marci Monachi, per Palladium Episcopum Cappadociæ scripta.

Habetur in libro ubi supra capite. 6.

ILla quæ de prædicabilibus ac beatis referuntur uiris duobus Macarijs, ut innumera atque infidelibus incredibilia dubito referre uel scri-

bere, ne forte etiam mendacis nomen incurram. Quod autẽ apud deum pereant omnes, qui loquuntur mendacium, sententia sancti spiritus declarauit. Me itaque fidelissime uirorũ Lause, gratia domini non mentiente, tu quoque sanctorũ triumphis incredulus non existas.

Ex his duobus Macarijs, unus quidẽ genere Ægyptius, alter uero iunioris tempus ætatis uincens uirtutibus, Alexandrinus negociator erat. Prius tamen de illo Ægyptio loquar, qui uixit nonaginta omnes simul annos. Ex quibus sexaginta in desertis impleuit locis: ad quæ iuuenis fuerat ingressus tricesimo ętatis suæ anno. Tantoq; abstinentiæ monachalis intra decẽ annos uixit certamine, ut iam tunc discretionis sapientia præmunitus, senis puer nomen acciperet, eo quod uelocius ad matura conscendit certamina. Vbi enim primũ esse quadragenarius cœpit, & contra spiritus aërios, & in curationibus hominũ, & denunciationibus futurorũ diuinã gratiam meruit, postremo etiam sacerdotis. (ut dignus erat) nomen accepit. Discipulos hic secũ habebat duos, in desertis interioribus quæ scytim uocantur: quorũ unus minister ipsius erat, nec ab eius latere recedebat, propter eos qui causa curationis frequentare consueuerant: alter autẽ separatim in propria cella manebat. Post aliquantũ autẽ temporis dum prouidentibus futura oculis intuetur: Ait Ioanni nomine ministro suo; (qui postmodũ etiam ad presbyteratũ, loco eiusdẽ sancti Macarij meruit peruenire) Audi inquit me ô Ioannes frater, & suadenti mihi id quod tibi proderit acquiesce. Tentatis enim & te cupiditatis atque auaritiæ spiritus uexat. Sic nanque uidi & scio; quod si acquieueris mihi, consumaberis in hoc quẽ adeptus es loco, & gloriaberis, & flagellum nõ appropinquabit tabernaculo tuo. Sin uero me audire nolueris, Giezi tibi finis adueniet, cuius & morbo laboras.

Euenit igitur ut post obitũ beati uiri, tam salubria eius dicta contẽneret post quindecim uel uiginti annos. Vnde eum ita totũ ille execrabilis morbus inuasit (eo quod in pauperes fratres more Iudæ, furti crimen admiserat) ut nõ posset incolumis uel una hora pars eius corporis inueniri, ne in tali quidẽ spacio quod unus alicuius digitus occuparet. Est ergo & hoc ex ijs, quæ sanctus Macarius longe ante prædixerat.

De cibo autẽ eius & potu referre superfluum puto, præsertim cum etiam à negligentibus monachis, uideamus ista seruari, ne aut delitiosis, aut secularibus pares esse dicantur, maxime in illis locis, ubi uix necessaria ipsis alimenta sufficiunt; & ubi sunt tantorum, quæ imitari student exempla sanctorum. De alijs igitur meritis ipsius loquar. Sine intermissione semper in quadam esse translatione animæ putabatur, imo magis, plurimum uitæ suæ tempus cum Deo agere, & cœlestibus amplius q̃ terrenis negocijs interesse. In quo & diuina quædam miracula fuisse memorantur.

Nam Ægyptius quidam cũ amore uesano alienæ uxoris arderet, nec posset ad effectum tam scelestę cupiditatis peruenire, eo quod illa pudi-

citiæ dedita, uirginitatis suæ coniugem nimis amaret, maleficū precatus est, ut se amari ab ea faceret, aut quocunque illā modo à marito proprio repudiari. Maleficus autē multis muneribus illectus, solito propriæ artis ingenio, fecit illam equam uideri, non fœminam. Quam ubi talem uir eius, domū regressus aspexit, tam monstruosa nouitate turbatus, (quod iacere in lectulo suo equam uideret) ingemiscebat, ac flebat, eo quod ipsum alloquens animal, nullum loquentis poterat audire responsum. Rogabat igitur presbyteros ipsius uici, duxitq; eos domū, & quid illa pateretur ostendit. Et ne tunc quidem causam tantæ calamitatis agnoscunt. Quæ tamen iam per triduum, nec ut equa fœno, nec pane ut homines utebatur, utriusque escæ alimonijs destituta. Ad postremum ut magnificaretur gloria dei, & ut sancti illius Macarij uirtus innotesceret cunctis, subito in cor mariti eius ascendit, ut cum ea loca deserta penetraret. Illigatam igitur eam ita ut iumenta uinciri solent, ad deserta deduxit. Cumq; ita sancti Macarij cellulæ appropinquarent, iuxta quam Monachi stabant, obiurgare cœperunt memoratum uirum eius, cur cum equa ad monasterium uenire uoluisset. Ad quos ait ille: Veni huc, ut possit misericordiam sancti orationibus promereri. Illisq; interrogantibus, quid mali haberet. Vxor, inquit, mea fuit hæc, sed in equam uidetur esse conuersa. Habet autem hodie tertiam diem, ex quo nullum penitus cibum sumit. Quod cum supradicti fratres, oranti sancto Macario (cui iam & hoc ipsum Deus notum fecerat) retulissent, ut pro eadem instanter oraret: Hęc fratribus dixit: Vos inquit, equi estis, qui equorum habetis oculos. Illa enim mulier est, nec transfigurata in aliam naturam uidetur, nisi eorum oculis, qui præstigij uanitate falluntur. Cōfestimq; [1] benedictā à capite ipsius nudæ infundens aquam (oratione cōpleta) subito uideri eam omnibus fœminam fecit, iussitq; eam refici, & gratias agentem Deo cum coniuge suo remeare præcepit, hoc dicens: Nunquā omnino à cōmunione sanctorum mysteriorum separetur, nunquàm quòd ab ecclesiæ oratione discedat. Hoc enim iccirco perpessa est, quia per septimanas quinque, misteria diuina non attigit.

[1] *Ecce aquæ benedictionem, & quomodo per eam deus mira operatur, non ergo est illusoria.*

Aliud iterum ipsius factum proloquar, per longū temporis spacium, cuniculum quendam sub obscuro terræ profundo, à cella sua duxit, per dimidij spacium stadij usque ad soli alterius summitatē. Vbi speluncam sibi proprio sudore perfecit, ut quotiens ferre non poterat molestias frequentantium, relicta cella sua per occultum iter se ad speluncæ latebras conferret, ita quod à nullo unquam si uoluisset uideretur. Referebat ergo nobis quidam de studiosis ipsius aliquando discipulis, quod quoties de mansiuncula sua ire ad speluncam solebat, uiginti & quatuor orationes eundo, & totidem redeundo faciebat. De hoc ipso fama uulgauit, quod & mortuum suscitarit, dum quendam hæreticum uult docere, qui resurrectionem corporum negabat futuram. Quæ fama in desertis illis locis, sicut est uera, permansit.

Ad hunc aliquando filium iuuenem dæmone laborantem, lamentans mater exhibuit: cum quo duo in singulis lateribus iuncti, continebantur uiri. Cuius dæmonis hanc operam esse dicebant. Postea quam infelicem hominem, trium modiorũ panes edere, & unius amphoræ lagenam bibere coëgisset, ructando uniuersa quæ deuorauerat, in aërem quendam, fumumq; conuertere consueuerat, atq; ita omnia uel comesa uel potata quasi quodam ignis ardore solebat absumere. Est autem & legio dæmonum, quæ flammea nominatur. Sicut enim inter homines, ita & inter illos multa est distantia, non naturalis substantiæ, sed diuersæ ac dissonæ uoluntatis. Iste igitur iuuenis, cum ei iam enormes cibos mater propria parare non posset, edebat frequenter egestionẽ sui corporis, ac bibebat. Ob quod flens mater infelix, de intolerabili calamitate filij sui, sanctum illum, ut miserabilem iuuenem curaret orabat. Cumq; continuas apud eum preces, plurimasq; fudisset, orante super illum, deumq; precante uiro sanctissimo, post unum uel alterum diem cœpit tanti mali medicina procedere. Ait autem matri ipsius: Quantum uis ut comedat filius tuus? At illa: Decem inquit, panes. Quam ex hoc sanctus ille reprehendens. Quid inquit, locuta es? Septem itaque diebus 2 ieiunans & orans pro eo, tres eum libras panis iussit accipere, ita tamen ut opus proprijs faceret manibus. Quem hoc modo per gratiam Dei curatum, & ad pristinam sanitatem reductum: propriæ reddidit matri. Hoc quoque miraculum per sanctum famulum suum deus fecit: quem uirum ego in corpore uidere non potui. Ante annũ enim q̃ ad illas solitudines introirem: ille tantus decertator, quieuit in domino.

2 *Vides haeretice quod ieiunia & orationes ualent ad impetrandum beneficia à deo.*

Illum autẽ Macarium qui Alexandriæ presbyter fuit, uidi in his locis, quæ cellæ nominantur, in quibus cellis, ego per annos nouem mansi. In quibus triennij tempus, cũ eo uixi, & alia quidem miracula sub oculis meis fecit. Alia uero ex ore ipsius didici, cætera autem aliorũ relatione cognoui. Habebat itaque hoc in proposito uitæ suæ, ut si quid magnũ a quibuscunque sanctis in abstinentia fieri didicisset, hoc feruenter impleret. Cognito igitur a quibusdam quod Tabennensiotę nihil cocti cibi 3 per quadragesimã totam edere dicerentur, statuit intra semetipsum, 4 ut per septem annos nihil quod coctum fuisset igne, gustaret, sed crudo tantum olere contentus esset; ita ut si forte unquã leguminis aliquid reperisset, neque inde gustaret. Hoc ergo cum amplius q̃ uolebat imitando fecisset, de reliquo tanquã nihil esset graue, contempsit. De alio iterũ qui unam tantum panis libram comederet, audiuit eximius monachorum, cupiensq; eum imitari, confractum atque in partes redactum modicas, bucellatim in lagenas misit, & statuit 5 tantum ex eo edere, quantum posset manus ipsius unã proferre: & ita mihi lętus ipse postea referebat, hoc dicens. Plures quidem perticulas bucellatim intra lagenam comprehendebam, totum tamen quicquid intrinsecus tenere potuissem, foras proferre non poteram propter angustias oris exigui.

3 *Ecce quomodo quadragesimale ieiuniũ semper fuit in maxima ueneratione.*

4 *Nota statuit ut per septem annos nihil coctum igne gustaret, sed crudo tantũ olere contentus esset.*

5 *Vide miram sancti patris abstinentiam.*

Publicanus

Publicanus etenim meus,ut omnino non ederem non finebat.Per triennium ergo sub hac obseruatione uixit, quatuor,aut quinq; tantū uncias panis assumens,& 6 tantundē bibens aquæ, unumq; expendens sextarium olei,quod per totū illi annū sufficiebat.

6 Aduertis quod etiam prisci patres quādoq; uino non sunt usi in potu sed tantum aqua.

Aliam rursus propositi ipsius agnosce uirtutē. Hic uirorū fortissimus somnū uincere statuit ; & hoc ipse dicebat quod per uiginti dies, nec semel quidē sub tectum aliquod fuisset ingressus, ut sic uinceret somnum, diurni quidē æstus ardoribus flagrans,nocturno autē frigore tremens,& quēadmodū ipse referebat, nisi uelocius ad tectum rediisset, somnumq; cepisset usque adeo sibi aruisse iam cerebrū intelligebat,ut sine sensu pro pemodum putaretur. Vici ergo inquit quantū ad me pertinet somnū, naturæ uero, quæ exigebat usum debitū,cessi. Hic quodam die dum in cella sua matutinus sederet,culicem sensit. A quo uulneratus in pede,dolensq; manu sua peremit,qui & moriens,plurimum cruoris effudit. Reprehendens igitur factū suū,in eo quod iniuriam propriam uindicasset, ita condēnare se uoluit,ut in pratis eorū locorū quibus Scytię nomen est, qui in solitudinibus extremis iacent,nudus per sex menses sedent ubi culices crabronibus similes,aprorum quoq; perforant cutem. Ergo illic 7 exulceratus est totus quibusdam tuberibus per omnia eius membra turgentibus,ut unus crederetur ex illis esse,qui elephantiosi uocantur. Post sex autem menses regressus ad cellam suam,sola (quod ipse esset Macarius)eius uoce patefactum est.

7 Quantas corporis afflictiones passi sunt antiqui monachi?

Hic idem desiderauit aliquando (sicut solebat referre) ortum, in quo essent Iannes & Mambres malefici sepulti uidere,qui sub Pharaone plurimū potuisse memorantur. Qui longo in tēpore,& grādi potentię suæ artis quadratis lapidibus supradictū opus extruxerant, in quo super posita fuerat memoria prædictorū,ubi & aurū reconderant,& uariis arbusculis locū repleuerant. Puteum quoque fecerant,eo quod sine aliquo uideretur humore idē locus esse. Hæc autē omnia idcirco fecisse dicuntur, quod se post obitū in eodē loco tanq; in paradiso crederent esse māsuros. Ignorans itaq; famulus Christi Macarius, quæ nam ad memoratū locū deduceret uia,æstimatione quadā animi solas cœli stellas (quod in mari, nautis solet fieri) dum per deserta ambulabat sequebatur. Fascem uero calamorū portauerat secū,ut per millenos passus singulos figeret,quo facilius posset agnoscens sua signa remeare. Per nouē igitur dies itinere cōfecto,præfatis appropinquauit locis. Cui ferocissimus dęmon, qui semper aduersum Christi athletas dimicare cōsueuit:collectos omnes ex propriis locis calamos à mille passibus, spe dictæ memoriæ quiescenti subito ad caput posuit. Cumq; sanctus Macarius surrexisset a somno, agnouit eos quos alibi reliquerat calamos. Credo autē quod & hoc permittente Deo ad examinationē memorati uiri contigerit,ne spem aliquā haberet in calamis,sed magis in Dei gratia,qui in columna nubis p quadraginta annos iter populo Israel in deserto mōstrauit. Dicebat autē de supradi-

cto orto septuaginta dæmones ad aduentū ipsius prosiluisse clamātes, & circa oculos eius, ac uultum coruorū more uolantes, dicentesq; : Quid uis Macari? quid uis tentator monache? Quid ad loca nostra uenisti, in quibus manere non poteris? Nunquid & nos aliquos monachorum tentauimus? Habes eremū propriam cū tui similibus, unde nostros quoque propinquos expellere festinas, nihil nobis tecū cōmune est. Quid nostras regiones ingrederis, si habitator es eremi, tua tibi solitudo sufficiat; nobis hunc locū sui tradiderunt incolere conditores. Quid hanc possesionem quæris irrūpere, in quā nullus unq̄ hominū postq̄ nobis a fratribus nostra hic manu sepultis est tradita, uiuens ingressus est? Cunq; adhuc dæmones plurima replicarent, atque lugerent; Beatissimus ille respondit: Ingrediar tantū ut uideam, continuoq; discedam. Et dæmones, hoc (inquiunt) nobis per tuā conscientiam sponde fideliter. Christi uerò seruus ait: simpliciter hoc faciam. Continuoq; dæmones ab eius oculis recesserunt. Ingressum se igitur, atque illic suspensum æneum cadum reperisse dicebat circa puteum cū cathena ferrea, longa iam tēporis uetustate cōsumptū, mala etiam granata intrinsecus uacua, ac nimio solis ardore sicca ta. Sic itaq; inde discedens, per uiginti totos ad cellulam suam reuertitur dies. Cui, cū aqua quā portauerat cū panibus decē, deficere cœpisset, & grādi molestia penuriæ laboraret, ac pene deficeret, apparuit ei quædam (ut ipse referebat) puella, puro lintheo cooperta, ferens ampullam aquæ stillantis, uno a se stadio separata. Quā per triduū ambulans supradictū uas sibi ostendentē uidebat, & uelut stantē uicinius, ac se inuitantē, ita ut putaret quidē assequi eā posse, nec tamen ualeret. Igitur spe bibendi, laborē se trium dierū patienter sustinuisse dicebat. Multitudo autē bubalorum grandis apparuit (sunt autem illic plurimi huiusmodi greges) inter quos una de bubalis cum pullo suo astitit subito, ut & ipse referebat, cui lac ex ubere fluebat in terrā. Subieci me ergo inquit, & labia feminis uberibus in os meū expressurus apposui quousq; ad satietatē refectus sum, idq; sibi suffecisse dicebat, usq; dum ad cellam perueniret. Quē ipsa etiam bestia subsecuta, ubera eidē sua præbebat, neque proprium fœtum sancti illius contemplatione suscipiens.

Alio rursus tēpore dum ad requiē monachorū puteum facit, inter uirgulta uel frutices aspidis dente percussus est, cuius morsum necesse est cōtinuo mors sequatur. Correptā igitur eā, & utraq; manu ab ore distentā, scidit mediā dicens ei. Cū te non miserit Deus meus, cur ausa es huc ueni re. Habebat autē diuersas in desertis locis cellulas, in quibus uirtutū opera batur insignia, Vnā in interiore solitudine, cui nomen est Scythi; aliam in Lybia, ubi cellæ uocantur; aliam in monte Nytriæ, ex quibus quędam sine fenestris erant, ubi per totā quadragesimā sedere in tenebris hic beatissimus dicebatur. Alia cella angustior erat, in qua pedes mos extendere non ualeret. Alia latior, ad quā uenientes ad se, suscipere cōsueuerat. Tantas autem hic hominū dæmonijs laborantium curabat cateruas, ut nume

rus esse non posset, nobis etiam illic de gentibus.

De Thessalonica ad eũ nobilis ac diues uirgo perducta est, quæ iam per multos annos paralysi laborabat. Quæ cũ ei fuisset oblata, atque ante cellam beati uiri proiecta, motus in eã misericordia per uiginti dies pro- 8
prijs manibus oleo 8 sancto perungens, ac domino pro ea preces fun- *Sancto oleo perunctã*
dens, incolumen suæ reddidit ciuitati. Quæ postea plurima ad solitudi- *puellam a paralysi sa*
nes cũ fuisset proprijs pedibus regressa, transmisit. *nauit.*

Hic idẽ cũ audisset grandẽ uitæ conuersationẽ Tabennensiotas habere, ueste mutata ad similitudinẽ alicuius operarij, sumpto habitu seculari, intra quindecim dies per deserta iter faciens, Thebaidẽ usq; peruenit. Cunq; uenisset ad monasteriũ memoratorũ hominũ, primũ quẽ Archimandritã uocitant requisiuit, Pachomium quendã nomine, probabilem per omnia uirũ, & habentẽ spiritualem gratiam prophetiæ, cui tamẽ de Macario nihil fuerat reuelatũ. Ad quẽ cũ uenisset, hæc dixit: Quæso, me in monasterio tuo suscipi facias: Monachus enim esse desidero. Ait illi Magnus ille Pachomius: senilibus annis grauaris, & Monachus esse iam non potes, neq; inter cæteros fratres qui hoc ab adolescentia didicerunt, uiuere uales, eo quod consuetudinẽ eorũ, laboremq; non pateris: Cunq; abstinentia tentationes non ferens, lasso animo egressus ab his fueris, maledicere eis incipies, quos non potueris imitando sectari. Noluit itaq; nec primo eũ nec secundo die, nec per totã suscipere septimanã. Dumq; iugiter persisteret in rogãdo ieiunus, ad postremũ: Suscipe me inquit Abba, & si me in ieiunio uel in opere inferiorem ipsis deprẹhenderis, statim de tuo monasterio pelle. Quo audito, ille persuasit fratribus, ut in monasterio reciperetur. Est autẽ illic unus numerus mansionis, habens etiã usque in prẹsentẽ diẽ ad mille quadringentos uiros. Cũ igitur fuisset ingressus in ea sanctus Macarius, & post breue tẽpus superuenissent quadragesimæ dies, uideretq; diuersos uario more uiuentes, alium uespertinis horis soluentẽ ieiuniũ, aliũ uero post biduũ, alios etiam post dies quinq; gustantes, alium stantẽ totis noctibus, & per diem sedentẽ, laborantemq;, ille 9 9
de arboribus dactylorũ cortices tenens infusos, ac copiosos, in uno angu- *Considera an tale un*
lo stabat usq; ad quadragesimæ finẽ, & principium Paschæ, non panem, *quã quadragesimale*
non aquã gustans, non flectens genua, non in terrã iacens, sed tantũ mo- *ieiunium uideris.*
dica cauliculorũ folia cruda dominico die sumens, ut mãducare alijs uideretur. Siquando autẽ ad corporalem necessitatẽ fuisset egressus, cõfestim remeabat, ac stabat, non os aperiens, non alicui quicquã loquens, sed cum summa taciturnitate consistens, & in corde suo tantũ iugiter orans, atq; id solum operis qđ in manibus tenebat efficiens. Quem cũ esse tam durẹ atq; inimitabilis uitæ monachi omnes considerassent, quasi quadã aduersum principẽ suũ seditione cõmoti: Vnde inquiunt, nobis istum adduxisti, qui ita uiuit quasi in carne nõ sit humana, ad condemnationẽ omniũ nostrum? Audi igitur, & aut tolle eũ a nobis, aut scito omnes nos ex hoc monasterio hodie recessuros. Ille autẽ tali cõuersatione atq; uirtute eius

audita,deprecatus eſt dominũ ut quis eſſet eidẽ reuelaret. Quo ſtatim facto,arrepta eũ manu ad oratorium ſuũ duxit:ubi erat altare diuinũ,oſculatusq; eũ dicit illi: Veni optime ſenex,tu ille Macarius es,& mihi te celare tentabas; ex multis annis te uidere cupiebam, audiens de te magna miracula: Gratias tibi ago,qa colaphos infantibus noſtris dediſti,ne magnũ aliquid in conuerſatione uitę ſuę facere ſe putarent. Reuertere nunc igitur ad loca unde ueneras:ſufficiẽter enim nos omnes ædificaſti,& ora pro nobis,his uerbis rogatus ab omnibus,inde diſceſsit.

Quodam rurſus tempore hoc retulit nobis dicens, quodcunq; genus uitæ,& quoſcunq; mores abſtinentię ſpiritualis deſideraui;imitatus ſum, atq; perfeci. Iterũ inquit,aliquando animũ meum quædã nouæ cogitationis cupiditas occupauit,ut uellem quinq; diebus cõtinuis ſenſum cordis mei inſeparabilem à Deo facere. Statuensq; intra mentem meam, & clauſis ita oſtijs cellæ atque ueſtibuli,ut nullus hominũ reſponſum à me poſſet accipere; cepi inſtare à principio ſeptimanæ, dicens ſenſui meo: Vide ne uelis à cœlo ad terrã deſcendere. Habes illic angelos,atq; archangelos,altiſsimasq; uirtutes,Cherubin ac Seraphin,primumq; omnium creatorẽ Deum. Illic conuerſare,ſperne illa quæcunq; infra cœleſtia uidentur habitacula,ne carnales cogitationes incurras, atque in hoc diebus duobus (inquit) ac duabus noctibus perſeuerans,uſque adeo dæmonem prouocaſſe ac ſtimulaſſe me ſenſi, ut ille in flammã ignis ſubito conuerſus, omnia quæ habere uidebar incenderet. Ipſamq; etiam mattã ſuper quã ſtare conſueuerã, ut totũ iam me arſurũ eſſe crederẽ. Ad poſtremũ tanto timore percuſſus,ab huiuſmodi propoſito tertia abſceſsi die, cũ uiderẽ tam iugiter indiuiduũ Deo animũ me habere non poſſe. Deſcendi ergo iterũ ad cogitationes ſeculares, ne aliquod mihi ex perpetuo diuinitatis intuita genus arrogantiæ naſceretur.

Ad hunc ipſum Macarium cũ aliquando ueniſſem,reperi ante fores cellæ ipſius presbyterũ quendã,cuius totũ caput adeo exeſum & cõſumptum erat illa ualetudine quæ Carcinus nominatur, ut os etiam uerticis uideretur. Quiq; illuc ut curaretur aduenerat,nec tamen uſque in illum diem a ſancto Macario ſuſceptus fuerat,aut uiſus. Ego itaq; tunc ipſum rogans petiui,ut eius miſereretur,& ſaltem reſponſum ei daret. Ad quod mihi ille ſanctus hoc dixit: Non eſt dignus iſte curari: Hanc enim pœnã ex præcepto diuinitatis accepit. Si autẽ uis curari eum,perſuade illi prius

10 ut à 10 ſanctorũ ſacrificiorũ ĩmolatione diſcedat. Cunq; ego dicerem: Cur obſecro id fieri iubes? quia fornicatione inquit pollutus miniſteria domini uiolare conſueuerat; ob quod talis ſupplicij atrocitate cruciatur, ſed ſicut dixi:ſi nunquã uelut ſacerdos ſacrificia contigerit diuina, accipere (Deo iuuante) poterit medicinã. Cũ ergo illi qui hac ualetudine laborabat iſta dixiſſem, ut cũ ſacramento mecũ paciſceretur non ſe ulterius ad officium ſacerdotis accedere: Tunc demum à ſancto illo uocatus eſt. Qui eũ his allocutus eſt uerbis. Credis inquit,Deum eſſe,cui nihil occul-

Ecce Miſſam appellari ſanctum ſacrificium, & diuinum.

tum eſt? Reſpondit, credo. Non potuiſti (inquit) uirtutẽ diuinitatis eius euadere. Reſpondit ille: Non potui domine mi. Tunc magnus ille Macarius, ſi cognoſcis inquit, peccatum, & uis euadere iſtam quã propter illud tibi dominus intulit pœnam, emendare de reliquo. Quo audito ille proprium confeſſus eſt crimen, & de cætero ſe nunquã peccaturũ eſſe promiſit, neq; functurum ſacerdotis officio: ſed inter laicos iam futurum, & tunc demũ illi manũ ſanctus impoſuit: atq; in paucis diebus capillorum quoq; recuperatione curatus, Deumq; glorificans, ſancto etiam uiro gratias referens, uidentibus nobis ad propria remeauit.

Poſt hæc adducitur ad eũ in mei præſentia puer quidã, qui ſæuiſsimi dæmonis ſpiritu laborabat. Cunq; unã ſuper caput eius poſuiſſet manũ, & ad cor ipſius aliam, tandiu deprecatus eſt Deum, quandiu ſuſpendi in aẽre eum faceret, qui puer in morẽ utris totus inflatus, ſupra q̃ æſtimare quis poſſet intumuit, & ſubito aquã ex omni parte membrorũ cũ clamore maximo uocis effudit. Itaq; omni illo tumore reſidente, ad priſtinã ſui corporis rediit ſanitatẽ. ❡ Quẽ ſancto perunctum oleo, & benedicta perfuſum aqua, proprio reddidit patri, præcepitq; ut per quadraginta dies nec carnes eum edere, nec uinũ potare permitteret, & ſic eum perfectæ reddidit ſanitati.

❡ Vides ſanctum uirũ perungere puerũ ſancto oleo, & aqua benedicta perfundere, eiq; a carnibus abſtinentiam, & a uini potu iniungere.

Hunc eundem ſanctũ Macarium quodam tẽpore cogitationes uanæ gloriæ ſtimulando uexabant, uolentes eũ de cella ipſa ubi degebat abſtrahere, & ſuadentes ei, atque demonſtrantes quandã ueluti operis boni ſpeciem, ut eius cauſa pergeret Romã, ſanaturus uidelicet eos, q illic nequiſſimis dęmonijs uexabantur. Sũma enim gratia diuinæ uirtutis: hic beatiſsimus contra ĩmundos ſpiritus utebatur. Cũ ergo talibus incitamentis quibus expulſare eũ dęmon uolebat, per multũ tẽpus reluctaretur, fortiterq; ſe uideret urgeri; proiecit ſe ſubito ſupra cellulę ſuę limen, ita ut extra cellulam ſuos relinqueret pedes, ac diceret: Ducite me ò dæmones ſi poteſtis, & trahite. Ego enim pedibus meis non ibo, quo uultis. Si ergo hoc me modo portare poteſtis: En proficiſcar, ſacramenti quoq; adiectione confirmans, quod uſq; ad ueſperã de eo non conſurgeret loco. Vnde ſi me inquit, non moueritis, ſciatis uos ulterius à me non audiendos. Diu itaque iacens ĩmobilis, tandẽ profunda ueſpera propinquante ſurrexit, ſed nocte quę ſubſecuta eſt, rurſus ei dęmones moleſti eſſe cęperunt. Ille uero ſporta duos modios recipiente arenis repleta, impoſitaq; humeris ſuis, in deſertis locis ſpaciabatur. Huic Theoſebius quidã genere Antiochenus occurrens, cui & Coſmetor cognomen erat, dicit ei: Abba quid tantũ onus portas? in me potius quod deuehis transfer, & noli tuos humeros fatigare. Ille autẽ dicebat; uexo uexantẽ me; Ocio enim fruens, iter aliquod agere me cõpellit. Cum autẽ ita onuſtus ambulaſſet diutius, & confeciſſet illo pondere ſuũ corpuſculum, regreſſus in cellam eſt.

Hic ipſe ſanctus aliud miraculum retulit nobis (erat nãq; presbyter)

12 Vide sacram Eucharistiam appellari sancta mysteria.

notaui mihi inquiens eo tẽpore quo 12 sancta mysteria fratribus dabã: quod Marco monacho nunq; dedissem sed semper ei sancta de altari angelus dabat, solam tamẽ manũ dantis uidebã. Erat autẽ Marcus iste summi ingenij, qui dum iuuenis esset, nouũ ac uetus testamentũ memoriter retinebat, admodum placidus & quietus, & castitatis proposito singularis. Vno igitur die dum ego aliud quod agerẽ non haberẽ, in ultima eius senectute ad eũ usque perrexi, & iuxta ostium ipsius sedens quasi tyro, nouusq; monachus, supra homines eũ esse existimans sicut & erat, audire quid loqueretur, uel quid ageret desideraui. Fuit autem solus intrinsecus, centũ circiter annos agens, qui & dentes quoq; nimium longa ætate perdiderat. Contra se ergo ipsum, & contra dæmonem litigabat dicens: Quid amplius decrepite senex quæris? ecce oleum, uinumq; gustasti: Quid ultra cupis in extremis ætatis tuæ deuorator, ac uentris cultor? huiusmodi uerbis in se iniuriosus existens. Tum & dæmoni ista dicebat: Nec adhuc tibi debeo aliquid quod furari præualeas, nihil aliud inuenis? Iam recede à me hominũ inimice, atque hoc sibi quasi insultando dicebat: Veni pessime senex: quandiu tecũ morabor?

Referebat autẽ nobis Paphnutius quidam discipulus huius beati uiri, quod aliquando belua quædã exhibuit sancto Marco catulum suũ cęcũ, uestibulumq; ostij eius, capite percussit, & ingressa ad eum sedentẽ foris in atrio, proiecit ante pedes ipsius catulum suũ. Quem ille tenens & expuens in oculos eius, orauit: continuoq; lucem (quã amiserat) uidit. Secumq; tunc ipsum proprio lacte nutritũ, mater abduxit. Sequenti autẽ die eadem bestia sancto ac beatissimo Marco, pellem ouis exhibuit, quã memoratus seruus Christi, sancto Athanasio episcopo dereliquit. Quã sancta Melania postea à beatissimo uiro Athanasio accepisse se dixit. Et quid mirum si ille qui mansuescere fecit Danieli leones, etiam huic beluę talem sapientiam dedit? Dicebatur præterea de beato Marco, quod ex quo lauacri gratiam spiritualem promeruit, nunquã expuisset in terrã, sexagesimum post baptismum agens annum, & quadragesimum ante baptismum.

Erat autẽ figura corporis huius athletæ Christi Macarij (oportet enĩ me de hoc quoque tibi significare famule Dei Lause, eo quod paruitas mea conuersata cũ eo diutius eundem cognouerit diligenter) statura breuis, non multa barba faciem uestiebat, sed circa labia tantũ erat, parumq; circa mentũ aliquid uidebatur. Ex nimia abstinentia, & pene iugi inedia, etiam uultus ipsius nudus pręter cæterorũ hominum consuetudinẽ uidebatur. Ad hunc ergo cũ admodum tristis aliquãdo uenissem, diceremq; Abba Macari; quid iubes faciam, quoniam uariæ cogitationes animum meum conturbant, dicẽtes mihi proficiscere hinc, quia nihil agere te cernis. Ille respondit. Dic inquit, ipsis cogitationibus tuis; propter Christum parietes cellæ istius custodio. Hęc tibi amator, & famule Dei doctissime, pauca de multis ex factis sancti Macarij, uel dictis significaui.

VITA MOYSEI ÆGYPTII MONACHI, PER Palladium Cappadociæ Episcopum descripta.

Habetur in libro prædicto qui Paradisus Heraclidis uulgo dicitur cap. 7.

MOyseus quidam genere ethiops, colore corporis niger, seruus alicuius curialis erat: quem ob detestandos eius mores, dominus à se abiecerat. Dicebatur enim & palam latrocinari, & homicidia perpetrare. Necesse est autē ut malignitatē quoque ipsius dicā, quo magis possim pœnitentiæ eius monstrare uirtutem.

Referebant igitur quidā, quod magister quorundā latrocinantiū extitisset, cuius & hoc inter latrocinia eius factum memorabatur. Pastorem quendam, qui in re quadā unà cū canibus suis morabatur, nocte ei ad scelestum eunti negociū impedimento fuisse; qui tantū irascebatur, ut eum uellet occidere. Obseruabat ergo illum locū in quo suas oues ille claudebat. Cunq; eidē nunciatū fuisset, quod trans fluuiū Nyli cū grege suo esset, atque in tantū fluuius ille creuisset, ut super alueum suū mille passus teneret, gladium suū mordicus tenens, & ueste super caput imposita, totum fluuium natando transmisit, quousque ad ouium cubile peruenit. Cunq; eum natantem respiciens, mersus in arena pastor lateret; tunc ille arietes quatuor electos, atque iugulatos, & fune connexos tenens, ita rursus natando remeauit. Reperto autē paruo & occulto loco, in quo nudatis pelle ouibus, carnibusq; quæ uidebantur optime deuoratis, & reliquis uenditis, ac uini cōmutatione distractis, decē & octo Italicos ipsius uini, solus exhausit, & sic ad ea in quibus collegas suos reliquerat loca, per milia quinquaginta reuolauit. Iste igitur talis qualem loquor, uix aliquādo cōpunctus, ex alicuius necessitatis periculo ad monasterium se contulit fratrum, suæq; pœnitentię uitam sic uehementer arripuit, ut etiam Clemonē malorū consortē suorū, qui à prima cū eo ætate peccauerat, ad cognoscendam uirtutem Christi eminus collocaret.

Hoc quoq; illius quondam factum refertur. Latrones quatuor numero, qui in cellam ipsius impetū fecerant: quis ille esset qui ibi degeret, nescientes inquirebant. Quos ille correptos pariter & ligatos, ueluti saccū aliquē palearū impositos dorso suo, ad fratres ubi simul omnes moraban tur exhibuit: Hoc dicens quia nulli nocere possum, quid de istis iubetis? Tunc ergo etiam ij quos ille detulerat, ad pœnitentiam uenire cęperunt, confitentes sua delicta, maxime cū audirent ipsum Moyseum, qui inter omnes dudum latrones, ut eorū princeps nominabatur. Glorificantesq; dominū, ipsi quoque conuersi sunt propter huius conuersionem, & facti sunt monachi probatissimi. Rationem autem hanc suis sensibus colligebant dicentes: Quid si iste qui tam potens erat tanquā inuictus inter latrones, sic Deum agnouit & timuit, quare nos animarū nostrarum salutem dilatione remoramur?

Hunc ipsum beatū Moyseum (oportet enim eum tali iam uocabulo nuncupare) dæmones quondā urgere cęperunt, ut ad consuetudinē im-

puritatis & fornicationis antiquæ, reuerteretur. Qui tot ac tantis modis, ut referebat ipse tentatus est, ut pene eũ à proposito uitæ salutaris, auerterent. Venit ille igitur ad sanctum illum, & beatũ uirum Isidorũ, qui in locis quibus Scyti nomen est, morabatur; referens ei quibus impugnaretur modis. At ille respondit: Nolo inquiens esse te tristem. Adhuc enim principia hæc tua sunt, & iccirco huiusmodi cogitationes tibi uehementer insurgunt, antiquã consuetudinem requirentes. Nam ut à macello canis, quo uesci assuetus est, nõ recedit, quod rursus si clausum fuerit, neq; ullus in eo steterit, a quo aliquid canis speret, abscedit: ita & tu si perstiteris in proposito abstinentię tuæ, mẽbra tua quæ sunt super terrã mortificans, gastrimargiæ excludens introitũ (quæ fornicationis est incentiuũ) fatigatus dæmon ac uictus, cui fomenta ciborũ non porrigis, ulterius tibi molestus esse cessabit. Quibus auditis, regressus ad propria seruus Christi Moyseus, instanter ac fortiter sui curã gerebat. Ante omnia abstinens

1 a cibo, nihilq; aliud accipiens nisi 1 duodecim sicci uncias panis, maximo tamen operi incumbens, & quinquaginta diurnas faciens orationes. Cunq; his modis suũ consumpsisset corpusculum, nec sic quidẽ somnia circa ipsum uana cessabant. Rursum igitur ad quendã sanctorũ alterum probatissimũ pergit, dicitq; ei. Quid faciam, quod ita mihi pristina consuetudine semper in somnis obscuratur animus, sensusq; turbatur, & à uoluptatibus carnis experta memoria non recedit? Ille respõdit: Iccirco adhuc hoc pateris, quia nec mentem tuam ab huiusmodi cogitationibus separasti. Si igitur paulisper te uolueris uigilijs occupare, & orationibus puris perseueranter insistere, facile poteris ex hac molestiæ liberari. Qui etiam huius hortatu suscepto consilio, tanquã ab homine qui hoc experientia didicisset, ad propriam reuertitur cellam, statuitq; per uniuersam noctem, nec genua solo flectere, nec somnum oculis dare. Atque ita per

2 sex ibidem annos noctibus cunctis stans in medio cellulæ suæ, 2 patentibus semper oculis, orare consueuerat, & tamen nec sic quidem, illo quo laborabat malo, potuit liberari.

1 Ecce sancti uiri abstinentiam.

2 Vide etiam eius inde fessas uigilias.

Aliud iterũ genus durioris uitæ, ut uel sic dęmonẽ superaret, arripuit, uespertinisq; horis egrediebatur, & monachorũ senum longa obseruatione uiuentium, per totas noctes habitacula circuibat. Quorũ lagenas quas hydrias uocant, sæpe tollebat, impletasq; nullo sciente referebat. Ex longinquis enim locis interdũ a duobus, frequenter autẽ a quinque milibus aquã sibi referebant. Insidiatur itaq; ei dęmon quadã nocte uenienti, nõ ferens ulterius tanti athletę certamina, dumq; aquã pronus tollit ẽ puteo, renes ipsius desuper graui quodam fuste percussit, ac semiuiuũ reliquit, neque quid, neque a quo fuisset passus sentientẽ. Postero die cũ uenisset illuc quidam monachus ad hauriendam aquã, memoratumq; aspexisset iacentẽ, & hoc maiori illi Isidoro Scytensi presbytero retulisset, egressus ipse cũ quibusdam, prædictũ ad monasterij sui ecclesiam fecit protinus exhiberi. Vbi per totum annũ tali ægritudine laborauit, ut uix tandem

ad pristinũ robur, corpus eius reuocari potuisset. Tunc illi sanctus Isidorus hæc dixit. Cessa Moysee in tantum dæmones prouocare, & tam pertinaciter contra eos uelle contendere. Est enim & modus certus in ipso uitæ monachorũ proposito, intra quẽ nos oportet nostras uirtutes exercere. Cui hoc ille respondit: Tandiu ego ab hac intentione mei animi nõ recedã, quandiu somnia ac uanas cogitationes a me uideam separari. Ait ergo tum illi: In nomine Iesu Christi recesserũt iam a te turpia somnia: Ideoq; ad 3 sanctorũ mysteriorũ cõmunionẽ confidenter accede. Scias autẽ quod iccirco dæmon ad tempus esse te fortior uisus est, ne te iactare posses, quod tantã tentationẽ facile superasses, ut ex hoc magis saluti tuæ res ipsa prodesset. Hæc audiens, rursus ad propriam reuersus est cellam, diligenter custodiens deinceps sub quiete mensurã. Postea uero, hoc est post duos menses, a sancto Isidoro interrogatus utrũ illi molestus memoratus spiritus extitisset: Hoc dixit: Nihil se huiusmodi ex ea hora, qua famulus Dei pro ipso orauit, ulterius fuisse perpessum. Tantũ autem hic ipse aduersum dæmones gratiam Dei promeruit ut amplius nos a muscis, quã ille a dæmonibus terreretur.

3 *Nota sacram Eucharistiam sanctorum mysteriorum communionẽ uocari.*

Hanc Moysei Ethyopis uitam finisse cognouimus. Qui & ipse inter magnos illos numeratus est uiros. Obijt autem septuagesimo & quinto ætatis suæ anno apud Scytin, Vbi presbyter quoque factus, septuaginta discipulos moriens reliquit.

VITA PAVLI MONACHI EX MONTE FERInæ, per Palladium Cappadociæ Episcopum scripta.

Habetur in libro ubi supra cap. 8.

Mons est in Ægypto, qui ad uastissimam scytensis regionis solitudinem tenditur, cui nomen est Ferine. In hoc monte penè quingenti resident abstinentissimi monachi; in quibus est quidam qui Paulus uocatur egregius monachus, qui huiusmodi moribus uixit. Non ex quacunque re negociatus est unquã, non aliquod opus fecit, non ab ullo aliquid præter id quo uesceretur accepit. Nihil autem aliud faciebat, nisi quod incessanter orabat. Statutas sanè atque manifestas, hoc est trecentas numero orationes habebat, ita ut totidem collectos intra suũ sinum gestaret lapillos, ex quibus singulos, ubi fecisset singulas orationes de sinu proprio iactare consueuerat.

Hic ipse cum ad sanctũ Macarium illum cui erat cognomen Vrbani, uidendi ipsius causa aliquando uenisset, dixit ad eum. Abba Macari ualde tristis sum. Quem cum referre ille tristitiæ suæ causam cogeret, ita respondit. In Vico aliquo, uirgo quædam esse perhibetur, triginta annos in monasterio habens, quam ieiunare cognoui, atque ita septimanas iugiter totas, post quinque semper dies gustando transigere, quotidie facere septingentas numero orationes. Quo cognito se desperasse dicebat, eo quod cũ ipse esset uir, & sani corporis, plusquã trecentas orare non posset.

Cui sanctus Macarius ad ista respondit dicens. Ego sexagesimū annum agens, centenas orationes per dies singulos facio, & tantū operis exerceo, quantum sufficere mihi possit ad uitam: certum mihi etiam tēpus excipio, quo salutationē atque sermonem fratribus reddo, nec me super hoc ut negligentem incusant, atque reprehendunt cogitationes meæ. Si autē tu qui trecentas orationes facis, insuper à conscientia tua te redargui dicis manifestum est quod aut has sine aliqua reprehensione non facias, aut quod plures nolis facere, cum possis.

Habetur in libro qui Paradisus Heraclidis dicitur. Ca. 9. & 10.

VITA CHRONII PRESBYTERI, EVLOGII Scholastici, & Pauli simplicis beati Antonij discipuli, per Palladium Episcopum Cappadociæ scripta.

Chronius mihi Nytriæ presbyter aliquando referebat. Cum essem inquiens, adhuc iuuenis, & fatigatus spiritu acediæ, quodāmodo mente languerem, de archimandritæ mei monasterio fugi, & usq; ad Antonij montē errando perueni. Sedebat autem ille in ultimo solitudinis inter loca quæ Babylonis, & Herculis habent nomen: unde itur ad rubrum mare, prope triginta milibus à fluuio separata. Cum ergo uenissem ad monasterium eius, quod propinquum flumini erat, ubi discipuli ipsius in eo qui pispir appellatur loco, Macarius & Amatus sedebant, quiq; supradictum uirū defunctum sepelierunt, per quinque ibidē expectaui dies, ut Antonium, sanctum uiderem. Dicebatur autē ad monasterium ipsum uenire sæpissime: Aliquando post decem, aliquando etiam post uiginti, interdū post quinque dies, prout illuc eum exhibuisset deus multis qui confluebant ad idem monasterium profuturum.

Plures igitur tunc diuersis laborantes necessitatibus, conuenerunt fratres, inter quos & Eulogius quidam monachus Alexandrinus erat, cum alio qui elephantioso morbo cruciabatur, quos illuc propter huiusmodi causam uenisse memorabant. Hic Eulogius Scholasticus erat secularibus literis eruditus, qui īmortalitatis desiderio captus, huic mundo renunciauerat, diuisisq; rebus omnibus atque dispersis, parum aliquid pecuniarū reliquerat sibi, quibus (quia operari per se non poterat) uteretur. Cū igitur eum quædam animi defectio fatigaret, & nec cū multis in monasterio degere, neq; solitariam uitā posset ferre patienter, repperit quendam publice in platea iacentē, ita ualetudine illa (quam superius dixi) repletū, ut sine manibus & pedibus uideretur. Cui lingua tantūmodo imunis à tantis cruciatibus erat, qua magis posset ab intuentibus malorū suorū remedium promereri. Cumq; eū assistens uidisset Eulogius, oratione facta ad deū, & quadam cū domino pactione celebrata, his alloquutus est uerbis: Domine inquit, deus in tuo nomine suscipio istum, tam imani ualetudine prępeditum, & repauso eum usq; in diem mortis, ut propter istū, possim & ipse saluari. Adsis ergo mihi Christe, atq; patientiam tali mi-

nisterio largiaris. Moxq; ad iacentē illum ait: Vis inquit, frater, suscipio te in domum meam, & quacunq; potero ratione sustento? Cumque hoc ille libenter amplecti, si dignaretur se diceret. Vadam ergo inquit, & asinum quo ueharis adducam. Cui uehementer exultans consensit ægrotus. Quodq; mox fecit Eulogius, & memoratū ad hospicium suum sine ulla dilatione transuexit.

Per quindecim igitur annos, iugi curatione, & perpetua ei solicitudine seruiebat, per quod oē tēpus, & ille cui tantū deferebatur obsequium, cum gratiarū actione & patientia grandi, cuncta tolerabat. Et Eulogij manibus & medicamentis, cibisq; & balneis, prout cōpetebat ualitudini, curabatur. Post quindecim uero annos instinctu dæmonis, supradictus ægrotus īmemor tot laborū Eulogij, tantorumq; meritorū, cœpit ab eo uelle discedere, multisq; eum iniurijs, atq; opprobrijs increpare, dicens: Fugitiue qui propriam domū deuorasti, furatusq; es alienam substantiam, in me occasionē salutis tuæ repperisse te credis? Eulogius autē rogabat eū, & satisfaciens animo eius dicebat, noli mi domine, noli talia loqui, sed dic potius quid te contristauerim, & emendo. Elephantiosus autē cū furore dicebat: Vade, nolo istas adulationes tuas. Projce me inquit, in publicum, refrigeratione tua non egeo. Eulogius autem, obsecro te inquit, placare, aut quid te contristauerim uenerande senex edicito. Elephantiosus autem asperior, in furore dicebat ad eum: Iam non fero fraudulentas irrisiones tuas, adulationes & subsannationes tuas non tulero, nec mihi hæc arida parcaq; uita iocunda est; uolo carnibus saturari. Cunq; exhibitæ ei à uiro patientissimo Eulogio carnes fuissent, cœpit iterū proclamare. Non potes inquit, meæ satisfacere uoluntati, nec tecū solitarius habitare præualeo. Populum uidere, ad publicum ire desidero. Dicit ei Eulogius. Ego tibi adduco multitudinē fratrū. Rursus ferocior, ac pene blasphemus ægrotus: Vt inquit, misero mihi, tuā faciem nolo uidere, & adducis mihi similes tui? Solius panis deuorator es, concutiensq; temetipsum, inquieta uoce proclamabat dicens: Nolo, nolo; ad publicū ire desidero. O uiolentia: In eum locum me proijce, unde me sustulisti. Tanta ergo erat eius insania, adeoq; sensus ipsius in ferinos quodāmodo clamores conuerterat dæmon, ut & suspendisset forte laqueo se, si manus per quas hoc facere posset, habuisset.

Ad uicinos itaq; monachos pergit Eulogius, dicens eis, Quid faciam: quod Elephantiosus iste me penitus desperare iam fecit? Dicunt ei: quā ob causam? Respondit eis: Quia dura sunt quæ mihi conatur impēdere. Et quid agam ignoro; projciam eum? sed aliter deo dextras dedi, & satis uereor. Non projciam eum, sed iterū tot ac tanta mala dierū ac noctium ferre non possum. Quid de ipso igitur a me fiat ignoro. Ad quem illi his uerbis loquuntur. Dum adhuc uiuit, & superest magnus ille (sic enim uocabatur) Antonius: Ascende ad eum. Ægrumq; naui impositum in monasterium ipsius defer, expectans ibi donec spelunca sua egressus adue-

niat. Quem cum uideris, referes ei ista quæ pateris, atq; ab eo consilium postulabis. Quicquid autem tibi super hoc dixerit, facies & eius monitionibus acquiesces, sciens à Deo iuberi tibi, quod ille præceperit. Mox igitur sermonibus fratrum libenter instructus, supradictum ægrum blandis precibus superans, littorali nauiculæ imposuit, sustulitq; de ciuitate per noctem, & ad discipulorũ sancti Antonij habitaculum duxit. Euenit autẽ ut altero die horis uespertinis superueniret illuc sanctus Antonius; referente mihi Chronio quod Chlamyde ex pellibus facta indutus aduenerit. Solebat autem ueniens ad monasterium fratrum, uocare ex ipsis Macarium eumq; his uerbis interrogare. Venerunt aliqui huc fratres? Et ille uenisse dicebat. De Ægypto inquit, sunt, an de Hierosolyma? hoc autem signum ab his iusserat dari, ut quoties aliqui non satis digni colloquio ipsius aduenirent, uenisse Ægyptij dicerentur. Quoties autẽ sancti quidã & spirituales uiderentur uiri uenisse, de Hierosolyma nunciarentur. Tunc ergo ueniens iuxta consuetudinem suam, cum interrogasset utrum Hierosolymitæ illic fratres, an Ægyptij essent? Respondit Macarius dicens, ex utroq; illic quosdam genere se uidisse. Cum autẽ dixisset illi sanctus Antonius: Fac illis lenticulam, & sumam cibum unà cum eis, oratione cõpleta, iubebantur abscedere. At cum Hierosolymitas uenisse didicisset, per totam cum ipsis noctem sedens ea illis quæ saluti eorũ proficerent loquebatur. Memorata igitur eum nocte sedisse referebat, & unumquenq; ad se de ijs qui conuenerant euocasse.

Cunq; à nullo quis illic Eulogius uocaretur, audisset, ipse in tenebris propria uoce, suo illum nomine ter uocauit. Cui cũ supradictus scholasticus non responderet, putans quod alter aliquis Eulogius uocaretur. Dicit ei rursus. Te uoco Eulogi, qui ab Alexandrina ciuitate uenisti. Dicit Eulogius: Quid quæso iubes? Et Antonius: Quid inquit, huc uenisti? Respondit Eulogius dicens. Qui tibi nomẽ meũ reuelare dignatus est: Ipse iam & aduentus mei causam proculdubio reuelauit. Tum ille: Quid inquit, ueneris scio, sed ante omnes hos fratres, ut omnes audiant refer. Iussus igitur à magno Antonio seruus Christi Eulogius, retulit ante omnes Istum elephantiosum in platea publica repperi proiectum, cuius curam nullus hominũ gerebat, & promisi Deo ut seruirem ęgritudini eius, quo possem & ego per illum, & ꝑ me ille saluari. Ex quo autẽ pariter sumus, quintus & decimus annus est, sicut & uestræ sanctitati credo omnia reuelata. Quia igitur post plurimos annos cum à me nihil mali pertulerit, uarijs me procellis, ac tẽpestatibus uexat. Ob quod & ego ipsum, à me proijcere cogitaui. Propterea ad sanctitatẽ tuã ueni; ut quid ex hoc faciam, digneris me tuis edocere consilijs, & orationibus adiuuare. Pessimis enim motibus totus fatigor, & crucior. Cui hoc tunc Antonius, seuera atq; iracunda uoce respondit: Tu illum à te proijcis Eulogi? sed ille non proijcit eum, qui à se factũ esse cognoscit. Proijcis eum, meliorẽ te inueniet, & eliget deus qui colligat destitutum. Cunq; perterritus ad hæc Eu-

logius

logius uerba tacuisset, relicto sanctus Antonius Eulogio, rursus cœpit ægrotum proprijs sermonibus uerberare, & hæc ad eum cum clamore maximo loqui. Elephantiose, cęno ac luto horride, nec terra digne, nec cœlo: non desinis in iniuriam dei uociferari. Nescis quia qui ministrat tibi, Christus est? quēadmodū ausus es contra Christum talia loqui? nam propter Christum se iste seruitio tali, & obsequijs subiugauit. Quem & ipsum mordaci sermone laceratum reliquit. Cōuersisq; uerbis ad fratres alios, ad unumquenq; ita, ut ratio singulorū exhibebat loquutus: rursus ad Eulogium & ægrotū redit, dicitq; eis. Nequis uestrum ô filij quoquā se uertat, neuter ab altero separetur, sed ad cellam uestrā in qua per tantum tempus uixistis redite cum pace, omnē tristitiam deponentes. Iam nunc enim ad uos dominus meus mittet. Nam tentatio ista iccirco accidit uobis, quia ad finē uitæ ambo uenistis, & etiam uterq; uestrū merebitur coronari. Nihil ergo aliter feceritis, ne forte uos angelus uenićs in eo, in quo dixi loco inuenire non possit, uestrisq; coronis fraudemini. Qui cum ad cellam suam uelociter redeundo redintegrata pace uenissent, intra quadraginta dies Eulogius prior obijt, & post aliud triduum supradictus defecit ægrotus, animo uehementer incolumis.

Chronius autem cum plurimum temporis in thebaicis fecisset locis, ad monasteria Alexandrina descendit. Euenitq; ut ad illum occurreret diem qui unius quidē quadragesimus, alterius autē tertius, celebratus tūc à fratribus dicebatur. Cū igitur hoc Chronius didicisset, obstupuit; sumptoq; euangelio sancto, atque in medio fratrum posito, cum sacramento ipsis per ordinem cuncta exposuit dicens: Horum omnium quos cōmemoraui, interpres fui ipse sermonū, eo quod græce loqui sanctus Antonius nesciebat. Ego autē utranque noueram linguam, atque inter ipsos loquebar, illis quidē græco; istis autem Ægyptio ore respondens.

Hoc quoq; Chronius ipse nobis referebat, quod ei sanctus Antonius, in illa ipsa nocte qua beatum dimisit Eulogium, dixisset: quia per totum annum deum deprecatus fuisset, ut ostenderetur eidem per reuelationē loca peccatorum atque iustorum. Et se uidisse dicebat procerum quendam usque ad nubes gigantē tetri coloris, extentas manus ad cœlum habentem, atq; infra pedes ipsius lacum ad speciem maris fusum. Vbi tanq̃ oues, inquit, animas uolantes uidit Antonius, & ille quidē quæcunq; supra manus ipsius, caputq; uolabant, conseruabantur. Quæcunq; autem manibus ipsius repercussæ fuissent, mergebantur in lacum. Vocē autem tunc sibi talem uenisse referebat. Has omnes animas quas uolantes uides: scias animas esse iustorū, quæ in paradisi habitatione requiescunt. Illę autem animæ ad inferna mittuntur: quod patiuntur quicunq; carnali obediunt uoluntati, & quicunq; iracundiam retinentes, reddere malis paria tentauerint. Referebant autē nobis tā Chronius, q̃ sanctus Hierax, atq; alij plures uicini fratrum, ista quæ dicam.

Paulus nomine, rusticus quidam, & agriculturæ uacans, ultra omnes

optimus,ac satis simplex.pulcherrimæ quidem uultu,sed moribus malæ coniunctus uxori. Cum eam per plurimū temporis occulta fraude peccantem,quadam die ex agro reuertens turpiter inuenisset,subitoq; cum alio iacentē uiro depræhendisset (unde tamen diuina,ordinatio memoratum Paulum ad meliorē uitæ tramitem prouocabat)uerecunde aliquantulum risit,tali loquens ad utrosq; sermone.Bene inquit,bene. Vnde certum sciatis,ad me hoc nihil penitus pertinere, & per Iesum qui hæc respicit iuro, quod ego hanc ulterius non habebo. Vade igitur,erit tua cū filijs suis.Ego enim inquit,ibo,& de reliquo me monachum profiteor,& post hæc nulli quicquā dicens; Ascendit octo proximas mansiones,& ad sanctū Antoninm pergit. Qui cū fores eius ab eo percuterentur,egressus est,& quid cuperet sciscitanti: Ait illi,monachus fieri uolo.Respōdit Antonius dicens. Cum sis admodū senex sexaginta homo annos agens, monachus hic fieri non potes,sed magis uade ad uicum tuū,& operi cultoris incumbe,ut & uiuere operariorū uita, & gratias agere Deo possis. Imparem te enim miserijs,ac labori solitudinū scias. Rursum ad hæc senex ille respondit,hoc dicens. Quicquid me docueris,id faciam. Et rursum Antonius,dixi tibi,quia multū senex es,nec uales implere qđ quæris. Discede,& si monachus esse desideras, ad leuiora monasteria magis perge,ad eos fratres,qui possunt infirmitatē tui corporis tolerare patienter.Ego enim hic solus sedeo,post quinque dies, & hoc cum summa inopia,cibum sumens.

His ergo & talibus uerbis excludere Paulum uolebat. Cui cū ille non acquiesceret, intra hostium cellulæ se recludit Antonius propter ipsum per triduū iuge,nec inde progressus est, etiam cum necessitas corporalis urgeret. Neque tamen ille de foribus tandiu exclusus, abscessit. Quarto igitur die sanctus Antonius cū necessitate naturæ compelleretur, egressus est.Iterū dicens ei:Vade inquit,hic senex,quid molestus es mihi? habitare non potes mecū.Ad quē Paulus hoc dixit. Aliud fieri non potest, nisi ut hic uiuam inquit,& moriar. Circunspiciens igitur huc atque illuc sanctus Antonius, uidensq; quod nihil secū ad uitæ alimenta portaret, non panem,non aquā,non aliud quicquam,& quod quarto tamen die in continuo ieiunio permaneret, timensq; ne ignarus longi ieiunij nimia defectione moreretur,& aliquā sibi ex hoc relinqueret maculam, tandē suscepit eū. Tali autē conuersatione uitæ per omnes degere dies cœpit Antonius, qualem se non sciebat expertū, nec cū adhuc iuuenis uideretur. Infusos itaq; cortices dactylorū obtulit ei dicens; Accipe & intexe funes sicut meipsum facere uides. Quod cū arripuisset senex,& quindecim numero,quas orgias uocant, nonā usq; horā cū maximo labore fecisset:Ait illi. Male inquit,intexuisti:solue quod factū est,& rursus intexe: Et hoc seni homini,& per quatuor dies ieiuno tam graue pondus imponens, ut cū ille tanto labori imparem se uideret, à sancto tandē Antonio necessitate tali compulsus abscederet, uitamq; desereret monachorum.

Qui è contra fortior ad opus surgens, detexuit funes eosdem, & rursus intexuit, maxime cum difficilior iterati operis esset labor, eo quod tortũ semel restem, retorquere prius, & reuocare ad formam priorẽ, & sic iterum intexere aliter cogeretur.

Videns igitur Antonius quod eius ista præcepta, & libenter senex, & patienter audisset, neque ægre iteratũ suscipisset laborem, aut in aliquo saltem ad momentũ tristem uultum secum murmurando monstrasset: compuncta mens eius est, & occidente iam sole, sic affatur senem. Vir senex uis edimus partẽ panis? Paulus ait, Vt placet tibi Alba. Talis autem rursus & ista responsio flexit Antonium, quod ad nomen cibi non protinus accurrit, sed quod omnia in ipsius qui iubebat posuit potestate. Pone ergo mensam inquit Antonius, & panes affer. Quod cũ obedienter fecisset, posuit eidẽ sanctus Antonius eos, quos Ægyptij paximates uocant, habentes senas uncias, & suã quidẽ partẽ perfudit aqua. Sicci enim ipsi paximates erant. Ante illũ autẽ tres posuit portiones. Et 1 psalmũ sanctus Antonius quẽ consueuerat dicens; orationes quadraginta fecit, ut & sic Paulum probaret, qui rursus cũ eo patienter ac libenter orauit. Eligebat enim ut arbitror, cum scorpionibus se potius, q̃ cum adultera uictitare. Post uero duodecim orationes, profunda uix tandẽ ad manducandũ nocte sederunt. Sũpto igitur uno paximate, sanctus Antonius nõ contigit aliũ. Senex uero tardius comedẽs: cũ adhuc haberet ex uno paximate aliquãtulã partẽ, expectatus ab Antonio est, dũ totũ qđ edebat absumeret. Cui rursus hoc dixit Antonius: Manduca senex & alterũ paximatẽ. Respõdit hoc Paulus: Mãducabo & hunc alterũ, si idẽ facere te uidebo. Te nõ edẽte, nõ edã. Ad hoc dicit Antonius, mihi hoc satis est; monachus enim sũ. Respõdit ad hoc Paulus: Mihi quoq; sufficit. Nã & ego monachus esse desidero. Post quę surrexit Antonius, & 2 dictis duodecim psalmis, totidẽq; orationib⁹ factis, paulisper in principio noctis quieuit. Rursusq; cõsurgens à medio noctis usq; in lucẽ 3 psallendo et orãdo uigilauit. Vidẽs ergo sanctus Antonius tã paratũ ad omnia senẽ: Ait illi: Ecce frater si huiusmodi quotidie agere uitam potes, mecũ manebis. Cui Paulus hoc dixit. Si forte aliqđ amplius iubeas ignoro: Nã ista quæ uidi, facile me impleturũ esse cõfido. Sequẽti igitur die dixit ei: Ecce in nomine dñi iam factus es monachus. Tũ igitur sanctus Antonius posteaq; in omnibus sibi ab eo credidit satisfactũ, post certos mẽses, qa perfectã iam esse animã comprobasset, eo qđ habitaret in eo uera & tota simplicitas, gratia eũ iuuante diuina, unã ei cellulam fecit, à tertio lapide, uel quarto; dixitq; ei. Ecce qa iã monachus effectus es, solus mane, ut possis & dæmones experiri. Intra unũ igitur annũ illic manens Paulus, diuinã gratiam meruit contra ægritudines hominũ, & contra dæmonũ potestatem.

Vna igitur dierũ cum ad sanctum Antonium quidam fuisset exhibitus, quẽ scelestus durissime dæmon urgebat, tenẽs inter cæteros impuros spiritus principatũ, qui & contra ipsum sacrilega cœlum uerba iacebat:

1 *Vide Christianũ morem etiam antiquitus obseruatum, quod ante cibi sumptionẽ deo oratio funditur.*

2 *Et hoc de Christiana consuetudine est, ut post cibum deo gratiæ exemplo domini referuntur.*

3 *Vide quomodo etiam antiqui monachi psalmodia cũ orationibus & uigilijs utebãtur.*

Viso eo sanctus Antonius, hoc ijs qui eū perduxerant, dixit. Nō est istud opus meū, nec dū enim diuinā gratiam contra principē diabolicæ legionis accepi. Est hoc quod quæritur, simplicis Pauli. Tunc ipse igitur benedictus Antonius, ad memoratū Paulum cū eis qui aduenerant pergit: Dicitq; ei, Abba Paule, pelle hunc dæmonē ab hominis istius anima, ut incolumis ad ꝓpria reuertatur, & dn̄m benedicat. Respōdit ad hoc Paulus. Tu enim quid? Dicit Antonius; Mihi non uacat, aliud opus exerceo. Relictoq; eo sanctus Antonius rursus ad propriā reuertitur cellam. Tūc igitur assurgens senex, & orationē intentissime faciens, hæc ad eū loquutus est, qui dæmone laborabat. Abbas Antonius dixit, ut de homine isto recedas, et glorificet dn̄m. Dęmon autē in iniuriā diuinitatis proclamādo multa dicebat, nō exeo detestabilis senex. Arrepta ergo pelle, q̄ humeros suos tegebat, uerberabat eū, repetēs ac dicēs, Exi q̄a hoc Abbas Antonius dixit. Iniuriosa autē, & in sanctū Antoniū dæmon protulit uerba, uehementioresq; Paulo cōtumelias irrogabat, hoc clamitās: Detestandi senes quos obliuio nr̄a pręterijt; insatiabiles, q̄ proprijs cōtēti nō estis: Quid nobis uobiscū cōmune est? Quid in nos exercetis uestrā tyrānidē? Ad postremum sic ad eū locutus est Paulus. Egrederis ab isto, aut uado, et hoc à me audiet Christus? Per Iesum inq̄t, si exire nolueris iā nunc; eā, & hoc Christo loquar, & ue tibi erit. Iterū autē dęmon ferocior cōtra diuinitatē uociferari cœpit, & dicere; nō egredior. Iratus itaq; tūc Paulus cōtra dęmonē reluctantē: Egredit̄ cellā suā in ipsis medijs flāmis diei, tales autē sunt ęstus Ægyptiorꝝ, ut Babylonię fornacis ardoribus pręesse credant̄. In ipso igit̄ scopulo mōtis, uelut colūna cęlestis stetit Paulus ĩmobilis, & his ĩ orōne sua locutus ē uerbis. Tu uides Iesu Christe q̄ sub Pōtio Pilato crucifixus es, q̄d nō ante ego ex hac rupe descendā, nō cibū ante sumā non potū, sic ꝑfecto moriturus, q̄ ex hoc hoīe ĩmundū spiritū pellas, liberūq; eū à tali morte digneris efficere. Quo ista dicēte, anteq̄ ipsa hęc uerba sui oris cōplesset, maxima dæmō uoce ꝓclamās, ista dicebat: Vade, uade: exeo, uim patior. Ecce discedo ab hoīe; nec accedo ulterius. Simplicitas me Pauli urget, ac prosequitur, & quo eā nescio. Moxq; ĩmundus spiritus egressus ex hoīe, atq; in ĩmanē draconē cubitorū septuaginta conuersus: in rubrū mare protinus deuolutus est, ut impleretur quod dictū est p spiritū sanctū, demōstrata fide iusti. Refert & rursus in alio loco, supra quē requiescit spiritus meus, nisi super humilē & quietum, & trementē uerba mea? Solent enim miserrimi ac uilissimi dęmonū à magnis uiris solo fidei robore: magni autē dæmones à simplicibus uel humilibus fugari.

Hæc sunt miracula simplicis, atq; humilis Pauli, aliaq; cōplura, his & maiora, qui ab hominibus simplex est nominatus.

Habetur in libro eodem qui Paradisus Heraclidis dicitur. Cap. 1.

VITA ABBATIS PACHOMII, PER PALladium Cappadociæ Episcopum scripta.

PAchomius quidā nomine, septuagesimū ætatis suæ annū agens, in ea

quæ

quæ Scytin dicitur, regione degebat. Contigit itaq; dũ grandis cupiditas actus uenerei me cępisset urgere, grauiterq; ac moleste plus ferrẽ, aduersus sordidas cogitationes, & cõtra insomnia nocturna confligens, qđ me ab his ubi eram solitudinibus, aiis ipsius cõpellebat exire. Vicinis quidem meis nihil de pestilentia, & tali ardore dicebam; nec Euagrio quidẽ magistro meo, tale aliquid confitebar. Occulte tamen ad interiora, ac uastiora deserti perrexi, ubi per quindecim dies in eo qui Scytin dicitur loco, uenerabiles multos, qui ibidem consenuerant patres uidi; inter quos, & cũ supradicto Pachomio, potui habere colloquium. Et quia repperi eũ inter cæteros monachos prope palmã tenere: fidenter ad eũ detuli animi mei anxietatem; Qui ita locutus est mihi.

Non sit tibi inquit, noua res ista; quã pateris. Nam quod non ex negligentia mentis, atq; desidia, id quo turbaris incurreris, sufficienter tibi testimonium præbet, & locorũ natura, & inopia omnium rerũ, & ipsarum quod nemini dubium est absentia fœminarũ, sed magis tentatione ista laboras, propter studium, ac desiderium castitatis. Triplex enim ex fornicationis incursu nascitur pugna, & aliquando quidẽ caro nostra, si in nobis fuerit nimis sana, lasciuit. Sæpe autẽ ex cogitationibus uanis, morbus iste procedit. Interdũ dęmon contra nos, dũ nobis inuidet, pręliatur. Ego enim frequenter ista pertractans; ita semper inueni. Nam ut ipse uides, admodũ senex per quadraginta annos in ista cellula degens, maximamq; salutis proprię gerens curã, etiã usq; ad pręsens tẽpus huiusmodi tentatione sollicitor. Cum sacramento autẽ istud sanctus ipse dicebat, per duodecim annos post quinquagesimũ, non nocte, non die, unq; hic à me morbus abscessit, usq; adeo ut priuatum me iam dei auxilio suspicare, ob quod, merito me putarẽ dęmonis uirtute superari. Malui tamen eo tempore, irrationabili quadã morte deficere, q̃ tali corporis morbo, cũ tam obscęna deformitate succũbere, moxq; progressus, ac peragrans solitudines totas, speluncã ferę alicuius inueni; in quã me proieci per diem nudũ ut quod sine dubio fore credebã, ab egredientibus ex ea bestijs deuorarer. Cũ autẽ uespertinas usq; ad horas sic iacendo peruenissem (iuxta id qđ scriptũ, sol cognouit occasum suũ, posuisti tenebras, & facta est, nox in ipsa pertransibũt omnes bestię syluę. Catuli Leonũ rugientes, ut rapiant & quærant à deo escam sibi) exeuntes bestiæ, fœmina cũ masculo, odore ad me ducente, uenerunt; à capite usque ad ipsos pedes lingua me blandiente lambentes; Et dum me ab illis arbitror deuorandum, sic me intactum atque incolumem reliquerunt. Iacensq; illic per totam noctem, nihil omnino perpessus sum.

Cogitans igitur & credens, quod mihi prorsus dominus pepercisset, mox reuertor ad cellã. Paucis autẽ diebus, dæmon quieuit, & rursus iterũ mihi uehementius q̃ solebat, incubuit, ut penẽ me cogeret ore blasphemando peccare. Transfiguratus est enim in quandã Ethiopissam puellã, quã ego meminerã me in iuuenili ætate uidisse mesium tẽpore calamos

colligentem;quæ cũ subito sedere supra genua mea cępisset,usque adeo omnia mea mẽbra cõmouit, ut cũ ea me pene scelus cõmisisse putarem. Iratus igitur ac sæuiens,percussi eã dextera mea,statimq; (ut uisum est) euanuit. Et si mihi dicenti credis,per biennium totum,fœtorẽ eius (qua illa percusseram, manus ferre non poteram.

Maxima igitur animi anxietate ac desperatione perterritus, ad intima atque uastißima errabundus deserta perrexi. Vbi cũ aspidẽ modicã reperissem, manu tentam uirilibus membris iratus admoui, ut mortem mihi,uel morsus eius inferret,caput & serpentis perfricando his in locis, a quibus mihi tentationis causam prouenire arbitrabar,cõtriui. Et ne sic quidẽ me anguis momordit : diuina sicut credo me gratia prouidente,& hoc tunc cũ mihi talis in sensus uox descendisset,audiui: Vade inquit,Pachomi,insiste agoni tuo. Ob hoc enim permisi te dæmonis uirtute superari, ne inciperes quasi fortior superbire. Sed ut agnoscens infirmitatem tuam,nec ex conuersatione uitę tuę aliquam fiduciam gerens,ad auxilia semper diuina confugeres. Postquã igitur mihi satisfactum est, ad propria secreta remeaui,de cætero cũ fiducia sedens,neq; ullo certaminis angore uel solicitudine iam laborans, sed reliquos æui dies pacatis sensibus uiuens. Ille autẽ meus inimicus,cũ se ita a me contẽptui esse uideret,neq; ultra molestus mihi esse posset : confusus abscesit.

His itaq; uerbis contra insidiantium dæmonũ pugnas,sanctus Pachomius me confirmans, fortioremq; faciens, ad certamen aduersum spiritum fornicationis, diuina gratia tolerandum, sufficienter me exhortatũ remisit ad cellam.

Habetur in libro qui Paradisus Heraclidis uulgo dicitur, cap. 12

VITA STEPHANI MONACHI, PER PALLAdium Episcopum Cappadociæ scripta, in qua etiam nonnullorum monachorum casus ad aliorum correctionem interseruntur.

STephanus quidam oriundus ex Lybia,in parte eorum locorũ,quibus Marmaricę & Mareotidis nomen est : per sexaginta annos sedens,usq; adeo perfectus factus est monachus,tantumq; habuit in discernenda rerũ ambiguitate iudicium, ut eiusmodi diuinã gratiam mereretur. Hoc est,ut quicunq; ad ipsum, ex quacunq; re tristis aliquando uenisset,post uisionẽ eius atque sermonẽ,lætus abscederet. Notus autem hic & sancto uiro Antonio fuit,peruenit & usq; ad nostri temporis dies. Quem ego quidem uidere non potui, eo quod separabant nos longa interualla terrarum.

Sanctus autẽ Antonius,& Euagrius,& qui cũ ipsis erant,mihi aliquãdo referebant,dicentes quod repperissent eum quondam tali ægritudine laborantẽ,ut in ipsis naturæ uerendis quodam ulcere (quod quidã fagadenam appellant) cruciaretur. Qui dum a quodã medico curaretur,in-

uenimus inquiunt eũ,opus quidẽ manibus facientẽ suis,& torquentem de palmis funes,ac nobiscũ sermocinantem; cæteras uero corporis partes medico ferroq; præbentem,qui adeo per gratiam patientiæ alienus erat a sensu corporis,ut alterius crederet membra concidi.

Abscisis itaq; uerendis partibus cunctis,nihil penitus sentiebat,intantum separata mens ipsius erant a rebus humanis,& cœlestibus solis cogitationibus occupata,nobis autem tam tristitia repletis quàm ipsius langoris horrore confusis,cogitantibusq; quod huiusmodi illius uiri uita,talem incidisset in morbũ,ut sic eũ necesse esset secari: Hoc ille beatus Dei seruus Stephanus sentiens,sic dicebat. Filij uidete ne animi uestri ex ualitudinis istius contẽplatione lædantur.Nihil enim eorũ quæ facit Deus,ex aliqua malignitate descendit,sed omnia ad bonũ finem, & uotiuũ exitum spectant. Fortassis autem & ipsa pars corporis,talibus dedi supplicijs merebatur, meliusq; illi erat hic recipere uicem, quàm ad æterna tormenta post hoc seculum reseruari.

Hæc itaq; suorũ contẽplatio sermonũ, ad patientiæ studium nos ædificatos, confirmatosq; dimisit. Iccirco uero hæc retuli, ne quisquã forte miretur, si uidemus sanctorũ aliquem huiusmodi ægritudine laborantẽ, aut deinceps uiderimus.

Valens nomine iterũ fuit quidam, Palæstinus quidẽ genere,sed mente Corinthius,id est sensu inflatus.In Corinthiorũ enim animis semper tumor quidã,& inflatio mentis apparet. Sicut ad eos scribens beatus Apostolus Paulus,de hoc exprobrat uicio,dicens,Et uos inflati estis. Cap. 4.

Hic ipse Valens postquàm peruenit ad eremũ, in qua per plurimos annos uixit nobiscũ,difficilisq; uitæ assequutus est studium, ad tantũ superbiæ cacumen ascendit, ut diabolicis irrisionibus, ac fallacijs uinceretur. Nam paulatim eum in docendi elatione deceptum, ad hoc dæmon adduxerat, ut ita se nescio quid esse magnũ putaret, tanquã quotidie angelorũ uisione ministerioq; frueretur.

Referebant igitur eius notissimi,quod uno quodam die, dum in tenebris opus faceret,acus illi qua sportellam cõsuebat,excidisset e manibus, & cũ eam non posset (quia in obscuro non cerneret) inuenire, lampade ministerio dæmonis ei accensa,sic acum,quã perdiderat inuenisset. Rursus ex ipsa inflatione refectus,in tantũ superbiæ tumorem elatus est,ut sacrorũ quoq; mysteriorũ Christi,contemneret cõmunionem. 1

1 *Nota sanctam Eucharistiam uocari sacrorum Christi mysteriorum cõmunionem.*

Euenit autẽ ut quidam illuc peregrini uenirent, uariaq; leguminum genera,nucum,atq; pomorũ ad ecclesiam fratribus exhiberent: Quæ cũ suscepisset sanctus Macarius presbyter noster,misissetq; singulis tantum quantũ manus capere posset unius, inter quos & cũ Valenti partem cũ cæteris destinasset, Valens eum qui transmissa detulerat,iniurijs,plagisq; confecit. Hoc ei dicens: Vade,& dic Macario,quod nõ sum illo deterior, ut benedictiones ad me transmittat. Cumq; hunc eius errorem Macarius sanctus audisset,atq; ad eum alio die solatij causa,consilijq; uenisset,dice-

retq́; ei; Seductus es frater Valens, quiesce de cætero, ac dominũ depreca re. Hoc ei persuadere non potuit. Et cũ penitus ab eo nõ audiretur, tristis de eius ruina factus, abscessit.

Certus igitur cępit esse iam dęmõ, quod ita ut ipse uoluit, fallacijs eius ac dolis cederet Valens: moxq́; de eius perditione securus, ista machiuatur. In effigiem Saluatoris transfiguratus, nocte ad eum uenit cum choro quodam mille (ut finxerat) angelorũ, lampades accensas tenentium, & cũ flammea rota, in qua Saluatorẽ sedere simulauerat, præcedẽte uno ex ipsis, eiq́; ista dicente. Placuit Christo conuersatio tua, ac fiducia probabilis, & uenit ad te desiderans te uidere. Egredere igitur è cella tua, nihilq́; aliud facias, nisi ut uenientẽ eminus cernens, inclinans te, adorare festines, sic deinceps ad proprium habitaculum reuersurus. Egressus igitur ê cella sua, credensq́; se cernere diuina ministerij cęlestis officia, cunctaq́; lampadum fulgore rutilantia, & ipsum Antichristum non ultra unius spacium stadij constitutum; protinus pronus in terra, & eum quem dominum crederet, adorauit.

Antichristũm diabolum hoc in loco intellige.

In tantum igitur læsa mens eius est, ut cũ sequenti die Ecclesiam fuisset ingressus, collectis in unũ fratribus diceret, Ego iam cõmunione non egeo: Christum enim ipsum uidi hodie. Tunc demũ uenerabiles patres ferreis eũ uinculis illigatũ, per uniuersum annũ proprijs orationibus curauerunt. Hæc autẽ fuit forma medicinæ; secularis eum uitæ conuersatio ni dederunt, ut ex eo quod nihil haberet cõmune cũ sanctis, inflatio animi ipsius, tumorq́; cessaret, ut solet dici, contrarias res contrarijs debere curari remedijs.

Valde autem & hoc necessarium credo, legentibusq́; arbitror profuturum, quod talium quoq; uitas hominũ paginis libelli huius inserimus, sicut & inter sanctas paradisi arbores lignum illud per quod bonum, ma lumq́; cognoscitur insitum scimus, ut si quando in uita aliquid sua, grande quis fecerit, non ex eo tanquã proprię uirtutis ostentatione se iactet. Frequenter enim & ipsa magnarũ palma uirtutum; causa nobis cuiusdam, & occasio fit ruinæ, nisi ad gloriam propositi, recto itinere uenire properemus. Scriptũ est enim; Vidi iustum in sua perire iustitia, & hoc utique uanitas est.

Cap 14.

Neron quidam nomine fuit uicinitate proximus mihi, Alexandrinus genere, urbanus & iuuenis, mẽtis argutæ, puræ & probabilis uitæ, & ipse post multos labores, nimiosq́; sudores, uitamq́; ad summã plenam uirtutibus, animæ quodam tumore sic corruit, ut supra sanctos ac uenerabiles patres esse se crederet: tanq; iniuriosa contra sanctum Euagrium uerba iactaret, ut diceret ei: 2 Maximo errore falluntur qui doctrinæ tuę cre dunt. Non enim oportet alio præter Christum uti magistro.

2 Etiam nostri temporis heretici hoc loquẽdi modo utuntur, quasi doctrine sanctorum sint contraria doctrine Christi, & non ad eam tanquã ad finẽ subordinata.

Abutebatur autẽ & testimonio sancto, ad propositũ stultitiæ proprię roborandum. Dicebatq́; quod Saluator ipse dixisset: Nullum in terris uocetis magistrum; qui & ipse in tantam cordis obtusi incidit cęcitatem,

ut eum quoq; postea esset necesse cathenis ferroq; uinciri, eo quod iam nec ad sancta [3] mysteria uellet accedere. Vt autē se rei ueritas habet, immensę uirtutis ac uitę fuit, atque subtilis, ita ut multi, qui cū ipso uixerunt referrent, post tres menses eum cibum frequenter accipere, sola sanctorum mysteriorum communione contentum, herbisq; siluestribus, si quas inuenire potuisset.

[3] Ecce Eucharistiā dici sancta mysteria, sic & paulo infra.

Ego quoq; eum uideor expertus eo tēpore quo simul cū beato Albano pergeret Scytin. Dictabat autē ipsa Scytis a nobis quadragesimo lapide. In quibus bis manducauimus, & ter aquā bibimus, ille uero nihil penitus cibi sumens, sed pede iter faciens, quindecim primū reddidit psalmos. Tunc & illum, qui est maximus dixit. Post modum illam quæ est ad Hebræos Epistolam; & Esaiam; partemq; Hieremiæ; & Lucā Euangelistā; Salomonis prouerbia, ita memoriter ambulans legit, ut eum gradientem assequi non possemus, nimia uelocitate properantē. Hic igitur ad postremum, maligni dæmonis fraude, quasi quodam exagitatus incendio; in cellam quidem suam non redijt.

Profectus autē Alexandriæ ciuitatē, ueluti ordinatione diuina, clauū clauo, ut dici solet excusit. Incidit enim propria uoluntate in eos, cū quibus istiusmodi more uiuebat. Vnde tamē inuitus, postea remedium salutis inuenit. Intererat enim & circi spectaculis & theatri, & in tabernis diebus, ac noctibus morabatur. Cumq; in his uoracitati, atq; ebrietati se penitus dedisset, in fœminei quoque desiderij incidit cęnum. Et dum peccare meditatur, cū Mima quadam cępit loqui, proprium ei uulnus insinuans. Pustula enim quædam quā carbunculum uocant: nata est ei in ipsis uerendis, ac tanta per sex menses ægritudine laborabat, ut naturalia ipsius putrefacta, radicitus caderent.

Postea uero cū sanitatem, excepta illa parte mēbrorum quā perdiderat, recepisset: ad diuinā sapientiam redijt, sanctis patribus quæ ei acciderant cuncta cōfessus, pęnitentiam tamen factis implere non potuit, quia post paucos dies, debito fine quieuit.

Alius iterū Ptholomeus nomine, eo more uiuebat, ut difficile possit referri, quia inenarrabilis uidetur. Habitauit autem inter initia ultra quę Scytin, sæpe diximus loca, in ea parte, quā clima uocant. In quo tamen loco nullus monachorū ualebat habitare, eo quod octauodecimo lapide, puteus aquæ remotus esse uideretur. Cap. 15.

Ille igitur cilicensis illuc plures lagenas pertulit secum, quas Decembri & Ianuario mense, spongia ex Petris colligens rorem (multū enim tunc in ipsis regionibus cadit roris) implebat. Idq; ei per quindecim illic habitanti annos, sufficiebat ad potū, qui penitus separatus a doctrina spirituali, colloquioq; sanctorū uirorū, quorū ei sermo prodesse poterat, & a frequenti mysteriorū cōmunione, subito quasi alienus effectus, in tantum a recto itinere deuiauit, ut diceret nullam esse prouidētiam rerum, sed omnia suis quodammodo motibus ferri.

Perſuaſit igitur ei uitæ hoſtis humanæ, in eius animam prorſus ingrediens, atque dicens: His ita ſe habentibus: quid fruſtra conſumeris Ptholomee, aut qua mercedis retributione laboras? cum nulla ſit remuneratio meritorũ; quod ſi eſſet etiam retributio, quæ merces pro tantis laboribus tibi ſufficeret? quale uero iudicium ſcripturæ minantur, ubi ſine prouidentia cuncta labuntur? His diabolicis cogitationibus miſerrimus Ptolomeus infractus, fertur inſaniens, & a naturali diſcedens prudentia, etiam uſque ad præſens tẽpus in Ægypto, cũ eiuſmodi errore uerſari, uoracitati tantũ ebrietatiq; deditus, ut nullum prorſus cũ aliquo ſoleat habere ſermonẽ, ſed uelut Æneus reuertens de publico, miſerandum lachrymiſq; plenũ ſpectaculum oculis Chriſtianorũ expoſitus. Irriſio uero atque deceptio cunctis, qui gratiam noſtræ conuerſationis ignorant.

4 In hanc autem Ptholomeus eſt dilapſus inſaniam, ex 4 irrationali quadam præſumptione, dum putat illuſus ab auctore facinorum, quod omnes ſanctos patres ſcientiæ uirtute præcellat, per quã ſuus hoſtis effectus, hanc foueam perditionis incurrit, nunq̃ cũ talibus uiris qui gubernaculis ſapientiæ ſpiritualis uſi ſunt, loqui dignatus. Vnde neglectus, ac negligens, ad mortis profunda dilapſus, ſicut arbor foliorum exuberans, repente unius momenti tempore nuda, aridaq; monſtratur, ſecundum quod ſcriptũ eſt, Qui non habent gubernacula, cadunt ſicut folia.

Aduertis unam hæreſeos cauſam eſſe, irrationalem quandã præſumptionem qua quis ſe putat omnes ſanctos patres ſciẽtiæ uirtute præcellere.

Cap. 16. Noueram uirginem quãdam de Hieroſolyma, cilicio ueſtitam, & per ſex annos ſemper incluſam, nihilq; eius quod uoluptatem aliquam poſſet exhibere guſtantẽ, quam ad poſtremum diuino auxilio deſtitutam, tam immenſę ſuperbiæ morbus inuaſit, ut talem ruinam qualem dicimus, ſuſtineret.

Aperuit enim ſubito feneſtrã cellulæ ſuæ, ſuſcepitq; eũ qui conſueuerat ei uitæ neceſſaria miniſtrare cũ eo concũbens. Hoc autẽ malum inde deſcendit, quod non ſecundũ ſpirituale propoſitũ, nec propter dilectionẽ Dei, ad monachicã uenerat uitam, ſed humanæ uanitatis illecebra, quæ ex inanis glorię cupiditate generatur, & per infirmam atque inſtabilem animi uoluntatẽ. Dum enim cogitationes ſuas omnes, alienæ uitę maledicis repręhenſionibus occuparet, diſcedente ab ea angelo ſanctitatis, nullum omnino cuſtodẽ proprię reliquerat caſtitatis.

Iccirco autẽ utranq; uitã religioſiſsimorũ hominũ, & eorũ qui per neglectum poſt labores ĩmodicos, & temporũ ſpacia de ſummo faſtigio ceciderunt deſcribimus, ut unuſquiſq; de ſua conuerſatione inſidias inimici conſiderans, occultos eius laqueos poſsit euadere. Sed cũ ſint magnorũ uirorum, fœminarumq; q̃ plurimi, qui abrenunciationis ſuæ principia, uirtute peregerunt, deinde ab hoſte cunctorũ hominũ ſunt eliſi, ideo ex pluribus, quorũ etiam uitæ ſocius extiti, paucos enumero, quia neq; illos ad fortia iam reuocare ulterius, nec mihi ꝓdeſſe præualeo, magnos Chriſti athletas laudans, nec imitans.

VITA ABBATIS HELIÆ, PER PALLAdium Episcopum Cappadociæ descripta.

Habetur in libro qui uulgo Paradisus Heraclidis dicitur cap. 17

Helias quidam nomine, monachus optimus magnā habuit cōsiderationē sexus infirmi deuotarū Deo uirginū. Sunt enim tales quorundā animæ, quarū propositū ultimi finis testimonio comprobatur. Qui amore uirtutis accensus, & fœminei sexus miseratione, in ea quæ a Triuis ciuitate dicitur, ex pecunijs quæ ipsi suppeditabant, monasterium ĩmane construxit. Ad quē locū plurimas (quæ uagari & errare consueuerant) fęminas congregauit, omniumq; prout necessitas postulasset curā gerebat: quibus cuncta præstiterat, quæ ad uitę solatium pertinebant, ortulos quoq; & instrumenta diuersæ supellectilis necessaria, & reliqua, quæ humani usus ratio deposcit.

Istę ex dissimilis uitæ genere, intra unius habitaculi claustra collectę, frequentibus se inuicē iurgijs inquietabant. Vnde interdū necessitas exigebat, ut inter eas simultatū talium causas ipse cognosceret, pacemq; repararet. Collegerat enim illuc usq; ad trecentarū numerū fœminarū, nec sine mediatore ipso, conuersatio earū poterat ordinari. Quòd cū iam per biennium faceret, & adhuc penè ipse iuuenis uideretur (triginta enim uel quadraginta annos habebat) tentatus est subito corporali desiderio uoluptatis. Relicto itaq; monasterio dum per solitudines totas biduo iugi, ieiunus erraret, huiusmodi precē fudit ad dominum: Domine inquit, aut occide, ne uideam illas tristitia laborantes, aut a me tentationē huius cupiditatis exclude, ut earū curam ita ut oportet, aut conuenit, geram.

Vespertinis itaq; horis, subito eū in desiderio somnus oppressit, & tres numero angelos, ad se uenisse conspexit, ut ipse referebat. Tenuerunt igitur eū, dicentes: Cur egressus es de monasterio fęminarū. Quibus cū ille trāsmigrationis suæ causam referret, & timuisse se diceret, ne aut sibi, aut illis noceret; hoc illi ad ista respondent. Si igitur ab huiusmodi tentatione per nos fueris liberatus, uadis & rursus ipsarū suscipis curā? Ad quod cū libenter ille acquieuisset, iusiurandum ab eo huiusmodi, sicut ipse referebat, exigere cęperunt. Iura inquientes his uerbis. Per eū qui habet curam mei, illarū curā habiturū esse me iuro. Cum ergo illis uerba iurasset, tunc unus ex ipsis manus illius tenuit, & alter pedes; tertius autē arrepta nouacula illum emasculare uisus est: non quod pro uero hoc faceret, sed quod facere uideretur. Nam in quodam stupore animi, eo tēpore se esse credebat, atq; hæc sentiebat se ratione curatū. Tunc igitur angeli interrogant eū, an aliquid sibi, factum suū profuisse sensisset. Ille respondit uehementer inquiens intelligo, onus quoddam mihi esse sublatum; & satis credo omni quā formidabam, me molestia liberatum. Dicunt ei: Ergo nunc uade ad monasterium tuum.

Qui post quinque regressus dies, ingressusq; lugentium monasteriū fęminarū, in eodē exinde loco mansit in cella ex obliquo habitaculi illius

posita, in qua cũ magis ipsis proximus uideretur, frequentibus eas quantum in ipso erat, emendationibus, corrigebat. Vixit autẽ alios quadraginta annos, sanctis patribus asseuerans, quod nunquã ultra in cor ipsius cogitatio talis ascenderit. Hanc ergo beatus ille Helias Dei gratiã meruit, ut sic propria cura, muliebre monasterium gubernaret.

Huic succedit Dorotheus uir beatissimus, qui in moribus laudabilis uitæ consenuit, non quidem in monasterio ipso, ita conuersari præualens ut prior, in superiore tamẽ se condidit colla, ubi unã fecit fenestrã ex qua contẽplari fœminas in monasterio suo posset. Quã fenestrã, & claudere & aperire consueuerat, cui & iugiter assidebat, ad unanimitatẽ pacemq; sorores erudiens. Itaq; in superiore illa monasterij parte consenuit; cum neque mulieres ad ipsum ascendere, neque ipse descendere posset ad eas. Quia nec Scalæ illic unquã positæ erant, per quas huiusmodi cuiquã pateret accessus. Hæc est beati Dorothei in abstinentiæ uirtute perfectio, & finis huiusmodi.

Habetur in libro qui supra cap. 28.

VITA PIAMONIS VIRGINIS, PER Palladium Episcopum Cappadociæ scripta.

1 Si seruare uirginitatem esset impossibile, ut impie garriunt quidã, quõ potuisset hæc per totam uitam suam uirgo permanere? Permansit autem ex gratia Dei q̃ nulli nolenti ut ipsa uoluit, negatur a Deo.

PIamon nomine 1 virgo quædã fuit, quæ omnes ætatis suæ annos cũ matre sua uixit, iugiter faciens opus lini, & post alterum semper diem circa uesperã cibũ sumens. Hæc a Deo meruit accipere scientiam futurorũ. Nam cũ apud Ægyptum quondam in accensu fluminis Nyli, contra uici unius excidium uicus alter ueniret (cũ grandi enim certamine, partiuntur irrigationis uices, usque adeo ut ad uulnera sua, mortesq; descendant) cũ igitur fortior populus ad inferioris uici homines, in quo erat ista, uenisset, numeroq; suæ multitudinis fidens, & tam militaribus q̃ rusticis armis instructus, ad euersionẽ supradictæ possesionis accederet, astitit ei angelus aduentũ inimicorũ nuncians, quẽ nullus illic poterat suspicari. Tunc uirgo memorata, uici presbyteros conuocauit, hoc dicens: Exite & occurrite ijs, qui de uico illo ad internitionem uestrã uenire festinant, ac ne una & ipsi cum cellulis uestris cede pereatis, deprecamini eos, ut ab apparatu certaminis huius recedant.

Cunq; presbyteri admodum ad hæc dicta timuissent, proni ad pedes cadunt, rogantes eam, atq; dicentes: Quia nos non audemus eis occurrere: Scimus enim, & ebrietates eorũ, & audaciam non ferendam. Sed adde hoc quoq; inquiunt, misericordię tuæ, supra omnẽ hunc qui tremit uicũ, & super istam quoq; domunculum tuam, & magis ipsa progredere atq; occurre uenientibus, locumq; istum redde pacatũ. At illa hoc quidem se facturã negauit; Ascendit tamen protinus superiora domus propriæ, & tota illic nocte in continua oratione permansit, ne genua quidẽ flectens, atque has domino preces effudit: Domine (inquit) Deus qui omnẽ iudicas terram, cui nihil unquã placet iniustum, ascendat ad te oratio mea, &

adueniat

adueniat uirtus tua, quæ in excidium nostrũ ruentes in eo ipso, in quo illis occurrerit loco, ueluti clauorũ affixione contineat.

Hoc ergo sermone, & hac oratione cõpleta, hostes eorũ in tertio iam uici lapide constituti, circa primã horã diei, ita in memorato hęserunt loco, ut prorsus moueri inde non possent. Hoc autẽ & ipsis reuelatione patefactum est, quod molitiones eorũ, 1 orationes, memoratæ uirginis impedissent. Mox itaq; quibusdam de suis ad uicum ipsius missis, postulant pacem, ista mandantes: Gratias Deo agite, qui nos orationibus Piamonis, ab excidio uestræ possessionis auertit.

1 *Vide quantum ualuerit apud deum sanctæ Virginis oratio.*

VITA ABBATIS PACHOMII ALTERIVS per Palladium Episcopum Cappadociæ descripta.

Habetur in libro eodem cap. 19.

THebennensis nomine, in Thebaide prouincia dicitur locus, in quo Pachomius quidam fuit, uir iustus in tantũ, ut per diuinã gratiam nosset futura, & angelica etiam uisione frueretur. Hic ad perfectũ misericors & humanus fuit, & inęstimabili fratres amore dilexit. Ad quẽ in spelunca sedentem angelus domini uenit, dicens ei: Per omnia quæ ad propositum tuũ pertinent, scias te esse perfectum. Vnde iam in spelunca superfluo sedes; Veni igitur, & relicto hoc loco, collige omnes monachos iuniores, & cũ ipsis habita, & eos iuxta regulam uitæ, quam a me disces institue. Tabulas autẽ illi cereas dedit, in quibus scriptum erat, permittes unicuiq; ut tantũ quantũ poscit, & cibi sumat & potus, & iuxta manducantium, & bibentium uires, paribus quoque operibus eos subiugabis, & neque quenquã ieiunare, neque manducare prohibebis, ita tamen ut fortioribus, & magis edentibus semper opus grauius iniungas. Infirmi autẽ & uere monachi, ad operandum leuius urgeantur diuersas etiam intra atrium domus cellulas facies, & ternos per singulas manere præcipies. In uno tantum loco cibus omnium fiat. Somnũ uero capiant non iacentes, sed super instructas, & paululum recliues cathedras, & uelatas palliis suis sedentes quiescant. Vtantur autẽ noctibus lineis uestibus (quas Leluotonas uocant) cuncti, & singuli quiq; eorũ pellibus caprinis bene confectis tegantur. Quas pelles nec tunc quoq; cũ uoluerint cibũ capere, uel somnum, deponant. Quando autẽ ad cõmunionẽ sabbati, uel dominici diei ingrediuntur, unusquisq; suũ cingulum soluat, pellemq; deponat, & cũ 1 cucullo tantũ ingrediatur. Cucullos autẽ ipsos sine uillo paruulos fieri, ut infantibus ordinauit; in quibus & quædam signa de purpura, fecit intexi. Iussit uiginti quatuor esse ordines fratrũ, iuxta uiginti quatuor numerũ literarũ: & unicuiq; ordini supposuit literã græcã ab alpha, & beta, gamma, delta, & cæteris usque ω.

1 *Vide usum cuculli etiam apud antiquissimos monachos.*

Dum igitur interrogaret sanctus Pachomius, & in tanta multitudine singulorũ requireret uitã, dicebat secũdo illi qui erat in suo ordine prior, quemadmodum se habet Alpha, uel quomodo habet beta? Et iterum sa-

lutem per unumquenq; ex proprio signo,& uocabulo literæ requirebat. Et simplicioribus quidē perfectisq; monachis inquit angelus,iotę literæ nomen,durioribus autem,ac difficilioribus chi literæ nomen impones. Itaque unicuique ordini tales uocabulorū imprimes notas, ut mores per eas significentur animorū. Soli tamen spirituales nouerant uiri, qualem suppositа elementa uitā sui ordinis indicare uideantur. Scriptū autē hoc in tabulis ipsis erat. Si quis inquit,de alio monasterio peregrinus aduenerit,aliam regulam sequens,nec manducet cū illis iste,nec potet,neque in mansionē eorū introducatur, nisi forte in itinere eisdē fuerit adiunctus. Quicunque uero iccirco ad eos fuerit ingressus, ut cū ipsis permaneat, non illum nisi triennij tēpus impleuerit, in loca monasterij secretiora recipies. Sed cū prius per triennium totū laboriosius opus,duriusq; perfecerit, tunc receptū intrinsecus eum iam esse permittes. Edentes,cucullis capita sua uelent,ne alter manducantē alterū fratrē aspiciat. 2 Nec loqui quicquā dum edit liceat,nec aspicere ad ullam alteram partem,nisi ad solum catinum,& ad solam cui superponitur mensam. Hoc etiam ordinauit & iussit,ut 3 orationes duodecim numero per totum diem facerent, & rursus duodecim alias, quando ad uespertinum lumen uenirent. In nocturnis quoque uigilijs totidem preces effunderent, Tres autem solas,ad horam nonam diei. Quando uero uniuersa multitudo conueniebat ad manducandum, unicuique ordini in singulis orationibus statuit psalmum præcinere.

2 *Ecce quō antiqui monachi habebant regulas,constitutiones, & modos uiuendi.*

3 *Vtebantur etiam frequētibus orationibus & uigilijs.*

Tunc sanctus Pachomius quasi contradicere angelo uoluit,hoc dicēs: Paucæ sunt istę orationes. Cui respondit hoc angelus. Has orationes fieri iccirco præcepi, ut & minores sine aliqua implere tristitia 4 impositā sibi uiuendi regulam possint. Qui uero firmioribus cōsummatioribusq; sensibus uiuunt,non est illis necesse aliena lege constringi. Ipsi enim semetipsos intra cellas,uniuersamq; uitam suam,uisioni & cultui Dei penitus dederunt. His ergo inquit,ista pręcepi,qui nec inuenire possunt uel implere quæ prosint, ut cū seruili quadam necessitate compulsi,ostenderint dignā in se sub proposito disciplinā,tunc demū ad fiduciam ualeant diuinæ notitię peruenire. His itaque dispositis,impletoq; ministerio,angelus discessit a sancto Pachomio.

4 *Nota, implere impositam sibi uiuendi regulam possint.*

Plurima igitur sunt monasteria, in quibus ad septē milia sunt uirorū, quæ huiusmodi instituta custodiunt. Sed maximū id habetur,& primū, in quo Pachomius ipse degebat, ex quo uidentur & cætera monasteria processisse, quæ ad mille quadringentos fratres habere noscuntur. Inter quos etiam est quidam famulus Dei Antonius nomine, admodum mihi amicitiarū iure coniunctus,qui secundū in illo monasterio obtinet locū. Quē de uita ipsius,& conuersatione securi, Alexandriam sepe transmittunt,ut illic ea quidē quæ in monasterio fecerint,uendat. Ea autē quę scit necessaria, emat semper ac referat. Sunt & alia monasteria ducentenos fratres,& trecentenos habentia, in ea quā panos ciuitate uocant: Quam

ego quadringentos habentē uiros ingressus inueni. Inter quos sartores quindecim repperi, fabriferrarios septem, carpentarios quatuor, camelarios duodecim, fullones quindecim numero, singulos in arte propria laborantes, & ex ijs quę quotidiano uictui superesse poterant, etiam monasterijs fœminarum, carceribusq; uicinis, necessaria quæq; præbentes, & qui sues etiam pascebant. Quod cū ego reprehendendum putarē, hoc quoq; ex traditione maiorū, se suscepisse dicebant. Quia iccirco in monasterijs esse oporteret sues, ne & cribratarū excrementa frugū perirent, & purgatorū folia olerū, & cætera, quæ damnū (si proijcerentur) inferrent. Occidi igitur sues ipsos iubebant, & carnes quidē ipsas ementibus uendi, ungulas tamen, ac minimas partes eorū, in ægrotorū, ac senum epulas deputari, eo quod in regione illa grandis esse inopia rerū, & frequentia hominū uideretur. Blemmyos autē uicinos suis finibus habent.

Antelucanis igitur horis surgentes, qui per dierū uices reliquis seruiebant, alij coquebant cibos, alij mensas parabant. Quas circa tertiam diei horā ponere soliti, perfecto omni opere suo superponebant eisdē panes, & herbulas quasdā suo more cōditas, quas lapsanas uocant. Oliuas quoq;, & caseum præter carnes, cōminuta etiam diuersi generis holera. Quibus in hunc ordinatis modū, alij sexta diei hora ingredientes, sumebant cibū, alij septima, alij octaua, alij nona, alij decima, alij undecima, alij profunda iam nocte uesci cōsueuerant. Quidam autē post biduū etiam capiebant cibū. Ex propria tamen litera poterat hora uniuscuiusq; cognosci. Similiter etiam ipsis erant, & opera diuisa; alij enim agriculturæ inseruiebant, alter ortū colebat, ille officinæ fabricæ uacabat, ille pistoris, alter carpentarij, alter uero fullonis arte clarebat, alter pellium, alter coriorum cōfectione sudabat, alius codicum lectione uel conscriptione gaudebat, alter sportellas grandes intexere solitus erat, alter minores, omnes tamen simul memoriter spirituales libros tenebant.

VITA TABENNENSIOTARVM FOEMINArum, & sanctæ Virginis quæ inter illas stultitiam simulauerat, per Palladium Episcopū Cappadocię descripta.

Habetur in libro qui Paradisus Heraclidis dicitur, cap. 20, et 21

EST autem apud istos, fœminarū quadringentarū numero [1] monasterium, ijsdem moribus, atque eadem ordinatione uiuentium, excepto uelamento pellium solo. Et mulieres quidem trans fluuium habitant, intra fluuium autē uiri. Cunq; defuncta una uirginū fuerit, uestitam eam ut assolet deferunt aliæ, & supra ripā fluuij ponunt sorores. Quam inde cū olearū ramusculis palmusculisq; nauicula transfretantes uiri, & [2] psalmos canentes, ad suas transferunt partes, & in proprio cū reliquis depntatō condunt sepulchro. Nullus tamen excepto presbytero, ac diacono, transit ad monasterium fœminarum, & hoc per dominicum diem tantum.

1 Ecce quo tēpore Hieronymi & ante fuerunt monasteria Virginum.

2 Vide Christianū morem sepeliendi mortuos cum psalmorum decantatione.

In hoc ipſo mulierum habitaculo,res accidit talis.Quidam ſartor ueſtium ſecularis trangreſſus fluuium,opus ab ipſis aliquod per ignorantiā poſtulabat.Cunq; una de fœminis iuuenis proceſſiſſet(tuto enim uidebatur hoc facere,propter ſolitudines ipſius, ac deſerta regionis)ſubito eum non ſponte conſpexit, deditq; illi tale reſponſum. Nos ad emendandas res noſtras,artifices noſtros habemus. Alia de feminis cum eos in hac uiſione quam retuli notaſſet,poſt tempus aliquantulum orto inter eas iurgio,ex diabolica ſuſpitione,& proprη cordis malignitate,iracundiaq; ferуore memoratæ in conſpectu aliarum ſororum cœpit calumniari, eiq; nonnullæ ex ipſis,non tamen cum grandi malitia conſentiebant. Illa igitur admodum triſtis effecta, cum tam manifeſtā calumniam ferre non poſſet (ſciebat enim ſe,ne intra ſenſus quidē ſuos, tale aliquid cogitaſſe) occulte ſe præcipitauit in fluuium,atq; hoc fine defecit. Quod ubi quę calumniata ei fuerat audiuit,non ferens tanti ſceleris atrocitatem, & ipſa tunc laqueo innexa defecit. Aliæ autē ſorores huiuſmodi factū,ingreſſo ad eas presbytero retulerunt. Tunc ille præcepit nullius quidem nomine ex ηs quæ ſe tali morte necauerunt debere 3 oblationē deo fieri. Quæcunque autem uiderentur ex illius dicti inſuſurratione diſcordes, ueluti quæ conſcię peccati eſſent, quia tali calumniæ credidiſſent, iuſſit eas per ſeptem annos 4 ſanctorū myſteriorum cōmunione priuari.

3 Vides quod etiam antiquitus pro animab⁹ defunctorū,deo oblationes fiebant.

4 Sancta myſteria ſacratiſsima Euchariſtia appellatur.

Fuit alia in hoc monaſterio uirgo, quæ ſtultam ſe eſſe propter Chriſtum,ac dęmonē ſe finxit habere,ut uirtutē ſui propoſiti poſſet implere. Quæ cum ſe admodū humiliaret, atq; deηceret, uſq; adeo omnibus aliηs horrori ęrat,ut ne cibum quidem cū ea caperent. Talem ergo gratanter elegerat uitam,& à coquina nunq̄ recedens, totius illic miniſterij tanq̄ ancilla cunctis obediens,implebat officium,eratq; ſecundū uulgare prouerbium,uniuerſæ ſpongia domus. Impletum à ſe,rebus probans,quod in ſancto euangelio ſcriptum legimus, ſi quis inter uos uult eſſe maior, ſit omnium ſeruus, & omnium miniſter. Et beatus Apoſtolus: Si quis inquit,ex uobis putat ſe eſſe ſapientem in hoc mundo : fiat ſtultus,ut efficiatur ſapiens.

Hæc igitur inuolutum pannis habebat caput, & ita omnibus ſeruiebat. Cæteræ autem uirgines tonſæ 5 cucullis cooperiuntur. Nulla hanc potuit de quadringentis uidere manducantē. Nunquā per omne ęuum ſuum ſedit ad menſam. A nulla uel modicam partem panis accepit, ſed micas tantū, detergens illa menſarum & abluens ollas, his ſolis alimonηs contenta uiuebat: Nunq̄ calciamentis eſt uſa,nulli unquā fecit iniuriam. Nulla ipſius murmur audiuit, nulli autē parum, aut ſatis unquā locuta eſt,& certe cum ab omnibus cederetur,cum omnium uiueret odio,cum maledicta omnium ſuſtineret.

5 Ecce & hic cucullorū uſus.

De hac ſanctiſſima beato Piterio(cui hoc uocabulum erat) probatiſſimo uiro,ſemperq; inter deſerta uiuenti,aſtitit angelus quondam ſedenti in porphyrite qui dicitur loco,affatuſq; eſt eum his uerbis. Cur grande

inquit,

inquit, aliquid esse te credis in tuo proposito, & in huiusmodi degens loco? Vis uidere mulierẽ te sanctiorem? Vade ad Thebennensiotarũ monasterium fœminarum, & unam ex ipsis illic inuenies, in capite habentem conscissum pannũ, ipsamq; te cognosce esse meliorem. Nam dum contra tantas sola diebus ac noctibus pugnet, cor ipsius à deo nunq̃ recessit. 6
Tu autem uno 6 in loco residens, neq; quoquã aliquando progrediens, per omnes animo & cogitatione urbes uagaris. Statim ad supradictum monasterium uenit, & magistros fratrum rogauit ut transueheretur ad habitaculum fœminarũ. Quem mox illi ut uita gloriosum uirũ, & iam prouectioris ætatis, cũ fiducia grandi fluuium transire fecerunt.

Vides quod non omnes antiqui monachi uagabuntur, ut quidam nunc mentiuntur?

Ingressus autem, post orationẽ omnes sorores desiderauit inspicere, inter quas solam illam propter quam uenerat, non uidebat. Ait ergo ad postremũ, omnes mihi adducite. Deesse enim uidetur aliqua. Dicunt ad eum: Omnes hic sumus. Quibus respondit: Vna deest, quã mihi angelus demonstrauit. Dicunt ei: Vnã stultam habemus intrinsecus in coquina. Sic enim eam, quæ demone uexatur, appellant. Ait ille: Exhibete mihi quoq; ipsam, ut eã uideam. Quo audito, memoratã uocare cœperunt, quæ cũ nollet audire, sentiens credo aliquid, aut fortassis hoc ipsum diuina iam reuelatione cognoscens. Dicunt ei: Sanctus Piterius te uidere desiderat. Erat enim famæ ac nominis grandis. Cunq; ad eum fuisset exhibita, uidissetq; panno frontẽ illius inuolutam proiecit se ad pedes eius dicens, benedic me ama. Procidens autẽ & ipsa ad pedes eius, dixit: Tu me benedic domine.

Omnes igitur sorores obstupuerunt, simul dicentes: Noli abba talem iniuriam sustinere. Fatua est enim ista, quam cernis. Tunc sanctus Piterius, hoc ipsis omnibus ait. Vos estis fatuæ: Nam hæc uestra & mea, cum sit melior, est amas (hoc enim nomine uocant illi spirituales matres) & precor deum, ut dignus ipsa in die iudicij merear inueniri. Quo audito, omnes simul ad pedes sancti Piterij prociderunt, singulæ uaria peccata propria confitentes, quibus illam sanctissimam contristarunt. Et alia quidem dicebat: ego eam delusi. Alia abluens sordes catini, super eam se fudisse, dicebat. Alia colaphis eam à se uerberatam sæpe memorabat. Alia nares ipsius sinape impletas à se esse, deflebat. Cæteræ quoque diuersas referebant, se ei iniurias irrogasse. Pro quibus omnibus sanctus ille una cum memorata sanctissima uirgine fusis deo precibus, regressus est.

Post paucos autem dies, non ferens illa tantam sui gloriam, tantoq; se nolens sororum honore cumulari, grauariq; se credens satisfactionibus singularum, egressa de monasterio illo, quo ierit, in quem diuerterit locum, uel quo fine defecerit, ad nullius potuit hactenus ad notitiam, peruenire.

Habetur in libro ubi supra. C. p 21.

VITA ABBATIS IOANNIS, QVI IN Lyco habitauit, & futura prædicere consueuerat, per Palladium Episcopum Cappadociæ scripta.

FVit quidam Ioannes in oppido cui Lycus uocabulum est, qui Carpentarij quidē artem, dum adhuc esset puer didicit, fratrem tamen tinctorem habuit. Qui quoque postmodum cum iam uiginti, & quinque esset annorum, huic seculo renunciauit. Et per quinque annos in diuersis monasterijs degens, ad postremū solus sese in Lycum contulit montem. In cuius cacumine, trium sibi uoluminū cellulas fecit. Ingressusq; illuc, ita se inclusit, ut aditum quoque ipsum per quē introīt, obstruxerit. Erat igitur unū uolumen ad corporales deputatum necessitates, aliud in quo opus facere, & cibū sumere consueuerat, Tertium in quo orabat.

Quid hic ais tu qui garris antiquos monachos gyrouagos fuisse nec perpetua usos cella?

Hic igitur cum triginta iam annos complesset a inclusus, per solam semper fenestram necessaria uictui suo ab administrante suscipiens, meruit talem gratiam Dei, ut haberet scientiam futurorū. Nam & sanctæ memoriæ Theodosio imperatori frequenter & uaria ex ijs quæ essent euentura prædixit. Primū quidē de Maximo, quod & superaturus eum esset, & Galliarum ex partibus reuersurus. Postea autem & de Eugenio tyranno, eidem quæ subsecuta sunt, ante prædixit. Quod cū quidē superaturus esset, sed ipse ibidem uitam finiturus, filiumq; suum successorē imperij relicturus. De quo apud omnes grandis semper fama conualuit. Propter quod & Theodosius Imperator, prophetali eum uenerari honore consueuerat, asserens illum magnæ esse uirtutis. Cū igitur nos, hoc est ego, & beatus Euagrius, & Ammonius, & Albinus circa Nytriæ solitudines degeremus, cupiebamus diligenter agnoscere memorati uiri uirtutem. Ait ergo nobis tunc sanctus Euagrius: Libenter audirem ab eo, qui mentem atque sermonem bene nouit probare, qualis sit iste uir quē loquimur. Si enim eum non prius alio referente, cognouero, necesse iam erit, ut ad montem eius ascendam. Quod cum audissem ego, neque cuiquam quicquam tale dixissem: Vno die tantum moratus, alio clausi cellulam meam, & me atque ipsam cōmendans deo, Thebaidem usque perrexi. Diebus decem & octo, omni itinere confecto, partim ambulando pedibus, partim per fluuium nauigando, (agebatur autem hoc eo tempore, quo fluuius solebat ascendere, quando multi ægrotare consueuerant, quod sum & ipse perpessus.

Cum ergo illuc uenissem, clausum septum illud inueni, quod ante ingressum cubiculorum ipsius erat. Postea enim ipsum locū extruxerant fratres. Talis autem erat ædificij ipsius magnitudo, ut ferè centum caperet uiros. Clausum autem semper ipsum habentes locum, solo sabbati & dominico die aperire consueuerant. Cognita ergo causa ob quā. Clauderetur, quieui expectans sabbati diem. Qui cū aduenisset, ingressus sum circa horam secundam, ut supradictū uiderem diem. Inueni igitur eum

assidentem fenestræ, ex qua ad se ingredientibus solebat loqui. Post primam itaque salutationem hoc mihi per interpretem dixit: Unde es, uel cur aduenisti? Nam ego de socijs Euagrij unum te esse conijcio. Respōdi me esse peregrinum, & de galaciæ partibus uenire, & unum me ex Euagrij fratribus esse confessus sum.

Interea dum loquimur, ingressus est subito Prouinciæ ipsius præses Alipius nomine. Ad quē relicto quē me cum habebat sermone, se contulit. Secessi igitur ab hisdem paululum, & loco cedens eminus steti. Prolixas autem eorum fabulationes grauiter, ac moleste ferens, intra meipsum, bonū illum senem reprehendebā, eo quod meo sermone contempto, illum potius honorasset. Ideoq; cum mihi ingratum fuisset, spreto eodem, recedere cogitabam. Vocauit itaque ad se tunc ille Theodorum nomine interpretem suum, dicens: Vade ad fratrem illum, & dic ei. Noli esse pusillanimis. Iam nunc enim dimittam præsidem, & tecum loquar. Cognoui igitur ex hoc, esse hominem spiritualem, & omnia præuidere; & iccirco eo magis cœpi remorari.

Egresso uero mox inde præside, me uocauit, his me alloquens uerbis. (ut inquit) animam tuam, mea reprehensione læsisti? Quam in me inueneras culpam, ut ea in tuis sensibus cogitares, quæ nec in me cognosco, nec tuos scio mores dicere? An ignoras illud quod scriptum est, quod non incolumes, ac fortes, sed quod male sani medico semper indigeant? Nam tu me cum uelis, & rursus ego inuenire te possum, & si ex me forsitan nullum, ex alijs tamen fratribus aliquod patribusq; poteris habere solatium. Iste uero totus ex secularibus rebus diabolicæ deditus potestati, uix breuis horæ, spatio potuit respirare. Et nunc tentans, sicut quidam seruus austerum dominum suum fugiens, uenit, ut salutare hic inueniret auxilium. Inconsulta igitur, atque importuna res fieret, si illum relinquerem, & tecum morarer, qui iugiter salutis tuæ commodis uacare consuesti. Quem ego magnopere precatus sum, ut pro me dignaretur orare. Hoc enim mihi spiritualem, illum uirum esse certissime persuasit.

Tunc ille iam lætior dextera sua, in sinistra me leniter uultus mei parte percussit, hoc dicens. Multæ te tribulationes manent, passus es multa, ut exires de solitudine, & interim hoc formidans aliquantulum facere distulisti. Pias autem tibi, & quasi rationabiles occasiones afferens dæmon, uentilare te tentat. Admonuit enim & circa patris desiderium, & quemadmodum frater tuus, sororq; conuerti, atque in solitudine agere uitam suam deberent. Ecce nunc tibi hoc ego renuncio, utrosq; saluatos esse cognoscere. Renunciauerūt enim ambo secularibus rebus. Et pater inquit tuus, alios septem uicturus est annos. Insiste igitur ac uiue in desertis, ut cœpisti locis, ne ue parentum causa tuorum, ad patriam redire festines. Scriptum est enim, nemo mittens super aratrum manum suam, & retro

aſpiciens aptus eſt regno cœlorum.

Vehemẽter igitur atq; mordaciter ex huiuſmodi uerbis inſtructus, ac doctus, gratias egi Deo. Maxime poſtea occaſiones quæ me ſolitudinem relinquere compellebant, iuxta uotum meum, impletas eſſe cognoui. Rurſumq; mihi hoc cum riſu placido, & iocis dixit: Vis inquit, epiſcopus fieri? Ego autem me iam eſſe reſpõdi. Interrogabat ubi? dixi ego in coquinis, menſis, tabernis, officinisq; figulorum, hæc enim cuncta inquam, diligenter inſpicio, & ſi fuerit acidum uinum, a prandio meo illud excludo, quod autem fuerit bonum, bibo. Similiter inſpicio & ollas coquorum, & ſi deeſſe ſales uidero, aut aliquod condimenti genus, addo, meliusq; conditos cibos comedo. Hic eſt epiſcopatus meus. Voracitas enim mea, talem me epiſcopum fecit. At mihi hoc ille ſanctus ſubridẽs, Remoue inquit iocos. Nam epiſcopus es futurus, plurimumq; tribulationum habiturus es, ac laborum. Si igitur iſta uis fugere, noli relinquere ſolitudines noſtras. Nullus enim te in deſertis degentem locis, epiſcopum faciet. Deſcendens autem tunc ego a memorato uiro, regreſſus ſum ad deſerta, in quibus eſſe conſueueram, uenerandis illis patribus hæc ipſa quæ illic cognoueram de ſpirituali, diuinoq; referens homine, qui poſt duos menſes ad eundem beatiſsimum, nauigando uenerunt. Ego autem miſerrimus dictorum eius immemor fui.

Poſt triennij igitur tempus, ualitudinem ex infirmitate ſtomachi, ac ſplenis incurri. Et ex ſupradicto loco a fratribus Alexandriam uſq; tranſmiſſus, atq; illic hydropem medicans. Ab Alexandria quoq; profectus ſuadentibus medicis, peto Palæſtinam cauſa commodarum quæ eſſe ibidem putabantur, aurarum. Tenuiores enim aeres, magis ægritudo mei corporis requirebat. De Palæſtina autem ad Prouinciam Bithiniam ueni. In qua neſcio quomodo, utrum ſtudio hominum, an uoluntate diuina (hoc deus nouit) epiſcopus ultra meritum meum factus ſum. In quo tempeſtatis illius quæ ſub ſancto Ioanne commota eſt, interfui malis, & per decem menſes in obſcuriſsima cellula ocultatus, cœpi illius ſancti dicta reminiſci: cum ea illic quæ prædixerat, ſuſtinerem. Hæc autem forte mihi, tunc ille magnus athleta Chriſti dicebat: cupiens me ad ſuſtinendam ſolitudinum uitam, huiuſmodi prænunciationibus prouocare. Nam 2 quadraginta octo annos in eadem cellula ſua ſe habitare dicebat, nullius ſe unquam fœminæ uultum uidiſſe confirmans, 3 ne ſororis quidem, neque ſemetipſum edentem, aut bibentem ab altero uiſum.

2 Quãdraginta octo annos in eadẽ cellula ſua ſe habitare dicebat. Vagabanturne ergo omnes antiqui monachi?

3 O quot quot Lateribus fœminarum ſemper adhæretis ſacerdotes & Monachi, inſpicite ſancti huius patris continentiam, qui ne ſororis quidẽ uultum aſpicere noluit nedum alterius mulieris.

Ad hunc uidendum, & ancilla Chriſti Pœmenia uenerat. Cui iſte nõ uiſæ quædam per alium ſecreta mandauit, admonuitq; eam ne de Thebaidis regione proficiſcens, diuertere Alexãdriam uellet. Quod ſi eum nollet audire, in tentationem eam quandam neceſſe eſſet incidere. Sed cum ille ſeu per negligentiam, ſiue per obliuionem ſuam, non ita ut

iuſſerat

iusserat sanctus ille, fecisset, Alexandriam uenit, ut cerneret sibi incognitam ciuitatē. Dum ergo iter conficeret iuxta oppidū, cui Nicius nomen est, applicuerunt naues eius ad resoluendum, longæ nauigationis laborē. Ingressi igitur pueri ad terram, quadam proteruitate ducti, contra loci illius rusticos, quorū superbiam, audaciamq; nullus fert, iurgia excitare cœperunt. Ex quibus multitudo memorata, eunucho quidem uni, digitum abscidit, ac rapuit: & alium trucidauit, sanctum autem Dionysium, quem uulgus esse episcopum nesciebat, prope mersit in fluuium, ipsam uero iniurŋs, terroribusq; confecit, reliquis omnibus pueris uulneratis.

VITA BEATI POSSIDONII MONACHI Thebei, per Palladium Cappadociæ Episcopū scripta.

Habetur in paradiso Heraclidis cap. 39.

De Possidonio Thebeo uiro probatissimo atq; patientissimo inenarrabilia quædam & multa memorantur. Tam autē mansuetū uirum, tam uere monachū, tamq; nihil habentem in se malitiæ, nullum ego alterū uidi. Nam apud Bethleem cū eo per annū integrum uixi, eo tēpore cū sederet in illa regione, quā pemenion dicunt, & multo plures in eo scio me uidisse uirtutes. Inter quas hoc mihi quondā & ipse referebat, dicens: Vno anno cū in eo loco, qui Porphyrites uocatur, habitarem, nullum hominū dum illic degererem uidi, sermonē nullius audiui, non ɪ attigi panē, sed de paucis tantū dactylis uixi, & herbis agrestibus, si quas inuenire potuissem. Interea aliquando cū penitus alimenta, quibus sustentari poteram, defecissent, egressus sum de spelunca mea, & usque ad eas partes, quę ab hominibus inhabitantur accederem, & per totam ambulans diem, uix habitaculum meum, duobus milibus abesse cognoui. Circūspiciens igitur uelut equitem quendam uidere me credidi, habentem militis speciem, & cassidem capite suo gestantē, cui in thyaræ modum crista surgebat. Quem cū militem uere putarē, ad speluncā redire properaui. Inueni autem illic reuersus, continuo cistellam, quę uuas & ficus recenter lectas habebat. Quā stati rapui, & sic speluncā lætus intraui. Per duos autē menses cibus ipse, maximo mihi solatio fuit.

ɪ *Ecce victus tenuitatē & asperitatem sancti huius patris.*

Miraculum uero sanctissimus Possidonius circa Bethleem fecisse me moratur huiusmodi. Quædam mulier prægnans a spiritu īmundo fatigabatur, & tēpore partus sui cū maxima difficultate pariebat. Eam enim spiritus ille cruciabat. Cū igitur mulier infelix sic uexaretur a dæmone, maritus eiusdē ad sanctū Possidonium decucurrit, rogans eum ut dignaretur uenire, atque orare pro ea. Ingressisq; nobis ad orationē simul, cum ille stans cępisset orare bis in terra tantū modo fixis genibus, impurum illum spiritū mox fugauit. Assurgens autē de solo, dicit hoc nobis, orate rogo; iam nunc enim dum spiritus ille expellitur, signum quoddam mōstrabitur nobis. Et ut satis fieret nobis post hæc ipsius sancti dicta, a fundamentis Parietem uestibuli dæmon abscedens, eruit totū, atque deiecit.

Per totum autẽ ſeptennium ipſa muliercula, ſemper muta permanſerat. Poſtea uero q̃ a ſancto illo, qui eã a dæmone liberauit, uiſitata eſt, mox & peperit, & loqui promeruit.

Huius uiri etiam prænunciationẽ (quã propheticã uocant) aliquãdo cognoui, Poſtea & Simonẽ admirabilem uirũ, quẽ interim ego notaſſe, ac noſſe me memini. Hic mihi beatiſsimus atque abſtinentiſsimus Poſſidonius, etiam iſta referebat: Quod a quadrageſimo ſui æui anno, uſum

2 Vides quod quandoq; ſancti uiri in uictu ſuo, pane nõ ſunt uſi.

2 panis in uictu proprio nõ haberet, neq; uſque ad medium diei ſpaciũ, iracundiam aduerſus ullum tenuiſſet. Hæc ſunt miracula, atq; ſigna fortiſsimi in Chriſto Poſsidonij, quæ diuina gratia operatus, in his uitam famatam finire promeruit.

Eſt in libro ubi ſupra cap. 24.

VITA SERAPIONIS MONACHI, PER Palladium Cappadociæ Epiſcopum ſcripta.

1 Vide in ſancto ueſtitus ſimplicitatem.

ALius quidam Serapion nomine fuit, qui Sindonius cognomẽ acceperat, quia nulla alia ueſte, 1 niſi ſola Sindone utebatur. Quẽ nihil unquã habuiſſe uel poſſediſſe ſatis notũ omnibus fuit, propter quod & apathes, ideſt impaſsibilis uocabatur, quia nullum patiebatur deſiderium poſsidendi. Peritiſsimus autẽ erat ſcientia literarũ ſcripturasq; omnes tenaciter, memoriterq; recolebat. Qui ex nimia abſtinentia omnium rerũ, & ex iugi meditatione diuinorũ librorũ, cellulę unius quiete, non poterat eſſe contentus, ſed per diuerſas mens ſemper ipſius trahebatur. Toto igitur mundi fine diſcurrens; ad talis gloriæ uirtutẽ aſcendit. Huius enim habitus, ideſt uoluntatis mens eius erat. Vnde & uoluntatũ, affectionumq; differentias, non ſubſtantiarum uocamus.

Hoc autẽ de eo patres ſancti aliquãdo referebant, quod per monachũ aliquem conluſorem ſuũ, in oppido quodã uiginti ſolidorũ precio paganis ſemetipſum diſtraxerit nimis. Et quos ſignatos pro ſe acceperat ſolidos, apud ſe ipſe ſeruauerit. Tandiu ergo cũ prædictis qui eum emerant nimis, in tali ſeruitute permanſit, quandiu & Chriſtianos eos faceret, & a ludis theatralibus ſepararet. Nullo autem alio ad uictum ſuũ, excepto 2 pane & aqua uti ſolebat, neque unquã ſcripturas ſanctas legere ceſſabat. Interea longi tẽporis ſpacio, prior mimæ maritus, animo ſtimulante cõpunctus eſt, tunc & ipſa eius coniunx, ad poſtremum etiam domus tota. Dicebatur autẽ quod anteq̃ aliquis eius cognoſceret uitã, pedes quoque ipſis lauaret, ut dominis. Poſtea uero q̃ ſpirituale lauachrũ uterque ſuſcepit, uterque a theatrali actu receſsit, conuerſiq; ſunt ad caſtam pariter ac piam uitã. Vehementer autẽ memoratũ ac dulciter diligebant uirũ, hoc dicentes ei: Veni frater iam te libertate donamus, eo quod ipſe nos prior de turpi ſeruitio liberaſti. Ad quos magnus ille Serapion reſpõdit: Nunc uobis ego iam neceſſarius non ſum, opus in uobis ſuũ Deus per me impleuit, & utriuſque ueſtrũ anima ſaluata eſt. Vnde ſecretũ meum uobis,

2 Ecce panis & aqua beati uiri cibus & potus.

atque hoc quod hactenus celaueră pando. Ego inquit, miseratione uestrarũ adductus animarũ, quas magno errore implicitas uidebã, cũ essem liber monachus, ex Ægypto genus ducens, propterea meipsum uendere uolui, ut uos liberi a magnis peccatis esse possetis. Quia igitur ad plenũ per humilitatẽ meam hoc fecit Deus gaudeo. Iccirco aurũ quod pro me dedistis, accipite, ut alios quoq; quibus subuenire possim, reperiam. Qui cum illum frequenter atque instanter rogarent, uera assertione dicentes, quod tanquã suarũ dominũ animarũ, patrẽ habiturũ essent eum, si unà cũ ipsis manere dignaretur ac uiuere, neque tamen ullo modo persuadere hoc ei possent, tunc dicunt ad eum: Dabis ergo ipse aurũ illud pauperibus, quod nos ueluti arras quasdã pro nostra salute dedisse cognouimus, & ait illis: date hoc uos, quia uestrũ est. Ego enim alienas pecunias nõ dono pauperibus. Dicunt ergo ei. Saltem hoc te magnopere deprecamur, ut uel post anni circulum nos requiras Athenis.

Hic itaque sanctissimus famulus Christi frequenter peregrinãdo, ad Hellada peruenit, ac per triduũ moratus Athenis, a nullo panẽ quo uesceretur accepit. Nam neque pecuniam habebat, non pellem ille nõ peram, non quicquã aliud secum præter sindonẽ, qua fuerat amictus, ferebat. Cũ iam ergo usque ad quartam diem nihil penitus edendo, uenisset, esurire uehementer cœpit. Nihil enim eo ieiunio peius, quod extorquetur inuito, ex cuius necessitate procedit sępe perfidia. Stetit ergo supra quendam colliculum ciuitatis, ubi primates eiusdẽ oppidi concilium habere cõsueuerant, & illic manus etiam suas percutiendo clamabat: Vi se maximam pati his sermonibus dicens: Athenienses uiri, succurrite. Cõcurrentes autem omnes simul quoscunque pallijs, quoscunq; cernimus birris esse uestitos: Interrogant eũ quid haberet, unde uenisset, uel quid diceret se pati. Tum ille respondit: Ab Ægyptiorũ quidẽ genere descendo, conuersatione monachus. Ex quo tamen de patria mea, quæ erat mihi uera, discessi, in trium fœneratorũ manus incurri; ex quibus duos quidẽ, quocunq; modo debitũ soluens, potui declinare, & sic ea quę ab ipsis obijciebantur effugere, tertius autẽ adhuc ille me retinet, nec habeo unde ei satisfacere possim. Cunq; illi requirerent ab ipso fęneratores, quibus se debitorẽ esse diceret, sciscitabantur ab eo qui illi essent, uel ubi degerent, uel quis ille, qui ei molestus esset. Quẽ si ostenderet, adiuturos se in omnibus eũ pollicentur. Tunc ille: A principio inquit, iuuentutis meæ, hi tres mihi semper molesti fuerunt. Cupiditas pecuniæ, desiderium uoluptatũ, & uoracitas uentris, ex quibus rebus duas, hoc est pecuniæ, ac uoluptatũ cupiditatem euasi ille iam uideor, neq; mihi ulterius sunt molestæ. Tertiam uero (quã dixi uoracitatẽ) ferre non possum. Nã cum quarto die iam ex necessitate ieiunẽ, urget me illa sicut seuerissimus fœnerator, exigens debitũ solitum semper ac flagitans; & nisi reddidero, mortẽ minatur. Tunc quidã philosophorũ putantes eum, cõposita quędã & ficta narrare, unũ solidum offerunt ei. Quo ille sumpto, & cuidam qui panes uendebat, dato, unoq; tan-

tum ab eo pane suscepto, mox ab eadẽ profectus est ciuitate, neq; tamen unq̃ postea ad ipsam reuersus est. Cognito autẽ eo philosophi illi, omniq; rei ueritate perspecta magnũ nescio quem uirum esse firmantes, reddito unius precio panis, solidũ ab eo (quẽ ille susceperat) receperunt.

Cum ergo uenisset beatissimus ille circa Lacedemonis loca, unũ illic de prioribus ciuitatis, bonũ in cęteris rebus uirũ, omnesq; de dono ipsius, Manichęos esse cognouit. In hac rursus iuxta exemplum superius uendidit se, & intra duos annos, tam ipsum domus dñm ab execrabili secta, q̃ coniugem eius, totamq; familiam abstractos, ecclesię tradidit. Quem illi iam non quasi famulum diligebant, sed quasi fratrẽ attendebant potius, aut patrem, uerum benedicentes deum.

Post paululum tempus, cum ab eis discessisset hic spiritualis adamas Serapion, cũ multis alijs, & ipse ingressus est nauem, reddito precio prius quod acceperat a dominis, quasi Romã nauigaturus. Nautæ uero suspicãtes quod sumptus haberet, & quod quasdã secũ auri species attulisset, susceperunt eũ, nihil ab eo penitus requirentes; nec ambigentes quod unus aliquis ex ipsis, res eiusdẽ quoque ut cæterorũ, in parte nauis cõstituisset. Dum igitur nauigarent, & iam abesse quingentis ab Alexandria stadijs uiderentur, cęperunt omnes qui cũ ipso ingressi fuerant, circa solis occasum sumere cibum, quod & nautę ipsi iam fecerant. Cunq; eo primo die non uiderent edentẽ, causam esse aliquã de nauigationis molestia crediderunt. At cũ nec tertio quoque, nec quarto die cibũ caperet, epulantes ipsi iam quinto die in summa illum quiete perseuerantẽ sic alloquuntur. Cur inquiunt, homo hic solus ipse nõ comedis? Respondit; Non habere se dicens. Quo audito uicissim se nautæ interrogare cęperunt, quisnã res eius ac sumptus suscepisset in naui. Et cũ nulli ab eo datũ aliquid repperissent, obiurgabant eũ ista dicentes. Quemadmodũ ascendisti sine sumptibus nauim? Vnde mercedes daturus es nobis? Vnde ipse uicturus es? Ait ille uirorum patientissimus, ad me nihil pertinet; Educite me atque proijcite ad illum ubi me inuenistis locũ. Nautæ indignantes dicebant: Ora etiam si centũ solidos dares, nunquã hoc libenter faceremus, cum sit nauigij tanta prosperitas, quapropter propositũ cęptæ nauigationis implemus. Ita igitur mansit in naui securus, ut ei usque Romã nautę omnes alimenta præberent.

Vbi ergo attigit Romã athleta Christi fortissimus, cępit requirere curiosius quisnã illic magnus esse aliquis monachus diceretur, uel quæ uirgo Dei prædicaretur a cunctis. Cũ interea Cleomoni cuidam fortissimo atque abstinentissimo, miraculisq; famigerato factus est notus, cuius 3 lectulus post ipsius mortẽ solebat curare languentes, uiso hoc, ab eodem, & ædificatus & doctus ad perfectum. Ille enim uir eruditus atque instructus scientia & bonis moribus erat. A quo forte cum quæreret, quis alter monachus, uel quænam uirgo deuota in urbe memorata degere diceretur, cognouit esse illic uirginẽ quandam, quę se ab omnibus separata clau

3 *Vides hic quod non sanctorum modo reliquiæ, sed eorum etiã res externæ gratiarum beneficia præstant.*

sisset intra cellulam suam, atque illic quiescens, nullum hominũ unquam uideret. Quærit mox ipsius domum. Quã cũ inuenisset, accedit ad uetulam quandam, quæ in ministerio memoratæ uirginis erat, hoc ei dicens: Vade & nuncia uirgini, quia necessario eã uidere desidero. Illa uero reddidit responsum dicens; quod ex multis annis neminẽ uidet. Dicit ei: Vade nuncia ei. Deus enim me ad colloquium ipsius misit. Illa uero nec sic quidẽ uoluit nunciare. Cum itaque illic duos uel tres dies obseruasset, & tum demũ ab ea susceptus fuisset, ait eidẽ: Quid hic sedes? Illa respondit: Non sedeo, sed ambulo. Dicit ille: Quo ambulas? Illa ad dominum inquit. Ait ille: Viuis, an mortua es? Illa respondit; Credo in Deo meo esse me mortuam seculo; nã 4 carne qui uiuunt, ad dominũ ire nõ possunt. Ait ille: Si igitur hoc ipsum persuadere uis mihi, fac ipsa quod facio. Illa respondit, si possibilia tantũ iusseris, faciam. Tunc ille respondit: Possibilia cuncta sunt homini huic seculo mortuo, prȩter solam impietatẽ. Deinde ait: Egredere & procede. Et illa respondit. Vicesimũ & quintũ annũ ago, ex quo nunquã ex hoc loco egredior, Quã ob causam ergo uis hodie procedam? Ait ille: Vah nonne tu dixisti, quod seculo mortua sis? Vnde manifestũ est, quod & seculum tibi. Quod si uerũ est, & mortuus nihil sentit. Vnũ ergo est, siue non procedas, siue procedas. Ergo progredere. Hȩc audiens uirgo, processit.

4 *Audiant hoc dictum nostri temporis heretici, qui nullam carnis afflictionem pati uolunt propter assequutionem regni cælorum, sed tantũ fide sua inani saluari se posse putant.*

Postquam autẽ processit ẽ cellula sua, & ad quandam basilicam uenit: rursus ille sanctissimus illic ad eã loquitur. Si ergo uis suadere mihi certissime, quod mortua sis, nec iam hominibus placens, uiuas, fac & ipsa quod facio, & uere te mortuã seculo scio. Et ait uirgo: Quid uis amplius faciã? Exue te inquit, uestibus tuis, & omnes res quibus uteris ita ut ego super humerũ tuũ pone, & sic transi per mediam ciuitatẽ, & eodẽ more, me nudum, nec aliqua uerecundia perturbatũ sequere præcedentẽ. Ad hoc illa respondit. Sed multorũ animas, quæ me tam deformiter ambulare uiderint; lædo, & aut insanã cuncti esse credent, aut dæmonẽ pati dicent. Ait ille. Et quid hoc ad te, si aut dæmoniosa credaris, aut uoceris insana? Tu enim apud illos qui hæc loquuntur (ut dicis) mortua es. Mortuo autem nunquã curæ est siquis ei uel detraxerit, uel irriserit. Nihil enim horũ potest sentire. Tunc dixit ei uirgo: Obsecro te qcquid aliud uis in meo proposito; iube, & faciam. Ad hanc enim usq; uitæ mensurã nondum perueni. Oro autẽ peruenire quandoq;. Tunc ille famulus Christi dixit. Vide ergo soror, ne magnũ iam aliquid esse te credas, & tanquã cunctis hominibus sanctiorẽ, & te mortuã rebus secularibus glorieris. Didicisti enim quod uiuis, & adhuc hominibus places. Nam longe plus te mortuus ego sum, qui per memetipsum omnibus opere monstro, uerũ esse quod dico, faciens hoc quod ipsa non potes facere. Nec pati me aliquid, nec in aliquo deformari puto. Tunc igitur eam talibus uerbis in studio humilitatis edoctam, & de quadam superbiæ uel tumoris arce depositam, reliquit abscedens.

Multa præterea sunt magna, admirandaq; quæ fecit, ex quibus non sentire se quod in mundo esset probauit. Sexagesimo autem anno finiuit hanc uitam, & in desertis ipsis sepultus est locis.

Habetur in libro qui uulgo dicitur Paradisus Heraclidis. Cap. 15.

VITA EVAGRII DIACONI MONACHI, PER Palladium Episcopum Cappadociæ scripta.

De Euagrio diacono qui ubique memoratur uiro, qui Apostolorum moribus uixit, non est iustum tacere, sed oportet nos ipsius facta monumentis tradere literarum, sine dubio legentibus cunctis, & gloriam bonitatis saluatoris nostri agnoscentibus, profutura. Dignum igitur existimo, ut à principio uitę eius incipiam, diligenter exponens quemadmodũ ad propositũ tale peruenerit, quã congruo stupendę ac prædicabilis uitæ fine defecerit in ipsis solitudinibus constitutus, quinquagesimũ ætatis & quartũ annũ agens. De quo scriptura sancta, quod dixit, probauit. In paruo tẽpore multos impleuit annos. Vere enim placita erat domino anima eius.

.A. *Quod Euagrius fuerit filius presbyteri non te scandalizet, mos enim fuit Orientalis, nõ Occidentalis Ecclesiæ, ut promoti ad Sacerdotium uterẽtur matrimonio ante promotionem contracto.*

Hic ergo genere ponticus fuit, ex oppido quod hiberorũ nominatur, filius .A. presbyteri, multarũ ecclesiarum curam gerentis, quos periodeutas uocant. Primũ factus est lector à sancto Basilio. Ecclesiæ Cæsariensis Episcopo, circa fines montis argei. Post mortẽ autem sancti Basilij, uidens eũm specialibus aptissimũ rebus, benedictus atq; uenerandus Gregorius. Nazanzenę episcopus ciuitatis, ille qui insignis prouidẽtia, doctrinaq; præclarus, nulla se humani generis passione læsum probauit, diaconum supradictũ Euagrium fecit. Vnde cum sanctus Gregorius ad maximum conuentũ episcoporũ uocatus Constantinopolim usq; uenisset, sancto eum Nectario episcopo tradidit, ac reliquit, grandi scripturarum peritia hæreticorũ omnium nemias destruentem.

Cum igitur uehementer impugnans peruersarum uanitatem, erroremq; sectarũ, in urbe memorata floreret, ac maximo omnium honore frueretur, prior quidẽ ut ipse referebat nobis, postremũ laqueis desiderij muliebris implicitus, ex his tamen ipse continuo liberatus, amari ab eadẽ muliere quã amauerat cœpit. Quæ quidẽ cuiusdam illustris & unius de magnatibus uiris coniunx erat. Euagrius igitur deũ ante omnia metuẽs, tum autem & conscientiam erubescens suam, atq; ante oculos dedecoris execrandi magnitudinẽ ponens, & omnium hæreticorũ ex alienis malis gaudium atq; lætitiam, intentissime deprecabatur Deũ, ut conatus tantos ipse qui solus poterat, impediret. Cunq; prędicta ei mulier insisteret, neq; posset ille prior à uoluptate rabiei ipsius separari, eo quod multis irretitus iam esset, ac uarijs eius officijs, ipsaq; insistente paratũ esset periculum, post paululum tẽpus suscepta à Deo oratione quã fecerat, anteq; eius quo flagrare cœperat, mali experiretur incendium, uisio quædam ei ostenditur angelorũ, habentium militũ speciem, quæ ad præfecturæ offi

cium pertineret. A quibus ad exitium suũ missis teneri se subito uidebat, ferroq; per totum corpus ligatum in carcerẽ tradi, nec ab aliquo tamen causam ob quam talibus pœnis succumberet, audiebat.

Ipse autẽ conscientiam cogitans suã, cum intelligeret ac uideret quod propter illa quæ norat, ista pateretur, putaretq; quod ad præfectũ omnia maritus mulieris detulisset, dumq; sub tali metu ante fores iudicis intremiscit, qui quasi aliam in manibus habens causam, & de simili crimine occupatos uarijs quosdam tormentis conficere uidebatur. Dum ergo fortiter timet, atque ultra modum anhelare se sentit, subito angelus ille qui tali eum uisione tremefecerat, in cuiusdam amici ipsius conuertitur formam, ac sic eum quẽ cũ quadraginta reis alijs uidebat, alloquitur. Quid inquiens domine diacone sic teneris? Ille respondit. Quantũ ad rem quidem uerã spectat, ignoro: suspicor tamen quod quidã ex præfecturæ officio me incusauerit, matrimonio me suo credens insidiari; & uereor ne forte corruptus pecunijs ipsius, iudex supplicio me mortis addicat. Tũc ille si consilium inquit, amici tui accipis, non expedit tibi diutius in hac ciuitate uersari. Ad hæc dixit Euagrius. Si me deus ex his liberauerit malis, & ulterius in Constantinopolitana urbe me uideris, scias tales me modo pœnas merito sustinere, & maioribus his debere torqueri. Tunc ille ait, Si hæc uera sunt, affere tibi Euangelium in quo si iuraueris mihi quod ex hac ciuitate discedas, & animæ tuæ de cætero curã geras, faciam te de necessitatis huius periculo liberari.

Exhibito itaque euangelio, atq; in eodem sacramento ipsi dato, quod præter unam diem quo reculas suas deferret ad nauẽ, non esset Constantinopoli moraturus, cœpit uidere quod iusiurandũ quod eidem præbuerat profuisset, & quod quasi à quæstione illa iudiciorũ, quod in præsenti nocte metuerat, fuisset penitus absolutus. Consurgens ergo de somno, secum cogitabat hoc dicens: Quamuis in somnis iurauerim, tamen iurasse me memini. Mox igitur ingressus cũ reculis suis nauim, Hierosolymam nauigauit. Quo cũ esset aduectus, atque illic a sancta Melania Romana illa fœmina fuisset exceptus, iterũ cor ipsius ut Pharaonis aliquando, dęmon obdurat. Et quamuis adhuc in ipsis ardoribus iuuenilis œui erat, quędam rursus, & illic alia tentatio sensus inuasit, nulliq; quicquã tale significans, cępit illic iterũ uestes sibi sępe mutare, & disserendo cũ multis gloriæ uanæ illicitamenta sectari. Sed ille qui semper perditiones nostras impedit Deus, memoratũ grauissimo febriũ igne corripuit. Ex quo eũ longa ægritudine domuit, & per sex mẽsium spacia corpus eius attriuit, carneq; consumpsit, unde habere proprij mali fomenta consueuerat.

Cum igitur plurimorũ ars exquisita medicorũ omnia quidem facere tentaret, neq; ullum tamen curationis genus quod ad salutẽ ei proficeret inueniret; hæc sancta Melania ad ipsum locuta est. Multum inquit, mihi displicet huius tuæ ægritudinis longitudo; Dic ergo mihi, quæ sunt tui cordis arcana? Infirmitas enim ista sine uoluntate ac iudicio Dei non est.

Tunc ille omnē fœminæ sanctæ confessus est causam. Cui hoc illa respondit. Promitte inquit, mihi ante conspectū Dei, quod ad 1 propositū monachorū habitantiū solitudinē reuertaris, & ego quanuis ipsa peccatis uidear inuoluta, tamen precabor dominū, ut tibi uiuendi tribuat cōmeatū. Cunq; hoc se facturū fuisset pollicitus, intra paucos dies recepit sanitatē. Et de lectulo surgens, mox cepit de profectione quā spoponderat cogitare. Tunc benedictæ ipsius Melaniæ studio, ueste 2 mutata inde descendit, & ad Ægyptiacū Nytriæ proficiscitur montē. In quo degens cū biennij tempus impleslet, tertio anno ad interiores solicitudines pergit. Vbi quatuordecim annos in ijs locis, quas cellas nominant, uixit, unā quotidie 3 panis librā edens, unumq; sextariū assumens olei in mensibus tribus, ille qui inter copias magnas, atque delitias cū maxima semper uoluptate uiuebat. Faciebat autē quotidie centum orationes, hoc tantum per singulos annos scribens, quod ex mercede operis sui, posset ei ad emendatioris uitæ alimenta sufficere. Similiter etiam illam scribebat manu, quā Oxyrincham uocant Græci.

1 Vides non licere monacho institutum suū deserere, & à proposito incepto resilire?

2 Ecce quomodo antiqui monachi habebāt proprias uestes, quibus alij præter ipsos non utebantur.

3 Considera beati huius uiri abstinētiam.

Intra quindecim ergo annos ad perfectum mente purgatus diuinam gratiam meruit, ita ut haberet & notitiam & sapientiam spiritualem, ut & bonorū ac malorū spirituū differentias nosset. Scripsit ille libros, quos his uocabulis nominauit, unum epeia, alterū nonaxon, tertium antiphyron, artesq; monstrauit quibus possent dæmones subiugari fortiter. Huic spiritus fornicationis incubuit. Nam sicut nobis & ipse referebat, per totā 4 noctem hiemis tēpore nudus stabat in puteo, ut gelu quoque carnes eius constringerentur.

4 Hoc si nostri quoque temporis hæretici facerent, & afflictionibus prurientem carnē suam macerarent, luxuriæ tentationibus facile resisterent, & possibile esse cognoscerent, quod impossibile esse mentiuntur. Ita enim fecerunt B. Benedictus, B. Frāciscus & alij Sācti, quoties hoc uitio impetebantur.

Aliquando iterum blasphemiæ species eū cepit urgere, & ad sacrilega eundē contra Deum uerba cōpellere ob quod quadraginta iugiter dies, sine tecto fuit ut ipse dicebat, in tantū ut per corpus ipsius totū quædam papulæ illi, quas sæpe in corporibus uidimus exirent.

Huic quodam die tres simul dæmones astiterunt in specie clericorū, de fide cū eo tractare cupientes, ex quibus unus Arrianū, alter Eunomianum, tertius Apollinarium se esse dicebat. Quos omnes sapienter ac breuiter differendo superauit. Idem iterū quadā die eum ecclesiæ claues perdidissent, inuocato Christi nomine signauit illam hostij partem, unde erat clauis, & aperuit manu pulsans fores. Hic ipse tam uehementer expertus est dæmones, atque ab his toties uerberatus est, ut numerus esse non possit. Vni quidē discipulorū suorū omnia quæ ipsi post decem & octo annos essent futura singulatim res ipsas prophetando prædixit. Dicebat autem ex quo inquit, ad solitudines ueni, 5 non lactucę, non siluestris oleris cibum sumpsi, non uiride attigi, non uuas, non poma, non carnes, non balneas uidi. Ad postremū sexto decimo talis uitæ suæ anno, in qua nihil quod coctum est edebat, cum necesse esset corpori eius propter stomachi infirmitatem ut coctum sumeret cibum, 6 panem quidem attigit nunq;, olera tantum, & poscam, & lenticulam per solum biennium gustans;

5 Nonne est o hæretice hæc abstinentia & ciborum delectus?

6 Vide q̄uo etiā ab esu panis abstinuerit.

gustans; ita exiuit a seculo, ut tantum in ecclesia per 7 sanctam Epiphaniam communicaret.

7 Etiam tunc sancta Epiphaniæ solennis erat festiuitas sicut & modo.

Circa ipsum igitur uitæ suæ finem, referre cõsueuerat, quod tertium egit annum, ex quo se carnali desiderio intelligeret esse liberatum, & hoc 8 post talem ipsius uitam, post sudores tantos, post tantos labores, post illas tam iuges orationes. Nunciata est huic patris sui mors quondam, atque hoc ei qui nunciauerat dixit, Quid inquit, blasphemas o homo? immortalem ego patrem meum noui.

8 Quid facies tu qui nullas uis pati tribulationes, nullos labores sustinere ut regnũ cœlorũ acquiras, nec crucẽ tuã tollere, et post dominum Saluatorem ire?

VITA PIORIS MONACHI, PER PALladium Episcopum Cappadociæ scripta.

Habetũr in libro ubi supra, cap. 26, et 27.

Pior quidam Ægyptius iuuenis, cũ huic mundo renunciasset egressus è paterna domo, tanti animi circa religionem fuit, ut statueret ante conspectũ dei, ne ullum iam suorũ unquam uideret. Post quadraginta igitur annos, soror ipsius senio admodũ grauis, cum fratrem suum uiuere comperisset, amentium modo cœpit ardere, donec ad conspectum ipsius ueniret. Cunq; ad uastissima illa non posset accedere, ab Episcopo loci illius petit, ut ad sanctos scriberet patres, qui in solitudinibus ex more degebant, ut uidendũ sorori transmitterent fratrẽ. Quiq; ui maxima patrum uenire cõpulsus, cum alio quodam itineris sui socio, ad sororis propriæ domum uenit, ubi se uenisse significauit, hoc dicens: Pior inquit, frater tuus uenit, & pro foribus assistit. Datoq; ianuæ sono, putans quod anus ipsa in occursum fratris exiret, clausis 1 ad eam oculis proclamauit, nomine suo illã uocans, & dicens. Ego sum Pior frater tuus, ego sum inquã, quantum uolueris aspectu meo fruere. Cunq; illi satisfecisse proprijs sensibus credidisset, proiecit se in orationem, & cũ penitus ei ut surgeret soror eius persuadere non posset, benedicens gloriam dei ingressa est ad habitaculum suũ. Ille uero oratione in limine domus facta, ad solitudinum secreta remeauit.

1 Quando uidisset hic extraneas mulieres, qui sororem propriam uidere noluit?

Hoc autem ipsius miraculum fertur, quod cũ in eo ubi degebat loco fecisset sibi puteum, & aquã illic amarissimã repperisset, ibidem usque ad finem ultimũ uixit, contentus inuente amaritudinibus aquæ, ut patientiam cunctis propriæ uirtutis ostenderet. Multi tamen postea monachi, post illius mortẽ degere in cella ipsius pertinaci uoluptate cupientes, ne uno quidem anno illic habitare potuerunt. Habet enim ipse locus, & timorem maximum semper, & solatium nullum.

Moyses quidam de Libia oriundus fuit, uir mansuetudinis summæ, & dilectionis immensæ, qui cœlesti gratia ægros curare promeruit.

Hic retulit mihi quod cum adhuc iuuenis in monasterio suo esset, ac puteum maximæ capacitatis effoderet, uiginti in lato habentem pedes, cũ in tanto profundo nullum aquæ signũ uideret, præsertim cũ iam intra ipsum nulla inditia, in quibus esse aliquid humoris putabatur appare

rent, ducentos pene alios effodissent pedes, ac nec tum quidem humorem aliquẽ inuenire potuerunt. Tristes inquit, admodũ facti, a tam inutili opere cogitabamus abscedere. Ecce autẽ subito Sanctus Pior de ultimis solitudinum locis, in maximo ardore æstus, hora sexta diei admodũ ex pelle uellatus astitit nobis, & his postremo locutus est uerbis.

Quid homines paruæ fidei angustiamini, & desperare uoluistis? Ab hesternæ enim die spacio usque nunc, tristitia absorbemini. Descendens ergo in profundũ, per eas quas illi fecerant scalas, oratione illic cũ omnibus facta, ter ferro quod in manu cœperat, solum putei percusit, hoc dicens, Deus sacrorum Patriarcharũ te inquit, precamur domine, ac petimus, ne sine causa impensi sint, tanti fratrũ labores, sed præsta ipsis usum eius, quã desiderant aquæ. Continuo ebullientes de uisceribus soli latices perfuderunt precantes. Cunq; rursus orasset, cœpit ad propria uelle remeare, qui cũ ad sumendũ cibum ab illis retineretur, hoc illis locutus est, Propter quod tum inquit missus hoc factum est, nam ut cibum caperem, nemo me misit.

Habetur in libro eodem, cap. 28.

VITA EPHRÆM DIACONI EDISSENI PER eundem Palladium Episcopum scripta.

De Ephræm Diacono Edissenę Ecclesię, multa te audisse nõ dubito. Dignus enim fuit, qui esset in ore Sanctorum. Qui cum ita ut oportebat, iter uiæ spiritualis impleset, neq; unq̃ à recto tramite deuiasset, meruit per gratiã Dei naturalium habere notitiam reũ. Cui benedictio diuina succesit, atq; illa quæ exinde nascitur beatitudo. Semper igitur uitã quietam agens, atq; omnes qui ad uidendum eundẽ uenie bant, per annos plurimos docens, ad postremum de cella sua talis rei necessitate procesit.

Cum fames admodum grauis in Edissena Ciuitate sæuiret, miseratus ille pereuntem multitudinẽ rusticam, accesit ad diuites hoc eis dicens, Quare nulla uos humanæ naturæ sic ante oculos uestros deficientis misericordia mouet, sed putrefacta intrinsecus ad condemnationem uestrarum seruatis animarum? Tunc illi non habemus inquiunt, quibus pecuniam egentibus ad comparationem ciborum credere debeamus. Omnes enim negociari pro suis cõmodis uolunt. At ille ista dicentibus; Qualis inquit, uobis uideor? Habebat autem magnam apud omnes homines ipse uir famã. Qui tunc ei non falsa dicentes, ista respondent: Scimus te hominẽ dei esse. At ille: Credite ergo mihi pecunias uestras. Etiam nunc propter uos ego ordino me ipsum, suscepturus ministerium peregrinorum atque miserorum.

Accepta igitur pecunia interclusit certis parietibus porticus ciuitatis, & trecentos in ipsis lectulos posuit, in quibus fame pereuntes reficiebat, morientes quidẽ sepeliens. Eos autẽ quibus adhuc spes aliqua uitę erat, in

ipſis eorũ laboribus curans. Omnibus pereuntibus fame qui illuc undecunq; confluxerant, quotidianũ miniſterium ſuũ ad neceſſariã ſolicitudinẽ præbens, ex ijs quæ ad eum ſinguli quique diuites deferebant.

Impleto autẽ memorato anno, poſtqua copiæ frugum grandes fuerunt, ſingulis quibuſq; ad domicilia propria regreſſis, cũ quibus uel circa quos faceret non haberet, confeſtim ad ſuã reuertitur cellulã, in qua obijt poſt ſpacium menſis unius. Huiuſmodi autẽ occaſionẽ circa finẽ illius, ad exemplum Stephani, pietas diuina præſtiterat. Multa uero reliquit, quæ ipſe conſcripſit. Ex quibus plura, magna laude celebrantur.

Neceſſarium autẽ ualde & hoc puto, ut mulieribus quoque ſicut præfati ſumus, uiriles mores habentibus, atque honeſtos, ad memoriã ſempiternã libelli noſtri paginã præbeamus, quibus deus noſter non inferiora ſexu uirili certamina donauit & pręmia, ut demeret alijs negligentibus omnẽ excuſationis occaſionẽ. Quæ quia ſexus inferioris uidentur, non poſſe ſe dicunt, ad conſumandam uirtutis gloriam peruenire.

TESTAMENTVM SANCTI ET DIVINO afflati ſpiritu Patris noſtri Ephræm Syri, Iulio Clemente Canonico Seculari congregationis ſancti Georgij in Alga Interprete.

Habetur in libris eiꝰ Græce conſcriptis, nũc primum latinus cognitum.

EGo Ephræm morior, notũ igitur uobis ſit omnibus ò uiri Edeſſeni. Teſtamentũ enim uobis relinquo monumenti ſymbolum doctrinæ ueritatis, ex ea quæ mihi gratia & dono impartita fuit ut in 1 orationibus mei memoriam faciatis, ſcientes & cognoſcentes me.

1 Vides quod orationes uiuorum proſunt animabus defunctorum? Id niſi ita eſſet, non mandaret ſanctus ſui in orationibus poſt mortẽ memoriã fieri.

Hei mihi, q̃ laquei mortis præuenerunt me. Hei mihi, meæ uitæ dies defecerunt me, & ueſtimentũ corporis mei pręciſum eſt, & tela perfecta eſt, & omnino ablata. Defecit oleum terreſtris lucernæ, & piratæ ſcaphę prope facti ſunt. Mercenarius enim cũ eſſem, meos impleui annos, & incola, cũ meum perfecerim tẽpus, abeo. Circundederunt me utrinq; populares, qui ſeueri ſunt inquiſitores, & ſubiecere ceruicem meam graui ſupplicio tanquã homines malefici.

Quid igitur? plorem? At non eſt qui attendat. Clamem? At ubi eſt, qui me exaudiat? Hei mihi ab expectatione increpantis iudicij, cũ aſtitero ante tribunal formidabile Domini. Ibiq; dijudicabunt me utrinq; circũſedentes, qui nouerunt me. Verè enim ibi eſt horrenda confuſio. Væ autẽ erubeſcenti. Domine Ieſu Chriſte ne intres in iudiciũ cũ ſeruo tuo, & ne des alteri iudiciũ meũ, ſed ante glorioſum tribunal tuũ fac ut dignè aſtare queam. Quẽ enim Dominus iudicat, miſericordia dignus exiſtimatur. Cũ audiuerim autẽ hoc à ſapientibus, inquã, & prudentibus, apoſtolis ſanctis, nẽpe q̃ quicunq; Regẽ uiderit, quamuis peccator extiterit, hic miſecordia dignus exiſtimatur. Væ autẽ mihi fratres.

Quid eſt, quod me coarctaui? Plorate, ululate propter contritionem

meam. Appropinquauerunt enim custodiæ, ex spelunca eijcientes me in regionē suscipientē homines à seculo. Magniuocus prophetarū Osee ualde me terret. Obiurgans enim clamat, & dicit mihi: Canicies dealbauit Ephræm, ipse autē ignorauit, neque reuersus est. Et rursus. Ephræm iuuenca furore agitata, docta diligere uictoriam. Et rursus. Ephræm tanquā auis euolauit. Si quis dicat de Ephræm qui fuit filius Ioseph, Prophetam hæc dicere. At & ego idē sum. Quando enim Propheta hoc lamentabatur pacto, nō distinxit Ephræm alterū ab altero. Dauid rursus uicissim admonet me dicens: Ephræm robur capitis mei. Et rursus, coram Ephræm, Beniamin, & Manasse. Non arrogantia elatus hoc dico, neque ad me accedet. Nam testis mearū cogitationū est Dominus.

Et nunc uolens fratres mei admonere uos, & firmiter stabilire, ut post

2 *Ecce rursus orationes pro defunctis. Nō ergo nouū inuentum.*

2 transitū meum assiduè in uestris orationibus mei memoriam faciatis, accedentes nunc claudite mihi oculos, super eos manus uestras imponentes. Deficit enim me spiritus. Iam me deficiente, & ea quæ de me sunt finem habent, & uerus adest iam terminus. Per uestrā enim uitā & meam ex lectulo hoc, in quo detentus sum, non descendā. Et ex omni parte langueo, & non possum ferre, & doloribus sum confectus. Memoriam autē uobis omnibus relinquā, & speculum imaculatū, in quo diligenter prorsus inspicientes, omneq; studium adhibentes, semper hanc assimilantes diligenter curate.

In tota autē uita mea nemini maledixi, in uniuersum, & cū nemine ex notis contendi. Etenim cum apostatis omnibus docens & obiurgans omnibus diebus meis, & admonens non torpui in memoria sanctorum. Scitis enim & ipsi fratres, q̄ si quis paterfamilias canē habeat ouile negligentē, uel intuentē lupum in ouium septa irruentē, ac minime latrantē, aut ipsum non insequentem, prorsus hunc percutit, & tanquā inutilem eijcit longe à domo.

Igitur scitis fratres, q̄ sapiens uir neminē odio ꝓsequitur, & insipiens neminē diligit. Quòd si diligat, similem sibi diligit. Vos autē carissimi nolite mirari de ijs, qui mihi rebelles facti sunt, propter obedientiæ disciplinam. Nam inter duodecim Apostolos unus fuit proditor Iudas. Scitis autem q̄ etiam inter uineam rubus præter intentionem germinare consueuit, & spinæ inter rosas nutriuntur. Firmamentū autē fidei in uos corroborari uelim, tanquā legitimos, & concordes fratres. Immutabilem autē & firmam fidem facio per iuramentum.

Volo enim uos de incōprehensibili, & indissolubili, & unica fide optimè sentire. Et iuro uobis per eum, qui in natura ignis descendit in montē Sina, & per eum, qui in aquæ fusione de petra durissima locutus est, & per illud uerbū, quod dictum fuit in cruce ad exemplum nostrum. Eloi, Eloi lamazabacthani, & omnes finium terræ renes coarctatæ sunt, per illum, qui in Iudæa à proditore uenditus fuit, & flagellatus in medio Hierusalem, per maiestatem ab iniquis se conspui æquo animo ferentem, &

per ineffabilem potentiam ab hominis manu alapis cęsam, per ignẽ trinonimum diuinæ maiestatis, & per infinitam & solam Dei potentiam, per tres nouelli ignis substãtias, quę sunt altitudo & uoluntas in 3 nulla re separatus sum ab uniuersa ecclesia, neq; dubitaui de Dei potentia.

Hic locus mancus est.

3 Aduertis quod uiri sancti nulla in re separantur ab uniuersa Ecclesia

Si autẽ in meo templo Deum & patrem plusquã ipsius filium magnificauerim, nõ respiciat ad me in pietatis miserationibus. Sin ex Deo spiritum sanctum imminui, longe ab eius aspectu me tenebrosum red dat. Et nisi nunc etiã dico, sicut in principio confessus sum, mittar in tenebras æternas & caliginosas. Et si per hypocrisim hæc loquar, in gehennæ igne portio mea cõputetur. Si etiã adulans hæc subseminem, in iudicio non mei misereatur Dominus.

Per uestram ueram uitam qui mecũ perseuerastis discipuli, & per ui tam ipsius immutabilẽ filij Dei marsupium Ephræm nequaquam habuit, non baculũ, non peram, non argentũ, uel aurum, uel super terram alias adeptus sum possessiones. Audiui enim bonũ magistrum in euangelijs dicentem suis discipulis: Nihil super terrã possideatis, neq; cũ affectu huiusmodi quicquam habui. Accedentes igitur fratres mei, pacem tandẽ mihi date. Et dimittite me, propterea quod deficiens abeo. Reminiscamini autẽ mei abiecti in uestris 4 pijs sanctis orationibus. Etenim in uanitate, & iniquitate uitam peregi meam.

4 Vides quoties repetat orari pro se cum mortuus fuerit

In timore autẽ uestro adiuro uos uiri sancti, & habita tores ciuitatis Edessæ, per immutabilem fidẽ immortalis Dei, ne obliuiscamini præceptorũ meæ paruitatis neq; aspernemini, pro nihilo habentes mea uerba. Nã hęc ex diuina dicta sunt gratia. Et ne permittatis me in domo Domini poni sub altari. Non enim hoc decet uermẽ putredinẽ emittentem, sed neq; alibi me poni permittatis. Nã neq; homo dignus habeatur tem plo gloriæ regni cœlorũ, qui contumax hoc fecerit. Vana enim gloria homini indigno nihil prodest, & cui non conuenit. Quapropter nudi omnes creati sumus, similiter etiã resurgentes nudi sumus appariturі. Et omnes astantes ante Christi tribunal, ibi eorum quæ in uita gestimus, rationem reddemus.

Vt quid uos igitur me afficitis honore, qui actionum appellatione me ipsum non honoraui? Qui enim seipsum bonis operibus, & bonis actionibus non exornauerit, quælibet hominũ uita huic addita existimationi, quã non est adeptus, nihil prodesse poterit. Omne autẽ creatũ esse etiam corruptibile fratres secundum illud quod scriptũ est, per Deum audistis. Quapropter & flens dico, sicuti percepistis, dissoluitur, & corrumpitur hoc tẽplum manufactũ, & tẽplum corporale spiritualiter suscitatur, non corporale & transitorium, corruptũ secundũ carnis concupiscentiam, sed ipsum corporale, spirituale, incorruptibile suscitatũ, ut amplius ad corruptionẽ nequaquã conuertatur, quando Christi tuba sonans à somno exci tabit à sęculo ibi dormientes. Non enim iudiciũ erit propter lapidea templa, neque lapides Deus iudicabit, sed tẽpla quæ sunt in corpore, quæ sa-

piunt naturã humanã, in tẽplis continentibus unumquenque. Dico autẽ hominẽ secundũ proprias actiones iudicabit Deus, & secundũ uniuscuiusquã certamen, & laborẽ, præmium 5 etiam pro meritis reddet.

5 *Premiũ reddet deus pro meritis secũdum uniuscuiusq; laborẽ. Ergo bona habẽt meritum apud deum.*

Attendite autẽ carissimi ne pannos 6 meos tanquã reliquias monumenti gratia habeatis. Memoriæ enim habetis præceptum Saluatoris nostri Dei, quod acceptũ ab ipso didicistis, ut ipsius reditum expectetis. Cur enim præter cætera laborẽ, & onus graue mihi imponitis: ne quando in inquisitionis iudicium ueniam? Non enim melior sum hominibus à sęculo sanctis, & poenę propter uos subijciar. Et redarguens meam stultitiam Dominus dicat ad me: O' Ephræm in te plusquã in me homines crediderе. Si enim ex te monumenta sibi suscipere uelint, fortasse non crediderunt in mandatorũ obseruationes quas illis tradidi. Propterea tua magis memoria, quam mea delectantur.

6 *Non per uerba quæ in hoc capitulo dicuntur, tollitur sanctorũ debita ueneratio, sed eorũ abusus, qui sanctorũ cultum deo stultissime preferunt.*

Præterea hortor uos ò mea desideratissima uiscera, quemadmodum à Christi doctrina accepistis, ne me inter sanctos referatis. Sum enim peccator, & minimus, & stultitiæ meæ causa timeo illis appropinquare. Si enim lignũ sarmenticium appropinquat igni, uel etiam aggeritur, totũ cõbustum ab ipso consumetur. Hæc autẽ non eo dico, quod eorũ societatem, & coniunctionẽ aspernер, sed respiciens ad infinitã multitudinẽ peccatorũ meorũ, horreo, & contremisco. Audio enim prophetã dicentem quod quidẽ Noe, & Iob, & Daniel non liberabunt filios suos, & filias, frater non redimit, non redimet homo. Sic etiã Giezi à lepra non liberatur.

7 *Nec hic tollitur honesta sepultura, sed põpatica & ambitiosa.*

Ne quis uestrũ satellitij munere fungens in 7 pompam progrediens ad ostentationẽ me circumferat, sed super humeros tollentes me, & cursim comitantes funus curantes sepelite, tanquã opprobriũ despectũ. Propterea quod in doloribus dies uitæ meæ præteriere. Ne quis uestrũ me pconijs extollat, uel etiã laudet. Abiectus etenim sum corã Deo, & meis confusus operibus. Et ualde timeo. Quia corã Deo sum, ut eorũ aliquis, qui fari non audent. Quis enim mihi ostẽdet debitã mea, nisi omnes horrueritis meã ruditatẽ? Et quę collatio putredinis cũ uirtute? Vel quę peccatoris, ut appropinquet iusto? Quę collatio est inter lucẽ, & tenebras? Si enim senseritis odorẽ actionũ mearũ, omnes utiq; fugã arripietis, inhumatũ me relinquentes, fatorẽ non ferẽtes peccatorũ. Qui autẽ me uestimento indutũ ornato deponet, in tenebras proijcietur exteriores. Si quis autẽ myrrha me condiet horũ pars erit in ardẽtẽ fornacẽ, & in ignẽ gehennę. Sed in mea tunica, & in meo pallio deponite me, in quibus fui toto tẽpore uitę meæ. Nã peccatori non conuenit cultus, & uermi, & pleno putredine. Neq; lætificat, neq; exornat peccatores, qui sunt in terra uiuentium gloria. Peccator autẽ sum, sicuti dixi.

Nemo igitur me beatum appellet. Omnes enim meæ actiones notę sunt Deo, omnesq; meę prauitates, quas gessi. Inquinatus sum propter iniquitates meas, & abiectus sum propter scelera mea. Quę enim iniquitas non est à me perpetrata? Vel quale, uel quod in me non extitit

peccatum? Quia omnes iniquitates, & peccata afsidue extitere in meo mortali corpore.

Cæterum omnes,qui patrum munere fungimini,& filiorũ,& fratrũ, & discipulorũ,uiri,qui habitatis Edessam,ferte fructum iustitiæ uestræ quicunque constituistis ponere mecũ quodlibet in perpetuam uestram memoriam,ut ego precio his statuto, parato ex his uase aliquo precioso, mercede conducam operarios dignos uestro fructuoso proposito. Dico autem pauperes,& orphanos & uiduas & egenos, & peregrinos,nudos, famelicos,& omnes laborantes, ut uestrum salutis monumentũ fiat perfectum in regione uiuentium.Nã uobis eueniet ad salutẽ,mihiq; computabitur uoluntaria merces consiliũ quod uobis dederim.Sed alia est merces,quæ operibus,& alia,quæ uerbis datur.Maior autẽ est fratres qui dat, quàm qui accipit,sicut etiam à Domino audistis.Sicut unusquisq; uestro decreto fieri uoluit,sic & faciatis. Et habeo uestram gratiam & abundo.

Adiuro autem uos fratres per Dominũ nostrum Iesum Christum, ut omnia pauperibus distribuantur, satis mihi superq́ue est charitas uestra. Quia omnibus uiribus me honorastis,& ego indignus sum. Verũ enim qui honoratus est, ipse uobis superabundantẽ mercedem reddat. Et sicut audistis sapientem præceptorem dicentem: Qui recipit prophetam in nomine prophetæ,mercedẽ prophetæ accipiet. Ipse enim Christus accipiet munus uestrum perfectum. Quia in spe propter ipsius nomen me huiusmodi affecistis honore.

Suscipiatur munus uestrum sicut illud Noe iusti, & illud antiqui patris nostri Abraham,& ciuitas uestra,in qua habitatis benedicta sit. Ipsa enim est ciuitas, & mater sapientum Edessa, quæ quidem etiam palàm ex ore domini benedicta est per suos discipulos, nostros autẽ Apostolos, quando Abagarus Rex,qui eam ædificauit, salutem dixit Domino Saluatori omnium, & Domino Christo cũ misisset ex Iudæa dicens: Audiui omnia, quæ à te facta sunt, & quæcunq; passus es à reprobis Iudęis. Veni igitur huc,& meo utere hospitio.Habeo enim hanc sanè paruam ciuitatẽ, quæ mihi & tibi satis erit. Cuius fidẽ Dominus admiratus,mittens per nuncios perpetuo benedixit ciuitatem, firmans ipsius fundamenta. Benedictio illa hic inhabitans permanebit,donec è cœlo sanctus apparebit Iesus Christus filius Dei,& Deus ex Deo.

Ne quis uestrũ à proposito deficiens infructuosus recedat. Qui enim quippiam afferre instituerit,& illud deferet,iniusti Ananiæ mortẽ paciatur,qui uoluit homines latere,& redargutus est incidens in eorũ pedes.

Cũ adhuc ea ipse loqueretur,uir ex illic astantibus ualde illustris, correptus à spiritu ĩmundo,statim cecidit ad lectum, & clamans uolutabatur. Qui dixit ad illum:O homo dic quod à te factũ est.Et in uerbi præcepto exurgens ille respondit. Statueram(inquit)in animo meo quoddã preciosum uestimentum afferre, & tecũ deponere. Quia uero uetuisti ne quicquam amplius tecũ tumularemus, hoc mecũ ipse cogitabam di-

cens. Si prorsus in ijs non deponitur, quid opus erit, ut etiam proferatur? Si autem præcipit, ut pauperibus aliquid demus, aliarum diuites rerum egentibus dabimus, quæcunque ipsis opus erunt.

Respondens autẽ beatus dixit ad eum. Abi, & perfice quod te facturũ decreueras. Et 8 cum pro eo orasset, & manus super eum imposuisset, eum sanum reddidit à spiritu ĩmundo. Et rursus admonens dixit. Si quis 9 cereum mihi in exitu accederit, ipse consumatur in æterno igne. Quid enim proderit homini corruptibilis splendor ignis, qui à proprio combu retur 10 igne? Quãdo enim ille terrificus apparebit ignis, illi obnoxius in eo consumetur. Satis igitur sit mihi meus dolor neque alia mihi à uobis superinducatur pœna. Et plorate fratres mei super me. Dies enim mei in doloribus præteriere. Et ille me circundedit laqueus, quẽ non animaduertebã. Et uenit inquisitor meus, & laqueis molestis uexantes me, adducunt ad pœnam, tanquam satellites, & trahunt me in terram mortuorum, & regionem quam ignoro.

Obsecro te saluator Dux meus ne eijciens me, miserũ reddas, & contemnens me condẽnes. Si enim digne de ijs, quæ à me gesta sunt, perscruteris, timor utrinq; me circundabit. Quando enim hæc omnia recenseo, intolerabilis super me irruens tremor me continet, & graui quodã conficior horrore, & comprehendor tremore propter pœnarũ expectationẽ, quæ in illo conspiciuntur sæculo, & nequaquã ferre possum. Et palàm dentes mei perturbant me, illic propter dolorem stridentes.

Hortor uos ne me cũ aromatibus tumuletis. Nã neq; stultũ delitiæ decent, sed neq; gloria in gloriã, neq; alius boni odoris fumus illum, qui est putredo, & terræ puluis. Sed date uaporationẽ fumi boni odoris in domo Dei, & pro 11 me orate. Potius autẽ 12 simul comitamini, & aromata date Deo, me autẽ fletibus sepelite in doloribus conceptũ. Et hortor uos, ut loco suauis aromatum odoris, uestris me adiuuetis 13 orationibus, in ipsis continue mei memoriã facientes. Quid enim proderit 14 suauis odor mortuo sensu carẽti? Vestra autẽ incensa adolete in domo Domini ad ipsius laudẽ & honorẽ. Qm̃ & ipse ibi inhabitat. Cur autẽ induis corpus corruptibile splendida & egregia ueste, quæ quidẽ illud nequaquam calefaciet? Sed terrestre corpus relinquite ipsius matri terræ. Quandoquidẽ ex ea sine spiritu confectũ est. Et illud sequitur uanagloria. Virũ autẽ inclytũ decẽt diuitiæ. Pauperi cõuenit humilitas. Generosos quidẽ decet regnũ, Infimos autẽ militiæ consolatio, agnoscens cõsolationis gratiam.

8 *Nota, Orauit pro eo & manus super eum imposuit, & sic sanũ reddidit.*

9 *Ne credas sanctum uirum uelle Christianum sepeliendi morẽ tollere, quo lampades in tumulandis fideliũ corporibus accenduntur, sed cereum sibi accẽdi ex humilitate uetat ut pote sancto, cuiusmodi in sanctorum cultu multi etiã poni solent.*

10 *Credimus rationabiliter eũ de igne purgatorij hoc in loco loqui, non autẽ de igne inferni.*

11 *Ecce iterum oratio pro mortuo.*

12 *Vides sepulturam nõ esse negligẽdam sed curandam potius, quo modo sanctus uir fieri curat? at modestam & humilem, & non tanquã hominis sãcti sed peccatoris.*

13 *Quoties orationem inculcat? Nẽpe quia illa defunctorum animæ à pœnis purgatorij releuantur, alioquin frustra fieri mandaretur.*

14 *Nec hic credas sanctum uirum communem Ecclesiæ consuetudinem traducere, qua fideles defuncti cum tumulantur, incensi odore fumigantur. Sed uanam duntaxat eorum cogitationem, qui illo incenso aliquid utilitatis mortuo afferri putant. Cum incensum illud super mortuo quod ad laudem & honorem domini in Ecclesia offertur (quod etiam hic fieri non prohibetur) pias orationes fidelium designet quæ pro mortuo funduntur, ut in conspectu domini sicut incensum illud ascendant, iuxta illud Psalm, Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Pro hoc uide Damascenum in sermone, Viuorum suffragijs mortuos iuuari.*

Neq;

Neq; me in ueſtris deponite monumentis. Nam neq; loculi ueſtrorũ monumentorũ, ex meis me eripient captiuitatibus. Rationẽ autẽ habeo cũ Deo meo habitare cũ hoſpitibus. Quandoquidẽ ſum aduena, quẽadmodum & illi. Cũ illis igitur quieſcere me faciatis. Quia omnis caro fratres mei adhęret ei, cuius eſt particeps. Et quilibet homo ſuo gaudet con ſorte. In 15 cœmeterio (inquam) ubi iacent contriti corde, ibi me tumulate. Vt quando Dei filius reſurgere illos fecerit, & reformauerit, cũ illis me ſuſcitare faciat.

15 *Vides ſanctum uelle ſepeliri in cœmiterio cũ alijs fidelibus ſed aduenis, & non in cãpo cum beſtijs, ut faciunt quidam noſtro tempore male de fide ſentientes.*

Reſpice Domine ad humilitatẽ ſupplicationis meę, & precor te, ut miſerearis mei. Dignũ me reddas unigenite fili Dei, neq; iuxta ea, quę in uita geſsi, mihi retribuas. Si enim iniquitatem obſeruaueris Domine; Domine quis ſuſtinebit? Si etiã ſecundũ maieſtatẽ tuã reddes nobis, quis in tuo iudicio miſericordia dignus exiſtimabitur? Etenim (ut ait ſcriptura) quodlibet os obturabitur, & totus mundus Deo fiet ſubditus. Non hoc dico gratiã contemnens. Dico enim ea quę ſcripta ſunt clementiſsime Chriſte. Quę utilitas in ſanguine meo, ſi in ignẽ ardentẽ mittor? Fac igitur mecũ iuxta miſerationes tuas. Et in hoc gratia tuę dignoſcetur pietatis. Si uero totã iudicabis terram, ſicut remuneratio tua manifeſta, unus non ſaluabitur ex milibus, & ex decẽ milibus duo non redimentur.

Quid igitur? Ego enim infelix Ephręm prę dolore deficiens loquor. Sic aliquis aſſerens dicit, mortaliũ non fieri iudiciũ, ſed æquabuntur iniuſti, & peccatores iuſtis, & probis, & ueridicis. Et humiles & boni improbis, & impijs. Non poſſunt hæc inter ſe adæquari. Lux enim offuſcat tenebras. Qui enim fieri poteſt, ut iuſtus Abel fratricidę, & iniuſto Cain adæquetur? Vt hoc euidentius fiat. Qui cohabitare faciet iuſtos & iniuſtos in eodẽ loco? Clamantes enim intolerabiles dabunt uoces. Precor te Saluator ne exæquens peccatores iuſtis, te oro probitatis fili. Sed miſerationes tuas extendere digneris ſuper me, & ſuper pauperes meos.

Quod igitur prius dixeram, dicam rurſus, neq; ab eo recedã. Quia, niſi tuas ſuper nos extenderis miſerationes, nemo uidebit uitã. De uno enim Deo omnino perhibetur, quod unus ſit bonus ex omnibus, qui mortale ſortiti ſunt corpus. Non autẽ quòd ſim peccator hæc dico. Conſueuit enim diuina ſcriptura ea, quę à me dicta ſunt ſparſim dicere. Quieſcere ò Ephræm, angelus apprehendens me, & redarguens mihi dicit. Continua ſuſpiria non tibi proderunt, quando acres ſatellites ad te miſsi non corrumpentur donis. Et aſperè reſpondens dicit ad me: Os tuũ obtura. Non enim conſortes tui perditi ſunt. Inter hominum generationes peccator omnes ſibi ſimiles eſſe exiſtimat, & cęcus ſibi ipſi ſimiles exiſtimat propinquos.

Accedite igitur ad me fratres, & cõponentes collocate me. Spiritus enim meus defecit fortiter. Et 16 comitamini me pſalmis, & orationibus ueſtris. Et aſsidue pro mea paruitate offerre dignemini. Et cũ trigeſimum diem cõpleuero, mei memoriã faciatis. Mortui enim beneficio affi

16 *Ecce hic multa de Chriſtiana traditione cõtra nouos hereticos. Sepelire mortuos cum pſalmis et orationib'. Miſſas celebrare, & ſanctiſsimam Euchariſtiam pro eiſdẽ offerre. Trigeſimo mortis die defuncti memoriam facere. Mortuos iuuari beneficijs ſanctorum uiuentium.*

ciuntur in oblationibus recordationum sanctorum uiuentium.

Videtis exemplũ ex particularibus Dei creaturis, ueluti in fœtu uitis. Vua acerba in agro, & uinũ, quod in doliis positũ est. Quando igitur racemus in uitę uiget, tunc de statu suo mouebitur, quod est ĩmobile in domo. Vinũ mei simile intelligitur: Cepa etiã quæ posita est in agro, cũ tẽpore suo uirescere incœperit, arida, quæ est in domo germinat. Si igitur rerũ fœtus sic inter se consentiunt, quanto magis .A. mortui in memorijs uestrarũ oblationũ oblectantur? Et si quis diceret ô sapiens, redde rationem quare hoc ita naturaliter fiat. Nosces teipsum esse quandã creaturarum Dei primitiã. Et nisi exemplũ cõpertũ habeas, nisi testem tibi adducam, patienter audi ea, quæ scripta sunt. Et si quidem uolueris prudenter suscipe ea quæ dicuntur.

.A. *Nota defunctos oblectari memorijs nostrarum oblationum.*

Seruus Dei Moyses in benedictionibus, Rubem ad tertiam usq; generationẽ nonne benedixit? Si igitur non redimuntur mortui, qua ratione benedixit Rubẽ Moyses? Et si non est resurrectionis memoria audi quid Paulus dicat. Si prorsus mortui nõ resurgunt, cur baptizantur pro mortuis? Qui enim erant sub lege, ad expectationẽ resurrectionis in mysterio occlusi detinebantur in fidẽ, quæ reuelanda erat. Sicut legisti, quod in oblationibus diuini cultus sacerdotes in lege mundabant, & qui in bello in inquinationibus uulnerati pleni actionibus orant inquinatis, ijs quæ scripta erant tenebantur. Quomodo non magis noui testamenti sacerdotes Christi delere possunt? Quũ uerisimiliter debita iam præterierint in sanctis oblationibus, & suarũ precationibus linguarũ?

Quũ autẽ ad memoriam faciendam accesseritis, cauete fratres, ne quis in sancta peccet, sed attentè & reuerenter, & humiliter, & sanctè, & purè inuigiletis. Non quia grauiori damnatione dignũ existimatũ sit peccatũ propter lubricã carnẽ cõmissum supra cętera. Siquidem sunt longè hoc grauiora. Sed hoc mihi impendit miserabile, ne quãdo pro memoria, honorum gratia pro uobis rationẽ reddam Deo meo. Fortasse enim in iudicio obijciet mihi hoc. O' Ephræm horũ omnium autor fuisti tu, ut potè qui congregaueris eos ad lasciuiendum. Scriptũ est enim, Adulteros & mœchos iudicabit Deus.

Et quid dicemus in hoc fratres mei carissimi, quod antea dixi timore detentus, & nunc dicã, ꝙ scilicet quẽ Deus iudicabit, uenia dignus existimatur. Iudicati autẽ à Domino corripimur, ne in hoc mũdo iudicemur. Et hoc dicente Apostolo. Sicut enim parũ fermenti totã massam corrũpit, sic malorũ cogitatio diffusa cõburit totũ corpus. Et quemadmodum ferri rubigo ipsum consumit, sic etiam ex hominibus peccatũ perpetratum repugnat grauioribus eorũ institutis, & moribus, & perpetratũ consumit corrũpens eos, qui ipsius adimpleuere uiam. Qui autẽ ipsum non perpetrauerit, est ueluti ꝑmanens paradisus, & postquã manserit in quodam diuersorio, abit; simili modo moratũ apud eum aliquandiu exilium recedet. Præterit enim hoc mortale corpus, & induit ĩmortale & cęleste.

Quando corruptionis periculum fecerit, tunc strenuè incorruptibile resurget omnis corruptionis expers.

Ecce clara & potens ecclesiæ lucerna Paulus, ex uobis imbecilles his alloquitur uerbis, & dicens asserit: Quod seminatur in corruptione, colligitur in incorruptione. Sed enim huc agite quod mihi relinquitur discipuli, sitis benedicti in fortitudine boni pastoris, & magistri sancti Domini nostri Iesu Christi, qui quidē est Deus ex Deo. Et ego quāuis non sim ut Noe, uos tamen sitis benedicti, & efficiamini ut Sem & Iapheth. Et quāuis non sim ego Melchisedech, at uos efficiamini ut Abrahā. Et quāuis non sim ego ut Isaac, uos tamen accedentes sitis benedicti ut Iacob. Et quāuis non sim ego Moyses, uos sitis ut Iesus Nauē. Et quāuis nō sim ego ut Elias, petentes uos cū duplicē recipite spiritū, ut Eliseus petijt. Veniam autem ad uos mei discipuli uestri causa. Abba uir admirabilis Christus magnificet monumentū tuū. Et fiat psona tua propè angelos maiestatis Dei. Et fias similis magno Moysi. Vt omnes inspicientes intelligāt quod seruus es Dei electus. Et tu Abraham, quia libens adhæsisti mihi, Deus Abraham exaudiet te in orationibus & precationibus, & priusquā aperias os tuū, illud implebit sapientia & intellectu. Sicut dicit Propheta. Aperi os tuum, & implebo illud.

Symeon exaudiet te Deus, & in supernā ciuitatē ingrediaris. Impleatur eius ecclesia sicut poculum mixtū populorū non credentium in salutionē. Ingrediantur sponsæ in uisionē tuam inclusę doctrinā tuā. Quarū quidem sponsæ sunt matres, clausę uero in iugo aduersarij detinebantur. Cum uenisset autē Christus has obscurauit audientes à te parabolas prudentiæ, ut perciperent à te doctrinā uitæ spiritus sancti. Consequentur à te salutē sapientū, Et sicut sapiens medicus in parabola inopū, sic in creatura auditus tuus percurrat, Maràs uir Galilæus, mansuetus non natura, sed libera uoluntate, tanquā certans in spe Dei, in meis adiuuisti me passionibus. Ipse igitur Deus reddat tibi mercedem tuam inter pios, quā accipies cū sanctis omnibus.

Zenobius uir Zigaræus, uir exercitatus, inter fortes bellator, sermo tuus fiat tanquā ignis, & consumet iniquorū multitudinē. Et sicut flāma pertransiens Syluas condensas, sic disciplina tua ipsos insequetur. Sapienter etiam doctus sis quācunque Dei scientiam. Et ut Dauid illustris aduersus sceleratū Goliath declaratus est, tu etiam parta uictoria uinces errantium animas. Induere armaturā sanctorū, galeam, spem salutis, forte scutum sanctorū, quæ sanctorū armatura est spiritus sanctus, & ipsorum roboris galea est digitus Dei, sit tibi comes & auxilium, quod nunquam in aliqua re deficiat.

Væ tibi Apollo, mater tua ex mulieribus maledicta. Væ uentri, qui te peperit, quia perditionis omnium hęresum factus es particeps, & quamlibet extremitatū ingrederis ianuam. Opera sunt enim cuiuslibet laboris tui. Denudatus, proiectus factus es à gratia tanquā Iudas proditor, & ex

omnibus ipsius studijs confusus. Columna enim huius sedes est, quã dereliquisti. Horribilem autẽ finẽ ostendet in corpore tuo ipse, qui cęlum sustinet, & in quo quidẽ cuiuscunq; creaturæ natura posita est. Nam quælibet creatura in ipso fundata est, mare & eius plenitudo. Confisus es etiã in arundine fracta derelinquens Christi baculum, quod infirmos consolidat, & quamlibet medicatur passionẽ, & animarũ, & corporũ.

Igitur uir perdite, quia uoluisti congregationes Dei ecclesiarũ à spiritu sanctissimo congregatarũ perdere, ex ea, quæ sub cęlo est extinguetur memoria tua, & non inuenietur in libro uiuentium. Quia dereliquisti uinũ uitæ, hoc est sanguinẽ Christi, & panẽ cęlestem, hoc est corpus Dei & Saluatoris nostri, & comedisti cibos uictimarum fędatarum, & bibisti fecem peccatorum, fel turbidum.

Verbũ Dei, & filius patris in quem os tuũ impium insultauit, subtili inquisitione exquirat à te ipso exprobrationẽ in se factã, & similiter ab omnibus hæresibus Arrianis, inquã, & Manichæis, & Catharis, & Ophitis Marcianistis, Eunomianis, & Euchitis, & Cauchitis, & Paulianis, & Vitalianis, & ĩpuris Borianis, & ab omnibus reliquis nefandis, qui lignis & lapidibus sacrificant, & Soli, & Lunæ, & augures, & astronomi, qui segregati sunt diuersimode aduersus diuinã maiestatem æternæ trinitatis, Patris & filij, & spiritus sancti.

Benedictus qui elegit catholicã ipsius ecclesiam, ueluti sanctã agnam, quã Lupus depopulator non contriuit, & ĩmaculatam columbam, quã nunquã apprehendit insequens opprimendi causa, & eò cucurrit uenator accipiter. Nam poculum in manu Domini est uini fęculenti: & ex eo bibunt omnes Apostatæ Christi, diuisores sanctę & omni principio carẽtis Trinitatis, & ueritatis hostes, Iudęorũ inquã, genus, quũ bibissent eo muerunt, & ĩmaniter impetũ fecerunt aduersus Saluatorẽ nostrũ Christum. Et nihil mirũ. Siquidem rabidus canis quũ furore percitus est, proprium mordet dominũ. Nos uero glorificabimus exaltatũ Deũ omniũ, cui appropinquare nequeunt apostatarũ germina. Nam si illis fuisset aliqua opinionis ratio, quod in cœlum ascendere possent peccatores, omnino dissentientes, ibi etiam discordiam disseminassent in domo pietatis in cœlestibus tabernaculis, quemadmodũ priscis tẽporibus horũ maiores in chalanes turris ædificatione omni studio in cœlum ascendere contenderunt, & a gratia repulsi sunt. Ignari quid agerent, ac frustra iniquè a gentes, posteaquã incõposita separatione diuisæ sunt omnium eorũ linguæ. Si igitur eos, qui hoc facinus ausi sunt tã uehemens inuasit calamitas uolentes ascendere in chorũ cęlestium sanctorũ, & uigilantium diuersoriũ, & merces eorũ sic manifeste in eorũ capita recidit, quanto grauiore supplicio digni iudicabuntur fratres, qui apostasiæ separationẽ cogitant disseminare in cordibus hominũ, aduersus Deum patrẽ & spiritũ sanctũ.

17 *Vides heretice quod à fide catholica nunquã desciscendũ est? Ea autem est quæ a seculo predicatur, & quã sancti precedentes professi sunt, omnesq; in toto mundo cõstituta seruant Ecclesiæ, & non quæ a paucis seruatur.*

Mea igitur præcepta consideratote discipuli mei, & 17 ne à catholica desciscatis fide, quã & ego à pueritia acceptã ĩmobilem seruaui, neque

ab illa deflectamini in aliquo schismate. Siquis autem dubitauerit, & 18
separatus fuerit contra Deum, & sanctā eius ecclesiā, spirans, & uiuus in
inferno detrudatur: particeps etiam hæreditarius maledictionis Cain, ge
mens super terrā & tremens erit. Et quicunque patre filiū minorē fece-
rit, inhumatus & ipse pariter in terrā descendat. Qui uero dissenserit ad-
uersus spiritū sanctū, hic in iudicio misericordiā non consequatur. Et si qs
19 separatus fuerit aduersus catholicā ecclesiam, leprosus fiat, haud secus
ac stultus Giezi. Quicunq; reliquerit rectā fidē suspendatur iniquitatis
funiculo proditoris Iudæ. Et quā ego noui fidē, hanc accepi ab Apostolis
20 sanctis, hanc didici, & ipsi cū hanc à Deo percepissent, omni creatu-
ræ prædicarunt. Intolerabilis igitur & euitanda iniquitas est in Deū blas-
phemia, cuius escā fugite ò mei discipuli. In Deū enim prorsus apostasiā
prædicat is, qui blasphemat, ut pote emouens fundamentum uerbi fidei.
Nosq; graui mole oppresi erigere nos non possumus sub ea, quæ serui
est carne, ueluti sub pædagogo constituti.

Ne igitur addamus nobis metipsis peccata ꝓpter iniquitates nostras. Expectatione autē habeo spei in hoc, & cōsolatione corā Domino, quod nunquā in tota uita mea Dominū maledictis incessi. Et sermo stultus nō exijt ex labijs meis. Qui enim oderunt te Domine, perfecte odio habui, & inimicos tuos prorsus abominatus sum. Eorū quæ dico fratres, memoriam infigite in cordibus uestris. Nam eorum mihi ab initio autor extitit Deus. Et hoc opus in Deū agricolationis uobis esto.
21 Vt uigilias assi-
due cantusq; & ieiunia & fidē diligatis. Speretis atque expectetis Domi
num omnium, & Saluatorem nostrum Christum.

Habere nos oportet præterea hospitū suscipiendorum curā. Nam qui peregrinū suscipit, prorsus is Deum ipsum suscipit. Videte ne quis peregrinū hunc appellet. Sed singuli ex uobis potius estote proprium alter alterius membrū. Et estote maximē in fide constantes,
22 cauentes ab
aduersarijs, ab ijs, inquā, qui contraria uobis operantur, uaniloquis & deceptoribus. Quod quidē apostolus etiam docere non neglexit, sic dicens, Scientes quod post discessum meū uenient ad uos lupi graues, nō parcentes gregi, loquētes peruersa, ut auellant discipulos post se. Et alio in loco. Qui uenient ad uos in uestimentis ouium, cū sint ipsi lupi rapaces, uerba quidē dulcia habentes, cor autē plenū felle, & amaritudine. Et ueste quidem induti lugubri, cū sint ipsi discipuli ab initio decipientis nos Diaboli. Quapropter & illius sunt Zizaniorum semina.

Omni igitur cauentes diligentia fugite horū consuetudinē. Hoc autē perspicuū do uobis exēplum, quod uos etiā scitis; Quòd quilibet peregrinus si stans inuentus fuerit in loco regio, licet nihil mali uisus fuerit perpetrasse, nihilominus ut temerarius male plectetur, & in iudiciū ductus correptione corripietur illa, quæ est secundum leges, tanquā peregrinus huiuscemodi loci. Ne igitur
23 stetis in consessu uanitatis eorum, & ne
inuestigetis uiam cogitationis eorū. Nihil enim interest utrū cū Demo-

Tomus tertius. Pars secunda.

18 *Ecce quod si quis deo coniunctus sit per fidē ab eius uero Ecclesia diuisus, nihil agit Nā duo hæc copulatiue requiruntur ut quis maledictionem incurrat, et in infernum detrudatur, separatū uidelicet esse a deo, & separatū esse a sancta eius Ecclesia.*

19 *Nota hæretice qui te ipsum aduersus sanctam Ecclesiam separas, cum quibus deputeris.*

20 *Vides & hic quæ fides sit tenenda.*

21 *Si sanctus uir hæc mādat discipulis moriens ut uigilias, cantus, ieiunia, & fidem diligant, constat hæc omnia & singula bona esse, deoq; placentia. Quid ergo hic garriunt hæretici?*

22 *Vide si toto hoc capite tacite indicat nostri temporis Nouatores.*

23 *Omnes sancti patres hoc documentum dedisse fidelibus reperiuntur, non esse cum hæreticis cōmunicandum, sed ab eis fugiendum.*

ne quis habitet, an cũ uiro inconſtanti, & iniquo, Aſcitus enim in contubernium Dęmon timens aufugiet, eo quod non poſsit manere ubi Chriſtus contra illum nominatur.

Tu uero ô homo cũ foris in Chriſti corpore ſis, ſi intus etiã in ſpiritu eius es, perfectus homo es Dei. Quoniã uir, qui non accepit baptiſma ſimilis eſt cuidã domui paratę Regi, quã neutiquã habitauit Rex, at ſi adiuraueris iniquũ, & infidelẽ, dupliciter hic utetur ſua malitia, neque de inſania ſua quicq̃ remittet. Adiurari autẽ potius poſſunt ſceleſti Dęmones, quã perſuaderi iniquitatis filij. Siquidẽ Dæmones fatentur: Tu es Chriſtus filius Dei. Et uide obſtinatos & amaros eorũ mores. Princeps apoſtaſiæ eorũ exclamat, & dicit. Quid nobis & tibi Ieſu fili Dei? Et ipſi negãt

24 aſsiduè. 24 Si ergo fieri poteſt, ut ſterilis ſalix in loco arido germinet, fieri etiam poteſt, ut apoſtata aliquando erudiatur. Conſilia enim mentis elatæ loco ſuo humiliabuntur, quemadmodum Prophetæ uidetur Eſaiæ dicenti, Omnis mons & collis humiliabitur, & erunt praua in directa, & aſpera in uias planas.

Ecce uerum quod uulgo dicitur, Apoſtatarum poſt agnitã ueritatis uiam, per pauci ſunt qui ex corde in ſtatum priſtinum redeant, ſed magis in ſordibus poſiti, amplius ſordeſcant.

Si igitur ſterilis ſalix in aſpreto germinabit unquã, propheticus etiam ſermo confirmabitur uobis. Et ijs plura contingent. Et accedent ſponte iniuſti ad diſcendam ueritatẽ. Sicut uero coruus albus nunquã fiet, ac ſi is inalbuerit, malus etiã efficietur bonus. Et accedens, quod rectũ eſt diſcet. Euenit autẽ aliquãdo, ut hiberno tẽpore cadente niue, aliquãdiu candens apparuerit coruus, tametſi ſuapte natura is niger eſſet. Cæterum ubi ſe ad uolatum incitauit, tota à ſe niue excuſſa, eodẽ, quo prius colore apparuit. Similes huic ſunt peccatores, cũ enim ad breue tẽpus cõpuncti oſtẽderint pœnitentię tẽporariæ fructus, territi excõminatione futuri iudicij, propterea quod in propoſito ſtabiles non permanſerint, haud ita multo poſt omniũ obliti, in priſtinũ ſuorũ uitiorũ detrahuntur locũ.

Audite præcepta mea diſcipuli, eaq; aſsiduè memoria tenete. Neque excedatis à uia ueritatis, neque monita mea fugiatis. Quũ autẽ bella audieritis, & tumultus in creatura, ſcitote, quod in ianuis adeſt. Et ſpem ueſtrã conſtanter retinete. Scriptũ eſt enim fore ut omnia fiant, quæ in ea ſcripta ſunt. Cœlum enim (inquit) & terra tranſibunt, uerba autẽ mea non præteribunt. Iota quoque unum, atque unus apex de lege præterire non poterit. Quemadmodũ magiſter noſter iurauit per ſemetipſum, & dixit: Scitis autẽ eũ ueracẽ eſſe, & nunquã mentiri. Vt igitur aſtare ualeamus ipſi ĩmutabili iuſtæ ſententiæ Iudici, operã demus ut noſmetipſos ꝑ bona opera in patientia confirmemus.

Interim autẽ dum hæc cũ lachrymis præciperet, & mandaret beatus uir, & uniuerſa ciuitatis multitudo circũſtaret, ac fleret, mulier quædam nomine Lamprotate, filia magni Ariſtidę ſummota hincinde turba uiro

25 rum, & mulierũ, procidit, & ait illi. Per Deum tuũ, quẽ à iuuentute tua ad ſenectutẽ uſq; dilexiſti, permitte mihi ancillæ tuæ, ut minutũ loculũ, quemadmodũ mandando adiuraſti nos, faciã, atq; in eo 25 uenerabiles

Vides ſanctorum reliquias eſſe uenerabiles &

tuas reliquias reponã. Porrò ille probato illius propositi feruore, dixit ad illam, Mulier uade, Fac quemadmodũ statuisti. Et alias hoc uolentes facere ne impedias. Ex marmore autem caue, ne mihi facias monumentum. Nihil enim mihi proderit uana gloria.

Mandatũ autẽ hoc grauissimũ mando tibi quod uide ut serues. Ne sedeas omnino in lecticis. Neque enim pium uel fas est, ut homo ceruicem ad lecticã reclinet, & satellites circũferant super humeris perniciosum nobis & mortis autorẽ. Siquidem Christũ, ad cuius adorationẽ uenis, ipsum iugo subijcis. Nunquid non audisti & legisti, quod cuiuslibet uiri caput est Christus? Et quũ quid alicui metiris, memẽto resurrectionis, & actionum nostrarũ retributionẽ fore nobis à Deo. In qua enim quis metietur mensura, eadẽ remetietur illi. Fortè & ipsum Deũ audisti dicentẽ: Quẽlibet iuxta uias uestras iudicabo uos, & secundum studia uestra. Domus Israel dicit, Viuo ego dicit Dominus.

Tunc iurauit puella corã circũstante populo, dicens, Per Deum, cui constanter seruiuisti à iuuentute tua ad senectutem usq;, in posterũ non ingrediar lecticã, & non subibit homo gestaturus lecticã meam. Quod si mentita fuero, ueniat rõphæa resolutionis in illa hora in iuuentute mea, & in æternũ ignẽ gehennæ portio mea cũ iniquis cõputetur. Et si mandata tua trãsgressa fuero, in 26 exẽplum ostendar corã Christi ecclesia.

Beatus uir respondens dixit ad illam. O' filia anteq; moriar, benedicã tibi secundũ desiderium tuũ. Non deficiat ex semine tuo sanctorũ doctrina usque in secula. Quũ uenerit Christus ad mutandũ cœlum & terrã, ipse inscribet memoriam tuã in libris uiuentium in regno cęlorũ. Et pax Dei, quæ sanctos coronat sertis ĩmaculatis, præmiũ tribuat tibi. Quoniã Deo & Patri gloria, & filio adoratio, & sancto spiritui maiestas ante oĩa secula, & nunc & semper, & in sęcula sęculorum. Amen.

26 *Scire uellem an hæc Ecclesia Christi corã qua hæc mulier ostendi uult in exemplum; inuisibilis sit, an uisibilis. Puto quod non inuisibilis. Ergo præter inuisibilem quæ est in cælo, necessario fateri cogimur esse Ecclesiam uisibilem in terra.*

CATALOGVS SANCTARVM FOEMINARVM per Palladium Episcopum Cappadociæ scriptus.

Habetur in libro qui Heraclidis Paradisus dicitur, Cap. 19.

MVltas fœminas uidi, plurimasq; tam uiduas q̃ uirgines noui, inter quas Paulam Romanã, matrẽ Toxotij, fęminã ad genus uitę, quod est secundũ spiritũ dexterrimo ingenio, cui quidẽ, quominus ei se daret, impedimento fuit, 1 Hieronymus quidã genere Dalmata, qui mulierẽ optima indole ad genus uitę perfectũ, cũ in eo multos, ne dicã omnes, longissimo post se interuallo uideretur posse relinquere, ipse inuidia motus ad suũ peculiare uiuendi institutũ pertraxit. Eius filia nomine Eustochia in Bethlehem uitã adhuc monachalem exercet, quã quidem ego nunquã allocutus sum. Cæterũ fertur insigni esse pudicitia, & regere societatem uirginũ quinquaginta.

Noui etiam Venetiam nomine, quandã comitis Vallacini relictam, quæ diuisit bene, atque dispersit onus cameli, seq; uulneribus, quæ solent

1 *Ex hoc loco manifeste colligitur simultates aliquas inter Palladium & D. Hieronymum intercessisse, forte quia is eum Origeniana (ut diximus) hæreseos fautorem appellauerat. Qua de re hic exacerbatus, minus digne quã par erat de sancto & optimo patre loquitur.*

Sed nõ eius uerba ponderes pie Lector, sed sanctarum mulierum optima instituta, & præclaras uiuendi rationes.

fieri ex nimio opum pondere, liberauit.

Theodoram quoq; tribuni alicuius coniugẽ quandam, adeo nihil de proprijs sibi bonis reliquisse cognoui, ut ante mortẽ suam, aliorũ ei misericordia stipem ad alimenta præberet.

Defecerat autẽ in monasterio quod escyca uocabulo nominatur, proximo mari, fœmina iustę semper ac per omnia probabilis uitæ, cuius sororem etiam Adoliam noueram. Quæ & si non potuit germanæ meritis comparari, dignam tamen pro modo uirtutis propriæ famam habuisse fertur & uitam.

Basianillam quoq; nomine fœminã uidi, magistro quondã militum Candidiano relictam prompta mente & moribus sanctis usque ad præsens quoque tempus, uehementer institutione monachicæ uitæ, ac labore sudantem.

2 Presbyter potuit habere filiam de matrimonio ante sacerdotium contracto, more Orientalis ecclesiæ.

Est & alia Photinæ nomine, 2 presbyteri Theoctisti filia, uirgoq; ualde honesta & sancta.

Antiochiæ quoq; Sabinianã nomine diaconissam, honestissimã uidi: quę cum ipso colloqui putabatur deo, quæque amita beati Ioannis Episcopi fuit.

Romę etiam Asellam nomine bonam ualde Christi uirginem, noui in monasterio senuisse, fœminã mitem, atq; mansuetam, multorumq; curam illic gerentem. Vbi uiros etiam con coniugibus suis uidi: monachorum eo tempore, uitas & instituta discentes.

3 Nota, meruerũt trãsferri ad cœlestem uitam. Ex quo constat regnum cœlorum dari propter merita.

Ad uitam aliquã deo dignã cũ Apreniano quodã ipsius uiro, & filia eorũ Eunomia uidi, adeo placentes Deo, ut transferri ad cœlestem uitã, ante conspectum ipsius 3 mererentur. Et ipsi enim iam ultimo fine naturæ nunc in Christo quiescunt, qui peccatorum quidem omnium nexibus absoluti sunt. Diuinarum autem rerum peritiam atque notitiam, semper habuerunt.

Habetur in Paradiso Heraclidis, cap. 30.

VITA BEATORVM IVLIANI ET ADVLII monachorum, per Palladium Cappadociæ Episcopũ scripta.

1 Ecce quõ sancti carnis cõcupiscentiam robusto & integro sanctimoniæ & cõtinentiæ rigore calcabant, quod nostri temporis hæretici facere nolũt.

2 Vide austeritatem uitæ, ingentẽ abstinentiam, & continuationem uigiliarum.

De Iuliano quodam in Edissenę prouinciæ partibus sito uiro (qui uere monachus dicebatur) audiui, quod usq; adeo 1 omnes corporis sui carnes ad nihilum redegisset, ut pellẽ in se solam, & ossa monstraret, ob quod ipse mercedem a Deo, curationum gratiã in ultimo uitę suę fine promeruit.

Alium quoq; uidi apud Hierosolimã Adolium nomine, ducentem ex Tarso oppido genus, qui cũ uenisset illuc, à nullo penẽ detritam, ingressus est uiã. Quiq; non tale quale nos plurimi, iter tenuit, sed nouum sibi quoddã, & ultra homines propositum conuersationis inuenit. In tantum, ut dæmones quoq; contremiscerent 2 austeritatem eius, ac fugerent ab ingenti eius abstinentia, cõtinuationeq; magnarum uigiliarum,

Vt

Vt prope id quod dicunt phantaſma, hoc eſt nō res uera, ſed imago eſſe aliqua, putaretur.

Per 3 quadrageſimam quidem quinto quoque die edebat. Reliquo uero anni tempore, poſt biduum ſemper cibū capere conſueuerat. Hoc autem in eo magnū, quod á ueſpertinis 4 horis uſq; ad tempus matutinorū, quo rurſus cæteri fratres ad oratorium colliguntur, ille in monte Oliueti ſtans in eo loco unde Saluator aſſumptus eſt, pſallendo & orando pernoctare conſueuerat, & ſiue ſub nimbis, ſiue ſub pluuijs, ſeu pruinis, imobilis permanebat. Qui poſteaq̃ hoc modo ſolitum tempus impleſſet, ſigno mallei quo fratres cæteros excitabat percutiens, fores omnium cellularū, ad propria oratoria deducebat. In quibus cū unoquoque eorum unum uel alterum in 5 antiphona pſalmum canens, totidemq; cum ſingulis preces fundens, ſic ante lucē adhuc reuertebatur ad cellam ſuam. Quem fratres (uere enim ſub deo loquar) ſpoliatum ueſtibus ſuis ſæpius aquā diſtillantibus, alijs induebant, donec illæ ſiccarentur. Si ergo paulis per ſomno refectus uſq; ad horā tertiam, iterum pſalmos canens, uenire ad alterius diei ueſperam nitebatur.

3 *Semper ieiunium Quadrageſimale ſolennius cæteris ieiunijs fuit.*

4 *Habes hic nocturnas & diurnas horas, habes lōgas in oratione uigilias, habes cantū & pſalmodiam cōtra noſtros Nouatores.*

5 *Ecce uetuſtiſſimum Antiphonarū uſum.*

Hæc Adolij Tarſenſis uirtus fuit. Qui q; Hyeroſolimā conſumatis patientiæ moribus, uixit, & ultimo ibidem fine defecit.

VITA INNOCENTII PRESBYTERI, per Palladium Epiſcopum ſcripta.

Habetūr ubi ſupra. Cap. 31.

DE beatiſſimo Innocentio, qui in ea quæ eſt ad oliuam eccleſiam presbyter fuit, à multis quidem & magnis audiſti, nihilominus tamen etiam à nobis, qui cum eo annis tribus uiximus, pauca cognoſces. Nam quicquid aliorū oculos latuit, nobis non potuit occultari.

Hic ergo ſimpliciſſimus omnium fuit, qui cum ſub Imperatore Conſtantio, in principijs eius Imperij in magnorū uirorū ordine militaſſet, quiq; cum uſque ad illud tēpus cum propria uxore uixiſſet, habuiſſetq; filium nomine Paulum domeſticum militantem; ad poſtremū renunciauit ſecularibus rebus. Maledixit autem proprio filio pater, eo quod 1 presbyteri alicuius filiam corrupiſſet, deprecatusq; eſt dominum dicens: Da illi domine ſpiritum talem, ut nullum unq̃ ad peccandū in carne ſua, tempus inueniat, rectius fore credens: Si cum atrocitate dæmonis, q̃ cum corporeæ uoluptatis impuritate certaret. Quod quidem ita ut dixit: Factum eſt. Nam & uſque in præſentem diem Paulus ipſe ferreis cathenis uinctus, in eo qui eſt Oliueti monte conſiſtit, & ab imundo ſpiritu pro criminis ſui correptione cruciatur.

1 *Filiam presbyteri ut ſupra intellige.*

Hic ipſe Innocentius q̃ miſericors fuerit, ſi ueraciter referre uoluero, delirare me in quibuſdam forſitan, pro eius ſimplicitate quis iudicabit. Nam frequenter eum ſurripuiſſe ſuis fratribus cibos, & egentibus dediſſe cognoui. In imenſum enim modum ſimplex erat, neque quicquam

mali cor ipsius norat. Vnde diuinam quoque hic gratiam contra dæmones meruit.

Ad quē cum aliquando uidentibus nobis, iuuenis quidam fuisset ex hi bitus, quem spiritus immundus impleuerat, & omnibus totum soluerat membris. In tantum, ut ego uidens eum eminus talem, neque ambigens non posse curari, matrem eius qui uidebatur exhibitus, aliosq; qui eum deduxerant, propelli iuberem. Euenit autē inter hæc, ut superueniret senex, ac stantem & cum lamentatione deflentem, propter tam inenarrabilem filij morbum matrem uideret. Victus ergo continuo, uir ille uenerabilis lachrymis eius, ex affectu sancti cordis ingemuit, iuuenemq; appræhendit manu, & intra oratorium suum, quod ipse construxerat, & in quo reliquias sancti Ioannis Baptistæ collocauerat duxit, atque illic 2 orationem pro eo faciens à tertia nonam usque horam diei, incolumē cū ipso die reddidit, purgatum dęmone, atque constrictum omnibus membris; quæ usque adeo fuerant dissoluta, ut quoties infelix puer uoluisset expuere, in tergum sputa iactaret, ita eum distorserat dæmon.

2 *A tertia nonam usq; horam orationem fundens Innocentius, iuuenem à Dæmonio obsessum curauit.*

Anicula quædam adiit memoratum uirum, quærens ouem quam se perdidisse deflebat. Dicebat ergo ei: Ostende mihi ipsum, in quo perdidisti locum. Quē mulier cum ad illa quibus Lazarion nomen est deduxisset loca; stetit illic, & instanter 3 orauit. Iuuenes autē qui furati ouē fuerant, iam etiam occiderant eam. Dū igitur precem fundit, nullo penitus confitente, carnibus autē ipsius pecoris intra uineam quæ adiacebat abstrusis, subito supra ipsas uolitans coruus stetit, partemq; inde auferens carnis, rursus abscessit. Quo uiso, ille uenerabilis senex, furtū quod celabatur inuenit. A quibus postea precium, quod iustū uidebatur exactum est, & mulieri restitutum.

3 *Orādo etiam furtum inuenit.*

Habetur in libro qui uulgo dicitur Paradisus Heraclidis, Ca. 31.

VITA PHILOROMI PRESBYTERI, PER eundem Palladium Episcopum scripta.

PHiloromum nomine presbyterum quendam, in Galaciæ regione cognoui, cum quo multo etiam tempore fui. Quē uirum patientissimæ fuisse uirtutis ac perfectum per omnia monachū comprobaui; qui ex ancilla quidē matre, ab ingenuo tamē patre fuerat procreatus. Tantæ autem conuersationis & libertatis, quæ ad Christum pertinet fuit, ut etiam illi qui nobilitate generis insuperabiles uidebantur erubescerent, ac stuperent mores eius, atque uirtutes.

Hic eo tempore quo Iulianus infelix, tenebat imperium, secularibus renunciauit rebus, magnaq; idem interrogatus ab eo, cū auctoritate respondit. Quem tunc ille (caluitie eidem prius facta) iussit à pueris uerberari. Qui supplicium plagarum patientissime ferens, maximas ei gratias egit, sicut postea nobis & ipse referebat. Huic tamen inter principia 1 cum fornicatione, ac uentris uoracitate; grauissima fuit pugna; Quos

1 *Vides quòd sancti uiri decertādo uiriliter fornicationem, uētris uoracitatem, & omnia uitia superabant, nec statim succūbendo cedebant ut modo faciunt qui Christianæ disciplinæ contradicere uidentur.*

Ille animi, & corporis morbos ita superauit uelut si quis imensum incendium ualidissimis aquis extinguat. In quadam enim se cellula clausum, ferro semper onerauit, non 2 panē factum ex tritico edere uoluit, nullum coctum ignibus cibū sumpsit. Ac tum demū in decē & octo annis, memoratis passionibus domitis, dignum tali uictoria hymnum deo cecinit, dicens. Exaltabo te domine, quoniam suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me. Cui frequens semper & uarius cum spiritibus impuris p quadraginta annos, patientissime intra unius monasterij 3 claustra degenti, conflictus fuit.

2 *Ecce quomodo quandoque sancti homines pane triticeo non sunt usi, sed crudis tantū cibis.*

3 *Aduertis quomodo etiam prisci monachi sunt usi cella perpetua, contra id quod quidā nūc garriunt.*

Hoc quoque nobis solebat idem referre, quod per triginta ac duos annos, ex nullo 4 pomorū genere gustasset. Cum autē metus illum mortis aliquando uexaret, per sex annos clausisse se intra memoriā mortuorum, ut dæmonē quem ex formidine sepulturæ terribilem sentiebat, in sepulchris habitando superaret. Libenter hunc sanctus Basilius Episcopus habuit, districtos in eo mores semper ac simplices, intentionemq; ad dominū, diligens. Qui usq; ad præsentes dies, non desinit libros propria manu scribere, etiam cum octoginta annos agat.

4 *Vide mirā abstinentiam cum ciborum delectu.*

Dicebat hoc etiam ipse beatissimus, quod ex quo accepisset lauacrū regenerationis, atque mysterij gratiam spiritualis, usque in præsentem diem, sine causa se alterius pane usum fuisse nesciret, sed quod ex laboribus proprijs, sicuti persuadere ante deum nobis solebat, ducentos solidos quinquaginta elephantioso laborātibus morbo dedisset, memoratamq; pecuniam non ex cuiusquam alterius uel leui damno, sed ex manuum suarum operibus præstitisse.

Qui pedestre iter omne conficiens, 5 Romā usque peruenit, atque in Ecclesia sancti Petri, Pauliq; orationibus factis, rursus ad Alexandriā pedester remeauit. Vbi 6 iterum precem fudit in Basilica martyris Marci. Hierosolymæ etiam secundo fuit, pro honore sanctorum locorū, proprijsq; semper sumptibus, ac pedibus martyres sanctos in omnibus sufficienter honorauit. Qui & hoc ad nostram ædificationem sæpe dicebat, non se meminisse quod unquam sensibus suis à deo fuerit separatus.

5 *Ecce quomodo sancti uiri usi sunt peregrinationibus ad uisendum loca sacra, quod quidam nunc insulsissime reprehendunt.*

6 *Simulq; cōsidera ideo etiam templa constructa, ut in eis orationes fiant.*

Hæc sunt beatissimi Philoromi certamina, quibus inuictus apparuit, & hæc sanctorum patrum immarcessibilis ei gloriæ corona donata.

VITA BEATARVM MELANIÆ, SYLVIÆ, Olympiadis, Candidæ, ac Gelasiæ, per Palladium Episcopum Cappadociæ scripta.

Habetur in Paradiso Heraclidis, Cap. 33.

SAncta illa, & multum beata Melania, de Hispano uel urbico genere descendens, filia quidem Marcellini cuiusdam exconsulis fuit, uxor autem cuiusdam honorabilis uiri, cuius nomen meminisse nō possum. Quæ uicesimo ac secundo ætatis suæ anno, ad uiduitatem redacta, diuinitatis amore, æterno sponso meruit copulari, usque in finem

uitæ ſuę diligens eum. Quæ nulli ſecreta animi ſui prodens (prohibebatur enim inter principia Valentis Imperij, procuratore ante filio ſuo cõſtituto) ea quę habere in mobilibus uidebatur, cũ certis pueris ac puellis in nauẽ miſit. Itaq; feſtinans Alexandriam nauigauit. Ex qua (poſteaq̃ illic omnia uendidit, & in pecunias totũ atque in aurum redegit) Nytrię attigit montem; atq; ibidem uenerabiles patres uidit Pambo beatiſsimũ, Aſsiſium famulum Chriſti, Serapionemq; maiorẽ Scytenſem, Paphnutium, & Iſidorũ confeſſorẽ atque Epiſcopum illius ciuitatis, quę uocatur Hermopolis, & ſanctum Dioſcorum: Apud quos in deſertis locis ſex menſibus tantum cõmorata, omnes qui illic erant ſanctos uiros peragrauit, ac uidit.

Poſt hęc autem cũ Alexandrię pręfectus auguſtalis Iſidorũ, & Pithimum, Adelphium, Paphnutium, Pambo, inter quos etiam & quendam ſenem Ammonium unam habentem auriculam, & duodecim Epiſcopos presbyteroſq;, & alios quoſdam, uſque ad centũ duodecim numero circa Palæſtinam & diocęſaream damnaſſet exilio: iſtos hęc beatiſsima omnes ſecuta eſt, & proprijs facultatibus eis miniſterium ſuum prębuit. Cunq; ab illis qui in memoratorũ cuſtodia erant, prohiberetur hæc facere (ſicut mihi & ipſi ſępe referebant; nam & ego ſanctum Pithimum, & Iſidorũ, & Paphnutium uidi) benedicta tunc illa; ſumpta ueſte puerili, circa ueſpertinas horas, omnia eis uitæ neceſſaria referebat.

Quo cognito Palęſtinæ prouinciæ cõſularis; credens quod ſinus ſuos poſſet, fumo quodam atque terrore ex pecunia eius implere, iuſsit eam (ignota enim ipſis erat) corripi atque in carcerẽ trudi. Ex quo loco tunc ei per internuncios quoſdam ſancta illa mandauit. Ego inquit, illius filia, & illius coniunx fui, ancilla uero nunc Chriſti ſum. Ne ergo me ob uilitatem præſentis habitus contemnendam putaueris, quia facile extollere ſi uelim, ipſa me poſſum. Nec terrere igitur me in aliquo uales, neq; quicq̃ mihi de meis rebus auferre. Atque ideo ne fortaſsis ignorans periculum aliquod, aut crimen incurras, iccirco iſta tibi mandaui. Quaſi quæ diceret, interdum enim neceſſe eſt aduerſus imprudentes hæc agi, & ueluti accipitre, uel caue, contra eos arrogantia uti, quæ congruo tẽpore, ſuperbos cõprehenſura imitatur. Talibus ergo uerbis mox ipſe territus iudex, excuſauit eidẽ factum ſuũ, & ita eam ut meruerat honorauit. Et iuſsit ut ad illos uiros, quoties uellet, accederet. Hæc autem reuocatis ab exilio memoratis uiris, monaſterium apud Hieroſolymã ſibi fecit, in quo uiginti & ſeptem annorũ tempus impleuit, quinquaginta ſecũ ſorores uirgines habens. Erat etiam cũ ea Rufinus quidam nomine, ciuis Italus ex Aquileienſi oppido, uir nobilium, & in propoſito ſingulari ſatis fortium morum. Qui & ad presbyteratũ poſtea meruit peruenire. Quo nullus mãſuetior, fortior, & placidior tanquã omnia ſciens, in ſexu uirili potuit inueniri. Iſti igitur in uiginti & ſeptem annis omnes apud Hieroſolymã ſanctos atque peregrinos epiſcopos, monachos, uirgineſq; (hoc enim uouerant

uerant (Deo) suscipere proprijs sumptibus ac fauore consueuerant, omnesq; ad se uenientes meliores tantarũ ac talium rerum contemplatione fecerunt. Illos etiam quadringentos numero monachos qui propter Paulinum se ab ecclesia separabant, sanctæ rursus ecclesiæ reddiderunt, omnesq; etiam præter hos, peruersæ sectæ homines, & contra spiritum sanctũ sacrilego ore certantes, ad ecclesiam nostrã uera suadendo, ac iugiter cunctos docendo reuocauerunt, honorantes quidẽ ac sæpe pascentes eiusdem loci clericos. Et hæc pariter facientes, uitam suam pio studio finierant, nulli quidẽ ex se uel leuẽ dantes scandali suspitionẽ. Totũ uero orbem terrarum spirituali ædificatione plenissimũ relinquentes.

Ecce quomodo uota etiã antiquis sanctis fuerũt in usu, et post emissionem ab illis impleta.

Quantum igitur opũ illa sancta Melania dispersevit, amore maximo Dei, ueluti flamma ignis accensa, meũ non est referre, sed illorũ quoque qui in Persidis regionibus uiuunt. Cuius memorabilia in bonis facta, oẽs cœli quatuor plagæ norunt, atque senserunt. Per triginta enim atque septem annos suscipiens ac pascens semper miseros aduenasq;, proprijs sumptibus alimenta ac necessaria omnia ministrauit Ecclesijs, monasterijs, carceribus, atque peregrinis. Cui parentes quoq; eius, ac filij procuratores ipsius, ex facultatibus proprijs multa præbebant. Quæ in tantum atq; ita iugiter in suscipiendo omnes ac fouendo permansit: ut ne unius quidẽ in solo palmæ spacium uoluerit possidere. Vt nunq̃ sic unici desiderio filij & amore caperetur, ut aliquando à dilectione Christi posset auelli. Cuius orationibus magnis atque perpetuis, & ipse ille iuuenis eruditione laudabili, moribus bonis, & secularibus quoq; honoribus creuit, peruenitq; ad nobilium matrimonium nuptiarum, ex quo & filios suscepit duos.

Vbi supra. Cap. 41.

Post multũ uero tẽporis cum audisset cuidam nupsisse neptem suam Melaniam uiro, renunciare autẽ post nuptias seculo huic uelle cognouisset, metuens ne qui malę uitę homines ac malę sectę, peruersęq; doctrinę, eidem iungerentur, ob hoc ipsum cũ iam admodũ senex, hoc est sexaginta esset annorũ, de Cæsariensium ciuitate ad urbẽ Romã, intra dierũ uiginti spacium nauigauit, atque illic propter quos uenerat uisis, benedictum illum quidẽ neptis suæ maritum Pimanum nomine, honestum ac nobilem uirum, paganũ tamen instantissime docuit, & Christianũ protinus fecit, cui persuadere spiritualiter potuit, ut etiam à concubitu propriæ se coniugis abstineret.

Confirmatos hos ergo simul, hoc est Melaniam neptem suam, & Pimanũ eius maritum, Albinam quoque cũ ipsis nurũ suam, hoc est uxorẽ filij sui, per omnia docuit. Itaque istis omnibus suasit, ut rebus quascunq; habebant in urbe distractis, ad castum, atq; tranquillum uitę portũ ueni rent. Contra omnes autẽ alios Romani nominis uiros atque matronas, ueluti cõtra feras aliquas quotidie dimicabat. Prohibebant enim illi eam ab omnibus cęteris, uerentes ne & alios ad tale propositum doctrinæ suæ sermone conuerteret. Illa autem ipsis ista dicebat. Scriptum est ante qua-

dringentos numero annos; quia hora iam uenit extrema. Quid ergo tã libenter moramini in uanitate istius uitę? Timere debetis ne Antichristi tempus adueniat: neque uobis diuitijs uestris, ac parentũ bonis frui iam liceat. Et hos igitur omnes secularibus laqueis liberatos, ad solitudinum uitã fecit uenire. Filium quoque admodũ iuuenẽ, consilio docuit ut nolebat, & ad Siciliam usque perduxit. Omnibusq; rebus suis ibi distractis, atque auro de prædiorũ annumeratione collecto, Hierosolymam usque transuexit. Vbi omnibus suis opibus ex propria uoluntate diuisis, intra quadraginta dies, optima ac mansuetissima fœminarũ, beato fine requieuit, relicto apud Hierosolymam monasterio sufficientibusq; ei sumptibus deputatis.

Vbi uero omnes isti abscesserunt é Roma, tempestas quędam ac procella, barbarica oppressio ipsam urbẽ repente, & usque adeo omnia eius inuasit ac rapuit, ut ne ęs quidem quod in publico stare consueuerat reliquerit. Ita cuncta hostilis impetus prædæ euertit ac perdidit, ut illa Roma quę in mille & ducentis annis aucta semper fuerat, ac semper ornata, una subito quędam ruina ac solitudo maxima uideretur. Tunc igitur & illi qui saluberrimæ doctrinæ obtemperauerant, lætabantur, quod intolerandis malis, quorũ mater est semper obsidio, substracti fuissent. Et illi quidẽ qui obedire noluerunt, stupuerunt uirtutẽ & gloriam dei, qui tali permutatione rerum, credere persuasit incredulis, quia omnibus alijs, sub captiuitatis iugum missis, memoratæ solæ euaserunt, atque seruatæ sunt domus, quæ studio sanctæ Melaniæ tanquã sacrificium illud (quod holocaustoma uocant) à Deo fuerant reseruatæ, cæteris in urbe qui eorũ aduersabantur saluti, sera pœnitentia, infructuosaq; conclusis.

Euenit autem ut postea simul ad Ægyptum ex Helia proficiscerentur, sanctam Siluiam deducentes uirginem Dei, Rufini autem ex præfecti sororem. Erat etiam nobiscũ Iouinius tunc diaconus, nunc uero ciuitatis Ascolenensium episcopus, uir admodũ sanctus & amator, & lector studiosissimus literarum. Cum ergo in itinere, nos æstus uehementissimus occupasset, & Pelusium oppidum fuissemus ingressi, sanctus Iouinius æstu nimio fatigatus, cęperat manus ac pedes proprios, frigidissimę aquæ refouere infusione. Quo ita ut desiderauerat facto, super pellitam se atque in solo stratam proiecerat plumam. Ad quem sancta illa Siluia ueluti filium uerũ, sapiens mater accessit, & mollitiem ipsius deliciasq; repræhendens, ista dicebat: Quemadmodũ ausus es, hanc ætatem agens, in qua adhuc sanguis tuus uiuit, sic curare ac fouere corpus tuum? non intelligis, quæ ex hoc nasci soleant animæ læsiones? Crede igitur mihi confidenter loquenti, quod sexagesimum ipsa æui annum agens, excepta summitate digitorum meorum, non ora, non pedes, non partem aliquam membrorum aqua laui, & hoc cum uarijs semper ægritudinibus laborarem, & ab ipsis quoque cogerer medicis uti lauacro, nunquam tamen uolui antiquum corporis mei morem palpare, non in lecto quieui,

non in lectica recumbens iter feci.

Hæc ipsa eloquentissima fuit, magnumq; amorem habuit literarum, ita ut legendo, noctes in dies uerteret, omnes antiquorũ interpretum libros notissimos habens. Inter quos tricies centena milia uersuum legendo transierat: Gregorij, Pierij quoque & Stephani, Basilijq; & aliorum studiosissimorum uirorum uicies centena milia. Quæ tamen non quasi perfunctorie transcurrebat, sed unumquenque septies auctorem reuoluens. Vnde mendacij scientia nominum atque sectarum penitus liberata, cœlestibus pennis per gratiam literarum ad æternam spene Saluatoris, gallina spiritualis effecta, potuit euolare, ĩmortales ab eo uicissitudines receptura.

Huius uestigia subsecuta Olympias nomine, castissimis moribus fœmina, ac Dei amore flagrantibus, proposito eius exhibuit parem uitam, in omnibus diuinarum sequens scripturarum consilium. Quæ Seleucij quidẽ excomitis secundum carnem filia fuit, neptis uero Abladij præfecti, nurus autem paucis tantum diebus Hebridij, qui præfectus Constantinopolitanæ urbis fuit, sed uxor omnino nullius. Dicunt enim eam 2 uirginem esse defunctam, uerbi ueritatis magis coniugio gloriantem. Quæ omnes facultates suas in pauperes fratres dispersit, atque diuisit. Cui non paruum fuit semper pro ueritatis assertione certamen. Multas etiam alias fœminas docuit; multos ut oportebat presbyteros atque Episcopos honorauit. Ad confessorum quoque palmam, pro ueritate cõcoluit, meruit peruenire. Cuius nomen ac uitam in Constantinopolitana urbe degentes, ipsis ut dixi, student confessoribus comparare. Nam talis in hoc mundo finis quoq; ipsius fuit, omnibus ad postremũ periculis se propter nomen Dei opposuit.

Cap. 43.

2 Vides tot Virgines? Non ergo impossibile seruare Virginitatẽ, sed modo uelis, cum dei adiutorio omnia facere potes.

Quam rursus secuta est similis moribus uitæ, beata mulier nomine candida, Traiani magistri militum filia, magna Christiani nominis & cultrix egregia, & castitatis cõuersatione laudabilis, ecclesias sanctas atq; episcopos colens. Quæ filiam quidem propriam, doctrinæ suæ uirginitatis ordine copulatam præmisit ad Christum, ut maximũ donũ lateri ũ suorũ, atq; uirtutum. Post modũ uero consumato castitatis ac sanctitatis officio, bonis omnibus, rebusq; suis competenti distributione dispersis, & ipsa suam filiam subsecuta est.

Cap. 44.

Hanc ergo laborantem noctibus ac proprijs manibus molentẽ, semper ad infringendas uires corporis sui noueram, atque hoc referentem sæpius audiebam: Quia 3 cum ieiunium ei solum sufficere non posset, etiam laboriosas sibi uigilias addidisset, quæ aduersum incorporeas potestates unà cum ieiunio dimicarent, quo superbiam mentis, tumoremque deponeret. Hæc ipsa ab 4 omni animalium carne semper abstinuit. Piscem autem & olera cum oleo, festis autem ac sanctis diebus sumere solens; per reliquum æui sui tempus postea & sicco pane contenta uiuebat.

3 Ecce quomodo ieiunijs uigilijs & laboribus sancti carnem lasciuientem domabant, ac spiritui seruire compellebant.

4 Vide ciborum delectum & à carnibus abstinentiam.

Cuius deinceps imitata est uestigia Gelasia nomine castissima mulier, quæ sensibus pijs ad iugum uirginitatis accessit. Tribuni autem cuiusdam filia fuit. Huius & optimæ fœminæ memorabilis uirtus refertur, quod nunquam iracundiam ipsius uiderit solis occasus, siue contra seruum, siue contra ancillam, siue contra quenque alium fuisset irata. Fugiebat enim hæc beatissima memoriã malitiæ, sciens quod iter eius ad æternam mortem perduceret.

Habetur in libro ubi supra. Cap. 34.

VITA CHROMI PRESBYTERI, ET Iacob Monachi, per Palladium Cappadociæ Episcopum scripta.

CHromus quidã nomine, oriundus ex uico, cui phenesis uocabulũ est, quiq; desertis est proximus locis quindecim milibus passuum, dextro pede numerans à proprio uico usq; ad certum desertorũ emensus est finem. Vbi facta oratione, puteũ effodit sibi, in quo optimæ aquæ repperit uenam, septem tantũmodo (quas orgias uocant) ad putei ima descendens. Circa quem & cellulam sibi paruulam fecit.

Ex quo die in eadem mansione se constituit, summis Deum precibus orauit, ne ad ea quæ ab hominibus habitantur loca ulterius accederet. Post paucos autẽ annos, meruit presbyter fieri. Habuitq; secũ collectos ex diuersis fratribus, usque ad ducentos numero uiros.

Magnã uero hanc ipsius dicunt fuisse uirtutẽ, quod per sexaginta annos altari seruiens Dei, ac fungens officio sacerdotis, nunquã de solitudinibus egressus est, nec nisi proprio opere ac sudore q̃situm, attigit panẽ.

Cap. 35. Iacob etiam nomine, aliquis cui Clodus nomen acceperat ex uicinis eidẽ coniunctus est locis, unaq; ambobus uita pfecta in monasterio erat. Vtrosq; autẽ benedictus Antonius norat.

Quodã igitur die, cũ sanctus quoq; Paphnutius quem cephalam cognominabant, unà cũ ipsis degeret, uir magnã Dei dono scientiam scripturarũ habens, qui tam uetus testamentũ omne quã nouũ interpretari solebat, cũ tamen ipse nihil de scripturis sanctis aliquando legisset. Adeo autẽ erat mitis & placidus, ut propheticã quoque posset mansuetudine uitæ superare uirtutẽ. De quo tale refertur præconium: quod per octoginta annos nunquã habuerit duas simul tunicas.

Hos igitur cũ ego, & sancti diacones Euagrius & Albinus uidissemus simul, quærebamus ex ipsis scire cupientes quæ esset causa, quæ nonnullos fratres errare faceret, interdum & peccatũ aliquod incurrere, aut penitus a recti itineris proposito deuiare. Acciderat enim illis ipsis diebus ut Cheremon nomine monachus, residens in cathedra sua repente moreretur, defunctumq; in ea ipsum atque in manibus opus quod faciebat tenentẽ, subito alij fratres uiderent. Euenerat etiam ut unus ex fratribus dũ puteum conatur effodere, terræ molis aggere obrutus interiret. Vtq; alter

ter quoque de Scytensibus locis ueniens, in ipso itinere cũ sitim non posset ferre, deficeret. Inter quos eo ipso tẽpore, & Stephanus quidã relicto monasterio fratrum, libidinis causa ad secularem descenderat uitã. Et de Eocapio, & de Nerone Alexandrino, & Palęstino Valente, & de Pholemeo Ægyptio qui in Scytensibus degebat locis, quæcunq; ipsis aduersa prouenerant, referebãtur. Propter quæ omnia sanctos illos precabamur uiros, ut nobis causas earũ exponerent rerũ, quæ tam probabilis uitæ in desertis degentes, aut mente mutari, aut ad turpia ac libidinosa trãsferri, aut quibuscunq; aliis modis decipi, uel perire compellerent.

Illi uero nobis huiusmodi dedere responsum, pariterq; cũ illis etiam ipse Paphnutius, in quo maxima omniũ rerũ scientia erat, quod omnia quæcunque in hoc seculo fiunt, dupliciter diuiduntur in uoluntatem, & in permissionem Dei. Quæcunque igitur ex animi uirtute procedunt, & ad Dei gloriam fiunt; ex Dei uoluntate proueniunt. Quæ autem periculosa sentimus atq; damnosa in quibus aut peruersitatem aliquam deprehendimus, aut ruinã; hæc rursus permissione Dei fiunt. Permissio autem ipsa ex ratione descendit, id est ex peccato aliquo, uel infidelitate sur repente paulatim. Non potest enim fieri, ut is cuius sapientia probatur & uita, in peccatum alicuius turpitudinis ruat, aut dæmonum dolis in laqueos præcipitetur erroris. Cap. 16.

Quicunq; igitur corrupto mentis proposito, quicunq; temeraria uoluntate a tramite uirtutis exorbitant, illi facile peccare consueuerunt. Deseruntur enim diuinitatis auxilio, ne possint intelligere profutura. Vt cũ se a Deo intellexerint derelictos, casumq; peruersæ mutationis agnouerint; incipiant uel propositũ suũ, uel factũ emendare. Interdũ autẽ actus ipse noster, in ipso crimine est, quando non ex recto proposito, nec ex eo quo conuenit more, a nobis aliquid perpetratur. Quod nouimus frequẽter accidere. Vt si is qui turpiter uiuit, flagitioso animi proposito circa iuuenem puellam misericors esse uideatur, propter finẽ quidem ipsius rei turpẽ, sed per actum rationabilem qui quasi puellæ ac desolatę defensionem sui præbere demonstret. Euenit rursus ut & proposito quispiam recto, misericordiam quidẽ ægroto impendat, aut seni, & ex diuite se pauperem faciat, parca tamen manu, & cũ mœrore quodam mentis inuitæ, ut rectum quidem uideatur esse propositum actus autem ipse indignus suo proposito iudicetur. Oportet enim misericordem cum lætitia, & cũ largitate misereri.

Præterea memorati uiri, prærogatiuas quasdam in sensibus plurimorum esse dicebant. Quorundã enim faciles ad uirtutem & acutas animas prædicabant habere, optimos mores proposito institutisq; monachorũ. Sed quando aliquid nõ fit propter idipsum quod nouimus bonũ, neque factum, neque ingenium mentis humanæ, neque illæ ipsæ prærogatiuæ quæ infixę sunt mentibus plurimorũ, imputantur datori bonorũ omniũ Deo, sed magis totũ ascribitur uoluntati propriæ potestatis. Tunc cũ ne-

cessario relicti à Deo fuerint, incidunt in turpitudinẽ aliquã, in qua erubescenda multa uel patiuntur, uel faciunt per eum ipsum, qui in his turpis uitæ actu lapsus cecidit. Cumq; paulatim sobrietate mentis admoniti, ab eo animi tumore discedunt, quã putabant magnã aliquã esse uirtutem (donatore cognito) damnare coguntur.

Quoniam uero ille qui arrogantia eloquentiæ suę & ingenio, uel acumine mentis inflatus est, non ascribit ante omnia originẽ atque fomenta ipsorũ bonorũ Deo, quæ ex ipsius tantũ fonte descẽdunt, sed sui hoc esse existimant studij, suæq; naturæ remouet tunc ab ipso prouidentiæ suæ angelum Deus. A quo cum fuerit destitutus, ille qui ex alienis sibi donis placens cęperat superbire, a dæmone inimico suo expugnatur ac uincitur, & aliquod turpitudinis crimen incurrit. Ex quo irrationabilium animalium uel canum more, usque ad diabolicã illam persuasionem quæ superbia est, insaniendo descendit. Illo enim semel castæ ac probabilis uitæ teste sublato: quodcunq; hi tales & qualecunq; iam dixerit, nec credi ab aliquo, nec suscipi potest. Nam quicunq; sancti, differentes eos audire cõsueuerant, incipiunt ipsos fugere, execrantes flagitiosi animi morisq; doctrinam, uelut fontem qui sanguisugis plenus est, licet quisquã sitiens, tamen uitare cogatur, ut sermo diuinarum scripturarum probetur, hoc dicens: Peccatori autem dixit Deus; Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum?

Et uere similes esse peccantium mentes, pollutis fontibus putes. Nam uoracitati atque ebrietati studentes, cęnosis locis cõparantur. Pecunię cupidi uel rapaces, ijs quos impleuerunt ranæ. Illi uero qui sunt inuidi uel superbi, habentes in se aliquã tamen scientię peritiæq; notitiam, pares ijs fontibus iudicantur, qui serpẽtes inter latices suos nutriunt. Quibus semper quidem sermo facundus ut utilis humor exuberat, sed a nullo tamen possunt libenter hauriri, propter suorũ amaritudinẽ morum. Vnde sanctus Dauid hæc tria sibi dari a Deo dona postulabat; bonitatem & disciplinã & scientiam. Sine enim bonitate, & disciplina & scientia, nimis inutilis est. Et siquidẽ iste qui talis est, se emendare festinet, relicta ea causa, ob quã deseruit eum Deus (superbiam loquor) uolueritq; mensurã sui cognoscere, ut iam de reliquo, neque contra alios se ut melior, aut maior extollat, sed Deo semper gratias agat, rursus ad eum profecto remeabit. Scientia nisi cũ honestis moribus uitæ, castisq; concordet, illis erit similis spicis, quæ uentorum corruptione uiciatæ speciem tantũmodo spicarũ gerunt, non tamen habent ea quæ possunt hominẽ iuuare uel pascere.

Omnis igitur lapsus hominis, qui uel linguæ, uel sensus uitio procreatur, quiq; ex uniuscuiusq; actibus, uel ex omni corporis nostri parte descendit usq; ad superbiæ magnitudinẽ, ex eo semper accidere solet, quia Dei fauore nudamur. Qui tamen hoc ideo facit, ut parcat magis ijs hominibus quos relinquit. Nam si cũ damnabili illa (quã in se habent) morum peruersitate, ingenijs quoque eorũ eloquentiæ fomenta suppeditas-

ſent,quaſi teſtimonio quodam ſuo animaret eos dominus; ſine dubitatione perfecti dæmones fierent, cũ intelligerent ſe uitæ ſordibus inquinatos ad ſublimia conſcendere.

Hęc quoq; nobis cõmemorati dicebant ſanctiſsimi atque optimi uiri; quando aliquẽ uideritis peſsimæ quidẽ uitæ, eloquentiæ tamen magnæ, dæmonis illius meminiſſe debetis,quẽ cũ Chriſto loquentem legimus in ſcripturis ſanctis. Recordari etiam uos oportet & illius loci in quo nouimus ſcriptũ:ſerpens autẽ ſapientiſsimus ferarum omnium in terris erat, cui illa ſapientia obfuit:quia nullum in ſe habuit alterius uirtutis auxiliũ. Oportet enim bonũ ac prudentẽ uirum,ſapere quidem illa quæ ei Deus dederit,loqui autem illa quæ ſapit, 1 & illa facere quæ loquitur.Nam ſi non occurrat eloquentiæ ueritas cũ uirtutibus uitæ, moribusq; honeſtis, panis profecto ſine ſalibus, fatuus eſſe uidebitur. Qui manducari iuxta Iob dicta,nõ puterit,aut mortis cauſa ijs qui eũ comederint,erit. Si enim panis ſine ſalibus edi poteſt:potent eſſe & aliquis bonus guſtus in ſermonibus uanis,& qui non bonorũ actuum teſtimonio roborentur.

1 *Vides quod ſemper cum doctrina concurrere uirtus uitæ? & morum honeſtas? Nã ualidiora ſunt exẽpla quam uerba, & plenius eſt opere docere quam uoce.*

Diuerſis antẽ modis famulos interdum ſuos deſerit Deus; aliquando enim hunc propter alicuius occultam uirtutem,ut cæteris reuelari poſsit ac prodi,ueluti in ſancto illo athleta Iob,cuius Deus ſecreta manifeſtans, iſta dicebat:Noli mecũ recuſare iudicium,neq; ob aliam cauſam putaueris me tibi hęc dediſſe reſponſa,niſi ut iuſtus omnibus demõſtreris. Mihi quidẽ cui nihil poteſt eſſe cęlatum, notus admodum eras, ſed quia alij te homines neſciebant,qui me propter diuitias (quas acceperas) a te exiſtimabant coli:Iccirco huiuſmodi tentationem ad te uenire permiſi,iccirco omnes opes tuas abſtuli,ut oſtenderem cũctis ſapientiam tuã,quæ etiam in illo ſtatu poſſet gratias actitare.

Alio iterũ modo relinquere homines uidetur Deus: quando eos a ſuperbiæ malo auertere cupit. Quod in ſancto nouimus Paulo. Nam & Paulus tunc a Deo putabatur relictus,cũ tot ac tantis opprimebatur undique colaphis,tamq; diuerſis quas ſcriptura ſancta numerat tribulationibus fatigabatur (datus eſt mihi inquit,uelut angelus Sathanæ qui me colaphizet ut non extollar) ne forte ſi cũ his quæ per diuinã gratiam miranda faciebat,aliquam habuiſſet quietẽ,aut abundantiam rerũ,cum illo tanto honore, quantus illi ab hominibus deferebatur, diabolus eum palpatum pluribus bonis, atque reſolutum, ſuperbia quadam noui tumoris extolleret.

Relictus eſt a Deo quondam paralyticus & ille propter propria delicta,cui dixit Ieſus:Ecce factus es ſanus,noli amplius peccare,ne quid tibi deterius fiat.

Iudas quoque relictus eſt,qui uerbo Dei præpoſuit argentũ, ob quod laqueo ſe ſuſpendit & perijt.Relictus eſt & Eſau,& peccati crimen incurrit. Inteſtinorum enim maluit ſordes,quã benedictiones paternas. Quæ omnia cogitans ſpiritu ſancto plenus beatiſsimus Paulus, dicebat de tali-

bus qui deferuntur a Deo, & ficut non probauerunt in notitiam habere, tradidit illos Deus in reprobũ fenfum, ut faciant ea quę non conueniunt. De alijs autẽ quibufdam qui putant diuinã habere notitiam, fed qui corruptę & fuperbæ effent mentis, fic dixit: Quoniã cũ cognouiffent Deũ, non ficut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, fed euanuerunt in cogitationibus fuis, & obfcuratũ eft infipiens cor eorũ. Dicentes enim fe effe fapientes, ftulti facti funt, elationis atque tumoris dæmonis copulati. Vnde fequitur: Propter quod tradidit illos Deus in pafsiones ignominię, ut contumelijs afficiant corpora fua in femetipfis. Iccirco hoc intelligere nos oportet, non poffe effe ut quis peccati grandis alicuius crimen incurrat, nifi ante, eum diuina prouidentia pro malis moribus derelinquat.

Habetur in libro qui uulgo Paradifus Heraclidis dicitur, ca. 37.

VITA ABBATIS ELPIDII ET SISINNII eius difcipuli, per Palladium Cappadociæ Epifcopum fcripta.

ELpidius quidam fuit de Cappadocia genus ducens, qui poftea & ad presbyteratus honorẽ meruit peruenire. Erat autẽ de monafterio Timothei Cappadocis cuiufdam coepifcopi, uiri admodum magni. Qui Elpidius in una ẽ memoratis fpelũcis habitaculũ fibi fecit. Tantum autem 1 abftinentię ftudium in fe effe monftrauit, ut uinceret cunctos. Per uiginti enim & quinque quos uixit annos, folo dominici, ac fabbati die fumebat cibũ, & per noctes totas ftando & orãdo pfallebat. Quẽ ficuti apes regem fuũ, ita innumera multitudo fratrũ fequuta, fecit quandã uideri in fpeluncis ipfis ac folitudinibus ciuitatẽ. Erat autem maxima uoluptatis, ftupendam uitæ uarietatem, & conuerfationis eorũ cognofcere. Hunc ipfum Elpidium ueræ fpei gloria gratulantẽ, & propter Chriftum tribulationum pericula fuftinentem, cum quadam pfalleret 2 nocte nobifcum, fcorpio uulnerauit, quo ille calcato, nec ftando quidem in quo fuerat mutauit fpacium. Ita eum quẽ ipfius Scorpionis intulerat, contempfit dolorem.

1 Habes hic abftinentiam, uigilias, orationem, & pfalmodiam.

2 Cum quadam pfalleret nocte nobifcum.

Quodam autẽ die cũ unus ex fratribus exiguã partẽ farmenti ex arida uite teneret, accipiens illam a fratre, dum in fummitate mõtis federet, uelut plantans eam infodit folo, & certe cũ tempus plantationis omnino nõ effet. Quod ita in ĩmenfum creuit modũ, & tam magna exinde uitis effecta eft, ut fe ad fuperiora diffundens, totius ecclefię tecta cooperiret.

Erat etiam cũ hoc athleta Chrifti Ennefius uir magnus & honeftus, ac frater eius Euftatius, quibus una uita continentiæ, atque eadẽ confumatio fuit in Chrifto. Vfque adeo autẽ memoratus Elpidius nullis animi uel corporis pafsionibus fubiacebat, proprijs mẽbris uario 3 abftinẽtiæ labore confumptis, ut folis inftar ofsium eius iunctura luceret.

3 O miram fancti uiri abftinentiam.

A quibufdam autẽ ftudiofis eius difcipulis, talis fertur relatio, quod p uiginti & quinque annos nunquã fe ad occidentem conuerterit (& fanę

ſpeluncę oſtio mons in altum editus īminebat) & quod poſt ſextā quoq; horā a medio mundi uertice in partes occiduas declinantē nunq̄ uiderit ſolem, neq; ab occidente ſurgentes conſpexerit ſtellas. Qui ex quo memoratam ſpeluncam ingreſſus eſt, 4 nunquā de eius monte deſcendit donec corpus eius ſepultum eſt.

4 *Nonne uidetur tibi quod priſci monachi uſi fuerint ſeceſsione & cella perpetua?*

Huius Elpidij Siſinnius nomine diſcipulus quidam fuit in Cappadocia natus, ex ſeruili quidē origine genus ducens, ſed habens in Deo fiduciæ libertatē. Debemus enim humillimū etiam genus quorundam conſcribere, ut maior gloria ingenuitatis appareat quæ donatur a Chriſto, p quā ad uerā atq; cœleſtem nobilitatē, libertatemq; reuocatur. Itaque cū apud magiſtrum ſuū per ſex uel ſeptē annos fuiſſet, ad poſtremum intra ſepulchrum ſe clauſerat quoddam, in quo triennij tempus ſtans ſemper orabat. Vbi non nocte, non die, aut deambulauit, aut ſedit, aut iacuit. Quiq; gratiam quoq; contra dęmones meruit ſpiritualem. Nunc autem regreſſus ad patriam presbyter factus eſt, collegitq; in unū fratres, pariter ac ſorores. Qui adeo ſine ullo uitio mētis & corporis uixit, ut nullam generis eſſe diſtantiam inter mares ac fœminas cōprobaret, ut ſcripturę ſanctæ illud impleretur. In Chriſto enim Ieſu neq; maſculus neq; fęmina ſumus. Eſt autē & peregrinis hoſpitalis omnibus, & certe cum ſit cognitum ſatis, nihil eum penitus poſsidere. Ad eorum opprobrium atque ſupplicium; qui cū ſint diuites, nihil unquā egentibus largiuntur.

VITA GADDANI SERVI DEI, PER Palladium Cappadociæ Epiſcopum ſcripta.

Habetur in libro eodem, cap. 38.

Noui ego Paleſtinæ quendam Gaddanum nomine ſehem, qui ſine tecto ſemper circa loca Iordanis fluminis uixit. Contra quem aliqui Iudæorū inuidiæ furore præcipites, dum ille in regionibus mortui maris degit, armati gladio aliquādo uenerunt, & cū unus ex ipſis eundem ferire uoluiſſet, tale miraculum Deus fecit, ut dextera eius quā erexerat percuſſurus, areſceret, gladiuſq; ex illius digitis, a quo tenebatur excideret.

VITA HELIÆ MONACHI, PER PALladium Epiſcopum Cappadociæ ſcripta.

Habetur in libro eodem, cap. 39.

Helias quidam nomine, monachus, in illis ipſis locis intra ſpeluncā ſolitus uiuere, uir caſtigatorū ad perfectam regulam morū, hoſpitalis, & charitate pleniſsimus, cū quadam die quorundam ad eum fratrum multitudo ueniſſet (nam publicus illinc tranſitus erat) ſubito ei defuit panis. Qui propria nobis fideliter relatione narrauit, quod cū admodum triſtis eſſe cępiſſet, ingreſſuſq; eſſet ſpeluncā ſuām, tres illic panes magnos atque recentes ſubito repperit. Ex quibus uiginti ſimul fra-

tres, usq; ad satietatem refecti sunt. Vnum autē ex ipsis panē superesse, eumq; postea p uiginti & quinq; dies uictui suo sufficisse memorabat.

Habetur ut supra cap. 40.

VITA SABÆ SERVI DEI, PER PALLAdium Cappadociæ Episcopum scripta.

SAbas quidam nomine, Hiericontinus genere, secularis uir, & uxorem habens, intantum omnes monachos diligebat, ut per deserta omnium cellas, noctibus circuiret, & ante singulas quasq; poneret mansiones, modios singulos dactylorum, tantum & olerum, quantū putaret posse sufficere, eo quod usum 1 panis nesciunt ij monachi qui in Iordanis regionibus uiuunt. In quem Leo quadam die impetum fecit, quemq; intra unum lapidem cōsequutus corripuit atq; deiecit, & asinū tantummodo eius auertit ac rapuit.

1 *Ij monachi qui in Iordanis regionibus uiuunt, usum panis nesciunt.*

Habetur ut supra cap. 41.

VITA HABRAMII MONACHI, PER Palladium Episcopum Cappadociæ scripta.

HAbramius quidam nomine fuit, Ægyptius genere, quis satis duram atque asperam uitam in desertis locis habuit. Qui cū aliquo tēpore ex una quadam præsumptione, mente captus fuisset, ad ecclesiam uenit, & iurgari cum presbyteris cępit, hæc dicens: Presbyter à Christo factus sum ista nocte, & suscepit me diuina sacra facientem. Quē postea patres sancti a solitudinibus separatū, traditumq; seculari, atq; cōmuni conuersationi hominū, reduxerunt ad pristinam animi sospitatem, curatumq;, atque omni superbia liberatum, per quā illum dæmon illuserat ad agnitionem humilitatis propriæ, infirmitatisq; reuocauerunt.

Habetur in libro quī uulgo Paradisus Heraclidis dicitur, Capi. 45.

VITA SALOMONIS, DOROTHEI, DIOCLIS, Capitonis, Amatæ, & Taor monachorum & monialium Antinoensium, per Palladium Cappadociæ Episcopum scripta.

IN Anthino Thebaidis Prouinciæ ciuitate, quatuor annis iugiter fui, per quod omne tempus monasteria illic uniuersa cognoui. Habitant autem mille & ducenti uiri probatissimi in memoratæ territorio ciuitatis, suarum se manuū sudore pascentes. Ex quibus multi (quos anachoretas uocant) ad rupium & solitudinū se speluncas contulerat.

Inter quos Salomon nomine, monachus castissimus atque mitissimus fuit, qui gratia diuinitatis acceperat patientiam singularem. Quique se quinquagesimū in spelunca sua annum habere dicebat, manibus semper suis uictui suo sufficientissime subministrans.

Cap. 46.

Dorotheus quidam presbyter in spelunca alia degens īmensę bonita-

tis fuit, & irreprehensibilem ipse uitã peregit. Qui eo (quod meruerat) sacerdotis officiũ, omnibus illic 1 sancta mysteria fratribus ministrabat.

Huic quondam iunior illa Melania maioris Melaniæ neptis, dè qua in sequentibus dicam: Quingentos numero transmiserat solidos, rogans ut fratribus illic degentibus eos ipse diuideret. Ex quibus ipse tres tantũmodo tulit; reliquos Diocli cuidam solitario monacho iussit dari uiro, omnium scientia rerũ prædito. Quẽ longe ille sapientiorem se esse dicebat; qui posset sine aliqua læsione animæ cuncta diuidere, cum sciret amplius ac rationabilius quantum cuiq; distribuere debuisset, dicens sibi illos tres solidos posse sufficere.

1 *Sancta mysteria appellat Missam & sacratissimam Eucharistiam.*

Hic ipse Diocles grãmaticus quidem primũ fuit, philosophiæ autem se postea dederat. Sed tẽpore procedente, cũ uicesimũ octauũ annũ ageret ætatis, gratia eidẽ diuina persuasit, ut secularibus doctrinis renunciaret, ad institutionẽ uero Christi scientiamq; cœlestis philosophiæ se conferret, & ipse eo tẽpore tricesimũ & quintũ annũ in speluncis habens, nobis ista dicebat. Sensus humanus cũ a cogitatione recesserit Dei, aut dæmoni efficitur similis, aut mutis animalibus cõparatur.

Cuius dicti rationẽ cũ ab eo cuperemus accipere, ista dicebat. Quia si quis à Deo recesserit, necesse est ut aut in desiderium aliquod, aut in aliquam iracundiam ruat. Desiderium quidẽ illud insensatorũ animalium, iracundiam uero demonũ esse dicebat; Me autẽ contradicente, quẽadmodum posset fieri, ut cũ deo iugiter maneat sensus humanus, hoc tunc ille dicebat, in quacunq; cogitatione, uel in quolibet actu anima hominis illius fuerit, qui secundũ deũ uiuit, si pia est, eidemq; placere festinat, cũ Deo eum esse manifestum est.

Hic iuuenis erat Capito quidam nomine, qui priore uitæ suæ tẽpore latro fuerat; quiq; cum in spelunca sua quinquaginta implesset annos, ne usque ad 2 quartum lapidẽ Antinoensis oppidi unquam uoluit accedere, nec usque ad fluuiũ Nylum qui erat proximus. Dicebatq; quod nec diu se conuersationi atque sermoni hominũ plurimorũ posset ingerere, eo quod adhuc fortiter repugnaret cõmunis inimicus. Cap. 47.

2 *Vide si antiqui monachi uagabãtur ut quidam nugantur.*

Cum isto uidimus & alium quendã ex illis solitarijs uiris, æque & ipsum intra speluncæ suæ secreta uiuentẽ, qui uanæ gloriæ stimulis sub imagine somniorũ illusus atq; deceptus, simili & ipse modo solebat eós quos inducebat illudere, & pastor quodãmodo insipiens uidebatur esse uentorum, atque persecutor umbrarum, incorruptã quidẽ habens corpoream castitatẽ. Sine dubio & propter ipsam senectã, & propter plurimũ quod habebat in desertis locis tẽpus, & propter ipsam forsitan inanis gloriæ uanitatẽ, quæ cor eius ac sensus peruersarũ (ut solet) rerũ cogitatione uiciauerat, diuinæq; conuersationis fecerat alienum.

Sunt uero in eadẽ Antinoensium ciuitate duodecim monasteria uirginũ fœminarũ perfecta conuersatione uiuentium; in quibus Amatã quandã nomine, ancillam Christi senẽ uidi octoginta iam in monasterio Cap. 48.

VITA MELANIÆ IVNIORIS ET PAMMAchij, per Palladium Cappadociæ Episcopum scripta.

Habetur in libro qui uulgo Paradisus Heraclidis dicitur, ca. 49

QVoniam in superioribus relaturum de iuniore Melania me spopondi, necessario nūc debitū reddam. Nec enim iustū est ueluti prætereundo, transire tā laudabilē ipsius in corpore iuuentutē, tantamq; eius sine aliqua memoria literarū pręterire uirtutē, quę senibus ac studiosissimis circa deū fœminis, merito nunc præfertur.

Hanc igitur parentes quidē ipsius, ui magna nubere coēgerunt, primo cuidam Romani nominis uiro. Quæ tamen semper cum ingibus auiæ suæ doctrinis stimularetur, eo usq; spiritualiter in ciuitate processit, ut nō diu in nuptiali proposito permaneret. Nam cū suscepisset filios duos, & utrique defuncti fuissent, uenit ad tantū pro Christi nomine odium nuptiarum, ut 1 hoc Pimano marito suo Seueri expræfecti filio diceret: Si diligis castitatem, & monachus uis esse mecum te uitæ meæ dominū confitebor. Si autem tibi graue hoc uidetur ut iuueni, accipe quascunq; habeo facultates, & liberum mihi meum corpus relinque, ut de cætero secundum uoluntatem dei uiuens, possim implere quod cupio. Et uti sequuta eius uirtutē, auiæ hæredem me esse, cuius & nomen habeo recognoscam. Nam si uoluisset deus, ut hoc seculo frueremur, nunquā mihi utrunq; quem peperi, imatura morte rapuisset.

1 Voluit sancta mulier habere cōsensum uiri quia sicut Matrimonio per copulam non consumato, licet uni ex coniugibus religionem ingredi & castitatē seruare sine alterius consensu, ita eodem consumato non licet.

Cum diu itaque altercantium contentio, iugum nuptiale nexasset; ad postremum deus miseratus est iuuenem, inspirans etiam ipsius animæ, ut secularia ac terrena desideria contemneret. Vt in ipsis quoque sancta uox posset impleri per Apostolum, dicens: Vnde scis mulier, si maritum saluum facies? Vnde scis uir, si mulierem saluam facies? Nupta igitur uiro est cum tredecim esset annorum, septem uero annos cum eo uixit, uicesimo renunciauit.

Et primum quidem quicquid uestium sericarum in maioribus habuit, sanctis 2 altaribus dedit. Quod & benedictam Olimpiadem fecisse cognouimus. Reliquas uero quas habebat sericas uestes, per uaria ecclesiarum distribuit ornamenta. Argentū atque aurum suū per Paulum quendam dalmatam ciuem, monachum atque presbyterum nauigio maris, Orientem usque transmisit. Et ita diuisit cuncta, ut Ægypto atque Thebaidi delegaret decem milia. Antiochenæ ciuitati atque illis quæ circa ipsam uidentur esse regionibus, decē milia, prouinciæ quoque Palęstinæ quindecim milia solidorum, ecclesijs quæ per singulas insulas sunt, una cū ijs qui erant exilij damnati relegatione, decē milia. Illis autē ecclesijs atque monasterijs, & Xenodochijs quæ sunt sub occidentali plaga, cunctisq; egentibus per semetipsam omnia quæ sciret, hisdem necessaria ministraret.

2 Vides hic quod offerre donaria tēplis uel altaribus, fuit antiqua consuetudo in Ecclesia &

Hæc autem & uniuersa & alia longe plura quàm diximus, ut deus nouit ex manibus Alarici, fide propria tanquàm ex ore leonis eripuit.

Sernos uero promiscui sexus quicunque manumitti uolebant, usque ad octo milia liberos fecit. Nanque reliquos qui seruire fratri ipsius maluerunt, concessit eidem, ternis per singulos solidis distributis. Possessiones omnes quascunque habuit in Aquitania, Gallia, Tarachone, Hispanis, Gallisq; distraxit. Eos uero tantũmodo agros quos intra Siciliam, Campaniam, & Africã possidebat, sibimet reseruauit. Ex quibus monasteria, deinceps aleret ac foueret. Hæc huius fœminæ sapientia in distribuendo onere diuitiarum fuit.

Propositi autẽ ipsius uita huiusmodi erat. Post alterum diem semper cibum capere consueuerat. Nã inter ipsa principia quinto quoq; gustabat die, idq; obseruans faciebat, & diurnas cum ancillulis suis ministerij sui uices, quas tanq̃ in monasterio ut sorores habebat. Erant autem cum ipsa & mater eius Albina, parem uitam habens, similiterq; proprias separatim opes, & ipsa dispergens. Habitant uero in possessionibus semper, & interdum intra Siciliam, nonnunquã intra Campaniam degunt cum Eunuchis quindecim, & sexaginta uirginibus, & cum alijs ingenuis uel ancillis.

Parem quoque & Pimanus coniunx ipsius, cum triginta monachis agit uitam; qui aut lectioni sanctarum scripturarũ uacat, aut hortorum amenitatibus delectatur, aut conspectibus atque sermonibus fruitur honestissimorum uirorum; ne nobis quidem & certe cum plurimi simul essemus (qui Romã propter beatũ episcopum Ioannem perexeramus) exigua præstiterunt. Sed dum & in illis partibus degeremus, officiosissimo nos susceperunt hospicio, largissimisq; sumptibus cum exinde proficisceremur honorauerunt.

Cap. 50.

3 Cũ tot sublimes uiri monachorum institutionẽ susceperint, pateret Monachismũ esse statum laudabilẽ ac deo gratum, uiamq; compendiosam et facilem, per quam in hoc corpore quis constitutus angelicam ducere possit uitam.

Horum parens Pammachius nomine, uir proconsularis, similiter secularibus põpis renunciauit, multumq; laudabilibus moribus uixit. Qui omnes proprias facultates, partim dum in seculo esset ipse dispersit, partim fratribus atque pauperibus moriens, migransq; ad dominũ, reliquit. Hoc idẽ & alter. Macarius nomine, ex uicarijs fecit, et Constantius quidã qui consiliarius præfectorum in Italiæ fuit regionibus, nobiles ualde & scholastici uiri ac plurimo dei amore sublimes; quos adhuc credo superesse, 3 egregia monachorũ institutione niuentes.

VITA VIRGINIS ALEXANDRINÆ QVÆ per sex annos magnum Athanasium occultauit, per Palladium Episcopum scripta.

Habetur in libro eodem, cap. 51.

VIrginem quandam in Alexandria noueram ciuitatem quã ego septuaginta annos agentẽ, uidisse me memini. Cui testimonium clerici illic omnes ferebant, quod tunc cũ adhuc iuuenis uideretur, uiginti fortasis annorũ, pulchritudinis magnæ, conspectus omnium uitare cõsueuisset, ne qua propter miraculum uultus eius, ex suspicione

quorundam macula notaretur. Quo in tempore accidit, ut Arriani sub Constantio Imperatore per præpositum eius Eusebium beato Athanasio Alexandrino Episcopo facerent factionem, & execrandas ei criminũ calumnias excitarent.

Tunc igitur ille uenerabilis, corruptum iudicium pollutumq; declinans, non amico, se non clerico, non parenti, non cuiq; alij credidit atque cõmisit, sed cũ subito quidam præfecturę apparitores, ipsum inuestigantes, domũ eius intrassent, tunica ille tantũ sua, birroq; uestitus, medio noctis fugiens, ad hanc uirginem uenit. Ad quã tam inopinatæ rei nouitate perterritam, his sanctus Episcopus loquutus est uerbis. Ab Arrianis inquit, plurimum quæror, & calumniosis criminibus incusor: Ne igitur & ego irrationabili nota deformer, & propter me qui ad meam pœnã inique parati sunt in peccatũ ruant, fugiendum magis credidi. Deus autem mihi hac nocte reuelare dignatus est, dicens: Apud nullum ita ut apud illam scias te posse saluari. At illa tum gaudio læticiæ spiritualis erecta, proiectisq; cogitationibus uanis, cœpit totis sensibus esse cum Deo, sanctumq; illum uirum per sex annos intra cęllæ suæ secreta cęlauit, quoad memoratus Constantius uixit. Ipsa illi abluens pedes, ipsa per se omnia, & quæcunq; necessaria erant pręparans ac ministrans, libros quoq; quos ille quęrebat, mutuo sumens, atque illi prębens legendos. Nullus tamen hominũ in Alexandria ciuitate per sexennium totum, ubi nam sanctus Athanasius degeret, potuit inuenire.

Vbi mors autẽ primũ Constantij nunciata est, & hoc ad aures ipsius uenit, nocte rursus, ut fecerat prius, indutus bene proprijs uestibus, in ecclesia subito stupentibus cunctis & admirantibus inuenitur. Quẽ omnes tunc ueluti ex mortuis suscitatũ, se uidere credebant. Amicis autem intimis suis satisfaciebat, hoc dicens: Propterea me ad uestras non contuli latebras, ut tuto iurare possetis, ubi nam degerẽ uos nescire dicentes. Et propterea quia necesse erat ubiq; me quæri, in cella uero illius uirginis latui, ubi me cellari nulla poterat esse suspicio, eo quod & pulchra & iuuenis uideretur. Dupliciter hoc meo consilio gaudens, quod & me lucrifacerẽ, & salutem ipsius. Profui enim & ipsi, & famę uel glorię meę.

VITA IVLIANÆ VIRGINIS, ET IVVENIS illius qui maluit mori quàm Christi uirginem stuprari, per Palladium Episcopum scripta.

Habetur in libro eodem, cap. 51.

QVędam iterum uirgo nomine Iuliana, in Cæsariensi Cappadociæ ciuitate scholasticissima esse, ac fidelissima dicebatur. Quæ Origenẽ illum qui multa conscripsit, Paganorũ seditiones metuendo fugientẽ, per biennium totum suscepit atque cellauit. Proprijs ei sumptibus necessaria cuncta sufficiens, ac ministerio suo eundẽ recreans. Quę ego in uetustissimo quodam codice scripta uersibus legi, in hoc no-

tatum erat Origenis ipsius manu;hunc inquit,libellum inueni apud uirginem quandam nomine Iulianũ in Cæsarea ciuitate, dum apud ipsam laterem, quæ illum ab ipso Symmacho interprete Iudæorum, se accepisse referebat.

Non sine causa autem uirtutes quoque harũ posui fęminarũ, ut sciamus quod multis proficere modis possumus, si uelimus. In alio quoque uetusto admodum codice qui scriptũ nomen Hippoliti eius (quē Apostoli norant) habebat in titulo;relationem historiæ inueni huiusmodi.

Cap. 53.

1 Nobilissima quædã & pulcherrima (inquit) puella, proposito 1 uirginitatis ac uita, in Corinthiorũ ciuitate degebat. Quã eo tempore cum apud iudicem Paganũ quendam tunc persecutio uesana flagraret,ueluti dijs ipsorum,sacrilegisq; imperatoribus conuiciantem,nonnulli criminibus impetebant. Insidiabantur autē pulchritudini eius; uolebantq; ex ea lucrum ij qui huiusmodi mercium negociatores esse consueuerant.

Virgo proposito ac uita.

Iudex uero insanus amore fœmineo, uotiuam à calumniatoribus occasionem,ueluti quadã alicuius aure quadrupedis,mox accepit. Sed posteaq; machinamentis atque artibus uarijs,non potuit eidem persuadere quod uoluit,nouo contra tam furore deseuiens, non aut pęnę eam alicui destinauit,aut morti, sed quod erat grauius atque crudelius, in lupanari eandem prostitui præcepit, lenoniq; ipsarum turpitudinum, ut ternos ad eum per singulos dies ex concubitu ipsius solidos exhiberet iniunxit. Quã pecuniam cũ à se leno,sine dubio intelligeret flagitandam, in omnium eam qui uellent dedit potestatem.

Quod ubi prædæ talis accipitres, uerum esse didicerunt,ibant,atque obseruabant perditionis officinam. Datoq; infelicissimæ spei precio, loquebantur cum ea optabilium sibi principia uoluptatum. Illa uero precibus imensis singulos rogans; uulnus quoddam in interioribus corporis sui se habere dicebat. Cuius si uenientes ad eam fętorem sentirent,necessario semper effugerent,ipsius contagionis horrore. Ob quod uniuersos miserabiliter precabatur,ut paucos eidē concederent dies, habituri postmodum ipsius prout cuperent,& sine pecunijs potestatem.

2 Interea dum & istis sic loquitur,& orationes ad dominũ perpetuas ac maximas facit. Illis 2 ipsis diebus uidens castitatē sanctę uirginis deus, custos salutis humanæ, iuuenem quendam agentem in rebus tam uultu q̃ moribus bonũ, ita mente cõmouit, ut ille diuino amore accensus, pro ea cuperet interire. Sub specie ergo turpitudinis perpetrandæ,hora profunda noctis ad lenonem lupanaris ipsius uenit, quinq; solidos offerens ei, petensq; ut manere ipsi cum eadem nocte illa concederet. Ingressus itaq; ad secretiorem domus partē,sic affatus est uirginē. Surge: salua te, ac libera. Spoliauitq; se uestibus suis (hoc est camisiã,chlamyde,& alijs uirilibus rebus cunctis)atq; induit puellã dicēs ei. Sũma parte chlamydis uela caput tuũ,& uelata recede. Quæ cũ se signasset in nomine domini, ita ut iussit egressa est. Quã sic dñs intactum,incorruptamq; seruauit.

Quis negare potest Virginitatis statum deo ualde gratũ esse, & qui illum seruare uult, à deo adiuuari, gratiamq; & occasiones illi præstari,ut illud facere possit?

Postero

Postero autē die,cognito omnibus hoc facto, agēs in rebus ille, iudici traditus, ac bestiarū feritate discerptus est, ut etiam in hac parte confusus erubesceret dæmon, uideretq; eum tam pro sua salute, q̃ propter beatæ illius nomen, duplici martyrio coronatum.

VITA EXCOMITIS, ET BOSPHORIÆ CONiugis seruorum Dei, necnon Magnæ mulieris beatæ, & Monachi misericordis, ac Virginis dei lapsæ, & postea per pœnitentiam ad magnam gratiam restitutę, per Palladium Episcopum scripta.

Habetur in libro qui uulgo dicitur Paradisus Heraclidis. Cap. 54.

IN Ancira Galatiæ Prouinciæ ciuitate, clarissimū quendam nomine Excomitem una cū Bosphoria coniuge ipsius uidi. Quorumq; conuersatio tantum spe bona fruitur, ut filiorum quoque suorum lucra præsentia, futurarū opum præmeditatione ac prouisione contemnant. Nam possessionū omnium redditus, pauperibus & egētibus largiuntur, quatuor habētes filios, ac filias duas. Quibus ne unam quidē unciam (exceptis ijs qui iam nupserant) tradiderunt; dicentes, quod post mortē parentum futura necessario essent omnia filiorū. Ipsi autem agrorū suorū colligunt fructus, & per ecclesias, & monasteria, & Xenodochia, cunctosq; egentes ciuitatum, uicorumq; distribuunt.

Hoc etiam de ipsis egregium & admirandum scio. Nam cū adeo illi fame quodam tempore laborarent, ut homines ne affectibus quidē parcerent suis, proprio illi beneficio largitatis, hæreticorum gregem ad Catholicæ fidei rectam uiam, & gloriam ueram transire fecerunt, plurima in possessionibus suis frumenta condentes, omniaq; ea pauperibus & famem patientibus diuidentes. Ipsa autem species habitus atque 1 uestitus memoratorū, tam honesta uidetur & parca, ut humiles quidam atq; despecti, etiam ex proprijs uestibus existimentur. Cibus uero eorum satis paruus ac tenuis, uitaq; omnis ipsorum admodum casta, ac Deo probata est.

1 Vide in sanctis uiris uestitum parcum & humilem, cibū etiam paruum & tenuem.

In possessionibus maxime suis degunt, fugientes conuersationem & illecebras ciuitatum, timentesq; ne ex ipsarum rerum atque sermonum cōmunicatione, participata cum ipsis quadam labe uitiorum, a proposito sui tramite, deuiare cogantur.

Cap. 55.

In hac eadem Galatiæ ciuitate, multæ quidē & aliæ uirgines usq; ad duum 2 milium, uel eo amplius numerū, abstinentia grandi, honestis ualde atque ornatis moribus uiuunt.

2 Audis tam grandem Virginum numerū? Ergo seruare Virginitatem omnes uolētes dei adiuuante gratia non est impossibile, ut quidam nunc mentiuntur.

Inter quas Magna quædam uocabulo, uidetur excellere merito sanctitatis, fœmina multum probata. Quam utrum uirginem an uiduam uocem, nescio. Mater enim illam maxima ui coēgit, ut nuberet. Illa uero semper uarijs modis ægrotam se simulans, coniugem suum fefellit, ac distulit, ut pura atque intacta (ut dici tur) permaneret.

Quæ post breue admodum tempus defuncto marito cunctarum facultatum domina simul effecta, totam se penitus ad deum contulit, sub proposito ac uita monachorũ, honestam propriæ domus curam gerens. Cuius quoties hoc ratio uel necessitatis postulasset causa, castus apud omnes & sermo, & conspectus erat. Vt eam propter imensæ meritum sanctitatis, episcopi quoq; reuereri atq; erubescere semper solerent.

Omnia hæc propriarum superflua facultatum in peregrinos ac debiles atque Episcopos transeuntes, diuidere atque erogare consueuit. Neque à tali unquam opere destitit, tam per se hoc hilariter & occulte, quam per eos (quos fidelissimos nouit) seruulos faciens. In nocturnis tamen orationibus ab ecclesia nunquam recedens, in omnibus, abstinentiæ studiũ, spe uitæ reseruans & exequens.

3 Habes hic nocturnas orationes, habes eas fieri in Ecclesia, habes abstinentiam spe æternæ uitæ seruatã.

Cap. 56.

In hac eadem similiter ciuitate monachum inuenimus quendam, qui ad tale propositũ post militiam parui temporis ueniens, presbyter quidem fieri (cũ sæpius cogeretur) semper recusauit. Vicesimo tamen anno iam in monasterio degit, huiusmodi consuetudinem habens. A sancto quidẽ uiro ciuitatis eiusdem Episcopo, non recedit.

Tantæ autem humilitatis est ac tantæ misericordiæ, ut etiam in noctibus totis loca cuncta circumeat, manũ dando petentibus. Ipse non clausis carcere, non ægritudine fatigatis, non pauperibus, non diuitibus, unquã suum in quo deberet aut posset, negauit auxilium, sed omnibus consuluit semper ac profuit, quosdam quidem duros atque crudeles ad misericordiam prouocando, alios uero (si hoc debere fieri intelligeret) protegendo, nonnullos pacifica concordatione placando, cæteris quoque ad corporales necessitates, quæcunque pastus eorum atque uestitus ratio exigit, etiam ministrando. Est autem illic quod esse in maioribus semper ciuitatibus solet. In porticu nanque ecclesiæ multitudo pauperum iacet atque languentium, ex quibus alij quidem coniugati, alij uero sine coniugibus esse noscuntur.

Contigit itaque una dierum hiemis tempore, horis nocturnis, urgeri quandam mulierem partus angustijs; hac uero præ nimia difficultate stimulata doloribus atque ululante, memoratus uir beatissimus de relicta oratione, quam positus tunc in ecclesia solenniter celebrabat, egrediens, uidensq; quod miserandæ mulieri in huiusmodi dolore nullus assisteret, nimia pietate cõmotus (horrore illo qui parturientium fœminarũ consuetudinem sequitur, paulisper seposito) ipse ministerium obstetricis assumpsit, ne misericordiæ genus amitteret.

Cuius uiri 4 uestis qua induitur, abiecta nimis & uilis est. Esca uero castigata uehementer & parca. Qui tanto humanitatis retinetur affectu, ut præ desiderio huius operis, nullum habeat studium lectionis. Nã si quis ei ex fratribus donauerit codicem, continuo hunc uendere consueuit. A quo dum quidam causam quare id faceret, postulasset: ita respondit. Vnde probabo magistro meo, quod eius artem diligenter di-

4 Et hic habes uestitũ abiectum & uilem, escam etiam tenuem & parcam.

dicerim, nisi distractis ipsius codicibus, artis necessaria mihi prouidere festinem?

Hic ergo sanctissimus, huiusmodi hodieq; exequens actionem, īmarcessibilem sui memoriam nominis, cunctis illis regionibus derelinquit, ipse nimirum gaudiorum cœlestium pro his quæ impendit egentibus, æternæ retributione securus.

Tunc etiam ancilla dei quædam, uirgo cum alijs uirginibus duabus cohabitans, abstinentiamq; nouem uel decē annis custodiens, à quodam cantore sollicitata atque corrupta est. Quæ statim concipiens partu explicito in tantum prorupit odium corruptoris, ut nimia compunctione peccati, ultra mensuram quoque resumens pœnitentiæ continentiam, fame semetipsam uellet occidere, lachrymosis precibus iugiter dominū interpellans, & dicens, Tu deus magne, qui peccata omnium nostrorū, totiusq; mundi immoderatam malitiam portare consuesti, qui non uis mortē peccantium, nec perditione delinquentium delectaris, sed uniuersæ creaturę tuæ probaris esse misericors, quia tua uoluntas est cuncta saluari, ne quoq; peditam in hoc ostende si saluti restitues, ut quod ex mei peccati perditione creatum est, (solitis tuis miraculis super me miseram demonstratis) ex hac celerius luce tollatur, ne minus audita, aut laqueo, aut præcipitio perire compellar. Cuius preces exauditas, euentus ostendit. Statim nanque quod peperit, morte substractum est.

Ex illo igitur die captiuatori quidē suo, non s est uisa ulterius, attamen summis pœnitentiæ, continentiæq; se tradidit angustijs. Ita ut diuinitatem sibi propitiam cupiens reddere, elephantiosis mulieribus per annos triginta seruiret. Cuius preces humiles, misericors dominus non fefellit. Reuelauit nanq; cuidam sancto presbytero dicens, illa uirgo plus mihi in pœnitentia, quàm in uirginitate sua placuit. Hęc autem nunc ego dico, ut nemo contemnendos eos credat, qui uere pœnitentiam egerunt.

s Non solum dolorē habuit hæc mulier de peccato commisso, & propositum non delinquendi ulterius, sed & satisfactionē assumpsit, ut in litera uides, sine qua nō est uera pœnitentia.

VITA EVSTATII LECTORIS, PER PALladium Episcopum Cappadociæ scripta.

Habetur in eodem libro. Cap 57.

PResbyteri r cuiusdam filia, erat apud Cæsaream Palęstinæ prouinciæ ciuitatem, quę cum in uirginitatis esse proposito uideretur, præceps ruit. Cui ille à quo inducta est atque corrupta, persuasit: ut factum proprium, in alium mentiendo transferret, & ut lectori cuidam ciuitatis calumniosum crimen imponeret. Cunque iam grauida uideretur, patre ut proderet tanti sceleris auctorem cogente, à memorato lectore uitiatam esse se dixit. Presbyter ut putabat ueritate comperta, suggessit Episcopo. Episcopus in conuentum omnium clericorū, lectorem fecit accersiri.

r Filiam presbyteri intellige sicut sæpe supra declaratum est.

Agitabatur quæstio. Interrogante episcopo, lector nihil se fecisse tale

poterat confiteri. Nã quomodo confessio sequeretur, ubi nõ præcesserat crimen? Episcopus lectori suo uehementer iratus, quasi qui impudenter negaret, ei ista dicebat. Infelix & miser atq; impuritate sordium plene, non confiteris? Respondit hoc lector. Ego quidẽ quod erat in conscientia mea dixi, nihil me cum hac habere commune, neque peccatum me aliquod quantum ad memoratam uirginem spectat, agnoscere. Sed si uis audire quod non est; ego hoc crimen admisi. Quem ista dicentem, gradu z lectoris deposuit episcopus statim.

z *Vides etiam tunc tẽporis lectoratũ fuisse gradum in ordine Ecclesiastico.*

At ille tunc memoratum adijt sacerdotẽ, & cum rogaret hoc dicens: Quoniam qui me peccasse cognosco, iube ipsam mihi in matrimoniũ dari. Quia neq; illa iam uirgo, neq; ego clericus esse possum. Episcopus eã dedit potestati eius; putans quod illam iuuenis ipse diligeret, quodq; non posset ullo modo ab eadem separari.

Acceptam igitur iuuenis, & tam ab episcopo q̃ a patre traditam sibi, cõmendauit monasterio fœminarũ. Quarum abbatissam deprecatus est, ut haberet illic eam, donec pareret sustentandam. Ipse uero, ea derelicta in monasterio memorato, in angusta cellula se cõcludens, arripiensq; abstinentiam nimis difficilem, adijt Christum corde contrito cũ lachrymis atq; gemitibus dicens: Tu domine cui nota sunt omnia, actus quoq; meos agnoscis; nec est quisquã locus, qui omnipotentiæ tuæ oculis sit occultus, qui uniuersa nosti, antequã fiant. Tu solus profunda prospicis cogitationũ, quarũ sincerissimus atque acutissimus iudex esse consueuisti. Tu auxiliator iniusta patientium; tu calumniam subeuntium cõsolator; cui nihil placet iniquũ, apud quem mensura iustitiæ inaccessibili semper luce perspicua est, & omne opus hominum coram te est. Tuæ est igitur æquitatis, incõmutabilisq; iudicij, causam quoque meam diuina manifestare sententia.

Itaque cũ iuuenis infatigabiliter dominũ precaretur, ieiunijsq; uigilanter ac diligenter incũberet, intra breue tẽpus, puella cũ proprios implesset dies, aduenerat ei hora pariendi, simulq; instabat iustum Dei iudicium: Nam cũ eam urgerent uehementer gemitus ac dolores, atque iam ipsa inferna, calumniatrix miseranda conspiceret, neque expedire se partus ipsius posset angustijs, tantumq; cruciatũ a primo usq; ad septimum diem mulier sustineret, intolerabili dolore cõpulsa, cũ iam sine dubio se uideret esse moriturã, neque ulterius aut manducare, aut bibere, aut somnum oculi eius capere potuissent, hoc maxima proclamando uoce dicebat. Ve miseræ mihi, quæ ad hoc periculum dupliciter ueni, primum, q̃ uirginitatem perdidi, deinde quod falsum Lectori illi crimen imposui: Quod statim defertur ad patrẽ ipsius. Pater autẽ peritus ne quasi calumniatorem eum repræhenderent alij, uelut incredulus quieuit, & tacuit. Per aliud igitur biduũ, imminente ei diuino iudicio, neque moriebatur, neque pariebat puella.

Et quoniam clamores ipsius atque gemitus, diutius circunstantes sorores

rores

tores ferre nō potuerunt: Episcopo quod audierant celeriter retulerunt, confessam in dolore hoc etiam dudū esse dicentes, quod calumniata memorato Lectori fuisset, & iccirco parere nō ualeret. Tunc ad eum diaconos Episcopus mittit, mandatq; ei: Ora inquit, ut calumniatrix tua pariat. Quibus nullum dedit responsum ille, neque aperuit ostium propriȩ mansionis, in qua iugiter ex quo fuerat ingressus, 3 ieiunijs, uigilijsq; dominum precabatur. Pergit igitur pater ipsius ad Episcopum rursus, orationes in ecclesia maximȩ fiunt, ne sic quidem illa aliquod remedium sentiebat.

3 *Aduerte quo recte deo supplicaturȩ adhibitis ieiunijs & uigilijs.*

Tunc igitur Episcopus ipse ad Lectorem uenit. Pulsat ostium, & ingressus, hoc dicit. Surge frater Eustati, & solue quod ligasti. Ipsoq; momento, cū Lector unà cū Episcopo genua 4 sua flexisset, mulier enixa est. Tantumq; iugis innocentiæ oratio ualuit, ut & calumnia periret, & calumniatrix emendaretur in pœnis, & ut possemus agnoscere, quemadmodum insistere orationibus deberemus, quarum tantam scimus esse uirtutem.

4 *Vide orationem cum genuflexione & maximam eius uirtutē.*

VITA FRATRIS SOCII AVTHORIS HVIVS Libri, per eundem Palladium Episcopum scripta.

i *Habetur in libro qui uulgo Paradisus Heraclidis dicitur, Cap. 58.*

PAuca nunc de fratre loquar quodam, qui mecū a principio iuuentutis usque in hodiernum diem uixit. Atq; ita nunc ponam finem meo libello.

Hunc ego plurimū tēporis admodum noueram, nullo desiderio mentis aut corporis uictum, uel ad ieiunandum noluisse placere hominibus, uel ad edendum carnis illecebra superatum. Vicisse autē eum existimo, tam diuitiarum quam uanæ gloriæ ex parte maiore cupiditatē, atq; id solum sufficere credentē, quod haberet in manibus. Nullo ornatu uestium delectabatur. Pro contemptu etiam suo, semper gratias agere cōsueuerat; & pro ueris amicis, etiam periculum subire cupiebat. Expertus est etiam millies & forte amplius dæmonū potestates, usque adeo ut quadam die pacisci cū eo diabolus uellet hoc dicens: Promitte mihi uel semel tē peccaturū, & fœminā tibi quācunq; de hoc mundo desideraueris, exhibebo.

Alio quodam tēpore per quatuordecim noctes confligens cū eo dęmon (sicuti ipse mihi referebat) cū pedibus eū nocte de cella sua traheret, humana ei uoce dicebat: Noli adorare Christum, & nunquā ad te ulterius accedam. Cui hoc dabat ille respōsum: Propterea inquiens magis & adoro eum, & iugiter adorabo, & in īmensum modum admirabor gloriam ipsius ac stupebo. Qui hoc ipso quod facio angeris multū, atq; cruciaris.

Centū & sex ciuitates ipse cognouit, longo etiam tēpore in plurimis moratus est. Fauore & misericordia Christi 1 fęminā expertus est nullam, neque inter somnia nisi in certaminis uisione, atque conflictus. Scio & eum ter accepisse ab angelis cibū. Vno autem die in uastissimis solitu-

1 *Tu qui a lateribus fœminarum nunquā auelli potes, uide si est impossibile seruare uirginitatem Dei misericordia adiuuāte.*

dinum locis, cũ ne micam quidem panis haberet, tres calidos in pelle sua repperit Paximates. Alio quoq; tempore uinum ac panes pariter inuenit. Quodam die eum alicui dixisse reminiscor, quod angelo loquente hæc audierit: Didici & quod alimenta uitę necessaria non haberes: Vade inquit, & ab illo frumentũ atq; oleum tibi datur. Cunq; ad eum ille ipse uenisset, is ad quem fuerat ipse transmissus ait eidem. Tu ille nescio quis? & ille se esse respondit. Ad quẽ dixit hoc ille: Iussit aliquis ut tibi triginta frumenti modios, & decẽ olei sextarios darem. De hoc ergo maxime gloriabor qui talis fuit, quem noui frequenter, cũ uideret aliquos necessitate grauissima ac penuria laborare, multũ fleuisse, & dedisse ijsdem præter corpus suũ quæcunque habere posset. Noui etiam pro aliquo monacho, qui inciderat in peccati ruinã, tantũ in precibus suis fudisse lachrymarũ, ut eum ad pœnitentiam magnam, orando ac flendo reuocaret. Hic idem mihi aliquando iurauit, hoc dicens, Deprecatus sum dominum, ne unq̃ aliquid maxime a peccatore uel diuite ex ijs quæ necessaria uictui uel usui meo uiderentur acciperem.

Autoris per oratio Mihi tamen hoc sufficit, quod merui tantorum meminisse sanctorũ, & quod tradidi eos memoriæ literarum. Neque enim sine instinctu Dei ad hoc tuus sensus accensus est, ut uelles a me tibi ista conscribi, & ut istorum omnium uitas cõpręhendi præciperes hoc libello.

Tu uero felicissime Christi famule Lause, libenter hæc recole maximam in his imaginẽ resurrectionis agnoscens. Beatas sanctorũ uitas uirorum, & intolerandos labores, & admirãdam patientiam lege, promotisq; sensibus sequere, & spe rerũ bonarũ cęlestiumq; nutri, sciens paucos fore qui sequentur eos, qui hos præcesserunt dies. Pro me autẽ orare dignare, talemq; te mihi atque omnibus præbe, qualem esse te noui a consulatu Titiani usque in præsentem diem, & qualem postea te præsulem cubiculi piæ sedis inueni. Nanq; opes, dignitas & potestas, in nullo minorem te erga amorẽ Dei, timoremq; fecerunt. Totus ille iam Christi es illius; cui aliquando dæmon hoc dixit; Omnia tibi ista dabo, si pronus me uolueris adorare, sed hunc dominus confudit, cũ dixit, Vade retro. Quẽ tu quoq; imitans, repudiatis fluxis diuitijs, & umbratili uitæ huius gloria, cęlestem illam ĩmortalem uitam & æternũ regnũ, & perpetuo manentẽ gloriam, & bona illa adamasti, quæ neque oculus uidit, neque auris audiuit, neque in cor hominis ascenderunt, quorũ utinã hæredes nos faciat unã cũ omnibus sanctis suis Patriarchis & Prophetis, Apostolisq; ac martyribus, & ijs, quorum in hoc libro memoriam celebrauimus; gratia ipsius Saluatoris nostri Iesu Christi.

Tomus tertius. Pars secunda.

F I N I S.

ALOYSIVS LIPOMANVS EPISCOPVS VERONENSIS CANDIDO LECTORI.

Anctos Dei ſeruos & amicos, & dum uixerunt, & poſt mortē, per illius uirtutē, quem in terris poſiti toto corde dilexerunt, innumera edidiſſe miracula teſtis eſt, etiam nobis tacentibus, mūdus penè uniuerſus. Hoc uериſsimū cū ſit, & luce meridiana clarius, nihilominus circa illud tres mihi uideor reperiſſe ſententias.

Infideles enim homines, & qui Chriſti gloriam fateri noluerunt, uidētes ſigna quæ a ſanctis fiebant, non ea negare plerunq; auſi ſunt, ſed uirtuti dæmonū, & maleficijs quibuſdā, magicisq; artibus aſcripſere. Eiuſmodi ſunt plurima; inter quæ & illud quod de ſanctiſsima uirgine Agnete legimus. Nam cū præfecti filius, qui eā impudenter tangere præſumpſerat, & ad tantā luminis claritatē non dederat honorem Deo, à diabolo præfocatus fuiſſet, unus ex eius ſodalibus ingreſſus lupanar, ubi erat ſancta virgo, & uidens eum mortuū, exclamare cępit & dicere; Pijſsimi Romani ſuccurrite, magicis artibus iſta meretrix filium Præfecti interfecit. Idipſum & templorū Pontifices uoce conſona clamabant, Tolle magā, tolle maleficā, quæ & mentes mutat, & animos alienat.

Verū hæretici longe his infeliciores, nulla uolunt credere ſanctorum miracula, & quęcunq; ex his eis adduxeris, rident ac ſubſannant, dicentes puerorū nenias, ſtrophas, cōmenta, & ſycophantias eſſe, ac ad cōgregandas pecunias clericorum nundinationes. Quod eos ita ſentire ut credas, uide quid occurrerit magno eccleſiæ Antiſtiti Ambroſio. Cū enim reuelata ei fuiſſent ſanctorum martyrum Geruaſij & Protaſij corpora, & ab humo leuata, ac in lectos poſita, Cæcus quidam Seuerus nomine, ubi ueſtem martyrū tetigit, ſtatim lumen recepit. Obſeſſa etiam corpora à ſpiritibus immundis, curata ſunt, multorū etiam ſanatę ægritudines. Quid ad hæc Iuſtina Imperatrix hæretica Valentiniani mater, & Arrianorū multitudo quæ cū ea intra palatium erat conſtituta? Nempe nihil horū credere, ſed uenerabilem uirū Ambroſium pecunia cōparaſſe homines, qui ſe ſanatos uel à dæmonibus uexatos liberatosq; fuiſſe mentirentur. Huiuſce generis plurima per hiſtorias inuenire licebit.

At dæmones qui in hac parte ſuperioribus uidentur meliores, ſanctorum credunt omnino miracula, & ad eorū inuocationē, ſeu beatarū reliquiarū aſpectum cōtremiſcunt, nulloq; modo de ſignorū ueritate ambigunt. Sed quid illis contingit? Cum mallent hæc ab hominibus ignorari, quo ſanctorū gloria occultior fieret, Dei uirtute cōpelluntur, ipſi ea omnibus propalare. Vt tanto maior Chriſti ſplendor refulgeat, quanto eius

inimici illũ circũferre uel inuiti cogunt. Lege mirabilia q̃ in hoc genere scribit beatus Paulinus episcopus in uita beati Felicis martyris Nolensis. Et alia penè innumera similia passim per sanctorum uitas dispersa uidebis, ubi immundi spiritus a sanctis se torqueri, cruciari & exuri, necnon eorum uirtute a corporibus obsessorum expelli confitentur.

Hæc cũ ita se habeant, uenit mihi in mentẽ, totam hanc tertiam præsentis Tomi partẽ, in recensendis sanctorũ miraculis, quæ a uiro sanctissimo, pariterq; grauissimo Gregorio Turonensi Archipræsule annorũ paulo minus mille scriptore enarrantur absumere. Licet enim uix addu ci possim, ut credam his mouendos ecclesiæ hostes, utpote qui durissimæ sunt ceruicis, & frontis perfricatæ, nihilominus forte cũ in tantã miraculorum syluam inciderint, & multitudinẽ penè infinitam legerint, Quis scit si indulgente eis Dei misericordia, ab errorũ tenebris resipiscant, & ad sanctæ matris ecclesię gremium a quo recesserunt reducantur, fiatq; in eis illud uulgaris Prouerbij, & quę nõ prosunt singula, multa iuuant? Quod utinã præstet eis dominus, nã id imprimis nobis ab omnipotenti Deo uotis omnibus expetendum est, ut qui ex nobis erant, & recesserũt a nobis, iterũ ad nos reuertantur. Quod si id minime fiat, saltẽ illud obtinebimus, quod fratres nostri Christi fideles, per uniuersam ecclesiam dilatati, cũ uiderint Deum tantam sanctis suis gratiam contulisse, in uera orthodoxa fide confirmabuntur, & per aperta documenta cognoscent, Deum fidelibus suis semper adesse, resq; ac mentes hominum solicitudi ne plusquã paterna curare.

Tertia igitur hæc pars trifariam diuidetur. Prima enim uolumen illud miraculorũ continebit, quę a pluribus sanctis martyribus sunt edita. Secunda quæ uir Dei admirabilis, Iulianus martyr operatus est. Tertia uero quæ Turonensis Archiepiscopus Martinus, sacerdotũ gemma, mirabilium patrator operũ effecit. Lege ergo ò bone Lector, & hanc partem quam tibi apponimus, & cum legeris, Veronensis Episcopi miserrimi peccatoris apud benignissimum dominum in tuis orationibus memor esto. Vale.

BEATI GREGORII ARCHIEPISCOPI Turonensis Proemium in opus in gloriam Martyrum beatorum editum.

HIeronymus presbyter, & post apostolum Paulum bonus doctor Ecclesiæ, refert se ductum ante tribunal æterni iudicis, & extensum in supplicio grauiter cęsum, eo quòd Ciceronis argutias, uel Vergilij fallacias lectitaret, confessumq; se corã Angelis sanctis ipsi dominatori omnium, nunquã se deinceps hæc lecturũ, neq; ultra tractaturum, nisi ea quæ eo digna, & ad Ecclesiæ ædificationem oportuna iudica rentur. Sed & apostolus Paulus, Quæ pacis sunt, inquit, sectemur, & quæ

ad ædificationẽ, inuicem custodiamus. Et alibi, Omnis sermo malus ex ore uestro non procedat, sed sit bonus ad ædificationẽ, ut det gratiam audientibus. Ergo hoc nos oportet sequi, scribere, atq; loqui, quæ Ecclesiam Dei ædificent, & quę mentes inopes ad notitiam perfectę fidei instructione sancta fœcundent. Non enim oportet fallaces cõmemorare fabulas, neq; philosophorũ inimicam Deo sapientiam sequi, ne in iudiciũ æternę mortis, Domino discernente, cadamus.

Quod ego metuens, & aliqua de sanctorũ miraculis, quæ hactenus latuerunt, pandere desiderans, non me ijs retibus uel uinciri cupio, uel inuolui. Non ego Saturni fugam, non Iunonis stupra, non Neptuni iniuriam, non Æoli sceptra, nõ Æneadum bella, naufragia, uel Regna cõmemoro (Taceo cupidinis emissionem) non Ascanij dilectionem, hymeneosq;, lachrymas, uel exitia sæua Didonis, non Plutonis triste uestibulum, non Proserpinæ stuprosum raptũ, non Cerberi triforme caput. Non reuoluã Anchisæ colloquia, non Ithaci ingenia, non Achillis argutias, non Sinonis fallacias. Non ego Laocoontis consilia, non Amphitrionidis robora, non Iani conflictus, fugas, uel obitum exitialem proferam. Non Eumenidum, uariorumq; monstrorũ formas exponã, non reliquarũ fabularũ cõmenta, quæ hic author uel fingit mẽdacio, aut uersu depingit heroico. Sed ista omnia tanquã super harenã locata, & cito ruitura conspiciens, ad diuina & Euangelica potius miracula reuertar. Vnde Ioannes Euangelista exorsus est dicens, In principio erat uerbũ, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbũ. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Et deinceps ait, Et uerbum caro factum est, & habitauit in nobis. Et uidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti à patre plenum gratiæ, & ueritatis.

MIRACVLA SANCTISSIMÆ DEI GENITRICIS, per beatum Gregorium Episcopũ Turonensem descripta.

Habentur in opere eiusdem in gloriam plurimorum martyrum edito. Cap. 8.

Ac primum de Basilica eiusdem ab Imperatore Constantino extructa.

Maria virgo gloriosa genitrix Christi ut ante partum, ita virgo creditur & post partum. Quæ (ut supra diximus) Angelicis choris psallentibus in paradisum, Domino præcedente, translata est. Cuius 1 basilica ab Imperatore Constantino admirabili opere fabricata renidet, ad quã adductæ columnę cũ prę magnitudine leuari nõ possent, eo q; esset circuitus earũ sexdecim pedũ, ac diebus singulis casso labore fatigarentur, apparuit artifici sancta virgo per uisum, dicens, Noli mœstus esse, ego enim tibi ostendam qualiter hæ queant eleuari columnæ; & ostendit ei quę aptarentur machinę, qualiter suspenderentur cocleæ, atque funes extenderentur, illud addens, Coniuge tecũ tres pueros

Ecce quõ antiqui principes templa magnifica in honorem Dei, & sanctissimæ eius genitricis ædificabãt, cum primũ ad fidem cõuertebantur. Vnde non est opus malum, sed bonum Ecclesias ædificare.

de scholis, quorum adiutorio hoc possis explere.

Quòd cũ ille euigilans quę pręcepta fuerant, coaptasset, uocatis tribus pueris á scholis, erexit summa uelocitate columnas. Pręstitum est populis spectare miraculum admirandum, ut quod multitudo uirorum fortium eleuare nequiuerat, tres pueruli absque uirtute perfecti operis subleuarent.

2 Festiuitas beatæ Virginis quæ medio mensis Augusti celebratur, est eius Assumptio.

3 Vides esse uerũ quod olim ante festa solennia, uigiliæ noctu celebrabantur in Ecclesia?

Huius festiuitas sacra mediante mẽse Augusto, 2 celebratur. Nam in oratorio Marciacensis domus Aruerni territorij eius reliquię continẽtur. Adueniente uerò hac festiuitate, ego ad celebrandas 3 uigilias ad eũ accessi. Cumq; per obscurã noctem properarem ad oratorium, suspicio à longe per fenestras ita imensam claritatem effulgere, ut putaretur ibi multitudo lichnorũ aut cereorũ esse accensa. Credens igitur ꝙ aliqui deuotorũ iam nos ad celebrandas uigilias pręcessissent, accedo ad ostium, pulso, nec quenq̃ inuenio, sed repertũ ostium claue munitũ, cunctaq; silentio data deprehendo. Quid plura? transmittimus ad custodẽ, cui tunc erat obseruandi cura, ut scilicet ostium claue exhibita reseraret.

Dum autẽ ille uenit, nos accendimus à foris cereum. Interea aperitur sponte & ostium; ingressisq; nobis, credo à caligine peccatorũ meorum effugata claritas, quã admirabamur, apparẽte nostro cereo, discessit. Nihil tamen pręter uirtutẽ gloriosę Virginis aliud penitus uidere potuimus, unde claritas illa fuisset exorta.

Habetur ubi supra cap. 9.

De Puero Iudęo ualde memorandum miraculum.

Quid igitur in Oriente actum fuerit ad corroborandam fidem catholicam non silebo. Iudęi cuiusdã uitrarij filius cũ apud Christianos pueros ad studia literarũ exerceretur, quadam die dum missarũ festa in basilica beatę Marię celebrarentur, ad participationẽ gloriosi 4 corporis & sanguinis Dominici cum alijs infantibus infans Iudęus accessit. Quo sancto assumpto, gaudens ad domum patris reuertitur, illoq; imperante, inter amplexus & oscula quę acceperat cũ gaudio refert. At ille Christo Domino, ac suis legibus inimicus, ait, si cũ ijs infantibus cõmunicasti, oblitus paternę pietatis, ad ulciscendam Mosaycę legis iniuriam, parricida in te durus existam. Et apprehensum puerũ in os fornacis ardentis proiecit, multaq; ligna, quò uehementius exurcretur, iniecit. Sed non defuit illa misericordia, quę tres quondam Hebręos pueros Chaldaico in camino proiectos nube rorulenta resperserat: Ipsa enim & hunc inter medios ignes & paternarũ flammarũ moles latentem prorsus consumi non patitur. Hoc cũ audisset mater, ꝙ scilicet filium cõmunem pater deliberasset exurere, cucurrit ad liberandum eum. Sed cum uidisset incendia ab ore fornacis patulo, huc atque illuc flamma dominante respergi, ornatum capitis ad terram proiecit, diffusaq; cęsarie, se miseram clamitans, ciuitatem uocibus implet.

4 Ecce quò in sacra Eucharistia uerum Christi corpus & sanguis continetur.

At cũ Christiani quod actum fuerat didicissent, concurrunt omnes ad tam iniquum spectaculum, retractisq; ignibus ab ore fornacis, inue-

niunt puerũ quasi super plumas mollissimas decumbentem. Quo extra cto, admirantur omnes illæsum, clamoribus locus ille repletur, & sic Dominum omnis populus benedicit. Conclamant etiam ut authorẽ huius sceleris in ipsas proÿcerent flammas. Proiectum autem ita totũ ignis absorbuit, ut uix de osibus eius paruum quodãmodo relinqueretur indicium. Interrogantes autem infantulum Christiani, quale ei inter ignes fuisset umbraculum, ait, Mulier, quæ in basilica illa, ubi panem de mensa accepi, in cathedra residens paruulum in sinu gestat infantem, hæc me pallio suo ne ignis uoraret, operuit. Vnde indubitatũ est, beatam ei Mariam apparuisse. Agnitam ergo infans fidem catholicam credidit in nomine patris & filÿ & spiritussancti, ac salutaribus aquis ablutus, unà cum genitrice sua denuo est renatus. Multi autem Iudæorũ exemplo hoc in urbe illa saluati sunt.

De monasterio Hierosolymitano. *Vbi supra cap. 10.*

Monasterium est ualde magnũ in Hierusalem, non modicã habens congregationẽ, in quo loco deuotio populi sæpe plurima confert, ac etiã Imperatoris iussu ibi non minima largiuntur. Accidit autẽ quodã tempore, ut prę penuria egestatis ualde eis uictus necessaria deficerent. Congregatio enim garrula monachorũ cum una atque alia die refectionis alimoniam nõn caperet, uociferant ad Abbatẽ, dicentes, Largire cibos, aut permitte discedere unũquenque in locũ, quo uitã propagare possit, alioquin te inconsulto abscedimus, ne pereamus fame. Hæc his dicentibus, ait Abbas, Oremus fratres dilectissimi, & Dominus ministrabit nobis cibos; nec enim potest fieri, ut deficiat triticum in eius monasterio, quæ frugem uitæ ex utero pereunti intulit mundo. Quibus uigilantibus nocte totà, ac psallentibus, mane orto ita reperiunt cuncta horreorum habitacula repleta tritico, ut uix uel reserari ostium posset. Accepto autem cibo, gratias egerunt Deo.

Post multos uero annos iterũ deficiente cibo, clamauerunt monachi ad Abbatem, qui ait, Vigilemus, ac deprecemur Dominum, & forsitan transmittere dignabitur alimenta. Deniq; prosternuntur ad pauimentũ templi 5 uigilantes totam noctem in psalmis, hymnisq;, & canticis spiritualibus. Cum autem se post matutinas somno dedissent, uenit Angelus, & posuit super altare multitudinem innumeram auri. Erant autem ostia ædis obserata. 5 *Vides uigilias, psalmos, hymnos, cãtusq; spirituales horum monachorũ placuisse domino, qui eorũ inopiæ subuenit.*

Exurgente autẽ mane Abbate cum monachis ad celebrandum, rursum uiderũt multitudinẽ auri super altare. Et ait Abbas custodi ædium, Quis præfectorum huc ingressus est, qui hæc detulit? Respondit, Post egressum uestrũ nullus huc hominũ accessum habuit, sed ostÿ clauem munitam retinui, & mecum habui, donec surgerem ad cõmonendum signum. Tunc stupens Abbas cum monachis munus cœleste intelligit, gratias Deo agens colligit, comparatisq; uictui necessarÿs, plebem creditam affluenter refecit. Nec mirum si 6 beata Virgo sine labore suis 6 *Semper beata Virgo ad eam cum fiducia confugientibus suum benigna præstat auxilium.*

protulit auxilium, quæ sine coitu uiri concipiens uirgo permansit & post partum.

Huius beatæ uirginis reliquias cum sanctorũ Apostolorum uel beati Martini reliquijs super me in cruce aurea positas exhibebam. Cunque per uiam graderemur, conspicio haud procul à uia hospitiolum cuiusdã pauperis incẽdio concremari. Erat autẽ folijs, quæ ignibus maxima præstant fomenta, contectũ. Currebat miser cum liberis & uxore aquã deportans, sed flãmæ non mitigabantur. Tunc extractam à pectore crucẽ eleuo contra ignem; mox 7 in aspectu sanctarũ reliquiarũ ita cunctus ignis obstupuit, ac si non fuisset accensus.

7 *Sanctorum reliquiæ quã mirãda præstant beneficia?*

Ibidem cap. 18.

De reliquijs beatæ Virginis Mariæ.

Quidam reliquias beatæ Mariæ ab Hierosolymis accipiens, reuertebatur in Gallias, sed prius Romam adire disposuit. Verum ubi altas Italiæ solitudines est ingressus incidit in latrones. Nec mora, spoliatur indumentis, & ipsa quoque capsa, in qua 8 beata gestabat pignora capitur. Existimantes enim inimici illi auri ibidem sestertias aggregatas, effracta claue omnia rimantur intente; sed cum nihil in ea pecuniæ reperissent, extracta pignora in ignẽ proijciunt, cæsoq; homine discesserunt.

8 *Sãctas reliquias beata pignora uocat.*

Tunc ille semiuiuus exurgens, ut uel cineres exustorum colligeret pignorũ, inuenit super carbones accensos illæsas iacere reliquias, ipsumq; linteum, quo inuolutæ erant, ita admiratur integrum, ut non putaretur prunis iniectum, sed ex aquis collectum. Collegitq; cuncta cũ gaudio, & uiam, qua pergebat, ingressus usque ad Gallias peruenit incolumis.

Vbi supra cap. 19.

De ultione peierantium.

In urbe autẽ Turonica est Ecclesia sanctæ Mariæ Virginis ac Ioãnis Baptistæ nomini consecrata; in qua periuris ultio diuina apparuit. Quidam enim cum ad periurandum in hanc Ecclesiam fuisset ingressus, ubi manus ante altare stans sursum extulit, ut sacramentũ mendax proferret, statim 9 resupinus ruens ita caput in pauimentum collisit, ut uix uel uiuens erigitur potuisset. Ad se autem reuersus dolum periurij, quod occultabat, publicẽ patefecit.

9 *Vide quomodo seuera deus iudicia exercuit contra peierantes in Ecclesijs.*

Vidimus enim & nos quosdam de Turonicis in loco eodẽ periurasse, qui ita diuino iudicio condemnati sunt, ut in ipsius anni curriculo finirentur à seculo.

Habentur in opere eiusdem in gloriam plurimorum martyrũ edito.

MIRACVLA A' DIVO IOANNE BAPTISTA Domini Præcursore facta, per beatum Gregorium Turonensem Archiepiscopum descripta.

Cap. 13.

De muliere, quæ obtinuit pollicem beati Ioannis Baptistæ.

QVædam mulier à Maurienna urbe progrediens, ipsius præcursoris reliquias expetiuit, & ita se constrinxit uinculo iuramenti, ut non

ut non antea loco discederet, nisi de mẽbris eius mereretur quicquã accipere. Sed cum impossibile hoc esse incolæ loci narrarent, prosternebatur quotidie 1 ante sepulchrũ, orans, sibi (ut diximus) de sanctis artubus aliqua condonari. In qua intentione integrũ duxit annũ, similiter & alium, iugi semper oratione deposcẽs. Tertio uero ingrediẽte anno cũ orationẽ suã nõ peruenire cerneret ad effectũ, proiecit se ante sepulchrũ, & obtestatur, nõ se exinde resurrecturã, priusquã hæc petita obtineret à sancto.

1 Vides quomodo deuota mulier ante sepulchrum præcursoris orauerit, & miraculose quod orauerat obtinuerit? Præstat ergo sanctorũ sepulchra in ueneratione habere.

Septima uero die cũ iã inedia deficeret, apparuit super altare pollex miri candoris ac lucis effulgens. Cognito autẽ mulier Dei dono, surrexit à pauimento, factaq; capsula aurea, in ea recondidit, quæ Dño largiente meruerat; & sic gaudens remeauit ad propria. Impletumq; est in illa, Quòd si Dominus non surgit pro eo ꝙ amicus sit, propter importunitatem tamen eius surgit, & tribuit ei quotquot habet necessaria.

Post hæc tres episcopi aduenientes de ciuitatibus suis ad adorandũ in hoc loco, uoluerunt partẽ de hoc pignore elicere, positoq; in medio nihil omnino auferre potuerunt. Tunc una uigilantes nocte deprecati sunt, ut aliquid mererentur à pollice. Positoq; sub eo linteo, dum partẽ auferre conantur, una ex eo gutta sanguinis cecidit super linteũ. Quod cernẽtes duas deinceps uigilant. Deinde 2 prostrati corã sancto altari, dum supplicant, ut adhuc magis aliquid mereantur à pollice, duæ iterũ ex eo fluxerunt guttæ. At illi gauisi colligentes deuote quæ Dominus dederat iuxta numerũ seruorũ suorũ, diuiserunt linteum cum guttis suis, quem non sine grandi admiratione suis urbibus intulerunt.

2 Ecce oratio cum prostratione.

Et quia locus ille ad Thaurumensem quandã urbẽ pertinebat, tpe illo quo Rufus erat Eps, ait Archidiaconus eius ad eum, Nõ est æquũ, ut hoc pignus in loco uiliori teneaꝛ, sed surge, & illud accipe, & defer ad Thaurumensem Ecclesiã, quæ plus popularis habetur. Cui ille respõdit, Quia hæc agere nõ audebat. Archidiaconus dixit, Ego hoc deferã, si permittis. Et Eps, Fac quod libet. Tunc Archidiaconus accedens ad locũ, dum uigilias celebrat, mittit manũ ad capsulam. Mox amens effectus, accensus febre, die tertio expirauit. Factusq; est timor magnus omnibus: nec quisquam ultra beata pignora ausus est mutare.

De miraculis per reliquias beati Ioannis apud Turonos factis. *Ibid. Cap. 14.*

Apud Turonicã uero Vrbẽ in oratorio atrij beati Martini, dũ ipsius præcursoris reliquias collocaremus, cæcus quidã adminiculo deducente lumen recepit. Energuminus uero obtestans uirtutẽ beati Ioannis, Martiniq; Antistitis, expulso purgatus est dæmone.

In hoc oratorio una puellarũ, cui officiũ erat lichni fomẽta cõponere, adueniens cũ cereo ut hęc ageret, ingressa cõpositũ lichnũ atq; accensum attracto ad se fune sublimauit in altũ, ac plerisq; innexo laqueis ad parietis clauũ, abscessit. Quę dũ redit, cereus, quẽ manu gerebat, extinguitur, regressaq; uelociter ad cicendilem, cereũ nõ audebat illuminare, neq; laqueum funis absoluere. Dũ ambigua de hac causa pẽderet, subito delapsa

à cicendili flãma cereum in manu eius illuminauit; & ſic officio luminis prçeunte quo uoluit, iuit. Ferunt autẽ in hoc oratorio à lichno oleũ ebullire. Habentur enim & ibi reliquiæ ſanctæ crucis.

Ibid. Cap. 15.

De ardore manus cuiuſdam mulieris extincto.

3 Hic quatuor ſunt annotãda. Diẽ dominicã ſine ope manuũ tranſigendam. Mulierem ad reliquias ſancti precurſoris ſanatam. Votũ pro ſanitate conſequenda fuiſſe emiſſum. Cereum accenſum ante reliquias ſancti detentum.

Sub huius Vrbis territorio apud uicum Langauienſem mulier quedam ex incolis conſperſa 3 Dominica die farina panem formauit, quẽ ſegregatis prunis cinere feruenti contegit decoquendum. Quod cum feciſſet, protinus eius manus dextera diuino igne ſuccenſa cœpit exuri. At illa uociferans, & plangens, baſilicam huius uici, in qua reliquię beati Ioannis continentur, expetijt. Et oratione fuſa uouit, in hac die diuino nomini conſecrata, nullam operam exercere, niſi tantũ orationi uacare. Nocte uerò ſequenti facit cereũ in altitudine ſtatus ſui. Tunc in oratione pernoctans, tento tota nocte manu propria cereo, extinctis ardoribus incolumis eſt egreſſa.

MIRACVLVM A' D. PAVLO APOSTOLO factum, per beatum Gregorium Turonenſem Archiepiſcopum ſcriptum.

Habetur in ope eiuſ in gloriã plurimorũ martyrum edito. Cap. 28.

1 Quod anno reuoluto Paulus eadẽ tamen die qua Petrus occiſus ſit, à ſacris alijs doctoribus nõ tenetur ſed quod eodẽ prorſus & anno & die.

PAulus Apoſtolus poſt 1 reuolutum anni circulum ipſa die qua Petrus Apoſtolus paſſus apud urbem Romam gladio percuſſus occubuit, ex cuius ſacro corpore lac defluxit & aqua. Nec mirum ſi lac eius manauit ex corpore, qui gentes incredulas & parturiuit & peperit, ac lacte ſpiritali nutritas ad cibum ſolitum ſcripturarum ſanitatis opaca reſerando perduxit. De cuius uirtutibus multa quidem audiuimus. Sed de plurimis unum tantum miraculum ſtuduimus declarare.

2 Habes ſãcti Apoſtoli inuocationẽ, habes et quod inuocatus affuit

3 Inuocatus ab hoc homine Paulus adeſt.

4 Vides uerã pœnitentiam non eſſe ſolũ nouam uitã ſed cum ea dolorem de peccatis commiſſis.

Factum eſt in quodam loco ut homo laqueũ ſibi ad extorquendam ui..am inſtigante diabolo præpararet. Cunq; ſecretum cellulæ in qua hęc ageret repeeriſſet, funem trabi tranſmiſſum laqueũ cœpit innectere, nomen tamen ſemper Pauli Apoſtoli 2 inuocabat, dicens, adiuua me ſancte Paule. Et ecce umbra ſqualida atque funeſta quæ nihil minus uultu quam diabolum ſimilabat apparuit ei, hortans ac dicens, Eya age ne moreris exple celerius quod cœpiſti. At ille cum hoc opus uitæ extorquendæ pararet, ſemper aiebat, Beatiſſime Paule eſto adiutor meus. Deinde expedito laqueo cum uehementiſſime urgeretur ab umbra, ut collum immitteret, ſubito affuit alia umbra huic ſimilis, dicens ei qui cũ homine erat, fuge miſerrime. En Paulum Apoſtolum huc uenientem, 3 inuocatus enim ab hoc homine, ecce adeſt. Tunc euaneſcentibus umbris hic ad ſenſum ſuum reuerſus, & crucem uirtutis dominicæ pectori nutanti depingens, 4 pœnitentiam genis lachrymarum hymbre perfuſis agebat cur iſta tentaſſet, unde manifeſtum eſt hunc eundem hominem per uirtutem beati Apoſtoli ab hoc ſæuæ mortis præcipitio fuiſſe ſaluatum.

MIRACVLA SANCTI ANDREÆ APOSTOLI, per beatum Gregorium Archiepiscopũ Turonensem scripta.

Habentur in libro ubi supra.

Cap. 30.

ANdreas Apostolus magnũ miraculum in die solennitatis suę profert, hoc est manna in modum farinæ uel oleum cũ odore nectaris quod de tumulo eius exundat. Per id etiam quæ sit fertilitas anni sequentis ostenditur. Si exiguum profluxerit, exiguũ terra profert fructum. Si uero fuerit copiosum, magnũ arua prouentum fructuũ habere signat. Nam ferunt in aliquibus annis in tantum è tumulo oleum exundare, ut usque mediũ basilicæ profluat riuus ille. Hæc autẽ aguntur apud prouinciam Achaiam in ciuitate Patras, in qua beatus Apostolus siue martyr pro redẽptoris nomine crucifixus, præsentẽ uitam gloriosa morte finiuit, tamen cũ oleum defluxerit tantũ odorem naribus prestat, ut putes ibi multorũ aromatũ sparsam esse congeriem, quod nõ sine miraculo ac beneficio habetur in populis. Nam ex hoc seu inunctiones factæ, seu potiones datæ, plerunq; languentibus cõmodum præstant. Post cuius gloriosam assumptionẽ multę 1 uirtutes uel ad hoc sepulchrum, uel per loca diuersa in qua eius reliquiæ collocatæ sunt feruntur ostensæ, de quibus pauca memorari non putaui absurdum, quia ædificatio est ecclesiæ, gloria martyrũ, uirtusq; sanctorum.

1 *Virtutes aduertis multas fuisse ostẽsas ad sepulchrum beati Andreæ, uel ad eius reliquias &c.*

Tempore quo interfecto Clodomere rege Francorũ, se exercitus reparans Burgundiam deuastabat, in quadam Basilica reliquiæ iam dicti apostoli cũ Saturnini martyris tenebantur, accensaq; Basilica cũ iam tignorũ moles dirueret, pauperes ac senes quos barbaries reliquerat flebãt dicentes; Ve nobis qui tantorũ pignorũ hodie caremus auxilio, nec nobis ultra spes præsentis uitæ manebit, si hæc deperierint. Hijs ita flentibus, nutu Dei adueniens turonicus homo condolens hijs lamentis, & discens uirtutẽ martyrũ non minus fide quã parma, profectus per medias ingreditur flammas, apprehensaq; ab altari sancto reliquias, nihil ab igne læsus extulit foras, sed continuo ita constrictus est, ut gressum in ante agere nõ ualeret, tunc indignũ se iudicans qui ea ferret, unã puellam paruulam impollutamq; elegit a præda, cui capsulam collo imposuit, & sic in patriam prospere accessit. Tunc collocatis in altari Nouicensis ecclesiæ, ubi nulla adhuc sanctorum pignora habebantur, annis singulis deuotissime eorum solennia celebrabat. Cuius filius cum hęc post patris obitum non impleret, a febre quartana per annũ integrũ laborans, 2 uouit ut nouã Basilicam in eorum honore construeret. Quo facto a mota febre sanatus est. Sed nec hoc sine diuinitatis prouidentia actum reor, quod eadem die qua beatæ reliquiæ in aliam sunt translatæ basilicam, errantes homines a uia qui beati Vincentij reliquias deferebant, ad uicum ipsum delati sunt. Tunc rogante presbytero diuiserunt, & particulam pignorũ quã in sancto altari unde alias abstulerat collocarunt.

2 *Etiam apud antiquos patres uotorum usus fuit.*

Mummolus autem cũ Theodeberti regis tẽpore ad Iustinianũ Impe

ratorem pergens, Constantinopolitani itineris uiam nauali euectu fulcaret, ad urbem Patras in qua idem habetur Apostolus est appulsus, ac dum ibi cum satellitibus moraretur, infirmata uesica calculosus efficitur. Dehinc diuersis doloribus arctatus febre consumitur, ablataq; delectatione comedendi atq; bibendi, aductum mortis solū præstolatur. Igitur dum se ita fessum, & sine spe uitæ decernit, testamentū suū petit scribi, munitumq; subscriptionibus, ac sigillis, inquiri præcepit, si forsitan aliquis reperiretur in ciuitate qui peritus in arte medicinæ posit perituro succurrere. Sed cū hoc episcopo qui tunc præerat suggeritur, ait, Quousq; uos dilectißimi casso fatigatis labore, & inter homines requiritis medicinā, cū habeatur hic cœlestis medicus qui sæpe infirmorū ualitudines sine herbarum adminiculo, uirtutis propriæ depellat effectu? Et quis inquiunt est ille? Andreas (ait) apostolus Christi. Hæc nunciantes infirmo, rogat se portari ad beati sepulchrū. Cumq; pauimento 3 prostratus quę necessitas exigebat fideliter precaretur, mediū fere noctis omnes qui aderant sopor obtinuit. Statimq; infirmus conatus ejcere urinā, uni innuit, tangensq; unū puerorū uoce tenui uasculū postulat exhiberi, illa tumq; dum urinā nititur ejcere, lapidē magnū emisit, qui tā ualidus fuit ut cadens sonū in ea quæ parata fuerat conca proferret. Tunc ablata febre cum omni dolore naui restauratur incolumis.

3 *Orat ad sepulchrum Apostoli pauimento prostratus.*

Cap. 78.

Ecclesia quoq; Agatensis, quæ sancti Andreæ apostoli reliquijs plaudit, plerunq; gloriosis illustratur miraculis, peruersores rerū suarum sæpius arguit. Doniq; Comatharius comes agrū ecclesiæ ipsius peruadit. Tunc Leo Episcopus huius ecclesiæ ualde mœstus concurrit ad eū dicens. Relinque o fili res pauperū, quas ordinationi nostræ dominus commendauit. Ne tibi sit noxiū, & a lachrymis egentiū, qui de fructibus eius ali consueuerant eneceris. Ille uero qui erat hæreticus, paruipendens ea quæ ab episcopo d cebantur, rem in sua dominatione retinuit. Interim procedente die arripitur a febre. Cunq; nō modo ardore corporeo, uerū etiam animæ uexaretur incōmodo, misit ad episcopum nuncios dicens. Dignetur pro me sacerdos orationē fundere ad dominum, & ego dimittam agrum eius. Quo orante, hic a ualitudine quæ grauabatur conualuit, factusq; sanus ait suis. Quid putatis quid isti nunc 4 Romani dicant? Aiunt enim me ob hoc fuisse febre grauatū quia tulerim agrum eorū. Quod mihi iuxta consuetudinē humani corporis accidit. Veruntamen non habebunt eum me uiuente. Et dicto citius misit qui eum iterum auferret.

4 *Vide Romanos distingui contra hæreticos, quoniam Romana Ecclesia catholica est atque Apostolica.*

Quod cum episcopus cōperisset, uenit ad eum dicens. Num pœnitet te prius fecisse bene quod hoc iterum conaris euertere? Ne facias quæso, ne ultioni diuinæ subiaceas. Qui ait ad episcopū, Sile: Sile decrepite. Nā infrenatū te loris circuire urbē super asinum faciam, ut sis ridiculo omnibus qui te aspexerint. At ille silens ad nota recurrit prǽsidia. Prosternitur in 5 oratione, celebrat uigilias, ac noctē totam in lacrhymis & psalterio ducit.

5 *Ecce sanctorū uirorū nota præsidia. Orationes Vigiliæ Lachrymæ Psalterium.*

ducit. Mane autem facto accedit ad Lichnos qui de camera ad ecclesiam dependebant, extendensq; uirgã quã tenebat in manu, effregit cunctos dicens, Non hic accendetur lumen, donec ulciscatur deus de inimicis, & restituat res domus suæ. Hæc eo dicente protinus hæreticus ille in re diui ua febre corruit. Cunq; in extremis ageret, misit ad episcopum dicens, Oret pro me sacerdos ad dominũ ut uiuã & restituã agrũ, ac simile eius conferã dominationi. Quibus pontifex respondit, iam oraui ad dominũ & exaudiuit me. Misit & alios ac tertios ad eũ nuncios. Sed sacerdos in uno responso persistens, non mouebatur ad hęc, ut pro eo orationẽ daret ad dominũ. Hæc ille hæreticus cernens, iussit se in plaustro cõponi, atq; ad eundẽ euehi, ac per se deprecatur episcopũ dicens, quia dupla satisfactione restituo agrũ, quẽ inique peruasi, tantũ ut oret pro me sanctitas tua. Illo quoq; recusante, cõpulit eum ui ut abiret ad ecclesiam, quo discedente ut ecclesiam est ingressus, & hic 6 spiritum exalauit, recepitq; confestim ecclesia rem suam.

6 *Notẽt hoc exemplum hæretici qui bona tẽporalia Ecclesijs auferunt.*

MIRACVLA D. THOMÆ APOSTOLI, PER beatum Gregorium Turonensem Archiepiscopũ scripta.

Habentur in libro ubi supra. Cap. 31.

THomas Apostolus secundũ passionis eius historiã in India passus declaratur. Cuius beatũ corpus prius multũ tẽpus assumptum in ciuitate quã Syri Edissam uocant, translatũ est, ibiq; sepultũ. Ergo in loco regionis Indiæ quo prius quieuit. 1 monasteriũ habetur & tẽplum miræ magnitudinis, diligenterq; exornatum atq; cõpositũ. In hac igitur æde magnũ miraculũ deus ostendit. Lichnus 2 etenim inibi positus atq; illuminatus, ante locũ sepulturæ ipsius perpetualiter die noctuq; diuino nutu resplendet, a nullo fomentum olei scirpiq; accipiens, neq; uento extinguitur, neq; casu dilabitur, neq; ardendo minuitur, habetq; incrementũ per 3 Apostoli uirtutẽ, quæ nescitur ab homine. Cognitum tamen habetur diuinæ potentiæ. Hoc Theodorus qui ad ipsum locum accessit nobis exposuit.

In supradicta igitur urbe in qua beatos artus diximus tumulatos, adueniente festiuitate, 4 magnus aggregatur populorũ cętus, ac diuersis regionibus cũ uotis negocijsq; uenientes, uendendi emendiq; per triginta dies sine ulla thelonei exactione licentia datur. In his uero diebus qui in mense habentur, quinto, magna & inusitata populis præbentur beneficia. Non scandalũ surget in plebe, non musca incidet mortificatæ carni, non latex deest sitienti. Nam cũ iam iam reliquis diebus plusquam centenum pedum altitudine aqua hauriatur a puteis, nunc paululum fodias, limphas exuberantes inuenies, quod non ambigitur uirtute beati Apostoli impartiri. Decursis igitur festiuitatis diebus, theloneum publico redditur musca quæ defuit, adest, propinquitas aquæ deficit, dehinc demissa diuinitus pluuia ita omne atrium templi à sordibus & di-

1 *Ecce templum & monasterium miræ magnitudinis, ac diligenter exornatũ in honorẽ Apostoli. Cur ergo nostro tẽpe hæc à quibusdam reprehenduntur?*

2 *Si accendere luminaria ante sanctorũ corpora malũ esset, deus tantũ miraculum nõ operetur in hoc lichno*

3 *Ecce quod quicquid miraculorũ apud sanctos fit, diuina potẽtia in illis & per illos geritur, ut ueram fidẽ in nobis confirmet.*

4 *Vides antiquũ morẽ fuisse, in festiuitatib' sanctorũ solẽnes apud illos cõuentus facere, panagyres ducere & uota plurima deferre?*

uersis squaloribus qui per ipsa solennia facti sunt, mundat, ut putes eum non fuisse calcatum.

Habetur in libro ubi supra.

MIRACVLA SANCTI STEPHANI protomartyris, per beatum Gregorium Archiepiscopum Turonensem scripta.

Cap. 33.

STephanus primus uel diaconus ecclesiæ sanctæ, uel martyr, apud Hierosolymam sicut sacra Apostolorum narrat historia, pro fide Christi quē à dextris uirtutis spiritali contēplatione cernebat, lapidibus est obrutus, pro persecutoribus dum saxorum turbine quateretur ipsam supplicans maiestatem.

Erat igitur oratorium apud urbē Turonicam ab antiquis eius nomine dedicatū, quod nos parumper iussimus prolongari. Quod cū factum fuisset, & altare ut erat integrū in ante promouimus. Requirentes uero in loculo, nihil de pignoribus sanctis quod fama ferebat reperimus. Tūc misi unū ex abbatibus ab oratorio domus ecclesiasticæ, ut nobis eius reliquias exhiberet, oblitus tamen clauem capsæ porrigere, quæ cū cingulo dependebat. Veniens uero abbas ablatū ab armario sigillū capsam repperit obseratam. Quid faceret, quid ageret in ambiguo dependebat. Si ad me ueniret, longum erat redire & reuerti. Si ipsam capsam exhiberet, molestum mihi esse nouerat, quia multoꝝ ibi sanctoꝝ pignora tenebantur. Si nō faceret iussionē quā acceperat nō implebat. Quid multa? dum capsam in manu dubitans retineret, resilientibus cū sonitu repagulis capsam aspicit reseratam. Tunc, cū gratiarum actione assumptas reliquias nō sine grandi admiratione nobis exhibuit, quas nos mihi domino iubēte plantauimus. Regressus aūt post multos dies capsam repperi reducto pessulo sicut reliqueram obseratam. Pars autē beati sanguinis Sacro Sancti Leuitæ huius sicut celebrę fertur, in altari Biturigę ecclesię cōtinetur.

Quidā autē tēpore Felicis episcopi uicinos suos quodā pro crimine impetebat, quos cū plerunq; uerbis procacibus lacesseret, ac iudicio publice prouocaret. Decretum est sentētia primoꝝ urbis, ut se ab hac nexa qui impetebantur. Sacramento purgarent, ingresiq; in huius memoratæ ædis altare, cū eleuatis manibus sacramēta proferrent, prosecutor causæ periurasse eos clara uoce testatur, statimq; elatis in sublime pedibus in aera excutitur, ac illiso capite in pauimento pene exanimis a circunstanti turba cōspicitur. Post duarū fere horarū spacium, cū ad liquidum putaretur spiritū exalare, apertis oculis, crimen fatetur, se iniuste fatigasse homines uel proclamasse in ipsos declarauit, sicq; laxatis insontibus, manifestato nocente uirtus beati perpatuit.

Vides quantum malum sit crimen periurij alicui falso imponeret.

Apud Burdegalensem autē urbē anus quædā grauata senio, sed fide mentis integræ subleuata, cui mos erat in sanctorum basilicis misso oleo Lichnos accendere, ut hoc negocium ageret, nocte dominica beati Petri

Apostoli basilicā ingressa est. Huius enim altaris posita in altum pulpita locata habentur, cuius pars inferior in modū Criptæ ostio clauditur, habens nihilominus & ipsa cum sanctorū pignoribus altare suū. In hac uenerabilis mulier ad accendendum, ut diximus, lumen deuota descēdit, unā tantūmodo habens puellulā in comitatu suo. Quod opus dum ageret, & nox adueniens mundū tenebris operisset, accedētes clerici cū psalmorū capitulis, obserato Criptæ ostio discesserunt, ignorātes introrsum esse mulierē. At illa accenso lumine ad ostium properat, ut egrederetur. Quod cum clausum esse sensisset, uoces emittit, qui ei aperire debeat, ex nomine uocat. Sed cum nō esset uox præ senio ita ualida quæ posset penetrare hæc claustra, ubi se sensit a nullo audiri, prostrata in pauimento quieuit dicens, deprecor pro peccatis meis & populi, dominum oīum creatorem, quoad usq; ueniat qui reserare debeat huius ædis ingressum. In qua oratione excubans, uidit circa mediū ferè noctis patefactis ostijs omnem basilicam immenso lumine effulgere. Et ecce chorus psallentiū, ingressus est basilicā. Et postq̄ dicta gloria trinitati psalterij modulatio conquieuit, audiuit mulier uiros conquirentes inter se atque dicentes, moram nobis facit sanctus leuita Stephanus; iam enim alias debebamus adire basilicas, & non possumus nisi ille prius qui præstolatur, adueniat.

Hæc enim crebro repetentibus aduenit uir subito in ueste alba, cuius personā omnis illa uenerans multitudo salutauit humiliter dicens, Benedic nobis sacer ac sancte Leuita Stephane. At ille iterū salutans, data oratione interrogatus ab eis cur à uisitatione locorū Sanctorū paululū retardasset. Respondit, nauis in mari periculū demersionis incurrerat, ibique 2 inuocatus astiti, erutaq; naui ecce adsum. Et ut ipsi probetis esse uera quæ loquor, uestimentum quod indutus sum, adhuc guttis stillantibus marinis fluctibus noscitur humectatum. Hæc mulier cum tremore magno opprimens pauimētum intente aspiciebat. Quibus descendentibus, rursus ostijs diuinitus obseratis, hæc ad locum in quo Sanctus steterat accedens, sudario guttas quæ in pauimēto fuerant dilapsæ diligenter collegit. Et Berthrāno qui tunc episcopatu urbē regebat manifestauit. Quod ille cū gaudio & admiratione magna suscipiens, secum retinuit, de hoc enim sudario multi infirmi sanitatē adepti sunt, ac plerunq; & ipse pontifex de eo decidens pignora ubi ecclesias cōsecrabat, fideliter collocauit. Hæc autem ab ipsius episcopi relatu cognouimus.

2 *Ecce quantam habeāt sancti potestatē post mortē. Et quō sancti innocati suis inuocatoribus adsint, ac mira beneficia præstent.*

Habetur in ope eiusdem in gloriam pluri morū martyrū editū. Cap. 33.

MIRACVLVM DE CORPORE D. BARTHOLOMEI Apostoli, per beatum Gregorium Archiepiscopum Turonensem scriptum.

Bartholomeū Apostolū apud Indiam passum agonis ipsius narrat historia. Post multorū uero annorū spacia à passione eius, cū iterū Christiana persecutio aduenisset, & uiderent gentiles omnē populum ad eius 1 sepulchrū concurrere, eiq; deprecationis assiduæ incensa

1 *Vides quō etiam antiquitus populi ad sanctorū sepulchra cōcurrebant, sicut et modo fit, & deprecationes assiduas illis deferre bant.*

Si in sanctorũ corpori b' nil aliud esset nisi cinis emortuus, nisi favilla, ossaq; consumpta, neq; in eis radiaret diuina virtus & gratia spũs sancti, nõ edidisset deus tantũ miraculum circa corpus Apostoli. 3 *ac beneficia confert.*

deferre, inuidia illecti abstulerunt corpus eius, & ponentes in sarcophagum plumbeum proiecerunt illud in mare, dicentes, 3 Quia non seduces amplius populum nostrũ, sed 2 prouidentia dei cooperante per secretum operis eius, sarcophagum plumbeũ à loco illo aquis subuehentibus subleuatũ, delatũ est ad insulam uocabulo liparis. Reuelatumq; est Christianis, ut eum colligerent, collectumq; est ac sepultum super quo etiam ædificauerunt 1 templum magnũ, in quo nunc inuocatus prodesse populis, multis uirtutibus ac beneficijs manifestatur.

Habes hic magni templi constructionem, habes quod Apostolus in eo inuocatus multas virtutes

Habentur in libro ubi supra.

MIRACVLA D. CLEMENTIS PAPÆ ET MARtyris, per beatũ Gregorium Archiepiscopũ Turonensem scripta.

Cap. 34. 1 *Dies solennitatis sancti Clementis. Et in eo fit ad eius sepulchrum populi concursus, mare iter praebente.* *Cap. 35.*

CLemens martyr ut in passione eius legitur, anchora in collo suspensa, in mare præcipitatus est. Nunc autem in die 1 solennitatis eius recedit mare per tria miliaria, siccumq; ingredictibus iter præbens, usque ad sepulchrum martyris peruenitur. Ibiq; uota reddentes orantes populi, regrediuntur ad littus.

Factum est autem ut in una solennitatum mulier cum filio paruulo in loco accederet. Epulante uero ea post acta solennia obdormiuit infans. Dum autem hæc agerentur, ecce sonus subito factus est accedentis pelagi, dehinc oblita mulier sobolis suæ, cœpit uelociter cum reliquo populo petere ripam. Igitur in sequenti maris accessu postquam ad littus uenerat, meminit se filium reliquisse. Tunc cum fletu magno deiecta terris, miseram se clamitans, littora uocibus replebat, atq; discurrebat per circulum ripatum, si forte enecatam prolem eiectamq; litori aliquis conspexisset. Sed cum nihil inueniret iudicij, tandem consolata a propinquis ad propria reducitur, totum annum in luctu ac lamentatione deducens.

Vide orationem ad sepulchrum martyris emissam cum prostratione.

Recurrente autem anni circulo, uenit iterum ad expectandum martyris beati solennitatem si fortasis de infantulo aliqua inuenire posit indicia. Quid plura? recedente mari anticipat omnes ad ingrediendum, & ipsa prima procedit ad tumulum. Cunque prostrata solo 2 orationem explesset, erecta sursum genis ubertim fletuum imbribus madefactis, dum diuertit in parte altera uultum, aspexit filium in eodem loco ubi eum dormientem reliquerat, in ipso adhuc sopore teneri. Aestimans autem eum esse defunctum, accedit comminus quasi collectura cadauer exanime, sed cum eum dormire cognonisset, excitatum uelociter expectantibus populis incolumen leuauit in ulnis, interrogansq; inter oscula ubi per anni fuisset spacia, nescire se ait si annus integer præterisset, tantumq; dormisse se suaui sopore in unius noctis spatio æstimabat.

Fons

Fons erat irriguus ruri cuidam infra territorium urbis lemonicinæ, cuius unda tam hortorum sita q̃ agrorum culta, uel fouebat accessu, uel impetu fecundabat. Deducebatur etiã factis decursibus per loca necessaria, ut ubi eum natura nõ dabat, studiũ prouocaret. Et erat tam dulcibus uena exuberante fluentis, ut gaudere cerneres olus siue uirgultũ, si fuisset ab eodẽ irrigatũ. Opitulabatur etiã in eo gratia maiestatis diuinæ, ut in quo fuisset fluentum emissum, uelociter germina acciperent incremẽtum. Cunq; eũ incolæ loci quasi ludũ agentes, per singula quæq; loca deducerent, insidiatoris (ut credo) inuidiæ sub terra dehiscit, ac uelut in stadijs duodecim in mediũ paludis ubi nullũ prorsus posit opus efficere fluctibus sparsis exoritur. Ex tẽplo omnium mentes timor obsedit, & nouũ quendã aduenire regioni loci incolę præstolantur interitũ, simulq; & beneficium quod habere consueuerant, iugi fletu deplorant. Curiculũ igitur unius atq; alterius anni in hac ariditate pertransijt, arescunt siti loci illius omnia quæ irrigare consueuerat. Cap. 36.

Tertio aũt anno accidit ut quidam iter agens, beati clementis martyris cuius iam supra meminimus, reliquias exhiberet, quas Aredio ipsius urbis presbytero, uiro in omni sanctitate religioso detulit, ad quẽ cũ die noctuq; uicini mœsti penderent, confisi de eius oratione, quod si peteret dominũ, fontem posit suo restituere loco, ait: Eamus dilectisimi, & si uera sunt quæ portitor noster asseruit, hæc esse clementis martyris pignora, nunc apparebit, cũ eius fuerit uirtus manifestata. Tũc eum psalterio ad locũ fontis accedit, & dictis 3 psalmis in oratiõe prosternitur. Positisq; sanctis reliquijs in ipso fontis aditu, petijt, ut qui quondã in deserto damnatis ad secanda marmora fluminis irriguum patefecit, in hunc locum aquas quas prius pia ipsa indulserat clementia clemẽtis iterũ intercesio reuocaret, illico uena recurrit ad aditũ magnas enomens aquas illumq; quẽ prius tenuerat, alueum decurrendo replens admirantibus populis. Immensæ gratię domino referuntur, qui & martyris 4 uirtutem prodidit, & fidelis sui orationem implere dignatus est. 3 *Ecce psalmodiam, & orationẽ cum prostratione.* 4 *Miracula quæ ad sanctorum inuocationem fiunt, quãta sit eorum uirtus manifestant.*

MIRACVLA SANCTORVM CHRISANTI & Dariæ martyrum, per eundem Archiepiscopum Turonensem scripta.

Habentur ubi supra.

CHrisantus martyr ut historia pasionis eius declarat, post acceptã martyrij coronã cũ Daria uirgine multa populis sanitatũ beneficia tribuebat. Et ob hoc etiam Eripta super eos miro opere fabricata est, quæ in arcuũ modo transuoluta, firmisima stabilitate subsistit. Dumq; ad eius 1 festa populorũ frequentatio cõfluxisset, iniquisimus Imperator erecto in illius Eriptæ introitu pariete, conclusa multitudine, iusit ædẽ arena ac lapidibus operiri. Factusq; est desuper mons magnus, idq; gestũ certisime ipsius manifestant scripta certaminis. Quæ Eripta Cap. 37. 1 *Ad festa sancti Chrisanti populorum frequentia confluebat.*

diu ſub hoc uelamento remanſit operta, donec urbs Romana relictis idolis Chriſto domino ſubderetur. Iamq; procedente tempore nulli erat cognitus locus ipſius ſepulturæ, donec domino Ieſu reuelante patefactum eſt. Cuius parte in una loci interpoſito pariete, ſepulchra martyrũ Chriſanti & Darię ſegregata, parte in alia ſanctorum reliquorum cadauera in unum ſunt congregata. Veruntamen in pariete illo qui eſt in medio poſitus, feneſtram ſtructor patefactam reliquit, ut ad contẽplanda ſanctorũ corpora aditus aſpicienti pateſceret.

Ferunt etiam quod eo tẽpore quo ad ſancta ſolennia accedẽtes incluſi ſunt, argenteos urceos ex metallo formatos cũ uino quod ad oblationem ſacrificij diuini offertur, ſecũ homines detuliſſent, argentũ ibi remanſiſſe, eumq; hodie a conſpicientibus cerni. Sed quia iugiter mens humana turpibus erubeſcendiſq; cupiditatibus inhiat (Subdiaconus quidã uiſo per feneſtram argento) cogitat intra ſe quod poſtero die auaritia impellente cõpleuit. Nocte enim conſurgens ingreſſus eſt baſilicam ſanctorum. Deinde per feneſtrã ingrediens cellulam, ac per obſcuritatem noctis palpans manibus, aliquos de urceis capit, deinde egredi cum præda cupiens, per totam noctem circuniens, nunquã 2 potuit aditum unde ingreſſus fuerat reperire. Dato uero die dum opera ſua obtegi conſcius ſceleris uoluit, iuxta illud dominici oraculi dictum, quod omnis qui male agit odit lucẽ, ut non manifeſtentur opera eius, occultauit ſe in angulo cellulæ tota die, ne uideretur. Sequenti uero nocte quæſiuit iterũ aditum, ſed reperire non potuit, ſic per trium noctium curricula fecit. Tertia uero die cum iam fame cruciaretur, acceſsit corã populo ad feneſtrã, & relicto argento confeſſus eſt opus ſuũ, egreſſuſq; eſt foras cũ magna uerecundia, nec latuit ſcelus quod geſſerat populis qui aderant.

2 Ecce quõ puniuntur qui ſacra uaſa furto ſubtrahere moliũtur.

Poſt multum uero tẽporis cognoſcens hoc factum Damaſus antiſtes ſanctæ ſedis apoſtolicæ, iuſsit diligentius aperiri feneſtrã, ubi & uerſibus decorauit locũ. Et ibi benedicitur dominus noſter Ieſus Chriſtus ad laudem nominis ſui uſque in hodiernum diem.

MIRACVLVM D. PANCHRATII MARTYRIS per D. Gregorium Archiepiſcopum ſcriptam.

Habetur ibidem.

Cap. 38.

EST haud procul a Romanæ urbis muro Panchratius martyr, ualde in periuros ultor, ad cuius ſepulchrũ ſi cuiuſquã mens inſana iuramentũ inane proferre uoluerit, priuſquã ſepulchrũ eius adeat, hoc eſt antequã ad cancellos uſq; qui ſub arcu habentur ubi clericorũ pſallentium ſtare mos eſt, accedat, 1 ſtatim aut arripitur a dæmone, aut cadens in pauimento amittit ſpiritum. Ex hoc enim quiſq; fidem cuiuſcunque rei ab alio uoluerit elicere, ac uerum cognoſcere, non aliter poteſt niſi ad huius baſilicam deſtinet. Nam ferunt pleroſq; iuxta baſilicas apoſtolorũ ſiue aliorũ martyrũ cõmanentes, nõ alibi pro hac neceſsitate niſi tẽplum

1 Aduertis magnũ miraculum contra peierantes in Eccleſia.

expetere beati Panchratij, ut eius 2 seueritatis censura publice discernē te, ueritatem audientes credant, aut pro fallacia iudicium martyris beati experiantur.

MIRACVLA BEATI LAVRENTII martyris, per D. Gregorium Archiepiscopum Turonensem scripta.

TEmplum erat in quodam loco beati 1 Laurentij, & nomine & reliquijs consecratum, quod per iniuriam longinqui tēporis ualde detectum erat, quod cū renouare loci incolę uellent, syluas adeunt, incisa leuigataq; ligna trabes efficiunt, Impositisq; plaustris ad locū exhibent. Quibus per humū ad ordiendum extensis, una breuior est reperta. Statimq; sacerdotis animum qui his insistebat dolor maximus attigit, & flens ualde, quid ageret, quo se uerteret ignorabat. Tunc intuens robur breuius ait, O Laurenti 2 beatissime, appositus igni glorificate, semper pauperes fouens, ac reficiens, cogita paupertatē meam, quia non est exiguitati nostræ facultas qualiter hic alia exhibeatur. Ilico cunctis attonitis trabes creuit, ita ut necesse esset partem magnā incidi. De qua industria plebs beneficia perdere nephas putans, credens eam manu martyris tactam ac prolongatam, partem quæ superfuerat frustratim deserpens, diuersas infirmitates sępe submouit. Quod Fortunatus presbyter his uersibus prosecutus est.

Laurentij merito flammis uitulibus uste
Qui feruente fide uictor ab igne redis.
Cum tibi templa nouant breuiori robore plebes
Creueruntq; trabes creuit & alma fides.
Stipite contracto sese mercede tetendit
Quantum parua prius postea cæsa fuit.
Crescere plus meruit succisa securibus arbor
Et didicit sicca longior esse coma.
Vnde recisa fuit populis fert inde salutem
Si uenit intrepidus lumina cęcus habet.

Multo plures exinde scripsit uersiculos, quos ego prætermisi, hos tantū pro testimonio uirtutis scribens. Acta sunt autē hæc apud Briones Italię castrum. Nam uidi ego Ioannem qui grauiter dentium dolore laborans, acceptam de hoc ligno a sacerdote particulam fauci īmitens, dentem attigit, doloreq; protinus caruit. Sed nec illud silendū putaui, quod reliquiæ eius ab incendio hostilitatis ereptæ, a quodam homine in lemonicinio delatæ sunt. Qui cū sæpius admoneretur per uisum, ut easdē Aredio abbati deferret, nec iussionem impleret, ipse cū coniuge & omni familia ęgrotare cępit. Tunc necessitate cōpulsus ut eas uiro sancto detulit, mox sani-

2 Habes hic magnam habere sanctos potestatem post mortem. Habes etiam eosdem in Dei lumine scire q̄ circa nos aguntur, cū Panchratius tā seuere puniat eos qui in eius æde iurātes mentiuntur.

Habentur in eodem libro. Cap. 41.

1 Vide templum in honorem sancti Laurentij dicatum, uide etiā eius reliquijs cōsecratum.

2 Ecce quam clare & aperte sanctum inuocat sacerdos, & quam cito inuocatus miraculo affuit. Quid ergo iactas hæretice sanctos non esse inuocandos?

tati restitutus abscessit.

Cap. 45. Est etiam apud Mediolanensem urbē basilica sancti Laurentij leuitæ. ubi admirabili pulchritudine calix cristallinus habebatur. Acta uero quadam solennitate, dum per diaconem ad sanctum altare offerretur, elapsus manu in terram ruit, & in frusta cōminutus est. At diaconus pallidus & exanguis, collecta fragmenta uasculi super altare posuit, nō diffisus quod eum posset uirtus martyris solidare. Deniq; in 3 uigilijs, lachrymis atq; oratione deducta nocte, requisitum calicem reperit super altare solidatū, quæ uirtus cū populis nunciata fuisset, tanta animos deuotione succendit, ut a sacerdote peterent noua in eius honore solennia celebrari. Tunc Pontifex loci suspendit super altare calicem, & tunc agens, & in posterū per singulos annos deuotissime festa instituit celebrari.

3 In uigilijs, lachrymis & oratione deducta nocte.

Habentur ut supra.

MIRACVLA BEATORVM AGRICOLÆ & Vitalis, per D. Gregorium Archiepiscopum Turonensem scripta.

Cap. 46. Agricola & Vitalis apud Bononiam Italiæ urbem pro Christi nomine crucifixi sunt, quorum sepulchra ut per relationē fidelium cognouimus, quia nondum ad nos historia passionis aduenit, super terram sunt collocata. Quæ cū a multis ut fit, 1 tangerentur manu, uel ore oscularentur, admonitus est æditiuus templi, ut īmundi ab his arcerentur. Quidam audax atque facinorosus, opertorium unius tumuli remouet, ut scilicet aliquid de 2 sacris auferret cineribus, missoq; introrsum capite, oppressus ab eo, uix ab alijs liberatus confusus abscessit. Nec accipere meruit quod temerario ausu præsumpsit, sed cum maiori deinceps reuerentia sanctorum adiuit sepulchra.

1 Sanctorum sepulchra in ueneratione haberi antiquus mos fuit.

2 Vides sanctorū cineres nō esse ab immundis contingendos.

Alius quoque tributa publica deferens, sacculum pecuniæ dum iter ageret, negligenter amisit. Appropinquans autē ciuitati, recognoscit se amisisse publicū quod ferebat. Tunc 3 prostratus corā sepulchris beatorum, cū lachrymis deprecatur, ut perditum eorū uirtute recuperet, ne ipse coniunxq; ac liberi ob id captiuitati subijcerentur. Egressus autē foris in atrium, uirum qui hanc pecuniam in uia iacentem reppererat nactus est, scrutansq; diligenter suam esse cognouit, & tēpore hic sacculum inuenisse se dixit eo, quo iste martyrum auxilium flagitauit.

3 Prostratus corā sepulchris beatorum, cum lachrymis deprecatur ut perditum eorū uirtute recuperet.

Horum reliquias Namacius Aruernorū episcopus deuote expetijt, ut scilicet eas in ecclesia quā ipse construxerat collocaret, direxitq; unū illuc presbyterū, qui abiens cū Dei gratia quæ petierat detulit. Regressusq; cū socijs in quinto ab Aruerna urbe miliario reuertentes metatū accipiunt, Et ad Episcopū missos dirigunt, ut eis quid agant iubeat ordinare. Mane autē facto sacerdos ammonitis ciuibus cū 4 crucibus & cereis ad occursum sanctarū reliquiarū deuotissimus properat. Cunq; ei presbyter offer

4 Ecce quātus honor sanctis et beatis reliquijs defertur.

ret ut beatas reliquias aspiceret si liberet. Et ille mihi (inquit) maius est hæc credere q̃ uidere. Sic enim in scripturis legimus, quia ipse dominus eos beatos indicat, qui cũ non uiderint credidissent. Hac itaque sacerdotis fide pollente, dominus sanctos suos glorificauit in uirtute. Nam uenientibus illis subito contenebratũ est cęlum, & ecce hymber umbrosus atque deterrimus super eos descendit, & tanta pluuia ibidem est diffusa, ut flumina per uias illas currere cernerentur. Veruntamen circa sancta pignora per unũ ualde iugerũ neque una gutta uisa est cecidisse. Et abeuntibus illis, pluuia eos a longe quasi præbens obsequium sequebatur, populum fouens, Gestatores autem pignorũ non attingens. Hæc uidens Pontifex, magnificauit dominũ, qui fidei suæ fauens, talia ad sanctorũ gloriam operari dignatus est. Congregatis uero ciuibus, cũ magno gaudio atq; deuotione sanctam ecclesiam his illustratam 5 pignoribus dedicabat.

5 Cõsidera esse antiquũ institutum quod sanctorum reliquijs Ecclesiæ dedicentur.

MIRACVLVM BEATI VICTORIS Martyris, per D. Gregorium Archiepiscopum Turonensem scripta.

Habetur in eodem libro.

Magnificatur apud Mediolanensium urbẽ Victor inclytus martyr, quod 1 sępius uinctos ab ergastulis dissoluat captiuosq; liberos abire permittat. Igitur quodam tẽpore Apollinaris cum Victorio duce Italiam petijt, quo ut aiunt apud urbẽ Romã interfecto, Apollinarem incolæ loci quasi captiuũ retinebant dicentes, Non uidebis patriam tuã, sed dignas ut scelestus pęnas exsolues. Hæc autem cõminati miserunt eũ in exilium apud urbẽ Mediolanensium. Factum est autem ut adueniente 2 festiuitate Sancti Victoris conuenientibus populis, & hic 3 uigilijs interesset, sub libera enim custodia absolutus attẽdebatur, 4 prostratusq; corã sacro sepulchro sancti, cũ semper, tum tunc impensius orare cępit, ut eum uirtus martyris ab hoc exilio liberaret. Circa medium uero noctis egressus ab æde, audiuit unum de egenis loquentem ad alium atque dicentẽ. Quid putas ò cõpauper, quę uirtus sit huius martyris? Verum dico, nec fallor, quia in hac nocte quisquis captiuus a domino per fugã dilabitur, absolutus in patriam accedit, nec prorsus ultra reperitur. Hæc Apollinaris uerba quasi auspicium ex Dei nutu missum accipiens, iterũ atque iterũ prouolutus ad tumulum martyris, orat ut uirtute eius adiutus, absq; impedimento possit abscedere. Moxq; uocato puero equũ sterni pręcepit dicens. Hodie absoluendi sumus a uinculo isto custodiæ. Et ascendentes ita alpium iuga atq; alium congerium montẽ opplęta multitudine transierunt, atque Aruernum delati sunt uirtute 5 beati martyris pręeunte, ut a nullo interrogarentur quo tenderent, uel unde uenirent, manifestumq; eos præsidio beati martyris ab hac erumna fuisse saluatos.

Cap. 44.

1 Ecce quantã sanctus martyr habeat potestatem.

2 Nota festum sancti Victoris.

3 Vide quõ ante sanctorum festa etiam antiquitus uigiliæ celebrabantur populis ad eas conuenientibus.

4 Prostratus corã sacro sepulchro sancti, impẽsius orare cœpit, ut eum uirtus martyris ab hoc exilio liberaret.

5 Ecce quõ sancti cum fiducia inuocati, præsidium præstant eos implorantibus.

Habetur ubi supra.

MIRACVLVM BEATORVM MARTYRVM Geruasij & Prothasij, per D. Gregorium Turonensem Archiepiscopum scriptum.

Cap. 46.

IN urbe Mediolanensi beatorũ martyrũ Geruasij Prothasijq; uictricia corpora retinentur, q̃ diu sicut ipsa passionis narrat historia, sub fossa latuerunt, quæ beato Ambrosio reuelata atque ab eodẽ reperta, in basilicã quã ipse ꝓprio ædificauit studio, ostensis miraculis sunt sepulta, de quorꝫ reliquijs qã maxime Turonica urbs seniores ecclesias cõtinet illustratas, ędes per totũ Galliarũ ambitum dilatatæ sunt. Sermo quadam uice de hĳs, quibusdam religiosis est habitus, qua de causa antedictæ reliquiæ tam condensę fuerint per loca singula distributæ. Et quæ super hĳs quodam referente audiui, absurdũ non putaui inserere lectioni, quia non continetur in historia passionis eorũ. Aiebat enim quod quando gloriosa corpora translata in illam ecclesiam fuerunt, dum in honore ipsorũ martyrũ missarũ solennia celebrarentur, cecidisse è camera tabulam unã quæ illisa capitibus martyrũ, riuũ sanguinis elicuerit, de quo infecta sunt linteamina uel palhulæ siue uela ecclesiastica, beatusq; cruor in illis collectus est, qui usque adeo confluxisse fertur, quoadusqꝫ linteamina quæ suscipe rent sunt repleta. Ex hoc enim eorũ reliquiæ affatim collectę, per uniuersam Italiam uel Galliã sunt delatæ. Ex quibus & sanctus Martinus multa suscepit, sicut Paulini beatissimi narrat epistola.

Vides quod sanctorũ reliquijs Ciuitates et Ecclesiæ illustrantur.

MIRACVLA BEATORVM NAZARII ET CELSI martyrum, per D. Gregorium Archiepiscopum scripta.

Habetur in eodẽ loco.

Cap. eodem 46.

DE sancti Nazarij ac Celsi pueri artubus quos apud Ebredunẽsem Galliarum urbem passos lectio certaminis narrat, & ita corpora ipsa clam propter Paganorũ insecutionẽ sepulta sunt, ut in tẽpora secutura obliuioni darentur, referre erat solitus uir ille qui de supradictis sanctis quæ præfati fuimus enarrauit, natam fuisse super hæc sepulchra pirum arborẽ, & fecisse quendam pauperẽ hortulum in hoc loco, qui hanc arborẽ concludebat. Verũ cũ poma iuxta morem tẽpore debito ferret, quicunque exinde infirmus quacunque ægritudine detentus, pomum mordens decerpsisset, mox ablata infirmitate conualescebat. Vnde magnũ quæstum pauper ille habebat. Sed cũ se reuelantes martyres arborẽ incidi iussissent, pauper ille magnis fletibus prorumpens, incidi arborẽ nõ sinebat. Quo remoto, succisa piro, basilica miro opere ædificata est, in cuius etiam altari beati Genesij Arelatensis martyris reliquię uenerãtur. Tantaq; pauper ille fide pręlatus est, ut sacerdotium in hac ecclesia deinceps promouerit.

Basilica miro opere ędificata est.

Cap. 60.

In territorio quoque urbis Nanneticæ in uico quodam supra alueum Ligeris, beati Nazarij reliquię continentur. Igitur quodam tẽpore homo

deuotus balteum ex auro purißimo cũ omni apparatu studiosissime fabricatũ, super altare basilicę illius posuit, orans, ut in causis suis martyris uirtus dignaretur adesse. Quo recedente Brito quidam ex satellitibus Vuarochi britannorũ comitis & primus cũ eo affuit, ablatoq; uiolenter apparatu baltei, ipsumq; balteum repetit, renitente presbytero atque dicente; Dei res hę sunt, & ad reficiendos pauperes sancti Martini sunt collatæ, ne famem pessimã patiantur; qui huic tẽplo fideli deuotione deseruiunt, unde tu potius huc aliqua inferre, nõ auferre debebas. Non molliuit hominis auari animũ abbatis illius prędicatio; sed potius minari ei cepit, ac dicere, nisi sine mora refuderis balteum, manu mea interimeris. Tunc uictus abbas, speciẽ super altare quo sancta teguntur pignora collocauit dicens: En ipsam quã petis reculam, si metus de uirtute martyris nullus est; aufer. Erit enim ut confidimus, de uestigio iudex, Si eã auferre præsumpseris. At ille nihil metuens, abstulit, iubens sibi equũ ante ipsam basilicæ porticũ præparari. Cui ait sacerdos, Nullus unq̃ in hoc loco equũ præsumpsit ascendere. Da quęso gloriam Deo, & honora martyrem, ne mali aliquid patiaris. Ille uero mandata negligens sacerdotis; ascẽso equo in atrio sancto ubi egredi uenit, 2 percusso ad portę limen superius capite, ad humũ tecto dirupto corruit, manibusq; suorũ deportatus, tuguriũ cuiusdam pauperculi quod erat proximũ, est ingressus protinusq; spiritũ exalauit. Quod Vuarochus audiens, & res quas hic abstulit restituit, & de suo proprio multa contulit pauore perterritus.

2 *Vides quod qui res Deo & Sanctis eius oblatas auferre uolũt, aut sanctis basilicis irreuerentiam facere, seuerißime castigantur?*

MIRACVLA BEATI SATVRNINI MARTYris, per D. Gregorium Archiepiscopũ Turonensem scripta.

Habentur in libro eodem in gloriam plurimorũ martyrũ edito. Cap. 47.

SAturninus uero martyr, ut fertur, ab apostolorũ discipulis ordinatus, in urbẽ Tholosam est directus. Qui impulsu Paganorũ bouis petulei religatus uestigijs, per gradus capitolij pręcipitatus, pręsentẽ finiuit uitam capitis cõpage dispersa. Cuius reliquiæ cũ a quibusdam religiosis in regionẽ alterã transferrentur, itineris ordo contulit, ut Briuatensis pagi situm in Aruerno territorio terminum pręterirent. Sole quoque ruente ad hospitium cuiusdã pauperis diuertunt, mansionis postulando necessitatẽ. Recepti quoque ab homine quid exhibeant narrant. At ille humanitatis intuitu, & Dei timore cõmonitus, capsam cum reliquijs in cellam penariam ponit, ac super annonã quę erat in uase condita locat. Mane quoque dato, uiri acceptis pignoribus gratias agentes homini, iter quod ceperant abierunt.

Sequenti uero nocte admonitus uir ille per uisum, dicente sibi quodã sene, ne maneas in hoc loco, 1 sanctificatus est enim a pignoribus martyris Saturnini. Ille quoque paruipendens uisionem, nihil de his ut habet rusticitas quę admonitus fuerat recogitauit. Nec mora, irruit in tędium, ac paruitas facultatis eius cepit paulatim minui, uxor uero illius ab alio

1 *Ecce quõ sanctorũm ossibus & reliquijs loca sanctificationẽ adquirunt.*

2 languore tabescere. Quid plura? Infra 2 unũ annũ in tantam redactus est exiguitatẽ, ut nihil ei unde ali, aut tegi posset, sicut humana deposcit necessitas remaneret. Tandem conuersus ad se, dixit ad coniugẽ. Peccaui corã Deo & sanctis eius, ut ab hoc hospiciolo sicut sum admonitus nõ recessi. Et scio quod ob hoc nobis mala quę patimur accesserunt. Nunc autem pareamus uisioni quã uidimus, & remoueamus hoc hospiciolum a loco isto, ut saluemur. Tunc amoto tugurio, oratorium ex ligneis formatum tabulis collocauit, in quo quotidie orationẽ fundens, opem beati martyris flagitabat. Tandem cessantibus plagis aptanti manus ad operã, tanta fructuũ consequentia fuit, ut in modico tẽporis spacio, amplius q̃ perdiderat repararet. Hæc infra nostrũ territorium gesta sunt.

Vides quãta reuerentia sit habenda sanctorum reliquijs.

3 Sed ne hoc silebo ad cõprimendam malorum superbiam quod Plato quidam Clotarij regis tẽpore ad Pauliacense monasterium accedens, in cuius oratorio huius sancti reliquiæ continentur, pro eo quod munus aliquod ab abbate non accepisset, dixisse fertur, 3 Ego faciam de hac ecclesia domum regis, in cuius uno angulo equi alantur. Et cũ furore discedens, dum ad principẽ abire disponit, cõprehensus a febre die tertia spiritum exalauit, descendensq; uelociter ad infernũ, domum Dei reliquit ad cultum eius, cuius prius fuerat nomine consecrata.

Aduertis quantum huius iniqui simplex uerbum & nudã sine effectu uoluntatẽ dominus Deus punit, qui cogitauit de basilica domum regis facere, & stabulum equorum.

Cap. 65.

In territorio quoque Aruernensi, tẽpore quo Christianus Aruernũ abijt cũ diuersa scelera ab eius gererentur ministris, quinq; uiri sacrosanctum oratorium domus Iciacensis furtim appetunt. Habentur autem in eo sancti Saturnini reliquię. Irruptum ablatis palliolis, uel reliquis ministerij ornamentis, nocte tegente discedunt. Sed presbyter recognoscens furtũ, ac inter uicinos scrutans, nullum potuit ex his quæ ablata fuerant, indicium reperire. Protinus uero latrones qui hæc admiserant, in Aurelianense territorium transtulerunt, diuisisq; rebus, accepit unusquisque

4 partem suam. Sed mox 4 insequente ultione diuina quatuor in seditionibus interfecti sunt. Quintus uero totã sibi furti huius hæreditatem superstes remanens uendicauit. Sed ubi hæc in domo sua contulit, statim obiectis sanguine oculis excæcatus est. Tunc cõpunctus tam doloribus quam inspiratione, 5 deuouit dicens. Si respexerit deus miseriam meã, & mihi uisum reddiderit, referam loco illi sancto quę abstuli. Et hęc cũ lachrymis orans, uisum recepit. Accedens uero ad oppidũ Aurelianense, prouidente Deo diaconẽ Aruernum inuenit. Cui traditis rebus, suppliciter exorauit, ut easdem oratorio restitueret. Quod diaconus deuotus impleuit.

Ecce & hic quã seuerum iudicium in eos actum est, qui ornamenta ex sacrosancto oratorio abstulerunt.

5 *Vides uoti emissionẽ, rei cupitæ obtentionẽ, & uoti impletionẽ. Et tamen nebulones nostri tẽporis hæc irrident.*

Habentur ibidem.

MIRACVLA BEATI BENIGNI MARTYRIS, per D. Gregorium Archiepiscopum Turonensem scripta.

Cap. 50.

Benignus dominici nominis testis apud Dunonense Castrum martyrio consummatus est. Et quia in magno sarcophago post martyrium

tyrium conditus fuit, putabant nostri temporis homines, & præsertim beatus Gregorius episcopus ibi aliquem positum fuisse gentilē. Nam rustici 1 uota inibi dissoluebant, & quæ petebant uelociter impetrabant. Ad hoc ergo beati sepulchrum quidā dum exinde multa beneficia perciperet, 2 cereum detulit, quo accenso, domū rediit. Puerulus antē paruulus hæc obseruans, illo abeunte descendit ad tumulū, ut ardentē cereū extingueret & auferret. Quo descendente, ecce serpens miræ magnitudinis de alia parte ueniens, cereū circuncingit. Puer autē timens sursum rediit & bis aut tertio cereū auferre tentans obsistente angue nō potuit.

Talia & his similia beato pontifici nunciata nullo modo credebat, sed magis ne ibidē adorarent fortiter testabatur. Tandē aliquando beato confessori dei martyr reuelat & dicit. Quid (inquit) agis? Non 3 solum tu despicis, uerum etiā honorātes me spernis? Ne facias quæso, sed tegmen super me uelocius præpara. De qua ille uisione concussus, 4 beatū sepulchrū adit, ibiq; diutissime pro ignorantia cū fletu ueniā deprecatur. Et quia cripta illa quæ ab antiquis inibi trāsuoluta fuerat, diruta erat, rursum eam beatus pontifex ædificauit eleganti transuoluens opere. Sed sanctū sepulchrū nescio qua causa faciente foris uenit. Quod ille intus transferre cupiens, cōuocauit ad hoc obsequiū abbates atq; alios religiosos uiros, in quo cōuentu grande miraculū beatus martyr & populis & suo præstitit confessori. Erat quippe ualidū ut supradiximus illud sarcophagū, ut tale in isto tēpore nec tria paria boum trahere possint. Cumq; diutissime morarentur, nec inuenirent qualiter ipsum intus inferrent, Sanctus Gregorius illuminatis cereis cū grandi psalterio apprehensum a capite martyris Sarcophagū, & duo presbyteri ad pedes mouētes, illud in cripta habilissime detulerunt, & ubi ipsis fuit placitum cōposuerunt, quod non minimū populis spectaculū fuit. Post paucos autem annos ab euntibus in Italiā, passionis eius hystoriā allatā beatus confessor accepit. Sed & deinceps Sanctus martyr multis se uirtutibus manifestauit in populis. Nec moratus super criptam illā basilicā magnā iussit ædificari. In proximo autē est & alia basilica, in qua pascasia quædā religiosa ueneratur. Nā uisum est eo tēpore structoribus quandā anim egressam fuisse ab ipsa basilica, nigra ueste, cigneo capite, multuq; decoro, quæ sic effata est structores. Eya dilectissimi, perficite opus bonū, eleuentur machinæ, quibus erigitur hæc structura & merito acceleratur quæ talē habet executorem. Nam si permitteretur, ut uestrorū oculorum acies contemplarentur, nempe uideretis nobis operantibus sanctum astare Benignum. Hæc effata, basilicam de qua egressa fuerat ingrediens, nulli ultra comparuit. Autumabant enim eius tēporis homines, beatam ibi apparuisse pascasiam. Super lapidē uero illū in quo cū plumbo remisso pedes eius confixi fuerunt, factis loculis uinum ac siceram multi infundunt, unde si aut oculi lippitudine grauati, aut quælibet uulnera fuerint peruncta, protinus fugata infirmitate sanantur. Quod ego euidenter expertus sum.

1 *Ecce antiquum morē uouendi, & uota soluendi, ut uelociter obtineantur petita.*

2 *Vide quomodo ante sanctorum sepulchra cerei olim etiam accendebantur.*

3 *Ecce quomodo sancti in Dei & Christi lumine sciunt quæ circa nos aguntur.*

4 *Beatum sepulchrum adit, ibiq; diutissime pro ignorantia cum fletu ueniam deprecatur.*

Nam cum mihi nimia lippitudine oculi grauarentur, ex hoc sacra to sanguine tactus, dolore protinus carui. Cum autē ad Aruernam regionē lues illa inguinaria adueniret, quæ sancti Galli episcopi oratione depulsa est, & in subita contemplatione parietes domorū atq; ecclesiarum signarentur, matri meæ apparuit in uisu noctis, quasi uinum quod in apotecis nostris habebatur sanguis esset effectum, cui lamentanti ac dicenti, ue mihi quia signata est plaga domus mea, ait ei uir quidam nosti (inquit) quod post pridie quod erit in 5 Kalendis Nouembris pasſio Benigni martyris celebrabitur? Noui ait: Vade (inquit) & uigila 6 tota nocte in honorem eius, ac reuoca missas & liberaberis a plaga. Expergefacta autē a somno, impleuit quæ sibi fuerant imperata, signatisq; uicinorum domibus, domus nostra inuiolata permansit.

5 *Calendis Nouembris pasſio beati Benigni celebrabitur.*

6 *Vade & uigila tota nocte in honorē eius, & liberaberis a plaga.*

Habetur ut supra in eodem libro.

MIRACVLVM BEATI SIMPHORIANI MARtyris per D. Gregorium Archiepiscopū Turonensem scriptum.

Cap. 51.

SImphorianus martyr apud Augustudunensem urbem martyrium consummauit. De loco autē illo, ubi gladio percussus est, & sanguis eius effluxit, quidā religiosus tres lapillos cū ipso sanguine leuauit, & in capsa argentea repositos, in ecclesiam ligneis constructam tabulis, apud Thigernum castrū urbis Aruernæ in altari sancto locauit. Tempore autē quo Theodoricus rex Francorū regionē illā euertit, hoc castrū ab hostibus incendio concrematur. Cunq; ab aliarū domorū exustione domus dei quæ ut diximus ligneis erat tabulis fabricata, igni apprehensa consumeretur, populi plangentes dicebant. Vtinam uel 1 beatæ reliquiæ non perijssent. Interea cum pruinarum magnus esset de incendio aceruus effectus, subito aquilone flante atq; urente uehementer, fauillæ ab incendio relictæ per diuersa iaciuntur. Et ecce capsa illa argentea à copiosi ignis incendio illæsa, refulgens tanq; sidus præclarum apparuit colligentes autē eam qui tunc aderant clerici, requirentes nihil de beatis pignoribus diminutum repererunt inter tam ualida incendia gratiasq; deo egerunt speciem tam tenuem sic fuisse saluatam, in qua, ut ita dicam, nō solum hæc, sed etiā mille libræ argenti aut ferri potuissent sine mora dissolui. Vere magna ibidē uirtus apparuit, quæ 2 populum ad dei cultū, & honorem sui nominis roborat, qui post factam deinceps aliam in eodē loco basilicam, 3 sanctas reliquias in altari posuerunt.

1 *Vides sācti reliquias beatas dici?*

2 *Miracula quæ ad sanctorū reliquias fiunt populos ad dei cultū & honorem eius nominis roborant.*

3 *Sanctas reliquias in altari posuerunt.*

Habetur in eodem opere in gloriam plurimorum martyrum edito.

MIRACVLVM BEATI MARCELLI MARTYris, per D. Gregorium Turonensem Archiepiscopum scriptum.

Cap. 52.

EX beati Marcelli Cabillonēsis martyris uirtutibus, pauca ad nos mittenda memoriæ monimenta uenerūt, quæ quamlibet parua censeantur in dictis, ad eū tamen referenda sunt, qui hæc operatur in singulis.

Causa quædam extiterat ut Femius Ennomi quondã Aruerni presbyteri filius, Cabillonensem urbẽ adiret, idemq; apud basilicam Sancti martyris Marcelli hospitalem domũ habebat, ab abbate loci uictus stipendia capiens, ipse enim quæ loquor exposuit. Inter duos (inquit) uiros orta fuit contentio, hisq; litigantibus in hoc lis ipsa subijt, ut eam sacramento dirimerent. Ingressiq; basilicam sancti martyris, 1 eleuatis homo manibus ad periurandũ, cum nomen Sancti uoluisset eũ ore patulo nominare, hæsit nox in faucibus, nec lingua poterat ad officium reflecti. Sed ne hoc quidem parum uideretur, ad beati athletæ gloriã, ipse cũ eleuatis manibus quasi æneus totus irriguit. Tunc oratio facta pro eo, absolui diaboli arte uinctum obtinuit, ipse quoq; post absolutionem sermone proprio opus suũ confessus, quæ negligenter egerat emendauit.

1 Ecce quàm terribile iudiciũ exercuit deus contra peierantem in Ecclesia, & hoc ad gloriã martyris sui.

MIRACVLVM BEATI VALERIANI MARTYris, per D. Gregorium Archiepiscopum Turonensem scriptum.

Habetur ibidem.

Cap. 53.

MArtyri supradicto adiungitur & sanguine & agone ꝓpinquus beatus athleta Valerianus, qui apud castrum Trinorciense quadragesimo a Cabillonensi urbe miliario, consumato certamine tumulatus est. Igitur Gallus huius urbis comes, celiaci morbi dolore grauatus, qui totam aluum non modo tortura, uerum etiam tumore ita cõflauerat, ut hydropicus putaretur, nihil edere, nihilq; potus capere posset, fiebatq; iuxta hoc contagiũ, ut inediæ morbo deficeret. Qui prope exanimis cum se cerneret desperatum rogat se deportari ad beati martyris tumulũ, ubi cũ proiectus fuisset, accessit ad eum Epirechius presbyter qui tunc ipsam regebat ecclesiam, uir uirtutum & puræ mentis homo, sicut ipsi oculis nostris inspeximus, dixitq; ei, Si uis sanus fieri, confide in uirtute martyris gloriosi, & uoue ut unam trabem cum ligaturis suis ad huius templi tecta recuperanda transmissas. Erit enim tibi præsidium, si ea deuote impleueris, quæ promittis. At ille attẽtius orans 1 uouit quæ presbyter indicauit, statimq; sanus factus, trabem nullo cõmouente ad basilicam sancti exhiberi pręcepit. Ecce quid pręstitit dominus Iesus Christus in terris martyribus sanctis, quos glorificatos asciuit coelestibus regnis. Hæc immerite, quia sacrũ 2 nomen eius corde credentes, in operibus inuocantes, in tentationibus confitentes, non modo ut fideles serui dominum sunt secuti, uerum etiam & alios ut sequerentur suis exemplis incitauerunt.

1 Vide emissionẽ uoti, uide statim sanitatẽ consecutam, uide uoti solutionem. Quid est hic quod irridere possit hæreticus?

2 Hæc etiam causa est quare nos sanctos ueneramur & diligimus.

MIRACVLVM BEATORVM TIMOTHEI & Apolinaris martyrum, per D. Gregorium Archiepiscopum Turonensem scriptum.

Continetur in eodem libro ut supra.

Cap. 54.

TImotheus & Apolinaris apud Remensium urbem consummato

martyrio cœlestia 1 meruerunt, quorum reliquias quidam ædificata in eorum 2 honore basilica deuotus expetijt. Pontifex uero qui aderat, cũ honore per presbyterum dirigit. Cumq; iter ageret, mulier importuna, & credo indigna merito, in uia procedit, salutatoq; presbytero, deosculatur linteum quo 3 sacræ tegebantur fauille rogat sibi de his aliquid condonari. Tunc presbyter diu dubitans, & tribuere differens, uictus tandem ab improbitate eius, dimisit ei particulam, ascendensq; sonipedem iter expedire cepit iniunctum, & percutiens utraque equi latera, nequaquam poterat promoueri. Ipse uero grauatus erat ut uix caput ualeret erigere. Intelligens autem martyrum se 4 uirtute teneri, pœnitentia motus, utiliter recepit quod neglig&etilde;tia intercedente largiri præsumpsit, restitutoq; in capsa quod abstulerat, abire permissus est.

1 *Consũmato martyrio cœlestia meruerunt. Verũ hoc ipsi meritũ in uirtute gratificæ gratiæ dei habuerũt.*

2 *Vides quod etiã olim in honorẽ sanctorum Ecclesiæ ædificabantur?*

3 *Non uocat cineres emortuos ut faciunt nouatores nostri, sed sacras fauillas.*

4 *Intelligens martyrium se uirtute teneri. Vide quantam potestatem habent sancti.*

MIRACVLVM BEATORVM MARTYRVM Rogatiani & Donati, per D. Gregorium Archiepiscopum Turonensem scriptum.

Habetur ut supra in eodem opere.

Cap. 59.

APud urbem Nanneticam duo sunt martyres pro Christi nomine iugulati, quorum unus Rogatianus, alter Donatus est uocitatus. Habetur ibi etiam & similimus magnus confessor. Igitur cũ supradicta ciuitas tempore Clodonichi regis Barbara ualleretur obsidione, & iam sexaginta dies in hac erumna fluxissent, media ferè nocte 1 apparuerunt populis uiri cum albis uestibus, radiantibus cereis, à basilica beatorum martyrum egredi. Et ecce alius chorus huic similis, de basilica procedere antistitis similimi. Cunque coniungentes se data salutatione orationi incubuissent, recesserunt unusquisque ad locum unde progressus fuerat, ac protinus omnis phalanx hostilis ĩmenso pauore exterrita, ita subito impetu loco discesit, ut facta luce nullus ex his reperiri posset. Apparuit autẽ antedicta uirtus & Chilloni cuidam qui tunc huic exercitui præerat. Qui nec dum erat ex aqua & spiritu sancto renatus, qui statim compunctus corde, reuersus ad dominum, iterata natiuitate progenitus, Christum esse filium dei uiui clara uoce confessus est.

1 *Vide quanta sit sanctorum uirtus & potestas, & quam mirabilis deus in sanctis suis.*

MIRACVLA BEATORVM QVIQVAGINTA Thebæorum & Mallosi martyrum, per D. Gregorium Archiepiscopum Turonensem scripta.

Habetur in libro eodem in gloriam plurimorum martyrum edito.

Cap. 61.

ESt apud Aggrippinensem urbem basilica in qua dicuntur quinquaginta uiri ex illa legione sacra Thebæorũ pro Christi noĩe martyriũ consumasse. Et quia admirabili opere ex musino quodã modo deaurata resplendet, sanctos aureos ipsam basilicam incolæ uocitare uoluerunt.

Quodam

Quodam aũt tempore Eberegisilli episcopi qui tũc huius urbis erat antistes capitis medietates ualidis doloribus quatiebantur. Erat aũt tunc tẽporis in urbe oppido proxima, quo dolore, ut diximus, ualde attenuatus, misit diaconẽ suũ ad sanctorum basilicã. Et quia in ipsius tẽpli medio puteus esse dicitur, in quo sancti post martyriũ pariter sunt coniecti, collectũ exinde puluerem 1 detulit sacerdoti. Verũ exinde caput attigit, & ex templo dolore omni exemptus est. 1 *Vide rem mirabilem puluis ex puteo martyrũ collectus, statim capitis dolorem sanauit.*

Ab hoc sacerdote sancti martyris Mallosi corpus repertum est, hoc modo. Cũ fama ferret hunc apud Bertunense oppidũ martyrium consummasse, occultũ erat hominibus illis quo in loco quiesceret. Erat tamen oratoriũ inibi, in quo nomen eius inuocabatur. Supradictus uero pontifex in honore eius basilicã 2 ædificauit, ut scilicet cum aliquid re uelationis de martyre acciperet, in ea beatos artus dño annuente transferret. Denique in latere basilicæ, id est in pariete qui a parte erat oratorij, in absida se collegit, præstolans domini misericordiã quid iuberet de martyre reuelari. Post hæc diaconus quidã Mentensis per uisum ductus, ubi martyr quiesceret est edoctus. Post paucũ.n.tempus ueniens ad episcopũ, & quasi certa signa quæ per uisum uiderat relegens, cum prius ibidem non fuisset, ait episcopo; Hic effode, & ĩuenies corpus sancti, idest in medio absidæ. At ille cum fodisset quasi septem pedes, attigit nares eius odor ĩmensi aromatis & ait, Credo in Christo quod ostendet mihi martyrẽ suũ, quando me hæc suauitas circundedit. Et fodiens reperit sanctũ 3 corpus illæsum, & emittens uoce magna, gloria in excelsis Deo, omnẽ clerum psallere fecit. Dicto quoque hymno corpus sanctum in basilicam transtulit, & cum laude debita sepeliuit. Ferunt ibidem & Victorem martyrem esse sepultum, sed non eum adhuc cognouimus reuelatum.

Cap. 61.

2 *Episcopus in honorẽ martyris basilicã ædificauit, ut in ea beatos eius artus transferret.*

3 *Sanctũ corpus uocat nõ cadauer mortuũ, ut faciunt noui hæretici.*

MIRACVLA BEATI PATROCLI MARTYris per D. Gregorium Archiepiscopũ Turonensem scripta.

Habetur ibidem.

Cap. 63.

Patroclus quoque martyr qui apud urbẽ Trecassinorum sepultus habetur, sepius se amicum Dei uirtutibus multis ostendit. Erat enim super eũ paruulum oratoriũ, in quo unus tantũ clericus seruiebat. Loci.n.homines paruum exhibebant martyri famulatum. Pro eo quod historia passionis eius non haberetur in prõptu, mos nanque est hominũ rusticorum, ut sanctos Dei, quorum agones relegunt, attẽtius uenerentur.

Quidã igitur de longinquo itinere ueniens, libellum huius certaminis detulit lectori, quem in quo loco seruire diximus prodidit ad legendum. Ille uero post decursam lectionẽ ualde gauisus, nocturno sub tempore, famulante lumine uelociter exẽplauit. Hominibus autem digressis hic episcopo suo exhibet, quę repererat, putans se per hęc gratiã asse-

qui sacerdotis. At ille non credens, sed confictũ æstimans, cesum increpatumque clericũ abscedere iubet dicens, te hęc iuxta uotũ tuum dictitasse manifestũ est. Nam nunquã ea cũ illo homine reperisti. Post multum uero tẽpus ut uirtus martyris non esset occulta, abijt exercitus in Italiã, detulitque passionis huius historiã, sicut a clerico tenebatur scripta. Tunc confusus ualde episcopus cognouit uera esse quę a clerico dicebantur. Populus autẽ ex hoc magis honorare 1 cepit martyrem, constructaque super eum basilica in festiuitatẽ eius per singulos annos deuote concelebrat.

1 Habes hic quod Sanctis honorantur, quod basilicæ in eorum gloriam ædificantur, q̃ festiuitas Martyris Patrocli per singulos annos celebratur.

Continetur in eodem opere in gloriã plurimorum martyrum edito.

MIRACVLVM B. AVRELIANI MARTYRIS per D. Gregorium Archiepiscopũ Turonensem scriptũ.

Cap. 64.

AVrelianus martyr apud urbem Aruernã martyrium consummauit, in cuius honore 1 Alchima soror Placidinę coniunx Apolinaris & Episcopus tẽplum ædificare cupientes, multa sanctorũ corpora dum fundamenta iacerent remouerunt, nescientes cuius meriti essent, quorũ sepulchra repererant. Quę cum seiunctim sepelire propter aliorũ sepulchrorũ multitudinem, quę locũ illum ab antiquo repleuerant non haberent, congregatã ossium massam in unã proijcientes fossam humo operuerunt, idque quod Deo uel sancto martyri 2 acceptabile non fuisset, per uisum cuidã apparuit. Viditque homo ille cõquerentẽ beatum Aurelianũ cũ reliquis sanctis atque dicentẽ. Ve mihi quia propter me multi fratrum meorũ iniuriati sunt. Veruntamen dico, qui hęc ceperunt, ad effectũ perducere non possunt. Quod ita gestũ est, erectis enim parietibus super altare ædis illius, turrem a colũnis pharis eraclisque transuolutis arcubus erexerunt, mirã camerę fucorum diuersitatibus imaginatã adhibentes picturã. Nam ita hoc opus elegans erat & subtile, ut per longa tempora rimarũ frequentatione diuisum, penè in ruinã pendere uideretur, quod periculum Auitus pontifex cernens, anticipans futurã columnarũ stragem, iussit tignos asseresque uel tegulas amoueri, quę submota cum essent, nec adiutoria colũnis apposita, nutu Dei discedentibus de machina structoribus ut cibũ caperent, secedentibusque reliquis a basilica, dato columnę ĩmenso pondere cũ magno sonitu super altare, & circa altare corruerunt. Completaque est ædis nebula de effracti calcis puluere.

1 Et hi templum in honorem martyris ædificant.

2 Ecce quomodo sancti in deo & Christi lumine sciunt quæ circa nos aguntur.

At sacerdos exanguis duorum damnorũ detrimenta suspirans, ne & marmora confregissent, & aliquis deperisset e populo, scire non poterat quid damni accessisset. Nullus enim propter nebulam pulueris illuc poterat accedere. Post duarum uero horarũ spacium recedente nebula, ingressi uel defunctorũ colligere corpora, uel columnarum fragmenta rimari, nullũ hominẽ perisse cognoscunt. Altare quoque mirantur illæ-

ſum, in quod e tanta altitudine impactæ columnæ nihil læſionis intulerunt. Quid plura? inuenerunt omnia integra, cuncta contemplantur eſſe ſaluata, glorificant martyrem, conſpiciunt Dei uirtutem, qui ſic altare columnaſq; ſeruauit illæſas. In huius urbis territorio & Iulianus martyr agonis palmã legitime decertando promeruit. De cuius uirtutibus quæ ad nos uenerunt, in libro quem de eius miraculis ꝓprie ſcribere præſumpſimus declarauimus.

MIRACVLA BEATI GENESII MARTYRIS per D. Gregorium Turonenſem Archiepiſcopũ ſcripta.

Habetur ibidem.

NVperrimo tempore in urbis Aruernæ territorio quod adiacet Zigernenſi caſtello, Geneſius eiuſdem loci ſanctus ſe hoc modo mũdo reuelauit. Pauper quidam boues quos ad exercendam culturã habebat; caſu ab oculis dilapſos perdidit. Eoſdemq; ſolicita indage quæſitos reperire non potuit. Conſequenti uero nocte apparuit ei uir quidã per uiſum dicens, Vade per uiam quæ ad ſyluam ducit, & inuenies boues quos ſollicite requiris, iuxta lapidẽ marmoris herbarũ copiam decerpentes, iunctiſq; ad plauſtrũ marmorẽ exhibe, & iuxta ſepulturam quæ uiæ eſt propinqua compone. Ego enim ſum qui tibi hæc loquor Geneſius, cuius eſt tumulus ille qui in albis poſitus per martyrium ab hoc mũdo migraui. Conſurgens autem homo ille diluculo, reperit boues iuxta lapidem, fecitq; ſicut ei præceptum fuerat per uiſum. *Cap. 66*

Sed nec in hoc defuit miraculum. Cũ immenſus lapis quẽ multa boũ paria mouere non poterant, a duobus tantum delatus eſt bobus. Ex hoc enim multi infirmi ibidem uenientes, uotorum 1 promiſſa ſoluentes, ſanitatem recipiunt. Audiens hæc Auitus epiſcopus urbis illius, baſilicã ſuper tumulũ ſancti magnã ædificauit, dedicatãque feſtiuitatem 2 in ea excoli præcepit, in qua nunc multa frequentia populorũ cum uotis ut diximus ueniens, cum ſanitate regreditur. Hanc etiã baſilicã ſancti Geneſii Arelatenſis reliquijs illuſtrauit.

1 Vides uota ad tumulum ſancti perſolui, et ſanitates recipi ab infirmis.

2 Feſtiuitas S. Geneſij coli præcepta ab Epiſcopo. *Cap. 67.*

Hic uero martyr Geneſius deciſione ceruicis agonẽ pro Chriſti nomine apud eandem Arelatenſem urbẽ pollente feruori fidei conſummauit. Eſt autem ibi arbor ubi dicitur decollatus fuiſſe, genere morus. Ex qua infirmis multa 3 plerunque beneficia impartiente martyre ſunt conceſſa. Sed decurſis temporibus cum rami cortexque eius pro ſaluatione a multis detraherentur, arefacta eſt. Veruntamen adhuc fideliter petentibus uiuit, ſimilia præbens medicamina quod ſupereſt de colũna.

3 Ecce quomodo etiam res exteræ quæ ad ſãctos quoquo modo ptinent, interdum gratiarum beneficia populus præſtant.

Sed & pons quondã ſuper Rhodanum fluuium ubi beatus martyr nataſſe fertur, in die ſolennitatis 4 eius diſruptus cathenis quia ſuper naues locatus erat, nutare cœpit, ac præ nimio pondere populorum ipſæ naues dehiſcentes in alueo fluminis populũ ſubmergebant. Tũc omnes

Cap. 68.

4 Solenitas S. Geneſii.

simul in discrimine positi, una uoce clamauerunt dicentes, Genesi 5 beatissime eripe nos propriæ sanctitatis uirtute, ne pereat plebs quę fideliter aduenit tua deuote solennia celebrare. Mox flante uento uulgus omne ad littus reductũ, miratur se uirtute martyris esse saluatum. Nam & cancelli beati sepulchri sebius a longobardis uel reliquis hostibus confracti sunt. Sed arrepti 6 a dæmone homines, aut comprehensi, rabie debachantes, aut proprijs se dentibus lacerantes, nihil de hijs quę uiolenter ceperant abstulerunt.

Ferunt etiam in urbe fuisse mulierẽ cui a uiro crimen impactũ, nec omnino probatũ, a iudice ut aquis demergeretur diiudicata est. Cui cũ ad collũ lapis ĩmensus funibus colligatus fuisset, in Rhodanũ de naui prę cipitata est, illa uero beati martyris auxiliũ precabatur. Et nomen eius inuocans aiebat: Sãcte Genesi 7 gloriose, qui has aquas natãdi pulsu sanctificasti, erue me iuxta ĩnocentiã meã, & statim super aquas ferri cepit. Quod uidentes populi susceperunt eã in naui, & ad basilicam sancti duxerunt incolumen, nec ulterius a uiro, uel a iudice est quęsita.

O quantũ innocentia pręstat, quantũ mens pura meretur. Nam simili sorte alia mulier a uiro suo adulterij crimen accepit. Quod coram iudice diutissime negans, cum propria confessione superari non posset, diiudicatur ĩmergi. Dehinc concurrente ad spectaculum populo, ad pontẽ ducitur amnis Ararij, connezo cũ fune lapide molari collo eius, pręcipitauerunt eã in flumen, increpante desuper uiro atque dicente, Ablue nunc aquis abundantibus fornicationes atque ĩmunditias tuas, quibus sæpe maculasti stratum meum. Sed domini pietas quę insontes perire non patitur, prouidit stylum sub aquis, quem uidere homo nõ poterat, qui suscipiens funem sustinuit mulierem, ne ad fundum fluminis perueniret. Et erant utraque sub aquis, mulier scilicet, & petra, styli illius lance librata.

Cunque iam sol occubitum peteret, propinqui fœminæ illius deposcunt a iudice, ut liceret per alueũ torrentis cadauer consanguineę inquirere. Accepta itaque indulgentia descenderunt ad locum in quo præcipitata est mulier. Viderantque eam pendere cum lapide; missoque unco abstraxerunt illam, intelligentesque esse uiuam, uelociter ad basilicã quæ est flumini proxima transtulerunt. Timebant enim ne iterum mergi iuberetur a iudice. Interrogabant autem mulierem qualiter sub pelago uiuere potuisset, respondit. Non mihi aliter quam somnium uisum est, nec amplius aquas sensi, nisi cum in his proiecta descendi, aut ab his iterum resumpta surrexi. Et mirabantur omnes non potuisse eam mori in tali discrimine, saluauit enim eã propriæ conscientiæ fides, & domi nus quem iugiter deprecata est. Deinde propinquis indulta, nec a uiro nec a iudice est amplius inquisita. Sed ad uirtutes martyrũ redeamus.

MIRA-

5 *Vide hic si sanctum martyrem inuocant, si statim adest inuocatus, & uirtute sua populum ad se clamãtem mirabiliter liberat.*

6 *Quam grauiter puniũtur qui ab ecclesijs aliquid furto uel uiolenter subtrahere conantur.*

7 *Et hic habes sancti inuocationem, & mirabilem exauditionem. Cur ergo detrahunt quidem sanctorũ inuocationibus?*

Cap. 69.

MIRACVLVM BEATORVM MARTYRVM Ferreoli atque Ferrucionis, per D. Gregorium Archiepiscopum Turonensem scriptum.

Habetur in eodem opere.

Cap. 70.

VIsonticorum ciuitas proprijs 1 illustrata martyribus, plerunq; miraculis præsentibus gaudet. Huic in obitu criptæ duo ut passio declarat, martyres Ferreolus atque Ferrucio sunt sepulti. Factum est autem quodam tempore ut uir sororis meæ inualesceret febre grauiter ęgrotaret. Cũ iam quarti mensis spacio lectulo anhelus occumberet, ut nihil aliud coniunx mœsta, nisi quę sepulturæ erant necessariã cogitaret, sanctorũ basilicam flens ac tristis expetijt. 2 Prouolutaq; coram sepulchris, palmis, ac facie rigante opprimit pauimentum. Accidit autem fortuitu ut extensa dexteræ manus palma, folium herbæ saluiæ quod pro honore martyrum in cripta conspersum fuerat operiret. Postquam autem fusa 3 oratione cum lachrymis surrexit à tumulis, putans aliquid de linteaminibus quibus induta erat apprehendisse ut adsolent, uolam continuit clausam. Egressaq; basilicam, patefacta manu folium herbæ miratur, obstupefacta quod hoc esset munus cœleste indultum sibi diuinitus recognoscit, ut scilicet per eum uirtus martyrum infirmo succurreret. Domũ igitur iam lætior rediens, 4 folium dilutum aqua uiro porrexit ad bibendum. Qui ut hausit plenus fide, protinus sanitatẽ plenissimam meruit obtinere.

1 Ecce quomodo Ciuitates sanctis Martyribus illustrãtur, et præsentibus eorũ miraculis gaudẽt. At hoc hæretici negare nõ erubescunt.

2 Prouoluta coram martyrum sepulchris, palmis ac facie rigante pauimentũ opprimit.

3 Postquam fusa oratione cum lachrymis surrexit à tumulis.

4 Viderem miram, folio herbæ saluiæ aqua permixto sanatur ægrotus per Martyrũ uirtutem.

MIRACVLA BEATI DIONYSII MARTYRIS, per D. Gregorium Turonensem Archiepiscopum scripta.

Continentũr ibidem.

Cap. 71.

DIonysius episcopus Parisiorum urbi datus est martyr. Tempore uero quo Sigibertus rex cum exercitu ad urbem illam uenit, & maximam uicorũ eius partem incendio concremauit, quidam de primoribus eius ad basilicam antedicti martyris properat, non orationis deuotione, sed tantum ut aliquid fraudaret ab æde. Ilico ubi reserata ostia ac uacuum templum à custodibus reperisset, pallam olosericam auroq; exornatam ex gemmis quæ sanctum tegebat sepulchrum temerario ausu diripuit, secumq; sustulit. Veniens autem ad castra, fuit ei necessitas nauigandi. Cunque puer eius quem tunc creditum habebat, suspensis ad collum ducentis aureis, nauem cum eodem ascendisset, subito à 1 nullo tactus, de naui ruit, oppressusq; aquis nunquã potuit inueniri. Ille quoq; iudicium dei in se cernens per pueri amissionem & auri, uelociter ad littus de quo digressus fuerat remeauit, pallamq; sepulchri summa uelocitate restituit. Et licet hoc fecerit, tamen diem in quo hæc admiserat, recurrente anni circulo non attigit.

Alius autem super sepulchrum sanctum calcare non metuens dum columbam auream lancea quærit elidere, elapsisq; pedibus ab utraque

1 Pallam olosericam auro gemmisq; exornatam quæ sanctum tegebat sepulchrum, temerario ausu diripuit. Credis si hæc ornamenta deo displicerent, quod tam seuerus ultor fuisset in ablatorem? Minime quidem.

Disce sanctorũ sepulchra in ueneratione habere.

parte quia turritum erat tumulum, compressus 2 testiculis, lancea in latera defixa exanimis est inuentus. Id non fortuitu contigisse, sed iudicio dei gestum nullus ambigit.

Habentur ibidem.

MIRACVLA BEATI QVINTINI MARTYRIS per D. Gregorium Archiepiscopum Turonensem scripta.

Cap. 72.

1 Cuius beatũ corpus. Vides quod non dicit, cineres emortuos uel quid simile dedecorosum, ut dicunt haeretici.

APud Virmandense oppidum Galliarũ Quintinus martyr quiescit, cuius 1 beatum corpus a quadã religiosa quae dudum fuerat caecata reperitur. Sed mox ut a fluminis fundo reuelatũ est, miraculum protulit, cũ mulieris faciei, ubi primũ illuxit, lumina caecata restituit. In hac igitur urbe unus ex latronibus equum presbyteri furto abstulit, inuentus a presbytero iudici manifestatur. Nec mora apprehensus, & in uincula cõpactus, supplicio subditur, & opus suũ ore proprio indicans, patibulo iudicatur. Sed presbyter metuens ne ob sui damni causam anima hominis auferretur iudicẽ deprecatur, ut concessa illi uita, hic culpae reus absolueretur a poena, dicens sibi satis esse iam factum, quod per tot tormentorum genera latro quae gesserat declarasset. Sed seueritas iudicis cum nullis precibus potuisset flecti, reum patibulo condemnauit. Tunc presbyter cũ lachrymis 2 prostratus ad beati martyris tumulum, suppliciter deprecatur dicens, Quaeso gloriosissime 3 athleta Christi, ut eruas hunc pauperẽ de manu mortis iniquae, ne mihi fiat in opprobriũ, si per meam accusationẽ moriatur hic homo. Ostende deprecor uirtutẽ tuam, ut quem asperitas humana nequit absoluere, lenis pietatis moderamine tu dissoluas. Haec sacerdote cũ lachrymis deprecante, disruptis uinculis patibuli reus ad terrã ruit. Quod audiens iudex timore perterritus, & diuinã admirans uirtutẽ, nihil ultra illi nocere praesumpsit.

2 Oratio ante sepulchrũ martyris cum prostratione & lachrymis.

3 Vides quod per sanctorum inuocationem nõ offuscatur Dei necessaria inuocatio? Quae si maiestati eius displiceret, ad eorum inuocationẽ tot mirabilia signa non ederet.

Est in eodem opere.

MIRACVLVM BEATI PRESBYTERI Martyris, per D. Gregorium Archiepiscopum Turonensem scriptum.

Cap. 73.

1 Castaneam diũ aridã suis orationibus obtinuit in uiriditatẽ redire.

2 Lilium siccum in eius solennitate reuirescit.

3 In basilica martyris & ad eius sepulchrũ sacramentum mẽdax confutatur.

ESt martyr infra terminũ urbis Beotritanae, presbyterij honore praeditus. Cuius passionis historia apud loci incolas legitur. Hic dum esset in corpore, 1 castaneam diu aridam suis orationibus obtinuit in uiriditatẽ redire. In cuius basilica cũ plerunq; super infirmos mirabilia ostendantur illud prae caeteris est admirabile, quod 2 lilium dudũ collectum & siccũ, in eius solennitate denuo reuirescit, ita ut intueantur illa die populi flores nouos, quos prius uiderant arefactos. Ad huius enim 3 sepulchrum plerunque sacramentum mendax prolatum a perfidis, uirtute martyris confutatur, ut qui temeritate elatus aduenerat, emendatus abscedat.

MIRACVLA BEATORVM MARTYRVM Legionis Thebęorum, per D. Gregorium Turonensem Archiepiscopum scripta.

SÆpe dominus arrogantiam contumacis mentis uirga correctionis eneruat, ut eandem cultus sui generatio restituat, sicut quondam de Sigismundo rege manifesta fides gestum profert. Hic etenim post interemptum per iniquę consilium coniugis filium, compunctus corde Agaunum dirigit sese ibiq; 1 prostratus corã sepulchris beatissimorũ martyrũ Legionis felicis, pęnitentiam egit, deprecans ut quæcunq; deliquerat, in hoc ei seculo ultio diuina retribueret, ut scilicet habeatur in iudicio absolutus, si ei mala quæ gesserat, priusquã de mundo decedat, repẽsentur. Ibiq; & 2 psallentium quotidianum instituit numerũ, locumq; tam in territorijs q̃ in reliquis rebus affluentissime ditauit. Postea uero captus a Clodomere rege cũ filijs, interfectusq; eius iussu, ad eundem locum delatus, sepulturæ mandatus est, quẽ in consortio sanctorũ ascitum, ipsa res quæ geritur manifestat. Nam si qui nunc frigoritici in eius honore missas deuote celebrant, eiusq; pro requie Deo offerunt oblationem,
3 statim compressis tremoribus, restinctis febribus, sanitati pristinæ restaurantur. Cap. 75.

Magna est enim uirtus 4 ad antedictorum martyrum sepulchra, de quibus, relictis pluribus pauca perstringere libuit. Mulier quædam filiũ suũ unicum ad hoc monasterium adducens, abbati tradidit erudiendum, uidelicet ut factus clericus sanctis manciparetur officijs. Verum cũ iam spiritalibus eruditus in literis, & cũ reliquis clericis in loco 5 canentium psalleret, modica pulsatus febre spiritũ exalauit. Cucurrit mater orbata ad officium funeris plangens, sepeliuitq; filium. Veruntamen non suffecerunt hæ lachrymæ dolori quæ in exequijs sunt effusæ. Sed per dies singulos ueniebat, & super sepulchrũ nati sui emissis in altum uocibus eiulabat. Cui tandem apparens per uisum noctis beatus Mauritius ait: Quid
6 tu o mulier incessanter filij obitum plangens, nunquã desistis a luctu? Cui illa dies (inquit) uitæ meæ hunc planctum non explent, sed quoad uixero semper defleam filium meum unicũ, nec unquã mitigabor a lachrymis, donec oculos corporis huius debita mors concludat. Cui ille: Noli ita, ait, quasi mortuũ flere, sed ęquanimiter age. Nam scias .A. eũ nobiscum habitare, & in luce uitæ perennis, consortio nostro perfrui. Et ut ueraciter credas certa esse quæ loquor, surge crastina die ad matutinũ, &
7 audies uocem eius inter choros psallentium monachorum. Et non solum die crastina, sed etiã omnibus diebus uitæ tuæ cũ ueneris, audies uocẽ eius. Et ideo ne fleueris, eo quod gaudere te oporteat potius q̃ lugere.

Surgit mulier, longaq; ducit suspiria, nec obdormit ĩ stratu suo, donec signum ad consurgendum cõmoueatur a monachis. Quo cõmoto accedit ad ecclesiam, aliqua de uisione, quã uiderat probatura, nihil enim prę-

Habentur ut supra in libro in gloriam plurimorum martyrum edito. Cap. 74.

1 *Prostratus corã sepulchris beatissimorum martyrum pœnitentiam egit. Vides quod etiam reges sanctorũ sepulchra in ueneratione habebãt? Vides etiã quod satisfactione emendantur delicta?*

2 *Si dotare Monasteria territorijs & alijs rebus, si instituere certum quotidie psallentium monachorum numerum, res esset inutilis Deoq; non grata, utique rex pœnitens ista non fecisset.*

3 *Vides Missam ualere nedum ad remissionẽ peccatorum, sed etiã ad alia beneficia obtinenda?*

4 *Magna uirtus est ad antedictorum martyrum sepulchra.*

5 *Ecce cantum Ecclesiasticum cũ psalmodia.*

6 *Tu qui dicis sanctos ignorare q̃ circa nos aguntur, uide hic conuinci mẽdacium tuũ.*

.A. *Nota ex hoc loco quã manifestissime probari in Christo morientes minime emori.*

7 *Et audies uocem eius inter choros psallentium monachorum.*

terijs de pollicitatione sancta, sed quæ fuerant diuinitus nunciata, mox
8 impleta noscuntur. Verũ ubi cantato 8 responso antiphonam caterua
Ecce & responsoriorum & antiphonarum decantatio.secundũ antiquum Ecclesiæ morẽ. suscepit monachorum, audit genitrix paruuli uocem, cognoscit, & gratias agit Deo. Sed & illud quod martyris ore ꝓmissum habebatur, prorsus impletũ est, ut omnibus diebus uitæ suę cũ accessisset mulier ad psallentes, audiret & huius infantuli inter reliqua modulamina uocem.

9 Thesauros suos Ecclesijs et pauperibus erogaret.

10 Vides regem ex uoto munera fratribus qui sanctis Agaunensibus deseruiunt transmitteret.

Cum autem Guntrannus rex ita se spiritalibus actionibus mancipasset, ut relictis seculi pompis, thesauros suos 9 ecclesijs & pauperibus erogaret, accidit ut misso presbytero 10 munera fratribus q sanctis Agaunensibus deseruiunt, ex uoto transmitteret, pręcipiens presbytero ut ad eum rediens, sanctorum sibi reliquias exhiberet. Igitur dum impleta regis pręceptione cũ his regrederetur pignoribus, Lemanni laci per quem Rodanus influit, nauigium petit. Extenditur autẽ lacus ille in longitudine quasi stadijs quadringentis; latitudine autẽ in stadijs centum quinquaginta. Deniq; reuertens presbyter, ut diximus, cũ nauigium hoc fuisset ingressus, subito tẽpestas exorta fluctus tollit ad sidera, surgunt undarũ montes, & nunc puppis nauiculę prora dehiscente fertur in altum, nunc autem demersa puppi, prora tollitur in sublime. Turbantur nautæ, & nihil aliud nisi sola mors in hoc periculo præstolatur. Tunc presbyter cũ uideret se his fluctibus obrui, & spumis undarũ ipsarũ grauiter operiri, extracta a collo capsula quæ sanctorũ pignora continebat, undis tumentibus fidus obiecit, ac sanctorũ præsidium clara 11 inuocat uoce dicens. Ne peream in his fluctibus uirtutem uestram deprecor martyres gloriosi, sed potius qui iugiter pereuntibus præbetis auxilium, mihi quæso dextram salutis porrigere dignemini. Fluctus opprimite, nosq; ad littus optatum uestri adiutorij ope ducite. Et hæc dicens: Cessante uento, decedentibus undis, ad littus euecti sunt. Hæc ab ipso cognoui presbytero. In hoc enim stagno ferunt truttarum piscium magnitudinem usq; ad centum librarum pondera haberi.

11 Ecce quõ non infertur Domino nostro Iesu Christo iniuria si ad sãctos eius quis prius confugiat. Habes hic etiam sanctos inuocãdos esse, inuocatosq; beneficia conferre.

Est ibidem.

MIRACVLVM BEATI VICTORIS Massiliensis martyris, per D. Gregorium Archiepiscopum Turonensem scriptum.

Cap. 76.

1 Vide quanta uirtus sit apud sanctorũ sepulchra. Et cũ dæmones a corporibus humanis eiecti, illã uel inuiti fateri cõpellantur, perditi hæretici proteruiter negare nõ erubescunt.

EST ad sepulchrum 1 sancti Victoris Massiliensis martyris mira uirtus. Nam cũ sæpius ad eum accedẽtes infirmi sanentur, reliqui inergumini tamen multum se collidentes, & martyrem declamãtes, eiectis dæmonibus liberantur. Aureliani autẽ patricij seruus a dæmonio correptus, dolendo exitu cruciabatur, ita ut plerunq; proprijs se morsibus laceraret, sed adductus ad basilicam sancti, cũ se exuri eius uirtute fateretur, debachans per totã ædem die tertia mundatus abscessit. Qui in tantũ fidei merito roboratus est, ut deinceps humiliatis capillis, abbatis sortitus ordinem, monasterio uni præponeretur.

MIRACVLA BEATI BANDELII MARTYRIS, per D. Gregorium Turonensem Archiepiscopum scripta.

Habentur in eodem libro ut supra.

Cap. 77.

ESt apud Nemansensis urbis oppidum Bandelij martyris gloriosum sepulchrum, de quo sępius uirtutes manifestātur. Ex quo sepulchro laurus orta,& per parietem egressa, arborem foris fecit salubri coma uernantem. Quod sępe loci incolæ in multis infirmitatibus habere cęleste remedium sunt experti. Pro quibus uirtutum beneficijs cū plerunq; nudaretur a folijs, uel ipsa quodāmodo cortice arida est effecta. Vnde quia morbos ab ea multarū infirmitatum diximus depelli, longum fuit singulos quosq; memorari, ideo hæc sufficere putaui, quod ea medicamēta largiendo, aridam effectam dixi. Nam fertur celebre, a negociatore quodam in oriente de his folijs deportatum pignus fuisse, sed priusq̄ portum negociator attingeret, inerguminus in ecclesia adire Bandelium martyrem orientalem plagam audientibus populis declamauit. Ostendit autē beatus martyr & in alijs uirtutem suam.

Quantam Deus sanctis suis præstat uirtutem, si etiam arbor è sepulchro martyris egrediens, infirmitates languidorum sanat &

Aram uero Theodorici regis Italici dux dum in Arelatensi urbe resideret, extitit ei quidam archipresbyter parrochiæ Nemanssensis inuisus. Tunc feruens felle contra eum misit pueros dicens; Ite q̄ totius,& ligatis pedibus ac manibus adducite eum cum ui, ut cognoscat quod sum dominus regionis huius. At illi non intelligentes archipresbyterū, putauerunt quod archidiaconem iussisset adduci. Et ascensis equis uenerunt ad urbem, interrogantesq; de archidiacono, digito eis ostensus est. Erat enim hic Ioannes nomine, ualde religiosus, & in archidiaconatu suo studium docendi paruulos habens, apprehensumq; pueri ligatis manibus ac pedibus sub aluo equi adduxerunt eum, sed non desijt uirtus martyris alumno proprio subuenire. Pueri uero iuxta ipsam portā cum eo mansionem habuerunt, quia iam obseratis pro nocte portarum ualuis ingredi non potuerunt. In ipsa uero nocte duce obdormiente, astitit ei archidiaconus per uisum dicens, Quid tibi o homo culpabilis extiti, quod me in hanc humilitatem redactum cū tali iussisti iniuria accessiri? Vere dicā tibi, quia non effugies iudicium Dei.

At ille expergefactus, consternatusq; metu, exclamat suis, inquirite si pueri quos Nemansum direximus, iam uenerunt interrogātesq; de muro urbis, responderunt se adesse cū homine. Renunciant nunciј quæ audierant. Confestimq; dux ait. Exhibete ad me hominē quem adduxistis. Quod cum factum fuisset, aspiciens eum dux, timore perterritus ait, Archipresbyterum ego adduci præceperam, non archidiaconē. Et prostratus ad pedes eius ait, Indulge quæso iniuriam delicti huius, quia non est in conscientia mea, ut hæc passus fuisses. Et statim dignis honoratum muneribus remisit ad urbem, quem in tanto amore pro ipsa martyris reuerentia dilexit in posterum, ut decedente urbis illius sacerdote, ipsum sacerdotem mādaret institui. Sed nec archipresbyterum amplius inquiri

2 iussit. 2 O magna uirtus martyris, quæ per innocentis iniuriam noxiū absoluit a pœna, impletumq́; est illud Apostoli, Quia diligentibus Deū omnia cooperantur in bonum, cū hæc iniuria gradum huic construxit, quem scanderet ad regendam ecclesiam Dei.

O magna uirtus martyris, quæ per innocentis iniuriam noxium soluit à pœna.

Habentur in libro eiusdem in gloriā plurimorum martyrum edito.

MIRACVLA AD RELIQVIAS PLVRIVM Martyrum facta, per beatum Gregorium Archiepiscopum Turonensem scripta. Et de his qui temerè sancta pertractant.

Cap. 82.

PEr ueram fidei confessionē martyres gloriosi ineffabilia semper salutarium munerum beneficia meruerunt, ac petentibus se hoc præstiterunt uirtute, quod eisdem à Domino impartitum est creatore, sicut nobis nuper à diacono nostro relatū ita gestum esse cognouimus. Hic autem Diaconus à Papa urbis Romæ pelagio, quorundam martyrum confessorumq́; assumptis pignoribus, cū grandi psalterio uel clericorū officio, ac populi īmensi obsequio usque ad portum deductus est. Et ingresso nauem, erectis uelis, ac per illum antemnæ, quæ modulum crucis gestat, apparatum extensis, flante uento, pelagi altum arripiunt. Qui dum nauigant, ut Massiliensis urbis portū attingant, appropinquare ceperunt ad locum quendam, de quo à littore maris lapideus mons exurgens ac paulatim decedens, summatenus sub undis in mari distenditur. Cunq́; impellente uento carina magno impetu ferretur in præceps, ut scilicet scopulo illisa quassaretur, nautæq́; discrimen intuentes exitus
1 uociferarent, diaconus eleuata cū sanctis pignoribus capsa, 1 inuocare nomina singulorū cū gemitu & uoce maxima cępit, deprecans ut eorū
2 uirtute ab hoc periculo liberarentur. Iam iamq́; appropinquabat nauis (ut præfati sumus) ad scopulum, & statim in 2 sanctarū contēplatione reliquiarū ab ipso loco cōmotus cū uiolentia maiori uentus huic uento contrarius fluctuū elisit, uentumq́; diuersum repulit, ac naui in pelagi profundum reuocata, cunctos à mortis periculo liberauit. Sicq́; girata
3 mole periculi, portum quē desiderabant, cū Domini gratia ac 3 sanctorum patrocinio contigerunt.

Inuocare nomina singulorum sanctorum cœpit.

Vides sanctarum contemplatione reliquiarum, datum statim nauigātibus uentum uento contrarium?

Vides & sanctos inuocatos suum inuocantibus præbere patrocinium?

Erant enim reliquiæ sanctorū, quorū sacra uestigia diaconi manibus sunt ablata, Pauli, Laurentij, atq; Pancratij, Chrysanti, Dariæq́; uirginis, Ioannis, alterius Pauli fratris eius. Quorū certamina, ac palmæ uictoriarum ipsa caput orbis urbs Roma deuotè concelebrat.

De aliarū reliquiarū uarijs miraculis.

Ibid. Cap. 83.

Quid uerò & de his reliquijs, quas quondā genitor meus secū habuit, fuerit gestum, edicam. Tempore quo Theodobertus Aruernorū filios in obsidatum tolli præcepit, pater meus nuper iunctus coniugio, uoluit se sanctorū reliquijs cōmuniri, petiuitq́; à quodam sacerdote, ut & aliquid de eisdē indulgeret, quo scilicet in uiam longinquam abiens tali præsidi

tutaretur. Sed inclusis in lupino aureo sacris cineribus, ignorabat uir nomina beatorũ. Referre tamen erat solitus, se à multis 4 tunc erutum periculis. Nam & uiolentias latronũ, & pericula fluminũ, improbitates seditiosorum, & assultus sensuũ sæpius se euasisse harũ uirtutibus testabatur. Quid autem de his uiderim, non silebo.

4 *Ecce quot beneficia præstiterunt sanctorũ reliquiæ.*

Post genitoris obitum, mater mea hæc pignora super se habebat. Igitur segetũ aduenerat sectio, & congregati in areis frugum acerui fuerant magni. In illis autẽ diebus cũ iam semina triturarentur (& sicut Lemanę uestitum segetibus, nudũ habetur à syluis) intercedente gelu, cũ nõ esset unde ignis accenderetur, ab ipsis paleis focos sibi adhibuerant excussores. Interea recedunt omnes ad capiendum cibum. Et ecce inter incrementa sua cepit per paleas paulatim ignis spargi. Nec mora flante noto, acerui ab igne cõprehenduntur. Fit magnũ incendium. Insequitur clamor uirorum, strepitusq; mulierũ, ululatus infantũ. Hæc autẽ agebantur in agro nostro. Quod sentiens mater mea, quæ hęc pignora 5 collo appensa gestabat, exilit de conuiuio, eleuatisq; sacris pignoribus contra ignium globos, ita omne cessauit incendium in momento, ut uix inter moles exusta rum palearũ, uel seminum ignis inueniretur: nihil tamen frugibus, quas apprehenderat, nocuit. Post multos uerò annos has reliquias à genitrice suscepi.

5 *Aduertis quod antiquitus sacras reliquias collo appensas gestabant.*

Cumq; iter de Burgundia ad Aruernum ageremus, oritur contra nos magna tẽpestas, cępitq; crebris ignibus micare cęlum, ualidisq; tonitruorum fragoribus resonare. Tum extractas à sinu 6 beatas reliquias manu eleuo contra nubẽ, quæ protinus diuisa in duas partes dextra læuaq; prætteriens, neq; nobis, neq; ulli deinceps nocuit. At ego (ut iuuenilis feruor agere solet) uanæ gloriæ inflari supercilio cepi, & tacitus cogitare, nõ hoc tantum sanctorũ meritis, quam mihi propriè concessum fuisse, atque ad socios itineris iactare & proferre, quæ innocentię meæ Deus præstiterit, ut hæc mererer. Nec mora elapsus subito sub me equus ad terrã elisit me; in quo casu tam grauiter sum cõtractus, ut uix surgere possem. Intellexi autẽ mihi ista à uanitate euenisse, satisq; fuit dehinc obseruare, ne me ultra uanæ gloriæ stimularet aculeus. Nã si euenit, ut mererer deinceps aliqua de sanctorum uirtutibus contemplari, Dei illa munere per sanctorũ fidem præstita pręconaui.

6 *Beatas reliquias uocat.*

De temeritatis uitio.

In nullo est enim temeritas utilis, ut illud quisq; appetat quod exercere non licet. Sic & Britannorũ comes cũ grauiter à doloribus pedũ affligeretur, & per medicos expendens substantiam nihil cõmodius habuisset, dixit ei quidã de suis, Si ab ecclesia tibi aliquod uas ministerij, quod in altari ponitur, deferatur, in quo pedes abluere possis, tibi hæc causa poterit ferre medelam, stultus & iners non cognoscens, quod sacrata Deo uasa nõ debent ad usus humanos aptari. At ille celeriter ad ecclesiam mittit, & patenã argenteam sacrosancti altaris de sacrario suscepit, ibiq; pedes ablui.

Ibid. Cap. 84.

7 Sed 7 statim doloribus additis, ad plenũ debilitatus, nunquam postea gressum facere potuit. Sed & longobardorũ ducẽ fecisse similiter comperi.

Ecce quomodo grauiter puniuntur, qui sacris uasis abutuntur.

Non esse tractanda sacra animo polluto.

Ibid. Cap. 85.

Deflemus enim scelera nostra, & plangimus, cum nos mundos esse nescimus, & ad ipsum altare Domini accedentes audenter sanctũ corpus
8 eius & sanguinem, cum simus 8 actu polluti, potius ad iudicium sumimus, quam ut ueniam consequamur. Nam recolo quod in adolescentia mea gestum audiui.

Vides quod ad dignã Eucharistiæ sumptionem opus est habere mundã conscientiam?

Dies passionis erat Polycarpi martyris magni, & in Ricomagensi uico ciuitatis Aruernę eius 9 solennia celebrabantur. Lecta igitur passione cum reliquis lectionibus, quas Canon sacerdotalis inuexit, tempus ad sacrificium offerendum aduenit, acceptaq; turre diaconus, in qua mysterium dominici corporis habebatur, ferre cepit ad ostium, ingressusq; est templum, ut eam altari superponeret, quę elapsa de manu eius ferebatur in aëra, & sic ad ipsam aram accedentem nunquam eam manus diaconi potuit assequi. Quod non alia credimus actum de causa, nisi quia pollutus erat in conscientia. Sæpius enim ab eodem adulteria ferebantur admissa. Vni tantũ presbytero, & tribus mulieribus, ex quibus una mater mea erat, hæc uidere licitũ fuit, cæteri non uiderunt. Aderam, fateor, & ego tunc tẽporis huic festiuitati, sed hæc uidere non merui.

9 *Solennia diei passionis celebrabãtur beati Polycarpi martyris.*

De Epachio, qui post sumptum ientaculum ausus est celebrare.

Ibid. Cap. 86.

Sic & Epachius presbyter dum temere quæ indignus erat agere præsumpsisset, diuino iudicio solo proiectus occubuit. Hic enim, dũ Domi-
10 nici 10 natalis uigilias celebrare in Ecclesia expeteret, per singula horarum momenta egrediebatur ẽ templo Dei, ac in domo sua pocula lasciua spumantibus pateris hauriebat: ita ut affirmarent multi, cũ post gallicantum uidisse bibentem. Sed cũ esset ex genere senatorio, & nullus in uico illo Ricomagensi superius memorato iuxta seculi dignitatẽ haberetur nobilior, celebrare missarum solennia expetitur. Nec dubitat miser uino madefactus appetere; quod ieiunus quisque non sine metu potest, terrente conscientia explicare. Verum ubi explicitis uerbis sacris, confractum corporis Dominici sacramentũ & ipse sumpsit, & aliis distribuit ad edendum, mox ad modũ equini hinnitus uocẽ emittens ad terrã ruit, ac spumas cũ ipsa mysterii sacri particula, quã dentibus cõminuere non ualuit, ab ore proiiciens, inter manus suorũ ab Ecclesia deportatur. Nec caruit ultra hac epilentiæ infirmitate, sed per singulos lunares cursus in-
11 crementis decrementisq; hæc semper pertulit, qui ab haustu nimio uini minime infelix abstinuit. Quo ergo honore, quaue reuerentia hæc 11 nox celebrari debeat, præsens exemplum docet.

Nota uigilias natalis dominici etiam tunc celebrari.

Nox dominica Natiuitatis cũ magna reuerentia celebranda.

Quodam tẽpore cũ in hac solennitate de uigilia egressus paululum
12 obdormissem, uenit ad me uir quidã dicens, Surge, & reuertere ad Ecclesiã. Et ego expergefactus, 12 signo Crucis apposito, iterũ obdormiui. Nec destitit, sed iterat priora uerba, eademq; personat. Sed cum nec se-

Vides antiquũm esse institutum signare se signo Crucis?

cunda

cunda admonitus uice consurgerem, & iterũ obdormiſſem, aduenit tertio, & alapas imponens maxillæ, ait, En tu reliquos ad uigilias admonere debes, & adhuc ſopore opprimeris? Tum pauore perterritus cũ grandi uelocitate ad eccleſiam ſum regreſſus. Hæc de Natalis Dominici uigilia dicta ſufficiant. Sed ad temerarios reuertamur.

De Iordane fugiente coram muliere facinoroſa.

Mulier erat adultera ab Hierico Ciuitate, cuius hæc erat conſuetudo teterrima, ut quotiens à ſcorto concipiens partũ edidiſſet, ſtatim ſuffocatum terræ reconderet, ut ſcilicet fierent occulta hominibus, quæ Deũ, & eius Angelos non latebant. Cum autẽ dies ſanctus 13 Epiphaniarum aduenisset, & omnes in Iordanẽ deſcenderent abluere tam uulnera corporis, q̃ animæ cicatrices, hæc cũ reliquo populo ad littus acceſsit, cũ leuatis uſq; ad geniculum ueſtimentis ut amnem ingrederetur, mirũ dictu fugit aqua ante pedes eius; illa quoq; inſequente, fluuius ad ripã aliam premebatur. Hæc uidentes populi mirati ſunt, tale factũ in die celeberrimo contigiſſe; cognoſcentesq; mulierẽ eſſe facinoroſam, interrogant quid mali fecerit, ut hæc ei in tali confrequentatione populi euenissent. At illa conuerſa ad populum, crimen fatetur dicens, ſeptẽ iam paruulos à me editos interfeci, quos deinceſtu concipiens metui publicare, octauũ adhuc die præterita ſuggillaui. Rogo ergo, ut fundatis pro me orationẽ ad Dominum, quatenus remiſſa iniquitate, peccare iam deſinam, ne me cœleſtis ira conſumat.

Ibid. Cap. 87.

13 Sanctus Epiphaniarũ dies, et celeberrimus

Hæc ea loquente, omnis populus 14 proſtratus ad terrã precem fudit ad Dominũ, ut ei miſericorditer ignoſceret, quod adminiculante ignauia deliquiſſet. Poſt orationẽ uero mulier, extenſis per terrã brachijs ſpiritum exhalauit. Quod ob hoc contigiſſe reor, ne crimen indultũ, iteraretur ulterius. Cognouit autẽ populus delictũ, cur aquæ fluminis ante faciem mulieris receſsiſſent. Impletumq; eſt illud Salomonis prouerbiũ, Quia ſpiritus Domini fugit fictũ. Miraculũ hoc ab ore Ioannis diaconi factũ ita cognoui. Aſſerebat enim ſe tunc tẽporis præſentem fuiſſe.

14 Ecce oratio cum proſtratione.

Non potuiſſe cadauer Antonini ſcelerati in æde Vincentij quieſcere.

Apud urbẽ autẽ Toloſanam ferunt fuiſſe quendã Antoninum nomine iniquũ, Deo & omnibus hominibus odibilẽ, eo q̃ multa perpetraſſet ſcelera. Factũ eſt autẽ ut impletis diebus migrans à ſeculo in baſilica ſancti Vincentij ſepeliretur, in qua ipſe ſibi uiuens uas depoſuerat. Verum ubi cunctos ſub altæ noctis ſilentio ſopor arripuit, & omnes blandiente ſomno, dediſſent mẽbra quieti, ſarcofagus ille à ſancta baſilica per feneſtram proijcitur, & in medio deponitur atrij. Mane autẽ facto ibi repertus eſt, effractum ſuper ſe opertorium habens. Denique propinqui illius non intelligentes uirtutẽ Dei, nec; ſentientes ſancti iniuriã, in 15 cuius templo indignũ temere ſepelierant, iterũ depoſito ſarcofago in loco, in quo prius fuerat, altius ſuffoderunt. Altera uero illuceſcente die, inuenerunt eũ foras eiectum in medio eſſe atrij, & ſic intellexerunt magnalia

Ibid. Cap. 88.

15 Vide rem mirã, quia nõ conuenit apud ſanctorum oratoria indignos temere ſepeliri.

Dei. Ex hoc enim à nullo tactus usq; hodie in loco, quo eiectus est, in testimoniũ reseruatur. Hæc de temerarijs dicta sufficiant.

Habetur in opere supradicto.

APPROBATIO FIDEI CHRISTIANÆ facta per miracula à beato Gregorio Archiepiscopo Turonense descripta.

Cap. 79.

SEmper catholicorũ inimica est hæresis, & ubicunque potuerit tendere insidias, non omittit, sicut illud est, quod quodam loco factum celebris fama profert.

Mulier quædam erat catholica habens uirũ hæreticũ: ad quã cum uenisset presbyter nostrę religionis ualde catholicus, ait mulier ad uirũ suũ, Peto charitatẽ tuam, ut pro aduentu huius sacerdotis, qui me uisitare dignatus est, lætitia habeatur in domo nostra, ac præparato dignis impendijs prandio epulemur cũ eo. Promittente autẽ uiro eius, sic se, ut illa flagitabat, facturũ, aduenit & alius hæreticorũ presbyter. Dixitq; uir mulieri, Duplicata est lætitia hodie, eo ꝙ sint sacerdotes utriusque religionis in domo nostra. Discumbentibus autẽ ad conuiuium, uir ille cũ presbytero dextræ partis cornu occupat, catholicũ ad sinistrũ statuens, posita ad læuã eius sellula, in qua coniunx eius resideret. Dixitq; uir ad presbyterum hæreticũ, si consenseris dictionibus meis, exercebimus hodie cachinum de hoc Romanorũ presbytero, ut scilicet appositũ ferculũ tu celerius signare festines: Cunq; ille manũ non posuerit, illo tristante, nos cũ lætitia comedemus cibũ. Cui ille, Faciam, inquit, quod præcipis.

Scis quare catholicũ presbyterum Romanorum appellabant? quia Romana Ecclesia est uere catholica & apostolica.

Denique ueniente disco cũ oleribus, signauit hæreticus, posuitq; primus manũ suam. Quod cernens mulier ait, Ne feceris, quia ingrate fero iniuriam sacerdotis. Exhibito alio cibo sumpsit catholicus. In secundo uero & tertio ferculo similiter fecit hæreticus. Quarto autẽ exhibito, cuius in medio sartago feruens aduenerat, in qua cõpositus erat cibus, ille qui ex collisis ouis parũper mixta farina dactilorũ partibus, oliuarumq; rotunditatibus assolet exornari, festinans hæreticus, priusquã ferculum illud uel mensam tangeret, eleuata ei obuiam manu signat, statimq; posito cocleario sumit, non intelligens an caleret, feruentemq; cibũ uelociter inglutiuit. Protinus accenso pectore æstuare cepit, emissoq; cũ suspirio ĩmenso uentris strepitu, nequã spiritum exhalauit, ablatusq; de conuiuio, & locatus in tumulo, terrenæ molis congerie est opertus. Tunc exultans presbyter nostrę religionis, ait, Verè ultus est Deus seruos suos. Et conuersus ad uirũ, cuius erat conuiuium, dixit, Perijt huius memoria cum sonitu, & Dominus in æternum permanet. Tu uero appone quod comedam. Tunc homo ille perterritus, expleto conuiuio, prouolutus est ad pedes presbyteri, conuersusq; ad fidem catholicam credidit cũ domo sua, quæ in hàc perfidia tenebatur, & multiplicata est lætitia, sicut prius mulier flagitauerat.

De approbatione eiusdem aliud miraculum.

Arrianorum presbyter cū diacono nostræ religionis altercationem habebat, proferens contra Dei filium ac spiritumsanctum, ut mos genti est, uenenosas assertiones. At ille cū diu multumq; nonnulla de fidei nostræ ratione disseruisset, & hæreticus perfidiæ obcęcatus caligine, quæ erant uera respueret, iuxta illud, Quia in maliuolam animā non introibit sapientia; adiecit dicens, Quid longius sermocinationū contentionibus fatigamur, factis rei ueritas approbetur. Succendatur igni æneus, & inferuenti aqua anulus cuiusdam proijciatur: qui uero eū ex feruenti unda sustulerit, ille iustitiam consequi comprobatur, quo facto pars diuersa ad cognitionē huius iustitiæ conuertatur. Intellige itaq; & tu hæretice, si hoc pars nostra, spiritu sancto adiuuante, compleuerit, nihil in sancta trinitate dissonum, nihil dissimile fatearis. Consensit hæreticus huic diffinitioni, & inito usque mane placito, discesserunt. Sed fidei feruor, per quem hæc primum diaconus protulerat, cœpit inimico insidiante tepescere. Ibid. Cap. 10.

Diluculo autē surgens brachium infundit oleo, unguento conspergit. Sed tamen loca sancta circuit, & Deū deprecatur. Quid plura? circa horam tertiā in foro conueniunt; concurrit populus ad spectaculum; accenditur ignis, æneus superponitur feruet ualde, anulus in feruenti aqua proijcitur; inuitat primū diaconus hæreticū ut ipse eum à calore auferat sed statim recusauit dicens, Tu qui hanc sententiam protulisti, debes auferre. Diaconus uero licet trepidus tamen denudat brachium. Cunque ipsum uidisset unguentis hæreticus presbyter delibutum, exclamauit dicens, Magicis artibus te tutandū putasti, ut hæc unguenta diffunderes, nec ualebunt ista quæ agis.

His ita litigantibus, superuenit diaconus ab Vrbe Rauenna, Iacinthus nomine, sciscitansq; quæ esset hæc altercatio, ut ueritatē cognouit, non moratus est, sed extracto à uestimentis brachio, in æneum dextram mergit. Anulus autem, qui iniectus fuerat, erat ualde leuis, ac paruulus, nec minus ferebatur ab unda, q̄ uento posſit ferri uel palea. Quē diu multum quæsitum infra unius horæ spatium reperit.

Accendebatur interea uehementer focus ille sub dolio, quo ualidius feruente, non facile assequi posset anulus à manu quærentis. Extractoq; tandem, nihil diaconus sensit in carne sua, sed potius protestatur, in imo quidem frigidum esse æneum, in summitate uero calorē tēporis modici continentem. Quod cernens hæreticus ualde confusus iniecit audax manum in æneo, dicens, Præstabit hæc mihi quoque fides mea. Iniectaq; manu, protinus usque ad ipsa ossium internodia omnis caro liquefacta defluxit, & sic altercatio finem fecit.

Consimile miraculum apud Hispaniam.

Sed & nostro tempore cū incredulitas ac iniqua Arrianorum secta in locis Hispaniæ per malorū pessimas assertiones esset disseminata, quidā Ibid. Cap. 11.

clericus apprehensus christianum se esse professus est, asserens æqualem patri filium & spiritumsanctum esse. Cui Rex qui præerat offerens munera, tanquam se maiorem deprecabatur, ut scilicet cõpressa confessione de sanctæ Trinitatis æqualitate, minorẽ patre filium cũ sancto spiritu fateretur: quod si faceret, & facultatibus ditaretur, & magnus haberetur in populis. Quod ille consilium tanquam morsum uiperæ fugiens, iniqui uirus mortiferũ respuit anguis. Adiecit Rex, Video, inquit, duram intentionẽ mentis insanæ, sed noui temperamentũ tuũ, ut quem munera non deflectunt, facile tormenta subijciant. At ille, Vtinã dignus habear, ait, in hac iugulari confessione. Nam munera tanq̃ stercus exhorreo.

Tunc iratus Rex iussit eũ ad trocleas extẽdi, & fortiter cœdi interrogans, Quid credis? Qui respondit, Iam dixi tibi. Credo Deũ patrẽ omnipotentem, & filium eius Iesum Christum. Post hæc cęsus est ualde, sed semper durabat in confessione. Nec unquã eum à fidei linea potuit hæc tortura deflectere. Nam in primordio cũ cęderetur, tres tantũ uerberum ictus sensit, qui, ut ipse postea referebat, ipsam animã penetrarunt, reliqua uero flagella, tanq̃ si aliquod uelamentũ dorso superpositum fuisset, non sentiens, magis fidem quam tenebat, inter tormenta positus prædicabat. Itaq; cũ Regi satisfactũ de eius cęde fuisset, dimissus est, obtestante eo, ne in terminis Hispanię unq̃ amplius inueniretur. At ille lętus discedens, in Gallias est regressus; sed ut fides dictis adhibeatur, ego hominẽ uidi, qui hæc ab ipsius clerici ore audita narrauit.

Habẽtur in ope eiusdem in gloriam pluri morũ martyrũ edito.

MIRACVLA A DOMINO DEO AD CORroborationem Christianæ fidei facta, per beatum Gregorium Turonensem Archiepiscopum descripta.

Ac primum de miraculo facto apud Vrbem Vasatensem.

Cap. 1.

1

Ecce uigiliæ, psalmodia et oratio, quæ quã sint deo grata si scire cupis, uide miros effectus qui inde prouenerunt.

OPerepretium puto miraculũ, quod in Vrbe Vasatensi dominus largitus est, memorare. Tẽpore quo diuturna obsidione uallabatur ab Hũnis, omni 1 nocte sacerdos, qui pręerat, circuibat psallendo, & orabat, nec ab ullo auxilium, nisi Domini misericordiã requirebat. Hortabatur omnes orare & non deficere, asserens humiles preces cœlorum ianuas penetrare. Hostis uero in circuitu, depopulabatur uillas, domos tradebat incendio, agros uineasq; pecora intromissa uastabant. Sed sacerdoti bono operi insistenti celeriter uirtus diuina affuit. Nã nocte uisum est ipsi barbarorum regi, quasi psallentes homines in uestimentis Albis accensis cereis circuire muros urbis; & indignans ait: Quæ est hæc peruersitas & securitas uana, ut obsessi, quasi despectis nobis, canticis nescio quibus ac laudibus perstrepantur, uere quia digni sunt perditione. Et statim misit ad Vrbẽ nuncios interrogãtes, quid sibi ista uelint. At illi negant scire se quæ dicuntur, neque de his aliquid persensisse.

Alia uero nocte uidit quasi globum magnū ignis super Vrbē descendere, & ait: Si contra nos sic obsessi contumaciter agunt, & nos non metuunt, uel cœlestis eos ira consumit. Cunque non uideret ullum ab Vrbe incendiū consurgere, misit iterū interrogantes, quæ essent, quæ uiderat. Similiter asseruerunt, nihil se omnino uidisse. Tunc Rex Gausericus ait: hæc isti nesciunt, manifestū est, quod Deus eorum adiuuat eos, & statim discessit à loco illo.

Sacerdos autē conuocatis ciuibus, uigilias celebrat, & missarū agit festa pro liberatione populi sui. Dum autē hæc ageret, respiciens sursum, uidit super altare, quasi de camera tēpli cadere tres guttas ęquales magnitudine, claritate & candore cristallum uincentes. Cunq; omnes cū admiratione & stupore uehemēti intenderent, easq; nullus auderet attingere, Petrus quidā presbyter, qui (ut res ipsa asserit) magni meriti erat, exhibita argentea patena, guttas colligere nititur, quæ dum per altare uago cursu rotantur, defluentes in ipsam patenā, statim in se coniunctæ, quasi unam gemmā pulcherrimā effecerunt. Patuitq; euidenti ratione contra iniquam, & Deo odibilem Arrianā hæresim, quæ eo tēpore pullulabat, hæc acta. Agnitūq; est sanctā Trinitatē in una omnipotentiæ ęqualitate connexam, nullis garrulationibus posse disiungi.

Tunc gauisus populus, & intelligens munus sibi indultum fuisse diuinitus, conferens aurū, gēmasq; pretiosas, crucē fecit, in qua hanc gēmam statuit. Sed protinus omnes reliquę gēmę hac accedēte ceciderunt. Tunc Pontifex intelligens, non esse consortium cœlestibus cum terrenis, fabricata 2 Cruce ex auro purissimo, eam gēmam media intercapedine locat, & populo adorandam prębet. Nec mora, fugato, ut diximus, hoste, ciuitas liberata est. Iā ex hoc multi infirmi hausto uino, uel aqua, in qua gēma abluitur, protinus sanitati redduntur. Denique cum adorata fuerit, si à peccato est homo immunis, & ipsa apparet clara. Cęterum si (ut plerunq; assolet) humanę fragilitati aliquid detulerit criminis, tota ei uidetur obscura, miram prębens discretionem inter innocentē & noxium, cum uni atra, alteri monstretur splendida.

2 *Vides dominicæ Crucis signaculū in omni materia insculpi solitum, & populis adorandum proponi.*

Insigne miraculum de fontibus Hispanię.

Ibid. Cap. 23.

Est & illud illustre miraculum de fontibus Hispanię, quos Lusitana Prouincia profert. Piscina nanq; est apud ostij campū antiquitus sculpta, & ex marmore uario in modum crucis miro cōposita opere. Sed & ędes magnę claritatis ac celsitudinis desuper Christianis constructa est.

Igitur cum dies sacer post curriculum anni decedentis aduenerit, quo Dominus confuso proditore, mysticam discipulis prębuit cœnā, conueniunt in loco illo cum pontifice ciues, iam odorē sacri pręsentientes aromatis. Tunc data oratione, sacerdos ostia tēpli iubet simul muniri signaculis, aduentum Dominicę uirtutis pręstolans.

Die autē tertia, quę est sabbati, conuenientibus ad baptizandū populis, adueniens Episcopus cū ciuibus suis, inspectis signaculis ostia reserat

clausa, ac mirũ dictu, piscina, quam reliquerant uacuam, reperiunt plenã sed cumulo altiore refertam, ut solet super ora modiorũ triticum aggregari, uideasque huc illuc latices fluctuare, nec parce indiuersa defluere. Tunc cũ .A. exorcismo sanctificata aqua, consperso desuper chrismate, omnis populus pro deuotione haurit, & uas plenũ domi pro salutione reportat, agros uineasq; aspersione saluberrima curaturus. Et cũ exinde multitudo amphorarum sine collato numero hauriatur, nunq̃ tamen uel cumulum minuit, licet ubi infans primus intinctus fuerit, mox aqua reducatur. Et baptizatis omnibus, lymphę in se reuersę ut initio produnt nescio, ita & fine ignaro clauduntur.

.A. *Ecce antiquus usus benedictionis aquæ cum exorcismo.*

De illis, qui non adhibuerunt supradictis fidem.

Ibid. Cap. 24.

Quidam uero ex hęreticis Deum non metuens, neq; uenerationem præstans huic loco sancto, neque credens corde miraculum, quod in eo Dominus ad corroborandum suorum fidem præstare dignatur, uenit cum turba equorum, solutaque impedimenta iussit in basilicam poni, equitibusq; in ea præsepia præparari, irridens miser, quæ de hoc loco narrabantur ab incolis.

Igitur media nocte prætereunte à febre corripitur, ac pene exanimis & tardius q̃ debuerat pœnitens, exclamat equites ab æde expelli, erat enim ei, sub Rege licet, magna tamen in illa regione potestas, expulsisq; à basilica sancta equitibus, ad se reuersus cœpit dentibus proprium lacerare corpusculum, nec prorsus retineri à suis ob nimiam poterat debaccationem. Tandemq; oppressus inter suorũ manus spiritũ exhalauit.

Denique Theodegisilus Rex huius regionis cum uidisset hoc miraculum, quod in his sacratis Deo gerebatur fontibus, cogitauit intra se dicens, Quia ingenium est Romanorum (Romanos enim uocitant homines nostræ religionis) ut id accidat, & non est Dei uirtus. Veniens uero ad annum sequentem ostium sigillis suis cum episcopi sigillo muniuit, posuitq; custodes in circuitu templi, si forte aliquẽ deprehendere posset fraudis alicuius conscium, per cuius ingenium in fontibus aqua succederet; similiter & in alium fecit annum. Tertio uero conuocata uirorum multitudine, fossas in circuitu basilicæ fieri iussit, ne forte uenis occultis lymphæ deducerentur in fonte; fueruntque fossæ in profundo uicenum quinum pedum, in latitudine uero quindecim. Sed nihil abditum potuit reperiri. Tamen uitę finem faciens anno sequenti, diem, quo hoc mysterium celebrabatur, uidere non meruit, eo quòd arcanum uirtutis diuinæ inuestigare præsumpsit. Habentur autem in ea reliquiæ sancti Stephani leuitæ.

De illo, qui propter perpetratum furtum nequiuit aquã haurire.

Ibid. Cap. 25.

Ergo quia fons ille diuino nutu, ut supra diximus, ad officium baptizandi repletur, & quia cũ cõpletus fuerit, auide ex hoc populus aquam haurire festinat, quidam accepto uasculo, presbytero, qui hanc aquã ministrabat, porrexit ad complendum. Quod dum complet senior, hic in-

ter comprimentes turbas manũ alteram extendit ad balteũ, cultrumq; furatus est, quem uagina reconditũ habebat, manumq; alterã extendit ad accipiendã hydriam, quã tradiderat presbytero. Qua accepta, amotus in parte alia neque unam guttam aquæ in ea potuit reperire.

Tunc confusus ualde, & sibi hoc ob furti causam euenisse cognoscens, homini cultrum, quem furatus fuerat, reddidit: & sic iterum porrecta lagena, plenam aquæ recepit. Est autẽ populus ille 3 hæreticus, qui uidens hæc magnalia non compungitur ad credendum, sed semper callide diuinorum præceptorum sacramenta nequissimis interpretationũ garrulationibus non desinit impugnare. Sed uirtus Domini diuersam partẽ destruit, & confundit.

3 Profecto ita est, quia semper haeretici negant diuina miracula & nequissimus interpretationibus eximere nituntur.

De uirtute fidei, & nominis Christiani.

Magna est quidem dignitas nominis Christiani, si illa, quæ confiteris fide, 4 opere prosequaris. Nam sicut ait Apostolus: Fides sine operibus mortua est in semetipsa. Sicut enim filios Abraham non carnalis natiuitas, sed fides facit, ita & Christianos uiros non solum nominis gratia, sed opera præstant. Per hoc enim nomen illuminantur tenebræ, serpentes fugiunt, idola prosternuntur, cessat ariolus, tabescit sortilegus, cultores dæmonum propelluntur: sicut Prudentius noster in libro contra Iudęos meminit, quòd procedens Imperator ad ĩmolationem foetidam dæmoniorum, adoratis Dijs, atque coram sigillis prostratus, expectabat sacerdotes simulachrorum, mactantes turbas pecudum, quarũ frons reuincta lauro securibus cędebatur. Cunq; senex cruentis manibus internorũ tractaret uiscerũ partes, iecinoris pręcordia, & fibras, atq; inter exta animalium inuestigare aliquid tentaret diuinum, turbata omnia cernit, nec ea quæ cupiebat scire, poterat certus agnoscere.

Ibid. Cap. 40.

4 Vides quod non suffi cit sola fides ad salutem consequendam, sed bona quoque opera requiruntur.

Exclamat turbatus, & ait, Heu heu nescio quid agitur, quod dijs nostris contrariũ esse putatur; uideo enim Deos nostros à longe discedere, nec de pręparatis sacrificijs aliqua prælibare. Est hic (ut res ipsa docet) de officijs quispiam eorũ, qui nobis aduersari soliti sunt. Et mirũ, si ad hanc fugã nõ aliqui de cultoribus Dei Christi, quẽ Crucifixũ asserunt, impellant. Thuribula thymiamatis refrigescunt: Aræ tepescit ignis: Et ipsum quoq; ferrũ iniectũ uictimis hebetare conspicitur. Require nunc sacratissime Auguste, si adstet quis ablutus baptismo, balsamoq; unctus, & abscedat protinus, ut accedant dij, quos inuocamus. Et hæc dicens, ac sursum cernens de his Christum ultorem, procidens ad terram exanimis, offensa proclamat numina.

Tunc & ipse Imperator, deposito diademate ait: Quis est hic numinibus nostris contrarius, ac religionis Christianæ socius, qui frontem 5 Chrismatis inscriptione signatã ferat, lignumq; Crucis adoret? Ne moretur edicere. Tunc unus de armigeris Augusti in medio positus, proiecit arma solo, & ait: Ego sum, cuius Deus Christus est, & qui eius baptismo ablutus, & cruce redẽptus sum; qui semper eius nomen inuocabam, dum

5 Chrismatis usus antiquissimus est in ecclesia sicut et caeterorum sacramentorum à domino Iesu Christo institutorum, simulq; ligni Crucis adoratio.

ſacerdotes ueſtri dęmonijs hæc quæ ſunt appoſita conſecrarent. Eius nomen fugiunt dij ueſtri, nec poſſunt in loco illo ſtare, ubi tantæ maieſtatis nomen fuerit inuocatum.

Hæc dicente puero, obſtupefactus Imperator, & tremens reliquit tẽplum dęmoniorũ, tantumq; omnes aſtantes Dei timor accendit, ut nullus Auguſtũ ad palatium ſequeretur: Sed cuncti erectis ad cœlũ palmis, & oculis, Dominũ Chriſtũ uno ore unoq; conſenſu laudabant, atq; ut ei ſ dem adiutor exiſteret, uoce ſupplici inuocabant. Quæ relatio ne cui fortaſsis uideatur incredula, paucos ex his ſubijciam uerſus.

Principibus tamen è cunctis non defuit unus,
Quem puero memini ductor fortiſsimus armis,
Conditor & legum celeberrimus, ore manuq;
Conſultor patriæ, ſed non conſultor habendæ
Religionis, amans tercentum milia diuum,
Auguſtum caput ante pedes curuare Mineruæ,
Fictilis & ſoleas Iunonis lambere plantis
Herculis aduolui, genua incuruare Dianæ.
Forte litans Echatem placabat ſanguine multo
Vittatus de more ſenex, manibusq; cruentis
Tractabat trepidas letali frigore fibras,
Poſtremosq; animi pulſus in corde tepenti
Callidus interpres numeris & fine notabat.
Cum ſubito exclamat media inter ſacra ſacerdos
Pallidus, En quid ago? maius Rex optime maius
Numen neſcio quod noſtris interuenit aris.
Accitas uideo longe diſpergier umbras.
Neſcio quis certe ſubrepſit Chriſticolarum
Hic iuuenum, genus hoc hominum tremit infula, & omne
Puluinar diuum; lotus procul abſit, & unctus.
Pulchra reformatis redeat Proſerpina ſacris.
Dixit, & exanguis collabitur, ac uelut ipſum
Cerneret exerto minitantem fulmine Chriſtum.
Ipſe quoque exanimis poſito diademate Princeps
Pallet, & aſtantes circunſpicit, an quis alumnus
Chriſmatis inſcripto ſignaret tempora ligno,
Quis, oro, aſtreos turbauit fronte ſuſurros?
Armiger è cuneo puerorum flauicomantum
Purpurei cuſtos lateris deprehenditur unus:
Nec negat, & gemino gemmata haſtilia ferro
Proijcit, ac ſignum Chriſti ſe ferre fatetur.
Proſiluit pauido detecto Antiſtite princeps
Marmoreum fugiens nullo comitante ſacellum,
Dum tremefacta cohors, dominiq; oblita ſupinas

Erigit

Erigit ad cœlum facies, uocat atque Iesum.

Hos tantũ uersiculos ad hæc quæ narraui confirmanda inserui lectioni, ostendens quid nomen Christianum, quid Crucis uexillum prosit ijs, qui fide credẽtes opere perficiunt q̃ crediderunt, sicut superius dictũ est.

De ultione cuiusdam furis.

Ecclesia est uici Taodorensis sub termino Turonicæ urbis, quæ plerunque sacris miraculis illustratur, fenestras ex more habens, quæ uitro lignis incluso clauduntur, quo præclarius ædi sacratæ lumen, quod mundus meruerit, subministrent. Ibid. Cap. 58.

Quam Ecclesiam fur importunus aggreditur, ingressusq; nocte cũ omnia cerneret custodum cura teneri, & nihil de sacris ministerijs quod auferret aduerteret, ait intra se, si aliud inuenire nõ possum, uel has ipsas quas cerno uitreas auferam, fusoq; metallo aliquid auri cõquiram mihi. Ablatis igitur, dissipatisq; uitreis, metallum abstulit, & in pago Biturigi territorij contulit; missumq; uitrum in fornace per triduum decoquens, nullum exinde opus potuit expedire; Victusq; crimine diuinum super se iudicium intuens, nequaquã motus perdurat in malis. Ablatum autẽ à cacabo uitrum, quod in pillulis nescio quibus conuersum fuerat, aduenientibus negociatoribus uenundedit, ut scilicet accepta pecunia nouus Giezi perpetuam lepram cõpararet. Nam adueniente die post anni curriculum, quã hoc furtum fecerat, caput eius tumori datur. Oculi quoque inflantur, ut erui à suis locis autumentur. Hæc autẽ ei singulis annis eueniunt in die illa qua furtum admisit; Plangitq; miser uitrum, quod ex itinere, quo transmisit, non potuit reuocare.

Stupendum miraculum in auaros.

Audiui præteritis annis hoc gestum in Gallijs. Mulier quædã sub specie religionis uacabat & ieiunijs, orationibus insistebat, uigilabat pertinaciter, ac loca sancta deuotione simulata circuibat assiduè. Cumque in hoc colore iustæ uitæ duraret, immensas opes à multis suscipiebat, congregabat aurum, & quod deuotio Christiana pro redimendis captiuis porrigebat, loculis abdebat occultis, & quę dabantur inopum necessitatibus profutura, iniquis marsupijs condebat. Nam effosa mulier humo in medio cellulæ, ollam ĩmensam posuit, ibiq; cũ aliquid datum fuisset, recondebat diligenter, lapide superposito claudens, ut nulli pateret occultũ. O' terq; quaterq; execranda cupiditas, quæ luce fraudans homines demergis tenebris. Quid plura? Cum olla impleta fuisset nũmis, huic mulieri tẽpus resolutionis aduenit. Mortua uerò Deo, migrans sepulta est in Inferno. Ibid. Cap. 106. Vides ieiunia, orationes, uigilias, & ad loca sancta peregrinationes? Hæc enim omnia de religione nostra etiam tunc agebantur.

Post cuius exequias sacerdotes qui aderant puellam eius familiarẽ interrogant, quid de tanta fecisset pecunia, aut si ad eam erogandã aliquod tẽporis statuisset spatium. At illa respondit nunquã se uidisse q̃ ulli inopum manũ misericordiæ porrexisset: Vnum tantũ scio, ait, q̃ in cellula deportatũ, regressum foras ultra non uidi. Hæc audientes clerici stupent, & quid ex hoc factũ fuisset, diligẽter inquirunt; & cũ totũ crebris ictibus

paulmentũ rumperent, locus, in quo occultata pecunia latebat, tinnitum dedit impulsus, cauoq; resonans prodidit quę latebant, & statim remoto lapide, inueniunt auri congeriem: & clerici stupentes tantæ subtilitatis peruersitatem, Episcopo quod actum fuerat indicant. Ille uerò cõmotus iussit reserato sepulchro, pecuniam super corpus exanime proijci, dicẽs: Sint tua, tibi quæ congregasti; pauperibus uerò Christi non deerit, unde sustententur. Nec mora, cũ prima quies nocturno tẽpore data fuisset, audiuntur uoces à tumulo, fletus, & ululatus ĩmensus; inter quas uoces hoc maximè resonabat, se miserã, se infelicem, q̃ auri cõsumebatur incendio.

Denique cũ per triduũ hæ uoces adueniente nocte, resonarent, populis non durantibus, ad sacerdotem uenitur. At ille accedens iubet tumuli opertorium amoueri; submoto, uidet aurum in fornace resolutum in os mulieris ingredi cũ flamma sulphurea. Tunc sacerdos orauit ad dominũ, ut, quia malitia eius populis fuerat declarata, tandem Dominus pœnam cessare iuberet à corpore. Et operto tumulo, discessit, uocesq; mulieris nõ sunt amplius auditæ.

Vides ergo quantum distat inter cõuersationem cęlestem, & opulentiam secularem? quantum distat inter martyrum diuitias, & seculi pompas? Vides qualia martyribus sunt collata præmia ad uitæ religiosę compendia? Et tu ò homo mortalis, non declinas à sceleribus, non cessas à uitijs, non agõnizas, cum concupiscentia sæua te allicit, oculis dum contemplaris aliena?

Et licet iuxta Apostolum caro concupiscat aduersus spiritũ, & spiritus aduersus carnẽ, & hæc inuicẽ aduersentur sibi, ut non quæ uolumus, illa agamus; tamen uide quid ait idem doctor, Video legẽ in mẽbris meis repugnantẽ legi mẽtis meæ, & captiuũ me ducentẽ in lege peccati. Ergo si te senseris captiuũ abduci in lege peccati, tutare frontẽ tuam 7 signo Crucis insigni, quo propellas iaculum huius insidiæ: quia iuxta Prudentium, Crux pellit omne crimen, fugiũt crucem tenebræ, & hoc munita signo mens fluctuare nescit. Nam ut cognoscatur, qualis sit huius uexilli sacratissimi fortitudo, quid contigerit nuper euoluam.

7 Ecce quõ signate se si gno crucis: murus est inexpugnabilis tam contra demones, quã cõtra omnia uitiorum incitamenta. Et quanta sit uirtus crucis.

Ibid. Cap. 106.

De miraculo signo Crucis facto.

Pannichius Pictauẽsis termini presbyter, dum ad conuiuium cũ amicis, quos euocauerat, resideret, poculum poscit. Quo accepto, musca importunior circumuolans, inquinare poculum nitebatur. Quã cũ sæpius manu presbyter abegisset, & illa paululum euolans rursus reuerti niteretur, sensit esse insidias inimici, susceptoq; læua poculo, de dextera signũ 8 crucis facit, mox in quatuor diuisus partes liquor, qui inerat, eleuata in excelso unda, terræ diffunditur. Patuit nanq; manifestissimè, hoc insidias esse inimici.

8 Dextera signo crucis poculum signauit, & statim miraculũ prodijt.

Ergo & tu si uiriliter, & non trepidè 9 signum uel fronti, uel pectori salutare superponas, tũc resistendo uitijs martyr habeberis, quia & ipsi martyres ea quæ uicerunt, non suis uiribus, sed Dei auxilijs per signacu-

9 Hortatur signate frõtes & pectora nostra signaculo crucis Christi, in cuius uirtute sãcti martyres tot mirabilia peregerunt.

lum Crucis gloriosissimè peregerunt: in quibus (ut sæpe diximus) & dominus dimicat, & triumphat. Vnde oportet nos eorũ 10 patrocinia expetere, ut eorũ mereamur suffragijs adiuuari, uel quod nostris digni non sumus meritis obtinere, eorũ possimus intercessionibus adipisci; ut effici mereamur martyres, carnalibus abdicatis, ut ipse dicit, qui pro se fideliter dimicantes lapidibus pretiosis coronat in cœlo; ut etiam alumnos cultoresq; amicorũ suorũ protegere dignetur in seculo, ac præstet ut assistant martyres inuocati à suis, quos post uictoriam paradisus beatitudinis retinet immortales; ut in illo examinationis tẽpore, quãdo illos gloria æterna circundabit, nos aut excuset mediatrix uenia, aut leuis pęna pertranseat, nec damnet reos pro criminis actione in perpetuũ, quos pretiosi sanguinis cõmercio reparauit.

10 *Hoc in loco multa habes pro sanctis contra Ecclesiæ aduersarios. Recurrendum ad eorum patrocinia. Sanctorum suffragijs nos adiuuari. Sãctos esse colendos tanquã Dei amicos. Cultores sanctorum a Deo protegi & defendi. Sanctos post mortem recipi in cœlo. Inuocatos suis in uocantibus assistere. Impetrare nobis ueniam peccatorum aut leuem pœnam pertrãseuntem.*

MIRACVLA D. IVLIANI MARTYRIS à beato Gregorio Archiepiscopo Turonensi descripta.

Habentur post opus eiusdem in gloriã plurimorum Martyrum aditum.

Caput primum, De passione eius.

MAgnũ in nobis quodãmodo igniculum ad iustitiæ suę adipiscendam semitã pietas diuina succendit cũ dicit, Oculi domini super iustos, & aures eius ad preces eorũ. Ostendens quod qui iustitiã ex toto corde dilexerit, cum precatus fuerit, audiatur à domino. Vtinam quisq; nostrũ cũ hæc tentare ceperit, statim spretis mundi scandalis, neglectis concupiscentijs uanis, derelictisq; semitis prauis, iustitiæ uiam expeditus & sine impedimento secularium actionũ conaretur irrepere. Per hanc enim uiam Abel iustus suscipitur, Enoch beatus assumitur, Noe re seruatur, Abraham eligitur, Isaac benedicitur, Iacob dilatatur, Ioseph cũ stoditur, Moyses sanctificatur. Dauid prædestinatur, Solomon ditatur, Tres pueri inter incendia rorulenta uaticinantur, Daniel inter innocuas bestjas pascitur. Per hanc uiam Apostoli diriguntur, Martyres beati glorificantur. Et qualiter iniquis? Scilicet dum infirma curant, mortuos suscitant, præsentia contemnunt, futura desiderant, tortores despiciunt, pęnas non sentiunt, ad cœlestia regna contendunt. Quod proculdubio uirtute propria non obtinerent, nisi per uiam iustitiæ rectissime incedentes, à domino audirentur.

Sic & inclytus martyr Iulianus, qui Viennensi ortus urbe Aruernis datus est martyr, ab hoc igne succensus, hęc concupiuit, ac mente tota desiderauit. Quia cũ esset apud beatissimũ Ferreolum, iam tunc martyrij odore flagrabat, qui relictis diuitijs ac propinquis, tantũ ob solius amorẽ Martini Aruernis aduenit. Sed nec hoc sine diuino mandato peregit, cũ tunc persecutio in Viennensi urbe ferueret. Legerat enim dominũ prædixisse, si uos persecuti fuerint in istam ciuitatẽ, fugite in aliam. Contulit ergo se hic in Aruerno territorio, nõ metu mortis, sed ut relinquens pro

pria, facilius perueniret ad palmã, metuebat enim ne ei parentes essent obuij, si inter eos hoc certamen iniuisset. Et perderet miles Christi coronã gloriæ, si legittime non certasset. Igitur instante persecutione ad Brinatensem uicũ in quo fanatici erroris nęniæ colebantur aduenit. Et cũ insequi aduersarios nutu Dei sensisset, à uidua quadam se occultari deprecatur. Quẽ illa tegens, ilico martyre poscente detexit, qui suis insecutoribus ita dixit, Nolo diutius commorari in hoc seculo, quia sitio tota animi auiditate iam Christum.

At illi educta uibranti dextera framea, deciso capite, in tris (ut ita dicam) partes gloriosus diuiditur martyr. Nã caput Viennę defertur, artus
1 Brinate reconduntur, felix anima à Christo conditore suscipitur. Senes quoq; qui sacrosanctũ corpus mancipauerant sepulturæ, ita reintegrati sunt, ut in senectute summa positi, tanquam iuuenes haberentur. Caput quoq; eius Ferreolus martyr accepit, cõpletoq; certamine tam illius mẽbra, quam istius caput in unius tumuli receptaculo collocantur. Quæ ne cuiquã fortassis uideatur incredibilis esse narratio, quæ audiui gesta, fideliter prodam.

1 Sacrosanctum appellat martyris corpus, et non ossa emortua ut faciunt haeretici.

Cap. 2. De reuelatione capitis eius.

Quodam tẽpore dum ad occursum beati Niceti antistitis usq; Lugdu-
2 num processissem, libuit animo non aliter nisi orationis causa Viennam adire, & præcipue 2 sepulchrũ uisitare Ferreoli martyris gloriosi. Insederat enim menti propter antiquã dilectionẽ eorũ, me sic esse eius alumnum ut Iuliani. Denique oratione facta erigo oculorũ aciem ad tribunal, conspicioq; in eo uersiculos hoc modo conscriptos.

2 Ecce peregrinatio suscepta pro uisitatione sepulchri sancti Ferreoli martyris.

Heroas Christi geminos hæc continet aula
Iulianum capite corpore Ferreolum.

Cumq; hæc legens æditũ consulerẽ cur hæc scripta sic fuerint, respõdit, Basilica sancti martyris Ferreoli super ipsum Rodani littus ab antiquis fuerat collocata. Deniq; cũ impulsante uiolentia amnis, porticus quæ ab ea parte erat locata corrueret, Prouidus sacerdos Mamertus nomine, qui
3 tunc Viennensem regebat ecclesiam, ruinã futurã præueniens, aliam 3 basilicã eleganti opere & in ipsa mensura sagaci intentione construxit, illuc sancti martyris trãsferre cupiens corpus. Aduenit autẽ ad hoc opus Abbatũ atque Monachorũ magnus numerus, uigilataq; nocte accepto sarculo fodere ceperunt. Cumq; in profundo descenderent, tria sepulchra reperiunt, ac cõfestim stupor mentes spectantium inuadit. Nec quisquã erat certus quisnã esset beati martyris tumulus. Igitur cũ starent omnes in hebetate mentis attoniti, inspirante (ut credo) diuinitate, unus ex circũstantibus exclamat dicens: Antiquitus referri solitũ erat, & celebri p populos sermone uulgatum, caput Iuliani confessoris in sepulchro retineri
4 martyris Ferreoli, sic opertorio amoto unusquisq; consideretur. Et sic potest quæ sint mẽbra Ferreoli martyris protinus inueniri.

3 Vides hic duas basilicas in honorem sancti Martyris constructas, secundamq; eleganti opere &c

4 Ecce orano cum prostratione.

Hæc audiens sacerdos, cunctos iubet in 4 oratione prosterni, qua

impleta procedit ad tumulos,detectisq; duobus singulos in his quiescentes inuenit uiros. Cunq; aperuisset & tertium,inuenit in eo uirũ iacentẽ illæso corpore,integro uestimento, q deciso capite caput amplexus aliud brachio detinebat. Erat enim ac si nuper sepultus,neque pallore faciei demutatus,neque capillorũ decisione turpatus, neque ulla putredine resolutus,sed ita integer & illæsus, ut putares eũ adhuc sopore corporeo detineri. Tunc antistes gaudio magno repletus,ait,hoc esse cadauer Ferreoli,hoc esse caput Iuliani martyris dubium non habetur. Tunc cũ magno psalterio plaudente populo, in loco ubi nunc est, 5 adoratur domino annuente.

5 *Adorãtur sancti martyres adoratione Duliæ & nõ Latriæ,quia illa soli Deo debetur.*

Hæc autẽ ut ad sepulchrũ martyris ab ipso æditiuo cognoui, fideliter retuli. Præbet tamen huic operi testimoniũ Sollius noster ipsi Mamerto scribens his uerbis, Tibi soli concessa est in parte orbis occidui, martyris Ferreoli solida translatio,adiecto nostri capite Iuliani,unde pro cõpensatione deposcimus,ut nobis inde ueniat pars patrocinij, quia uobis hinc redijt pars patroni.

Cap. 3. De uirtute fontis ubi caput eius ablutum est.

In loco autẽ illo quo beatus martyr est percussus, fons habetur splendidus,lenis,dulcibus aquis uberrimus, in quo & à persecutoribus caput amputatũ ablutũ est, de qbus aquis multæ sanitates tribuuntur infirmis. Nam sæpe cecorũ oculi ab his 6 tacti illuminati sunt, tertianarũ quartanarumq; febriũ ardoribus accensi,ut potatũ qui patiuntur iuerint, cõquiescunt. Nam & si quis graui laborans incõmodo,inspirante martyre desideriũ habuerit hauriendi,protinus ut hauserit,conualescit,& ita uelociter extinguitur uis febriũ, ceu si uideas super imensum rogũ proiectis undis incendia uniuersa restingui.

6 *Ecce quot miracula operetur Deus ad aquas in quibus sancti martyris caput ablutum est.*

Cap. 4. De senibus,& matrona cuius uir tenebatur captiuus.

Post passionẽ uerò beati martyris,ac fama prçeunte de senibus qui dũ sanctos artus sepulturæ mandarent,fortitudini pristinç fuerint restituti, multa ibi beneficia expetentes credentesq; indulgente martyre consequuntur. De quibus pauca perstringenti deprecor ueniam condonari, quod me minus uel peritũ, uel idoneum ad hæc narranda cognosco,nec imbutũ grãmaticis artibus,nec literis liberalibus eruditũ. Sed quid facio quod impellit me amor patroni,ut nequeam hæc silere?

Vinctus quidã ab Hispanis & carceri deditus apud Imperatorẽ Treueri cũ capitali dijudicatus sententia tenebatur. Quod coniunx illius cognitũ dum tumulare uiri mẽbra festinat ad Briuatensem uicũ peruenit, repertosq; uiros dũ diuersa studio intento rimaretur, cognoscit, quod in eo loco uel de martyre, uel de senibus fuerit gestũ, fideliq; insinuatione credens,ad sepulchrũ beati martyris deliberat properare,ut causam suggerat, casus referet, uel cunctũ laborẽ sui doloris exponat. Asserentibus tamen præterea hominibus,absque dubio pollicemur domina tibi à martyre reddi lçtitiam qui senum quondam decrepitç ætatis mẽbra rigentia

7 *Vides bonam fœminã ad ſepulchrum ſancti uotum emiſiſſe, beati martyris pietate, deſiderij ſui compotem factam, denium pollicitationem quã fecerat luculenter adimpleuiſſe.*

antiquo uigori reſtituit. Impletaq; hęc oratione promittit 7 ut ſoſpitẽ reciperet coniugẽ, martyris ſepulchrũ in quo poſſit ſpatio cemento concingere. Fide plena, & de martyris pietate ſecura, Treuerim eſt ingreſſa, inuentumq; ob uirum & gratia imperiali receptũ lęta regreditur. Inquiſitoq; tẽpore quo uir relaxatus eſſet è carcere nouit quod hęc fuit abſolutionis hora qua illa martyris eſt auxilium precata. Dehinc pollicitationẽ quã promiſerat cũ immenſis muneribus adimplenit.

Cap. 5. De eo qui alium in baſilica occidere uoluit.

Erat enim haud procul à cellula quã ſupra ſepulchrum martyris hęc matrona conſtruxerat, grande delubrũ, ubi in columnã altiſsimã ſimulachrũ Martis Mercurijq; colebatur. Cunq; delubri illius feſta à gentilibus agerentur, ac mortui mortuis thura deferrent, medio è uulgo cõmouentur pueri duo in ſcandalum, nudatoq; unus gladio alterum appetit trucidandum. At ille cernens nihil ueniæ reſeruari cũ à dijs ſuis non defenſaretur, noſtræ religionis cuſtodiã, noſtræ confeſſionis ueniam, noſtrę contagionis medelam, cellulam expetijt martyris glorioſi. Tunc ille qui ſequebatur, cum in aſſultu gladij eum non potuiſſet contingere, & hic ſuper ſe oſtium reſeraſſet, atq; ille arrepto utroq; poſte oſtium conaretur infringere, illico inhærentes manus tabulis dolore nimio quatiuntur, & tanta afflictione miſer torquetur, ut ubertim lachrymæ qualis eſſet dolor intrinſecus nunciarent. Interea ſtupente uulgo incluſus qui fuerat progreditur liber, parentes quoque illius qui uirtute ſancti retinebatur, cognoſcentes martyris ſepulturã, deuotis multis muneribus pro filio exorabãt.

Cap. 6. De conuerſione incolarum.

Factum eſt autẽ dum hæc agerentur, ut presbyter quidam uia illa deſcenderet. Qui cũ didiciſſet quæ acta fuerant, pollicetur parentibus ſi à gentilitate diſcederent, filium reciperent ſanũ. Ipſe quoq; ſacerdos ſequẽti nocte uidet per ſomniũ ſimulachra illa quæ à gentilibus colebantur, numine diuino cõminui, atq; in puluerẽ redacta ſolo proſterni. Quarta au-

8 *Orat ſacerdos ad ſepulchrum ſancti cum proſtratione & lachrymis, atq; exauditur.*

tem die cũ gentilitas uellet iterũ dijs exhibere libamina, mœſtus presbyter ad 8 ſepulchrũ ſancti proſternitur, & cũ lachrymis exorat ut tandẽ gentilitatẽ hanc quæ iacebat in tenebris, ſplendor diuinæ potentiæ uiſitaret, nec 9 ſineret ultra martyr beatus alumnos proprios iſta caligine detineri, cum ille 10 perpetuæ claritatis gaudia poſſideret. Confeſtim ad

9 *Non ex hoc illata fuit iniuria domino noſtro Ieſu Chriſto, quod ad ſanctũ ſacerdos prius confugit.*

10 *Vides animas ſanctorum eſſe in cælo ſ*

eius orationem cõmouentur tonitrua, renident fulgura, deſcendit imber igne mixtus, & grandine turbantur omnia. Cõcurrit uulgus ad cellulam, proſternitur corã ſacerdote omnis caterua gentilium, & mixto cũ lachrymis ululatu, cuncti domini miſericordiam deprecantur, pollicenturq; ſacerdoti, ſi grãdo recederet, & martyrẽ patronũ expeterent, & ad Deum eius relictis ſimulachrorum cultibus integro corde tranſirent. Porrò ille fuſa oratione cuncta quæ petijt, meruit obtinere. Recedente autẽ tempeſtate, puer cũ parentibus credens, ipſa die à doloribus liberatur, gentiles in trinitatis nomine baptizati, ſtatuas quas coluerant cõfringentes, in la-

cum uico amniq; proximũ proiecerunt. Ab eo enim tẽpore in loco illo, & fides catholica, & martyris uirtus est amplius declarata.

Cap. 7. Qualiter Illidius populum ab hostilitate liberauit.

Post hæc uenientes quidam de Burgundionibus ad Briuatensem uicum, eum cũ armorũ multitudine copiosa circundant, captoq; populo, direpto ministerio sacrosancto, ultra amnem transeunt, & uiros gladio interficere, reliquũ uulgus sorte diuidere parant. Tunc Illidius quidam à Vellano ueniens, & ut aiunt, cõmonitione columbę alitis incitatus super eos irruit. Hortatosq; socios ita hostes ad internitionem cecidit ut captiuos, triumphansq; in laude martyris amne transmisso, ad beatã cellulam tanquã nouus Moyses cũ omni populo canendo reuertitur. Nec minor ut arbitror, exultatio fuit ereptis, quam quondam Israelitis, dimersis fuit Ægyptijs. Quod ne quis dubitet hanc beati martyris fuisse uictoriam, insinuatio columbæ aliquod mysterium creditur fuisse uirtutis diuinæ. Nã ueniente Illidio hæc ei obuiam uenit, & cũ ut ille assolet, aliquid demoraretur, hęc in circuitu illius uolitabat, illoq; progrediente ista præcedebat, & reuertebatur obuiam, quas accelerare deprecans iter. Dum hæc agerẽtur, adueniens puer captiuitatem nunciat, & sic iste uiam accelerauit, sed & ipso pugnante, columba semper circa eum uisa est discurrere. Quod quis non inuideat quasi confictum dicens de columba, & homini præstitum Christiano, cũ Orosius consulem Romanorũ idest Marcum Valerium à coruo alite scribat adiutum.

Cap. 8. De interitu eorum qui ministerium basilicæ asportauerunt.

Prostratis ergo illius hostibus, quatuor ex his per fugã lapsi, patenam, & urceum qui anax dicitur, in patriã deferunt & diuisa in tantis ut erant partibus patena, urceum regi Gundobaldo ob gratiam exhibent conquirendam. Reliquũ uero argentum Reginæ sagacitas reperit, quod additis multis muneribus loco illi sancto restituit, fideliter insinuans regi, non oportere eum ut gratiam martyris sancti propter argenti paruitatem amitteret.

Cap. 9. De Fœdamia paralitica.

Pro quibus ac talibus uirtutum 11 ornamentis magna ibi basilica fabricata à fidelibus, uirtutibus ut præfati sumus martyris beati refulget in qua paralyticorum, claudorum, cęcorum, & aliorum quoque morborum sępius petita remedia conquiruntur.

11 *Tot & tãtã miracula qualis fuerit sanctus in uita uirtutis & meritis optime manifestant.*

Fœdamia quędam mulier paralisi humore constricta, cui nullum corporis membrũ sine dolore uigebat, exhibita est deferentibus propinquis ad beatam basilicam, ut uel stipem largientibus mereretur, quæ dum in porticu illa quæ sanctę basilicę coniungitur decubaret, 12 noctẽ dominicam dum sacrosanctis uigilijs populi fides deuota concelebrat, & illa quiescens lectulo paululum obdormisset, à uiro quodam per uisum correpta atque increpata est dicente sibi, Cur reliquis excubias nocturnas

12 *Vides quod celebrare sacras uigilias res est Deo placens, & quod antiquitus illas celebrabant etiam in sanctorum Martyrũ Ecclesijs ę*

Deo exhibentibus illa deesset? Respondit se ab omni membrorum parte debilem, nec penitus gressum agere posse. Tunc quasi sustentata à uiro qui loquebatur ei, & ad sepulchrum usq; deducta, dum in sopore fundit orationem, uisum est ei quasi multitudinem catenarum ab eius mēbris solo decidere, à quo etiam sonitu expergefacta, sensit omnium artuū recepisse plenissimā sanitatem. Protinus surrexit à lectulo, & stupentibus cunctis cum gratiarum actione uociferans, sanctam est ingressa basilicā. Ferunt etiam quidam solitam fuisse eam referre habitum uiri qui eam fuerat allocutus, dicebat eum statura esse procerum, ueste nitidum, elegātia eximium, uultu hilarem, flaua cęsariæ immixtis canis, incessu expeditum, uoce liberū, allocutione blandissimum, candoremq; cutis illius ultra lilij nitorem fulgere, ita ut de multis milibus hominum quæ sępe uidisset, nullum similem cōspiceret, unde multis non absurde uidetur ei beatum martyrem apparuisse. Quæ mulier post decem & octo annos sanata est.

Cap. 10. De eo qui percussorem suum de basilica conabatur extrahere.

Quidam dum in seditione quā cōmouerat cum oculum amisisset, hominem qui ictum intulerat de basilica conabatur extrahere, quod dum agit, non modo amissio oculi non recipit lumen, 13 uerumetiam sensit cilium eius quem sanum habuerat obcęcari. Porrò cum peccata sua confiteretur dicens merito mihi euenit iudicium sine misericordia, qui non feci misericordiam. 14 Prostratus corā sancto sepulchro cum populo qui tunc ad festiuitatem aduenerat, indulgens lædenti, & uisum recepit, & gratiam, sicq; factum est ut is qui sancti auxilium expetierat, tutaretur, ille uero qui non credebat, argueretur. Et sic uterque lætus emendatusq; discessit.

13 *Ecce quem fructum reportent libertatis sacrorum templorū uiolatores.*

14 *Prostratus corā sancto sepulchro, indulgens lædenti, lumen recepit & gratiam.*

Cap. 11. De contracto qui die dominica boues iunxit.

Alius quoque ausu temerario die 15 dominica boues iungens, agrū sulcare cepit. Apprehensamq; securim ut aliquid emendaret in uomere, protinus contractis digitis manubrium in dextera eius adhæsit. Cunque præ dolore nimio cruciaretur, post duos annos ueniens ad beati 16 martyris basilicam, uigilias fideliter celebrauit. Statimq; in ipsa die dominica reserata manus lignū quod inuitus tenebat amisit, magnam inferens populo disciplinam, ut quod die dominica fuerat perpetratum, ipsa quoq; die dominica purgaretur. At ille magnificans gloriam martyris, recessit incolumis, nec ultra die resurrectionis dominicę quicq; ausus est operari.

15 *Vide obseruationem dies dominicæ in quo nil manualis operis exerceri licet.*

16 *Ecce & hic Vigilias deuote ī basilica martyris celebratas.*

Cap. 12. De Anagilo muto, & surdo ac cęco.

Sic & Anagilus quidam mutus, surdus, & cecus, omnium membrorū cōpage debilitatus, ad limina sacrosancta proiectus est, scilicet ut uel ab stipe pasceretur deuotorum, qui uictus alimoniam proprijs manibus laborare non poterat. Igitur cū per annum integrum ante sanctam ædem decubasset, tandem uisitatus à uirtute beati martyris, ab omni infirmitate sanatus est. Videtur autem mihi non incongruum ut sicut sancti uirtute

tute curata morbida retexuntur, ita & infidelium prauitates oratione illius confutatæ, ad emendationem aliorũ ne similia appetant declarentur, quia utraque sancti gloria præstat, ut & hos sanitati reddat ne amplius crucientur, & illos arguat, ne in futuro iudicio condemnentur.

Et licet nullum latere credam aliquid de hostilitate Theodorici regis, ac infirmitatibus Siginaldi, quæ eis in Aruerno positis contigerunt, propter uirtutem tamen beati martyris est diligentius exponendũ, quo facilius fides dictis adhibeatur. Igitur cum ob direptionem Aruernorũ rex antedictus festinaret, et ingrediens terminũ uastatione cuncta subigeret, pars aliqua ab exercitu separata, ad Brinatensem uicũ infesta prorupit, fama uulgante quod in basilica essent incolæ cũ multis thesauris absconditi. Cunque peruenissent ad locum, inueniunt multitudinem promiscui sexus obseratis ostijs in templo ipso cum proprijs facultatibus residere. Cunque intrare non possent, unus per effractam ceu fur in altari sancto fenestram uitream ingreditur, quia qui non intrat per ianuam, hic latro est. Dehinc reseratis ædis illius ualuis, exercitum intromittit. At illi direpta cuncta pauperum supellectili, cum ministris ipsius basilicæ reliquũ populum qui infra erat eductum foras diuiserunt, haud procul à uico. Quæ cum ad Regẽ delata fuissent, comprehensos ex his aliquos diuersis mortibus condemnauit. Fugiens uero ille qui irrupta ęde caput fuit huius sceleris, 17 igne de coelo dilapso consumptus interijt, super quẽ cum multi aceruum lapidum congregassent, à tonitruis, & coruscationibus detectus, terrena caruit sepultura. Qui uero de consentaneis latentes Regem in patriam sunt regressi, correpti à dæmone diuersis exitibus hanc uitã finierunt. Hæc audiens Rex omnia exinde quæ fuerant ablata reddidit. Præceperat enim ne in septimo à basilica miliari quis uim inferret.

17 *Vide quam seueram ultionem exercuerit deus in uiolatores & predatores Ecclesiæ.*

Cap. 14. De Sizinaldo peruasore.

Tunc Sizinaldus cum Rege præpotens cum omni familia sua in Aruerna regione ex Regis iussu migrauit, ubi dum multorũ res iniuste cõpeteret, uillam quandam quã gloriosæ memoriæ Tetradius Episcopus Biturgensis basilicæ sancti Iuliani reliquerat sub specie obumbratæ cõmutationis auidus peruadit, sed mense tertio postquam aggressus est, 18 correptus à febre, & sine sensu effectus declinauit caput ad lectulum. Cuius uxor dũ de hoc exitu mœsta penderet, à quodam sacerdote commota est, ut eum si uidere uellet incolumem, auferret à uilla. At illa hæc audiens preparatis carrucis, compositoq; plaustro quo eum eueheret, mox ut prędium sunt egressi, protinus diuina sunt pariter gratia munerati. Nam iste sospitatem, illa meruit ex huius incolumitate lętitiam. Ferunt etiam in oratorium prędij illius sanctũ Iulianum martyrem cũ Tetradio Episcopo loquentem cuidam religiosæ reuelatum fuisse, promittentem se Episcopo uillam quam pro 19 animæ suæ remedio sibi reliquerat recepturũ. Sed & habitum beati martyris in eodem modo esse ut quondam paralitica exposuerat referebat.

18 *Aduertis non licere Ecclesiarũ prædia inuadere?*

19 *Ecce quomodo legata ad pias causas prosunt animabus dimittentium.*

Cap. 15. De pastoris malitia.

Pastor uero quidam non strennuitate sed nomine, ingenuus genere, dum in multis rebus contra basilicam sancti martyris iniuste ageret, ad hoc leuitas eius inimico incrassante conualuit, ut coloniam basilicæ concupiscens quæ agro eius erat proxima, peruadere non timeret. Ad quem sacerdos loci cum aliquos de clericis quasi legatos mitteret, ut accepta ratione quod male peruaserat relaxaret, ille quasi contra iniquũ hostẽ telis correptis prosilijt, fugatisq; sagittis clericis, res omnes in sua dominatione retinuit. Factum est autem ut in proximo adueniret dies passionis martyris gloriosi. Ad quam ille ĩmemor peruasionis suæ atque iniuriæ quã
20 intulerat clericis, ante quinque dies 20 solennitatis, ad uicum Briuatensem aduenit, qui cum in domo hospitalitatis suæ conuiuio cum lætitia & exultatione fungeretur, subito coruscatione facta tonitrum sonuit, rursumq; iteratum, iaculoq; igneo de cœlis elapso 21 percussus est, nullo tamen de reliquis pereunte. Deinde ad exemplum omnium tanquam rogus flammeus ardens, paulatim consumebatur. Ad quod miraculum populus qui ad beati festa conuenerat, hæc cernens, cũ admiratione metuebat, satisq; illi fuit, ne de rebus sancti aliquid ultra contigeret. Quod ne fortuitu actum quis putet, cernat inter multos innoxios unum interisse sacrilegum.

20 Dies festus sancti Iuliani celebris.

21 Et hic disce sanctorũ bona non esse inuadenda.

Cap. 16. De contumacia Becconis comitis.

Quid etiam ad Becconis comitis confutandã superbiam beatus martyr sit operatus enarrabo. Hic cum actiones ageret publicas, & elatus iactantia multos contra iustitiam aggrauaret, casu contigit ut dimissum accipitrem diu per diuersa nagantem perderet, similiter, ut unus de seruientibus sancti Iuliani accipitrem alium dum per uiam abularet, quasi uagum inuenit. Erat enim puer ille pincerna in domo basilicæ. Quod cũ ad Becconem peruenisset quod scilicet puer repertũ teneret accipitrem, calumniari cepit ac dicere, meus ille erat, & hic furto eum sustulit. Deinde succendente auaritia, misit illum uinctum in carcerem, deliberans eũ in sequenti, patibulo condemnare. Tunc sacerdos mœstus ualde ad sepulchrum sancti properat, reseratisq; cum gemitu caulis, apprehensis decẽ aureis per fideles amicos Becconi obtulit. Quod ille pro nihilo respuens, cum iuramento asseruit nunquã se puerũ dimissurũ, nisi exinde aureos triginta acciperet. Quos presbyter desuper sepulchro sancti accipiens, Becconi transmisit. Quos acceptos satiata auri cupiditate, puerũ restaurauit incolumẽ. Sed Deus omnipotens qui permanet ante solem, secundum bonitatis suæ diuitias humiliauit calumniatorem, nam ipsius anni
22 transacto curriculo, ueniens ad sancti 22 festiuitatem cum caterua satellitum, ingressus est limen sanctum. Procedente uero pastore qui beatę passionis recenseret historiam, ut reuoluit librum, & in principio lectionis sancti Iuliani protulit nomen, confestim Becco uoce nescio qua teterrima ad terram corruit, cruenteq; spumans dare uoces diuersas cœpit,

22 Veniens ad sancti festiuitatem.

inde inter suorum manus sublatus, à basilica domum reducitur. Nec fuit
23 dubium pueris eius hoc ob iniuriam basilicaris famuli euenisse. Omnem quoque ornatum quem super se tunc habuit, tam in auro, quam in uestimentis basilicæ contulit, & multa deinceps munera misit, sed usque ad diem obitus sui sine sensu durauit.

23 Non sunt ministri sanctorum martyrũ iniuria afficiendi.

Cap. 17. De Diacono qui oues basilicæ abstulit.

Fuit etiam quidam Diaconus qui relicta ecclesia, fisco se publice iunxit, acceptaq; à patronis potestate, tanta perpetrabat scelera ut uix posset à uicinis circumpositis sustineri. Accidit autem ut saltus montenses ubi æstiuandum oues abierant circuieret, atque pascuaria quæ fisco debebantur inquireret. Cunque diuersos spoliaret iniuste, conspicit eminus greges qui tunc sub nomine martyris tuebantur, ad quos leui cursu euolans, tanquam lupus rapax diripit arietes. Conturbati atque exterriti pastores ouium dicunt ei, ne quæsumus contingas hos arietes, quia beati martyris Iuliani dominio subiugati sunt, quibus ille hæc irridens respon disse fertur. Putasne Iulianus comedit arietes? Dehinc ipsos uerberibus affectos quæ uoluit abstulit ignorans miser quod qui 24 de domibus sanctorum aliquid aufert, ipsis sanctis iniuriam facit, ipso sic domino protestanté, qui uos spernit me spernit, & qui recipit iustum, mercedẽ iusti accipiet. Contigit autẽ ut post dies multos non religione sed casu conferente, ad uicum Briuatensem properaret, proiectusq; humo ante sepulchrum, mox à febre corripitur, & tanta ui caloris opprimitur, ut neque consurgere, neque puerum euocare posset. Famuli uero cum uidissent eum extra solitum plus occumbere, accedentes quid tu (inquiunt) in tanta diuturnitate depremeris? non enim tibi longus mos erat orandi aut deuotio? Ferebant enim de eo, quod quando quidem in ecclesia fuisset ingressus, parumper ĩmurmurans, nec capite inclinato regrediebatur. Tũc interpellantibus pueris cum responsum reddere nõ ualeret, ablatus manibus è loco in cellam quæ erat proxima, lectulo collocatur. Igitur inualescente febre proclamat se miserum incendi per martyrẽ. Et quod primo siluerat, admotis animæ iudicij facibus crimina confitetur, iactariq; super se aquam, uoce qua poterat deprecabatur. Delatis quoq; cum uasculo limphis in eum sępe deiectis, tanquam de fornace ita fumus egrediebatur è corpore. Interea miseri artus ceu combusti in nigredinem cõuertuntur. Vnde tantus procedebat foetor, ut uix de astantibus possent aliqui tolerare. Mox illis recedentibus, hic spiritũ exhalauit de quo haud dubium est qualem illuc teneat locũ, qui hinc cum tali discessit iudicio.

24 Qui de domibus sanctorũ aliquid aufert, ipsis sanctis iniuriam facit.

Cap. 18. De eo qui caballum in uigilia sancti Petri furatus est.

Alius autem per 25 uigiliam festiuitatis equum alicuius qui tunc forte ad eandem solennitatẽ uenerat, furto comprehendit. Ascensumq; uelociter properat, scilicet ut qui lumen perdiderat ueritatis, non inueniretur à luce, & cuius pectus cupiditatis tenebræ obsederant, eius & furtiuam fraudulentiam nox celaret. De talibus enim dominus dicebat in

25 Ecce quomodo etiam antiquitus celebrabãtur sanctorũ Vigiliæ. Nota solennitatem s. Petri.

euangelio. Omnis qui male agit odit lucem. Absente igitur coelo dicebat iam securus sum. Nā triginta leucas à sancti basilica elongatus sum, iam secus propriam domum esse me credo. Dum hæc tacitus reuolueret intra se, demotis exasse tenebris, cognoscit seipsum uico propinquum inter populos deuagari, timensq; ne scelus suum patefieret publico, cum cautela grandi caballum in loco unde digressus fuerat reformauit, sic miser uirtute martyris tota nocte detentus in circuitu uici, & ut ego credo, ab auctore qui eum obsederat est delusus, ut uiam quam apprehendere uoluit, non ualeret. O scelerata cupiditas quid agis? Semper amatores tuos in confusionem præcipitas.

Cap. 19. De eo qui propter trientem peierauit.

Quidam alteri trientem præstiterat, quem interpositis paucis diebus recepit. Post annum uero in atrio sancti conuentum hominē, rem suam quasi non recepisset, sibi reddi deposcebat. At ille detestans asserebat se reddidisse susceptum. Cunque diutissime altercarentur, ille qui reddiderat ait ad socium, usquequo uterque contendimus, sub iudicio hoc omnipotentis Dei ponamus. Eamus ad tumulum martyris, & quod sub sacramenti interpositione dixeris, discernat uirtus sancta patroni. At ille nec dubitans, ingressusq; sepulchrum, dum audacter eleuat manus ut periuret, infeliciter miser 26 irriguit. Hæret uox in gutture, lingua coarctatur in fauce, uibrant labia uacua à sermone, ipsa quoque brachia quæ ad adiutorium frustrati sacramenti erexerat prorsus retrahere nō ualebat. Ad hæc uulgo admirante publicato scelere, multitudo cuncta populi una uoce prorumpens, domini misericordiam ac beati martyris auxiliū deprecatur. Post quatuor uero aut eo amplius horas, ad sensum regressus, quod iniuste repetebat publica confessione patefecit, & sic sanus abscessit.

26 *Vide quomodo peierantes in sanctorum suorum Ecclesijs uel ante martyrum sepulchra, seuere castiget dominus.*

Cap. 20. De eo qui basilicam sanctam furto spoliauit.

Sæpe hæc audierat qui basilicæ sanctæ uiolentiam intulit, sed iniquā mentem semel obsessam uitio, bonitas mollire nō potuit. Salomone obtestante, In maliuolam animā non ingreditur sapientia. Aduenerat festiuitas, & ecce quidam è populo conspicatur 27 ornamentis īmensis beatam basilicam effulgere. Concupiscit iniqua mente quod adipiscens nō poterat occultare. Igitur discedente populo à basilica post gratiam uespertinam, hic se in angulo basilicæ reprimens, latitauit, ac dato cunctis nocturnæ quietis silentio, operienteq; umbrosa caligine mundum, confugit ab angulo, & nihil dubitans, utique qui à satellite sathana impellebatur, super cancellum beati sepulchri cursu prosilit rapido, detractamq; à summo unam gēmis coruscantibus crucem ad terrā deiecit, collectisq; uelulis ac palliolis de circuitu parietum pendentibus, unum uoluculum facit, impositoq; humeris, ac eleuata cruce manu, ad locum unde discesserat repetit, ac posita capiti sarcina peccati, sopore compressus obdormiuit. Media uero nocte, circueuntes custodes sanctā basilicam, aspiciunt in angulo

27 *Si ornamenta hæc basilicæ Sancti donata displicuissent deo, ut iactant noui somniatores, non tam aperto miraculo furem deprehendi noluisset.*

in angulo unā gemmā crucis tanquā iubar cœleſte refulgere, obſtupefacti accedunt cōminus cū timore, admotoq; cereo, inueniunt perſonā rebus furatis quas auferre non potuerat, inibi decubare. Deniq; ſub custodia illa nocte detentus mane facto cuncta quæ fecerat patefecit, aſſerens ſe laſſum obdormiſſe, eo quod diutiſſime circuiens cū faſce baſilicā, oſtiū unde egrederetur reperire non poterat.

Cap. 21. De eo qui caballum in feſtiuitate perdidit.

Multa quidē & alia in præuaricatoribus oſtendit, ſed ſatis ſunt iſta ad coërcendam deſidiam eorū. Nunc uero ad gaudia proſperitatū quæ larga pietate præſtat populis reuertamur. Sed prius illud non arbitror poſt ponendum, quod expertum ualde cognouimus, quid in rebus perditis apud hunc 28 patronū fidelis deprecatio conſequatur, ex quibus unū tantum cōmemorare ſtudui. 29 Ad feſtiuitatē beati martyris deuotus pauper aduenerat, laxatoq; equo, ſacrā ingreſſus eſt ædem, ac 30 uigilijs īmobilis inſtans, noctem cū cæteris orando deduxit. Illuceſcente uero cœlo ad metatum regreſſus, caballum quē reliquerat non inuenit quæſitoq; diutiſſime, nec ſigna quidem in quam partem diſceſſiſſet agnouit. Trans acto igitur biduo, recurrit iterū per ſaltus perſcrutans à locorum incolis, ſi forte aliquis aut teneret captū, aut capi uidiſſet ab aliquo. Nullum dehinc indicij genus reperiens, anxius atque mœſtus ad ſepulchrum ſancti regreditur ibique cauſas doloris ac mœroris exponens aiebat. Ad tua ſanctæ limina ueni, nihil aliud quam paruitatis meæ uota deferre, nihil iniuſte abſtuli, nihil geſsi indignum tuæ ſolemnitati. Cum inquam perdidi rem meam, rogo, ut reſtituas amiſſum, ut neceſſariū reddas. Hæc fletu addito loquens, ut egreſſus eſt templum, conſpicit 31 eminus à quodam uiro ſuū equū retineri. Ad quem accedens quærit unde ſit aut unde uenerit aut ex quo tempore hunc habeat equū, didicitq; ipſa hora eum fuiſſe repertum, qua ille beati martyris implorauit auxilium.

28 Sancti patroni noſtri ſunt.

29 Ad feſtiuitatem beati martyris pauper deuotus aduenerat.

30 Vide quō olim uigilias ſanctorū in Eccleſijs tota nocte orantes celebrabant.

31 Valeant qui garriūt ſanctos ignorare quæ circa nos aguntur, uel eos poſt mortem nihil poſſe, cum hic & ſcire noſtra in Dei lumine, magnamq; habere poteſtatem conuincantur.

Cap. 22. De cæco illuminato.

Cum autem quidam ab eo loco per incurſum diabolicū oculum perdidiſſet, & ad hoſpitiolum ſuum uiduatus lumine infeliciter reſideret, ac manibus proprijs nihil laborare præualens, ſpem alimoniæ non haberet, apparuit ei uir in uiſu noctis, cōmonens ut ad baſilicam ambularet, ibiq; ſi deuote preces ſuggerat, promittit auxilium inueniri. At ille nil moratus, arepto bacillo adminiculante puero, ſanctum ingreſſus eſt locū qui poſt completam orationem Archipresbyterum qui tunc locum ipſum regebat, nomine publianum adiuit, ſupplicans ut oculis cæcis Chriſti crucem imponeret, erat enim ualde religioſus. Quod ille dum iactantiam euadere cupit euitans, tenetur à cæco, nec omnino dimittitur, niſi quę petebat adimpleret. Tunc ille 32 proſtatus ante ſepulchrum, diutiſſime martyris eſt ſuffragium imprecatus. Deinde admota oculis cæci manu, protinus ut 33 ſignum Crucis impoſuit, uiſum iſte recepit. Admira-

32 Proſtratus ante ſepulchrū, diutiſſime martyris eſt ſuffragium imprecatus.

33 Signo Crucis cæci oculis impoſito, is ſtatim lumen recepit.

34 *Miracula quæ sancti per se uel per discipulos suos faciunt, nõ est dubium dominum Iesum Christũ sua uirtute in illis siue per illos facere, cums sancti membra sunt uel proxima.*

mini quæso 34 uirtutem martyris, cui cum parum sit per se exercere miracula, nunc etiam per manus discipulorum astipulante uirtutis suæ fauore publicè operatur, sed nec meritum discipuli fuit exiguũ, cui hæc præstita esse cernuntur.

Cap. 23. De pede Galli postmodum Episcopi sanato.

Erat tunc temporis apud urbem Aruernam patruus meus, Gallus Episcopus, de quo non uidetur omitti qualiter in adolescentia sua fuerit à sancti uirtute adiutus. Et sæpius cõmemoraui quale excidium Aruernæ regioni Rex Theodoricus intulerit, cum neque maioribus, neque minoribus natu aliquid de rebus proprijs sit relictum, præter terram uacuã quã secum barbari ferre non poterant. His temporibus gloriosæ memoriæ patruus meus, qui postea (ut dixi) sacerdotali fasce Aruernam rexit ecclesiam, pupillus erat, cuius facultates ita direptæ sunt ab exercitu, ut nihil prorsus remaneret in promptu. Ipse quoque cum uno tantum puerulo usque ad Briuatensem uicum plerunque itinere pedestri discurrebat. Accidit autem quodam tempore dum hoc iter teneret, ut laxatis prę calore solis calciamentis, nuda incedens planta, sudem calcaret spineum, qui tunc fortassis incisus adhuc terrę hærens, erecto acumine inter herbas uirides latitabat. Qui defixus plantæ & supergressus effractusq;, deorsum extrahi nequibat. Igitur defluente sanguinis riuo, cũ gressum facere non ualeret, beati martyris implorat auxilium, paululumq; dolore compresso, licet claudicando, iter quod ceperat expediuit. Tertia uero nocte computrescente uulnere, dolor maximus incitatur. Ille uero ad experta dudum præsidia confugiens, 35 sepulchro glorioso prosternitur, expletisq; uigilijs regressus ad lectulum, dum uirtutem martyris præstolatur, somno incumbente deprimitur. Deinde consurgens, nullam doloris sentit iniuriam, aspectaq; planta pars sudis quæ ingressa fuerat non uidetur, euulsam tamen sentiebat a pede. Quod lignum diligenter inquirens, in stratu suo repperit, admirans qualiter fuisset egressum, solitus namq; erat in episcopatu suo locum uulneris ostendere, in quo magna adhuc fossa cõspiciebatur, obtestans in hoc beati martyris fuisse uirtutẽ.

35 *Orat prostratus ad sancti sepulchrũ, & expletis uigilijs, per somnum pes uulneratus martyris uirtute sanatur.*

Cap. 24. De febre Petri fratris eius.

36 *Aduenerat festiuitas beati martyris.*

Post multum uero tempus aduenerat 36 festiuitas beati martyris, & pater meus cum omni domo sua ad huius festiuitatis gaudia properabat. Nobis uero iter agentibus, Petrus frater meus senior ab ardore febrium occupatur, & tam grauiter agit, ut neque uigere, neque cibum sumere posset, totumq; illud iter cum grandi agitur mœrore, & in discrimine res uertitur, utrum conualescat, an pereat. Denique cum isto labore peruenitur ad locum, ingredimur basilicam, 37 adoramus sacrosancti martyris sepulturam. Prosternitur & ægrotus in pauimento deprecans medelam à martyre glorioso. Post completam uero orationem ad metatum egressus, febris paululum conquieuit. Veniente autem nocte

37 *Adoramus sacrosancti martyris sepulturam. ita semper intellige adoratione, quæ sanctis uiris, non Deo exhibetur.*

nobis ad 38 uigilias properantibus, rogat se & ille deferri, incumbens ante sepulchrum tota nocte martyris suffragium deprecatur. Exactis de inde nocturnis excubijs, rogat ut de puluere quod circa beatum erat tumulum collecto, uel potui darent, uel collo suspenderent. Quo facto, ita omnis ardor febrium conquieuit, ut ipsa die & cibũ caperet incolumis, & ubi delectatio uertisset animum, ambularet.

38 Ecce nocturnæ uigiliæ ante sancti sepulchrum, ecce suffragij eius imploratio, ecce & per puluerem de eius monumento collectum repentina sanatio. Quid hic dicere possunt hæretici?

Cap. 25. De mei capitis dolore.

Sequenti uero festiuitate dum iterum cũ magno gaudio ad sanctam properamus basilicam, mihi caput à sole percussum grauiter dolere cepit, qui dolor accrescens febrem intrinsecus generabat, ita ut nec cibum me capere, nec loqui permitteret. Cunq; per duos dies ab hoc dolore con sumerer, die tertia ad basilicam sancti Ferreoli cuius fons ille de quo superius meminimus, est contiguus aduenimus. Distat autem basilica à Briuatensi uico quasi stadijs decem. Cunq; in loco illo uenissemus, libuit animo ad fontem usque procedere, confidens de uirtute martyris, si me exinde lauans illo profunderer, mox sanarer. Adueniens uero, fundo aquam haurio, ob refrigerium caput infundo, statimq; decedentibus lim phis fugato dolore, sanus abscedo, & usque ad sepulchrum martyris gloriosi lætus ingredior, admirans, & gratias agens martyri, quod prius me uirtute sua dignatus fuerit uisitare, quam ipsius mererer cernere sepulchrum.

Cap. 26. De febricitante ad fontem sanato.

Est enim ad hunc fontem quia ibidem martyr percussus est, 39 uirtus eximia. Quidam à febre correptus, dum in extremis ageret, desiderium habuit de aqua fontis haurire. Ad quam etiam se deportari fideliter exorauit, quem sui inter manus apprehensum, & in loco depositum, protinus ut aquæ haustum accepit, & faciem caputq; perfudit, recipere meruit sanitatem, & aliorũ manibus illatus, proprijs gressibus est regressus. Fuit autem incola huius uici, sed excidit nomen eius.

39 Vides etiam in fonte ubi martyr percussus est, uirtutem esse eximiam?

Cap. 27. De tonitruo in basilica facto coruscatione.

Quadam autem die orta tempestas cum magno uenit impetu, super uicum Briuatensem grando descendebat, micabant enim de nubibus fulgura, ac tonitrua terribiliter uoces dabant, quatitur terra fragore, & exuri à coruscatione penè omnia putabantur, sola erat expectatio in uirtute martyris gloriosi. Nec mora, dato cum fulgore graui sono tonitrui, iaculum igneum per aditum quo funis ille signi dependet ingreditur, percussisq; duabus columnis frusta excussit. Inde repercutiens, per fenestram quæ super sanctum habetur tumulum, est egressum, nullo tamen per beati custodiam de populo læso. O quam magnus circa alumnos proprios beati martyris affectus, columnas sinit percuti non phalanges. Con fringi passus est uitream, non cateruam, permisit super sepulchrum pro prium præterire coruscum, ne fieret multitudinis totius interitus. Igitur expulsum à basilica sancti martyris iaculum, aceruum fœni combussit,

interfecit pecora, iumenta deleuit. Quod si hæc fortuitu quis aduenisse putat, admiretur magis & stupeat inclyti 40 potētiam martyris, quod præteriens ignis per medium populi, nemini nocuit, sed ibi tantū expleuit uota, ubi se cognouit habere licentiam.

40 *Stupeat inclyti potentiam martyris.*

Cap. 28. De eo qui præ multitudine populi ad sepulchrum non ualebat accedere.

Clericus autem Aredij lemonicini Abbatis ad festiuitatem ueniens, præ multitudine populi non solum ad sanctum tumulum accedere, uerū etiam nec in ipsam basilicam potuit introire. Cunque mœstum metu se reddidisset, recubans in lectulo obdormiuit. Protinus astitit ei uir in uisu dicens, quid tu sopore deprimeris? uade celerius ad templum martyris, & omnia inuenies reserata. At ille metu territus, exurgens credulus dictioni, properat uelociter experiri si uera essent quæ sibi fuerant iudicata. Cunq; uenisset ad ostium, reperit remotos undique populos usq; ad sanctum altare uel ipsum tumulum, uia facta nullo obsistente. Et sic sine ulla impresione accedens, fusa oratione cū gaudio est regressus. Quod ne quis dubitet, testor omnipotentē Deum quia ab ipsius Abbatis hæc ore cognoui, apud cuius monachum gesta sunt.

Cap. 29. De festiuitate eius.

Huius festiuitatis tempus ignorans plebs mœsta pendebat, nesciens diem in quo martyr beatus deberet pro uirtutis ac passionis gloria honorari. Et hæc ignorantia usque ad beatum Germanum Antisiodorensem antistitem est protracta. Factum est autem ut antedictus Pontifex Briuate adueniret, sciscitatusq; ab incolis quo tempore huius sacra celebrarentur, se nescire respondent. Tunc ille Oremus (inquit) & fortassis nobis hæc domini potentia reuelabit. Quod cū fecissent, mane orto, conuocatis senioribus loci ait, quinto 41 Kalendas mensis septimi celebrandā esse solemnitatem. Ex hoc nunc deuotus adueniens populus, uota presuli reddens, refert & animæ & corporis medicinam.

41 *Quinto Calendas Septembris celebratur festiuitas sancti martyris Iuliani.*

Cap. 30. De inerguminis.

Inergumini uero cū aduenerint, plerunque euomunt in sanctum Dei conuitia, cur 42 sanctos alios ad sua conuocet festa, ipsosq; nominatim confitentes, eorum fatentur uirtutes & merita. Aiunt enim, sufficiat tibi Iuliane, nos propria uirtute torquere, ut quid reliquos prouocas? Quid inuitas extraneos? Ecce Martinum Pannonium inimicum iugiter nostrum, qui tres à nostris cauernis repulit mortuos. Adest Priuatus & Gabalis qui oues suas barbaris nostra instigatione commotis tradere noluit. Aduenit Ferreolus collega tuus ex Viennensibus, qui nobis in te supplicium, incolis præsidium misit. Quid Simphorianum eduum? Quid Saturninum uocas Tholosanum? Aggregasti concilium, ut nobis ingeras inferiale tormentum. Hęc & his similia dicentes, ita sanctos Dei humanis mentibus representant, ut nulli sit dubium, eos inibi cōmorari, multi tamen ab his infirmi curantur, & sani recedunt.

42 *Vide rem mirabilem etiam ex confessione Demonum, Sanctos alios sanctos ad sua festa celebranda conuocare.*

Cap. 31.

Cap. 31. De mansuetudine pecorum.

Sed & illud est memoratu dignissimũ, quæ sit mansuetudo pecorum in hac basilica uotiuorũ, qualiter uituli petulantes, calcitrantes equi, grũnientes suillæ, cũ limen sanctũ ingressi fuerint conquiescunt. Nam uidimus sæpe coturnosos tauros, qui a quindecim, aut eo amplius uiris alligati funibus ducebantur, talem in hominibus impetũ dare, ut putares eos ipsos quoq; disrumpere funes. Sed cũ ædem 43 sanctam ingressi sunt, ita quieuerunt, ut arbitreris eos tanquã agnos mãsuetos haberi. Vidimus etiam per medias turmas multos ingredi inclinato capite, populos admonentes rostro non cornibus, & tanquã tribunal adirent iudicis aliquẽ sensum habere timoris, non calcẽ mittere, non aliquẽ cornu petere, non oculis toruis aspicere, sed in omni mansuetudine usque ad sanctũ properantes osculantesq; altare, rursus in ipsa qua ingressi fuerant patientia repedare. Sic & reliquorum iumentorũ petulantia cũ illic accesserit, deposito cuncto furore mansuescit, ut eam mansuetudinẽ columbarũ cum grandi admiratione conspicias. De his uero quæ uotiua sunt, nulli penitus quidpiam subtrahere licet, nullus priusquã ad basilicam ueniat, aut cõmutare presumit, aut emere. Nã qui fecerint, sępius ultione diuina grauiter quatiuntur. Nam aut febris iminet, aut malum aliquod obrepit, aut damnũ graue succedit, aut hoc quod abstulit, morbus aufert. Difficile tamẽ sine præsenti ultione res præterit.

43 *Ecce quo etiam immanissimæ bestiæ in sanctorum Ecclesijs mansuetæ redduntur.*

Cap. 32. De reliquijs eius in Campaniam translatis.

De illis dixisse uirtutibus sufficiat quæ circa sanctam basilicã eius gesta sunt aut geruntur, nunc pauca de locis illis in quibus habẽtur reliquiæ differentes, finẽ huius libelli facere placet. Deuotione cõmouente quidã apud Belgicæ secundę prouinciam, idest suburbano Remensis urbis, basilicam 44 in honore beati martyris studiose cõstruxit, cuius reliquias post perfectam fabricam expetijt fideliter ac deuote, quas acceptas dum uiatim psallendo regreditur, Remensem est ingressus Campaniam. Erat enim haud procul à uia ager cuiusdam diuitis Campanensis, ad quẽ scindendum magna multitudo conuenerat. Igitur appropinquante uiatore cũ his pignoribus, cepit quidam de aratoribus male torqueri, & quasi in excessu mentis dicere, En beatissimũ Iulianum appropinquantẽ. Ecce uirtutem eius. Ecce gloriam eius, occurrite uiri, relinquite boues, dimittite aratra, caterua omnis eat ei obuiam. Stupẽtes illi, & quid narraret ignari, dum hebetati admirantur tam uoces quã dicta personæ, protinus miser relicto aruis uomere, elidens se in terram, uerberansq; palmas, in parte qua uir ille beati martyris ferens reliquias ueniebat, cursu celeri rapitur, clamans 45 ut quid me sancte sic crucias? ut quid me gloriose martyr incendis? Cur regionẽ tibi non debitam aggrederis? cur habitacula nostra perlustras? Talia eo dicẽte, ad locum ubi iam sacerdos tabernaculum erexerat, turbulentus aduenit, 46 prostratusq; coram sanctis reliquijs,

44 *Basilicam in honorem beati martyris studiose construxit.*

45 *O rem grandem, Dæmones cõfitentur martyrum uirtutes, et hæretici nostri temporis eas negant.*

46 *Prostratus coram sanctis reliquijs, diutissime humo incubuit. Tactusq; capsula in qua deferebantur, illico liberatus est.*

diutiſſime humo incubuit. Tunc presbyter capſulam illam ſanctã ſuper eum ut poſuit, ilico erumpente ex ore eius ſanguine, ab incurſione diabolici erroris mundatus eſt, ac deinceps uirtutem ſancti prædicans comes fuit huius itineris.

Cap. 33. De reliquijs eius morienti exhibitis.

Quid de eius reliquijs in oriente fidelium fratrum relatio ſignat edicã. In quadam orientis ciuitate dum in eccleſia à dæmonio quidam torquetur, in naui beati martyris prædixit eſſe reliquias. Cumq; nauis portum fuiſſet adepta, hic ad eam ſaltuatim proſilijt, ac prouolutus ſolo corã naui, erumpente ab ore & naribus tabe, perſona purgata eſt. Quæ cũ Epiſcopo nunciata fuiſſent, cõmouit populum cum 47 accenſis cereis ad portum uſque procedere. Igitur Nauclerus audiens flensq; præ gaudio in occurſum Epiſcopi properat, nihil ſe aliud aſſerens de beati ſuſtuliſſe baſilica, niſi parumper pulueris 48 qui circa ſanctũ iacebat tumulum, ſed Deus omnipotens cõprobans fidem uiri, occultari uirtutẽ martyris non permiſit. Dehinc Epiſcopus ſublatas reliquias uſque ad ſanctam eccleſiam cũ magno honore deportat. Negociator uero tanta cernens mirabilia, baſilicam in honore martyris ædificauit. In qua beatas reliquias collocans, multa deinceps miracula uidit operari.

47 *Epiſcopus & populus cũ cereis accenſis uſq; ad portum procedunt obuiam. Vides ſi ſanctorum reliquias cum lampadibus uenerabantur etiam tunc?*

48 *Hinc cognoſcere licet quãti ſit meriti apud Deum ſanctus martyr, ſi paululum pulueris ex eius tumulo collectum tãtis uoluit corruſcare miraculis.*

Cap. 34. Qualiter Turonis in baſilica eius reliquiæ ſunt locatæ.

Hæc ego dudum expertus ſum. Contigit ut poſt ordinationẽ meam Aruernis accederem, profectusq; beati baſilicam adiui, expletaq; feſtiuitãte, diſruptis à pala quæ ſanctum tegit tumulum fimbrijs, in his mihi præſidium credens, impleta oratione diſceſsi. Apud Turonicã uero urbẽ 49 monachi in honore ipſius baſilicam qualem poſsibilitas eorum habuit, ædificauerunt, cupientes eam eius uirtutibus conſecrari. Audientes autẽ hæc pignora à me fuiſſe delata, rogant ut dedicata ædes hiſdem augeretur reliquijs. At ego apprehenſa ſecretius capſa ad baſilicam beati Martini incipiente nocte propero. Referebat autem mihi uir fidelis qui tunc eminus aſtabat cũ nos baſilicam ſumus ingreſſi, uidiſſe ſe pharum immenſi luminis è cœlo dilapſam ſuper beatam baſilicam deſcendiſſe, & deinceps quaſi intro ingreſſa fuiſſet. Cum enim nobis hæc in craſtinum à fidelibus relata fuiſſent, coniecimus eam à uirtute beati martyris proceſſiſſe. Depoſitis ergo ſuper altarium 50 ſacroſanctis reliquijs, uigilata nocte cũ grandi pſalterio, ad antedictam deferebantur baſilicam. Et ecce unus ex inerguminis manibus in ſe colliſis, ore patulo cruenta proijciens ſputa aiebat: Ut 51 quid te Martine Iuliano iunxiſti? Quid eum in his prouocas locis, dum nobis erat præſentia tua ſupplicium, ſimilem tui ad augenda tormenta uocaſti, cur hæc agis? Quare nos cũ Iuliano ſic cruciãs? Hæc & alia miſero declamante, expletis miſſarum ſolemnitatibus dum ſe ante ſanctum altarium diutiſsime collidit, profluenteq; ſanie ex ore

49 *Monachi in honorem ipſius baſilicam ædificauerunt.*

50 *Depoſitis ſuper altare ſacroſanctis reliquijs, uigilata nocte cũ grãdi pſalterio, ad antedictam deferebãtur baſilicam.*

51 *Vide quam mirabilis ſit deus in ſanctis ſuis cum pauxillum fimbriarũ a tumulo ſancti detractum ita cruciauit dæmones. Eant nunc heretici miſeri, & dicant ſi poſſunt, ſanctos poſt mortem nullam habere poteſtatem.*

eius, ab infestatione furoris diabolici liberatus est.

Cap. 35. Quod uinum ea nocte accreuit.

Sed nec hoc silendũ puto, quod in nocte illa priusquã sanctæ reliquiæ ibidem collocarentur sit gestum. Monachus ipsius loci dum de aduentu solemnitatis gauderet, & singulos quosque ad cellariolum basilicæ promptissimus inuitaret, hortans ut omnes in basilica fideliter uigilarent, extracto à uase uino cepit eis causa deuotionis cũ gaudio propinare dicens. Magnum nobis patrocinium in beatũ martyrem pietas diuina largitur. Iccirco rogo charitatẽ uestram, ut unanimiter uigiletis mecũ. Cras enim eius reliquiæ in hoc loco sunt collocandę. 52 Exacta quoque cum sacris hymnis modulisq; cœlestibus nocte, celebratis etiam missarũ solemnijs, festiuitate ouans clericus, cepit eos iterũ quos prius inuitauerat rogare ad refectionẽ dicens. Gratias uobis ago quod sic ad uigilandum immobiles perstitistis. Sed nec martyr diu distulit bonã uoluntatẽ, uirtutis suę gratia munerari. Nam ingressus promptuarium clericus, reperit cupellam quã penè mediam reliquerat, per superiorẽ aditum redundare in tantũ, ut copia defluentis uini riuũ per terrã ad ostium usque duceret. Quod ille admirans posito deorsum uase, sępius extulit plenũ, sed & de ipso cum satis abundeq; fuisset expansum, nihil prorsus defuit, sed usque in crastinum mirantibus cunctis semper stetit plenũ. Erat autẽ tertio Kalendas mẽsis quinti, admirabilis uirtus martyris cũ produxit de uase sine flore uindemiam, cũ sit solitũ ut collecta uina condantur in uascula, protulit dolium musta, in quo non uina, sed uirtus sola defluxit, turgescit uasculũ à liquore quo fructus non illatus, sed creatus. Agit hoc ille dominus 53 ad glorificandum martyrẽ, qui implens uterũ uirginis sine semine, permanere præstitit matrẽ in castitate, sed tamen hic nouo magis exuberat fructu, cũ sine codicibus falerna porrigit. In alijs uineis, uix adhuc erumpunt gẽmæ, in hoc uero uase uinũ defluit a uirtute, æquatur, Maius Octobri, cũ noua porrigit pocula, plus habet quã ille, cũ in promptu non ostenditur uinea, & in domo gignuntur falerna. Rudis etenim uenit sine torculari uindemia, quæ non in palmitibus, sed in occultis est reperta, aceruus acci norũ non premitur ab arbore, & uini defluunt undę, hauriuntur falerna, cũ in torculari non cernuntur impressa, uitis ecce non aspicitur, & pocula large cõplentur. Sed quid inquam? non enim deest fidelibus uirtus illa cœlestis. Nam qui quondã in nuptijs de aquis præstitit uina, nunc suis eadem large porrigit sine ullius elementi natura, & qui geminis piscibus quinque milia hominũ saciauit, nunc bonæ uoluntati multiplicata restituit. In ipsius enim ortus tẽpore angelica uox testata est dicens, Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ uoluntatis. Sed iam ad sequentia uirtutum opera reuertamur.

Cap. 36. De Contracto in eodem loco sanato.

Seruiens huius monasterij diu Cõtractus infeliciter trahebatur. Aduenie ns autẽ ad ipsam sanctã basilicã, 54 uigilias celebrat, quibus expletis

52 Exacta nocte, cum sacris hymnis modulisq; cœlestibus.

53 Miracula quæ facit dominus ad sanctorũ reliquias, splendorem uitæ eorum manifeste comprobant, & quam grati ei sint amici eius.

54 Vide rem mirã, celebrat tantũmodo uigilias in Ecclesia, & sanatur. Quis est ergo qui uigilijs detrahere possit, ne si penitus desipiat?

mane dum ad ſtratum ſuũ regreditur, inter portantium manus reſolutis ſanatus eſt neruis.

Cap. 37. De puella cęca illuminata.

Puella quædam lippis oculis & nimio imbre lachrymarũ profluente, penè cęcata, cuius pater audita uirtute martyris glorioſi, cũ ea ad baſilicã ſanctã properat, celebratisq; 55 uigilijs, mane pauperibus qui ad matriculam illam erant, cibũ potumq; protulit. Epulantibus uero illis, ſubito puella capitis dolore ſe torqueri proclamat, & ut modicum ſopori indulgeatur implorat, qua quieſcente, cum conuiuæ epulum applicarent, illa ſurrexit, & ad ſanctum ſe altare duci depoſcit. Ante quod cũ ſolo proſtrata fuiſſet, & attente domini miſericordiã deprecaretur, reſtrictis lachrymis, purgatis lippitudine oculis, læta ſurrexit. Tunc patre gaudente domi redditur ſana.

55 *Et hic puella poſt uigiliarum celebrationem, poſt charitatem pauperibus impẽſam, poſt orationẽ ante altare martyris fuſam, ſanatur a lippitudine oculorũ ſeu cæcitate.*

Cap. 38. De alio contracto.

Alius quidam puerulus paruulus cuius parentes haud procul ab ipſa baſilica cõmanebant, in ſecundo ortus ſui anno mẽbris totis contractus, ſine fide alicuius boni nutriebatur, qui ita contractus erat, ut genua ab eius ore penitus ſeparari non poſſent. At cũ ad ſancti baſilicam parentes eius uigilaſſent, & proiectum infantulum corã 56 ſacroſanctis reliquijs dimiſiſſent, poſt paululum reperiunt eum ſedentem, ac membris omnibus eſſe directum. Dehinc fuſa oratione gaudentes ad domum ſuam regreſſi ſunt.

56 *Vides martyris reliquias dici ſacroſanctas?*

Cap. 39. De periuris.

Eſt autẽ in Turonico uicus cui Gaudia nomen eſt, in quo beati martyris reliquiæ continentur. Qui cũ magnis uirtutibus crebro illuſtretur, in periuros tamen plerunq; agitat ultionẽ. Nam cũ ibidem quis inimico humani generis ſuadente periurauerit, ita ultio diuina ꝓſequitur, ut protinus aut in ſucceſsione damni, aut in amiſſione proximi, aut in conſumptione morbi manifeſta pateſcat, nec 57 cauſam remanere inultã martyr prorſus indulget. Sed nec inibi iam auſa temerario periurat barbarorum cruda ruſticitas. De quo negocio iſta ſufficiant, quia longũ eſt ſingula quæ de his acta ſunt per ordinem memorari.

57 *Si ſanctus Martyr nõ ſinit cauſam periurorum manere inultã, quõ dicunt aliqui ſanctos ignorare quæ circa nos aguntur?*

Cap. 40. De reliquijs eius quas Aredius presbyter ſuſtulit.

Cum autem ad me Aredius presbyter ex lemonicino ueniſſet, uir ualde religioſus, cuius etiã in ſecundo uirtutũ beati Martini libro memini, dum ſollicite uitã eius perſcrutarer, actionẽ inquirere cępi, quę ibidẽ beatiſſimus Iulianus in miraculis prodidiſſet. In honorẽ 58 enim beati martyris baſilicã ædificauit, quã & eius reliquijs illuſtrauit. Sicut ergo eſt uerecundiſſimus, diu cũctatus, tandem hæc & ualde inuitus expoſuit. Quãdo (inquit) primũ beati Iuliani adiui baſilicam, parũper cęræ a ſepulchro ſuſtuli, inde ueniens ad fontẽ in quo beati ſanguis effuſus eſt, abluta aquis facie, paruã ab his pro benedictione cõpleui ampullam. Teſtor omnipotentem Deum, quia antequã ad domũ accederẽ, colore, ſpiſſitudine, atq;

58 *Ecce quõ in honorem ſanctorum ædificãtur eccleſiæ, & earum reliquijs illuſtrantur.*

odore, in 59 balsamũ cõmutata est. Veniens uero sacerdos ad dedicandã ædem, cũ hæc exposuisset, nihil aliud pro reliquijs in sanctũ altare 60 condere uoluit, nisi uasculum cuius aqua in balsamum commutata fuerat, dicens, Hæ sunt certæ reliquiæ, quas martyr paradisiacis uirtutibus illustrauit.

59 *Vide rem stupore dignã & quã potestatem habeat sanctus martyr, cũ aquam in balsamũ conuerterit.*

60 *Ecce consecrationem Ecclesiæ cũ appositione reliquiarum.*

Cap. 41. De Paralitico sanato.

Multa quidẽ & alia sunt de quibus plurima prætermittens aliqua pando. Infirmus quidam omnibus mẽbris debilis plaustro impositus ad eius monasterium est aduectus. Qui cũ ante ipsam basilicam in hoc uehiculo nocte iaceret, uidet eam subito magno splendore fulgentẽ uocesq; in ea psallentium tanquã multorũ hominũ audiebat. Dum hæc agerentur, & ille orationẽ funderet quasi stupefactus, nec memor dolorũ, ea appropinquante splendor quẽ uiderat, præterit ante oculos eius. At ille fulgore demoto in se reuersus, sensit se pristinæ saluti recuperatum.

Cap. 42. De cęco illuminato.

Cęcus quoq; adminiculo deducente ad sacrosanctum altare eius accedens, dum de opertorio sanctarũ reliquiarũ oculos attigit, lumẽ recepit. Sed & inergumini ab hac palla cooperti, sæpe mundati sunt, & potestas iudicum quotiensCunq; in eo loco superflue egit, confusa discessit.

Cap. 43. De Cruce altaris furata.

Pendebat autẽ super ipsum altare crux olocrisa, eleganti opere facta, & erat tam præclara uisu, ut eã putares ex auro esse mundissimo. Aduenientibus uero Barbaris, à quodam esse aurea ęstimata direpta est, & sinu recondita. At is qui eã sustulerat, tanto subito pondere prograuatur, ut eã penitus sustinere non posset, statimq; cõpunctus uirtute martyris, pœnitentia motus, de itinere transmissam loco sancto restituit.

Cap. 44. Qualiter expetita sunt eius pignora.

Quæ postquã gesta sunt, misit clericũ suũ dicens, Vade ad beati Iuliani basilicã, & fundens orationẽ, supplica ut tibi aliquid cęræ uel pulueris de sepulchro iacentis largiri dignentur æditui, ut delatũ à me cũ benedictione suscipiatur. Ille uero ueniens quæ sibi fuerant imperata flagitat, ac suscepit. Et cũ susceptũ ferre uellet, tanto grauatur pondere, ut uix ceruicẽ posset erigere. Vnde tremore magno concussus, 61 pauimento prosternitur, & iterũ cũ lachrymis orationẽ fundens, surrexit incolumis, & acceptã sensit abeundi habere se libertatẽ. Igitur arrepto itinere, incalescente nimiũ sole corripitur. Veniens autẽ ad uillam uiæ proximã, unam casulam adit, aquã deposcens. De qua egrediens iuuenis dare responsum, ut eos uidit, in terrã corruit, factusq; est sicut mortuus. Cõcurrentes autẽ cognati eius calumniabantur hominibus, asserentes consanguineum suũ eorũ magicis artibus fuisse peremptum. Et apprehensum puerũ eleuauerunt semiuiuũ. At ille de manibus eorũ elapsus, percussis palmis cępit debacchando clamare & dicere, quod martyris Iuliani uirtute exureretur. Clericus uero hæc audiens, posita super caput eius capsula cũ pignoribus

61 *Pauimento prosternitur, & iterum cũ lachrymis orationẽ fundens, surrexit incolumis.*

sanctis, fide plenus orare cępit attentius, ipse quoque cū uomitu sanguinē dæmoniumq; proijciens, purgatus abscessit. Dehinc firmatus in fide, por titor iter totū cū psalmis & gratiarū actionibus carpens, ad locū præopta tum martyre ducente peruenit. Iam exinde tēpore procedente, quāti ibi inergumini, frigoritici, uel diuersis morbis oppressi, martyris uirtute sa-nati sunt, nec nomina retineri, nec numerus potuit colligi.

Cap. 45. De puero ad Ariolos ducto, & alio per uirtutem sancti sanato.

Inter reliqua uero insignia suscipiendorum miraculorū ponimus & istud, quod insipientes corrigat, & roboret sapientes. Igitur Cautini Episcopi tempore, quo ingruentibus peccatis populi Aruerna regio ab exci dio luis quā inguinariam uocant deuastabatur. Ego Briuatensem uicum expetij, scilicet ut qui meritis tutari nequibam, beati martyris Iuliani sal uarer subsidio. In quo dum cōmorarer uico, unus puer ex nostris ab hoc morbo corripitur. Reclinatoq; ad lectulum capite, grauiter agere cępit. Erat autē febris assidua cū stomachi pituita, ita ut si aliquid acciperet, cō-festim reijceret. Nec erat ei cibus confortatio, sed magis exitus putabatur. Denique mei cū uiderent eum in extrema uexari, ariolum quendam inuo cant. Ille uero uenire non differens, accessit ad ægrotū, & artē suam exer-cere conatur, incantationes immurmurat, sortes iactat, ligaturas collo suspē dit, promittit uiuere quē ipse mancipauerat morti. Hæc autē me nescien te agebantur, quæ cū mihi delata fuissent, amarissimus reddor, & cū gra-ui suspirio illud cōmemoro quod dominus per Heliam prophetā Oziæ regi pronunciat dicens, Quia dereliquisti dominū Deum Israel, & con-suluisti Deum Acharon, ideo de lectulo in quo ascendisti nō consurges, sed morte morieris. Nam iste post aduentū Arioli ualidius febre succen-sus, spiritū exhalabat. Cuius post obitum interpositis paucis diebus puer alius simili laborare cepit incōmodo. Tunc ego, ecce inquio, accedite ad martyris tumulum, & aliquid exinde ad ægrotum deportate, & uidebitis

62 Vide quo etiam paululum pulueris ex sepulchro sancti aqua hausti, egrotum sanauit.

magnalia Dei, atque cognoscetis quid sit inter iustum & iniustum, & in-ter timentē Deum & non seruientē illi. Accedentes autē, parumper 62 pulueris circa sepulchrū iacentis sustulerunt. De quo ut hausit infirmus cū aqua, protinus assecutus est medicinā, recuperatisq; uiribus, ac restin-cta febre conualuit. Intelligite ergo nunc ô omnes qui insipientes estis in populo, & postquā ita discusseritis, scitote quia nihil sunt quæ ad seducen dum humanū genus diabolus operatur. Ideo moneo, ut si quis uexillo crucis signatus, si quis baptismi ablutione mundatus, si quis uetustate de-

63 Sanctorum qui amici sunt domini, petenda sūt patrocinia christianis, & nō a dæmonibus, & quecunque uoluerint obtinebūt.

posita in nouo nunc homine uiget, talia postponat ac negligat, querat au tem 63 patrocinia martyrū, per quos sanitatum miracula celebrantur, postulet adiutoria confessorum, qui merito amici sunt domini nuncupa ti, & quæ uoluerit obtinebit.

Cap. 46. De rosis ad sepulchrum eius diuinitus ostensis.

Eo tempore cū post obitum Perserij martyrarij, Vrbanus diaconus

huius basilicæ ordinatur ædituus, mira res ad sepulchrū sancti apparuit. Nam uigilante diacono in lectulo suo, auditus est sonitus quasi ostium basilicæ panderetur. Post multarū uero horarū spacium, audiuit ipsum iterum claudi. Post hæc surgens de stratu, præcedente lumine accedit ad tumulum sancti. Mirum dictu, uidit pauimentum rosis rutilantibus esse respersum. Erant autē magnæ ualde cū flagrantia odoris immensi, in ipsas quoq; cancelli cælaturas mirabatur rosas intus. Nonus enim erat mensis, & hæ ita erant uirides, ut eadē ipsa putares hora, & momēto ramis uirentibus esse decerptas. Tunc cū grādi reuerentia collectas secretius posuit, multis 64 exinde infirmis medicamenta distribuens. Nam Inerguminus quidam ex Turonico ueniens, ut exinde delibuto potum sumpsit, eiecto dæmone purgatus abscessit.

64 Ex rosis quæ miraculose in pauimento sancti martyris apparuerunt, multis infirmis medicamenta distributa sunt, dæmonesq; fugati.

Cap. 47. De muliere illuminata.

Mulier quædam à natiuitate cęca erat, quæ se exhiberi à parentibus ad beati Martini tumulum deprecata est. Vbi cū uenisset, prostrata per triduū ad cancellos qui ante sepulchrū sancti Antistitis habentur extrinsecus, responsum accepit per somnium dicente sibi sancto uiro. Si lumen recipere desideras, require basilicam sancti Iuliani, in qua dum præsidiū martyris expetes, ille coniūnctus Martino, uisum tibi necessarium, simul orationū suarum suffragijs reuocabit. Exurgens autē mulier, & ignorans quod in Turonico huius martyris reliquiæ tenerentur, ad Sanctonicam urbem iter dirigit. Victorina etenim materfamilias ex nobili stirpe progenita, in urbis suę territorio basilicā construxerat, reliquiasq; beati martyris condiderat. Ad hanc ergo ædem mulier accedens, orat per triduū. Die autē tertia aduenit 65 natalis Baptistæ dominici. Stante autē populo, & lectionū dogmata auscultante, subito murmur magnū oritur. Presbyter uero qui solemnia celebrabat, cōprimere uoces cupiens interrogat quid hoc esset. Cui unus ex astantibus ait, murmur mitescere non potest, quia uirtus domini miraculum prodidit. Ecce enim mulier illa quę se cęcam testabatur ortam, erūpente ab oculis sanguine uisum recepit. Tunc omnes benedixerunt Deum, cognoscentes pariter quæ fuerant gesta.

65 Dies Natiuitatis sancti Ioannis Baptistæ solennis.

Cap. 48. De reliquijs quas Nauinus presbyter detulit.

Naninus presbyter domus Vibriacensis, martyris huius gloriosi reliquias expetiuit, quas ex iussu beati Auiti Pontificis sumptas, cū psalterio usq; ad basilicā sancti Ferreoli quæ procul ab ipso uico sita est perduxisset, unus ex inerguminis est mundatus. Procedens autē psallendo, cū ad Medianam peruenisset, palam hoste 66 improbo uirtute sancti depulso, puella alia purgata discessit.

66 Virtute sanctarum reliquiarum hostis improbus, nēpe dæmon, a puella depulsus est.

Cap. 49. Quod eiusdem reliquijs multi infirmi sanati sunt.

Accedens autē ad locū ubi oratorium quod in honorē sancti construxerat, posuit hęc pignora in altari sancto. Veniens autē ad eum unus 67 cū amissis oculis, alius manu debilis, impleta oratione hic lucem percipit

67 Ecce quot infirmi eisdem reliquijs curati sunt.

post tenebras, manus ille usum post ocia diuturna. Mulier etiam nomine Eterna, cum filia ab hoste iniquo uexata, ad hoc altare curata, cum prole sospes abscessit.

Cap. 50. De alio cęco illuminato.

68 *Iuliani anima in cœlo cum Ioanne & Martino tripudiat.*

69 *Vide basilicæ in honorem sancti ædificationem. Vide & illius per sanctorum reliquias dedicationem.*

Frigoretici etiam in illo loco multi sanati sunt. Sed quoniam non est absurdum si beatus Iulianus cũ Ioanne aut Martino dona sanitatum impertiatur cũ quibus uictor sęculi in 68 cœlo tripudiat. Referam adhuc qualiter cũ Nicetio Lugdunensi simili uirtute floruerit. Igitur infra terminũ territorij Turonici Litomeris quidã in honore sancti martyris 69 basilicã ædificauit, in qua nos ex more ad benedicendum euocati, sancti Iuliani martyris pignora cũ Nicetij Lugdunensis reliquijs collocauimus. Sed non multo post tẽpore cęcus aduenięns dum fideliter orationẽ fudit, uisum recipere meruit. Memini huius rei in libro uitę sancti Nicetij, quia dignũ est, ut cõmunis uirtus utriusq; sancti scripta cõnectat.

70 *Hoc ideo dicit quia sancti memoriam nostri habent in conspectu Dei, & nobis peccatorũ ueniam impetrant.*

71 *Ecce sanctos dici posse aduocatos nostros coram domino, citra Redemptoris nostri iniuriam.*

Ex his miraculis Lector intendens intelligat, non aliter nisi 70 martyrũ reliquorumq; amicorũ Dei adiutorijs se posse saluari. Ego autẽ domini misericordiam per beati martyris Iuliani patrocinia deprecor, ut 71 aduocatus in causis alumni proprij corã domino assistens, obtineat, ut absque impedimento maculæ ullius, huius uitæ cursum peragam, atque illa quæ confessus sum in baptismo, irreprehensibiliter teneam, fideliter exerceam, ac uiriliter usque ad consummationem huius uitæ custodiam. Amen.

Habetur post libros eiusdem beati Martini uitam continentes.

EPISTOLA BEATI GREGORII TVRONENSIS Antistitis in quatuor libros, quos de miraculis beatissimi Episcopi Martini descripsit.

DOminis sanctis, & in Christi amore dilectissimis fratribus ac filijs Ecclesiæ Turonicæ mihi à Deo cõmissæ Gregorius peccator. Miracula illa, quæ dominus Deus noster per beatum Martinum Antistitem suũ in corpore positũ operari dignatus est, quotidie ad corroborandam fidẽ credentium confirmare dignatur. Ille nunc exornat uirtutibus eius tumulum, qui in eo operatus est cum esset in mundo; & ille præbet per eum beneficia Christianis, qui misit tunc præsulem gentibus

1 *Et tamen cum hæc omnia ad sensum pateant, miseri hæretici negare nõ erubescũt.*

perituris. Nemo ergo de anteactis uirtutibus dubitet, cum præsentium 2 signorum cernat munera dispensari, cum uideat claudos erigi, cęcos illuminari, dæmones effugari, & alia quæque morborum genera, ipso mediante curari.

Ego uerò fidem gerens libro huic, qui de eius uita ab anterioribus est scriptus, præsentes uirtutes, quantum ad memoriam recolo, memoriæ in posterum, Domino iubente mandabo. Quod non præsumerem, nisi bis & tertio admonitus fuissem per uisum. Vnde omnipotentem Deum testem

ftem inuoco, quia uidi quadam uice per fomnium medio die in bafilica Domini Martini debiles multos, ac diuerfis morbis oppreffos fanari, & uidebam eos, fpectante matre mea, quæ ait mihi; Quare fegnis es ad hęc fcribenda quæ profpicis? Cui aio, Non te latet, quod fim infcius literarũ, & tam admirandas uirtutes ftultus & idiota non audeam promulgare? Vtinam Seuerus, aut Paulinus uiuerent, aut certè Fortunatus adeffet, quia ifta defcriberent. Nam ego iners ad hanc notam incurro, fi hęc adnotare tentauero. Et ait mihi, & nefcis quia propter intelligentiam populorum fiquis loquitur ficut tu loqui poteris, eo habetur magis præclarum? Itaq; ne dubites, & hęc agere nõ defiftas, qa crimẽ tibi erit fi ea tacueris.

Ego autẽ hæc agere cupiens, duplicis tædij affligor cruciatione, mœroris pariter & terroris. Mœroris, cur tãtæ uirtutes, quæ fub anteceffloribus noftris factę funt, non funt fcriptę. Terroris, ut aggrediar opus egregium rufticanus. Sed fpe diuinę pietatis illectus, aggrediar quod mouetur. Poteft enim (ut credo) per meę linguę fterilitatem proferre ifta, qui ex arida petra in eremo producens aquas, populi fitientis extinxit ardorẽ. Aut certe conftabit, rurfum os afinæ Dominũ referare, fi labia mea aperiens, per me indoctum ifta dignetur expandere. Sed quid timeo rufticitatem meam, cũ Dominus Redemptor & Deus nofter, ad deftruendam mundanę fapientię uanitatẽ, non oratores, fed pifcatores, nec philofophos, fed rufticos pręelegit? Confido ergo orationibus ueftris; quia etfi non poteft paginã fermo incultus ornare, faciet eam tamen gloriofus Antiftes prę-claris uirtutibus elucere.

INCIPIT LIBER PRIMVS MIRACVLorum fanctiffimi Martini.

Quòd Seuerus uitam fancti Martini confcripfit. Cap. 1.

MVlti funt, qui uirtutes fancti Martini, uel ftante uerfu, uel ftilo profaico confcripferunt. De quibus primus ille Seuerus Sulpitius, cui tantus feruor amoris fuit in fanctum Dei, ut eo adhuc degente in feculo, unum librũ de mirabilibus uitę eius fcriberet; exinde poft tranfitum beati uiri, duos libros fcripfit, quos dialogos uoluit uocitari. In quibus nonnulla de uirtutibus Eremitarum, anacoretharum'ue inferuit. Sed nullo inferiorem noftrum potuit reperire Martinum; quem Apoftolis, ac Sanctis martyribus, fanctisq; prioribus exæquauit; ita ut etiam diceret, Felicem quidem Grẹciam, quę meruit audire Apoftolum Paulum prędicantem, fed nec Gallias à Chrifto derelictas, quibus donauit Dominus habere Martinum.

Quòd eandem uitam beatus Paulinus uerfu compofuit. Cap. 2.

Paulinus quoque beatus Nolanę urbis Epifcopus, poft fcriptos uerfu de uirtutibus eius, quas Seuerus complexus eft, quinque libros, illa com-

prehendit miracula,quæ post eius gesta sunt transitũ, ideſt in sexto operis sui libro.

Ait enim. Cum energumini per cancellos basilicæ ueherentur uolatu aëreo,& sæpe in puteum impulsu dæmonis iactarentur,abstracti exinde illæsi,ac populis spectantibus sunt resumpti.Idq; nostris temporibus uidimus gestum.

Alius quoq; dæmon acquisitum uasculum præcipitẽ duxit ad amnẽ, quasi prædam,quam cœperat,dimissurus. Sed non defuit perituro beati Confessoris auxilium.Nam ingressus in flumen,& ulteriorem ripam petens, nihil nocumenti accepit, sed siccis est etiam uestimentis egressus. Cumq; ad cellulam maioris monasterij peruenisset,mundatus apparuit. Hunc etiam testantur multas uoces emittere solitum,ac lingua gẽtium incognitarum sæpissimẽ loqui,uenturaq; fateri,& crimina confiteri.Sed ut diximus,postquã limen sancti attigit,sanus abscessit.

2 *Nota, per inuocationẽ beati uiri fugatis hostibus liberatus est. Ergo bonum est sanctos inuocare.*

Egidius quoq; cum obsideretur ab hostibus, & excluso à se solatio turbatus impugnaretur, per 2 inuocationẽ beati uiri,fugatis hostibus liberatus est.Idq; dæmoniacus in medio basilicæ ipsa hora,qua gestũ fuerat, est professus,sancti Martini obtentu hoc fuisse concessum.

3 *Puella beati sepulchrum expetijt,uigilijsq; celebratis,sanitati reddita est.*

Puella,quæ paralysis humore grauata,& quod peius est,errore cultus fanatici inuoluta erat, beati 3 sepulchrum expetijt, uigilijsq; celebratis, sanitati est reddita.Rursum autẽ ad Idololatriæ uomitũ reuocata,langorem quo obtentu beati Pontificis caruerat,iterato incurrit.

4 *Disce non audere res sanctorum uiolenter eripere.*

Thimus quidam rabidus, instinctu dæmonis actus, coronã 4 sepulchri,quæ sancti meritum declarabat,uiolenter eripuit. Mox lumine priuatus,præda,cogente dolore,restituta,lumen,quod perdiderat recepit.

Quidam uerò à tentatore cõmotus,prolato gladio,cũ quendam ferire conaretur in atrio Confessoris, protinus ira in se retorta, ueloci iudicio Dei prosequente,ipso se mucrone perfodit.

Deniq; cũ populus ad beati templi ornatum columnas deferre cuperet gaudens,quidam uir,qui operi huic inuidus & contrarius erat, multa minabatur,pro eo quod solatium aliquod ad plaustra petentibus nõ præberent. Cunq; superbus equum feriret,in paruo fluuiolo pręcipitatus,in sinu aquarũ gurgitis,ictibus suis suffocatus interijt. Tunc iuuentute pręcedente,columnæ usq; ad beatum templum delatæ sunt.

Quotiens etiam ad beatum sepulchrũ oleum fuisset positum,referunt illud uidisse adauctum. Sanctus uerò Perpetuus Episcopus merito beati discipulus prędicandus,ampullam cũ oleo ad sanctum tumulum detulit, ut eam uirtus iusti infusa sanctificaret. Et eraso à marmore, quo sancta membra teguntur, 5 puluere,liquore permixto oleum redundauit, ita ut uestimentũ sacerdotis nectareo efflagrans odore, oleagina unda pfunderetur.Multiq; ex hoc infirmi potiti sunt salute.Sed & procellę ab agris hoc liquore sanctificatis sæpe prohibitæ sunt.

5 *Vide ad sancti tumulum oleum redundare,mixtumq; puluere è sepulchro eiusdem desumpto, sanitatum remedia conferre.*

Cum autẽ ad tẽplum sanctũ quidam deuotus fide plenus accessisset,

& gratiam sancti sitiens cogitaret, quid de beata æde raperet ad salutem, prope sepulchrum accedens, æditu supplicat, ut sibi parum benedictæ ceræ largiretur è tumulo. Quā accipiens lætus abscessit, & agro, cui frugem seuerat confisus imposuit. Adueniens autē tempestas sęuissima, quę omnia in annis præcedentibus sępe uastauerat, ab hac est prohibita bene dictione, nec ibidem ultra uti consueuerat nocuit.

6

Magnifica uerò atque desiderabili 6 paschali festiuitate adueniente, populus ad beati cellulam, in q̄ua cōmoratus sæpe frequentauerat cum Angelis, deuotus aduenit. Et singula loca allambens oculis, uel irrigans lachrymis, in quę uir beatus ante sederat, aut orauerat, siue ubi cibū sumpserat, uel corporis quieti post multos labores indulserat, classe nauium præparata, amnem transire parat, 7 ut beatum sepulchrum adeat, & cū fletu ueniam deprecans, corā confessore se prosternat. Nauigantibus autem illis, tentatoris impulsu cōmoto uento, classis in profundo demergitur, & populus undique ab amne diripitur. Cumq; inter procellas fluctuum totaretur, & spes omnis euadendi deperisset, una omnium uox in clamore profertur dicens, Miserator 8 Martine eripe à pręsenti interitu famulos famulasq; tuas. His dictis, ecce afflatus aurę placidę actus, submersos subuehit ab undis illęsos, omnesq; littori, quod desiderabant, unda famulante restituit, nec ullus deperijt, sed cuncti saluati paschalia festa summa cū exultatione prosequuti sunt. Non enim defuit illa uirtus, quæ Iordanem scindens, populum sub aquarum molibus margine arente traduxit, cum de fundo fluuij duodecim lapidibus ablatis signa Apostolica præstantibus, Iosue littus, cui aduenerat, consecrauit; uel illa, quę Petrum pereuntem pia amplectens dextera, ne periret, eripuit; uel quæ nautam submersurum, Martini Dominum inuocantem de profundo pelagi ad littus, quod optabat, elicuit.

Magnifica atq; desiderabili paschali festiuitate adueniente.

7 *Vt beatum sepulchrū adeat, & cum fletu ueniam deprecans, corā confessore se prosternat.*

8 *Non fecerunt hi domino nostro Iesu Christo iniuriam, qui prius ad sanctum recurrerunt.*

Quidam pro benedictione aliquid de sancta æde assumere flagitans, parum ceræ de sepulchro sancti accepit, & infra penetralia domus, tanq̄ thesaurum cœlestem imposuit. Factum est autem, ut inuidia tentatoris immissum incendium domū uoraci flamma concuteret, & sparsum per aridas tabulas cuncta uastaret. Interea clamor ad cœlum tollitur, & beati Martini auxilium imploratur. Meminit ille etiam cerę particulę à sancti templo delatę. Quæ reperta, & igni iniecta, protinus cunctum 9 restinxit incendium; nouoq; miraculo cera, quæ ignē alere erat solita, uiolentias ignis, ui sanctitatis oppressit.

9 *Ecce quō & cera de sepulchro sancti extracta, ignis incendiū extinxit.*

Hęc Paulinus in sexto operis sui libro uersu conscripsit, accepto à sancto Perpetuo Episcopo de his indiculo. Verū cū ad eum huius indiculi carta uenisset, nepos eius graui tenebatur incōmodo. At ille confisus in uirtute sancti, ait, si tibi placet, beate Martine, ut aliquid in tua laude conscribam, appareat super hunc infirmū. Impositaq; carta pectori eius, ex templo recedente febre sanatus est, qui erat ęgrotus.

Sed & Fortunatus presbyter omne opus uitę eius in quatuor libris

uerſu conſcripſit. His nos illecti, etſi imperiti, tentabimus tamen aliqua de uirtutibus ſancti ac beatiſſimi uiri, quę poſt eius obitũ acta ſunt, quantum inuenire poſſumus, memorię replicare; quia hoc erit ſcribendi ſtudium, quod in illo Seueri aut Paulini opere non inuenitur inſertum.

De ordinatione & tranſitu beati Martini. Cap. 3.

Lucidus, & toto orbe renitens glorioſus Dominus Martinus, decedenti iam mundo ſol nouus exoriens, ſicut anterior narrat hiſtoria, apud Sabariam Pannonię ortus, ad ſaluationem Galliarum, opitulante Deo, dirigitur. Quas uirtutibus ac ſignis illuſtrans, in urbe Turonica Epiſcopatus honorem inuitus, populo cogente, ſuſcepit. In quo glorioſam, & penè inimitabilem agens uitam, per quinquennia quinque bis inſuper geminis menſibus cum decem diebus, octogeſimo primo ętatis ſuę anno, Cęſario, & Attico Conſulibus, nocte media quieuit in pace. Glorioſum ergò, & toti mundo laudabilem eius tranſitum in die Dominica fuiſſe manifeſtũ
10 eſt, ut in ſequentibus certis teſtimonijs cõprobabimus. Quod non parui meriti fuiſſe cenſetur, ut illa die eum Dominus in 10 paradiſo ſuſceperit, qua idem dominus & Redemptor, uictor ab inferis ſurrexit, & ut qui Dominica ſolennia celebrauerat impollutè, poſt mundi preſſuras dominica die locaretur in requie.

Anima Martini die Dominica a domino ſuſcepta eſt in paradiſo.

Quòd ſancto Seuerino Epiſcopo chorus pſallentium de eius tranſitu reuelatus eſt. Cap. 4.

Beatus autem Seuerinus Colonienſis Ciuitatis Epiſcopus, uir honeſtę uitæ, & per cuncta laudabilis, dum die Dominica loca ſancta ex conſuetudine poſt matutinos hymnos cũ ſuis clericis circuiret, illa hora, qua beatus obijt, audiuit chorũ canentem in ſublimi. Vocatumq; archidiaconũ, interrogat, ſi aures eius percuterent uoces, quas ille attentius audiret. Reſpondit nequaq̃: cum ille, diligentius, inquit, auſculta. Archidiaconus autem cepit, ſurſum collum extendere, aures erigere, & ſuper ſummos articulos, baculo ſuſtentante, ſtare. Sed credo eum non fuiſſe æqualis meriti, à quo hęc non merebantur audiri. Tunc proſtrati terrę ipſe pariter & beatus Epiſcopus, Dominum deprecantur, ut hoc ei diuina pietas audire permitteret. Erectis autẽ, rurſum interrogat ſenex, Quid audis? Qui ait: Voces pſallentiũ in cœlo audio, ſed quid ſit, prorſus ignoro. Cui ille, ego, inq̃t, tibi narrabo. Dominus meus Martinus Epiſcopus migrauit de hoc mundo, & nunc Angeli canendo eũ deferunt in excelſum. Et ut parumper morę eſſet, ut hæc audirentur, diabolus eum cũ iniquis Angelis retinere tentauit, nihilq; ſuum in eodem reperiens, confuſus abſceſſit. Quid ergo de nobis peccatoribus erit, ſi tantũ ſacerdotem uoluit pars iniqua nocere? Hęc ſacerdote loquente, notauit tempus Archidiaconus, & Turonos miſit uelociter, qui hæc diligenter inquirat. Qui ueniens, eo die, & hora manifeſtiſſimè nouit tranſiſſe beatũ uirum, quo ſanctus Seuerinus audiuit pſallentem chorũ. Sed & ſi ad Seueri recurramus hiſtoriam, ipſa hora eum ſibi ſcripſit cum libro uitę ſuę fuiſſe reuelatum.

Quòd

Quòd beato Ambrosio idem transitus est ostensus. Cap. 5.

Eo nanque tempore beatus Ambrosius, cuius hodie flores eloquij per totam Ecclesiam redolent, Mediolanensi ciuitati præerat Episcopus. Cui celebranti festa 11 Dominici diei ista erat cõsuetudo, ut ueniens lector cũ libro, non antea legere præsumeret, quàm sanctus nutu iussisset. Factum est autem, ut illa dominica, prophetica lectione iam lecta, ante altarium stante, qui lectionem beati Pauli proferret, beatissimus Antistes Ambrosius super sanctum altare obdormiret. Quod uidentes multi, cum nullus eum penitus excitare præsumeret, transactis ferè duarum, aut trium horarum spatijs, excitauerunt dicentes, Iam hora preterijt; Iubeat dominus lectori lectionẽ legere, expectat enim populus ualde iam lassus. Respondens autem beatus Ambrosius, Nolite, inquit, turbari; multũ enim mihi ualet sic obdormisse, cui tale miraculũ Dominus ostendere dignatus est: Nam noueritis fratrem meum Martinũ sacerdotem egressum fuisse de corpore, me autem eius funeri obsequium præbuisse, peractoq; ex more seruitio, capitellam tantum, uobis excitantibus, nõ expleui. Tunc illi stupentes, pariterq; admirantes, diem & tempus notant solicitè requirentes: Qui ipsam diem tempusq; transitus sancti repererunt, quo beatus confessor dixerat, se eius obsequijs deseruisse. O beatum uirum, in cuius transitu sanctorum canit numerus, Angelorum exultat chorus, omniumq; cœlestium uirtutum occurrit exercitus, diabolus præsumptione confunditur, Ecclesia uirtute roboratur, sacerdotes glorificantur. Quẽ Michael suscepit cum Angelis, Maria admisit cum Virginum choris, paradisus retinet lætum cum sanctis. Sed quid nos in laudem eius tentemus, quod non sufficimus adimplere? Ipse est enim laus illius, cuius laus ab eius ore nunquam recessit. Nam nos utinam uel simplicem posimus historiam explicare.

11 *Cui celebranti festa Dominici diei.*

De Translatione beati corporis sancti Martini. Cap. 6.

Operepretium est etiam illud inserere lectioni, qualiter eius corpusculum in locum ubi nunc 12 ueneratur, fuerit, Angelo annuente translatum. Anno sexagesimoquarto post transitum gloriosi domini Martini, beatus Perpetuus Turonicę sedis cathedram sortitus est dignitatis. Adeptusq; hunc apicem cum uotorum magno consensu, fundamenta templi ampliora, quàm fuerant, super beata membra locare disposuit. In quod sagaci insistens studio, mirifico mancipauit effectui. De qua fabrica multum quod loqueremur erat. Sed quia præsens est, cõticere exinde melius putauimus. Adueniente ergo optato tempore sacerdoti, ut 13 templum dedicaret, & sanctum corpusculum à loco, ubi sepultum fuerat, transferret, conuocauit beatus Perpetuus ad diem festum uicinos Pontifices, sed & Abbatum, ac diuersorum clericorum non minimam multitudinem. Et quia hoc in Calendis Iulij agere uolebat, uigilata una nocte facto mane, accepto sarculo, terram, quæ super sanctum erat tumulum, ceperunt

12 *Ecce quomodo ueneramur sanctorum corpora.*

13 *Habes hic ecclesiæ dedicationem, habes & sanctũ corpusculum.*

effodere. Quo detecto, manus, ut eum cõmouerent, inijciunt, ibiq; multitudo tota laborans, nihil prorsus per totam diem profecit. Vigilata denique alia nocte, mane tentantes, nihil omnino agere potuerunt. Tunc conturbati atque exterriti, quid facerent nesciebant. Dicit eis unus ex clericis, sciatis quia post hoc triduum natalis Episcopatus eius esse consueuerat: Et forsitan in hac die se transferri debere uos admonet. Tunc 14

14 *Ieiunijs, orationibus, & iugi silentio die noctuq; insistentes.*

ieiunijs, ac orationibus, & iugi silentio die noctuq; insistentes, triduum illud continuatim duxerunt. Quarta autem die accedentes, ponentesq; manus, non ualebant penitus mouere sepulchrum. Pauore autem omnes exterriti, iam in hoc stantes ut terra uasculum, quod detexerant, operirent, apparuit eis ueneranda canicie senex, instar niuis candorem efferens, dicens se esse Abbatem, & ait eis, Vsquequo conturbamini, & tardatis? non uidetis dominum Martinum stantem uos iuuare paratum, si manus apponitis? Tunc iactans pallium, quo utebatur, posuit manum ad

15 *Posuit manum ad sarcofagum cũ reliquis sacerdotibus crucibus paratis ac cereis, impositaq; Antiphona dederunt cuncti uoces psallentes in excelso.*

sarcofagum cum reliquis sacerdotibus, 15 crucibus paratis, ac cereis, impositaq; antiphona, dederunt cuncti uoces psallentes in excelso. Tum ad senis conatum protinus sarcofagum cum summa leuitate cõmotum, in loco, ubi nunc ueneratur, Domino annuente perducitur. Quo ad uotum sacerdotis composito, dictis etiam missis, ut uentum est ad conuiuium, requirentes solicitè senem, nequaquam reperiunt. Sed nec homo quidem extitit, qui eum de basilica exire uidisset. Credo aliquam fuisse uirtutem Angelicam, quæ & beatum uirum se uidisse pronunciauit, & deinceps nulli comparuit. In quo loco ex illa die multæ uirtutes factæ sunt, quæ per negligentiam non sunt scriptæ. Nos uerò quantum tempore nostro aut fieri uidimus, aut factum certe cognouimus, silere nequiuimus.

De Theodimindo muto. Cap. 7.

Adueniens iuuenis quidam Theodimindus nomine, audiendi loquendiq; obstructo aditu, quotidianis diebus ad sanctam basilicam recurrebat, & inclinans se ad orationem, labia tantum mouebat, nam nullam poterat uocem emittere sensu integro, sed erat mulctatus uocis officio. Qui tam promptè uidebatur orare, ut flere cerneretur inter ipsa tacita uerba plerunque. Cui si quis pro mercedis respectu aliquid eleemosinæ contulisset, continuò hoc similibus pauperibus erogabat, & stipem ab alijs nutu postulans, stipendia indigentibus porrigebat. Cumq; in loco illo sancto in hac deuotione per trium annorum spatia cõmoratus fuisset, quadam die à diuina pietate cõmonitus, uenit ad sanctum altare. 16

16 *Ecce oratio cum eleuatione manuũ & oculorum.*

Et stans oculis ad cœlum eleuatis, & manibus, erupit ab ore eius riuus sanguinis cum putredine. Et conspuens in terram, cepit grauiter gemere, & excreare partes nescio quas cum sanguine; ita ut putaretur quod aliquis ferramento guttur eius incideret. Sed & tabes ex ore eius tanquam fila sanguinea dependebat. Tunc diruptis aurium, ac faucium ligamentis,

eleuans se, & erigens iterum, oculos & manus ad cœlum, ore adhuc cruēto in hanc primum uocem prorupit. Grates tibi 17 magnas refero, beatissime domine Martine, quòd aperiens os meum, fecisti me post longū tempus in tuas laudes uerba laxare. Admirante autem omni populo, & stupente de tali miraculo, interrogant, si & auditum pariter recepisset. Qui liberè omnia audire, populo testatus est. Post sanitatem ergo rediјt ad Trodechildē Reginā, & pro uirtute, reuerentiaq; sancti Martini collectus est; & ad scholam positus, omnem psalmorū seriem memoriæ cōmendauit. Quem Deus perfectum efficiens clericum, per multos in posterum annos in seruitio Ecclesiæ cōmorari permisit.

17 *Licet agantur sanctis gratiæ pro beneficijs adeptis, et merito quidem, sciendū tamen, quod miracula quæ faciunt Sancti, in uirtute Dei faciunt, imo ipse Saluator noster ea per illos seu in illis operatur omnia, cuius spiritu dum uixerunt pleni fuerunt. Et hæc notula sit tibi Canon in omnibus miraculis sanctorum.*

De Chamemunda muliere cæca. Cap. 8.

Mulier quædam nomine Chamemunda, oculorum luce priuata, nesciens uisu tenere uiam, nisi alio ducente, deuota ualde, & fide plena, uenit ad uenerabile templum beati Martini antistitis. Erat autem non solum, ut diximus, cæca, sed etiam toto corpore ulceribus plena. Obsederat enim omnia membra eius putredo cum pustulis, & erat miserabili facie, & horribilis ad uidendum, ut tanquam leprosa putaretur à populo. Cumq; palpando diebus singulis ante ædem gloriosi præsulis cum fide staret, post tres ferè annos stante ea ante sepulchrum, aperti sunt oculi eius, ita ut cuncta clarè prospiceret. Amotoq; omni langore membrorū, atque siccato humore qui fluebat à corpore, noua cute superueniente, taliter est pristinæ reddita sanitati, ut nec indicium quidem infirmitatis in eius corpore resedisset. Quæ multos in posterum uiuens annos, gratias omnipotenti Deo referebat assiduas, ꝙ eam per beatum Confessorem suum sic instaurasset incolumem.

De beato Baudeno Episcopo. Cap. 9.

Quòd præsens 18 inuocatio nominis eius mare procellosum compescuerit, non omittam. Cum beatus Baudenus Episcopus Turonicæ ciuitatis, de urbe in urbem, nauigio subuehente, transiret, subito adueniente cum uiolentia uento, nimbus teterrimus mare placidum cōmouet fluctuum impulsu, nauisq; undarum mole turbatur, caput primum in fluctus, secundum declinatur inter undarum hiatus: Hi in scena montis aquosi dependent, hi apertis undis in ima dehiscunt; sed nec antennę resident, quæ beatæ Crucis signaculum præferebant. Tunc resolutis timore membris, & omnibus sine spe uitæ iam mori paratis, 19 prostratus senior in oratione cum lachrymis, & geminas tendens palmas ad astra, beati Martini auxilium precabatur, & ut sibi dignaretur adesse, uelociter proclamabat. Vnus autem ex perfidis dixit, Martinus ille, quem inuocas, iam te dereliquit, nec tibi in hac necessitate succurret. Verè credo hanc uocem ab insidiatore fuisse prolatam, ut beatum sacerdotem ab oratione turbaret. Sed ille hoc iaculum fidei lorica repellens, magis ac magis sancti uiri prēsidium flagitabat, simulq; cohortabatur, ut omnes ora-

18 *Inuocatio nominis Martini mare procellosum compescuit.*

19 *Ecce oratio cum prostratione, lachrymarum effusione, eleuatione manuū, sancti inuocatione & exauditione.*

rent. Cumq; hæc agerentur, subitò superuenit odor suauissimus tanquã balsamum in naui, & tanquam si cum thuribulo aliquis circuiret, odor thiamiamatis effragrauit. Quo odore adueniente, cessit uiolentia uentorum, elisisq; aquarum astantium molibus, redditur mare tranquillum. Mirantur omnes iam morti dediti fluctuum pacem, & protinus data serenitate redduntur littori; quò nullus ambigat beati uiri aduentu hanc tempestatem fuisse sedatam. Tunc omnes in cõmune Domino gratias
20 referunt, q eos per 20 inuocationem Antistitis sui dignatus sit de hoc periculo liberare.

Gratias deo referunt quod per inuocationẽ Antistitis sui dignatus sit eos de hoc periculo liberare.

De eo, qui sancti reliquias cameracum contulit. Cap. 10.

Huius temporis quidam de Cameracensi ecclesia reliquias beati Martini expetijt. Quibus iam uespere acceptis, cum psallendo proficisceretur, dumq; Ligerim fluuium transit, sero factum est, & subito contenebratũ est coelum, & ecce fulgura magna ac tonitrua descendebant. Dum hæc agerentur, duæ puerorum lanceæ, emissa flamma, lumen euntibus præbuerunt. Ibantq; fulgurantes hastæ, non minus miraculi, q̃ beneficij præuiantibus præferentes, uirtutemq; Antistitis ostendentes.

De Gallis Sueuis conuersis. Cap. 11.

Deficit lingua sterilis tantas cupiens enarrare uirtutes. Charrarici cuiusdam Regis Galliciæ filius grauiter ægrotabat, qui tale tædium incurreret, ut solo spiritu palpitaret. Pater autem eius foetidæ se illi Arrianæ sectę unà cum incolis loci illius subdiderat. Sed & regio illa plus solita, q̃ aliç prouinciæ, lepra sordebat. Cumq; Rex uideret urgeri filium in extremis, dicit suis, Martinus ille, quem in Gallijs dicunt multis uirtutibus effulgere, cuius, quæso, religionis fuerit, enarrate. Cui aiunt, Catholicæ fidei populum pastorali cura in corpore positus gubernauit, asserens filium cum patre & spiritussancto ęquali substantia uel omnipotentia uenerari debere: Sed & nunc coeli sede locatus, assiduis beneficijs non cessat plebi propriç prouidere. Qui ait, si hęc uera sunt quç profertis, discurrant usque ad eius templum fideles amici mei, multa munera deportantes, & si obtineant mei filij medicinam, inquisita fide catholica, quam ille credidit, credam. Pensato ergo auro, argentoq; ad filij pondus, transmisit ad uenerabilem locum sepulchri. Qui profecti, oblatis muneribus exorant ad beati tumulum pro ægroto. Sed insidente adhuc in patris eius pectore secta, non continuò integram recipere meruit medicinam. Reuersi autem nuncij narrauerunt Regi, se multas uirtutes ad beati tumulum uidisse, dicentes, Cur non sanatus fuerit filius tuus, ignoramus. At ille intelligens, non ante sanari posse filium, nisi ęqualem cũ patre crederet Chri-
21 stum, in honorem beati Martini fabricauit 21 Ecclesiam, miroq; opere expedita, proclamat, si suscipere mereor uiri iusti reliquias, quodcunque sacerdotes prædicauerint, credam. Et sic iterum suos dirigit maiore cum munere; qui uenientes ad beatum locum reliquias postulabant.

In honorẽ beati Martini fabricauit Ecclesiam miro opere expeditam.

Cumq;

Cumq; eis offerrentur ex consuetudine, dixerunt, Non ita faciemus, sed nobis quæsumus licentia tribuatur ponendi, quæ exinde iterum assumamus. Tunc partem pallij serici pensatam super beatū sepulchrum posuerunt, dicentes, si inuenimus gratiam coram expetito patrono, quæ posuimus plus insequenti pensabunt, eruntq; nobis in benedictionem posita, quæsita per fidem. Vigilata ergo una nocte, facto mane, quæ posuerant pensitabant. In quibus tanta beati uiri infusa est gratia, ut tandiu eleuarent in sublime æream libram, quantum habere poterat quo ascenderet momentana.

Cumq; eleuatæ fuissent reliquiæ cū magno triumpho, audierunt uoces psallentes qui erant in ciuitate detrusi in carcere, & admirantes suauitatem soni, interrogant custodes, quid hoc esset; qui dixerunt, Reliquiæ Domini Martini in Galliciam transmittuntur, & ideo sic psallitur. Tunc illi flentes inuocabant sanctum Martinū, ut eos sua uisitatione liberaret. Exterritisq; custodibus, & in fugam uersis, diruptis obicibus retinaculorum, liber populus surgit à uinculo, & sic usque ad sancta pignora, plebe inspectante, uenerunt, 22 osculantes flendo beatas reliquias, simulq; & gratias beato Martino pro sui absolutione reddentes, ꝙ eos dignatus fuerit sua pietate saluare. Tunc obtentis per sacerdotem à iudice culpis, incolumes dimissi sunt. Quod uidentes gestatores reliquiarum gauisi sunt ualde, dicentes, Nunc cognouimus, ꝙ dignatur beatus antistes nobis peccatoribus propitium se præbere. Et gratias agentes prospero prosequente patroni præsidio nauigio, undis lenibus, temperatis flatibus, uelo pendulo, mari tranquillo, uelociter ad portum Galliciæ peruenerunt. Tunc cōmonitus à Deo quidam nomine Martinus de regione longinqua, qui ibidē nunc sacerdos habetur, aduenit. Sed nec hoc credo sine diuina fuisse prouidentia, ꝙ eo die se cōmoueret de patria, quo beatæ reliquiæ de loco leuatæ sunt, & sic simul cū ipsis pignoribus Galliciæ portū ingressus sit. 23 Quæ pignora cū summa ueneratione suscipientes, fidem miraculis firmant: nam filius Regis dimissa omni ægritudine, sanus properat ad occursum. Beatus autem Martinus sacerdotalis gratiæ accepit principatum. Rex unitatem patris & filij, & spiritussancti confessus, cū omni domo sua 24 chrismatus est. Squalor lepræ à populo pellitur, & omnes infirmi saluantur, nec unquā ibi usque nunc super aliquē lepræ morbus apparuit. Talemq; gratiam ibi in aduentu pignorum beati patroni Dominus tribuit, ut uirtutes, quæ ibidem illa die factæ sunt, enarrare perlongum sit. Nam tantū in Christi amore populus ille prōptus est, ut omnes martyrium libentissimè susciperent, si tempus persequutionis adesset.

22 *Osculātes flendo beatas reliquias, simulq; & gratias beato Martino pro sui absolutione reddentes.*

23 *Quæ pignora cū summa ueneratione suscipientes, fidem miraculis firmant.*

24 *Cum omni domo sua chrismatus est.*

De Vltrogotha Regina. Cap. 12.

Nam & Vltrogotha Regina, auditis miraculis, quæ ad locum fiunt, quo 25 sancta membra quiescunt, tanquā sapientiam Salomonis, expetijt corde deuoto prospicere. Abstinens ergo se à cibis & somno, præcurrentibus etiam largissimis eleemosynis, peruenit 26 ad locum sanctū,

25 *Quo sancta membra quiescunt, non dicit ossa emortua.*

26 *Vides peregrinantem Reginam ad basilicā D. Martini.*

ingressaq; basilicam timens,& tremens,nequaquã audebat adire sepulchrum,indignam se esse proclamans,nec ibidem posse,obsistentibus culpis,accedere.Tamen deducta uigilijs nocte,& orationibus,ac profluis lachrymis,mane oblatis muneribus multis, in honorem beati Confessoris missas 27 expetijt celebrari. Quæ dum celebrantur, subitò tres cæci, qui ad pedes beati Antistitis longo tempore priuati lumine residebant, fulgore nimio circundati,lumen,quod olim pdiderant,receperunt. Quo facto,clamor in cœlum attollitur magnificantium Deum. Ad istud miraculum currit Regina,currit & populus,mirantur omnes fidem mulieris,mirantur gloriam confessoris:sed super omnia collaudatur Deus noster,qui tantam 28 uirtutem pręstat sanctis suis,ut per eos talia operari dignetur, tale inter reliqua luminaria huic mundo beatum Martinum immensum sydus attribuens, per quem eius tenebræ refulgerent; Qui uerè sicut oliua fructifera,per singulos dies factis exhibet gloriam Domino, & conuersionibus iustorum.

27 *Ecce quomodo et olim in honorem sanctorũ Missæ celebrabãtur, neq; hoc nouitium est inuentum.*

28 *Miracula quæ ad sanctorum inuocationem fiunt, ex Dei uirtute geruntur,qui tantam eam præstat sanctis suis, ut per eos talia operari dignetur.*

De eo,qui pustula in extremis positus laborabat. Cap. 13.

Sed nec prætereundum est, ꝙ uenerabilem conseruũ meum Fortunatum presbyterũ retulisse cõmemoro.Quidam in Italia dum ueneno pustulæ peruasus in discrimine sic ageretur,ut uiuere desperaret,aliquos interrogant,ad templum beati Martini quis fuerit; Tunc quidam ex astantibus asserit se fuisse.Requirit ægrotus,quid idem pro benedictione detulerit.Qui negat,se aliquid præsumpsisse. Quem iterum interrogat,qua tunc ueste indutus sit,cũ ad templum sancti peruenerit.Respondit,ꝙ ea, qua super se, ipso tempore utebatur. Tunc abscissa fideliter indumenti particula,imposuit super pustulam. Mox 29 ut ægri membra tetigit, uulnus pustulæ ueneni uim perdidit: Quæ tali medicamine uirtutẽ sancti protulit,& infirmũ refert incolumẽ. Hanc apud Italos asserens spiritalem uigere medelam,ut siquis pustulæ percutiatur uulnere,ad propinquũ,quod fuerit, beati Martini oratorium habeatur perfugium, & aut ex uelo ianuæ,aut palliolis, quæ pendent de parietibus,quicquid primũ raptum fuerit,fit salubre.Hæc medela genitorem suũ carnalem ab interitu pustulæ,ut ipse patris sui testis asserit,liberauit.

29 *Vide magnum miraculum, & quõ etiam res exteræ ad sanctos quomodocunq; pertinentes,gratiarum beneficia præstent.*

De Castello Italiæ Tertio nomine. Cap. 14.

Idem his uerbis retulit,in cacumine Castelli regionis Italiæ, quod dicitur Tertium,oratorium beati Martini fundatum esse, ibiq; turri uicinæ quotiens incursione barbarorum per fraudem hostis accederet nocturnis insidijs,quisquis deuigilantibus habuisset in turre lanceam,aut spatã, uel cultellum,seu grafium protulisset ex theca,ferè per horę spatium tale lumen reddebatur ex uniuerso gladio, tanquã si illud ferrum uerteretur in cereum. Et mox ex ipso signo custodes admoniti, magis intenti uigilijs, hostes latebrantes lapidibus exturbabant. Quod opi sancti Martini recto iudicio reputatur,qui uicinitate sua sibi deuotis populis sedulã exhibuit,præsentemq; custodiam.

De oleo Cicendilis super pictura beati. Cap. 15.

Et hanc uirtutẽ á supradicto cognouimus Fortunato, qui sibi in Rauenna, & Felici & Rethorico socijs suis ex oleo, quod sub imagine picturæ beati Martini in cicendili ardebat, dum tetigerunt oculos, lumen redisse confessus est.

De Placido Procuratore. Cap. 16.

Similiter in prædicta urbe dum Placidus procurator desperatus à medicis, ad illud puellarum oratorium sibi uicinũ confugeret, & in atrio decubaret, uenit noctu ad Abbatissam beatus Martinus per somnum, quã requirens quid faceret, ait, se quiescere. Dicit sanctus ad illam, In Gallias habui iam redire, sed propter istum, qui foris iacet in atrio, me remoratu rum profiteor. Tunc surgens Abbatissa, & referens uisum, fidẽ fecit homini, quia de periculo liberaretur. Quod certe meruit obtinere. Sed ut prædictus presbyter asserit, multum desiderabilius in locis Italicis uenera tur, q̃ ubi propria membra recubant: in tantum ut frequentia miracula nec sparsa colligantur in uerbis, nec tamẽ finita recondantur in paginis.

De his quę Ambianis gesta sunt. Cap. 17.

In porta Ambianensi, in qua quondam uir beatus pauperem algentẽ chlamide decisa contexit, oratorium à fidelibus est ædificatũ, in quo nunc puellæ religiosę deseruiunt ob honorem sancti Antistitis, parumper habentes facultatis, nisi q eas deuotorũ alit sæpe deuotio. Tamen eis quodã tempore pauca apum aluearia fuerant data, quæ cũ quidam inuidus aspe xisset, ait infra se, Vtinã aliquid de his uasis possem auferre. Sequuta autẽ nocte instigatus à dæmone ablatis tribus uasis nauim onerat, ut scilicet transito amne sibi facilius quæ abstulerat uendicaret. Sed credo ei impedi mentũ fuisse hoc furtum, sicut postea manifestè probatum est. Igitur cũ sole oriente ad portũ fluminis causa transmeandi homines properarent, nauim ad littus aspiciunt, apesq; exaluearijs cateruatim emergere, homi nemq; seorsum iacere prostratum. Sed putantes eum à somno occupatũ (sicut didicerant iam à puellis furtum factum) quantocius properaut ad 30
alligandum eum, sed accedentes 30 mortuũ reperiunt. Statimq; puellis notum faciunt factũ, & quod furto raptũ fuerat cellulæ restituunt, admirantes tam uelociter in homine diuinæ ultionis accessisse sententiam.

Ecce uindictam contra sacrę domus direptorem factam.

De Siroiabense oratorio. Cap. 18.

Sic & apud Siroiabense oratorium, cuius altarium sancti confessoris manus alma sacrauit, dum plerq; beneficia expetita mererentur, quidã 31
paralyticus adueniens 31 cereum in status sui altitudine nocte tota uigilans retinuit, qui mane facto, ut lux reddita est mundo, absolutis gressibus, populo teste, incolumis exilijt.

Cereum tota nocte uigilans tenens paralyticus, mane facto sanatus est.

De Bella cæca. Cap. 19.

Nec hoc silebo, quid cæcitati contulerit, cũ beati sepulchrũ deuota mulier expetisset. Quædam de Turonico territorio fœmina, Bella nomine, amisso oculorum lumine grauiter laborabat. Et cum die noctuq; incessa

bilibus doloribus urgeretur, dicit suis, si ad basilicam Domini Martini ducta fuissem, continuo sanitatem recepissem: confido etenim, q possit oculis meis lumen infundere, qui potuit pauperis lepram osculo libato sanare. Deinde adminiculo deducente 32 uenit ad sanctum locum, ibiq; ieiunijs, & orationibus crebris insistens, uisum, quẽ amiserat, recipere meruit. Et ita sanata est, ut quæ cęca uenerat alio producente, cęcis affatim dux futura regressa sit.

32 *Venit ad locum sanctum, itaq; ieiunijs et orationibus crebris insistens, uisum quem amiserat, recipere meruit.*

De Ammonio pręcipitato. Cap. 20.

Et quia bis aut tertio de sola gloriosi nominis imprecatione & uirtutes factas, & pericula sedata narrauimus, quale cuidam pereunti in ipso mortis pręcipitio beatus Pontifex inuocatus sustentaculum prębuerit euoluam. Ammonius quidam uices agens sanctę Basilicę, dum de cœna madefactus uino ueniret, de rupe excelsa, quę uię coniungitur, inimico impingente pręcipitatur. Erat autem profundum loci illius ducentorũ pedum. Cumq; per profunditatẽ pręcipitij illius rotaretur, & deorsum sine alarum remigio uolitaret, sancti Martini auxilium per singula descẽsionis suæ momenta clamabat. Tunc quasi manibus aliorum de iumento suo excussus, super arbores, quæ ualli inerant, dejcitur. Et sic paulatim p singulos ramos descendens sine mortis periculo ad terrã usque peruenit. Tamen ut opus insidiatoris non usquequaque uideretur cassatum quod fuerat inchoatum, pedem eius leuiter lædit. Sed ueniens ad gloriosi domini templum, orationi incumbens omnem uim doloris amisit.

De alio appenso. Cap. 21.

Non credo haberi superfluũ, si inseratur lectioni, qualiter inuocatio nominis eius 33 uitam præstiterit morituro. Quodam loco unus propter furti scelera cõprehensus, atq; grauiter uerberibus actus, ductus est ad patibulum, ut condemnaretur suspendio. Cumq; in hoc exitu morte iam appropinquante uenisset, orandi spatium petijt. Tunc sicut erat ligatis post tergum manibus, iactauit 34 se pronus in terram, & cepit cum lachrymis inuocare nomen beati Martini, ut si & in hac necessitate non succurreret, uel à culpis eum in posterũ excusaret. Cumq; cõpleta oratione suspensus fuisset, recesserunt milites à loco illo; ipse autẽ ore semiaperto parumper labia mouens, sancti Martini semper nitebatur auxilium implorare. Discedentibus tamen illis, statim solutæ sunt manus & pedes eius. Et sic per biduũ pendente eo, reuelatum est cuidam religioso ut eũ tolleret. Qui ueniens inuenit eum adhuc uiuentẽ. Tunc adiutorio beati Martini de patibulo depositum incolumẽ adduxit ad ecclesiam. Vidẽtes uerò eum, stupescebant, & admirabantur, dicentes, Quomodo uiuit. Et interrogabant eum qualiter liberatus esset. Ille autem dicebat, Beatus 35 Martinus me de præsenti morte eripuit, & hucusq; perduxit. Verè hanc ego uirtutem in hoc homine ostensam, iuxta sensus mei intelligentiam non inferiorem censeo, q̃ mortuum suscitatum; Quem sic beatus confessor confracto, ut ita dicam, mortis hiatu, & eius ab ore retractum uitæ

33 *Inuocatio nominis Martini uitam præstitit morituro.*

34 *Tunc iactauit se pronus in terrã, & cepit cum lachrymis inuocare nomẽ beati Martini, & liberatus est.*

35 *Vide quanta possit beatus Martinus, & an ignorent Sancti q̃ circa nos aguntur, & an malum sit sanctos inuocare.*

restituit. Qui usque hodie ad testimonium uirtutis beati uiri uiuus habetur in seculo.

De Leomere contracto. Cap. 22.

Quid etiam in Condatensi diocesi actum sit, non præteribo. Locus autem ille crebris uirtutibus illustratur. In hoc enim uir beatus sarcina carnis abiecta, migrauit ad dominũ. Leomeris ergo quidam nomine, seruus cuiusdam hominis Andegauini, ab angue percussus, contracta manu ligatur, lingua quoque rigebat, multoq; tempore in hac debilitate detentus, neque sibi, neque Domino aliquid operis exercebat. Hic fide cõmonitus, cũ ad beati basilicam uigilasset, directa manu, liberataq; ab omni impedimento lingua beati Martini miraculum populis testabatur dicẽs, Ecce quid in hac nocte sanctus Dei operatus est, me teste probate. Reuersus autem ad Dominum suũ narrauit ei omnia quæ acta fuerant. Sed ille minimè uirtutem gloriosi Pontificis credens, ad solitum eum adaptat seruitium. Qui cum operari cepisset, rursum in debilitatem redigitur. Intelligens autem Dominus eius, Dei hoc esse mysterium, transmisit eũ iterũ ad locũ, in quẽ prius abierat. Ad quem ille cũ maxima deuotione perueniens, data illi sanitate, quã prius habuerat, instauratur.

De Chramio soluto à cathenis. Cap. 23.

Dignum existimaui & illud nõ omittere in relatu, quod, Viliathario presbytero referente, audiui. Tempore quo propter perfidiam Chranius iram Clotarij Regis incurrerat, ad basilicam sancti Martini confugit, atq; ibidem in cathenis positus custodiebatur, sed uirtute beati præsulis cõminutę cathenę stare non potuerunt. Nescio autẽ qua imminente negligentia foris atrium cõprehensus est. Quem oneratum ferro, uinctisq; post tergũ manibus, ducebant ad Regẽ. At ille uoce magna clamare cœpit, & ut sibi beatus Martinus misereretur, orare, nec eũ sineret abire captiuũ, cuius deuotus expetierat tẽplum. Statimq; in eius uocibus, orante beato Euphronio Episcopo de muro ciuitatis contra basilicam, dissolutæ sunt manus eius, & omnes baccæ cathenarũ confractę ceciderunt. Perductus autẽ usque ad Regẽ, ibi iterũ in cõpedibus & cathenis constrictus retinebatur. Sed inuocato nomine sæpedicti patroni, ita omne ferrũ super eum cõminutum est, ut putares illud fuisse quasi figulum. Hoc tantũ erat in spatijs, ut non solueretur à uinculo, quoadusq; nomen illud sacratissimũ inuocasset. 36 Inuocato autẽ omnia soluebantur. Tunc Rex altioris ingenij uidens uirtutes sancti Martini ibidem operari, & ab onere uinculorũ absoluit eum, & pristinæ restituit libertati. Hæc ab ipsius Viliatharij presbyteri ore corã multis testibus factum esse cognoui. Vtinam se mihi in tali uirtute dignaretur manifestare beatus confessor, & sic absoluere meorum ligamina peccaminum, sicut super eum contriuit uasta pondera cathenarum.

36 Si inuocare sanctos es esset Deo displicens, non tot & tanta miracula per eos ille operaretur.

De Alpino Comite debili. Cap. 24.

Alpinus quoque Comes Turonicæ Ciuitatis cũ per totum annum

grauiter ab unius pedis dolore consumeretur, & nocte dieq; requiē non haberet, atque inter ipsas torturæ suę uoces beati Martini iugiter auxilium imploraret, apparuit ei beatus confessor in uisu nocte, hilari uultu arridens, & consueta deferens arma, beatum 37 signaculum sanctæ Crucis super pedem infirmum imposuit. Mox omni dolore fugato sanus surrexit de lectulo.

37 Ecce quō inuocatus sanctus Martinus affuit, & signaculo crucis infirmi pedem sanauit.

De Charigisito contracto. Cap. 25.

His expertis Charigisitus Referendarius Regis Clotarij, cui manus & pedes ab humore contracti erant, uenit ad sancti basilicam, & orationi incumbens per duos aut tres menses, à beato Antistite uisitatus, mēbris debilibus sanitatem obtinere promeruit; Qui postea antedicti Regis domesticus fuit, multaq; beneficia populo Turonico, & seruientibus beatæ basilicæ ministrauit.

De Aquilino amente. Cap. 26.

Narrabo & illud, qualiter diabolicæ artis insaniæ ad eius basilicā denudentur. Quidā Aquilinus nomine, dum uenationē cū patre suo in syluis Franciæ exerceret, pauorē pessimū, inimico insidiante incurrit. Erat enim ei tremor cordis, & interea uidebatur extensus. Parentes uerò eius intelligentes eum diaboli immissione coarctari, ut mos rusticorū habet, à sortilegis, & ariolis ligamenta ei, & potiones deferebant. Sed cū nihil ualeret mos ille, sancti Martini auxilia prompti, dolore cogente, requirunt, dicentes, Potest in his insidijs nudare malitiam, qui detexit umbrā multum, ut audiuimus, falso religionis nomine adoratam. Quem de regione cōmotum miserunt ad sanctam basilicā, ibiq; in oratione cū summa par citate se continens, opem sancti poscebat assiduè. Cumq; in hac fide diutius cōmoratus esset, omni pauore dempto, sensum ut habuerat ante, recepit. Oblitisq; parentibus in eo loco usque hodie pro beneficio accepto deseruit.

De Charinaldo debili. Cap. 27.

Sed & Charinaldus quidā per uenationem similes incurrens insidias, latus unū debilitata manu ac pede perdiderat. Qui ad gloriosum tēplum famulorum manibus deportatus, 38 ieiunijs & orationibus se subdens assiduis, per totū ferè annū, omnium mēbrorū sanitate recepta, gaudens remeauit ad propria. Et ideo monemus, ut nullus solicitetur ab ariolis, quia nihil unquā proderunt infirmis. Plus enim ualet parumper de puluere basilicæ, q̄ mille cū medicamentis insaniæ.

38 Ieiunijs & orationibus se subdens assiduis per totum ferè annum, omnium mēbrorum sanitatem recepit.

De fune abscisso. Cap. 28.

De puluere, 39 aut cera loci illius, uel quicquid rapere quis potuit de sepulchro, quantę uirtutes aut assiduè fiant, aut factæ sint, quis unquā poterit inuestigare, aut scire? Vnū tamen manifestum miraculum, quod à fidelibus cōperi, putaui crimen tacere. Vnus fide plenus expetijt, ut aliquid pignoris de sancti basilica secretius deportaret. Et multis conatus uicibus, nunquā potuit, dum publicè non præsumpsit. Reuerti autem cu-

39 O rem mirabilem, puluis, cera, uel quicquid de sancti sepulchro rapi potuit, demum & funis campanæ uirtutes operantur.

piens, nocte ad funem illum, de quo signum cōmouetur, aduenit. Ex quo fune decisam cultro particulam secū detulit. Regressusq; ad domū, multis exinde infirmis sanitatem accōmodauit; ita ut non dubium esset ægrotum euadere, qui pignus illud meruisset fideliter osculari. Ecce quid sancte præstas fidelibus, qui tua mœnia expetunt piè. Per te saluantur, qui pignora uotiue detulerint, & subsequēte tuo auxilio, liberantur. Sed hæc omnia fides strenua operatur, dicente Domino, Fides tua te saluā fecit.

De Chariberto Rege, qui res ecclesiasticas peruasit. Cap. 29.

Videtur nec silendum, qualiter uir beatus præsidia famulis ad res suas defendendas quaqua iubet accōmodat. Charibertus Rex cū exosis clericis, ecclesias Dei negligeret, despectisq; sacerdotibus, magis in luxuriam declinasset, ingestum est eius auribus, locū quendam, quē basilica sancti Martini diuturno tēpore retinebat, fisti sui iuri, reddiq; debere. Loco autem illi Nauicellis nomen prisca uetustas indiderat. Qui accepto iniquo consilio, pueros uelociter misit, qui Remiculam illam in suo dominio subiugarent. Cumq; hæc rectè possidens uideretur habere, iussit in locū illū stabularios cū equinibus dirigi, ibiq; sine æquitatis ordine præcepit equos ali. Accedentes ergo pueri fenum quod coaceruatū fuerat, accipiunt in equorū expensas. Cumq; iniunctum studiose ageretur seruitium, atque equi appositū fenum cepissent expendere, corripiuntur rabie. Et fremētes adinuicē diruptis loris, per plana prosiliunt, & in fugam uertuntur, & 40
sic male dispersi, alij 40 excæcantur, alij rupibus præcipitantur, alij se sepibus ingerentes, paloru acuminibus transfodiuntur. Tandem stabularij iram Dei intelligentes, paucos extra terminū loci, quos assequi potuerunt expellunt, sanosq; recipiunt, nunciantes Regi rē illam iniustissimè retineri. Et ideo hæc cū fuissent perpessi dixerunt; Dimitte eam, & erit pax tibi. Qui furore repletus sic dixisse fertur, siue iustè, siue iniustè reddi debeat, regnante me, hanc basilica non habebit. Qui protinus diuina iussione transitum accipiens quieuit. Adueniente autē gloriosissimo Sigiberto Rege, in eius regnū, ad suggestionē beati Eufronij Episcopi hoc in domo sancti Martini restituit, quod usque huc ab eius basilica possidetur. Audite hæc omnes potestatem habentes: Sic uestite alios, ut alios nō spolietis; hoc adiungite uestris diuitijs, ut damna non inferatis Ecclesijs. Vindex est enim Deus uelociter seruorum suorum. Et ideo monemus, ut qui de potestatibus hæc legerit, non irascatur. Nam si irascitur, de se fatebitur dictum.

Vide si sancti sciunt uindicare se de suis raptoribus.

De Eustochio Pictauiensi. Cap. 30.

Similí conditione beatus Confessor in rebus sibi iniustè ablatis apparuit. 41
Eustochius quidam cū plerunq; contra iustitiam sanctū Episcopū de hæreditate Baudulphi cognati sui pulsaret, qui hæredem basilicā 41 sancti Martini instituerat, cōmotus ab eo per insidias & iniurias, beatus Pontifex aliquid ei de rebus illis reddidit. Portante autē illo hoc ad domū suam, protinus filius eius unicus in febrē corruit, unaq; die & nocte gra-

Vides per miraculum subsequutum placere domino Deo quod sanctorum basilicæ instituantur heredes defunctorum.

uiter æstuans expirauit. Cui tam præsto fuerat mortis occursus, quam ue lociter pater eius de rebus sibi non debitis effectus est Dominus. Qui in exemplum Giezi possedit aurum, & argentū, sed, quod illis erat pretiosius, acquisita animæ lepra, amisit filium: nec unquam meruit deinceps alium adipisci.

De eo, qui in sancta porticu peierauit. Cap. 31.

Quàm presens, & super alium ultio diuina processit, qui in sancta porticu peierauerat, ad cōprimendam perfidorum audaciam non silebo. Cū ad maculam illam, quā sanctus suo beneficio deuotorum eleemosynis pascit, quotidie à fidelibus necessaria tribuantur, consuetudinem benedicti pauperes habent, ut cū multi ex his per loca discesserint, custodem inibi derelinquant, qui quod fuerit oblatum accipiat. Quidam ergò deuotus unum trientem mercedis intuitu detulit, quē custos loci collectum fratribus occultare non metuit. Conuenientes autē pauperes ad sextam, sciscitati sunt antedictū custodem, quid sibi beatus pastor solita pietate respiciens transmisisset; audierant enim ibidem aliquid fuisse largitū. Qui ait cum sacramento, Per hunc sanctum locum & uirtutes domini Martini, quia hic amplius non uenit, q̄ unus argenteus. Nec dum enim uerba cō-

42 *Disce non peierare præsertim in locis deo dicatis.*

pleuerat, sed adhuc in ore sermo pēdebat, cū 42 statim tremens corruit in terram, suoq; lectulo aliorū manibus redditus, cepit grauiter singultare. Interrogatus autem à circunstantibus quid sibi esset, respondit, trientē illum, quē pauperes requirebant, periuraui, & ideo me præsens uindicta flagellat, sed rogo ut eū accipientes reddatis maculæ. Quo reddito, statim emisit spiritum. O'infelix, qui sic ab iniqua cupiditate præuentus perijt, ut & lucrum uitæ perderet, nec damna captæ pecuniæ possideret. Sed ad quid non mortalia pectora cogis execranda cupiditas? Quę inuida quondàm uiduæ duobus minutis cœleste Regnū mercandi causa fueras, hunc per unū trientem ad ima præcipitas; & quæ Iudam appendisti laqueo in magistri pretio, hunc per paruū numisma demergis in tartara. Satis ergo hæc ad cōprimendam malorum temeritatem dicta sufficiant.

Quòd me uirtus eius ab infirmitate restaurauit. Cap. 32.

Ergo his exactis, quæ circa alios gesta sunt, aggrediar quę circa me indignū uirtus præsentis est operata patroni. Anno centesimo sexagesimo tertio post assumptionē sancti ac prædicabilis uiri beati Martini Antistitis, regente ecclesiam Turonicam sancto Eufronio Episcopo anno septimo, secundo anno Sigiberti gloriosissimi Regis, irrui in ualetudinem cū pustulis malis & febre, negatoq; usu potus atq; cibi, ita angebar, ut amissa omni spe uitæ prę sentis, de solis sepulturæ necessarijs cogitarem. Obsederat enim me mors cum ardore, animam cupiens expellere de corpore. Tunc iam ualde exanimis inuocato nomine beati Martini antistitis parumper conualui, & lento adhuc conamine iter incipio præparare; insederat enim animis, ut locum uenerabilis sepulchri uisitare deberē. Vnde tanto desiderio affectus sum, ut ne uiuere me optarem, si tardius direxissem.

ſem. Et quia uix euaſerã ex ardore incõmodi, cepi iterum feruore febris ſuccendi. Nec mora adhuc parũ fortis 43 iter cum meis arripio, actiſq; uel duabus uel tribus manſionibus, ingreſſus ſyluas, corrui rurſus in febrem, & tam grauiter ægrotare cepi, ut omnes me autumarent uitã amittere. Tunc accedentes amici, & uidentes me ualde laſſum, dicebãt, Reuertamur ad propria, & ſi te Deus uocare uoluerit, in domo tua moriere; ſi autẽ euaſeris, uotiuũ iter facilius explicabis; ſatius eſt enim reuerti ad domum, quàm mori in eremo. Ego uerò hæc audiens, uehementer lachrymabam, & plangens infelicitatem meam, loquutus ſum cũ eis, dicens, Adiuro uos per omnipotentem Deum, & reis omnibus metuendum iudicij diem, ut ea quæ rogo, conſentiatis; de cepto itinere non deſiſtite, & ſi merear ſancti Martini uidere baſilicam, gratias ago Deo meo; ſin aliàs, uel exanime corpus deferentes ibidem ſepelite, quia deliberatio mea eſt, non reuerti domũ, ſi non eius ſepulchro meruero præſentari. Tunc una pariter flentes, iter, quod ceperamus, aggredimur. Præcedente ergo præſidio glorioſi domini, ad baſilicam eius aduenimus.

43 *Ecce peregrinationẽ ad ſepulchrũ ſancti.*

De Clerico noſtro amente. Cap. 33.

Eo tempore unus ex clericis meis Armentarius nomine, bene eruditus in ſpiritualibus ſcripturis, cui tam facilè erat ſonorum modulationes appendere, ut eũ non putares hoc meditari, ſed ſcribere, in ſeruitio ualde ſtrenuus, & in cõmiſſo fidelis, Hic uerò, inficiente ueneno, à puſtulis malis omnem ſenſum perdiderat, & ita redactus fuerat, ut nihil penitus aut intelligere poſſet, aut agere. Tertia autẽ nocte, poſtquàm aduenimus ad ſanctam baſilicam, uigilare diſpoſuimus, quod & impleuimus. Mane autem facto, ſigno ad 44 matutinas cõmoto, reuerſi ſumus dormitum: qui lectulis quieſcentes uſque ad horã propè ſecundam dormiuimus. Expergefactus ergo, amota omni languoris & cordis amaritudine, ſentio me priſtinam recepiſſe ſanitatẽ, & gaudens puerũ familiarẽ, qui mihi ſeruiret, euoco. Exurgens autem Armentarius uelociter corã me ſtetit, & ait, Domine ego parabo quod iuſſeris. At ego exiſtimans adhuc eſſe cũ extenſum, uade, inquã, uoca puerũ. Et ait, Ego quæcunque præceperis adimplebo. Obſtupefactus interrogo quid hoc eſſet. Qui ait, Intelligo me ualde ſanũ, ſed unus error eſt animi, quod neſcio de qua parte huc aduenerim. Et ita incipiens ita mihi impendit ſeruitiũ, ſicut erat ſolitus ante triduũ. Tunc ego exultans & flens præ gaudio, gratias omnipotenti Deo tam pro me, quàm pro ipſo refero, quòd 45 intercedente patrono incolumem me corpore, illum mente reddiderit, & unus excurſus ex fide etiã alteri amenti, qui nec petere nouerat, ſalutẽ præſtitiſſet. Sed nec hoc preteribo, quòd poſt dies quadraginta eodem die primo uinum delectatus ſum bibere, cũ illud, faciente incõmodo, uſque nunc exoſum habuerim.

44 *Vide matutinũ unã ex horis canonicis.*

45 *Vides quod ſanctis intercedentibus redduntur ſanitates?*

Quòd uirtus eius ab agro noſtro tempeſtatem prohibuit. Cap. 34.

Nos uerò reuertentes tres cereolos pro benedictione beati ſepulchri

46 portauimus. De qua 46 cera q̃ multæ uirtutes factę sunt super frigo-
Cera ex sanctis sepulchro sumpta multas uirtutes operata est, grandinemq; amouit. reticis,& alijs infirmis longum est enarrare. Sed unũ è multis miraculum proferã. Agrum quendã possessionis nostrę grando annis singulis uastare consueuerat; & tam grauiter sæuiebat, ut nihil ibidem cũ uenisset relinqueret. Tunc ego in uineis illis arborem unã, quæ erat excelsior cæteris eligens, de sancta cera super eam posui. Post illam autẽ diem usq; in præsens tẽpus nunquã ibidem tẽpestas cecidit, sed ueniens, locũ illum tanquã timens præterijt.

De ligno beati Cancelli. Cap. 35.

Fide cõmouente, quidã ex nostris lignũ uenerabile de cancello lectuli à monasterio sancti, me nesciente, detulerat, quod in hospitiolo suo pro saluatione retinebat. Sed credo quia nõ sic honorabatur, aut decorabatur, ut decuerat, cepit familia eius grauiter ægrotare. Et cum penitus nescire tur quid hoc esset, nec minueretur aliquid, sed quotidie augeretur deterius, uidit in uisu noctis personã terribilem dicentẽ sibi, Cur sic tecũ agi-
47 tur? Qui ait, Ignoro prorsus unde hoc euenerit. Dicit ei persona, lignũ,
Ecce quõ omnes res ad sanctos qualitercunq; pertinentes, ue nerandæ sunt. 47 quod de lectulo domini Martini tulisti, negligenter hic retines, ideo hæc incurristi. Sed uade nunc, & defer illud Gregorio diacono, & ipse secum retineat. At ille nihil moratus mihi exhibuit. Quod ego cũ summà ueneratione collectum, loco digno reposui. Et sic omnis familia in domo eius sanata est, ita ut nemo ibidem deinceps aliquid mali perferret.

Quòd uirtus eius nobis inimicos inhibuit. Cap. 36.

Factũ est autẽ quodam tẽpore, ut uisitationis studio ad uenerabilem matrẽ meam in Burgundiam ambularẽ. Cum autẽ syluas illas, quæ trans Berberẽ fluuium sitę sunt, præterirẽ, latrones incurrimus. Qui circundan
48 tes nos, uolebant spoliare & interficere. Tunc ego ad auxilia çonsueta cõ-
Inuocatus D. Martinus præsidio suo cito affuit. fugiens, sancti Martini 48 præsidium flagitabã. Quod mihi protinus dignanter assistens, ita eos conterruit, ut nihil contra nos agere possent. Sed uersa uice qui uenerant ut timerentur, timere ceperunt, & cursu uelocissimo fugere. Sed ego non ĩmemor Apostoli dicentis, Inimicos nostros potu ciboq; debere satiari, potũ eis offerri pręcipio. Qui nequaquã expectantes, quantũ poterant, fugiebant. Crederes eos fustibus agi, aut inuitos contra possibilitatẽ caballorũ suorũ currere cogi, & sic tribuente Domino, & iuuante patrono, quò dirigebamur, aduenimus. De quantis me tribulationibus & ærumnis eripuit; in quãtis mihi necessitatibus sua pietas astitit, uel quantas in me amaritudines sua uirtute cõpescuit, non dicam ad scribendum, sed etiam ad referendum, perlongum est.

De dissintericis. Cap. 37.

49 Quid de dissintericis dicã, ubi tam ueclociter inuenitur medela, q̃ fide
Celebratis nocturnis uigilijs, & hausto puluere de sancti tumulo, mulier est reddita sanitati. liter fuerit inquisita? Nam uidi mulierem à dissinteria per quinque menses laborantẽ, ita ut cũ necessitas cõmoueret, inter manus in loca necessaria transferretur, quæ simul & confortationem cibi, & uirtutẽ corpusculi superfluè digerendo perdiderat, me indice, ad basilicam 49 uigilasse.

Reddito autẽ post nocturnas tenebras die, abraso beati tumuli puluere, & remedium hausisse, simul & poculum, eamq; domi proprijs gressibus fuisse redditam, quæ ueniens ab alijs fuerat sustentata.

De Energumenis, & frigoreticis. Cap. 38.

Quid ego de energumenis, uel frigoreticis referam, quibus si uerè fuerint parcitas & fides coniunctæ, mox adminiculante patrono, mente submouentur insidiæ? Sic multi ex frigoreticis, dum ui febris pessimè quatiuntur, tota die inter altariũ & sanctũ tumulum debachantes, ad uesperum 50 hausto ex beato sepulchro puluere, continuò promeruerunt accipere sanitatẽ. Nam Paulus Energuminus, qui legionẽ dęmoniorum dicebatur habere, insistente inimico, machinam, quæ sanctę camerę erat propinqua, conscendens dixisse fertur, Parcatur uasculo, quod exutus inhabito. Et exęstuans & pcipitans se deorsum, ita beati uirtute leuiter in pauimentũ depositus est, ut nullũ mẽbrorũ dãnati corpusculi collideret. 50

Infirmi hausto ex beato sepulchro puluere, continuo sanantur.

De Leomeria cæca. Cap. 39.

Leomeria quædam cæca atq; contracta, longo tẽpore miserabiliter uiuens, dum iter per manus aliorũ crebris occursibus uerteret, quo ad basilicam itur, tandẽ ab eius pietate respecta, iacens ad sanctum ostium, lumen pariter, gressumq; recepit. O' si totũ proderetur in publico, quod singuli quiq; dum fideliter poscunt, latenter accipiunt, & retinet occultũ multorum conscientia, quod fideliter poscendo clam quęsita sanitas est adepta. Quod si hæc, ut diximus, cuncta publicarentur, nõ solum libros, sed nec ipsum mundũ, ut ait Euãgelista de Domino, arbitror potuisse recipere.

De Securo contracto. Cap. 40.

Et quando sermo clausurã petit, unũ uobis adhuc præclarũ miraculũ, priusquã finẽ accipiat, enarrabo. Adolescens quidã nomine Securus, ex utero matris egrediens, manũ aridã pedemq; protulerat, & ita omnium membrorũ siccata cõpago diriguerat, ut monstrũ aliquod figuraret: Erat autẽ & iugo seruitutis innexus. Quẽ cũ uiderent domini sui iam p septẽ annos nihil omnino proficere, manibus deportando posuerunt eum ante sepulchrũ, ut uel à prætereuntibus pasceretur, qui labore proprio ali nõ poterat. Iacente autẽ eo in loco per multos dies, directus est pes eius qui fuerat debilis, manusq; eius sicca, infectis sanguine uenis, sanata est, & ita omni corpore, accepta beati Cõfessoris ope, sanatus est, ut putares denuo fuisse renatũ. Qui puerulus à Iustino comite redẽptus, & ingenuus dimissus est; & postea baptismũ consequutus, usque hodie sub patrocinio sanctę Ecclesię persistit incolumis. Quis unquã ista sic ex ordine inquirere, aut referre poterit, uel laudare sufficiat? Tamen nos, quantũ inuestigare potuimus, scribere fideliter studuimus, hanc sperantes retributionem mercedis accipere, ut dum hæc leguntur in laudẽ sanctissimi sacerdotis, nobis fortasse tribuatur refrigerium pro delictis, dicente Poeta, Forsan & hæc olim meminisse iuuabit.

Explicit liber primus.

INCIPIT PROLOGVS in Librum Secundum.

QVoniam perscripsimus uirtutes sancti Martini, quas uidimus, uel à fidelibus uiris de anteacto tempore reperire potuimus, ardentes ualde in hac siti, ne traderetur obliuioni, quod Dominus exercere dignatus est, in laudẽ Antistitis sui, narrare etiam ea cupimus, quæ nostro tẽpore agi miramur, relinquentes non paruã materiam eloquentioribus, sumentes autem magnalia uirtutum in nostris operibus, ut quod peritia non dilatat in paginis, numerositas uirtutum extendat in cumulis.

INCIPIT LIBER SECVNDVS MIRAculorum sancti Martini Episcopi..

Qualiter à febre & dissinteria erutus sum. Cap. 1.

ANno centesimo septuagesimo secundo post transitũ beati Martini Antistitis, Sigisberto gloriosissimo Rege duodecimo anno regnante, post excessum sancti Eufronij Episcopi, non meo merito, cũ sim conscientia teterrimus, & peccatis obuolutus, sed tribuente fideli Deo, qui uocat ea quæ non sunt, tanquã ea quæ sunt, onus Episcopale indignus accepi. Mense autem secundo ordinationis meæ cũ issem in urbẽ, incurri dissinteriam cũ febre ualida, & taliter agi cepi, ut ĩminente morte uiuere omninò desperarẽ. Emittebantur autẽ assiduẽ digestionũ officia, quæ accipere non poterant in expensa, & erat horror cibi; cumq; ab inedia deficeret uirtus stomaci, febris tantũ erat uirtus corporis; Nam nullatenus accedebat confortatio sumptuosa: Erat autem & dolor grauis totũ aluum penetrans, & descendens ad ilia, non minus consumens tortura sua quàm febris exegerat. Cumq; sic ageretur mecum, ut non remansisset spes uitæ, sed cuncta deportarẽ in funere, nec ualeret penitus medici antidotum, quẽ mors mancipauerat ad perdendum, ego ipse de me desperans, uocaui Armentarium architarium, & dico ei, Omne ingenium artificij tui impendisti, pigmentorũ omnium uim probasti, sed nihil proficit. Perituro ex seculo unũ restat quod facias, Magnã tibi thiriacã ostendam, Puluerẽ de sacratissimo Domini sepulchro exhibe, & exinde inibi facito potionem; quod si hoc non ualuerit, amissa sunt omnia euadendi præstigia.

51 *Hausto sacrosancto puluere, a febri & dissenteria sanatus est Gregorius.*

Tunc misso diacono ad antedictum beati præsulis tumulum, de 51 sacrosancto puluere exhibuit, dilutumq; mihi porrigunt ad bibendum. Quo hausto, mox omni dolore sedato, sanitatẽ recepi de tumulo. In quo tam præsens fuit beneficium, ut cum datum fuerit hora tertia, incolumis procederem ad conuiuium ipsa die hora sexta. Visum est & hoc inserere lectioni, qualiter me Deus arguerit, ne ante me permitterem stultos & faciles, & beatis solemnibus obtrectarem. In crastino autem postquã conualui,

ualui, die Dominico ad missam ueniens, nolensq; me fatigare, uni presbyterorum gloriosa solennia celebrare præcepi. Sed cū presbyter ille nescio quæ rusticè festiua uerba depromeret, multi eū de nostris increpare ceperunt, dicentes, Melius fuisset tacere, q̃ sic inculte loqui. Nocte autem insequuta, uidi uirum dicentē mihi, de mysterijs Dei nequaquā disputandum. Testor enim quia hoc à me non est cōpositum: sed ipsa uerba quæ audiui, uobis exposui. Vnde dilectissimi nullus de hoc mysterio, etiam si rusticè uideatur dici, disputare præsumat, quia apud Dei maiestatem magis simplicitas pura, q̃ philosophorum ualet argutia.

De infirmitate Iustini. Cap. 2.

Gratū arbitratus sum & illud non omittere, quod mihi in libro anteriore excidit, cū retulerim de cereolis illis, quos de sepulchro beati Antistitis sustuli, à quibus & tēpestates sedatas, & alias infirmitates prohibitas dixi. Hos cū mecum detinerē, Iustinus uir sororis meæ in ualetudinem irruit, & inualescente febre cum doloribus membrorum omnium, ualde ad extremū agi cepit. Nuncius hæc ad me delatus retulit, efflagitans ut si quid medicamenti reperire possem, morituro transmitterem, ne obiret. At ego in uirtute beati Antistitis confisus, unum ex cereolis transmitto per puerum dicens, Accendite illum corā eo, & in contemplatione luminis orationem fundat, ad Dominum, & deprecetur 52 omnipotentiam Antistitis, ut ei succurrat. Missus autem puer quod dederam deportauit. Quo accenso ante lectum ægroti, fauillam scirpi, quē iam ignis consumpserat, cultro eradunt, dilutumq; aqua ægro porrigunt ad bibendum. At ille ut hausit, 53 sanitatē protinus recepit, incolumisq; redditus est nobis. Postea qualiter sibi uirtus beati Antistitis subuenit, exposuit. Nam referre erat solitus, quod ubi primū oculis eius iubar luminis progressum à cereo pepulit tenebras noctis, protinus in contēplatione flammæ febris recessit à corpore, ac stomacus qui diu languerat inedia, cibum cōsolationis efflagitat, & qui tantum aquā puram ad restinguendum febris ardorem haurire consueuerat, nunc uinum desiderat. Facit hæc uirtus Antistitis, quæ 54 sæpe miseris opem proflua miseratione tribuit, & infirmis medicamenta largitur.

52 *Pie lege omnipotentiam Antistitis, nam solus Deus est omnipotens. Sed quod uidetur Martinus quasi omnia posse, in uirtute omnipotentis Dei potest, qui illum tāta gratia prosequutur.*

53 *Mirum dictu quod emunctione scirpi cereoli ebibita, infirmus sanatus est.*

54 *Sanctus uir Antistiti uirtuti tribuit infirmorum sanitates & medicamenta, sed heretici obdurati hoc negant.*

De Maurusa Cyragrica. Cap. 3.

Vereor ne nimium progredi præsumens, obsoleat paginā sermo rusticior. Maurusam quandam grauiter cyragricus corporis dolor affecerat, ita ut retortis ad crura pedibus, nullatenus se erigere posset. Erat enim & oculorū luce mutata, quæ longo tēpore grauiter agens, tanquā mortua putabatur superstes, nec erat ei spes alimoniæ, nisi aliquis ei manū misericordiæ porrexisset. Quotidie autē respectum intuens deuotorum, uictus necessaria poscebat. Factum est autē ut quo tempore extra solitum grauius ageret, nec poterat quoquā modo iuuari mēbrorum officio, nisi quod tantū in pectore flatus spiraminis decurrebat. Quæ iam ualde examinis rogauit, ut eam ad pedes sancti Martini deferrent. Ad quē locum cū ma-

55 nibus fidelium fuisset illata, dolore cogente, 55 uociferans beati uiri auxilium, ut sibi misereretur orabat. Tandem pietas illam respiciens, quæ pauperes dimittere nunquã cõsueuit inanes, in festiuitate sua laxata sunt fila neruorum arentium, & sic de dextera, quã per sex annos non leuauerat, signũ beatæ Crucis in os faciens, in pedibus restituta est, ita ut ad hospitiolum suũ nullius usa adiutorio remearet, oculorum lumine non recepto. Post annos autẽ duos iterum ueniens ad beati patroni tumulum, cepit attentius, sicut erat opportunum, orare; mox apertis oculis, in rediuiua luce surrexit. Hanc uirtutem ideo hic scripsimus, quia postquã huc aduenimus, illuminata est. Nam antea à debilitate sanata fuerat.

Confugiens cyragrica mulier ad sancti auxilium, ante sepulchrum eius orans sanata est.

De seruo Simonis presbyteri. Cap. 4.

Simonis fidelissimi cõpresbyteri nostri seruus Veranus nomine, qui erat in cõmissis promptuarijs prælibatus, dum ad custodiam sibi depositam resideret, superueniente humore podagricõ, pedum gressu mulctabatur, Qui cũ per totum annũ talibus doloribus uexaretur, ut etiam uicina in proximo posita cõmoueret, contractis subito neruis, ad plenũ debilitatur. Quod uidens Dominus eius, dolens exitium fidelis uernaculi, iussit eũ ad pedes beati Antistitis deportari, promittens uotũ, & dicens,
56 Si eum reddideris sanitati, pijssime 56 Domine Martine, in illo die absolutus à mei seruitij uinculo, incisis capillis tuo seruitio delegetur. Positus ergo ad pedes pretiosissimi Domini, cũ per quinque dies ibidem iaceret imobilis, sexta die sopore cõprimitur, & obdormienti uisum est sibi quasi in lectulo suo solito pedes extẽdere. Expergefactus autẽ sanus ab omni debilitate surrexit. Qui tonsurato capite, & accepta libertate, ibidẽ Domini usibus deseruiuit. O admirabilem beati uiri redemptionem. Quis unquã de mille talentis sic redimet, sicut præsens nostrorũ criminũ suffragator, qui uno ictu unoq; momento, sine numismate auri, & corpus à debilitate, & conditionem soluit ab onere.

Huiusmodi uota fab samnant moderni hæretici, quasi paciscamur cum Deo & sanctis eius. Et tamen uides quantũ placeant Deo, ut illis emissis, intercessione sanctorũ concedantur petita.

De Paralytico Antisiodorensi. Cap. 5.

Quidam ex Antisiodorensi oppido Manlulfus nomine, deferentium
57 manibus ad beati Martini 57 sepulchrũ iactatus est. Qui iugi oratione & ieiunio incumbens, pedes quos intortos exhibuit, reddita subitò sanitate, retulit in usu consueto directos, & ita sancti uirtute reformatus est, ut qui aliorum manibus deportatus est, proprijs firmatus uestigijs, præsentibus nobis consurgeret sospes.

Oratione iugi ac ieiunio ante sancti sepulchrũ, paralyticus eius uirtute sanatus est.

De paralytico Aurelianensi. Cap. 6.

Alius autem paraliticus ex Aurelianensi territorio carruca deuectus, uenit ad sanctam basilicã, qui diebus multis iacens ad ostium illud, quod
58 secus baptisterium ad medium diem pandit egressum, beati 58 Antistitis implorabat auxilium. Factum est autẽ ut una die iacens grauius extra solitum torqueretur, ita ut uicini de proximo ad eius uoces cõcurrerent. Dissoluebantur autem ligaturæ neruorũ eius, & dirigebantur, propterea erat dolor intolerabilis, & sic tribuẽte patrono, erectus super plantas, flens

Ecce sancti inuocatio, & auxilium subsequutum.

præ gaudio, populo teste surrexit. Qui continuò clericus factus, & in sospitate firmatus, ad domum egressus est.

De paralytico ex Biturigo. Cap. 7.

Sed & alius gressu debilis, nomine Leubouius, iam clericus, adueniens, sed per terram se trahens, quia paupertate faciente nō habebat qui eum ferret, de die in diem beati Martini limina requirebat. Qui dum quadā die à foris ad sancti pedes fleret, directis genibus atque pedibus, spectante populo sanitatem recepit. Tres uirtutes istas ipsa die factas fuisse cōstat; quo Sigisbertus gloriosissimus Rex Secanā transiens, sine collisione exercitus pacem cū fratribus fecit. Quod nullus ambigat, hanc tertiam beati Antistitis fuisse uictoriam.

De cæco illuminato. Cap. 8.

Eo quoq; tempore cæcus quidam ab eleemosynarijs postulans, cui nō erat aliud in uictu, nisi aliquis ei manum porrexisset pietatis intuitu, nec erat domi præsidium, nisi miseratio deuotorū, die una dum ante sanctum sepulchrū fixis staret 59 uestigijs, subito corripuit eū dolor in oculis. Et cū grauiter ab hoc dolore consumeretur, ceperunt eius oculi spumā emittere. Et sic erumpente à palpebris sanguine, in rediuiuā lucem renascens, lumen, quod olim perdiderat, uidere promeruit.

59 *Ante sancti sepulchrū fixis uestigijs cæcus lumen recepit.*

De alia cæca. Cap. 9.

Gundetrudis quædam de Vicomadensi territorio, oculorū lumen perdiderat; Quæ relinquens domū & patriam, fide cōmonente, uenit ad sanctam basilicā, ibiq; diebus multis deseruiens, unius oculi meruit recipere uisum. Quæ mox oblita uirum & filios, uesteq; mutata, ad religionem Ecclesiasticam, Domino inspirante, transiuit.

De muliere à profluuio sanguinis liberata. Cap. 10.

Sed nec hoc silebo, qualiter, uelut ex ueste Redemptoris nostri, ad beatum sepulchrū fluxus sanguinis sit siccatus. Mulier quædā ex Aruerno ueniens cū uiro suo de pago Transiliensi, profluxu sanguinis ægrotabat, secus autem atrium basilicæ mansionem habebat. Quæ diebus singulis ad sancti confessoris limina iacens prostrata, opem sanitatis poscebat. Factum est autem ut quadam die accedens ad sanctum sepulchrum orans, & osculans, de 60 palla, quæ super est posita, aures & oculos sibi tangeret. Protinus siccato riuo sanguinis, ita sanata est, ut putaret se Redemptoris fimbriam contigisse. Cuius uir in ualetudinē ruens, ad ostium basilicæ manibus depositus aliorum, fideliter exorans, restricta febre, conualuit. Et sic pariter hic ab incommodo; hæc à profluuio sanata, magnificantes Deum ad propriam domum regressi sunt.

60 *Vide rem mirabilem tacta palla quæ est super sancti tumulum, mulier à profluuio sanguinis sanata est.*

De muliere clauda. Cap. 11.

Coniunx Aniani Tribuni, nomine Vnimola, nocte conterrita à pauore, usum unius pedis perdiderat, & ita in debilitatē corruerat, ut aliorū manibus sustentaretur euecta, si quò proposuisset accedere. Quę ad beati Martini pedes deposita, 61 nocte tota cereum manu pro uoto deti-

61 Nota, *deposita ad Martini pedes, & tota nocte cereum manu pro uoto tenens, Epō in Ecclesia uigilante, in pede sanata est.*

nuit, nobis in basilica uigilantibus. Mane autem facto, moto matutinis signo, super pedem debilem constitit, ita ut omni debilitate sedata, ad metatum suum proprijs gressibus, nullo sustentante liberè remearet.

De dissinterico sanato. Cap. 12.

Quodam autē tempore cū beatus Germanus Parisiacæ urbis Pontifex, ad 62 festiuitatē Antistitis gloriosi accederet, Regiamundus tunc diaconus, nunc Episcopus, in seruitium eius accessit, grauiter a dissinteria laborans. Sed beatus Germanus prius ad urbem Ecclesiæ suæ, quę in hoc territorio sita est, uenit. Igitur cū ante noctem uigiliarum solēnitatis eius Turonum aduenire cepisset, diaconem in urbe residere iubet, dicens, Ne forte fatigeris eundo, & aliquid tibi deterius contingat. At ille, Potestas, inquit, Dei est, quæ nos iubeat iuxta meritum pati: Nam ego non exeo aliter, nisi ad basilicam Antistitis eam: confido enim, quòd si tumulum eius adiero, saluus ero; Et statim ascenso equo, ad basilicam uenit. Mane autem 63 accepta potione de puluere sepulchri, sedata protinus infirmitate, conualuit.

62 *Vide festiuitatē sancti Martini, & noctē uigiliarum eius.*

63 *Accepta potione de puluere sepulchri, liberatus est diaconus a morbo dissenteria.*

De cęco illuminato. Cap. 13.

Vrsulfus autem quidam ex Turonica ciuitate de pago trans Ligerim, cęcus beati Martini suffragia expetijt. Qui duobus assiduè mensibus ad eius templum deseruiens, 64 in ieiunijs, orationibusq; perdurabat. Factum est autem in una Resurrectionis dominicæ die, dum esset ad pedes Domini, & cū reliquo populo missarum solennia spectaret, subitò apertis oculis cuncta clare cernere cepit, ita ut ad sanctum altare cōmunicandi gratia, nullo ducente, ueniret. Quæ autem fuerit causa cęcitatis, dicam. Primo die Paschę iussus est à Domino suo, ut agros circuiret, inuētumq; aditum, unde pecora introibant, obseraret. Dum eum 65 claudere conatur, ut diximus, excęcatus est. Tunc ad sepulchrū ueniens, & eiulans, usum, quem perdiderat, flagitabat. Die autē illa dum populo gratia Dominici corporis traderetur, & beatus Antistes lumen reddere dignatus est, ac elucente sole luminum suorum refulserunt stellæ. Quis unquam, rogo, talis medicus poterit inueniri, qui in una infirmitate duas contulerit medicinas? Ecce in uno cæco duas uirtutes operatus est, nam & corporales oculos ad contemplanda terrena aperuit, & cordis oculos ut ea non concupiscat illuminauit, & ad suum dignatus est dicare seruitium. Quē (ut ita dicam) renasci denuo fecit in mundo.

64 *Cæcus deseruiens in templo beati Martini duobus mensibus, & in ieiunijs orationibusq; pdurans in una dominicæ resurrectionis die illuminatus est.*

65 *Disce huius exemplo in sanctis solennitatibus non exercere opera manualia.*

De puella paralitica. Cap. 14.

Sed neque hoc reticebo, q̄ in sua festiuitate operatus sit hic patronus. Palatina quædam paralisis humore percussa, usum gressuū perdiderat, ita ut cōtractis in poplitibus neruis, calcaneos ad crura coniungeret. Quā pater Turonū deferens, ante pedes beati Martini deuotus exposuit, ibiq; tribus mēsibus iacens, stipem à p̄tereuntibus postulabat. Factū est autē, ut in die insignis 66 solēnitatis beati uiri, illa, nobis missas dicētibus ī loco, quem

66 *In die insignis solennitatis beati uiri.*

quem superius nominauimus, fideliter exoraret. Cumq; nos ritè sacrosancta solennia celebrando contestationem de sancti Domini uirtutibus narraremus, subitò illa uociferare cepit, & flere, indicans se torqueri. At ubi expedita contestatione, omnis populus sanctus in laudē Domini proclamat, statim dissoluti sunt nerui, qui ligati erant, & stetit super pedes suos, cuncto populo spectante: Et propiciante Domino, usque ad altare sanctum ad cōmunicandum proprijs gressibus nullo sustentante peruenit. Quæ usque hodie incolumis perseuerat.

De cæco illuminato. Cap. 15.

Merobandus quidam ex pago Pictauensi dum esset laborans in opere, cęcitate pessima, insidiatore iminente, percussus est. Qui cū sex annos in hac infirmitate duraret, uenit ad sanctum tēplum beati Martini, ibiq; assiduè orationi incumbens, in crastina die dum in 67 festiuitate beati Martini staret, subito uisum est ei, circa se tanq̄ coruscationē splendere, & statim apertis oculis, cuncta perspexit. Qui continuo clericus factus in eodem loco, sanus abscessit.

67 *Aliud miraculum in festiuitate Sancti gestum.*

De his quæ nauta retulit. Cap. 16.

Fuit & illud insigne miraculum, cū Dominus in die Epiphaniorum obtentu Antistitis Falernū produxit, ac de aluei fundo uinū elicuit pauperi, qui quondā latices in uina mutauit. Igitur cū quodā tēpore iter ageremus in pago Beluacensi, ad Ligerim usq; fluuiū peruenimus. Cumq; à nauta, qui nos ripæ alteri transponere debebat, solicitè requireremus loca, in quæ piscaturi procederemus, locum indicat dicens, sit uobis beatus Martinus in adiutoriū. At nostri ingratè susceperunt dicentes, q̄ in eius nomine nunquam uisa est euenisse captura. Ille autē, Haud dubium sit, quia præstat hoc uirtus eius. Nam referā, inquit, uobis q̄d mihi hoc anno cōtigerit, uel qualiter per inuocationē nominis eius, opitulante Domino, quod optaui promerui. Deniq; dies erat Epiphaniorum, & ingressus in promptuario nihil inueni, quod haurire potuerim, egressusq; oraui dicens, Sanctissime Martine, transmitte mihi in hac sacra 68 solennitate aliquid uini, ne epulantibus alijs, ego ieiunus remaneam. Dum autē hæc orarē, uocem in altera ripa audio me uocantē, ut nauim homini, qui iter agebat, adducerem. Verū ubi acceptis contis, eò uersus impetū fluminis sulcare cepi, & ut in medio amne perueni, subito excussus magnus ex gurgite piscis in naui cecidit; quo confestim oppresso, transpositis hominibus, domū regressus sum, uenditoq; pisce uno uini modio, cum cæteris sum refectus. Ergo noueritis q̄ uelociter in illud, quod 69 inuocatus fuerit, si petatur fideliter, apparebit. Testor autem Deum, quia hæc ab ipsius nautæ ore cognoui.

68 *Sacra Epiphaniorum solennitas.*

69 *Martinus inuocatus si fideliter petatur, uelociter adest.*

De Guntrano duce. Cap. 17.

Quodam die dum Guntranus Boso contra uicū Ambianensem Ligerim fluuium transmearet, ac irruentibus tenebris mundū nox horribilis

retineret, subito aduersante uento nautæ turbantur in pelago, separatísq; nauibus, quæ ponte illum sustinebant, & aqua usque ad summã repletis, descendunt cuncti usque ad cingulum cũ ipsis nauibus in profundum, ne

70 quaquã tamen nauibus subductis à pedibus. Exterritisq; omnibus, Boso non raucè uociferans Beati Martini 70 auxilium implorabat, & ut eis ad liberandũ festinus occurreret, precabatur dicens fidenter suis, Nolite timere, scio enim q dextera sancti uiri ad auxilium porrigendum maximè in necessitatibus sit parata. Hęc eo dicente, directis ab eo nauibus, mutatoq; uento contrario in secundũ, nullo pereunte, peruenit in littus, ubi tam præsens occurrit beati Confessoris suffragium, ut etiam argentum quod rapiente fluuio perdiderant, denuo fluuio in littus restituente, reciperent.

Ecce dicti ueritatem, nam fidenter inuocatus à Duce in tanto periculo, statim illi suũ præbuit auxilium.

De Laudulpho Lunatico. Cap. 18.

Quidam ex Vianensi territorio Laudulphus nomine, grauiter à Lunatici dæmonis infestatione uexabatur, ita ut plerunque ab hoste se uallari putans in terrã corrueret, cruentasq; ex ore spumas emittens, tanquã mortuus habebatur. Quod genus morbi Epilenticũ peritorũ medicorũ uocitabat auctoritas. Rustici uerò caducũ dixere, eo quod caderet. Cunq; se antedictus in hoc exitu uideret affligi, audita beati præsulis fama, sanctam eius adijt basilicam, ut sibi præsentia cunctis suffragia subuenirent. Sed cũ eodē in loco plenus fide uenisset, ardentius eũ sęuitia, & dęmonis pulsat audacia; nec ei licebat atrium egredi propter publicã dæmonum infestationem; in atrio tamen nihil nocebatur. Nam uisibiliter cũ magno armorũ strepitu uenientes, conabantur eũ cassis telorũ acuminibus perfodere. Quòd si se subderet terræ, ranarũ super eũ multitudo horribilis desilire uidebatur: sed & uoces publicè ab eo audiebantur exprobrantiũ, & dicentium, Martinus quē expetisti, nihil poterit tibi subuenire, quia

71 nostris es ditionibus mancipatus. Sed ille ad hæc fidenter & imobilis 71 signũ Crucis opponens, terribiliter eos per aëra effugabat. Post has autē uacuas, & inanes emissiones, cũ uideret inimicus eum sibi uendicare non posse, dolis eũ tentauit illudere. Cōponens nanq; se in specie ueterani uenit ad eũ, dicens, Ego sum Martinus, quē inuocas, Surge, & adora coram

72 me, si uis recipere sanitatē. Cui ait ille, Si tu es dominus Martinus, fac super me signũ Crucis, & credã. At ille audito 72 nomine signi sibi semper contrarij, tanquã fumus euanuit. Post hæc autē stans ad pedes gloriosi Domini, factus est in stupore mentis, & uidit beatã basilicã nouo lumine effulgere. Ex qua egrediens sanctus dixit ad eum. Exaudita est oratio

73 tua, & ecce eris sanus ab infirmitate quã pateris. Postea beatę Crucis 73 signaculũ super caput eius faciens abscessit. Ille uerò in se reuersus, amotis omnibus insidijs, salutē se sensit integrã recepisse. Tamen post receptã sanitatē cũ cepisset uino uti superfluè, corpusq; diu absente imbre aluisset, latus ei cũ uno pede manuq; contrahitur. Sed parsimoniæ iterum stu

Lunaticus dæmonibus signum Crucis fidenter opponens, terribiliter eos per aera effugabat.

O miram Crucis uirtutem. Audito Dæmō nomine signi sibi semper contrarij, tanquã fumus euanuit.

Signaculo Crucis facto per sanctum super caput eius, restitutus est sanitati.

dens,caputq; tonsurans,rursum beati uirtute redditur sanitati.

De Theodomere diacono. Cap. 19.

Dum singula quoque miracula beati uiri succinctè scribimus, nec ea in ampliori sermone expandimus,uerendo ualde,atque timendo iter car pimus inchoatũ,ne forte dicatur à prudentioribus,Multum hoc poterat peritius extendi. Sed nobis in ecclesiastico dogmate uersantibus uidetur, ut historia,quæ ad ædificationẽ Ecclesiæ pertinet,postposita uerbositate, breui atque simplici sermone texatur, ut & uirtutẽ beati Antistitis prodat,& sapientibus fastidium non imponat.Quo facto & lector prouocetur in lectione, & sanctus probetur in opere. Theodomeris diaconus cũ præ humore capitis,decidentibus catharactis,oculorũ aditus haberet per quatuor annos grauiter obseratos,uenit ad cellulam Condatẽsem,in qua uir beatus transijt. 74 Prostratusq; ad eius lectulum,nocte tota lachrymis & orationibus deducta,ĩmobilis madefecit terram fletibus, tepuitq; suspirijs eius uenerabile lignũ cancelli. Lucescente autẽ die, reseratis catharactis. Luminũ,lumen uidere promeruit. Quid unquã tale fecere cũ ferramentis medici,cũ plus doloris negocium exercuerint q̃ medelæ,cũ distento transfixoq; spiculis oculo,prius mortis tormenta figurant,q̃ lumen aperiant? In quo si cautela fefellerit,æternam misero præparat cecitatem. Huic autem beato Confessori uoluntas ferramentum est, & sola uirtus unguentum.

74 Cæcus ex catharactis factus, prostratus in cellula ubi sanctus obijt, tota nocte suspirans, flens & orans, lumen recepit.

De Desiderio Energumino. Cap. 20.

In qua cellula cum Desiderius Energuminus ex Auerno ueniens, nocte integra debacchasset,mane facto,cepit declamare, Quòd eũ beatus Martinus 75 incẽderet. In his uocibus euomens uirulentũ nescio quid cũ sanguine,dæmone eiecto purgatus est.Infectumq; sanie puluerẽ derelinquens,cellulam egressus est sanus.

75 Ecce quomodo dæmõ in energumino se fatetur a sancto incendi, & in eius cellula ab obsesso exire compellitur.

De homine manum contractam habente. Cap. 21.

Quidam in eodẽ loco manũ debilem contractis digitis detulit, ita ut ungues in palma eius defixi, decurrente interdum sanguine, dolorem ei nimium generarent. Hic proijciens se ad antedictum gloriosi Domini tumulum,flens & deprecans,tam dolore instigante,q̃ fide,postera die directis digitis,manum recepit incolumem.

De Remigia matrona. Cap. 22.

Similem infirmitatẽ Remigia matrona incurrens, ad beatã cellulam ualde deuota peruenit. Quæ 76 uigilijs & orationibus insistens,cũ matriculam,quæ ibidem congregata est,pasceret,aridum brachium cũ contractis digitis sanũ extulit ad miscendũ.Et sic tota die benedictis pauperibus deseruiens,sospes remeauit ad propria.Hæc in posterũ annis singulis antedictis fratribus alimentũ sufficiens exhibebat. Factum est autem ut quadam uice una puellarũ suarũ male à quartani tipi febre quateretur. Dum autẽ secundũ consuetudinẽ ueniens pauperibus illis exhibet uictũ

76 Vigilijs & orationibus insistens, apud sãctã cellulã sanata est, sic & puella infra.

ſancti uiri implorat auxilium; & per quatuor dies ad beatā cellulam continuè orationi atque ieiunijs decubans, ab omni febre ſanata puella, cū familia magnificans Deum domum regreſſa eſt.

De Viuaſto cęco. Cap. 23.

Talia exercens quidam Viuaſtus nomine, lumē recepit, dum ſcilicet pauperibus illis uictus neceſſaria miniſtrauit. Hic autē cęcitate maxima per annos plurimos aggrauatus, habebat in conſuetudine, ut ueniens de regione ſua ad antedictam ſancti cellulam, pauperibus illis ampliſſimum alimentū exhiberet, uigilijsq; deuotiſſimè celebratis, eos in ſacietate reficeret; quibus ipſe iuxta poſſibilitatē tanquā famulus ſeruiebat. Dum igitur hæc per multos, ut diximus, annos impenderet, quadā uice impleto uoto, ſeruitioq; ſimul, proſternitur ad cancellum ſancti lectuli, orans, & ualedicens regredi cupiebat. Poſt cōpletam autem orationem exurgens, apertis parumper oculis, intuetur cortinā ſericam de Cancello pendere, & ait, Video tanquā pallium ſericū hic appenſum. Cui aiunt ſui, Veritatem te uidere cognoſcimus. Ipſe autē cepit iterū flere, atque orare, ut beatus Confeſſor opus ceptum dignanter expleret. Qui dum orat attentius, obdormiuit, apparuitq; ei uir per uiſum dicens, Vade ad baſilicā domini Martini, & ibi plenā obtinebis ſanitatē. Qui nihil moratus, famulorū manibus deductus, 77 ut limina beati confeſſoris attigit, lumen integrum opitulante fide, recepit.

77 *Vt limen beati Confeſſoris attigit, lumen integram recepit. Vides ſi placent Deo peregrinationes ad loca ſancta.*

De homine omnibus membris contracto. Cap. 24.

In Biturico quoq; fuit quædam mulier, quæ concipiens peperit filiū, cuius poplites ad ſtomachū, calcanei ad crura contracti erant; manus uerò eius erant adhęrentes pectori, ſed & oculi clauſi erant. Qui magis mōſtrum aliquod, q̄ hominis ſpeciem ſimilabat. Qui cū non ſine deriſione multorū aſpiceretur, & mater argueretur, cur talis ex illa proceſſerit filius, confitebatur cū lachrymis, nocte illum Dominica generatū. Quem interimere non audens, ut monſtratū eſt, tanquā ſanū puerū nutriebat. Adultum uerò tradidit mendicis, qui eū accipientes poſuerunt in carrucam, & trahentes oſtendebant populis, multa per eū ſtipendia accipientes. Dum hæc per longa tempora gererentur, anno ætatis ſuę undecimo, uenit ad feſtiuitatē beati Martini, proiectusq; à foris ante ſepulchrū miſerabiliter decubabat. Tranſacta autē feſtiuitate, uiſum auditumq; recepit. Inde reductus ad ſolitā conſuetudinē, poſtulabat ſtipē. Poſt annum ferè aut eò amplius, uenit iterū ad ſolennitatē, poſitusq; eſt in loco, quo prius iacuerat, decurſisq; ſolennibus feſtis, directis omnibus membris, pleniſſimā obtinuit ſanitatē. Quæ ne incredibilia fortaſſe uideantur, ego eum ſoſpitem uidi; nec audita ab aliquo, ſed ab eius ore narrata cognoui. Sed qa dixi, parentibus eius hoc ob peccatū eueniſſe per uiolationem noctis Dominicæ, cauete, ò uiri, quibus ſunt iuncta coniugia; ſatis eſt alijs diebus uoluptati operā dare; hanc 78 autē diem in laudibus Dei impolluti dedu-

78 *Nolent coniuges abſtinere ſe a uoluptate in die Dominico.*

cite, quia qui in ea coniuges simul conuenerint, exinde aut contracti, aut epilentici, aut leprosi filij nascuntur; sitq; hoc qđ diximus, documentũ, ne malũ quod una nocte cõmittitur, in multorum spacia annorum perferatur.

De paralytico sanato. Cap. 25.

Illud præ cæteris admirandũ miraculum nobis orantibus, explicabo, quod post immensum mœroris cumulum, magnũ nobis gaudium patefecit, dũ & uirtutes beati protulit, & quod titubabat, erexit, cordaq; nutantia populorũ, larga stabilitatis firmitate muniuit. Nã cum in uenerabili dominicæ Natiuitatis 79 nocte sacrosanctis deducta excubijs procedentes de Ecclesia, ad basilicam sancti ire disponeremus, quidam ex energuminis atrocior cæteris, cepit nimiũ debachari, & decerpens se, atq; collidens clamabat, frustra appetitis limina Martini, casso eius ædem aditis, quia uos propter multa crimina dereliquit, & ecce uos abhorrens, Romæ mirabilia facit. Ibi cæcorũ oculis lumen infundit; ibi paralyticorum gressus dirigit, sed & alijs quoq; morbis sua uirtute finẽ imponit. Ad hãc diaboli uocẽ omnis populus exturbatur, & non solum obruta membrorum miserorũ corda, sed etiam nosipsi pauore concutimur. Ingredientibus autẽ nobis cũ fletu magno basilicã, omnes pauimento 80 prosternimur orantes, ut sancti uiri præsentiam mereamur. Et ecce Bonulphus nomine, cui ante tres annos præ nimia multitudine febris, manus ambæ cũ uno pede contractæ erant, & ad festiuitatẽ beati uiri manibus directis, pede adhuc debili claudicabat, ante sanctũ altare sternitur, orans ut qui sibi manus aridas restituerat, pedẽ quoq; contractũ simili uirtute dirigeret. In hac autẽ oratione a febre nimia circundatur, & tanq̃ extensus in eculeum, neruorũ dolore torquetur. Interea de supplici dolor excitat contumacem, & qui uenerat inquirere medicinã, cepit inferre calumniam. Aiebat enim, O' Domine Martine, sanitatẽ à te, non tormenta quæsiui. Quã si non mereor, uel doloribus non affligar. Cumq; nos cũ fletibus circunstantes beati præstolamur aduentũ, & inter hæc dũ sancta solennia agerentur, oblatis super altare 81 sacris muneribus, mysterioq; corporis & sanguinis Christi palla ex more cooperto, molliuntur contracturæ neruorũ, & dirupto post infirmi poplitis corio, defluente sanguinis riuo, pedẽ extendit incolumẽ. Quod uidens ego omnipotenti gratias egi, liminaq; fletibus madefaciens, in hac ad populũ uoce prorupi, Timor à cordibus uestris omnis abscedat, quia beatus confessor nobiscum inhabitat, nec omnino credite diabolo, qui nihil unquã protulit uerũ. Ille ab initio mendax est, & in ueritate non stetit. Me autẽ ista dicente, omniũ luctus laxatur in gaudium. Ipse etiam infirmus corã nobis assurgens, in pedes constitit absolutus. Videns autẽ hæc omnis populus in cœlum clamore prolato, plaudebat dicens, Gloria in excelsis Deo, qui sicut quondam pastores Angelorum lumine, ita nos hodie præsentia confessoris beati clarificauit, & eum nobis adesse præsenti uirtute monstrauit. Et sic à timore inimici omnes erepti Christi præsidio roborati sunt.

79 *Venerabili dominicæ Natiuitatis nocte sacrosanctis deducta excubijs.*

80 *Omnes pauimento prosternimur orantes.*

81 *Oblatis super altare sacris muneribus, mysterioq; corporis et sanguinis Christi, palla ex more cooperto. Ecce sacram Eucharistiã appellari mysterium corporis, & sanguinis Christi.*

De Paulo muto. Cap. 26.

Nec dissimili uirtute per ipsum Epiphaniorũ diem uir beatus apparuit, cũ os muti cuiusdam obstrusum corã populo reserauit. Paulus quidam Condatensis clericus, à natiuitate procedens manus clausas laborioso mundo protulit, in usu laboris iners. Et hoc cur acciderit, utrũ hic aut parentes eius peccauerint, ut sic mancus nasceretur, non est nostrę discretionis absoluere. Vnum tantũ scimus, quod in eo sicut & in reliquis infirmis est ostensa gratia Saluatoris. Nam cũ factus esset decẽ annorũ, accrescentibusq; unguibus graues dolores manuũ pateretur, eosdemq; ferre non tolerarent, limina beati Confessoris adiuit. Ibiq; diebus multis cũ summa parsimonia demoratus, digitos directos, manusq; retulit sanas. Post annos autẽ ferè quinq; pessimũ incurrit incõmodum, & dum ui nimiæ febris atteritur, uocis eloquutione mulctatur. Ereptusq; à febre sine loquelæ officio permanebat. Sed taliter fuerat aditus oris eius obstructus, ut nec qualitercunq; mugitũ posset emittere; sed annectens cũ corrigia tres tabulas, manu ferebat easdem inter se collidens, sonumq; quẽ ab ore non dabat, tabulis proferebat. Hoc opus uinitoribus utile est, cũ uineas ab infestantium auium cateruis defensare conantur. Cũ autẽ uenisset antedictus ad sancti basilicã in ea nocte, in qua Dominus noster Iesus Christus fluenta laticũ hauriens falerna perrexit, ad beati pedes uigilare dispo suit. Transacto autẽ tempore mediæ noctis obdormiuit. Qui cũ nescio

•A. *Ecce quo sanctũ inuocat, & statim auditũ pariter & eloquium recepit.*

quid per uisum periculi cerneret, pauore conterritus in hanc uocem primum obseratũ aperuit os, Domine Martine, •A. libera me. Et sic erũpens ab ore & faucibus eius sanguis, auditũ pariter, & eloquium recepit.

De muliere paralitica. Cap. 27.

Cum uerò interempto Sigiberto Rege, Chilpericus Regnũ, exceptus ab ĩminenti morte, cepisset, Ruceolenus cũ Cinnomanicis grauiter ciuitatẽ Turonensem opprimebat, ita ut cuncta deuastans, nullam spem alimoniæ in domos Ecclesiæ, uel pauperum hospitiola relinqueret. Postera autẽ die legatos ad ciuitatẽ mittit, ut homines, qui propter culpã minime nobis incognitam ad sancti basilicã residebant, extraherentur à clericis: Quod si differretur fieri, uniuersa promittit incendio cõcremari. Et nos

82 *Ecce & hic sancti inuocatio, & post eam dei auxilium. Bonum ergo est sanctos inuocare.*

hæc audientes, mœsti ualde basilicã sanctam adimus, & beati 82 auxilia flagitamus. Statimq; paralitica, quæ per duodecim annos fuerat contracta, dirigitur. Ipse uerò Ruceolenus ulteriorem ripam aggressus, morbo confestim regio sauciatur, atq; ab infirmitatibus herodianis, quæ enarrare longũ uidetur, allisus, & sicut cera à facie ignis guttatim defluens, quinquagesima die ab hydrope conflatus interijt.

De muliere cæca. Cap. 28.

Sed nec hoc silebo, quod illo tẽpore alueus fluuij nutu Dei uel uirtute

83 *Dies cenæ dominicæ solemnis & festiuus.*

beati uiri absque pluuiarũ inundationibus repletus, hostem, ne ciuitatem læderet, transire prohibuit. In die autem illa recurrentis 83 solennitatis, qua Dominus pro salute mundi propensius, cõfuso proditore discipulo,

epulum apostolis ministrauit,cũ omnes ad ecclesiam properarent desiderabilia Domino uota persoluere, quædã mulier diuturna cæcitate grauata,cũ esset in urbe,flere cepit & dicere. Væ mihi,quia cæcata pro peccatis non mereor hanc festiuitatẽ cũ reliquo populo expectare. Tunc cum fletu magno solo prostrata,nomen beati inuocat confessoris.Cõpleta 84 autẽ oratione luci pristinæ restituitur. Porrò recepto lumine,ob reddẽdas Deo gratias ad beatã basilicã cũ admirabili oculorꝝ claritate peruenit. Sed & unus ex energumenis die illa sancti uirtute curatus est.

84 *Ad inuocationem sancti mulier cæca illuminatur. Quõ ergo p inuocationem sanctorum obtenet ratur necessaria Dei inuocatio,ut mentiuntur nouí hæretici?*

De duobus cæcis. Cap. 29.

Duo cęci ex Biturica uenientes,arefactis palpebris,& glutino uinctis, ad pedes Domini Martini orantes decubabant. Factum est autem in die festiuitatis suæ astante populo, dum 85 uirtutes de uita illius legerẽtur, factus est super illos splendor corusco similis, & confractis ligaturis, quæ palpebras obserauerant,defluente ex oculis sanguine,lateq; uisu patente, cernere meruerunt.

85 *In die festiuitatis sancti Martini,dum legerentur uirtutes uitæ eius, cæci duo illuminati sunt. Ex quo habes antiquum morem extitisse,ut in solennitatibus sanctorum, eorum uitæ legerẽtur in Ecclesia.*

De muliere muta. Cap. 30.

Mulier quædam,cuius os patulum nimius dolor cũ febre ligauerat,ut nec linguã regere posset,sed tantũ mugitũ ut animal,non uocẽ ut homo poterat emittere, fide instigante cũ magna animi confidentia atria boni confessoris ingreditur, ibiq; multis diebus residens stipem simul atq; oris apertionẽ postulans,tandẽ sancti uirtute respicitur. Nam quadã die Dominica dum missarũ solennia celebrarentur,hęc in basilica cũ reliquo populo stabat. Factũ est autẽ cũ Dominica oratio diceretur,hæc aperto ore cepit sanctam orationẽ cũ reliquis decantare. Ipsa autẽ cũ iugo seruitutis haberetur uincta,de rebus beati Confessoris redempta est. Et nunc cum uocis officio ingenua perseuerat.

De muliere debili. Cap. 31.

Nec minori miraculo se beatus uir adesse inuocatum ostendit. Abra quædã religiosa,ui febrium oppressa, omnẽ usum mẽbrorꝝ, sola tantum lingua famulante,perdiderat. Nam cũ manibus simul ac pedibus contractis iaceret,& die nocteq; flagitaret auxilium, uisum est ei quadã nocte uenisse ad se senẽ, qui molli tactu mẽbra eius cuncta tractaret. Expergefacta mane sentit pedes cũ una manu redditos sanitati. Alio uerò die admonita per soporẽ, ad beatã basilicam nihil retardans proficiscitur. Nox autẽ illa erat uigilia transitus confessoris. Medię autẽ noctis tẽpore transacto,uigilans nescio quo terrore concutitur, & subito manus eius contracta dirigitur. Stupente autẽ populo, cuncta quæ prius pertulerat, narrabat,cognoscens ipsius eandẽ fuisse uirtutẽ prius in illa erectione pedum, quæ nunc in manus suæ directione clarebat.

De oleo ad sepulchrum eius crescente. Cap. 32.

Cum talia miracula quæ scripsimus, quotidie cernamus, quid illi miseri sunt dicturi,qui Seuerũ in uita sancti Antistitis mentitum esse pronunciant? Nam audiui quendam nequã,ut credo,spiritu repletum,pro

loquentē, non potuisse fieri, ut oleum sub Martini benedictione creuisset. Sed nec hoc, Quòd elapsa ampulla super stratum marmoris corruens perstitisset illæsa. Quod ergo nuper actum est, multos in testimonium exhibens declarabo. Quidam de diaconibus nostris male á quartani tipi febre cruciabatur. Quē cum plerunq; arguerem, cur segnis ad basilicam sancti non proficisceretur, nec ex corde oraret, ut ei uirtus Pontificis subueniret, tandem á nobis compulsus ad beatū tumulum prouoluitur tremens. Dehinc cū paulisper ignis febrium quieuisset, rogat sibi exhiberi ampullam rosaceo oleo semiplenam. Iam enim ad ipsam febrem ex illo, licet parum profecisset, multū tamen expenderat; & erat media. Perungensq; ab hoc liquore frontem & tēpora, postulat ut & uasculum secus beati tumulum poneretur. Quarta uerò die cū eum febris urgeret, basilicam petit, prouolutusq; diutissimè orauit. Apprehensam autē ampullam quā reliquerat mediam, inuenit plenam, admiransq; uirtutē beati Antistitis, eam domū cum timore & ueneratione reportat. Ex qua rursus cum esset perunctus, protinus omnis ardor quieuit incōmodi, nec ab eodē ultra confractus est. Quid etiam de eadē ampulla post hæc actū sit, non sine graui suspirio, atq; miraculo memoramus. Nam cū in antedicti diaconi hospitiolo de pariete penderet, incursantibus insidijs inimici, percussa est, atq; in frusta decidit cōminuta, effusumq; oleum uelociter terra absorbuit. Tamen puer qui aderat cum uidisset factum, accepto uasculo, ipsam terrā exprimens parūper olei elicuit, rosamq; quę effusa fuerat cū effracto uitro colligens, nobis exhibuit. Quod accipiens diligenter in uasculum alterū transmisi. Erat enim mensura olei quasi dimidij calicis paruuli, & tamen in uásculo duorum digitorum tantū altitudinem fecit. In crastino autē prospiciens erat altitudo olei quatuor digitorum. Obstupefactus ergo ad uirtutē sancti liquoris hoc signaculo meo munitum atque coopertū reliqui. Post dies autē septē iterum prospiciens, plus ibi q̄ unū sextarium reperi. Aduocans autē diaconem, & hoc ei ostendens admirabar. Ille uerò affirmabat cū iuramento, tantū tunc in effracta perijsse ampulla, quantū tunc in ista cerneretur. Quæ usque hodie in Dei nomine beneficium petentibus præstat. Ipse quoque postea ab hoc unguento similem infirmum perungens, oleo crescente sanauit, & multos deinceps per illud sanitati restituit.

De Alomere contracto. Cap. 33.

Proferat & Andegaua regio miraculum suū, de qua Alomeris quidā procedens cum contractis pedibus ac manibus, lingua etiam debili, beati confessoris tēplum expetijt. Vbi cū tota Quadragesima resedisset, assidue orans ac deprecans, ut eum uirtus sancti Antistitis uisitaret, aduenit dies illa 86 Dominica ante sanctū Pascha, in qua Dominus Iesus stratas ab arborū folijs uias incedens, Hierosolymā uenit, turba prosequente, ac clamante, Osanna, benedictus qui uenit in nomine domini. Illo ergo die cū sero iam factū esset, & ipse solus á foris ante tumulum decubaret, subito

86 *Vides quod etiā olim dominica in ramis palmarū erat celebris.*

factus

factus est in extasi; Et pauore perterritus iacebat ut mortuus. Qui cum (ut ipse refert) per duarum horarũ spatium aut amplius fuisset oppressus, tanquã de somno euigilans, subito ad sensum suum reuertitur. Eleuatusq; sursum sanum se esse miratur. Ibique tota nocte uigilans, mane nobis quæ acta sunt, ore proprio reseraüit. Clericusq; factus incolumis ad hospitiolum suum rediit.

De Clerico cæco. Cap. 34.

Denique eodẽ anno cum festiuitas, quæ in æstiuo celebratur, desiderabilis populis aduenisset, clericus quidam, cuius oculum nubes tetra contexerat, ac ne lumen uidere posset arcebat, ædem beati confessoris adiuit. Vigilata cum reliquis nocte, illucescente coelo, dum de basilica processit, usum quem olim perdiderat, reperire meruit. In eadem uero festiuitate tres energumini multum se collidentes, ac beatum Antistitem declamantes, fatentes crimina, & ut sibi sanctus parceret deprecantes, tandem uirulentum nescio quid ex ore proijciunt, & sic uirtute sancti mundati sunt.

De Carcerarijs dimissis. Cap. 35.

In proximo autẽ post tertium de festiuitate diem erant quatuor uincti in carcere. Cumq; eos sæuitia iudicis ita constringeret, ut nec necessaria ulli præbere liceret, Antistitis beati præsidia corde precantur. Dum hæc igitur deuotẽ agerent, medio die subito scinditur trabes, qua pedes eorũ conclusi coarctabantur, confractisq; cathenis liberatos se sentiunt. Nec mora ostium petunt, quo aperto, Ecclesiam sancti nemine prohibente ingressi sunt. Custodes autẽ intantum obstupefacti fuerunt, ut nec uerbis eos quidem increpare præsumerent. Qui etiam sequentes eos, cum eisdem in ecclesia se abdiderunt. Illi autẽ maximas gratias Deo referunt, quod eos 87 obtentu pontificis dignatus fuerit liberare. 87

Ecce quomodo ad orationes sanctorũ deus dignatur sanitates et beneficia hominibus conferre.

De pignoribus quæ Leodonaldus Episcopus detulit. Cap. 36.

Multi enim fide pleni reliquias beati uiri portantes, uirtutes multas experiuntur. Nam Leodonaldus Abrincantinæ ciuitatis Episcopus, sancti Domini reliquias per presbyterum suum deuotus expetijt. Quibus acceptis, 88 cum terminos antedictæ ciuitatis egressus fuisset, occurrit ei adhuc in deserta posito paraliticus deferentium illatus manibus. Osculato autem fideliter uelo, quo capsa sanctorũ cooperta erat, mox in pedes constitit, ac proprijs gressibus domum regressus est. Hæc enim agis beatissime confessor, nec tibi sat est propriam ædem exornare prodigijs, nisi etiam diuersos saltus, quos pedibus non adisti, uirtutibus tremendis illustres. Sed & deinceps cæcus quidam adminiculo deducente, in occursum earum uelociter properat. Adueniens autem, quando beati pignora in sanctum locabantur altarium, expedita solennitate, uisum recipere meruit oculorum. Sed & alia nihilominus mulier, quæ diu muta fuerat, sermonis usum recepit. 88

Vide quot uirtutes per sancti reliquias collatæ sint eas deuote uenerantibus.

De Energumino sanato. Cap. 37.

His etenim diebus ad beati uiri basilicam quidam ex energuminis cũ multis se cruciatibus dæmonum perferre declamaret, & se acquisitum uasculum per beatum Antistitem fateretur, deiectus in terram sanguinem fœtidum per os cepit eijcere. Qui duarũ ferè horarũ spatio iacens, expulso dæmone purgatus, ac erectus est.

De puella muta. Cap. 38.

Puella quædam paruula indigena Turonicæ ciuitatis, ab utero matris suæ muta processit. Cuius os intantum obseratum fuit, ut nec illas, quæ cunabulorum tẽpore eduntur uoces, posset emittere. Mater uero de tam tristi fœtu anxia, cũ lugeret assiduè, cõmonetur per uisum, ut beati præsulis sepulchrum adiret. Quæ excitata ad templum sancti cum puellula pergit intrepida. Expositaq; ante sepulchrũ sancti, cum diutissime orasset, iterũ eam secum assumit. Accenso uerò thymiamate, cum eam desuper retineret, interrogat eam, si bonũ ei odorem faceret. Illa respondit, Bonum. Hanc primam uocem filiæ mater mœsta cognouit. Imposita uerò ori eius aqua, quam quondam de fontibus acceperat benedictis, interrogat iterum qualem ei saporem præberet. Illa respondit, Bonum. Tunc mater cum gaudio sospitem domum refert, quam tristis ad beati tumulum fide fida detulerat.

De his quæ Aridus presbyter pro benedictione portat. Cap. 39.

Aridus uir religiosus ex Lemocino causa tantum deuotionis Turonũ aduenit, & beatũ sepulchrũ orando deosculans, ad monasterium sanctũ amne transito peruenit. Qui dum singula loca uisitaret, quæ uir beatus aut orando, aut psallendo sanctificauerat, ac ubi uel fesso corpori somnũ, uel inedia deficienti cibũ præbuerat, dum cuncta circuit, cuncta peragrat uenit ad puteum, quẽ sanctus Dei proprio labore patefecit. Fusaq; oratione aquã haurit, impositamq; in ampulla domum regrediens deportauit. Cumq; exinde infirmis multas tribueret sanitates, quadã uice Renoscindus pater eius ui febrium impulsus, decubuit lectulo. Octaua uerò die cũ iam oculis clausis in hoc iaceret, ut spiritum exhalaret, atq; omnis familia perstreperet, & mortem condolens patroni uel funeri necessaria præpararet, uenit in mentẽ presbytero, ut de aqua beati putei in ore defuncturi guttam inferret. Quæ illata ubi primũ os eius tetigit, mox 89
oculos ægrotus aperuit, absolutaq; etiam lingua rogat, sibi adhuc exinde ministrari: acceptoq; calice ut bibit, statim omnis febris effugit. Et sic admirante familia, sanus in lectulo, in quo iacebat, erectus est.

89 Aqua de puteo sancti hausta, infirmus sanitatem recepit.

De sisulfo manco. Cap. 40.

Verum istud miraculũ, quod nuper apparuit, quis poterit enarrare, cum assumptus sanctus Dei de mundo, adhuc prædicator habeatur in mundo? Qui si se palàm populis ostentare nequeat, iugiter se patefactis uirtutibus manifestat, dum cæcos illuminat, dũ paraliticos sanat, dumq;

& reliquos ægrotos priſtinæ ſoſpitati reformat. Sed ego, ut ſæpe teſtatus ſum, indignũ me cenſeo tanti uiri ſigna depromere. Tamen quia audax andeo, ueniam peto legentẽ. Quia enim me impulit amor patroni, & quia eſſe adhuc eũ denunciari prædicatorẽ, dicam quid contigerit nuper. Siſulfus ex Cinnomanicis pauperculus dum in hortellum ſuũ meridie obdormiſſet, neſcio quid nequitiæ perpeſſus eſt. E ſomno autẽ exiliens, contractis in uolam digitis cũ magno dolore, preſſus rurſum ſoluitur in ſoporẽ. Et uidit per uiſum, & ecce uir ſtabat ante eũ nigris ueſtibus, cano autẽ capite. Qui conuerſus ait, Quid ſic, inquit, in fletibus cõmoneris? Et ille, Ecce uenerabilis domine dũ parumper obdormiui, cũ dolore expergefactus opus manuũ mearũ perdidi, & neſcio quid ſceleris cõmiſi. Tũc uir, illi, tanq̃ diſcipulis Dominus de cæco nato, Quia neque ille peccauerat, neq; parentes eius, ſed ut manifeſtaretur opus Dei in illo, ait, Debilitas tua tormentũ iudicat populi deliquentis. Vade ergo nunc per uicos & caſtella, & ad ciuitatẽ uſq; pertende, & prædica, ut ſe omnis homo à rapinis, & uſuris abſtineat, & nullũ opus in ſolennitatibus myſticis agat. Ecce enim corã Domino in lachrymis decũbemus ueniam pro populo deprecantes; & adhuc ſpes eſt obtinendi, ſi emendatio ſubſequatur in plebe. Nam hoſtilitates, & infirmitates, & alia multa mala, quæ perfert populus, indignationẽ Domini cõmonent. Et ideo nuncia uelociter, ut ſe emendare ſtudeant, ne crudeliter in ſcelere ſuo depereant. Tu uerò his peractis, quæ imperaui, Turonũ ad baſilicã propera, ibiq; te uiſitabo, & obtinebis apud Dominũ ut ſaneris. Cui ille, Dic mihi, quæſo, domine, quis es, uel quod eſt nomen tuũ? Cui uir, Ego ſum, inquit, Martinus ſacerdos Turonenſis. In his ſancti uerbis pauper ſurrexit à ſomno, apprehenſoq; bacello, iter imperatũ aggreditur, & quæ ſibi fuerant imperata populis nunciauit. Menſe autem ſeptimo poſtquã hęc acta ſunt, beatã baſilicã adijt, ibiq; proſtratus per triduũ, quarta die à ſancti uirtute uiſitatus eſt. Iã enim cõputruerat in eo caro, uel nerui palmarũ, qua de cauſa detinebatur. Et cũ digiti eius directi fuiſſent, ſanguis ab eiſdẽ erupit. Sed eis omnibus medicatis, ore proprio quæ recolimus enarrauit.

De cæco illuminato. Cap. 41.

Facis ergo beatiſſime Confeſſor tuo more, 90 propiciaris iniquitatibus populi, & ſanas languores omnium, cunctoſq; fideliter inuocantes tuis medicamentis illuſtras; nec fraudas extraneos, quod proprijs libenter indulges. Homo ergo incola territorij Turonici, annorũ quaſi uiginti quinq; cũ à febre lippitudinis grauaretur, decidẽtibus catharactis, obſtrictiſq; palpebris ualde cęcatus eſt. Super quod malum adijciebatur & illud, q̃ à fuſte percuſſus, dirupto uiſu, unus ei crepuit oculus. Iam enim per uigintiquinq; annos in hac cęcitate uixerat. Admonitus ergo per uiſum ad beati tumulum uenit, ubi orationi incumbens, die tertia unius oculi lumen recepit. Dehinc animatus hoc medicamine, attentius cepit orare. Quarto autem die oculus, qui crepuerat, reformato uiſu aperi-

90 *Videant quantũ mentiantur qui dicũt ſanctos nullã habere poteſtatem poſt mortẽ.*

tur. Qui licet non tam clarè cernat, quàm alter, luminis tamen beneficium præstat.

De manu hominis contracta. Cap. 41.

Debilis quidã, cuius manus contracta diriguerat, dum 91 in atrio, quod ante beati sepulchrum habetur, oraret intentè, in sancta eius uigilia uisitatus est, directisq; digitis, manus eius ad usum pristinum restituta conualuit.

91 *In sancta eius Vigilia dum in atrio ante beati sepulchrum oraret, sanatus est.*

De puerulo sanato. Cap. 43.

Quoties hic prophetarum, & sublimium uirtutes uirorũ, quas olim gestas legimus, renouari miramur? Sed quid inq̃? Quod multi fecerunt uiuentes in seculo, hic solus renouat quotidie etiam post sepulchrum. Quid ergo agimus? quid silemus? quid occultamus pauci quod populi declamant? Multi'ne diutius in hac statione morabimur? Proferamus Heliseum seculo nostro, qui cadauer defuncti uiuum remisit à monumento. Id quoque beatus Confessor, nobis præsentibus, operatus est. Quæ enim causa fuerit, adiutorium indiuiduæ Trinitatis efflagitans explicabo. Puer genitus, lacte materno deficiente, nutrici ad alendũ datur; quæ hoc liquore sterilis dum non copiose, ut illi ætatulæ opportunũ est, lactis alimentũ ministrat, cepit qui proficere debuerat, die prætereunte decrescere, & ita minui, ut nihil in eo amplius, quã pellis tenuis, quæ eius ossula sola contegeret, remaneret. Qui, matre mortua, unũ propè in hoc exitu duxerat annũ. Erat enim unicus patri, & de uxoris dilectione quoddam memoriale. Cui, uictu, ut diximus, minuente, iam deficienti ex inedia febris accessit. Vt autẽ hic eum feruor attigit, concurrit pater ad Ecclesiam, ne proles absq; baptismi regeneratione moreretur. Qui baptizatus, nec confortatus corpore præter spiritale remedium, iam suffossis oculis, palpebrisq; laxatis atq; demissis, nullum iam flatum spiraminis habens, super beatũ sepulchrũ, patre eiulante deponitur. Nec defuit uirtus illa coelestis, quæ quondam paruulum inter manus confessoris beati uiuificauit. At ubi primũ eius uestimentũ coopertorium tumuli attigit, illicò paruulus respirauit. Miro miraculo uideres pallentes genas gradatim 92 uirtute diuina insistente rubescere, & sopitos oculos in lumine rediuiuo laxari. Tunc à sancto uiuificatus, & à patre receptus, sospes usq; hodie in testimonium uirtutis habetur.

92 *Vides hic sanitatẽ puero uirtute diuina conferri, & paulopost idẽ dicitur a sancto uiuificatus, ut scias omnia miracula quæ ad sanctorum inuocationem fiunt, deũ & dominũ Iesum Christũ in illis & per illos facere, tanquã per ueros suos seruos & amicos.*

De cæco illuminato. Cap. 44.

Sed & de Pictauo quidam cæcus per sex annos lumine uiduatus, 93 triduana prostratione ad beatũ tumulum orans, lumen, quo diu caruerat operante solita uirtute, recepit. Actũ est autẽ hoc per festiuitatẽ sancti patroni, in qua Meroneus Pictauus Antistes aderat, non immerito Hilarij beatissimi discipulus prædicandus. Qui, solẽnitate explicata, cũ illuminato conciue gaudens, remeauit ad propriam urbem.

93 *Cæcus triduana prostratione ad beatum tumulum orans, lumen recepit.*

De duobus puerulis sanatis. Cap. 45.

Apud Vultaconum quoque uicum Pictauensem dum duo pueruli

noctе

nocte Dominica in uno stratu quiescerent, uisum est eis, quasi signum, quod 94 matutinis cõmoueri solet, audissent. Cumq; in atrium Ecclesiæ peruenissent, inuenerunt ibi choros mulierũ canentium. Exterritiq; ualde cognoscentes cateruam esse dæmoniorum, dum ad terrã corruunt, nec iu ætate infirma 95 signo se salutari præmuniũt, unus lumine, alius lumine & gressu mulctatur. Cumq; multorum annorũ curriculo in his infirmitatibus grauarentur, unus, qui tantum lumine caruerat, ad beati Martini basilicã deuote ueniens, ut orationem expleuit, statim uisum recepit. Alius in eodem sancto loco lumine recepto, ad propria rediens adhuc debilis claudicabat. Veniensq; ad cellulam Condatensem, in qua lectum 96 beati uiri habetur, dum ibidem nocte Dominica uigiliæ celebrarentur, subito orante populo sensit diuinam uirtutem adesse. Et spectante plebe super terram se trahens, contra parietem erexit, in quo fenestra retinetur, quæ fuit quondam beati corporis porta. Et orans, atq; præ gaudio lachrymans, integræ sanitati restituitur, nec ulterius ullam pertulit de malis infirmitatibus grauitatem.

94 *Ecce hora matutina.*

95 *Nec in ætate infirma signo se salutari præmuniunt. Nã Crucis signum munus est inexpugnabilis aduersus omnia diaboli machinamenta.*

96 *Apud sancti lectum & fenestrã orans & lachrymans claudus, sanus factus est.*

De Claudo directo. Cap. 46.

Puerulus quidam Leodulphus pede sinistro debilis, dum cũ reliquis petentibus stipendia quærendo circuiret, Turonum aduenit. Et parum remoratus iter quod agere ceperat, conatur explere. Et progressus claudicando cum satellitibus, decimo ab urbe miliario ui doloris opprimitur. Relictus uerò à socijs solus super ripam aluei eiulabat, multis ad 97 festiuitatem concurrentibus proclamans & dicens, Væ mihi quia solennitatem gloriosi uiri spectare nolui, ideo me uirtus eius allidit. Qua de re rogo uos fidelissimi Christiani, qui Deum timetis, subuenite ignorantiæ meæ, subuenite oppresso & debili, & si timor Dei mouet, me usque ad sanctum locum deportate. Igitur cũ hæc multis prætereuntibus imploraret, quidam plaustro suo superpositum usq; ad sancti basilicam duxit. Vbi triduanam orationem continuans, reintegratis pedibus, incolumis abscessit.

97 *Multis ad festiuitatẽ concurrentibus proclamabat.*

De Contracto, quem bos trahebat. Cap. 47.

Erat quidam Contractus, qui in similitudinẽ Eremitæ, cui bos quondam solatium fuit, bouem unum habebat. Qui plaustro coniunctus per domos trahebat, stipem postulantem deuotorum. Igitur cum 98 iminente festiuitate Pontificis Turonum aduenisset, prostratus coram sepulchro, & orationi incumbens, beati Antistitis auxilium flagitauit; deportatusq; iterum à suis ante sanctam absidam tumuli ponitur. Cumq; expletis missis, populus cepisset sacrosanctum corpus Redemptoris accipere, ilicò dissolutis nodis, qui genua nexa tenebãt, in pedes erigitur. Admirantibus cunctis, gratias agens, proprio gressu usque ad beatũ altarium, nemine sustentante, processit, sanus deinceps degens.

98 *Habes hic multa contra aduersarios Ecclesiæ. Festiuitatem D. Martini. Orationem ante eius sepulchrum cum prostratione. Inuocationem sancti, & eius superuenienš auxilium. In Eucharistia accipi sacrosanctum corpus Redemptoris nostri.*

De eo, qui manus ac pedes contractos habebat. Cap. 48.

Ex pago autem Carnoensi, qui in Andegauo territorio habetur, uir

quidam nomine floridus, manibus pedibusq; contractis, ad sanctam cellulam Condatensem, de qua beatus confessor ad Christum migrauit, allatus est. Vbi dum in uigilijs & 99 oratione paucis diebus uacare studuit omnis ægritudo à corpore eius fugata discessit. Sicq; directus incolumis ad propria remeauit.

99 *Oratio cũ uigilijs in sancti oratorio contractum sanauit.*

De eo, qui contractum brachium detulit. Cap. 49.

Venerat dies festus solennitatis beati, in qua caterua populorũ multa conuenerat, & ecce debilis quidam contracto brachio affuit. Dumq; beatum 100 sepulchrum labijs osculans, lachrymis rigat, mox beati Confessoris auxilium implorans, fide non diffisus solitum præstolatur auxilium. Deniq; sacerdotibus qui aduenerant, ad agenda solennia procedentibus, cum lector, cui legendi erat officium, aduenisset, & arrepto libro, 101 uitam sancti cepisset legere Confessoris, protinus directo brachio sanus erigitur, & spectantibus cunctis, præsidia, quæ fideliter petijt, impetrauit.

100 *Nota, Beatum sepulchrũ labijs oscu. atum lachrymis rigat, sancti confessoris auxiliũ implorat.*

101 *Et hic uides quod in solennitatibus sanctorum legebantur uitæ eorum in Ecclesia.*

De cæco illuminato. Cap. 50.

Sic & cęcus in eadem festiuitate implorans receptionem uisionis, ut palam attigit, quæ foris ad pedes sancti de pariete dependit, mox erumpente à palpebris sanguine, teste populo uisum recepit.

De Dissentericis. Cap. 51.

Cum autem morbus ille dissintericus cum occultis pustulis multas attereret ciuitates, ac inter reliqua loca urbs Turonica grauius laboraret, multi abraso à beato tumulo 102 puluere hausto sanabantur. Plerique de oleo, quod inibi habetur, delibuti liberabantur, fuitq; nonnullis remedium aqua illa, unde sepulchrum ablutũ est. Ante Pascha igitur cũ multis multa tribuerentur beneficia, uidi unum in desperatione à dissinteria iacentem. Qui ad basilicam ductus, cũ alijs uigilias celebrantibus, noctẽ inquietam duxisset, diluculo accedens ad tumulum, potato cũ uino puluere, sanus redijt è sepulchro.

102 *Vides puluerem oleũ & aquã de sepulchro sancti desumpta, sanitates conferre.*

De alio humore graui sanato. Cap. 52.

Alter quoq; arreptus à febre ualida, deijciens ore uenenum, & per inferiorem partem extra modum solutus, lectulo decumbebat. Igitur crassante ueneno, laboranti oritur uulnus in inguine, & incredibili modo mouet se uisibiliter usque ad plantam. Erat enim in magnitudine oui anserini. Deinde sursum petens cum nimio dolore discurrit per latera, per brachia, & usque ad ceruicem progreditur. Deinde per aliud latus ad plantã usque deducitur. Exinde retrorsum reuertens, ad locum unde primo ortum fuerat uenit. Cumq; taliter per membra uagaretur ægroti, quo miser tenderet, quid ageret nesciebat, nisi tantum uoces cum fletibus dabat. Exigebat enim dolor gemitum, cum in uno corpusculo tanti dolores irruerent. Tandem cum hæc nobis nunciata fuissent, ilicò solitam tyriacã à uero requiro medico, ex quo uitam moriturus haberet; suadeo fidenter puluerem assumi de tumulo. At Satellites cum magna festinatione cur-

rentes, eleuatum puluerē 103 monumenti deferunt ad ægrotū, delibutumq; cum uino bibendum porrigunt. Quo hausto, ita omnis dolor fugatus est, ut ipsa hora redderetur incolumis. 103 *Hausto puluere de tumulo sancti, ægrotus redditur incolumis.*

De reintegrato. Cap. 53.

Sine numero populi talia audientes, de longinquis regionibus beata expetunt præsidia confessoris. In quo illud est præ cæteris admirandum, qualiter sensus hominum diaboli arte fraudatus restituatur. Quidā ergo Baiocasinus ciuis dum uino nimium hausto turbatus per uiam incederet, subito diuersis flantibus uentis puluis campi cōmouetur, & mixtus, ut solet, cum stipulis in sublime leuatur; fitq; totus aër una nubes pulueris, & hoc hic opertus, amisso sensu, ilico decidit. Igitur post paululum à suis inuentus domum turbulentus adducitur. Hinc effrenis factus conatur fugere, nemine persequente. Quid plura? Arctatur uinculis, constipatur catenis, & in custodia detinetur. Qui dentibus fremens ob negatam sibi libertatem, proprijs se morsibus lacerabat. Dum autem hæc agerentur, admoniti parentes ad beati eum basilicam perduxerunt. Ita ad longum tempus oratione facta sanus abscessit, uouens ut singulis annis ueniens, uota sancto redderet confessori. Deinde ad monasterium sibi proximum humiliatis capillis ac presbyter ordinatus, cepit Deo strenue seruire, non tamen reddens quæ promiserat beato Pontifici. Quarto 104 igitur anno data, ut credo, iterum inimico in eum potestate, ruit in rediuiuam amentiam, & constrictus, ut fuerat prius, catenis, ad sanctam reducitur ædem. Vbi per sex dies, & eo amplius degens in uigilijs & orationibus, & reddens quæ prius ignauē fraudauerat, sanus domum regreditur. Sed peccatis facientibus, iterum uino sępius madefactus in eadem tribulatione obijt. 104 *Vide quid sit sanctis uouere, & quæ noueris non reddere.*

De puella Luxonica cæca. Cap. 54.

Si singula quæque uel quæ aguntur, uel quæ acta sunt prosequamur, magnum cumulum congerimus de mirabilibus confessoris. Puella uerò ex Lesuensi iam adulta, lumen amisit oculorum, quæ sancti limina adiens, per omne tempus festiuitatis 105 orabat humò prostrata. Tertia autem die post sanctam festiuitatem, cum sui eam redire urgerent, rogat se ad sepulchrum beati deduci. Ibique iterum atque iterum prostrata, de palla, quæ sanctum tegit tumulum, oculos abstergens, & ualedicens discessit. Cumq; iam in naui ascenderet, ait, Gratias tibi ago beate Confessor, quòd si uidere non merui tua sancta limina, uel tactu præsensi. Cum igitur hæc cum lachrymis ædidisset, tergens oculos lumen recepit, & conuersa ait; Forsitan hæc est beata basilica? Cui qui propinqui erant, ita esse aiunt. Tunc illa, Non reuertar, inquit, nisi gratias pro accepta sanitate referam patrono. Redeuntem autem, & in laude Antistitis declamantem multi uiderunt. Quæ completa oratione gaudens abscessit. 105 *Per omne tempus festiuitatis orabat humo prostrata.*

De puerulo manum contractam habente. Cap. 55.

In eadem uerò festiuitate alius de Senonico puer manum aridam detulit. Post quartam autẽ diem festiuitatis beatæ, dum stans ad pedes oraret, spectante populo directi sunt digiti eius. Vidit omnis conuentus plebis magnalia Dei, qualiter inficiebatur manus à sanguine, ascendebatq; gradatim per arentes uenas, & ita erat manus bibula, ut putares spongiam diu aridam limphis iniectam, sitienter haurire liquorem. Repletis ergo uenis, roboratisq; neruis, ac rubescente cute pallida, manum retulit sanatam.

De muliere quæ contractis in palma digitis uenit. Cap. 56.

Pari quodammodo ordine Pictauensis mulier meruit obtinere medelam. Nam hęc contractis in uolam digitis, unguibusq; defixis in ipsius ut ita dicam, ossibus, tota iam manu putrefacta, uenit ad sancti festiuitatem deuota, optabilem expectans medelam. Igitur spectatis ex more solennibus sancti diebus, dicit suis, Integro quidem corde ad deposcendum beati præsidium uenimus, sed obsistentibus peccatis, non meruimus quod petebamus accipere. Consummata ergo nunc oratione reuertamur ad patriam, fidentes de bonitate præsulis, quòd corpori imbecilli prosit animæ fidelis oratio. Hæc & his similia agens, quasi sancto ualedicens discessit. Vrgente quoque in uesperam die, prope Anniscaris ripam accepit mansionem. Ad medium autem ferè noctis expergefacta, gratias Deo refert, ꝙ uiueret, ꝙ esset, ꝙ uigeret, uel ꝙ beati Pontificis tumulum tetigisset. Quæ cum maximo fletu proferret, iterum obdormiuit. Et ecce uir crine cigneo, indumento purpureo, crucem gestans manu, stans ante eã ait, Nunc sana eris in nomine Christi Redemptoris nostri. Et apprehensa manu eius, misit digitos suos inter digitos illius, qui clauserant palmam, & parumper mouens direxit eos. Dum hęc in uisu uideret, euigilans, defluente adhuc sanguine, sanam eleuauit manum in Dei laudibus. Diluculo autem egressa ad basilicam, impleta gratiarum actione rediuit.

De ea, quæ dum in festiuitate sancti Ioannis operabatur debilitata est. Cap. 57.

106 *Festiuitas sancti Ioannis.* In festiuitate 106 uerò beati Ioannis cum populus ad missarum solennia conueniret, mulier quædam accepto sarculo, agrum adijt, ut scilicet euulsa mali seminis zizania, messem solam purgaret. Cumq; operari cepisset, protinus manus eius diuino igne sunt apprehensę. Facies quoq; eius quasi emittens flammas, tota uesicis ac pustulis ebulliuit. Vrebatur misera non minus pudoris dolore, ꝙ corporis, quando ea quæ clam gesserat, inuita prodebat. Dehinc uociferando atque eiulando, beati Martini basilicam uelociter expetiuit. Ante cuius sepulchrum in hoc tormento per quatuor mensium spacia prostrata, restincto omni uapore, in integritate corporis solidatã est. Erat enim ancilla cuiusdam ciuis Turonici, qui medietate precij concessa, aliam requisiuit.

De

De cæco & contracto. Cap. 58.

Puer Parisiacus, cuius artis erat uestimenta cõponere, increscente melancolia, decocti sanguinis fece quartanarius efficitur, atque efferuescente humore, ita omne corpus eius minutis pustulis coarctabatur, ut à quibusdam leprosus putaretur. Sed & per omnia membra dolores pessimos sustinebat, amborumque oculorum luce mulctatus. Igitur audita beati Antistitis fama, & uirtute ubique uulgata, Turonicã expetiuit ciuitatẽ, accedensque; 107
ad basilicã sancti, per 107 dies multos ieiunans & orans, recepto lumine, pristinæ restituitur sanitati. Erat enim ingenuus genere. Audiens autem Leodactus, qui tum Turonicũ gerebat comitatum, quod talis erat artifex, calumniari cepit dicens, Refuga es tu dominorũ, nec tibi licebit ultra per diuersa uagari. Et uinctum in domũ suam custodiendum dirigit. Sed nec ibidẽ defuit uirtus Angelici cõfessoris. Nam cũ cõprehensus fuisset, statim ab infirmitate qua caruerat, coarctatur. Et cũ pessime ageret, uideris comes nihil se in eum præualere posse, laxatum à uinculis liberum abscedere iubet. Ille uerò ad basilicam regressus, sanatus est denuo.

Per dies multos ieiunans & orans, recepto lumine pristinæ restituitur sanitati.

De ea quæ post ingenuitatem est uendita. Cap. 59.

Simile est & illud, quod mulier post emeritam libertatẽ rursum à patroni filijs Barbaris uenundatur. Sed uirtute sancti, quo facilius defensaretur, contractis ad plenũ debilitatur membris. Nam & poplitum ita nerui retorti sunt, ut subtus crura contingerent. Tunc relicta à dominis, quibus fuerat inique distracta, patrocinia beati expetit confessoris. Ad cuius ædẽ non multo tempore cõmorata, libertati in sospitate donatur.

De oculorum & capitis mei dolore. Cap. 60.

Et quia prior libellus ab eo tẽpore initiatus est, quo Paulinus reliquit, & sub quadraginta capitulis constabat impletus, destinaui hunc inceptũ sub sexaginta cõplere. Sed ut beatus Martinus, qui uiduatus ab hoc mundo uirginitatis custodiuit integrũ decus, martyrium quoque & occultis insidijs & publicis iniurijs triumphaliter impleuit; ita etiam cui aderat corona tricesimi & sexagesimi, centesimo fructu in his centũ uirtutibus auctus est. Spes autẽ mihi erat non frustrari à uoto, quod in octo annis Domino iubẽte cõpleui, ipsum scilicet librũ à uirtute super me facta ceptũ, in me iterũ finire. Quod non sine prouidentia diuinitatis esse arbitror factum, ut ad eũ finiretur, à quo legitur ceptus. In quo cũ quinquaginta nouẽ uirtutes descripsissem, & sexagesimã adhuc attentius præstolarer, subito mihi sinistrũ capitis tempus arctatur doloribus, & pulsantibus uenis, defluentibusque; lachrymis, tantus imminebat cruciatus, ut oculum ui cõprimerem ne creparet. Quod dum per unã diem ac noctem grauiter ferrem, mane adueniens ad basilicã sancti, orationi prosternor. Qua expleta, doloris locũ 108 uelo, quod ante beatũ dependebat sepulchrum, attigi. Quo tacto protinus & pulsus uenarũ, & lachrymarũ fluxus stetit. Post triduũ uerò dextrã capitis partem similis tetigit dolor. Pulsabant uenæ, atque ubertim lachrymæ defluebant. Iterum mane consurgens pari 108

Tacto loco doloris uelo, quod ante sepulchrũ sancti dependebat, Gregorius bis sanatus est.

ut prius modo, contacto uelo, capite sanus abscessi. Transactis uerò decẽ diebus, uisum est mihi minuere sanguinẽ. Tertia autẽ die post sanguinis diminutionẽ, subijt mihi cogitatio (ut credo) per insidiatorem iniecta, ꝙ hęc, quæ pertuleram à sanguine euenissent; & si uena protinus fuisset incisa, confestim ista cessassent. Dum hæc cogito, ac reuoluo, amborũ temporũ uenæ prosiluere; renouatur dolor qui prius fuerat, & iam nõ unam partem capitis, sed totũ arripuit caput. Cõmotus ergo doloribus ad basilicam propero, ac pro cogitatione praua deprecans ueniam, palla, 109 quæ beatum operit sepulchrum, caput tetigi. Mox dolore sedato sanus recessi de tumulo.

109 *Tacta etiam palla q̃ beatum operit sepulchrum, dolore capitis sedato, sanus recessit.*

Multa quidem sunt & alia, quæ uir beatus quotidie operatur, quæ insequi longũ est. Tamen si adhuc meremur uidere miracula, placet ea alteri coniungi libello. Nam, ut diximus, hi duo libelli in hoc numero teneantur. Ego quoq; pietati Dominicæ maximas refero gratias, quod mihi ꝑ suffragium Antistitis gloriosi concessum est, quæ in initio promisi usq; ad finẽ perducere posse, deprecans ut quod sæpe confessor tribuit populis, mihi peccatori largius indulgeat, 110 purgetq; à me morbos, quos sæpe conspicit, & intendit, restituatq; mihi lumen ueritatis, eruat me ab infidelitatis lapsu, mundet cor & mentem à lurida lepra luxuriæ, purget cogitationes à concupiscentijs prauis, atq; omnem à me facinorũ molem diluat, atque prosternat; ut cũ 111 in iudicio in sinistra parte fuero locatus, ille me de medio hædorũ sacrosancta dextra dignetur abstrahere, reseruatumq; me tenens post tergũ, sentẽtiam Iudicis præstoletur. Cumq; eo iudicãte fuero flammis infernalibus deputatus, sacrosancto pallio, quo ille tegitur in gloria, me contectum excuset à pęna, dicentibus Regi Angelis, quod quondam de monacho resuscitato dixerunt, Iste est pro quo Martinus rogat: fiatq; ut, quia non mereor illa claritate uestiri, uel ab irruentibus tartarorum ministris merear liberari: Nec tantum mihi noxa præualeat, ut me separet ab eius Regno, quem fideliter sum confessus in seculo.

110 *Vide quantam potestatẽ tribuat sancto Antistiti Martino.*

111 *Ista dicuntur per excessum, quorum omniũ hæc est sententia, ut precibus beati Martini in die iudicij computetur inter eos qui a dextris Domini erunt, Licet id merita sua non deposcant.*

Explicit liber secundus.

INCIPIT LIBER TERTIVS.

PROLOGVS.

TErtium, ordinante Christo, libellum de uirtutibus beati Martini scribere incipientes, gratias agimus omnipotenti Deo, qui nobis talem medicum tribuere dignatus est, qui infirmitates nostras purgaret, uulnera dilueret, ac salubria medicamenta cõferret. Nam si ad eius beatũ tumulum humilietur animus, & oratio sublimetur, si defluant lachrymæ, & cõpunctio uera succedat, si ab imo corde mittantur suspiria, & pectora facinorosa tundãtur, inuenit ploratus lætitiam, culpa ueniam,

dolor pectoris peruenit ad medelam. Nam sępius 112 tactus beati sepulchri profluuijs imperat sistere, cęcis uidere, paralyticis surgere, & ipsam quoq; pectoris amaritudinē longè discedere. Quod ego plerunque expertus indignū me iudico, ut inter tantorum miraculorum moles etiam illa hic inseram, quæ super me operari dignatus est. Sed iterū timeo, ne noxialis appaream, si ea tanquā fraudulentus abscōdam. Testor enim Deum, spē illam, quā in eius uirtute posui credens, ab illius misericordia non frustrari, quia quotiescunque aut dolor capitis irruit, aut tēpora pulsus impulit, aut aures auditus grauauit, aut oculorum aciem caligo suffudit, statim ut locum dolentem uel tumulo, uel uelo pendente tetigi, protinus sanitatem recepi.

112 Tot tantaq; uirtutes, quæ ad sancti sepulchrum, seu ad tactum pallæ uel uelo super tumulo pēdentis fiūt, splendorem uitæ sancti attestātur & eius meritorum.

De dolore faucium mearum. Cap. 1.

Quod autem nuper pertulerim, primū inseram huic libello miraculum. Dum ad conuiuiū residentes post ieiunium ederemus, piscis infertur in ferculo. Quem Dominica 113 cruce signatū dum edimus, una mihi ex aristis ipsius piscis iniuriosissime adhęsit gutturi. Quæ dolores cōmouens graues, incidebat fauces acumine, & ipsam gulam longitudine obserabat, impediebat uocis sonitū, & neq; ipsum saliuę liquorē, qui sępe à palato defluit, transire sinebat. Tertia autē die cū neq; tussiens, neque excreans eam ualerem proijcere, recurri ad nota præsidia. 114 Accedo ad tumulum, prouoluor in pauimento, profusisq; cū gemitu lachrymis, auxilium deprecor confessoris. Dehinc erectus uelo, quod dependebat, gulam, faucesq;, & reliquū capitis attigi. Nec mora, sanitatē recepi, & priusquam limina sancta egrederer, nullam fatigationem sensi. Quo tamen aculeus deuenerit, ignoro. Nō eum reieci uomitu, nec discessisse sensi in aluum. Vnū tantum scio, quod ita me in uelocitate sensi sanum, ut putarem, quod iniecta aliquis manu, illa, quæ iniuriam faucibus intulerant, abstulisset.

113 Vide antiquum morem signādi cibos cruce domini.

114 Ecce cōfugium ad sancti sepulchrum. Oratio cum prostratione, gemitu et lachrymis. Sancti inuocatio, & illius uelox auxiliū.

De puella debili sanata. Cap. 2.

Puella uerò annorū duodecim, omnibus mēbris debilis, per sex annos tanquā mortua in domo parentū lectulo decubabat, nō gressum faciens, non opus manuū implens, non lucē cernens, non sermonē eloquens, non audiens eloquutū. Ad beati tumulum fundunt parentes pro filia preces, offerunt munera, ad hæc 115 uota promittunt. Conuenit autē populus ad solennia, celebratur cū gaudio sacra festiuitas. Tertia uerò de festiuitate die, uocat patrē puella dicens, Sitio. Qui gaudens quod filiæ uocem, quā nunquā audierat, meruisset audire, cucurrit uelocius, & assumptū aquæ paululum puellę detulit ad bibendum. Qua hausta, ait, Porrige mihi manum. Apprehensa quoque pater eius dextera, leuauit eam. Quæ stans super pedes suos, eleuatis ad cęlum manibus, oculisq; ait, Gratias tibi ago omnipotens Deus, 116 qui respiciens humilitatē meam, me per sanctū Antistitem tuū saluare dignatus es. Et sic reintegratis mēbris, uisum au-

115 Offerunt munera, ad hæc uota promittunt. Ecce quod tantopere abhorrent nūnc quidam.

116 Vides quod quęcunq; per sanctos miracula fiunt, Deus omnipotens operari dignatur? Cur ergo nonnullis uidentur incredibilia?

ditumq; recepit, ac domum læta regressa est.

De homine in cuius manu fustis adhæsit. Cap. 3.

117 *Dies sanctus Dominicæ Resurrectionis in quo non licet operari manibus.*

Ante duos autẽ annos, q̃ hæc agerentur, quidam non metuens, neque honorans diem 117 sanctũ Dominicæ resurrectionis, accepta annona, ad molam uadit, impositoq; tritico, molam manu uertere cepit. Expleto autẽ opere non poterat molam aperire, sed cũ graui dolore fustem, quẽ apprehenderat, tenebat inuitus. Post hæc uidens se non laxari, inciso ab utraque parte fuste, ad sancti basilicam uenit, factaq; oratione, & uigilijs celebratis, laxatis digitis, manus eius ad opus pristinum restituta est. Alio uerò anno in hac die sancta operã, propter quã prius increpatus fuerat, apprehendit, rursumq; lignũ in manu eius adhæsit. Ille autẽ cum dolore plorans ad basilicam sancti reuertitur, sed non protinus meruit exaudiri. Post duos uerò annos in eadem festiuitate, qua puellam sanatam retulimus, & iste liberatus est ab onere ligni.

De Contracto sanato. Cap. 4.

Ex Lemocino autẽ adueniens contractus, qui nec gressum facere poterat, nec lumen oculorũ habebat, deportatus manibus deuotorum, ante sanctum sepulchrum deponitur: Deprecatusq; misericordiam Antistitis, directis membris debilibus, sanitati donatur.

De cæco illuminato. Cap. 5.

Quidam cæcus, qui longo tẽpore lumine caruerat oculorũ, ad eandẽ festiuitatẽ uenit. Et facta oratione, dum ante sanctum sepulchrũ staret, subitò apertis oculis, recepto lumine, iocundatur.

De debili sanato. Cap. 6.

Puer autẽ & incola ciuitatis Turonicæ, dum ualetudine nimia ac diuturna consumitur, omnibus mẽbris debilitatur, & sine spe gressuũ à febre relinquitur, cui tibiæ seu funes intortæ separari non poterant. Post discessum uerò febris, expetijt à parentibus ut eũ ad sanctam basilicam deportarent. Quẽ exhibitum deponentes ad pedes sancti, orationem faciunt, uti uirtus solita subueniret. Tertia uerò die cũ ille & parentes eius in oratione ac ieiunio permanerent, exorto misericordiæ lumine, distortis tibijs, à parentibus incolumis est receptus.

De eo qui clauem die Dominico faciebat. Cap. 7.

118 *Vides non esse facienda opera manualia die Dominico?*

119 *Ecce iterum oratione et ieiunio infirmos beati Antistitis auxiliũ pro sua liberatione mereri.*

Sic & alius, Senator nomine, de Cracotonno Andegauensi uico, dum die 118 Dominico clauem facit, digiti ambarũ manuũ eius contrahuntur, unguibus in palmã defixis. Sic qui ostium pandere uoluit, manus reserare non poterat. Dehinc per quatuor menses iam unguibus in carne defixis, cõputrescente palma, auxilia expetijt confessoris, & per quatuor dies 119 orationi ac ieiunio uacans, manus sanas eleuans incolumis est regressus, collaudans uirtutem Antistitis, & ut nullus aggrederetur quod ipse præsumpserat prædicabat.

De mortuo suscitato. Cap. 8.

Eo tempore, quo talia apud Vrbem Turonicam gerebantur, legati

de Hispaniis Florentius & exuperius ad clipericum Regem ueniebant. Quos cũ ad conuiuium Ecclesiæ recepissent, epulantibus nobis, eo quòd se assererent catholicos, Florentius qui erat ætate senior, solicitè flagitat aliqua de beati uiri uirtute cognoscere. At ego Deo gratias agens, interrogo si uel nomen eius in illis regionibus audiretur, uel uita illius legeretur ab aliquo. Hæc me interrogante ait, In illis locis magnificè honorari nomen eius. Sed & se peculiarem alumnum Antistitis narrat, dicens super se magnam eius uirtutẽ ostensam fuisse. Auus, inquit, meus ante multorum curricula annorũ 120 basilicã construxit in honorẽ beati Martini. Perfectaq; , ac eleganti opere exornata, Turonũ clericos religiosos destinat, expetens Pontificis reliquias, ut scilicet locũ, quem in eius nomine ædificauerat, eius reliquiis consecraret. Quod cũ fecisset, per singulos dies ueniebat, & prostratus solo cũ coniuge, sancti Pontificis auxilium implorabat. Post multũ uerò tẽpus infans his nascitur. Cum autẽ trium mensium esset, a febre pulsatus intantũ exinanitur, ut ne papillam sugere, neq; ullum alimentum ualeret accipere. Interea perdurante morbo, cibo abnegato, palpitante tantũ spiritu, solus transitus prestolabatur. Nec mora, ipse quoq; exhalatur spiritus. Tũ mater mœsta, uel auia, de unicæ, ac primogenitæ sobolis morte, apprehensum inter brachia ante altare beati Martini iam exanime corpusculum spe non incerta deposuerunt; & tanq; si factũ uisibilibus cerneret oculis, anus alloquitur dicens, Spes nobis erat maxima beatissime confessor tua hic pignora deportare, per quę morbi depellerentur, febres extinguerentur, fugarentur cæcitatis tenebræ, & aliæ quoque infirmitates emundarentur, pro eo quod de te legantur plurima, quæ uel uiuens feceris, uel post transitũ operaris. Nam audiuimus te oratione mortuos suscitasse, lepram osculo depulisse, energumi nos curasse uerbo, uenenũ digito compressisse, & alia multa fecisse; hic apparebit uirtus tua, si nunc iuxta fidẽ nostrã hunc suscitaueris paruulũ. Quod si non feceris, non hic ultra colla curuabimus, luminaria accendemus, aut alicuius honoris gratiam exhibebimus. Et hæc dicens, relicto ante altare infantulo, ipsa, & qui cũ ea erant, abierunt. Mane autẽ facto, uenientes inuenerunt eũ ad altare conuersum; & dũ admirarentur, suscipit eũ mater in ulnis, & cognoscens eũ resumpsisse flatum, applicat ad papillam. Qui protinus, hausto lacte, confortatus est. Tunc mater cũ patre uel domo omni eleuata in cœlum uoce, benedixerunt Deũ dicentes, Nunc cognouimus, quia magnus Deus es, & facis mirabilia solus, qui nobis paruulum confessoris tui oratione 121 restituisti. Loco autẽ illi maiorem deinceps q̃ prius fecerant, reuerentiam exhibebant. Hęc ab ipsius Florentii ore ita gesta cognoui.

120 *Et in honorem sanctorum antiquitus ædificabantur Ecclesiæ. Quæ eorundem reliquiis consecrabãtur.*

121 *Ecce quomodo sancti orant pro nobis, & orantes exaudiuntur à Deo.*

De eo qui pedem debilem habuit. Cap. 9.

Clericus erat ab Vrbe Pictauo in agro illius regionis, qui ad sanctam basilicam pertinebat, unius usu pedis debilis, quẽ ut ipse asserebat, per incursum dæmonii meridiani perdiderat. Qui inciso fusle ad mensuram

geniculi, pelle superposita ad ipsum geniculum extenso retrorsum uestigio, gressum, quē pede nitebatur agere, fuste adminiculante perficiebat. Ad antedictam basilicam nouem post annos aduenit, fusaq; oratione per triduum, ante tertium festiuitatis diem poplite directo surrexit. 122 Adueniente autem ad sancti solennia populo, qualiter per uirtutem eius sanatus esset, edocuit.

122 Adueniente ad sancti solennia populo.

De tibia matris meæ. Cap. 10.

Matri uerò meæ hoc ordine sanctus subuenit. Tēpore quo transactis parturitionis doloribus me edidit, dolorē in uno tibiæ musculo incurrit. Erat autē subitaneus tanq̃ clauus affigens, atq; ita fictam grauissimā dabat, ut plerunque eclypsim generaret, nec erat quod eum mitigare posset, nisi cum diutissimè contra ignē tentus à uapore foci obstupesceret. Sed et si unguentū aliquod parumper fuisset infusum, quiescebat. Quid plura? Post ordinationem meā aduenit Turonum uel ad occursum Antistitis sancti, uel causa desiderij mei. Cum hic igitur per duos aut tres menses cōmorata fuisset, assiduè beati Pontificis auxilium precabatur. Tandē respiciente miseratione consueta, discessit dolor tibiæ, qui per trigintaquatuor annos fœminam fatigauerat.

De mulieris manu sanata. Cap. 11.

Sed & alia mulier de Andegauo territorio, digitis in palma defixis, ut ad locum sanctum preces effudit, digitis directis, sanata manu discessit.

De puero à ualetudine sanato. Cap. 12.

Puer familiaris noster correptus à febre grauiter urebatur. Ardebant enim extrinsecus membra, intrinsecus uerò sitis ualida erat. Et si potum aliquem accipiebat, mox reijciebat à stomacho, nihil tamen capiens cibi. Cumq; in hoc quarto aut quinto anno fatigaretur, petijt ut ei parūper exhiberēt 123 pulueris de sepulchro ad bibendū. Quo exhibito, uinoq; dato ut hausit fideliter, recepta sanitate, conualuit.

123 Hausto puluere de sepulchro sancti, puer ualetudinarius sanatus est.

De Theodæ pede sanato. Cap. 13.

Theoda uerò Viliacarij quondam presbyteri 124 filia, dum ob humorem pedum frequentius laboraret, unius pedis usum, qui in debilitatē redactus fuerat, perdidit. Post hæc ad beatā aduenit basilicam, in qua dū crebras effunderet preces, amota debilitate, incolumitati donatur.

124 Filiam presbyteri intellige secundum morem Occidentalis Ecclesiæ, scilicet quæ nata erat ante promotionem ad sacerdotiū, non post.

De homine inclinato. Cap. 14.

Erat tunc tēporis in urbe, quę sub tuitione matris Ecclesiæ habebatur, homo quidā, qui tanq̃ effractis renibus inclinatus ambulabat. Hic iuxta illam Euangelicæ seriei mulierē, deorsum procliuis nequaq̃ sursum poterat erigi, sed duob⁹ in ascellis fustibus additis, incuruus agebat gressum. Ad festiuitatē autē aduenicns, tertia die post acta solennia erectus, ab omni incursione diabolica mundatus, sanus abscessit.

De Gundulfo debili. Cap. 15.

Gundulfus uerò quidā ipsius urbis ciuis ab infantia sua cū Gunthario Clotarij Regis filio habitauit. In cuius dū haberetur seruitio, ordinante

Rege, ascendens in arborẽ ut decerperet poma, effracto ramo, corruit, collisoq; ad lapidẽ pede, debilitatus est. Post multos uerò annos dũ in hac debilitate persisteret, & ascenso equo uelociter eũ impelleret, ad terram, lapsante gressu, præcipitatur, cõpressumq; pedẽ alium, qui sanus erat, grauiter læsit. Dehinc portari se ad sanctã basilicã postulat, proiectusq; ad pauimentũ orationẽ fideliter fundit. Nec morata est pietas, quæ semper tribulantibus subuenire consueuit, sed protinus ablato omni dolore incolumis à pauimento surrexit. Igitur per triginta circiter annos, de alio pede, sicut superius diximus, claudicabat. Tandẽ inspectis propriæ conscientiæ noxis, cõuerti decreuit, scilicet ut humiliatis capillis, ipsi sancto deseruiret Antistiti. Sed prius à Rege pręceptũ elicuit, ut res suas 125 omnes basilicæ traderet uiuens. Quo facto, capite tonsurato, impletoq; bonæ deliberationis uoto, pes eius, qui effractis ossibus fuerat breuiatus, est elongatus. Et qui ante à duobus pueris sustentatus ibat, nunc sine ullius hominis adminiculo, quò uoluerit, absque aliquo debilitatis impedimento discurrit.

125 *Vides quod etiã antiquitus adhuc uiuentes omnia bona sua donabant Ecclesijs.*

De cæco illuminato. Cap. 16.

Post hæc puerulus quidã ex Lemonico cęcus adueniens, lumen recepit oculorum hoc modo. Anno tertio natiuitatis suæ cũ iam gressum inciperet figere, erumpenteq; lingua in uerbis labra laxaret, dũ matri alludit blandè, dũ oscula libat, dũ collo eius appenditur, dũ in ulnis defertur, cõmota per ĩmissionem diabolicam ui uenti, puluis à terra cũ paleis eleuatur, & super puerũ ac matrẽ eius cum magno turbine fertur; sed rustica mulier & incauta, non tentat se filiumq; Saluatoris uexillo munire, ideoq; pręualentibus insidijs oculi adolescentis repleti puluere obserantur. Qui diu uociferans, tandẽ mitigatus à matre permansit cęcus. Adultus autẽ datus est mendicis, ut uel cũ eisdem ambulans, stipendij quiddã acciperet. Erant autem parentes eius ualde pauperes. Igitur duodecimo ętatis suę anno aduenit Turonũ ante diem 126 solennitatis, qua Deus pater uerbũ carni glutinans, mundo salutem inuexit. Decursa autẽ festiuitatis uigilia, dũ recedentibus alijs hic ad pedes sancti decubaret immobilis, tunc sensit quasi pupugisset aliquis oculos eius spiculo, & statim sanguis ab his erumpens cepit defluere per genas eius, auersaq; sursum facie uidit super se cereum elucere, & exclamans uoce magna, ait, Gratias tibi ago sancte confessor Dei, quia uirtute tua lumen recipere merui. O' admirabilis gratia, ô uirtus ĩmensa, multis enim effectibus dona tua spargis in populo. Nam qui stipem petierat, lumen recepit, & diu exter à luce, uirtutis tuę lumine uultus ornatur. O' si te multorũ criminũ tenebrę à nostris uisibus non arcerent, nempe uenires uisibiliter, & infirmis uoce Petri diceres, Aurum & argentum non habeo, sed quod habeo, do uobis: In nomine Christi Iesu abite incolumes.

126 *Solennitas Natiuitatis domini.*

De Sigonis Referendarij aure. Cap. 17.

Fuerat causa quędam ut Remense oppidum peteremus. Cumq; ab

Egidio Episcopo, qui tunc Ecclesiam regebat, benignè fuissemus excepti, illucescente in crastinũ Dominica die, ad Ecclesiam accessimus, residentesq; in sacrario aduentũ præstolabamur Antistitis. Eo tempore san-

127 *Ecce quomodo deferebat in collo reliquias sancti Martini.*

cti Martini 127 reliquias, licet temerario ordine, super me habebam. Igitur Sigo Referendarius quondam Sigiberti ad occursum nostrũ accedit, osculatumq; iuxta me sedere depostulo. Sed ille unam habens obturatam aurem, uix de alia poterat quæ loquebamur aduertere. Verũ ubi sufficienter colloquio usi sumus, ille in domo uocatur Ecclesiæ. Protinus igitur ut à me discessit, dirupto auris surdæ claustro, quasi magnũ exinde uentum exire sentiens, auditum recepit: reuersusq; continuo mihi gratias agere cœpit, dicens, Tertia iam dies erat, quo de hac aure auditum amiseram, sed cum tecũ loquerer, sensi uelociter reseratã. Tunc ego confusus, ne mihi adscriberetur, aio, Noli dilectissime fili, mihi aliquid gratiarum referre, sed ei, cuius tibi uirtus auditum restituit. Nam scias beati Martini mecum habere pignora, cuius tibi potentia auditus grauitas est depulsa.

De infirmitate pecorum. Cap. 18.

Quodam uerò tẽpore dũ sæua lues taliter desæuiret in pecora, ut nec ad recuperandum genus putaretur aliquod remanere, quidã de nostris basilicam sanctam adijt, oleumq; lichnorũ, qui cameræ dependebant, suscepit cũ ipsis aquis in uascu'o; deportatoq; domũ, pecora quæ adhuc

128 *Vide olei & aquæ ex lichno sancti, necnon Crucis dominicæ uirtutem.*

hic morbus non attigerat, intincto 128 digito in liquore, per frontes & dorsa cruce Dominica signat; ipsisq; terræ animalibus deiectis, ac resupinatis, ex hoc unguento fide plenus fudit in ore. Mox dicto citius, clandestina peste propulsa, pecora liberata sunt.

De cæco illuminato. Cap. 19.

Abfricatinus quoq; incola, cui per sex annos uidendi usus fuerat denegatus, beati confessoris petijt saluari præsidio. Ad cuius 129 basilicã accedens multo honore, ieiunijs & orationibus uacans, auxilium beati implorabat Antistitis. Deniq; adueniente sacrosancta festiuitate, populis missarũ solennia spectantibus, huic uisus est redditus, redijtq; in patriam uidens, qui ad sanctam basilicam alio deducente peruenerat. Ipse autem pro tantæ pietatis gaudio uouit se ibidem tonsurari. Quod postea deuotus rediens impleuit.

129 *Quatuor habes hic notanda. Ieiunia & orationes ad beati Confessoris basilicam. Sancti inuocationem & eius subitum auxilium. Sacrosanctam Martini festiuitatem. Emissionem uoti, & illius adimpletionẽ.*

De alio cæco illuminato. Cap. 20.

Nam & quidam de transmarinis partibus ueniens, dũ opera exerceret in agro, subito orta super se uiolentia uenti cũ puluere, lumine caruit oculorum. Et qui diu cęcis uia fuerat, ipse domũ, alio regente, deducitur. In hac enim cęcitate per triũ annorũ curricula detinetur. Post hęc basilicã beati confessoris expetijt. Ad quã per quatuor annos orationi incũbens, uisitatus uirtute diuina, patefactis luminibus, lucẽ uidere promeruit.

De Iuliano contracto. Cap. 21.

Sed & hęc fama, ut sępe diximus, non solum ad propriam urbem, uerumetiam

rumetiam

rumetiam alijs urbibus,& penè in toto mundo uulgata propatuit. Iulianus quidã ab Hispanijs ueniens,manus & pedes habens debiles, ad hunc medicũ deuotus ingressus est,dicẽs, Credo indubitanter,sanctissime pręsul,ꝙ poteris mihi ea medelę adiumenta prębere,quę cęteris in te speran tibus non es solitus denegare. In hac credulitate orationi assiduę insistens & de Domini miseratione non dubitans, directis pedibus manibusq́; incolumis est redditus.

De muliere ad sancti lectulum illuminata. Cap. 22.

Verũ quia in superioribus libellis sępius diximus,& in loco illo,de quo migrauit ad coelos, plerunq; miracula celebrari, quid nuper gestum sit, pandã. Mulier indigena urbis Turonicę uisus claritate mutata, cellulam condatensem,in qua lectulum beati Antistitis habetur, expetijt, putans sibi præsidium fore, si cancellos ipsius lectuli tetigisset. 130 Lectulum autem non aliud dicunt, nisi in pauimento illo substratus cinis, & appositus capiti lapis,in quo nocturno tẽpore flexa ceruice recumberet. Ergo ad hoc oraculum mulier uiro adminiculante deducitur, in quo per multos dies orationem cõpuncta faciebat. Tandem pietas ad miserandũ sępe profusa eam respiciens,uisum mulieri amissum restituit. Tantaq; deinceps foeminã fides accendit, ut usque ad diem sui obitus nunquam à loco illo discederet.

130 *Ecce D. Martini lectulus qualis fuerit.*

De muto, cui fratres abstulerunt facultatem. Cap. 23.

Incola autem Andegauensis urbis, turbatis membris morbo, caput conuertit ad lectulum. Dehinc per singulos dies inualescente febre,cunctis artubus destitutus,auditu & locutione pariter priuatur. Post paucos uerò dies cum de febre conualuisset, & sine uoce maneret, ablata sibi à fratribus facultatis parte, de domo proijcitur, dicentibus fratribus, Hic amens effectus est, non patiatur Deus, quòd aut facultati nostræ inhæreat,aut partem hæreditatis acquirat. Erant autem inquilini,& possessioni propriæ incumbentes, sed iniquè cogitantes de his quæ Dei erant, eiecerunt mutum & surdum, quem potius fouere debuerant. Ille uerò quanquam sine his usibus esset, sensum tamen in corde retinebat. Porrò autem apprehensis manu tabulis,& inter se collisis,uocẽ quęrentis imita batur. Cum hoc enim artificio ad supradictum uicum aduenit, ibiq; alijs stipem flagitantibus adiungitur. Sextus igitur iam effluxerat annus, ꝙ pauper iste à diuitijs sanctę cellulę pascebatur. Factum est autem ut in una Dominicarum nocte, dum in domo hospitis sui decumberet,subito locus ille immenso repletur lumine; & ecce hic pauore perterritus solo prosternitur. Et statim uisus est ei uir quidam sacerdotali habitu comptus, tangens eum, & crucem Christi fronti eius imponens,ait, Dominus te sanum fecit, surge & propera ad Ecclesiam, & age gratias Deo tuo. Ipse autem eleuata cum gratiarum actione uoce, clamoribus uiciniam complet. Ilicò concurrunt omnes ad spectaculũ, & mirantur

.B. loquentem, quem prius uiderant mutum. Interea .B. signum moue-
Signum mouetur horis matutinis. tur horis matutinis, aggregatur & populus, uigilijsq; celebratis uirtus san
cti clarificata perpatuit. His diebus duo energumini in hoc loco, eiecto
dæmone, sunt mundati.

De oleo crescente. Cap. 24.

Sed reuertamur ad Aridum nostrũ, imo etiam peculiarem, ut ita dicã, beati confessoris alumnum, cui sæpe de suis pignoribus cernere miracula præstat. Hic ad festiuitatẽ sancti cum illa, qua solitus est, benignitate, humilitate, & charitate peruenit. Regrediens uerò ampullam de oleo sancti sepulchri completam secum detulit dicens, Forsitan infirmus aliquis in uia adest, qui de hac beati Martini benedictione corde compuncto accipere desiderat. Deniq; in quodam loco deuota mulier accessit ad eum, exhibens ampullam aliam cum oleo dicens, Rogo te serue Christi, ut tua hoc oleum benedictione sanctifices. At ille, ne uanitati subiectus uideretur, ait, Parua est uirtus mea, sed si placet, oleum de sepulchro beati Martini habeo, ex quo hoc oleum perfundatur. Tu uerò si credis eius uirtutẽ magnam, ex hoc salutem hauries. At illa gaudens petijt expleri, quæ presbyter loquebatur. Vas etenim illud medium erat. Cumq; de hoc liquore, q à basilica sancti assumptus fuerat, perfunderetur, protinus ebulliens oleũ ampullã usq; ad summitatẽ impleuit. Quod matrona cernẽs, admirans uirtutẽ Confessoris beati, domũ reuersa est gaudens.

De digitis cuiusdam mulieris directis. Cap. 25.

Alia uerò mulier, cuius digiti in ipsam palmam defixi erant, basilicã beati Martini Antistitis expetijt. Paucis quoq; interpositis diebus orationem fundens, & sancti auxilium implorans, directis digitis, manum recepit incolumem.

De muliere contracta. Cap. 26.

Ante hoc annos puella in infirmitatem pessimam ruens, mẽbris omnibus debilitata contrahitur. Hæc auditis miraculis, quæ Antistes gloriosus in singulis operabatur, 131 nomen eius inuocabat deuotè. Post dies autem paucos rogat se ad eius basilicam deportari. In cuius 132 atrio diebus multis iacens, fusa sæpius oratione cũ lachrymis, uirtute Põtificis uisitatur. Sicq; subueniente diuina misericordia, sanata discessit.

131 *Nomen sancti inuocabat deuote.*

132 *In atrio basilicæ fusa sæpius oratione cum lachrymis, uirtute Pontificis uisitatur.*

De puero contracto. Cap. 27.

Puer uerò ex Andegano territorio dum in domo parentũ resideret, per imissionem (ut ipse asserebat) artis diabolicæ manuũ pedumq; perdidit usum, ita ut contractis intrinsecus digitis, ungulæ in palmã defigerentur, neruiq; poplitum arefacti calcaneos ad crura diuerterent. Sicq; per sex annos à parentibus malè baiulatus ad templum sancti Antistitis deportatur. Sed in oratione perdurans, restitutis membris, iuxta nominis sui proprietatem, quasi nouus effloruit Floridus.

De cæco illuminato. Cap. 28.

Clericus ex natiuitate seruus ipsius sanctæ basilicæ, per incursum insi-

diatoris lumine mulctatus, in hospitiolum proprium, nihil ibi laborare potens, residebat ægrotus. Tribus ferè annis hanc sustinuit cęcitatem, & ædem beati sacerdotis expetijt. Ibiq; deprecans consuetam misericordiã, illuminatus redijt ad propria.

De homine, cui fustis in manu adhæsit. Cap. 29.

Ex Turonico uero territorio seruus cuiusdam dum die 133 Dominico sepem componeret, manus eius ad lignum ipsum hærere ceperunt. At ille uelociter extracta dextera, dum factũ admiratur attonitus, manus ipsa cũ dolore magno contrahitur, defixæq; sunt ungulæ in palmã; contractisq; totis digitis dexteræ, ad diuersorium regreditur cum mœrore. Post quatuor uerò annos ad basilicam sancti aduenit, orationeq; facta sanatus est, prædicans populis ne factum eius quis imitaretur, ne tanti diei solennia auarus agricola macularet, ne resurrectionis sacræ, redemptionis nostræ cœleste mysterium, humanitas infirma terrena exercens opera dissolueret. 133 Non laborandũm die Dominico.

De puero à dolore stomachi sanato. Cap. 30.

Puerulus quidam ex Albigensi, tabescente diuersis morbis stomacho, cibũ, potumq; exhorrebat. Cumq; per dies multos in hoc languore cruciaretur, ipsum quoq; quod accipere uidebatur, cum graui reijceret amaritudine, fide plenus desiderium habuit ueniendi ad basilicam beati confessoris. In qua per triduum ieiunans, & orans, die quarta accipiendi cibi desiderium capit, uinumque bibens confortatus est. Dehinc gratias agens sanus discessit.

De dextera mulieris arida. Cap. 31.

Mulier quędam ex Andegauo ueniens, quæ omnibus quidẽ membris arida erat, sed præcipue dexteram cum digitis aridiorem cæteris artubus deferebat, ad sepulchrum sancti prosternitur. Exinde egressa per paucũ tẽpus in atrio cõmorata est. Succurrente uerò interuentu Antistitis gloriosi, uena sanguinẽ, cutis ruborẽ, corpus reliquum fortitudinẽ recipiens solidatũ est. Cuius hæc fuit causa ut ista perferret, quia die sabbati post solis occasum, qui nocti Dominicæ adiacebat, panẽ uoluit conformare.

De muliere, cuius manus in se hæserunt. Cap. 32.

Simile huic alia mulier fecit, cuius manus retrorsum contractæ, & ad se inuicem coniunctæ adhæserunt. Cumq; doloribus maximis uexaretur, uiam ingreditur, dicens, si ad basilicam beati Martini abiero, protinus hæc abscedet infirmitas. Confido enim quod & mihi subueniet, qui sępe talia perferentibus est misertus. Hæc cum ita ageret, & inceptum ut poterat carperet iter, manus eius separatæ sunt, non tamen directis digitis. At uerò ubi ad locum sanctum accessit, & orationem fudit, protinus ablato omni dolore, solidati sunt digiti. Et manus solidas cum gratiarum extulit actione.

De morbo caballorum. Cap. 33.

In Burdegalensi autem regione hoc anno grauis caballorum extitit

morbus. Apud urbem uerò Marciacensem, quæ in hoc termino continetur subdita ditionibus beati Martini, oratorium est eius, & nomini, & uirtutibus consecratum. Denique adueniente supradicta clade, accedebant ad oratorium 134 uota facientes pro equis, ut scilicet si euaderent, ipsi decimas loco conferrent. Cumq; his hæc causa cõmodum exhiberet, addiderunt ut de claue 135 ferrea, quę ostium oratorij recludebat, caractères caballis imponerent. Quo facto, ita uirtus sancti præualuit, ut & sanarentur, qui ægrotauerant, & qui non incurrerant, nihil ultra perferrent.

134 *Ecce nota sub conditione quæ tantum improbant moderni sctoli.*

135 *Vide piam deuotionẽ fidelium, ut etiam claue ostij Oratorij sancti factis caracteribus, equorũ infirmitatibus mederentur.*

De lue, quæ cum uesicis fuit. Cap. 34.

Superiori quoque anno grauissimè populus Turonorum à lue ualetudinaria uastabatur. Erat enim talis languor, ut apprehensus homo à febre ualida, totus uesicis, ac minutis pustulis scateret. Erant autẽ uesicę albę cũ duritia, nullam habentes molliciem, nisi tantũ dolorem nimium inferentes. Iam si data maturitate crepantes cepissent defluere, tunc adhærentibus corpori uestimẽtis, dolor ualidus augebatur. In qua ægritudine nihil medicorũ poterat ars ualere, nisi cũ Dominicũ affuisset auxilium. Multi enim de basilica sancta benedictionẽ petentes, opẽ merebantur. Sed quid de plurimis memorare necesse est, cũ id meruerint cęteri, quod unã uidimus meruisse? Vxor ergo Eborini Comitis cũ ab hac lue detineretur, ita his operta uesicis est, ut neque manus, neque plantæ, neque ulla pars corporis eius remaneret uacua, sed & ipsi quoque oculi ab his continebantur obtecti. Cumq; iam in discrimine mortis haberetur, sancti sepulchri benedictionẽ expetijt. Tunc transmissum est ei de aqua, 136 qua beati tumulus est in Pascha Domini ablutus. Denique delibutis ex ea uulneribus, ipsa exinde potum sumpsit. Mox igitur restincta febre, sine dolore decurrentibus uesicis sanata est.

136 *Delibutis ulceribus aqua qua sancti tumulus ablutus est, mulier sanata est ab infirmitate sua.*

De duobus paraliticis, & uno cæco sanato. Cap. 35.

Sed quando multæ uirtutes sunt, quas orbis totus experitur, de quibus ad nos nec minima ut opinor pars peruenit, uel illa, quæ uicinitas experitur indicemus. Inuitatus itaque Badogisilus Canomannorum Episcopus ad quendam locũ diocesis suæ, uenit ad basilicã beati uiri, & nomine & 137 reliquijs consecrandam. Vbi autem celebrat solennia, inuocantes 138 sancti Martini nomen, duo paralitici gressum, cęcusq; unus uisum recepit.

137 *Cũ reliquijs sanctorũ consecrantur Ecclesiæ.*

138 *Inuocãtes sancti Martini nomen duo paralitici gressum, cæcusq; unus lumen recepit. Quis ergo potest reprehendere sanctos inuocantes?*

De Augusto contracto. Cap. 36.

Augustus autem quidam ciuis urbis Turonicę dum nimio renum dolore laboraret, contractis pedibus penè ad ipsos renes, pessimè debilitatus est. In qua infirmitate per duorum annorũ curricula laborauit. Deinde à suis cõmonitus basilicã sancti expetijt, ibiq; per septem dies ieiunans & orans, dempto dolore, directisq; pedibus, sanus abscessit.

De puella muta. Cap. 37.

Hoc tẽpore & mulier quædam dum discedentibus paribus sola remãsisset ad telam, apparuit ei umbra teterrima, quæ arripiens illam trahere cepit,

cepit. At illa uociferans & plangens, cum nullum aspiceret auxilium, uiriliter tamen resistere conabatur. Post decursa uerò duarum aut trium horarum spatia, regressæ mulieres reliquæ inuenerunt eam semiuiuam humo iacentem, nihil penitus loqui posse. Innuebat quidem illis manu; sed nihil eis intelligentibus, hæc muta permansit. Vmbra uerò, quæ ei apparuerat, intantum hominibus domi illius insidiata est, ut relinquentes locum alio cōmigrarent. Post uerò, duorū, aut trium mensium diebus decursis, ad basilicā puella ueniens, eloquium meruit recipere. Sicq; cuncta, quæ pertulerat, ore proprio enarrauit.

De diacono Catalamensi. Cap. 38.

Igitur Catalamensis diaconus, ut mos genti est, alijs matutinas gratias celebrantibus, cum potum hauriret, oculorum amissione mulctatur, recognoscensq; reatum suū, & se non digna proposito suo gessisse, suspenditur à cibo potuq;, pernoctans in uigilijs, orationibusq; insistens. Interea dum hæc ageret, fama, quæ totum compleuit orbem, ad eius aures usque peruenit, esse apud Turonos Martinum Antistitem, ad cuius sepulchrum sæpe talium infirmitatum clades depulsa quiesceret. Nec moratur diaconus, sed illò iter instrui iubens, ad basilicam sanctam non dubius de uirtute beati uiri peruenit. Ibique prostratus 139 solo, orationi subnixus, die tertia apertis oculis lumen recepit. Ego autem cautius nitens extorquere ueritatem, cur ei hæc euenissent, hæc ab eo didici. Ante hos, inquit, septem menses dum cōmoto matutinis signo, Ecclesiam peterem, obuiam habui unum amicorum meorum; in cuius amplexus, & oscula ruens, sciscitari cepi, si cuncta domi prospera reliquisset. Tunc reuocatus à uia potum cum eodem haurire cepi. Postquam autem charitatem per pocula expleuisse uisus est, ualedicto abscessit. Quo abeunte, tantæ oculis meis caligines coniunctis palpebris adhæserunt, ut eos nullatenus aperire possem. Denique cum hac infirmitate tristis abirem, desiderium habui sepulchrū beati Antistitis uisitare. Die autem tertio postquam ueni cum eius sepulchro assisterem, subito febris magna oculos meos arripuit. At ego ingemere uehementer cepi, & sancti auxilium fortiter deprecari. Ilicò autem erumpens ex oculis meis sanguis noctem pepulit, lucemq; reduxit. Hæc nobis diaconus affatus, incolumis remeauit ad propria.

139 *Prostratus solo in basilica sancti, orationi subnixus, apertis oculis lumen recepit.*

De muliere contracta, & cæca. Cap. 39.

Erat etiam mulier quædam cæca, quæ contractis retrorsum manibus ac pedibus, cum parentum solatio celebrare beatam festiuitatem gloriosi Antistitis expetiuit. Quæ cum die tertia post decursam festiuitatem domum redire cuperet, 140 prostrata in sancta basilica orare cepit, ut ei Dominus solitam misericordiæ suæ opem dignaretur ostendere. Quod dum cum lachrymis peteret, ilicò directis manibus, ac pedibus stabilitis, ad sanctum adducta sepulchrum gratias pro accepta sospitate peregit.

140 *Et hic habes orationē cum prostratione & lachrymis.*

Post hæc rogat se deduci ad ostium, ubi prostrata iterum dicit suis, Non hinc consurgam, nisi prius mihi oculorum lumen reddat, qui pedum, ma nuumq; restituit usum. Hæc ea dicente, subito energumeni torqueri se

141 proclamant, & Martini adesse 141 præsentiam confitentur. Sed cum diabolus, qui ab initio mendax est, ad credendum minime admittatur, re bus ipsis uiri præsentia declaratur. Nam fœmina hæc, quæ pauloante directa fuerat, nunc illuminata, interesse beatũ Antistitẽ approbauit.

Martini adesse præsentiam probant miracula quæ geruntur. Probant etiam dæmones qui compulsi fatentur se à sancto torqueri, licet his non sit usque quaq; credendum.

De Paralytico sanato. Cap. 40.

Modico autem succedente spatio, iacebat paraliticus unus in grabato, qui ex Biturico plaustro deuectus aduenerat. Ipse etiam pari modo uirtute beati Antistitis surrexit incolumis, suisq; redditus gressibus, consanguineorũ spectante caterua, sanus excipitur.

De catenis super puellam confractis. Cap. 41.

His diebus puella quædam iam ex liberis parentibus procreata, à filijs patroni, confracta libertate, ad iugum seruitutis addicitur. Vnde factum est ut illa non acquiescente iniustis Dominis quicquam operis exercere, catenis & compedibus uinciretur. In qua custodia dum alijs beatam festiuitatem expetentibus resideret, flens & eiulans cur non interesset beatæ festiuitati, subito trabs, in qua pedes eius arctati erant, scinditur, & hæc quasi libera, nexa quidem catenis, beatam basilicam expetiuit. Vbi uerò primum pedes sacra limina contigerunt, statim confractę catenæ ceciderunt à collo eius; & sic incolumitati pariter libertatiq; donata est.

De libro uitæ eius inter flammas saluato. Cap. 42.

Quid si ad ipsa beatæ uitæ scripta recurram? Nunquid non erit admirabile, quòd sacer ille huius historiæ liber circundatus flammis, nec adustus est, nec consumptus? Monachus igitur maioris monasterij ex iussu Abbatis ad cellulam aliam quasi aliquid operaturus accessit, ac pro salute animæ, ac uitę correctione, librum uitę Antistitis detulit secum. Adueniente uerò nocte, in lectulo se diuturno oppleto stramine collocat, librũ ad capût locans. Cui dormienti apparuit uir per somnum dicens, Noli dormire in his paleis, sanguine enim aspersę sunt. Facilis autẽ prima uisio uiro fuit; nec secunda cõmonitio ualuit. Tertia igitur terribiliter monachum quatit. At ille surgens, & ad operam diluculo progrediens, puero iubet ut paleas à lectulo detractas igni consumeret, nihil de libro cõmemorans. Puer ignarus inter paleas apprehensum librum foras eiecit, & ignem accendit. Quibus in fauillam redactis cum nihil aliud nisi cineres remansissent, apparuit liber illęsus, de quo non litera, non unum, ut ueritas habet, folium est consumptum. Ita uirtus diuina custodire dignata est alumni quodammodo proprij laudes, ut librum eius flamma non ureret, quem aculeus concupiscentię in hoc seculo non adussit. Sed ne cui incredibile uideatur, index ipse nobiscum usque hodie retinetur.

De duobus pueris sanatis. Cap. 43.

Denique cum quadam uice iter ageremus, duo de custodibus equorum ægrotare ceperunt. Et unus quidem eorum ualetudine, alter dissinteria laborabat. Vtrunque tamen febris ualida detinebat, lassatiq; taliter erant, ut nec super dorsa caballorũ possent impositi sustineri. Extractum autem puluerẽ, quẽ de sepulchro sancti abstulerant super capsellam, deli butum aqua ipsis haurire 142 præcipio. Mox compressa febre, restrictoq; dolore, uterque conualuit.

142 Hausto puluere de sancti sepulchro pueri a dissenteria & febribus conualuerunt.

De Madulpho contracto. Cap. 44.

Inclyta enim sunt miracula, quæ quotidie 143 Dominus ad laudẽ Antistitis sui operari dignatur, &, ut sæpe testatus sum, hæc à me imperito narrari non possunt; tamen, ut ipsa imperitia præstat, elucubrabuntur, ne contemni uel obliuioni tradi uideantur. Madulphus quidam Turonici territorij ciuis, ægritudine sæua compressus, lectulo in suo anhelus occubuit, ex quo tabescens incõmodo, manibus pedibusq; contrahitur. Quinque uero annorũ curricula in hac debilitate sustinuit. Sexto denique anno ad sancti basilicam se efferri deposcit; in qua orationi incũbens, perdita debilitate, sospitatem meruit adipisci.

143 Ecce quõ miracula quæ ad sanctorum inuocationem fiunt, dominus Iesus Christus operatur in illis siue per illos ad laudem illorũ.

De alterius manibus contractis. Cap. 45.

Et ne ob hoc cuiquã quę referuntur uideantur incredibilia, quia singulorum nomina non sunt in paginis prænotata, Facit hoc hæc causa, quia cum à sancto Dei incolumitati fuerint redditi, statim recedunt. Et aliquoties ita clam redeunt, ut, si dici fas est, à nemine uideantur. Cumq; rumor surrexerit beati Antistitis apparuisse uirtutem, uocatis ad nos custodibus ædis, quæ sunt acta cognoscimus: Nomina tamen non semper ab his didiscimus. Illos uerò plerunque nominatim scribimus, quos uidere potuerimus, aut ipsi discutimus. Venit ad festiuitatem uir quidam ex Byturicensibus debilis, cuius digiti in palma erant infixi tantũ ut putarentur uermibus scatere. Sed celebrata solennitate, directis ambarum manuum digitis, incolumitati donatus est, uiditq; eum omnis populus sospitem redeuntẽ. Cui causa debilitatis ex hoc contigit, quod sepem segetis die 144 Dominico componere uoluisset.

144 Vides quot signa facta sint contra eos qui Dominica die operari uolunt?

De mulieris brachio contracto. Cap. 46.

Mulier à Pictauo territorio erat, cuius brachium contractis neruis emarcuerat. Ad sepulchrũ autem beati uiri ueniens, ac in 145 oratione uigilijsq; pernoctans, brachium suũ sanum retulit. Sed ilicò à dominis in seruitute mancipata, eadẽ incurrit. Reuertitur iterum, & sanatur. Tunc uenientes domini eius, & eam abducere nitentes, accepto de rebus pretio quieuerunt; & ita hæc libertati donatur.

145 Ad sepulchrum beati uiri in oratione ac uigilijs pernoctans, brachium sanum retulit.

De eo qui pro debito tenebatur. Cap. 47.

His certè diebus cum quidam pro dissoluendo debito, quod in necessitatibus suis contraxerat, interpellaretur, nec esset uirtus atque facultas ad

reddendum quæ mutuauerat, in carcere coarctatur. Deinde cum uideret creditor, quòd ei nihil extorquere posset, quia nihil habebat, nec esset qui ei manum misericordiæ porrigeret, arctius eum in uincula constringit, negatoq; cibo ac potu dicebat, Ego te faciam ad omnium documentum fame tabescere, donec omnia reddas. Hæc autem cum agerentur, sancti Antistitis reliquiæ, quæ in suessonicum pagum ferebantur, per plateam 146 præteribant. Auditis itaque uinctus psallentium uocibus, orauit, ut eũ uirtus Antistitis sancti uisitaret. Statimq; dissolutis ligaminibus, nullo retinente, basilicam sanctam ingreditur. Dehinc à deuotis redemptus, à nexu debiti absolutus est.

146 Vides sanctorum reliquias per plateas deferri cum honore & psalmodia.

De cæca illuminata. Cap. 48.

Factum est autem in una festiuitate, ut mulier, quæ perdito lumine in cęcitate durabat, auditis sancti uiri miraculis, alacri deuotione basilicã eius expeteret. 147 Prostrata autem super nudam humũ ante sepulchrũ, mox ut orationem fudit, lumen recipere meruit.

147 Orat prostrata ante sepulchrum sancti, & lumen recipit.

De paralytico omni corpore. Cap. 49.

In hac solennitate aduenit puerulus oculorũ obtutibus clausis, aurium aditibus opilatis, oris officijs obstructis, manuũ usibus perditis, gressibus condemnatis. Quid plura? Ita erat omniũ membrorũ usu præmortuus, ut solo spiritu palpitaret. Vt antẽ locum sanctũ attigit, omni prorsus debilitate summota, cũ gratiarum actione sanus abscessit.

De presbytero à febre sanato. Cap. 50.

Lupus Burdegalensis urbis presbyter quodam tempore grauiter à quartano tipo uexabatur, ita ut accedente febre, neque cibum, neque potum sumere posset. Interea aduenit 148 festiuitas sancti Martini antistitis, & ille celebratis cum reliquo populo uigilijs, mane pręcedit omnes, & ad basilicam sancti festinat. Dum autem properaret, obuium habuit Iudæum, & eo inquirente quo pergeret, respondit, Tipum quartanum incurri, & nunc ad basilicã sancti propero, ut me uirtus eius ab infirmitate hac discutiat. Qui ait, Martinus tibi 149 nihil proderit, quem terra opprimens terreum fecit, & tu casso eius ędem expetis. At ille despiciens uerba serpẽtis antiqui, abijt quò ceperat, & prostratus corã sanctis pignoribus, orationẽ fudit, reperitq; ibi duas candelas ex cera & papiro formatas. Quibus assumptis ad domum redijt, illuminatisq; eis 150 fauillam papiri cũ aqua munda hausit, moxq; sanitatẽ recepit. Iudęus uerò ab hac infirmitate correptus, per anni spatium uentilatus est. Sed mens iniqua neque tormentis mutari potuit unquam.

148 Ecce festiuitas sancti Martini, & celebratio uigiliarum eius.

149 Hæc eadem est uox hæreticorum nostrorũ contra sanctos, sed uera domini uirtus præualet mendacio.

150 Hausta fauilla papiri candelarum de sepulchro sancti cum aqua mũda, Quartanarius sanatus est.

De Cardegisili filio sanato. Cap. 51.

Cardegisilus uerò Sanctonicæ urbis ciuis, cognomẽto Gyso, susceptis nobis ad domum suam, inuitat ad oratorium, quod mater eius ædificatum beati Martini reliquijs 151 consecrauit. Deinque cum expleta oratione, soliciti essemus, si ibidem uirtus sancti Antistitis ostensa fuisset, respondit. Ante annum tertium puerulus iste filius meus, quem coram cernitis,

151 Consecrauit, sano modo intellige pro honorauit seu illustrauit, uel cõsecrari curauit. Nec enim mulier oratoria aut basilicas dedicat, sed solus E pus. Nisi sis ex parte Lutheranorũ qui uolunt omnes etiã fœmmas, ex æquo esse sacerdotes.

cernitis,cum adhuc penderet ad matris papillam, incómodo agi cepit,ac per triginta dies & eo amplius inter manus nó sine labore deportabatur, donec ita afflictus est, ut nec mamillam ualeret sugere, nec alium capere cibum. Deficiente autem eo, iam die sexto postquã grauius agere cepit, deposuimus eum ante altare flentes,atque eius obitum prçstolantes.Ego autẽ dolorẽ non ferens discessi à domo,mandans mulieri ut cũ obisset,statim sepulturç eum locaret.Flente autem genitrice,iacuit infans usque ad uesperũ.Cadente autẽ sole,eleuat uocẽ suam dicens, Dulcissima soror ubi es? Sic enim genitricẽ,ut blanditia infantium habet,uocitare solitus erat. At illa accurrit dicens, Adsum fili dulcissime. Susceptoq; eo in ulnis, & mox porrecta papilla, hausto lacte, protinus conualuit.

De clerico dissinterico. Cap. 52.

His diebus quando nobis hæc relata sunt,unus clericorũ nostrorũ uentris fluxum incurrit cũ febre,ac nimiam defectionem stomachi: & quæ proijciebat per inferiorem partem,pars maxima cruor erat. Et ea eũ magis affecerat, quia cibum, quem accipiebat, inualescente nausea, statim reijciebat. Sed protinus,ut de sepulchro bibit,omni infirmitate dempta, firmatus est.

De appenso absoluto; item de alio. Cap. 53.

Sed nec hoc silendum putaui, quód sępius in morte præcipites extensa pietatis dextera subleuauit. Denique noster seruus à iudice pro furti scelere cõprehensus patibulo adiudicatur. Qui dum duceretur, nomen beati Antistitis inuocabat,dicens, Libera me sancte Confessor ab īminenti periculo. Appensus igitur ac solus relictus,cõmoto subito uento,audiuit uocẽ dicentẽ,Liberemus eũ. Et ecce à quatuor partibus cœli cõcussus stipis qui hominẽ sustentabat, cũ immenso cespite, in modũ arboris eradicatæ, à terra diuellitur, & sic homo morti deditus rediuiuus erigitur. Alius quoq; qui multa fecerat scelera,& cõpunctus à Deo pœnitentiam pro malis quæ gesserat,agebat,apprehensus cum simili nece damnatur, inuocans semper beati Confessoris auxilium. Qui cũ appensus fuisset, diruptis uinculis illæsus ad terrã ruit.Sed mala mens hominũ iterũ apprehendit,quẽ Deus eripuit.Quod audiens Abbas monasterij,à loco proximo cucurrit ad comitẽ rogaturus pro eo (Erat enim longe exinde quasi tribus milibus) obtentaq; ab eo rei huius uita, redijt, uiuumq; reperijt. Quo á suspendio deposito,adduxit ad monasterium profitentem atque dicentẽ, Quia sensi uirtutẽ sancti Martini,qui me eripuit.

De muto sanato. Cap. 54.

Erat homo infra terminum Turonicæ urbis ex uico Montis Laudiocensis,& homo ille erat natura simplex,nexus uinculo coniugali. Cui cũ coniuge quiescenti nocte media pauor exoritur, exterritusq; ac de lectulo exiliens,dum per hospitiolum suũ uagatur,trepidus,uocis perdidit famulatum.Nec moratus indicat nutu coniugi,ut eum ad sancti basilicam

exhiberet. Qui adueniens dum ante dictũ sepulchrũ per sex assiduè decubat mẽses in oratione, absoluta lingua, eloquium sicut antea habuerat, recipere meruit uirtute beati.

De mulieris manu contracta. Cap. 55.

Mulier trans Ligerim in die Dominico cũ operam exerceret, quã in die illo fieri 152 patrum inhibet authoritas, manus eius contracta diriguit, digitiq; in palmã defixi sunt. Quæ dum doloribus cruciaretur, ad sanctam ædem Confessoris accessit, 153 uouitq; ut si ab hac sanaretur infirmitate, nullum opus deinceps in hac dominicæ resurrectionis ageret die, quod illi diei esset incongruũ. Statimq; amotis digitis à palma, manu directa discessit.

152 *Vides ex patrum authoritate inhibitum opus manuum in die Dominico?*

153 *Ecce uotum sub conditione, & uotũ de his ad quæ ex Christiana professione alias mulier tenebatur. Et utrunque contra hæreticos.*

De muliere contracta, & cæca. Cap. 56.

Magna est enim pietas Confessoris, quæ sic arguit insipientes, ut ponens uitium ante oculos, reddat in posterum emendatos. Pro hac causa muliercula debilitatur. Nam cũ die Sabbati post solis occasum, qui adiacet resurrectionis 154 Dominicę nocti, panẽ furno collocaret, brachiũ eius dolore quatitur. Post iniectum alium, & tertium panẽ, manus inuita lignũ quod tenebat, cepit astringere; intelligensq; mulier diuinę se uirtutis iudicio condemnari, uelociter palam, quã tenebat, abiecit; nihilominus non effugere potuit pœnam. Nam ita manus eius graui dolore contractę sunt, ut ungulæ in ipsa defigerentur palma. Ex hoc nullius medici se credens posse fomento sanari, beati basilicã expetiuit. Ibique fideliter orans, directis manibus sanata discessit; uouitq; ut per singulos menses una hebdomada ad sanctum tẽplum ueniens debeat Deo & beato Antistiti deseruire. Quod per unũ annũ eam obseruasse manifestissimè cognitum est. Post 155 annũ uerò intermissa unius mensis hebdomada, non accessit ad sanctam basilicã. Sedenti uerò in hospitiolo suo oculus à dolore transfigitur. Illum autẽ cõprimens perdidit. Alius quoque dolere cepit extẽplo. Ita in unius horæ momento cęca ambobus oculis efficitur. Nec mora, confessa culpã ad præsidia nota confugit. Ibiq; orationem suppliciter fundens, ac pęnitentiam pro negligentia cõpuncta agens, die octaua, sanguine ab oculis profluente, illuminata est.

154 *Vide similem casum in alia quæ uiolauit dominicæ diei festiuitatem.*

155 *Cum quis uouerit, oportet uotum soluere iuxta illud ps. Vouete & reddite. Alias Deus uindicat in uotorum fraudatores.*

De cæco illuminato. Cap. 57.

Hominis cuiusdã oculi crassę caliginis nube contecti, quodam glutino coniunctis palpebris fuerant obserati, & quod supererat uiro magnis doloribus tenebatur. Quid plura? Festiuitatẽ sancti cũ reliquis deuotus expetijt, attente exorans, ut à uirtute beati Antistitis uisitari mereretur in die solennitatis. Sed sacra solennia præuenit potentia Confessoris, ostendens se adesse populis, cum tenebras pepulit, lumenq; refudit. Igitur ante diem tertium festiuitatis hoc in atrio, quod absidam corporis ambit, orãte, subito aperti sunt oculi eius, & aspiciens lucẽ uidere meruit. Quod cũ his qui aderant cũ gratiarũ actione narraret, dictum est ei ut silens potius

orationē funderet, quò ceptam uirtutē beatus Antistes celerius adimpleret. 156 Tunc prostratus terræ cum in lachrymas prorupisset, firmatis oculis, à solo incolumis surrexit.

156 *Tunc prostratus terræ cum in lachrymas prorupisset, firmatis oculis, à solo incolumis recessit.*

De paralitico, & duobus cæcis sanatis, & duobus energuminis emundatis. Cap. 58.

Post diem uerò tertium huius solennitatis erat quidā paraliticus hoc in loco exorans, cui debilitas hac de causa, ut ipse enarrauit, euenerat, quia dum esset puer paruulus, & cū reliquis pastoribus pecorū in campo custodiam gereret, super fontē quendam obdormiuit. Tandemq; relictus à somno, dum consurgere nititur, doloribus coarctatur. Mox membris omnibus contractis, ac retortis extrorsum brachijs, contractis in poplite neruis, calcaneis ad crura deductis, cū nulla esset uirtus eundi, imensæ ab eo lachrymę magnis uocibus effluebant. Reuersis autē socijs ad uisenda pecora, hic eiulans inuenitur. Dehinc parentū ulnis ablatus domui restituitur. Post dies uerò paucos cū parumper à doloribus laxaretur, mendicis quibusdam deputatus est, cū quibus per decem aut eò amplius annos regiones urbesq; circumiens, ad hanc festiuitatē adueniens, mēbris omnibus solidatus est. Duo eadē die illuminati cæci, duo energumini ad sepulchrum Antistitis emundati sunt.

De puero febricitante. Cap. 59.

Adolescens quidam ex nostris, nocturnis febribus uexabatur, intantū ut ab hora diei octaua usque in crastinū secunda diei hora, nullam æstuādi quietem posset accipere. Erat enim ei & horribilis omnis cibus, nec quicquā unde cōfortaretur, accipiebat. Dolor etiam sæuus mēbra omnia quatiebat, sed & pallor genas obsederat. Dumq; sic inter manus ferretur parentū ut æger, ægre obtinere potuit, ut ad sepulchrum beati Antistitis deferretur. Tandē allatus, ut de 157 sacrosancto tumuli puluere diluto potū sumpsit, mox ab hac benedictione, fugato uniuerso dolore, febris extincta est. Nec mora, secreta digestionū loca puer expetit, deducitur in angulo uentris purgandi gratia. Verū ubi uoluntatē alui, flatu impellente profudit, statim duo uermes ab eo in modum serpentū processerunt. Qui ita moueri oculis omniū uidebātur, ut uiuere putarentur. His ergo ab eo digestis, ilicò ad plenū sanatus, & cibū, ut solitus erat, hausit, & potum, ruborq; genis, fugato pallore, redditur, mēbrisq; omnibus solidatur.

157 *Vt de sacrosancto puluere diluto potū sumpsit, febris extincta est.*

De his quæ in meo itinere gesta sunt. Cap. 60.

Oportunitatis causa nuper extiterat, ut ad uisitandā genitricē meam in territorium Cabilonensis urbis adirem. Sed metuens superuenturas infirmitates, de hoc 158 puluere sepulchri beati Antistitis auferre, & mecū deferre præsumpsi, scilicet ut cū quemlibet nostrū morbus aliquis inuasisset, uirtus sancti ope cōsuetudinaria subueniret. Vbi igitur ad matrem accessi, protinus unum puerū febris cū dissinteria arripit, atterit & consumit, ita ut negato usu uescendi, de solis febribus aleretur. Die tertia

158 *Vide quot ægrotantes beato hoc puluere hausto sanati sint.*

tum hæc audissem, delibutum puluere ad bibendũ porrigo moribundo. Statimq; fugata febre, sedatoq; dolore conualuit. His diebus à Verano Antistite audiui, quod quodam tempore dum typi quartani æstu ureretur, expetita beati Martini basilica, quæ in illo loco erat, celebrata uigilia, sanatus fuit. Nos uerò ex hoc itinere Auernum uenientes, reperimus Auitum Episcopum à tertiano typo ita grauiter concuti, ut etiam si aliquid cibi sumeret, statim rejceret. Sed de hoc pignore potu sumpto, calcata febre roboratus est. Duos ex pueris nostris ualetudinaria febris inuaserat, omniumq; membrorum iuncturas (ut ex hoc contagio plerunque assolet) dolor sæuus obsederat. Sed ab hac benedictione potati, sanati sunt. Ego ipse in hoc itinere cum dolorem dentium grauiter sustinerẽ, & iam non solum ipsi dentes, sed omne caput uenarum pulsibus, ac dolorum spiculis figeretur, ac tempora ualde prosilirent, hoc præsidium expetij, & mox dolore compresso conualui. O` tyriacam inenarrabilem, ô pigmentum ineffabile, ô antidotum laudabile, ô purgatorium, ut ita dicam, cęleste, quod medicorum uincit argutias, aromatum sanitates superat, unguentorumq; omnium robora supercrescit, quod mundat uentrẽ ut agridium, pulmonem ut hysopus, ipsumq; caput purgat ut piretrũ. Etiam non solum membra debilia solidat, sed quod his omnibus maius est, ipsas conscientiarum maculas abstergit ac leuigat. Sufficiant ergo hęc huic libello quæ indita sunt. Tamẽ si adhuc miracula cernere meremur, placet ea alteri libello inseri, ut ea quę ostenduntur, non occultari, sed magis debeant propalari. De cætero uerò uirtutem eius deposcimus, ut qui talia præstat ex tumulo, nos iam à peccatis Deo mortuos suscitare dignetur mortis istius de sepulchro; ut in illo resurrectionis carnis nostræ tempore, nobis obtineat 159 indulgentiam, cum ille prouehetur ad coronam.

159 *Ecce quò sancti ueniam nobis peccatorũ à Deo impetrant.*

Explicit liber tertius.

INCIPIT LIBER QVARTVS.

PROLOGVS.

SAlubertimo nos hortatu propheta admonet, dicens, Honorandi sunt amici tui Deus. Nihilominus & in alio Psalmo, Qui timentes Dominum magnificat, beatitudini copulatur domus æternæ. Ergo perspicuè patet intellectui humano, quòd admoneantur quique non solum immunes crimine, uerumetiam noxiali criminis multæ dediti, 160 cultum reuerenter reddere amicis Dei. Quæ res non solum in præsenti seculo tribuit beneficium, uerumetiam præstat & refrigerium in futuro. Nam cum sæpe uideamus uirtutum insignia prodire de tumulo beatorum, non immeritò cõmonemur debitam eis honoris reuerentiam imperti-

160 *Vides sanctos tanquã Dei amicos honorandos, & cultum eis reuerenter reddendum sed cultum dulia, non autem Latria.*

dere, à quibus non desistimus infirmitatū remedia flagitare. Quorum precibus & ipsam peccaminum remissionē non dubitamus adipisci; & non modo hanc mereri, uerū ab infernalibus supplicijs eorū interuentu saluari. Confidimus enim ꝙ sicut hic morborū genera referant, 161 ita illic sæuas tormentorum pœnas auertant, & sicut hic mitigant febres corporeas, ita illic restringant æternas: Et quomodo hic luridæ lepræ ulcera sordentia mundant, ita illic delictorū languoribus mederi suo interuentu obtineant; Ac sicut hic mortuorum cadauera ad uitam resuscitant, ita illic peccato 162 sepultos, ex Acheronticis stagnis manu iniecta erutos uitæ æternæ restituant. Quocirca dum unusquisq; lætificatur in gaudio sub patrono, tunc impensius honorem reddit debitum, cum se senserit ab infirmitate qua detinetur, eius uirtute mandatum: Sicut nunc de beato, ac tota orbi peculiari patrono Martino Antistite, & nos, & innumeri populi sunt experti. Et utinam ignauia mentis nostræ permitteret eum sic uenerari, sicut decet 163 amicum Dei, qui tantis nos morborum oppressos generibus plerunq; restituit sanitati.

161 *Ecce quantā habent sancti potestatem post mortem.*

162 *Quod restituant sancti uitæ æternæ, in alio mūdo sepultos in peccato, & manu iniecta erutos ex Acheronticis stagnis, intellige suis orationibus ad deum fusis præseruando eos ne in Infernum descēdant, quia alias ibi nulla est redemptio.*

163 *Sancti uenerādi sunt ut amici dei & benefactores nostri.*

De dolore uentris mei. Cap. 1.

NUperrimo autem tempore uentris dolorem incurri. Et licet non usquequaq; dabat solutionē, tamen doloris malū in illis intraneorum flexuosis recessibus bachabatur. Adhibui, fateor, sæpius balnea, atq; res calidas super ipsas alui torturas ligari faciebā, sed nihil mederi poterant infirmitati. Sexta etenim dies illuxerat, ꝙ magis ac magis dolor inualescebat, cū mihi uenit in memoriā, ante paucos annos (sicut in libro secundo huius operis cōtinetur scriptū) me ab hoc dolore sancti uirtute fuisse sanatum. Accessi haud temerarius ad locum 164 sepulchri, proiectusq; solo orationem fudi, atq; secretius à pendentibus uelis uno sub uestimento iniecto filo, crucis ab hoc signaculum depinxi. Protinus dolore sedato, sanus abscessi.

164 *Gregorius prostratus ad locum sepulchri, orans, filo ex pendentibus uelis subtracto, eoq; signo Crucis depicto, sanatus est à dolore uentris.*

De lingua, & labijs meis. Cap. 2.

Quodam uerò tempore lingua mihi grauiter irriguerat, ita ut plerunque dum loqui uellem, balbutire me faceret. Quod nō mihi sine improperio erat. Accessi autem ad tumulum sancti, ac per lignum cancelli linguam impeditam traxi. Protinus tumore composito conualui. Intumuerat enim ualde, & totū palati impleuerat antrū. Deinde post diem tertium labium mihi exilire grauiter cepit. Accessi iterum quærere sanitatem ad tumulum. Tactusq; à dependentibus uelis protinus stetit uenę pulsus. Et credo mihi hæc ex abundantia sanguinis euenisse: non tamen sanguinem minuere studui propter sancti uirtutē. Nullam tamen mihi ultra molestiam fecit hæc causa.

De puero à febre sanato. Cap. 3.

Denique puerulus paruulus grauabatur à febre, & exesis membris cū

nullum acciperet cibum, in hoc etiam & ſpiritum exhalaret, cucurrit ad me pater cũ lachrymis. Cui ego indicaui ut delatum ad baſilicam ſuper eum nocte tota uigilaret. Quod cum feciſſet, ſtatim puerum ſanum per uirtutem ſancti recepit.

De contracto & cæca. Cap. 4.

Ad feſtiuitatem uero quæ menſe quinto celebratur adueniens quidã cuius digiti in palma contracti erant, oratione facta digitis directis abſceſſit. Mulier uero cæca poſt octo annos proſtrata ſolo corã ſancti ſepulchro illuminatis oculis repedauit in locum ſuũ. Tres tunc inergumini, ſancti uirtute mundati ſunt.

De ſeruo Theodulfi. Cap. 5.

Eo anno Childeberti regis tertio decimo ad feſtiuitatẽ quæ de beato eius tranſitu celebratur, ſeruus Theodulphi ciuis Turonici, cuſtos ouilis, dum nocte circa gregem creditum excubaret, ne quicquã ex eo, aut beſtia raperet, aut fraus furis auferret, oculis ſubita caligine interfuſis lumen amiſit. Qui per ſex annos in cæcitate durans ad hanc feſtiuitatem aduenit. Poſt tertium uero diem ſancti uirtute illuminatus, à domino eſt dimiſſus ingenuus.

De multis infirmitatibus ſanatis. Cap. 6.

Anno quoque quarto decimo regis ſupradicti, adueniente ſolennitate ſancti, duodecim paralitici directi, tres cæci illuminati, quinq; inergumini emundati ſunt. Affuit huic feſtiuitati & Aridius Lemonicinæ urbis abbas, cuius in ſuperioribus libris meminimus, per quem paraliticam unam, quæ per octo annos carrucæ ſuperpoſita, in atrio beati confeſſoris decubuerat, directis ueſtigijs reſtaurauit. Nam aſſerebat ipſe uir dei ſenſiſſe ſe, quaſi beati Martini manũ, cum infirmæ membra, impoſito ſigno crucis, tactu ſalutari palparet. Aduenerat etiam in hac feſtiuitate & Florentianus maior cum Temulpho palatij comite. Quibus non parua admiratio fuit de gloria confeſſoris, per quem dominus talia tunc miracula dignatus eſt operari.

De uua apud Gallitiam. Cap. 7.

Et quia Florentiani maioris memoriam fecimus, quid ab eo didicerim nefas puto taceri. Tẽpore quodam cauſa legationis Gallitiam adijt, atque ad Mironis regis pręſentiam accedens, negocia patefecit iniuncta. Erat enim eo tempore Miro rex in ciuitate illa qua deceſſor eius baſilicam ſancti Martini ædificauerat, ſicut in libro primo huius operis expoſuimus. Ante huius ædis porticum, uitium camera extenſa per traduces dependentibus uuis, quaſi picta uernabat. Sub hac enim erat ſemita quæ ad ſacræ ædis ualuas peditem deducebat. Cunque rex ſub hac præteriens gratia hoc templum adiret, dixit ſuis, Cauete ne contingatis unum ex his botrionibus, ne forſitan offenſam ſanctitatis eius incurratis. Omnia enim quę in hoc habentur atrio ipſi ſacrata ſunt. Hoc audiens unus pue-

rorum, ait infra se, Vtrum sint hęc huic seculo sacrata an non, ignoro, Vnum scio quia deliberatio animi mei est de his uesci. Et statim iniecta manu caudam botrionis cepit incidere, protinusq; dextera eius adhærens cameræ, arente lacerto diriguit. Erat enim mimus regis qui ei per uerba iocularia lætitiam erat solitus excitare. Sed non eum adiuuit cachinnus aliquis, neque pręstigium artis suæ, sed cogente dolore uoces dare cœpit ac dicere. Succurrite uiri misero, subuenite oppresso, releuate appensum & sancti Antistis Martini uirtutem deprecamini, quia tali exitu crucior, tali plaga affligor, tali incisione disiungor. Egressus quoque rex cum quæ acta fuerat didicisset, tanto furore contra puerum est accensus, ut eius manus uellet incidere, si à suis prohibitus non fuisset. Dicentibus tamen prętereca famulis: Noli ò rex iudicio dei, tuam adiungere ultionem, ne forte iniuriam quam minaris puero, in te retorqueas. Tunc ille compunctus corde, ingressus 165 basilicam, prostratus coram sancto altari cum lachrymis preces fudit ad dominum. Nec ante à pauimento surrexit, q̃ flumen oculorum huius paginam delicti deleret. Quo à uinculo quo nexus fuerat absoluto, ac in basilicam ingresso, rex eleuatur à solo, & sic recipiens incolumen famulum palatium repetiuit. Testabatur autem maior præfatus hæc se ab ipsius regis relatione, sicut actũ narrauimus cognouisse, sic enim gloriosus 166 pontifex, suã illustrat urbẽ miraculis, ut deesse non sentiatur alienis.

165 *Ingressus basilicam, prostratus coram sancto altari, cum lachrymis preces fudit ad dominum.*

166 *Sanctus Martinus nõ solum suam illustrat urbem miraculis, sed & alienas.*

De basilica sancti apud urbem Sanctonicam. Cap. 8.

Pręsenti uero anno, Palladius Sanctonicę urbis episcopus, huius sancti confessoris reliquias petijt. Construxerat enim in eius 167 honore basilicam, quam his pignoribus consecrauit, meruitq; suscipere miracula quę sępius urbs propria habet experta. Nã post duorum, aut trium mensium curricula, literas eius accepi, in quibus indicauit tres paraliticos, contractis pedibus aduenisse, Qui statim ut in basilicam ingressi orationem fuderunt; directis uestigijs, sanitati sunt redditi. Duo cęci in eo loco lumẽ recipere facta oratione meruerunt, & amplius q̃ duodecim à febre frigoretica detenti, depulso tremore conualuerunt.

167 *In honorem sancti episcopus basilicam construxerat, quam eius reliquijs consecrauit.*

De duobus disintericis. Cap. 9.

Duo de pueris nostris clericus scilicet Dagoaldus, & laicus Theodorus, disintericam cũ febre patiebantur. In tantumq; lassati morbo erant, ut non aliter nisi manibus aliorum cum digestionis necessitas aduenisset, obstractu subleuarentur. Sed de sepulchri puluere hausto, statim conualuerunt.

De paternis quas sanctus exhibuit. Cap. 10.

Est apud nos patena colore saphurnio quam dicitur sanctus de Maximi Imperatoris thesauro detulisse, de qua super frigoreticos 168 uirtus sępe procedit. Nam in accessu febrium quis positus qui cum tremore fieri solet, aduenerit, & de ea aquam hauserit, mox sanatur. Est & apud

168 *Et in sancti patena reperta est uirtus sanatiua.*

Condatensem uicum, alia quoque patena à sancto exhibita olocristallina, simile infirmis beneficium prębens, si fideliter expetitur. Bodilo unus de notarijs nostris cum stomachi lassitudine animo turbatus erat, ita ut nec scribere iuxta consuetudinem, nec excipere quæ ei dictabantur poterat. Tunc cum sępius uerbis increparetur, super hanc beati uiri patenam quam nobiscum esse diximus, aquam fudit, ipsamq; ore transponit. Mox sensui suo redditus, opus officij sagatius quàm consueuerat expediebat.

De Bledérico cui filij non erant dati. Cap. 11.

Sed quid mirum, si sensum aduersitate turbatum reddat hominibus, qui sæpius sterilitatem in fęcunditatem conuertit? Bliderius quidam carnoterij territorij ciuis, accepta uxore ut dono Dei, procreationis suę prole ditaretur orabat, scilicet quia nihil ex ea germinis merebatur accipere. Tricesimus etenim annus curriculum expedierat, uxore sterili permanente, cum uir saluberrime pro animę cōmodo tractans ait uxori. Ecce seculum quo utimur præteriens est, & nulla inter nos soboles gignitur, quæ nobis deficientibus congestum laboris nostri debeat possidere. Accedam (inquit) ad basilicam sancti Martini, & eam faciam hæredem mihi, ut liberis abnegatis, uel cum eodem habere potero, quæ possideam in futuro. Consensit mulier sapiens, uiri prudentis consilio. Nec mora proceditur ad basilicam sancti, fusaq; oratione inuitat abbatem domi secum accedere. Quo accedente, tradidit ei omnē 169 possessionem suam dicens: Sint hæc omnia penes sancti Martini ditionem quæ habere uideor, & hoc tantum exinde utar, ut de his dum uixero alar. Consignatisq; rebus coëgit abbatem manere ibi. Mirum dictu; post triginta, ut diximus, annorum curricula, in ipsa qua res suas basilicæ tradidit nocte, cognouit uxorem suam. Quæ concipiens peperit filium. Sed & deinceps alios habuit, quod non ambigere hoc uirtute sancti præstitum huic uiro fuisse. Verū tamen non refragauit acceptis filijs promissionem homo ille, sed eis alia loca tribuens, quæ primū sancto largitus fuerat firmauit.

169 *Vide prudentem hominem adhuc uiuentē, instituisse sanctū Martinum hæredem bonorū suorū, actuq; eorum possessionem consignasse illius ministro Abbati.*

De cęca apud Tornacensem urbem. Cap. 12.

Apud Tornacensem uero cinnomannici territorij urbem quæ nunc in ipsius sanctę basilicę ditionibus detinetur, mulier quædam diuturna cęcitate detenta, & senio prægrauata, ad oratorium urbis ipsius residens, dum stipem peteret, ac assidue 170 nomen sancti Martini inuocaret, quadam nocte dominica ceperunt oculi eius à dolore compungi. Tunc illa prostrata coram sancto altari, erumpente sanguine lumen recepit. Veruntamen reliquiæ in ipso loco beatissimorum Apostolorum Petri & Pauli habentur, sed hæc asserebat uirtute sancti Antistitis se fuisse sanatam. Attamen fides nostra retinet in 171 multorum Sanctorū uirtutibus dominū operari unū, nec illos disiunctos uirtutibus, quos cęlo pares, miraculis dominus ęquales reddit in terris.

170 *Ecce sancti inuocatio, & uelox exauditio.*

171 *In multorum sanctorum uirtutibus unus deus operatur.*

De

De manu arida restituta. Cap. 13.

Ad festiuitatem uero illam cui Annacharius Antisiodorensis urbis pontifex affuit, quidam manũ aridã contractamq; detulit, sed post diem tertium festiuitatis, reintegratam domi reportauit.

De Bandegisillo debili. Cap. 14.

Bandegisillus quidam ex Andegauensis urbis territorio Baudulphi filius, uici Gennensis incola, dum humoris saeui iaculo sauciatur, debilitatus occubuit. Isq; cũ à patre paupere sine operis beneficio pasceretur, ut basilicae sancti Martini limina oscularetur patrẽ lachrymis obortis efflagitat. Qui nec mora in naui positũ, qa uehi altera uectione non potuit, ante pedes sancti foris sepulchrũ filium deuotus exposuit. Qui per dies aliquos orationi uacans, 172 sancti auxilium poscens, amota debilitate sanitati restituitur, sicq; cum genitore domi incolumis restitutus est.

172 *Per dies aliquos orationi uacans, & sancti auxilium poscens sanitati restituitur.*

De homine qui ceram transmisit. Cap. 15.

In Ansciensi quoq; territorio erat homo cęlestis nomine, cui multa erant apũ aluearia, ex qbus cũ examen egressum alta conscendens longa cõpeteret, & ille sequens, nullũ prorsus suscipiendi obtineret effectũ, prostratus solo sancti Martini inuocat nomen dicens. Si uirtus 173 tua beatissime confessor hoc examen retinere uoluerit, eumq; ditioni meae reddiderit, quae imposterũ ex eo ꝓcreata fuerint, mel usibus meis sumã, cerã uero ad luminaria basilicae tuae cũ omni soliditate dirigam. Haec effatus, cũ adhuc terrę decumberet, statim examen apum super unã arbusculam quę uiro erat proxima decidit & insedit, collectumq; & in alueolo reconditũ retulit. De quo infra duos aut tres annos multa congregauit. Ex quibus cũ iam amplius q̃ ducentas cerę libras aggregatas haberet, rumor hostilitatis obortus est. At ille ne uotum suum perire cerneret, ceram fossa humo operuit. Pace quoq; reddita, diaconem nostrũ ut eam peteret accersiuit. Erat tunc cum eo puer qui renũ grauissimũ perferebat dolorẽ. Qui accedens ad uirũ, & cognoscens ab ore eius quae gesta fuerant, cerã quę in terra latebat detegi iubet. Puer uero qui dolorẽ quẽ diximus patiebatur, accepto sarculo ut terrã foderet, ait: Si tu propitius es sancte Martine ad hoc munus huius hominis aspiciendũ, contingat uirtus tua renes meos, & sit mihi salus cũ hanc detexero cerã. Cumq; percussisset sarculo terrã, sonuit officulum renũ eius, & statim omnis dolor ablatus est. Sicq; incolumis cũ hac cera beatae basilicae pręsentatus est.

173 *Ecce & hic uotum fs ctum sancto sub conditione, & rei petitae subita consecutio.*

De absolutione uincti. Cap. 16.

Homo quidã urbis Turonicę iudici culpabilis extitit. Quẽ in uincula compactũ custodiri pręcepit. 174 Aduenientibus autẽ diebus sanctis dñicae resurrectionis, iussit eũ iudex in ulterius ligeris fluuij littus, in alia retrudi custodia. Ducebatur ergo non solum cathenis colla reuinctus, uerumetiam post tergum manibus colligatis. Cunque ad ripam nominati amnis aduenisset, & nauigiũ quo transire deberent pręstolarentur, atque

174 *Aduenientibus diebus festis sanctae dominicae Resurrectionis.*

ille sancti Martini auxilium incessabiliter flagitaret, uisum est repente custodibus quasi ab aliquo capite uerberati fuissent. Protinusq; in terrā ruunt, ac cathenæ quæ uinctum tenebant hominē confractæ sunt. Laxatæ uero corrigiæ de manibus soluuntur. Ipse autem liberum se sentiens decumbentibus adhuc solo hominibus secessit ab eis, & sanctæ ecclesiæ limen ingressus est, sicq; à iudice laxatur. Ferebant enim nōnulli his diebus & apud Pictauensem urbē uinctos ergastulo carcerali fuisse resolutos. Quod ambigi non potest, quia confessoris uirtus utranq; urbem sacris potuit illustrare miraculis.

De puero cæco. Cap. 17.

Puerulus paruulus nomine Lendonaldus, seruus cuiusdam Baudeleifi de uico Andegauensi, cui cronio antiquitas nomen indidit. Postquā renatus ex aqua & spiritu sancto cum reliquis infantibus ludum in platea exercens, ut ętas illa patitur, huc illucq; discurreret, subito cōmotus cum impetu uentus, & puluerem eleuans, oculos infantis impleuit. Qui cum cęcitate percussus, doloribus cruciaretur, apparuit auiæ eius uir quidam per somninm taliter eam instruens. Vade ad basilicam sancti Martini, recipiet uisum puer iste. Nec morata mulier fide plena uenit ad festiuitatem beati uiri, recepitq; illuminatū uirtute pontificis nepotē suum.

De puella cæca. Cap. 18.

Huius etenim urbis territorij puella Vigiogundis uocabulo, simili conditione cæcatur. Dum enim cū reliquis puerulis per strata urbis ludum exercendo discurreret, uenti uiolentia puluere eleuato impleuit oculos eius. Quæ statim doloribus uexata petijt parentes, ut eam ad basilicam sancti Martini deducerent. Quo facto, protinus ut orationē pro ea fuderunt, illuminata est. Nobis quoq; egredientibus de sanctis missarum solennijs occurrerunt, simul præfatus puer atque puella: dicentes se ipsa hora lumina uirtute beati Antistitis recepisse. Quod nobis magnum pręstitit gaudium, credentibus quod nos uirtus beati confessoris uisitare dignata sit.

De contracto & cæco. Cap. 19.

Litoneus autem quidam ex infantia sua membris debilis, accedente febre cęcatus est: sed ad superiorem ueniens festiuitatem, directis membris, lumine tamen adhuc dempto discessit. Sed cum ad hanc iterum regressus fuisset solennitatem, exemptis tenebris, lumen ei clarum exoritur.

Item de alio cæco. Cap. 20.

In hac etiam festiuitate & Lendaidus seruus Emneri Nanneticę urbis diaconi, cum per sex annos cęcitatis fuisset cathena constrictus, ad basilicam accedens uirtute beati confessoris illuminatus est. Per uisionem enim somnij ammonitus fuerat, ut huius sancti auxilia flagitaret Antistitis.

De Eulogijs quas quidam ciuis Turonicus sustulit. Cap. 21.

Quidam de ciuibus Turonicis, dum ad gregis properaret occursum, uas cum uino, unumq; panem ad sepulchrum una mansurus nocte deposuit, ut scilicet in itinere positus hoc haberet salutis pręsidium. Quibus exinde assumptis, iter carpere cepit. Factum est autem ut metatum requirens, hominis cuiusdam ingrederetur hospicium. Depositisq; sarcinis, mulier quę habebat spiritum immundum, beati Martini aduentum uocibus immensis annunciare cepit & dicere: Quid nos persequeris sancte, quid nos crucias serue Dei? Tunc 175 hospes ille qui uenerat, accepto calice paululumq; uini de illo uase auferens, frusta benedicti panis effracta posuit in eo. Quod ubi mulier illa quę debacchabatur accepit, mox cũ sanguine eiecto dęmonio saluata est. Alia in eodem loco mulier quę diu à frigore febriũ ęgrotabat, accepto ab hac benedictione modico panis, mox ut sumpsit, sanata est.

121 Rem miram profecto ut panis & uinum apud sancti sepulchrũ duntaxat deposita, praeclaras has haberẽt uirtutes.

De contracto directo. Cap. 22.

Simillimius incola Baiocasinus cum in rure positus operaretur quiddam, cõmoto uento pauore perculsus, tremere cepit, ac membris omnibus destitui. Vociferari etiam, & sibi mortem ĩminere testabatur. Interea concurrentibus uicinis ad spectaculum, per iter ipse inter uoces & ululatus, contractis neruis debilitatur ad integrum, & non solum ei usus aurium denegatur, uerum etiam & ipso lumine caruit oculorum. Post quindecim uero annos dum in hac infelicitate degeret, ad festiuitatem sancti Martini adueniens, solidatis membris, oculisq; receptis, abscessit.

De cæca ac debili sanatis. Cap. 23.

Nec dissimili uirtute mulier Erinigundus, Andegauiensis ciuis, uici incola Eroniensis, cõtracta ac cæca, in hac festiuitate directa, illuminataq; discessit. Sed & Charimundus ex Briscillami debilis ueniens, uirtute beati Antistitis reintegratus est.

De plurimis cæcis inerguminisq; sanatis. Cap. 24.

In huius etiam solennitatis uirtute, nonnulli eo operante Christi gratiam præsenserunt. Nã Leodomundus cęcus post septem annos ad basilicam præfati Antistitis ueniens, uisum recipit. Insuper alij cęci in hac festiuitate uisum per opem beati Antistitis receperunt, & inergumini plerique mundati sunt.

De puella à febre sanata. Cap. 25.

Leonis presbyteri nostri uernacula, cum ad uillulam urbi proximam, parentalibus ulnis deportata secessisset, ui febris opprimitur, & die ac nocte ualde cõmota, in mortis discrimine cernitur. Quam uidens presbyter exanimari uiolentia morbi, nocte ascenso equo, ad basilicam sancti confessoris accessit, pulsansq; ostium cellulæ in qua æditiuus quiescebat, uirũ suscitare nequiuit. Cunque basilicam sancti ingredi non ualeret, coram

176 abſcida ſepulchri fudit orationẽ, collegitq; parum de 176 puluere terreno, quod ſecum fide plenus euexit, eumq; dilutũ, ut puellulę ad bibendum protulit, protinus febris abſceſſit.

Vides ex ſancti ſepulchri puluere quot miracula patrata ſint?

De carcerarijs abſolutis. Cap. 26.

Fuerat nobis cauſa quędam, Childeberti regis adire pręſentiam. Pergentibus quoq; nobis, iter per pagum Remenſem aggreſſi ſumus, reppe rimusq; hominẽ quendam qui nobis relatu patefecit, patefactum carcerẽ huius urbis, in quo inter reliquos uinctos huius famulus tenebatur, Martini uirtute fuiſſe, uinctosq; ergaſtulo abſolutos, liberosq; abſceſſiſſe. Erat homini carcer ita tectus, ut ſuper ſtrue tignorum, apes ualidi ſuperpoſiti palpitarentur, ac deſuper qui eoſdem opprimerent, inſignes fuerant lapides collocati. Nihilominus & oſtium carceris, ſera ferro munita, obducta claue peſſulo obſerabatur, ſed uirtus Antiſtitis, ut ipſe relator aſſeruit, lapides dimouit, deiecit pulpita, cathenas confregit, & trabem quæ cunctorum coartabat pedes aperuit, ac nec reſerato, homines per aëra ſubleuatos, foris tecto patente produxit dicens: Ego ſum Martinus miles Chriſti, abſolutor ueſter, Abſcedite in pace & abite ſecuri. Sed cum nos ad regem accedentes, huius uirtutis diffamaremus miraculum, affirmauit rex quoſdam ex his qui abſoluti fuerant ad ſe ueniſſe, atque compoſitionem fiſco debitam quam illi fretum uocant, a ſe fuiſſe reis indultam. Hoc autem factum eſt ante quatuor feſtiuitatis dies, in anno memorati regis ſexto decimo.

De ſeruo Monnichij Epiſcopi à debilitate ſanato. Cap. 27.

Adueniente autem feſto beati Martini Monnichius Nanneticorum Pontifex, ad baſilicam ſancti aduenit, exhibens ſecum puerũ mẽbris diſſolutum, nomine Baudegiſillum. Celebratis igitur ſolennijs ſancti, hunc artubus reſtitutis, ſecum reduxit incolumen.

De Claudij regalis Cancellarij febre. Cap. 28.

Nobis quoque cũ rege morantibus, Claudius quidam ex Cancellarijs regalibus a febre corripitur. Cunque cibum potumq; nimia oppreſſus febre exhorruiſſet, nobis quæ patiebatur quæſtus eſt, dilutumq; puluerem 177 quem de ſancto beati ſepulchro pro ſaluatione leuauimus ut hauſit, mox cõpreſſa febre ſanatus eſt.

177 *Quem de ſancto beati ſepulchro leuauimus pro ſaluatione.*

De eo quod Agnes pictauenſis abbatiſſa de nauta retulit. Cap. 29.

Venerabilis uero Agnes pictauarum ſanctimonialium abbatiſſa relatum ſibi ab ipſo cui contigit, Treuerico negociatore, rem miraculi proueniſſe, ſic retulit. Dum inquit Metis acceſſiſſem, interrogauit me quidam negociator unde uenirem. Dixi: De Pictauis. Dixit mihi, Si alij ad baſilicam beati Martini Turonis occurriſſem. Dixi quod dum in Auſtria ambularem, urbi me præſentaſſem. Dixit mihi quale beneficium

domini

domini Martini senserat. Dum enim Metis salem negociasset & ad pontem Metis applicuisset, dixit: Domine Martine me & puerulos meos quos habeo, & nauiculam meam tibi cõmendo. Inter hæc recubantes in naui condormiuimus. Mane excitans me cũ puerulis, quos mecum habebam, inuenimus nos ante portam Treuericam, nescientes quomodo uenissemus qui nos adhuc Metis credebamus consistere, qua ratione nauigatum est, aut uolatum, sola cõmendatione beati Martini, nec fluuium sensissemus, & Mosellæ tunc sęuientes undas naufragas euitassemus & quod satis est mirabile, quomodo inter saxa nocturno tempore præterissemus incolumes, non nauta uigilante, nõ uento flante, non remo ducente.

De uirtutibus Lociagensis monasterij.
Cap. 30.

Tempore post habito cum usque Pictauam accessissemus urbem, libuit gratia tantum orationis monasterium Lociagense adire, quo congregatam monachorum cateruam locauerat uir beatus. Ibi enim mortuum primum suscitasse legitur, & ex illo ad episcopatum ductus scribitur. Ergo desideratum ego expetens locum, prosternor ad cancellos anguli in quo dicitur defuncti spiritum reduxisse. Post effusas uero cum oratione lachrymas, ac celebratas solenniter missas, percunctor abbatem si aliquid ibi dominus miraculum ostendisset. Asseruitq; ille corã, qui aderant fratribus, plerunque ibi illuminari cæcos, ac debiles reintegrari. Quid tamen nuper sit gestum inquit, tibi domine, quia sollicite inquiris euoluam. Mulier quædam uicina loci huius, paralisi humore perculsa, officium membrorum omnium usquequaque perdiderat. Quæ carrucæ imposita, a bobus trahentibus ferebatur, ut circuiens domos diurna stipe, inopiæ suæ expleret necessitatem. Ergo dum delata ad hunc locum pauimento prosternitur, lento conamine accedens, uelum quod sanctum tegebat cancellum deuote osculatur dicens: Hic te beate Confessor adesse credo, hic te mortuũ suscitasse testificor. Confido enim quod si uolueris poteris me saluare, ac sanitati restituere, sicut quondam diruptis inferni faucibus, defuncti animam eduxisti. Hæc effata genas lachrymis rigabat ubertim, ac statim impleta 178 oratione: quicquid aridum, quicquid contractũ, quicquid dissolutum fuit, reintegratum est mulieri in corpore a beati Antilititis uirtute. Simili sorte & alius paraliticus ad hoc accedens monasterium, ut uelum ipsius cancelli attigit, amota omni debilitate sanus abscessit. Distat autem ab urbe Pictaua quasi stadijs quadraginta.

178 *Ecce quomodo Deus ibi maxime præstat petita suffragia, ubi adsunt sanctorum memoriæ.*

De fonte quem oratione sanctus ut oriretur obtinuit. Cap. 31.

Exinde egressi, sanctonicum territorium ingressi sumus: Cunq; in

quodam conuiuio de beati Martini uirtutibus fabularemur, hęc mihi unus de ciuibus, affirmantibus alijs uera esse retulit. Naiogialo uilla est in hoc territorio sita. Ad quā cum sanctus Martinus adhuc superstes in corpore adiret, obuium habuit uirum exhibentem aquam cum uasculo. Erat enim puteus ille de quo hanc exhibebat, situs in ualle quasi mille passus a uilla, & ex eo incolę haustam deferebant aquam. Tunc ait uir Dei homini aquam ferenti. Quæso dilectissime contine manū tuam, & huic asello cui sedeo, paululum aquæ ad bibendum indulge. Qui ait: Si necessarium ducis animal tuum adaquare, accede ad puteum, & hauriens dabis ei. Nam ego quod cum labore detuli, non prębebo. Et hæc dicens præterijt. Quo discedente, uenit protinus mulier. & ipsa deferens aquam in ulnam, dixitq; ei similiter uir Dei. Quæ illico ei ac si Rebecca quondam audiens nuncium Dei, & tibi præbeo ait, & asino tuo potum; nec mihi labor est ut hauriam. Tantum uoluntas tua fiat, qui iter pergens necessitatem pateris. Et deposito de ulnis uascula, dedit asino illius bibere. Quo facto, iterum hausta aqua, impletoq; uasculo reuertebatur ad urbem. Quā prosequens sanctus ait. Reddam tibi pro mercede beneficium, quia adaquasti asinum
179 meum. Et positis 179 genibus in terra orauit ad dominum, ut loco illi fontis ostenderet uenam, ac statim consummata oratione, dirupta terra fontem immensum populis admirantibus patefecit. Qui usque hodie beneficium præbet hominibus cōmanentibus in agro illo. In huius enim fontis ore est lapis in testimonium qui uestigium retinet aselli huius, super quem sanctus sedit antistes.

Vide orationem sancti cum genuflexione, & illius mirabilem exauditionem.

De incendio urbis Pictauæ. Cap. 32.

Nec illud silendum puto, quod hoc tempore cum Placidus episcopatum Pictauæ urbis adeptus est, uirtus sancti fuit ostensa. Domus adiuncta ecclesiasticę domui incendio maximo cremabatur, ac scintillæ cum carbonibus super domum ecclesię impellente uento cadebant. Sed ille de 180 puluere beati sepulchri secum habens, eleuato chrismario contra ignem, exortus subito uentus, uento illi contrarius, flammas a tecto ecclesiastico auertens, aliam pepulit in partem, & sic domus ecclesiæ liberata est.

180 *Puluis de sepulchro beati uiri eleuatus cōtra ignem, incendium ab Ecclesiā repulit.*

De puero à febre sanato. Cap. 33.

Cum autem puer eius in ualetudine acerbissima febre exustus iaceret in lectulo, & iam quasi exanimis haberetur, ut de hoc puluere diluto porrexit infirmo, protinus fugata febre, puer conualuit de labore. Sed ad basilicam sancti redeamus.

De Lendulfo amente & debili. Cap. 34.

Cum ante hos annos, terræmotus magnus terram concuteret, cunctaq; ualde mouerentur, quasi in uno momento casura, Lendulfus quidam ab eo uehementer excussus, non solū sensu mulctatur, sed etiam

omnibus membris debilis est effectus. Qui ueniens ad basilicã sancti Turonis,& orationi paucis diebus incumbens, & uoci redditur & sensui,& membris omnibus quasi rediuiuus,sospes est redditus.

De muliere obmutescente. Cap. 35.

Nec illud prętereundum puto,quod innocens homo accusatus per calumnias malorum adducebatur ad urbem uinctus loro, ut truderetur ergastulo. Cunq; ante basilicam sancti Petri Apostoli in publicũ adductus ęger deuenisset,solutæ sunt manus eius, dixitq; custodibus: In hoc apparet me à culpa quam dicitis,esse imunem,cum meę manus diuinitus sunt solutæ. Tunc illi indignantes arctius eum reuinxerunt,& insuper adhuc alio loro ligaminis adiecto, ut ita dicam uincula ipsa uinxerunt. Contigit autem eo tempore ut nos de Basilica sancti Martini per plateam ueniremus. Hi autem cum nobis obuiam uenientes appropinquarent,ut primum basilicam sancti homo uinctus aspexit,statim solutę sunt manus eius. Exiliensq; de caballo in quo sedebat,pedes nostros arripuit,exponens se iniuste damnari. Sicq; nobis cũ iudice loquentibus,absque fascinatione discessit.

De muliere obmutescente sanata. Cap. 36.

Coniunx serenati hominis nostri cum de cultura uiro præmisso rediret,subito inter manus dilapsa comitantium, terræ corruit, ligataq; lingua,nullum uerbũ ex ore potens proferre obmutuit. Interea accedentibus ariolis,ac dicentibus eam meridiani dæmonij incursum pati, ligamina herbarum atque incantationum uerba proferebant, sed nil medicaminis iuxta morem conferre poterant peritur. Cunq; familia mixto ululatu perstreperet, filius eius ad neptem nostram Eusteniam citius occurrit,nuncians matrem suam extremę uitę terminum attigisse. Quæ adueniens ad ægrotam, eamq; uisitans, amotisq; ligaminibus quę stulti indiderant,oleum 181 beati sepulchri ori eius infudit. Mox sermone reddito, nequitiæ dolo perempto, ægra conualuit.

181 *Infuso in os oleo beati sepulchri, muta effecta officium linguæ recepit.*

De Frigoreticis sanatis. Cap. 37.

Tempore autem quo post obitum gloriosissimi regis Gunitranni Childebertus rex Aurelianensium urbem adijt,puerorũ unus aulicorum grauiter à typo tertiano, accedentibus, discedentibusq; febribus tremore superueniente quatiebatur. Id cum nobis fuisset questus, de 182 puluere sancti sepulchri ei porreximus. Quem hauriens, compresso tremore conualuit. In sequenti uero nocte cum dies ille quo frangi consueuerat aduenisset, uidit per uisum uenientem personam teterrimam dicentemq; sibi. Ecce iam tempus tui tremoris aduenit; Quid dissimulas? Age quod consuenisti. Hæc eo dicente, aduenit uir quidam uultu splendidus, Cæsarie nitens,aspectu decorus, dicens ei: Ne tremueris,sed facito super frontem tuam signum uenerandæ cru-

182 *Hausto puluere sancti sepulchri ægrotus à febre dimissus est.*

cis,statimq; saluaberis. In hac uisione expergefactus, munitusq; hoc
183 signaculo quo fuerat iussus,nunq; ulterius quæ pertulerat passus
est. Ab hoc typo reginæ puella fatigata, à potu huius sancti medicaminis sumpto sanata est.

183 *Vide uirtutem signi uenerandæ Crucis.*

De cæcis, Energuminis & paralyticis curatis. Cap. 38.

Non post multos dies cum solennia sancti dies annuus retulisset, nos à grege regressi, festiuitati eius affuimus, in qua quatuor cæci lumine recepto regressi sunt, duo inergumini mundati, duo paralytici contracti, restitutis gressibus incolumes redierunt.

De contracto, & carceratis laxatis. Cap. 39.

Post paucos uero dies cum culpabiles quosdam urbis Turonicę, iudicis sententia carcerali ergastulo conclusisset, lamentantibus cunctis, beatus confessor apparuit, diruptisq; uinculis compeditorum, liberos in basilicam abire permisit. Sicq; & hi à iudice relaxati ad propria accesserunt. Quidam in regione Cantabrina. Auranus nomine, mane à lectulo consurgens, dum de domo egreditur, uisum est ei quasi ab aliquo percussus fuerit in ceruicem. Qui protinus ruens in terram, factus est tanq; mortuus, ac per triduum solo spiritu uiuens. Quarto autē die apertis oculis nihil poterat loqui. Ablata enim ei fuerat fandi facultas: Auditis autē beati Martini miraculis, unum trientem nautis porrigere innuit cum supplicatione, ut eum ad beati Antistitis templum deferrent. Quibus abeuntibus, ille ad domum suam reuersus, uidit ante pedes suos aureum in similitudinem trientis. Quo assumpto, pensatoq;, unius solidi appensus est pondere. Quod ille cernens, dixit intra se: Reddidit mihi uirtus beati Martini meritum pro fęnore quod eius templo direxi. Et accensus desiderio uoluit in unam atque aliam nauim conscendere, sed à parentibus est retentus. Reperta autē tertia naui, retineri non potuit. Qua ascensa, cum impellente uento altum mare ingressi fuissent, os eius uirtus sancti Antistitis reserauit. Qui extensis ad coelum manibus, locutus est dicens. Gratias tibi ago omnipotens deus, qui me hoc iter sulcare iussisti. Iam enim priusquā templum sancti tui uideam, eius refertus sum beneficijs. Quibus nauigantibus Burdegalę urbi appulsi sunt; Egressisq; de mari, hic ad basilicam sancti dei accedens, ac uotum suum exsoluens, quę scripsimus, ab ipsius ore relata cognouimus.

De alio contracto, & uinculetis liberatis. Cap. 40.

Alia uero festiuitate adueniēte quę in hieme celebratur Marrellus quidā ex domo Ponticonensi, seruus Agini ducis, qui mense Martio per incursionē nescio quam, unius poplitis perdiderat usum, & gressum figere non ualens, adhibito sibi ad geniculū fuste, ut mos est claudorum affuit. Is cum per triduum orationem fudisset ad dominum, quarta die quæ est in crastinum de festiuitate, genu directo sanus abscessit.

ceſſit. Poſt paucos autem dies homines qui carceris uinculis tenebantur, diuinitus abſoluti, ſancti baſilicam ſunt ingreſſi, & per iudicē immunes a damno laxati ſunt.

Item de alio contracto. Cap. 41.

Puer quidam pedibus manibusq; contractus, de urbe Themallo in pago Turonicę urbis, uici Ambiacenſis, adueniens ad baſilicam ſancti, dum inter reliquos petentes poſtularet uictus ſtipem, uiſitatus à ſancti uirtute directus abſceſſit.

De pueris febricitantibus ſanatis. Cap. 42.

Alius quoq; puerulus Euthimi presbyteri noſtri, cum in ualitudinem febris nimię incidiſſet, ac exanimari ab eadem putaretur, de puluere 184 ſancti ſepulchri presbyter leuans, ac fimbrias pallę ſuperpoſitę dirumpens ſecum detulit, pulueremq; puero hauriendum dedit, fimbrias uero collo eius alligauit. Mox febre reſtincta ſanatus eſt. Non diſpari modo & Vlfaricus presbyter alteri puero febricitanti ſtudium adhibens, ſubuenit, & ille protinus per uirtutem ſancti, febre carens conualuit.

184 *Ecce quomodo hauſtu pulueris, & alligatione fimbriarum pallę ſancti ſepulchri, duo pueri febricitantes ſanati ſunt.*

De Præcipuo amente. Cap. 43.

Pręcipuus quidam, uir bonus, Petragoricæ urbis, amentiam neſcio quam incurraſſe putabatur. Et tam grauiter agebatur interdum, ut de ſenſu uideretur excidere. Quod cū multis menſibus perferret, beati Antiſtitis baſilicam expetiuit. Ibiq; ut arbitror quatuor reſidens menſes, abſtinens ſe à cibo 185 carnium ac uino, adiutus confeſſoris beati præſidio, incolumis domi ſuæ reſtitutus eſt.

185 *Vide abſtinentiam à carnibus & uino ſanitatem amenti obtinuiſſe.*

De Leodulpho cæco ſanato. Cap. 44.

Et quia ruſticitas hominū dum parum prædicationem ſacerdotalem ſequitur, ipſa ſe dei præparat ad offenſam: Quod nuper geſtum fuit, edicam: Leodulphus quidam Bituricæ urbis homo, cum fœnum 186 ſecuiſſet, metuens ne euentu pluuiæ uenientis infunderetur, & laborē ſuum perderet, die Dominico mane iunctis bobus ad pratum perexit, ac ſuper plauſtrum fœnum agglomerare cepit, ſtatimq; pes eius unus quaſi ardens ei uiſus eſt. Regreſſusq; ad hoſpitium ſuum conuenit ab opere. Poſt miſſarum ſolennia uero celebrata, iterū iunctis bobus opus ceptum cepit explere. Completumq; cum eſſet plauſtrum fœno, ſtatim oculi eius quaſi à quibuſdam aculeis puncti, dolorem maximum intulerunt. Quibus concluſis nunq; deinceps eos aperire potuit. Sicq; per annum in cæcitate manens, ad feſtiuitatē ſancti Antiſtitis deuotus aduenit, cuius poſt diem tertiam beneficio lucis quam perdiderat, reſtauratus eſt.

186 *Diſce nō operandum die Dominico etiam timore pluuiæ ſanctā huiuſmodi obſeruationem flocci pendendo.*

De duobus alijs contractis. Cap. 45.

Eo tempore, & alius contractus adueniens, uirtute ſancti directus, proprijs greſſibus ad urbem ſuam regreſſus eſt. Aduenit quidam ex

Britannia nomine Paterimanus qui cæcus, mutus, ac surdus, & manibus contractus, per quoddam contagium fuerat, & conflictis omnibus membris morbo, soli tantũ pedes præbebant homini sustentaculum. Patroni præpotentis hic expetit basilicam, orationem fundit, apertis oculis lucem perditam cernit, manus ad usum pristinum recipit, & se saluatum beati Antistitis uirtute mirans, sospitatis suæ gratiam populis declarabat. Ob huius miraculi gratiam, à multis munera cepit, de quibus nonnullos à iugo captiuitatis exemit.

De incendio ope eius extincto. Cap. 46.

Præsenti quodam tempore apud Burdegalensem urbem, domus una ignibus comprehensa uehementer cepit exuri. Cunque flammis hinc & inde spaciantibus aliæ domus huic discrimini subiacerent, nec esset dubium easdem huius fomitis calore depasci; congregatus

187 *Ecce inuocatio nominis sancti Martini, & subitum eius auxilium.*

in circuitu populus nomen beati Martini cepit attentius 187 inuocare, & ne uicinas domos uirtus eius exuri permitteret cum lachrymis deprecari. Sicq; ad eleuatam uocem deflentium cepit crepitus flammæ decedere. Atque illis clamantibus ad cœlum, aduenit subito Antistite impartiente pręsidium, collisumq; supplici oratione incendium, restinxit plebs per lachrymas, quod nequiuerat superare per

188 *Vt de puluere sepulchri accepit, protinus sanus effectus est.*

undas. Eo tempore puer noster Laudonaldus cum grauiter à dissinteria fatigaretur, ut de puluere 188 sepulchri accepit, protinus morbo caruit.

Finis tertij Tomi.

